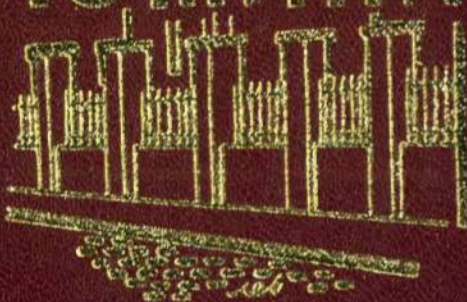

СВІТИЛЬНИК
ІСТИНИ

**EDITIONES UNIVERSITATIS CATHOLICAE UKRAINORUM
S. CLEMENTIS PPAE**

Opera Graeco-Catholicae Academiae Theologicae

VOL. LIII

SVITYLNYK ISTYNY

THE LIGHT-BEARER OF THE TRUTH

THE HISTORICAL SOURCES OF THE UKRAINIAN CATHOLIC
THEOLOGICAL ACADEMY OF LVIV

**Collected and edited by Dr. Pavlo Senyca
VOLUME THREE**

Materials prepared for publication:
by Very Rev. Volodymyr Zolkevych, Prof Yaroslav Chumak M. A.
and Prof A. Turchyn Ph. D.

Published on the Occasion of the 50-th Anniversary of its
Founding in 1928/29 by the Students of the Ukrainian
Catholic Theological Academy of Lviv

**ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ**

Праці Греко-Католицької Богословської Академії

ТОМ LIII

СВІТИЛЬНИК ІСТИНИ

**ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
У ЛЬВОВІ**

1928 — 1929 — 1944

З НАГОДИ ЇЇ 50-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Матеріали зібрав і опрацював: д-р Павло Сениця

До друку приготували:

о. рад. Володимир Жолневич, проф. Ярослав Чуман і проф. Андрій Турчин

НАКЛАДОМ СТУДЕНТІВ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Торонто

1983

Чікаго

П Р И С В Я Т А

*Основникові й Меценатові Української Богословської Академії
у Львові,*

*СЛУЗІ БОЖОМУ КИР АНДРІЄВІ,
і БЛАЖЕННІШОМУ КИР ЙОСИФОВІ*

Організаторові й Ректорові

та всім

ПРОФЕСОРАМ і ДРУЗЯМ,

що живуть, і світлим тіням Тих, що відійшли геройською смертю...

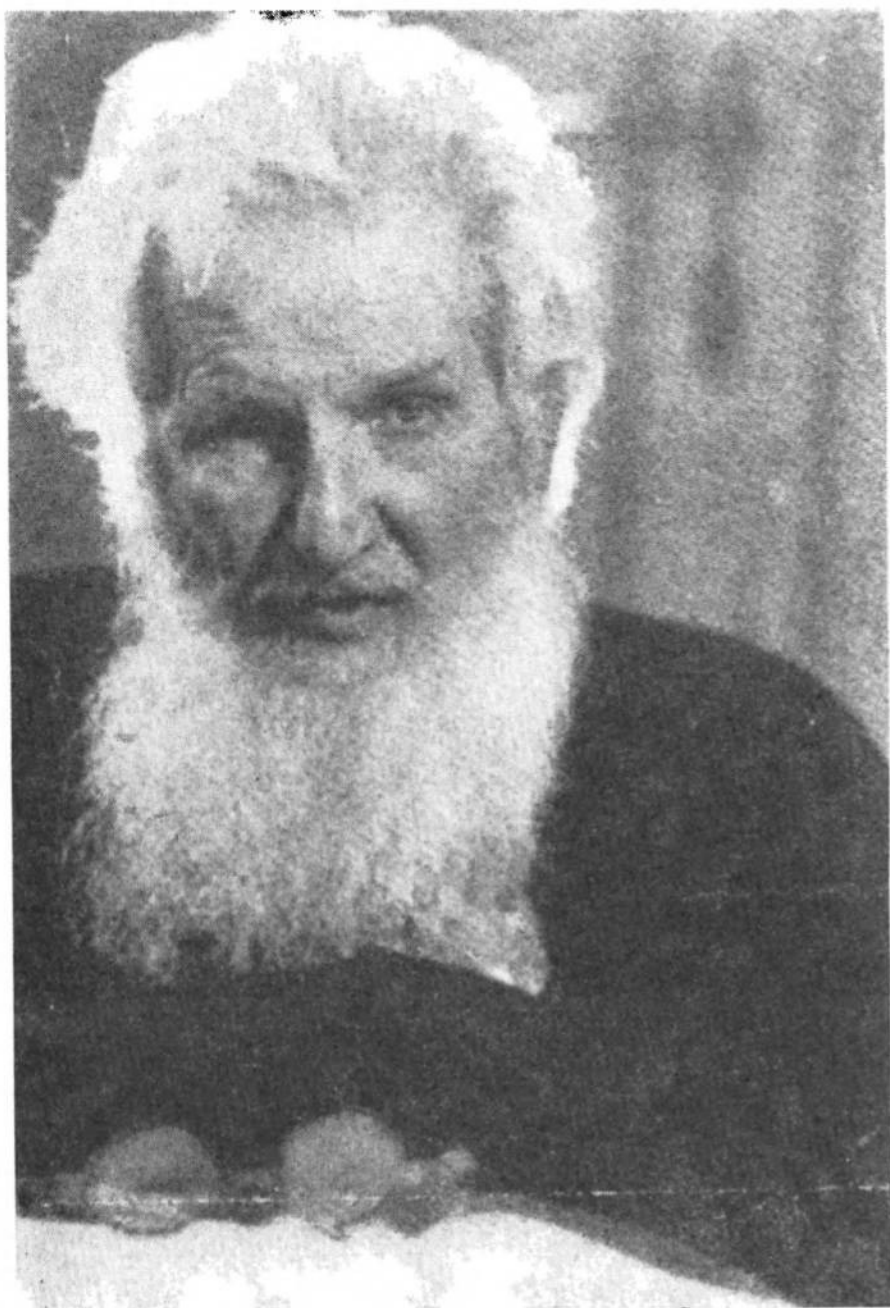
Павло Сениця

автор

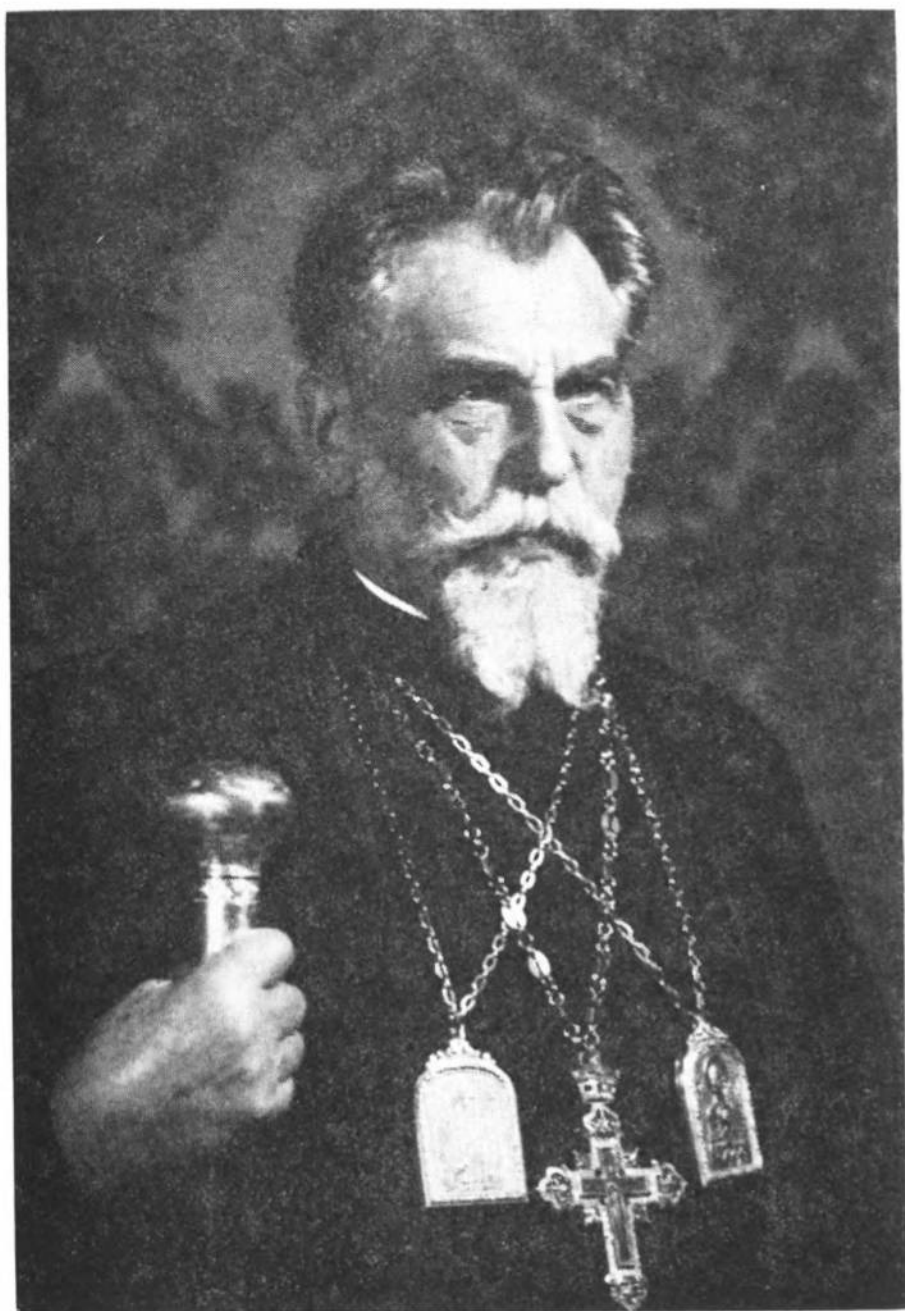
За дозволом Церковної Влади

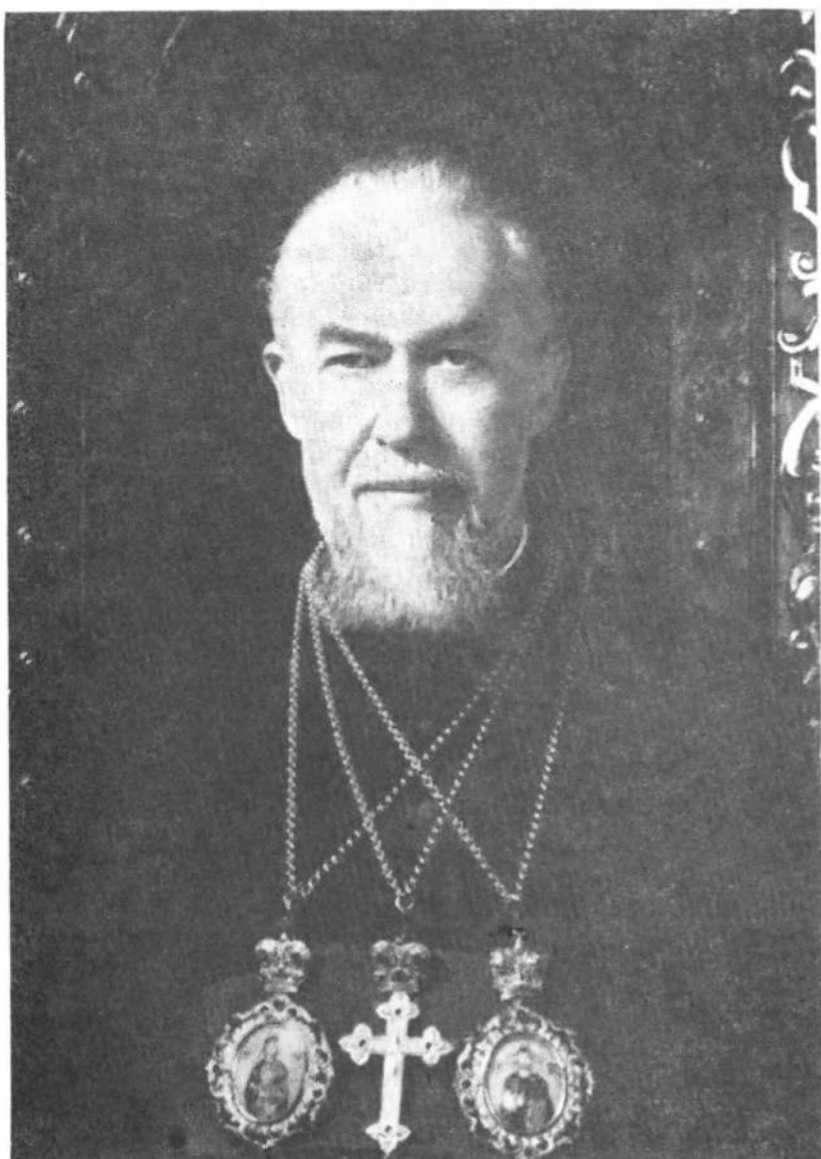
ПАМ'ЯТНИК СВ. ВОЛОДИМИРА
на Київських горах над Дніпром.

АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
Митрополит і основник Богословської Академії

ИОСИФ СЛІПИЙ
Рентор Богословської Академії

МИРОСЛАВ І. ЛЮБАЧІВСЬКИЙ
Архієпископ і Коадьютор.

ВСТУПНЕ СЛОВО

“Усе це я зберіг від моєї молодости, чого я ще не докінчив?” Мт. 19-20.

В 70-их рках (1973 і 1976) появилися два томи “Світильника Істини”. Основним завданням цих збірників було, на підставі доступних документальних матеріалів, наświetлити і берегти для майбутніх поколінь виникнення, поступовий ріст і життя Богословської Академії. Чому саме її? Богословська Академія у Львові це особливий феномен на історичному шляху ставання нашої Української Церкви і нашого народу. Правда, вона родилася в Галичині, в західній частині української Землі і в католицькій вітці українського народу. А втім вона була в першій половині нашого століття ЄДИНОЮ ВИСОКОЮ ШКОЛОЮ на цілому просторі Української Землі і Європейського Сходу, школою, якої духовна сила була в тісному поєднанні заповітніх ідей церковної вселенськості, повноцінності в ній східнього християнства і національної української традиції. Постання такої ШКОЛИ було можливим тільки завдяки двом постатям, Слuzі Божому, Митрополитові Андрієві Шентицькому, і Патріярхові Йосифові Сліпому, Богом посланим Главам нашої Церкви. Перший з них — Надхненник Богословської Академії і Вогненний стовп, що просвітлював шлях у пустелі, другий — її Батько-Трудівник, що її родив і різьбив, а шлях у пустелі насильно здавленого і зруйнованого життя, унапрямував як В'язень і Ісповідник віри Христа ради.

Богословська Академія, дитина цих обох Велетнів духа невіддільно з ними зв'язана. Тому в обох томах “Світильника Істини” документально наświetлено їхні труди, щоб і це зберегти для майбутніх поколінь.

Тим часом, в 1979 р., колишні студенти, абсолювенти і професори Богословської Академії святочно відзначили 50-ліття своєї високої Школи в Україні. В доповідях і споминах живих свідків виявилось, що в попередніх двох томах чимало ЗБЕРЕЖЕНО, але й багато НЕ ДОКІНЧЕНО та НЕ ЗАВЕРШЕНО!

Всі приявні на Ювілейних урочистостях висловили бажання опублікувати нові свідчення про Богословську Академію. Так родився III том “Світильника Істини”. Впорядкування матеріалів і редакційне оформлення віддано до рук вже досвідченого впорядника та редактора перших томів, д-ра Павла Сениці, і неменше заслуженого у всіх виданнях “Світильника Істини”, проф. Ярослава Чумака.

Основникові Богословської Академії, Блаженнішому Патріярхові Йосифові, в синівській любові, присвячуємо цей третій збірник

“Світильника Істини” з нагоди Його 90-ліття зокрема тому, що Він своїм трудом засвідчив НЕВМИРУЩІСТЬ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ: Її на Україні насильно зруйновано і разом з тим здавлено ГОЛОС ВІЛЬНОЇ ХРИСТІЯНСЬКОЇ НАУКИ. Богословську Академію стрінула та сама доля, що й цілу Українську Церкву, але вона, хоч сповидно вмерла, наперекір всім присудам суддів нечестивих, ЖИВЕ. Свідчить про те Український Католицький Університет при Соборі Святої Софії в Римі, здвигнений трудом Блаженнішого Патріярха, і надхненний тими самими ідейними заповідями і тим самим напуттям, які лягли в основу творення Богословської Академії. Повторяємо їх: Плекання і оборона ідеї — до речі правди віри — про вселенськість і єдиність Христової Церкви, ідеї-правди про повноцінність східнього християнства з усіма його багатючими скарбами мислі і серця, ідеї-правди про органічну сплетеність цього християнства в бутті Української Церкви з її багатими скарбами національної культури, традиції, звичаїв, словом цілої духовости українського народу.

Відаємо до рук української громадськості і, особливо, до рук колишніх студентів Богословської Академії оцей III том “Світильника Істини”. В цьому “сокровищі”-скарбниці знайдемо скарби глибокої мислі, сповнених любов’ю до Христа, Його Святої Церкви, нашої рідної Церкви і рідного народу. Це добре, що все те збережеться на сторінках книги,

Та ще важливіше вказати на те, чого ще ми недокінчили: Не стали ще ці заповітні ідеї ПЕЧАТТЮ НАШОЇ МИСЛІ І НАШОГО СЕРЦЯ. Бо це саме найважливіше для НЕВМИРУЩОСТІ!

В “сокровищі” I тому “Світильника Істини” знаходжу такі мислі: “Уважаємо науку св. Богословії за рівноправну і рівно стислу з усіма іншими стислими, чи на досвіді опертими науками”... “Представники ученого світу,.. маємо право говорити сміло і ясно про завдання, які має сповнити ця наша наукова установа й наша богословська наука в наших часах... Ці завдання вкладає на нас передусім положення нашого краю на пограниччі західнього і східнього світу... Західня Церква... станула перед великою проблемою злуки східніх Церков з осередком християнства, Апостольським Престолом... Усі питання, що відносяться до цієї великої проблеми... представилися й богословам, як невичерпний, так мало знаний, так містично глибокий і так багатий, а до того так актуальний матеріал для наукових праць... З цікавістю починають і нас обсервувати... Історія цієї Церкви видала більш ніж інша в останніх століттях мучеників за єдність Церкви... Преважне завдання для загальної світової науки, переважна праця для католицької Церкви, переважна для нашої Церкви й нашого народу,.. важна й тому,.. що є для народу єдиною нагодою сповняти важне й спасенне діло для цілого людства”. Це напуття Надхненника Богословської Академії, Сл. Б. Андрія! (“Світильник Істини”, т. I. ст. 46-48).

“В Католицькій Церкві йде сильне змагання за піднесення богословської науки і освіти духовенства з упадку... Конечна є школа, де з'єднуються віра й наука та становлять одність... Бо нація... значить стільки, скільки значать її Університети... В Академії мають духовники перейматися одним і тим самим духом і тими самими ідеалами та спювати роз'єднану націю... Церква потребує не лише святих, але й вчених священиків”... (“Світильник Істини”, т. I-ий, ст. 49-54).

Це знову ж мислі Батька-Трудівника Богословської Академії, який здійснює її основоположні ідеї живим прикладом свого життя, Життя В'язня — Ісповідника Христа ради!

І тут саме багато, дуже багато, чого ще ми НЕ ДОКІНЧИЛИ. Вийшли ж з Академії єпископи, священики, вчені, суспільно-громадські і висококваліфіковані професійні діячі... І були ми, діти цієї Академії, так часто ні зимні, ні теплі. Призабули, не зберегли, а нераз і потоптали перли, що їх дала нам наша Школа-Мати на дорогу нашого життя. Не докінчили і не завершили, бо хоч “вийшов сівач сіяти”... Лк. 8,5), та “зараз же сатана приходить”, “приходить диявол і забирає слово з їх серця”... (Лк. 8,12).

В моїй пам'яті ще живим залишився образ цієї притчі, розмальований незабутнім митцем, Петром Холодним, на стіні Авлі Богословської Академії; образ — символ і дороговказ, не тільки для нас, колишніх студентів, але для кожної зрілої української людини, БУТИ НЕ ТІЛЬКИ ЗБИРАЧАМИ І ЗБЕРІГАЧАМИ МИНУЛОГО, АЛЕ РІЗЬБАРЯМИ І ЗВЕРШИТЕЛЯМИ МАЙБУТНЬОГО НАШОЇ СВЯТОЇ ЦЕРКВИ І НАШОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ! Вірю, що хоч наше покоління багато дечого не докінчило, то по нас прийдуть нові РІЗЬБАРИ І ЗВЕРШИТЕЛІ, щоб докінчити почате.

о. Іван Гриньох

I. РОЗДІЛ

ЮВІЛЕЙНИЙ З'ЇЗД

ЮВІЛЕЙНИЙ З'ЇЗД ДЛЯ ВІДЗНАЧЕННЯ 50-ЛІТТЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

Поки звітувати про з'їзд колишніх професорів, студентів і абсолювентів Української Богословської Академії у Львові з нагоди її 50-ліття, який відбувся в днях 5-8 червня 1980 р. в Торонті, варт на вступі коротко згадати чому, і з яких причин з'їзд відбувся аж в 1980 році, а не скоріше? Чи може її професори і абсолювенти забули про свою "Альма Матер", чи може вони пам'ятали, але інші причини були перешкодою до зреалізування їх задумів?

Відповідь коротка: вони про неї не забули, про неї згадували на сторінках преси і журналів протягом тих 50 років і на з'їзд не прийшли з порожніми руками, але з книгою "Світильник Істини", що докладно описала її минуле і тепло згадала її Основника Митрополита Андрія та її Ректора о. д-ра Йосифа Сліпого, її професорів і їх праці, якими вони зацпили студентам не лише богословське знання, але й приготували до ревної праці для Церкви і Народу. Коли ж були частинні неуспіхи в їх змаганнях і не було змоги вчас відсвяткувати гідно 20, 30 чи 40-літній ювілей Академії, то причиною були воєнні часи, повні нещастя, терору, а далі розсіяння по всіх країнах світу, боротьба за хліб насущний і віддалення від університетських бібліотек, де були джерельні матеріали про працю Академії. Щоб не бути голословним, варт згадати бодай кілька статей колишніх професорів і абсолювентів про нашу Богословську Академію і її працю.

Статтю проф. Богдана Казимири з приводу 20-ліття Української Богословської Академії у Львові помістило Пресове Бюро "Про Україну" в Брюсселі в Бельгії ч. 31 з 1. XII. 1949 р. п. з. "Призабутий Ювілей", в яких є згадка про Основника академії Митрополита Андрія, і Організатора о. д-ра Йосифа Сліпого, й про саму установу, яка відіграла таку важну ролю в житті нашої Церкви і Народу.

Подібну статтю, дещо побільшену й докладнішу, про Богословську Академію з нагоди її 20-ліття, і того самого автора, помістила на своїх сторінках "Будучність Нації", т. 18, ч. 2-3 1950, Йорктон-Вінніпег.

Ті і інші статті в пресі спонукали, що Преосв. Ізидор Борецький під проводом проф. о. Лаби і колишніх абсолювентів Богослов-

ської Академії зорганізували Ініціативний Комітет для відзначення 30-ліття Української Богословської Академії і приготування Ювілейної Книги. Про ці радісні і гідні уваги пляни помістила у Великоднім Додатку торонтонська "Наша Мета" з дня 12. IV. 1958 р., ч. 16-17 (391-392). Рік Х. п. з. "Ювілей Богословської Академії 1928-1958".

З цієї нагоди появилася третя стаття Богдана Казимири в "Світлі" ч. 9 (429) і в "Християнським Голосі" ч. 50/1958 р. п. з. Українська Богословська Академія, в якій він з радістю повітав задум Ініціативного Комітету. На жаль Ініціативний Комітет не зреалізував своїх задумів відсвяткувати 30-ліття Богословської Академії і видання ювілейної книги, мабуть з причини браку джерельних матеріалів і розсіяння авторів і членів комітету по різних країнах поселення і по різних містах Канади і Америки. Деяко більше споминів і статей про Богословську Академію появилася по приїзді Блаженнішого Ісповідника, Митрополита Йосифа, до Риму в лютім 1963 року.

В "Християнським Голосі" з грудня 1964 року ч. 50-52 появилася стаття о. д-ра Мирослава Марусина п. з. "35-річчя Богословської Академії у Львові", а в "Новій Зорі" в Чикаго в чч. 17-31, за квітень і травень 1965 р. д-ра Павла Сениці п. з. "Кардинал Йосиф Сліпий як Організатор і Ректор Богословської Академії. (З нагоди 35-ліття Богословської Академії у Львові)". Ці статті д-ра П. Сениці прочитав Блаженніший Первоієрарх Йосиф і в листі до автора поручив їх побільшити і основніше опрацювати, а він видасть їх друком у видавництві Українського Католицького Університету. Така була генеза появи праці п. з.: "Світильник Істини" в рр. 1973 і 1976.

Поява книги, рецензії в пресі, часті дискусії між кол. абсолювентами заактивізувала справу з'їзду.

Оба Владики, колишні Студенти Богословської Академії, Преосв. Ізидор Борецький і Преосв. Іван Прашко під час похорону бл. п. Митрополита Сенишина восени 1976 р. піддали думку кол. абсолювентів Богословської Академії Романові Ярошеві, "що було б добре зорганізувати з'їзд бувших студентів і абсолювентів Богословської Академії"! Це припоручення Владик Роман Ярош зреалізував під час "Українських Днів" в Римі, які відбулися в днях 20-23 вересня 1979 р. з такою програмою: 50-ліття Синоду Владик нашої Церкви в Римі в 1929 р., 40-ліття хіротонії Блаженнішого Патріярха та 10-ліття Посвячення Святої Софії. До програми святкувань Українських днів додано: Ювілей 50-річчя Богословської Академії.

24 вересня в бібліотеці УКУ в присутності Блаженнішого Патріярха-Ректора Богословської Академії, обох Владик — Преосв. Ізидора і Преосв. Івана і 28 абсолювентів Богословської Академії започатковано 50-літній Ювілей Української Богословської Академії. Під час нарад одобрено склад Ділового Комітету, а саме Голова Крайового Ділового Комітету о. митрат Іван Гаврилюк, а на Америку Ро-

ман Ярош, та назначено день з'їзду на початок червня 1980 р. До присутніх учасників Блаженніший виголосив Привітальне Слово:
"Дорогі Брати!

В неділю, 6-го жовтня 1929 року, відбулось святочне відкриття Богословської Академії у Львові, тобто, за словами її основника Слуги Божого Митрополита Андрія, основано — "високу школу католицької науки нашого східнього обряду, як окрему правну особу... як найпевнішу підвалину духового відродження нашого Народу та приготування нашої святої Церкви до сповнення великої грядучої місії у Христовому Винограднику на Українській Землі та серед народів Східньої Європи, спрагнених Божої правди".

Мені — організаторові цієї Академії і її Ректорові довелось тоді сказати таке: "Академія постала як konieczність здійснення бодай частини нашого університету, постала як вислів повоєнного ідеалізму і старань над піднесенням рівня нашої богословської науки. Серед горя і нуджи та повоєнного лихоліття думав дехто, що це марнотратна виставність, але днес кожний пересвідчився, що, коли раз не позволимо собі на такий люксус, будемо все мати тисячі неуків, а це далеко більша виставність і марнотратність. Академія має перетворити народній організм і в цей спосіб сторицею зверне всі жертви й видатки, яких вимагає її удержання".

Ось слова, сказані 50 років тому. Вони свідки тих днів, трудів Ваших духовних Отців і Вас самих. 15 літ існування Академії дало доказ наших здібнощів, нашої духовної сили і нашої вартости на Сході. Коли б не жорстока війна і нова окупація, наша Богословська Академія була б сьогодні одним з найважливіших центрів богословського знання Сходу.

Та Бог хотів повести наші дороги іншими напрямками. У своїм Провидінні схотів Він на інший спосіб поставити віч-на-віч Схід із Заходом і в тім дивнім пляні не залишив нашої Академії в непам'яті. Її зерно переніс на чужину, і то до центру християнства, де вона досягла своєї первісної мрії — стати університетом. Це завершення того великого діла і задуму, що його почав Слуга Божий Митрополит Андрій.

Дякую Вам, що з'їхались з усіх усюдів, щоб згадати свою Альма Матер, щоб відмітити цю важну історичну дату в історії нашої Церкви, і щоб з цим ювілеєм пригадати, що без огляду на неволю, катакомби та інші затії різних темних сил — наша Львівська Греко-Католицька Богословська Академія живе новим життям і творчістю, і дай, Боже, повернутись їй, у формі Українського Католицького Університету на звільнену рідну землю і там стати, як казав я тому 50 літ, — "чесною для Католицької Церкви на Україні, а геній українського Народу принесе свою жертву ума Господеві".

По повероті з Риму, оба Ділові Комітети в Канаді під проводом о. Івана Гаврилюка, а в Америці під проводом Романа Яроша на спільних засіданнях обговорювали докладно плян з'їзду, його програму, час і місце. Вже від січня 1980 року оба Ділові Комітети інформували в обіжниках і в пресі колишніх студентів і абсолювентів та ширше громадянство про з'їзд, який має відбутися в днях 5-8 червня 1980 р. в Торонті, і про його програму.

50-ліття Богословської Академії у Львові

В цьому році в жовтні проминуло рівно 50 літ, коли у Львові стараннями Слуги Божого Митрополита Андрія відкрито найвищу українську школу — Богословську Академію, а її першим інспіратором, організатором та ректором став сьогоднішній наш Патріярх, Блаженніший Отець Йосиф. Для збереження джерельних матеріалів про працю, організацію, успіхи тієї найвищої наукової інституції, її науковців, професорів, студентів та працівників вже зібрано величаву історію у двох томах п. н. "Світильник Істини", що її солідно і з великою посвятою зібрав і опрацював д-р Сениця Павло. Все ж таки, щоб відмітити та сильніше насвітлити цю важну історичну дату в житті нашої Церкви, нашого Народу і нашої науки, що нею започаткувала нову еру Українська Богословська Академія у Львові, ініціативна група бувших абсолювентів у Філядельфії піддала думку, щоб дату 50-ліття оснування УБАкадемії відмітити відповідною святочною програмою.

Продовженням ініціативних старань, була своєрідна спільна Зустріч бувших абсолювентів УБАкадемії та отців-симпатиків тієї ідеї, яка відбулася в присутності Блаженнішого Патріярха Йосифа. Програмою зустрічі проводив ВПреосв. Кир Іван Прашко, який одобрив почин ініціативної групи, щоб 50-ліття оснування УБАкадемії відзначити відповідним з'їздом чи святом із відповідно приготованою програмою. Після короткої, але річевої, дискусії 30-ти присутніх абсолювентів, бувших студентів чи симпатиків УБАкадемії, та після вислухання глибоко-авторитетного слова Блаженнішого Патріярха Йосифа (текст якого подаємо окремо), приступлено до організаційної схеми приготувань: До Почесного Комітету під протекторатом Блаженнішого Патріярха Йосифа запрошено Преосв. Кир Ізидора і Преосв. Івана Прашка. До Ділового Комітету в ЗСА вибрано: д-ра Сеницю Павла, д-ра Яроша Романа, д-ра Ленцика Василя, о. крил. Смика Богдана.

До Ділового Комітету в Канаді вибрано: о. митрата Хомина Петра, о. митрата Івана Гаврилюка, о. крил. Тарнавського Володимира, д-ра Казимиру Богдана, о. крил. Остаповича Богдана.

До Ділового Комітету в Європі вибрано: о. д-ра Гриньоха Івана, о. декана Леськовича Івана.

В часі ділових нарад присутніх учасників зустрічі запроєктовано зорганізувати "Ювілейний з'їзд" бувших студентів, професорів та симпатиків УБАкадемії у Торонті на початок червня 1980 року (або при кінці травня), до того часу підготувати програму з'їзду. Довідуємося, що в міжчасі д-р Павло Сениця погодився присвятити 50-літтю УБАкадемії третій том "Світильника Істини", а бажанням Блаженнішого Патріярха є придбання відповідних матеріялів про мартирологію УК Церкви. Відповідний фонд на покриття різних організаційних видатків повинні створити самі бувші студенти УБАкадемії чи її абсольтенти. Тим нашим першим комунікатом запрошуємо всіх наших товаришів, бувших студентів, абсольтентів, Вп. професорів та працівників Української Богословської Академії у Львові до найтіснішої співпраці в тій ділянці. Просимо свої сугестії, завваги, ініціативи, спомини, дописи і різні інші матеріяли, як рівно ж свої жертви, пересилати на подані адреси територіяльних Ділових Комітетів:

1. Roman Jarosh
1609. W. Wyoming Ave.
Philadelphia, Penn.
19140 USA

2. Rev. Hawryluk John
2350 Tillemont St.
Montreal, Que.
Canada, H2E 1E9

3. Leskowicz Johannes, Dekan
2153 Neu-Wulmstorf,
Fischbekerstr. 101
Germany, Europe

Просимо всі наші українські часописи передрукувати наш комунікат для загального відома зацікавлених. Щиро дякуємо за ласкаву услугу.

Монтреаль, 12 листопада 1979

За діловий Комітет: о. Іван Гаврилюк
"Наша Мета" — Вівторок, 4-го грудня 1979 р.

Владика Преосв, Ізидор на прохання Ділового Комітету згодився очолити з'їзд і запросити Владик, колишніх студентів Богословської Академії, Митрополита Мирослава Любачівського і Преос. Івана Прашка, а місцеві Отці з Торонта і околиці згодилися полагодити всі справи, зв'язані з приміщенням гостей, вечерею та розваговою частиною.

Останній обіжник-комунікат Ділового Комітету (з ряду п'ятий) появилвся в пресі з наміченою програмою в останнім тижні травня.

Комунікат

Діловий Комітет Святкувань 50-ліття Богословської Академії у Львові повідомляє загально всіх про такі зміни й доповнення в програмі:

1. "Викладові сесії" будуть відбуватися в парохіяльній залі св. Миколая — 4 Беллвудс Ст. і починаються ввечері о год. 6-й, в четвер 5-го червня 1980 р. реєстрацією учасників та гостей та будуть продовжуватися в тій самій залі в четвер ввечері, в п'ятницю і суботу, а закінчатися "Ювілейною вечерею", під час якої основну доповідь виголосить почесний голова Святочного Комітету, Преосв. Кир Ізидор з Торонта.

2. В програмі викладів, що їх виголосять кол. студенти й абсолюенти Богословської Академії, є намічені такі теми:

"З перспективи 50-років" — Р. Ярош, голова Діл. Ком. в Америці, "Дві провідні постаті в 20-му сторіччі; п. д-р В. Ленцик — "Творці Богословської Академії; ВПреосв. Кир Прашко Іван — "Тяглість нашої Альма Матер до сьогодні"; д-р П. Сениця — "Берестя як історичний факт і наша теперішня дійсність"; о. д-р І. Нагаєвський — "Священство на християнському Сході і Заході"; д-р Ю. Герич з Оттави: "Наукові Академії в житті Українського Народу"; проф. Б. Казимира — "Надзвичайний Римський Синод"; о. д-р М. Комар — "Кюлембург — Гіршберг" о. митрат М. Бутринський.

В рядах Святочного Комітету матимемо нагоду вітати також ВПреосв. Владику Кир Мирослава Любачівського, Всесв. о. д-ра І. Гриньоха та Впрепод. о. митрата Петра Хомина.

В суботу, 7-го червня 1980 року, о год. 10:30 в церкві св. Миколая буде відслужена Архиерейська св. Літургія за всіх померлих архиерейів, отців, професорів, основників та студентів Богословської Академії, після обіду зустріч з родинами, гістьми та товаришами та спільна світлина. Ввечері в ту ж саму суботу, о год. 7-й, в залі св. Миколая буде "Ювілейна вечеря" (замість бенкету в готелі) з участю всіх учасників та гостей з мистецькою та розваговою програмою за вступом \$15.00 від особи. В неділю, 8-го червня ц. р., на площі Всеканадійської Вистави о год. 10:30 — урочиста Архиерейська Літургія у співслуженні Владик та численного духовенства в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа та духовного Проводу Помісної Української Католицької Церкви. По полудні, о год. 3-й, Святочний Концерт на тій самій площі, в рамках річного святкування Торонтонської Епархії.

До численної й активної участі в наших святкуваннях запрошуємо всіх наших Всч. Отців, Професорів та Абсолюентів Богословської Академії враз із Шановними Родинами, всіх Шановних Гостей, що зацікавлені постанням, розвоєм, життям, успіхами та значенням

Богословської Академії у Львові. Це ж Богом благословенна Зустріч із живим між нами Блаженнішим Патріярхом Йосифом. Це ж чудо-ва, може вже ніколи неповторна, зустріч товаришів, професорів та наших родин в атмосфері милих споминів із студентського життя. Це ж наша безпосередня зустріч з новою дійсністю після історичного Синоду нашої Церкви. Це ж остаточно практичне зрозуміння величавого клича нашого Духового Провідника: “Істина і любов науки собирає в розсіянні суцях”.

Ми вдячні Їх Блаженству за ласкаве Патріярше благословення, за згоду почесного Предсідника святкувань, що мають закінчити такий радісний ювілей в нашому релігійно-науковому житті.

“Наша Мета” — Серeda, 4-го червня 1980 р.

Діловий Комітет Святкувань

Гостинний парох Церкви Святого Отця Миколая о. крилошанин Іван Сиротинський віддав до диспозиції церкву і кімнати школи учасникам з'їзду, а місцеві пані подбали про прохарчування і вечерю, за що їм належитья сердечна подяка. Отець Радник Володимир Жолкевич приготував розвагову частину-концерт. За його старанням кол. студент Богословської Академії, проф. Андрій Гнатишин, приготував ноти-музику до слів Володимира Скорупського “Ми учні Божественної науки” (У 50-річчя Богословської Академії у Львові).

Володимир Скорупський

Музика: Андрій Гнатишин

“Ми учні Божественної Науки”

(У 50-річчя Богословської Академії у Львові)

Ми учні божественної науки
Що з ран Христових, розп'яття і муки
Снагу черпає для душі обнови,
Просякши глибом віри і любови.

Молитва і спокута — наша зброя,
Відкрите серце — благ земних остоя,
Веде нас животворне слово Боже,
Що своїм світлом і п'їтму заможе.

Для нас життя, і правда, і дорога,
Скарби безцінні, бо ідуть від Бога,
Народ і Церква — істина єдина,
Якій наймення — Бог і Україна.

Ми учні божественної науки

(У 50-ти річчя Богословської Академії члвськ.)

Володимир Скарутський

Муз. Андрія Шаткишина

Помірно (moderato)

The musical score is written for voice and piano. It features a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The score is divided into several systems. The first system shows the beginning of the piece with a piano introduction. The second system contains the first line of lyrics: "Ми учні божественно...ї на-". The third system contains the second line of lyrics: "у...ки, що зран Христо-вих, розпят-тя". The score includes various musical notations such as dynamics (pp, f, dim), articulation (accents), and performance instructions (Ped., religiozno, misterioso, (слова лущити)).

2.-

му - ки сна - гу че - па - є для ду - ши об -

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a single staff with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The lyrics are "му - ки сна - гу че - па - є для ду - ши об -". The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs) and features a steady rhythmic pattern of eighth notes in the right hand and chords in the left hand. Dynamic markings include *p* (piano) and *mf* (mezzo-forte).

но - ви, про єв - жи - цю гл - бо - му ві - ри і лю -

The second system continues the musical score. The vocal line has the lyrics "но - ви, про єв - жи - цю гл - бо - му ві - ри і лю -". The piano accompaniment maintains its rhythmic accompaniment. Dynamic markings include *p* and *mf*.

The third system shows the piano accompaniment for the second system. It features a complex rhythmic pattern with sixteenth notes in the right hand and chords in the left hand. Dynamic markings include *p* and *mf*.

бо - ви. Мо - лит - ва і спо - ку - та на - ша

The fourth system continues the musical score. The vocal line has the lyrics "бо - ви. Мо - лит - ва і спо - ку - та на - ша". The piano accompaniment continues with its rhythmic accompaniment. Dynamic markings include *p* and *mf*.

The fifth system shows the piano accompaniment for the fourth system. It features a complex rhythmic pattern with sixteenth notes in the right hand and chords in the left hand. Dynamic markings include *mf*.

роси асфек... -3.

Збро - - - - - я, Віг кри-то сер-це — благ земних ос-

роси асфек...

-то - - - - - я, ве-го нас жи-во-твор-не слово

ос-то-тя

Бо - - - - - же, що ста-ло світлом и п'ятьму пе-ре-

що п'ятьму

4- *fin mosso quasi marziale* - 4-

Мо же. Дя нас життя, і правда, і го-

го га, — скарби без-чин-ні, бо і-гуть віг

Бо га, — на рог і церква — іс-ти-на є-

f *mf* *maestoso*

f *mf* *maestoso*

ped. *

ped. *

ped. *

ped. *

- 5 -

одушевлено тр. прискорити

- ги на, а - кий наймен-ша Бог і Ук-ра-

на, а - кий наймен-ша Бог,

на, а - кий наймен-ша Бог, Укра-

Бог, Бог і Ук-ра-

Укра-

на. на. і Укра. і на.

Прим. 22. раб. 1980

Камінь на багатих горістих і щирого Промітлю

о. пастира Рол Конкелуса в Пловдиві.

Велика шкода, що короткий час не дозволив хорів вивчити цей музичний твір. Він приготував також мистецьку програму Концерту, що відбувся в неділю 8 червня 1980 р. о год. 3-ій по полудні на виставовій площі над озером, разом зі Святом Епархії.

Богослужбова частина

Архиерейська Служба Божа — Кир Ізидор в сослуженні ВПресв. Владик і духовенства. — Слово виголосить Кир Іван Прашко. — Співає мішаний хор церкви св. Юрія. — Ошава. Диригент — о. крил. Роман Набережний. Літургійну частину підготував Всесв. о. декан Іван Сиротинський.

Концертна частина

1. Канадський і український гимни: Оркестра ОСУМ “Батурин” — дир. мгр. Василь Кардаш.
2. Відкриття — д-р Юліян Пелех, голова Централі Українців Католиків Торонтської Епархії.
3. “Сей день егоже сотвори Господь” — Д. Бортнянський; “Да воскреснет Бог” — Д. Бортнянський; Мішаний хор Свято-Миколаївської церкви в супроводі Струнної Оркестри Музичного Інституту ім. М. Лисенка. Диригент — проф. Іван Ковалів.
4. “Альма Матер” — Є. Крименко. Збірна рецитація — Марічка Глібович, Люба Шкамбара, Петро Бабій, у підготовці Володимира Довганюка.
5. “Наш рідний край” — В. Тритяк; “Хор бранців” — Т. Шевченко-М. Лисенко; Соліст: Василь Драбик; Акомп.: Михайло Бубна. Хор “Бурлака” при Станиці Братства кол. вояків I-ої Дивізії УНА. Диригент: Олег Хміль.
6. Слово — о. митр. Івана Гаврилюка.
7. Танцювальний ансамбль “Русалка” при парохії Покрови Пресв. Богородиці в Бурлінгтон, під проводом Наталії з Стецьковичів Небесної: а) Веснівка, б) Плазунець.
8. “Услыши, Господи” — І. Лаврівський; “Божія Матер сіяет” — М. Гайворонський; “Возвесели” — М. Гайворонський. Мішаний хор церкви Успення М. Б. в Міссісага. Диригент: о. Боніфатій Мальований.
9. Танцювальний ансамбль “Русалка” при парохії Покрови Пресв. Богородиці в Бурлінгтон, під проводом Наталії з Стецьковичів Небесної: а) Ой, під вишнею, б) Гопак.
10. Слово — Преосвященного Кир Ізидора.
11. “Бандуристе, орле сизий” — Т. Шевченко, обр. Б. Орлова. Соліст: Степан Кривенький. Акомп.: Михайло Бубна. “Блажен муж” — А. Гнатишин; соліст: Василь Драбик; “Боже Великий” — М. Гайворонський. Хор “Бурлака” при Станиці Братства кол. вояків I-ої Дивізії УНА. Диригент: Олег Хміль.

Намічена програма була дрібничково обдумана і приготована. Вже в четвер 5 червня 1980, в ранніх годинах почали з'їжджати-ся з Канади і заграниці колишні студенти і абсолюенти Богословської Академії і запрошені гості.

Треба було бачити, як сердечно стрічалися і віталися колишні приятелі по 20-30-40 роках розлуки. Взаємно ділилися і оповідали про свої переживання, а чоло хмарилося зі сльозами в очах, коли згадували про своїх професорів і друзів з семінарської лавки, які відійшли у вічність, помордовані в тюрмах і таборах сибірської тайги, а деякі з крісом в руці лягли на полі слави.

Коли ж на залі з'явилися кожному дорогі Владики, колишні Студенти Богословської Академії, Преосв. Ізидор і Преосв. Іван, оплескам і радості не було кінця. Кожний пам'ятав, що Преосв. Ізидор перший запросив до себе в відвідини Блаженнішого Ісповідника, колишнього ректора академії Йосифа, кожний пам'ятав також слово "Патріярх", яким публічно назвав Преосв. Іван Блаженнішого Первоієрарха Йосифа під час святочного з'їзду в 1975 році. З колишніх професорів Богословської Академії одинокий проф. Ярослав Чумак, а Української Католицької Семінарії на чужині проф. Василь Ленцик були учасниками з'їзду. Інші професори д-р Константин Чехович з Польщі і о. д-р Гриньох, і д-р Богдан Казимира, і інші не могли прибути. Мило вітали присутні улюбленого "бубенмайстра і господаря Андріївки, тепер. Ігумена Антона Рижака з Німеччини, і всіх заграничних гостей, між іншими кол. "лойника" з далекої Венезуелі Юлька Жизневського.

Вже по кількох хвилинах зустрічі зникли давні різниці між "старшими отцями і гешіхтою", здавалося, що всі присутні — то колишні студенти, що приїхали з ферій до Духовної Семінарії при Коперника 36.

Разом з гостями приїхали і їх дружини, вони мило згадували давні, добрі часи, радо оповідали про свої родини і їх успіхи, показували світлини своїх дітей і внуків, раділи почесним ім'ям "бабуся", однак твердо зазначували, що хоч їх подруги є за патріярхатом, вони все таки обстоюють свої права матріярхату. Одним словом, вже на початку усі приявні були великою родиною, а зала, де зійшлися — повна гумору, сердечного сміху і радості!

Чи ж не варто було приїхати, забути за денні турботи і клопоти й спільно пережити в споминах молодечі дні, проведені колись в Богословській Академії, згадати вечорі гумору, концерти в городі, в травневі вечори під час "рекреацій", Зеленосвяточні поминки на могилах Стрільців, чи інші свята і академії в мурах Семінарії. Не одному пригадалися білі квіти каштанів, що були знаком "приготовлятися до іспитів"!

Стільки вступу. Вибила 5-та година, зачався “З’їзд”... Члени місцевого комітету реєстрували приїзших гостей, голова Ділового Комітету давав останні вказівки... А тепер слід познайомитися зі звітом, який приготували секретарі о. Лев Любинський і Михайло Бойко.

А/ПЕРЕБІГ З’ЇЗДУ

ЮВІЛЕЙНИЙ З’ЇЗД У ТОРОНТІ для відзначення 50ліття Греко-католицької Богословської Академії у Львові

Тому, що в часі ювілейних святкувань у Римі в 1979 р. відзначення 50-ліття Богословської Академії обмежено лише до Ювілейної Зустрічі відносно невеликого числа її абсолювентів з колишнім їх Ректором — Блаженнішим Патріярхом Йосифом, урочисте відзначення п’ятдесятліття цієї нашої високої школи відбулося за благословенням Їх Блаженства в Торонті в днях 5-8 червня 1980 р. Реєстрацію учасників, яка мала початись о год. 11 перед полуднем, перенесено на 5-ту годину по полудні з огляду на спізнений приїзд багатьох учасників. Перевів її о. Іван Лещишин зі своєю донькою, реєстраційну оплату 10 дол., призначено на покриття коштів З’їзду. З’їзд відкрив о год. 6-їй голова Ділового Комітету о. митрат Іван Гаврилюк і попросив до Почесної Президії під патронатом Їх Блаженства Патріярха Йосифа присутніх Владик — Преосвященніших Ізидора Борецького й Івана Прашка, як також о. митрата Петра Хомина і о. ігумена Антона Рижака, а до Ділової Президії о. крил. Богдана Смика, як заступника голови, та о. Лева Любинського й Михайла Бойка, абсолювента Б. А., як секретарів.

Згідно з традицією Академії, З’їзд почався призначенням помочі Святого Духа — співом молитви “Царю Небесний”, що його почав господар З’їзду, Владика Ізидор. З черги учасники з великою увагою вислухали записану на магнетофонній тасьмі частину проповіді Основника Академії, Слуги Божого Андрія, виголошену через радіо на Великдень 1939 р. з Волоської церкви у Львові й звернену не лише до своїх вірних, але й до братів над Дніпром.

Проповідь Митр. Андрія — записана на платівці

Христос Воскрес!

Тим пасхальним привітом пересилаю Вам найкращі святочні побажання. Вам, що мене слухаєте в цю ніч Христового Воскресіння — передусім Вам, вірним Архиепархії, і Вам, браття, у далекій Україні над Дніпром. Нехай Воскреслий Христос, що живе між нами, що між нами є і буде, нехай освячує Вас, нехай очищує від всякої і найменшої плями гріха, нехай потішає у всіх смутках, і нехай у тому пасхальному часі дасть Вам, бодай у маленькій мірі відчутти радість Воскресіння, радість життя благодати та тої надії, що її Христос ли-

шив апостолам і усім вірним християнам. А зі святочними побажаннями приходжу до Вас з тим, що є найбільшим даром Воскреслого Христа, з проповіддю святого Євангелія. Христос, живучи з апостолами через сорок днів аж до світлого свого Вознесіння, працював над ними, учив їх, передавав їм установи, працював над побудованням своєї Церкви і приготував апостолів до уряду священників, душпастирів, проповідників. Як у душпастирській праці цілої Церкви по всі віки, так і в своєму Воскресінні, в праці над апостолами і всіма учениками, Христос передусім дивгає з упадку гріха і проповідає покаяння. Навіть свою проповідь не інакше називає. За словами Луки, посилає Він апостолів до всіх народів світа проповідати покаяння на відпущення гріхів.

Євангеліє є проповіддю, зверненою до грішників, яким приносить спасення покаяння та Божу благодать відпущення гріхів. Тим самим мусіла бути Христова проповідь у тих пам'ятних сорококових днях і для самих апостолів. У тому світлому і радісному образі Христового Воскресіння, що перед наші очі кладе святе євангеліє, праця над наверненням грішників на першому місці, представлена з могутньою, величною силою. Грішники в праці Христа, в Його святому ділі мають привілей першенства. Для них Христос все чинив, віддав усе, для них має першу, найбільшу любов, до них належить ціле Його життя, ціла Його праця. А апостолів підносить, навертає всіма способами. Передусім мусить довести до віри. Бо всі стратили віру, всі від нього відступили, не зрозуміли тайни хреста, тайни терпіння. Під хрестом стояла тільки Пречиста Діва, Його Мати і ученик дівственник, святий Йоан.

**Святочний привіт колишнього Ректора Академії,
патріярха Йосифа,
відчитав о. митр. Іван Гаврилук, голова Ділового Комітету**

Вітаємо всіх учасників ювілею Богословської Академії!

Ватикан, дня 7 травня 1980.

**Високопреосвященні Владики,
Всесвітліші Отці
і Дорогі Браття!**

Вельми радію, що можу привітати Вас усіх, зібраних в такому піднесеному настрою, щоб згадати велику дату оснування у Львові Богословської Академії тому 50 літ. Радію, що це Ви зробили, бо ця дата і цей ювілей гідний уваги в історії нашої і Вселенської Церкви.

В історії нашої Церкви — це поважний початок богословської науки в двадцятому столітті, на важкій і прикрій руїні, яку зазнала

наша земля по дев'ятнадцятому століттю революцій і по великій війні на початку двадцятого століття. Ми почали тоді від будови зруйнованого дійсно сизифовим трудом. І про те так писав Сл. Божий митрополит Андрій в грамоті оснування Академії: “У нинішні часи важкі, коли наш нарід упав, знеможений у нерівній боротьбі за своє повне життя, а отець тьми — диявол, на нашій, св. Андрієм благословенній землі, засіває повними жменями свій кукіль блуду і безбожництва, постановили ми піти за прикладом наших світлих попередників та оснувати в нашій горі Львові високу школу католицької науки нашого восточного обряду, як окрему правну особу — Греко-Католицьку Богословську Академію, як найпевнішу підвалину духовного відродження нашого Народу та приготування нашої святої Церкви до сповнення великої грядучої місії у Христовому Винограднику на Українській Землі та серед народів Східньої Європи, спрагнених Божої Правди”.

Та в історії Вселенської Церкви ця Академія знайшла своє місце не лише тоді, коли оснувалась, але, по п'ятдесяти роках показалося, що її дії стали більше актуальні, ніж коли іноді. В день інавгурації ми говорили, навіть не уявляючи собі, що ці слова будуть здійснюватись ще на наших очах за п'ятдесят років, хоч, на жаль, ми таку малу беремо в екуменічній дії участь. Ми говорили тоді: “Положення нашого краю накладає на нас ролю посередника поміж Сходом і Заходом. Сходові треба дати можливість пізнавати богословію Західньої Церкви, Заходові — Східньої. Це завдання посередника, як слід сповнене, може мати велике значення для тих двох відмінних культур, які на нашій землі, в наших установах і в наших душах зливаються і лучаться в одну”. То наші слова тому 50 років.

Коли сьогодні бачимо екуменічні, богословські дискусії і зустрічі, то можна спостерігати, що починають все від “букваря”, від абеткових питань і правд, над якими наша Богословська Академія почала працювати вже тому п'ятдесят літ!

Та радіємо, що посів тієї Академії не пропав. Він лишив цей слід і його видно ось по Вас, тут зібраних — дітей духовних тієї Академії. Але й не пропала і сама Академія, не пропав твір Великого Митрополита! Він продовжується у досконалішій формі, бо вже у виді Українського Католицького Університету ім. св. Климента папи в Римі. Ювілей цей — то не лише світла згадка постання нашої високої богословської школи, але й неначе вислів про нашу живучість, якої не може ніхто ні вбити, ні скувати, як і казав наш Шевченко, що ніхто

Не скує душі живої
І слова живого.

Вітаємо Вас усіх присутніх. Дякуємо за влаштування цього Ювілею. Згадаймо великих Отців наших, що трудилися над цим святим і великим ділом тому п'ятдесят років. Нехай їхній приклад просвічує і нас йти їхніми слідами та продовжувати світлу традицію нашого Великого Львова!

Благословення Господне на Вас!

Йосиф
Патріярх і Кардинал

Владика Ізидор, вітаючи зібраних, підкреслив велику радість Блаженнішого патріярха Йосифа з нагоди цього З'їзду. З перспективи часу ми, його студенти, цінимо його вимоги, що видавались нам тоді строгими, бо вони добре підготували нас до важкого життя. Глибокі думки нашого пророка — Слуги Божого Андрія й отця ректора, Блаженнішого патріярха Йосифа, стали нам світлим дороговказом. Доказом особливої уваги Їх Блаженства до нашого святкування й до нас є його телефонічний виклик безпосередньо перед початком сьогоднішніх нарад, у якому він ще раз усіх нас вітає, благословить та заявляє, що нетерпеливо чекає на вислід наших нарад. Дальше Владика Ізидор зі задоволенням ствердив, що поважне число колишніх студентів Академії ревно працює в його єпархії, виконуючи душпастирські обов'язки. Він також повідомив, що в дорозі з Риму є відпоручник Їх Блаженства, ректор Українського Католицького Університету, о. д-р Іван Музичка. Теплими словами привітав Владика Ізидор колишнього студента Академії, Владика Івана Прашка з далекої Австралії, якого єпархія с з о р о м зрозуміння та відданості ідеям Блаженнішого Патріярха. Вкінці Владика Ізидор повідомив, що митрополит Мирослав Любачівський переказав йому телефонічно, що не зможе взяти участі в З'їзді, але просить передати привіт всім учасникам.

Владика Іван Прашко привітав З'їзд не тільки від себе, але й від усіх чотирьох колишніх студентів Академії — о. митрата Ігоря Шпитковського, Василя Матіяша, Мирослава Котиса та Теодора Пасічинського, та висказав свою радість, що абсолюенти Академії, незалежно від того, чи вони є священиками, чи ні, високо несуть прапор своєї "Альма Матер". Вправді чимало колишніх студентів загинуло — дехто й геройською смертю, але багато розійшлося по цілому світі, займаючи нерідко важні пости. Шкода тільки, що до цього часу, хоч часто стрічалися при різних нагодах, ми не спромоглися на спеціальний зорганізований виступ, щоб переглянути та обговорити найважливіші біжучі наші справи та проблеми, вирівняти свої погляди. Якщо б ми спромоглися в минулому виступити об'єднано, тоді ми представляли б значну силу, яка напевно мала би вплив на події в нашій Церкві. Вітає щиро всіх з вірою, що сьогоднішній, хоч і спізнений, З'їзд принесе успіхи.

Апостольський Екзархат для Українців в Австралії і Новій Зеландії
Слово-привіт Преосв. Івана

Слава Ісусу Христу!

Преосвященний Владико, Всесв. Отче Митрате,
Дорогі Друзі, Дорогі в Христі Браття і Сестри!

Серед тих тяжких часів, які наш народ і наша Церква переживають на рідних землях, сьогоднішня наша зустріч, для відзначення 50-ліття Богословської Академії, нашої "Альма Матер", це радісна хвиля, нагода піднести духа до Господа Бога. Це ж бо відзначаємо 50 літ праці, зусиль, великих досягнень на славу Божу і для добра нашого народу, отже є нагода згадати минуле, згадати померлих та замучених товаришів і професорів наших. Будемо мати нагоду впродовж трьох днів стрічатися, говорити, тішитися, застановлятися над питаннями, що ми можемо й мусимо зробити для добра нашої Церкви та, очевидно, разом молитися в тих важних наміреннях.

Сьогодні напевно ми всі в першій мірі вертаємось думкою 50 літ назад до С. Б. митрополита Андрія, ініціатора і основника Богословської Академії, та до о. Ректора Д-ра Йосифа Сліпого, сьогоднішнього нашого Патріярха, того второпного і, що так і скажу, геніального реалізатора тих великих плянів. Їм обом вдячні і ми, і наша Церква.

Сьогодні ми ясно бачимо, що ідея оснування Богословської Академії це було діло Боже, а ті великі основники були слухняним знаряддям в руках Божих, тому кажемо: Слава Тобі, Господи, слава Тобі!

Сьогодні ми всі згадуємо наших добрих професорів, які залишилися зі своїми студентами і зі своїм народом, перейшли всі пекельні терпіння, стали визначними ісповідниками, а деякі навіть мучениками за віру Христову. Під їх проводом і за їх прикладом пішли сотні їхніх студентів-священиків і не-священиків.

Всі вони є дійсно тими, про яких Христос сказав: "Будете мені свідками аж до краю землі". Вони стали дійсними "Світільниками Істини". Вони є наша слава, величний приклад і за це наша велика подяка Богові. Завтра всі разом принесемо Безкровну Жертву як подяку за таку вибрану частину з поміж нас і як прохання, щоб Господь прийняв їх до своєї слави, щоб вони "Засяяли, як сонце, в царстві Отця свого".

Сьогодні ми всі також радіємо, що по довгих роках розлуки зустрічаємося знову. Декого я зустрічаю перший раз по 43 роках. Яка радість, скільки минулого, скільки споминів, скільки пережитого, які різномодні дороги, а рівночасно яка близькість! Це також до-

каз, що Богословська Академія була добре поставлена і як наукова установа, і як виховна, це була правдива кузня характерів для справи Божої — це була дійсна рідна Альма Матер.

Сьогодні пригадуємо собі часи, як колись в мурах Богословської Академії ми, повні молодечої енергії, віри, надії й любови до Бога і до свого народу, інтенсивно і всесторонньо приготувалися, плянували, журилися... Що ж не сталося так, як ми плянували, як ми сподівалися... Що ж, ми знаємо, що треба сказати: “Нехай буде воля Твоя!”

Сьогодні також, згадуючи минуле та маючи перед очима теперішнє, будемо тішитися, будемо дякувати Всемогучому й Милосердному Богові за все минуле, будемо радитися і Бога просити, щоб ми достойно виконали наше покликання, щоб ми були достойні послідовники основників Богословської Академії, наших професорів і товаришів ісповідників, мучеників і борців за св. віру і за наш Український Нарід! Вітаю всіх присутніх і неприсутніх та бажаю приємно провести ювілейні дні.

Опісля до слова прийшов знову голова Ділової Президії, о. митр. І. Гаврилук, який:

прочитав запрошення Ділового Комітету, вислане 26-го квітня ц. р. до Високопреосвященнішого митрополита М. Любачівського, колишнього студента Б. А., на яке Діловий Комітет не дістав відповіді, але, як вже було сказано, митрополит повідомив телефонічно господаря З'їзду, що, на жаль, не зможе взяти участі в З'їзді;

подав, що крім уже зачитаного привіту від Їх Блаженства, написали письмові привіти від обох присутніх владик та багатьох інших колишніх студентів Академії, що не могли приїхати, а саме від о. проф. д-ра І. Гриньоха, о. митр. Б. Ганушевського, о. д-ра І. Нагаєвського, о. митр. П. Романишина, о. крил. Т. Дубака, о. В. Стебельського, о. В. Лугового, о. М. Дядя, о. дек. Леськовича, о. В. Тарнавського, о. В. Грабця, о. митр. М. Харини, о. д-ра Сопуляка, д-ра Б. Казимири, як також збірний привіт від абсолювентів-несвящеників з Чикаго і Філадельфії;

просив учасників написати спомини з часів студій і дальшого життя, долучити до них свої знімки та переслати їх для поміщення в збірнику;

вияснив, що З'їзд відбувається в Торонті на бажання більшості членів Ініціативного Комітету та висловив радість, що господарем З'їзду є Владика Ізидор, який виявив велику відданість нашому колишньому ректорові, теперішньому голові нашої Церкви;

поінформував, що остаточну програму З'їзду усталено на останньому засіданні Ділового Комітету, в якому приймали участь: Пресв. Ізидор, о. митр. І. Гаврилук, о. крил. Остапович, о. Лещишин, о. Шараневич, о. крил. Жолкевич, о. д-р Комар, о. Ганкевич і Р. Генік-Березовський;

подав до відома учасників, що вони можуть спільно їсти обіди й вечері в залі церкви св. Миколая за оплатою 5.00 дол. від особи, та що отці парохи великого Торонта, прихилившись до прохання Ділового Комітету, постаралися про нічліги для тих учасників З'їзду, що зголосили своє запотребування;

покликав згідно з рішенням Ділового Комітету:

а) Резолюційну Комісію для зредагування резолюцій З'їзду та телеграм-привітів Святійшому Вітцеві й Йх Блаженству патріархові Йосифу в складі: В. Ленцик, А. Турчин, о. І. Давидович і Р. Ярош;

б) Господарсько-фінансову Комісію в складі: о. Остапович, о. Лещинин, о. Шараневич і Р. Генік-Березовський;

в) панель для керування науковими сесіями у складі: д-р В. Ленцик, о. крил. Б. Смик, мгр. І. Городецький.

Голова Ділового Комітету також поінформував, що в часі З'їзду поробиться знімки учасників для запланованого 3-го тому "Світильника Істини" та що в залі "Рідної Школи" д-р П. Сениця влаштував цікаву виставку знімок з життя та діяльності Богословської Академії. Опісля голова Ділового Комітету подав порядок доповідей*) З'їзду та пригадав, що в суботу, 7-го червня, о год. 10:30 ранку буде Божественна Літургія та панахида за померлих архиєреїв, єреїв, професорів та колишніх студентів Богословської Академії, а ввечері Ювілейна вечеря в залі церкви св. Миколая за оплатою 15.00 дол. від особи. Закінчення святкувань відбудеться разом з єпархіяльним святом Торонтоноської єпархії на Виставовій площі в неділю, дня 8 червня, де о год. 11 буде архиєрейська Служба Божа з проповіддю Преосв. Івана Прашка, а о год. 3-ій святочний концерт.

*) Порядок доповідей:

Р. Ярош (голова Ініціативного Комітету) — Звідомлення з праці Ініц. Н-ту.

Мгр. М. Коляннівський — Музейні вартості та роля музеїв в збереженні пам'яток культури народу.

Д-р. Ю. Герич — Священство на християнському Сході і Заході.

Д-р Б. Назимира — Високі школи в житті українського народу.

о. д-р. І. Нагаєвський — Ідея Берестейської Унії в житті українського народу й Церкви.

Д-р П. Сениця — Тяглість нашої "Альма Матер" по сьогодні.

Д-р В. Ленцик — Дві провідні постаті нашої Церкви в ХХ-му столітті.

о. д-р М. Комар — Надзвичайний Синод Помісної Української Церкви в березні 1980 року.

О. Дранжньовський — Християнство в смитській Україні.

М. Бойно — "Християнський Схід" (Враніння з подорожі ілюстровані прозірами).

о. митр. Бутринський — Нулембург та Гіршберг (спадкоємці Б. Анадемії).

Мгр. І. Городецький — Сучасний стан релігійного життя в Україні.

Закінчуючи свої інформації, голова Ділового Комітету підкреслив що незвичайну ситуацію в житті Церкви, що організатор і ректор Академії був не лише теоретичним виховником, але також своїм особистим життям мав можливість засвідчити важливість того, чого нас усіх навчав. Епіграф “Істина і любов науки збирає в розсіянні сущих”, що його наш патріарх умістив над входом до Українського Католицького Університету в Римі, напевно буде і провідною ідеєю нашого З’їзду.

Слово на отворенні ювілейних святкувань Голови Ділового Комітету о. митрата Івана Гаврилюка

Високопреосвященніші Владики, Вельмишановні Гості, Дорогі учасники, Дорогі Товариші-Колеги із студентської лавки нашої незабутньої й славної Богословської Академії у Львові!

В милій, теплій та симпатичній атмосфері з’єднала нас сьогодні дійсність, ініціативу й реальну конечність якої піддав наш друг і приятель Роман Ярош із своїми близькими приятелями ще в минулому році. Він задивлений з тугою в минулі роки незабутнього студентського життя в самотній того часу найвищій українській школі, відчув потребу бодай у споминах повернути до неї: відтворити й хоч частинно відживити її великий вплив на душі молодих студентів: бодай у споминах стрінутись із ще живими Професорами, Виховниками, студентами й приятелями — з перспективи минулих років належно оцінити її величаву роллю для української історії та нашої Церкви. В такому переконанні ініціативна група колишніх студентів Академії, а саме: о. Лев Любинський, Ярослав Качанівський, Ярослав Ратич і Роман Ярош, видвинула ідею отого нашого Ювілею, що його святочною програмою відзначаємо якраз 50-ліття відкриття Богословської Академії у Львові.

Ініціативу і ідею святочного відзначення зі самого початку благословив Основник і Організатор Богословської Академії: Видний світоч і будівничий, знаний загально авторитет і науковець східньої Богословії — неуступчивий подвижник за справу українського імени у тій ділянці, Той, що правду українського імени ніс своїми стражданнями по через “море крові й гори трупів” впродовж 18-річного заслання, — це колишній наш о. Ректор, а сьогодні найвищий наш Єрарх, Голова й Патріарх Української Католицької Помісної Церкви, Блаженніший Йосиф Сліпий. Наші ювілейні святкування мають не лише найвище Благословення, але вони очолені Блаженнішим Патріархом Йосифом. Бо започаткування наших святкувань відбулося першою ювілейною зустріччю із Блаженнішим Патріархом Йосифом, першою конференцією під Його проводом в приміщеннях аудиторії Українського Католицького Університету в Римі в дні 24-го вересня 1979 року.

Запляновану програму святкувань одобрили й поблагословили наші Владика: колишні студенти й абсолюенти Академії, Впреосвященніший Владика Кир Ізидор Борецький та Впреосвящ. Кир Іван Прашко. Вони також погодилися прийняти почесне членство в нашому Святочному Комітеті, його очолити; вони також дали доручення Діловому Комітетові приготувати і провести програму ювілейних святкувань.

Це саме одна з ключевих причин нашого ювілейного з'їзду й наших святкувань, щоб з признанням та вдячністю склонити голови перед невмирущою нашою "Альма Матер", яка випустила із своїх рядів високопоставлених духовників нашої св. Церкви. Вони ж її очолюють, вони її провадять. Їхніми величавими постатями Українська Католицька Церква об'єднана в ідейному співжитті, праці й рості у трьох континентах вільного світу: в Європі, Америці та в Австралії.

У виїмково важких часах довелося діяти нашій Академії. Ми, ще живучі, може найкраще розуміємо цю виїмкову дійсність. Наш колишній Отець Ректор, організатор й ідеолог наукової праці Б. Академії вчив, викладав і виховував своїх робітників у Винограднику Христовому у першому періоді своїм теоретичним навчанням, в другому періоді свого життя він виховував своїх наслідників прикладом, за "істину й любов науки" він довгими роками страждав, серед найбільшого упокорення за взором самого Спасителя серед ворогів цю правду голосив, прикладом свого терпіння її навчав, нею всі диявольські сили перемагав. Може це й вияв Божого Провидіння, що той різьбар священничих душ молодого покоління, після другого періоду терпінь, страждань й упокорення — являючись на волі, далі розбудовує свою високу школу, і то в самому центрі християнства — в Римі. О. Ректор, сьогодні наш Блаженніший Патріярх, каже своїми словами: "Бог хотів повести наші дороги іншими напрямками. У своїм Провидінні схотів Він в інший спосіб поставити віч-на-віч Схід із Заходом і в тім дивнім пляні не залишив нашої Академії в непам'яті. Її зерно переніс на чужину і то до центру християнства, де вона досягла своєї первісної мрії — стати університетом. Це завершення того великого діла і задуму, що його почав Слуга Божий Митрополит Андрій".

Треба бути незрячим, а може й невдячним Всемогучому Богові, щоб якраз у нашій дійсності — духового злучення великих ідей з перед 50-ти літ до сьогоднішнього нашого ювілейного з'їзду — не добачувати Божого Провидіння, яке наочно вказує на особу колишнього нашого о. Ректора і сьогоднішнього нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа, який в різних часах, в різних умовах, різними способами провадить свою інституцію повних 50 років і допровадив її до вершин наукового світу. Це чергова причина, що зібрала нас сьогодні на тому святочному Ювілею, щоб належно подякувати Всевишньому за пізнання тієї Божої дійсності. Сьогодні мабуть усіх нас пе-

реконує і мабуть тільки сьогодні вповні розуміємо зміст і значення клича-гасла, що видніє на входовій брамі Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи в Римі: *“Істина і любов науки збирає в розсіянні сущих”*.

Автор цього клича знав, що в “розсіянні сущих” немає більшої сили як правда-істина та любов. Тієї правди й любови науки ми набирали в мурах нашої незабутньої Святині науки у Львові. Ми набували її під проводом тих, що самі були найкращими взірцями істини-правди та науки й любови. Ми рознесли її по всіх усядах нашого поселення в “розсіянні сущих”, ми старалися зберегти її до сьогодні. Вона, та істина і любов науки, зосереджує нас сьогодні отут в Торонті; вона єднає наших Владик, священників, науковців, світських і духовних. З’єднують нас сьогодні високі чесноти правди і науки, що ними наповнила наші серця Богословська Академія, яка також передала нам свідомість, обов’язок і відповідальність за збереження гідності Східньої Богословії, її світлих авторів, її духовости і її світлої спадщини.

Якраз в дусі того обов’язку, відповідальности та вдячности супроти нашої Альма Матер та її основників постаралися ми вшанувати її 50-ліття нашими ювілейними святкуваннями, що розпочалися минулого року в Римі, а закінчуємо їх програмою наукових доповідей, товариських дискусій, Богослужбами й молитвою, виставкою джерельних матеріалів про життя й працю Академії, розваговою частиною в часі спільної вечері та Святочним концертом в неділю по полудні. Цей ювілейний з’їзд ми підготували найперше Підготовчими сходами, а відтак обіжниками в пресі ми злучилися з “розсіяними” у цілому світі, зорганізували доповідачів і прелегентів, придбали приміщення на всі святкування, упорядкували на час святкувань апарат господарський, адміністративний, фінансовий, видавничий і репрезентативний.

В молитовному настрою ми вислухаємо живе слово-привіт від основоположника Богословської Академії, Слуги Божого Митрополита Андрія, що його завдяки найновішим засобам комунікації маємо змогу передати на сьогоднішніх наших святкуваннях. Ми зі синівською вдячністю вітаємо тут між нами Почесного Предсідника святкувань, Блаженнішого Патріярха Йосифа, організатора й першого о. Ректора Богословської Академії, який поздоровляє і благословляє наші святкування так: “Апробую Вашу програму, яка своїм змістом гідна такого Ювілею, бо в ній є молитовно-літургічна частина, поминальна згадка про основників-піонерів, творців і студентів тієї Академії та важна теж частина наукового характеру. Щасти Вам Боже, чекаю на дальші комунікати. Благословення Господне на Вас! Йосиф, Патріярх і Кардинал, Ватикан, дня 5-го травня 1980 р.”.

Ми з признанням і вдячністю вітаємо наших ВПреосв. Владик, наших професорів за ласкаве очолення Святочного Комітету. Зокрема вітаємо наших товаришів і співпрацівників в організуванні та перепровадженні наміченої програми ювілейних святкувань на чотири дні. Вітаємо всіх Шановних Гостей з родинами, зацікавлених постанням, ростом, життям та успіхами Богословської Академії у Львові. Наш Ювілей це прямо Богом благословенна зустріч із живим ще між нами Блаженнішим Патріярхом Йосифом. Це чудова, може вже й ніколи неповторна зустріч товаришів, професорів та наших родин в атмосфері милих споминів зі студентського життя. Це наша безпосередня зустріч з новою дійсністю після історичного Надзвичайного Синоду нашої Церкви, що відбувся недавно в Римі. Це ж остаточно дієве зрозуміння величавого клича нашого Духового Провідника: "Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих". Розсіяних нас всіх учасників по всьому світі збирає в ту святочну днину також і місце, а саме місто Торонто в Канаді, де єпархіяльну централю зорганізував перший український Владика у Східній Канаді, колишній студент і вихованок Богословської Академії у Львові, Високопреосвященніший Кир Ізидор Борецький, а ще точніше говорячи, наші ювілейні святкування відбуваються в приміщенні парафії св. Миколая, яку зорганізував, розбудував, розмалював та удуховив один з найвизначніших професорів нашої Богословської Академії й перший парох тієї парафії, світлої пам'яті Отець митрат, професор і доктор Богдан Липський.

Із конечною згадкою про особи, місце та обставини, що зумовили сьогодні цей наш святочний збір, закінчую свій скромний привіт, в імені присутніх прошу Високопреосвященних Владик своєю молитвою благословити хід думок наших святкувань та цілу програму, присвячену 50-літтю незабутньої нашої Альма Матер — Української Богословської Академії у Львові.

Слава Ісусу Христу.

Згідно зі запланованою програмою, першу доповідь "Звідомлення з праці Ініціативного Комітету Святкування 50-ліття Богословської Академії" виголосив абсолювент Академії Роман Ярош, голова цього ж Ініціативного Комітету.

**Слово Голови Ділового Комітету на Америку, Романа Яроша
Організація і підготовка з'їзду з нагоди 50-ліття
Богословської Академії у Львові**

Преосвященні Владики!

Високопреподобні і Всечесні Отці! Шановні Пані і Панове,
і Дорогі Товариші!

У своїй вступній доповіді з'ясує, як дійшло до нашого з'їзду з нагоди 50-ліття Богословської Академії. Восени 1976-го року Преосвя-

щенніший Владика Кир Іван Прашко брав участь в похоронах бл. п. Митрополита А. Сенишина у Філядельфії, і тоді піддав мені гадку, що добре було б організувати з'їзд бувших студентів і абсолювентів Богословської Академії.

В місяці травні 1979 року появився в пресі заклик в справі Українських Днів в Римі в днях від 20 до 23 вересня 1979 року з нагоди трьох ювілеїв: 50-ліття Синоду Владик Нашої Церкви (Рим, 1929 рік), 40-ліття Хіротонії Блаженнішого Патріярха та 10-ліття Посвячення Собору Св. Софії, то я зауважив, що в цім році припадає рівно ж 50 літ від відкриття Греко-Католицької Богословської Академії, котре відбулось 6-го жовтня 1929 року. Здивувало мене, як могли організатори Вересневих Святкувань в Римі не передбачити ще і цього важного ювілею. І подумав я, що тепер трапляється нагода здійснити бажання Преосвященнішого Владика Івана Прашка і скликати з цієї нагоди з'їзд абсолювентів Богословської Академії в розсіянні сущих.

В порозумінні з товаришами, я скликав на день 20-го травня 1979 року засідання абсолювентів і студентів, а є їх у Філядельфії десять. Засідання відбулося в канцелярії парафії Св. Архистратига Михаїла, де парохом був о. Лев Любинський. Я з'ясував ціль засідання. На засіданні рішено відзначити 50-ліття Богословської Академії з'їздом, як також написати до наших Владик Кир Ізидора і Кир Івана і попросити їх, щоб Вони одобрили наш замір і попросили Блаженнішого Патріярха о благословення нашого з'їзду. До проводу ініціативної групи попрошено о. Лева Любинського, Романа Яроша як голуву, а обов'язки секретаря перебрав Ярослав Качанівський.

Після одержання апробати від обох наших Владик, бувших товаришів студій в Богословській Академії, Кир Ізидора і Кир Івана, та після одержання листа з благословенням від Блаженнішого Патріярха, — наша ініціативна група скликала друге засідання на день 16-го липня 1979 року. Лист з Благословенням їх Блаженства Патріярха, висланий на адресу Преосвященного Кир Івана, звучав:

Слава Ісусу Христу!

Ватикан, дня 23 червня 1979 р.

Ваше Преосвященство!

З великою радістю приймаю намір колишніх абсолювентів Львівської Богословської Академії відзначити 50-літній Ювілей цієї нашої духовної твердині і Світильника Істини. Благословлю великий задум і радітиму, коли гідно відзначите цей Ювілей.

Благословення Господнє на Вас!

Йосиф, Патріярх і Кардинал

Другою точкою засідання було, проаналізування і устійнення змісту-відоєви до товаришів в справі з'їзду. В повідомленні між іншим було прохання подати нам адреси товаришів, як рівно ж заува-

ги, поради і сугестії відносно місця, програми і речинця з'їзду. Останньою точкою нарад було намічення членів до Ділового Комітету. Деяких членів запропонували нам наші оба Владики. До Ділового Комітету намічено і запрошено з Канади: о. митр. Івана Гаврилюка, о. крил. Володимира Тарнавського і д-ра Богдана Казимиру. З Америки: о. Лева Любинського, Романа Яроша, д-ра Павла Сеницю, д-ра Василя Ленцика. Листа Ділового Комітету була відкрита на можливі зміни і доповнення. Ініціативна Група вислала 76 повідомлень в липні 1979 року до абсолювентів Богословської Академії. Пошта завернула 4-ри повідомлення з причини неточних адрес. На розіслані повідомлення 19 товаришів відписали, подаючи свої поради і завваги, в загальному прийнято наш задум щодо з'їзду з вдовolenням. Трьох товаришів, а саме: о. митр. Мирослав Харина, д-р Павло Сениця прислали по 50.00 долярів, а Юліян Жизневський — 100.00 дол., на покриття початкових видатків, за це належить їм подяка. Ці гроші були здепоновані в Кредитівці "Самопоміч" у Філядельфії. В одному з листів д-р Павло Сениця запропонував присвятити 50-літтю Богословської Академії третій том "Світильника Істини". Від нас усіх тут зібраних належить признання і щира подяка д-рові П. Сениці, за труд і працю, яку він вложив на опрацювання і видання дотепер двох томів "Світильника Істини", та всестороння піддержка і поміч у праці з нагоди видання третього тому.

До програми святкувань Українських Днів в Римі в днях 20-23 вересня 1979 року додано ще четверту знаменну подію, а саме — 50-ліття Богословської Академії. Остаточне рішення відносно нашого з'їзду запало в Римі в понеділок 24-го жовтня 1979 р. В приміщенні Бібліотеки Українського Католицького Університету відбулася зустріч колишніх абсолювентів Богословської Академії та гостей в присутності Їх Блаженства, Патріярха Йосифа. Програмою зустрічі проводив Владика Іван Прашко. На прохання предсідника, я подав короткий звіт з праці Ініціативної Групи у Філядельфії. Наш почин одобрено, по дискусії затверджено склад членів Почесного Комітету під протекторатом Їх Блаженства Патріярха і обох наших Владик, Кир Ізидора і Кир Івана. Апробовано також членів Ділового Комітету на Америку, Канаду і Європу. Діловий Комітет на Америку доповнено о. крил. Богданом Смиком, на голову Діл. Комітету обрано о. митр. Івана Гаврилюка з Монтреалю, Канада. Намічено дату з'їзду на кінець травня або на початок червня 1980 року в Торонті. Їх Блаженство Патріярх виголосив знаменне слово до 28 учасників зустрічі. По закінченні засідання зроблено світлину учасників з Блаженнішим Патріярхом.

По повороті з Риму до Філядельфії, я скликав з черги четверте засідання ініціативної групи, на якому поділився з присутніми вражіннями зі святкувань у Римі та здав звіт з нарад в справі з'їзду. Ви-

ринула справа попросити до почесного комітету ново-іменованого Митрополита Мирослава Любачівського, бо номінат в часі наших нарад і підготувань до з'їзду був лише священником. Рішено, щоб цю справою зайнялись оба наші Владики, Кир Ізидор і Кир Іван. Про це рішення ініціативної групи я повідомив голову Ділового Комітету о. митр. І. Гаврилюка. Закінчу свою вступну доповідь уривком з промови Їх Блаженства Патріярха, яка була виголошена до учасників з'їзду з нагоди 50-ліття Богос. Академії 24-го вересня 1979 року в Римі.

“Ви свідки тих днів і, учні тієї Академії, прийшли тут, щоб згадати ці славні і великі дні трудів Ваших духовних батьків і Вас самих. 15 літ існування Академії дало доказ наших здібностей, нашої духовної сили і нашої вартості. Коли б не жорстока війна і нова окупація, наша Богословська Академія була б сьогодні одним з найважливіших центрів богословського знання Сходу. Та Бог хотів повести наші дороги іншими напрямками. У своїм Провидінні схотів Він в інший спосіб поставити віч на віч Схід зі Заходом і в тім дивнім пляні не залишив нашої Академії в непам'яті. Її зерно переніс на чужину, і то до центру християнства, де вона досягла своєї первісної мрії стати університетом. Це завершення того великого діла і задуму, що його почав Слуга Божий Митрополит Андрій. Дякую Вам, що з'їхались з усіх усюдів, щоб згадати свою Альма Матер, щоб відмітити цю важну історичну дату в історії нашої Церкви і щоб з цим ювілеєм пригадати, що помимо неволі, помимо катакомбів та різних темних сил, наша Львівська Академія живе новим життям і творчістю і дай, Боже, повернути їй, у формі Українського Католицького Університету, на звільнену рідну землю і там стати, як казав я теж тому 50 літ, честю для Католицької Церкви на Україні, а геній українського народу принесе свою жертву ума Господеві.

Другу доповідь на тему “Музейні вартості та роля музеїв у збереженні пам'яток культури народу” мав ред. Микола Колянківський, абсолювент Академії, який звернув особливу увагу на твір передчасно померлого мистця Василя Курилика “Христові страсті”, що є в українським музею в Ніягара Фаллс. Доповідь ілюструвала прозірками дружина доповідача, п. Оля Колянківська. На цім сесію закінчено з огляду на пізню годину.

Другий день З'їзду (п'ятниця, 6 червня)

Друга сесія З'їзду почалась у п'ятницю, о год. 10-ій ранку в залі “Рідної Школи” парафії св. Миколая, де учасники мали змогу оглянути виставку кількохсот знімок та інших пам'яток, пов'язаних з Богословською Академією, її Основником та її першим Ректором. Виставку приготував, як вже сказано, д-р Павло Сениця.

На чотирьох великих діаграмах, розміщених на стінах, автор “Світильника Істини” показав в числах кількість богословів, що студіювали в Богословській Академії. (Дивись “Світильник Істини” ч. II, стор. 500-502). На столах автор розложив 320 знімок в хронологічному порядку, які представляли історію Богословської Академії від її заснування 1928-1944, а також частинно і Українську Католицьку Духовну Семінарію на чужині.

Після коротких повідомлень голови Ділового Комітету, о. митр. І. Гаврилюка, доповідь на тему “Священство на християнським Сході й Заході” прочитав проф. д-р Юрій Герич із Оттави. Після доповіді відбулася оживлена дискусія, в часі якої порушено цілу низку питань, як, напр., чи правильний є титул диякон, чи отець диякон; чи важною є св. тайна подружжя заключеного після єрейських свячень при переході католицького священика до православної Церкви; чи можуть висвячувати священнослужителів нижчого ступеня, до піддиякона включно, священики вищого ступеня (митрати); справу жонатого духовенства на нових місцях поселення, і т. п.

Торкаючися справи жонатого духовенства, Преосв. Ізидор ствердив, що каноністи признають за нашими владиками право святити жонатих та радять з цього права користати, не вичікуючи на якусь заохоту це робити, бо її годі сподіватись. Владика також сказав, що ще в 1950 р. кард. Тіссеран був би погодився на висвячування жонатих в Канаді, якщо б усі єпископи на це погодилися.

Заборону святити жонатих в Америці Преосв. Прашко пояснює незнанням римокатолицької єрархії прав нашої Церкви. Думаючи колоніальними категоріями, як виключні господарі своєї території з нежонатим кліром, вони ніяк не могли зрозуміти, що це таке жонате католицьке духовенство. Сьогодні так вже не є. Якщо сьогодні є в цій справі перешкоди, то вони не є від них, а радше від нас самих.

Слово забрав знову Преосв. Ізидор, який поінформував, що З’їзд має відвідати репортер католицького журналу, щоб зробити знімки та подати інформації про З’їзд. Щоб уникнути небезпеки, яка так часто трапляється, що навіть добре до нас наставлені особи через непоінформованість містять дивовижні історії, пропонує, щоб о. митр. М. Бутринський, д-р Ю. Герич і д-р Ленчик підготували для нього відповідні інформації. Словами пісні “Далека ти, та рідна нам” Преосв. Ізидор розпочав своє привітання учасників З’їзду з Європи, що якраз появились на залі.

Чергову доповідь виголосив д-р Павло Сениця, після якої розвинулась дискусія практичного характеру, а саме — чим ми можемо допомогти нашому Патріярхові? Дискусію започаткував Преосв. Ізидор, звертаючи увагу на факт, що Бог так покермував, що маємо змогу відбутися наш З’їзд у надбаннях колишнього пароха цієї церкви, нашого професора, бл. п. о. д-ра Богдана Липського, який, розумію-

чи ідеї Патріярха, всім своїм душевним наставленням та всіма своїми ділами всеціло віддався реалізації тих ідей. Тому то й ми, пам'ятаючи про те, що покійний професор мав не тільки величезне знання, але й відчував потреби нашої Церкви, повинні йти за його прикладом і нашого Патріярха любити, йому служити, йому помагати, його захищати. Мов біблійні змії та скорпіони, що напасілися на Царство Боже, вороги не тільки на Патріярха особисто, але й на всі його дії наступають і то часом в замаскованій формі, яку не все легко розпізнати. Тому всі ми, що тут з'їхалися, повинні йому помагати та відбивати всі ворожі нападні. Нашим обов'язком є не дозволити понижати цього світоча нашої Церкви, а його великих, малим людям незрозумілих, ідей та задумів не дозволити промінювати на маловажні справи. Пригадуючи велику постать нашого Блаженнішого на тлі учасників II-го Ватиканського Собору, Владика з жалем стверджує, що ми не спромоглися використати того великого капіталу, який своєю поставою наш Патріярх придбав для нашої Церкви. Ми зтягнули супроти нього великий довг, бо добре знаємо, що якби наша постава від початків аж по сьогодні була гідна, то справи нашої Церкви виглядала б багато краще.

Глибокі слова Владика Ізидора були спонукою, що присутні висловлювали свою вдячність обом присутнім Владикам — своїм товаришам студій, які показалися гідними вихованцями Академії та підпорою великих змагань їхнього ректора та патріярха. Їх приклади повинні бути заохотою до наслідування.

Після обіду чергову доповідь "Дві постаті нашої новітньої історії Церкви: Слуга Божий Кир Андрій Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий" виголосив д-р Василь Ленцик, а після нього о. митр. М. Бутринський прочитав доповідь неприсутнього д-ра Б. Казимири на тему "Високе шкільництво в житті українського народу".

Після цих доповідей ще далше продовжувано дискусію під аспектом, чим ми можемо допомогти нашому Патріярхові. Тут заторкнено такі питання:

брак зрозуміння деяких владик для задумів Патріярха відносно УКУ;

співжиття та екуменічні контакти з нашими братами православними;

зазіхання російського православ'я на нашу Церкву;

видання третього тому "Світильника Істини";

роля та діяльність філій УКУ;

будова собору у Вашингтоні;

пов'язання УКУ з якимсь американським католицьким університетом та можливість надавання наукових ступенів;

втримання та виховання родини на християнських засадах;

брак національного освідомлення молодих священиків, що виховуються в чужих, чи навіть у деяких своїх заведеннях.

Забираючи слово, Преосв. Іван заохочує до єдності, бо брак її є коренем нашого лиха. Не нарікаймо на других, бо часто це тільки спроба звільнитися від відповідальності. Прикро, що багато наших абсолювентів на З'їзд не приїхали, ні привітів не прислали. Порівнюючи нашу Академію з іншими заведеннями Заходу, Владика Іван стверджує, що вона під науковим оглядом їм дорівнювала, а щодо виховання, то їх перевищувала, бо виховувала таких священиків, яких наш народ потребує — ревних душпастирів і патріотів. Якщо дехто з можливості такої підготовки не скористав і пізніше не здав життєвого іспиту, то це не повинно нас знеохочувати.

В часі цієї дискусії на залю ввійшов відпоручник Їх Блаженства, ректор УКУ і митрат, о. д-р Іван Музичка. Він передав від Блаженнішого благословення для всіх присутніх, побажання успіхів та виявив вдовolenня, що цей З'їзд відбувається. Він відчув, як дуже Блаженніший хотів би бути тут разом з нами та просив про молитви, яких наш Патріярх тепер дуже потребує. В дальшому слові о. ректор ствердив, що Богословська Академія дала почин нашій рідній богословській науці. Цілими століттями нашу богословську науку, наче маленьке зерно, заглушувано, чи виривано з коренем, як маленьку рослину. В Богословській Академії, попри засвоювання загальної християнської богословії, вишукувалася та розвивалася українська думка. Коли польська Церква щойно тепер зачинає боротися з тим, щоб мати якнайменше “імпортованої” богословії і старається радше “експортувати” щось питоме своїй Церкві, то одним із задумів Блаженнішого при оснуванні Академії був саме і цей момент. Коли сьогодні нашу рідну богословію культивується на УКУ, що є переємником Богословської Академії, то одним із практичних виявів нашого З'їзду була би допоміжна праця тут зібраних. Кінчаючи своє привітання, о. ректор Музичка запевняє, що ніщо не зробить більшої приємності основникові української богословської науки, патріярхові Йосифові, як та свідомість, що він зумів своїм прикладом захопити своїх студентів.

Користаючи з присутності о. д-ра Музички, порушено цілий ряд питань, зв'язаних з канонізацією Слуги Божого Андрія та виданням повного зібрання його творів. Відповідаючи на питання, о. д-р Музичка поінформував зібраних, що вже зібрано й упорядковано п'ять томів свідчень, але ще можна додавати нові свідчення. На жаль, багато свідчень є дуже загального характеру й необосновані конкретними фактами. Тепер робиться “суммарієм” для беатифікаційного суду. Потрібно більше молитов за прославу та чуда. Видання творів Слуги Божого Андрія досі не було систематичне та треба було б знайти редактора, який доповнив би дотеперішні видання, щоб ми мали цілість творів.

Нав'язуючи до питання про видавання книжок, Преосв. Ізидор звернув увагу, що заходом Їх Блаженства появилось багато цінних видань, але вони ще нерозпродані. Апелює до присутніх, щоб про це пам'ятали та допомогли, щоб ці видання знайшлись у бібліотеках їх поселення, а передусім в університетських бібліотеках.

Довша дискусія розвинулася ще раз довкола видання третього тому "Світильника Істини". Отець крил. Смик звернув увагу, що ще багато примірників томів I-II лишилось нерозпроданими. П'ятсот примірників закупив наш Патріярх з думкою про майбутні потреби в Україні. Д-р Сениця звертає увагу, що видання третього тому буде багато коштувати, якщо ми хотіли б у ньому помістити досі невикористані світлини. Все таки присутні погодились на видання запланованого тому, який був би доповненням попередніх і в яким належало би помістити перебіг нашого З'їзду разом з виголошеними доповідями та дотепер невикористаними світлинами. До Редакційної Колегії, яка зайнялась би упорядкуванням матеріялу, покликано д-ра П. Сеницю, д-ра А. Турчина, мтра І. Городецького, о. Б. Скаскова, д-ра В. Ленцика, Р. Яроша й о. І. Давидовича. Фінансовими справами на терені ЗСА дальше буде займатися о. крил. Б. Смик, а на Канаду покликано о. крил. Р. Набережного.

Після вечері о. д-р Комар виголосив доповідь "Надзвичайний Синод Помісної Української Католицької Церкви в березні 1980-го року". Актуальна тема доповіді викликала оживлену дискусію, що протягнулася до год. 10:30. На прохання модератора, д-ра Ленцика, о. д-р Музичка як особа добре поінформована про Синод, пояснив деякі аспекти доповіді. Він торкнувся поняття та історичного значення слова "агрегатус", висловив сподівання, що Кодифікаційна Комісія для Східних Церков винесе постанову про персональну, а не територіяльну владу патріярхів, подав генезу скликання цього Надзвичайного Синоду та ствердив, що постановою Синоду ми стали "агрегати" та що нас зрівняно в правах з іншими Східними Церквами. На жаль, є лише релятивна одність з Церквою закарпатців та з нашою Церквою в Югославії. Ситуація є кращою, ніж була перед Синодом, питання тільки, чи ми зуміємо її використати.

Третій день — субота, 7 червня

О год. 10:30 в церкві св. Миколая оба Владики — Кир Ізидор і Кир Іван, у сослуженні отців, учасників З'їзду, відслужили Божественну Літургію за всіх померших архиереїв, священників, професорів та студентів Б. А. Співав парохіяльний хор під диригентурою проф. І. Ковалева. Після Служби Божої в тому самому наміренні відправлено панахиду, до якої, крім обох владик, станули 22 священники. Безпосередньо після Богослужб зроблено знімки всіх учасників та гостей З'їзду.

Того ж дня оба владыки взяли участь у телевізійній програмі, присвяченій З'їздові. Преосв. Іван згадав дещо про працю нашої Церкви в Австралії.

В останній науковій сесії З'їзду першим доповідачем був мгр. Олександр Дразньовський, доповідь якого не відбулась раніше, як було заплановано, з браку часу. Темою доповіді було "Християнство в скитській Україні". Доповідач вже довго займається історією скитів і зібрав уже багато цінного матеріялу, але, на жаль, обмежений час не дозволив йому вичерпати його цікаву тему. Отець митр. М. Бутринський доповідав про "Гіршберг і Кулембург як продовження Богословської Академії в Європі", а мгр. І. Городецький, виручаючи неprisутнього о. д-ра Сопуляка, говорив про "Сучасний релігійний стан в Україні". О год. 2-ій по полудні голова Ділової Президії, о. митр. Іван Гаврилюк, закрав наукову сесію З'їзду.

Ювілейна вечерея

В суботу, о год. 6:30, у гарно прибраній залі церкви св. Миколая розпочалась Ювілейна вечерея, в якій взяли участь також представники деяких говариств і організацій. Присутніх було 125 осіб. Під оплески присутніх за почесним столом засіли оба владыки, як також о. д-р Комар, Р. Ярош, о. дек. Сиротинський, о. крил. Жолкевич, д-р П. Сениця, о. митр. І. Гаврилюк, о. митр. П. Хомин, мгр. Я. Чумак, о. крил. М. Рагушинський, д-р Ю. Пелех, о. крил. Б. Смик, о. ігум. А. Рижак, д-р В. Ленцик і о. д-р Музичка. Між гостями були представники Товариств: НТШ, Лікарське Товариство, Студентська Громада, Братство Дивізійників. Деякі з них зложили особисто привіти, а інші відчитано. Всіх їх опісля представив господар вечерея, о. Роман Ганкевич, парох із Тандер Бей.

Преосв. Ізидор, господар З'їзду, розпочав Ювілейну вечерею молитвою, після якої вітав усіх присутніх і їх благословив. Опісля присутні у великім піднесенні духа вислухали привіт, що його на магнетофонну тасьму записав Патріярх Йосиф у Римі. Голова Ділового Комітету подякував усім за цінну працю в часі З'їзду та вніс тост на честь Блаженнішого Патріярха Йосифа й ерархії нашої Церкви, а всі приявні відспівали "Многая літа". Д-р Василь Ленцик, голова Резолюційної Комісії, прочитав резолюції З'їзду та привітальні телеграми до Святійшого Отця Папи Івана Павла II-го і до Почесного Предсідника З'їзду — Блаженнішого Патріярха Йосифа, що їх усі присутні прийняли грімкими оплесками.

Привітальна телеграма
до Блаженнішого Патріярха і Кардинала Кир Йосифа Сліпого
від З'їзду Абсолютентів Богословської Академії з нагоди
Ювілею 50-ліття її оснування.

Ваше Блаженство!

Зібрані на Ювілейному З'їзді в Торонті в днях 5-8 червня 1980 з нагоди 50-ліття Богословської Академії, якої Ви були незрівняним Ректором, ми, бувші Ваші вихованки, Архиереї, священники і миряни, пересилаєм Вашому Блаженству вислови нашої синівської любови, відданости і вдячности за Вашу працю, терпіння і посвяту для нас, нашої Церкви і Народу. Ваш приклад буде нам присвічувати в дальшій нашій праці для добра нашої Матері Церкви і Народу.

Президія З'їзду

В програму святкового вечора ввійшла також і мистецька частина, запланована о. крил. Жолкевичем. П-ні Олена Геник-Березовська, при акомпаньяменті п-ні Оксани Жолкевич-Креховецької, відспівала три пісні — “Хмари”, слова М. Вороного, муз. Я. Лопатинського; “Досить невільня думка мовчала”, слова Лесі Українки, муз. Я. Степового і “Три поради”, слова Ю. Рибчинського, муз. І. Шамо, за що присутні винагородили її гучними оплесками. Молоденька рецитаторка — Міля Стельмах — гарно віддеклямувала вірш Євгена Крименка “Альма Матер”, що його автор присвятив Основникові Богословської Академії — Слuzі Божому Андрієві, її Ректорові — Блаженнішому Патріярхові Йосифові та всім професорам, студентам і працівникам цієї високої української наукової установи.

Євген Крименко

АЛЬМА МАТЕР*)

(Присвячено світлій пам'яті Слуги Божого Митрополита Андрія, засновника Української Богословської Академії у Львові, її Ректорові, Професорові і визначному науковцеві, Блаженнішому Патріярхові Йосифові, та всім Професорам, Студентам і Працівникам цієї високої Наукової Установи).

У городі Льва, там, де Юр чуда творить,
Де в ніч листопадну сміється весна,
Де в імені Бога пророки говорять,
Де воля родилась незломна, міцна...

*) Цей вірш написаний з нагоди врочистого відмічення 50-ліття Української Богословської Академії у Львові, яке відбулося в Торонті 5-8 червня 1980 року.

Там сонцем засяла святиня науки,
Надхнення нових, невмирущих ідей,
Це та Альма Матер, яку в Божі руки
Віддав під опіку засновник Андрей.

І мури холодні життям там жевріли,
А дух летів вгору й зорів на верхах,
Там думи безсмертні і мрії Могили
Леліяв Блаженніший наш Патріярх.

Нові там герої росли й гартувались,
Нові там кували духові мечі,
“За Церкву й народ!” — безнастанно лунали
І сплячих будили могутні кличі.

Коли ж, мов скитальців, слідами Енея
У світ нас загнали вітри хуртовин,
То нас супроводила постать Андрія,
А Бог Патріярха післав нам у Рим.

Повернемось ще ми до тебе, наш Львово,
Із Мурів твоїх, Альма Матер, святих
Грімке “Гавдеамус” крізь парки шовкові
Полине до соняшних бань золотих.

І Ти, Патріярше, повернешся з нами!
Твій кутий в граніті тердий заповіт,
Мов голос Господній, дзвенить над віками...
Прийми, Патріярше, наш щирий привіт!

В'язанку спогадів з життя Академії з великим гумором розка-
зав абсолювент Б. А. — Андрій Шекерик-Доників. Від молодого по-
коління з промовою виступив мгр. Олександр Романчукевич, голо-
ва Т-ва українських студентів-католиків “Обнова”.

Мгр. Олександр Романчукевич

голова “Обнови”

**Слово виголошене під час ювілею “50-ліття Львівської
Богословської Академії” в Торонті**

У цю святкову хвилину маю честь привітати всіх учасників
цього ювілею від української молоді, як також злучитися з Вами в
молитовному єднанні, щоб виблагати для української Церкви мно-
гих ласк для її дальшої боротьби зі силами зла, що хочуть її знищи-
ти.

Хоч я не був, бо й не міг бути в Богословській Академії у Львові, то все ж таки, дивлячись на Вашу бадьору поставу і на Ваші радісні обличчя, вглиблюючись у значення цього свята для всіх нас, ба й для цілого українського народу, можу і я відчутти бодай крихітку Вашого щастя.

Але яке власне значення Богословської Академії для українського народу? Над цим призадумаймося!

Можна загально відмітити, що українська Церква має інші риси-прикмети від других церков, чи на Сході, чи на Заході. А ці риси відносяться головню до окремої ідеології української Церкви — ідеології, яка в'язала релігійні вартості з національними і скрізь проявлялася в історії нашої церкви. Проявлялася вона чи не найбільше під час володіння Церквою Митрополитом Андрієм Шептицьким і в періоді постання та діяння Львівської Богословської Академії. Сміло можна сказати, що Богословська Академія була інституційним виявом цієї релігійно-національної ідеології!

Поперше тому, що в нас Церква була інституцією, що мала свободу рухів і діяння, і мала характер не тільки релігійний, але й національний. У нашій Церкві існував "інституційний плюралізм", в матернім лоні св. Церкви виховувалися кадри свідомих християнських патріотів з широким світоглядом, готових на те, щоб віддати навіть життя за Церкву й Батьківщину, понести прапор християнського патріотизму до наших братів у розсіянні, щоб і там, поза межами України, виховувати наших людей в дусі високого говіння і прив'язання до української культури. Це наша Церква і Львівська Богословська Академія підбадьорювали процес національного прозріння в Галичині і змагання безкомпромісової любови до рідної землі.

У парі з наведеним, Богословська Академія подавала також високу освіту нашим студентам; освіту, ще раз підкреслюю, в національному дусі. Ці наші колишні студенти, це Ви, Дорогі учасники сьгоднішнього ювілею. Завдяки Богословській Академії, Ви мали нагоду здобути вищу освіту, щоб опісля якнайкраще зарепрезентувати українців на землях нашого розсіяння, а також і успішно працювати для добра України. Богословська наука, яку Ви, Шановні Гості, одержали, навіть, коли не висвятилися на священників, стала для нашого суспільства у пригоді. Поперше, бо ж тоді миряни, розуміючись на богословських справах, могли успішно працювати в Церкві, вливаючи в церковне життя і світський, практичний світогляд, як і національний дух, що є дуже потрібним для нашої Церкви сьгодні, коли молоді генерації священників виявляють малу національну свідомість. Подруге, така праця наших мирян при Церкві також зберігає і східньо-українську концепцію про правління Церквою — цебто, що і священник і мирянин мають співпрацювати для добра всіх українських вірних. І так, Богословська Академія поле-

редила Другий Собор Ватиканський в справах ролі мирян у Церкві.

Не можна забути за намагання Богословської Академії відновити східню обрядову однозгідність для нашої Церкви. Це якнайбільше робив Покійний св. п. отець Богдан Липський. Він хотів відродити в нас любов до українського обряду, щоб ми відкинули те, що нам на заході накинено, а відзискали те, що на сході нам украдено. Він також хотів тим самим дати нам до зрозуміння, що наш обряд це одинока і певна запораука збереження нашої ідентичности.

Львівська Академія прославлялася не тільки науковцями, але й покищо неканонізованими святими мучениками за св. Віру і за Україну! Наш Блаженніший Патріярх Йосиф — це символ тієї Страдальної Церкви.

Отже, Дорогі учасники цього Ювілею, для мене це велика честь тут стояти перед Вами. Але сьогоднішнє свято — це не тільки задивлення у минуле. Сьогодні погляньмо також у майбутнє, передаймо нашій молоді традиції наших святих мучеників та ісповідників, щоб і надалі тягнувся вузол християнського й національного життя, що почалося Київською Академією, закріпилося Львівською Академією, а має закінчитися виборенням Вільної Української Держави, де ми всі хвалили б Господа Бога і Його Пречисту Матір рідною українською мовою з почуттям вдячності супроти Господа, що Він дав нам ласку бути синами і дочками українського народу і брати місійну участь у праці над визволенням його з-під безбожного ярма!

Слава Ісусу Христу! Слава Україні!

Довшу промову про Богословську Академію та “її парості по світі” виголосив Преосв. Ізидор. Принагідні промови виголосили також Преосв. Іван та о. д-р Музичка, ректор УКУ.

Урочисте закінчення ювілейних святкувань 50-ліття Богословської Академії злучено зі “Святом Торонтонської Епархії”. Відбулось воно на Виставовій площі в неділю, 8-го червня. У супроводі оркестри “Батурин”, що грала церковні пісні, величавий процесійний похід прибув перед трибуну Виставової площі, де о год. 11-ій розпочалась Архиерейська Служба Божа в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа. Хоч був вийняtkово холодний день і дошкүляв сильний вітер, на Службу Божу прибуло кілька тисяч вірних, яким упорядчики роздавали друковані програмки та чіпляли, за зложенням даткү, пам’яткові стяжки.

На ювілей 50-ліття Б. А. вказувала учасникам декорація трибуни, на задній стіні якої поміщено ікону Божої Матері, а під нею цифру 50, дві великі грецькі букви — альфу й омегу, та портрети Слуги Божого Андрія, основника Б. А., і Патріярха Йосифа, її організатора й першого ректора.

До відправи Служби Божої, приготування якої займався о. декан Іван Сиротинський, стануло трьох Єпископів — Ізидор Борецький, Іван Прашко і Михаїл Руснак, п'ятьох митратів разом з великим числом інших священиків та трьох дияконів. Співав мішаний хор парохії св. Юрія з Ошави під диригентурою о. крил. Романа Набережного. Багато вірних приступило до Сповіді й св. Причастя. Принагідну промову виголосив Владика Іван. По відспіванні многолітствій і церковного гимну “Боже Великий”, Владика Ізидор, як господар свята, подякував вірним, що вони, не зважаючи на дошкульний холод, взяли участь у святі епархії та ювілейних святкувань 50-ліття Б. А.

Після перерви на полуденок, о год. 3-ій на цій же Виставовій площі відбувся святочний концерт, мистецьку програму якого уклав о. крил. В. Жолкевич. У програму концерту ввійшли:

1. Канадський і український гимни, виконані оркестрою ОСУМ “Батурин” під диригентурою мгра. Василя Кардаша;

2. Відкриття — привітальне слово д-ра Юліяна Пелеха, голови Централі Українців Католиків Торонтоноської Епархії;

Д-р Ю. Пелех

Привіт на Святі Торонтоноської Епархії

Високопреосвященні Владики, Всесвітліші Отці Митрати, Всечесні Отці і Преподобні Сестри, Достойні Представники світових, крайових, епархіяльних і місцевих організацій, Достойні Учасники З'їзду для відсвяткування 50-ліття Богословської Академії у Львові, ВПоважані Пані й Панове!

Сьогорічне наше Епархіяльне Свято проходить під гаслом святкування 50-ліття Богословської Академії у Львові.

Постання Академії 50 літ тому — це знаменна подія в історії нашої Католицької Церкви і нашого Народу. Вже за не дуже довгий час свого існування Академія принесла велику користь нашій Церкві і нашому Народові. Вона засвідчила перед цілим світом прагнення наше до своєї незалежної, свободної науки.

Одним із основних чинників культури кожного народу є стан освіти, його високі навчальні установи — університети, та стан освіти його провірної верстви.

В історії нашого народу ми бачимо велике зрозуміння освіти. В заранні прийняття християнства наша церква стає основним чинником поширення освіти серед народу. Тоді наші князі щедро піддержують Церкву і її працю.

Основану в Києві Могілянську Академію щедро піддержують наші гетьмани і наші правлячі верстви, даючи доказ великого розуміння науки й освіти.

Після програної війни за свою незалежність в роках 1918-20, в часі окупації нашої вужчої батьківщини Польщею, в моменті духової депресії, один із найбільш визначних наших церковно-національних провідників, Сл. Божий Митрополит Андрій, основує у Львові Богословську Академію, як зав'язок українського незалежного університету, єдиної в тому часі високої школи на Західніх Землях України. До співтворчої праці в цій Академії стає її перший організатор і ректор о. д-р Йосиф Сліпий, теперішній Голова нашої помісної Церкви, наш Патріярх і Кардинал.

Багато вже сказано і написано і ще буде написано про осяги і заслуги Богословської Академії у Львові.

І хоч московський наїзник знищив і припинив діяльність Академії у Львові — вона ожила і продовжує існування та свою працю сьогодні в Римі — як Український Католицький Університет імени св. Климента-папи, під проводом великого наслідника Слуги Божого Митрополита Шептицького і переємника його ідей — Блаженнішого Патріярха Йосифа, який за короткий час своєю науковою працею та згуртуванням науковців вже вписав світлу сторінку в аннали нашої незалежної науки, так богословської, як і з ділянок інших наук.

Ми сьогодні клонимо наші голови в пошані для всіх тих, що клали основи, розвивали і причинились чим-небудь для росту української науки в рамках Богословської Академії, і нехай вільно мені буде від імени Централі Українців Католиків та всіх вірних, тут присутніх, привітати всіх живих учасників Академії, особливо всіх учасників З'їзду святкування 50-ліття Богословської Академії у Львові, що сьогодні зібрались разом з нами ось тут, на цій площі.

Ми особливо вітаємо почесних членів З'їзду, під патронатом яких відбувається цей З'їзд, — наших Владик Кир Ізидора і Кир Івана, що не жалів труду і приїхав з далекої Австралії на це Свято.

Вкінці ми шлемо наш привіт і поклін Тому, хто розбудував і розвинув Богословську Академію у Львові і що продовжує її світлу традицію в основаному ним Католицькому Університеті в Римі, — Ісповідникові Віри, Голові Помісної УКЦеркви і нашому дорогому Патріярхові, Блаженнішому Кир Йосифові.

“Наша Мета” — Середа, 18-го червня 1980 р.

о. д-р проф. І. Гриньох

“Хай не тривожиться серце Ваше”

(Доповідь-привітання з нагоди святкувань в Торонті 50-ліття
Львівської Богословської Академії)

Достойні і дорогі Брати — студенти Богословської Академії!

Днесь Благодать Пресв. Духа всіх нас, живих і в Бозі спочилих, духовно і молитовно собрала і соединила в празничному Ювілеї Богословської Академії, нашої “Альма Матер”.

Як один з її перших абсолювентів в 1930 році, а пізніше, як один з її наймолодших духовників-учителів щиро-дружньо вітаю Вас старим привітом нашої рідної Української Церкви: Христос посеред нас!

В той “День, егоже сотвори Господь”, наші уста сповнюються літургічним хвалінням Господа і молитвою подяки за те, що Він, Всемогутній Господь, дав нам щастя бути свідками і причасниками ставання і росту Єдиної у цьому часі Рідної Високої Школи, Богословської Академії!

Ми радіємо! Радіємо тому, що наш Ювілейний Празник не тільки оживляє в нашій уяві давні спомини й переживання, але й уводить нас на поріг другого тисячоліття християнського биття українського народу і його Святої Церкви! Бо вже на обрії Ювілей Тисячоліття Хрещення Русі-України: як межовий знак на грані тисячоліть. Як хмаровий і вогневий стовп у нашій мандрівці на земній пустелі. Як чудоподібний смолокип преображення нашого українського народу, нашої рідної Церкви, цілого світу і заблуканого людства.

Та радість нашу затьмарює тривога. Тремтячими устами мовимо за Христом-Господом нашим: “Засмучена есть душа наша аж до смерти!” (Мт. 26, 38). Бо перед обрями радісного Тисячоліття розгортається перед очима нашої душі жива і грізна картина нашої дійсности: наша свята Церква-Мати — обідрана сирота! Серце її пробиває отруйний меч ворога! Чи чують діти Церков-Дочок, розсіяні по чужих краях і континентах, мученицький голос і болісний стогін своєї Церкви, Матер-Страдниці? Вона ж їх родила! Чи сострадають з нею і кривавляться серцем? А чи, може, тільки устами своїми споминають її, а серце їхне далеко від неї? Чи діти Церков-Дочок, і ми, колишні спудеї Богословської Академії між ними, готові зберігати, обороняти і збагачувати довговікову духовну спадщину нашої Церкви-Матері? Болючі питання, непрозорі відповіді... Ось чому

тривога огортає серця наші! Вона — ця душевна тривога — непокоїть наші серця ще й тому, що всі довговікові і для нашої Церкви просто стигматичні змагання за церковне з'єднання в українському народі присипані прахом забуття, байдужості і безрадності! Не даром Слуга Божий Андрій, цей невтомний Благовісник Єдності, у своєму передсмертному письмі до Апостольської Петрової Столиці, у глибокому болі стверджує: "...вся праця для церковної єдності є просто здавлена...", а причину цього бачить в тому, що "пекло нагромадило стільки труднощостей..." та що "воно — пекло — в даному моменті тріюмує"...

Невимовний жаль, душевний біль і тривога огортає серця наші. Бо той самий ворог, що колись здавив Могиллянську Академію, єдину тоді Богословську Школу на цілому християнському Сході, і зруйнував увесь її науковий дорібок, той самий ворог завдав смертельного удару щойно відродженій у Богословській Академії українській науці!

Ось тому, хоч празнуємо і радіємо сьогодні, в день Ювілею нашої Богословської Академії, ми водночас, — бо ще незатьмарена наша думка і ще не закаменіло наше серце, — ми, колишні учні Богословської Академії — тривожимося! Це тривога за дальше буття, за відродження, за єдність Церкви древньої Русі-України! Це тривога за духовну і видиму ієрархічну єдність Церкви-Матері на Рідній Землі і її Церков-Дочок у різних країнах світу. Це тривога за її духовну спадщину — за передану нам вселенську віру і українське благочестя! Це тривога за святую, чисту і непорочну душу Української Церкви!

**

А втім, Достойні і Дорогі Брати-Студенти Богословської Академії, радійте, що Благодать Святого Духа скликата Вас на це велике родинне Ювілейне Свято, загострюйте Вашу думку на спогадах світлого минулого, розпалюйте вогонь жертвенної праці у Ваших серцях! Бо до цього кличе Вас Христос: "Хай не тривожиться серце Ваше!" (Йо. 14, 1).

**

"Простежте Писання"... і своїх Отців Церкви, і знайдете в них лік, як "ізціляти", отже вчинити цілим і здоровим, пошматоване єдине тіло Рідної Церкви і загоїти, завдані чужими і своїми, рани душі і тіла Її. Бо, "Яке може бути з'єднання?" — питає Святець, Слуга Божий Андрій. "Виходите, — каже він — зі становища, що я тільки міг мати на думці таке приєднання Української Церкви до Католицької, яке рівнялося б цілковитому підчиненню. Так не є! Поодинокі Церкви, лишаючися у зв'язку з усіма Церквами Заходу, можуть захвати дуже далеко йдучу автономію, яку можна назвати

автокефалією... І в нашій Греко-Католицькій Церкві Митрополит устанавляє Єпископів та ніяке дисциплінарне право Латинської Церкви нас не обов'язує"... (Львів. Архиєп. Відомості, 1943, ч. 3-4, стор. 43-44).

І далі навчає нас цей Великий Отець Христової Церкви у нашому столітті: "В церковній єдності будемо всі мати не тільки силу, але й приклад, як повинна виглядати національна єдність"... (там же).

І хоч "пекло, — за словами Митрополита Слуги Божого Андрія, — в даному моменті тріюмфує", — то тріумф його сповидний, хвилиний, бо це ж тільки "обернулася картка історії", — як каже він у своєму Слові "До Духовенства" у вересні 1939 року, коли пекельна північна навала повинню залила останній клаптик Української Землі, її Галицьку волость.

Тому "Простежте Писання" нашого Отця Церкви! Знайдете там невмирущу програму нашого зріння і нашого діяння на заповітній Христовій ниві соєдинення Святих Божих Церков і світлий образ єдиної в Христі Помісної Української Церкви, оглавленої Патріярхом Київським і всієї Русі!

"Говорю, — продовжує Слуга Божий Андрій, — передусім про порозуміння, яке не було би злукою в одну Церкву, — а таку злуку, вважаю можливою тільки колись після довгих обосторонніх зусиль до єдності, — то, говорячи принагідно про ту злуку, старався я справу так представити, аби ясно виходило, що тільки ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки.., так, що й повна злука двох українських віровизнань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко-католиків під владу Київського Патріярха. Очевидно, до такого приєднання ми ставляємо умову, щоб будучий Київський Патріярхат прийняв вселенську віру, себто православіє перших сімох Вселенських Соборів, доповнених рішеннями Вселенських Соборів від X-го століття до найновіших часів".

Для нашого зріння і діяння Сл. Божий Андрій ставить знаки-знамена: Єдність нашої Церкви і її Патріярхат, як "ісполненіє закону і пророк", як "благословенну теплоту" нашої християнської віри, як "повноту Святого Духа"!

"Простежте Писання" і спогляньте! І побачите на наших очах переємник Спадщини Слуги Божого Андрія — Патріярх Йосиф — на своїх струджених і битих плечах приносить ці два знамена — Єдності і Патріярхату — із лагерів смерті і заносить їх на Собор Отців Вселенської Церкви в жовтні 1963 року, як він складає їх у святому році на гробі Первоверховного Апостола Петра, як він невтомно боронить цих знамен Єдності і Патріярхату перед незрячими чужими і безсердечними своїми! "Будьмо, — каже він у своєму істо-

ричному Посланні до Українського народу в червні 1976 року, — собою! Дивімся на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ, і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі, а опісля на національному й державному! Треба добро Церкві й Народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей!.. Об'єднавшись в одну Українську Помісну Церкву під проводом Патріярха, станемо твердиною, об яку будуть розбиватися всі ворожі удари”...

Простеживши Писання обох Отців наших, зрозуміймо істину, що зайво, а то й недостойно нам глядіти й шукати за різними минульними блукаючими вогниками та блискотливими метеорами на шляху у змаганнях за те, щоб дійсністю стала заповітна молитва Христова: “Отче Святий.., да всі єдино будуть!” (Йо. 17, 21).

Згадав я передше, Достойні і Дорогі Брати-Студенти Богословської Академії, про наш особливий біль у дні її Ювілею. Біль з приводу її знищення. Невже ж вона справді нежива, умерла?

“Простежте Писання” і простежте історичне буття родження і ставання! Богословська Академія, Висока Рідна Школа Богословської Науки і Християнського Виховання на началах Вселенської Христової Віри і рідного українського благочестя родилася в печерах на заранні нашого християнства, в печерах святих монахів Антонія і Теодосія, в печерах, з яких виріс перший глава нашої Церкви Українського роду, Митрополит Іляріон! В тих самих печерах вона знову ожила й відродилася, оглавлена архимандритом і Митрополитом Петром.

З печери забуття вивів її оновленою і свіжою, як світильник істини нашої Святої Церкви, Архимандрит і Митрополит, смиренний духовний Патріярх нашої Церкви, Слуга Божий Митрополит Андрій...

Невже ж вона могла умерти?

Нерозгаданим велінням Божого Промислу Патріярх Йосиф, архітект і різьбар Богословської Академії, зберіг її у своїй мислі і своєму серці на страдному шляху свого Ісповідницького Життя і воздвиг її наново в Римі при Соборі Св. Софії, надавши їй права Високої Школи, Університету, першої цього роду Української Високої Школи і єдиної української виховної і навчальної Богословської установи в світі!

У Соборі Святої Софії в Римі живуть собори Святої Софії в Києві, Святого Юра у Львові й інші церкви України та свідчать про незнищимість нашої Церкви! У Святософійській Колегії та Університеті в Римі зберігається та росте чиста Богословська Наука Христової Церкви та приготуються до служіння своїй Рідній Церкві нові ентузіясти, ті, що мають перебрати по нас, колишніх студентах Богословської Академії велику спадщину отців наших, Іларіона, Петра, Веняміна, Андрія, Йосифа... Перебрати спадщину і повною, неска-

ліченою занести її на землі відродженої, в любові єдиної Церкви Руси-України!

Богословська Академія не вмерла! Вона живе! Треба тільки розпізнати знаки-знамена, що їх поставили отці наші, Святець Слуга Божий Андрій і Патріярх Йосиф!

Святкуймо, отже, спомин про неї, а разом з тим радіймо її востанням на очах наших!

Тому: “Хай не тривожиться серце Ваше!”

Прийміть, Браття Духовні, сини Богословської Академії, слова оцього мого привіту з відкритим серцем, як такі, що пливуть із відкритого щирого серця Вашого брата! Слова мої — це Ісповідь моєї віри-видіння української, Патріяршим вінцем увінчаної Церкви: живої і повноцінної частини єдиної, Святої і Апостольської Христової Церкви!

Словами цього привіту-видіння вітаю також Ваші родини і всіх Достойних і Дорогих Гостей на Ювілейному Празнику нашої невмирущої Богословської Академії і до всіх кличу словами Христа:

“Хай не тривожиться серце Ваше!” (Йо. 14, 1).

“У світі скорбні будете, та дерзайте, бо я переміг світ!” (Йо. 16, 33).

Ваш брат в Христі-Господі **о. Іван Гриньох**
Професор Українського Католицького Університету
Голова Українського Богословського Наукового Товариства
22 травня, Р. Б. 1980, в навечер'я Зшестя Святого Духа
Рокового Празника Богословської Академії

о. І. Музичка

Промова на Ювілейнім Концерті з нагоди 50-ліття Богословської Академії в Торонті

Дорогі Преосвященні Владики, Святочна в Христі Громадо!

В 1838 році в Західній Україні появились такі важні слова-докір: “Судилося нам послідними бути. Коли інші слов'яни вершка ся дохапуют, ми остались серед туману у стіп гори внизу”. То слова-гасло о. Маркіяна Шашкевича і Руської Трійці, коли появилась їхня скромна літературна спроба “Русалка Дністрова”, що мала бути ранньою зорею нашого відродження. Слова ті не були звичайним докором чи наріканням на сумну долю в нашім поневоленні, як це часто робимо в нашім тужливім життєвім стилі, але це були слова вивозу прикрий дійсності і заклик до дії. Ними почалось наше галицьке відродження і великий чин змінити існуюче і створити все

потрібне для народу. За словами пішов чин і праця, в яких перед вело наше духовенство, священники — Перемишля і Львова — і то на всіх майже ділянках нашого життя — політичного, культурного, економічного і релігійного.

Майже сто літ пізніше по тяжкій війні, серед якої блиснув був нам промінь нашої волі, якого не вдалось нам зберегти, наш нарід взявся до завзятої праці із тим же шашкевичівським гаслом: інші народи сягають верхів свого розвитку — ми остались позаду... До дії! До праці! На всіх відтинках життя! На першій місці станули до цього чину наші священники із святоюрської гори із великим мужем на чолі — митрополитом Андрієм Шептицьким, щоб на руїні війни будувати нове життя і то найперше із відновленим духовним життям. Почалась на правду жива і гаряча праця, одним з овочів якої була Богословська Академія у Львові, що її відкрито в 1929 році. Її основником був митрополит Андрій, її будівничим — його майбутній наслідник, тепер блаженніший патріарх Йосиф. Вони поставили в основі своєї праці найсуттєвішу річ: у великій праці і боротьбі потрібні провідники. Тими провідниками на початку XIX-го століття були наші священники. І слушно. Всяку відбудову, перелім, перемену треба починати від здорової обнови духа, його переміни в Христовім дусі, що єдиний приніс властиве життя для душ, для людини. Народові потрібні нові священники. Вони ж потребують свіжої, докладної і повної інформації. До цього потрібна нова висока школа, щоб дала нашій Церкві і Народові нових Христових священників. З таким ідеалом твориться Богословська Академія, якої ювілей 50-ліття із Блаженнішим Йосифом, її Владиками, учнями, священниками і мирянами ми сьогодні відзначаємо.

У своїй інавгураційній промові перший Ректор Академії, о. Йосиф Сліпий, говорив, що така школа “буде могла взяти напрям розвитку, вибрати здорову думку з сучасного крутежу й піддержати творення нових духовних цінностей. Церква потребує не лише святих, але й учених священників. Богословське знання є не тільки одною з умовин священничого покликання, але входить в його суть”. Слова сказані тому 50 літ, якими в повній обнові нашого церковного і національного “Я” почалась наша богословська наука. Почин вийшов із великих потреб нашого життя і наша богословська наука і Богословська Академія зразу одержали першу свою високу прикмету: їхній тісний зв'язок із життям народу. І знову перший Ректор тую думку подає такими словами: “Богословська наука мусить триматись життя, бо лише тоді збереже свої властивості. З нього буде черпати нові спонуки до дослідів і богословська наука не буде теорією, але практикою, а практика опреться на богословському пізнанню. Тим плодovitіша буде богословія, чим добуде в житті глибшого змісту. Життя виносить все щось нового і тоді наука набирає від

нього властивого характеру. Коли нема тієї лучности, наука стає безплідною і нетворчою, а життя не має проводу”. Знову слова сказані тому 50 літ. Їх повторив, неначе у іншій формі, в 1972 році під впливом життя, перемін і боротьби польський кардинал Вишиньскі, коли сказав до своїх польських богословів: “Ми хочемо польської богословії для Польщі, писаної із пункту бачення сходу Європи для народу-спільноти, що живе на цім Сході”.

Академія, отже, як висока богословська школа стала на таких позиціях:

- а) дати нашій Церкві богословську науку;
- б) дати нашій Церкві нових, вчених, святих і активних священників на службу Христові і своєму народові;
- в) стати на сторожі своєї традиції, щоб не відривати себе від життя і душі народу;
- г) не позичати, не кривити душі народу новостями, а з його минулого і його буденщини творити правдивий напрям для глибокої віри і любови Бога.

Із цих залогень вийшли практичні засади, які поставила собі Академія:

а) дати новим священикам усі можливі практичні знання, щоб могли вони дати народові, що йому потрібно. О. Ректор прямо шукав, де тільки було можливо, вчителів і до книговедення, і спорту, і бджільництва, і кооперації, і архіварства і ін., а при тому високо була поставлена і філософія, і схоластична богословія, і аскеза! Який діяпазон, який розлогий розмір!

б) наш національний і церковний організм був поділений. Звідси жваві кроки до праці над з'єдиненням, до якої Захід приступив щойно пару десятків літ пізніше.

в) або коротко точною цитатою: “Наша Академія мусить угляднювати потреби народу та стояти в зв'язку із народом... Академія є і буде виховуючим чинником всенародного значення”. Слова о. Ректора Сліпого!

Моє слово з цієї святочної нагоди не має на цілі подавати цілу історію оснування Академії, ані історії її праці. Цими найяскравішими моментами хочу лише показати, якої важної і великої події ювілей ми святкуємо, і чому цей ювілей має таку величну і обширну форму. То ювілей великого всенародного і церковного значення у нашім твердім шляху до розвитку, піднесення і належного місця в народів вольних колі!

Ювілей, що гідний уваги! Богословська Академія — її основник Митрополит Андрій, її будівничий та інспіратор Блаженніший патріярх Йосиф, її працьовиті та ідейні професори, її великі учні, що сьогодні тут між нами є свідками її праці, росту і чину і тому заслуговують на те незвичайно, щоб ми склонили в часі цих святочних хви-

лин наші голови і продовжували це почате діло тому пів століття з таким самим запалом і жертвенністю, як його великі творці для добра, волі і слави великого нашого Народу!

**Подяка*) для Ділового Комітету святкування 50-ліття
Львівської Богословської Академії**

Синод Українських Владик в Римі

До Ювілейного Комітету відзначення 50-ліття Богословської Академії на руки Всесв. Отця митрата Івана Гаврилюка, Монреаль, Канада.

Всесвітліший Отче Митрате!

Ми, Владики Української Католицької Церкви, зібрані в Римі на наш Синод під проводом Блаженнішого Патріярха Йосифа, висказуємо Вам подяку за те, що Ви рішили відзначити 50-ліття цієї дуже важної Установи для цілої нашої Церкви: бо вона за час свого існування видала понад тисячу ревних священиків для нашої Церкви, десятки важних наукових праць і стала дійсно "Світильником Істини" на наших землях. Це напевно була особлива харизма Святого Духа, яка надхнула Слугу Божого Митрополита Андрія, що він оснував цю важну і світлу Установу, і напевно харизма Божа керувала Всесв. Отцем Ректором Йосифом Сліпим, який перевів цей задум в життя з таким великим успіхом і візією будучого.

Дай, Боже, щоб ця Богословська Академія скоро знову відновила своє існування і працю у Львові, а тим часом уважаємо, що Український Католицький Університет продовжує її працю.

Молимо Милосердного Бога, щоб Його благословення спочивало над тими Установами.

Рим, 1-го грудня 1980

† Йосиф, Патріярх і Кардинал,
† М. І. Любачівський,
† Максим, Митрополит,
† Ніль, Єпископ,
† Ізидор, Єпископ,
† Василь, Єпископ,
† Єронім, Єпископ,
† Димитрій Грещук, Єпископ,
† Мирослав, Єпископ,
† Андрій, Єпископ Саск.,
† Іван, Єпископ Ап. Віз.,

*) Зібрані Владики на Синоді в Римі 1. XII. 1980 вислали подяку Діловому Комітетові за відбуття з'їзду з нагоди 50-літнього Ювілею Української Богословської Академії у Львові.

† Плятон, Єпископ А. Е.,
† Андрій Сапеляк, Єпископ,
† Августин Горняк, ЧСВВ,
† Єфрем Кривий, Єпископ.

**Крайовий Ювілейний Діловий Комітет
50-ліття Богословської Академії у Львові*)**

“Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих”

Торонто-Монтреал, 10 червня 1980

В імені Святочного й Ділового Комітету для відзначення 50-річчя Богословської Академії у Львові, що відбулося з великим успіхом від 5-го до 8-го червня 1980 року в Торонті, щиро дякуємо за Вашу ласкаву згадку про наш Ювілей, за Вашу присутність, за Ваш щирий привіт для нас, учасників так цінних для нас святкувань.

Цінні святкування були тим, що в наших ювілейних програмах, наукових конференціях, доповідях та дискусіях підкреслено величаву роль основника Академії Світлої пам'яті Слуги Божого Митрополита Кир Андрія та Його гідного наслідника, сьогодні нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа, який ідею Академії у Львові продовжує аж до сьогодні в Українському Католицькому Університеті в Римі.

З'єднані ідеалами тих Двох наших всенародніх Духовних Провідників у 20-му сторіччі, — ми постановили, як спадкоємці всіх тих надбань, продовжувати ті ж самі ідеали, науку, виховання, дисципліну й працю для рідної Церкви й свого Народу впродовж нашого життя та передавати їх своїм наслідникам.

З повною вдячністю й пошаною до Вас просимо про ласкаві молитви в наших досить складних змаганнях.

З вдячністю й пошаною до Вас остаємо з привітом:

Христос — Наша Сила!

За Ювілейний Комітет Святкувань о. митр. Іван Гаврилук, голова.

Докладно про організацію, підготовку і перебіг з'їзду колишніх професорів, студентів і абсольтентів Української Богословської Академії з нагоди її 50-літнього Ювілею звітувала “Наша Мета” в Торонті, а також і інші часописи в Канаді, Америці, Німеччині і Австралії.

*) Голова Ділового Комітету о. митр. Іван Гаврилук вислав танок подяку всім учасникам з'їзду.

РЕЗОЛЮЦІЇ

Ювілейного З'їзду з нагоди 50-ліття Оснування Богословської Академії у Львові

1. Ювілейний З'їзд колишніх студентів Богословської Академії з приводу її 50-ліття, з вдячністю згадує її Основника, Слугу Божого Митрополита Кир Андрія, та закликає всіх Його вихованків до усильних молитов за Його прославу славою святих.

2. З'їзд б. студентів Б. А. вітає сердечно свого Отця Ректора, Ісповідника Віри, Його Блаженство Патріярха і Кардинала Кир Йосифа та висловлює Йому свою любов, вдячність, повсякчасну піддержку в реалізації Його великих плянів в утвердженню помісности нашої Церкви зі своїм рідним Патріярхом.

3. З'їзд засуджує безбожницький режим в Україні за його сильну ліквідацію Української Католицької Церкви.

5. З'їзд закликає всіх бувших студентів Б. А. до посиленої праці над збереженням духа Христової Віри серед нашого Народу, щирою працею на науковім полі, збереженню наших родин і молоді при своїй Церкві.

6. З'їзд закликає нашу Єрархію, Духовенство і Мирян до єдності у піддержці Його Блаженства в реалізації помісности нашої Церкви, щоб нас історія не осудила, що ми не використали нагоди на добро нашої Церкви-Страдниці.

7. З'їзд звертається до Православних Братів, щоб в дусі братньої любови, проповідуваної Митрополитами В. Рутським, Петром Могилою і Слугою Божим Кир Андрієм — ми спільно змагали до порозуміння і в тому дусі відсвяткували Тисячоліття Християнства в Україні.

8. Визнаючи важливу ролю духовенства в нашій Церкві, З'їзд звертається до нашої молоді зі закликом до посвяти на службу рідній Церкві, а наш Церковний Провід просить задержати жонатий стан духовенства, виховуючи його в наших Семінаріях, де б воно навчилось цінити і заховувати Тисячолітню традицію нашої Церкви.

Таким місцем є особливо Український Католицький Університет, який є переємцем Богословської Академії.

Слава Ісусу Христу!

Ватикан, дня 23 червня 1981

ДО СТУДЕНТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Дорогі Мої Студенти!

Вашим старанням виходить гретій том, присвячений нашій Богословській Академії, якої 50-літній Ювілей оснування ми недавно разом відзначували. Тритомова праця про цю Академію — то вислів Вашої вдячності до своєї "Альма Матер", то геж цінний пам'ятник для майбутніх поколінь про цю високу школу, що постала в двадцятому столітті, але продовжувала древню нашу традицію високого богословського шкільництва.

Спасибі Вам усім за цю дбайливість. Нехай цей пам'ятник буде спонукую для всіх наших поколінь, щоб цінити своє велике минуле і свою рідну богословську науку.

Благословення Господнє на Вас!

† Й о с и ф

Патріярх і Кардинал

**УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ МИТРОПОЛИЧИЙ ОРДИНАРІЯТ
У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ**

Слава Ісусу Христу!

12 жовтня 1981

**КРАЙОВИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ ДІЛОВИЙ КОМІТЕТ
50-ЛІТТЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ**

Видання двох томів "Світильника Істини" — це доцільне відзначення 50-ти ліття Ювілею заслуженої наукової установи, Богословської Академії у Львові. Ви виконали добру й корисну працю і за це належиться подяка й признання Вашому Комітетові.

Радію, що для доповнення задуманого діла приготвуєте видання третього тому, цього виїмково вартісного видання. Нехай Господь Бог Вам у цьому допоможе.

Майбутні покоління будуть вдячні за це, що зможуть мати джерело зібраних документів, програм і нових форм організації Богословських наук.

Благословляю Вашу працю і бажаю закінчити її успішно.

Благословення Господнє на Вас всіх і Божий мир нехай буде завжди з Вами.

† С т е ф а н

Архиєпископ-Митрополит

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЕПАРХІЯ САСКАТУНУ

Слава Ісусу Христу!

Дня 16-го вересня 1981 р.

“Світильник Істини”, книга про Богословську Академію у Львові — це одне з важніших видань поза межами Рідної Землі, України. Коли взяти до уваги труднощі з редагуванням, а зокрема збиранням матеріалів з різних джерел, то праця духовенства і світських осіб, зокрема д-ра Паела Сениці, подиву гідна і дуже цінна.

Появу III-го тому “Світильника Істини”, яка завершить почате діло, треба прийняти з одушевленням, повною вдячністю і щирою матеріальною підтримкою.

З архиєрейським благословенням — молитвами за успіх в добрій і корисній праці, остаємо.

† Андрей Роборецький — Саскатунський Єпископ

Із Ювілейного З'їзду з нагоди 50-річчя Богословської Академії.

Із Ювілейного З'їзду з нагоди 50-річчя Богословської Академії.

ПРИВІТИ:

- а) Від організацій
- б) Від поодиноких осіб (особисті)

а)

Привіти від Владик, зібраних на Синоді в Римі

Філія УКУ в Вашингтоні

Філія УКУ і Святої Софії в Чикаго

Українське Релігійне Товариство в Лондоні

Українська Католицька Нью Вестмінстерська Єпархія

Студіон Обитель Монахів Студитського Уставу, Рим

Центрاليا Українців Католиків Торонтської Єпархії

Головна Рада Наукових Товариств ім. Шевченка

Українська Могиллянсько-Мазепинська Академія Наук

Українське Патріархальне Товариство в ЗСА (Крайова Управа)

Братство Святого Андрія Первозванного в Чикаго

Українська Католицька Парафія в Аделайді, Південна Австралія

Ліга Українських Католицьких Жінок. Відділ Успення Божої Матері

в Монреалі

Українська Організація Золотих Літ "Тризуб" в Монреалі

Видавництво "Дзвони"

Центрاليا Українських Кооператив Америки (ЦУКА)

Українська Щадничо-Позичкова Спілка "Певність" Чикаго

Гуцульський Дослідний Інститут в Чикаго

Діловий Комітет для відзначення Сторіччя Української Академічної

Гімназії у Львові.

б)

Сенатор Павло Юзин, Професор-Емерит Оттавського Університету
Абсольвенти Української Богословської Академії в Чінаго
Абсольвенти Української Богословської Академії в Філядельфії
Проф. д-р Богдан Казимира
Ярослав Качанівський
Мирослав Котис
о. Всеволод Луговий
о. Василь Стебельський
о. Володимир Тарнавський
д-р Ю. Пелех, привіт на святі Торонтської Єпархії.

Вашінгтон, 5-го червня 1980 р.

*До Хвального Комітету
Святкування 50-ліття Богословської Академії у Львові
Торонто*

Філія Українського Католицького Університету в Вашингтоні прилучується до великих Роковин 50-ліття Української Богословської Академії у Львові. Ми свідомі того, що Богословська Академія у Львові стояла на порозі великої і невсипущої ідеї Українського Католицького Університету, що їй так вірно і послідовно служив і служить наш Патріарх Йосиф. Ми свідомі того, що в існуванні і дії Українського Католицького Університету в Римі і його філій по світі, сповнюється ця ідея і живе надалі, хоч далеко від Рідних Земель і в малій тільки мірі. Ми, вчителі і студенти Філії УКУ в Вашингтоні, молимо Всемогучого Бога, щоб ідея з якої зродилася Богословська Академія пів сторіччя тому, стала скоро дійсністю на Рідних Землях і на службі нашій Церкві і нашого Народу.

*За Філію Українського Католицького Університету в Вашингтоні,
Юрій Старосольський, Директор*

**ФІЛІЯ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ім. Св. КЛИМЕНТА ПАПИ**

та Українське Релігійне Товариство "Свята Софія" в Чікаго.

Чікаго, червень 1980 року

*До Організаційного Комітету
Ювілею 50-ліття Греко-Католицької Академії у Львові
та до Президії Ювілейного З'їзду — Торонто*

50-ліття Української Греко-Католицької Академії у Львові нагадує нам трояку спадщину і наслідки цієї важливої твердині української богословської і українознавчої науки.

По-перше, вона як установа університетського типу піднесла нашу Церкву і науку на рівень повноцінних європейських спільнот, даючи нашій Церкві на Рідних Землях духовенство і церковний та суспільний провід високого калібру. Саме силами цих людей — випускників і студентів Академії наша Церква змогла краще протистояти атеїстичній нищівній навалі 1940-50-их років. Завдяки їм вона, хоч формально розв'язана, продовжує існувати як морально незламна і сильна Церква в катакомбах.

По-друге, Львівська Академія дала всій нашій діаспорі, а головно за океаном своїх випускників, які згодом скріпили її тут і повели розвиток наших дочерніх Церков по правильному шляху. Так само перша духовна школа на повоєнній еміграції, а саме Гіршберзька, а згодом Кюлемборзька Семінарії багато скористали з викладацького персоналу Академії і були ведені у її дусі.

По-третє, відновлений Блаженнішим Патріярхом Йосифом, колишнім ректором Академії, Український Католицький Університет в Римі, властиво, став продовженням Академії і її наукових та духовних традицій у найкращому сенсі. І в цьому ми бачимо велику дію Божого Провидіння, що діло розпочате перед п'ятидесяти роками не пропало, а продовжується, щоб знов відновити його у місці осідку Галицької Митрополії — стародавньому Львові.

Маючи на увазі ці заслуги і значення Вашої Альма Матер — Греко-Католицької Богословської Академії у Львові, ми підписані від Філії Українського Католицького Університету і Товариства "Свята Софія" в Чикаго, що є одним із продовжувачів діла і традиції Академії, від щирого серця вітаємо Вас, присутніх на ювілею в Торонті, та всіх розсіяних по світі — від Сибіру до Австралії Ваших живих ще викладачів і колишніх студентів. А перед пам'яттю тих, що відійшли у за-світи, в тому і багатьох ісповідників Святої Віри, хилимо побожно і в покорі наші голови.

З християнським вітанням і теплими побажаннями

Божого Благословення для Вас і Вашої праці

Отець Митрат Маріян Бутринський

Голова Т-ва "Свята Софія"

проф. Василь Маркусь

директор Філії УКУ в Чикаго

Слава Ісусу Христу!

Лондон, 1-го червня 1980 року.

*До Комітету Ювілейних Святкувань
50-ліття Богословської Академії у Львові,
Торонто, Канада.*

Хвальний Комітет!

Цією дорогою вітаємо всіх учасників і гостей ювілейних святкувань 50-ліття Богословської Академії у Львові. Рівночасно почува-

ємося до милого обов'язку зложити найщиріші побажання якнай-успішнішого переведення Святкувань на благо нашої Церкви, богословської науки та української нації.

У ці величні дні Ювілейних Святкувань, разом з усіма учасниками, згадуватимемо славні та плодотворні роки діяльності цієї одинокій високій науковій установи, що нею була Богословська Академія у Львові, з мурів якої вийшли безчисленні ряди священиків, духовних провідників українського народу на рідних землях і в розсіянні

Бажаючи якнайкращих успіхів кличемо — щастя Вам Боже!

За УРТ-во Св. Софія

Юрій Єнкала — секретар

інж. Теодор Кудлик — директор

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА НЮ ВЕСТМІНСТЕРСЬКА ЄПАРХІЯ

25-го травня, 1980 р.

Комітет для відзначення 50-річчя оснування
Богословської Академії у Львові
на руки Всесв. о. Митрата І. Гаврилюка,

Хвальна Управо!

Шановна Президіє З'їзду!

З приводу 50-річчя Богословської Академії і З'їзду колишніх її студентів, долучую і мої привіти і побажання.

Перечитуючи 1-ший і 2-гий томи "Світильника Істини", зміло зібраних і зретагованих д-ром П. Сеницею, як кол. ректор Духовної Семінарії св. Йосафата в Римі мушу ствердити, що статуту Богословської Академії, її устрій, програми викладів на філософському, богословському й правничому відділах, добір високо кваліфікованих професорів та велике число студентів, спосіб переведення іспитів, наукова робітня, наукові семінарі й багато іншого поставили Богословську Академію у ряді високих наукових інституцій світу. Без сумніву, Богословська Академія у Львові була в ті часи найвищою українською богословською інституцією.

Коли ж узяти до уваги життя студентів, їхні релігійні практики, їхні організації різного типу й широкий діапазон їхньої діяльності, сміло можна заявити, що як Богословська Академія, так і Духовна Семінарія високо піднесли нашу Греко-Католицьку Церкву в Галичині, даючи їй вишколені кадри ідейних і ревних священиків та Єпископів під проводом Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького, а потім його наслідника, Блаженнішого Кардинала Йосифа Сліпого, кол. Ректора Богословської Академії і Духовної Семінарії.

Нехай Господь Бог допоможе нам тут на поселеннях створити подібну богословську наукову інституцію і нехай покличе до неї нові кадри ідейних і ревних священиків!

Бажаючи Вам гарного й успішного переведення З'їзду та всякого добра від Подателя усіх благодатей,

*Остаюсь зі щирим Архирейським Благословенням,
† Єронім Химій, ЧСВВ
Єпарх Нью Вестмінстерський*

СТУДІОН — ОБИТЕЛЬ МОНАХІВ СТУДИТСЬКОГО УСТАВУ

8-го червня 1980 р.

Слава Ісусу Христу!

*Всесвітліші й Дорогі Отці,
Колишні Студенти Богословської Академії!*

До безлічі привітів, які прийдуть до Вас з нагоди ювілею п'ятидесяти-ліття Української Католицької Богословської Академії, хочу долучити і цей скромний привіт не так від себе, як головно в імені моїх співбратів в монашестві, Ваших колишніх друзів з Академії, які або відійшли у вічність, або не можуть самі за себе говорити.

Для нас, монахів Студитів, нагода студіювати в Академії була не тільки можливістю набути богословське знання, але в особливих обставинах нашого існування та характеру наших спільнот, одинокою школою, де студитські монахи, майбутні настоятелі та духовні отці наших монастирів, могли набути високу рідну духовну культуру. Крім того могли вони нав'язати особисті зв'язки з Вами, душпастирями нашого народу, що є таке важне для життя монастирів. За все добро та зичливість, які Ви виказали нашим братам, сьогодні складаємо Вам сердечну подяку. І запевняємо Вас, що в тишині наших монастирів молимося за священний успіх Вашої праці.

Вам усім щировідданий в Христі Господі,

*Єром. Любомир, студит
архимандрит*

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ ТОРОНТСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

Торонто, 4-го червня 1980 р

*До Комітету для відзначення 50-ліття
Богословської Академії у Львові,
на руки Всесвіт. о. митрата І. Гаврилюка.*

Хвальна Президіє!

Постання Богословської Академії 50 років тому, це найбільш світла подія в історії нашої Католицької Церкви і нашого народу.

Ваш З'їзд напевно причиниться до дальшого висвітлення всіх користей, які в наслідок постановня Академії віднесла наша Церква і народ.

Вітаючи Достойних Учасників бажаємо багато успіхів у Ваших нарадах і працях. Щастя Боже!

Слава Ісусу Христу!

За Президію:

д-р Юліян Пелех, през.

д-р Микола Давосир, секр.

ГОЛОВНА РАДА НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ІМ. ШЕВЧЕНКА

Головна Рада Наукових Товариств ім. Т. Шевченка — переємниця славних традицій найстаршої наукової установи на українських землях, сердечно вітає З'їзд Абсолютів Богословської Академії з нагоди 50-ліття її оснування.

Богословська Академія ідучи слідами славної Могиллянської Академії — високо держала прапор української богословської науки та тісно співпрацювала з Науковим Товариством ім. Т. Шевченка.

Члени Професорського Збору Богословської Академії були визначними членами НТШ а між ними Слуга Божий Митрополит Кир Андрий — дійсний і почесний член та Ректор Богословської Академії, тепер Патріярх, Кир Йосиф Сліпий, що нині являється найстаршим дійсним і почесним Членом нашого Товариства.

Такі визначні професори Богословської Академії, як о. Василь Лаба, М. Чубатий, І. Крип'якевич, Я. Пастернак та другі були окрасою Богословської Академії і Наукового Товариства ім. Т. Шевченка.

Президія Головної Ради НТШ щиро бажає успіхів у переведенні того З'їзду на добро Української Католицької Церкви та нашого Народу

За Президію ГР НТШ

інж. д-р Володимир Мацьків

Президент

проф. д-р Василь Ленцик

Генеральний Секретар

УКРАЇНЬКА МОГИЛЯНСЬКО-МАЗЕПІНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

5. 5. 1980

До Ювілейного Комітету для відзначення

50-ліття Богословської Академії

в Торонті.

В імені Української Української Могиллянсько-Мазепинської Академії Наук і від себе особисто сердечно вітаю учасників святкувань 50-річчя Львівської Богословської Академії в Торонті й бажаю, щоб продовження цієї Академії в формі Українського Католицького Університету в Римі знайшло відповідну ТРИВАЛУ опіку Українського Католицького Духовенства, зокрема в Канаді, де в 1978 р. відкрито Філію УКУ з благословення Його Святости Патріярха Йосифа!

Відданий у Христі:

Яр. Рудницький — Президент

УКРАЇНСЬКЕ ПАТРІАРХАЛЬНЕ ТОВАРИСТВО В ЗСА

Крайова Управа

Слава Ісусу Христу!

6 червня 1980 р.

Ювілейний Комітет

50-ліття Богословської Академії

Щиро вітаємо Ваш почин відзначити 50-ліття Богословської Академії у Львові з'їздом у Торонті.

Богословська Академія це одна з найкращих перлин української науки ХХ-го ст. і її заслуги для української культури величезні.

Сердечно вітаємо і бажаємо успіхів у праці над закріпленням її заслуг для майбутніх поколінь.

За Управу:

В. Папіж, Секретар

Богдан І. Лончина, Голова

БРАТСТВО СВЯТОГО АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО

Чікаго, 3 червня 1980 р.

Ювілейний Комітет 50-ліття

Богословської Академії у Львові

Хвальна Президіє!

З нагоди 50-літнього ювілею Української Богословської Академії, яка видала стільки визначних церковних і світських діячів протягом свого існування і тим самим записала себе та Основника Митрополита Андрія та її Організатора о. Ректора Йосифа Сліпого золотими буквами в історії української Церкви і Народу.

Старшина Братства присилає привіт і побажання для учасників з'їзду кол. професорів, студентів і абсолювентів Богословської Академії і бажає дальшої успішної праці для поневоленої української помісної Церкви і Народу!

інж. Андрій Гарасовський
(голова)

Мгр. Еміль Басюк
(писар)

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ПАРАФІЯ

в Аделаїді, Південна Австралія

Аделаїда, 26 травня 1980 р.

Президії З'їзду колишніх студентів і професорів

Богословської Академії у Львові

з нагоди 50-ліття її оснування!

З радістю прийняли ми вістку про Ваш з'їзд. Та зі жалем повідомляємо, що віддаль далекої від усіх та всього нашої Австралії внеможливе приїзд. Та не зважаючи на те ми думками будемо на з'їзді.

Гратулюємо тим, хто поміг з'їзд скликати, а всім на ньому присутнім шлемо наш щирий привіт із Аделяйди в Південній Австралії. Віримо, що винесете відповідні рішення з якими будемо згідні. Закликаємо Вас усіх твердо стояти на позиціях нашого Славного Татуня, — тепер Блаженнішого Патріярха Йосифа в Його правильних зусиллях для забезпечення добра нашої Церкви.

З дружнім привітом Усім:

о. Ігор Шпитковський, рік студій: 1932 до 1937;

Мирослав Котис, рік студій: 1935 до 1939.

Теодор Пасічинський, рік студій: 1935 до 1939.

ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОК

Відділ Успення Божої Матері в Монтреалі

Слава Ісусу Христу!

До Ювілейного Комітету

Богословської Академії.

З нагоди 50-літнього Ювілею Богословської Академії, складаємо сердечний привіт і побажання успіхів у продовженні дальшої наукової праці на користь нашої Церкви і Українського Народу.

Щастя Вам Боже!

За Управу

Галина Кріса, голова

Софія Петрашко, секретар

УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗОЛОТИХ ЛІТ ТРИЗУБ

До Комітету для відзначення 50-ліття

Богословської Академії.

Ввічливо просимо прийняти від нас найщиріший привіт з нагоди Ювілейних Святкувань 50-ліття Богословської Академії, наші сердечні побажання Божих благодатей усім її живучим абсолювентам, та й наші молитви за св. п. Покійників Академії, враз із її основником сл. п. Слугою Божим Митрополитом Львова Андрієм Шентицьким.

За членство Клубу "Тризуб"

Іван Онишкевич

Марія Давидович

Слава Ісусу Христу!

Едмонтон, 15 травня 1980 р.

Всесвітліший Отче Митрате —

Дорогий Друже!

Мені незвичайно прикро, що не зможу взяти участі разом з Вами у великих святкуваннях 50-річчя Богословської Академії. Персилаю мої найщиріші побажання для всіх учасників, а перед найдостойнішим між нами, Іх Блаженством, клоню мою голову та молю Всевишнього, щоб кріпив Іх сили та дав можливість і далі з успіхом як дотепер, працювати для УПКЦеркви та рідного народу.

о. Володимир Тарнавський

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА МАТЕРІ БОЖОЇ
в Редінг, ЗСА.

6-го травня 1980 р.

*Всесвітліший Отець Миграт
Іван Гаврилюк.*

Дорогий Отче Миграте!

*Дякую за повідомлення та запрошення на 50-ий Ювілей нашої
незабутньої Богословської Академії у Львові.*

*На жаль обов'язки не дозволяють мені прибути до Торонта та
взяти участь. Але думками та молитвами буду з усіма Вами.*

Бажаю Вам доброго здоров'я.

Ваш у Христі, о. Василь Стебельський

Аделаїда, 7-го травня 1980 р.

Південна Австралія.

*До Президії З'їзду для відзначення
50-ліття Богословської Академії
в Торонто.*

*Всечесніші Отці, Шельмишановні Панове,
Дорогі Друзі!*

*З нагоди З'їзду для відзначення 50-ліття Богословської Академії,
пересилаю всім Присутнім найщиріший привіт та поздоровлення. Од-
ночасно заявляю мою однозгідність з ухвалами та рішеннями усіх
Присутніх.*

*На подібному З'їзді був я в 1948-му році в Мюнхені. Було при-
сутніх 36 абсолювентів Богословської Академії.*

*Остаю з правдивою пошаною та християнським привітом
Мирослав Котис*

Слава Ісусу Христу!

Селкірк, 2 червня 1980 р.

Дорогий Отче!

*Не можу приїхати до Торонта на Святочне відзначення 50-ліття
Богословської Академії у Львові, тому пересилаю щирий привіт Юві-
лейному З'їздові і всім його учасникам, як рівнож \$25.00 на видання
пам'ятки святкувань.*

Луговий Всеволод

Філядельфія, 31 травня 1980 р.

*До Голови Комітету для відзначення
50-ліття Богословської Академії у Львові
о. Миграта Івана Гаврилюка.
Всесвітліший о. Миграте!*

*З незалежних від мене причин не можу взяти участі у святку-
ваннях 50-ліття оснування Богословської Академії.*

Тому листовно передаю Вам і всім учасникам щирий привіт та побажання успішно і святочно відзначити цей Ювілей.

Безбожницька Москва зліквідувала Богословську Академію враз з ліквідацією Української Католицької Церкви на рідних землях та віримо, що у час великих змін, що надходять, діждемося того благословенного дня, коли відновиться наша "Альма Матер" у Львові, чи в Києві, щоб ширити Божу Істину по всій Україні.

Разом з моїми побажаннями передаю скромний даток \$50.00 на видання третього тому "Світильник Істини".

З християнським привітом

Ярослав Качанівський

THE SENATE OF CANADA

Оттава, 1 вересня 1980 р.

*о. Митрат Іван Гаврилюк,
Голова Комітету для відзначення
50-річчя УБА у Львові.*

З преси довідався, що в Торонті в днях 5-8 червня відбувся Ювілейний З'їзд з нагоди 50-річчя оснування Української Католицької Богословської Академії у Львові, основником якої був Митрополит Андрій Шептицький а першим ректором теперішній Патріярх Йосиф Сліпий.

Прочитавши два томи "Світильника Істини", під редакцією д-ра Павла Сениці, хочу погратулювати йому за докладне опрацювання матеріалів. Бажаю добрих успіхів у виданні третього тому, який має завершити це велике діло.

Українська Католицька Церква в Україні живе й далі діє в катакомбах. А ми живемо в надії що Вона воскресне у недалекій будучності. Тоді відновиться Академія у фірмі Українського Католицького Університету, що тепер розвивається на чужині. Тоді Світильник Істини стане необхідним джерелом для вивчення історії й благородної праці Української Католицької Церкви на славу Всемогутнього Господа й Спасителя Ісуса Христа та для добра українського народу.

Вірю, що українці в діяспорі розуміють важливість цієї праці й дадуть належну фінансову підтримку.

З християнським привітом,

*Сенатор Павло Юзик
Професор-Емерит
Оттавського Університету*

5-го червня 1980 р.

Слава Ісусу Христу!

*Ювілейний Комітет
50-ліття Богословської Академії*

Мені було присмно довідатися про відзначення 50-ліття Богословської Академії колишніми її студентами. Прошу прийняти сердечний привіт від Редакції "Дзвонів", що їх колись оснував о. Ректор тієї Академії, тепер Блаженніший Патріярх Йосиф. Нам відомі заслуги тієї нашої високої школи для української науки й культури і їх треба конче закріпити відповідними виданнями, такими як "Світильник Істини". Бажаємо всього найкращого у Вашій праці.

Богдан І. Лончина, редактор

Слава Ісусу Христу!

Чікаго, 4 червня 1980 р.

*До Комітету Святочного відзначення
50-літнього Ювілею Української Католицької
Богословської Академії у Львові.*

Студенти і абсолювенти Української Католицької Богословської Академії міста Чікаго і околиці засилають найсердечніший привіт і побажання Блаженнішому Патріярхові Йосифові Ректорові УБА, всім Професорам, студентам і абсолювентам УБА багато здоров'я і успіхів в дальшій праці в Винограднику Христовім для добра поневоленої нашої Церкви і Народу!

Дай Боже наступний з'їзд відсвяткувати в мурах нашої Альма Матер у Львові!

Мгр Євген Дачишин

Д-р Павло Сениця

Слава Ісусу Христу!

Філядельфія, 25-го травня 1980 р.

*До Президії З'їзду та всіх учасників
відзначення 50-ліття оснування
Української Католицької Богословської Академії
у Львові.*

Філядельфійські абсолювенти Львівської Богословської Академії, які не змогли взяти активної участі в цьому історичному з'їзді — щиро-сердечно вітають хвальну Президію та всіх учасників.

Рівночасно з глибин сердець бажають, щоб на цьому історичному з'їзді ухвалено позитивні рішення, щоб цей з'їзд причинився для скріплення нашого Патріярхату, щоб у своїх резолюціях він виніс

корисні та мудрі ідеї для об'єднання нашого народу, щоб любов до нашої Помісної Церкви і до нашого народу допомогла зродити могутнє єдиномисліє серед нас усіх! Нехай нам Бог допоможе!

З християнським привітом!

Абсольвенти Львівської Богословської Академії
з Філядельфії, Пенсильванія, ЗСА.

Слава Ісусу Христу!

Ріджайна, Саскачеван, 19 травня 1980 р.

До Комітету для відзначення
50-річчя Богословської Академії
на руки Всесвіт. о. Івана Гаврилюка.

Вітаю найсердечніше усіх зібраних на святочне відзначення 50-річчя Богословської Академії.

На жаль, я не міг прибути особисто, але духом я разом із нашим збором колишніх студентів, абсольвентів, пан-отців і викладачів Богословської Академії.

Бажаю успіхів і Божого Благословення у нарадах і працях З'їзду!
Деклярую від себе \$100.00 на Фонд Т-ва Свята Софія.

Щросердечний і відданий в Христі,

Богдан Казимира
кол. викладач у Богословській Академії,
кол. викладач у Духовній Семінарії, Кюлемборг,
надзвичайний професор УКУ.

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ АМЕРИКИ

Чікаго, червень 1980 р.

До Ювілейного Комітету
Богословської Академії у Львові
на руки Всесвіт. о. Митрата Івана Гаврилюка.

З нагоди 50-літнього ювілею Української Католицької Богословської Академії у Львові під проводом Їх Блаженства Патріярха Йосифа, основника і ректора Академії, Централя Українських Кооператив Америки (ЦУКА) складає найщиріші гратуляції Високопреосвященнішим Владикам, Всечесним Отцям, Абітурієнтам та Абсольвентам.

Українська Громада зорганізована в кооперативному русі в Америці, як переємник наших традицій із Рідних Земель, бажає багато успіхів для Вашої тяжкої, але благословенної праці для добра нашої спільноти.

З кооперативним привітом:

За Ряду ЦУКА:

Роман Мицик, голова Ради

Дмитро Григорчук, голова Управи

Чікаго, 4 червня 1980 р.

До Президії Комітету
для відзначення 50-ліття Української
Богословської Академії у Львові.

Вельмишановні Панове!

З нагоди 50-літнього Ювілею Української Богословської Академії Дирекція Української Щадниці "Певність" в Чікаго складає найцирліші побажання успіхів у нарадах кол. професорів, абсольтентів і студентів Академії, що відбуватимуться в днях від 6 до 8 червня 1980 р. в Торонто.

Переглядаючи видання д-ра П. Сениці — "Світильник Істини" (Джерела до історії Української Богословської Академії у Львові), ми бачимо, що не було ділянки в розвитку українського народу, в якій та одинока на українських землях Висока Школа не підготовляла б своїх студентів до майбутньої відповідальної праці.

Хоч Українська Богословська Академія існувала короткий час, бо заледве не цілих 15 літ, але протягом цього часу змогла виховати ряди абсольтентів, священників, які перейняли ідеями Основника Митрополита Андрія Шептицького і Організатора, Ректора і нинішнього Патріярха Йосифа, понесли їх в найдальші закутини Рідного Краю, а також поза його границі, в країни їхнього поселення.

За Дирекцію:

Д-р Юліян Е. Куляс, президент

інж. Василь Голод, секретар

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ

Чікаго, 1-го червня 1980 р.

До Президії з'їзду богословів
Української Богословської Академії,
з нагоди 50-річного ювілею УБА у Львові.

Гуцувський Дослідний Інститут та Редакція журналу "Гуцулія" цією дорогою засилає Вам найкращі побажання плідної праці. Здаємо справу, що Українська Богословська Академія у Львові була тим духовно-релігійним осередком, який готував проповідників слова Божого в Україні і яка за час свого існування випустила велику кількість ревних слуг у Божому Винограднику. Тож відзначення 50-літнього ювілею цього духовно-релігійного центру нехай пригадає нам усім славні діла Української Богословської Академії на Славу Божу!

Зі щирим привітом і побажаннями для Вас усіх,

д-р Микола Домашевський, голова

ДІЛОВИЙ КОМІТЕТ ДЛЯ ВІДЗНАЧЕННЯ СТОРІЧЧЯ
Української Академічної Гімназії у Львові

Слава Ісусу Христу!

Чікаго-Трентон, Н. Дж., 2-го червня 1980

До Президії Відзначення

50-літнього Ювілею

Богословської Академії у Львові.

З нагоди Відзначення 50-літнього Ювілею Богословської Академії у Львові, в якій продовж довгих років навчалося чимало б. учнів Української Академічної Гімназії у Львові, просимо прийняти цією дорогою наші щиродружні побажання якнайкращих успіхів для добра й на славу нашої многострадальної Української Католицької Церкви й нашої знеможеної Батьківщини — України.

Нехай Всевишній благословить у Доброму Ділі!

Діловий Комітет для відзначення Сторіччя

Української Академічної Гімназії у Львові

Мгр Іван Р. Костюк, Трентон, Н. Дж. д-р П. Сениця — Чікаго, Ілл.

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА Св. МИКОЛАЯ, Едмонтон, Алб.

7-го травня 1980 р.

Високопреосвященніші Владики, Всесвітліші Отці Професори, Всесвітліші і Всечесніші Отці, Поважані Панове, колишні Студенти Богословської Академії у Львові, Достойні Родини Учасників святкувань 50-річчя Богословської Академії і всі Учасники святкувань!

Вітаємо нашу "Альма Матер" — Українську Богословську Академію у Львові зі з'їздом всіх тих, що в Її мурах працювали над прославою Бога і вихованням до тієї прослави молодих українських католицьких юнаків.

Під охороною Святого Духа, що був і є покровителем нашої Семінарійної Церкви, вся праця Семінарії й Духовної Академії була зосереджена над прославою Бога в Тройці одного, в нашому дорогому, прекрасному українському обряді і над піднесенням моральним, культурним і соціальним нашого рідного дорогого, тепер поневоленого Народу.

Нині наша "Альма Матер" в руїнах і попелі. Та ми віримо, що Господь вислухає наші молитви і воскресить Її до обновленого життя.

Вітаємо всіх Достойних Учасників святкувань і просимо Бога, щоб дарив здоров'ям і довгим життя Основника Академії, Святішого Патріярха Йосифа, Його Достойного Помічника і Наслідника Блаженнішого Кир Мирослава Любачівського, Преосвященних Владик, Всесвітліших і Всечесніших Отців і всіх приявних.

Хай Бог опікується нами всіма!

На Многі і Благі Літа!

о. Микола і Анна Дядьо

ГОЛОСИ ПРЕСИ ПРО 50-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

На рідних землях ми, всі колишні професори, студенти і абсолюенти Богословської Академії, напевно відсвяткували б більш святочно золотий ювілей тієї самотньої високої української богословської школи не лише в Галичині, але і поза її кордонами, подібно, як ми святкували в 1933 р. 150-літній ювілей Духовної Семінарії.

На жаль, умовини нашого життя, розсіяння колишніх студентів по різних країнах світу не дали нам змоги зійтися і разом з Ректором, Блаженнішим Патріархом, при здвизі численного духовенства і мирян урочисто відсвяткувати цей ювілей.

Однаке вдячні студенти своїй Альма Матер і Ректорові бодай скромно зразу в Римі, а опісля в Торонті разом з Владиками Кир Ізидором і Кир Іваном науковими докладами та святочними богослуженнями гідно відзначили цей рідкісний ювілей.

Про ці святкування звітували численні часописи і журнали, а передусім торонтонський тижневик "Наша Мета", якого редактором є колишній секретар Богословської Академії о. митрат П. Хомин, і підкреслювали важну роллю Богословської Академії в історії нашої церкви і народу.

Тижневик "Наша Мета" майже в кожному числі протягом трьох місяців від червня до вересня 1980 р. друкував численні відозви, перебіг з'їзду, спомини, статті та наукові праці в зв'язку з ювілеєм.

Колись ті друковані в часописах і журналах наукові праці, спомини та численні статті будуть джерельним матеріалом для історика, який буде писати історію Богословської Академії.

Тижневик "Наша Мета" вже 4 червня 1980 року помістив майже на трьох сторінках статті "В 50-ліття Львівської Богословської Академії" із знімками Основника Богословської Академії, Митрополита Андрія Шептицького, Організатора її, Ректора Блаженнішого Йосифа, та Владика Кир Ізидора Борецького, колишнього студента Богословської Академії, під протекторатом якого відбувся з'їзд в дні 5-8 червня в Торонті. "Наша Мета" помістила також на першій сторінці відозву Ділового Комітету з світліною Академії.

Про ті святкування звітували також і інші часописи і журнали не лише в Канаді і Америці, але також і Німеччині та Австралії.

Про все, що було друковане на сторінках преси, всі відозви, звіти із з'їзду і всі статті читач знайде на сторінках нашої книги.

(Заввага: Тому, що різні часописи і журнали передруковували статті тих самих авторів, впорядник праці під текстами це зазначував, щоби оминати повторення).

В 50-ЛІТТЯ ЛЬВІВСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ КОМУНІКАТ

Діловий Комітет Святкувань 50-ліття Богословської Академії у Львові повідомляє загально всіх про наступні зміни й доповнення в програмі:

1. "Викладові сесії" будуть відбуватися в парохіяльній залі св. Миколая — 4, Беллвудс Ст. і починаються **вечором, в год. 6-й, в четвер, 5-го червня 1980**, реєстрація учасників та гостей буде продовжуватися в тій самій залі в четвер вечором, в п'ятницю і суботу. З'їзд закінчиться "Ювілейною вечерею", під час якої основну доповідь виголосить почесний предсідник Святочного Комітету Преосв. Кир Ізидор з Торонта.

2. В програмі викладів, що їх виголосять бувші студенти й абсолювенти у часі Ювілею, є намічені такі теми:

"З перспективи 50-ти років" — Роман Ярош, голова Діл. Ком. в Америці "Дві провідні постаті в 20-му сторіччі" — д-р Василь Ленцик "Творці Богословської Академії" — ВПреосв. Кир Іван Прашко "Тяглість нашої Альма Матер до сьогодні" — д-р Павло Сениця "Берестя як історичний факт і наша теперішня дійсність" — о. д-р Ізидор Нагаєвський "Священство на Християнському Сході і Заході" — д-р Юрій Герич "Наукові Академії в житті Українського Народу" — проф. Казимира Богдан. "Надзвичайний Римський Синод" — о. д-р М. Комар "Кулембург — Гіршберг — о. митрат Бутринський Маріян.

На ювілейному святі будемо вітати також ВПреосв. Владика Кир Мирослава Любачівського, Всесв. о. д-ра І. Гриньоха та Впрепод. о. митрата Петра Хомина.

В суботу, 7-го червня 1980 року, в год. 10.30 в церкві св. Миколая буде відслужена Архиерейська св. Літургія за всіх померших архиереїв, отців, професорів, основників та студентів Богословської Академії, після обіду зустріч з родинами, гостями, товаришами та спільна світлина. Вечором в ту ж саму суботу, в год. 7-й, в залі св. Миколая буде "Ювілейна вечеря" (замість бенкету в готелі) з участю всіх учасників та гостей з мистецькою та розваговою програмою за вступом \$15.00 від особи. Неділя, 8-го червня ц. р. на площі Всеканадської Вистави в год. 10.30 торжественна Архиерейська Літургія у співслуженні Владик та численного духовенства в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа та духовного Проводу Помісної Української Католицької Церкви. По полудні, в год. 3-й, Святочний Концерт, на тій самій площі, в рамках річних святкувань Торонтонської Епархії.

До численної і активної участі в наших святкуваннях запрошуємо всіх наших Всч. Отців, Професорів та Абсолювентів Богословської Академії враз із Шановними Родинами, всіх Шановних Гос-

тей, що зацікавлені постанням, розвоєм, життям, успіхами та значенням Богословської Академії у Львові — це ж Богом благословенна Зустріч із живим між нами Блаженнішим Патріархом Йосифом. Це ж чудова, може вже ніколи не повторна зустріч товаришів, професорів та наших родин в атмосфері милих споминів зі студентського життя. Це ж наша непосредна зустріч з новою дійсністю після історичного Синоду нашої Церкви і практичне розуміння величавого клича нашого Духового Провідника: “Істина й любов науки собирає в розсіяні суццх”.

Ми вдячні Їх Блаженству за ласкаве Патріярше благословення, за згоду почесного Предсідника святкувань, що мають закінчити такий радісний ювілей в нашому релігійно-національному житті.

Діловий Комітет Святкувань

“Наша Мета”, середа 4-го червня 1980. Ч. 22.

50-РІЧЧЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

В неділю, 8-го червня 1980 р., на Всеканадській виставовій площі (“Експібішин”) у Торонті відбудеться релігійно-національна маніфестація під гаслом “50-річчя Богословської Академії у Львові”.

У програмі маніфестації: о год. 11-ій перед пол. Архиерейська Служба Божа у співслуженні Владик і численного духовенства. Святкову доповідь виголосить Владика Іван Прашко з Австралії; о год. 3-ій по пол., концертна частина з виступами хорів, мистецької групи, трубної оркестри СУМ “Батурін”, та промови церковних і світських діячів.

Відзначення 50-річчя Богословської Академії у Львові відбудеться за благословенням Блаженнішого Йосифа та під протекторатом Владик Мирослава Любачівського, Ізидора Борецького й Івана Прашка, а спонзорує Епархіяльна управа централі українців католиків у Торонті.

В четвер, 5-го червня ц. р., відбулося відзначення 50-річчя Богословської Академії у Львові в залах церкви св. Миколая при вул. Беллвудс ч. 4. У програмі цих святкувань були доповіді з дискусіями. В суботу, 7-го червня ц. р., відправлена була Архиерейська Літургія в наміренні померлих архиереїв, професорів та абсольтентів Богословської Академії.

“Америка” з дня 7 червня 1980 р.

ВІДЗНАЧЕННЯ 50-ЛІТТЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

Святочне відзначення 50-річного ювілею Богословської Академії у Львові відбудеться в Торонті, Канада, в днях — четвер, п'ятниця, субота й неділя — 5, 6, 7, 8-го червня ц. р. за благословенням її основ-

ника й першого Ректора, Блаженнішого Патріярха Йосифа, під проректоратом святочного комітету Владик Кир Ізидора Борецького, Кир Івана Прашка, Кир Мирослава Любачівського, о. д-ра Івана Гриньоха і о. митрата Петра Хомина з такою програмою:

Четвер, 5-го червня: в залі парафії св. Миколая в Торонті під адресою 4, Bellwoods Ave. Toronto, Ont. M6J 2P4; Tel.: (416) 364-8513. — від год. 11-ої ранку реєстрація учасників і гостей. В тій же залі буде відбуватися ціла академічна програма — доповіді, реферати, дискусії в четвер, п'ятницю та суботу. Теми академічної програми і прелегенти будуть проголошені в наступному комунікаті.

В суботу, 7-го червня, о. години 10:30 ранку Архирейська свята Літургія в наміренні всіх померлих Архирейів, Отців-професорів та абсолювентів Богословської Академії. Спільний обід після Богослуження: зустріч з гостями й родинами, спільна світлина присутніх. Увечорі о год. 6-ій ювілейний бенкет в готелі Йорк. Святочна доповідь, мистецька частина, дозвілля і розвагова програма. Вступ на бенкет \$25.00 від особи, зголошення пересилати на адресу: Rev. Bohdan Ostapowych, P.O. Box 185, Toronto, Ont. M8V 1J0 або: Rev. Ivan Leszczyszyn: 9, Colwyn Rd., Toronto, Ont. M8Z 3R8. У неділю, 8-го червня, на площі Всеканадійської виставки о год. 10:30 вранці торжественна Архирейська св. Літургія у співслуженні всіх присутніх Владик та Отців, колишніх абсолювентів Богословської Академії в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа та проводу нашої УКЦеркви.

Для інформації подаємо до загального відома, що комунікаційна сітка в Торонті: автобуси, трамваї, підземка, має дуже скору і точну обслугу. Місця на час святкувань у Торонті можна замовляти в готелях, як рівно ж відповідна кількість гостей може бути приміщена у приватних домах за попереднім зголошенням.

До численної участі у ювілейних святкуваннях 50-річчя Богословської Академії запрошує учасників і гостей — Діловий комітет святкувань.

О. Іван Гаврилук

“Свобода”, п'ятниця, 16 травня 1980 р.

ВІДБУВСЯ З'ЇЗД КОЛИШНІХ СТУДЕНТІВ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Торонто, Онт. (о.Б.С.). — В днях від 5-го до 8-го червня ц. р. відбувся тут у приміщеннях парафії св. о. Николая з'їзд колишніх студентів Богословської Академії у Львові, за благословенням її співосновника й першого ректора, Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Членами Почесного ювілейного комітету були Владики Ізидор Борецький з Торонта, Іван Прашко з Австралії і о. митрат Петро Хомин. Не могли прибути Митрополит Мирослав Любачівський і о. крилошанин д-р Іван Гриньох, колишній професор Академії.

Головою ділового комітету, що справно діяв у всіх приготуваннях, як також у проведенні самого з'їзду, був о. митрат Іван Гаврилюк з Монтреалю.

У четвер по полудні, у п'ятницю цілий день і в суботу після св. Літургії весь час був призначений і виповнений академічними доповідями, рефератами й дискусіями.

В п'ятницю на з'їзд завітав з Риму особистий представник Блаженнішого Патріярха, ректор Українського Католицького Університету в Римі, о. д-р І. Музичка, виголосив привітання з'їздові від Їх Блаженства і опісля брав участь у з'їзді і у всіх Богослужбах.

В суботу вранці Владики й священники служили св. Літургію й Панахиду в церкві св. О. Николая за душі отців-професорів, світських професорів й студентів, що відійшли.

В суботу ввечері була спільна трапеза для 120-ти учасників. Святочні слова-промови виголосили Владики Ізидор, Іван й о. д-р Музичка. Господарем бенкету був о. крилош. Роман Ганкевич з Тандер Бей. У розваговій частині бенкету були спів, деклямація і спомини колишніх студентів Богословської Академії.

В неділю о годині 11-й Владики й 24 священники, колишні студенти Б.А., служили св. Літургію на площі Всеканадійської виставки.

Дошкульний холод і сильний вітер перешкодив більшій участі вірних, все ж таки коло 2,000 вірних молилися разом й приступили до св. Причастя в наміренні Їх Блаженства Патріярха Йосифа — отця — Ректора Богословської Академії. Святочну проповідь виголосив Владика Іван Прашко.

В неділю по полудні погода була більш ласкава, тому на Святковий концерт, програму якого приготував о. крил. В. Жолкевич, прибуло біля 3,000 вірних, що грімко оплескували Святкове слово Владики Ізидора. Привіт-слово о. д-ра І. Гриньоха прочитав о. митрат І. Гаврилюк. Великим успіхом втішалися також виконавці поодиноких точок мистецької програми.

Діловий комітет для Відзначення 50-ти Ліття
Богословської Академії у Львові
2350 Tillemont St., Motreal, Que., Canada H2E 1E9

"Свобода", середа, 18-го червня 1980 ч. 137.

СВЯТОЧНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 50-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

відбудеться в Торонті, Онт., в Канаді, в днях —
четвер, п'ятниця, субота й неділя, 5-6-7-8 червня 1980 року
за благословенням її основника й першого Ректора, Блаженнішого
Патріярха Йосифа, під протекторатом Святочного Комітету Впреосв.

Владик Кир Ізидора Борецького, Кир Івана Прашка, Кир Мирослава Любачівського. Всесвтл. о. д-ра Гриньоха Івана і о. митрата Хомина Петра — з таким порядком:

Четвер, 5-го червня 1980 р.: в залі парафії св. Миколая в Торонті під адр.: 4 Bellwoods Ave. Toronto, Ont. M6J 2P4. Tel.: (416) 364-8513, від 11-ої ранку — реєстрація учасників та гостей: в тій же залі буде відбуватися ціла академічна програма — доповіді, реферати, дискусії в четвер, п'ятницю та суботу. Теми академічної програми і прелегенти до них будуть проголошені в наступному комунікаті.

В суботу, 7-го червня 1980 р.: в год. 10:30 ранку — Архиерейська Свята Літургія в наміренні всіх померлих Архиерейів, Отців-Професорів та Абсолювентів Богословської Академії. Спільний обід після Богослуження: зустріч з гістьми й родинами, спільна світлина присутніх.

Вечорі в год. 6:00 — Ювілейний Бенкет в готелі Йорк. Святочна доповідь. Мистецька частина та дозвілля і розвагова програма. Вступ на бенкет \$25.00 від особи. Зголошення переслати найдалше до 15 травня 1980 р. на адресу: Rev. Ostapowych Bohdan, P.O. Box 185, Toronto, Ont. M8V 1J0 or Rev. Leszczyszyn Ivan, 9 Colwyn Rd. Toronto, Ont. M8Z 3R8.

В неділю, 8-го червня 1980 р.: на площі Всеканадської Виставки в год. 10:30 — Урочиста Архиерейська Свята Літургія у співслужінні усіх присутніх Владик та Отців, б. абсолювентів Богословської Академії в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа та проводу нашої УКЦеркви.

(Докладніше в черговому комунікаті).

Для інформації подаємо до загального відома, що комунікаційна сітка в Торонті — автобуси, трамваї, підземка — має дуже скору і точну обслугу.

Місця на час побуту святкувань в Торонті можна замовляти в готелях, як рівно ж відповідна кількість гостей може бути приміщена у приватних домах за попереднім зголошенням.

До численної участі у ювілейних святкуваннях 50-ти ліття Богословської Академії запрошує

ДІЛОВИЙ КОМІТЕТ СВЯТКУВАНЬ

о. Іван Гаврилюк

“Америка” — Філядельфія, Па., субота, 17 травня 1980.

ЮВІЛЕЙНИЙ З'ІЗД В 50-РІЧЧЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

Торонто, Канада (о. Б. С.) — В Торонті відбувся від 5-8 червня ц. р., в приміщеннях парафії св. о. Николая, З'їзд студентів кол. Богословської Академії у Львові, за благословенням її співосновника й першого ректора, Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Членами Почесного Ювілейного комітету були: Преосв. Владики: Ізидор Борецький з Торонта, Іван Прашко з Австралії і о. митрат Петро Хомин. Не могли прибути митрополит Мирослав Любачівський і о. крилош. д-р Іван Гриньох, кол. проф. Б. А. у Львові.

Головою Ділового комітету, що справно діяв у всіх приготуваннях, як також у проведенні самого З'їзду, був о. митрат Іван Гаврилюк з Мотреалю.

В четвер по полудні, в п'ятницю цілий день і в суботу після св. Літургії весь час був призначений і виповнений академічними доповідями, рефератами і дискусіями.

В п'ятницю на З'їзд завітав з Риму особистий представник Блаженнішого Патріярха, ректор Українського католицького університету в Римі, о. д-р Музичка, виголосив привітання З'їздові від Патріярха і потім брав участь у їзді та в усіх Богослужбах.

В суботу, о год. 10:30 Владики й священники служили св. Літургію й Панахиду в церкві св. о. Николая за душі професорів і студентів, що їх Всевишній покликав до Свого Царства.

В суботу увечорі відбулася спільна трапеза (120 учасників), на якій промови виголосили Владики Ізидор, Іван і о. д-р Музичка. Господарем бенкету був о. крилош. Роман Ганкевич з Тандербею. В розваговій частині бенкету були співи, деклямації і спомини студентів Б. А.

В неділю в год. 11-ій обидва Владики й 24 священники студенти Б. А. служили св. Літургію на площі Всеканадійської виставки.

Дошкільний холод і вітер перешкодили більшій участі вірних. Все ж таки около 2,000 вірних молилося разом і приступило до св. Причастя в наміренні Блаженнішого Патріярха Йосифа, кол. ректора Б. А. Проповідь виголосив, у притаманній собі формі, Кир Іван Прашко.

В неділю по пол. погода була більш ласкава. О год. 3-ій по пол. на концерт (програму приготував о. крил. В. Жолкевич) прибуло біля 3,000 вірних, що оплескували слово Преосв. Ізидора, привіт о. д-ра І. Гриньоха (прочитав о. митрат І. Гаврилюк), а також виконавців поодиноких точок мистецької програми. Подаємо текст РЕЗОЛЮЦІЙ:

РЕЗОЛЮЦІЇ

Ювілейного З'їзду з нагоди 50-ліття Богословської Академії у Львові

1. Ювілейний З'їзд кол. студентів Богословської Академії з приводу її 50-річчя з вдячністю згадує Основника Слугу Божого Митрополита Кир Андрія та закликає всіх Його вихованців до усильних молитов за Його прославу славою святих.

2. З'їзд к. студентів Б. А. вітає сердечно свого Отця Ректора, Ісповідника Віри, Блаженнішого Патріярха і Кардинала Йосифа, та висловлює Йому свою любов, вдячність, повсякчасну піддержку в ре-

алізації великих плянів, в утвердженню помісности нашої Церкви із своїм рідним Патріархом.

3. З'їзд засуджує безбожницький режим в Україні за його насильну ліквідацію Української Католицької Церкви, в тому і єдину університетського рівня богословську школу в Західній Україні — Богословську Академію.

4. З'їзд вітає героїчних Ісповідників віри: Ієрархію, духовенство та мирян Української Католицької Церкви в катакомбах та увесь християнський нарід в поневоленій Україні.

5. З'їзд закликає всіх кол. студентів Б. А. до посиленої праці над збереженням духа Христової віри серед нашого народу щирою працею на науковім полі, збереженню нашої родини й молоді при своїй Церкві.

6. З'їзд закликає нашу Єрархію, Духовенство і Мирян до єдності у піддержці Блаженнішого в реалізації помісности нашої Церкви, щоб нас історія не осудила, що ми не використали нагоди на добро нашої Церкви-Страдниці.

7. З'їзд звертається до православних братів, щоб у дусі братньої любови, проповідуваної митрополитами: Рутським, Петром Могилою і митрополитом Слугою Божим Кир Андрієм — ми спільно змагали до єдності порозуміння і в тому дусі відсвяткували тисячоліття Християнства в Україні.

8. Визнаючи важливу роль духовенства в Церкві, З'їзд звертається до нашої молоді із закликом до служби рідній Церкві, а наш церковний провід просить задержати жонатий стан духовенства, виховуючи його в наших семінаріях, де б воно навчилось цінити й зберігати тисячолітню традицію нашої Церкви. Таким місцем є особливо Український Католицький Університет, який є переємником Богословської Академії.

“Америка”, 21 червня 1980, ч. 97.

о. митрат Петро Хомин

ЮВІЛЕЙНІ РОЗДУМИ

I.

Ювілейні відзначування великих подій в історії Українського Народу чи його Церкви — це наче милеві стовпи на шляхах життя народу, що мають завдання пригадувати всім, а зокрема провідній верстві народу, на ті факти, які час від часу з'являються в житті народу і які, розвиваючись, були в силі викресати з того життя нові події, запліднити його новими духовими чи моральними скарбами, збудити нарід зі сну, підняти його з лінивства і заохотити до праці, та йти повсякчас вперед в усіх ділянках життя — приватного, громадського і національно-політичного, як ось — побудова школи для навчан-

ня молоді, відкриття освітньо-культурного центру в занедбаній околиці — це все більші чи менші події в житті громадському. Події на більшу, всенаціональну скалю це — виступ надхненого поета, який своїми думами і піснями будить поневолений і несвідомий нарід — ставати до праці над здобуттям кращого і незалежного життя, поява героя і полководця, що зорганізував воєнні сили і повів їх до бою за здобуття волі народові — ось те все, ті великі і важливі події в житті цілого народу, що започатковують нове, краще життя серед одиниць і поодиноких громад, ба навіть в цілому народі.

В житті нашого Народу було багато таких подій, які започаткували краще для всього народу життя. Деякі з тих подій зникають в історії, але після них залишають ще в живих ідеї, на яких були вони побудовані, інші пропадали на якийсь час, а згодом знов оживали, але велика більшість тих подій ставала основою нового й кращого життя Народу.

25 — 50 — 100 і 1000-ліття таких історичних подій нарід наш вшановує, їх ідеями захоплюється, ними радіє, бо вони не дають свідомому народові забути на своє краще майбутнє, вони наша радість, наші Ювілеї. І ми влаштуємо радісні ювілеї тих подій, які принесли і приносять Народові краще життя і наближують його до своїх найвищих ідеалів, дочасних і вічних. Також святкуємо ювілеї і таких історичних подій, що із якихось причин перестали існувати і працювати для кращої долі народу, але залишилися ті, що виховувались на ідейному змісті тих установ, і вони не забувають на них.

Ось цього року в нас, у Канаді, саме в перших днях місяця червня, обходитимемо відзначування роковин оснування високої школи національно-церковного характеру: 50-ліття Української Католицької Богословської Академії у Львові, в якій студіювали і виховувались студенти богословії, майбутні священники нашої Церкви.

Водночас у З'єднаних Стейтах Америки, в тому самому місяці і в тих самих днях, наша національна спільнота святкуватиме на "Союзівці" 75-ліття Дівочої гімназії Сестер Василянок у Львові, що від 1906 року виховувала і вивела в люди сотні дівчаг — нині вже матерів і виховниць молодого покоління, культурних і суспільних діячок, письменниць, мисткинь, добрих, а то й геройських дочок Української Церкви й Народу.

Обі ці високі виховні установи — так Богословську Академію, як і Дівочу гімназію Сестер Василянок оснував Великий Митрополит Української Церкви — Андрій Шептицький, одну в 1906-му, а другу в 1929-му році — і були вони славою і гордощами Українського Народу.

Але комуністична Москва, зайнявши в часі II. світової війни Галичину, зліквідувала так одну, як і другу школу, відібравши українській молоді змогу навчатись і виховуватись у своїх власних середніх і високих школах.

Від тої пори школи ці перестали існувати, але залишилася мо-
лодь, яка не забула їх і шукає за ними та вшановує їх радісними юві-
леями, не забуваючи при тому на ті високі ідеали, що ними вона у
своїх рідних школах кормилась, не тратячи надії на наше краще завтра.

Школи ці на Рідних Землях зникли з лиця землі і навіть небез-
печно там признаватись до студій у них.

На їх місці — ми після Ісходу з Рідного Краю по закінченні II.
світової війни, — опинилися в країнах вільного світу і стараємось у
більших осередках нашого поселення побудувати в першу чергу наші
школи — нижчого, середнього і навіть вищого типу — для навчання
нашої дітвори й молоді в рідному дусі.

Для підбадьорення нашої національної Спільноти в цій нашій
праці ми влаштуємо ювілеї в обох наших країнах — Канаді і ЗСА.

Чи ми сповнили як слід наші великі завдання тут, у вільних
країнах світу, зокрема щодо середніх і високих шкіл, напишемо в
наступних числах нашого часопису.

“Наша Мета” — Середа, 11-го червня 1980 р.

Рік XXXII. Ч. 23 (1,411).

II.

У 23-му числі сьогорічної “Нашої Мети” (з 11-го червня 1980)
ми торкнулися проблеми наших ювілеїв, тобто святкувань роковин
великих подій, що збулися в історії Української Церкви й Народу,
— подій, які зачинали собою новий відтинок чи нову добу в історії
Народу, яка — своїми свіжими ідеями, чи розмахом праці на кот-
рійсь із ділянок життя Народу, скріпляла працю його і прискішчува-
ла його хід вперед, до нових успіхів і досягнень у ділянках його куль-
турного чи економічного життя.

Святкування роковин таких історичних подій в житті Народу
— як тих, що їх ідеї і праця живуть до сьогодні і не вмерли, як теж
тих подій, які не вдержалися із тих чи інших причин до нині в жит-
ті Народу, але їхні ідеї живуть і не вмерли, ба навіть започаткували
собою нові діла, — не раз ще більшої ваги і значення, як були їх по-
передники в часі свого постання.

До таких подій у житті Церкви й Народу нашого, що їх ювілеї
ми в цьому році відзначували, ми зачислили 50-ліття оснування Укра-
їнської Богословської Академії у Львові і 75-ліття оснування жіночої
гімназії СС. Василянок теж у Львові.

Так якось склалося, що ці обидва ювілеї були відзначувані то-
го самого дня — в неділю, 8-го червня — перший у Торонті, а другий
на “Союзівці” у ЗСА.

Обі згадані установи, також великої ваги для Українського На-
роду, були основані Великим Духом України, Митрополитом Галиць-

ким Андрієм Шептицьким і обидві були знищені ворогом Бога й України.

Ювілей 50-ліття Богословської Академії був визначений на святкування разом з нашими іншими ювілеями у вересні 1979 року, в Римі. Але тому, що всі ювілейні святкування мали відбутись впродовж найвище п'ятох днів, — ювілей Богословської Академії не міг відбутись в Римі і на зібранні абсолювентів Академії, 24-го вересня 1979, на якому був і Блаж. Патріярх Йосиф як Ректор Академії, після його промови і на його пропозицію, вирішено 50-ліття Ювілею Академії вшанувати наступного року в Канаді, а Блаженніший Патріярх Йосиф доручив одному з абсолювентів, о. митр. Іванові Гаврилюкові, зайнятися організацією ювілейних святкувань.

Таким способом Блаженніший Патріярх Йосиф, колишній Ректор Богословської Академії, вирішив справу й місце для ювілею Академії, яку він своїми стараннями відновив і підніс її до гідності “Українського Католицького Університету ім. св. Климента папи”, грамоту оснування якого Блаженніший підписав у Римі ще 26-го листопаду 1963, — всього десять місяців після свого звільнення з 18-літньої неволі у більшовицьких таборах.

Так високо цінить наш Патріярх вагу і конечність високої української богословської школи для науки і виховання духовенства нашої Церкви.

**

Покликаний на організатора Ювілею, абсолювент Богословської Академії, о. митрат Іван Гаврилюк, при допомозі Ділового Комітету уклав програму святкувань, яку Блаженніший потвердив — вітаючи учасників святкувань 50-ліття Богословської Академії в Торонті словами:

“Апробую Вашу програму, яка своїм змістом гідна такого Ювілею, бо є в ній молитовно-літургічна частина, поминальна згадка основників-піонерів' творців і студентів тієї Академії та важна теж частина наукового характеру. Щастя Вам, Боже, і чекаю на дальші комунікати”. — Благословення Боже на Вас. — † Йосиф, Патріярх і Кардинал. — Ватикан, дня 5-го травня 1980.

Ювілейні святкування розпочалися в четвер, 5-го червня, о год. 6-й ввечері, а скінчилися в неділю, 8-го червня 1980, в день, в якому вірні Української Католицької Церкви обходили щорічне Свято Епархії.

Із запрошених приїхало 49 абсолювентів Богословської Академії, з того 28 священників і 21 невисвячених. Між прибулими був і д-р Павло Сениця, ініціатор, автор і редактор великих томів історії постанов, праці і наукових творів Богословської Академії п. з. “Світильник Істини”. Д-р П. Сениця це науковий працівник, рівного якому ни-

ні тяжко знайти. Він — молодий ще і повний радості — задумує видати III-й том “Світильника Істини”.

Гордощами Абсолювентів була приявність двох Преосвященних Владик — Преосв. Ізидора, єпископа Торонтонської Епархії і Преосв. Івана, єпископа нашої Церкви в Австралії, який, не зважаючи на таку далеку відстань, не побоявся приїхати на 50-літній Ювілей незабутньої і дорогої всім абсолювентам Богословської Академії. Був запрошений ще й третій абсолювент — ВПреосв. Митрополит Філадельфії і Коадьютор Блаженнішого Патріярха Йосифа — Високопреосвященний Архієпископ Мирослав, що мав приїхати як Відпоручник Блаж. Патріярха, на приїзд якого всі з радістю чекали до останньої хвилини, щоб його привітати і так підняти красу і велич небувалого Ювілею, але обставини не дали Високопреосвященному Гостеві змоги приїхати.

Погода не сприяла радісному настроєві ювілейних днів: було надворі в більшості понуро, час від часу дощево і холодно.

Та найбільшою радістю для всіх був би приїзд на Ювілейні Святкування Організатора Богословської Академії, її Ректора і її невтомного Опікуна — нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа, який не дав цій нашій високій Богословській Школі пропасти, але оживив її і підніс угору до університетських висот та поставив її перед очі всіх як Український Католицький Університет ім. св. Климента папи в Римі — і як завдаток на наше краще майбутнє.

**

Четвер, 5-го червня, був першим днем Ювілею. В год. 5-й по пол. зачалась реєстрація учасників в парохіяльній залі церкви св. О. Миколая. За президіяльним столом засіла почесна президія: Преосв. Владика Ізидор, Єпископ Торонта, Преосв. Іван, Єпископ Австралії — як колишні студенти і о. митр. П. Хомин — як колишній секретар Академії, — та два абсолювенти Академії — мгр. Бойко і о. Лев Любинський.

(опх)

“Наша Мета” — Середа, 2-го липня 1980 р.

III.

Після закінчення реєстрації (зареєструвалось того дня 43 учасники), в год. 7:30 веч., Голова Ділового Комітету о. митр. І. Гаврилюк з Монреалю відкрив Ювілейний З'їзд Абсолювентів, і прочитав Слово-Привіт Блаженнішого Патріярха Йосифа ось такого змісту:

Дорогі Брати!

В неділю, 6-го жовтня 1929 року, відбулось святочне відкриття Богословської Академії у Львові, тобто, за словами її основника, Слуги Божого Митрополита Андрія, основано — “ви-

соку школу католицької науки нашого восточного обряду як окрему правну особу... як найпевнішу підвалину духового відродження нашого Народу та приготування нашої святої Церкви до сповнення великої грядучої місії у Христовому винограднику на Українській Землі та серед народів Східної Європи, спрагнених Божої Правди”.

Мені — організаторові цієї Академії і її ректорові довелося тоді сказати таке: “Академія постала як konieczність здійснення бодай частини нашого університету, постала як вислів повоєнного ідеалізму і старань над піднесенням рівня нашої богословської науки. Серед біди і нужди та повоєнного лихоліття думав дехто, що це марнотратна виставність, але днес кожний пересвідчився, що коли раз не позволимо собі на такий люксус, будемо все мати тисячі неуків, а це далеко більша виставність і марнотратність. Академія має перетворити народний організм і в цей спосіб сторицею зверне всі жертви й видатки, яких вимагає її удержання”.

Ось слова, сказані 50 літ тому. Ви — свідки тих днів і учні тієї Академії — прибули сюди, щоб згадати ті славні і великі дні трудів Ваших духовних батьків і Вас самих. 15 літ існування Академії дало доказ наших здібностей, нашої духовної сили і нашої вартости на Сході. Коли б не жорстока війна і нова окупація, наша Богословська Академія була б сьогодні одним з найважливіших центрів богословського знання Сходу.

Та Бог хотів повести наші дороги іншими напрямками. У своїм провидінню схотів Він в інший спосіб поставити віч-на-віч Схід із Заходом і в тім дивнім пляні не залишив нашої Академії в непам'яті. Її зерно переніс на чужину і то до центру християнства, де вона досягла своєї первісної мрії — стати університетом. Це завершення того великого діла і задуму, що його почав Слуга Божий Митрополит Андрій.

“Дякую Вам, що з'їхались з усіх усюдів, щоб згадати свою “Альма Матер”, щоб відмітити цю важну історичну дату в історії нашої Церкви і щоб з цим Ювілеєм пригадати, що помимо неволі, помимо катакомб та інших затій різних темних сил — наша Львівська Греко-Католицька Богословська Академія живе новим життям і творчістю і, дай, Боже, повернутись їй, у формі Українського Католицького Університету, на звільнену рідну землю і стати, як казав я теж тому 50 літ, — “чесною для Католицької Церкви в Україні, а геній українського народу принесе свою жертву ума Господеві”.

† Йосиф, Патріярх і Кардинал.

Після прочитання цього Привітального Слова Блаженнішого Патріярха, голова Ділового Комітету попросив до голосу Торонтонського Владика Кир Ізидора, який сердечними словами привітав Дорогих гостей, абсолювентів, що з'їхалися на ювілейні святкування з усіх усюдів, після чого подав характеристику Блаженнішого, колишнього Ректора Академії і нашого Виховника.

Після того Владика Ізидор привітав Преосв. Кир Івана з Австралії, доброго і сердешного Єпископа, який радіє також зі зустрічі з колишніми студентами Академії, на Ювілей якої вони з'їхалися. Преосв. Ізидор назвав далі наших обох Будівничих Богословської Академії — Сл. Божого Митрополита Андрія і Блаженнішого Патріярха Йосифа — пророками, бо вони провістили долю нашої Церкви. Побажав благословення Божого і “хай Дух Святий зійде у цих днях на всіх нас”.

Голова Комітету подякував Преосв. Кир Ізидорові за його сердешні слова і попросив до голосу Преосв. Владика Івана. Преосвященний Кир Іван подякував всім за щире привітання і передав також привітання усім присутнім так від себе, як і від усіх вихованків Академії в Австралії. У своєму слові Преосвященний підніс потребу застанови не тільки над біжучими нашими справами, але над будучністю нашої Церкви, зокрема, щоб ми застановилися над тим, як нам відзначити великий ювілей 1000-ліття нашого християнства. Висловив свою радість з того, що абсолювенти Академії зібрались на її ювілей, і що він між ними може бути, хоч сподівався більшої кількості учасників.

Голова Комітету, о. митр. Гаврилюк, подякував Владиці за те, що приїхав аж з Австралії, і за його щирі слова та став читати привітання від тих Абсолювентів, що не могли приїхати на Ювілей.

**

Після привітань Блаженнішого Патріярха Йосифа і обох колишніх студентів Богословської Академії — Преосвященніших Владик Кир Ізидора з Торонта і Кир Івана з Мельборну в Австралії — розпочалася серія доповідей, довгих і коротших, що їх проголошувано в неділю по полудні.

Перед доповідями інж. Роман Ярош з Філядельфії, голова ініціативної групи Ювілейного З'їзду склав звіт зі своєї праці, а після нього виступив зі своєю промовою один з найвидатніших колишніх студентів Академії, директор Музею Страстей Христових у Ніагара Фоллс, Микола Колянківський, який сказав захоплююче і переконливе слово про вагу і значення мистецтва для розвитку культури народу та докладніше торкнувся “Страстей Христових”, геніяльної праці нашого передчасно померлого маляра, Василя Курилика, яка — 160 картин — є основою й мистецьким центром величавого Україн-

ського Музею в Ніягара Фоллс. Після того у прозірках його дружина висвітлювала важливіші картини із “Страстей Христових”.

Доповідь ця абсолювента Богословської Академії захопила всіх і була гарним закінченням першого дня Ювілею Богословської Академії у Львові. (опх)

“Наша Мета” — Середа, 9-го липня 1980 р. —

IV.

П’ятниця, — другий день Ювілейних Святкувань, 6-го червня 1980 — була заповнена доповідями, присвяченими Богословській Академії — її постанові, її основникам і керівникам, її ідеології та історично-науковій праці її професорів, які старались не тільки про те, щоб вщепити передусім основні правди філософічно-богословських знань, потрібних майбутнім священикам — душпастирям Української Католицької Церкви, але й підняти рівень їхніх знань до наукових висот і розбудити в них благородну амбіцію — попри свої душпастирські обов’язки — кинутись у вир наукової праці, в першу чергу в ділянці історії своєї Церкви, її ваги у Вселенській Христовій Церкві і її післанництва на європейському Сході.

**

В год. 10-й ранку, після св. Літургії в церкві св. О. Николая, — д-р Павло Сениця влаштував в аудиторії Рідної Школи згаданої церкви, де відбувалися того дня ювілейні зібрання і доповіді, виставку фотознімок (ок. 300) з життя і праці Богословської Академії, дуже цікавих для всіх. Одначе учасники ювілейних нарад не могли як слід оглянути з браку часу, бо цілий день аж до пізнього вечора (10:30) були читані доповіді і велись дискусії над ними, так що не було вільної хвилини, щоб присвятити її спокійному огляданню цікавого матеріалу виставки.

В іншому місці абсолювент п. Тарас Ванчицький примістив документальну виставку з цінним матеріалом про український екуменізм, голоси, статті чи навіть твори визначних науковців чи ерархів Українських Церков — католицького чи православного віровизнання у змаганнях за спільну дію в приготуваннях до Ювілею 1000-ліття християнства в Україні.

**

Першу доповідь того дня на цікаву тему “Священство на християнському Сході і Заході” прочитав професор Оттавського Університету, д-р Юрій Герич, який науково з’ясував схожості й різниці духовности, навчання, традицій та обряду Сходу і Заходу, при чому зокрема підкреслив ненарушеність права жонатого духовенства у Східній Церкві.

Другу доповідь під заголовком “Тяглість нашої Альма Матер до сьогодні” виголосив д-р Павло Сениця, автор і видавець голосної і дуже цінної історії Богословської Академії у Львові, що появилася п. н. “Світильник Істини” у двох томах, в 1973 році I. том, а в 1976 р. том II.

В обох томах “Світильника Істини” поміщено широко цілу історію Богословської Академії, ідею її оснування, піднесену Сл. Б. Митрополитом Андрієм, а далі працю над її реалізацією, довершену організатором і ректором — нинішнім Блаженнішим Патріярхом Йосифом — і пущення в рух тієї найвищої школи Української Католицької Церкви, а далі змальована історія праці і науково-педагогічних змагань її професорів та студентів — радісна історія росту нашої Церкви, нашої богословської науки, нашого значення у Вселенській Христовій Церкві та нашого післанництва на Сході Європи.

У З’їзді беруть участь кол. студенти Богословської Академії, деякі із своїми родинами, та гості з різних країн світу: з Канади, Америки, Англії, Венесуелі, Німеччини, Італії, України та Австралії.

Учасники Ювілейних Святкувань одержали при реєстрації нагрудні візитівки для кращого товариського розпізнання себе та зложили реєстраційний даток в сумі \$10.00 за особу на покриття коштів Ювілейних Святкувань.

Першу доповідь по полудні, о год. 3-ій, виголосив д-р Василь Ленцик на тему “Дві провідні Постаті нашої Церкви у ХХ-му сторіччі та їхні напрямні на шляху до II-го Тисячоліття нашого рідного Християнства.

“Наша Мета” — 16-го липня 1980 р.

V.

По доповіді д-ра В. Ленцика, в якій він м. ін. підкреслив довготривалі старання обох найвидатніших Постатей нашої Церкви у ХХ-му ст. — Сл. Б. Митрополита Андрія і Патріярха Йосифа про піднесення богословських наук нашої Церкви, які повинні стати нам усім ясним дороговказом на шляху не тільки до гідного відзначення 1000-ліття Хрищення України, що вже таке близьке, але й до збагачення матеріалів для канонізації Слуги Божого Андрія.

Другу доповідь на тему “Високі школи-академії в житті Українського Народу” д-ра Богдана Казимири, у відсутності її автора прочитав о. митр. М. Бутринський.

В дискусії після обидвох доповідей брали участь Абсольвенти (пш. Тарас Ванчицький і Шекерик-Доників) і Владика з Австралії — Преосв. Іван, який, підкреслюючи вагу Богословської Академії, пригадав присутнім на те, що Блаженніший Патріярх на IV-му Архиерей-

ському Синоді в Римі 1969 року, просив усіх наших Владик — взяти під свою опіку Український Католицький Університет у Римі, як продовження Богословської Академії, бо наука, що плекається у богословських школах, це дорога, що веде до об'єднання. Але серед Владик, на жаль, так мало об'єднання, а вслід за тим, так мало його і серед нашого народу. Нема тієї єдності і серед колишніх студентів Богословської Академії. На її 50-ліття із 130 абсолювентів прибуло не більше, як третина.

Богословська Академія у Львові, — продовжував Владика Іван, — дала нам такий тип священника, якого нині пам треба. Що до наукової праці — наша Академія не стояла нижче світських університетів, а що до виховання студентів — то вона стояла вище від них. Всі, що вийшли з Академії як абсолювенти — це наша духовна еліта.

Накінець Преосвященний торкнув справу наших приготувань до Ювілею 1000-ліття Християнства Руси-України, що його святкувати будемо всі разом, — а також звернув увагу Резолюційній Комісії нашого З'їзду, щоб вона добре попрацювала над резолюціями.

Крім Преосв. Владики Івана, промовляли ще колишні абсолювенти (о. Скасків, мгр. Олександр Дразневський та ін.) в справі видання III-го тому "Світильник Істини", 1000-ліття Християнства в Україні та Філій Українського Католицького Університету в поодиноких містах Канади і ЗСА.

**

Того самого дня, холодного і дощового, виповненого від рана до пізньої ночі працею комісії, зкрема доповідями і дискусіями, тобто в п'ятницю, 6-го червня, в год. 6-ій ввечері, прибув із Риму відпоручник Блаженнішого Патріярха, ректор УКУ — о. митрат Іван Музичка, приносячи всім учасникам Ювілейного З'їзду благословення Патріярха Йосифа для всіх і побажання успіхів, наводячи при тому слова радісно настроєного і зворушеного колишнього Ректора Богословської Академії, що їх він сказав своєму відпоручникові при його від'їзді: "Якби не старість і якби хтось настоював, то може б і я поїхав", — що приявні прийняли сердешними і невмовкаючими оплесками, бо здавалось всім, що вони мають між собою свого незабутнього й героїчного Ректора, який — крім цього просив усіх про молитви.

Далі о. Відпоручник підніс — як речник Патріярха — вагу богословських наук, що їх Богословська Академія плекала, зкрема богословію Церковного Сходу і так Блаженніший робить нині і на Українському Католицькому Університеті в Римі, стелячи дорогу до богословії нашої Церкви. Тому й для Блаженнішого Патріярха буде найбільшою радістю, як 50-літній Ювілей Богословської Академії скінчиться успіхом і дасть надію на те, що українська богословська наука буде й надалі продовжуватись.

У тому місці один з абсолювентів (мгр. І. Городецький) запитав о. митрата І. Музичку, як стоїть справа з виданням наукових творів Сл. Б. Митрополита Андрія, як актів до канонізаційного процесу, на що запитаний відповів, що вже зібрано 5 томів тих творів, а тепер працюється над “Summarium”, конечним для канонізаційного суду. Також появилися вже “Опінія богослова і аскета” — обидві знамениті, особливо в справі відношення Слуги Божого до поляків. Щодо творів Слуги Божого Митрополита Андрія, то їх вийшло вже 11 томів, а тепер вийшов том Постулятора. Відносно беатифікаційного процесу, то тепер викінчується зізнання свідків про святість життя Митрополита. Треба багато молитов.

В тому місці забрав голос передсідник Почесного Комітету — Преосв. Владика Ізидор — та привітав Всесв. о. митрата І. Музичку, делегата Блаженнішого Патріярха, і підніс у своїй промові вагу наукової праці Блаженнішого Патріярха Йосифа і Богословської Академії та Українського Католицького Університету в Римі, і заохотив учасників Ювілею і абсолювентів Богословської Академії — старатись не тільки закупити наукову богословську літературу, але і якнайпильніше її студіювати.

У зв'язку з тим виринула знов справа видання III-го тому “Світильника Істини”, ба навіть піднесли голоси, щоб його видали абсолювенти Богословської Академії, а в першу чергу, щоб збирали матеріали, а Редакційна Колегія тільки обробить його та віддасть до друку.

Після 10-хвилинної перерви відбулася остання доповідь тієї днини (п'ятниці, 6. VI.), вгод. 9-ій веч., що її прочитав о. дек. М. Комар із Ст. Кетеринс на тему “Надзвичайний Синод Владик у Римі в 1980 році”.

“Наша Мета” — Неділя, 24-го серпня 1980 р.

VI.

В п'ятницю, 6-го червня, в год. 9-ій ввечорі прочитав о. д-р М. Комар, парох Ст. Кетеринс у Канаді, свою доповідь на тему “Надзвичайний Синод Українських Владик у Римі 1980 року”. Згаданий “Синод” — оця велика історична подія, окутана тайною і різnorodними здогадами, зробила на всю українську спільноту пригноблююче враження, а прелегент, опрацювавши її з можливою докладністю, прочитав її палко і переконливо, так що вона зробила на присутніх враження. Свою доповідь о. Прелегент закінчив ствердженням, що ми сподівались чогось іншого від “Надзвичайного Синоду” у вирішуваних історичних проблем нашої Церкви, так тут на розсіянні, як і на Рідних Землях.

Одне тільки, що Синод — за авторитетом Св. Отця — ствердив нерозлучність одної і тої самої Української Церкви та проголосив її помісність в Україні і на поселеннях.

В палкій дискусії забрав голос і гість з Риму, о. митр. І. Музичка, який вияснював і доповняв багато питань у цій справі, бо мав змогу ближче приглядатись їй, але не був у силі ослабити деякі аргументи о. Прелегента.

**

В суботу, 7-го червня 1980 року — в церкві св. О. Николая, в год. 10:30 рано, була відправлена урочиста архиерейська Божественна Літургія в наміренні померлих Архиереїв, Отців, Професорів, Настоятелів-Виховників і Студентів Богословської Академії. Св. Літургію служили Владики — Кир Ізидор і Кир Іван — у співслуженні 20-ох священників, учасників З'їзду. Співав хор парохії св. О. Николая під дир. проф. І. Ковалева. По Службі Божій відправлено також Панахиду.

Після Богослуження пороблено перед іконостасом фотографії учасників.

**

По сніданку, в год. 11:30, докінчувалися непередбачені в програмі доповіді.

Абсольвент Академії, мгр. Олександр Дразньовський доповідав на тему “Християнство серед Скитів на терені України”. Доповідач використав багатий матеріал і доказав високий рівень культури, науки та вмілостей наших предків — Скитів, які вже тоді мали сліди і позначки християнства.

В год. 12-ій прочитав свою доповідь о. митр. М. Бутринський з Чикаго на тему “Кулемборг-Гіршберг, спадкоємці Богословської Академії”. У своїй доповіді Прелегент показав дуже основно, в чім лежало те “спадкоємство” в післявоєнному часі. Там продовжували богословські студії студенти, які в наслідок війни перервали їх у Богословській Академії та продовжували в Гіршберзі чи Кулемборзі. Там викладали деякі колишні професори (о. д-р В. Лаба, о. д-р Б. Липський і ін.), були деякі настоятелі (о. рек. О. Малиновський). Там збережено традиційну систему студій і виховання з часів Духовної Семінарії і Богословської Академії у Львові. Там був зорганізований хор студентів, який — під проводом молодого професора Семінарії — Мирослава Антоновича — залишився до нині як “Візантійський Хор” (Нідерляндські козаки) і чарує ще й нині культурний світ Європи й Америки красою української пісні.

Із числа студентів обох тих научних установ вийшло 42 священники та декілька науковців і громадських діячів.

Непередбачена доповідь нашого історика д-ра І. Нагаєвського п. з. “Ідеї Берестейської Унії в житті Українського Народу і його Церкви” була поміщена в “Нашій Меті” (ч. 28 з 9. VII. 1980).

Програму “Викладових Сесій” закінчив мгр. Ілля Городецький з Рочестер (ЗСА) своїм добре опрацьованим рефератом на тему “Сучасний стан релігійно-церковного життя в Україні”, в якому він — по змозі найвірніше — схарактеризував сьгоднішнє душпастирство в Галичині, зокрема у Львові, відношення вірних до своєї Церкви і релігійних практик, а також відношення місцевої людности до насильно накинүтого вірним московського православія.

Доповідь була цікава і слухачі прийняли її з увагою.

**

Після спільного обіду всі учасники З'їзду мали вільний час на взаємні розмови, зустрічі і відвідини. Шкода тільки, що день був дощовий і холодний.

Не спочивала тільки Комісія — резолюційна і привітань. Вона виготовляла низку резолюцій (8) та привітальні телеграми до Св. Отця Папи Івана Павла II. та до Блаженнішого Патріярха Йосифа, Почесного Предсідника Ювілейних Святкувань.

VII.

Святкування 50-ліття Української Богословської Академії у Львові закінчилися — після трьохденних нарад і наукових доповідей — “Ювілейною Вечерею”, яка відбулася в обширній парохіяльній і гарно влаштованій залі церкви св. О. Николая в суботу, 7-го червня 1980 року, програму якої приготували члени Ділового Комітету.

Взяли в ній участь крім учасників З'їзду — абсольтвенти і їхніх родин — і члени торонтонської української громади. Вражала відсутність епархіяльного духовенства, зокрема наймолодшого з самого Торонта (нововисвячених священиків і дияконів). Дивно, чому така байдужність опанувала їх тоді, як абсольтвенти Богословської Академії — єпископи, священики і світські — поприїздили з усіх усюдів, щоб показати цілій українській спільноті, що таке Українська Богословська Академія у Львові, в якій вони студіювали і черпали знання богословії та набували усіх знань, необхідних майбутньому священикові — і виростали в атмосфері працездатности для Церкви й Народу. На таких ювілейних святкуваннях молоді священики і диякони та студенти богословії можуть багато навчитись для свого священичого звання, яке повинно рости і збагачуватись на прикладі старших, до того ж більше заавансованих в богословській науці.

Всіх учасників “Ювілейної Вечери” було ок. 150 осіб.

Заля гуде радісним шумом. Входять гості головного стола під радісні оплески.

Коли всі зайняли свої місця, Предсідник Святочного Комітету — Владика Торонтонської Епархії Преосв. Ізидор молитвою розпочав вечерю та привітав і поблагословив усіх присутніх.

Вечерю приготувала відома наша господиня, п-ні Зазуляк, із своїми співробітницями, а допомагали в обслузі гостей доні деяких присутніх абсолювентів.

Господар вечора, о. Роман Ганкевич, парох із Тандер Бей, представив гостей почесного стола, після чого голова Резолюційної Комісії З'їзду, д-р Василь Ленцик прочитав резолюції і привітальні телеграми до Святішого Отця Папи Івана Павла II. і до Почесного Предсідника Ювілейних Святкувань, Блаженнішого Патріярха Йосифа, що їх усі присутні прийняли сердешними оплесками.

Голова Ділового Комітету, о. митр. І. Гаврилюк прочитав коротке Слово Блаж Патріярха, звернене до учасників Ювілейного З'їзду, після чого подякував їм усім за цінну працю впродовж ювілейних конференцій та вніс тост на честь Блаж. Патріярха Йосифа і Єрархії нашої Церкви, а всі приявні відспівали радісне "Многая Літа".

**

Була також невеличка мистецька програма. Молоденька співачка, п-ні Олена Генік-Березовська, невістка одного з абсолювентів Богословської Академії, при акомпаньяменті п-ні Оксани Жолкевич-Креховецької проспівала три пісні — "Хмари", слова М. Вороного, муз. Я. Лопатинського; "Досить невільня думка мовчала", слова Лесі Українки, муз. Я. Степового; "Три поради", сл. Ю. Рибчинського, муз. І. Шамо, — викликаючи серед присутніх оплески радості своїм гарним і симпатичного тембру голосом. Співачка — видно — перейшла добру музичну школу, бо володіє своїм прекрасним голосом дуже вміло: її високі тони, повні блискучих перел, і дзвенять солодко, а динаміка зразкова. Присутні прийняли молоденьку співачку, досі невідому громаді, дуже прихильно і з радістю.

Друга мистецька сила, молоденька рецитаторка — Міля Стельмах — продеклямувала в прекрасній голосовій та інтерпретаційній подачі вірш Євгена Крименка "Альма Матер", що його автор присвятив саме ювілеєві 50-ліття Богословської Академії.

Абсолювент і колишній гуморист на мистецьких імпрезах Академії — п. Шекерик-Доників зілюстрував у формі веселого монолога декілька спогадів з життя Академії.

Магістер Торонтонського Університету, Олександр Романчукевич, голова організації українських студентів-католиків "Обнова" привітав учасників Ювілейних Святкувань своєю цікавою доповіддю.

VIII.

Урочистий вечір закінчили Владики і відпоручник Блаженнішого. Першим з них промовляв відпоручник Патріярха Йосифа, від імени УКУніверситету в Римі, його Ректор о. митр. І. Музичка. Вчо-

ра промовляв він від Блаженнішого Патріярха, а на вечері говорив від УКУ.

“УКУніверситет в Римі, — розпочав своє слово промовець, — є продовженням Богословської Академії, хай буде моє слово висловом пошани для неї, що принесла великий дар Богові. Цей Ювілей, який Ви zorganizували, це найбільше щастя для Блаженнішого Патріярха Йосифа, бо це ювілей його найлюбішої дитини”. — В дальших словах о. Митрат висловив пошану і любов Слuzі Божому Митрополитові Андрієві і Блаженнішому Патріярхові Йосифові, професорам і студентам Богословської Академії, а між ними і наслідникові Богословської Академії — УКУніверситетові в Римі. Це ювілей цілої нашої Церкви — хай же він буде радістю для нашого Блаженнішого Патріярха! — закінчив промовець своє слово.

Серед радісних оплесків приявних розпочав своє привітальне слово абсолювент Богословської Академії — Преосв. Владика Іван з Австралії, який в першу чергу гратулював за zorganizування Ювілейних Святкувань і дуже дякував за сердешне прийняття та передав привітання з Австралії від її 12-ох українських новозбудованих храмів Божих і від 12-ох українських священиків. Від них усіх Преосв. Владика приносить привіт з нагоди Ювілею та запевняє всіх, що тільки те багатство, яке ми дістали у нашій Богословській Академії у Львові, є спроможне збирати нас усіх, у розсіянні сущих, у змаганні за наші права та за гідність нашої Церкви і нашого Народу.

Наша Богословська Академія дала нам виховання, глибоку віру і жертвенну любов до нашої Правди, а вслід за тим закріпила в нас беззастережне довір'я до свого рідного духовного проводу. Це величезні духові скарби Академії еднають її вихованків і досі, вони живуть ними у своїх щоденних зайняттях — в духовному чи світському стані. Це велике духове багатство пішло за нами аж до Австралії.

Промову Дорогого Гостя з далекої Австралії прийняли присутні довго невмовкаючими оплесками.

Останній промовець — Преосв. Ізидор, Торонтонський Владика і Предсідник Святочного Комітету 50-ліття Ювілею, — говорив на тему “Як росла наша Академія у світі”. Владика підкреслив у своїй глибокого змісту промові, що оснування нашими Духовними Провідниками — Сл. Божим Митрополитом Андрієм Богословської Академії у Львові і Блаженнішим Патріярхом Йосифом мало велике історичне значення для нашої Церкви й Народу. Львівська Богословська Академія перейняла на себе перервану наукову працю колишньої Могилянської Академії в Києві та веде її далі в УКУніверситеті, покищо в Римі.

В часі своїх патріярших подорожей по всіх країнах світу, де живуть в розсіянні визнавці нашої Помісної Української Церкви, Блаженніший Патріярх Йосиф стрічався з колишніми студентами Бо-

гословської Академії, світськими чи духовними, неодними навіть на високих становищах, які зерно нашої єдності церковної влади плекають та працюють за краще майбутнє нашої мученицької Церкви й Народу і очікують радісного дня свободи на рідній землі. Блаженніший в часі своїх архипастирських відвідин вірних своєї Церкви підкреслював велике значення рідного слова і мови.

Наприкінці Преосв. Владика Ізидор подякував усім, що влаштували Ювілей, що їм помагали тим, що прибули на його закінчення — на Ювілейну вечерю, а всі гості нагородили його сердешну промову довготривалими оплесками.

Після закінчення програми вечора голова Ділового Комітету о. митр. Гаврилюк подякував Преосв. Владикам, всім співпрацівникам, зокрема членам всіх Комітетів та жертводавцям, а також тим, що зорганізували Ювілейну вечерю не в чужих готелях, а в залі парохії св. О. Николая, — а після того молитвою закрито триденну працю Ювілейного З'їзду 50-ліття Львівської Богословської Академії.

“Наша Мета” — Неділя, 7-го вересня 1980 р.

TORONTO CONFERENCE

CHURCHES IN THE UKRAINE “FULL”

By John Bird

TORONTO — The Ukrainian Catholic Church is flourishing in its homeland in spite of oppression by the government of the Soviet Union, according to secret sources in the Ukraine.

The Church, which was forced underground in 1939 when the U.S.S.R. took over the western Ukraine (then part of eastern Poland), “is very strong and growing,” according to the sources. Young people are attending as well, and on important holidays “the churches are full and the streets blocked by people.”

This information was presented at a three-day conference in Toronto to celebrate the 50th anniversary of the establishment of the Ukrainian theological academy in Lviv in the western Ukraine.

Although the academy only functioned for 15 years, approximately 50 former students — priests and laymen — gathered in Toronto during the first week of June, from as far away as England, Germany, Italy, Venezuela and Australia, to celebrate the anniversary.

**

Bishop Isidore Borecky of the Toronto Eparchy and Bishop Ivan Prashko of Australia were among the graduates who attended.

Included in the three-day reunion program were lectures, discussions, displays of memorabilia and documents, and church services. Several thousand people attended a High Mass celebrated June 8 at the

bandshell at the Canadian National Exhibition grounds, followed by a concert.

The Lviv academy was founded in 1929 by Archbishop Andrew Count Sheptycky — currently in the process of being beautified — and its first and only rector was Josip Cardinal Slipyi, then Dr. Slipyi, now Major Archbishop of Lviv.

Lviv, or Lvov as it is known to the Poles, is considered the capital of the Ukrainian Catholic Church. The western Ukraine is traditionally almost universally Catholic, while the eastern section has historically been the domain of the Ukrainian Orthodox Church.

The Russian Orthodox Church is the only to be officially recognized by the government of the Soviet Union. The Ukrainian Catholic and Orthodox Churches have been annexed by what the government calls “general consent”, into the Russian Orthodoxy.

In 1945, Cardinal Slipyi and all other bishops still in the Ukraine were jailed. The cardinal spent 18 years in various concentration camps in Siberia before being released on the intervention of Pope John XXIII and United States President John Kennedy.

The academy was largely destroyed during the Second World War, and what remains of it is now being used as a post office.

Many former students at the academy are still in the underground Church in the Ukraine performing their priestly duties, said sources at the conference, even though they can be fined or imprisoned if caught.

Outside its homeland, the Ukrainian Catholic Church is strongest in Canada, which has five eparchies. The U.S. has three eparchies and single eparchies are to be found in each of the countries of Brazil, Argentina, Australia (and New Zealand), England, Germany and France.

Pope John Paul II invited seven bishops from the Ukraine to the Ukrainian Catholic bishops' synod held in Rome last March. Although the bishops were not identified — and were unable to attend — the fact of the invitation was made public, a move that one conference-goer here. Msgr. Marian Butrynsky of Chicago, called “the first official confirmation from Rome of the existence of the underground Church in the Ukraine.”

The Catholic Register — June 21 — 1980.

о. митрат Петро Хомин

ЮВІЛЕЇ ВЕЛИКИХ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ

50-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

До великих ювілеїв нашої Помісної УКЦеркви, що їх обходили так величаво її вірні в минулому році в Римі, належало теж 50-ліття відкриття Української Католицької Богословської Академії у Львові. Але з уваги на те, що в програмі згаданих Ювілейних Святувань

були інші історичні події — 40-ліття архиерейських свячень Блаженнішого Патріярха Йосифа і 50-ліття першого Синоду Владик нашої Церкви під проводом Митрополита Андрія Шептицького — ювілей Богословської Академії не мав змоги широко розгорнутись і був обмежений до урочистого зібрання колишніх студентів Академії (священиків і кількох світських абсольтентів) в залі бібліотеки Університету ім. св. Климента папи, на яке був запрошений Блаженніший Патріярх Йосиф як організатор і перший ректор Академії та Преосв. Владика з Австралії, Іван Прашко, як її абсольтент, що проводив програмою зустрічі.

Ювілейна Зустріч абсольтентів Академії із своїм Магніфіценцією-Ректором, нині вже Главою всієї Помісної Української Католическої Церкви, була зворушливо сердешна. Вітав від абсольтентів свого Магніфіценцію-Ректора абсольтент Академії о. митрат Іван Гаврилюк з Монреалю не довгою, але сердешною промовою, а після нього промовляв сам Організатор і Ректор Академії — Патріярх Йосиф, який після привітання усіх присутніх абсольтентів (був між ними і секретар Академії) вказав на велике значення тієї нашої Високої Богословської Школи для Церкви й Народу. Після того — згадавши радісні роки праці — постановлено відсвяткувати в наступному році Золотий Ювілей Академії в Торонті. Організацію ювілею Блаженніший Патріярх доручив о. митр. І. Гаврилюкові. Ювілейні Святкування 50-ліття Академії відбулися в Торонті, в парохії св. Отця Николая у днях 5-8 червня 1980 року, — з академічною і літургічною програмою.

Крім доповідей, рефератів і нарад, — в суботу, 7-го червня, о год. 10:30 вранці буде відслужена Архиерейська св. Літургія за всіх померлих Архисреїв, оо. Професорів та Абсольтентів Академії. А в неділю, 8-го червня, о год. 11-й вранці на площі Всеканадської Виставки урочиста Архиерейська св. Літургія, у співслуженні присутніх Владик та Отців, абсольтентів Академії, в наміренні Блаж. Патріярха Йосифа і Єрархії нашої Церкви.

**

Відзначування великих подій в історії Українського Народу і його Церкви це — особливо в нинішню добу — справа великого виховного значення для народу, а зокрема для його молодого покоління. Ми, нині бездержавний, до того ж поневолений нарід, але з великим історичним минулим, із старою культурою, з 1000-літнім християнством, з його наукою і традиціями, — святкуючи роковини якоїсь важливішої події в нашій історії, будимо зі сну чи із забуття весь нарід, бадьоримо його й підносимо на дусі та пригадуємо йому, що ми — стара державно-творча і культурна нація, тому й заслуговуємо на належне нам місце серед народів світу, бо ми — скарбами нашого духа і пролітою нами кров'ю — рятували народ та християнсь-

ку культуру перед монгольськими кочовиками Азії, тому й заслужили собі на державну незалежність.

Але треба культурному світові показати й переконати його про наше минуле, про нашу культуру, про наше християнство і роль нашої Церкви між Сходом і Заходом. Те все — хоч і неvistачально — показуємо нашим сусідам в цілому свобідному світі бодай ювілеями наших великих історичних подій. Але самих ювілеїв замало. Нам треба шкіл, нам треба науки, нам треба науковців, які підняли б духовий рівень народу, а світові своєю науковою працею показали нашу правду, незахмарену брехнею ворогів. Науки нам треба, щоб доказати світові і ворогам роль Українського Народу серед Європи і роль нашої Церкви в питаннях єдності Вселенської Христової Церкви.

Як довго існувала могутня наша Київська імперія, цвіла наша культура, розвивалася наука й освіта, ширилось “київське християнство” на опанованій нами території. З занепадом нашої держави перебрала провід народу Церква, закладала школи, рятувала верхівку народу від винародовлення, плекала серед народу любов і прив’язання до всього, що своє, рідне та виховувала до національного відродження.

Тому турботою всіх наших Владик було завжди підняти Церкву до вершин, а цього доконати можуть високоосвічені духовні провідники — душпастирі народу, виховані у своїх високих школах, що їх Владики будували всюди і для всіх, а духовні семінарії — для майбутніх священиків.

Прикладом таких великих Владик нашої Церкви, що заклали школи, був Великий Дух України — Галицький Митрополит — нині вже Слуга Божий, Андрій Шептицький. Він уже в перших роках своєї архипастирської праці на митрополичому престолі у Львові робив старання, щоб зорганізувати високу школу для студіюючої молоді — університет. Своєю знаменитою промовою, виголошеною на засіданні Австрійської Палати Вельмож, до якої прислухався сам цісар, добився того, що в 1913 році цісар видав декрет, щоб зорганізувати Український Університет у Львові від 1 вересня 1916 року. Але перша світова війна і розпад Австрії не допустили до того. По війні поляки й говорити не хотіли про університет для українців, хоч дістали Східню Галичину під умовою, що дадуть їй автономію та український університет.

Після підписання Конкордату Польщі з Апостольською Столицею, справа високої школи змінилася на краще, бо Митрополит покористувався своїми правами і постановив оснувати Богословську Академію з філософічним і богословським факультетами, щоб згодом переорганізувати її на Український Католицький Університет.

Виготовити статуту Академії та обдумати докладно її устрій Митрополит доручив молодому науковцеві о. д-рові Йосифові Сліпому, професорові догматики, який знав докладно устрій західньо-європейських католицьких високих шкіл. Він тією справою ревно займався.

В день 11-го листопада 1927 року скликано Богословське Наукове Товариство на урочисті наукові збори, що відбулися в Митрополичій Палаті в приявності Митрополита. Після довгої і поважної дискусії вирішено, щоб Митрополит покористувався своїми історичними правами і заснував Греко-Католицьку Богословську Академію у Львові.

Статуту перевірила комісія у складі: о. проф. Тит Мишковський, проф. д-р Микола Чубатий і о. проф. д-р Йосиф Сліпий.

Перевірені статуту Митрополит **з а т в е р д и в** 22-го лютого 1928 року.

Святкове відкриття Академії відбулось в неділю, 6-го жовтня 1929 року — о год. 9:45 вранці Архиерейською Службою Божою, що її відправив Митрополит Андрій в храмі Духовної Семінарії при вул. Коперника, 36.

По св. Літургії, в год. 11:45 було продовження відкриття в залі Духовної Семінарії.

Українська Богословська Академія у Львові, отой справжній "Світильник Істини", розпочала, за Божим лагословенням, свою працю.

"Наша Мета" — Серeda, 4-го червня 1980 р.

о. І. Л.

У ТОРОНТІ ВІДЗНАЧЕНО 50-РІЧЧЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

За благословенням Блаженнішого патріярха Йосифа, основника, організатора та першого ректора Богословської Академії у Львові, святкове відзначення тієї наукової інституції з нагоди її 50-ліття відбулося в Торонті в днях від 5-го до 8-го червня 1980 р., в приміщеннях Свято-Миколаївської парафії. Святковий Ювілейний Комітет очолювали: Високопреосвященніші владыки — Кир Ізидор Борецький, Кир Іван Прашко, Кир Мирослав Любачівський, о. д-р Іван Гриньох і о. митрат Петро Хомин, а Діловий комітет святкувань під проводом о. митрата Івана Гаврилюка з Монтреалу, в склад якого входили: п. Роман Ярош, о. крилошанин Богдан Смик і о. Лев Любінський — всі три зі ЗСА; та з Торонта: о. крилошанин Богдан Остапович, о. крилошанин Володимир Жолкевич та о. Іван Лещишин, займався організацією та переведенням згаданих Ювілейних святкувань.

На цей З'їзд прибуло 49 учасників, к. студентів і абсольтентів, та 18 гостей з таких країн: по одному — з Австралії, Італії, Західної

Німеччини, Англії, Венесуелі та 20 учасників і 13 гостей (їхніх родин) з Канади та 23 учасн. і 5 гостей зі ЗСА. Зі загального числа 49 учасників, священників було 28, в тому двох владик, а інші — різних професій, професори університетів, лікарі, інженери, бібліотекарі і т. п.

У програму З'їзду входили:

1) Доповіді к. студентів, що були виголошені в четвер, п'ятницю і суботу (5, 6 і 7 червня);

2) Архиерейська Св. Літургія за померлих архиереїв, отців професорів, професорів, кол. студентів і абсолювентів Богословської Академії;

3) Святкова вечеря з участю всіх учасників та гостей;

4) Архиерейська св. Літургія в сослуженні владик і численного духовенства в наміренні Блаженнішого патріарха Йосифа й духовного Проводу Помісної Української Католицької Церкви;

5) Фінальний Святковий концерт в рамках річного торжества Торонтської Єпархії.

З'їзд розпочато реєстрацією в четвер, 5 червня 1980 р. Голова Ділового комітету о. митрат Іван Гаврилюк привітав усіх учасників і відспіванням "Царю Небесний" відкрив З'їзд, покликаючи до президії обох присутніх владик Кир Ізидора і Кир Івана, о. крилошанина Богдана Смика на голову З'їзду, д-ра Василя Ленцика й о. Лева Любінського на секретарів. По виборі Резолюційної комісії приступлено до перших двох доповідей. Першу доповідь виголосив ініціатор Ювілейних святкувань Богословської Академії, її абсолювент п. Роман Ярош на тему: "З перспективи 50 років". Другу доповідь того ж вечора на тему: "Роля музею і мистецьких галерій" виголосив абсолювент Б. А. ред. Микола Колянківський, а прозірками доповняла цю його доповідь — його дружина п-ні Оля Колянківська.

У п'ятницю, 6-го червня 1980 р. перед пол. були виголошені такі доповіді: проф. д-р Юрій Герич — "Священство на християнському Сході й Заході", проф. д-р Василь Ленцик — "Дві провідні постаті нашої Церкви в 20-му сторіччі", проф. д-р Богдан Казимира — "Наукові Академії в житті українського народу", Впреосв. Кир Іван Прашко — "Творці Богословської Академії у Львові". У п'ятницю по обіді — дальші доповіді були такі: д-р Павло Сениця — "Тяглість нашої 'Альма Матер' аж до сьогодні", ректор УКУ о. д-р Іван Музичка — "Український Католицький Університет — переємець і послідовник Богословської Академії". Дискусія над усіма виголошеними доповідями була дуже жива, цікава й речева, яка дала багато матеріалу до використання в резолюціях. У суботу, 7 червня 1980 р. о год. 10:30 в церкві св. Миколая, оба владика — Кир Ізидор і Кир Іван відслужили Архиерейську св. Літургію при співучасті усіх отців, учасників З'їзду за всіх померлих архиереїв, отців, професорів, основників та сту-

дентів Богословської Академії. Співав церковний хор під проводом проф. Івана Ковалева. Проповідь виголосив Кир Ізидор Борецький, підкреслюючи великий вклад праці у вихованні молодих кандидатів на майбутніх священиків та згадуючи про великі втрати в людях, п' тому і духовенства та богословів по другій світовій війні, по новій окупації Західньої України й Закарпаття. По Богослуженню зроблено групові знімки учасників та гостей З'їзду. У суботу по пол. виголошено ще такі доповіді: О. митрат Маріян Бутринський — “Кулембург — Гіршберг” у праці виховання до духовного стану. Проф. Олександр Дражньовський — “Християнство між скитами”, о. д-р Микола Комар — “Надзвичайний Римський Синод нашої Церкви. У суботу веч. о год. 6:30 відбувся бенкет-вечеря в церковній залі св. Отця Миколая, в якому взяло участь 125 осіб, учасників З'їзду і гостей. У мистецькій частині виступила молода надійна співачка п-ні Генік-Березовська, при акомпаньяменті п-ні Оксани Жолкевич-Креховецької та декляматорка п-на Стельмах. З промовама на вечорі виступили оба владики Кир Іван і Кир Ізидор, а зі словом споминів про будні в Богословській Академії виступав її абсольтвент п. Андрій Шекерик-Доників.

У неділю, 8 червня 1980 р., усі учасники взяли участь в урочистостях Торонтської Єпархії, присвячених 50-літтю Богословської Академії у Львові. На Архиєрейській св. Літургії проповідь про значення і великі заслуги Богословської Академії виголосив Кир Іван Прашко з Австралії. Під час пополудневого концерту з промовама виступали о. митрат Іван Музичка, про величезні заслуги і вклад праці у застнуванні й розбудові Богословської Академії першого її ректора, а тепер, нашого патріярха Блаженнішого Йосифа, та о. митрат Іван Гаврилюк про мету і завдання Ювілейних святкувань 50-ліття Богословської Академії.

“Гомін України”, 9 липня 1980.

Ту саму статтю передрукував ще раз “Гомін України” з дня 7 серпня 1980, ч. 31-32 в Торонті, п. з. “Відзначено 50-річчя Богословської Академії у Львові”.

Ярослав Чумак

VIVAT ACADEMIA

(В альбом з нагоди 50-річчя оснування Богословської Академії у Львові)

Галицькі українці програли в 1919 році війну з поляками. Як усі переможені (*vae victis!*) опинились у важкому матеріальному і моральному положенні. Країна була знищена фізично, війна залишила глибокі моральні рани. До матеріальної відбудови взялись із великим ентузіазмом українські кооператори усіх родів (кооперація промислова, торговельна і кредитова). Збіднілі людські серця рятун-

вала, як завжди, Українська Католицька Церква під проводом свого святоюрського мудреця, галицького Митрополита, Кир Андрія Шептицького. Про одну таку ділянку тієї рятувальної дії буде тут мова: про турботу за виховання священників.

Основник Академії

Як тільки замовкли гармати і потахла пацифікаційна хвиля польської воячини, Митрополит Андрій вирішив оснувати у Львові католицький університет, Богословську Академію, вогнище високої богословсько-філософської освіти і науки. Митрополит керувався двома раціями: поперше — у змінених політично умовах, Церква і на-рід потребували високо освічених і ідейних священників, яких чужі школи не могли забезпечити. Подруге — окупаційна влада, хоч і зобов'язана міжнародними договорами, не організувала українського університету, отже українська молодь не мала назагал доступу до високих шкіл, бо до польських університетів нелегко було дістатись, а про закордон могли думати тільки вибранці долі. В таких обставинах тільки своя висока школа була відповіддю на пекучу потребу, що приносило життя.

По довгій підготовці Митрополит видав на початку 1929 року основуючу грамоту, поблагословлену тодішнім Папою; Богословська Академія сталася дійсністю і почала свою працю.

Праця починається...

Початки цієї академії були дуже важкі. Перш за все треба було нову школу забезпечити високими коштами. У небагатій Галичині, до того зруйнованій війною і чужою окупацією, — це було завданням, здавалось, понад людські сили. На щастя Митрополит був добрим психологом і на організатора Академії вибрав дуже здібного співробітника, о. д-ра Й. Сліпого, сьогоднішнього Патріярха і Голову нашої Церкви. Вибір не міг бути кращий. Отець Ректор незабаром проявив себе не тільки як незрівняний господар в організації матеріальних ресурсів, без яких жодна школа не може існувати, але також як організатор науки, що є ціллю і завданням кожної високої школи. Для тієї другої мети необхідно було підшукати відповідний професійний склад, зорганізувати наукові робітні, бібліотеку, музей і т. п. Знову ж завдання дуже складне в піонерських умовах тодішнього життя в Галичині. Але о. Ректорові пощастило тут. У перших роках своєї праці академія мала приблизно 30 професорів, більшість з них були б прикрасою кожного університету.

Кадри більшають

Не диво, що молодь горнулася до своєї школи не тільки з Галичини. Записувалися також туди студенти з Чехо-Словаччини, Югосла-

вії, Болгарії і з інших країн. Високий науковий стандарт і зразкова дисципліна були основними причинами, що вже в перших роках свого існування Академія зуміла вписати поміж своїх студентів щороку понад 400 молодих і надійних людей, з яких сьогодні три займають провідні місця в Українській Католицькій Церкві: Митрополит М. Любачівський, Єп. помічник Блаж. Кир Йосифа, преосв. Ізидор Борецький, єпископ Східної Канади і преосв. Іван Прашко, Єпископ українців у Австралії.

З кожним роком збільшувались професорські кадри Академії, кількість студентів, вклад у наукову працю, зв'язки з іншими університетами, видавнича діяльність, а впарі з тим йшли признання, а навіть подив серед своїх і чужих. По довгих митарствах з польським урядом академія мала вже незабаром одержати право надавати наукові ступені. На жаль, злощасний вересень 1939 року і Друга світова війна поклали край не тільки праці в Академії, але мало що не в усьому національно-релігійному житті в Галичині.

Післанництво і доля

Уже в перших днях війни бомба розбила церкву академії і знівечила бібліотеку. Цей болючий удар був немов заповіддю подій, що мали незабаром наступити: арешт усіх єпископів, скасування унії, масові переслідування священників і вірних. Ніщо й казати, що в таких жахливих умовах не було й мови про нормальну працю нашої академії. Червона орда за зразком Джінгіс-хана шаліла перемогою над "буржюями" і запроваджувала свої "порядки". В чудово розмальованій Петром Холодним каплиці, варвари створили гуртожиток, де день і ніч чути було сороміцькі советські частушки. У городі академії збезчещено пам'ятник її основника, Митрополита Андрія. У бібліотеці постійно нищпорили якісь підозрілі і носаті типи, шукаючи немов у своїй коморі за тим, чого там не поклали.

Переслідування

Ось так болюче і гірко почалася Голгота Української Богословської Академії, перша частина Голготи.

Уже в перших днях нашість іноплеменників з Азії і Сибіру згинули два визначні професори о. А. Іщак і о. М. Конрад. Висланники пекла вбили їх на дорозі до церкви. Інші професори і студенти... стероризовані правом джунглі, що постало з приходом советів, розбрилися по світі... Прибиті горем, не встигли ми випростувати плечей, коли новий удар упав на нашу спільноту: смерть великого Митрополита на святоюрській горі. Не стало провідника і тьма кромішня залягла по всій галицькій Україні. Під її ширмою почали шаліти скажені кати: у квітні 1946 року заарештували всіх Єпископів, безліч священників і мирян, а на тому побоевищі і по тому погромі про-

голосили скасування унії. По всіх селах і містах Галичини настали жахливі часи терору. Життя релігійне схоронилося у катакомбах. Академія перенеслася до Голляндії, де добрі люди дозволили нашій школі хоча на хвилину відпочинку по злиднях, що їх важко описати.

З нами Христос

На рiках вавилонських згадуємо сьогодні наш померклий Сіон і сповнені жалю і туги питаємося, чому таке горе впало якраз на наш нарід, на нашу церкву і її світильник, Богословську Академію? Та ж ми мали бути помостом, що об'єднає Схід зі Заходом!

По-людськи кажучи — важко знайти відповідь. По-Божому — легко. Ісус Христос учив, що учень не може бути більший від свого Учителя, що коли Його переслідували, те саме чекає і Його учнів. Водночас дав нам потішаючу заповідь, що буде з нами, Його послідовниками, до кінця світу, як його Переможець, Пан і Володар.

“Нарід живе вічно”

Недавно вийшла друком історія Богословської Академії, п. з. “Світильник Істини”, д-ра П. Сениці, де можна докладніше довідатись про цю заслужену школу.

На тому місці варт навести кілька думок із закінчення тієї книжки: “Сьогодні в Україні офіційно Українська Католицька Церква не існує”; в руїнах також опинилася її вірна дитина, Богословська Академія. Але треба повторити за поетом повні надії слова: “non omnis moriar”. Залишилися нам дорогі спомини і водночас вказівки на майбутнє. Окремі люди минаються, але нарід живе вічно. Оживе, напевно, і наша славна Академія на славу Бога і України. Господь дав їй нам, Господь дозволить її відбудувати, нехай буде прославлене ім'я Його навіки!”

“Свобода”, 18 червня 1980.

Та сама стаття п. з. “Думки з нагоди 50-річчя Богословської Академії у Львові” появилася в українському тижневику “Церква і Життя” з 8 серпня 1980, ч. 30 в Аделаїді, Австралія і в тижневику “Новий Шлях”, Торонто.

Ярослав І. Чумак

НЕХАЙ ЖИВЕ АКАДЕМІЯ!

(Думки на 50-річчя Богословської Академії у Львові)

Насуваються два питання: Як то діється, що у сучасному Львові свobodно гомонить українська мова, церкви в неділі і свята переповнені людьми, а в інших містах України, наприклад, у Києві, Харкові чи Одесі, не чути ні нашої мови, ні не видно релігійного духа?

Як пояснити факт, що у поліційній державі невеличка Галичи-

на зберегла і далі успішно зберігає свою національну гідність і дає повчальний приклад високої національної і релігійної культури своїм і чужим?

Цей цікавий соціологічний факт не дається пояснити ні припадком, ні щастям. Тут діють зовсім інші рації. Першою і головною є виховна роля Української Католицької Церкви і 350 років невсипущої праці. Праця та, як бачимо, не пішла намарно. Пізні онуки збирають добре жниво, посіяне розумними дідами. В найгірших умовах росте дерево, посаджене колись дбайливою рукою на доброму ґрунті.

В нашій короткій статті не маємо змоги займатися всією виховною працею нашої Церкви. З уваги на нашу тему, займаємося тільки одною ділянкою, а саме — організацією високої богословсько-філософської школи у Львові. Але раніш треба було б хоч кількома реченнями накреслити історичне тло, на якому постала Академія.

Перемога поляків, (як виявилось пізніше, дуже сумнівна і короткотривала) не зломила хребта галицьких українців. Вони були загартовані в боротьбі за своє національне обличчя і твердо боронили кожний по-своєму свій рідний край. Пам'ятаю учня третьої класи польської гімназії, що так боронив свою національну гідність: учитель, господар класу, списував усіх членів і велів піднести руку для підрахунку. На першому місці були, розуміється, поляки, другими з черги, жиди. Врешті треба було почислити українців. Професор закомандував: тепер нехай піднесуть руки русини. В залі настала неспокійна мовчанка. Ніхто не ворухнувся.

Учитель звертається до відомого першцуна і питає: "Чому ж ти не підносиш руки?" "Бо я не є русин", — впала терпка відповідь. "А хто ж ти такий?" — питає далі професор. "Я українець!" — гордо відповідає учень. "Такої нації нема на світі!" — каже професор-шовініст. "В такому випадку прошу записати моїх колег і мене до нації, яка не існує".

Такий моральний спротив проти окупантів творили діти. А що казати про загал! Галичина під час польської окупації була неначе одним великим фронтом моральної боротьби з наїзниками. Нагадувала під тим оглядом Індію з її незвичайним провідником М. Ганді. Галицьким Мойсеєм, як відомо, був великий Митрополит Андрій.

Але ворог, хоч і претендував до католицької еліти, не знав ні милосердя, ні пощади. Любов ближнього була в нього на язичі, поліційна палка під рукою. Її видимими знаками були паціфікація, Береза Картузька, безконечні судові процеси і постійний стан загроження. Нарід платить високу ціну за свою ідентичність.

Не раз і не два Україна нагадувала зруйнований Єрусалим, гірко оплакуваний псалмопівцем:

“Господи, погани увійшли в твою спадщину,
Сплюгавили твій храм святий і повернули Єрусалим у руїну,
Пролили кров людей твоїх, що стались наругою і посміховиськом для
сусідів.

Господи, не згадуй провин предків наших!
Нехай погани не кажуть: “Де їхній Бог?”
Поможи нам, Господи,
Визволь нас, прости нам гріхи наші імени Твого ради!

Але плакати без кінця — годі. У суворій дійсності окупаційного режиму треба було діяти. “Бога взивай і рук прикладай”, — таку програму пригадав своїм землякам святоюрський мудрець, митрополит Андрій. Програма оборони і відродження, на думку митрополита, повинна початися культурною обною, зокрема піднесенням шкільництва, в першу чергу вищого, щоб сталилися характери і виховувалися майбутні провідники. Була ще інша рація. Поляки підписували мирові договори і зобов'язались забезпечити українців автономією та зорганізувати їм університет. Але ніколи слова не дотримали. Тому то молоді люди по скінченні середніх шкіл не мали змоги далі студіювати, своєї школи не було, до польських дістатись було важко, а про закордонні студії могли думати тільки одиниці. Для прикладу: на медичний факультет Львівського університету приймали двох українців за високою протекцією і порукою.

В такій ситуації організація приватної високої школи була першою потребою не тільки культурного відродження, але й фізичного існування.

Покликання і горе при битій дорозі

У такій ситуації по довгій і солідній підготовці Митрополит Шептицький проголосив в місяці лютому 1929 р. ерекційну грамоту про оснування Академії. В ній м. ін. читаємо:

“У нинішніх важких часах, коли нарід упав, знеможений у нерівній боротьбі за своє повне життя, а отець тьми — диавол — на нашій, св. Андрієм благословенній, землі засіває кукіль блуду і безбожництва, ми за прикладом наших попередників оснуємо в нашому городі Львові високу школу католицької науки східнього обряду, як окрему правну інституцію, Богословську Академію, найпевнішу підвалину духового відродження нашого народу та приготування нашої святої Церкви до сповнення великої грядучої місії у Христовому Винограднику на українській Землі та серед народів Східньої Європи, спрагнених Божої Пrawdи.

Маючи ці великі пляни на увазі, поручаємо плекати серед виховників Академії в першу чергу глибоку побожність та чисту і незіпсуту науку Вселенської Церкви, пильно досліджу-

вати богословію, право та богослужбу св. Східньої Церкви, вичувати минуле Церкви Українського Народу та щирі змагання наших батьків до св. Єдності.

Співняючи ці завдання, професори і студенти Академії заслужать собі на Боже благословення на Землі, на вічне спасення в небі і на певну вдячність українського народу”.

Як бачимо, наведена грамота поставила ясно завдання Академії. Одвертим залишилось питання, хто має його здійснити.

Щасливий вибір впав на особу о. д-ра Й. Сліпого. Новоіменований о. Ректор мав на початку, як то скрізь буває, великі труднощі. Висока школа вимагала великих грошей, організація професорських кадрів у Галичині також не була легкою справою. О. Ректор розв'язав успішно всі труднощі. Уже в перших роках існування Академія мала понад 30 професорів, імена яких були б прикрасою кожного європейського університету, здобула також солідну підбудову матеріальну, досить поважне число студентів (400), розвинула широку видавничу діяльність і співпрацю з іншими університетами — і таким чином з'єднувала собі признання серед своїх і чужих.

Але диявол не спав. Незавидна доля гнізда чайки при битій дорозі і гірка доля української землі.

Злощасна Друга світова війна поклала край усій праці Академії і важким каменем невимовних страждань придавила всю українську землю. Уже в перших днях війни бомба знищила церкву і бібліотеку Академії, а більшовицькі комісари вбили двох визначних професорів — о. А. Іщака і о. М. Конрада. Незабаром помер Великий Митрополит Андрій, а по його смерті нові окупанти мечем і вогнем винищували всіх, що попали їм в руки. Настав час нищення Унії і сумного ісходу із рідної Землі. Хто міг, рятувався втечею на Захід, інші заповнили табори Гулаг-ів. Добрі люди з Голляндії прийняли в комірне на короткий час невеличку кількість професорів і студентів нашої Академії і таким чином дали їм змогу прийти до себе по назначеній пеклом дорозі війни, що її годі описати.

Багато вже історичних фактів із життя Академії пропало б, коли б не праця її кол. студента, тепер лікаря, д-ра П. Сениці. Він зібрав два солідні томи про нашу Альма Матер і видав їх п. з. “Світильник Істини”. Там зацікавлений читач знайде багато важливих інформацій, про які тут годі писати. Але варто, мабуть, навести декілька думок в резюме першого тому згаданої праці. Там пишуть:

“Сьогодні в Україні Українська Католицька Церква офіційно не існує, в руїнах також опинилася її вірна дитина, Богословська Академія. Але треба повторити за поетом повні надії слова: “Non omnis moriar”. Залишились нам дорогі спомини і вказівка на майбутнє. Окремі люди минаються, але нарід живе

вічно. Оживе, напевно, й наша Академія на славу Бога і України. Господь дав її нам, Господь дозволить її відбудувати, нехай буде прославлене Його Ім'я назавжди”.

“Наша Мета” — Серeda, 11-го червня 1980 р.

50-РІЧЧЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

8 червня 1980 року, на Всеканадській Виставовій Площі (“Експібішин”) у Торонті відбулася велика релігійно-національна маніфестація під гаслом: “50-річчя Богословської Академії у Львові”.

У програмі святкування були — Архиерейська Служба Божа в сослуженні владик і численного духовенства, святкову доповідь виголосив Преосв. Владика Кир Іван Прашко, та концертна частина з виступами хорів, оркестри О. СУМ “Батурін”, промов визначних церковних осіб.

Вже від 5-го травня 1980 р., відбувалися відзначення 50-річчя Богословської Академії у Львові в залах церкви св. о. Миколая. У програмі цих святкувань були доповіді, реферати і дискусії. В суботу, 7-го червня 1980, була відправлена Архиерейська Літургія в наміренні померших архиерейів, професорів і абсолювентів Богословської Академії. Ввечері того ж дня відбулася святкова вечерея з доповіддю і мистецькою частиною.

За благословенням Їх Блаженства Патріярха Йосифа та під протекторатом Високопреосвящених Владик Кир Мирослава Любачівського, Кир Ізидора Борецького і Кир Івана Прашка, імпрези спонзорувала Єпархіяльна управа Централі Українців Католиків у Торонті.

Мельборн, Австралія

6 липня 1980, Ч. 26 (501) — “Церква і Життя”.

II. РОЗДІЛ

ДОПОВІДІ

Павло Сениця

50-ліття Української Богословської Академії у Львові

Недавно, 23-25 вересня 1979 р. весь український нарід святочно відсвяткував у Римі і на своїх поселеннях 40-ліття хіротонії Патріярха Йосифа, 10-ліття завершення будови і посвячення собору св. Софії та 50-ліття оснування Українсько-католицької Богословської Академії (Греко-католицької Богословської Академії) у Львові.

Про ці святкування широко й докладно писала своя і чужа преса, і то головню про два перші ювілеї, зате менше писала про 50-літній ювілей Богословської Академії, який ми, колишні професори, студенти й абсолювенти, так святочно на чужині відзначаємо. Цієї річниці не можна поминути, бо вона тісно в'яжеться з особами Митрополита Андрія-Основника, і Ректора о. д-ра Йосифа Сліпого, організатора Богословської Академії.

Богословська Академія — це переємниця праці Духовної Семінарії, якої 150-літній ювілей ми святочно відсвяткували в 1933 р., а вневдовзі, бо вже за три роки, будемо святкувати її 200-ліття. Обидві вони мають свою історію і свою традицію.

Поміж українцями нашої Церкви нема ні одної душі, яка не стояла б у дуже тісних і близьких взаєминах з цією переважною одинокою високою школою в Україні, тим Світильником Істини, що просвічував не лише Галичину, але всі закутини земської кулі, де билося українське серце. “Тут виховувалися батьки, діди або прадіди всієї української інтелігенції, тут виховувалися провідники й учителі народу”, — як сказав Митрополит Андрій, основник Богословської Академії. “Йти в народ, для того народу працювати, для нього жертви приносити, — це були живі кличі для дітей народу, що в цій школі приготовлялися й доходили до священства... Духовна Семінарія, як і Богословська Академія, — вимовні символи, які дають багато до думання. Це символи Христової Церкви і, як такі, вони безмірно важні предмети і нашої науки і нашої молитви”. Коли ж до тих важних слів Митрополита Андрія додати слова Організатора цієї високої школи, що “З тих старих мурів виходили знамениті бесідники, драматурги, повістярі, поети (Шашкевич, Могилянський, Устиянович, Лежогубський та інші), світлі діячі й патріоти, політики й економісти, вчені богослови, філологи, етнографи, історики (Гарасевич,

Петрушевич, Огоновський, Качала та інші), перші організатори і диригенти хорів (Григорій Шашкевич, Копко і наш Іван Задорожний), і композитори (Михайло Вербицький, Анатоль Вахнянин, Матюк, Нижанковський та інші), що ціле своє трудяще життя посвятили для високої ідеї. Словом, з цими святими мурами зв'язана історія нашої Церкви і Народу"... Майже ніяка діяльна установа, ніяка важніша подія не відбулася без ініціативи визначних священиків. "І коли до цього додати, що Духовна Семінарія і Богословська Академія від початку свого існування видала зі своїх питомців і настоятелів Патріярха Йосифа, кількох митрополитів, а між ними Кир Мирослава, і кардиналів, десятки єпископів, а між ними Преосв. Кир Ізидора і Кир Івана Прашка, сотки церковних достойників, тисячі й тисячі священиків, які збудували десятки тисяч Божих храмів, відправили мільйони й мільйони Служб Божих і стільки ж уділили Святих Тайн і виголосили проповідей"...

І коли до того додати ряди духовників, професорів і молодих питомців, які боролися в рядах УСС, І Укр. Нац. Армії, УГА, УПА обох легіонів, що боролися й віддали своє життя за кращу долю нашого народу і Церкви. А коли до того додати тисячі в'язнів-мучеників, ісповідників, що зросили своєю кров'ю в'язниці, конц-табори польських, німецьких та російських окупантів, — "оце буде той підсумок, з яким приходять до Тебе, Український Народу, Твої найстарші Установи — Духовна Семінарія і її переємниця Богословська Академія. Хай цей дорібок буде перед Богом завдатком Твого кращого Завтра".

З тих кількох речень Митрополита Андрія, — Основника Богословської Академії, і її ректора о. д-ра Йосифа Сліпого про значення Духовної Семінарії і Богословської Академії бачимо, якими важними чинниками були ці високі школи для нашої Церкви й Народу.

По війні наші землі були розшматовані чотирма окупантами. Галичина з українцями католиками була загарбана Польщею, яка від самого початку повела ворожу політику проти всього, що було українське. Своє вороже ставлення до справи організації українського університету поляки завжди виявляли. В 1905 році Митрополит Андрій зробив першу спробу створити у Львові вищу богословську школу з правом надавання докторатів. Спротив польських єпископів перешкодив в здійсненню цього задуму. Митрополит не зажурився хвиливими невдачами, він чекав на догідніший час, а в міжчасі посилав здібніших студентів на студії до Італії, Австрії, Німеччини, Швейцарії чи інших західних університетів і приготував їх на чільні становища в єпархії чи Духовній Семінарії.

Вдруге Митрополит Андрій порушив справу українського університету 28 червня 1910 р. на сесії австрійської Палати Вельмож, де він твердо заявив, що "творення українського університету у Львові є не тільки потрібним, але також особливо важливим!".

Нічого дивного, що блискуча промова нашого Владика принесла вже незабаром добрий вислід, бо в 1913 р. цісар видав декрет, щоб заснувати український університет у Львові від 1 вересня 1916 р. Очевидно, що вибух війни спричинив відложення цього аж до закінчення війни.

Після першої світової заверухи наші землі опинилися в невідрадних обставинах. Галичина з українцями католиками була загарбана Польщею, яка від самого початку повела ворожу політику проти всього, що було українське. Своє вороже ставлення до справи організації українського університету поляки завжди виявляли, а по призначенні їм Галичини в 1923 р. не тільки не хотіли говорити про організацію такого університету, але противно — зліквідували і ті катедри, а було їх 8 ще з австрійських часів. Нові окупанти українських земель Галичини зліквідували Тайний Український Університет, а на польський приймали тільки обмежену кількість українців.

Наша молодь знайшлася в скрутному становищі, а ще в гіршому опинилася Церква і нарід, бо проріджених війною рядів ідейних працівників і науковців не було ким заступити.

Наша Церква пекуче потребувала наукового осередка, бо над нею нависли чорні хмари. Церква мусіла боронитися від ворожих ідей комунізму й сектантства, які поширювали не лише наші вороги, але й свої збаламучені люди. Церква мусіла оборонятися від польських не лише світських, але й духовних чинників, що уважали унію, як поміст до латинізації, а zarazом польонізації народу.

Наші богослови мусіли дати моральну піддержку в інших краях, які були в подібній ситуації, а не мали змоги боронитися від ворожих затій. Митрополит Андрій бачив, що висиланням студентів за кордон на студії не розв'яже наболілого питання, не заступить українського університету. Він добре знав, що чужий університет не дасть нам того, чого Церква і нарід потребують, і тому вирішив взятися до організації української високої школи.

Користаючись з митрополичого права, затвердив запропоновані статuti Богословської Академії 23 лютого 1928 р. і заснував Українську Богословську Академію з пляном організації її на Український Католицький Університет. На його організатора і ректора Митрополит Андрій призначив молодого вченого богослова, який закінчив високі богословські студії в Інсбруці й Римі, о. д-ра Йосифа Сліпого.

З цієї нагоди Митрополит Андрій видав креаційну грамоту, що має історичне значення. В ній Владика Основник писав: "У нинішні часи важкі, коли наш нарід упав, знеможений у нерівній боротьбі за своє повне життя, а отець тьми — диявол — на нашій, св. Андрієм благословенній землі, засіває повними жменями свій кукіль блуду й безбожництва, постановили Ми піти за прикладом Наших попередників та оснувати в нашій городі Львові високу школу католиць-

кої науки нашого восточного обряду як окрему правну особу — Греко Католицьку Богословську Академію, як найпевнішу підвалину духового відродження Нашого Народу та приготування нашої святої Церкви до сповнення великої грядучої місії в Христовому Винограднику на Українській Землі та серед народів Східньої Європи, спрагнених Божої правди”.¹⁾ Далі Митрополит поручає Ректорові, професорам і богословам: “... відкривати та виучувати минуле Церкви Українського Народу та щирі змагання наших батьків до святої Єдності, для якої вони не жаліли своєї крові”. Основник Богословської Академії Митрополит Андрій на святочнім відкритті 6 жовтня 1929 р. підкреслив, що Західня Церква та її богослови інтересуються історією, літургією, догматикою, моральним богословієм і обрядом нашої Церкви, “яка видала багато більше, ніж інша, в останніх століттях мучеників”. Митрополит звернув увагу, що потреба заснування високої богословської школи впливає також із післанництва України на Сході. Українська Католицька Церква, найсильніша вітка Східньої Церкви в злуці з Апостольською Столицею, мала сприяти зближенню між Церквами Сходу й Заходу. Врешті проблеми нашої Церкви, її історії та обряду, були і є темами закордонних з’їздів західніх наукових центрів світу. Треба дати чужим науковцям-богословам праці догматичного, обрядового, правничого та історичного змісту. Митрополит Андрій досконало розумів, що переконати противників і добитися рівнорядного місця для Української Католицької Церкви у Вселенській Церкві можна не пустими фразами, але історичною правдою, опертою на солідних наукових підставах.²⁾

Про значення й завдання Богословської Академії говорив також на святочному відкритті її Організатор о. Ректор Йосиф Сліпий.³⁾ “Наша Богословська Академія є тому високою національною цінністю, бо відкриває найвищі правди народові, виховує йому провідників, дає йому тверезість і рівновагу духа, ширину думки, і вчить, як у всіх умовах зберегти себе з честю і в достойний спосіб. Академія має стати виховницею народу в найкращім того слова значенні”. “Завданням Богословської Академії — стати об’єднуючим чинником цілого народу”... “В Академії мають духовники перейматися одним і тим самим духом і тими самими ідеалами та сповіяти роз’єднану націю”.

“Найближчим завданням Академії — піднести науковий рівень духовенства. Не всі можуть студіювати за границею і загал духовенства мусить здобувати своє знання дома... Академія має згуртувати біля себе й дати захист новим науковим силам і дати їм спромогу

¹⁾ Гл. “Світільник Істини”, ч. 1, ст. 42.

²⁾ Там же, ст. 46.

³⁾ Там же, ст. 51-56.

посвятитися науковій богословській праці. Отже, Академія гуртує одиниці, що хочуть посвятитися науці й дає їм до цього спромогу”.

Отець Ректор у своїй промові, що мала бути дороговказом в реалізації плянів і завдань, підкреслив: “З другого боку, як кожний університет, так і наша Академія мусить узгляднити потреби народу та стояти в зв’язку з народом. Та це не значить, що вона має йти на угодову дорогу з кожночасними його настроями, коли йде про висказання якоїсь правди. Крім інтелектуальної сили, бо-наука-то-пота, Академія є й буде виховуючим чинником всенародного значення”.

Вся українська й загранична преса прийняли відкриття Богословської Академії дуже прихильно, уважаючи цей акт подією історичної ваги, підкреслюючи, що це одинока висока школа на всіх просторах українських земель, переємниця Могилянської Академії в Києві.

Початок Академії був дуже важкий, — матеріальна скрута, брак професорів. Розуміли це і Основник, і її Організатор, тому був оснований лише богословський факультет.

В міру зростання Богословської Академії і кількості професорів та нових вимог до високих богословських шкіл, які поставив Папа Пій XI в своїй енцикліці, Основник Богословської Академії Митрополит Андрій в 1932 р. основує окремих філософський факультет, доповнює колегію професорів, засновує нові катедри і поступово здійснює задалегідь укладені задуми.

“Академія є школою і такою мусить залишитись, вона мусить вчити, а при тім науково досліджувати”. Ось слова Організатора, 34-літнього науковця-богослова, отця ректора Йосифа Сліпого, що мав виїняткові кваліфікації бути ректором Духовної Семінарії і ректором Богословської Академії. Отець Ректор обох установ мав досвід, здобутий в чужих високих богословських школах продовж своїх довголітніх студій та подорожів по різних країнах. О. Ректор Сліпий досконало бачив, що: “Без своїх рідних вогнищ науки, без університетів і академій годі було дотримати кроку розитковій знання й науки в інших європейських країнах. Правда, знання можна було здобувати на чужих високих школах, але це знання спиралося на чужих зразках, воно було відірване від наших рідних східньохристиянських українських традицій, нашої рідної, від початків християнства на Русі-Україні плеканної власної філософської й богословської мислі. Це набуте в чужих осередках знання, доступне лише для невеликої кількості, давало, щоправда, високу освіту, але йому бракувало *власної душі*. Таку власну душу могла народити й виплекати тільки рідна висока школа, а виплекавши її в провідній верстві церкви, була в силі відродити й оновити душу самої Церкви і зробити її спроможною виконати своє євангельське післанництво. З такого ретроспективного погляду на минуле й тогочасне нашої помісної Української Цер-

кви народилась в о. д-ра Йосифа Коберницького ясна візія її майбутнього відродження та шляхів, які до нього ведуть".⁴⁾

Вже по кількох роках Богословська Академія поборолла всі свої труднощі й перепони, закріпила й поглибила свою організацію та згуртувала наші найкращі богословські і світські наукові сили, зуміла витворити правдиву наукову атмосферу і розбудити науковий інтерес серед членів професорської колегії і слухачів.

Протягом кількох років появилися цінні видання Богословської Академії Богословського Наукового Товариства: "Нива", "Дзвони", "Мета".

Не зважаючи на тяжкі і невідрадні відносини, о. Ректор Сліпий не зневірювався ні в організації Богословської Академії, ні в організації наукової праці, — про це свідчать голоси преси не лише української, але також чужомовної.

Це досконало бачив опікун Богословської Академії Митрополит Андрій. Щоб підкреслити наукову і священничу працю о. Ректора Сліпого, він іменував його в 1935 р. крилошанином і архидияконом Митрополичої Капітули у Львові, а з нагоди десятиліття Богословської Академії він писав:

ДО ЙОГО МАГНІФІЦЕНЦІЇ ОТЦЯ МИТРАТА Д-РА ЙОСИФА СЛІПОГО У ЛЬВОВІ

"Від десяти років, серед незвичайно важких обставин, Богословська Академія, ця одинока вища українська школа, сповняє одне з найважливіших завдань громадянства, себто держить високо прапор науки й знання і передає цей прапор многочисленним верствам української молоді, якій всі обставини утруднюють, а то й роблять неможливим приступ до осередків научної праці — університетів".

"Наука і знання — це, по християнській вірі і християнській обичайності, найбільша сила народів, це наймогутніша підпора культури, поступу та національної самостійности. Цим заслужила собі Богословська Академія на велике признание не тільки Церкви, але й цілого українського громадянства".

"Висловивши в імені Церкви це признание Вам, Високопреподобний Отче Митрате, цілому Професорському Зборові і нашій духовній молоді, що так численно горнеться до столиць науки і знання, згрупованих в Академії, висказуємо бажання, нехай Всевишній дасть нашій Богословській Академії, цій нашій славі й силі, діждатися і сотого ювілею існування, а в будучому столітті виховати мно-

⁴⁾ Там же, ст. 319.

гих учених мужів, що просвічуватимуть цілому народові на дорогах всестороннього розвитку до могутньої і славної будуччини”.

“Дано у Львові в празник св. Ап. і Єв. Йоана Богослова, дня 26 вересня (9. X.) року Божого 1938”.

† Андрій, Митрополит⁵⁾

Наукові та організаційні здобутки Богословської Академії протягом десяти років були значні. З кожним роком Богословська Академія розросталася: побільшилася не лише кількість викладачів-професорів та студентів, але наукова праця свідчить, що час був близький, а ним мав бути 1939 рік, коли Академія мала оформити правничий відділ і перетворитися в Український Католицький Університет. Науковий рівень Богословської Академії нічим не поступався перед європейськими університетами, навпаки, в деяких дисциплінах, головню Східньої Церкви, права, догматики чи літургіїки, стояв багато вище, бо на Заході ці питання не були випрацьовані взагалі, або щойно ставили перші кроки.

Десятиліття Богословської Академії в 1938 р. припало якраз в річницю 950-ліття хрещення України і майже 1050 років від прийняття християнства на наших землях. Отець Ректор Сліпий сказав: “Не стану шукати краснорічливих слів, щоб представити діяльність Академії, але самі діла й числа хай говорять про себе”.⁶⁾

Богословська Академія зачинала свою працю з трьома дійсними професорами і кількома катехитами, а продовж десяти років на обох виділах — філософічним і теологічним, крім ВПреосв. Митрополита викладали 8 звичайних професорів, 6 надзвичайних, 6 доцентів і 18 заступників професорів, разом 39 сил. Крім викладів і провадження 10 семінарів, Богословська Академія видала 21 томів праць, а крім того появилвся ряд наукових праць в “Богослові”, “Ниві”, “Дзвонах”, “Меті” та інших виданнях. Про їх наукову вартість з найбільшим признанням висловлювалися не лише свої, але й заграничні вчені. Слухачів, майже зі всіх наших епархій, було на обох семестрах і по дворічній перерві майже 3,653, а закінчили студії 535. Бібліотека з науковою робітнею начисляла понад 10,000 томів з рідкісними рукописами. Як дальший осяг Академії треба назвати музей, який, під управою д-ра Михайла Драгана, числив 1,321 експонатів. Він виповняв 5 заль і великі коридори, а своєю вартістю дорівнював іншим нашим музеям.

За тих кілька років наші визначні артисти, як Ковжун, Музикова і Гординський, розмалювали залі, а артист Петро Холодний — каплицю.

⁵⁾ Там же, ст. 320.

⁶⁾ Там же, ст. 296.

Назовні Академія брала участь у наукових з'їздах у Велеграді, Пинську, Відні, Сольногороді, на конгресах славістів у Варшаві і візантологів у Римі та Унійнім З'їзді в 1936 р. у Львові. Крім цього професори відвідали майже всі міста Галичини і відчитали протягом кількох років, аж до вибуху Другої світової війни ряд наукових докладів. На кінець слід згадати, що Академія з вдячності здвинула своєму Основникові величавий пам'ятник, перший у Львові український пам'ятник, долота різьбаря А. Коверка. Коверко вирізьбив прекрасний іконостас, крилоси і проповідальницю для каплиці.

Безупинні старання в Римі про право надавати докторати не увінчалися успіхом лише з огляду на вороже ставлення поляків.

Наукові осяги Богословської Академії протягом тих десяти років один бельгійський вчений назвав "величавою реалізацією католицької науки на Сході. В цих кількох роках Львівська Академія піднеслася на рівень найкращих теологічних факультетів в Європі".

Своє десятиліття Богословська Академія відсвяткувала напередодні Другої світової війни в жовтні 1938/39 академічного року.

Вересень 1939 р. для Богословської Академії був трагічний. Велика німецька бомба 15 вересня поцілила і цілковито знищила церкву Святого Духа. Це був храм оспіваний і овіяний сантиментом молитви багатьох владик, священників і студентів Духовної Семінарії і Богословської Академії протягом 160 років, на чолі з Маркіяном Шашкевичем. Всі вони заносили гарячі молитви до Бога не лише в трагічні моменти нашої історії, в час невдач і упадку, але й в радісні хвилини.

Про ці трагічні хвилини Митрополит Йосиф писав у "Богословії":⁷⁾ "Воєнні страхіння найбільш боляче відбилися на Богословському Науковому Товаристві. Саме перед війною, в 1939 р., БНТ-во досягло вершка свого розквіту. При всіх своїх скромних засобах воно видало 13 томів "Праць Богословського Наукового Т-ва", 23 томи "Видаць Богословії", 17 томів тримісячника "Богословія", "Ниву" допровадило до 34-го тому, разом з окремим додатком — "Проповідями". Крім того Товариство влаштувало серію наукових викладів та кількадесять "Академічних вечорів" у Львові й по інших містах. Звіт із вдалого "Унійного З'їзду" появилася як останній том "Праць Богословського Наукового Товариства". За перше десятиріччя Товариства також появилася окремою книжкою звіт праці.

Книгозбірня Богословського Наукового Т-ва начисляла коло 12,000 томів (500 рукописів і стародруків), між ними чимало унікатів і різних видань богословської орієнталістики й сучасної богословської літератури, передусім західньої, з численними комплетами журналів: 71 українських, 10 російських, 22 польських, 8 німецьких, 3 іта-

7) "Світільник Істини", ч. II, ст. 64.

лійських, 5 французьких, 2 англійські, 1 голяндський, 8 латинських, 7 чеських, 6 сербо-хорватських, 4 білоруських. Поміж іншим, бібліотека вміщала в собі книгозбори о. прелата Ізидора Дольницького та інших. Бомба поцілила церкву Святого Духа, залишки старого будинку Духовної Семінарії і прегарну семінарсько-церковну вежу. Там приміщувалась бібліотека, архів і магазин всіх видань Богословського Наукового Товариства. Чудовий семінарський храм ліг у руїнах, а звалища прикрили весь дорібок Богосл. Наук. Товариства, зокрема ж цінну книгозбірню.⁸⁾

Жертвою воєнного молоха впали каплиця Богословської Академії, перлина мистецтва пензля Петра Холодного, іконостас, крилоси, проповідниця і пам'ятник роботи різьбаря А. Коверка. Всі музейні експонати перенесено до інших музеїв, а цінну бібліотеку читальні ім. Маркіяна Шашкевича, книжки і скрипти кооперативи "Визволення" знищено. Так пропав дорібок десятилітньої праці БНТ-ва, Богословської Академії і 160-літньої Духовної Семінарії.

В червні 1941 р. здавалося, що заблисло сонце волі крізь навислі чорні хмари воєнної бурі над Україною і над нашою Церквою.

Завдяки невтомній праці і заходами Митрополита Андрія та еп. Йосифа — Богословська Академія почала свій академічний рік дня 3 вересня 1941 р. Проріджені ряди кол. професорів доповнено новими. Оголошено виклади майже в тім самім об'ємі, що перед війною. Студії тривали 5 років. Богословську Академію очолив її Ректор Преосв. Йосиф Сліпий.

На всіх виділах в 1941 р. було 70 питомців, а кількість студентів в 1944 р. зросла до 97.⁹⁾

Видавничча діяльність БНТ-ва і Богословської Академії найбільш потерпіла. Цензура і брак паперу не дозволяли на публікації богословських праць. З трудом удалося Преосв. Владиці Йосифові видати одне число "Богословії", з чого заховалося до нині кілька чисел. Також видано книжку "Гр.-Кат. Богословська Академія в третьому му трьохлітті свого існування 1934-37". — Львів, 1941.

Другий прихід большевиків зліквідував працю Богословської Академії. Сотні студентів, професорів і священників на чолі з їх Ректором Митрополитом Йосифом помандрували в тюрми, на заслання в Сибір, а інші — на еміграцію.

На еміграції появилися лише доривочні статті про працю Богословської Академії в роках 1941-1944/45. Цю прогалину історії Богословської Академії повинні обов'язково доповнити ще живі свідки — професори, абсолювенти та студенти тих часів.

⁸⁾ Там же, ч. II, ст. 64.

⁹⁾ Там же, ст. 71.

З'ясовуючи вище наведені думки про Богословську Академію, бачимо, що праця професорів-богословів цієї саодинокі високої богословської школи в Україні причинилася до висвітлення деяких справ Східних Церков, а головно Української Католицької Церкви. Їх думки мали вплив на прихильне рішення Отців Собору в наших справах, як, напр., збереження обрядів, традицій та Літургії, привернення давніх прав, а головно патріярських, що напевно незабаром стане дійсністю.

Якою важливою для нашої Церкви була Богословська Академія, свідчить той факт, що Митрополит-Ісповідник зараз по своїм поверненні, ще не вигоїши ран каторги, відразу приступив до відновлення необхідної високої богословської школи, хоч тимчасово на чужині, Українського Католицького Університету. Ця школа має продовжувати ідеї, які плекала Богословська Академія, спадкоємець ідеї Могилянської Академії за Митрополита Петра Могили.

Потреба такої школи коначна і то тепер, коли всі наші епархії по всіх країнах потребують високоосвічених священників, духовних проповідників-патріотів, яким буде глибоко на серці доля і традиція нашої Церкви і які діятимуть згідно з духом і рішенням Вселенського Собору.

Коли допоможемо Владиці Патріярхові Йосифові зреалізувати його задум і пляни — розбудову нашої рідної високої богословської школи, то це буде бодай частинною винагородою за всі жертви й терпіння, яких зазнала в останні десятиліття наша Церква і Нарід. Так само це буде доказом, що ідеї великих Мирополитів — Рутського, Андрія і Патріярха Йосифа, величні й гідні наслідування.¹⁰⁾

Микола Чубатий

**УКРАЇНСЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ
та плян Українського Католицького Університету у Львові**

Упадок Українського Тайного Університету у Львові був подією неминучою по прилученні Галичини до Польщі. Все ж таки західні Українці, що вели біля тридцят літ боротьбу за український університет у Львові, не думали резигнувати з того свого ідеалу. Тепер уже не було надії, що Польща погодиться на заложення українського університету у Львові, тому, єдиною надією на створення його у Львові стала Українсько-Католицька Церква, завдяки Конкордатові поміж Польщею та Ватиканом (1925).

¹⁰⁾ Про докладні джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928-1944 рр. дивись праці д-ра Павла Сениці "Світильник Істини", частина I, ст. 720, р. 1973 і част. II, ст. 663, р. 1976, з численними світлинами.

Цей Конкордат, що так мало мав зрозуміння в ЗДА, а навіть церковним анархістам тут давав притоку до розбивання Українсько-Католицької Церкви, на ділі був для Українців під Польщею корисний. *З виїмком однієї постанови, уступки польському урядові, що обмежувала юрисдикцію галицьких ієрархів до Галичини.* Конкордат давав міжнародну охорону нашій Церкві та деяку можливість навіть проти волі Польщі зреалізувати ідею українського університету у Львові шляхом оснування Греко-Католицької Академії у Львові.

Конкордат давав єпископам у Польщі право закладати навіть академічні католицькі школи, і коли така школа дістане з Риму право надавати академічні ступені, то польська держава була зобов'язана ці академічні ступені та студії признавати на рівні зі ступенями державних польських шкіл. Це значить, що Конкордат давав теж Митрополитові Андрієві право закладати католицькі академічні школи а навіть Католицький Університет.

Річ ясна, що Митрополит Андрій та його права рука молодий професор, о. д-р Йосиф Сліпий, теперішній галицький Митрополит-ісповідник, що саме тоді, повернувши з заграниці, став ректором Духовної Семінарії, розуміли, як негативно поставиться до такої розв'язки справи українського університету польська влада, не зважаючи на постанови Конкордату. Тому треба було поступати обережно та цілий плян поділити на етапи.

Від 1920 року існував в Духовній Семінарії при вулиці Копеніка Богословський Виділ; бо так були названі студії для майбутніх священиків, зорганізовані в Духовній Семінарії в Львові; після позбавлення Греко-Католицької Церкви всіх прав на львівським університеті. Богословський Виділ мав право приймати ту назву, бо в своїм професорським Зборі він мав старих професорів бвшого львівського університету (о. проф. Мишковський, Комарницький, доцент о. Галущинський, адюнкт о. Лаба). Виділ існував легально, тому йому не було зручно входити в організаційну схему Українського Тайного Університету. Одначе на випадок удержавнення тієї академічної школи, Богословський Виділ був би став частинною університету.

По році 1923 та по скорім упадку Українського Тайного Університету треба було думати про власні пляни на майбутнє. Зручним іспіратором та реалізатором університетських плянів Митрополита Андрія був о. ректор *Й. Сліпий, що як доцент римського університету Грегоріанум 1924 року повернув зі заграниці до Львова.* Він постановив згуртувати біля Богословського Виділу якнайбільше наукових сил та думати про ширшу перебудову тієї установи. В 1925 році автор цих стрічок, старий знайомий о. Ректора з тернопільської гімназії, був покликаний на Богословський Виділ викладати Історію Української Церкви. В наступнім році (1926) Митрополит Андрій заіменував Комісію з трьох професорів для перебудови Богословського

Виділу в Богословську Академію з двома (а в майбутності з трьома) факультетами: богословії, філософії, а потім ще й права. До тієї Комісії ввійшли о. проф. Тит Мишковський, о. д-р Йосиф Сліпий та автор цих стрічок.

Після року праці уложено статуту та плян навчання нової установи, яку названо Богословською Академією в дусі традиції Східної Церкви та в дусі української традиції Києво-Могилянської Академії. Нова установа мала мати покищо два виділи: Філософії та теології. Статуту заводи́ли ригористичне приготування професури шляхом габілітації, як на всіх університетах Європи. На університетський спосіб організовані семінари та просемінари мали за ціль підготовку студентів до наукової праці, а не тільки для практичної праці майбутнього священика.

Академія приступила до публікації Праць Богословської Академії, а скоро основане при Академії Українське Богословське Товариство стало вилавати свій науковий Квартальник "Богословія".

Ректор о. Сліпий подбав про стягнення якнайбільше поважних наукових сил не тільки з-поміж духовних, але також і світських. Побіч богословських предметів викладалися в Академії такі світські предмети: Історія Мистецтва (проф. Залозецький), археологія (д-р Пастернак), антрополія (д-р Раковський), філологія (д-р Чехович), основи права (д-р Надрага).

Плян Митрополита Андрія створити Український Університет під фірмою Українського Католицького Університету був прийнятий з повним одобренням всіма науковими колами Західної України, католиками та вченими, що не стояли дуже близько до католицтва. Пригадую собі, що цей плян з ентузіазмом одобрював проф. Володимир Старосольський, вчений правник та відомий провідник соціал-демократії.

Коли Статуту та організація Академії були вже вповні довершеним фактом в 1928 році, наступило формальне відкриття Академії, а Митрополит Андрій під датою 23 лютого 1929 проголосив урядово Фундаційну Грамоту Академії. Цю грамоту по інструкціям Митрополита Андрія зладив автор тих стрічок, Фундаційна Грамота Академії нав'язувала до старих українських традицій та виразно говорила, що предметом навчання та дослідів в новій установі буде не тільки Божа Мудрість (Теологія), але також людська мудрість, "що нашому народові з браку власних високих шкіл часто стає недоступною". Це ясно натякало на поширення Академії на всі науки, себто на преміну Академії на Український Католицький Університет у Львові, хоч під назвою Академії.

Згуртування такого великого числа поважних вчених мало на цілі притягнути їх до Академії, хоч ясным було, що студенти богословії не могли побіч своїх філософічних та теологічних викладів

слухати ще так багато світських предметів. Вони були до вибору студентам, хто до того мав замилювання.

Крім факультету Богословії, філософії та права Митрополит Андрій ясно мав у пляні також створення *медичного факультету*, що в плянах мав мати приміщення біля самого св. Юра, у бльоку поміж вулицею Скарги, площею св. Юра та вулицею Шептицьких. На одній частині того бльоку збудований був Український Шпиталь як одна із перших клінік майбутнього медичного факультету. Митрополит пильно докуповував одна за одною парцелю до існуючої святоюрської власності при вул. Петра Скарги, аж цей блок був заокруглений з виїмком фронтової частини від вулиці Городецької.

Щоб поставити Академію на тверді основи, Митрополит Андрій подбав про тривале забезпечення Академії переносячи на неї *поважний маєток у Яхторові, перемишлянського повіту*.

Під керівництвом такого вченого та організатора науки, яким був о. Ректор Йосиф Сліпий, Академія стала здобувати дуже швидко поважне місце серед католицьких академічних шкіл у цілому світі. Передусім високо стояв її авторитет у Римі, а сказано, що Ватикан міг надати Академії право видавати академічні ступені своїм студентам, які згідно з Конкордатом мусів би був теж признати польський уряд.

Хоч дуже обережно, але систематично розбудована була Академія, плян Ватикану надати Академії право видавати дипломи, відразу поставив на ноги варшавський уряд. З Варшави пішов наказ до амбасадри при Ватикані запротестувати перед Ватиканом проти надавання Богословській Академії якихнебудь прав видавати академічні дипломи. На якийсь час та справа в Римі була свідомо притишена, щоб знайти відповідну хвилину знов цю справу заактуалізувати.

Коли вдруге у Ватикані виринула справа надати Академії право видавати принайменше дипломи магістра філософії та теології, польський уряд загрозив зірванням Конкордату, коли б Ватикан таки виконав свої пляни. Друга Світова Війна та большевицька окупація Львова (1939) застали Академію Богословську в найкращім розвою, але під докладною обсервацією варшавського уряду.

Впродовж останніх кількох років перед війною Богословська Академія відіграла поважну ролю на формування українсько-християнського світогляду західньо-української інтелігенції своїми *літературними публікаціями ("Дзвони") та так званими Академічними Вечорами*. Тривала окупація Західньої України большевиками загасила це жевріюче вогнище української християнської культури.

о. Ізидор Нагаєвський

**СВЯТИЙ КЛИМЕНТІЙ ПАПА — ПАТРОН УКРАЇНСЬКОГО
КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РИМІ*)**

Київсько-Галицький Митрополит і Верховний Архієпископ Львівський, Кардинал Йосиф Сліпий, плянуючи створити нове вогнище української науки у Вічному Місті Римі, осередку всього християнства, вибрав св. Климента Папу за Патрона цієї нашої наукової установи. Роблячи такий вибір, Блаженніший Отець керувався кількома важливими причинами-мотивами.

Перш за все, св. Климент Папа був третім з черги наслідником св. Петра в Римі і дуже правдоподібно був ним хіротонізований та жив на українській землі, сіяв там Слово Боже і освятив її своєю мученицькою кров'ю. Впродовж довгих сторіч його кості спочивали в українській землі, аж доки віднайшли їх у гробі Слов'янські Апостоли, св. Кирило-Костянтин і Методій, в маленькому пам'ятнику на острові в Козацькому заливі Гераклеїського півострова в Криму.

По-друге, з відкриттям мощів св. Климента Папи зв'язана місія св. Кирила і Методія на українських землях та "перше хрищення" українського народу в часи володіння Київського князя Аскольда, 860-862 рр.

По-третє, з віднайденням мощів св. Климента Папи зв'язана перша згадка про слов'янську грамоту, тобто, віднайдення св. Кирилом-Костянтином Євангелії і Псалтирі "руськими письмени писані", як каже життєписець Костянтина. З тієї "руської" грамоти розвинулося в Русі-Україні високої вартости оригінальне письменство, що дорівнювало, а то й перевищало світове письменство тих часів.

Ось такі, менш-більш мотиви, якими керувався наш Блаженніший Отець, вибираючи св. Климента Папу за Патрона Українського Католицького Університету в Римі.

**

Св. Климент Папа від самих початків існування Української Церкви був у нас у великому почитанні. Напр., його образ був на княжих монетах. Св. Володимир по здобутті Корсуня 988-89 р. приніс частину його мощів до Києва і там вони переховувалися, а сам він казав себе похоронити в каплиці св. Климента Папи, разом з своєю жінкою Анною, як згадує про те німецький анналіст Дітмар з Мерзе-

*) Ювілейна Книга. Верховний Архієпископ Кардинал Мир Йосиф Сліпий. 75/50 1892 — 1917, Чікаго, Травень 1967.

бургу. Українські владики, бажаючи звільнити себе від повної залежності від Царгородського патріярха, висвятили митрополита Климента Смолятича 1147 р. і при свяченні уживали голови св. Климента Папи. В Русі-Україні було чимало церков під патронатом св. Клемента. На жаль, по руїні Києва північним князем Андрієм Боголюбським 1169 р. і монголами 1240 р., моці св. Климента десь затрапилися і ніхто не знає, де вони сьогодні спочивають.

За свідченням старовинних пам'ятників, св. Климент Папа був засланий до Корсуня за навертання членів видатних римських поганських родин коло 101 р. по Христі. Як довго він перебував на засланні в Корсуні в Криму, невідомо. Є вістки, що й на засланні на українській землі він дальше сіяв Слово Боже, що заснував у Криму 70 християнських громад, і за те був засуджений на смерть. Йому було прив'язано до шиї важкий якір і кинено з корабля в море, щоб люди не знали, де він подівся. Одначе, морські хвилі винесли його тіло на берег і кримські християни похоронили свого Учителя і Первоієрарха, св. Климента, в гробі на маленькому острові в Козацькому заливі.

У нашому стародавньому "Слові на перенесення моців преславного Климента", що є найдавнішим пам'ятником про віднайдення моців св. Климента Папи, розказується, що св. Кирило-Костянтин, відвідуючи Корсунь в місійних цілях, розпитував місцевих людей про місце його поховання. І довідавшись про те, він просив місцевого архієпископа-митрополита Юрія і начальника міста Никифора допомогти йому віднайти моці св. Климента Папи. Всі вони рушили — кажеється в Слові — в напрямі малого острова, ідучи за провідником Дігіцюю, що добре знав ту околицю. І як священник Соломон з церкви св. Проккопа заспівав пісню, всі люди зачали копати землю в різних місцях. По довгих шуканнях знайдено найперше одне ребро Святого, а потім голову і решту костей, разом з добре захованим якором, до якого він був прив'язаний. Архієпископ Юрій ніс раку з моцями Святого на своїй голові, а ввесь Корсунь співав побожні пісні. Раку було занесено до церков св. Созона та св. Леонтія, де служено Всенішню, а вранці похід з моцями пішов довкруги мурів міста і вступив до місцевого собору, де їх прийняв архієпископ Юрій і відслужив св. Літургію та освятив воду.

За опінією дослідників, "Слово" було перекладом із грецького оригіналу, який написав сам св. Кирило-Костянтин, що відкрив моці св. Климента. Ця обставина потверджується листом папського бібліотекаря Анастасія, що був у Константинополі на Соборі 869-70 р., і цей лист тепер переховується в Лісбоні, Португалія. Отож, єпископський собор у Велетрі, містечку біля Риму, задумав написати Житіє св. Климента Папи, який був патроном того собору. Тому кардинал Гавдерик, єпископ Валетри, що був наочним свідком прибуття св. Кирила з моцями св. Климента, просив Анастасія, щоб він поміг у тій справі.

Анастасій згадує в листі, що він розпитував і навіть переслухував свідків про подробиці віднайдення мощів св. Климента, а головно митрополита Митрофана із Смирни, що був засланий на Крим в часі спору між патріархом Фотієм та Ігнатієм, і був наочним свідком віднайдення мощів. На основі отих вісток кардинал Гавдерик і його диякон Іван написали “Житіє св. Климента з перенесенням мощів”, бо сам він брав участь в урочистості принесення їх до Риму і був при боці папи Адріяна II, як він благословив слов’янські богослужебні книги на престолі в соборі св. Петра в Римі 867 р. Цим благословенням святих книг папа Адріян II дав свою згоду на започаткування нового величавого слов’янсько-візантійського обряду, з якого в ході віків витворився український обряд.

Згадаємо ще, що Житіє Костянтина, написане зараз по його смерті 869 р., так говорить про віднайдення мощів св. Климента Папи на українській території: “Тут у Корсуні, довідавшись, що св. Климент лежить ще в морі, помолившись, Костянтин сказав: вірю в Бога і надіюся на св. Климента, що знайду його мощі і винесу їх з моря... Довідавшись про це, римський папа післав по нього. І коли прийшов до Риму, приніс з собою мощі, сам папа Адріян вийшов йому назустріч з мирянами і свічами, бо приніс з собою мощі св. Климента мученика і римського папи”.

Пам’ятку перенесення мощів св. Климента Папи з Корсуня до Риму Українська Церква обходила від непам’ятних часів 30 січня кожного року і про це є згадка в Остромировім Євангелію з 1057 р., а сьогодні святкуємо його пам’ять 25 листопада. Можна сказати, що культ Климента Папи в Русі-Україні був найстарший і загально прийнятий.

**

Закінчуючи короткий огляд вісток про св. Климента Папу і Мученика, Патрона Українського Католицького Університету в Римі, хочемо подати один уступ із похвального “Слова” на день перенесення мощів Святого з Корсуня до Риму. Український святець героїчної княжої доби так прославив Святого:

“Цього угодника, нашого заступника, св. священномученика Климента Христос Господь послав з Риму в Корсунь, а з Корсуня в Руську Землю задля великої милости. Поклонітесь у Трійці славимому Богу, благодарячи раба, що помножив талант свого Господа не лише в Римі, але й у Корсуні і на Русі, тому кличмо до нього:

Мученикам похвало, святителям окрасо, неподвижна осново Христової Церкви, що її сила адова не переможе;

Вічний заступниче Руської землі, прекрасний вінче нашому городові (Киеву);

Ми славні тобою, святче Божий;

Бололюбиві князі наші хваляться тобою, святителі радуються, єреї, ченці і люди радіють, приступаючи до твоїх мощів”.

Молімось і ми всі до св. Климента Папи, Мученика за навернення Української Землі з темряви поганства. Він бо, поруч св. Апостола Андрія, засіяв перше Євангельське зерно, Слово Боже, на Українській Землі. Молімось, щоб він просвітив серця й уми українських людей в діяспорі, щоб між ними процвітала любов і згода, та щоб вони горнулись щиро до рідної української науки, яка сьогодні промінює з Університетського Дому ім. св. Климента в Римі, де працюють жертвенно професори й студенти на славу Божу і добро Української Нації.

Василь Ленцик

**ДВІ ПОСТАТІ НАШОЇ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ,
СЛУГА БОЖИЙ КИР АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
І ПАТРІАРХ КИР ЙОСИФ СЛІПІЙ**

Відзначаючи нашим чисельним зібранням 50-ліття оснування нашої Незабутньої Альма Матер, з вдячністю треба нам і згадати при такій святочній нагоді двох Великих наших Митрополитів, які тісно пов'язані з цією нашою Альма Матер. А це її Великого і Славного Основника, Слугу Божого Кир Андрія та незрівняного Організатора тієї другої в історії нашого народу високої школи, переємниці славних традицій Могиллянської Академії, Його Блаженства, Патріарха Кир Йосифа Сліпого.

Не є легко говорити та ще й до того в короткій доповіді про тих двох гігантів нашої новітньої історії, і я свідомий того, що ледве, чи зможу своїми скромними силами представити Вам, як належить цих двох світочів нашого церковного життя. Багато вже написано про них обидвох і виглядало б, що вже нема що більше сказати. Мені самому приходилось з різних нагод і в різних містах Америки про них говорити. Все таки їхня праця, їхня жертва є такі великі, що я спробую бодай коротко зібрати це, що на мою скромну думку чинить їх великими та за що в наших серцях горить для них неугасне полум'я вдячності й за що вони Обидва переходять до історії, як світила, що нам та грядучим поколінням присвічуватимуть як приклад праці, жертви та посвяти для свого народу, для своєї Церкви, для Христа.

Згадуючи Слугу Божого, Основника нашої Альма Матер, згадуємо одного з найбільших Єрархів Вселенської Церкви, а для нас, його вихованків, особливішим способом Люблячого Батька та Отця — Вчителя Церкви новіших часів. Він був нашим некоронованим Патріяр-

хом, Вчителем і новітнім Мойссєм, він був Оборонцем і Провідником нашого гоненого і розбитого, мов той паралітик на бездоріжжях долі — нещасного, але нескореного народу.

Та все таки для нас, його вихованків, він залишиться Великим Архипастирем, що провадив свій нарід в найбільш бурхливий час понад 44 роки, тільки як Митрополит, а перед тим вже більше, як рік, як станиславівський Єпископ. А ще поки став єпископом, як місіонар-монах, він ревно працював для спасіння людських душ. Тож зрозуміємо, якою великою струєю плили його науки із святого джерела так щедро Богом обдарованої Його душі. Мої слова за слабкі, щоб віддати святість і велич тої виїмкової Постаті, тому постараюся навести деякі його власні золоті думки, які характеризують святість душі Слуги Божого Кир Андрія і задля чого можна Його назвати новітнім Учителем Церкви і то нашим рідним та поставити його поруч св.: Василя Великого та Івана Золотоустого.

Згідно з наукою св. Церкви, щоб когось причислити до ряду Отців Церкви — вимагається таких чотирьох прикмет: “правовірного вчення, святого життя, тихої або виразної апробати Церкви та старовинности. Всі ці прикмети відносяться до нашого Слуги Божого, за виїмком старовинности, бо він жив в новітніх часах. Але додамо, що його можна зачислити до Учителів Церкви, від яких вимагається ще визначного знання. Всіма цими прикметами обдарував Господь в досконалій формі нашого Слугу Божого — а Церква свята устами Великого Папи Пія XII сказала про нього: “Його ім’я станеться на завжди благословенним у Христовій Церкві, що збереже згадку про його гарячу ревність за спасіння душ та постійну відвагу в обороні свого народу”. (ААС т. XI-IV, 1957). Своім святим життям та ревністю за спасіння душ, Слуга Божий Митрополит Кир Андрій заслужив це місце у Христовій Церкві, особливо ж в нашому народі від ранньої молодости до останнього свого праведного життя.

Згідно з наукою Христа, що дав доручення Апостолам навчати і заховувати все те, що Він заповідав їм (Мт. 28, 20) і Апостолом Павлом, який в листі до Тимотея Ефезького наказував: “Проповідуй слово, наставляй в пору і не в пору, докоряй, погрожай, благай з усякою терпеливістю і наукою” (Тим. 2, 4, 2).

Митрополит вже в першому посланні, як станиславівський єпископ пише: “Я поставив собі закон, як *найчастіше проповідувати слово Боже*”. І він дійсно став досконалим виконавцем волі Христа та послідовником св. Павла, якого науку він зглибив до найтонкіших нюансів. Тому не диво, що кожне його слово то цілюща вода, це бальзам на зболілі душі свого Народу.

“Днесь, — пише Слуга Божий, — перший раз відзиваюся до вас тим моїм пастирським листом, хотів би я, дорогі браття, не лише переслати вам слово найщирішого привіту, але разом і відкри-

ти перед вами ціле моє серце і всю вітцівську любов, котру Христос вложив в мою душу... Я хотів би стати всім для всіх, щоб всіх спасти... Нехай нині умру — нехай у вічності не зазнаю щастя, нехай відлучений буду від Христа, коби ви, браття мої по крові, були спасенні". То немов парафраза слів св. Павла до Римлян (Рим. 9, 3).

І хоча найважливішою справою для молодого Єрарха є спасіння людських душ — "першим моїм завданням, — пише він, — шукати ваших душ і бажати їм вічного щастя" — то все таки в тому ж самому посланні він пише: "Але я ваш батько, а батькові не байдуже те, що його дітей живо обходить". (Твори т. I. ст. 2-3).

З тої точки, як Добрий Батько, він говорить до своїх вірних і про здоров'я тіла — бо воно є запорукою теж морального стану народу. Він говорить також про найбільший скарб народу — про печальність за молоде покоління. "Браття мої любі, якщо любите своїх дітей і свій нарід — то жийте морально. Ви, батьки, бережіть своїх дітей, як ока в голові. Бережіть їх перед згіршенням".

Пламенні слова, випливаючі з Його святої душі, так сильно промовляють і є так актуальними для нас, сучасних і грядучих поколінь, що їх можна порівняти зі словами Апостолів, чи Отців Церкви, чи старозавітних Пророків, які часто цитуємо, бо вони носять на собі печать надхнення Святого Духа.

Говорячи про дочасні добра цього світу, в тому ж самому посланні Слуга Божий пише: "Працюйте, мої любі браття, — дбайте про туземні добра — цінить їх і помножуйте. З цілого серця уділяю вам благословенства до цієї праці. Але при тому не забувайте на те, що важніше: "Шукайте перш усього царства Божого і його правди. а те все доложиться вам" (Твори Т. I. ст. 9, Мт. 6:33). Тож працюйте — але так, щоб, доробляючись дочасного добра, не стратити вічного".

Свідомий того, що тільки висококультурний і освічений нарід може до чогось дійти, закликає Слуга Божий свій нарід до освіти: "Бо наука для вищих верств суспільства — пише Слуга Божий — то сила під деяким оглядом більша, як багатства. Нарід, що має учених, здобуває собі в інших народів признання і честь. І з таким народом мусять другі народи числитись".

В тому напрямі наш Слуга Божий положив для нашої Церкви величезну заслугу. Будучи сам високо освіченим в різних ділянках знання, він поширив добре ім'я про нас на церковному і національному полі. При цьому він помагав здобувати освіту не тільки кандидатам духовного стану, яких вислав на високі студії за границю, але допомагав розвинути свій талант кожному, що змагав набути якунебудь освіту. З його уст лине отой гарячий заклик до своїх земляків: "Здобуйте собі просвіту, мої рідні Браття. Працюйте над нею усильно — цінить її. Тільки пам'ятайте, що справжня наука не може противитись науці Христа — так як правда не може противитись правді". (Твори т. I. ст. 13).

Як високо цинив Слуга Божий важливість науки для народу, нехай послужать Його слова привіту, які він переслав Ректорові Богословської Академії з нагоди її десятиліття. “Від десяти літ, серед незвичайно важких обставин Богословська Академія — писав Слуга Божий Митрополит Кир Андрій — ця одинока вища українська школа, сповняє одно з найважливіших завдань громадянства, себто держить високо прапор науки і знання і передає цей прапор многочисленним верствам української молоді, якій всі обставини утруднюють, а то й роблять неможливим доступ до осередків научної праці — університетів”. І далі Митрополит писав: “Наука — знання — це, по християнській вірі і християнській обичайності, найбільша сила народів, це наймогутніша підпора культури, поступу та національної самостійности. Тим заслужила собі Богословська Академія на велике признание не тільки Церкви, але й цілого українського громадянства” (Нива, рік 1938 за листопад, ст. 385).

Звертаючись до виконавця і практичного реалізатора великих задумів Слуги Божого, Він писав: “Висловлюючи в імені Церкви це признание Вам, Високопреподобний Отче Митрате, цілому Професорському Зборові і нашій духовній молоді, що так численно горнеться до столиць науки і знання, згрупованих в Академії, висказуємо бажання, нехай Всевишній дасть нашій Богословській Академії, цій нашій славі й силі, діждатись і сотого ювілею існування, а в будучому столітті виховати многих учених мужів, що просвічуватимуть цілому Народові на шлях всестороннього розвитку до могутньої і славної будуччини”.

Це немов побажання Слуги Божого до нас, яке вже почав частинно реалізувати, хоча не на рідній землі, Його великий наслідник Патріарх Кир Йосиф, відновляючи вже 1963 р. Богословську Академію і надаючи їй назву Українського Католицького Університету. Актуальних справ нашої доби, які своїм далекозорим духом вказував Слуга Божий, є много, і їх цитуючи, я хочу навести бодай найважливіші, щоб їх відсвіжити в наших умах.

Тут слово до учителів: “А ви, що безпосередньо працюєте над вихованням молоді, дбайте не менше над просвіченням її розуму, як і над ублагородненням сердець”... І далі: “Нехай вже малі діти вчаться любити свою землю — свою Батьківщину — нехай учаться працювати для неї... Учіть їх бути добрими християнами”. А звертаючись до батьків, писав: “Пам’ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усі добра світу”.

Особливе слово нашого незабутнього Митрополита було звернене до провідної верстви народу, до його інтелігенції: “А тепер відзиваюся до всіх вас, що своєю наукою і культурою являєтеся немов природними провідниками народу. Отже до тебе, українська інтелігенціє. І Ви давайте народові приклад християнського життя. І Ви

кріпко держіться св. Віри та св. Церкви. І Ви працюйте з нами, священниками, для добра народу”. “Вже із провіреного мені Богом уряду, обов’язаний я напіднути Вас, щоб Ви були християнами не лише у теорії, але і в практиці. Бо християнство, мої милі браття — то не тільки теоретична доктрина — але й практика життя”. До цієї провідної верстви звертається з апелем, щоб вона виховувала своїх дітей в християнському дусі: “А дітей — писав Слуга Божий — виховуйте на добрих християн. Учіть їх молитви і катехизму — стережіть їх перед лихим товариством і неморальними книжками. Словом, старайтеся, щоб атмосфера, у якій виростають, була християнська”.

Оці золоті слова нам всім на потребу сьогодні, зокрема в наших обставинах, де в особливий спосіб наша молодь наражена на погубні впливи довкілля, серед якого приходиться їй жити і виростати. Не кажу вже про погубні впливи атеїстичної пропаганди — отруї на наших рідних землях. Цей апель нашого Свяця і Учителя сьогодні може більше акутний, як в часі писання цих золотих наук, бо тоді моральні основи нашого народу стояли ще дуже твердо. Немов говорячи своїм віщим духом і до нашого покоління, яке силою обставин і ворожої пропаганди подекуди віддаляється від Бога, Слуга Божий писав: “Ви християни з роду — отже належите до нашої християнської культури і віри. Не думайте, що ми вас відкидаємо. Блуди ваші осуджуємо, але вас самих уважаємо своїми”.

Колись це відносилось до частини нашої інтелігенції, збаламученої соціалістичною доктриною, а тепер це актуальне супроти тих, що піддалися атеїстичній пропаганді. Але про них пише Слуга Божий вже в час більшовицької окупації: “Ми надіємось і віримо, що й тепер Христос Цар *переможе своїх противників-безбожників*, що вони впадуть до його ніг і як марнотравні сини віддадуть Йому себе. Можливо, що нам живим сьогодні, а вмираючим завтра не дозволить Господь дочекати цієї хвилини, великої і святої, але то не перешкоджає нам для тої хвилини жити, вмирати і її очікувати”.

Чи не є то, Шановні Зібрані, для нас усіх дороговказ, з яким маємо вступати в друге Тисячоліття Християнства нашого Народу?

Як Добрий Пастир свого стада, Слуга Божий дав нам досконалий приклад, як любити свій нарід, дав нам приклад доброго патріота в найкращому того слова розумінні. Вже в перших своїх виступах Він святочно заявив, що Він з діда прадіда Русин та полюбив свою Церкву і наш святий обряд цілим серцем. Він старався приєднати своїм прикладом відчужену від свого народу шляхту. Відомі його слова до коломийського маршалка, Князя Пузини: “Князю, ти наш, і в тобі пливе руська кров”.

І наш народ прийняв його як свого, як нащадка давнього боярського роду, і це відзеркалюється у привітальному вірші, яким його вітала вже станіславівська єпархія:

“Ти не чужий нам, Ти наш споконвіку:
Рід Твій праруський часів Льва сягає.
Тож радість наша щира і велика,
Русь Твоїх предків в Тобі днесь витає...
Стань при нас сильно, отри наші сльози,
Як Твої предки все їх отирали.
Ступай тих предків славними слідами:
Ти будеш вічний, безсмертний між нами”.

І він став дійсно безсмертним між нами. Своїм вченням про любов Бога, про любов свого Народу, своєї Церкви, він став безсмертним для нас і ним останеться для грядучих поколінь.

Беручи собі приклад із самого Христа, який сказав про себе, що: “прийшов тільки до погибших дому Ізраїля” і плакав над Єрусалимом, передбачаючи його загибелю, із св. Павла, який був готовий віддати кров за своїх братів по крові,.. Слуга Божий Кир Андрій пише: “Вони дійсно любили свій нарід. І не тільки, що не забороняли патріотизму, але ще й вщеплювали його... Християнин має любити всіх людей — однак це зовсім не перешкоджає йому найперше любити свою родину і свою Батьківщину. Тож любіть своє — тримайтеся свого і дбайте про своє... Стережіться між собою ненависти та роздору. Стережіться шкідливої партійности, об’єднуйте свої сили, бо сили поділені є завжди слабкі. А передусім пам’ятайте, що нарід є тим сильніший, чим більше спирається на науці Христа”.

Те, що Слуга Божий Митрополит Андрій робив, робив в перспективі майбутнього, перспективі вічності. В Посланні до священників він писав: “Свої обов’язки так розумію — що не лише для вірних, які тепер живуть, маю працювати кожного дня і зробити все, що лише в моїй силі, щоб просвітити їх світлом Христового Євангелія. Маю обов’язки і для майбутніх поколінь. Від нашої теперішньої праці залежить будучність нашої Церкви й Народу”. (Твори т. I, 186).

До духа посвяти, жертви для спасіння людських душ він заодно завзивав священників і кандидатів на священників. Дуже часто сучасні його не розуміли. Бо хто, наприклад, міг зрозуміти, не маючи візії майбутности, як її мав Слуга Божий Кир Андрій, коли вже в році 1901 предсказав, що: “Може прийти хвилина, в якій треба буде кров пролити за святу віру. На ті часи, що настають, треба вам і мені приготувитись”. Подібно він це повторив священникам, які під його проводом відбували реколекції в червні 1938 року. (В числі 172).

15 червня 1939 року Митрополит святив моїх товаришів, що приймали святу Тайну священства в безженному стані. Я був тоді в асисті. Свячення відбулось в митрополичій каплиці. Після свячень Митрополит прийняв на короткому послуханні новопоставлених єреїв та нас, асисту, (Михайлів, Лошній, Сахман і я), та сказав кілька поучень для нових священників. Говорив поважно, тоном пророка, як-

що так можна сказати, і Його слова я запам'ятав майже дослівно: “Ви, новопоставлені ереї, — говорив Митрополит — йдете до праці для народу, не лякайтеся ні трудів, ні жертви, бо це праця для Христа, для своєї рідної Церкви, для свого Народу. Може треба буде віддати життя, пролляти кров за Хреста, бо хто знає, чи Гітлер не схоче зробити Сталінові презенту з Галичини”.

Майже два місяці пізніше, слова Мирополита сповнились, а в часі висказання тих слів мало кому могло прийти і на думку, щоб нацизм міг подружитись з комунізмом. Будучи на вакаціях в товариша Михайлова, ми почули в радіо 23 серпня 1939 р., що міністер фон Ріббентроп їде до Москви, і тоді я сказав до Михайлова: “Пригадуєш, Романе, що говорив Митрополит два місяці тому?” Це був знак, що буде війна, зі всіма своїми наслідками для нашого народу і нашої Церкви, включно із жертвою крові за Христа наших незабутніх професорів о. д-ра М. Конрада і о. д-ра Іщака та многих священиків, наших товаришів, як оо. Труша, Гарасимова та інших.

Вже 36 років минає від тієї хвилини, як наш Святець і Учитель із Святоюрської гори відійшов у вічність, щоб перед Престолом Всевишнього заступатись за свою Церкву і свій улюблений нарід. Нормально кажучи, чим далше від хвилини смерти, тим більше затирається пам'ять про померших. Це немов природний закон. Цілком інакше є зі Слугою Божим Митрополитом Кир Андрієм. Чим далше ми віддалюємося від дати Його переходу у вічність, тим більше Він для нас актуальний, живий, він стає вічним. Вічними та все актуальними залишились Його ідеї, Його приклад святости життя, покори, Його приклад безмежної любови Бога, своєї Церкви і повсякчасної готовости на жертву за Христа і свій Нарід.

Його сятє “Я” осталось між нами в його глибоких науках і поученнях, які є так актуальними і на потребу не тільки для нас, але залишаються актуальними на майбутнє. З ними ми вступаємо в друге Тисячоліття нашої Християнської України.

Його твори-послання повинні бути нашим духовим кормом, вони нас повинні скріпити і об'єднувати до великої мети.

Наш народ морально ще відносно здоровий, талановитий, але маємо може за велику дозу в собі індивідуалізму, а мало християнської любови і покори. Це ті пороки, що нівечили не одну добру справу в минулому, і тепер гальмують в осягненні великих цілей, от хоч би в осягненні повної помісности нашої Церкви — в Патріярхаті, чи успішної оборони гонених за віру і національні ідеали наших братів в Україні.

На це Слуга Божий дає цілющий лік в оцих так дуже актуальних словах: “Нам і нашому народові треба гарячої, усильної і великої любови ближнього, щоб вилікувати свої рани і випросити з неба потрібної благодаті на грядучі історичні події. Треба нам і нашо-

му народіві приготувлятися на ці події усиленною працею над християнською єдністю між Українцями, без якої не зможемо нічого досягнути. А християнської єдності між Українцями не досягнемо іншою дорогою, як тільки щирою працею над християнською любов'ю Бога і ближнього". (Твори І. ст. В-206).

Оце і для нас ці скрижалі нашого Отця Церкви, Слуги Божого Кир Андрія, з якими повинні ми вступити в друге Тисячоріччя Християнської України. Українська Католицька Церква, а зокрема студенти Богословської Академії мали щастя, що коли зближались повні трагізму часи для нашої Церкви, ми одержали виїмкового Провідника, Помазанника Слуги Божого Кир Андрія, Його Блаженство Кир Йосифа Сліпого, що став наслідником на Митрополичому Престолі в городі Льва.

Я не буду багато розводитись над діяльністю цього невгнутаго Борця за Христа, Його Святу Церкву та за наш нарід, бо це речі Вам всім відомі, ми прямо із запертим віддыхом слідкували за кожною вісткою про Нього, як Він був у неволі, та тепер слідимо за кожним його виступом, за кожним словом, що його він проголошує, керуючи по розбурханих хвилях корабель нашої Церкви.

Наша Церква та наш Нарід має багато героїв давніших і новіших часів, але до тих, без сумніву найбільших, вже належить і перейде до історії Його Блаженство Патріярх Кир Йосиф. Ця постать вже за словами Папи Івана ХХІІІ є прикрасою цілої Вселенської Церкви, а за словами Папи Павла Шостого належить до історії віків. Не менш похвальними словами про нашого Первоерарха висловився неоднократно теперішній Голова Вселенської Церкви, Святіший Отець Папа Іван Павло ІІ. Що лягло в основу всієї діяльності нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа? Відповідь коротка, але ясна. — Його вірність Христові, його вірність своїй Церкві, любов до свого Народу та готовість на жертву і терпіння за святу справу.

Нам відомо, як до нього підходили вже на каторзі, і, як сатана Христа, спокуювали: "Поклонися мені, впадь перед мною а будеш жити, може станеш патріярхом в моім безбожнім царстві і будеш вигідно жити", але відповідь була одна — "Проч від мене, сатано, бо тільки одному Богу кланятись буду, буду служити своїй Церкві і своєму народіві". Так може говорити тільки Муж Божого Провидіння, що все своє уповання положив на Господа.

Ця тверда, як криця, віра дозволила йому перетривати найтяжче горе 18-літньої каторги, а й тепер всі труднощі на шляху збереження нашої церковної та народної субстанції.

Скільки то йому вже прийшлося перетерпіти, але мимо тих всіх труднощів Бог його морально і фізично підтримує.

Більшовики, випускаючи його на волю, думали, що побитий каторгою Старець замкне скоро очі і вони вийдуть благородними гума-

ністами, а тим часом оцей Муж Божого Провидіння з такою молодечою вервою взявся до праці і стільки вже доконав в користь нашої Церкви і тим самим цілого Народу, що в нормальних обставинах треба на це часу десятків, та може і соток років. Чи не є в цьому Божа рука, яка Його провадила через горнило терпіння “ад Астра”? Скільки то вже чекало на його смерть, а тим часом Боже Провидіння видно має інші пляни і Господня сила піддержує, хоча і в терпіннях він послідовно йде до здійснення великих плянів в користь нашої Церкви. А найважливішим, попри всі інші, це утвердження Помісності нашої Церкви. Мимо всіх труднощів від своїх і чужих, остаточно ми нині на дорозі реалізації цього задушевного пляну всіх великих мужів нашої Церкви, починаючи від Митрополита Рутського до Слуги Божого Андрія Шептицького.

І коли Господь допоможе нам у провіді з Блаженнішим залегалізувати статус нашої Церкви у формі Патріархату, то я гадаю, що не помилюся, коли скажу, що це буде найбільша подія в історії нашої Церкви і Народу від хрещення св. Володимира. Помісність нашої Церкви це ж бути, чи не бути нашій Церкві, і в цьому напрямі повинні йти всі наші зусилля і вся допомога, яку потребує наш Первоєрарх. Бо тільки об'єднані разом по цілій Земській кулі одним ідеалом Христової науки, під своїм патріархом у злуці з Апостольською Столицею, зможемо зберегти себе і релігійно, і як окрема етнічна група, що буде знати, хто ми є і чиї ми діти. Але для досягнення того потрібно нам єдності і ще раз єдності, Єрархії, духовенства та мирян, бо що ж може зробити наш Первоєрарх, як за ним буде йти розсварена юрба, як це він з докором раз сказав.

Дай, Боже, щоб Тисячоліття Християнства, до якого підготовляємось, ми обходили не тільки об'єднані в Патріархаті, але також у Соборній Незалежній Українській Державі. Це є ці ідеали, до яких ми повинні змагати, це є ідеали, для яких увесь труд свого життя посвятив Слуга Божий Митрополит Кир Андрій і його гідний Наслідник, Його Блаженство Патріарх Кир Йосиф.

Мгр Євген Дачишин

СВЯТЕ ПИСЬМО “ПРЕДИВНА ТО, СПРАВДІ БОЖА КНИГА”

СЛОВА МИТРОПОЛИТА АНДРІЯ

Підлюте...! Над шумною гірською річкою Лімницею, на маленькій зеленій поляні, серед лісу стояла кедрова палатка львівського митрополита, літня резиденція для відпочинку. Там відбувалися не раз розкішні прийняття, процвітало блискуче товариське життя, з'їздилися священики із своїми сім'ями.

Коли митрополитом став Андрій Шептицький життя у Підлютім змінилося. Уже першого року приїхав він до Підлютого у скромній повозці, за якою вслід їхала селянська фіра з невеличким господарським статком і братчиком — Студитом поруч нього. Повіяв Дух аскези. Кухар дістав доручення варити найскромніші страви. А новий митрополит утівав із чудової залі й радо пересиджував самотою на пляях біля палати. Стояла вона на стрімкому пригірку, відділеному від інших глибокими дебрами густо порослими смереками, соснами та кедрами. Лімниця від віків має ринисті зелені береги узбережжя, квіти та трави покривають однаково прибережні скравки луґів, а беркут немов пливе та колесує у чистому лазуровому повітрі. Столітні смереки, ялиці та кедри, непрохідні та густі ліси вкривають весь простір, крім високих полонин.

Лімниця пливе крутими закрутами, б'ється холодними, як лід, хвилями по камінні. Високі стрімкі скелисті береги стоять, як рівні високі мармурові мури. Тут то там із усієї сили вдаряє вода у прибережну скелю, чи намагається вдертися ув якийсь зелений чарівний лужок, чи пахучий ладаном смерековий гай. Та тверді кам'яністі скелі стримують найбільш завзятий напад, а засоромлена хвиля відпливає із лютим шепотом в даль.

А ліс шумить якусь стародавню пісню, вітер несе її у далекі полонини, річка в долині шумить, піниться, клекоче, дзюрчить. Ліси такі густі, що дерева виглядають мов усі під одну міру стрижені. По між прогалинами — сиві скелі, або ясно-зелені, сонцем залиті, левади. Де-не-де з-поміж скель чи теж втятої стіни гори пробігає струмок води, вкритий білою піною водопаду. На горбі невеличка типово гугульська церковця. Її сива барва чудово пасує до сивих скель та зелених верхів, що кругом здіймаються. Понад самою річкою ведуть протоптані чи проковані у скелях стежки... А позатим — гори, ліси, скелі — одні за одних вищі... Гори такі сині, гарні заслонені ранніми сутінками виглядають неначе дівчина під синім серпанком, інші вкриті неначе кожущок-смеречиною...

Сонце заповідало схід; смереки дихали холодним запахом жи­виці, ранок ішов до розвіту, але всюди царювала ще свята ранкова тиша, яку злегка ворухив широкий крилатий шум лісу, шелест ви­вірки, що дряпалась по смереках... Сонечко зазірало золотим сявом крізь смереки.

По ранішніх молитвах і Службі Божій митрополит Андрій, коли була гарна погода, любив перебувати на свіжому повітрі. Тоді зви­чайно велася розмова на різні теми із гістьми, що їх митрополит за­прошував до Підлютого. Одного гарного літнього дня, коли гості по­чали розходитися, я підійшов до митрополита та попросив про хви­лину розмови. Митрополит радо погодився, а я запитав: “Як читати св. Письмо та який є найкращий коментар-пояснення св. Письма?” Ось, що казав про св. Письмо митрополит: “Предивна то, справді Божа книга! У всім Божа! А передусім у тому Божа, що чим більше читаєш, тим більш вона тобі подобається. Чим краще знаєш її, тим вона тобі дорожча й цінніша. Кожне слово в ній є великим скарбом, хоч нераз укритим. Кожне слово — то неначе двері, що ведуть душу до неба. Кожне слово св. Письма криє таємницю, а тому, що до та­ємниці веде звичайно багато доріг, старайся читати його на різні спо­соби. Деколи читай “із мудрця склом та оком”, провірюй кожне сло­во тексту. Іншим знову разом дай волю своїй уяві та розважай із бистрістю дещо менш допитливою та загостреною, але зате із серцем більш відкритим на події, записані на картках св. Письма. За кожним разом знайдеш у тих прочитаних фрагментах інші вартості. Якщо про­читаєш той чи інший розділ багато разів, а кожний раз будеш чи­тати його інакше, то завжди відкриєш у ньому інші обшири. Ніколи одначе не будь певним, що ти вже дійшов властивого його сенсу, до самої суті справи, та не попадай теж у переполох, коли за кожним читанням видобуватимеш інші вартості із того самого тексту. Ба, що більше, тобі видаватися буде, що вони собі взаємно суперечать. Св. Письмо є стихія без дна та меж, ніхто із його дослідників, егзегетів, богословів, учених та письменників не дійшов до його найглибших джерел. Тому прошу тебе, не розчаровуйся якщо у св. Письмі чогось не зрозумієш. Мудріші від тебе також всього не зрозуміли. Та завжди будь готовий на непередбачені відкриття та знахідки, що під час по­переднього читання висмикнулися із твоєї уваги. Той самий розділ будеш многократно читати, та не впадеш на слід того, за чим шука­єш, аж раптом за котримсь то разом, не тільки отримаєш ясну від­повідь на питання, що тебе тривожило, але, що більш натрапиш на досі незауважені образи та мислі, й щойно тоді те, що було досі пе­ред тобою закрите під час попередніх лектур, стане ясним. Св. Письмо подібне до Бога, не дозволяє, щоб його пізнати та зглибити до дна.

Не люблю бездоганно чистого екземпляра св. Письма. Та чи­стість є доказом, що книжка не служила своєму призначенні, що вона

лежить некорисно, марно, дармо на полиці, є пустою декорацією, мертвим предметом. Таке мертвоє св. Письмо свідчить про мертвеність свого власника. Св. Письмо повинно бути в міру піднищене, в міру забруднене, в міру обшарпане, із слідами пальців на рогах сторінок, записане на маргінесах дрібними літерами та помережене різноколіровими підкресленнями, нагадуючи мости, перекинені над пропастями.

Кожне таке підкреслення та кожна заввага записана на маргінесі св. книги, внизу, на горі, по боках є доказом твого проникнення у текст та фаміліярности із ним, є якби підписом стверджуючим твою співучасть у подіях, що збуваються на її картках. То ж не бійся нотувати на маргінесі тієї книги твоїх зворушень, що їх переживаєш під час читання. Вистане нотатка зложена із двох слів, чи навіть одного, або хоч би лиш знак оклику, той вимовний знак, що стверджує наростаючу температуру твоїх почувань. Також не бійся ставити знаку питання при тексті, що його не розумієш. Вкінці не бійся підкреслювати або брати у дужки тих фрагментів до яких, з огляду на їхню зовнішню красу та мислі, бажаєш многократно повернути. Таким способом зчасом може постати мала, але цінна антологія для твого приватного ужитку, вибір улюблених поетичних та прозаїчних творів, до яких у кожній хвилині можеш сягнути без довгого та клопітного шукання.

Таким чином навіть і не спостережешся, як завдяки твоїм підкресленням, думкам, умовним знакам та заввагам акуратно, дбайливо, ретельно записуваними на сторінках св. Письма стануть вони дшевником чи записником твоєї душі, секретним повірником, що його втаємничуєш у найбільш трудні зв'язки, що лучать тебе з Богом, людьми, зі світом. А коли по читанні закриєш св. Письмо, помазане твоїми заввагами, із сторінками дещо забрудженими від частого перегортання листків, то радо повернеш наступного дня до його читання, як до цікавої розмови із мудрим та вірним приятелем, який має багато що сказати зарівно про себе, як й про тебе. Ти знову, відкриєш св. Письмо і далі будеш продовжувати перервану вчора розмову”.

Тут митрополит задумався... Сонце стояло над вершиною ліса, відбивало свої проміння у спінених хвилях річки, від скель падали довгі тіні, внизу води ріки розбивалися об тверде каміння, вгорі високо шуміли величезні сосни, смереки та кедри... Сонце усміхалося ясним гарячим промінням, обливало зелений ліс і чудові пахучі квіти й високі полонини, що купалися у чистому лазуровому ефірі... Тихо, причаївши дух, стояли гори, ліс немов загіпнотизований, задивлені у шумлячі води Лімниці, високі тихі смереки, білі із розвіяним волоссям берізки, широколисті явори... Дивне враження справляв той нерухомиий, ніби мертвий, ліс серед тієї таємничої тиші...

По якомусь часі митрополит перервав мовчанку та почав говорити: “Я знаю, що ти молишся, але чи колинебудь молишся при помочі св. Письма? Попробуй його відкрити так “на сліпо”! Може попадеш на оповідання про ніч у Гетсиманському саді, може на плач Єремії, чи на притчу про блудного сина чи милосердного самарянина, або опис останньої вечері чи фрагмент Ісаї, або гимн про любов апостола Павла чи візію Апокаліпси. Не звертай уваги на коментарі, а те, що прочитаєш старайся пристосувати до свого життя, до твого часу, до близьких тобі людей, до твоїх досвідчень та переживань. По хвилині відчуєш, як прочитані рядки із своїми образами, швидкою акцією та драматичним конфліктом переображуються в особливу молитву, хоча твоя участь у ній обмежується виключно до уважного читання; затримайся час-до-часу при якомусь трудному місці, щоб повторно уважно його прочитати. Мисль виражена у реченні усталює властиву єрархію вартостей та велить тобі застановитися над смутком нашого життя та над неладом, що у ньому панує. Тоді то спостережеш, що не виповняєш ані одного із Божих поручень. Без тієї конфронтації з Богом немає правдивої молитви. Вправді ця конфронтація є надто болізна, бо усвідомляє нас, як дуже ми не є ще християнами. Слова св. Письма виразно та ясно показують нам віддаль, що ділить наше поганське нутро від християнського духа. Мій дорогий приятелю, пам’ятай на ціле життя, що молитися — не значить тільки просити. Молитися значить також діставати науку від Бога. Пам’ятай про те, що писав Павло Кльодель: “Св. Письмо є величавою будівлею, її належить не тільки набожно подивляти, але в якій треба теж і мешкати”.

Тут скінчилася розмова, митрополита відвезли до кімнати на відпочинок. А я пішов на прохід, у гори й весь час роздумував над словами нашого великого митрополита. У своїх довгих розважаннях я навіть і не завважив, що вже почало вечоріти. Густі сумерки лягали, задимилися гори, сонце сідало за гори, тонуло у легеньких червоних хмарах, лісом йшов легкий шум, ледве помітно колихалися ширококрилі смереки, неначе щось шепотіли, перешіптувалися, із ярів клубилися мряки, здіймалися сивими хмарами помежи верхами столітніх смерек, і немов здоганяючи одна другу, тужливо спішилися десь у невідому далечінь. Довкола тиша, а смереки всетаки щось говорять, я почав слухати: “Книго, що перетривала стільки років, завжди є актуальна. Ти, що викликаєш спори та справляєш неспокій, що побуджуєш уяву мистців та філософів. Книго постійно жива, постійно вказуюча людству дорогу, я похиляюсь над тобою, щоб спитати про багато, багато речей, що їх не розумію. Вірю, що писали тебе під надхненням Св. Духа. Знаю, що проливали кров, щоб боронити правд закритих в тобі. Пробували зредувати тебе до ролі єгипетської чи грецької

мітології, гарної пам'ятки, що їх багато є у старих бібліотеках, але я знаю, свята книго, що ти містиш у собі цілу правду про людську душу та її відношення до Бога. Вповні здаю собі справу, що ти не можеш бути музейним експонатом. Ти постійно тривожиш та непокоїш світ. Кожна спроба відходу від тебе кінчиться для людства катаклізмом. Можна, звичайно, не знати Гомера чи Шекспіра, та багато інших геніїв світу, але тебе, свята книго, треба знати. Твої заповіді кшталтують нашу мораль та етику. Хоча ми не завжди здаємо собі з того справу, то часто цитуємо тебе. Всі правні закони світу кажуть: "Не вбивай, не кради, не говори неправди", а часто ті, що їх укладають, не знають, що ті параграфи є списані на двох кам'яних таблицях, вручених людству на горі Синай. Так то, свята книго, живеш проти нашої волі та постійно нас формуєш. Але я хочу, щоб ти свідомо мене творила з моєї волі. Нераз бунтуюся проти твоїх правд та приказів, але незабаром знову повертаюсь до тебе, як блудний син, бо лиш ти одна можеш навчити мене, як жити по людськи та по Божому. То ж будь моїм світлом на стежці життя, як ти й є для цілого людства. Будь, як той морський маяк, що світить кораблям розмаїтих бандер. Будь серед життєвих буревіїв та темряви світлом моєї душі, що буде провадити мене своїм блиском аж до небесного Єрусалиму".

Густим лісом прокидається сумерк, на дворі настає чудовий теплий тихий вечір, зорі висипалися на небо мов плесо квіток, срібний місяць виринув вповні над залізною стіною гори, навкруги глибока тиша, повна святої тайни в якій усе мовчки потонуло, довкола темні заліснені гори у місячному сяєві ніби край неба дотикають та з них в одно зливаються, найвищі шпилі, немов розпливаються у місячному світлі та прозорій нічній мряці, лиш злегка колишуться сосни та смереки, злегка колишеться лісовий шум у повітрі... успокоїлися порвані струни моєї душі... Над лісом схилилася нічка.

Михайло Мороз

МІЙ ВЕЛИКИЙ УЧИТЕЛЬ

Спомин українського артиста-маляра про славного і заслуженого основника, фундатора Української Мистецької Академії у Львові Світлого Митрополита Андрія Шептицького.

“Все, що мав у житті — він віддав
Для одної ідеї,
І горів і яснів і страждав
І трудився для неї...”

(І. Франко, “Мойсей”, II пісня)

I. МИТРОПОЛИТ АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ — МОЙСЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Пролог

а) Повища цитата, взята з найкращої поеми Івана Франка “Мойсей” — *par excellence* стосується повністю до життя і діяння Сл. Б. Галицького Митрополита Андрія Шептицького (1865 - 1944). Майже пів сторіччя (1900-1944) Він світло управляв львівською митрополією і то в особливо тяжких обставинах — в часах двох світових воєн та поневолення українського народу різними окупаціями та протилежними режимами і ідеологіями.

Немає дослівно ніодної ділянки в житті українського народу першої половини 20-го сторіччя, де б Митрополит Андрій не довершив великих історичних діл епохального значення. Очевидно, на релігійно-церковному полі найбільше, де залишив “Печать свого духа” на майбутні століття. Але, також і в ділянках культурно-науковій, виховній, харитативній, суспільно-політичній, господарсько-фінансовій та всіх інших Митрополит Андрій “все, що мав у житті — він віддав для одної ідеї”, щоб із призабутого й поневоленого українського народу створити модерну, релігійно активну й християнську живу громаду — тобто державно-творчу націю. І створив! Релігійно відродив, політично перетворив!

б) Небеса благословили, що Великий Митрополит Андрій Шептицький мав теж і великих співробітників. Між ними найвизначніший — був. ректор Богословської Академії у Львові (1928-1929 рр.), а нині славний на весь світ Христовий Ісповідник, наслідник на митрополичому престолі, Києво-Галицький Митрополит і Патріярх всієї Русі та Кардинал Римської Церкви, світлий основник, фундатор і керівник українських релігійних і культурних установ на поселеннях, Духовий

Патріарх і Батько всього українського народу — в його дуже тяжких історичних часах — Йх Блаженство Йосиф Сліпий-Коберницький-Дичковський.

в) Сучасне покоління ніколи не зуміє оцінити великих діл своїх світлих мужів-геніїв. На це треба історичної перспективи... Але, вже нині з цілою певністю можна сказати, що згадані вище два митрополити Києво-Галицькі й всієї Русі — Андрій і Йосиф, — управляючи світло українською Христовою Церквою майже ціле 20-те сторіччя, вже створили нову величню епоху в її історії, що запишеться золотими буквами нових ідей, наук і діл на довгі століття не тільки в Українській Церкві, але і Всесвітній.

Шукаючи паралельних індивідуальностей у нашій історії, важко знайти подібних їм велетнів духа, не лише на церковно-релігійній, але й на всенародній ниві: перший український митрополит Київської Русі Іларіон (11 ст.), унійний подвижник митроп. Ісидор (15 ст.) чи митрополити Українських (православної й католицької-уніятської) Церков — Петро Могила і Веніамин Рутський з часів Хмельниччини (17 ст.) — ледве дорівнюють двом попереднім, і щодо часу діяння і відносно довершених діл. Історичні діла Митрополита Андрія Шептицького і Йосифа Сліпого на всіх майже ділянках українського життя є такі величаві і тривкі, майже повне сторіччя, що їх можна зрівняти хіба з творчістю двох суверенів України-Русі в нашій ранній історії — великих київських князів: Володимира Великого (980-1015) та Ярослава Мудрого (1019-54). Не диво ж, що наш нарід обдарив тих чотирьох велетнів духа такими красними епітетами, як: “Ясне сонечко”, “Батько народу і тесть Європи”, “Живий Святець”, “Світлий ісповідник і перший Патріарх України-Русі”.

Нині вже тяжко знайти між мільйонами українців, а то й між тисячами культурних чужинців таких які не знали б оцих чотирьох світлих мужів українського народу. Але, якось воно так буває в історії людства, що його генії являються носіями нових ідей та творцями епохальних діл не для сучасників, а для майбутніх поколінь. Сучасники (заскорузли в консерватизмі, тобто “в букві законів”) розп’яли навіть Христа-Бога. “До своїх прийшов і свої його не прийняли”. Так, що ж тоді говорити про людей смертних, хай і геніяльних творців нових епох. Небеса послали Україні тих двох духовних велетнів-геніїв не для сучасників, але для майбутніх поколінь 21-го і наступних сторіч.

*) На основі споминів і записок українського артиста-малюра Михайла Мороза зібрав і зредагував цей спомин з 1980/81 р. мгр. Ілля Городецький бувш. слов’янський бібліограф Сирануського Університету в ЗСА.

2. МИТРОПОЛИТ АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ — МІЙ ВЕЛИКИЙ УЧИТЕЛЬ І ДУХОВНИЙ БАТЬКО

Слугу Божого Митрополита Андрія пізнав я вперше в 1923 р., коли то завдяки добрим людям з Бережан (д-рам М. Чайковському та В. Бемкові) й самому Митрополитові, я став студентом Української Академії Мистецтв у Львові під проводом проф. Олекси Новаківського. Митрополит був фундатором, основником і головним куратором тієї мистецької школи та викладав у ній історію мистецтва. Крім Митрополита Андрія, навчали в тій школі ще 10-12 інших професорів, як І. Раковський, І. Свенціцький, О. Курилас та інші.

Двадцять років (1923-1943), за винятком 1½ років моїх вищих мистецьких студій в французькій державній академії мистецтв (“Julian”) і наукових подорожей по Італії, я постійно перебував у близькому сусідстві та в тісній співпраці з Митрополитом Андрієм. Через це я мав добру нагоду основно пізнати Його світлий інтелект, золоте батьківське серце для всіх та Його інтимне святе життя в усіх проявах Його душпастирства.

Коли ж згодом, по смерті О. Новаківського (в 1935 р.), став я особистим малярем-портретистом самого Митрополита Андрія, а на кінець три роки (1937-1939) ще й замешкав у митрополичій палаті, так тоді, перебуваючи в духовій орбіті Великого Митрополита, міг я постійно студіювати цю надзвичайну індивідуальність. До того ж, через три роки (1937-1939) я майже кожного ранку служив Митрополитові Андрієві до Служби Божої (завжди співаної!) і міг я безпосередньо бачити і переживати ту божественну благодать, яка мене всеціло наповняла, коли той Живий Святець священнодійствував. Тут наведу хоч кілька споминів-фрагментів, яких я був наочним свідком й співучасником. Очевидно, деякі з тих подій то були чуда (їх важко пояснити природними законами чи софістичною казуїстикою), які сповнилися в моїй приявності надо мною чи моєю ріднею — завдяки молитвам Митрополита Андрія (ще за Його життя), або Його святому посередництву в критичних хвилинах мого життя перед Престолом Всевишнього — вже по смерті Митрополита Андрія. Коротко: В моєму найсвятішому переконанні, Митрополит Андрій Шептицький був не тільки великим учителем і взірцем душпастерем, то була геніяльна індивідуальність в Історії України першої половини 20-го сторіччя.

3. МИТРОПОЛИТ АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ, ЯК НАУКОВЕЦЬ- ФІЛОСОФ І СВЯЩЕНИК-АСКЕТ

а) Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький був завжди ентузіастом великих священних ідей, позитивною божою людиною, як у теорії, так і в практиці. Він учив мене бачити світ як найдосконаліший і непомильний твір божих рук — Найвищого Архитекта, Во-

лодаря Вселенної, Господа Бога. Сам же, хоч був геніяльною особою, в щоденному практичному житті, був слугою слуг і “священиком по чину Мелхиседека”.

б) Від 1935 р. я постійно перебував на Святоюрській Горі Львова, як надворний мистець-маляр Митрополита Андрія. Коли ж у 1937 р. мене перенесено до митрополичої палати, так тоді я вже був близько самого Митрополита Андрія і мав нагоду майже щоденно слухати його розмов і наук, які Він проповідував для всіх, що мали щастя перебувати в його присутності, того Велетня духа, Пророка і Мойсея наших часів.

Часто ми, по обідній молитві, виходили в сад (при митрополичій палаті) і там розмовляли про велич і глибину божої краси в природі, якою “напувались” духово мистці, поети, філософи, аскети, композитори-музики, ба навіть політики, й всі ті скромні, справжні мудреці, що творили молитовні пісні Всевишньому і Всемогучому Творцеві Господу-Богу. Митрополит Андрій любив оповідати й дискутувати про різних науковців, винахідників і святих, які в своєму житті і праці признавали авторитет Архитекта Вселенної й одушевлялись небесною її красою, прецизністю співдії в її супермистецькій конструкції і гармонійністю співпраці всіх органічних і неорганічних творинь божих. Пам’ятаю, з якою любов’ю оповідав нам Митрополит Андрій про св. Франца з Асичу та його інтимну розмову з пташками й всією неперочною красою в живій, чарівній природі.

в) Як досконалий і неперевершений знавець не лише св. теології, але і філософії та історії мистецтва й біографій поодиноких мистців, Митрополит Андрій поясняв привним і мені (як мистцеві зокрема) правдиві вартості мистецької творчости в цілому світі. Він учив мене, що мистецтво є не тільки “Великим ремеслом”, але передусім прославною піснею Небесному Архимистцеві, отже й скромною, славословною молитвою Всемогучому Богові. Він учив нас пізнавати Бога в усіх наших змаганнях до досконалості в усіх наших творчих працях.

г) Дуже часто я служив Митрополитові Андрієві до св. Літургії. В часі богослуження (на молитві Він був інший, як звичайно) його тіло було тоді якесь астральне, немов надземне! В той час і я особисто почував себе найщасливішою істотою — надземною людиною. Я бачив нашого Найвищого Архиерея на розмові із самим Богом. Я радів, що маємо такого Святого Посередника між Господом Богом і нашим народом. В Достойній Святій Особі Митрополита Андрія мені вживався тоді сам Б о г - О т е ц ь . Який же ж я був тоді щасливий!

г) Відомий український письменник, славний новеліст **Василь Стефаник**, мав у своїм звичаю раз-у-рік приїжджати із свого Русова у Львів. Як тільки висів із поїзду на Великому дворці, то перші свої

кроки він звертав у напрямі Святоюрської гори. У митрополичій палаті голосився на авдієнцію до “Владики Митрополита Андрія”, який його радо приймав. Там оба мислителі довго і щиро розмовляли. Щойно після тих головних відвідин, Стефаник йшов на долину міста (бож св. Юр домінує надо Львовом) до “своїх радикалів” (Стахова й інших). Коли ж ті докоряли Стефанику, що він “шукає ласки в графів”, то письменник відповідав тим софістам-хлопоманам типово постепанівському: **“Я люблю дивитись на ту срібну голову, що думає і журиться про всю Україну”.**¹⁾

А втім, не тільки українці так високо цінили свого Митрополита, але і кожний визначний чужинець, що в тих часах (до 1940-их років) інтересувався ближче українською та східньо-європейськими проблемами, починав свої досліди візитою в Святоюрського Патріярха Андрія. Діставши тут авторитетні інформації, звичайно не потребував йти ще й до інших.

д) Митрополит Андрій молився постійно не тільки за свій нарід, але й “за всіх і вся”, уважаючи себе духовним опікуном і батьком усіх убогих і покривджених без огляду на народність, релігійні і політичні переконання. До Нього приходили за поміччю (не лише моральною, але й матеріальною) не тільки українці, але й поляки, жиди та люди іншої національності, наче до Батька, вибраного Богом для всіх. І Він був ним — тим добрим і справедливим батьком, оборонцем усіх і суддею для всіх! Згадати б тільки Його відважну (життям ризкуючу!) оборону жидів та спасіння сотень (як не тисяч) їх від певної смерти в 1939-1944 роках в часах гітлерівських масакр мільйонів людей.

е) Митрополит Андрій ревно опікувався убогими, бідними і служачими, що використовувані багатими грошелобами, не знали до кого вдатись за поміччю. Він творив для них харитативні організації, школи для неграмотних, посилав до них душпастирів, опікувався їх дітьми, здібніших посилав у вищі школи, а навіть і за границю до таких країн, як Австрія, Італія, Німеччина, Франція, й інші.

є) Митрополит Андрій був великим аскетом — людиною молитви і частих постів. Він часто і щиро молився та умертвляв себе постом. Він був подібний до тих святих угодників божих, що все добро своє, а навіть і “життя своє за друзів своїх віддали” за правду Христову борючись.

Коли в 1933-34 рр. більшовицька Москва знищила сім мільйонів найкращих людей в Україні, Митрополит Андрій тоді молився

¹⁾ З оповідань братанича Василя Стефаніна — Михайла Стефаніна, студента Української Богословської Академії у Львові, в 1934-1939 рр. (Переназав І. Городецький).

майже безперестанно і строго постив через п'ять днів, не приймаючи їди взагалі. Загально відомі були Його аскетичні вправи та дуже строги вмертвлення в часі Великого Посту, навіть як то й грозило Його смертю.

4. ДИВНІ ДІЛА ТВОЇ, О ГОСПОДИ!

Багато разів у моєму скромному житті був я в дуже тяжких, а то й просто трагічних ситуаціях, — від 1927-го року починаючи. І завжди, завдяки св. молитвам Митрополита Андрія, чи пак Його посередництву перед Богом, я виходив щасливо. Попросту чуда діялися надо мною завдяки діянню Живого Святця — Митрополита Андрія. Я завжди відчував (від 1927-го року починаючи) і до нині (на 75-ому році життя) постійно відчуваю: Його особливішу опіку над моєю ріднею і надо мною особисто! Бо кожний раз, коли я був, чи є, на грані найбільших нещасть, важких смертельних хворіб, чи життєвих випадків і життєвої безвихідности, я молився перед образом Сл. Б. Митрополита Андрія, і завжди по такій щирій просьбі-молитві, я відчував моральну полегшу і наглу поміч.

а) В 1927 р. (я тоді був студентом 4-го року Мистецької Школи проф. О. Новаківського у Львові) я тяжко захворів на запалення легенів. Лікар О. Барвінський заявив, що стан мого здоров'я безнадійний і моє життя кінчиться. (Я плював кров'ю і прямо догоряв). В той критичний момент, я поручив себе і рідню молитвам Митрополита Андрія з вірою, що Його посередництво перед Богом про поміч для мене, оздоровить мене і спасе від смерти... Так воно і сталося! Таки в приявності д-ра Барвінського, я нагло виздоровів. Як тоді, так і ввесь час, аж понині, я свідомий того, що це сталося завдяки молитвам Митрополита Андрія.

Коли я, виздоровівши, дякував Митрополитові Андрієві за молитви, Він святочно заявив мені: "Ваша глибока віра і моя покірنا молитва за Вас до Отця Небесного — виздоровила Вас".

З того часу, я завжди вважав, що завдяки молитвам Митрополита Андрія, скільки разів у важких хвилинах життя я молився і просив Його про молитви і заступництво перед Всевишнім, я завжди одержував поміч.

б) В 1929 р. під час моїх вищих мистецьких студій в паризькій Академії Мистецтв ("Джулян") я тяжко захворів на запалення ставів. Ніякі лікарі, ні лікарства, не помагали. Тоді я усім своїм еством перенісся молитовно на Святоюрську гірку у Львові і покірно благав заступництва Митрополита Андрія перед Всевишнім, щоб я виздоровів і міг продовжати свої студії та виконувати свою творчу мистецьку працю. І знову сталось чудо: В тій же таки годині, опустили мене болі в ногах і руках і я почув себе цілком здоровим.

в) Прийшла Друга світова війна в 1939-1945 роках, зі всіма своїми страхіттями смерти, голоду і холоду та трагедіями, які і мені довелося пережити і кілька разів ввічі смерті заглядати. Ось у лютому 1944-го року на Гуцульщині мене арештує німецьке Гестапо (разом з гуртом інших визначніших громадян села Космача й околиці) та за мниму співпрацю з УПА (Українська Повстанська Армія) присуджують нас усіх на смерть (розстріляти на другий день ранком). Очікуючи смерти, я цілу ніч щиро молився, перенісся молитовно до Митрополита Андрія, прохаючи помочі і посередництва: “Господи, не опусти мене!” — благав я Небес, “Мій Святий Покровителю, Митрополите Андрію, моли Бога за мене грішного!” — шептав я дрижачими устами, злітаючи думками понад Святоюрським Собором. І знову сталась подія. Коли раннім-ранком нас вивели на розстріл і впали стріли, я остався живий, прикритий трупами моїх собратів-героїв. Цю подію я приписую молитвам Митрополита Андрія і Його заступництву перед Богом. Цю подію тяжко пояснити випадком.

г) Подібна історія повторилась ще раз у серпні 1944-го року. В тих же самих Космацьких Карпатах. Цим разом арештувала мене малярська жандармерія, що прийшла на зміну німецькому Гестапо, повіривши наклепам польських донощиків. І знову ведено нас на розстріл, коли, дякуючи св. молитвам і посередництву Митрополита Андрія, я був врятований. Нашу валку побачила одна дівчина і дала знати місцевому парохіві о. Каменецькому, а цей, скорою інтервенцією у команданта жандармерії, визволив мене від смерти.

г) Втікаючи з Гуцульщини через Малярщину на Захід — опинився я з дружиною й однорічним сином Ігорем на Словаччині в місцевості Оремляс. Було це в місяці листопаді 1944 р. (отже вже по смерті Митрополита Андрія, що помер 1-го листопада 1944 р.). Вечером зловила мене російська партизанка НКВД (її смертоносний відділ, т. зв. “Смерш” — смерть шпигунам) під проводом п-полк. Єгорова. По короткім допиті, присуджено мене, разом з родиною та всіма супутниками, розстріляти на другий день ранком. Із зв’язаними руками, дрижав я в пивниці в передсмертному страху і щиро молився, взиваючи заступництва мого Духового Батька, Митрополита Андрія відвернути від мене ту страшну мученицьку й неповинну смерть. Нагло і несподівано в пізню ніч з’явились в пивниці мого арешту два словацькі офіцери і вивели мене та мою родину крадькома поза ворота в’язниці. Це в моєму найсвятішому переконанні, було спасіння — завдяки посередництву Сл. Б. Митрополита Андрія.

д) Нарешті я добився до столиці Словаччини м. Братіслави. Було це перед самою капітуляцією Німеччини — 20-го березня 1945 р. Тут мене знову арештувало Гестапо і вдруге загрожено розстрілом. Я знову цілим своїм еством звернувся в гарячій молитві до мого святого опікуна, Митрополита Андрія, про поміч і посередництво перед

Отцем Небесним, щоб рятував мене і спас моє життя, як опікуна моєї родини та для творчого мистецького життя. І тим разом сталося прямо чудо! Мене викликано з арешту і випущено на волю.

е) В тій же самій Братиславі в 1945 р. важко захворів мій одинок — син Ігор (на шкарлятину і рівночасно на дифтерію). Лікарі ствердили, що в такому стані, в наслідок тих хворіб, дитина не буде жити. Настали страшні хвилини боротьби життя зі смертю в нашого сінка Ігоря, а з цим Голгофта душевних мук і страждань батьків.

Тоді я клякнув перед образом Спасителя і став молитись і благати мого Духового Батька, Вчителя і Святця, Митрополита Андрія, про Його заступництво перед Небесним Отцем, щоб привернув здоров'я і життя нашому синові. Сталась надзвичайна подія. Виздоровлення було нагле. Ми наочно переконались, що моя і моєї дружини Ірини молитва, за посередництвом Митрополита Андрія, були вислухані: наш син наче повернувся з того на цей світ.

е) В моїй півстолітній мистецькій праці та в моєму особистому житті, десятки разів стояв я перед дуже важкими проблемами. В належній і правильній розв'язці тих гордійських життєвих вузлів я завжди зазнавав особливої опіки й духово-містичної помочі від Сл. Б. Митрополита Андрія.

На 75-му році життя, в цьому 54 роки науки і практики, головно в ділянці мистецтва, я — як дослідник божих законів і правд краси в живій природі — свято вірю в усі божі правди та в боже наділення деяких людей (святців), пророків, апостолів, вибранців божих, чи як їх звали — особливішими ласками творити надзвичайні діла-чуда для добра своїх людей, учнів і т. п., що в покорі і молитві шукали і просили божої ласки. До цих щасливців і я належу, що завдяки овятому посередництву і особливішій опіці надо мною Вічного Святця Митрополита Андрія Шептицького так багато надприродних ласк зазнавав від Бога. Бо, скільки разів я в своєму житті мав, здавалось непереможні, труднощі, тоді я благав на самоті й в щирій молитві мого Духовного Попровителя, Митрополита Андрія, про поміч. Не минало один-два дні, а бувало й в тій же таки годині — ясна, як сонце думка давала добру розв'язку навіть в найтяжчій справі, як у мистецькій праці, та і в особистих чи родинних турботах. І тому Сл. Б. Митрополит Андрій є не тільки визначним Архпастирем Української Католицької Церкви, Він для мене завжди був і є Святим, подібно як Князь Київський, Св. Володимир Великий.

ж) Проживаючи кілька літ (1947-1949) в німецькому місті Регенсбургу (Баварія) в таборі ДіПі (переміщених осіб, тобто політичних емігрантів) я несподівано "відкрив" у п. Букати (аптекаря зі Стрия), завдяки моєму біографові мгр-ві Іллі А. Городецькому (тодішньому організаційному референтові Українського Допомогового Комітету Округи Нідербаерн і Оберпфальц) — мій образ-композицію з 1939 р.

“Митрополит Адрій править Службу Божу” (момент “Отченашу”). Це була для мене історична подія і надземська радість, бо ж в часі Другої світової війни я стратив понад 800 (вісімсот) моїх цінних праць, аж ось тут найцінніший з них просто чудом віднайшовся. Було це весною 1947-го року. З того часу понині, тобто повних 30 літ, я вже ніколи з тим озразом не розлучаюсь, часто над ним працюю і зробив уже з нього кілька великий копій, м. ін. для нашого Святішого Патріярха Кир Йосифа та для Обителі Отців Студитів у Римі і для моєї скромної резиденції в Статен Айланд коло Нью Йорку. Наша кімната, в якій є приміщений цей образ, є не лише моєю мистецькою робітнею, але й нашим родинним “Святая Святих”.

Висновки:

Так то я вже ніколи не розлучаюсь зі своїм Великим Учителем та Святим Покровителем і постійно з Ним інтимні розмови проводжу, навколішках часто молюсь і прошу про Його прославу та Його заступництво перед Богом.

В 1944-1978 рр. я багато разів був важко хворий. Працюючи (звичайно одинцем) в природі, я часто перестуджувався (особливо пізньою осінню чи зимою) та тяжко хворів на запалення. Знову ж у гарячі дні літних спек, задушлива погода валила мене з ніг. Бувало — приятелі рятували мене непритомного (з палітрою в руці на землі) і лікарі (д-р Макарушка, д-р Макаревич, д-р Мороз) знову приводили мене до свідомости і здоров'я. Але, завжди тут головним “лікарем” і мотором була “Вища сила”, тобто особливіша опіка Святця Митрополита Андрія, і то вона мене спасала. Таке говорить мені моя совість і я в це свято вірю! Так, завдяки передусім цій святій опіці, нині на 75-му році життя, я ще повністю творчий на мистецькому полі — тоді, коли 75% моїх ровесників уже давно перейшли в відпочинковий стан. Хай же ж вічна буде честь і слава Великій і Божій Людині не тільки українського народу, але й всього христинського люду й всієї Вселенної, Сл. Б. Митрополитові Андрієві Шептицькому!

5. ЕПІЛОГ

“Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незломнім завзяттю —
Підеш ти в мандрівку століть
З мого духа печаттю...”

Іван Франко “Мойсей”

а) Якщо я можу виобразити собі в артистичній уяві постать-особу Бога Отця (Творця Небесного) — то бачу все в моїй уяві повний величч і достоїнства, доброти і любови до свого Народу і всього людства — образ особи Світлого Митрополита Андрія Шептицького, Архиепископа Львівського, Єпископа Кам'янця Подільського — Духового Патріярха всієї України-Руси й Вселенської Церкви.

Интересне, що подібні враження пережили і інші, не тільки українці, але теж і чужинці:

В 1930-их роках (по ганебній польській пацифікації) відвідав нашого Митрополита Андрія на Свято-юрській горі визначний французький журналіст, редактор щоденника "Матен". Згодом, повернувши в Париж, він описав з великим ентузіазмом свої враження з тієї зустрічі, славословлячи глибокий інтелект Митрополита Андрія, Його прекрасну літературну французьку мову, Його всесторонню інтелігенцію, а при цьому надзвичайну скромність справжнього аристократа не лише з походження, але передусім духа, і маєстатичну поставу. Кінчаючи свій репортаж, французький журналіст дослівно написав таке: **"Розмовляючи і дивлячись на ту маєстатичну постать зі срібною головою, я мав враження, що передо мною сидить сам Бог-Отець!"**.

Так, таким то Велитнем Духа і святої достоїнності був не хто інший, а наш славний і святий Архипастир зі Свято-юрської гірки Сл. Б. Митрополит Андрій. Відомий американський історик Східніх Християнських Церков Доналд Етвотер ось так характеризує нашого Свято-юрського Патріярха: **"Андрій Шептицький був не тільки найбільший Ієрарх Східніх Церков у своєму часі; він є теж й одною із найвищих значніших постатей у Вселенській Церкві".¹⁾**

Подібно пишуть і славословлять великість духа і святість душі нашого Митрополита десятки інших церковних і світських істориків, між ними не можна не згадати визначного французького історика К. Ш. Коралевського,²⁾ Папу Пія XII³⁾ та багато інших українців і чужинців історії України, особливо ж героїчно-мученицької її Церкви. (Гляди книжку: Dr. G. Prokoptschuk. Der Metropolit. München, 1955, 283-288 ст.).

б) Я часто бачився з Митрополитом Андрієм і слухав Його розмов і дискусій, наук і проповідей на протязі майже двадцяти літ. Я був наочним свідком, як Він молився, відправляв, постив, умертвлявся, терпів... Це все проймало мене до глибини душі. Через три роки я майже щоденно служив Йому до св. Служби Божої (співаючи) і приймав св. Причастя з Його священних рук. Тоді почувався я в надземному світі. В часах молитви лице Митрополита Андрія було іншим, ангельським, святим, особливо ж коли по освяченню Предложених Дарів, Він молився до св. Духа, або в часі "Отчєнашу", як Він, піднісши руки вгору, могутнім голосом вимовляв: **"Отчє наш"... Я тоді в страху і покорі відповідав — співаючи "Амінь!"** Вже майже 50 літ

¹⁾ Attwater, Donald. The Christian Churches of East. Vol. I, p. 74, Milwaukee, 1948.

²⁾ Koralevsky, S. Le Metropolit Andre Cheptycki. Son action pastorale, scientifique et philhenotique. Paris, 1920.

³⁾ Папа Пій XII. "До всіх Східніх Церков", Енцикліка. 1945.

минає з того часу, як прогомніли божественні слова нашого рідного Мойсея, а я ще й донині їх чую в затишках моєї душі: ...“Хай святиться ім'я Твоє і буде воля Твоя”.

Тоді то я змаловав той священний момент “Отче-нашу”, як наш Великий Святець і Національно-Духовий Пророк піднісши руки к'Небесам молиться за нарід свій і всіх і вся. З того часу той образ стався центральним і найціннішим моїм твором поміж трьома тисячами образів в усій моїй понад півсторічній мистецькій праці. Так, я, аж до нині — малюючи — часто повертає до праці над удосконаленням того образу і благаю Всевишнього, щоб приспішив той момент, коли наш Святий Митрополит Андрій стане вже офіційно Святим Вселенської Церкви. Бож Він уже за життя Свого міг сміло сказати за св. Апост. Павлом: “Вже не я живу, а живе в мені Христос”.

в) Востаннє бачився я з Митрополитом Андрієм зимою 1942/43 р. приїхавши з Космача на виставку всіх українських мистців у Львові. Були це важкі і трагічні роки Другої світової війни. Усюди відчувалося жахливий терор. Окупант не шадив і автохтонів цієї землі — українців. Тисячі їх вивозили на невідомі роботи у Третій Райх, інших запроторювали у тюрми, а ще інших потасмно ліквідували. Розстріли видатних українських особистостей (поетеса Олена Теліга і інші) до глибини потрясли і обурювали українське суспільство. На фоні тих жалюгідних і жорстоких подій, Митрополит Андрій видає своє історичне послання п. н. “Не вбивай!”, в якому гостро засуджує гітлерівський терор. Мимо негайної акції ворога не допустити до поширення послання, воно таки розійшлося в тисячах примірників по всій Україні і сусідніх краях. І тільки надзвичайна популярність, пошана і любов до Митрополита Андрія серед нашого народу та побоювання всенароднього бунту, здержали німців перед драстичними потягненнями відносно особи Митрополита Андрія.

Ось у таких то обставинах я стрінувся з Моїм Великим Учителем і Покровителем та Духовним Батьком і Оборонцем не тільки всіх українців, але й усіх “плачучих і страждаючих”. Наша зустріч була дуже зворушлива, а наша розмова більше як щира. Не знав я тоді, що це була наша вже остання зустріч тут на землі. Мимо всіх тодішніх жахливих переживань, терпінь і “турбот про всю Україну” (як характеризував Митрополита Андрія В. Стефаник), Він був дуже спокійний та живо цікавився мистецькою працею і виставкою наших мистців із всієї України та Західньої Європи. Очевидно була мова і про наше трагічне політичне положення. Митрополит Андрій, залишаючись, як вірний Архипастир із своїм народом, благословив мене і мою рідню на щасливу дорогу в західній світ. Сам же приготувався на мучеництво. В одному з останніх листів до Святішого Престолу просив тодішнього Папу Пія XII благословити Його на мученицький шлях, назначивши своїм наслідником Архiepіскопа Йосифа, ниніш-

нього Патріярха. Ми щиро розпрощались і я залишив Свято-юрську гору в глибокому жалю.

Скоро, повернувшись у Космач, я одержав прецінне й останнє вже письмо від Митрополита Андрія.

ВИСОКОПОВАЖАНИЙ і ДОРОГИЙ ПАНЕ МИХАЙЛЕ

Ви були так добрі дарувати мені незвичайно цінні студії, які я високо ціню і з великою вдячністю приймаю. Складаючи за той дар найсердечнішу подяку замовляю у Вас образ, краєвид в околиці Космача о розмірах які Самі виберете. Образ призначений мною до нашого Музею як типовий архитвір Вашого мистецтва.

Прийміть від мене вискази

щирої вдячності і пошани

† АНДРЕЙ.

Львів, 18 січня 1943 р.

Висоповажаний Пан

МИХАЙЛО МОРОЗ

Артист маляр

в Космачі.

Цього роду духовий диплом "Summa cum laude" для мене скромного студента від Великого Учителя я зберігаю як найбільший скарб. Це ж бо історичне признання за мою мистецьку працю і Архиерейське благословення мого Духового Батька.

Тож глибокий поклін Тобі наш Великий Учителю! Моя найвища вдячність і шана, Тобі наш Мойсею!

"Будеш батьку панувати

Доки живуть люди

Поки сонце з неба сяє

Тебе не забудем...!"

(Тарас Шевченко)

Мгр. Євген Іванків

СВЯТИЙ ДУХ І ХРИСТОВА ЦЕРКВА

Східню церкву західні богослови часто називають “Церквою Воскресіння”. І справді, усі наші недільні богослужби продовж цілого року — це один величний гімн у честь Воскреслого і Прославленого Спасителя. Пасхальна благовість нашої Святої Східньої Церкви має воскресити в серцях модерних злібералізованих християн віру у Воскреслого Христа, переконати їх, що Ісус Христос це не якийсь мрійник-ідеаліст, який, хоч і був Богом, то зрікся свого Божества і став звичайною людиною та як людина закінчив зі смертю своє існування. Ні! Христос — це Богочоловік, Цар неба і землі, це Переможець над гріхом, над смертю і дияволом. Ось і велике завдання Східньої церкви в модерному світі. Але ця Церква має ще іншу особливу місію до здійснення: пригадати західньому християнству важливу роллю Святого Духа в житті Церкви, який робить нас учасниками Христового Воскресіння. Глибше розуміння діяння Святого Духа є основою передумовиною до належного пізнання Таїнства Пресв. Трійці, цієї найважливішої правди нашої віри, що є угольним каменем християнства. Східня Церква — це не тільки “Церква Воскресіння”, але також і “Церква Святого Духа”, яка, розуміючи конечність ієрархічної структури і канонічного правопорядку в Церкві, присвячує також дуже багато уваги пневматичним, містичним і харизматичним аспектам в церковному житті та вважає їх суттєвими елементами Христової Церкви.

Для нас, українців, значення Святого Духа полягає ще в тому, що Божий храм при Львівській Духовній Семинарії, пізніше Греко-католицькій Богословській Академії, був присвячений Святому Духові. Під опікою цього Божественного Духа Правди і Життя Подателя на протязі довгого часу (1783-1945) виховувалися нові кадри працівників у Христовому винограднику, національно-громадських провідників, діячів культури, пробудителів Галицької України. Серед них золотими буквами записалися на сторінках нашої історії такі світлі постаті і Великі Духа, як Слуга Божий Митрополит Андрій та його наслідник Блаженніший Патріярх Йосиф. Віримо, що Святий Дух далі опікується нашою Церквою і народом у важких умовах більшовицького терору і еміграційного ідеологічного хаосу, що надхне нас єдинимислієм, братолюбієм та Божою мудрістю, озброїть нас силою з висот та покаже єдино правильний шлях до релігійного та національного визволення.

Зшестя Святого Духа — народження Церкви

Коли є мова про відношення Церкви до Пресв. Трійці, то західні християни мають тут у першій мірі на увазі Другу Божу Особу, Воплоченого Божого Сина, Ісуса Христа. І дійсно, Христос є основником і головою своєї Церкви, а Церква є непорочною обручницею Ісуса Христа і Його Містичним Тілом. Але фактом є також, що Воскреслий і Прославлений Христос, який сидить у небі праворуч Отця, діє у своїй Церкві тільки через Святого Духа, якого зіслав нам у п'ятдесятий день після свого Воскресіння. Через свою спасительну смерть і славне Воскресіння Христос дарував нам спасіння і вічне життя, але щойно Святий Дух робить нас учасниками цього нового життя. Христос сказав до своїх учеників і всіх нас: "Ось Я з вами по всі дні аж до кінця віку" (Мат. 28, 20). Але ця постійна приязнь Христа поміж нами здійснюється через Святого Духа. Це Святий Дух об'єднує усіх православних християн в одне Таїнственне Христове Тіло, тобто Вселенську Церкву та єднає нас з Головою Церкви, Прославленим Божественним Спасителем. Тому Церква — це твір Святого Духа.

Перед Зшестям Святого Духа Христові апостоли та ученики не творили ще Церкви. Їхня діяльність обмежувалася виключно до живітського народу. Навіть Христове Воскресіння, яке переконало їх про Божество Ісуса Христа, не перемінило їх ще внутрішньо, не зробило їх ще готовими на жертви і смерть у зв'язку із проповідуванням Христової Євангелії між поганськими народами. Цього довершив щойно Святий Дух, який зодягнув їх "силою з висоти". Як бачимо, роля Святого Духа є незвичайно важливою у творенні Христової Церкви та в її діянні. Визначний англійський кардинал Меннінг з Вестмінстеру висловив дуже оригінальні думки про відношення Святого Духа до Церкви. Він твердив, що Третя Божа Особа є так тісно зв'язана з Церквою, як Друга Божа Особа з людською природою в Ісусі Христі, отже "гіпостатично", коли вжиємо богословської термінології. Такі погляди можуть видаватися дивними для декого, але вони є вповні згідні із традиційним вченням Святих Отців. "Де є Церква, там є Дух, а де є Дух, там є Церква" — писав св. Іринеї з 2-ого століття. Інший великий Святий перших століть християнства, св. Ігнатій, висловив подібні думки у відношенні до Ісуса Христа: "Де є Христос, там є Католицька Церква". Ті твердження не суперечать собі, тільки себе доповняють. Як уже згадано на початку статті, Христос діє у своїй Церкві через Святого Духа. Церква є Таїнственным Тілом Ісуса Христа, а рівночасно і храмом Святого Духа.

Вселенськість, єдність, помісність

Перед своїм Вознесенням Христос дав своїм апостолам важливе припоручення: "Ідіть і навчайте всі народи і хрестіть їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа" (Мат. 28, 19). Тут уже є мова про Вселен-

ську Церкву, яка має охоплювати всі народи. Дехто робить з цього Христового заповіту мильне заключення, що в Церкві, як вселенській установі, немає місця на національні чи помісно-церковні різниці, що тут має наступити якесь злиття народів в ім'я універсального християнства. Події Святої П'ятидесятниці виразно опрокидують таке твердження і таку концепцію Вселенської Церкви. Святий Дух навчив апостолів чужих мов, щоб вони кожному народові проповідували Христову благовість в його рідній мові: "Усі вони сповнились Святим Духом і почали говорити іншими мовами, як Дух давав їм промовляти... партяни, мідяни, еламїї, і мешканці Месопотамії, Юдеї і Каппадокії, Понту й Азії, Фригії і Памфілії, Єгипту й околиць Лівії, що біля Кирени, що тут перебувають, юдеї і прозеліти, критяни й араби — ми чуємо їх, як вони нашими мовами проголошують величні діла Божі" (Діяння 22; 4... 11). Отже не уніформізм, але плюралізм є основною рисою Христової Церкви, яка дорожить мовою, культурою і традицією кожного народу. Можна сміло твердити, що дар проповідування Святої Євангелії в рідній мові кожного народу дав поштовх до творення різних літургічних обрядів, церковних традицій, різних звичаїв і церковних законів, різних богословських систем з рівночасним збереженням суті віри), або, загально сказавши, — церковної помісности. Російський православний богослов Володимир Лоський твердить навіть, що Христос установлює в Церкві єдність, а Святий Дух — різnorodність. Таке протиставлення Святого Духа Христові не є вповні оправдане, бо і Святий Дух є принципом єдності в Церкві, як це виходить зі слів св. Ап. Павла: "Одне бо Тіло, один Господь, одна віра, одне хрещення" (Еф. 4; 4-5). Правильніше можна сказати, що Святий Дух творить єдність у різnorodності, так як це є у житті Пресв. Трійці.

Коли глядимо на Церкву у світлі діяння Святого Духа, тоді відкриваються перед нами нові перспективи внутрішньої повноти Христової Церкви, перспективи, часто притемнювані легалістично-централістичною інтерпретацією. Внаслідок дії Святого Духа кожна Помісна Церква є повною Церквою, бо має євхаристійну повноту, тобто цілого Христа у Пресв. Тайні Євхаристії і має повноту Святого Духа, як це виходить зі слів Божественної Літургії. Цей традиційний аспект помісности підкреслюють тепер православні богослови і ця концепція помісности і автокефальности Східніх Церков відіграє напевно важливу роль в екуменічних діалогах між Сходом і Заходом. Тому латинський переклад слова "помісний" на "партикулярний", тобто "частинний" є неправильний. Якраз на цій євхаристійній повноті помісних Східніх Церков базується їхнє право на духову і канонічну самобутність, на самоуправління і згідно з постановами Другого Ватиканського Собору Патріарх (або патріархорівний Верховний Архієпископ) кожної Східньої Помісної Церкви є "Отцем і Головою" своєї

Церкви. (Декр. про Східні Церкви, арт. 9). Тому обмежування законних прав Східніх Помісних Церков для добра “цілоти”, тобто якоїсь фіктивної суперструктури є нереальне і неоправдане, бо розвиток кожної Помісної Церкви є рівночасно і розвитком Вселенської Церкви.

З цього виходить, що помісність і патріярхат Східніх Католицьких Церков — це не тільки справа канонів, морального закону справедливості і церковних традицій, але що тут є також богословські рації і навіть у Святому Письмі (події П’ятидесятниці) знаходимо вже зародки помісности. Дуже знаменне також, що в основі цієї біблійної помісности є національний принцип (мови народів), а не територія, на якій можуть жити різні народи, що говорять різними мовами, ані не державна приналежність.*) Якраз під впливом Святого Духа Церква і християнство стали чимсь рідним і близьким для поодиноких народів, вросли в їхній побут, культуру, історію. Як члени і діти вселенської християнської родини маємо жити в братній любові і співпрацювати з іншими народами і помісними Церквами, але при тому все мусимо пам’ятати про потребу збереження свого власного “я”, своєї національної і церковно-помісної ідентичности.

Східньо-західня церковна проблематика у світлі богословії Святого Духа

О. Н. Нітлер з Чину Венедиктинів слушно завважив у своїй доповіді, виголошеній на конференції Української Католицької Молоді в Чикаго 1974 р., що всі головніші розходження між Сходом і Заходом заторкували в якійсь мірі істоту і ролю Святого Духа; контрверсія щодо походження Святого Духа, проблема “епіклези”, тобто участь Святого Духа у Пресв. Євхаристії, відмінні практики уділювання св. Миропомазання, а головно різні інтерпретації суті Христової Церкви (Таїнство, чи Організація?) — усі ті питання мають виразний пневматологічний характер. Ще один доказ, з якою великою пошаною відноситься Схід до Святого Духа і як дуже наголошує важливість Третьої Божої Особи в ділі нашого спасіння. У Західній Церкві Святому Духові присвячується відносно дуже мало уваги. У празник П’ятидесятниці священник виголошує відповідну проповідь про Святого Духа, а пізніше на протязі цілого церковного року про Нього майже не згадується. Слушно підкреслюють західні проповідники і релігійні автори, що Святий Дух — це “невідомий Бог”. Західне хрис-

*) Цей національний принцип не слід змішувати з якимсь церковним націоналізмом, або чисто світською політикою в Церкві. Справа в тому, що не територія, ані не державна приналежність, тільки національні особливості людини, такі, як мова, звичаї, культура, тощо є органічно зв’язані з людською істотою та духовим життям людини, тому і Святий Дух користується ними в економії освячення і спасіння людського роду.

тиянство є так дуже христоцентричне, що в ньому практично немає місця на особливу місію Святого Духа, Якого вважають “додатком” до Ісуса Христа. Це не є тільки чисто теоретична настанова Заходу, бо вона віддзеркалюється також у практичному житті Церкви, у системі правління, законодавства, душпастирства, богословії, в церковній політиці та в розумінні екуменізму. Це є також і головна причина, чому східньому і західньому християнству так тяжко знайти спільну мову для повернення церковної єдності.

Православні богослови твердять, що клясичним виявом цього применшення ролі Святого Духа у Західній Церкві є оте “Філіокве”, тобто латинський додаток “і Сина” до Символу Віри у зв’язку з походженням Святого Духа. На їхню думку, уже цей факт є деградацією святого Духа, і він створив також відповідну психологічну атмосферу для недостатнього оцінювання значення Святого Духа в житті Церкви. В наслідок того, кажуть вони, і невидиме, але реальне головування Ісуса Христа відійшло на другий плян (бо це Святий Дух єднає Церкву на землі з її Головою в небі) та почала зростати влада і авторитет Римського Архиерея. Церква перемінилася у строго клерикальну інституцію, в якій домінує централізм та уніформізм, а закон піднесено до гідності і непорушності мало що не догми. Це перебільшене наголошування букви закону в Церкві та накидування латинських законних практик східнім християнам, що часто викликувало і викликає велике згіршення і невдоволення — є також і темою наукової розвідки “Екс Окціденте лекс” (“Із Заходу закон”), автором якої є наш визначний каноніст о. др. В. Поспішил.

Незвичайно цікаву критичну оцінку Римокатолицької Церкви подає сучасний румунський православний богослов Думітру Стапілоае у своєму творі “Богословія і Церква”. Він пише: “Занепад престою Духа в порівнянні зі Сином, занепад, який можна вивести від “Філіокве”, і майже цілковите зведення Духа до Сина — становлять спільно одну причину, чому в Римокатолицькій Церкві так рідко згадується про приявність і діяльність Духа. Христос-Слово, передавши владу Петрові і його наслідникам, а частинно наслідникам інших апостолів, після свого Вознесіння перенісся до якогось далекого, трансцендентного місця, в якому перебуває разом із Духом. На Церкві витиснувся характер юридичної організації, якою раціонально і абсолютистично управляє Папа, в якій занебується активна і постійна приявність Духа, так у ній самій, як і серед вірних, а також і приявність Христа, що є нерозривно зв’язана з Духом. Папа, єпископи і священники займають місце неприявного Христа... вірні не є подобою і видимими знаками невидимої, таїнственої і пневматичної приявности Христа, так як це є в православ’ю”. У цій критиці є, без сумніву, багато полемічно перебільшення і односторонності, але є також багато правди. У Католицькій Церкві зайшли великі зміни після Дру-

гого Ватиканського Собору, але у своїй основі Західня Церква ще й далі залишилася “Церквою закону”, як це слушно підкреслює у своїй праці о. др. Поспішил.

Тут треба пригадати, що Православний Схід не відкидає в засаді примату Римських Архієреїв, відкидає тільки папську юрисдикцію над цілою Церквою. Примат — у понятті Сходу — це не влада і юрисдикція, але служіння, головування в пошані і любові, це батьківська опіка першого між усіма пастирями. У грудні 1975 р. царгородський Патріарх Димитрій I у своєму листі до Папи Павла VI офіційно заявив, що у Вселенській Церкві “Єпископ Риму призначений начальствувати в любові й пошані і що Церква — (в Константинополі) обіймає його, віддаючи йому всю пошану, яка походить з цього становища”. Зазначив також, що є певний того, що висловлює думки первісної Церкви. Така євангельсько-апостольська концепція папського примату, що є також і запорукою видимої єдності Христової Церкви, є вповні згідною зі східним, пневматичним розумінням Церкви, в якій приявність і дія Святого Духа виявляються у своїй повноті і величі.

Через Святого Духа до єдності у Христі і до життя у Пресв. Трійці

У січні 1952 р. у паризькому щоденнику “Ле Монд” надруковано багатомовні слова грецького православного Митрополита Пантелеймона з острова Хіос. Цей митрополит писав: “Це тільки фанатизм роздуває незначні різниці, які існують між Православною і Католицькою Церквами, різниці, які ніколи не були серйозними, які були і давніше, але не спричинювали схизми. Ці дві старовинні Церкви, Православна і Католицька, повинні впасти собі в обійми, заплакати над своєю минувшиною, а відтак очищені сльозами покаяння повинні звернутися до Божої Всемогутності і через взаємне примирення дати своїм людям радість Господа”. Незвичайно глибокі, розумні і святі слова. Слова, навіяні Святим Духом. Виходить, що не плюралізм у Церкві, не різниці в обряді, дисципліні, в духовості, чи навіть у богословських системах спричинили схизму, бо плюралізм і різnorodність є природні і конечні, вони творять повноту Церкви, вони, як я старався підкреслити у попередніх розділах, є твором Святого Духа. Схизму створює фанатизм, нетолеранція, ненависть до свого брата у Христі, схизму створює брак Святого Духа у серцях християн.

Цей фанатизм, який спричинив схизму, виступає ще й сьогодні в різних формах гострих, полемічних суперечок, які згори виключають можливість якогонебудь порозуміння, в непошануванні окремішності інших помісних Церков, у цілковитому знехтуванні заповіту Спасителя: “Щоб усі були одне”. А навіть, якщо і є намагання повернути єдність у Христовій Церкві, то іде тут в першій мірі про зовнішню, формальну, законну єдність, а не духову, внутрішню єдність

у Святому Дусі, єдність, яка б була бажанням всього Божого люду, а не тільки деяких представників ієрархії. Щойно через єдність у любові дійдемо до єдності у вірі, через Святого Духа дійдемо до єдності у Христі.

Ці засади треба застосовувати не тільки “на вершинах”, тобто в переговорах між найвищими провідниками Католицької і Православної Церкви, але також і в нашому українському церковному середовищі, головню у співжитті українців грекокатоликів і православних. Треба занехати нетолеранцію і полеміку, яка виходить на користь хіба нашим ворогам, та почати жити у згоді та братолюбії. Прикладом такої примирливої настанови хай нам послужать писання Слуги Божого Митрополита Андрія, а також послання Блаженнішого Патріярха Йосифа, головню його послання про “Поєднання у Христі” з 1976 р. Зі сторони Української Православної Ієрархії як особливий вияв доброзичливості треба вважати їхнє звернення п. з. “Собор Єпископів Української Православної Церкви в ЗСА і Українська Католицька Церква” з 14 квітня 1980 р.

Святий Дух єднає нас не тільки з Другою Божою Особою, Прославленим Христом, який зіслав нам Духа у п'ятдесятний день після свого воскресіння, але також із Богом Отцем, від якого цей Дух відвічно ісходить. Святий Дух єднає нас отже з цілою Пресв. Трійцею і робить нас учасниками життя Триєдиного Бога. Тому Празник П'ятидесятниці називається також на Сході празником Пресв. Трійці.

Статтю дозволю собі закінчити стихирою празника П'ятидесятниці на прославлення Пресв. Трійці: “Прийдіть, народи світу, поклонімся Богові в трьох особах: Синові в Отці із Святим Духом. Отець бо споконвічно родить Сина споконвічного та співпрестольного, а Дух Святий є в Отці співпрославлений із Сином: одна сила, одна природа, одне Божество. Йому кланяючись, усі виголошуємо: Святий Боже, що все твориш Сином, співдійством Святого Духа! Святий Кріпкий, що нам Отця об'явив і у світ послав Святого Духа! Святий Безсмертний і Душе-Утішителю, що від Отця виходиш і в Сині перебуваєш: Тройце Свята, слава Тобі”.

БІБЛІОГРАФІЯ

1) о. Николай Нітлер, ЧСВ — Святий Дух у традиціях Сходу і Заходу, Церковний налендар-альманах на 1976 рік, Видавництво Братства Святого Андрія Первозваного, Чінаго 1976.

2) Rev. M. M. Solovey, OSBM — Theology of The Eastern Churches: Past and present, Альманах 1981 Союзу Українців Католиків “Провидіння”.

3) Archimandrite Victor J. Pospishil: Ex occidente lex. Carteret N. J. 1979.

4) Ansgar Vonier — Das Mysterium der Kirche, Salzburg 1934.

5) Thomas Hopko — The Spirit of God, Wilton, Conn. 1976.

6) Dumitru Stapiloae — Theology and The Church, Crestwood, N. Y. 1980.

о. д-р Микола Комар

ПЕРШИЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ РИМСЬКИЙ СИНОД В ІСТОРИЧНІЙ СИТУАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Три характеристичні прикмети знаменують Українську Церкву в протязі її тисячолітньої історії, а саме:

- а) змагання за збереження **одности** Христової Церкви;
- б) збереження своєї **національної ідентичности**;
- в) змагання і боротьба за свою **власну помісність**.

В цьому саме Українська Церква являється переємницею Візантійської Церкви з часу, коли ця Візантійська Церква була в **злупці і одності** з Західною Церквою під проводом римських намісників. Зате Російська Церква під цим оглядом стала переємницею Візантійської Церкви з доби, коли ця церква розділилась від Римської Церкви і в цій стадії схизми вона тільки закріпилась протягом дальших століть — по сьогоднішній день.

Українське тисячолітнє християнство, за виїмком княжої доби, було позбавлене допомоги, захорони і скріплення від своєї державної влади, — що більше, воно було наражене на тиск, маніпуляції і пряме переслідування з боку своїх сусідів. З цих причин Українська Церква не могла сповнити ані своєї історичної ролі, ані зорганізувати себе в вітальну промінюючу силу. Брак перманентного діяння високих учбових заведень (бо Могілянська Академія тривала коротко, Барбарєум — 10 літ, Богословська Академія — 14 літ) робило цю церкву кволою і пригожою на зовнішні удари і рани.

До того ще долучилось географічне і політичне положення України, яке поставило Українську Церкву в центрі політичних і церковних поражунків між Сходом і Заходом, серед яких Українська Церква стала і предметом і ціною і жертвою — по сьогоднішній день. Та помимо цих, та й інших важких факторів, Українська Церква в плянах Божого Провидіння сповняла і дальше сповнятиме вірно і гідно свою окремішню роллю.

Для сповнювання цієї ролі і свого історичного призначення Українська Церква мусить втішатися повною церковною помісністю і властною, властивою для Східних Церков юрисдикцією, правильно поставлених в постановах Берестейської Унії і в декреті Про Східні Церкви. За таку помісність і юрисдикцію Українська Церква змагалась від початків свого існування аж по сьогоднішній день. І тому історія нашої Церкви знає кілька **надзвичайних синодів**, які скликувані в надзви-

чайних обставинах, особливим способом виявили живучість Української Церкви в її змаганнях за власну ідентичність і за збереження власної юрисдикції. Ці синоди відбулись з нашого власного почину і без бажання схизми або порушення одности, чи то, первісно з царгородським патріархом, чи потім з Римським Вселенським Архiereєм.

**
*

Варто пригадати собі ці синоди для кращого зрозуміння канонічної ситуації Української Церкви в сучасній добі.

Першим синодом, який ясно характеризує змагання нашої Церкви, є Київський Синод 1051 р., на якому українські єпископи вибрали Київським Митрополитом Іларіона і, проявляючи свою канонічну зрілість, прорвали лінію настановлювання чужих єпископів в Україні.

Надзвичайним Синодом треба назвати другий Київський Синод 1147 р., на якому вибрано Київським Митрополитом Кліма Смолятича. Називаю цей синод надзвичайним, бо обставини цього синоду були дійсно надзвичайними. Ситуація була така (за Лаврентійським літописом): 1145 р. Митрополит Михайло, грек, мабуть не погоджуючись з церковною політикою князя Всеволода, виїхав до Візантії, забороняючи єпископам робити якінебудь зміни в його відсутності. В 1147 р. київським князем стає Із'яслав, внук Володимира Мономаха, і він сам спонукав українських єпископів відбути синод ("собор"). Синод відбувся в Києві з участю сімох єпископів, які вибрали київським митрополитом Кліма Смолятича.

Цей синод вирішив дві есенціальні справи: 1) право Української Церкви відбувати синоди-собори і вибирати митрополита без звернення до Візантії. Про це була широка дискусія на синоді, (за Нікоським літописом) була опозиція, яка казала "Русь має закон, що митрополит поставляється священним патріархом константинопольським і священним синодом, який діє там при св. Софії". 2) Розв'язав канонічно-богословську проблему свячення нововибраного митрополита Кліма Смолятича головою св. Климента папи.

Таким способом цей синод причинився до закріплення прав Української Церкви без небезпеки розриву з Вселенською Церквою і візантійським патріархом. Цей синод виявив якнайкраще старанність і дбання Української Церкви за одність Христової Церкви, дбайливість за втримання балансу між Сходом і Заходом, змагання за власну помісність, і право Української Церкви рішати про свої життєві справи.

Унікальним був Берестейський Синод 1596 р., бо він завершив змагання Української Церкви за остаточне об'єднання з Римською Церквою під зверхністю Вселенського Архiereя, по принципах Флорентійської Унії, в якій Українська Церква і Київський Митрополит відіграли велику роллю, та за умовами, поставленими Апостольською Столицею і Українською Церквою. Парафразую слова, ужиті кард. Жаном Віллібрандом про екуменізм в його відповіді на листа росій-

ського митрополита Ювеналія, президента відділу зовнішніх справ Російської Православної Церкви з 22 вересня 1979 р., “Берестейська Унія є унікальною в історії Церкви”. І як правдивий екуменізм “не має на меті поглинення однієї Церкви другою ані домінації одної над другою”, так і Берестейська Унія, а з нею і Українська Церква повинні бути вповні респектовані.

**
*

Завершена Берестейською Унією Українська Католицька Церква перейшла важкий і тернистий шлях серед різних змінних політичних обставин і констеляцій, що зайшли на Сході Європи на протязі близько 400 літ. За її вірність Христовим ідеалам, вірність і одність з Апостольською Столицею, за її непохитне бажання “бути собою” і за її незломну органічну споєність з долею народу, прийшлося платити гекатомбами жертв. А вже найбільше страждань прийшлося перейти цій героїській Церкві по Другій світовій війні, коли більшовицький режим і Російська Православна Церква, яка так гірко переслідувала Унію і Українську Церкву в попередніх століттях, хоч ніякого права до Української Церкви ніколи не мала, — підписала через зааранжований т. зв. “Львівський Синод” смертний засуд на Українську Католицьку Церкву і проголосила скасування Берестейської і Ужгородської Уній на окупованих українських землях. Здається, що в історії людства немає прецеденсу такого жахливого переслідування Церкви і нищення святих людських почувань засобами жорстокої брутальності, варварства, арештів, депортацій, розстрілів, глуму, облуди — ні! Нема прецеденсу тих жахливих подій, якими кривавий окупант нищив зайняті ним українські землі в роках 1945 і 1946, і наче спішився, щоб світ, що в цих роках був зайнятий своїми страхітливими наслідками війни, не бачив і не знав про ці страшні злочини. І світ, наче б то не бачив, не знав, і мовчав. Тільки голос Христового Намісника папи Пія XII пронісся по світу, звіщаючи йому трагічні події лютого переслідування Української Церкви. “Наші думки і наше серце звертаємо до народу, на правду нам наймилішого, до українського народу, який уже, як ми довідалися, довший час мучиться серед важких ударів жорстокого переслідування... Хочемо в особливіший спосіб згадати тих українських владик, які одні з перших перенесли стільки злиднів, болів і кривд в обороні віри. Їх перевезено до Києва і там поставлено під суд та засуджено на різні кари. Підкреслюємо, їх перевезено до столичного міста Києва, звідки колись на всі ті області просвічувало світло Христової науки, звідки поширилась віра Христа. Деяких із них постигла вже славна (мученича) смерть, тому можна сподіватись, що вони з небесних висот глядять з найбільшою любов'ю на своїх синів та співтоваришів миротворчого змагання і виднають у Бога для них могутню опіку”. (“Енцикл. Орієнталес омнес”).

І коли світ продовжував свою мовчанку і нічого не діяв, щоб припинити люті релігійні переслідування й нищення Церкви совітським режимом в Україні, папа Пій XII почав скріплювати українську Церкву на поселеннях. За його апостольським почином постають нові українські екзархати: в Канаді — 3, в ЗСА — 2, і по одному в Англії, Франції, Австралії. Згодом цей папа створив дві митрополії: в Вінніпезі (1956) і Філядельфії (1958), та підніс екзархати до статусу епархій, наче приготовляючи таким способом Українську Церкву до нових історичних завдань. Ростом і силою Української Церкви в діаспорі жила і кріпилась переслідувана Українська Церква в Україні; їх в одно лучила тисячорічна історична спадщина Києво-Галицької Русь-України, що її живим символом став збережений Божим Провидінням Блаженніший Львівський Митрополит Йосиф Сліпий. З його приїздом до Риму в лютім 1963 розпочинається нова сторінка в історії Української Католицької Церкви.

**

Приготовляючи скликання Вселенського II Ватиканського Собору папа Іван XXIII розпочав в добрій вірі новий курс Ватиканської політики супроти Совітського Союзу, т. зв. "остполітік". Ця несподівана зміна проявилась назовні в звільненні нашого Митрополита Блаженнішого Йосифа з Мордовської каторги і появою спостерігачів Російської Православної Церкви на II Ватиканському Соборі. Ці два факти зосередили світову опінію на драмі і проблемах Української Католицької Церкви, і знайшли сильний відгомін на Ватиканським Соборі і в дальшій пособоровій добі. На другій сесії Собору Блаженніший Йосиф торжественно поставив постулат, щоб Києво-Галицьку Митрополію піднести до гідности патріярхату. Реальність і логіку цієї вимоги потверджувала патріяршо-рівна гідність Львівського Митрополита, як Верховного Архiepіскопа, — Батька і Голови Української Католицької Церкви, як також дальші співзвучні постанови декрету "Про Східні Церкви".

Справа помісности, патріяршого завершення і синодального діяннн Української Католицької Церкви домінує над життям цієї церкви від Ватиканського Собору по сьогоднішній день. Їх Блаженство Патріярх Йосиф станув на "шляху патріярхату" нашої Церкви безповоротно. З цим паміром він оснував "Український Рим" (собор св. Софії, університет, патріярший двір, "Студіон", бібліотеку, музей). З його надхніннн і під його проводом відбулось вісім синодів Української Помісної Церкви, які будували і закріплювали помісність, синодальні дії і патріярхальне завершення цієї Церкви.

Та ця многогранна і творча праця колишнього каторжника, провідника страдальної Церкви в Україні і квітучої Церкви в діаспорі, як також його візія ролі тієї Церкви в дальшому розвитку історичних подій, була сіллю в оці московських поневолювачів, які цю Церкву

уважали за погребану. Користаючи із змінених політичних відносин, які зайшли за папи Павла VI між Ватиканом і Москвою, москалі завели Ватиканську “остполітік” в темну вулицю. Одинокю Польська Церква, завдяки суцільності і солідарності її ієрархії, змогла висмикнутися з сітей цієї політики й зберегти свою інтегральність. Жертвою цієї політики став примас Мадярщини, кард. Мідсценті. Натомість Українська Церква стала і ціною і жертвою цієї політики принаймні за час останніх 10 років, протягом яких куріяльні ватиканські чинники виконували чимраз більшу пресю над ієрархами нашої Церкви. Вже підчас 2-ої сесії Ватиканського Собору принаймні трьох українських владик пішли за порадами курії і причинились до того, що знято справу українського патріархату з нарад комісії. Таку вимогу до курії поставили московські спостерігачі. Тиск курії над українськими ієрархами скріплювався з нагоди кожного синоду Української Католицької Церкви, скликуваного Блаженнішим Йосифом. Українські владики при різних нагодах отримували листи від Східньої Конгрегації з порученнями і застереженнями, що їм не можна брати участі в синодах, бо вони неканонічні. Їм не можна було також сходитись на якінебудь спільні конференції чи навіть наради, щоб не обговорювати справ своєї рідної Церкви. На двократне прохання української ієрархії про визнання українського патріархату папа Павло VI відповів двократно “ні”, з вимовним додатком “принаймні під цю пору”. Таку саму негативну відповідь діставала наша ієрархія на всі спроби і прохання признання їй форм синодального і помісного діяння Української Церкви, властивого Східнім Церквам і визнаного декретом Про Східні Церкви. І так для Української Католическої Церкви минуле 10-тиріччя було добою негачій і заборон. Та найбільше лихо було в нас самих: українська ієрархія не проявляла більших зусиль, щоб сконсолідуватись і об'єднатись довкола власного центру і підпорядкуватись рідному проводові для збереження своєї долі і свого права.

**

Негативне поступовання Ватиканської Курії супроти Української Католицької Церкви, кермоване політичними раціями, потверджує факт, що 25 березня 1970 [отже в часі, коли Апостольська Столиця видала всякі заборони і обезсилювала провід Укр. Церкви] Конгрегація для Східніх Церков видала деклярацію “Апостоліка Седес”. яку проголошено у ватиканському щоденнику “Оссерваторе Романо” 23 квітня 1970 р. за підписамм префекта конгрегації кард. М. Фюрстенберга і її секретаря М. Бріні. Ця деклярація звучить так:

“Апостольська Столиця у своєму клопотанні про збереження і ріст Східніх католицьких Церков, вважала, що треба встановити деякі норми, щоб більш зміцнити зв'язки між патріархіяма та ієрархами їхнього обряду, що поставлені поза межами патріяршої території, та щоб успішніше впровадити в жит-

тя припис третьої точки 7-ї статті декрету II Ватиканського Собору “Про Східні Церкви”, з доручення Вселенського Архидієрея заявляє:

1. Східні ієрархи, поставлені поза межами патріяршої території, можуть брати участь у патріяршних синодах з правом рішального голосу, як у справах виборів, так і в ділових справах.
2. Патріярх, а коли він не живе або перешкоджений, патріярший намісник, обов'язаний скликувати на синоди, про які мова в ч. 1, всіх і кожного зосібна ієрархів свого обряду, поставлених поза межами патріяршої території.

3. Щодо призначування ієрархів власного обряду для східних вірних, які живуть поза патріярхіями, то патріярхові з його синодом можна в догідному часі пред'являти Апостольській Столиці виборчий список принаймні трьох кандидатів, при чому залишається в силі право Римського Архидієрея іменувати на такий уряд, кого він захоче.

Подані вище норми важні “ад інтерім”, себто до часу, поки органічно не прослідиться східня канонічна дисципліна згідно з декретом і в дусі Вселенського II Ватиканського Собору. Теперішні приписи касується настільки, наскільки це є конечним, беручи до уваги, що юрисдикція патріярха не розтягається поза межі його патріярхату”.

Цю декларацію Апостольська Столиця могла вже тоді приміняти до нашої Української Католицької Церкви і цим якнайкраще виявити своє клопотання про її збереження і її ріст. Нашому Блаженнішому Отцеві Йосифові, як Верховному Архидієєпископові, прислужували рівнопатріярші права, і він, тішучись ще добрим здоров'ям, глибоким знанням і досвідом, міг був краще прислужитись для сцілення своєї Церкви. Треба було, щоб папа Павло VI в тому ж 1970 або в 1971 р. “ужив своєї папської влади” і достосував принципи згаданої декларації до нашої Церкви. Та замість цього конструктивного звороту до нашої Церкви, замість поєднання і скріплення проводу Української Церкви, йшло послідовно її негативне розчленовання, понижування авторитету Блаженнішого Отця Йосифа, продовжались тиски і заборони. І кому цього було потрібно, хто на цьому дійсно користав? І треба було аж нового папи в особі Івана Павла II, який по рівно 10-ти роках від згаданої декларації “ужив папської влади” і в порозумінні з Блаженнішим Отцем Йосифом скликав перший Надзвичайний Синод Української Католицької Церкви. Для генези і оцінки цього Синоду в історичній ситуації Української Католицької Церкви треба б поглянути на роботу тих, які допустились нелюдських злочинів в нищенні і трагедії Української Церкви — а це на більшовицький режим і на його допоміжний орган, Російську Православну Церкву. Несповна рік після окупації Західньої України

більшовицькою армією, НКВД виарештувало 11 квітня 1945 р. всю українську ієрархію з Митрополитом Йосифом Сліпим у проводі. Мученичою смертю, серед тортур і знущань, померли в тюрмах чи на засланні: Григорій, Хомишин, Никита Будка, Йосафат Коциловський, Григорій Лакота, Теодор Ромжа, Николай Чарнецький, Іван Лятишевський, Петро Вергун — а враз з ними сотки священників, монахів, монахинь і тисячі вірних. Для нищення Української Церкви Москва застосувала випробувану методу цариці Катерини II і царя Миколи I: арешти, депортації і терор. В атмосфері лютого терору поліція підшукала кількох священників зрадників, добровільних чи стероризованих, які за пляном, зробленим в Москві, мали переводити “добровільний перехід” українських вірних на російське православ'я. Скликаний і зааранжований чинниками НКВД т. зв. “Львівський Синод” складався з заледве 216 священників, без участі єпископів, які були арештовані. Коли порівняти, що Львівська Архиепархія начисляла около три тисячі священників, то це число стероризованих священників, яким доручено рішати про “добровільне прилучення” Української Церкви до Російської Православної Церкви, є марне. Про правду, живучість і вірність Української Католицької Церкви говорили і рішали не горстка священників на цьому маріонетковому “соборі”, а ті єпископи, священники і вірні, які за неї говорили мовою терпінь, ісповідництва, мучеництва й смерти. Її символом, незломним провідником і непомільним речником став Ісповідник і Мученик, Батько й Голова Української Католицької Церкви — Блаженніший Отець Йосиф Сліпий.

**

Різними способами старалася Москва виправдувати перед світом свої злочини і ліквідацію Української Католицької Церкви. Одною з нагод до цього був Собор Російської Православної Церкви в Загорську 30 травня до 2 червня 1971 р. (Інформації і цитати подаю з “Журнал-у Московской Патриархии”). Цим собором Російська Православна Церква старалася прислужитись своєму безбожному режимові й виправдати його і свої злочини.

В соборі взяло участь 72 єпископів Російської Православної Церкви. Замітним є, що в цьому числі майже одна третя єпископів займає позиції Російської Церкви за границею, наче б ця церква начисляла велике число вірних поза Советським Союзом, для яких треба аж такого великого числа єпископів. На соборі були також 24 представники інших церков і деномінацій. Римо-католицьку Церкву заступав кардинал Жан Віллібрандс як “особистий представник папи Павла VI”, і предсідник Секретаріату для справ християнської єдности. Офіційну і вимовну ролю мав комісар для релігійних справ при Раді Міністрів ССРСР — В. Куроедов. Цей собор відзначував 25-річчя Російської Церкви від попереднього помісного собору, відбутого в 1945 р.,

але рівночасно також і присвятив багато уваги 25-річчю ліквідації Української Католицької Церкви т.зв. "Львівським Синодом".

Спинимось над деякими цитатами з документів цього Собору в Загорську 1971 р. Вже на передодні собору намісник (местоблюститель) патріяршого престоло, митроп. Пімен, видав окремого пастирського листа на Пасху 1971 р. "Преосвященим архиереям, клирові і мирянам західньо-українських епархій Московського Патріярхату" — в зв'язку з 25-літтям т.зв. Львівського Собору. В цьому листі Пімен пише так:

"Вкінці 16 ст. благочестивий народ нашої старої православної Галицької Землі був насильно переведений в чужу йому духовно унію. Але ні тяжкий моральний і фізичний гнет, ні люті переслідування не зломали духа і змагань народу, — він, як і раніш, жив свідомістю своєї приналежності до православної віри батьків, жив надією на об'єднання з матірною Церквою, і, змушений насильством, він повставав і неоднократно підніс чинну зброю в обороні своїх традицій"... "В 1946 р. Львівський Собор засвідчив неправду унії і знищив її. Положив кінець Берестейській Унії і завершив вікові сподівання народу до з'єднання з єдинокровними і одновірними братами, з Матір'ю-Церквою. Львівський Собор був церковно-народнім собором, вільним виявом волі народу, що поставив собі за ціль повернутися до віри своїх отців"... (Підкреслення моє).

Вже з цього видно, скільки тут фальшу, неправди і перекручень. Злочинний режим і провід Російської Православної Церкви в нищенні Української Церкви виправданий, нищення Української Церкви і Берестейської Унії приписано "вільному виявові волі народу", для якого матірною церквою є Московська церква, наче б московський патріярх не знав, що до 15 століття для Москви матірною церквою була Київська Митрополія. Також український народ ніколи не бачав в москалів "своїх братів" і "своїх предків".

Перед відкриттям собору митроп. Пімен виявив чинну участь Російської Церкви в нищенні Української Церкви. Він сказав:

"...Вища церковна влада проробила в цей час (цебто від попереднього собору Рос. Церк. в 1946 р.) більшу роботу в збиранні розсіяної пастви, котра з різних причин була відірвана від Матері-Церкви... В цей період довершилось воз'єднання з Руською Православною Церквою в 1946 і 1949 відірваних від неї Берестейською і Ужгородською Уніями православних дітей Галичини і Закарпаття".

В цьому знову брехня, бо Галичина і Закарпаття ніколи від Москви не відривались, вони до неї ніколи не належали. Навпаки, це Москва відірвалася від матірної Київської Церкви в 16 столітті.

На поміснім соборі митроп. Пімен продовжував цю саму тему:

“В березні 1946 р. в катедральнім соборі Св. Юрія у Львові відбувся **церковно-народний собор** (таку назву вибрав Пімен, підкр. моє) духовенства Греко-кат. (уніятської) Церкви західних областей України, на котрім було прийняте рішення про скасування (“упразднення”) Берстейської Унії 1596 р., введеної

насильним способом, яка була чужим явищем на прадідній православній Галицькій Землі. В серпні 1949 р. в Успенським мукачівським монастирі прийшло до воз’єднання з Православною Церквою греко-католиків (уніятів) Закарпаття. Таким чином, наші однокровні браття і сестри західньо-українських і закарпатських земель об’єднались в стаді церкви своїх предків”.

Дня 30 травня 1971 говорив на соборі екзарх України київсько-галицький митрополит Філярет. Він доповнив твердження свого “старшого брата” і в своїй вислужній лояльності сказав таке:

... “15 і 16 травня ц.р. ми урочисто празнували 25-ліття воз’єднання греко-католиків на Львівським Соборі... Ми радуємося ізза цієї історичної події, бо — за Божим промислом — треба було визволити наших братів українців з під чужої залежности і повернути їх до лона Матері-Церкви”.

“Поворот до православної правітцівської віри дітей Галичини і Закарпаття і остаточне закінчення існування Берстейської і Ужгородської уній являється визначною історичною подією. Львівський Собор має велике значіння. Він був виразним вільним виявом волі греко-католицького духовенства і мирян вернутися до православної віри своїх батьків”...

... “В наші дні ледве чи знайдеться освічена людина, що знає історію нашого краю, яка не розуміла би правдивої цілі унії. Замість церковної єдності унія внесла зі собою роз’єднання, ворожнечу і ненависть. Вона знизила церковну і національну свідомість і була елементом гнету нашого народу. Унія була насильством над совістю православних християн і служила не єдинству віри, а єдності зовнішньої організації. Історія вже осудила унію як засіб для з’єднання церков. **Знищення унії являється одною з передумов в розвою відношення в душі християнської любови між Православною Руською Церквою і Римо-католицькою Церквою**”. (Підкресл. моє. В оригіналі: “Упразднення унії являється одной из предпосилок развития отношений в духе христианской любви между Православной Русской и Римско-Католической Церковью”).

“За 25 літ зроблено багато праці архипастирями і пастирями для побороення наслідків унії і для закріплення православія. Тепер на церковній ниві в західніх епархіях нашої

церкви працює більша кількість священників, що покінчили наші духовні семінарії в дусі відданості для святого православ'я і нашої вітчизни". Це мова про священників, вихованих режимом на службу режимові.

Ці й інші заяви в відношенні до Української Католицької Церкви і Берестейської, і Ужгородської уній, які пролунали на Загорському Соборі, знайшли також своє місце в постановах цього собору. Зараз в точці 3-ій поставлено таку постанову:

"Відзначити визначну історичну подію ("видающеся історическое собитіє") в житті Руської Православної Церкви — повернення до православ'я в 1946 і 1949 роках греко-католиків Галичини і Закарпаття і знівечення Берестейсько-Литовської і Ужгородської уній, що були в свій час насажені насиллям".

Заяви й документи Загорського Собору були вручені в перекладах на англійську, німецьку і французьку мову всім представникам інших церков, що були на соборі. Ці заяви чув і отримав на письмі також "особистий представник папи Павла VI" (так офіційно він був представлений на соборі) кард. Жан Віллібрандс. (Він не запропонував, ані не вийшов із залі нарад)!

Треба було сподіватися, що провокативні заяви, перфідія і перекручування історичних фактів, а то й кпини, якими відзначався Собор у Загорську 1971, будуть світлою нагодою для Ватикану для зложення урочистого протесту в обороні переслідуваної Української Церкви і її унії з Римом — протесту в стилі папи Пія XII. Всі зацікавлені сподівались звороту в т. зв. "остполітік" папи Павла VI, але Католицька Церква не зложила прямого і офіційного протесту проти цього "пост мортем" Української Католицької Церкви, проголошеного так урочисто на соборі Російської режимової Церкви в Загорську. За старою римською засадою "кві тацет консентіре відетур" — Римська Церква стала винною — перед українським народом і перед світом — в відданні на поталу Церкви, з якою заключила унію, Церкви, яка в своїй вірності до Апостольської Столиці пожертвувала "гори трупів і ріки крові", "Церкви-страдниці", якої терплячі і переслідувані вірні сини і дочки "не знаходили ні помочі, ні зрозуміння, ні навіть людського співчуття".

Цю трагічну ситуацію найбільш болючо відчув наш Блаженніший Патріярх Йосиф. Він терпів за унію повних 18 літ у ворожих каторгах, а тут, на волі треба було терпіти ще від тих, які пактували з ворогами за ціну жертви, за ціну Української Католицької Церкви. І тому він використав нагоду Римського Папського Синоду у вересні 1971, щоб у присутності Папи і 250 єпископів зложити заяву про кривди і жорстоке переслідування Української Католицької Церкви. З його наболілого серця вийшли слова глибокого жалю і прямо-

го оскарження тих, які “задля облудного екуменізму не всилі ні словом вставитися за кривди терплячих за вірність Апостольській Столиці”. “А ця велика несправедливість і кривда тепер тріумфує. Українці католики, які зложили в жертву гори трупів і ріки крові за свою католицьку віру і вірність Апостольській Столиці, ще й даліше переносять страшні переслідування, а що найгірше — вони не знаходять помочі від нікого. Від початку історії я не знаю, щоб який інший нарід так важко терпів, як український нарід”.

**

Щоб обґрунтувати наше твердження про морально-кривдяче і з християнського погляду несправедливе відношення Апостольської Столиці до Української Католицької Церкви в останньому десятирічному періоді — належить піднести і об'єктивно розглянути хоч деякі факти. Наведемо тут лише такі:

а) З нагоди 375-річчя Берестейської і 325-річчя Ужгородської Унії Римська Столиця не уважала за відповідне відзначити ці події якимсь офіційним документом або заявою в змісті енцикліки “Орієнталес омнес” папи Пія XII. А була відповідна нагода зложити протест на ворожі і агресивні заяви Загорського Собору проти Української Католическої Церкви і проти Католицької Церкви взагалі. Чи треба було чекати аж близько 10 років на виміну листів між російським митроп. Ювеналієм і кард. Віллібрандсом, і на прямиий запит митроп. Ювеналія, щоб Апостольська Столиця з'ясувала своє становище до Берестейської Унії і Української Католическої Церкви? Український нарід, в повній ширості і справедливості, має обов'язок поставити Апостольській Столиці одверте питання: Чому Апостольська Столиця не поставила справи існування і долі Української Католическої Церкви ясно і недвозначно в основах своєї “остполітік” від самого початку? Українські ієрархи, відповідальні за долю Української Католическої Церкви, мали також обов'язок — поодинокі і солідарно — жадати від Апостольської Столиці прямої і офіційної відповіді в цій справі.

б) Заборона синодального діяння нашої Церкви. Ці заборони Архиепископських Синодів під проводом Блаженнішого Отця Йосифа кресцендувались від піяніссімо до фортіссімо натиском на українських ієрархів, кермованим державним Секретаріатом або Конгрегацією для Східних Церков. Ці заборони мали на цілі приглушити працю Блаженнішого Отця Йосифа і обмежити його пастирську владу над ієрархами його Церкви.

в) Фатальна заява кард. Тіссерана, що “ в історії Росії ніхто не думав ділити церковне тіло, але зберігати єдність Великої, Малої і Білої Росії”, та що “немає жодної історичної основи давати спеціальні титули єпархіям Києва і Львова”. Ця заява виявила цілковите незнання української і російської історії Церкви в високого церковного достойника і члена французької Академії Наук, та зрадила його

сильні москвофільські зв'язки. Але як префект Конгрегації для Східних церков він повинен був знати, що і Київ, і Львів були столицями Верховного Архиепископства в різному часі, і що Блаженніший Отець Йосиф був Верховним Архиепископом.

г) Обмежування свободи діяння Блаженнішого Отця Йосифа в виконванні його пастирського уряду над своїми вірними, доказом чого була заборона його участі на Евхаристійнім Конгресі в Філадельфії 1976 р.

г) Українські ієрархи входили канонічно в склад краєвих єпископських конференцій (Латинської Церкви), але вони не творили ніякого спільного канонічного тіла між собою і для своєї Церкви. Тільки під впливом Блаженнішого Патріярха Йосифа більшість єпископів все таки брала участь у скликуваних ним Архиепископських Синодах Української Католицької Церкви, аж доки, під тиском курії, ці Синоди не припинились.

В світлі цих фактів і в цій ситуації, покритих тінню Загорська, що сповивала нашу Церкву на рідних землях і на поселеннях, треба проаналізувати становище наших владик, священників і мирян за останніх 10 літ, — що вони робили, за ким стояли, кого боронили? Треба було боронити безборонну Українську Католическу Церкву. Йшлося не про що інше, навіть не про патріярхат, а про природне право Української Церкви бути собою і про її бути або не бути. Не що інше, а права, роля і доля Української Католическої Церкви, будуть і далі основною проблемою українських владик, священства і мирянства в новому, дещо відмінному періоді, що його започаткував Перший Надзвичайний Римський Синод.

**

Лист-декрет папи Івана Павла II з 5 лютого 1980 р. до Блаженнішого Патріярха Йосифа, яким папа заповідає скликання Надзвичайного Синоду Української Католицької Церкви для вибору помічника і намісника для Блаженнішого Отця Йосифа в його уряді Верховного Архиепископа і Голови й Батька Української Католицької Церкви, треба уважати за **важний історичний документ**. Після довголітньої нерішучості, заборон і негативних підходів до розв'язки проблем нашої Церкви з боку найвищого проводу Католицької Церкви — цей лист є першим **позитивним кроком**, з виразною метою забезпечити живучість і діяння Української Католицької Церкви в складних історичних обставинах.

Безпосереднє рішення в цій справі, як виходить з тексту листа, підняв сам Святійший Отець Іван Павло II. Немає сумніву, що положення Української Церкви, особливо під комуністичним режимом, нескоординоване життя українських єпархій і екзархатів у світі, лежало на серці Найвищого Пастиря. Він знає про життя Католицької Церкви в комуністичних країнах, знає її силу і слабкість, і

розуміє, що на далеку мету Церква мусить вийти переможно. Його архиєпископський підхід до проблем Української Церкви є розважний і принциповий. За дворічний час свого понтифікату він кількома наворотами висловлював своє персональне становище до Української Католическої Церкви і виявляв наставлення свого серця до українців. Тут треба відмітити: лист до Блаженнішого Йосифа на розпочаття приготувань до тисячоліття християнства Русі-України; його посередня відповідь (через кард. Віллібрандса) Митрополитові Російської Православної Церкви Ювеналієві про ролі Берестейської Унії та про живучість і своєрідність Української Католицескої Церкви; його заяви з нагоди архиєпископських відвідин в катедральному храмі в Філядельфії, і з нагоди свячень нового Митрополита для Філядельфії. Лист папи, яким він заповідає скликання Надзвичайного Синоду Української Католицескої Церкви є наче продовженням його старань про закріплення живучості Української Католицескої Церкви.

У згаданому листі папа заявляє, що до винесення його рішення про скликання синоду, його завдань, та в устійненні принципів для діяння цього і дальших синодів, папа провів "опитування авторитетних представників української ієрархії, як також своїх ближчих співробітників". Не можна припустити, щоб в цих приготуваннях папа не запитував також Блаженнішого Отця Йосифа. Справа намісника Львівського Верховного Архиепископства і забезпечення безпереривного наслідства, особливо в часі лютого переслідування Української Церкви, була пекучою для Блаженнішого Йосифа, як також свідомо чи підсвідомо турбувала загаль українського віруючого народу. За гідну розв'язку цієї справи Блаженніший мабуть порозумівався з папою Павлом VI та з теперішнім папою, бо вирішування такої важливої справи в скомплікованій ситуації не могло бути одностороннє. Велике значення в цій справі мали спільні листи української ієрархії в справі прав Української Католическої Церкви включно з визнанням патріярхату та в справі положення Української Церкви в Україні і в світі, які то листи-петиції були своєчасно передані папам Павлові VI і Іванові Павлові II.

Безпосередньою ціллю листа-декрету з 5 лютого 1980 за словами папи було: "Моїм апостольським обов'язком є вчинити заходи для підсилення Їх Еміненції у Їх трудному завданні, та подати Українській Католическій Церкві на якнайдалшу мету свіжої насаги для її духовного життя"... "Виймкові та жахливо тяжкі події, що їх переживає Українська Католицеска Церква на рідних землях, унеможливають скликання єпископів Львівської Церковної Провінції. Верховний Архиепископ фактично знаходиться на вигнанні та перешкоджений у своїх функціях, а два приналежні єпископські престולי, в Перемишлі і у Станиславові, є необсажені. Тому Верховний Архиепископ не

є в спроможі запросити на Архиепископський Синод навіть “агрегованих” ієрархів, цебто тих, які резидують в країнах, що є поза територією Львівської Провінції”. Своїм листом-декретом папа “не має інтенції поширити юрисдикційні права Верховного Архиепископа поза межі його території або встановити український патріархат”.

Обмеження юрисдикційних прав Верховного Архиепископа до власної території (цебто до Львівської-Галицької Митрополії), і перебування його поза цією територією, створює для Української Католическої Церкви **надзвичайні канонічні обставини**, в яких ця Церква не могла б діяти без **надзвичайних повноважень**. Ці надзвичайні повноваження може наділити і доповнити сам папа своїм найвищим авторитетом. Якраз папа це робить в своєму листі до Блаженнішого Отця Йосифа. Своїм найвищим авторитетом папа заряджує скликання Синоду Владик Української Католицескої Церкви, який має довершити вибір помічника і намісника для Блаженнішого Йосифа і для продовження його високого уряду. На цей Синод папа запрошує всіх “агрегованих” ієрархів і зобов’язує їх прийти. (В нормальних обставинах агреговані єпископи не мають канонічного зобов’язання брати участі в синодах помісної Церкви). З цим першим Надзвичайним Синодом папа наділяє Верховного Архиепископа надзвичайними повноваженнями “скликати далі Синоди, чи то для полагоджування справ, чи то для вибору кандидатів на єпископства”. Тому, що тут діють надзвичайні повноваження, на скликання Синодів треба завжди згоди Вселенського Архиепископа, якому треба також представити справи, задля яких Синод скликається. До цих Синодів треба також стосувати декларацію “Апостоліка седес” з 25 березня 1970.

Таким способом короткий лист-декрет папи Івана Павла II створив нові канонічні основи для синодального діяння Української Католицескої Церкви в її виїмковій ситуації.

Згідно з заповідженим пляном цей Перший Надзвичайний Синод відбувся в Римі в днях 24-27 березня 1980. Синод розпочався Св. Літургією в Сикстинській каплиці з участю Вселенського Архиепископа, Блаженнішого Отця Йосифа і 14 владик. Після Євангелії Святійший Отець виголосив українською мовою проповідь про Пресвятую Евхаристію, як вияв любови Бога і ближнього, та символ єдності Христової Церкви.

В год. 5-ий по пол. першого дня в Болонській палаті Ватикану відбулася виборча сесія Синоду з присутністю Святійшого Отця, Блаженнішого Патріарха Йосифа, 14 українських владик, Секретаря Ради публічних справ, Архиеп. Сильвестріні, і Секретаря Східної Конгрегації, Архиеп. Бріні. По відспіванні молитви “Царю Небесний” промовив до присутніх Блаженніший Патріарх Йосиф, вказуючи на велику історичну вагу Синоду. “У благодаті Святого Духа Бог зібрав

нас, Пастирів Української Помісної Католицької Церкви, разом з Петром, щоб забезпечити життя і продовження спасенної дії Церкви Русь-України у батьківщині і на поселеннях, тепер і в майбутності”. Зложивши подяку Св. Отцеві за скликання Синоду, Блаженніший сказав далі: “Цей крок буде записаний золотими буквами в анналах Христової Церкви, як акт небувалого екуменічного значення і вагомості і буде наявним доказом здійснення духа і постанов Другого Ватиканського Собору, який бажає, щоб Східні Церкви ‘процвітали та з новою апостольською силою виконали доручену їм місію’”. Ви-являючи своє вдовolenня, що через вибір “коадьютора і майбутнього Глави і Отця Української Церкви, наш Львівський Престіл не буде осиротілий”, Блаженніший вказав на відповідальність присутніх владик “перед Богом, Церквою, українським народом і історією”. “Це наша відповідальність зобов’язує нас вказати мужа святого і праведного, який, свідомий свого важкого та високого завдання, буде вірним сином Вселенської Церкви, гідним переємником тисячолітнього християнства Русь-України і великих Отців наших. Наша Церква потребує мужа, щоб продовжував законні традиції Київської Русь, жив ними, боронив і хоронив їх, щоб скріпленій благодаттю Святого Духа і прикладом наших мучеників і ісповідників, зумів нести на своїх плечах хрест терпіння, труднощів і боротьби, ісповідництва, навіть мучеництва і Христової перемоги”...

Потім промовив ще українською мовою Святійший Отець, який запевнив присутніх владик про глибоку пошану до тисячрічної Української Церкви; “Ваші журби є моїми” — сказав папа. Він висловив також велике признання для нашого Блаженнішого Ісповідника Йосифа, дякуючи разом з присутніми та в імені цілої Католицької Церкви Господеві за все, що Бог вчинив через нього.

Потім прийшла процедура вибору особи коадьютора і намісника. Згідно з предложеним правильником, голосування було тайне; управлені до голосування вписували латинською мовою імена кандидатів на виборчому листку. По устійненні трійки кандидатів, кожний голосуючий мав в наступному порядку подати оцінку кандидата, по-слуговуючись оцінкою: найгідніший, гідніший, гідний.

Голосування закінчилось того самого дня. Секретар-нотар забрав висліди голосування, приготував звіт і предложив все Св. Отцеві. В четвер, 27 березня, відбулася кінцева сесія синоду, на якій Св. Отець в своєму слові подав офіційно вислід вибору й проголосив своє за-твердження на коадьютора “для нашого шанованого Брата, Кардинала Йосифа Сліпого, Львівського Верховного Архиепископа для Українців” — з правом наслідства — в особі Преосвященнішого Мирослава Івана Любачівського, Митрополита Філядельфійського. Папа зазначив, що номінат був першим між трьома поставленими. В своєму слові папа висловив довір’я до номіната і зложив йому свої “дуже щирі і

сердечні побажання”. Дуже помітно, а може й вимовно, вражав факт, що Блаженніший Отець Йосиф на цій сесії не забирав вже слова; з помітним зворушенням він залишив сесію перед її закінченням і відійшов мовчки.

**

Заскоро, а може й не важно, займатися зараз по цім Надзвичайнім Синоді особою вибраного коадьютора й будучого наступника на високому уряді Верховного Архиепископа. Бо хоч як важною для Української Католическої Церкви може бути особа Верховного Архиепископа, майбутнього Батька й Голови Української Католическої Церкви, то у створеній новій канонічній структурі його роля буде досить обмежена. Він же не має своїх єпископів з власної території, його зв'язок з матірною Церквою, яку він репрезентує, є дуже важкий, над агрегованими ієрархами він не має прямої юрисдикції; його індивідуальні прикмети хоч би й найліпшого провідника, не мають широкого і вповні свобідного поля; він одідичує високий уряд, але моральний авторитет у Церкві і в народі, перед своїми і перед чужими, він ще мусить собі здобути. Його роля і особиста творча праця мусить бути скоординована з другими владиками, Отцями дальших Синодів, і злита в одну солідарну цілість творчих дій, постанов і завдань. Якщо в цій спільній скоординованій дії Верховного Архиепископа і всіх до нього приналежних Владик, так на Синодах, як і поза Синодами, буде досягнена солідарність і одність, спрямована на добро і живучість всієї Української Католическої Церкви, то це велике досягнення стане джерелом нової свіжої сили для Української Церкви в її важких переживаннях.

Більш важною справою є для нас введення в життя Української Католицької Церкви нової інституції “надзвичайних синодів”, які відтепер стануть допоміжним органом для Верховного Архиепископа, а дальше посередньо також для Вселенського Архиепископа, в правлінні Українською Католицькою Церквою. Цю нову ситуацію нам усім треба зрозуміти, до неї достосуватись, і в повній солідарності скріпити нашу працю на всіх ділянках церковного і національного життя, не резигнувши рівночасно з нічого, що було предметом і ціллю наших дотеперішніх змагань і важких трудів.

Нова ситуація для нашої Церкви настала, і це нам треба добре бачити, з хвилиною вступлення на Петровий престіл папи Івана Павла II. Вже за короткий час його правління зарисувались великі зміни в Вселенській Церкві, під оглядом екуменічним, пастирським, дипломатичним і адміністративним. На високі відповідальні становища приходять нові люди, а ті, які залишились на своїх становищах, змінюють своє наставлення в обличчі нових завдань. Ці зміни зайшли і в відношенні до Української Католицької Церкви і вони з певністю будуть продовжуватися. Розуміється, це не революційні зміни, бо в

Церкві таких нема, але зміни з повною увагою на розв'язку складних проблем Церкви в сучасній історичній ситуації і з далеким зором у майбутнє. З належним зрозумінням треба прийняти, що деякі проблеми Української Католицької Церкви не можна розв'язувати окремо, без огляду на їх пов'язання з ситуацією чи з комплексом інших справ, на вирішення яких прийде відповідний час і корисніші обставини.

Виходячи з такого становища, нам треба бачити значення і вагу Першого Надзвичайного Римського Синоду Української Католицької Церкви і будучих синодів. Постараюся зреасумувати це в висновках, які виходять із синодальних документів, дальших синодів.

1.) Найвищий церковний авторитет Вселенської Церкви **ствердив існування Української Католицької Церкви в Україні і в світі.** Це відповідь на проголошену ліквідацію Української Церкви Російським Синодом у Загорську. Папський лист не поширює вправді прав Української Церкви в Україні понад ці, які мала наша Церква перед окупацією українських земель Советським Союзом по Другій світовій війні, але, з другого боку, цей лист ясно потверджує і бере з захорону всі ці права, які наша Церква мала, які то права насильно і жорстко знищив Советський уряд і його орган, — Російська Православна Церква.

2.) Синод довів до повного канонічного об'єднання і потвердив суцю одність Української Католицької Церкви в Україні і в світі під авторитетом і проводом Верховного Архiepіскопа. За цим ствердженням ця одна Церква, хоч у нерівних обставинах, творить спільноту життя і віри, зв'язується спільною долею, спільною відповідальністю і спільним змаганням за свої права і історичне призначення. Про цю одність і спільноту під одним канонічним проводом Верховного Архiepіскопа відтепер мусять бути вповні свідомі і свої і чужі. Українські вірні, що живуть в українських епархіях в світі, усіх генерацій і походження, повинні дати сильний вияв своєї релігійної і національної ідентичности з народом і Церквою України; а ворогам Української Католицької Церкви, які бажали б розбити цю одність (напр., через визнання советським урядом Української Католицької Церкви в Україні і наставлення для неї свого режимового архiepіскопа), вибито задалегідь їх зброю з рук.

3.) Хоч Верховному Архiepіскопові і надалі не признано титулу патріярха, то однак синодальним папським листом стверджено, що Українська Католицька Церква і її Верховний Архiepіскоп мають рівнопатріярші права. Інші Східні Церкви зі своїми патріярхами не мають більших прав від тих, які має в нас тепер Верховний Архiepіскоп, і їх юрисдикція також обмежена тільки до території їх патріярхатів; ба, що більше, їх агреговані єпископи не є зобов'язані брати участь у патріяршних синодах так, як це було з українськими

владиками. Не бачу поважної рації, чому б наш Верховний Архiepіскоп, носій рівнопатріярших прав, не міг уживати титулу "патріярха", як це робить Блаженніший Отець Йосиф; напевно ніхто б цього тепер не забороняв.

4.) Територіяльний принцип залишається і далі незмінним. Тимсамим Верховний Архiepіскоп не має юрисдикційної влади над агрегованими єпископами, які й далі стоять під прямою юрисдикцією Апостольського Престола, цебто папи і конгрегацій.

5.) Відбутий Синод і наступні синоди діятимуть в рамках і по принципах, виложених в декларації Східної Конгрегації "Апостоліка Седес" з 25 березня 1970 р., до якої доходить ще й ця обставина, що Верховний Архiepіскоп перебуває і діє поза межами своєї території і на це діяння він отримує надзвичайні повноваження від Вселенського Архiepірея...

6.) Коли йдеться про окреслення наступних синодів, то їх радше треба уважати за "надзвичайні". Ці синоди діють за попередніми повноваженнями Вселенського Архiepірея, отже діють делегованими повноваженнями, діють у досить скomплікованій ситуації, в якій Верховний Архiepіскоп не має ані одного єпископа з власної території, а над агрегованими єпископами не має повної і безпосередньої юрисдикції, — все це і інше вистачає, щоб ці синоди назвати "надзвичайними", принаймні до часу, доки кодифікація нового права не злагіднить принципу територіяльної юрисдикції для поодиноких Східних Церков. Та я уважав би це радше теоретичним питанням. Бо практично і фактично Українська Католицька Церква отримує в цій інституції синодів можливість діяти і розвиватись, як окрема Церква під зверхністю Вселенського Архiepірея. Здається, що ніколи в нашому столітті ми не мали такої можливості помісного і синодального діяння, як це нам дається тепер, хоч наші обставини були нераз кращі. Для української ієрархії, в спільній праці й відповідальності з священством і мирянством, ці синоди є інструментом і вершинною трибуною вирішування основних справ, що стосуються до життя і дальшої долі Української Церкви і народу.

7.) Перший Надзвичайний Римський Синод Української Церкви й наступні подібні синоди відкриють широко двері на великі можливості й на евентуальні зміни в положенні Української Католицької Церкви в Україні. Жорстокі засоби комуністичного режиму знищити Українську Католицьку Церкву й вирвати живу віру з сердець народу, виявилися безуспішними. Церква, яка зродила мучеників і ісповідників, є живою і переможною. Із зміною релігійних відносин в Україні, які напевно прийдуть, Верховний Архiepіскоп буде зобов'язаний повернутись до свого стада на рідних землях, щоб звідтам, з власної території, правити своєю Церквою в Україні і в світі. Це мав на думці наш Блаженніший Патріярх Йосиф, коли пе-

ред вибором кандидата на свого намісника говорив на Синоді, що “наша Церква потребує мужа, щоб продовжував законні традиції Київської Русі, жив ними, боронив і хоронив їх, щоб скріплений благодаттю Святого Духа і прикладом наших мучеників і ісповідників, зумів нести на своїх плечах хрест терпіння, труднощів і боротьби, ісповідництва, навіть мучеництва і Христової перемоги”. Треба молитись, щоб в Україні заіснувала релігійна свобода, щоб Верховний Архієпископ, управляючи звідти своєю Церквою власною і звичайною владою (“потестате пропрія ордінарія”), міг скликувати звичайні помісні Синоди Української Церкви в Україні з участю агрегованих єпископів. Та це покищо є можливістю і всякі зміни провід Української Церкви мусять приймати з якнайбільшою обережністю.

8.) Архієпископські Синоди Української Католицької Церкви, що відбулися під проводом Батька й Голови цієї Церкви Блаженнішого Патріярха Йосифа (вісім), залишаються в нашій історії світлим доказом змагань Української Церкви за свої права по принципам Берестейської Унії і декрету “Про Східні Церкви”, та свідоцтвом історичної відповідальності найвищого рідного проводу за долю нашої Церкви в її найбільш трагічним та рівночасно і героїським періоді. Переведення аналізу між цими Архієпископськими Синодами і Надзвичайними Римськими Синодами залишаємо майбутнім історикам.

Релятивна згода й поєднання внутрі Української Католицької Церкви на поселеннях, досягнені на Надзвичайному Синоді, є безперечно одним з позитивних наслідків. Цього не можна розуміти в змислі, що сторони, які досі ріжнилися в питаннях і в змаганнях за помісне завершення нашої Церкви, пішли на компроміс, або що одна сторона програла, а друга виграла. Така конклюдія була б нелогічною. Бо в великих справах нема компромісу, і всі або виграють, або програють. Змінилися тільки обставини і до них нам треба достосуватись. Устами нового папи, який розуміє свою місію в сьогоднішньому світі та й знає положення Церкви на Сході Європи, заговорила ціла Католицька Церква також про Україну і про Українську Церкву. Як раніш, так і тепер — доля нашої Церкви, її своєрідні канонічні права й помісність в Українським Патріярхаті (Верховнім Архієпископстві), лежить у руках і відповідальності наших Владик. Вони — за прикладом папи та за світлим взором нашого Героя-Ісповідника, Патріярха Йосифа, мусять саме тепер проявити себе зрілими провідниками і пастирями, щирими патріотами, відвертими і безстрашними борцями за найвищі ідеали свого народу і Церкви, щоб в одності з Вселенським Архієреєм та в тісній духовій споєності з вірними священиками і мирянами, в повній свідомості і відповідальності, сповнити свій Богом даний їм архиєпископський уряд у важких історичних обставинах.

Треба сподіватися, що відбутий Надзвичайний Перший Римський Синод Української Католицької Церкви, а за ним і дальші Синоди, скріплять в Українському Божому Людові (владиках, священниках і мирянах) духа нової жертвенної праці і волі. Треба тепер вірити, що за цим сповняться також достойні наміри Святійшого Отця, з якими він скликав цей Синод: “Хочемо благодати Бога Всемогутнього, щоб цей Надзвичайний Синод приніс справді багатий плід в тисячорічній історії Української Католицької Церкви, такої щедрої на релігійні традиції та плідної на стільки заслужених ісповідників і мучеників за віру, між якими найславнішою постаттю є св. Йосафат. Благаємо сердечно Господа нашого Ісуса Христа, Главу Таїнственного Тіла, який призвав мене на службу любови й доручив мені завдання “скріпляти братів”, щоб благословив цю подію, важливу і історичну для Української Католицької Церкви. Розкриймо себе без обмеження Духові Святому, щоб нас просвітив у наших рішеннях і постановах”. (Слово папи перед Синодом).

Олександр Баран

ЕКУМЕНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

Екуменічна діяльність Блаженнішого Патріярха Кир Йосифа починається від його студентських часів, коли він рішив поглиблювати студії та спеціалізуватися у східній богословії і для своєї габілітаційної праці вибрав тринітарну тематику візантійських теологів. Ці тринітарні питання, а головне питання про “Походження Святого Духа”, все доводили католицьких теологів до екуменічних діалогів з православними.

Головними працями Блаженнішого Кир Йосифа про Пресвяту Трійцю та про науку Св. Духа були: “Тринітарна наука патріярха Фотія”,¹⁾ “Принцип Спірації в Св. Трійці”,²⁾ “Обопільна і відворотна любов в походженні Св. Духа”³⁾ і “Чи Св. Дух різниться від Сина, якщо від нього не походить?”.⁴⁾ Всі ці праці глибоко розглядали догматичні правди Вселенської Церкви і шукали за спільними виявами, за схожими інтерпретаціями та однозгідними теоріями Сходу і Заходу. Його теологічний поділ і його богословська система були побудовані на західних прототипах, але він не вживав їх, як його західні попередники, тільки для відкинення східньої церковної наукової традиції,⁵⁾ а шукав за поєднанням, за доказами спільної віри та за оправданням ідеї одности.⁶⁾ Він всіма своїми силами старається доказати, що різниця між християнами Сходу і Заходу є такою мінімальною, за яку не варт більше спорити. Крім того, він запрошує також і репрезентантів православної теології шукати за спільними ідеями на Заході й наближуватися до порозуміння і одної віри.

Крім богословських праць Блаженніший Кир Йосиф ще більш активно змагає до екуменічного діалогу з православними. Він з енту-

1) Твори Нард. Йосифа Верховного Архиепископа, зібрани І. Хома і І. Яцнів, Рим 1968, том I, ст. 91-158.

2) Там же, ст. 221-231.

3) Там же, ст. 159-210.

4) Там же, ст. 333-368.

5) JUGIE M., *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium*, Parisiis 1926, tomus I, pp. 185, 192, 256, 257. Автор розглядає висновки Блаженнішого Кир Йосифа разом з працями Гергенротера, який до Першої світової війни уважався найкращим сходознавцем. Але його праці не мали екуменічного характеру, але змагали для побороення православної науки.

6) Гляди: Том Перший “Світільнина Істини”, ст. 190-193.

зіязмом приєднується до тих визначних одиниць, які творили нове екуменічне зацікавлення в Католицькій церкві. По Першій світовій війні, як загально відомо, екуменічне порозуміння зі Сходом стало одним з важливіших релігійних питань. Організувалися різні міжнародні з'їзди та конгреси, на яких Українська Католицька Церква мала рішальний голос. Для такого голосу треба було визначних вчених, відомих наукових авторитетів, які гідно могли б репрезентувати українське ім'я.

Найважливіші наукові з'їзди чи конгреси для церковного зближення із Сходом відбувалися в невеличкім моравськім містечку Велеграді. Технічними проблемами та організацією цих конгресів займався "Апостолят св. Кирила і Методія", але ентузіастичним провідником та духовим ініціатором, як також і першим президентом був Митрополит Андрій Шептицький, а найкращим репрезентантом української церковної науки наш Блаженніший Кир Йосиф.⁷⁾

Ці велеградські конгреси мали подвійну мету: В першій мірі, шукати наукових зв'язків з православним Сходом, а вдруге, популяризувати Схід та східню науку в латинському християнському світі. А дальшою метою — була злука церков.⁸⁾

Наукові досліди та ентузіязм щодо з'єднання церков створили славу "Велеградську Академію", яка видавала матеріали цих конгресів та окремих наукових праць під серією "Акта Академіє Велеградієнсіс".⁹⁾

Конгреси започатковано в 1907 році. Вони відбувалися що 2 роки. Однак світова війна перервала їх на довгих 10 років і перший конгрес по війні скликано щойно в 1922 році.

На цьому конгресі був перший раз приявний наш дорогий Кир Йосиф, ще як молодий професор богословії. Тут він ще не мав власної доповіді, але брав живу участь у дискусіях і гідно репрезентував українську теологічну науку перед вибраною елітою сходознавців. Всі приявні звернули на нього увагу й відразу запросили його на доповідача наступного конгресу.

Таким чином Кир Йосиф в 1924 році виголосив дуже цінну доповідь на тему "Вплив Томізму на Сході".¹⁰⁾ А в пізніших конгресах про "Сакраментальну теологію Східніх Церков"¹¹⁾ та про "Кирило-Методійський Культ на Україні".¹²⁾

⁷⁾ Твори Кир Йосифа Верховного Архiepіскопа і Кардинала, зібрани І. Хома і Ю. Федорів, Рим 1971, том V, ст. 14-30.

⁸⁾ SRACIL Th., Habuerintne Congressus Velehradenses saltem aliquem effectum practicum, annon?, Acta Academiae Velehradensis, an. XIX (1948), fasc. 1-2, pp. 81-85. Це промова з нагоди сорокліття першого велеградського конгресу.

⁹⁾ Там же.

¹⁰⁾ Твори, т. I, ст. 191-210.

¹¹⁾ Там же, ст. 369-380.

¹²⁾ Там же, ст. 381-388.

Крім того, Кир Йосиф відразу по першій конгресі в двох статтях інформував українську спільноту про доповіді й про новий дух Велеграду,¹³⁾ де він своїми інтерпретаціями та рефлексіями накреслив цінний документ про постання сьгоднішнього екуменічного руху в Католицькій Церкві. Для молодого професора о. Йосифа Сліпого Велеград став символом релігійного об'єднання. В його очах це було місце, де слов'янські апостоли Кирило і Методій, тримаючи в руці "замість меча хрест" і прикриваючи груди "щитом-книгами об'явлення і передання" на вернули й здобули слов'янський світ. Підкреслюється тут "не мечем", бо ж, як знаємо, насильні змагання об'єднати Схід зо Заходом принесли тільки дальші віддалення, а навіть і зловну ненависть для християнської єдності. Але о. професор Сліпий у своїх пророчих рефлексіях бачив, що добра воля і наука здобудуть чимраз більше нових прихильників для ідеї злуки й обопільного порозуміння.¹⁴⁾

Так! Велеградські конгреси спопуляризували питання унії, крім того вони створили також і сильний унійний апостолят та відважний гурток науковців, який зміг випрацювати принципи для можливості тривалої злуки між сходом і заходом. А одним з ідейніших членів цього гуртка був молодий професор о. Сліпий.

Він часто згадував ці принципи у своїх писаннях і тому нам їх також потрібно згадати кількома словами.

Ось вони:

1) Необхідним для Католицької Церкви є визнати абсолютну рівність всіх обрядів і викоринити з латинської ментальності всяку обрядову дискримінацію.

2) Екуменічний діалог не може бути плиткою церковною дипломатією, але мусить базуватися на правдах віри та догматичній теології.

3) Діалог не може й не сміє бути сваркою, а має переводитися в братній християнській любові, щоб доказати, що ми всі є учнями й наслідувачами Христа.

4) Історичне переповідання зв'язків між заходом і сходом, головню, що стосується до роз'єднання та поєднання церков, повинно бути об'єктивним і церковний історик цих віків не сміє бути адвокатом своєї справи, але суддею минулих фактів.

5) До створення практичних плянів для злуки, Католицька церква повинна створити яесь молитовне об'єднання зі всіма православними церквами, щоб просити ласки для одної і тої самої цілі.¹⁵⁾

¹³⁾ Твори, т. V, ст. 69-87.

¹⁴⁾ Там же, ст. 69.

¹⁵⁾ Там же, ст. 30-31.

З подивом мусимо ствердити, що велеградські ідеї 30 років випередили II Ватиканський Собор, виховуючи багато сходознавців та симпатиків сходу, які пізніше, пересякаючи всю Католицьку церкву, довели її до духа папи Івана XXIII-го.

В Українській Католицькій Церкві також треба було виховувати кадри заінтересованих східними науковими принципами та східньою традицією. Блаженніший, як професор і ректор Богословської Академії у Львові, з великим ентузіазмом взявся за те велике діло. Він подбав про те, щоб вихованки цієї Академії методичною працею та науковими дослідженнями могли вийти на міжнародний науковий форум. Дома вони зорганізували величавий унійний з'їзд у Львові.

Надхненником й інспіратором цього з'їзду був Слуга Божий Кир Андрій Шептицький, але організатором і науковим провідником був Блаженніший Кир Йосиф.

Метою цього з'їзду було поглибити екуменічні студії та посилити екуменічну працю серед українського католицького духовенства. Зо статті Блаженнішого про цей унійний Конгрес довідуємося, що на ньому виголошено кільканадцять доповідей, темою яких було церковне об'єднання, насвітлене з різних точок зору. Розглядалися реляції між сходом і заходом під кутом історичним, догматичним, правничим, літургічним, аскетичним і так далі...¹⁶

Однак синтезою всіх висказаних поглядів була обширна та глибока доповідь ректора Богословської Академії о. Йосифа Сліпого на тему "Погляд на з'єдинені і нез'єдинені Церкви Сходу і догматичні різниці між ними".¹⁷) Ця доповідь ілюструвала всю екуменічну ідеологію автора й тому ми мусимо ближче розглянути її основні і суттєві концепції.

Блаженніший в першій мірі розглядає загальні принципи екуменічного діалогу і наводить практичні методи до його досягнення. Опісля звертає увагу на роль українського католицизму в цьому діялозі. Але висновки його думок бачимо найяскравіше в приготованих ним резолюціях¹⁸) з'їзду. На основі його промови та згаданих резолюцій можемо підсумувати так екуменічну позицію Української Католицької Церкви:

Берестейська Унія перед трьома століттями була для багатьох християн тільки цікавим експериментом. Однак після 340 років жертви і боротьби Українська Католицька Церква стала напрямом обрядового розвою та церковної дисципліни для вселенськості Західньої Церкви. Через українську помістність латинський світ пізнав потре-

¹⁶) Унійний З'їзд у Львові, Львів (УБНТ) 1937, ст. 3-12. — Так само передруковано в *Творах*, т. V, ст. 99-102.

¹⁷) *Твори*, т. V, ст. 107-140.

¹⁸) Там же, 142-145.

би Сходу й таким чином, ростом українського східнього католицизму ріс вселенський дух Заходу.

Дальше, існуванням української помістности затвержується також і екуменічний чи унійний успіх Риму. Тому, для Риму наша церква стається символом з'єднання. Тим то й вона повинна затримати всі свої традиційні права та привілеї з часів митрополита Веніямина Рутського. Та це не все! — Врешті, в двадцятому столітті за згодою Римського Апостольського Престолу мусять здійснитись дві найважливіші ідеї митрополита В. Рутського для дальшого поширення унії, тобто, спільний собор з православними та український патріархат.

Вкінці, Блаженніший Кир Йосиф закінчує свої резолюції такими думками: Українська Католицька Церква вже своїм існуванням і активним ростом доказала спосібність і охоту вести діло з'єднання, тому то наші унійні погляди та екуменічні змагання є самотужки життєздатними і раціональними.¹⁹⁾

Блаженніший також брав участь і навіть виголосив одну доповідь на Шостій Унійній Пинській Конференції, хоч в тих Пинських конференціях українцям-католикам замикали двері, а їхні голоси все залишалися без впливу. Як всім відомо, Польща по Першій світовій війні стала важною державою у Східній Європі й польський римокатолицький клир почав плекати месіянські ідеї і покликання до місійної праці на європейському Сході. Він в дійсності видвигав старі монополярні претенсії до унійної активності серед православних. Таким чином східні території польської держави трактовано ментальністю польського шовінізму, а православна спільнота стала знову об'єктом польсько-латинських місійних експериментів. Українську Католицьку Церкву разом з її митрополитом відсунено від цієї унійної місії, а галичанам заборонено всі контакти з їхніми православними братами. Унію, як таку, на цих конгресах репрезентували звичайно вихованки Російської Колегії в Римі, або їхні наслідники, що гляділи на православний світ, як на російську імперію. При таких трудних умовах мусять читати свою доповідь репрезентант української католицької церкви, о. ректор Йосиф Сліпий. Але він і тут вив'язався із свого завдання. Розглядаючи анти-екуменічне наставлення росіян, він старався вказати на справжні можливості усунення традиційного упередження слов'янського Сходу.²⁰⁾

Закінчуючи огляд унійної праці Блаженнішого Кир Йосифа, мусямо признати і наголошувати, що вся його екуменічна активність базувалася на глибоких студіях і на любові Сходу та східньої церковної традиції. Він створив нову добу також і для своїх співробітників. Під його впливом Українська Католицька Церква відродила своє зван-

¹⁹⁾ Там же, ст. 144.

²⁰⁾ Там же, ст. 146-158.

ня і усвідомила своє екуменічне післанництво. Вона здобула свій голос на міжнародній арені й почала почувати себе повноцінною частиною Вселенської Церкви. А до теологічних думок українських науковців став прислуховуватися Захід і західне богослов'я.

о. д-р Ю. Федорів

ПАРОХІЇ І ПАРОХІЯЛЬНЕ ДУХОВЕНСТВО В XVI І XVII СТ.

Інавгураційна доповідь, виголошена в Українському Католицькому Університеті 1979 р.

Сітка парохіяльного духовенства і парохій не була однаковою. Вони мінялися, помножувалися, або маліли. Це залежало від долі, яка часто стрічала деякі парохії. Можна загально ствердити, що парохії розбудовувалися в XVI і XVII ст. Розріст парохів в першу чергу треба завдячувати релігійним потребам вірних і фундаціям панів-февдалів, які були патронами парохій.

Не можна поминати і єпископів, які також робили старання для уфундування нових парохій. До розбудови парохій причинялося також мішане населення, як православне, так і українське католицьке. Холмський єпископ Порфірій Важинський здержав фундації на будову нових церков, щоб не зменшувати числа в нових парохіях, і тимсамим не приводити до крайнього убожества настоятелів тих парохій. Тому прийнято звичай висвячувати лише одного священика на одну парохію, а старі парохії, неспроможні утримувати священика, злучити в одну, або прилучити до тих парохій, які дають вистачальне утримання священикові.

Злучення кількох парохій в одну, були причиною зникну вже існуючих парохій. Також повстання Хмельницького, наїзди татар і турків ліквідували парохії. Для прикладу: Холмська єпархія, яка в XVI ст. мала приблизно 320 парохій, за 200 літ, тобто в XVIII ст. має вже 538 парохіяльних церков. Також число парохіяльних церков зросло двократно в Перемиській і Львівській єпархіях.

В документах того часу не знаходимо ерекційних грамот митрополитів, чи єпископів на будову нових церков в єпархіях Перемиській, Львівській, Холмській, Луцькій і в полудневій частині Володимирської єпархії. Також видно з документів, що на згаданих теренах церкви не були наділені відповідним майном. Дідичі-февдали, що були патронами церков, обмежували церкви пів-ланом, чверть-ланом поля, а часто церква не мала ніякого майна і священик жив тільки з пожертв своїх парохіян. Були також і такі випадки, що се-

ляни самі будували церкви своїми коштами, спроваджували священника з родиною, годували і одягали його з родиною, а потім просили колятора-патрона, щоб наділив церкву полем.

В селах Галичини державні люстратори списували священників для плачення податків. З тих списків видно, що в кожному селі був один священник, а часом навіть і два. Напр., в селі Княже, в Снятинщині, що має сорок і три півдворищних господарств, в 1563 р. були дві парохії і два священники. В селі Угринів, де було 50 господарств, були також дві парохії. В селі Черхаві, в Самбірщині, в 1565 р. засновується друга парохія. Люди самі її домагалися, “бо один священник не вистачав для потреб людей”. З інвентаря 1565 р. видно, що в тому селі було тоді 50 господарств. В селі Головецьку також закладається друга парохія в 1561 р. “з причини множества людей”, а всіх господарств було 44.

Патрони радо годилися на будову нових церков, бо церкви були джерелом їх доходів. Священник мусів купити в патрона право на парохіяльний уряд. В сяніцькому повіті дідич-патрон жадав за презенту на парохію в селі Пеля 200 золотих з кінцем XVI ст., а за кілька літ за 200 золотих продавалася парохія в Лип'ю на Самбірщині. Також є записи, що парохії продавалися за вищі сумами. Всі ті парохії були продавані “на вічність”. В презенті на парохію в Пелі читаємо, що священник буде її тримати і уживати зі своїми потомками вічно. Йому буде вільно і його потомкам продати, дарувати і по своїй волі нею розпоряджати. Однак, при продажі не вільно буде підносити ціни понад 200 золотих, якби щось добудував.

На ерекційних ґрунтах священники мали право поселювати своїх парохіян. В ерекційних грамотах бувало зазначено, що священник може одного, двох, або й трьох городників, чи халупників, поселити на парохіяльній ґрунті.

Крім землі, священники діставали від парохіян т. зв. хлібну данину, або скіпщину, яку часто називали десятиною. Назва десятини мабуть походить від десятини князя Володимира. Крім десятини, селяни давали датки на просфори, на сповідь, на хрестини, на виводи та на церковні Богослуження.

Крім тих датків, люди складали священникові у великий піст і на Великдень та з нагоди зборів збіжжя, яйця, конопляне сім'я та інші жертви. Як приклад, в селі Одріхові в Сяніччині, були такі доходи священника: Громада виплачувала священникові річно 40 кіп снопів жита, 18 кірців вівса, один корець і дві чверти конопляного насіння. У великому пості, перед Великоднем, за благословення хат 5 кіп яець, а на вино до Богослужень по два золоті. Крім того кожний городник і халупник має один день косити для священника.

В 1595 р. дідич признає для села Пелі в Сяніччині для священника датки, що ще в давнину були практиковані, а саме: Кожний

селянин має дати щороку по копії снопів озимого жита зараз з поля і на Різдво по пів кірця вівса. Крім того селяни мали обов'язок давати ще і інші датки, як хліби, насіння, горох, яйця, а загородники, по давньому звичаю, мають один день в році косити, або два дні жати. Коли б хтось пропустив, або не хотів, чи не міг, мав заплатити 2 гроші.

Священики платили податок по 1 золотому від ґрунту. Цю данину подекуди називали "лиска", зн. лисяча шкіра. Видно, що давніше священики давали лисячу шкіру замість золотого. Але, не всюди священики мали обов'язок платити данину. В королівській грамоті, на початку XVI ст., король писав до теребовельського старости, на прохання тамошніх священиків і забороняв побирати в них лиску, бо давніше її тут не платили. Але, з люстраційних актів 1565 р. довідуємося, що тамошні священики платили "поклон" по одному червоному золотому, замість лиски. До того грошового датку часто долучувалися дрібніші "поклони", як, напр., сир, яйця, або грошима по кілька грошів.

Від інших підданчих данин священики і їх родини були звільнені. До таких звільнених данин належали приходи від селян з великих куніць, похоронів, хрестин і ін.

Також і соймова конституція з 1659 р. постановляла, що "руське духовенство має бути вільне на всіх руських землях в королівських маєтностях (духовних і світських) від усякого підданства, податків, панщини, підвод і інших робіт". В грамоті короля Михайла, з 1671 р. признається перемиському духовенству, що священики, згідно з грамотами попередніх королів, є вільні від плачення десятин, домашніх тварин, худоби, свиней, бджіл та інших обов'язків, від податків, від усяких форм панщини, як: зажинків, закосів, збирання сіна, підвод, жовнірських кватир і ін. Подібні звільнення повторюються в різних інших привілеях, у презентях та ерекційних грамотах з різних місцевостей. Таке повторювання звільнень показує, що практика, навіть по королівщинах, не була ліберальна супроти священиків.

Львівський єпископ Шумлянський скаржитья королеві, що старости і державці примушують попів до "свого підданства: беруть їх до робіт, повозів, підвод, панщини, ношення і пересилання листів, плачення десятин та інших тягарів". В наслідок того, король видає для Львівської єпархії грамоту, подібну до виданої грамоти для перемиського духовенства. Коли духовенство в Медицькій королівщині хотіло скористати з тих королівських звільнень, зчинився такий заколот, що приходило до кровопролиття.

В приватних панських маєтностях почувалося наше духовенство ще гірше. Священики не були вільні від панщини в XVI ст., хоч священики і їх родини уважалися канонічно вільними. Ті свя-

щеники, які походили з кріпаків і були звільнені з кріпацтва в давній Русі, в практиці мусіли робити панщину.

В судових актах XV ст. знаходимо таке, що один дідич позиває другого до суду за те, що прийняв його священика-утікача, трактуючи його, як звичайного кріпака. Священики часто в приватних маєтностях були трактовані, як прості кріпаки якогось шляхтича. Такі невольничі традиції задержуються ще в XVI і XVII ст. Напр., Перемиський магістрат, надаючи священикові парохію в селі, (1645), зобов'язує його до двох днів пішої панщини. Ян Фредро продав в тому часі парохію у своїх маєтностях попові за величезну суму, 300 золотих. Крім того той священик мав платити значні оплати і данини на-рівні з громадою, з пів лану поля по 8 золотих щороку, а крім того колоду вівса з верхом, що виносила 10 півмірків міри торгової, шість каплунів, гуску і копу яець. Також піп мав обов'язок виконувати панщизняні роботи: чотири рази до-року сам, або післати своїх парохіян до складання стогів, три дні до зажинків і обжинків по одній людині від рана, на заноски і обноски і ярове збіжжя по два рази по одному косареві від рана, та ще громадження і в'язання, а також напружати штку прядива. Такі практики тягнулися дуже довго, як законні, на основі "старого права".

Українське духовенство скаржилося в 1735 р. Янові Собескому, що посесори потягають їх до простих робіт, плачення десятини, чиншів та інших обов'язків, які виконують панщизняні селяни. Пани змушують священиків до різних послуг у Жовківщині. У відповідь, Ян Собеский наказує посесорам не обтяжувати священиків. Також і митрополит Рутський писав до папи на початку XVII ст., що польські пани б'ють наших священиків, замикають їх до в'язниць та карають іншими жорстокими карами. Дальше пише митрополит, що "деякі шляхтичі дійшли до такої безбожності, що змушують священиків так робити, як своїх підданих, а як ті отягаються, тоді їх карають". Він радив папі проголосити анатему на всякого, хто вдарить священика.

Крім панщизняних робіт у приватних маєтностях, оподаткування священиків було значно вище, як в маєтностях королівських. Напр., дідич села Лип'є в Самбірщині, продаючи священикові 1602 р. парохію, звільняє його від панщизняних робіт, але накладає річний чинш 30 золотих, вівсяну данину, данину від овець, від курей і ін. Інший священик 1652 р., купуючи парохію, мав платити річно 24 золотих чиншу.

Ці приклади пояснюють, що духовенство й парохії давали нові доходи панам-патронам і в їх інтересі було закладати нові парохії. Вони продавали їх за високі суми, а священики платили добрий чинш і давали великі данини, робили панщину і т. п.

Ректор братської школи у Львові, і ігумен монастиря в Дубні, Касіян Сакович у своїм письмі ось так пише про українських священиків:

“Багато парохій продається, особливо на Підгір’ю. Користолюбний пан не дивиться на вартість особи, що шукає парохії, не журиться моральними інтересами своїх підданих, але уважає на ситі попівську калитку і свій зиск. Там пани з попів мають особливі користі. З фірою в далеку дорогу посилають попа. З нього здирають суми гроша за кару з якоїнебудь причини. Попи привикли до такого трактування і готові зносити не знати які тягарі, аби лише їх не змушували до унії. Лакомі пани через те воліють мати у своїх маєтностях попів-схизматиків, а не уніятів”.

Митрополит Петро Могила у своїй відповіді не заперечував те, що сказав Сакович, але додає:

“Мусить він, неборак, для свого спокою і церкву купити, коли пан її не дає, мусить і з підводами ходити, і з листами бігати, коли його неволя тисне. Він мусить і вину заплатити, хоч не винен, як його різними способами мучать і до в’язниці саджають”.

Найбільшим нещастям був брак освіти не лише для українського населення, але і для духовенства. В XVI ст. не було шкіл, ані духовних семінарій. Були тільки початкові школи, в яких учили дякоучителі і тих шкіл не було багато. Тому кандидати духовного стану набували освіти переважно у священиків, а кандидатами були переважно сини, зяті, чи споріднені священиків. Набування освіти приходило без великих труднощів. Кандидат на священика перед свяченнями мусів зложити т. зв. “передординарний іспит”, а коли його не зложив, міг сповняти службу дяка, паламаря, чи просфорника при церкві, яка його едукувала й вислала до свячень. Знання кандидата до духовного стану залежало від священика, який його підготував до свячень. Коли неопрезвітер одержав свячення, мусів ще якийсь час вправлятися в Богослуженнях практично при єпископській катедрі під наглядом визначного знавця обрядів. А вимоги до священичого стану були неабиякі.

Про свячення міг старатися кандидат тільки з правильного подружжя, з добрим характером, без закидів зі сторони колятора, чи парохіян, які мусіли дати про нього свідоцтво моральності. При іспитах кандидат мусів знати і пояснити правди віри, святі Тайни, моральні засади на підставі 10 Божих заповідей, пояснення Символу віри, Головних гріхів, Божі й Моральні чесноти, Діла милосердя, Дари Святого Духа, добре знати Устав церковний, знати, що містять церковні книги та коли і як їх уживати та інші знання Богословії. Підручників тоді не було і набути знання тих відомостей не було легко.

Були винятки, що іспитова комісія дозволяла спосібнішим кандидатам залишатися при єпископові й доповняти ті знання, як кандидат не здав їх з достаточним вислідом.

Єпископи скликали щороку єпархіяльні синоди і на тих синодах всі священники були обов'язані повторяти іспит з наук вище поданих. Як бачимо, митрополити і єпископи тоді дбали про освіту й богословське знання священників. Польський уряд держав в темноті наш нарід і навіть не дозволяв на заснування духовних семінарій для освіти священників. Українська шляхта, яка тоді творила провідну верству нашого народу, майже вся перейшла на латинський обряд і стала поляками. В українському народі залишилися тільки священники і селяни-панщизняники з малою кількістю міщан-ремісників. Навіть поляки кепкували, що в українському народі залишилися лише "хлоп і поп".

Мимо невеликої освіти у XVI і XVII ст. священники мусіли все таки знати Богословію у веденні душпастирства, а не так, як їх представляє польська історіографія. Потрібні знання до Богослужбового культу вони мусіли знати. Вони підготовлялися в родинному домі не лише теоретично, але також і практично. Їх батьки були священниками, а сини брали участь у Богослуженнях і батьки їх змалку приготвляли до священничої служби.

Закінчення

З першим розбором Польщі, Галицька Україна була прилучена до Австрії. Цісарева Марія Тереса широко відкрила двері до науки українському католицькому духовенству. У Відні, при церкві св. Варвари заснувала Генеральну Духовну Семінарію і цісарський конвікт. Її наступник Йосиф II заложив Духовну Семінарію у Львові, потім в Перемишлі. В тих Семінаріях піднесено науку до рівня в західноєвропейських школах, з яких виходили високо-освічені священники. То була переломова доба в житті української католицької Церкви, духовенство якої стануло на правильному духовному поземі.

Але, прийшла катастрофа, якої наша Церква навіть в часах татарських нападів не дізнала. Це часи окупації українських земель більшовиками, які, здавалося, знищать Церкву і духовенство безповоротно. Церква пішла в катакомби і там живе, а незначну частину українського населення Боже Провидіння зберегло поза границями Рідних Земель. З ними вийшла і українська Церква на світову трибуну, яку очолив перед 15 роками колишній Галицький Митрополит, якого Вселенський Собор, Ватиканський Другий, признав "аплявзо" Патріярхом, а св. Отець Павло VI іменував кардиналом.

Цілий світ заговорив про появу на волі Великого Ісповідника віри Йосифа Сліпого Коберницького Дичковського, а в українців в цілому світі вступив дух, який відновив життя. Блаженніший Патрі-

ярх — це свідок руйнації Його Церкви на рідних Землях. З незагоєними ще ранами буде святиню української науки — Український Католицький Університет і церкву св. Софії в центрі християнства, в Римі. Блаженніший Патріярх свідомий того, що українській нарід можна піднести до релігійно-культурного рівня лише на крилах віри і науки, які на Рідних Землях є в стані ліквідації. Девізою Українського Католицького Університету є “Истина і Любов науки собирає в розсіянні сущих” і цей клич реалізується. Цей Університет посвячений св. Отцем Павлом VI 1969 р. крім освіти студентів щороку видає наукові твори високої вартости, які голосять правду про Україну та про її Церкву. Собор св. Софії збирає тисячі українців на поселеннях з усіх котинентів. При Університеті є видавництво п. з. “Вісті з Риму”, які інформують розсіяних українців про новості і релігійне життя, сконцентроване в Університеті і в столиці християнства.

Блаженніший Патріярх, крім св. Софії і Університету відновив Студитський Устав, що має свій корінь в Києво-Печерській Лаврі та набув для ченців прекрасний монастир в Кастельгандольфо, поле якого ченці управляють.

Дім, колишніх прокураторів Київської Митрополії, що був проданий без відома власників, і церкву св. мучеників Сергія і Вакха Блаженніший Патріярх з великими трудам і коштами відкупив і відновив. При церкві створив українську парохію, а в домі примістив цінний музей і архів, який зібрав сам, а частину дому віддав для гостинниці українських прочан, які часто прибувають до Риму, осідку свого Патріярха.

Годі вичислити заслуги Блаженнішого Патріярха для нашої Церкви, яка переживала часи крайнього упадку, але вставала з руїн і підносилася до висот за часів княжих, потім у творах братської школи у Львові й Києві, Острозької, а потім Київської Академії та видань Києво-Печерської Лаври.

Здавалося, що зі знищенням більшовиками всяких релігійно-національних надбань усе пропало, але Господь звільнив з більшовицьких катівень Блаженнішого Патріярха, який відновив приспане життя Церкви і народу та вказав шлях до їх свободи і слави.

Архимандрит др. Віктор І. Поспішил

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В СИСТЕМІ КАНОНІЧНОГО ПРАВА СХІДНІХ КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ

Численні автори залюбки роз'яснюють і описують для світських людей складні проблеми в навчанні Церкви й радо пишуть на теми моральної, біблійної й пасторальної богословії для всіх прошарків католицьких мирян, так для тих, що мають мінімальну освіту, як і для випускників університетів і професійних шкіл; одначе завжди відчувалося недостачу писань на теми канонічного права для зацікавлених мирян.

Українці католики цікавляться й турбуються від деякого часу проблемою автономії чи відновленням незалежності Української Католицької Церкви в рамках ширшої спільноти Римської Католицької Церкви. Їхнє зацікавлення можна заспокоїти тільки шляхом вивчення відповідного церковного законодавства, а саме конституційної ділянки канонічного права. І якраз ця стаття має за ціль описати структуру східних католицьких Церков, які, по своїй природі, втішались від найдавніших часів деякою дозою самоврядування, та показати, як ті церковні одиниці повинні виконувати своє завдання у згоді з відповідними законами Вселенської Католицької Церкви. Це також виявить, якого роду церковного самоврядування може очікувати в цьому контексті Українська Католицька Церква.

Канонічне законодавство для східних католиків

Де знаходимо норми, що регулюють самоврядування східних католицьких Церков? Ми, очевидно, знаємо, що відповідне законодавство мусить спиратися на канони давніх соборів, вселенських та інших, але нам теж ясно, що повинно існувати й більш сучасне законодавство, достосоване до щоденних потреб наших часів. Таке законодавство справді існує, принайменше для східних католицьких Церков, і про нього зараз будемо говорити. Деякі східні православні Церкви впровадили в себе певні норми конституційного права, але в загальному вони ждуть на можливість скликання нового вселенського собору, або принайменше т. зв. великого собору, щоб створити нові закони та достосувати давні канони до нових обставин. Останній вселенський собор, що його признають православні, відбувся в 787 р.

Церква завжди нерадо відкидала закони тільки тому, що їх впроваджено в давніх часах. Одначе, змінені обставини вимагають нових законів, які часто мусять анулювати давніші, або принайменше

частинно змінити їхній зміст. У ході багатьох століть нагромаджуються велике число канонів, норм, заряджень, інтерпретацій тощо. Щоб впровадити порядок серед цієї маси законодавчих норм, народи і Церкви застосовують процес пересівання й упорядкування, що його називаємо кодифікацією.

Процес кодифікації законів для східніх католицьких Церков почався в 1929 р. Його головним промотором був кард. Акаціус Кусса, мелхитський духовник візантійського обряду, що довгі роки був професором східнього канонічного права в Римі й очолював кодифікаційні праці аж до своєї смерті в 1962 р. Кодекс східнього права мав іти за методами й плянами кодексу канонічного права латинської Церкви, що діяв від 1917 р. Кодифікація східнього права поступала вперед так, що частини майбутнього кодексу проголошували окремо; наприклад, у 1948 р. проголошено закон про подружжя, він називається *Crebrae Allatae* від перших двох слів документу в латинській мові, яким той закон проголосили), у 1950 р. процедурний закон для церковних судів (*Sollicitudinem Nostram*), у 1952 р. закон про релігійні установи й церковну власність (*Postquam Apostolicis*) і вкінці в 1957 р. закон про особи — *Cleri Sanctitati* (в скороченні КС), що охоплював також конституційний закон для східніх католицьких Церков.

Інші частини майбутнього східнього кодексу були готові до проголошення, але рішення Папи Івана XXIII скликати вселенський собор, який мав основно змінити закони цілої католицької Церкви, а тим самим і закони східніх католицьких церков, перервало негайно працю кодифікації східнього права й тому не проголошено ніякої іншої його частини.

Ревізія канонічного права, спричинена II Ватиканським Собором, почалася для Церкви латинського обряду в 1963 р., а для східніх католицьких Церков у 1972 р. із встановленням окремої комісії, до якої входять, як члени — патріярхи, кардинали й єпископи, а як дорадники — священики й світські особи, знавці канонічного права. Головний натиск при ревізії латинського канонічного права — застосування принципів колегіальності й субсидіярності, що означає децентралізацію влади, є менше потрібний в кодифікації східнього права, тому що східні Церкви користуються від найдавніших часів деякою незалежністю від встрявання римської влади. У висліді ревізія східнього кодексу, який тепер приготують, не відійде основно від того, що встановлено в КС. При описі структур та адміністративних норм, себто конституційного закону східніх католицьких Церков, будемо йти за КС і тільки від часу до часу вказувати на дальші зміни, пропоновані сучасною кодифікаційною комісією.

Хоч декрет II Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви, *Orientalium Ecclesiarum* (1964) є важливим документом і для канонічного права, то все таки він не заторкнув основно конститу-

ційного закону східних католицьких Церков. Там збільшено деякі патріярші права і вони мусять бути впроваджені до нового східнього кодексу.

Клері Санктітаті — Конституція Східніх Католицьких Церков

Мотупропріо КС появилось всього кілька років перед проголошенням вселенського собору. Можливість, що II Ватиканський Собор принесе більші зміни в праві, здержала науковців приготувати коментарі про цей документ. Появилось деяке число статей у різних мовах, але тільки одна книжка, мого авторства. Я видав англійський переклад 576 канонів і додав тільки такі пояснення, яких не можна було знайти в латинських коментарях, себто пояснення до канонів, які відносилися виключно до східніх справ (Code of Oriental Canon Law: The Law on Persons, 1960. XVI, 342).

КС дефініює спершу поняття “обряду”, як назви частини католицької Церкви, і опісля встановляє норми про прийняття, зміну або перехід з одного обряду на другий. Після цього приходять загальні правила про членство в Церкві, про моральні чи правні особи, себто церковні установи, про дії осіб в рамцях закону (к. 1 — 37). Наступні канони подають детальні правила про духовенство, його права й обов'язки, про правну владу чи юрисдикцію, яку духовні особи можуть одержати від Церкви, і про позбавлення духовного стану (к. 38 — 158).

Чергові канони охоплюють конституційне право, яке тут будемо студіювати, а саме закон про Римського Архидієка, вселенський собор, кардиналів, римську курію (к. 159 — 215), а крім того норми про патріярхів (к. 216 — 314), верховних архидієкопів і митрополитів (к. 315 — 339), про різні форми синодів (к. 340 — 351) та про папських, патріярших і архидієкопських екзархів (к. 352 — 391).

Наступна частина КС присвячена канонам про управу дієцезій чи епархій, про епископа-епарха, епископів — коадьюторів і помічників, епархіяльний з'їзд, епархіяльну курію, епархіяльних радників чи крилошан, управу епархією в часі необсадження престолу, про протопресвітера, або декана, пароха, сотрудників тощо (к. 392 — 526). Канони 527 — 558 говорять про мирян і товариства мирян.

У мотупропріо *Postquam Apostolicis* (к. 7 — 323) присвячено окрему увагу релігійним установам, а саме чоловічим і жіночим монастирям, чинам, згромадженням та іншим спільнотам, таким важним у житті Церкви.

Загальний характер Мотупропріо Клері Санктітаті

Його основною рисою є бажання вернутися до східніх традицій після цілих століть впливів латинського обряду. Потвердження цього маємо, коли порівнюємо різні канони з паралельним законодавством у східніх православних Церквах і бачимо, що вони в більшості ви-

падків тотожні. Назагал можна сказати, що там признано, принайменше частинно і як виглядає неохоче, автономний характер різних східних католицьких Церков. До часу сучасної кодифікації східнього права римська курія дивилася на східні католицькі Церкви, на тих кілька патріархів або на українську чи румунську католицькі Церкви так, наче б вони не відрізнялися від Церков латинського обряду Франції, Болівії, Канади чи Польщі, себто як на чисто адміністраційні підвідділи однієї західньої Церкви латинського обряду. В наслідок такого погляду, коли східні католики емігрували з територій своїх Церков на Близькому Сході чи в Східній Європі до ЗСА, Канади або Бразилії, римська курія припускала, що вони засимілюються з місцевою Церквою латинського обряду, подібно як католики поляки, італійці, німці чи інші. І тільки поволі їй ставало ясно, що цього не можна сподіватися від східніх християн, і тоді вона почала робити уступки, дозволяючи спершу творити парохії, а опісля навіть епархії й митрополії. В чому вона ще не поступилася, це в справі повного й прямого юрисдикційного зв'язку між Церквою-матір'ю та віддаленими епархіями. Східні католицькі патріархати далі домагаються, щоб цю перешкоду усунути і Українська Католицька Церква прилучилася до тих домагань. Але про це будемо говорити пізніше.

Не зважаючи на це все, КС все таки пішов крок уперед і окреслив патріархат та верховне архієпископство як майже автономну Церкву. Деякі обмеження, що залишилися в КС, будуть усунені при ревізії східнього кодексу. Інші, мабуть, будуть збережені, хоч це ще непевне. Треба сподіватися, що коли перший проект майбутнього східнього кодексу прийде до східніх католицьких єпископів, він викличе голосний протест, що примусить до дальших уступок у напрямі більшої емансипації від римської тенденції до централізації.

Ми не повинні дуже то вказувати на приклад східніх православних автокефальних Церков, мовляв, вони втішаються повною незалежністю, бо не мають вищого церковного зверхника. Більшість із них стали залежними від світської влади, якій вони служать, як ось московський патріархат, що спершу служив царям, а тепер комуністичному урядові, або грецька Церква, що наражена на примхи й витівки політичної партії при владі. Як серед інших проявів життя людської спільноти, в кожному разі таких зв'язків маємо справу з позитивними й негативними сторінками. На основі багатьох років студій історії і сучасного стану східніх Церков, католицьких і не-католицьких, я прийшов до переконання, що спілкування з Римською Церквою виходило на користь східнім католикам, навіть якщо в ході історії ставало конечним боронити свою Церкву від централізаційних тенденцій Риму.

Спадщина Київської Церкви

Українці католики часто говорять про те, що їхня Церква це прямий наслідник Київської Церкви, яка втішалася патріяршими правами, хоч не мала патріяршої гідности. Отже, вони домагаються, щоб сучасна Українська Католицька Церква, визнана Римським Апостольським Престолом за верховне архієпископство, мала право на ту саму церковну гідність і владу.

Хоч я не прив'язую великої ваги до правної тягlosti в церковній системі, є правдою, що всі єпископи Київської Церкви об'єдналися в 17 і 18 ст. з католицькою Церквою. Українська православна ієрархія нав'язує до нововстановленої православної ієрархії в 1620 р. Руська (Українсько-Білоруська) Церква, об'єднана з Римом, була прямим продовженням Київської Церкви. Одначе не є кoнечним завертати до правної системи Київської Церкви, щоб домагатися канонічної автономії для сучасної Української Католицької Церкви. КС уділяє назагал ту саму владу східнім католицьким Церквам. Українське архієпископство чи український патріярхат міг би навіть тепер виконувати ці патріярші права в Україні, якби не те, що там комуністичний уряд зліквідував Церкву. Після того, як Папа Павло VI ствердив у 1963 р., що Українська Католицька Церква з осідком у Львові-Галичі має рангу верховного архієпископства, яке в новій кодифікації зрівняне з патріярхатом, верховний архієпископ з патріяршим титулом чи без нього міг би управляти своєю Церквою в Україні з тією самою широкою владою, якою втішаються східні католицькі патріярхи на Близькому Сході. Одиною перешкодою в тому є комуністичний уряд. Те, чоґо бракує, це дозвіл від Папи вживати тих самих прав поза межами України, серед українців у вільному світі. Хоч цього права домагався Голова Української Католицької Церкви, якоґо українці визнали своїм патріярхом, і цю вимоґу представлено кілька разів Апостольській Столиці, Українська Церква у вільному світі ще досі не вжила справжніх патріярших прав, таких, як, наприклад, вибрання й висвячення вибраних синодом єпископів.

Що можемо сказати про "Патріярхальний Устав", опублікований патріярхом Йосифом у 1974 р.? Навіть побіжне читання його покаже, що він призначений для Української Церкви в цілості, в такій майбутній ситуації, коли вона знову буде відновлена у вільній Україні. Постанови відносно національного синоду, найширшої репрезентації мирян та інші подібні правні норми можуть бути введені в життя тільки в історичних вимірах політично незалежного українського християнства. Особлива і ще пробна, хоч і постійна, ситуація Української Католицької Церкви у вільному світі, що відділена від Церкви-матері, яка тепер є в неволі комуністичних загарбників, не може задовольнити широкий і всеобіймаючий розмах Патріярхального Уставу. Одначе, як матимемо нагоду самі побачити, постанови східного

католицького права про патріархати й автономні Церкви могли б бути задовільною основою для Української Церкви у вільному світі.

Відродження Помісної Церкви

Не тільки серед українців католиків, але теж у католицькій Церкві латинського обряду, існує зацікавлення ідеєю і функціями помісної Церкви. У католицькій Церкві з'являються під сучасну пору сили, що приходять головно з третього світу, які бажали б ослабити строгую централізацію усіх структур у римській курії, може навіть заступити її через уділення автономії різним помісним Церквам у світі. Вони ставлять питання, чому якась нація, наприклад, Конго або Болівія, може свobodно розвивати свою власну культурну спадщину — свою власну музику, малярство, літературу, навіть кухню, але не має права рішати про свої церковні справи без попереднього дозволу чи згоди папської курії. На IV Синоді Єпископів у 1974 р. чути було навіть голоси про різну богословську науку серед різних націй світу, головно в Африці й Азії, де зміна римської політики йшла б рука в руку з усуненням останніх залишків політичного колоніалізму. Після II Ватиканського Собору єпископським конференціям дозволено обговорювати широку скалю тем при тихій чи явній апробаті Риму, хоч їхні рішення, навіть якщо вони запали більшістю двох-третьох голосів, не мають законної сили без затвердження з Риму. На такий спосіб заряджування справами світової Церкви дивляться, як на залишки з колоніальної епохи; його можна порівняти хіба тільки до міжнародних корпорацій. Національні Церкви, що розвиваються, бажали б, щоб не лише зметено залишки політичного колоніалізму та відповідно обмежено вплив міжнародних корпорацій, але й щоб Римська Курія дозволила їм звільнитися від своєї контролю в тих ділянках, у яких тільки місцева ієрархія може бути справді компетентна.

Одначе, з того не виходить, що помісні Церкви несвідомі факту, що централізація деяких основних рішень в особі чи урядах Папи може принести велику вигоду місцевій Церкві. Маємо на увазі ситуацію, коли цивільний уряд міг би підпорядкувати Церкву своїм власним цілям, якщо б місцева ієрархія була уповноважена заключати зобов'язуючі договори з урядом. З огляду на те, що в католицькій Церкві це зарезервовано для Папи, єпископи таких диктаторських країн, як країни під комуністичним пануванням, щасливі, що не втішаються необмеженою свободою дії, головно, коли бачать ситуацію православних ієрархій у Советському Союзі, Болгарії чи Румунії.

Коли національні Церкви обговорюють можливість більш автономної форми церковного управління і шукають прикладу, з якого могли б навчитися, як автономні католицькі Церкви рядять собою, завжди з відкликом до надрядного авторитету центральної влади Вселенської Церкви в Римі, вони звертаються до східних католиць-

ких патріархів чи верховних архієпископств. Також українські католицькі миряни бажали б довідатися дещо більше про правні норми, яких треба б держатися в своїй Церкві, щоб вона діяла, як автономна Церква — верховне архієпископство чи патріархат. Відомо, що теперішнє право, яке обов'язує східні католицькі Церкви, дозволило б негайно зорганізувати Церкву в Україні й сусідніх територіях як одиницю з власною самоуправою. Однак це неможливе до здійснення з огляду на анексію Української Католицької Церкви російським православним патріархатом у Москві в 1946 р. Українські католицькі митрополії чи церковні провінції, епархії та екзархати у вільному світі перебувають у розумінні східного католицького канонічного права, як його ухвалила й пояснює римська курія, поза межами українського католицького верховного архієпископства, і тільки об'єднані з Церквою-матір'ю п р а в н и м відношенням, названим *aggregatio*, про яке говоритимемо пізніше. Покищо вистачить сказати, що якщоб Апостольська Столиця рішила визнати українські католицькі церковні одиниці у вільному світі за повноправні частини Галицького Верховного Архієпископства, як цього бажає більшість українських католицьких єпископів, ідучи за проводом Його Блаженства Патріарха Йосифа, Митрополита Максима Германюка і інших, тоді норми управління східних патріархатів, як їх дефініює канонічне право, відносилися б автоматично також і до них. Отже все, про що писатиму на цю тему, буде висловлене в надії на емансипацію Української Католицької Церкви у вільному світі, розпочату римською курією.

Колегіальний характер Східних Церков

Східній патріархат це в основному синодальна Церква. Це означає, що всю церковну владу посідає колегія чи синод єпископів. Під час, коли в системі автокефального православного патріархату, архієпископства чи митрополії нема ніде вищої влади і нема жадного відклику від синоду єпископів, у східних католицьких Церквах існує найвища влада папи, признана за таку в основному від найдавніших часів існування Церкви.

Єпископи виконують свої функції на трьох площинах, якими є: 1. синод усіх єпископів під головуванням патріарха, 2. постійний синод, що складається з кількох, звичайно чотирьох, єпископів, під головуванням патріарха, 3. сам патріарх, як виконавець волі єпископів. Часто кажуть, що патріарх є тільки першим між рівними, себто, що він не має позиції папи у відношенні до єпископів своєї Церкви, але радше займає позицію президента зборів чи їх головного виконавця. Це зокрема правдиве у випадку православних Церков, хоч там існують винятки від цієї засади, як, наприклад, у Московському патріархаті, де патріарх має позицію папи. З другого боку, екуменічний

царгородський патріархат висловлює колегіяльний характер таким способом, що його велика печать складається з 12 окремих клинів, з яких кожний є в руках одного з митрополитів, членів патріяршого синоду, під час, коли патріярх доповнює її через додання обводу.

У праві східних католицьких Церков патріярх одержав вищу позицію. КС та *Orientalium Ecclesiarum* говорить про патріярха так, неначе б його Церква була продовженням патріярха, а не навпаки, себто, що патріярх підіймається із своєї Церкви, як її офіційний представник. Цю нібито вивищену позицію східнього католицького патріярха скритикував православний богослов Олександр Шмеман, мовляв, це противиться автентичній східній традиції. Це, очевидно, наслідкування у менших розмірах позиції папи в цілій Церкві. Проект майбутнього східнього кодексу зберіг оце латинське підкреслення ролі патріярха. Та не зважаючи на те, яку владу закон призначить патріярхові, його справжня влада залежатиме, як правило, від його моральної якості. Так воно й повинно бути, бо він уважається в першу чергу отцем своєї Церкви, якого дії звичайно не підпадають під правне мірило.

Влада патріярхів і верховних єпископів

У дискусіях відносно створення чи визнання українського католицького патріярхату, численні дискутантні вийшли з такого хибного засновку, що Церква, яку очолює патріярх, втішається ширшими правами, ніж Церква, очолена меншим достойником. В дійсності в майбутньому східньому кодексі не буде різниці щодо правної влади між патріярхом і верховним архієпископом. Серед православних всі автокефальні Церкви, очолювані патріярхом, верховним архієпископом чи митрополитом, мають ту саму церковну владу. Східні автономні Церкви теж практично зовсім незалежні одна від одної, хоч вони часом мусять признати вищу владу іншої Церкви у деяких надзвичайних випадках. Конституція КС впровадила до канонічного права ідею верховного архієпископа, як голови східньої автономної Церкви, хоч у часі проголошення того документу не було жадної східньої католицької Церкви, визнаної за верховне архієпископство. Щойно після офіційного ствердження Павлом VI, що Галицька Митрополія є такою Церквою, створено верховне архієпископство в рамках католицької Церкви. Це саме сталося би з румунською католицькою митрополією, якби не оплаканий стан тієї Церкви, яка в цілості насильно віддана комуністичною державою під владу румунського православного патріярхату.

Кардинал А. Кусса оформив у КС фіктивну структуру для католицького верховного архієпископства і призначив йому меншу юрисдикцію, ніж патріярхові. Це йшло проти звичаю в православних Церквах, де нема різниці між патріярхатом і архієпископством у ді-

лянці церковної влади. Там збереглися принайменше два верховні архієпископства — в Церквах на Кипрі та в Греції. Ревізія східного католицького кодексу, що її тепер приготують у Римі, відбувається в дусі східних традицій; в ньому виєлімінувано різницю між юрисдикціями патріархальної та архієпископської Церков, за виїнятком почесного першенства, признаного вищому достоїнству патріярха. У висліді того майбутня Українська Католицька Церква посідатиме ту саму юрисдикцію і церковну владу без огляду на те, чи це буде верховне архієпископство чи патріярхат.

Іншою помилкою є думати, що українському верховному архієпископові, патріярхові Йосифові Сліпому, Рим тому не дозволив виконувати прямої юрисдикції над українськими епархіями і екзархатами у вільному світі, що Українській Католицькій Церкві не признано патріяршої гідности. В дійсності Рим не признає юрисдикції і східних католицьких патріярхів над їхніми вірними поза історичною територією патріярхату. Пізніше обговоримо пекуче питання територіального обмеження східних католицьких Церков. Одначе вже тепер мусимо підкреслити, що Рим не признає жадній східній католицькій Церкві юрисдикції поза матірньою територією, без огляду на те, чи це патріярхат чи верховне архієпископство.

Вибір патріярха

Приписи відносно вибору патріярха у Східних Католицьких Церквах можна знайти в КС (Клері Санктітаті) — мотупропріо Папи чи декреті, яким проголошено в 1957 р. для всіх Східних Католицьких Церков ту частину канонічного права, що відноситься до управління поодиноких Церков; це те, що в цивільному праві називаємо конституційним законом. Був це тимчасовий закон, бо він мав стати пізніше частиною окремого кодексу канонічного права для Східних Католицьких Церков. Другий Ватиканський Собор припинив відразу цю кодифікаційну працю. Коли рішено, що нові ідеї й принципи, які впливають з його рішень, вимагають ревізії кодексу канонічного права Латинської Церкви, тоді це саме застосовано й до кодифікації канонічного права Східних Церков. Над цією ревізією працюють тепер у Римі. Український єпископ Мирослав Марусин є ексекутивним віцепрезидентом цієї Папської Комісії.

Правила, подані в КС щодо вибору патріярхів, відносяться і до верховних архієпископів. Законодавство щодо вибору католицьких патріярхів різниться від законодавства, яке обов'язує Східні Православні Церкви в тому, що ці останні дозволяють на участь, крім єпископів, ще й іншого духовенства та представників мирян; про це будемо говорити пізніше.

1. Місце й час вибору

Ось що кажуть про це відповідні канони:

Канон 221. Патріярха назначає синод єпископів його патріярхату під час канонічних виборів, що їх, згідно з законом, скликав і належно відкрив адміністратор патріярхату на підставі кан. 308, ч. 3.

Канон 222. Синод має відбутися в патріярхальному приміщенні, або в іншому місці, назначеному адміністратором патріярхату за порадою отців синоду, одержаною навіть і листовно.

Канон 223. Синод слід відбутися впродовж одного місяця від дня опорожнення престолу, хіба що партикулярне право приписує коротший час.

Якщо патріярший престол опорожнився через смерть патріярха, вибір нового наступає звичайно після похоронних обрядів. Якщо ж патріярх зрезигнував, тоді виборчий синод мусить бути скликаний не пізніше, як один місяць від дня резигнації. Закон даної Церкви може визначити коротший реченець, але це неправдоподібно, бо тепер майже всі Східні Католицькі Церкви мають єпископів, що перебувають у далеко віддалених країнах.

2. Єпископи як виборці

Канони приписують ось що:

Канон 224. Ч. 1. У виборі патріярха всі, і тільки єпископи, включно з титулярними єпископами, мають активний голос, якщо їх вибрано й затверджено згідно з законом, навіть тоді, коли вони ще не одержали єпископської хіротонії, за винятком тих, що їх вичислює кан. 109, ч. 1.

Ч. 2. Духовні, що не мають сану єпископа, рішуче виключені від синоду, за винятком тих, що згадані в кан. 228, ч. 1, 2.

Ч. 3. Мирянам, яке б становище чи владу вони не мали, не можна втручатися у вибір патріярха, чи то через участь у синоді, чи через поручення кандидатів, чи будь-яким іншим способом. Кожний противний цьому звичай оцим уневажнюється і будь-який противний цьому привілей касується.

Канон 225. Ч. 1. Всі запрошені єпископи мають поважний обов'язок взяти участь у виборі.

Ч. 2. Якщо вони думають, що не мають змоги взяти участі в виборі з огляду на оправдані перешкоди, то мають подати на письмі свої причини синодові, якого рішенню мусять повинуватися.

Католицьке канонічне право йде тут за приписами давніх синодів, які допускали деяких не-єпископів до обговорення доктринальних або дисциплінарних справ, головню якщо вони репрезентували єпископів, але виключали всіх, що не були єпископами, від вибору єпископів, включно з патріярхами. В пізніших сторіччях маємо до діла із встряванням у вибір церковних достойників, світських володарів — візантійських цісарів, російських царів та ін.

Нарис майбутнього кодексу для Східних Католицьких Церков далі виключає від вибору патріярха всіх тих, що не є єпископами. Це пояснюють труднощами, яких зазнали східні католицькі патріярхати в колишній турецькій імперії, у зв'язку з домаганням мирян брати участь у виборі їхнього патріярха. Кожна така Церква була свого роду "Нацією" в рамках урядової структури отоманської імперії, а патріярхи займали позицію етнарха своїх вірних та займалися теж усіма їхніми справами цивільного характеру. Різні політичні партії серед мирян намагалися вибрати патріярха, прихильного їхній ідеології, і тому не звертали уваги на кваліфікації, потрібні їхньому майбутньому духово-релігійному провідникові. Після довгої і завзятої боротьби вдалося Східнім Католицьким Церквам виєлімінувати такі посторонні впливи та виключити від виборів усіх, крім єпископів.

Страх перед надмірним втрутанням світських у виборчому процесі знов появився, тому при сучасній ревізії майбутнього кодексу для Східних Церков рішено не віддалятися від приписів усталених у декреті КС, який дає право активного голосу тільки єпископам. Не звертається уваги на те, що Божий люд може бути основно зацікавлений тим, кого виберуть патріярхом. Характер Східньої Церкви, головною католицької, як соціологічної групи *sui generis*, релігійного етносу, призначає патріярхові у додатку до його позиції, як релігійного провідника, також світську, соціологічну роль етнарха, а це виправдує бажання вірних грати відповідну роль при виборі свого патріярха.

Деякі східні католицькі патріярхи виявили, у приватних розмовах, свою готовість дозволити єпископам неформально прислуховуватися до думок і пропозицій мирян і духовенства, але вони не бажать допустити нікого іншого до самого вибору, крім єпископів. Я хотів би запропонувати щось інше, а саме, щоб самі єпископи вибрали трьох кандидатів та дозволили національному зібранню, складеному з єпископів, представників духовенства, чоловічих і жіночих монаших чинів та мирянства вибрати патріярха з цієї листи трьох кандидатів. Це зарезервувало б правдиву селекцію єпископам і це можна б виправдати ось так: досвід з інших ділянок суспільства показує, що при оцінці кваліфікацій професійної особи компетентні тільки інші члени тієї самої професії. Так, наприклад, тільки лікарі можуть вибрати лікаря, що очолює медичну опіку в даному шпиталі, хоч щоденне адміністрування різних шпитальних справ може бути в руках не-лікаря. Це перешкодило б творенню різних політичних фракцій та інших світських впливів. Конституції різних не-католицьких патріярхатів ідуть за цією методою: вони призначають синодові єпископів завдання запропонувати більшому виборчому зібранню трьох кандидатів, з яких одного треба вибрати. Можна твердити, що вибір електорів є справді вузький та що вони в дійсності не мають більшого

впливу на те, хто буде патріярхом. Це правда, але й не можна заперечити факту, що психологічні користі, які випливають з такої процедури, мають велике значення для майбутнього успіху праці патріярха. Він може твердити, що його вибрав увесь народ, а його Церква, духовенство, монаші чини й мирянство будуть почуватися багато більше зв'язані із ним синівським довір'ям і лояльністю, якщо вони брали участь у його виборі.

Беручи до уваги позитивний досвід Православних Церков у ділянці концесій, пороблених мирянами, щодо їх ролі в виборі патріярха, я не хотів би, щоб таку можливість усунуено в майбутньому кодексі для Східних Католицьких Церков. Я розумію, що ці Церкви не можуть нагло завернути процес виключення мирян від вибору патріярха, що наступило в висліді боротьби в ХІХ ст. Чи не повинні ми звернути нашу увагу на знаки часу, на факт, що вступаємо в таку історичну епоху, в якій Церкви мусять почати активно діяти, щоб зовсім не втратити лояльності вірних? Тільки тоді, коли Божий люд матиме нагоду побачити, що його участь у житті Церкви — на місцевій, єпархіяльній і патріярхальній площинах — набирає відповідального значення та коли він усвідомить собі своє становище, як частини Христового Тіла, тільки тоді можемо мати надію на тривкий розвиток Східних Церков.

Його Блаженство Патріярх Йосиф свідомий того, що мирянству треба призначити деякий уділ у процесі церковних рішень, хоч він походить з традицій і часів, які не знали нічого про участь мирян у вирішуванні справ Церкви, за винятком того, щоб їх уважати за почесних і мовчазних гостей, як це було з двома представниками Львівського Ставропігійського Братства на митрополичому синоді в 1891 р. Він поробив відповідні провізії в проекті Патріярхального Уставу. Навіть якщо б Апостольська Столиця апробувала участь декого з-поза єпископату у виборі майбутнього голови Української Католицької Церкви, то завчасно думати, щоб там включено мирян. Передусім ціла Церква мусила б бути так зорганізована згідно з тими пропозиціями, щоб вибір міг відбутися гладко та без жадних задержок і труднощів.

3. Приписи в справі виборчої процедури

Про це так написано в канонах КС:

Канон 226. § 1. Якщо після правосильного скликання, дві треті тих, що мають активний голос, і які не перешкоджені законною причиною, є приявні в місці, призначеному згідно з кан. 222, синод слід визнати канонічним і можна відбутися вибір.

§ 2. За винятком припису кан. 110, право віддавати голос зарезервоване для тих, які приявні в місці вибору; це виключає тим самим можливість голосувати листовно або через заступника.

Канон 227. Якщо Апостольський Престіл не зарядить інакше в окремому випадку, предсідником для вибору патріярха є найстарший хиротонією єпископ з-поміж єпископів, підчинених патріярхові, хібащо партикулярне право заряджує щось інше.

Канон 228. § 1, Ч. 1. Перед вибором, що відбувається таємним голосуванням, слід призначити двох скрутаторів, які разом із предсідником виконують обов'язки, згадані в кан. 113. Ч. 2. Тих скрутаторів слід вибирати з-поміж отців синоду або із священників, згідно з приписами партикулярного права.

§ 2. Крім скрутаторів, предсідник синоду призначить секретаря за порадою двох найстарших хиротонією присутніх єпископів.

§ 3, Ч. 1. Всі ті, що згадані під ч. 1 і 2, мають скласти присягу, що виконуватимуть совісно свої обов'язки та що дотримають таємниці відносно всього, що відбувалося на зібраннях, навіть після закінчення вибору. — Ч. 2. Скрутаторам голосів забаронено силою святости їхньої присяги виявити таємниці навіть самим отцям синоду, як хто голосував.

Канон 229. § 1. Карта до голосування підготовляється згідно з приписом партикулярного права. Голосування відбувається згідно з приписами загального права, хібащо партикулярне право заряджує інакше.

§ 2. Поки почнеться вибір патріярха, кожний з отців мусить скласти присягою обіцянку, що буде вибирати в кожному голосуванні того, про кого думатиме, що згідно з Божою волею його треба вибрати.

Канон 230. § 1. Треба пам'ятати, що вибраний той, який одержав дві треті голосів, не рахуючи неважних голосів.

§ 2. Голосування треба продовжувати, аж поки кандидат не одержить двох третіх голосів.

Канон 232. Якщо вибір не наступить упродовж п'ятнадцяти днів від початку синоду, назначення патріярха переходить на цей раз до Римського Архиєрея.

Канони говорять ясно й докладно. З уваги на те, що дві треті єпископів вибирають майбутнього патріярха, він може уважати себе справжнім представником цілої своєї Церкви. Такі ситуації, які трапляються в деяких народів, коли вибраний президент одержав тільки незначне число голосів більше, ніж його противник, як, наприклад, коли президента ЗСА Кеннеді вибрано, замість Никсона, меншою, ніж однопроцентною, більшістю, або інша можливість — коли патріярха вибирають з-поміж кількох кандидатів, хоч він одержав менше, ніж половину відданих голосів, не може трапитися при виборі східнього патріярха.

4. Кваліфікації кандидата

Канон 231 звучить:

Щоб кандидата можна було вважати кваліфікованим до патріяршої гідности, він мусить, у додатку до вимог до єпископської гідности, вичислених у кан. 394, ч. 1 (1, 2, 5, 6,) а) мати принайменше сорок років, б) бути принайменше священиком десять років.

Вимоги, що їх ставимо до кандидата на патріярха, мусять бути такі, як вимоги до майбутнього єпископа; про це будемо говорити пізніше. Він не мусить бути єпископом, однак мусить бути принайменше священиком. Вибір світської особи сьогодні неможливий.

5. Переведення вибору

Про це говорять такі канони:

Канон 233. *Якщо вибір наступить згідно з законом, предсідник негайно повідомляє про це вибраного, а якщо вибрали предсідника, тоді той, що заступає його, іменем цілого синоду, проголошує йому вибір, згідно з формою і способом, що панують у кожному обряді, хібащо заходить випадок кан. 235, ч. 3, 1.*

Канон 234. *Вибраний мусить заявити протягом двох днів від одержання повідомлення, чи приймає вибір, чи відмовляється від нього. В противному випадку він тратить усяке право, яке здобув вибором.*

Канон 235. § 1. *Якщо вибраний зрікся, електори мусять негайно приступити до нового вибору.*

§ 2. *Якщо вибраний приймає вибір, тоді синод має приступити до проголошення його вибору та інтронізації, згідно з приписами його обряду, якщо він єпископ, не виключаючи вибраного й назначеного єпископа, належно затвердженого, хоч він єпископського сану ще не одержав, але виключаючи єпископів, які канонічно зреклися єпископського уряду, або яких усунено, та тих, про яких говорить канон 109, § 1.*

§ 3. Ч. 1. *Якщо вибраний не є таким, синод негайно повідомить Римського Архиєрея про вислід вибору; це здержує проголошення та інтронізацію вибраного. Отці і всі, які з будь-якої причини брали участь у виборах, або будь-яким способом довідалися про вислід виборів, мусять зберігати таємницю щодо вислуду виборів, навіть у відношенні до вибраного, поки не прийде урядово затвердження його і цього не подадуть до загального відома.*

Ч. 2. *Отці синоду можуть у міжчасі повернутися до своїх осідків, але мають бути готові вернутися на синод, як тільки наспіє відповідь від Римського Архиєрея.*

Ч. 3. *Після одержання затвердження від Римського Архиєрея, вони приступлять до урочистого проголошення та інтронізації патріярха.*

Ч. 4. Якщо вибраний не одержав затвердження від Римського Архієрея, вони негайно приступлять до нових виборів.

§ 4. Кандидат, вибраний до патріяршої гідності, який не має єпископського сану, якщо він з тих, про яких говориться у § 2, має прийняти єпископську хіротонію перед інтронізацією. Але якщо він з тих, про яких говорить § 3, ч. 1, то може одержати єпископську хіротонію лише після затвердження його Римським Архієреем.

Останній канон передбачає кілька можливостей:

1. Якщо вибраний кандидат є єпископом патріярхату, його можна зараз проголосити патріярхом та впровадити в уряд згідно із звичаєм його Церкви. Не є потрібне, щоб Папа потверджував цей вибір. Священик, вибраний на єпископа і затверджений Папою на цей уряд, може бути вибраний патріярхом, хочби він ще й не був висвячений на єпископа.

2. Єпископ, якого його синод вибрав на верховного архієпископа, мусів би насамперед одержати потвердження від Папи, як цього вимагає канон 325. Одначе, з уваги на те, що в майбутньому кодексі для Східніх Церков верховний архієпископ є рівний патріярхові в усьому, за винятком гідности, ця ріжниця зникне і його можна буде відразу впровадити в уряд.

3. Якщо вибраний кандидат не є єпископом з даного патріярхату, або якщо він є тільки священиком, тоді його особу мусить Папа насамперед визнати відповідною на цю гідність. Згідно з кан. 254 КС, тільки ті священики можуть стати єпископами, яких імена Папа поставив на листу священиків, що їх можна вибрати на єпископів, або, якщо вони не є на такій листі, коли Рим затвердив їхній вибір. Про це скажемо більше, коли будемо говорити про єпископів. Проти такого обмеження прав Східньої Церкви вибирати своїх власних єпископів виступили деякі католицькі патріярхати.

Чергові канони, що займаються цією проблемою, такі:

Канон 236. § 1. Новий патріярх має вислати звідомлення Римському Архієреєві про вибори, разом з підписаними ним документами, визнанням віри, складеним ним згідно з приписаною формою перед синодом, і присягу вірности, прохаючи одночасно про молитовне об'єднання і палліюм, що є знаком повноти архієрейського уряду.

§ 2. Синод має одночасно вислати звіт до Римського Архієрея синодальним листом, що вибір відбувся згідно з приписами права та що новий патріярх склав визнання віри і присягу вірности й підписав їх у приявності синоду, та має теж просити про молитовне об'єднання і палліюм для патріярха.

Канон 237. § 1. Ч. 1. Протокол вибору, коли його скінчили й підписали предсідник, скругатори і протоколянт, має бути дбайливо збережений у таємному архіві патріярхату.

Ч. 2. Було б добре, щоб усі отці синоду додали свої підписи до згаданих підписів, якщо партикулярне право вимагає цього.

§ 2. Новий патріярх має одержати посвідку про вибір, підписану згідно з § 1.

Канон 238. § 1. Патріярх, вибраний та інтронізований згідно з кан. 235, здобуває повне право на свій уряд, якщо задовольнив вимогу в § 3.

§ 2. Патріярх-елект, про якого згадує кан. 235, § 3, який будь-яким способом довідався про свій вибір, не має права в жадному випадкові, покликуючись на свій уряд, втручатися в адміністрацію патріяршого уряду чи це в духовних чи дочасних справах, поки не одержав від Римського Архиєрея затвердження вибору.

§ 3. Законно обраному і інтронізованому патріярхові забороняється скликати патріярший синод, про який згадує канон 340, § 1, та вибирати або хіротонізувати єпископів, поки він не одержить урочисто затвердження в консисторії і палліюм.

Канон 239. Кожна особа, що бере участь у синоді, мусить скласти присягу, що збереже таємницю навіть після закінчення виборів, навіть відносно того, кого вибрано та відносно справ, які безпосередньо чи посередньо торкаються голосування.

Вимога, що патріярх не може виконувати всієї своєї патріяршої влади, поки не одержить палліюма від папи, вимагає деякого пояснення цього звичаю. Під словом “палліюм” розуміємо сьогодні літургічну ризу латинського обряду, хоч її відповідником у більшості східніх обрядів є риза з подібним виглядом і символічним значенням — *омофор*. Вони мають форму одіння для плечей, свого роду шалика, що його вживали чоловіки й жінки серед старовинних римлян і греків, як це знаємо з мозаїк і статуй з тих часів. Не можна встановити часу, коли палліюм-омофор став виключно церковним одінням, ні коли його призначили виключно для єпископів. Сьогодні кожний єпископ візантійського, вірменського й сирійського обрядів носить омофор, під час коли палліюм зарезервоване для деяких єпископів латинського обряду, а саме, крім папи, для патріярхів і митрополитів.

Від часів середньовіччя палліюм так змалів, що сьогодні його дві вертикальні стрічки довгі на приблизно 12 інчів; зате омофор сягає нижче колін, подібно як виглядало латинське палліюм на середньовічних образах. Палліюм роблять з білої вовни, частина якої походить від двох ягнят, що їх передають Папі кожного року, як податок, Монаші Лятеранські Крилошани св. Августина в Римі. Палліюм роблять черниці св. Агнети з вовни ягнят.

Коли вибрано патріярха, або Папа назначив митрополита, він одержує палліюм від Папи особисто, або через делегата. Українські митрополити завжди просили про палліюм та одержували його, але

не вживали його, бо виглядало на абсурд класти маленьку ризу на велику з тим самим значенням, зн. на омофор. Митрополита ховали з палліюмом.

З огляду на історичне походження палліюма з традиції латинського обряду, та тому, що є символом заперечення автономії Східніх Католицьких Церков, і тому, що кожний єпископ Східніх Церков уже носить подібну ризу, треба вимагати, щоб новий східній католицький кодекс усунув звичай надавання палліюма східнім патріярхам.

**
*

ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ПАТРІЯРХА

1. Загальні засади

Патріярх це найвищий виконний орган своєї Церкви. Теперішні норми "Клері Санктітати" (К. С.) надають верховному архієпископові дещо обмежену владу, однаке майбутній кодекс канонічного права для східніх католицьких Церков, що його тепер підготовляють у Римі, виразно стверджує, що в законі нема різниці між патріярхом і верховним архієпископом, за винятком того, що патріярх посідає вищу гідність.

Патріярх має законодавчу, судову і адміністративну владу в духовних і дочасних справах у границях цілого патріярхату. Це вказує на територіяльне обмеження юрисдикції поодиноких східніх католицьких Церков, себто, що Церква та її голова, патріярх, не мають прямої юрисдикції поза патріярхатом, ні навіть над своїми вірними. Цю пекучу проблему обговоримо в окремому розділі.

Юрисдикція патріярха є звичайна, себто грядом зв'язана з патріяршим урядом, і така, що впливає з нього; однаке вона не належить до категорії юрисдикції місцевих ієрархів. Влада єпископа в його єпархії є безпосередня, а влада патріярха посередня і має характер нагляду. Можна сказати, що — залежно від особи і обставин часу та місця — владу і вплив патріярха можна відчутти в житті його Церкви в багато більшому й ширшому ступені, ніж обмеження, встановлені канонічним правом, дозволили б нам це припускати. Другий Ватиканський Собор називає його "Pater et Caput" — Отець і Глава — своєї Церкви, але його отцівська влада залишається невияснена.

Коли порівняти владу, приписану патріярхам у католицькому канонічному праві, з владою, яку мають патріярхи в різних православних Церквах, можемо сказати, що католицькі патріярхи втішаються багато ширшою юрисдикцією. Патріярхи православних Церков є в теорії нічим іншим, як тільки єпископами-предсідниками та речниками своїх єпископських синодів. На кожне рішення, яке робить

православний патріярх, він мусить шукати згоди, чи принайменше припускати або передбачати згоду Постійного Синоду, значить виконного органу єпископату, що звичайно складається з 4 єпископів, або навіть згоду зібрання всіх єпископів.

Східній католицький патріярхат не творить незалежної автокефальної Церкви, як східній православний патріярхат, бо він під наглядом і найвищою юрисдикцією Римського Архиєрея. Одначе канонічне право для східніх католицьких Церков признає патріярхові таку позицію у відношенні до єпископату його Церкви, яка подібна до позиції папи в цілій Церкві. Так то патріярхові зарезервована ініціати́ва в різних справах, а єпископи не можуть примусити його до виконання деяких актів. Патріярх, наприклад, потребує згоди своїх єпископів для встановлення єпархій чи екзархатів, але єпископи не можуть примусити його ввести в життя їх рішення, і він може вирішити не вводити в життя деяких рішень, хоч він просив на це згоди єпископів і одержав її. Оця теоретично підвищена позиція патріярха в законодавстві східніх католицьких Церков могла б довести до конфронтації між ними і єпископами. Якщо б це сталося і настав імпас, тоді одиноким способом розв'язати непорозуміння був би відклик до Римського Архиєрея.

2. Обмеження юрисдикції патріярха

Канон 240. § 1. Патріярх має урядову владу у цілому патріярхаті і тому він має право і обов'язок користуватися, згідно з приписами законів і законних звичаїв, юрисдикцією над єпископами, духовними особами й вірними, які зобов'язані виявляти йому канонічний послух і пошану. § 2. Цією владою можна користуватися лише внутрі патріярхату, хібащо з уваги на природу справи або на закон щось протилежне набирає сили.

Обмеження патріярхальної юрисдикції до території патріярхату буде темою окремого розділу.

3. Заборона загальної делегації влади патріярха

Ось що каже про це

Канон 241. Патріярша влада є особиста і він не може призначити синкела для цілого патріярхату.

Якщо б патріярх не хотів або не міг керувати справами свого патріярхату, наприклад, якщо б був до цього нездібний через неміч, недугу, ув'язнення, політичне переслідування чи щось подібне, тоді канон 341 К. С. дає докладні вказівки, хто має зайняти його місце.

Патріярх може делегувати єпископів чи священників для виконання деяких точно означених завдань, але він не може призначити загального заступника (синкела) для патріяршого уряду. Колись *supcellus* був монах, що став особистим товаришем єпископа і жив з ним у тому самому мешканні (келії). З уваги на таке близьке відношення, *supcellus* заступав єпископа.

4. Патріярх і митрополити

Про це каже

Канон 242. Поки не привернено митрополитам їхніх прав і обов'язків у їхніх митрополіях на основі кан. 316, патріярх має право користуватися правами і виконувати обов'язки митрополитів.

Велич стародавніх патріярхатів затратилася вже давно, як між католиками, так і між некатоліками. Сьогодні число їх вірних так змаліло, що можна б піддати під сумнів навіть існування правдивих епархій, у порівнянні з числом вірних подібним до дієцезій Західньої Церкви. Неможливо вставити між патріярхом і єпископами посередню ієрархічну організацію церковних провінцій з митрополитами на чолі. К. С. залишає місце для відновлення церковних провінцій, одначе навіть якщо б число вірних значно зросло, постало б питання, чи є практичною річчю існування ієрархії 4 ступенів (єпископ, митрополит, патріярх, папа) у сьгоднішній Церкві, коли існують засоби скорої комунікації і транспортації.

Правдиві митрополити, що очолюють церковні провінції з єпископами-сүфраганамі в рамках патріярхату, існують сьгодні між східніми християнами тільки в трьох Церквах: в Рүмунському Православному Патріярхаті в Бүкарешті, що ділиться на 5 митрополій і 20 епархій; в Українській Католицькій Церкві, що має тепер три митрополії (Львів, Вінніпег і Філядельфія) з 13 епархіями і 5 екзархатами; і в Сиро-Малябарській Церкві в Індії, що має дві митрополії і яких 20 епархій та екзархатів, але ще досі не об'єднана в патріярхаті чи верховному архієпископстві. В усіх інших східних католицьких і православних Церквах, патріярхи виконують теж митрополичу владу у відношенні до своїх єпископів.

Серед православних — всі резиденційні єпископи в Греції мають титул митрополитів; в Московському й Сербському Патріярхатах єпископи деяких міст мають цю гідність, але без жадних митрополичих функцій. Це саме треба сказати про східні католицькі патріярхати.

5. Патріярх як законодавець

Про це каже

Канон 243. § 1. Закони, що не противляться загальним законам Церкви і законам, які впровадив Апостольський Престіл для патріярхату і які відносяться до цілого патріярхату, або до якоїсь його частини, або до групи осіб, патріярхат може ухвалити лише на патріяршому синоді, про який говорить канон 340, § 1.

§ 2. Патріярх обов'язаний пильно старатися про те, щоб проголосити закони, ухвалені на патріяршому синоді, додержуючись кан. 350, § 1.

§ 3. Патріярх має право автентично інтерпретувати закони патріяршого синоду в часі до наступного синоду, заслухавши поради постійного синоду.

§ 4. Патріярхові вільно уневажнити з виправданої причини та в окремих випадках закони патріяршого синоду, навіть на цілий патріярхат. Якщо уневажнене переступає індивідуальні випадки, патріярх не може його уділити, хіба з важної причини і за згодою постійного синоду. 2. Патріярх не може уділити уневажнення від закону патріяршого синоду, що його відмовив місцевий ієрарх, хіба з важної причини і після заслухання думки даного ієрарха.

Патріярх не може сам видавати законів, а тільки разом із своїми єпископами, зібраними на синоді. Про правний бік синоду буде мова пізніше. Тут треба лиш сказати, що він різниться від єпископських конференцій латинського обряду в одному аспекті: канонічні норми, схвалені на єпископських конференціях, мусять бути затверджені Апостольським Престолом, щоб стати законом. Закони, схвалені патріяршим синодом, набирають законної сили від самого синоду, під умовою, що вони є в рамках канонічних меж, призначених синодом, себто, що синод не буде намагатися змінити універсального права Церкви або прав, що їх Апостольський Престіл видав спеціально для даного патріярхату.

Не можна застосувати законів без уваги на випадки, коли закон міг би створити надмірні труднощі деяким особам. У таких випадках існує диспенса, себто звільнення від закону в індивідуальних випадках. Патріярх є одним з тих церковних настоятелів, які можуть уділити диспенсу, передусім від законів свого синоду. Він може теж вияснити неясні закони за допомогою відповідної інтерпретації, яку треба обговорити на черговому синоді. Це може спонукати синод вияснити закон, або змінити його відповідно до потреб, або зовсім скасувати.

Важною річчю є зберегти владу місцевого єпископа. Якщо єпископ чи екзарх відмовив диспенси, патріярх може все таки її уділити, але він повинен перше вислухати причини, що спонукали єпископа до відмови диспенси.

6. Патріярх як посередник з Апостольським Престолом

Теперішній закон каже:

Канон 244, § 1. Патріярх, одержавши повідомлення від Св. Конгрегації для Східніх Церков, обов'язаний повідомити єпископів і інших, яким слід знати, про рішення Вселенського Архиєрея, видані для Східніх або Вселенської Церков, хіба що Апостольський Престіл безпосередньо інакше зарядив, та доручити прилюдне читання тих рішень по церквах, коли знати про них є в інтересі вірних.

§ 2. Патріярх дбатиме сумлінно про те, щоб були виконані справи, порушені в тих рішеннях, наскільки вони відносяться до самого патріярхату.

Згідно з природою східньої помісної Церкви єпископи, духовенство й вірні мають порозуміватися з Вселенським Архиєреєм тільки

через патріярха, хоч їм не забороняється звертатися прямо до папи. Обов'язком патріярха є повідомити свою Церкву про всі зарядження, закони, листи і т. д. папи і Апостольської Столиці, які своїм характером повинні б бути подані до уваги його Церкви.

7. Патріярх як найвищий учитель і адміністратор

Ось що говорить про це

Канон 245, § 1. На основі своєї влади патріярх має право: 1. видавати декрети, накази та загальні розпорядження навіть для цілого патріярхату, пояснити, як застосовувати закони і наполягати, щоб їх виконувано; 2. видавати поучення для духовенства і народу, щоб правильно пояснити науку Церкви, скріпити побожність, виправити зловживання та поширювати й поручати практики, корисні для духовного добра вірних; 3. видавати послання для цілого патріярхату у питаннях, які відносяться до його власної Церкви й обряду.

§ 2. Патріярх може наказати єпископам, духовенству й монашеству, щоб його постанови, поучення і листи прочитали й пояснили прилюдно в церквах, чи в церковних або монаших домах.

8. Право візитації

Про це каже

Канон 246, § 1. Без шкоди для права і обов'язку кожного єпископа візитувати свою єпархію, патріярх має право і обов'язок візитувати цілий патріярхат, особисто або через когось іншого, в рамках звичайної візитації, що десять років.

§ 2. З важливої причини патріярх може відбутися надзвичайну візитацію якоїсь церкви, міста або єпархії.

§ 3. В часі візитації патріярх може виконувати все те, до чого має право ієрарх під час канонічної візитації.

Канонічне право латинського обряду ще не встановило способів, як наглядати над єпископами при виконванні їх обов'язків. Єпископ пересилає папі докладний звіт що п'ять років, але ніхто не перевіряє його точності. Митрополит латинського обряду може обвинувачити єпископа перед папою за каригідне занедбання обов'язків, але закон не передбачає нічого в випадку єпископів, що недіяльні, що забороняють своїм священикам впроваджувати нові способи в душпастирській праці чи щось подібне. Апостольські делегати збирають обвинувачення проти єпископів, які вони одержують, але не встрявають прямо в керування дієцезією. У східніх патріярших Церквах ситуація дещо інакша, бо патріярх наглядає прямо над усіма аспектами життя Церкви в цілому патріярхаті та перевіряє, як єпископи виконують свої обов'язки.

У майбутній Українській Католицькій Церкві, що буде організована згідно з тим зразком, треба взяти під увагу, що патріярх не може зайняти місця єпископа в його єпархії, або встрявати в щоден-

не ведення справ єпархії. Це обмеження влади патріярха — не встрявати самовільно в справи поодиноких єпископів — буде зокрема важним чинником у Українській Католицькій Церкві тому, що вона стала світовою інституцією. Треба залишити деяку автономію митрополитам і єпархіям серед різних народів і на різних континентах. Було б нерозважно, щоб патріярша курія старалася управляти цілою Церквою і щоб таким чином римську курію заступила українська. Умовини життя в різних частинах Української Церкви є вже сьогодні дуже відмінні, а в майбутності будуть ще більше відмінні. Буде konieczним відділити проблеми, що вимагають однакової для всіх розв'язки, від питань, на які не було б вказаним очікувати ідентичних відповідей.

9. Єпископські конференції

Ось що говорить

Канон 247. Патріярх не сміє занедбати скликувати щороку, за виїнятком років, коли відбувається патріярший синод, згаданий у кан. 340, § 1, на нараду єпископів та інших місцевих ієрархів цілого патріярхату, або якоїсь провінції чи області; в цьому останньому випадкові це треба так робити, щоб не було нікого, кого б не запрошено принайменше один раз на п'ять років.

Цей канон виглядає так, якби був написаний тільки для майбутньої Української Католицької Церкви, світової Церкви. Крім скликування всіх єпископів на патріярший синод, може бути корисним скликати тільки єпископів Північної Америки, або єпископів України і т. д.

10. Територіяльна організація патріярхату

Про це написано ось що:

Канон 248, § 1. З поважних причин патріярхові вільно за згодою патріяршого синоду або єпископів згідно з кан. 224, 11:1. встановляти митрополії та єпархії, змінити їх границі, лучити, розділювати, касувати або змінити їх ієрархічну рангу, і переносити осідок єпископа під умовою, що Апостольський Престіл потвердить це; 2. переносити резиденційних або титулярних митрополитів і єпископів з однієї резиденційної або титулярної єпархії до іншої; 3. приймати резигнацію єпископів, яку вони йому складають; 4. назначити єпархіальному єпископові коадьютора чи помічника, при чому слід додержуватися кан. 251 — 255, якщо призначений не має єпископського сану.

§ 2. За згодою постійного синоду патріярх може установити екзархати, змінити їх границі та касувати їх.

§ 3. Патріярх має якнайскоріше повідомити Апостольський Престіл про рішення синоду відносно справ, згаданих у § 1. ч. 2 — 4, § 2.

Нема іншого канону, який висловив би краще ніж цей автономний характер східної католицької Церкви. Можливість організу-

вати свобідно патріярхат у митрополії, епархії та екзархати, і назначаувати єпископів, не має жадних обмежень, за вийнятком того, що це відноситься до "території" Церкви, себто до тих частин, де та Церква існувала від давнини або від сторіч. Для українців така територія обіймала б Україну, Польщу і теж Буковину. Поза тією територією, все, що патріярх і його синод можуть зробити, це просити Апостольський Престіл, щоб пішов на руку в цих справах Українській Церкві. Його Блаженство Патріярх Йосиф та українська католицька ієрархія одержали запевнення від Папи Івана Павла II, що їх прохання будуть студіювати. Є можливість, що Українська Католицька Церква матиме дозвіл робити рішення, згадані в кан. 248, себто встановляти епархії й призначувати єпископів всюди, де тепер живуть українці, наприклад, в Північній і Південній Америці, Австралії і т. д., хоч вони далі потребуватимуть потвердження Апостольського Престолу.

Ця остання вимога не повинна дивувати нас. Вкінці і українцям не було б до вподоби, якщоб Апостольський Престіл у вільній Україні встановляв дієцезії для католиків латинського обряду, не заслухавши поради місцевої української католицької ієрархії. Часом призначення українського єпископа вимагає згоди світської влади, наприклад, в Аргентині або Бразилії, і в такому випадку Апостольський Престіл є найкращим посередником.

11. Старання про опорожнені епархії

Про це каже

Канон 249, § 1. Відносно опорожнених епархій, патріярх має: 1. повідомити Апостольський Престіл про опорожнення престолу, 2. дбати про опорожнену епархію, 3. полагодити справу адміністратора, якщо колегія епархіяльних радників, маючи до того право, згідно з кан. 269, не вибрала адміністратора, 4. призначити адміністратора опорожненої епархії після поради з єпископами, що урядують у патріяршій курії з обов'язком резиденції, якщо згідно з кан. 469 до патріярха належить право призначити адміністратора.

§ 2. Усунення адміністратора, якого назначив патріярх згідно з § 1, ч. 4, може вирішити сам патріярх, беручи до уваги справедливу причину та заслухавши поради єпископів, що урядують у патріяршій курії з обов'язком резиденції.

§ 3. Патріярх має право і обов'язок подбати, щоб опорожнений престіл одержав якнайскоріше в межах часу, установленого загальним правом, гідного й кваліфікованого пастиря.

Опісля буде мова про те, як наступає опорожнення престолу в епархії. "Єпископи, що урядують у патріяршій курії з обов'язком резиденції", це титулярні архієпископи і єпископи, придворні єпископи, два або три, які перебувають у курії патріярха, щоб допомагати

йому в управлінні патріархатом. Їх прихильність є теж доказом високої гідності патріарха.

Канон 250. В часі опорожнення престолу патріарх має подбати, щоб старанно зберігати й сумлінно управляти посіlostями епархії та майном покійного єпископа, яке має перейти на Церкву. Все це слід належним способом в цілості передати майбутньому єпископові після його інтронізації.

Життя Церкви є в руках її єпископів. Патріарх втішається вищою владою, але тільки контрольною. Отже вибір, назначення та усунення єпископів має першорядне значення для Церкви. Про це буде мова в наступному розділі.

**
*

ВИБІР І СВЯЧЕННЯ ЄПІСКОПІВ

1. Вибір єпископів синодом

З послань, які дійшли до нас під іменем св. Павла, виходить, що апостоли та їхні безпосередні делегати зарезервували собі право назначувати наставників (єпископос, з грецького "єпіскопейн" наглядати) для нових громад, що їх вони заснували (1 Тим. 4, 7). Одначе, незабаром вибір єпископів зарезервовано синодові єпископів даної провінції, яким проводив митрополит, як це встановлено тоді в кан. 4 Нікейського собору (325 р.). Якщо б усі єпископи не могли зібратись для тієї цілі, тоді могли б зібратися три єпископи та одержати від інших голоси на письмі. Все таки вибір мусів би бути затверджений митрополитом. Не можна виключити, що в тому часі миряни мали ще деякий вплив на вибір своїх єпископів, але цей звичай скоро затратився, мабуть, як вислід загального наставлення в суспільстві, що публічних урядників професійної категорії призначають тільки рівні їм професіоналісти.

Вибір єпископів синодом є тепер загальною нормою в православних Церквах і це також впроваджено в східне католицьке канонічне право, а саме, що мирянство й нижче єпископської ранги духовенство виключені від процесу селекції та вибору єпископів. Ось що про це каже

Канон 251. Єпископів вибирають канонічно на синоді, згідно з приписами наступних канонів, при чому касуються всі противні привілеї і звичаї, за вийнятком кан. 255.

Римський Престіл мусів толерувати в минулому вступання світської влади в справу назначування єпископів. Так то, в польсько-литовській державі королі користувалися правом затверджувати номі-

націю київського митрополита, а часом і присвоювали собі те саме право у відношенні до єпархіяльних єпископів. Українських католицьких єпископів у Галичині назначував австрійський цісар, а папа опісля затверджував їх. У Польщі між двома світовими війнами уряд, на основі конкордату з Апостольською Столицею, набув право виключати деяких осіб від призначення їх єпископами з боку папи. В останніх десятиліттях Апостольській Столиці вдалося скасувати право світської влади мати якийнебудь голос у справі назначування єпископів, хоч це здебільшого означало, що втрачено й фінансову допомогу, яку держава давала Церкві, та інші користи.

У сучасних православних Церквах комуністичні уряди, як виглядає, мають рішальний вплив на вибір кандидатів на єпископів, хоч це робиться таємно, поза всяким правовим договоренням. У Греції, а також у колишніх монархіях на Балканському півострові (Югославія, Румунія, Болгарія), єпископів вибирав патріарший синод, але треба було, щоб їх затвердив король за посередництвом міністра віроісповідань.

2. Просіювання кандидатів

Кан. 252, § 1. Відносно назначення єпископів: 1. Патріарх збирає інформації і документи, які — на підставі загального права і окремих інструкцій Апостольського Престолу — необхідні чи корисні, щоб належно встановити кваліфікації кандидатів, згідно з кан. 394. 2. Патріарх, якщо уважатиме це корисним, у таємниці, та зберігаючи належну обережність, попросить думки парохів та інших священиків опорожненої єпархії, роблячи це окремо з кожним, і запитає їх, чи можуть запропонувати відповідного кандидата.

Миряни тут виразно виключені від якоїнебудь участі у виборі, навіть через приватну індивідуальну консультацію. Одначе відмінне наставлення, що впливає з II Ватиканського Собору, буде також висловлене в новому законодавстві, на основі якого можна буде засягнути приватно думки вірних, не менше й не більше, як думки нижчого духовенства. Одначе, жадна група не одержить на це законного права.

Мені, особисто, найбільше подобається спосіб вибору єпископів у протестантській єпископальній Церкві в ЗСА, хоч цей спосіб не відповідає традиції східних Церков. Там духовенство дієцезії, як окреме тіло, вибирає одного кандидата, а представники мирянства з кожної парохії роблять те саме на іншому зібранні. Тоді вони мусять погодитися на кандидата, сприймливого обидвом сторонам, вибраного більшістю обидвох груп. Тоді цей вибір передають єпископові-предсідникові та зборіві єпископів для ратифікації.

3. Кваліфікації кандидата на єпископа

Вони виложені в дальшій секції кодексу, що говорить про єпископів, як таких:

Канон 394, § 1. Щоб кандидата уважати кваліфікованим, він 1. має народитися в законному подружжі, з виключенням подружжя, що було узаконене, навіть пізнішим подружжям; 2. має бути незв'язаним подружнім зв'язком; 3. мати принаймні 30 років життя; 4. принаймні 5 років священства; 5. бути доброго морального характеру, побожним, дбайливим за душі, розважним, і мати інші прикмети, що кваліфікують його до управління дотичної єпархії; 6. має ступінь доктора або принаймні магістра св. богослов'я чи канонічного права, наданий високою школою або університетом, що затверджені Апостольським Престолом, або принаймні бути добре познайомленим з цими науками. Якщо він належить до якогось монашого згромадження, він повинен одержати від своїх головних настоятелів подібний ступінь, або принаймні посвідку, що свідчить про його науковий вишкіл.

Єпископ не може бути жонатим згідно з дисципліною всіх східних Церков, але може бути вдівцем. Його синкел (генеральний вікарій) мусить бути неодруженим священником (кан. 433, § 1).

В історії східних Церков маємо вагання відносно кандидатів на єпископів, коли мова про їх подружній стан чи приналежність до світського або монашого духовенства:

1. В апостольських часах, а навіть кілька століть пізніше, допускали кандидатів неодружених, вдівців і одружених, з одним обмеженням, що вони не були одружені більше, ніж один раз, вимогою накладеною самим св. Павлом.

2. У пізніших часах світських неодружених духовників та вдівців і монахів назначувано єпископами з тим, що ці останні почали переважати, бо між світським духовенством було мало таких, що посідали високу освіту. Навіть жонатий кандидат міг стати єпископом під умовою, що його жінка вступить до монастиря, але в іншій єпархії, ніж у єпархії свого чоловіка.

3. Коли різні східні спільноти об'єдналися з Апостольським Престолом, зобов'язував закон, що тільки монахи могли стати єпископами. Неодружені світські священники мусіли насамперед скоро одержати монашу рясу та скласти монаші обіти. Цей стан потверджено навіть на провінційному синоді в Замості (1720 р.) для Руської (Українсько-Білоруської) Церкви. Не чути було ніякого протесту з уваги на брак кваліфікованого світського духовенства. Одначе, коли збільшилося число кваліфікованих безженних кандидатів і вдівців, Апостольський Престіл звільнив насамперед від вимоги складати монаші обіти в поодиноких випадках, а опісля Львівський провінційний синод формально скасував її (1891 р.).

Всі православні Церкви далі строго придержуються системи висвячування тільки монахів на єпископів, хоч кандидат може прийняти тільки перший ступінь разофорату і то радше поверховним способом.

4. Сьогодні між католиками безженні світські священники й вдівці, як теж монахи можуть стати єпископами. В минулому було кілька випадків назначення вдівців на єпископів у Галичині й на Закарпатті, навіть з дітьми, що мешкали в палаті їх батька єпископа.

5. Питання висвячування жонатих кандидатів на єпископів обговорюють постійно в православних Церквах, де вибір з незначного числа безжених священників є дуже обмежений, хоч нерідко повдвілі священники стають єпископами, а навіть патріярхами. Як наслідок Російської Революції в 1917 р., в Україні й Росії постали православні Церкви, які допускали жонатих кандидатів до єпископства, але ці Церкви зникли разом із цим порушенням східної традиції.

6. Світські особи, що були жонаті два рази, поки рішилися стати священниками, були б дискваліфіковані. Православні богослови уважають цю перешкоду за необхідну, бо вона, як виглядає, походить з Божої установи. Одначе, якщо можна уневажнити одне із двох подруж з якоїсь причини, як це часом роблять, щоб гідного кандидата зробити кваліфікованим, перешкода автоматично перестає існувати.

4. Попереднє схвалення кандидата папою

Канон 253. § 1. За вийнятком застереження в кан. 254, § 1, Патріярх має негайно подати звіт про вибір до Римського Архієрея, щоб одержати затвердження вибраного згідно з кан. 392, § 2.

§ 2. Нікому не вільно виявляти імени вибраного, навіть самому вибраному, поки не прийшло урядове повідомлення про затвердження.

Канон 254, § 1. Щоб прискорити обсадження опорожнених епархій, можна виготовити, для затвердження Апостольським Престолом, список священників, кваліфікованих на єпископський уряд. Не можна включати до списку імени жадного кандидата, якщо його не визнано кваліфікованим на цей уряд згідно з думкою патріярха і єпископів, зібраних на синоді, та висловленою таємним голосуванням абсолютною більшістю голосів.

§ 2, 1. Якщо той, якого синод вибрав на певну резиденційну або титулярну епархію, є між вичисленими на списку, тоді можна після вибору негайно йти дальше, хібащо в міжчасі Апостольський Престіл викреслив ім'я кандидата із списку. 2. Треба негайно повідомити Апостольський Престіл про відбутий вибір.

Повище застереження унеможливує вибір кандидата, якого не схвалює Римська Курія. Це подібне до потреби затвердження вибраного православного єпископа королем або урядом. Все таки східні католицькі патріярхи вважають це недопустимим порушенням їх гід-

ности й прав, і відомо, що принаймні один із них не звертає уваги на це застереження.

Важко сказати, яку користь приносить Апостольській Столиці оце обмеження свободи вибору в східніх католицьких Церквах. Вкінці, треба припускати, що єпископи патріяршого синоду знають добре кандидатів та що вони не вибрали б такого, хто не був би гідним вибору під оглядом моральним, академічним чи іншим. Ми маємо враження, що Курія постійно боїться, що уніятські Церкви спробують відорватися від католицької Церкви, отже, треба унеможливити, щоб священики, яких підозрівають у такій настанові, стали єпископами. В дійсності не видно такого бажання в жадній східній католицькій спільноті. Це обмеження причинюється лише до того, що виключають від єпископства тих священиків, які підняли голос проти порушення традиційних привілеїв їхніх Церков. Замість зрозуміти, що такі священики причинюються до добра Вселенської Церкви, до слави Церкви, очоленої Римським Архиєреєм, коли вони боронять недоторканих своєї власної автентичної традиції проти встрявання куріяльних бюрократів, яким бракує самовпевненості та віри в здорові основи своєї власної Церкви, їх роблять жертвами неоправданого страху людей сторонніх для східніх Церков. Такий процес елімінації веде до спотворення характеру, коли молоді священики довідуються, які жахливі наслідки спадуть на них за ентузіазм, що його вони відчують для своєї власної спадщини, головню, коли будуть висловлюватися в обороні своєї власної Церкви.

5. Вибірчий синод

Канон 252, § 2, 1. Він (патріярх) має скликати єпископів, згаданих у кан. 224, § 1, на синод для вибору єпископів, на якому він головує; на тому синоді ніхто не має права голосувати листовно, або через відпоручника. 2. Отці, зібрані на синоді, мають вільно вибрати того, кого уважають перед Господом більше гідним і спосібним від інших, якому можна доручити піклування християнського стада, без шкоди для партикулярного права, яке застерігає патріярхові право пропонувати імена кандидатів. 3. Щоб вибір був важний, потрібна абсолютна більшість голосів, не враховуючи неважних голосів. 4. Таємницю відносно голосування слід зберігати також після вибору.

Вибір єпископів патріяршим синодом це найкращий спосіб зайнятися необсадженою єпархією. Ми мали сумне видовище в останніх трьох роках, будучи свідками двох опорожнень українського митрополичого престолу в Філадельфії, з яких кожне тривало майже один рік тому, що назначення було зарезервоване Римській Курії. Якщо б збір українських католицьких єпископів втішався цим правом, вони були б полагодили справу за кілька тижнів.

6. Вибір за допомогою листів

Канон 255, § 1. Коли не можна скликати синоду згідно з кан. 251, патріярх, одержавши дозвіл від Апостольського Престолу, має вимагати голосів єпископів листовно. Щоб ця процедура була важна, патріярх мусить покористуватися допомогою двох єпископів, обліковців голосів, яких слід назначити згідно з партикулярним правом або, якщо такого нема, яких назначить сам патріярх за згодою Постійного Синоду. Обліковці голосів мають скласти присягу, разом з патріярхом згідно з кан. 113, § 1, що будуть сумлінно виповняти обов'язки та додержувати таємниці, і тоді відкрити листи єпископів, почислити голоси і разом з патріярхом підписати письмовий звіт про перебіг голосування.

§ 2. Голоси, віддані за допомогою листа, мусять бути збережені в таємниці.

Світова Церква — стадія розвитку, який тепер осягнула Українська Католицька Церква — могла б легко знайтися в положенні, коли скликання всіх єпископів на вибори було б неможливе, або невказане. Цією перешкодою міг би бути військовий стан у якійсь частині земної кулі, або просто факт, що опорожнення престолу наступило зараз після того, як єпископи роз'їхалися додому з патріяршого синоду. Знову повернутися на виборчий синод могло б бути занадто коштовним і вимагало б забагато часу. Застереження кан. 255 могло б стати спасенним. Одначе, не забуваймо, що призначення на опорожнену єпархію часто робиться з-поміж інших єпископів, єпархіальних і помічників, отже, можна його навіть легше зробити за допомогою пошти. Важною рисою таких виборів є докладне знання, яке мають єпископи про кандидатів своєї Церкви та про потреби єпархії.

7. Висвячення єпископів

Канон 256, § 1. До патріярха належить право: 1. висвячувати митрополитів особисто, або, якщо він був перешкоджений, через інших єпископів; 2. видавати митрополитові або єпископові патріяршу грамоту канонічного назначення, як згадано в кан. 395, § 1; 3. інтронізувати особисто, або через делегата, митрополита після того, як він одержав єпископську хіротонію, хоча цей перебрав канонічно адміністрацію єпархії, через заступника.

§ 2. Патріярх мусить, не пізніше трьох місяців, дати вибраному єпископську хіротонію і видати грамоту канонічного назначення, згадану в § 1, ч. 2; в цій грамоті треба згадати, що це назначення чи затвердження уділив Римський Архиєрей.

Обряд, під час якого священник стає єпископом, називається в нашій традиції хіротонія. Ще кілька років тому латинське канонічне право вживало на цей обряд вислову “висвячення”, але від II Ватиканського Собору вживають слово “ординація”. Я думаю, що вислів

“висвячення” більше відповідний, бо обряд, під час якого священник стає єпископом, не надає йому нового стану, як це діється в випадку дияконату або пресвітерату, а тільки надає йому вищий ступінь священства, його необмежену повноту.

Єпископів, призначених для церковної провінції, очолюваної митрополитом, звичайно висвячує та інтронізує митрополит (кан. 319, 1). Митрополитів у патріархаті чи архієпископстві має висвячувати патріарх, або ним уповноважений єпископ.

Одинокою східньою католицькою Церквою, що має у своїй структурі церковні провінції з правдивими митрополитами, а не лиш титулярними, як у православних Церквах, є Українська Католицька Церква. Однак, з уваги на те, що різні частини цієї Церкви у вільному світі ще досі правно не об'єднані чи не злучені разом, обидва митрополити, вінніпегський і філадельфійський, чітко говорячи, не підлягають голові Української Католицької Церкви. Папа Іван Павло II обіцяв, що незабаром дійде до такого організаційного об'єднання. До того часу, новоназначений митрополит може сам вирішити, від кого він одержить єпископське свячення. Його введення на престол виконує Апостольський Делегат тієї країни.

8. Єпископи Патріаршої Курії (Придворні єпископи)

Канон 257. Патріарх може подбати, щоб на виборчому синоді найменовано кількох титулярних єпископів, але не більше ніж трьох, згідно з кан. 251, під умовою, що їм забезпечено прожиток. Він назначить для них уряд з осідком у Курії і їх він сам хіротонізує після одержання затвердження від Апостольського Престолу, за винятком випадку, коли єпископа вибрано згідно з кан. 254, § 2.

Високе достоїнство патріарха вимагає, щоб він мав почет високих церковних урядовців та єпископів. Цей канон дозволяє йому мати двох або трьох таких єпископів у його курії. До них часто прилучуються спенсіоновані єпископи, які мешкають з патріархом.

Ці єпископи звичайно очолюють різні відділи, що адмініструють справи патріархату. В додатку, патріарх може теж назначити єпископів, що заряджують у його імені патріаршими єпархіями, чи то як патріарші вікарії, чи як помічники вікаріїв.

Нагляд Патріярха над ієрархією і духовенством

Патріярх має, згідно з законом, деякі права і обов'язки у відношенні до єпископів і духовенства патріярхату. Про це буде тут мова.

1. Дозвіл на відпустку

Канон 258. Патріярх має право: дозволяти підлеглим йому місцевим ієрархам, у додатку до випадків згаданих у кан. 403, § 2, бути неприявними в їхніх єпархіях, беручи до уваги причини.

Завжди в історії канонічне право вважало конечним проводити в життя закон про перебування єпископів і духовенства в місці праці і вимагати від них, щоб перебували в тих місцевостях, для яких обслуги їх призначено. У часах, коли подорож до якоїсь країни тривала тижнями (сьогодні така подорож триває кілька годин літаком), єпископи й парохи часто абсентувалися довший час із шкодою для обов'язків, до яких їх у першу чергу призначено. Одначе з уваги на скорі засоби транспортації, які існують сьогодні, дозвіл настоятелів, як от патріярха, не потрібний. Єпископи вертаються навіть з далекої дороги протягом годин і немає страху, щоб вони надживали цієї свободи на невинувдані поїздки.

Канонічне право дозволяє єпископам виїхати із своєї єпархії та поїхати до Риму й відвідати папу, чи відвідати патріярха, або брати участь у синодальних зібраннях, єпископських конференціях і в багатьох інших випадках. Він може теж виїхати в цілях рятування здоров'я чи на короткі вакації. Канон 403, § 3 вимагає, щоб єпископ був приявним у своєму катедральному храмі принайменше від Свят-Вечора до Богоявлення, під час посту та на Великдень і Зелені Свята.

Якщо єпископ є поза своєю територією довше, ніж 6 місяців, патріярх може примусити його вернутися до своєї єпархії, навіть під загрозою відповідних кар, якщо це конечне.

2. Додаткові уповноваження відносно митрополитів

Канон 258, § 2. (Патріярх має право) за допомогою деволутивного закону зарадити недбальству митрополитів, згідно з приписами права;

§ 3. під час опорожнення митрополитичого престола виконувати права митрополита та виповнювати його обов'язки в цілій провінції.

Митрополити, здебільшого, не занедбують своїх обов'язків, але щось може перешкодити їм їх виконати, наприклад, встрявання світської влади, як ось у комуністичних країнах. Траплялося теж, що зібрання електорів не скористало із свого права вибору в часі, ви-

значеному законом, наприклад, упродовж 8 днів; в такому випадку це право переходить на патріярха. Патріярх має виконувати митрополічі обов'язки, коли митрополічий престол опорожнений. Пізніше будемо ще про це говорити.

Як уже сказано, самотні Церкви, що зберегли триступневу структуру — єпископ, митрополит, патріярх — це Українська Католицька Церква і Румунська Православна Церква. В усіх інших східних Церквах, католицьких і некатолицьких, єпископи підлягають безпосередньо патріярхові, і єпископи, що мають назву митрополитів, як, наприклад, у грецькій Церкві та в московському патріярхаті, мають тільки титул, а не митрополічу владу.

3. Пошана і любов між патріярхом і єпископами

Канон 259, § 1. Патріярх має виявляти супроти всіх єпископів, які йому підчинені, відповідну пошану й відноситися до них з братньою любов'ю; а всі єпископи мають виявляти супроти патріярха, як свого законного настоятеля, пошану, відданість і належний послух.

Традиційний спосіб виявлення перед Церквою взагалі пошани й відданості, що їх єпископи мають супроти свого патріярха, це цілування його руки, головню при святочних відправах.

Канон 259, § 2. Якщо між ними постане суперечка, вони мають передати суперечку Апостольському Престолові в кожному часі та в кожній фазі.

З уваги на близьке відношення серед малого числа єпископів, патріярхові і єпископам може бути незручно полагоджувати якусь проблему, що зайшла між деякими єпископами, або між ієрархією, як такою, і єпископом. У такому випадку сам єпископ або патріярх може передати справу до вирішення Римському Архидієєві. Треба сподіватися, що папа не візьметься без вагання за таке завдання, якщо він думає, що справу передано йому легкодушно та що її може розв'язати патріярх.

Приклад оправданого передання такого випадку папі трапився в антіохійському греко-мелхітському патріярхаті. Митрополита Григорія Гаддада з Бейруту оскаржено в мильному навчанні у зв'язку з сучасним конфліктом у Ливані. Політичний характер проблеми утруднював патріяршому синодові винести рішення в цій справі в Ливані, тому він рішив 23 серпня 1974 р. передати її папі. Це є застосування правила, вирішеного на соборі в Сардіка в 4 ст., опісля прийнятого всіма Церквами, а саме, що кожний єпископ може відкликатися до Римського Єпископа проти рішення, схваленого якимсь синодом єпископів.

Канон 259, § 3. У надзвичайних справах, або таких, що представляють особливі труднощі, єпископи мають обов'язково просити в патріярха його думки, а патріярх не сміє занедбати шукати поради в єпископів.

Ясно, що єпископи мають звертатися до патріярха за порадою, але й патріярх мусить робити те саме тому, що в східніх Церквах патріярх не є якимсь меншим папою, що може вирішувати справи, не звертаючись до своїх єпископів; його влада походить від його єпископів.

Канон 259, § 4, 1. Справи, що торкаються кількох єпархій, і ті, що мають відношення до державної влади, патріярх може зарезервувати для себе. Одначе, він не може видати рішення в цих справах, не вислухавши перед тим думки місцевих ієрархів та не одержавши згоди постійного синоду. — 2. Якщо справа пильна й нема часу скликати єпископів, що є членами постійного синоду, тоді їх місце можуть зайняти єпископи, які з уряду перебувають у патріяршій курії.

Можливість, що патріярх може взяти на себе рішення в справі, яка торкається відношення до державної влади, має велике значення, передусім на Близькому Сході, якщо патріярх перебуває в сусідній державі. Це унеможливило б державі накинати єпископам розв'язку в їх країні без згоди патріярха, що є поза засягом її влади.

Це ще більше правдиве, коли взяти до уваги папу. Ніколи польської Церкви не очолив би кард. Вишинський, якщоб тільки самі польські єпископи його вибирали й самостійно переговорювали з урядом. Комуністи були б спроможні поставити на чоло Церкви когось, що був би більше схильний потурати їх бажанням, і мали б вплив на вибір прихильних собі єпископів. Одначе, конституційний принцип Католицької Церкви передав ці рішення в руки папи, отже, поза засяг державної влади.

4. Нагляд над духовенством патріярхату

Канон 260, § 1. Патріярх має право і обов'язок: 1. наглядати над духовними особами цілого патріярхату. Якщо хтось із них заслуговує на кару, патріярх має пригадати це його ієрархові; а якщо пригадка не мала успіху, він сам має видати рішення проти даного духовника, згідно з приписами закону.

Випадок, коли єпископ не міг би покарати такого члена свого духовенства, який заслуговує на кару, міг би трапитися тоді, коли державний уряд встряває в життя Церкви і з якихось причин протегує такого священника. Патріярх, якщо він перебуває поза впливом державної влади, міг би тоді скористати із свого права. Такі випадки траплялися в католицьких Церквах Європи під час Другої світової війни; тоді папа мусів боронити своїх єпископів за їх відношення до деяких священників, проти деяких диктаторів.

Канон 260, § 1, 2. Якщо партикулярне право так заряджує (патріярх має право): а) Висилати священників свого обряду до якоїсь єпархії патріярхату, якщо там бракує священників, за згодою ієрарха єпархії; доручити якомунебудь духовникові обов'язок зайнятися цер-

ковними чи світськими справами патріярхату, за згодою його ієрарха. Патріярх може теж забрати такого духовника з-під юрисдикції його ієрарха на час тривання його місії.

Вірменський католицький патріярхат, наприклад, створив т. зв. патріярше духовенство. Там священники не належать до жадної єпархії, але безпосередньо до патріярхату, і тим самим стоять до диспозиції патріярха, який може післати їх до тих місцевостей у границях єпархії, де потребують священника.

Патріярх може теж вибрати деяких священників з кожної єпархії, за згодою їх єпископа, і доручити їм зайнятися деякими потребами патріярхату. Патріярша курія може потребувати деяких спеціялістів, наприклад, від канонічного права; їх забирає вона з єпархії та приділяє до центрального управління патріярхату під безпосередню й виключну залежність від патріярха.

Канон 260, § 1, б). Видавати індульт (спеціальний привілей), про який говорить кан. 80, § 2.

Духовним особам заборонено виконувати, наприклад, професії, які накладають на них зобов'язання й відповідальність світського характеру. Канонічне право не бажає, щоб священник був лікарем або державним урядовником. Вийнятки можливі і, наприклад, у місійних країнах дозволяється священникам виконувати лікарську практику. Одначе, коли маємо до діла з іншими умовами, головно ж коли священники мали б брати участь у політичному житті, вони можуть це зробити тільки за дозволом патріярха.

Канон 260, § 1, в). За згодою постійного синоду прийняти знову до духовного стану духовника, якого повернено до світського стану на основі кан. 126, § 2, 2.

Якщо духовника позбавив духовного сану Римський Архирей, тоді патріярх не міг би його привернути до церковнослужіння. Такий випадок міг би трапитися, якщо б духовник став апостатом і приступив до якоїсь іншої Церкви.

Кан. 260, § 1, г). Призначити ієрарха для вірних свого обряду, які живуть поза патріярхатом, під умовою, що опіка над тими вірними прислуговує патріярхові на основі партикулярного права, та що він одержав згоду від Апостольського Престола.

Проблема опіки над вірними, що живуть поза патріярхатом, заслуговує на глибшу аналізу в окремому розділі. Це проблема українців католиків, що перебувають у вільному світі, поза традиційними територіяльними границями Української Католицької Церкви.

Кан. 260, § 1, д). Приймати присягу послуху патріярхові від кандидата, згаданого в кан. 395, § 2.

Священники, що їх вибрано на єпископів, мусять скласти визнання віри та присягу вірності перед патріярхом.

Канон 260, § 1, е). Послугуватися владою, згаданою в кан. 494, § 3, заслухавши ради постійного синоду.

Повищий канон відноситься до оснування парохій; про це буде мова пізніше.

Канон 260, § 3. Відзначити церковною гідністю духовника, що належить до якоїнебудь єпархії патріярхату, засягнувши поради його ієрарха.

Церква встановила протягом століть деяку кількість почесних відзначень і титулів для духовенства з різних причин: Відчувалося потребу висловити публічне признання деяким священикам за довгу й вірну службу для Церкви; деякі відзначення дають священикам змогу заступити єпископа в святочних богослуженнях, дозволяючи їм уживати такі єпископські відзнаки, як митру чи жезл; Церква живе в тому самому суспільному середовищі, що світські, і паралельно до системи почесностей, що їх світські дають заслуженим громадянам у формі титулів і відзначень, орденів і медалів; тому й Церква встановила для духовенства аналогічні ознаки вдоволення з діяльності священиків.

Їх Блаженство Патріярх Йосиф проголосив 4 жовтня 1979 р. правильник під наголовком: "Патріярші відзначення для духовенства". Це не звичайна собі кодифікація системи почесних відзначень, які вживано в Галичині. Патріярх доцільно завернув до автентичної традиції Української Церкви, поки вона не попала під вплив польської Церкви латинського обряду.

Блаженніший Патріярх, бажаючи впорядкувати уділювання відзначень для духовенства в дусі традицій нашої Церкви та звичаїв інших Східних Церков, оцим видає цей правильник.

За загальним правом східних католицьких та інших Церков, місцевому єпископові належить право надавати сан протоієрея. За законним історичним звичаєм Української Католицької Церкви, всі інші гідності треба виключно просити від голови Української Католицької Церкви.

Характер помісности Української Католицької Церкви вимагає, щоб усі нижче описані чи інші відзначення для духовенства виведували єпископи від глави нашої Церкви.

I. Сан чи гідність архимандрита

Цей сан надає патріярх або Первоієрарх, або хтось, що законно є на його місці, заслуженому пресвітерові нежонатому чи повдовілому, на внесення його єпископа або з власного почину, заслухавши попереднього єпископа. Гідність архимандрита дає патріярх або ним уповноважений єпископ під час Божественної Літургії хиротезією за обрядом Архидіаконата.

Архимандритові належить право, на підставі грамоти на "митрофорного і патерісофорного архимандрита", уживати: митру без

хреста, нагрудний хрест, жезл, набедренник, ручний хрест. Він може також під час богослужб уживати камилавку, накриту чорним клобуком, або темнофіолетну камилавку, чи такий же колпак, та мантию з крижалами, але без “струй”.

За надзвичайні заслуги Патріярх може додатково дозволити архимандритові: 1) носити митру з хрестом, 2) благословити народ трикирієм і дикирієм у відсутності єпископа, 3) уділити свячення четця і піддиякона за згодою його єпископа або монашого настоятеля

II. Митрофорний протопресвітер

Священик, який одержав грамоту на “митрофорного і патерісофорного протопресвітера”, є нежонатий або повдовілий пресвітер, якого Патріярх чи уповноважений ним єпископ поставив у цей сан хиротезією згідно з обрядом, який знаходиться в Архиєратиконі.

Митрофорний протопресвітер має право уживати: митру без хреста, жезл, нагрудний хрест, набедренник, камилавку з чорним клобуком або фіолетну камилавку, чи такий же колпак.

III. Митрофорний протоієрей

Священик, який одержав грамоту на “митрофорного протоієрея”, є нежонатий, повдовілий або одружений священик, якого Патріярх чи ним відряджений єпископ поставив у цей чин за відповідним обрядом у Архиєратиконі.

Митрофорний протоієрей має право уживати митру без хреста, нагрудний хрест, ручний хрест, набедренник та темнофіолетну камилавку або колпак.

IV. Крилошанин

Священик, якого найменовано крилошанином, не стає тим самим членом архиєпархіального чи єпархіального крилоса або капітули, хіба це окремо сказане, але, за звичаєм Галицького Митрополічного Престола, зараховують його до постійної ради Патріярха.

Крилошанинові належить право носити золотий нагрудний хрест, прикрашений одним каменем, набедренник, та в час богослужб він може наложити темнофіолетну камилавку чи колпак тоді, коли єпископи носять митру, а якщо він нежонатий або повдовілий священик, то може носити також камилавку з чорним клобуком.

V. Протоієрей

Пресвітер, якого наставлено в цей чин Патріярхом, чи ним уповноваженим єпископом, або найменовано його єпископом, має право носити звичайний золотий нагрудний хрест, набедренник, та може накрити голову в час богослужби, як це сказано у випадку крилошанина.

VI. Архидиякон і протодиякон

Постійного диякона може Патріярх або єпископ відзначити чином архидиякона, якщо він нежонатий або повдовілий, чи чином протодиякона, якщо він одружений. Архидиякон і протодиякон можуть носити фіолетний пояс та в час богослужб накрити голову чорною камилавкою або колпаком.

Канон 260, § 2. Відклик, про який згадують кан. 134, § 3; 494, § 5; і 547, § 1, має бути внесений до патріярха, без шкоди для припису кан. 145.

§ Патріярх уділяє дозвіл, згаданий в кан. 85, § 2; так само індульт, про який говорить кан. 490, § 1, але за згодою постійного синоду.

Проти різних рішень єпископа, до яких відносяться повищі канони, можна відкликатися до патріярха.

Канон 260, § 4. Видавати приписи відносно військових капелянів.

Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький назначував військових капелянів під час Другої світової війни.

**
*

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ОГРАНИЧЕННЯ ПАТРІЯРШОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Проблема, що турбує тепер українців католиків більше, ніж щонебудь, це заборона католицького канонічного права, щоб Глава Української Католицької Церкви із своїми єпископами виконували юрисдикцію поза Україною. Це правда, що папа дозволив в останніх 100 роках на оснування парохій, а опісля єпархій та екзархатів у різних частинах світу, одначе, тих митрополій, єпархій та екзархатів у вільному світі не вважають правно частинами УКЦ, бо вони тільки "приєднані" (агреговані) до Церкви-Матері в Україні.

Розрив правного зв'язку між такими віддаленими частинами Церкви-Матері існує в усіх східних Церквах, бо встановлено, що і східні католицькі патріярхати не мають юрисдикції над своїми вірними поза Близьким Сходом, згідно із східним католицьким канонічним правом.

З уваги на те, що це дуже трудне питання, ми насамперед вияснимо історію територіального обмеження церковної юрисдикції.

1. Давня Церква і територіальність

Апостоли та їхні учні занесли Христову науку з Палестини до міст і містечок римської імперії. Протягом років більше їх відвідало деякі громади. А тому, що ще не було нічого написаного про Хрис-

тову науку, деколи відчувалися різниці в навчанні й практикуванні християнської віри. У дискусіях деякі християни хвалилися, що вони одержали християнську віру від Петра, інші від Аполлона або Павла, які їх охрестили. Святий Павло був примушений згадувати про ці різниці думок у своїх листах. Стало ясным, що треба було встановити якийсь порядок у способах, якими Церква послуговувалася у своїй акції спасення. Одночасно постав і єпископський уряд у церковному управлінні з наглядачем або єпископом на чолі (від грець “єпіскопейн” — наглядати) у кожній зорганізованій громаді, як головою колегії духовників, що займався кожним аспектом християнського життя.

Незабаром стрічаємо місцеві синоди, що забороняють єпископам встрявати в справи інших єпископів, за винятком випадку, коли це роблять єпископи, які зібралися на нараду під проводом свого митрополита. Церква, якої римська держава ще правно не визнавала, а часто й переслідувала, знайшла в політичній структурі великої римської імперії догідні форми для поширення Євангелії. Ця імперія простягалася від Бритійських островів до сьогоднішнього Іраку, та від Німеччини до Єгипту й Марокка; сьгодні цю територію займають яких 30 націй. Цісар Діоклеціян переорганізував цілу адміністративну структуру в 289 р., ділячи імперію на дві половини, східню і західню. Цей поділ показався пізніше нещасливим для Християнської Церкви. Наступним підподілом були “дієцезії”, що їх сьгодні ми вважали б за окремі країни, як, наприклад, Єгипет, Сирію та ін. Ці дієцезії ділилися в дальшому на провінції.

Християнська Церква здобула в 313 р. правне визнання і скоро опісля стала державною. Як тільки держава вступила в таку симбіозу з Церквою, як остання одержала право на опіку з боку цісаря і всіх державних урядів. Отже, було зовсім природним явищем, що Церква теж прийняла адміністративний поділ держави. Єпископів якоїсь провінції об'єднано під єпископом провінційної столиці (“метрополіс”). Єпископи дієцезії із своїми митрополитами перейшли під владу єпископа столиці тієї цивільної дієцезії. Так то єпископи Риму, Олександрії, Антіохії, а опісля й Константинополя, набули ще вищий ступінь церковної влади, і деякі з них стали пізніше патріярхами, як їх сьгодні називаємо.

Церква перших сторіч була дуже галасливою, неслухняною, неспокійною установою через велике число ересей, що постали в різних частинах імперії. Тому стало конечним, щоб місцеві й вселенські собори встановили строге канонічне правило, а саме, що всі єпископи мають виконувати свою владу тільки в межах призначеної їм території, за винятком права вищих єпископів, майбутніх патріярхів, головно ж єпископів Петрової столиці, Риму, встрявати в спра-

ви інших Церков, згідно з канонами, схваленими соборами й синодами. Це є основою територіяльного обмеження юрисдикції в Церкві

2. Упадок римської імперії

Наїзд чужих народів на римську імперію, т. зв. мандрівка народів, спонукала Церкву поширити на них свою місійну діяльність. Одночасно натиск тих народів привів до упадку римської імперії, головню в західній Європі. Правило точного територіяльного розмежування існувало далі, і його застосовувано там, де це було вказане, одначе нові політичні умовини спричинювали вийнятки від загально-го правила.

Так то ідея, що пастир повинен іти за своїми вівцями всюди, де вони його потребують, стала засобом, що зберіг християнство в центральній і західній Європі, коли нові германські й слов'янські наїзники залишили християн. Мандрівні шотляндські і ірляндські монахи-єпископи простягали протягом кількох століть свою душпастирську опіку над місцевим населенням, подорожуючи по цілій Європі. Як тільки германські й слов'янські народи осіли на землі, стала зайвою душпастирська опіка мандрівних єпископів тому, що встановлена ієрархія з-поміж членів даного народу не потребувала більше душпастирської опіки чужинців. Таким чином відновлено правило територіяльного розмежування церковної юрисдикції.

Місію святих Кирила і Методія — двох греків, висланих з Константинополя до морав'ян, слов'янського народу, який жив у західній Словаччині і в Паннонії, на південь від Дунаю — можна було вважати за втручання, заборонене канонами, бо Церква латинського обряду вже почала, в Зальцбургу й Регенсбургу, діяти між слов'янами Моравської Держави. Одначе, з уваги на те, що латинські місіонарі вживали мови, якої народ не розумів, як про це писав їх князь до Константинополя, святі брати вважали, що мають право не звертати уваги на територіяльне обмеження церковної юрисдикції, бо спасення душ є завжди найвищим законом. Вони прибули із слов'янським перекладом богослужебних книг і більшої частини Святого Письма.

Дехто пригадує факт, що латинська Церква не звертала уваги на правило територіяльності, коли створила патріархат латинського обряду на Близькому Сході в час хрестоносних походів у XII ст. Одначе, це можна б уважати виправданим тому, що тільки духовенство латинського обряду могло дати достатню душпастирську опіку тисячам хрестоносців і їхнім родинам.

Інший вийняток від правила територіяльності можна знайти в VII ст. Після здобуття Кипру арабами (632-647) велике число християнського населення емігрувало на суходіл разом із своїми священиками і єпископами. Цісар Юстиніян II збудував для них близько Гелленспонту, на самому порозі Константинополя, місто, яке він на-

звав Неа Юстиніаполіс. Собор у Трулльо (692 р.) надає архієпископові Кипру, що не жив у новому місті, всі привілеї і права, які він мав на Кипрі і які тепер він виконував на очах константинопільського патріарха. Хоч це можна виключити, що він мав юрисдикцію не лише над уродженцями Кипру, але й над іншими вірними, що жили на тій території, все таки цей факт вказує на пошанування окремого зв'язку між ієрархією і мирянами, навіть коли вони мусіли емігрувати в іншу провінцію, та що собор уважав це за достатню причину, щоб відсунути принцип територіального обмеження юрисдикції. Цей випадок повторюється сьогодні серед українців, мелхітів, маронітів та інших східних католиків, які виємігрували й назавжди поселилися в Західній Європі, Північній і Південній Америці та Австралії.

3. Характер територіальний закону у противенстві до особистого

Відомо, що виключно територіальний характер світського законодавства, цивільного й кримінального, розвинувся досить пізно на заході. Довгий час, — починаючи від римського *Ius Gentium* (правної системи, створеної для не-римлян), опісля через *Ius Barbarorum* у ранньому середньовіччі (для новоприбулих германських племен, що жили тепер серед місцевого населення, яке далі придержувалося свого римського права), а тоді через консулярний закон італійських міст-держав та їхніх позатериторіальних посілоостей над східним Середземним морем, як, наприклад, кольоній Венеції і Дженови, — вважали, що правні норми мають особистий характер та що вони були всюди зв'язані з особою. Щойно пізніше, розвинулося поняття суверенності, пов'язане з незалежною державою, появилася думка, що закон відноситься до всіх осіб на даній території і не є пов'язаний з громадянином поза нею.

У наших часах стрічаємо два явища, які, хоч трохи відмінні, все таки підпадають під категорію юрисдикційних зв'язків, що нагадують зв'язок між східними Церквами та їх вірними, емігрантами, а саме: світова юрисдикція, яку мають військові ординарії, та сітка душпастирських структур, створених національними ієрархіями для їхніх вірних, що емігрували до інших країн.

Військовий ординарій збройних сил у ЗСА, наприклад, користується світовою юрисдикцією у відношенні до персоналу і його родин у кожній країні в цілому світі; створення центрів душпастирської опіки для них належить виключно до військового ординарія. І це правильно, бо це одинокий доцільний спосіб забезпечити тих вірних окремою релігійною обслугою, якої вони потребують.

Подібно, хорватські й словінські єпископи Югославії і деякі інші європейські ієрархи займаються душпастирською обслугою своїх емігрантів у різних країнах, хоч у співпраці та номінальній залежності від місцевих єпископів.

4. Територіяльні обмеження в Католицькій Церкві

Принцип, що на одній і тій самій території повинен бути тільки один єпископ, виставлено на пробу під час хрестоносних походів, коли Церква латинського обряду створила свою ієрархію в різних частинах Близького Сходу. Деяку розв'язку того питання знайдено на Кипрі, де, побіч ієрархії латинського обряду, папи толерували існування грецької ієрархії. Такий самий стан заіснував опісля в XVI і XVII ст., коли на Близькому Сході, а опісля в Східній Європі дозволено на існування католицьких єпископів різних обрядів на тій самій території.

Одначе, тут не маємо до діла з тією самою проблемою. Більша кількість юрисдикцій трапилася в країнах, в яких східні Церкви існували віддавна, навіть від початку християнства. Питання, що тепер тривожить уми українських та інших східних католиків, це заперечення, видане папами, що парохії, єпархії, екзархати поза історичною територією тієї Церкви, належать правно до Церкви-Матері в старому краю. Папи дозволили на створення парохій усюди в світі, встановили екзархати та єпархії для східних католиків, одначе, вони не можуть належати безпосередньо до своїх Церков, бо вони є під безпосередньою юрисдикцією папи. У висліді, східнім патріархам і їхнім синодам не дозволяється виконувати прямої юрисдикції над тими членами їхніх Церков, ба навіть їм забороняється робити якінебудь заходи канонічного чи душпастирського порядку в користь вірних.

Справа існування громад східних католиків поза тією територією, на якій їхні Церкви мали свій початок, стала проблемою для Римської Курії вперше в XVII і XVIII ст. в Італії, куди втекли перед турками християни візантійського обряду з Альбанії, і цим скріпили залишки греків візантійського обряду, головно в південній Італії та на Сицилії. Великий каноніст, Венедикт XIV (Проспер Лямбертіні), видав кілька документів, щоб унормувати їх положення у відношенні до більшости вірних латинського обряду, між якими вони жили, і то таким способом, що вищість латинського обряду була запевнена, а католиків візантійського обряду засуджено на поступове зникнення. Це саме і сталося, хоч в Італії існують ще дві їхні єпархії.

Одначе, ця ситуація не роз'яснює проблеми, з якою маємо тут до діла, тому, що ці католики візантійського обряду в Італії не залишили жадної католицької Церкви-Матері в Альбанії або Греції, яка хотіла б вдержувати зв'язки з емігрантами. Щойно сто років тому, коли католики візантійського обряду з австро-угорської монархії почали емігрувати до ЗСА, Канади й Бразилії, ця проблема стала гострою в такій площині: чи ієрархія матерньої Церкви може взяти під свою душпастирську опіку, включно з виконанням юрисдикції, ду-

ховенство й вірних за океаном? Нові емігранти вважали це зовсім природним, що вони повинні звернутися до своїх єпископів вдома та просити в них священників власного обряду. Єпископи, а передусім кард. Сильвестер Сембратович, галицький митрополит, задоволив їхні потреби так, як міг найкраще, і вислав їм священників, виставляючи їм документи призначення чи перенесення таким самим способом, як це він робив у своїй архієпархії.

Однак, це продовження юрисдикційних зв'язків між матірньою Церквою та емігрантами скоро перервали різні рішення з Риму. Проти вимоги більшості ієрархії латинського обряду в ЗСА, щоб східних католиків примушено приступити до Церкви латинського обряду на постійно, Рим установив принцип, що східні католики будуть перебувати під юрисдикцією єпископів латинського обряду, але вони можуть зберегти свій літургійний обряд та мати священників і церкви свого обряду. Європейських єпископів повідомлено рішуче, що вони повинні припинити своє встравання в церковне життя своїх емігрантів. Тепер дуже ясно здефініювано принцип, що юрисдикція східних Церков обмежена до теренів, де та Церква мала свій початок, та що емігрування усувало її вірних з-під її юрисдикції.

Кард. Сембратович помер у тому часі, а його пізніший наслідник, Андрій Шептицький, далі цікавився тією справою і дбав про своїх вірних; однак, він мусів у кожному випадку одержати апробату з Риму, а це в великій мірі перекреслювало його зусилля. Згубні наслідки цього накиненого відокремлення Церкви-Матері від емігрантів показалися дуже скоро в ЗСА і Канаді. Не маючи можливості самим себе зорганізувати, але будучи в усьому залежними від єпископату латинського обряду, вони впали жертвою підшептів російської православної Церкви, яка потрапила притягнути до себе сотки українських і руських карпато-католицьких громад. Православні росіяни дали їм священників, висвячуючи кожного, що потрапив як-так відправляти богослужби, без огляду на його наукову підготовку. Сьогодні 1.3 мільйона колишніх католиків і їхні нащадки є членами різних православних Церков у ЗСА, а тільки коло 400,000 є ще членами католицької Церкви об'єднаної з Римом.

Вкінці Рим зробив перші уступки, іменуючи в 1907 р. єпископа для католиків візантійського обряду, Сотера Степана Ортинського. Спершу не признано йому жадної юрисдикції; він мав її одержати від різних місцевих єпископів латинського обряду, як їхній генеральний вікарій. Щойно в 1913 р. зроблено його, як кажемо сьогодні, апостольським екзархом з повною юрисдикцією, під наглядом, апостольського делегата у Вашингтоні.

5. Принцип територіальности сьогодні

Назначення більшого числа єпископів в 1924 р. для ЗСА, опісля поділ екзархатів, створення церковних провінцій або митрополій

та епархій — все це не впровадило жадних змін у ділянці відділення Церкви-Матері від її частини у Новому Світі. Цей принцип ще скріплено деяким числом декретів, що вийшли з Риму та які застосовано теж до емігрантів з давніх східніх патріярхатів, які почали поселятися в Північній і Південній Америці. Ту правну ситуацію потверджено і оформлено в канонах у першій східній кодифікації (Клері Санктітаті, 1954), зокрема в тій частині, що займається конституційною формою східніх католицьких Церков:

Канон 216, § 2, 1. Титул патріярха дається єпископові, якому канони уділяють юрисдикцію над усіма єпископами, включно з митрополитами, над духовенством і вірними якоїсь території або обряду, яку він має виконувати під авторитетом Римського Архиєрея, згідно з приписами права. — 2. Патріярхи мають владу над вірними того самого обряду, які живуть поза границями їх території, до тієї міри, як це виразно визначає загальне або партикулярне право.

Канон 240, § 2. Цю владу (патріярха) він може важно виконувати тільки в патріярхаті, хібащо з уваги на суть справи або на закон маємо до діла з чимось протилежним.

Канон 261, § 1. Патріярх може, за згодою Апостольського Престола, післати відповідних священників до громад вірних того обряду, які живуть поза територією патріярхату, щоб він перебрав над ними опіку, якщо до нього належить влада над тими вірними на основі кан. 216, § 2, 2.

§ 2, 1. Такий священник, поки почне виконувати свої обов'язки, має відвідати місцевого ієрарха і представити йому документи призначення, щоб одержати відповідне уповноваження. — 2. Місцевий ієрарх не може відмовити уповноваження даному священникові без поважної причини; в противному випадку він має повідомити Апостольський Престол про відмову і про її причини. — 3. Цей священник, у виконанні своїх обов'язків підлягає місцевому ієрархові, згідно з приписами права. — 4. У виконанні своїх обов'язків він має вірно придержуватися приписів, висловлених у грамоті призначення чи Апостольським Престолом; він має відповідно скріплювати християнське життя довірених йому вірних і точно придержуватися приписів свого обряду. — 5. При кінці кожного року, числячи від дати виставлення декрету, цей священник мусить пред'явити письмовий звіт про свій особистий стан, про релігійний стан своїх вірних і про виконання свого священослужіння Священній Конгрегації для Східніх Церков, чи то прямо, чи через легата Римського Архиєрея, як теж патріярхові.

§ 3, 1. Священник, згаданий у § 1, а який належить до окресленої епархії, повертається відразу під юрисдикцію свого ієрарха, коли вернеться до свого патріярхату; однак, в міжчасі він вийнятий з-під влади свого власного східнього ієрарха, а підлеглий патріярхові. — 2.

Патріярх може відкликати його, та в цьому випадку треба повідомити про це Апостольський Престол; однак його не можна перенести до іншого місця поза патріярхатом, хіба за згодою Апостольського Престола.

Канон 269, § 1, 1. Патріярх має право висилати за згодою Апостольського Престола так часто, як він це уважатиме потрібним відповідного світського священика або монаха до громад вірних, що живуть поза патріярхальною територією, якщо він має владу над тими вірними на основі приписів кан. 216, § 2, 2. Цей священик має побатьківськи візитувати їх і звітувати про все Священній Конгрегації для Східніх Церков, як теж і патріярхові. — 2. Поки візитатор не перебере свої обов'язки, він має відвідати місцевого ієрарха і пред'явити йому грамоту призначення.

§ 2. Канонічна візитація тих вірних є виключним правом Апостольського Престола, без шкоди для прав і обов'язків місцевого ієрарха.

Тепер бажаю подати кілька завваг, щоб пояснити деякі місця тих канонів:

До кан. 216, § 2: Він ясно встановляє принцип, що патріярша влада не простягається поза патріярхальною територією. Згадка про те, що загальне або партикулярне право могло б вирішити інакше, ніде не засвідчена, наскільки мені це відомо, за винятком згадки у зв'язку з кан. 240.

До кан. 240, § 2: Закон признає патріярхові та його синодові право регулювати літургічні богослужби в усіх своїх видах. Такі приписи, видані патріярхом, треба перестерігати і в тих громадах його Церкви, що перебувають над патріярхальною територією. Він міг би, з власної ініціативи, перевіряти зберігання всіх літургічних постанов.

До кан. 261 і 262: Патріярх може заопікуватися вірними своєї Церкви поза патріярхальною територією за попереднім дозволом папи. Я не чув, щоб якийнебудь патріярх старався про такі поступки, за винятком патріярха Йосифа Сліпого; але йому це відмовлено.

Треба підкреслити, що Священна Конгрегація для Східніх Церков охоче піддержувала зусилля виявляти душпастирську опіку східнім католицьким громадам поза їх історичною територією, але узаляжнювала це завжди й повністю від Конгрегації, а не від дотичного патріярха.

Слуга Божий, Митрополит Андрій Шептицький, візитовав українців у цілому світі за попереднім дозволом римської влади. Курія висилала теж інших єпископів, як своїх офіційних візитаторів, до українців у різних частинах світу, наприклад, покійних єпископів Івана Бучка і Константина Богачевського до Південної Америки.

6. Другий Ватиканський Собор і територіальність

Гарні слова, вжиті в *Orientalium Ecclesiarum*, декреті Другого Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви, і такі підбадьорливі для християнського Сходу, були сприйняті багатьма особами за основну зміну в положенні східних католицьких громад внутрі Католицької Церкви. Зокрема українці добачували в декреті скасування територіального обмеження юрисдикції Української Церкви. Їм виглядало на абсурд, щоб католицьке канонічне право давало повну свободу Українській Католицькій Церкві в Україні, де советський режим зліквідував жорстоко цю Церкву, але заперечувало ці самі права п'ятнадцятьом епархіям і екзархатам у вільному світі. Все таки, текст вищеназваного декрету показує ясно, що принципу територіального обмеження східних Церков не знесено. Ось дотичні розділи з Декрету про Східні Католицькі Церкви:

7. Від найдавніших часів існує в Церкві патріархальна установа, признана вже першими вселенськими соборами.

Назву східнього патріарха носить той єпископ, що має судову владу над усіма єпископами, не виключаючи митрополитів, над духовенством і над мирянами своєї території чи свого обряду, згідно з приписами права і без порушення первоверховної влади Римського Первосвященника.

Денебудь буде поставлений ієрарх якогось обряду поза межами патріархальної території, він за приписами права остається приєднаний до ієрархії патріархату.

9. ... Патріархи разом із своїми синодами становлять вищу інстанцію для всякого роду справ патріархату, включно з правом творення нових епархій та іменування єпископів свого обряду в межах патріархальної території, з застереженням невід'ємного права Римського Первосвященника інтервенювати в поодиноких випадках.

10. Те, що сказано про патріархів, важне теж, за приписами права, і щодо верховних архиєпископів, що стоять на чолі якоїсь помісної Церкви або обряду.

З повищих цитатів виходить ясно, що Другий Ватиканський Собор не скасував територіального обмеження патріаршої юрисдикції. Я старався довідатися, як представники східних Церков могли бути прийняти такі постанови? Якщо принцип територіального обмеження протилежний і шкідливий для східних католицьких Церков, чому тоді східні єпископи голосували за ним? Я поставив таке питання кільком східним патріархам і єпископам, які тепер протестують проти нього. Відповіді були майже ідентичні, а саме, що мале число східних католицьких членів Другого Ватиканського Собору не могло ніколи переголосувати більше, ніж 95% членів латинського обряду, та що їм дано до розуміння, що територіальність не будуть розуміти так обмежено, як її тепер інтерпретують і як її тепер достосовують

до кодифікації східнього законодавства, над якою тепер поступає праця. Була теж свідомість, що східні католицькі Церкви часом користають із встрявання папів, які нерідко мають змогу боронити їх проти держави, наприклад, у деяких комуністичних країнах. Вони теж думали, що загальний тон цього декрету, як і інших соборових документів, що відносяться у такий благородний і вирозумілий спосіб до східніх Церков, католицьких і православних, буде мати досить моральної сили, щоб покерувати в правильному напрямі трактування східніх католицьких Церков Римською Курією в ділянці канонічного права.

У 7-ій точці східнього декрету натрапляємо на зловісний вислів “агрегація”, яким окреслюється зв’язок між Церквою-Матір’ю та її частинами в діяспорі. Іншими словами, ті частини належать до стада (грех), але вони зв’язані з ним у якийсь досі неозначений спосіб. Як побачимо пізніше, це окреслення показалося “троянським конем”.

Думка дивитися на Церкву-Матір з одного боку, а на громади тієї самої Церкви, засновані за океаном, з другого боку, як на частини, що не є рівні, а радше різні — щось як матерня країна та її кольонії — дуже поширена між українцями католиками; вони називають українські оселі в ЗСА, Канаді і всюди інде “поселеннями”, себто кольоніями, і тим самим дають притоку до того, щоб їх включити в іншу категорію, ніж у категорію Церкви-Матері. За цим приходить несвідомо наступний крок, а саме, видумати для них інший правний порядок. Ось як Рим навчився дивитися на ці “кольонії”: як на частини, що мають інший характер, що ще якимось прив’язані до первісної Церкви, але на нижчому рівні; цей рівень називають “агрегацією”.

Отже, тепер першим обов’язком українців є змінити своє власне розуміння тих громад поза Україною. Для українців, що народилися й виховалися, наприклад, на північно-американському континенті, ЗСА або Канада є їхньою батьківщиною, а не Україна. Сучасна Українська Католицька Церква не складається з Церкви-Матері і тих “поселень”; вона є одним тілом, природно нездиференціонованим організмом чи цілістю, яка саме через отой брак диференціяції відкидає всякі спроби робити окремі заходи для частин. Є в інтересі українців у вільному світі, не забуваючи ніколи України, — як жиди завжди мріяли про Обіцяну Землю, — уважати свої громади всюди в світі за свою “батьківщину”, де вони можуть заснувати свою Церкву.

7. Apostolica Sedes — невинуватена надія

Щоб вияснити поняття “агрегації” та відкинути інтерпретацію Декрету про Східні Католицькі Церкви, яка кружляє серед східніх католицьких патріархів, а саме, що патріархи можуть тепер всюди зв’язуватися прямо із своїми вірними та з власної ініціативи, Апос-

тольський Престол видав 25 березня 1970 р. заяву *Apostolica Sedes*, в якій проголошено такі рішення:

1. Східні ієрархи, поставлені поза межами патріархальної території, можуть брати участь з рішальним голосом у патріярших синодах власного обряду, синодах виборчих чи інших.

2. Патріярх чи Адміністратор патріярхату, коли престол опорожнений або перешкоджений, має скликати на синоди, про які говориться під ч. 1, всіх і кожного окремо ієрархів свого обряду, що поставлені поза границями патріярхальної території.

3. Що торкається призначення ієрархів власного обряду для східних вірних, що живуть поза патріярхатом, патріярх разом із своїм виборчим синодом може у відповідному часі пред'явити Апостольському Престолові список принаймні трьох здібних кандидатів, не порушуючи цим права Римського Архиєрея призначити на цей пост, кого він захоче.

Повищі постанови будуть в силі тимчасово, поки не переглянуть основно східній канонічний правопорядок згідно з декретами і в дусі II Ватиканського Собору. При тому касуються, наскільки це потрібне, приписи існуючого східнього канонічного права, хоч цим не поширюється юрисдикційної влади патріярха поза границі його патріярхату.

Зараз після проголошення тієї декларації появилися протести патріярхів. Вони противилися не так приписам, що примушували їх дати папі імена трьох священників, як кандидатів на єпископів, бо це все таки давало запевнення, що вибраний ними кандидат буде затверджений. Тепер, одначе, знову ясно вирішено, що вірні, які перебувають поза територією історичного початку Церкви, не належать до тієї Церкви. Залишалася надія, що при ревізії східнього канонічного права, яку тоді приготовляли, візьмуть знову під розвагу ціле питання, а це тоді означало б ось що: стіна, поставлена між східньою Церквою і її членами в діаспорі, завалиться. Як побачимо в наступному розділі, ця надія не справдиться.

Заява, вміщена в документі *Apostolica Sedes* могла б означати крок уперед для УКЦ у вільному світі, якщо б її можна застосувати до неї. Теоретично говорячи, ця Церква могла б мати користь з неї, бо верховне архиєпископство є зрівняне в тому аспекті з патріярхатом. Одначе, українська Церква могла б скористати з тієї можливості тільки на теренах поза Україною. Якщо б Голова УКЦ міг перебувати в Україні, він міг би оформити синод своїх єпископів і мусів би запросити теж єпископів з інших частин світу. Та з уваги на те, що він не може жити в Україні — через ліквідацію його Церкви союстами — він не міг правно створити синоду і тому не міг покористуватися вищезгаданою заявою. Отже, для українців ніщо не змінилось.

8. Нова кодифікація — пропавша надія

Ревізія східнього канонічного права була конечна з уваги на новий дух, що його вніс у Церкву Другий Ватиканський Собор. Папа Павло VI створив 10 січня 1972 р. *Комісію для ревізії східнього кодексу канонічного права*. Тут будемо називати її *Кодифікаційною Комісією*. Ця Комісія складається з двох груп: з *членів*, якими є всі східні патріархи та деякі східні й латинські кардинали і єпископи, яких завданням було вирішити норми, що ними треба послуговуватися у процесі кодифікації; та з *дорадників*, себто єпископів, священників і світських осіб, знавців східнього канонічного права, які мають за завдання працювати над оформленням канонів. Ця Кодифікаційна Комісія має сьогодні серед своїх членів і дорадників 4 українських єпископів і 4 українських священників, крім єп. Мирослава Марусина, виконавчого віцепрезидента Комісії. Голову УКЦ, Патріарха Йосифа Сліпого, не іменовано членом Комісії, мабуть, тому, що він закінчив 80 років життя, себто досягнув вік, усталений попередньо як границю активної праці в Римі: це обмеження відноситься і до кардиналів.

Праця Кодифікаційної Комісії почалася в 1974 р. Її відкрила промова папи Павла VI дня 18 березня 1974 р. У ній знаходимо ось таке зловісне доручення:

“Обидві комісії покликані для точно означеної цілі: *приготувати кодекс* і приступити методично до впорядкування законів, а не творити чи схвалювати закони своєю владою. Приписи мають бути збережені, а самі принципи впливатимуть із джерел законів, і ні одних ні других не можна змінити. Іншими словами, особи, призначені до Комісії, є впорядниками тих законів, а не їх авторами чи творцями”.

Рідко коли в історії видано доручення того роду більше відкрито, ясніше й більше обмежено, та у формі остороги, ніж у цьому важному документі. Слова “приписи мають бути збережені” та підкреслення, що кодифікатори не мають бути “авторами чи творцями” нових канонів, кажуть нам, що автори тієї промови папи і мали тільки одну річ на умі, а саме, що автономія східніх католицьких Церков не сміє бути більша, ніж у попередньому законі.

На пленарному засіданні членів і дорадників Кодифікаційної Комісії між 18 і 23 березня 1974 р., встановлено *Вказівки*, яких треба держатися при кодифікації, але, на диво, нічого там не сказано про проблему територіального обмеження юрисдикції східніх католицьких Церков. Одначе, всі сумніви усунено, коли Кодифікаційна Комісія почала видавати свої звіти в *Nuntia* (8 випусків від 1975 р.), два роки після початку діяльності. Єзуїт Іван Жужек у статті “Канони, що торкаються влади патріархів над вірними їх власного обряду, які живуть поза границями патріархальної території” (*Nuntia* 6, 3-33),

старався виправдати збереження того правного принципу, що, як це було подано до вірування східнім католицьким Церквам, мав бути відкинений. Жужек, визначний каноніст, якого попередні публікації дозволяли сподіватися, що він буде підтримувати скасування територіяльного обмеження, почав підтримувати це обмеження, як тільки перейняв обов'язки ділового секретаря Кодифікаційної Комісії.

9. Чому територіяльне обмеження повинно бути скасоване?

Можна навести багато причин на піддержку домагання, щоб скасувати територіяльне обмеження юрисдикції східніх католицьких Церков. Я можу тут подати тільки деякі, відсилаючи зацікавлених до моєї книжки *Ex Occidente Lex*.*)

Боже Провидіння визначило відношення між Богом і людьми, як відношення батька до дітей, а християнська традиція дивилася на церковного настоятеля — від пароха, через єпископа аж до папи — як на батька *par excellence*. Католицьке канонічне право настоює на тому, щоб до патріярха застосувати правно неокреслений, але з богословського боку дуже вимовний, і з канонічного боку далекосяжний вислів “*pater et caput*” (“батько і глава”). Якщо патріярх (з грець. “патар” — батько, і “архейн” — правити) є батьком, то як може хтонебудь відділити його від дітей, що мусіли емігрувати до якоїсь далекої країни, тільки тому, що так каже конституційна аксіома в майбутньому східньому кодексі? Чи символізм у назві патріярха, як батька, обмежується тільки до сантиментальних побажань, чи може він має теж і деяке практичне, правне значення?

Христос не прийшов на світ, щоб рятувати Церкву, патріярха, дієцезії, обряди, але індивідуальних членів свого Містичного Тіла. Скорі темпо наших часів мусить мати деякий вплив і на богословію помісної Церкви. Якщо відповідає правді твердження, а на це натякає Другий Ватиканський Собор у багатьох місцях, що добро Церкви і її членів вимагає дозволити помісним Церквам зайнятися самими своїми справами, а це ж є застосуванням принципу субсидіарності, — то треба звільнити східні католицькі Церкви від централізаційних тенденцій Римської Курії.

Католицьке канонічне право і заборону світової юрисдикції для східніх католицьких Церков можна вяснити тільки тоді, коли ми помилково твердимо, що не вважаємо тих громад, Церков, патріярхатів і архієпископств за етнічні групи, а радше за католиків, яких суспільне виховання зумовило прийняти якийсь обряд чи дисципліну. У висліді, коли члени якогось східнього католицького обряду емігру-

*) *Ex Occidente lex, From the West — the Law, The Eastern Catholic Churches under the Tutelage of the Holy See of Rome* (St. Mary's Religious Action Fund, 719 Roosevelt Ave., Carteret, NJ 07008, \$6.75).

ють до іншої частини світу, головню туди, де переважає чисельно латинський обряд, їм дозволяється належати до свого власного обряду, створюється для них парохії, а навіть дієцезії, але Римська Курія дивиться на них, як на частину католицької Церкви тієї нації, де вони живуть, і не інакше, як на польських, литовських, італійських або якихнебудь інших католиків латинського обряду, що теж емігрували до тієї країни, наприклад, до ЗСА. Для них створено національні парохії, священників їх національності назначено на ієрархів, але вони стали членами і частиною єдиної католицької Церкви в ЗСА. Рим ще досі не був спроможний сприйняти думки, що, наприклад, українці не бажають злитися з рештою католицької Церкви в ЗСА, Франції, Канаді чи деінде, але хочуть зберегти свою власну ідентичність і автономію, щоб мати змогу продовжувати своє найгісніше об'єднання з Церквою-Матір'ю, як теж з іншими частинами української католицької спільноти в цілому світі.

Коли хтось так розуміє і трактує східних католиків, то переочує факт, що кожна така спільнота творить соціологічну одиницю, яка є рівнозначна з етнічною групою. Те, що їх різнить одних від одних і від спільноти латинського обряду, це не так різниця мови, наприклад, бо часом члени такої спільноти могли втратити свою первісну мову, як радше факт, що вони і їхні предки маршували разом через історію. Їхніми народними провідниками були часто ієрархи їхньої Церкви. Досвідчивши на собі тверду, часто героїчну дійсність спільної історії і призначення, як це було в випадку українців католиків, вони творять окрему цілість, етнічні групи, однозначні з націями.

З уваги на те, що їх споєність не походить від посідання власної землі, чи перебування на тій самій території, але ґрунтується на особистих зв'язках, то коли політичні границі відділюють їх одних від одних і вони примушені жити в різних державах, їх зв'язок одних з одними та з провідниками їх спільнот, патріярхами і єпископами, не переривається, а радше посилюється.

Можна поставити питання, чому українці католики мають взагалі звертати увагу на законодавство, схвалене в Римі? Чи не могли б вони поминути його мовчанкою і правити собою згідно із своїми власними потребами? Таке питання показало б цілковите незнання дійсности. Українці католики мусіли чотири століття від Берестейської Унії (1596) підкреслювати й доказувати перед цілим світом та перед собою самими, що вони католики, себто члени Церкви, очоленої Римським Архиреем. Теперішня ліквідація Церкви в Україні на-стала не в наслідок їх палкого визнавання релігії і християнства, але тільки тому, що вони католики, прив'язані до папи, який є поза за-сягом впливів комуністичних гнобителів. Патріярх Йосиф Сліпий тер-пів 18 років усякі можливі упокорення і тортури тільки через одну причину: свою вірність папі.

З уваги на потребу постійно потверджувати своє членство в католицькій Церкві, українці втратили до деякої міри свідомість своєї власної Церкви, свідомість, що вони в першу чергу члени УКЦ, і тільки через членство в своїй власній Церкві вони належать теж до Вселенської Католицької Церкви. Поняття “обряду” включало переконання, що одинокою ріжницею між ними та іншими католиками є інший спосіб богослужіння; вони не звертали уваги на основний факт, а саме, що їх Церква творить окрему правну особу в канонічному праві. У висліді того всього, більшість єпископів, священників, монахів і мирян не можуть рішитися на те, щоб не звертати уваги на римське законодавство, хоч вони, будучи лояльними до Риму, можуть відчувати пригнічення з несправедливого трактування та бути повними святого обурення.

Тут існує тільки одна практична розв'язка, а саме: достосуватися якомось в рамках папської Церкви. Таку можливу розв'язку обіцяв недавно Папа Іван Павло II.

Тому, що прямий правний зв'язок між різними частинами якоїсь східної Церкви є найкращим способом зберегти існування тієї Церкви, а тим самим і етнічної спільноти, ієрархія кожної Церкви має обов'язок працювати в напрямі скасування територіального обмеження юрисдикції. Єпископи українців, словаків, мадярів, румунів та інших східних католицьких груп поза країнами свого етнічного походження, мають обов'язок діяти, як етнархи своїх народів. Після того, як їхні брати втратили свободу в боротьбі з комуністами, члени тих народів повинні уважати своїм святим обов'язком зберегти свою національну спадщину, наскільки це можливе, в своїх нових батьківщинах, які дають їм повну свободу в цім змаганні. Тому, що їх національне життя розвинулося в близькому зв'язку з Церквою, а це теж є і причиною того, чому вони не могли підпорядкуватися атеїзмові й комунізмові, вони добачують у своїх єпископах провідників, не так політичних, як національних. Вони очікують, що їх єпископи і священники зберігатимуть усі національні, релігійні й культурні скарби, що їх нагромадило минуле їх народу. Ту ціль можна найкраще досягнути тоді, коли різні частини Церкви зможуть об'єднатися в одне правне тіло, у свою Церкву, а це вимагає скасування територіального обмеження її юрисдикції.

Проблема влади над громадами в діаспорі існує теж у православних Церквах. Вони обговорюють завзято питання, хто, наприклад, має юрисдикцію в ЗСА: Російська Православна Церква, що перша мала тут єпископів, чи Грецький Православний Патріархат у Константинополі, з уваги на свою позицію першенства, чи може треба прийняти засаду, що кожна Церква в Старому Краю може виконувати пряму юрисдикцію над своїми громадами, як це тепер діється. Удільнення автокефалії, себто повної незалежності православної Цер-

кві в Америці московським патріархатом, не визнала жадна інша православна Церква, а деякі з них осудили це дуже сильно. Цікаво теж, що й три українські православні Церкви у вільному світі ще не рішилися об'єднатися в одну Церкву, що повинно бути samozрозумілим бажанням, беручи до уваги їх чисельну слабкість.

Заборона східнім католицьким Церквам об'єднатися повністю з їх матерніми Церквами приводить до такого абсурду, що католицьке канонічне право ставляє східніх православних у кращу позицію, ніж її мають східні католики. Другий Ватиканський Собор визнав східні православні Церкви, їх структуру і законодавчу владу, а тим самим і їх адміністративну організацію, але відмовляє того самого права східнім католицьким Церквам. Отже, православні можуть свободно творити свої дієцезії, і католицька Церква їх визнає, але якщо це саме зробив католицький патріарх, тоді — згідно з теперішнім правним положенням і проектом майбутнього східнього кодексу — їх визнали б неважними і правно неіснуючими. Священника, посланого туди, визнали б завішеним у його священничих функціях, його приявність при вінчанні була б неважна, а правні акти, як, наприклад, диспенси, уважали б за неіснуючі і неважні, під час коли всі подібні акції православних вважаються важними перед Богом і Церквою.

Існує тільки одна здорова розв'язка тієї проблеми: переставити пропозицію! Замість видавати закон, що патріархи не мають юрисдикції над своїми вірними поза патріархатом, за винятком випадків, коли закон виразно уділяє їм деяку владу, хай закон каже: патріархи мають владу над членами своєї Церкви всюди в світі і під кожним аспектом, за винятком того, коли закон встановляє щось інше, або коли Римський Архиєрей зарядить інакше в поодиноких випадках. Хай тоді закон вичислить винятки, які вважаються потрібними в сьогоdnішньому світі!

10. Деякі застереження відносно оборони прав східніх католицьких Церков

У своєму зусиллі при шуканні можливостей зберігати повністю ненарушними церковні, правні й літургічні зв'язки між східніми католицькими спільнотами, розкиненими по світі, і їхніми матерніми Церквами, східні католики мусять пам'ятати про деякі межі, якщо їх змагання не мають бути неправильно інтерпретовані.

Не можна наражувати на небезпеку вищого добра, що походить від приналежності до католицької Церкви, вживаючи деяких метод, щоб запевнити справедливі права своїй Церкві. Моя добре передумана опінія про це така, що українці католики, як теж інші східні католицькі громади, скористали багато із свого пов'язання з Римською Церквою, навіть залишаючи тепер на боці справи доктри-

нального порядку. Отже, засоби, вживані для обстоювання своїх прав у католицькій Церкві, не сміють наражувати на небезпеку самий зв'язок з папською Церквою. Це засада, яку багато разів висловив Патріярх Йосиф.

Метода, вжита для оборони прав у Церкві, мусить бути пропорційна до цілей, які можна сподіватися здійснити. Іншими словами, засада *fiat iustitia, pereat mundus* (хай буде справедливість, хоч би й світ гинув) тут не на місці. Треба уникати шкідливих наслідків такої боротьби, головню в духовній ділянці, для загалу вірних, які не можуть зрозуміти проблеми.

Історичну оцінку ролі, яку відіграли різні відділи Римської Курії при вирішуванні долі УКЦ та інших східних католицьких Церков, не можна пояснювати, як засудження діяльності Апостольського Престола *ін тото*. Підсилена самосвідомість східних католицьких Церков, яку вони сьогодні досягнули, це у великій мірі вислід зусиль Риму в користь східнього християнства, головню від часу панування Лева XIII (1878-1903). Цей помітний вклад у людську добру волю, в дар цілого їхнього життя, який багато священників латинського обряду дали східнім католицьким Церквам в останньому столітті в ділянці дослідів і душпастирської служби, фінансова допомога, уділена Церквою східнім католикам через добродійність Римського Апостольського Престола, віддана праця деяких достойників Римської Церкви та інші подібні речі виправдують і вповні вияснюють відданість і вірність Римському Архирееві, яку показують католики українці, карпаторусини, словаки, араби, індійці та інші. Все таки тепер прийшов час, щоб Римський Престол дозволив східнім католицьким Церквам вернутися до їхнього окремого, але об'єданого життя; іншими словами, щоб вони могли вернутися до стану, в якому вони об'єдалися з папством.

11. До кращого майбутнього

Перший пробний проект нового східнього кодексу має незабаром вийти для східних католицьких ієрархів. На основі вісток, які я маю, різні східні католицькі патріярхати почнуть енергійну оборону своїх прав. Ніщо не матиме для них більшого значення, ніж скасування територіяльного обмеження їх юрисдикції. З уваги на політичне і економічне положення на Близькому Сході, більшість вірних греко-мелхітського, маронітського, як теж вірменського й сирійського патріярхатів живуть тепер поза територією цих патріярхатів. Ці ієрархи вже готуються до атаки проти заперечення їхнього права на зв'язувати з власної ініціативи контакти із своїми вірними, де б вони не осіли.

Папа Іван Павло II повторив ту саму думку в листі з 19 березня 1979 р. до Патріярха Йосифа Сліпого, і повторив її знову в своїй

промові з нагоди єпископського свячення Митрополита Мирослава Любачівського з Філядельфії дня 12 листопада 1979 р. Таке саме за- певнення одержав Митрополит Максим на авдієнції в Папи, яку він мав кілька днів пізніше. Папа просив мати терпеливість, бо треба теж взяти до уваги різні споріднені проблеми. Ясно, що не можна переочити політичного виміру такого потягнення. Лист з 19 березня згадав про людські права українців католиків, яким советський уряд забороняє мати релігійний зв'язок з католицькою Церквою. Це від- разу спричинило реакцію російської православної Церкви. Митр. Ювеналій написав 4 вересня 1979 р. листа до кардинала Віллібранд- са, в якому твердив, що цей лист Папи не є в гармонії з духом Дру- гого Ватиканського Собору. Після конференції з Папою, кардинал відповів 22 вересня 1979 р. довшим листом, у якому він запевнив, що Папа не бажає змінити напрямку єкуменічних змагань. Слова Па- пи у відношенні до Берестейської Унії треба розуміти, як слова, що відносяться до окремої помісної Церкви, що має свою власну історію, свою власну традицію, і яка сьогодні багато терпить.

Ось так представляється справа територіяльного обмеження юрисдикції східних католицьких Церков. Якщо б Папа зробив деякі уступки українцям, то важко було б подумати, щоб він їх міг відмо- вити іншим східним патріярхатам. Це було б правильно, і це означа- ло б відмовлення від політики, яку Римська Курія так довго борони- ла. Ясно, що зробити таке рішення, вимагає часу. Українці ждуть.

КНИЖКИ І СТАТТІ, ЯКІ ВІДНОСЯТЬСЯ ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНОНІЧНОМУ ПРАВІ:

Hieronimus Chimy, OSBM, *De Figura Iuridica Archiepiscopi Maioris in iure Orientali vigenti* (1968).

Eugenius Kaminsky, *De potestate Metropolitanarum Kieviensium- Haliciensium (c. 1596-1805)* (1969).

P. P. Lozei, *De Metropolitanarum Kioviensium Potestate (988-1596)* (1969).

Josef Macha, S. J., *Ecclesiastical Unification. A Theoretical Frame- work, Together with Case Studies from the History of Latin-Byzantine Relations* (1974).

Johannes Madey, *Kirche zwischen Ost und West* (1969).

id., *Le Patriarchat Ukrainienne vers la perfection de l'état juridi- que actual* (1971).

id., "Das Zweite Vatikanische Konzil und die Revision des Rechtes der Ostkirchen" *Богословія* 1977 (119-143).

Ihor Moncak, "Верховний Архиепископ у Східних Церквах", *Бо- гословія* 28 (1968) 125-151.

Isidorus Patrylo, OSBM, *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halic-
ienses attentis praescriptis MP 'Cleri Sanctitati'* (1962).

Victor J. Pospishil, *Code of Oriental Canon Law: The Law on
Persons* (1960).

id., *Der Patriarch in der Serbisch-Orthodoxen Kirche* (1965).

id., *Orientalium Ecclesiarum, the Decree on the Eastern Catholic
Churches of Vatican II* (1965).

id., "The Ukrainian Major Archiepiscopate", *Diakonia* 3 (1968)
5-24.

Victor J. Pospishil and H. M. Luznycky, *The Quest for an Ukra-
inian Catholic Patriarchate* (1971).

Victor J. Pospishil, *Ex Occidente Lex. From the West — the Law.
The Eastern Catholic Churches Under the Tutelage of the Holy See of
Rome* (1979).

J. Rezač, S. J., "Sur l'extension du pouvoir des Patriarches et,
en general, des Eglises orientales sur les fidèles de leur rite", *Concilium*
48 (1969) 103-114.

Myron Stasiw, *De Metropolitae Kioviensis Restauratione (1807)*
(1969).

id., *Synodus Leopolitana 1891* (ще не вийшло друком).

Meletius M. Wojnar, OSBM, "The Code of Oriental Law *De Riti-
bus Orientalibus* and *De Personis*", *The Jurist* 19 (1959) 212-245; 177-
299; 413-464.

Antonio Wuyts, S. J., "Il diritto delle persone nella legislazione
per la Chiesa Orientale", *Orientalia Christiana Periodica* 23 (1958)
175-201.

Ivan Žužek, S. J., "De Patriarchis et Archiepiscopis Maioribus",
Nuntia 2 (1976) 31-52.

о. І. Нагаєвський

ІДЕЇ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО ЦЕРКВИ

Чи Унія була історичною konieczністю?

Всі народи в ході свого історичного діяння переживають епохальні внутрішні події, які на довгі сторіччя впливають на їх духове і національно-культурне життя. В житті українського народу такою епохальною подією, передусім, було Хрищення Русі-України, завершене в часах св. Володимира Великого в 988-89 році та проголошення християнства державною вірою Великокняжої Держави в Києві. Ця подія впровадила український нарід в коло культурних народів світу.

Другою такою епохальною подією в Русі-Україні, безсумнівно, була Берестейська Унія в 1595-96 році, що тісніше зв'язала Українську Церкву з Петровим Престолом у Римі, а нарід — із західно-європейською культурою. Остання подія сталася в час духового і державного занепаду могутньої колись Русі-України. Її автори надіялися, що Апостольська Столиця в Римі допоможе їм відзискати свою древню духову й політичну рівновагу, захитану монгольською навалою та окупацією наших слов'янських і неслов'янських сусідів.

Історія Берестейської Унії є здебільша нам усім відома. Одначе, в іншому світлі представляють її прихильники, а в іншому — противники. До останніх належать послідовники т.зв. московської історичної школи. Український християнин не раз ставить собі питання: чи Унія нашої Церкви з Петровим Престолом в Римі була історичною konieczністю і принесла їй сподіване добро, чи спинювала релігійно-національну емансипацію нашого народу? На цю тему автор тих рядків у своїй “Історії Римських Вселенських Архієреїв”, том II, обговорив докладно всі справи зв'язані з унією, використавши найновіші видання документів ватиканських і інших римських архівів. Ця книжка всім доступна.

На цьому місці хочемо згадати про один малознаний у нас документ, виготовлений стараннями і на просьбу Ставропігійського Братства у Львові та зареєстрованого в тамошньому Городському Суді, 5 квітня 1595 року. Підписали його українські послы Київського князівства, нащадки наших старовинних княжих родів, кн. Адам Вишневецький та кн. Кирило Ружинський.

В ньому подано стан народніх і церковних справ у Львові ще до підписання Унії в Римі восени того року та потверджений на Со-

борі в Бересті восени наступного року. На гадку цього автора, цей важливий документ про відносини в Україні мав бути пересторогою владикам, творцям Унії, а водночас він свідчить, чому вони вирішили об'єднатися з Петровим Престолом.

Обидва згадані українські князі протестували проти переслідування українських людей у Львові, головно членів братської Успенської церкви. Вони подають під присягою, що поляки нападали на українських священників і карали їх тюрмою; вони примушували їх давати радникам всякі "коляди"; вони забороняли українським священникам іти публічно до хворих за старим українським звичаєм особливо коли вони несли вмираючим останні Святі Тайни; вони забороняли українським священникам нести тіла спочилих через ринок із хоругвами, а також відбувати церковні процесії. Українським дітям не вільно було нести тудою квіти в Лазареву суботу; на дітей нападали гайдуки і гнали до польських шкіл; їх били й усякі пакості їм чинили, як про те свідчать часті протести батьків.

Українських людей вигонювали з їхніх домів — писали обидва князі — і ночами нападали на церкви та споганювали їх престоли. Руських людей змушувано ходити до костьолів, а хто йшов до церкви, такого побивали, а в руський піст пхали їм до уст сире м'ясо. Їх примушувано святкувати за новим календарем, а впертих замикано до тюрем. З проповідниць у костьолах і з ратуші висмівувано й опоганювано руські обряди. Заборонювано дзвонити дзвонами в руських церквах і дозволено їм дзвонити в латинські свята, але лише тоді, коли латинники покічили вже свої богослужби. Польські монахи-домініканці посиляли до руської церкви Пр. Діви Марії своїх гайдуків, які в'язали людей і накладали на них по 30 гривень кари. Польський магістрат у Львові не повинується наказам коронного гетьмана, ані протестам кн. Острозького, дарма що в Сенаті було схвалено, що руської віри нікому не вільно зневажати...

Коли до змісту цього трагічного протесту додамо ще аргументи славного твору Мелетія Смотрицького п. з. "Тренос" (Плач), опублікованого 1810-го року, то стане нам ясно, як багато нещастя зазнав наш нарід і його Церква ще до укладення Берестейської Унії. І саме тому її авторам ніяк не можна приписувати отих нещасть, як це роблять московські історики, бо вони вже давно в Україні існували.

Автори Унії діяли в переконанні, що вона допоможе усувати всі оті лиха. Треба також пам'ятати, що автори Унії і їх послідовники діяли в екуменічному дусі. Це вони виразно стверджували в 13-му й 31-му пунктах своїх "Артикулів", які уложили на своєму Синоді й передали папі та королеві до затвердження. І від цих двох запевнення, що всі їхні домагання будуть взяті під увагу і здійснені.

У своїх вищезгаданих двох пунктах вони просили папу: як колись дійде до об'єднання Східніх Церков із Західньою, то щоб усі

християни знали, що українські владика і християни перші об'єдналися з Петровим Престолом, сповняючи волю Христа: Хай усі будуть одне!

Ніхто з них і не думав, що малозначне московське князівство розбоєм поросте в силу і з диявольським завзяттям в ході віків нищитиме відновлену єдність та зажене Українську Католицьку Церкву в катакомби.

Ніхто з них не міг знати, що ще в другій половині 20-го ст. нез'єднані Церкви Сходу вважатимуть велике історичне діло українських владик "каменем спотикання" на дорозі до єдності Церкви, а їх наслідників прозиватимуть погірдним словом "уніяти", насильно призначених бути погноєм для росту латинських церков.

Представники Ватиканської Курії часів папи Павла VI, ведучи екуменічний діалог з московськими християнами, не відважились запротестувати проти знищення Берестейської Унії в Галичині на т. зв. НКВД-івському Синоді у Львові 1946 року в надії, що вони приведуть Московську Церкву до єдності з Римом.

Слов'янський папа на Престолі св. Петра

Папа Іван Павло II (Кароль Войтила), син польського народу, написав до українського патріарха Йосифа (Сліпого) 19 березня 1979 року про недалекий вже великий Ювілей 1000-ліття Хрищення Русі України. Точніше кажучи, папа написав два листи з тією самою датою: один коротший по-італійському, а другий два рази довший по-латині; цей останній був опублікований в "Ль'Оссерваторе Романо" 17 червня 1979 року, тобто уже після відвідин папи в Польщі.

В коротшому листі папа зробив важливу заяву, що український нарід займає дуже важливе місце між слов'янськими народами, і стверджує свою близькість з ним. Блаженніший кардинал Йосиф є не лише сином свого народу — писав папа — але і його Главою та Отцем. Щоправда, є в Українській Церкві деякі внутрішні труднощі (напр. Англія), але папа сподівається їх розв'язати і вже шукає способу об'єднання Української Католицької Церкви на батьківщині з тими, що діють в діаспорі.

В своєму другому листі до патріарха Йосифа папа видвигнув історичну правду, що Церква Київської Русі-України є власністю українського народу. Щойно з Києва поширилося християнство на схід і на північ.

Таке ствердження історичної правди найвищим авторитетом Христової Церкви не сподобалось москалям, які вже кілька віків хочуть присвоїти собі славний Київський період Української Княжої Держави, а разом з ним і християнської традиції України.

Отож, 4 вересня 1979 року, митр. Ювеналь (наслідник спочилого митр. Нікодіма Ротова), вислав письмо до кард. Жана Віллібрандса, голови Секретаріату Єдності Християн, в справі папського

листа до кардинала Сліпого. В ньому він пише, що реакція різних східних Церков стосовно змісту папського листа, також і московських єпископів, є неприхильна, бо його зміст є відступленням з позицій розпочатого діалогу Москви з Ватиканом в часах Павла VI.

Митр. Ювеналь і Московська Церква не люблять того, що папа написав про Берестейську Унію, що вона й досі зберегла свою силу. Тому Ювеналь хоче впевнитись щодо цього і щойно потім займе офіційне становище в цій справі. (Знаємо, що під кінець березня 1980 року велика московська делегація під проводом “малороса” митр. Філарета з Києва прибула до Ватикану “з подякою папі Іванові Павлові II” за “його оборону культу Матері Божої”, а після цього митр. Ювеналь дуже турбувався останніми подіями в Українській Католицькій Церкві.

Кард. Віллебрандс у своїй відповіді на лист митр. Ювенала (22 вересня 1979 р.) каже, що зміст листа Ювенала він довів до відома папи і з його доручення відповідає:

Папа Іван Павло II від свого вступу на престіл св. Петра зробив кілька заяв, що хоче продовжати діалог. Папа вважає, що всі православні Церкви, як заховали православну традицію, є Церквами-Сестрами і це не є лише виявом реторичної емоції, але дійсним почуттям душі. Папа говорить про минуле, щоб досягнути повне замирення в майбутньому.

Папа в своєму листі до кард. Йосифа Сліпого писав як до Глави Помісної Церкви, яка має свою історію і традиції, а тепер переживає важку пробу. Для українських католиків в Україні чи в діаспорі Берестейська Унія має і матиме особливе значення. Вони завжди почувать себе об'єднаними з Римським Престолом. Українські католики знаходять в своїй Помісній Церкві плідний вияв свого релігійного життя, тому папа підтримує їх змагання захвати свою духову спадщину.

Буває, що ще й сьогодні — вияснював кардинал Ювеналеві — деякі богослови Сходу осуджують цю католицьку об'єднану з Римом Церкву, а дехто навіть намагається, щоб її ліквідація стала передумовою діалогу православних з Римською Церквою. Папа Іван Павло II є того переконання, що не можна вести діалогу про об'єднання Церкви коштом нищення Східньої об'єднаної з Апост. Престолом Церкви, яка зробила це зі свого власного, свобідного переконання і вільного сумління. Ці об'єднані Церкви пригадали внутрі Католицької Церкви, що латинські традиції не є єдиною християнською автентичною традицією, тому їх існування було і є благодатним.

Кардинал підкреслює, що папа своїм листом звернувся до християн однієї з тих Церков, вірних Апост. Престолові, за єдність з яким вони терпіли колись і терплять тепер. Українська Церква готується до святкування 1000-літнього Ювілею Хрищення в сієї країни. Папа

Іван Павло II не заперечує, що й ваша Церква прийняла традиції св. Володимира, які стали основою віри московського християнського народу. Папа бажає продовжати змагання до єдності з метою замирення, включно з нашими українськими католицькими братами.

Таким чином найвищий авторитет Церкви, папа Іван Павло II, ясно й виразно підтримав Берестейську Унію, всупереч політиці Павла VI і надіям московського патріярха, який задумав поховати її в гробі.

**
*

Д-р Павло Сениця

ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. СВ. КЛИМЕНТІЯ ПАПИ РИМСЬКОГО

По довгій засланні, по приїзді до Риму, Митрополит Ісповідник і Мученик, Кир Йосиф, морально не заломився й не опустил безрадно рук, хоч бачив, що його митрополія зовсім знищена, наукові надбання Богословської Академії у Львові в румовищах, сотні науковців, священників та тисячі вірних на засланні, а решта розсіяні по всіх країнах світу. Він зараз узявся за діло відбудови.

Свою появу на волі в Римі в лютому 1963 р. відзначив двома актами історичного значення: внесенням на Вселенськiм Соборі піднести Київсько-Галицьку Митрополію з осідком у Львові до гідності Патріярхії, та виданням грамоти 8 грудня 1963 р. на оснування в Римі Українського Католицького Університету ім. св. Климентія Папи Римського.

Цими двома актами Митрополит Ісповідник поставив перед цілим християнським світом програму природного розвитку та ідеалів християнства українського народу. Обидва ці акти тісно пов'язані між собою. Вони мають на меті усамостійнення Української Католицької Церкви в системі патріярхального устрою, ухваленого Вселенським Собором, та заснування в столиці християнського світу академічної наукової установи, веденої східними християнами в дусі традицій київського християнства.

Оба Великі Митрополити в своїх грамотах — Митрополит Андрій для Богословської Академії, а Митрополит Йосиф для Українського Католицького Університету, — видвинули ту саму ціль і завдання "розвивати українську науку, зосереджувати наукову творчість, підготовляти молодь до наукової й народної праці та водночас творити для неї моральну основу голошену Католицькою Церквою. Зокрема завданням Університету є пізнавати минуле українського народу, його християнський світогляд і світогляд цілого Сходу, до якого він належить, зібрати й закріпити це знання в книгах. Український Католиць-

кий Університет має також завдання згуртувати розсіяних українських католицьких науковців по цілому світі і з'єднати їх наукову творчість у виданнях Університету". (Благовісник, р. II, кн. 1. 196, ст. 17-18).

Блаженніший Йосиф бачив досконало прогалини в сучасній духовій культурі й звихнені поняття дійсного християнства, розуміючи, що направити їх можуть лише наші рідні духовні і світські люди всіх професій, виховані в своїй християнській школі і своїм рідним дусі.

Ця школа мала продовжувати ідеї, які плекала Богословська Академія у Львові, спадкоємець Могилянської Академії митрополита Могили.

Потреба такої школи, і то тепер, є необхідна, коли всі наші єпархії по різних країнах потребують високоосвічених священників, ревних духовних провідників-патріотів, яким лежали б на серці доля, традиції та обряд нашої Церкви та народу. Ці священники діяли б згідно з рішенням Вселенського Собору і Синодів єпископів. Другий Ватиканський Собор у своїй декларації "Про християнське виховання" з великим притиском говорить про католицькі високі школи, про потребу їх організації. Той документ Собору говорить наче прямо до нас: "Священний Собор дуже поручає, щоб розвивати католицькі університети й факультети, відповідно розміщені в різних сторонах світу й так, щоб визначалися вони не числом учнів, але старанням про науку; доступ до них нехай буде легкий для учнів, що дають кращі надії, хоч вони бідніші, а передусім для тих, що походять з нових націй".

Ці слова II Ватиканського Собору глибоко запали в серце нашого Блаженнішого в журбі про долю нашої молоді. Цю думку Собору він почав здійснювати з питомою собі енергією, яку виніс з України, хоч і не без труднощів і перешкод. Він заснував Університет і, не вдоволяючись цим, розпочав організувати мережі — Філії УКУ, для задоволення висловлених Собором потреб нашої Церкви й народу, потреб науки, потреб рідного виховання наших студентів і мирян, потреб збереження нашого обряду й почуття нашої ідентичности. За короткий час маємо вже Філії УКУ в Буенос Айрес, Чикаго, Вашингтоні, Філядельфії, Монреалі, Торонті та Лондоні.

У Філіях УКУ є нагода зібрати наші наукові сили, що хоч пішли заради хліба працювати для чужих, але можуть віддати своє знання й енергію також своєму народові й Церкві. Молоді кандидати наук і студенти мають нагоду всі свої здібності й працю дати для своїх співбратів, притягаючи їх не лише своїм знанням, але й своїм прикладом. При Філіях УКУ можуть відбуватися курси українознавства, історії нашої Церкви, української культури, деяких питань із суспільно-політичних наук, літератури, мистецтва, обряду, церковного співу та інших дисциплін.

З признанням треба ствердити, що згадані філії УКУ мають вже свої приміщення, будинки, бібліотеки, й можуть похвалитися низкою

цінних курсів, доповідей чи друкованих праць. Задуми Блаженнішого і їх здійснення є якраз на часі.

Блаженніший Верховний Архієпископ, Глава нашої Помісної Української Церкви, досконало бачив під час відвідин наших поселенців в країнах цілого світу небезпеку їхнього відчуження від нашого обряду, мови свого народу й Церкви, і тому майже на всіх Синодах про це згадує.

На IV Синоді Владика заявив: “На всіх континентах поносимо болючі втрати. Наш обряд і наша мова загрожені. Чуємо голоси й кличі, зазиви до порятунку і самозбереження, щоб наші великі здобутки не пропали раз назавжди. Відправа Святої Літургії, збереження свят і постів ставлять нові домагання до нових умовин. Молодь і священичі покликання — це переважна справа в наших умовинах на цілій землі, що ставлять пекуче питання: бути чи не бути!”

На питання, як цьому зарадити, які засоби порятунку, — Блаженніший у промові до присутніх на V-ому Синоді сказав: “Звернути увагу на потребу плекання української обрядовости, традиційних і народніх звичаїв у наших церквах і таким способом, хоч частинно, заступити брак своєрідного побуту у формуванні української духовости тут народженого покоління. Заохотити духовенство до плекання та поширення церковного співу серед молоді у церквах, як засобу для збереження своєрідної обрядовости та плекання співучої культури нашого народу”.

Блаженніший Архієпископ Кир Йосиф звертає особливу увагу на виховання молоді і студентства і зараз по своїм прибутті до Риму та після відвідин поселенців. “Зокрема наша молодь мусить бути забезпечена в набутті знання у зберіганні своєї народности, щоб ми не розпилися в чужому морі і не винародовилися, де б ми не жили...” (“Благовісник” 1971 р. ст. 7).

В тривозі й журбі за долю нашої молоді, нашої Церкви й народу, Блаженніший Верховний Кир Йосиф на Архієпископському Синоді Української Помісної Церкви з нагоди 375-річчя Берестейської і 325-річчя Ужгородської Унії 31-го жовтня 1971 р. сказав такі важливі слова: “Умовини для нашої Церкви стають всюди щораз то гірші, навіть наповняють жахом, глядячи в майбутнє. Стає рубом питання “бути чи не бути” на Україні задля безбожницької пропаганди, яка не допускає до сердець молоді знання про Бога Христа і Церкву. На поселеннях, на довшу мету загрожує цілковите затрачання обряду й української народности... Значиться неумолима смерть заглядає в очі в недалекому майбутньому!” Хоч Блаженніший бачить чорні хмари, які зависли над нашою Церквою, то водночас радіє, що “бачив сотки тисяч молоді, роджених на чужині, хоч вони не бачили золотоговерхого Києва і Львова, то полюбили обездолену Україну та її обряд, бо їм цю любов передали їхні батьки, священики й учителі живим словом чи книжкою”.

Доля нашої молоді й обряд нашої Церкви лежали на серці Отців, і вони на IV Синоді одногосно ухвалили: “Синод зокрема настоює і поручає батькам, отцям душпастирям, монашим згромадженням, молодечим організаціям таке виховання нашої молоді, де українська мова та історія нашої Церкви, пізнання українського обряду разом з його духовними скарбами повинні займати перше місце”.

Блаженніший Патріярх Йосиф в останнім посланні на Зелені Свята п. з. “Поєднання в Христі” каже: “ПРАВДА Є ЛИШ ОДНА! Нам треба всім стати на київській прадідній традиції, бо тоді була “ОДНА ВІРА І ОДНА ЦЕРКВА”. Нам треба об’єднатись! А об’єднавшись а одну Помісну Українську Церкву під проводом Патріярха, останемо твердиною, об яку будуть розбиватися всі ворожі удари так релігійні, як і політичні”.

Блаженніший бачив, що, крім мурів, для існування університету ще треба студентів, професорів і грошей. І це питання Блаженніший Первоієрарх протягом майже 17 літ розв’язав, як не в цілості, то бодай частково. Молодь поселенців радо горнеться до рідної школи, молодь завжди має амбіції бути потрібною для громадянства, прямувати до великих осягів у житті, хоче виховатися на корисних людей і для країни свого поселення, і для відродження українського народу. Викладові залі поволі заповнюються під час року і літніх ферій студентами з римських університетів і студентами з різних країн. Другий чинник, без якого не може університет існувати — це професори. На заклик Блаженнішого вони радо зголосилися до праці, дехто ще з Богословської Академії є і нові сили з римських і закордонних університетів. Їх кількість і їх наукові праці, видані в УКУ, зросли по-важно. І третій чинник — матеріальна сторінка університету, за Божою поміччю, бодай частинно залагоджена жертвенністю поселенців. Напевно ті всі три чинники будуть вповні розв’язані, коли наша Церква буде завершена патріярхатом.

Справу згаданих трьох чинників, необхідних до існування університету, Блаженніший, як була згадка, частково розв’язав, засновуючи Філії УКУ по великих містах з більшим скупченням українців. Нині більші університети мають також поодинокі інститути в різних місцевостях країни чи поза нею. На місцях є студенти, є професори і також матеріальні засоби, щоб їх удержати.

Коли мова про Український Католицький Університет, слід згадати бодай коротко про його організацію і здобутки.

Університет складається з п’яти факультетів: богословського, філософічно-гуманістичного, права та суспільних наук, математично-природничих наук та, вкінці, медично-фармацевтичного факультету. Це є плян, так сказати б, на ріст у майбутньому. Деякі факультети, як філософічно-гуманістичний, вже діють в скромних ще розмірах, а деякі будуть основані у майбутньому.

Хтось запитає: коли ті пляни будуть здійснені? Відповідь одна, — це залежить від наших Владик і від нас самих! Пам'ятаймо, що нині не один університет світової слави починав з нічого. І Богословська Академія у Львові, основана в 1928 р., зачинала свою працю з трьома дійсними професорами і одним богословським факультетом, а зросла до другого — філософічного, і по десятих роках була близько основання правничого факультету і перейменування себе в Український Католицький Університет, а число професорів з трьох зросло до 38, число студентів зросло до 360, а протягом 10 років вийшло з неї понад 520 абсольтентів з освітою рівною світовим католицьким університетам.

Так само справа мається і з цією високою школою. Гляньмо на здобутки Українського Католицького Університеті в Римі. Верховний Митрополит оснував УКУ при кінці 1963 р. Будова почалась в 1964 р., а закінчилась в головній мірі в 1966 р. так, що 2 жовтня того ж року відбулося посвячення університету, на дверях якого видніє напис: "Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих". Нині УКУ об'єднує понад 40 професорів-науковців з Риму та інших університетів з різних країн. Видавнича праця УКУ гідна подиву: з таким малим штабом людей і при скупих матеріяльних засобах ця школа видала понад сотню цінних праць. Це неабиякий здобуток.

При університеті є бібліотека з рідкісними виданнями і начисляє нині понад 50,000 томів.

Як колись у Богословській Академії, також і тут в УКУ, Блаженніший оснував музей, якого понад 10,000 експонатів містяться в 52-ох кімнатах Архиепископського Двору при церкві св. Сергія і Вахха. Тут є речі церковно-релігійного характеру: фелони, ризи, евангелії, антиминоси, плащаниці, старинні ікони і хрести. Тут є також високо мистецької вартости образи, збірки монет, грошей та поштових марок, альбоми знімок, подарунки для Блаженнішого від поселенців, грамоти й дипломи різних університетів. З народного мистецтва є тут килими, вишивки, різьблені хрести, касетки, писанки та інші цінні предмети. В кількох кімнатах є також природничий відділ з різними птахами і тваринами.

При музеї є також архів, який чекає ще на упорядкування. Про музей можна сміло сказати, що це найбільший музей зі всіх, які зорганізували денебудь поселенці.

Бодай кількома словами слід згадати про видавничу діяльність УКУ. Крім церковних книг і молитвенників, видано дотепер понад сотню цінних праць різних авторів і з різних ділянок науки, а також, за благословенням Блаженнішого, продовжуються видання журналів "Богословії", "Ниви" і "Дзвонів".

В міру фінансових можливостей появляються на подвір'ю УКУ нові прикраси чи пам'ятки. Такими останніми пам'ятками остануть

на все два бюсти біля головного входу до університету — з права о. Маркіяна Шашкевича, пробудителя Галичини, і з ліва — Івана Котляревського, батька української літературної мови. Навпроти входу стоїть могутня постать Шевченка, що дивлячись на будинок університету, пригадує слова зі свого Послання: “Учітеся, брати мої”...

**

о. митрат Маріян Бутринський

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА СЕМІНАРІЯ НА ЧУЖИНІ — ДОЧКА БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Гіршберг — Кулемборг 1946-1950

По воєнних лихоліттях та остаточному тотальному знищенні більшовиками Української Католицької Церкви в Україні, жертвою чого була й Богословська Академія у Львові, серед оцілілої частини, що опинилася на вигнанні, в Німеччині, виникла ідея продовжувати існування Богословської Академії — створити своєрідну “Дочку Богословської Академії”. За таке діло взявся Апостольський Візитатор в Німеччині, о. Николай Вояковський, і під кінець 1945 р. цей почин почав прибирати позитивні форми. Найважливіше, що на еміграції перебував професор Б. А. о. д-р Василь Лаба, який міг запевнити належну континуацію праці Б. А. В Німеччині було теж кілька десятків (біля 80) студентів-богословів. Декілька із них примістилися вправді по німецьких католицьких семінаріях у Бамбергу і Падерборні, але більшість перебувала по таборах. Також була надія, що при відкритті Семінарії зголосяться і нові кандидати.

Тяжко родилася ця “Дочка Б. А.”, але вкінці, по різних перепетіях, у березні 1946 р. “Українська Греко-католицька Духовна Семінарія” почала своє існування в приміщеннях історичного замку Гіршберг, у Баварії. Тут, де ще донедавна перебував італійський “дуче” Муссоліні зі своєю родиною, а потім мадярський королівський регент, адмірал Горті, тепер примістилося біля сотні українських студентів богослов’я, що із кількомісячною перервою відбули 5 семестрів навчання. Сам будинок був спершу під опікою УНРРА, а опісля (по короткому побуті у таборі у Міттенвальді) винаймала цей замок Апостольська Візитатура.

Від самого початку Семінарію очолив о. митрат д-р Василь Лаба, як ректор, але незабаром керував лише ректоратом студій, передаючи адміністрацію та виховно-дисциплінарну ділянку колишньому довголітньому віцеканцлеру Б. А. о. митратові Олександрові Малиновському, що саме в тому часі при допомозі УПА прибув із Лемківщини. За якийсь час прибули до Семінарії й інші професори Б. А. — о. д-р Іван Гриньох, о. д-р Богдан Липський та о. д-р Михайло Сопуляк, до яких

долучилися пізніше й абсолювенти Б. А. — д-р Василь Ленцик, д-р Богдан Казимира та о. Антін Рижак.

Функції префектів сповняли, спершу о. Михайло Левенець, потім о. Антін Рижак, а вкінці о. д-р Михайло Василик. Духовниками були по черзі — о. Захар Золотий, о. д-р Володимир Маланчук, доривочно о. ректор О. Малиновський, а вкінці о. д-р Людовик Міня.

У студійній програмі, яку очолював о. д-р Василь Лаба, деканом богословського факультету був сам о. Ректор, а деканом філософського — о. д-р Володимир Маланчук та продовж двох семестрів о. д-р Іван Гриньох.

Професорський склад виглядав так:

о. д-р Василь Лаба — Св. Письмо, життя Христа, патрологія, катехитика, церковне право, ведення парафіяльної канцелярії

о. митрат Олександр Малиновський — гомілетика

о. д-р Володимир Маланчук — філософія

о. д-р Іван Гриньох — філософія

о. д-р Богдан Липський — моральне богослов'я і літургіка

о. д-р Людовик Міня — церковне право і аскетика

о. д-р Михайло Василик — догматичне і східне богослов'я та

єврейська мова

о. д-р Михайло Сопуляк — догматичне богослов'я

о. Петро Голинський — історія Вселенської Церкви, катехитика, педагогіка

о. Зиновій Нарожняк — літургіка і церковний спів

д-р Богдан Казимира — історія Церкви, соціологія, французька мова

д-р Василь Ленцик — історія Української Церкви

д-р Іван Мірчук — історія української культури

д-р Юрій Студинський — соціологія

д-р Володимир Янів — експериментальна психологія

д-р Кирило Годованець — грека, латина, німецька мова

д-р Богдан Лончина — англійська, французька і еспанська мови

д-р Ярослав Рудницький — українська мова

д-р Михайло Соневицький — грецька мова

д-р Мирослав Антонович — літургійний спів і теорія музики.

Попри виклади поданих професорів і викладачів студенти користувалися також Позаочним Інститутом Навчання УВУ з Мюнхену, який висилав кожному студентові скрипти із предметів українознавства.

У студійній програмі від самого початку прийнято програму Б. А. та студенти користувалися скриптами, які вдалося врятувати. Іншими посібниками навчання були здебільша скрипти, що їх студенти списували з викладів, чи які заздалегідь приготувляли поодинокі викладачі

Увесь студентський збір був поділений на два факультети — філософський і богословський.

Непевна ситуація української еміграції в Німеччині, як теж брак належного матеріального забезпечення вимагали більш стабільної розв'язки дальшого існування і розвитку Семінарії. Про те думав і почав робити відповідні заходи Апост. Візитатор для Українців у Зах. Європі, Преосв. Владика Іван Бучко, шукаючи відповідного місця по різних країнах Європи. Остаточно таке місце найшлося в Голляндії, завдяки передбачливості Слуги Божого, Митрополита Андрія, засновника Б. А.

Слуга Божий, Митрополит Андрій Шептицький, у своїх далекоїдучих плянах для розвитку Української Церкви, шукав по цілому світі за приятелями, що у відповідний час могли б прийти їй із допомогою.

Під час відвідин Голляндії 1921 р. вдалося було йому заснувати там товариство “Апостолят З'єднання”, ціллю якого було збирання фондів на допомогу Українській Церкві. Голляндські католики, відомі зі свого дуже позитивного наставлення до місійних справ, чисельно вписувалися до того товариства і своїми річними вкладками наскладали поважну суму гроша. І зовсім логічно, що Українська Католицька Семінарія на еміграції, шукаючи за дальшими середниками існування, поспішила за допомогою саме до голляндського “Апостоляту З'єднання”.

Старанням Апостольського Візитатора, Преосв. Івана Бучка, та його Генеральних Вікаріїв, о. Якова Перрідона і о. Маврикія Ван де Мале (обох голляндців), президент “Апостоляту”, о. Антін Смит погодився перебрати опіку над Семінарією. В міжчасі деякі із студентів, що в старшому віці хотіли поспробувати підготовки до священничого звання, відійшли, а запланований переїзд до Голляндії спонукав і інших, уже заавансованих у студіях остатися в Німеччині, щоб разом із своїми родинами переїхати за океан.

24 квітня 1948 р. Українська Духовна Семінарія переїхала, як установа, до свого нового осідку в Голляндії і примістилася в містечку Кулемборг, недалеко Утрехту.

Нова українська колонія в Голляндії числом 50 осіб (42 студентів, 7 професорів й 1 господар) примістилися у просторому монастирі ОО. Августинців, які для Семінарії відступили ціле крило своєї будівлі.

Навчальний день виглядав звичайно так: ранішні молитви та розважання, соборна Свята Літургія, сніданок, виклади (5 годин), перед обідом іспит совісти в каплиці, що закінчувався співом “Під Твою милість”, обід, під час якого відбувалося духовне читання, пообідне дозвілля, духовне читання в каплиці, вечеря, дозвілля, конференція духовника, вечірні молитви і спочинок. За традицією Б. А. по обіді в каплиці співали тропар Зішестя Святого Духа “Благословен еси Христе Боже наш” в оригінальній мелодії Б. А., а по вечері — кондак празника Входа в храм “Пречистий храм Спасов”.

У річній програмі Семінарії значне місце займали теж виїзди автобусом поза семінарію, як:

а) кожнорічні тижневі духовні вправи у реколекційному домі в Амерсфорті

б) літні вакації до монастирів Шкільних Братів чи ОО. Редемптористів

в) кожнорічна поїздка в травні до Роттердаму на могилу св. п. полк. Євгена Коновальця

г) часті виїзди із Службами Божими та концертами. Велике число неділь продовж року семінарський хор під управою проф. Мирослава Антоновича виїздив до поодиноких більших місцевостей, де напередодні виступу хтось із професорів (звичайно о. д-р Липський, або о. митрат Лаба), чи студентів давав виклад про Українську Церкву і її обряди, а в неділю вранці в місцевій церкві служилася Свята Літургія, а по полудні у репрезентативній залі міста відбувся концерт. — За час свого побуту хор переїхав майже всю Голляндію, всюди тепло і щиро прийманий та залишаючи всюди добру згадку про українців. Значення виступів хору перед голляндською публікою і кілька разів по радіо для української справи підсилювалося ще й тим, що вони давали добру нагоду інформувати зацікавлених про Українську Церкву, українську культуру та взагалі українську проблему.

Число студентів, що дійшло було в Гіршбергу до сотні, а опісля, з переїздом до Голляндії із 42 збільшилося із прибуттям декількох нових до 50, із першою візитацією Владика Івана Бучка, під кінець 1948 р. зменшилося майже до половини. Владика Іван прибувши до Семінарії вимагав від кожного студента заяви безженности. Деякі із студентів їхали до Голляндії із запевненням від Ректорату, що проблема безженности не буде видвигатися, зустрілися із рішучим становищем Владика, який зараз же того самого дня доручив їм опустити мури семінарії. Сталася велика шкода, бо за два роки побуту в Семінарії міг ще дехто передумати і стати священником у безженному стані, чи закінчити студії і опісля висвятитися у жонатому (їх маємо тепер 11!), чи остаточно із відповідними закінченнями богословськими студіями включитися у громадську працю.

Із усіх студентів майже половина стала священниками. Під цю пору маємо 1 єпископа (Преосв. Мирослав Марусин), 38 католицьких священників й один православний (о. архипресв. Сергій Кіндзеравий-Пастухів) і 2 диякони. Разом 42. Із випускників Гіршбергу — 15, а Кулемборгу — 27.

Преосв. Іван Бучко висвятив у Кулемборгу 7 священників і 3 дияконів, а інші студенти, покінчивши студії у латинських семінаріях були рукоположені єпископами Європи, Канади і ЗСА, і як вже була згадка, деякі навіть у жонатому стані. З них 22 священники і 2 диякони душпастирює в Канаді, 12 у ЗСА і 6 в Європі.

Закінчуючи короткий огляд про переємницю — дочку Б. А., Українську Католицьку Семінарію на чужині, треба ствердити, що хоч короткий це був час та дуже несприятливі умови, за не цілих п'ять років її існування Українська Помісна Церква на чужині одержала 42 духовників та цілий ряд провідних діячів українського життя. Більшість із них, особливо ті, що мали змогу продовжувати свої студії в Кулемборгу, дістали солідне також літургічне й національне виховання та стоять на своїх постах (з малими виїмками!) в передових лавах поклонників ідей Блаженнішого Патріярха Йосифа, зберігаючи наше рідне благочестя та активно піддержуючи ідеї помісности і партіярхату.

Короткий, бо всього два і піврічний побут Семінарії в Голляндії здобув для української справи дослівно цілу країну, а у спадщині залишив славний “Голляндський хор”, що під проводом проф. Мирослава Антоновича продовжує далі працю про яку писала “Українська Трибуна” по не цілому році побуту Семінарії таке: “За вісім місяців побуту в Голляндії Семінарія стала відомим українським осередком церковного і національного життя... Численні відвідувачі стверджують під час богослужень, що українці не росіяни, як вони досі думали... Виступи хору... несуть ім'я України навіть до маси слухачів голляндського радіо”.

Усі випускники Української Семінарії на еміграції з гордістю вважають себе переємниками славної Львівської Богословської Академії та певні, що перший її ректор, Блаженніший Патріярх Йосиф не посоромився нею, а Слуга Божий Митрополит Андрій, передбачливо підготовивши матеріяльні підстави для її існування, певно благословив працю Семінарії та й благословитиме і на будуче працю її абсольтентів.

**
*

Проф. о. д-р Іван Музичка

МОТТО УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РИМІ:

Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих.

На фасаді Українського Католицького Університету св. Климента Папи видніє золотими буквами на синьому тлі напис “Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих”. Є це, неначе, провідне гасло, ключ і мотто змісту праці цієї наукової інституції поза межами України. УКУ постав страннями і працею Блаженнішого патріярха Йосифа і є він продовженням Української Богословської Академії у Львові, якої Блаженніший був будівничим, здійснюючи задум і мрію Слуги Божого Андрія Шептицького. В Україні, в часах, коли постала ця Академія, вона слухно одержала назву, що теж містить своєрідне гасло і мотто — “Світильник Істини”. Такою ця Академія була в гріз-

ні повоєнні часи серед темряви нашої прикрої програної в часі війни, потім окупацій, економічної пітьми, а головню — серед туманів ідеологічних та інтелектуальних пошукувань правдивого напрямку, який губився серед блудних вогників осудженого, але не знищеного раціоналізму, тріюмфуючого доктринального матеріалізму, тільки що посяяного волюнтаризму, різного роду хитрогого антиклерикалізму та інших доктрин, що так легко приймаються на ґрунті розхитаного життя. Ми були в такій самій ситуації, як і ціла Західня Європа, що теж шукала світла і його намагались там також запалити різні “теоретики”, забуваючи, що “Обітниця Спасителя просвічує першу сторінку історії людства” (Перше речення енцикліки “Дівіні Редемпторіс” Пія XI). Дійсним світлом людства є Христос Спаситель, що сам про себе казав: “Я є світло світу. Хто йде за мною, не блукатиме у темряві, а матиме світло життя” (Ів. 8, 12). Церква, яка є Містичним Христом, її духовенство, її виховні і наукові інституції осталась цим світлом-світильником для людей — “І світло світить у темряві, і не обійняла його темрява” (Ів. 1, 5). Завданням Академії було стати тим новим серед нашого народу світильником Христовим для певного нехитного напрямку серед роздоріж. Вона мала виховати нових провідників для нашого народу, що несли б Христове світло серед прерізних блудних чи навіть приманливих вогників, що їх кресали різні “ідеологи”.

Навіть безбожницький більшовицький автор визнає тую ціль Академії, бо пише про неї так: “В 1929 р. у Львові було відкрито “Греко-католицьку академію” (sic!), головним завданням якої вважалась підготовка нової генерації уніатського духовенства, добре озброєного теоретично, вихованого на традиціях католицької церкви, готового сліпо виконувати волю Ватікану і святоюрських верховодів. Уніатське духовенство, на думку Й. Сліпого, першого ректора академії, повинно стояти в перших рядах борців проти всіх “розкладових течій” в сучасному житті, проти матеріалізму, атеїзму, комунізму Але, щоб виконати таке відповідальне завдання, твердив далі Сліпий, потрібно, щоб духовенство вставало до бою не із заржавілою зброєю, а з найновішою, дотримуючись найпередовішої стратегії і тактики. Цій меті й повинна служити академія”. М. М. Олексюк, *Боротьба філософських течій на західньо-українських землях у 20-30-х роках 20 ст., Вид. Львівського Університету, 1970, ст. 115*). Академія була “Світильником Істини” і такою остане в історії.

З хвилиною виходу на волю Блаженнішого Йосифа, його першою думкою було відновити існування його улюбленої дитини, якою і була Богословська Академія. Вже пів року по своїм освободженні він творить Український Католицький Університет папи Климента в Римі, що стає продовженням існування Академії на чужині, поза межами України. Потрібне було і йому гасло-клич. Не зразу воно

появилось. Блаженніший по виході на волю пильно зразу простудіював ситуацію, в якій находилась наша Церква і наш нарід: розсіпані по всьому світі, без одного проводу, потреба єдності на всіх відтинках життя народу. Під тим кутом починає свою працю. Усі почини Блаженнішого по сьогодні є спрямовані до створення цієї єдності. Зібрати всіх єпископів на синоди і об'єднати усі наші митрополії, єпархії, екзархати в одну Церкву; здобути у світлі постанов II Ватиканського Собору і наших рівнопатріярших прав з минулого патріярхат; довести до політичної єдності найсильніші наші партії (переговорює з ними без висліду кілька днів особисто!); видає послання про поєднання в Христі, щоб довести до українського єкуменізму і зближення наших Церков. Це все старання Блаженнішого останніх сімнадцяти років.

Думка про об'єднання нас усіх у всьому прийшла Блаженнішому зараз у перших місяцях його волі. Університет був першим його почином, бо вже 25 листопада 1963 року він видає грамоту про його оснування в Римі. У цій грамоті, власне, находимо цю думку, яка потім зформувалась у мотто університету. Блаженніший пише так у цій грамоті: *“Український Католицький Університет має завдання згуртувати розсіяних українських католицьких науковців по цілому світі та з'єднати їх наукову творчість у виданнях Університету”*. (Український Католицький Університет ім. св. Климентія Папи і його правна основа, Рим 1967, ст. 8). Думка нашого мотто вже є в цьому реченні в зародку: *“згуртувати розсіяних”, “з'єднати їх наукову творчість”*. У висліді по літах призадуми ця думка скристалізувалась у короткім вислові: *“Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих”*.

Я особисто на прохання П. Сениці спитав Блаженнішого, звідкіля він взяв цю думку. Він відповів без надуми: *“Сам не знаю, як вона у мене зродилась. Не взяв я її від нікого. Так якось прийшла мені самотужки”*. Це був вислід його медитації під впливом журби про нашу єдність, про яку так постійно проповідував і писав. Видавалось йому, і правильно, що найпевнішим, а навіть найлегшим ґрунтом, на якому повинна явитись єдність і зібрання в одне в розсіянні сущих — то правда і любов до науки!

Ця думка має свою глибоку основу в думках св. Письма. Христос прийшов, щоб *“свідчити про істину”* (Ів. 18, 37). Щоб бути Христовим учнем, треба перебувати в Його слові, тобто жити Його словами і наукою, бо тим *“пізнаєте правду і правда визволить вас”* (Ів. 8, 31-32). Переглядаючи псалми, спостережемо в них велику тугу за правдою, яка єдина на землі остає вічною. Найчастіше псалми лучать правду і милосердя (любов Божу) разом, як щось найпевнішого для розбитого чи розгубленого людського серця. Тому Церква,

як таїнство Божого милосердя в історії людства і його спасення, є стовпом і основою правди в науці св. Павла (1 Тим. 3, 15).

Найбільш об'єднуючу силу має любов. Любов єднає, любов — то єдність. Вона також за словами св. Павла є “зв'язком досконалости” (Кол. 3, 14). Правдива наука — то досконалість людського ума, найвищої сили нашої душі, якою пізнає вона себе, світ і Бога. Любов науки — це змаг людської особи за цю досконалість, що завершується в правді. Коли це бажання правди починає здійснюватися в кожній особі у формі любови науки, досліджування дійсности, тоді ці особи, хоч би як далеко від себе віддалені, розсипані, збираються в щось одне, в якийсь органічно зв'язаний гурт шукачів правди, дослідників дійсности. Наука збирає в цілість все людство від перших найпримітивніших досліджувань і знахідок-винаходів до найновіших найдосконаліших здобутків технології. Тому з такою дбайливістю передається вона з покоління в покоління.

Правда, любов до правди через науку збирає всіх, що правду згубили, про неї забули. Блаженніший Йосиф ціле життя мав великий пієтизм до науки. Бачить в ній велику силу, бачить також, як відстали ми в науці через нашу неволю. Блаженніший прагне тієї досконалости в науці і для свого народу. Тому вибирає це гасло, в якому бачить цю певну можливість зібрати свій нарід в розсипанні при помочі науки і любови до неї, здобутком науки — правдою — злучити в цілість духовні сили свого народу і тим приготувати цей нарід до визволення в Христі.

Ю. Герич

ТАЙНА СВЯЩЕНСТВА НА ХРИСТІАНСЬКОМУ СХОДІ ТА ХРИСТІАНСЬКОМУ ЗАХОДІ

з узягдненням права на жонатий клир у нашій Церкві

Дефініція й термінологія

При цілому реєстрі спірних питань між Сходом і Заходом, тайна священства ніколи не була предметом спору чи непорозумінь, непорозумінь у догматичному значенні. Між церквами Сходу й Заходу існує вправді чимало різниць щодо цієї тайни, різниць обрядових, канонічних, дисциплінарних і екзегетичних, але догматичних різниць ніколи не було й догматичні погляди на основу й складові елементи тайни священства були і є ті самі. Так Східня як і Західня церкви узнають за основу тайни Святе Письмо, апостольську традицію і вчення Отців Церкви, визнають ту саму матерію і ту саму форму — есен-

ціяльні елементи кожної тайни. І на Сході і на Заході Церква завжди учила, що тайна священства, це інститут Божої установи, це “видимий знак невидимої Божої благодати”.

Східня церква, до кінця XV ст. або й довше, не мала одної-однозгідної і загально прийнятої дефініції тайн взагалі, в тому й тайни священства. Різні богослови дефініювали її по-різному. Але, не дивлячись на різний спосіб дефініції, на відмінну інтерпретацію її складових елементів, вчення Церкви про тайну священства на Сході (коли мова про догматику) вповні покривалось з вченням на Заході.¹⁾ Щойно в XVI ст., на основі писань Єремії II, Мелетія Пігаса та Гавриїла Севра формулюються доволі точні дефініції тайн взагалі, а в тому й тайни священства.²⁾

Термінологія на означення священства, у всіх його ступнях, зглядно аспектах, *in statu fieri et in statu esse*, доволі багата й точно спрецизована. Латинська церква уживає на означення священства таких термінів: *ordo*, *ordo sacer*, *sacramentum ordinis*, *ordinatio*, *ordinatio sacra*, або рівнозначників в інших мовах.^{2а)} Грецька церква має багатшу термінологію на означення цієї тайни і деякі з тих термінів увійшли в чужі мови, бо важко було знайти відповідні слова (нпр. хейротонія і хейротезія).³⁾ Та не дивлячись на різnorodність термінології, богословська думка так Сходу як і Заходу відносно тайни священства завжди була та сама. Тут немає ніяких суттєвих догматичних відмін, ніяких контрoверсійних поглядів, а тому ніколи не було ніяких спорів про тайну як таку.

Єрархія

Особи, що прийняли тайну священства, становлять єрархію Божого права, у відмінну від інших служителів престолу, що становлять єрархію церковного права. Перші це т. зв. вищий чин, *ordo maior*, другі, тобто піддиякони, четці-півці, це нижчий чин, *ordo minor*. Східня церква признає п'ять єрархічних чинів (згл. шість, якщо брати чи-

¹⁾ M. Jugie: *Theologia dogmatica christianorum orientalium*. Parisiis, 1926-1935, v. 3, p. 390. ²⁾ «Sacramentum est ritus quidam sacer sub visibili quadam specie producens et in animam fidelis inferens Dei gratiam, institutus a Domino nostro, per quem fidelium unusquisque divinam accipit gratiam» (ibid. v. 3, p. 12). Cf. *Cat. rom. P. II c. 1 q. 8* «...rem esse sensibus subjectam, quae ex Dei institutione, sanctitatis et iustitiae tum significandae tum efficiendae vim habet» (cf. *Trid. Sess. 7 Proem., Sess. 13 c. 3*).

^{2а)} Німецький богослов Сімар має таку дефініцію: «Die Ordination oder Weihe (Sacramentum ordinis) ist demnach dasjenige Sacrament, welches dem Empfänger nebst der Vermehrung der heiligmachenden Gnade die active Theilnahme an den übernatürlichen hierarchischen Gewalten der Kirche und die zur gottgefälligen Ausübung derselben dienlichen actualen Gnaden vermittelt».

(Th. H. Simar: *Lehrbuch der Dogmatik*. 3 Aufl. Freiburg/Breisgau, 1893 S. 793)

³⁾ Jugie, op. c. 3:394-396.

ни півця і четця окремо).⁴⁾ Деякі Східні каноністи причисляли до вищих чинів, подібно як латинці, теж піддияконат, але цей погляд не прийнявся.⁵⁾

Остаточно в Східній церкві встановились такі чини: єпископ, пресвітер, диякон, піддиякон, чтець-півець. Давніше тих чинів було більше. В одному листі згадує св. Ігнатій Богоносець ще про такі нижчі чини: остіарії, ляборанти, екзорцисти, кофесори (ісповідники). Лаодікеський собор (343 р.) в кан. 24, знає екзорцистів, остіаріїв і аскетів, св. Епіфаній — екзорцистів, томвачів (перекладачів чужих мов), ляборантів, дверників. В деяких старих евхологіонах приходять ще свіченосці як чин нижчої ерархії. Помалу функції нижчих чинів кумулювались і вкінці ерархія в Східній церкві встановилась, як згадано вище, в п'яти ступнях чи чинах.⁶⁾

Західня церква виказує в тому згляді деякі відміни. Тут до вищих чинів, крім єпископів, презвітера й диякона, належить теж піддиякон. Належить він сюди не тому, наче б піддияконат був установою Божого права, а тому, що піддияконат безпосередньо веде до вищих свячень і чинить піддиякона спосібним такі вищі свячення прийняти. Таким чином Західня церква має чотири вищі чини, а теж чотири нижчі чини — аколіти, екзорцисти, лектори й остіарії. Найперше папа Григорій I (590-604) зобов'язав піддиякона целібатом, а Іннокентій III (1198-1216) причислив його до ряду вищого чина.⁷⁾

Всі ці вичислені ерархічні ступні мають основу будь-то в Св. Письмі чи апостольській традиції, будь-то в церковному праві й в залежності від того є вищими (престолослужителями) або нижчими (церковнослужителями) ступнями. Має, отже, Західня церква деяку відміну

⁴⁾ Тут мається на думці передовсім Грецьку церкву, інші церкви Сходу мають деякі відміни, нпр., Мароніти знають вісім чинів (лентор, піддиякон, диякон, архидиякон, пресвітер, періодевт (декан) хорепископ, єпископ) і найвищий, девятий чин патріарх; Мельхіти теж мають хорепископів і періодевтів. (cf. Wilhelm Koehler: Die kath. Kirchen des Morgenlandes. Darmstadt, 1896 S. 115 sq.; Н. Милаш поникається на Ап. кан. 69 і признає шість ступнів: єпископ, пресвітер, диякон — це "священослужителі", або ерархія Божого права; нижчі чини, або ерархія церковного права: піддиякон, чтець, півець. (Н. Милаш: Православно церковно право. Мостар, 1902, ст. 252).

⁵⁾ Н. С. Суворов: Курс церк. права. Ярославль, 1889-1890, т. 1, ст. 207.

⁶⁾ Щодо функцій, які ці нижчі чини виконували, то джерела подають таке: Остіарії стерегли внутрішні двері, щоб ніхто непоклинаний не входив до святини; екзорцисти вчили катехуменів, та пильнували, щоб вони виходили з церкви на заклик диякона "Оглашені изидіте"; аколіти (Зах. церква) дбали про світло на престолі і у святині (в деяких церквах теж займались біснуватими, епілептиками і взагалі хворими людьми); четці читали Апостола й помагали піддияконові; ляборанти опінувались тілами померших і приготувляли їх для похорону. Евсевій (*340) подає в своїй історії церкви, що в 2/3 ст. було в Римі: 7 піддияконів, 42 аколіти, 52 лектори, а теж екзорцисти й остіарії. — cf. K. Bilmeyer — H. Tüchle: Kirchengeschichte. Paderborn, 1951, v. 1:107; Jugie, op. c. 3:401; Ap. can. 69; At. Synt. II, 38.

⁷⁾ E. Friedberg: Lehrbuch des kath. und evangelischen Kirchenrechts. Leipzig, 1909 p. 165,

в ерархічному складі, але це різниця незначна, радше адміністративного порядку, ніж обрядового чи канонічного. Західня церква зараховує піддияконат, як згадано, до вищих свячень, Східня до нижчих. У Східній церкві, крім піддиякона є сьогодні лиш чин лектора (четця-півця), а нижчі ступні, які згадуються в старих евхологіонах, як екзорцисти, остіярії, дверники і ін., взагалі не вважає за чини, а лиш за своєрідні допоміжні церковні уряди (оффіціум), до ерархії неприналежні.

Основою тайни священства є Св. Письмо й це однозгідно визнає так Східня, як і Західня церква. Автори, догматисти і екзегети, посилаються на, приблизно, дванадцять місць у Св. Письмі, які, на їх думку, є основою цієї тайни. Деякі з них тут наведемо:

“І поставили їх перед апостолами і, помолившись, поклали на них руки” (Діян. 6:6)

“Тоді вони, попоставивши й помолившись, поклали на них руки і відпустили” (Діян. 13:3)

“Зважайте на самих себе й на все стадо, над яким Дух Святий поставив вас єпископами, щоб пасли Церкву Божу, що її він придбав кров'ю власною” (Діян. 20:28)

“Тож і я тобі заявляю, що ти — Петро (скеля), і що я на цій скелі збудую мою Церкву й що пекельні ворота її не подолають” (Мт. 16:18)

“Ісус же приступив і промовив до них: “Дана мені всяка влада на небі й на землі. Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа” (Мт. 28:18-19)

“Хто слухає вас, мене слухає; а хто гордує вами, мною гордує, а хто гордує мною, гордує тим, хто послав мене” (Лк. 10:16)

“Це промовивши, дихнув на них і каже їм: “Прийміть Духа Святого! Кому відпустите гріхи — відпустяться їм, кому ж затримаєте — затримаються” (Йоан 20:22-23)

“Не занедбуй у собі дару, що був даний тобі через пророцтво, з накладанням рук збору пресвітерів” (I Тим. 4:14)

“З тієї причини пригадую тобі, що ти оживив дар Божий, який у тобі через покладання рук моїх” (2 Тим. 1:6).⁸⁾

Матерія

Як кожда інша тайна так і тайна священства має свою матерію і форму. Є деяка різниця в поглядах на матерію і форму між Східньою і Західньою церквами. При свяченні кандидатів священничого стану на Заході вимагається для “повноти” матерії три елементи: положення рук святителя (єпископа чи єпископів), передачі інструментів служення (риз, посудів, книг) і помазання. Це при свяченні епи-

⁸⁾ Цитовано за виданням Св. Письма Старого та Нового Завіту, Рим, Видавництво ОО. Василян, 1963.

скопа й священника. При священні диякона вимагається два елементи — рукоположення і передачі євангелії. При священні піддиякона й інших, нижчих, чинів матерію становить рукоположення та передача дотичних інструментів.

Грецькі євхологіони знають лиш положення правої руки святого при священні всіх чинів, вищих і нижчих. Свячення вищих чинів — єпископа-пресвітера-диякона — звертється хейротонією, свячення нижчих — піддиякона-четця (півця) — хейротезією. По формі та матерія однакова, по семантиці ці два терміни теж рівнозначні, однак Східня церква прийняла два термінологічні визначення, одне для вищих, а друге для нижчих свячень. Передача інструментів у Східній церкві грає побічну роллю. Деякі церкви вправді мають обряд передачі книг, сосудів, риз і под., але ці елементи не вважаються складовою частиною матерії й довершення тайни може без них обійтись. Інструменти увійшли в обряди Східньої церкви пізно, тож беручи логічно, коли б вони були складовою частиною матерії, то давніші свячення, при яких інструментів не передавано, треба би визнати за неважні. Того ніхто не твердить. Звідси треба заключити, що євангеліє-сосуди-ризи, це радше символи, а не матерія в догматичному розумінні.

Взагалі ж, щодо інструментів, то існує потрійна різниця між латинцями й греками. Латинці передають ординандові інструменти перед свяченням. Ті інструменти одержують кандидати, тобто ординанди (святимі) від піддиякона вниз на те, щоб ними ординанди освятились на поставляемий чин. У греків та й взагалі в Східній церкві, коли й передається інструменти то на те, щоб святимих об'явити перед громадою вірних. На це вказують деякі старі євхологіони. Так, нпр., четцеві передає святитель Апостола, а півцеві Псалтир не лиш для форми, але й каже з них читати, згл. співати. Піддияконові дає рушник і посуду на воду та каже зливати на свої (святого) руки. Коротко сказати, інструменти в Східніх обрядах мають декляративне, а не таїнственне значення, як це, до певної міри, можна б розуміти з латинських практик. Третя різниця та, що греки не вживають при передачі інструментів точних словесних формул, а просто передають сосуди, ризи, чи книги для виконання чину на який кандидати поставляються. Латинці мають на це точно приписані формули. Східня церква при свяченнях наслідувала обряд, якого уживали апостоли при священні дияконів, тобто положення рук, як повище наведено із Св. Письма. В давній римській державі уживалось при поставленні на світські уряди передачі інструментів, як символів влади. Коли, нпр., імператор поставляв когось на вищий уряд, то передавав поставляемому відповідний інструмент зі словесною формулою. Звідсіля цей звичай засвоїла теж Західня церква, а з часом впродовж віків, перейшов цей звичай і до Східніх обрядів при чому цієї церемо-

нії Східня церква до матерії не зачисляє, а узнає за матерію, згідно апостольської традиції, лиш рукоположення.

Цей звичай передачі інструментів перейшов і до нашої Церкви. В Требнику Петра Могили є така рубрика (подаю в лат. тексті за Жюжі):

“Cuilibet eorum quos ordinat episcopus manifestare debet munus, quod ei committit, sive divinam liturgiam, sive evangelii lectionem vel Apostoli, sive ut vasa gestet, sive ut ecclesiam decoret, quoniam quilibet ordo suum habet insigne proprium, quo sigillatim alius ab alio distinguitur; quod explanare debet episcopus”.⁹⁾

Форма

Щодо піддияконату й лекторату (чтець-півець, то між Східньою й Західньою церквою різниць у формі немає. Одна й друга церкви признає за форму ту молитву, яку читає святий над ординандом, поклавши руку на його голову. Інакше стоїть справа з вищими священствами. Католики, а теж деякі східні богослови, вважають за форму тайни молитву “Божественная благодать...”. Але не бракує і інакших поглядів. Деякі думають, що форму творить не лиш молитва “Божественная благодать...”, але й дві наступні молитви, які говорить святий. Оден з визначних східніх богословів, Гавриїл Север (1541-1616), не зовсім прихильний латинцям, а який все ж увів у східню богословію чимало понять схоластики, дефініює форму тайни священства так: “Форма, це божественная благодать, яка через рукоположення святого на святимого сходиться і творить з нього дійсного священника”.¹⁰⁾ Дефініція начеб то і ясна, а насправді не зовсім. Не зовсім тому, бо невідомо чи має він на думці молитву “Божественная благодать”, чи саму благодать, тобто ласку невидиму, яка при читанні молитви сходиться на святимого. Остання думка подибується й у західніх богословів, в тому теж і в св. Томи.¹¹⁾

⁹⁾ Jugie, op. c. 3:412.

¹⁰⁾ «Forma est divina, quae per impositionem manus pontificis in eum qui ordinatur descendit, et perfectum eum creat sacerdotem», cf. Jugie, op. c. 3:418.

А. Ішак: Догматина нез'єдиного Сходу. Львів, 1936, т. I, ст. 166.

¹¹⁾ «Impositio manuum in sacramentis Ecclesiae fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi quibus manus imponuntur quodammodo per quamdam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in Sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus Sancti, et in Sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis; unde et Tim. 1,6: Resuscites gratiam etc.» (Thomas Aq. Suppl. III, q. 84 a. 4)..

Флорент. Декрет для Вірмен має таку дефініцію тайн священства:

«Sextum Sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo: sicut presbyteratus traditur per calicem cum vino, et patanae cum pane porrectionem... Forma sacerdotii talis est: Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris etc. Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur». cf. Th. Simar, op. c. S. 798).

Character indelebilis

Західня церква признає два головні ефекти тайни священства — помноження освячуючої ласки з правом *ad gratias actuales tempore opportuno concedendas* та незнищенну печать на душі прийнявшого цю тайну. Не всі східні богослови поділяють ці думки чи вчення Західньої церкви, головню щодо другого ефекту — незнищеного знаку на душі священника. Приймавши, що тайна священства витискає на душі незнищенне знамено, треба прийняти: “раз священник — завжди священник”, тобто, що повернути його в мирянський стан, який він мав перед прийняттям цієї тайни, неможливо. Неможливо теж цю тайну повторити, так само як не можна повторити тайни хрищення. Це офіційне вчення католицької церкви (*de fide*), так справу остаточно рішив Тридентський собор (Сесія 23, кан. 4). Назагал Східня церква признає незнищенний характер тайни священства, однак не всі еволюціоністи чи ісповіди віри виразно про це вчать. Але, найперше про ласку.

І Схід і Захід згодні в тому, що тайна священства, як і всі інші тайни, приносить окрему благодать-ласку (про це теж в “Антиррезис-і” Смотрицького). Про цю ласку виразно просить святитель в молитві: “*Oremus ergo, ut veniat super eum gratia Spiritus Sancti*”.¹²⁾

Є однак певна розбіжність в поглядах, що саме треба розуміти під “ласкою”, чи треба тут розуміти освячуючу ласку в точному зміслі того слова, чи *gratiam gratis datam*, тобто спіритуальну власть і силу, яку священник при свяченні набуває. Та це контрверсія радше семантичного характеру, а не догматичного, бо як східні так і західні богослови визнають цю ласку перманентною, незнищеною і невід’ємною. А все ж, всупереч логіці, деякі східні богослови (а теж і церкви) не признають незнищеного знамена тайни священства. Головними опонентами незнищеного характеру є російські богослови 19-го століття. Один з них, митр. Філярет (Дроздов), що мав значний вплив на формування богословської думки в російській церкві дав цьому вислів у двох своїх письмах (22 січня і 9 грудня 1860 р.). В тому році трапилось, що Правительствующий Синод обговорював закон про повернення духовних осіб у світський стан. Постало важне питання: признає Церква незнищенне знамено, чи не признає? Дроздов упростив дорогу для закона ставши на тому, що “незнищенний характер” не має основи в Св. Письмі, про нього не згадують Отці Церкви, хоч згадують про незнищенний знак тайни хрищення. Не рішали про це теж давні Вселенські собори, ані теж немає про це згадки в “Ісповідях віри” Могили чи Дозитея, то значить, що “незнищенний знак” — *character indelibilis*, ніколи не був прийнятий в Східній церкві в характері догми.

Поки Дроздов висловив свою думку, він доручив простудіювати це питання трьом відомим богословам: мелітопольському єпископові

¹²⁾ Jugie, op. c. 3:419-420.

Кирилові, архимандритові Антонію (Капустіну) та архимандритові Порфирію Успенському. Всі вони, простудіювавши справу та по пильній застанові висловились за “незнищеністю знаку” тайни священства. Але Дроздов був іншої думки й не дивлячись на опінію цих трьох визначних православних богословів, заперечив їхні аргументи та подав Правительствующому Синодові відмінний погляд на цю справу. Спираючись на його опінію Синод без труднощів прийняв закон про повернення в цивільний стан духовних осіб, які самі цього бажали, або були судом присуджені на позбавлення чину. Думку Дроздова поділяли також такі відомі каноністи Горчаков і Ястребов. Це було офіційне становище російської церкви і вона під тим оглядом ріжнлася від інших церков Сходу. Треба, однак, признати, що й між російськими богословами й каноністами були й такі, які рахували помилковим становище Дроздова і радше поділяли вчення Західньої церкви (нпр. С. Малеванський, А. Мальцев, В. Екземпларській і ін.¹³)

З повищою матерією зв'язана, хоч непрямо, справа пересвячування. Згідно з Ап. кан. 68 і Карт. 57 Східня церква завжди забороняла пересвячування важко свячених кліриків. Одначе траплялося, знов же в російській церкві, що пересвячування були. Так, нпр., московський патріярх Йов одержав свячення два рази. В 1589 р. він вже був моск. митрополитом, значить вже мав свячення. Коли ж в тому році він дістав від Єремії II гідність патріярха, то при тому дістав ще раз, від того ж Єремії, такі ж самі свячення, як раніш. Російські богослови оправдували це пересвячення тим, начебо патріярхові для його уряду потрібна “подвійна ласка”, а тому й два свячення. Подібно теж зробив ерусалимський патріярх Теофан при введенні на патр. престол митр. Філарета Нікітича. Тож, хоч Східня церква забороняла пересвячування, деякі ерархи знаходили спосіб і причину на цю заборону не зважати.

Практика російської церкви відносно “незмазарного знака” духовної особи мала дуже прикрі наслідки.

Подібно, як в інших церквах Сходу, карне право російської церкви розріжняло легші й тяжчі кари на священників. До останніх належали екскомуніка (отлученіє) звичайна, або з додатковими карами, депозиція (снятие, низверженіє, лишеніє сана) і вкінці анатема. “Снятий” клірик в російській церкві, при запереченні “незмазарного знака”, нічим не ріжнився від звичайного “крестянина”. В інших церквах Сходу таких випадків мабуть не траплялось, бо джерела (доступні) про це не знають. Були й між греками прихильники російського вчення про незнищенний знак, але грецька церква (також серб Н. Милаш) цей погляд строго засуджувала.

Західня церква виразно висловила свій погляд на *character indelebilis* в постанові Триденського собору:

¹³) Jugie, op. c. 3:424.

“Si quis dixerit eum qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse anathema sit”.

(Trid. Sess. 23 can. 4)

Це не значить, що в Західній церкві не було випадків повернення кліриків до цивільного стану. Розуміється, Західня церква теж цю кару знає, а Понтіфікале Романум (Рим, 1752, ст. 334) має навіть окрему службу чи обряд деградації.¹⁴⁾ Має відповідні постанови про цю кару теж сучасне законодавство Західньої церкви. Але, повернення клірика в цивільний стан не означає, що ляїцизований клірик втрачає тим самим “характер” священника.¹⁵⁾ Ріжниця власне в тому, що Західня церква піднесла вчення про незнищенність священного знаку до ступня догми, а через те духовні особи хоч і повернулись в цивільний стан і втратили священні права, то ніколи не втрачають священного характеру. Вищі клірики, повернені в цивільний стан в Західній церкві, згідно канонічних постанов, обов’язані й далі до celibату.

Подібну постанову має й “Клері санктитаті”, з майже ідентичними санкціями: втрата уряду, бенефіцій, прав і привілеїв. Піддиякон і вищі від нього ступні, якщо перед свяченнями не були жонаті, обов’язані й далі до celibату.¹⁶⁾

Святитель

І Східня і Західня церква згідні в тому, що в а ж н о й дозволено уділяти тайни священства може єпископ-ординарій, зглядно вищий від нього єрарх в межах своєї юрисдикції. З делегації єпископа може уділити нижчих свячень (піддиякон, чтець-півець) у Східній церкві теж священник. Ігумен, або вищий від нього в чині, може святити на піддиякона чи лекторів ченців свого чина, у своєму монастирі. Давніше хорєпископи з дозволу ординарія могли святити всі чини, нижчі й вищі.¹⁷⁾

Згідно з давньою традицією єпископа може важно святити три, а найменше два святителі-єпископи (Ан. кан. I: “єпископа нехай поставляють два, або три єпископи”). Цікаву інтерпретацію цього правила має Милаш. Він думає так: єпископські свячення — це найвищі свячення у Церкві. Його, єпископа, повинен би поставляти, тобто святити собор єпископів, а коли б це з різних причин не було можливе, то принайменше два святителі. Він уважає, що це установа Божого права й що один єпископ не може передати другому тієї влади, яку

¹⁴⁾ E. Friedberg, op. c. 326, no. 4 (Formula degradationis nach dem Pontificale Rom., ed. Romae, 1752, p. 334).

¹⁵⁾ Codex Iuris Canonici (1917) Tit. VI De reductione clericorum ad statum laicalem, can. 211-214.

¹⁶⁾ «Cleri sanctitati», Litterae Apostolicae... Roma 1957, Cap. VI, can. 155-158.

¹⁷⁾ Нік. II (787) кан. 14; Анн. (314), кан. 13; Ант. (314) кан. 10.

сам має, а при тому задержати її і для себе. На це мали б вказувати відповідні місця в Св. Письмі (Діян. 13:1-3, I Тим. 4:14), а теж традиція Східньої церкви.¹⁸⁾

Західня церква має деякі відміни відносно свячень єпископа. Передусім тут і вибір кандидата і право його святити є застережені папі. Очевидно, з того застереження папа рідко робить ужиток і свячень dokonують єпископи, теж, згідно з традицією, три, хіба що від тої вимоги була уділена диспенса.¹⁹⁾ Подібну постанову про вибір чи радше назначення єпископа має “Клері санктітаті” (Кан. 392), що не зовсім відповідає старим звичаям Східньої церкви.²⁰⁾ У Св. Письмі немає виразної вказівки на те, хто і як має вибирати кандидата на єпископа. Але є кілька місць, які по аналогії, Церква від самих початків уважала відповідним до наслідування. Так, нпр., на місце Юди апостоли соборно вибрали (жеребом) Матея, Петро і Йоан поставили Якова ерусалимським єпископом, а в церквах, які апостоли основували поставляли єпископів незалежно один від другого.²¹⁾

Збираючи разом все досі сказане, бачимо, що ніяких догматичних різниць між Східньою і Західньою церквами у вченні про цю тайну немає. Одна й друга признає ту саму основу, обі покликаються на ті самі джерела — Св. Письмо, вчення Отців церкви, найранішу традицію і постанови соборів. Дефініція цієї тайни у Східніх богословів нічим есенціально не різниться від дефініції західніх. Тут і там та сама матерія (покладення рук) і та сама форма (молитва про призвання Святого Духа) — найважливі, фундаментальні елементи тайни священства.

А однак різниці виступають, доволі значні, в ефектах цієї тайни, в приміненні її до культу, обряду і влади, яка з тайни священства випливає. Західня церква розвинула священні чини до восьми, Східня зредукувала їх до п'яти. Західня церква докладно здефініювала цю тайну на Тридентському соборі й таким чином оминула дальших спекуляцій відносно “ласки” й “незнищеного знамена”, на Сході немає під тим оглядом однозгідної думки, а коли мова про “незнищене знамено”, то деякі церкви його зовсім не узнавали.²²⁾

¹⁸⁾ Нинодим (Милаш): Правила Православне Цркве с тлумаченьма. Нови Сад, 1896, т. I, ст. 43-44.

¹⁹⁾ CIC can. 324 #4: «Eos libere nominat Romanus Pontifex...»; can. 953 «Consecratio episcopalis reservatur Romano Pontifici...».

²⁰⁾ Діян. 1:15-26.

²¹⁾ Eusebii Hist. eccl., II, 1; III, 4 — I Тим. 4:14, Тит. 1:5..

²²⁾ Trid. Sess. 23, can. 3: «Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros Verbi Dei et Sacramentorum: a. s.».

Та найбільша різниця в інтерпретації цієї тайни виступає в сфері *potestatis magisterii et iurisdictionis*. Згідно вчення Східної церкви посідачем повної влади учительської і судейської, є єпископ, зглядно собор єпископів. Не те в Західній церкві, тут повнота влади, одної і другої належить папі, єпископові Риму. Хоч ця різниця не впливає з якогось відмінного вчення про тайну як таку, то та різниця, зумовлена інтерпретацією інших, з тайною священства суміжних постанов про владу в Церкві, становить камінь преткновенія між Сходом і Заходом.

Полишаючи питання влади, як неналежне до нашої теми, на боці, варт кинути оком на те, як ця справа відбилась у нас, у нашій церкві в поунійному періоді.

Наша церква приступаючи до унії, прийняла догматику католицької церкви, застерігши за собою непорушність обряду, церемоній, прав, тобто управи церквою і под. Але не минуло й тридцять років, як Рутський мусів просити дозволу на відбуття Кобринського собору (1626). Тим разом Рим дозволив дав (Урбан VIII), але на відбуття Львівського собору, пару років пізніше, не погодився. І хоч наша церква від початку мала всі прикмети помісности, то та поунійна помісність, крім обряду нічим помісности не нагадувала. Обрядових змін, крім самочинно вводжуваних поодинокими священниками, не було аж до Замойського собору. За те були інші.

Наші митрополити, чи єпископи, в пастирських звертаннях до вірних чи на важних документах писались так:

Josephus Dei misericordia archiepiscopus metropolitanus Chioviensis et totius Russiae...

(Рутський, 1616 р.)

або:

Арсеній з ласки Божої єпископ Львівський, Галицький, Каменця Подільського...

(Желіборський, 1648 р.)

Такої форми (імени й відклику на Божу благодать) уживали наші митрополити і єпископи здавна. Для уніятів зміна прийшла в 1661 р., не з ініціативи Риму, а з власної. Ужив її вперше перемиський єпископ Прокіп Хмелевський (рівночасно архимандрит монастирів в Дубні й Дермані) в листі на Жировицьку конгрегацію Чина ОО. Василян в грудні 1661 р. Він ужив такої форми:

Prokop Chmelewski, z Bożey łaski y stolice apostolskiey episcop Przemyslski y Samborski, administrator dieceziewy Luckiey, ostrogskiey, Dubiensi, Dermanski archimandryta".

can. 4: «Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra Episcopus dicere: Accipite Srititum Sanctum; aut per eam non imprimi characterem; vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse: a. s.».

(Археографический Сборник... Вильна, т. XII, ст. 65)

З того часу, від Гавриїла Коленди починаючи, писались й інші, наступні наші митрополити й єпископи "... милостію Божією и святой столиці апостольской...".

В Західній церкві, подібно як і в Східній, єпископи писались іменем і титулом своєї церкви до XII ст. Щойно тоді в XII ст. цю формулу в Західній церкві змінено, згл. поширено додавши до неї "ласку апостольської столиці".²³⁾

Але не всі наші єпископи чи митрополити точно придержувалися тієї форми, як це видно з деяких пастирських листів у 19 ст. Навіть новоіменованний митрополит Ангеллович зразу уживав старої формули.²⁴⁾

На Жировицькій конгрегації (1661) введено ще одну літургічну зміну — поминання папи на Службі Божій підчас Великого входу. Хоч конгрегація чина ОО. Василян, точно сказати, не становила офіційного форум уніятської церкви, то факт, що досі кожний митрополит був рівночасно протоархимандритом Чина й що Чин становив головну опору церкви, рішення конгрегації не лишались без впливу на напрямні розвитку церковної орієнтації. Уводячи цю зміну в богослужбегти свого обряду і "ceremonij cerkiwnych aby nie odmieniano".²⁵⁾ бовому тексті отці конгрегації все ж настоювали на тому, щоб бе-

²³⁾ «Die Bischöfe selbst benennen sich mit dem Taufnamen und dem Titel ihrer Kirche. Doch schoben sie vor dem Titel schon frühe «Dei gratia», und seit dem 12 Jahrhundert regelmässig «Dei miseratione et Apostolicae Sedis gratia» ein». (J. B. Sägmüller: Lehrbuch des kath. Kirchenrechts. Freiburg im Breisgau, 1904, S. 349-350.

З того часу латинські єпископи уживали таких формул:

«Dei et apostolicae sedis gratia...»; «Dei miseratione et apostolicae sedis gratia...» (cf. K. Gross — H Schueller: Lehrbuch des kath. Kirchenrechte. Wien, 1922, S. 194).

²⁴⁾ e. g. «Szeptycki, Leo Ludwik na Szeptycach biskup Lwowski, Metropolii Kiiowskiej u całej Rusi z Archimandrya Kiiowo-Pieczarska Koadjutor...» (Зап. НТШ т. 52, ст. 13). — "Яхимович Григорій, Божією милостію єпископ Перемисній, Самборсній и Сяноцкій..." (Ив. Е. Левицкий: Гал.-рус. Библиография... (1858, нр. III).

"Антоній Ангеллович, Божією милостію Митрополит Галицній, Архієпископ Львівсній, Єпископ Каменецкій... (1808 р.).

(M. Harasiewicz: Annales Ecclesiae Ruth., Leopold 1862, p. 787).

²⁵⁾ Поминання папи (на Великому вході) було введено на конгрегації 1661 р. і тоді ж, на Службі Божій, вперше папу поминали. Цю зміну зроблено на пропозицію холмського єпископа Суші, її (цю зміну) пізніше потвердив Замойський синод (1720 р.) Про це в протоколах конгрегації є так: «Przełożyl potym przewielebny oćiec episkop Chełmski całej congregacye u perswadował, aby starodawny zwyczaj, którego ieszcze przed oderwaniem się Grecij od najwyższego biskupa rzymskiego zażywano, u na służbie Bożej osobliwie imie jego, na znak najwyższego pastertwa jego, wspomniano, byl wznowiony...».

(Археогр. сборник..., т. XII, ст. 70, 72, 83).

Ці зміни в формулі, якою рекомендувались єпископи чи митрополити й поминання папи в богослуженнях, були результатом не церковного протоколу, а вчення про владу єпископів в Церкві, на Сході й на Заході. Не приймалися ці зміни легко, як видно з постанови Замойського синоду, але вкінці прийнялись, ті й інші, деякі не зовсім сумісні зі священним станом.²⁶⁾

Целібат (агамія)

Лишається, вкінці, сказати ще про найбільшу різницю між Східньою і Західньою церквами у цій священній сфері — право на женитьбу на Сході і обов'язковий целібат на Заході.

Щоб Церкву вести, їй служити, у ній рядити був покликаний окремих стан — священство. Ап. Павло не раз повертається до цієї теми, поучає, яким повинен бути священник, єпископ чи диякон (I Тим. 3:2-13, Тит. 1:5-9), щоб гідно сповняти свою службу.

В перших трьох століттях немає мови про целібат. Хто в жонатому стані вступає у священство, міг без перепон продовжувати своє подружжє життя. Після свячень вищі чини (єпископ, пресвітер, диякон) не могли женитись, хіба резигнували зі своєї служби. Лиш виїмково міг женитись диякон, якщо таке застереження зробив перед свяченнями.²⁷⁾

Були, очевидно, теж і безженні священники, але безженність не була обов'язкова, силувана. Деякі апостоли, між ними і ап. Петро, були жонаті.²⁸⁾ Найперше целібат виринув в Іспанії, на початку IV століття. Тут, на синоді в Ельвірі (306 р.) прийнято постанову (кан. 33) про те, що всі духовні вищого стану, тобто від диякона вгору, не могли женитись. Подібну постанову має також синод в Арле, в

²⁶⁾ Синод виніс таку постанову:

«... censuit etiam, ac praesepit, sub poenis arbitrio Ordinarii infligendis, ut ubicumque in sacris Dypticis commemoratio Romani Pontificis facienda erit, praesertim vero tempore sacrificii Missae in translatione Oblatorum, fiat claris, et expressis verbis quibus alter, quam Romanus universalis Episcopus designari non possit».

(Synodus Zamostena, an. 1720, tit. 1; cf. Codificatione Canonica Orientale, Fonti, Fasc. XI, Ius particulare Ruthenorum, Romae, 1933, no. 591).

Щодо "інших" впливів чи інновацій, то хоч вони й не "обрядові", то все ж не дуже сполучні чи сумісні з характером священної особи. Наприклад, у Східній церкві ніколи не було "ексцеленцій", "ннзяів" і тим подібних звучних титулів. У нас, майже до кінця 19 ст. теж не було ексцеленцій. Першою ексцеленцією у нас став митр. Сильвестер Сембратович, що дістав цей титул від царя Франц-Йосифа II в 1891 р. Немає під рукою відповідних джерел, щоб довідатись за які саме заслуги митрополит одержав цей титул. В кожному разі не за церковні, бо до цього цареві не було ніякого відношення. І так пішло, по нинішній день. (пор. "Зоря" 15 (27) грудня 1895, ч. 24, ст. 479).

Щодо "ннзя церкви", то це примітивне перехоплення з німецької титулятури "фюрст-ерцбішоф", середовічний титул засвоєний деяким владимим столицям.

²⁷⁾ Анкир. (314) кан. 10.

²⁸⁾ Мт. 19:10-12; I Кор. 7:7, 7:27.

Франції (314 р., кан. 29). Непослушним канон грозив депозицією, хоч церква рідко з того робила ужиток. Перша постанова Риму про целібат прийшла щойно 385 р. за папи Сірікія (384-399). Поскільки Ельвірський канон не мав виразної санкції Риму, то тепер папа грозив строгими карами кождому єпископові, священникови і дияконови, який буде жити в подружжі. Як видно з того декрету таких духовних (жонатих) було багато — *plurimi*, як каже папа.²⁹⁾

Наступні папи, Іннокетій I (401-417), Лев I 440-461), Пелагій II (590), Григорій Вел. (590-604), не дуже настоювали на тому, щоб священники відпускали жінок, якщо законно вступили в подружжя.³⁰⁾

Особливо останній, папа Григорій Вел., був під тим оглядом радше поблажливий, уважав, що вимога целібату — це важкий закон (*durum atque incompetens mihi videtur*), що трудно його перевести і що жонатий клир це факт, з яким церква мусить рахуватись.³¹⁾

Як трудно приймалася ідея целібату в Західній церкві видно хоч би з того, що протягом двохсот років (452-653) відбулось дванадцять помісних соборів (з того девять в VI ст.) присвячених передусім целібатній справі.³²⁾

Східня церква, посилаючись на Св. Письмо (I Тим. 3:2, Тит. 1:6, Мт. 8:14, I Кор. 9:5) і на практику апостольських часів, не бачила ніяких неправильностей в женитьбі клиру. Протівно, церква наголошувала святість подружжя, між іншим для поборювання ересі гностицизму, який вбачав у подружжі корінь всякого зла.³³⁾

Вперше почала Східня церква регулювати подружні справи клиру на Неокесарійському соборі 314 р. Згідно з постановами, прийнятими на цьому соборі, пресвітер, який посмів би оженитись, мав бути деградований, а коли б поповнив чужолюбство, екскомунікований і мав чинити публічну покітву (кан. 1). Щодо першого, то церква з найдавніших часів не дозволяла вступати в подружній стан тим, що прийняли овячення. Таку практику потвердив пізніше (691 р.) Труль-

²⁹⁾ Н. Милаш: Правила, т. I, ст. 473-482, коментар на Трул. кан. 13.

³⁰⁾ Bihlmeyer — Tüchle, op. c. v. 1, p. 110, 310, 314-5.

³¹⁾ «Volumus, ut sacerdotes... prohiberi debeant ne cum mulieribus conversent, excepta duntaxat matre, sorore vel uxore, quae caste regenda est» (Epist. lib. 1, ind. IX; Ep. 52);

«... hoc tatummodo adjecto, ut hi, sicut canonica decrevit auctoritas, uxores quas caste debent regere non relinquunt» (lib. IX ind. 11, ep. 60).

³²⁾ Conc. Arelat. (452) can. 2; Tours (461) can. 1, 2; Agde (506) can. 9; Rerunda (517) can. 6; Arelat. (524) can. 2; Avergne (535) can. 12; Orleans (538) can. 2; Orleans (541) can. 17; Orleans (549) can. 4; Elusa (551) can. 1; Mason (581) can. 11; Toledo (653) can. 5, 6. — cf. Hefele: Conciliengeschichte, II, 299, 588, 652, 678, 704, 762, 774, III, 3, 8, 37, 99. — J. B. Sagmüller, op. c. 165 sq.

³³⁾ Bihlmeyer-Tüchle, op. c., 1:151 — «Die Ehe galt der Sekte als eine Institution des Teufels; viele ihrer Anhänger enthielten sich auch des Fleischgenusses».

ський собор (кан. 6). Яким святим і достойним бажала церква мати подружжя видно з того, що невірна жінка становила канонічну перепону для свячень чоловіка. А коли б прогрішилась після того як він прийняв свячення, то за чоловіком застерігалось право розводу. Коли б він не бажав розводитись і хотів її задержати, то втрачав право священодійствувати (Неокес., кан. 8). Могли і єпископи бути жонатими, однак церква від самого початку уважала безженний стан єпископа кращим і досконалішим від жонатого.

Але, коли єпископ, пресвітер чи диякон важно подружились перед свяченням, то церква таке подружжя респектувала й освячувала.³⁴⁾ Ап. кан. 5 погрожує відлученням (екскомунікою) від церкви тому єпископови, пресвітерови або дияконові, котрий нагнав би свою жену під претекстом побожності, а коли б далі на тому настоював — деградацією. Це в тому часі, коли на Заході горіла завзята боротьба за й проти целібату. Кан. 3 Нікейського собору (325 р.) вправді забороняв єпископам, пресвітерам і дияконам держати дома “доведену жену”, але не забороняв святити жонатих кандидатів включно до єпископського стану. Ніхто не соблазнявся тим, що св. Григорій Богослов (329-389) єпископ Назіанзу був сином єпископа, теж Григорія, з того ж самого міста, або, що єпископ Севастії, Евстахій (IV ст.) був сином Евлалія, єпископа Кесарії Каппадокійської. Встановивши певні обмеження, церква на Сході не забороняла святити жонатих кандидатів на єпископів, чи на пресвітерів або дияконів. Аж до кінця VII ст. не бачимо ніяких перпон для жонатого кліру. Щойно Трульський собор (691) прийняв два канони (12, 48), які забороняли єпископові жити в подружжі. Але, не дивлячись на ті канони, церква ще довше як два століття толерувала жонатих єпископів і щойно конституція Лева Філософа (ок. 900 р.) припинила ті вольності.

На Заході Ельвірський канон, в тій же таки Іспанії, формально знесено на початку VIII ст. (Вестготський король Вігіца, 700-710), тобто пару років після того, як на Сході стали обов'язувати Трульські канони. В Іспанії появились знов жонаті єпископи. На початку XI ст., як видно з постанов синоду в Павії (1022 р.) духовенство в Італії було переважно жонате. В Ломбардії подружний стан священників боронила амврозіяньська церква. Про тогочасні відносини в Італії маємо свідоцтво (в дуже чорних красках) Петра Даміані, з Равенни. Сам він аскет, проповідник, мораліст, кардинал (1057 р.) написав книгу “Liber Gomorrhianus” (1049), в якій гостро виступав проти клірогамії — женитьби кліру. В Англії вперше завів був целібат св. Дунстан (959-988 Кентерберійський єпископ), але по його смерті зазмер і целібат.

³⁴⁾ Джерела згадують такі назви для жінок духовних осіб: *Episcopa, praesbytera, diaconissa* (cf. J. B. Sägmüller: *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts. Freiburg im Breisgau, 1904, S. 204, annot. 4*) тобто Владичиця, пресвітерша (попадя), діянонісса. Чи була теж “архиепископа”, про те не згадується.

Розуміється, одною з перепон целібату на Заході було те, що Східня церква не поспішала перевести його в себе. Тому Гумберт, як трапилась нагода, клеймив Східню церкву “єрессю Николаїтів”.³⁵⁾

За папи Лева IX (1049-1054) і Григорія VII (1073-1085) відбувся цілий ряд соборів (в Римі 4, Павія, Раймс, Майнц, Вечеллі, Салерно, Сіпонт, Мантуа), які загострили приписи відносно целібату, від піддиякона вгору. Лятеранський синод (1059), нпр., заборонив вірним слухати Служби Божої в жонатого священика. Все ж і в Франції й Німеччині женитьба духовних продовжалась. В 1078 р. Римський синод загрозив німецьким єпископам суспензою, якщо й надаліше толеруватимуть жонатий клир. Хоч і не зараз, то законодавство Григорія VII вкінці мало успіх. Але традиції вмирають помалу. Ще раз було піднято справу на Тридентському соборі, на якому сторонники жонатого кліру мали за собою світську силу (царя Фердинанда I). Однак тоді вже було запізно. Західня церква була в офензиві проти реформації.

Це короткий перелік подій, що вкінці привели до встановлення целібату в Західній церкві, якого непорушність відстоює Католицька церква безкомпромісно до сьогодні. По кожному більшому соціальному потрясенні та справа в Західній церкві вириває знов і знов. Так було по французькій революції, по першій і по останній світових війнах.

Целібат та наша церква

Сказане тут про целібат і женитьбу кліру має, очевидно, відношення теж до нашої церкви. Вона дістала частинно традицію Східньої, а частинно Західньої церков.

В джерелах для кодифікації Східнього права сказано таке про нашу церкву: “*In primo periodo disciplina Ecclesiae Ruthenae non differt a disciplina Ecclesiae Graecae seu Byzantinae in genere...*” і в іншому місці:

“*In secundo periodo fundatur disciplina Ecclesiae Ruthenae maxima ex parte in Concilio Tridentino, legibus exceptis quae cum ritu, locorum et temporum circumstantiis componi non poterant*”.³⁶⁾

Під дисципліною треба розуміти не лиш богословську науку в стислому значенні, але теж літургічну й правову систему, властиву Східній церкві. Традицію Східньої церкви у нас примінювано до місцевих умовин, а через те у нас витворились деякі відміни — правові й обрядові — від інших церков Сходу, в тому й від Грецької церкви,

³⁵⁾ Партія в рим. церкві пол. XI ст., що під проводом диякона Нинолая поборювала целібат (cf. Emil Friedberg: *Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts. Leipzig, 1909, S. 173, n. 15*).

³⁶⁾ S. Congregazione Orientale. *Codificazione canonica orientale. Fonti, Fasc. VIII. Studi storici. Tip. Polig. Vaticana, 1932, p. 589, 590.*

звідкіля християнство до нас прийшло. Це відноситься до першого періоду доби, до 1596 р.

Подібне можна сказати й щодо другого періоду. Приймавши догматику Західньої церкви, наша церква залишила за собою весь той цінний культурний фонд (обряди, звичаї, обичаї, партикулярні права і т. п.), які вона витворила впродовж віків і які на час унії посідала. Багато доброго вона втратила, особливо у правовій сфері, але ще й чимало доброго залишилось. В тому залишилось теж право на жонатий клір. Це одна з основних передумов, яку ставили отці Берестейської унії і яку Рим пообіцяв респектувати.³⁷⁾ Був час, в кінці XIX ст., коли цей привілей нашого кліру був дуже zagrożений. В жовтні 1891 р. відбувався Провінційний Синод нашої церкви у Львові, й між постановами цього синоду є таке:

“Синод сей вправді кріпко визнає, що стан безженний єсть досконалішим від стану подружнього, після слів Апостола: “не женивийся печется о Господніх, како угодити Господеви: а оженивийся печется о мірстіх, како угодити жені, разділися” (I Кор. 7:32-33). Понеже однакож Церква католицка з важних причин дозволяла і дозволяє, щоб клирики нашого обряду перед рукоположенням, або поставлені в нижчих чинах, мали свободу, після благодати даної їм Богом, або в безженстві завсіди перебувати, що було б найлучше, або женитися з дівицею, Синод признаючи цю свободу і полишаючи її ненарушеною, всетаки з огляду на пожиток і потребу нашої Церкви, упоминає настоятелів Семинарій, щоб студентів добре розположених до прийняття безженства, зичливою і розумною радою в тім постановленою удержували і утверждали”.³⁸⁾

Ця синодальна постанова, в такому виді як повище, перейшла до канонічних джерел для ревізії права Східньої церкви з'єднаної з Римом.³⁹⁾

Як відомо, такої постанови Львівський Синод не виносив. На Синоді була прийнята інша постанова, внесена єпископом Пелешем, у якій вправді признається, що “стан безженний досконаліший єсть від стану подружнього” по словам Апостола Павла: “Оженивийся доб-

³⁷⁾ «Matrimonia sacerdotalia ut integra constant, exceptis bigamis» (J. Pelesz: *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*. Wien, 1878, v. 1, S. 530). Право на жонатий клір потвердив теж папа Бенедикт XIV (1740-1758) в конституції «*Etsi pastoralis*» (26. V. 1742 р.) для Італіо-греків, яна посередньо має відношення й до нашого обряду.

³⁸⁾ Чинности и рішення руского провінціального Собора в Галичині, відбувшогося во Львові в році 1891. Львів, 1896. Тит. VIII, гл. VII, нр. 13.

³⁹⁾ S. Congr. Orientale. *Codificazione canonica orientale*. Fonti. Fasc. VIII, *Studi storici*, p. 596, no. 8; Fasc. XI, *Ius particulare Ruthenorum*, p. 147, no. 125 «*Coelibatus status perfectior, aptior pro sacerdotibus*».

ре творить, не женивийся лучше творить”, то дальший текст цієї постанови завважує, що слова Апостола є “євангелійською радою”, якої церква не накидає, а лиш дораджує, згідно зі словами єв. Матея: “могий вмістити да вмістить”. Церква завжди уважала подружжя жонатих кліриків за важне й дозволене й тому Синод бажає, щоб “тоє призволене і совершенно свобода для руско-католической Церкви лишилася”.⁴⁰⁾ Власне цю резолюцію, внесену єп. Пелешем, Синод прийняв. Посилаючи до Риму акти Синоду для потвердження, митр. Сембратович подав теж свою резолюцію, в тій редакції, як наведено вище, яку папа потвердив і яка увійшла до “Джерел” (Фонті). Як стала та зміна й чому митр. Сембратович подав відмінну від прийнятої на Синоді резолюцію, то це складна справа й вона не входить у наш розгляд. Коли б наша церква була формально схвалила целібат на Львівському Синоді, тоді її обрядова уніфікація й асиміляція була б пішла легко. Так не сталося.

По Першій світовій війні справа целібату виринула доволі гостро, в Чехословаччині й Польщі. Чеська католицька церква розколалась на двоє. Польським противникам целібату треба було вказати на те, що от уніяти, тобто українці-католики, резигнують зі свого права і заводять целібат. Пішов натиск на нашу єрархію, перевести ухвалу Синоду на практиці. Целібат уведено в Станіславівській і Перемиській єпархіях.⁴¹⁾

Організація нашого церковного життя в діаспорі, точніше в США, починається при кінці XIX ст. З 1890 р. маємо перший декрет Пропаганди (Конгрегація для Поширення Віри), що відноситься до наших священиків. Цей декрет піддає їх під юрисдикцію місцевих латинських єрархів, а відносно їхнього стану Пропаганда постановляє: “*Sacerdotes ritus graeco-rutheni, qui in Status Foederatus Americae Septentrionalis proficisci et commorari cupiunt, debent esse coelibes.*”⁴²⁾

Подібний розпорядок Пропаганди маємо теж з 1894 р. Тут Конгрегація наказує єрархам Східнього обряду не допускати до Америки жонатих священиків, отже відноситься це не лиш до наших, але й до інших східніх католиків.⁴³⁾

⁴⁰⁾ Висвітлення до історії Львівських синодів з років 1891 і 1897. Львів, ст. 23.

⁴¹⁾ Заходи ноло введення целібату в нашім духовенстві. Львів, 1925. — Танон: Висвітлення до історії Львівських синодів. Львів, 1924.

⁴²⁾ S. Congr. Orientale. Codificatione canonica orientale, Fonti, Fasc. XI, Ius particulare Ruthenorum, 1933, no. 631.

⁴³⁾ Ibid., no. 620 Sacerdotes in Americam emigrantes... «... qui coelibes aut vidui esse debent».

Джерела (Фонті) мають цілий ряд ріжних приписів, розпорядків, декретів і т. п., що стосуються нашої церкви в діяспорі.⁴⁴⁾ Найважніші з них два, оба з 1930 р., які вирішують справу стану нашого кліру в розсіянні. Їхній текст такий:

“Sacerdotes uxorati relate ad Americam et Australiam: Ad sacrum ministerium in praefatis regionibus non admittantur sacerdotes saeculares uxorem habentes, sed solum sacerdotes coelibes aut vidui. Vidui tamen iustis de causis ab hac Sacra Congregatione excludi poterunt ab iis dioecesibus et locis, in quibus eorum proles forte degat aut quocumque modo inveniatur, pariterque si in viciniis eorumdem locorum”.

(Fonti, Fasc. XI no. 641, S. Congr. Orientalis, 7 ian. 1930, Qua sollerti alacritate.)

І другий:

“Quoad autem sacerdotes Europae regionibus provenietes, ad sacrum ministerium exercendum apud fideles rutheni ritus non admittantur nisi sint coelibes (vel saltem vidui sine liberis) integri vita, zelo ac pietate praediti, sufficienter eruditi, a politicis factionibus alieni”.

(Ut supra S. Congr. Orient., 23 maii 1930, no. 633, Graeci-Rutheni ritus, cap. II, art. 15.)

З того часу ніяких принципіальних змін в стосунку до жонатого кліру Східніх обрядів в діяспорі не було. По війні, з напливом сотень жонатих священиків до Канади, США, Австралії і інших країн, Конгрегація їх толерувала й вони могли без труднощів священиодійствувати. Дедалі ставало трудніше й хоч було тут-то-там свячення жонатих кандидатів, то це були спорадичні випадки, виїмки від правила. Загально для всіх Східніх обрядів подружі справи кандидатів на священиків нормує “Клері санктітаті”.⁴⁵⁾

Щоб було ясно: згадані декрети Пропаганди з 1930 р. целібату в нашій церкві не вводять, вони лиш обмежують право наших жонатих священиків священиодійствувати в згаданих країнах. Тут нас не цікавить яка цьому причина, зумовлена льокальними зглядами чи принципіальною настановою Конгрегації. Як не було б, факт є, що такий закон існує і що наші єпископи мусять з ним рахуватися. Не вводить теж ніяких істотних змін Cleri sanctitatis щодо женитьби кліру східніх обрядів, а лиш уточнює і узагальнює приписи, яких на-

⁴⁴⁾ S. Congr. Orientale. Codificatione canonica Orientale. Fonti, Fasc. XI Ius part Ruthenorum 1933: nos. 620, 631, 632, 633, 641 etc.; Fasc. VIII Studi storici, p. 625 nos. 1, 2, 3 (S. Officii).

⁴⁵⁾ Cleri sanctitatis, 1957. Can. 68-75.

лежить триматися.⁴⁶⁾ З покликом, власне, на останній закон (Клері санктітаті) ерархія нашої церкви могла б (і повинна б) вимагати анулювання, або бодай завішення зобов'язуючої сили цих декретів. На додаток ще й тому, що жонатий католицький священник вже не є “невидальщиною” між латино-католиками, як теж з огляду на загрозовий спад покликань до духовного стану. Правда, покликання — справа Божа, але ж покликання на службу престола кандидатів у жонатому стані теж справа Божа. То чому б такому покликанню не сприяти! Ніхто не заперечує вчення ап. Павла про те, що досконалішим є бути овященикові безженним. Але він ніде не осуджує подружжя. Крім цього місця в листі до Коринтян (I Кор. 7:32-33) маємо місця в інших листах, де й натяку немає на те, що священникові недостойно женитись (I Тим. 3:2, 3:12; Тит. 1:6).

Целібат прийнявся в Західній церкві не легко. Треба було більше як тисячу років, поки він тут став твердою (більш-менш) ногою. Целібат не справа віри, чи та як довго він встоїться — вгадувати не беруться. Багато змін відбувається в Західній церкві на наших очах, то ж може не треба буде чекати другої тисячі (років) заки й на целібат прийде якесь аджорнаменто.

На Сході, чого часткою є наша церква, подружжя духовних осіб було такою ж самою святою тайною, як і подружжя світських людей, жінка є таким самим творивом рук Божих як і чоловік. На Сході лише гностики вбачали в жінці (й подружжі) корінь всякого зла, на Заході були й католики, які так думали.⁴⁷⁾

Багато чого доброго ми можемо навчитися від латинців, від Заходу, але ми теж маємо багато дуже добрих традицій Сходу, які ми повинні пильно берегти, як дорогий спадок предків. Як йдеться про клір, женитьбу чи целібат, Східня церква знайшла розв'язку. Хто скаже, що розв'язка не в дусі євангелії, хто заперечить, що “Восток свише”!?

⁴⁶⁾ Cleri sanctitati, can. 71: «... hae Litterae Apostolicae nihil innovat circa vigentem in unoquoque orientali ritu disciplinam».

⁴⁷⁾ «Disputatio nova qua probatur mulieres non esse homines nec salvari, 1595, це манускрипт. Друковане видання з 1595 р. має таний наголовок: Disputatio nova contra mulieres. Автор невідомий, приписується Валенсові Ацедаліюсові (Valens Acedalius, 1567-1595).

Богдан Казимира

ВИСОКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

“Нині брак великої мудрости, великої поваги і любови до людини, великої відповідальности за спадщину предків і долю нащадків відчувається як найбільша рана”.

Євген Сверстюк: “Собор у риштованні”.

Велика любов і пошана до духових надбань Греко-Католицької Богословської Академії у Львові стала рушієм у відзначуванні світлого 50-річчя цієї установи. Цим відзначуванням сплачують колишні студенти і абсолюенти Богословської Академії довг вдяки особам, які були творцями, керманичами і надхненниками цього великого діла. Вони висловлюють щиросердечне спасибі всім тим, які трудилися і клали основи під будову споруди, що їй на ім'я наука, освіта, творення кадрів. Ці особи, пів сторіччя тому, добре знали, що країна піднесеться з руїни нанесеної війною тільки тоді, коли нарід матиме високо освічених, чесних, жертвенних і відданих працівників-провідників.

Подібні прояви зустрічаємо теж підчас світлого розвою Русі-України за княжих часів, в часі татарського лихоліття, в литовсько-руській державі чи в Гетьманській Україні. Також у новіших часах находилися провідні люди, які вмiли розпалити вогонь бажання науки та освіти, і звичайно під кермою церковної ієрархії, провадити і захищати свій нарід перед знущанням і гнетом наїзників.

Воднораз цією доповіддю складаю від себе глибоку подяку цій достойній і світлій установі, якій завдячую багато. В Богословській Академії закінчувалося різьблення мого світосприймання. Там я збільшував і поглиблював знання, з яким опісля пішов, як багато з нас, у далекий світ.

У Торонті, підчас цих святкувань, зібрані вихованки Богословської Академії виявляють свої почування і бажують, щоб Український Католицький Університет імени св. Климента Папи, переємець традицій і праці Богословської Академії, розвивався і міцнів у своєму розвоєві та повернувся переможно у Вільну й Незалежну Україну.

Щоб краще відповісти в цім нарисі на поставлене питання про вплив науки і освіти на життя українського народу, пропоную зробити мандрівку у минуле і познайомитися з подіями, що проходили в сивій давниці. Їх буде треба обтрусити з пилу минулого, щоб таким способом світла давнина краще виявилася у своїй повноті.

Отже говоритиму про джерела різногранного духового різьблення людини, тобто про вплив науки, освіти, мистецтва тощо в добі Київської Русі. Опісля згадаю час монгольського лихоліття, литовсько-руську державу і Гетьманську Україну. Вкінці зупинюся на подіях найновіших часів. Таким способом наявно побачимо, як наука і освіта впливали впродовж історії на збереження і скріплення ідентичності українця, а далі й на те, як у різні часи вони причинялися до того, що Русь-Україна була в крузі перших народів на Сході Європи.

Таким способом будемо мати діло з наукою, а через науку з освітою і культурою, що входять в круг діяння вищих наукових осередків, відомих нам досьогодні. Ці установи були в історії України тим засобом, який з'єднював, формував і скріплював нарід у хвилинах піднесення і розвою чи тяжких досвідів.

Український нарід, тобто наші предки у давньому минулому, формувалися і здобували свої культурні надбання довгим шляхом.

Споювання різних слов'янських племен, які часто-густо ворогували зі собою, в одну державу натрапляло на поважні внутрішні і зовнішні перепони. Князі Київської Русі старалися скріпити себе найперше внутрішньо. Оцінюючи сьогодні ці намагання бачимо, що це не було легке завдання. Із примітивних племен-спільнот мала витворитися завершена цілість. У тому важливому завданні стало відогравати визначну роль християнство, яке було тим засобом, що спював різні племена в одно. Загально прийнято, що християнство завів у древній Русі-Україні князь Володимир Великий в 988 році. Разом з християнством туди загостила наука і освіта. Князі стали пильно звертати увагу на те, щоб місцеве населення, зокрема керівна верства була грамотною. Вони старалися створити з них провідні, освічені кадри. Тому вже в 988 році засновано в Києві першу школу. Через передбачливе плянування провідних державних і церковних мужів — Київська Русь стала незабаром головним політичним і культурним осередком у Східній Європі.

Із Несторової літописи "Повість временних літ" довідуємося, що князь Володимир "почав забирати дітей визначних людей і давати їм книжну науку. Літописець далі записав, що "матері плакали над ними, ... оплакували їх як померлих". Князь робив це для добра своїх співгромадян, бо ті, які були при кермі держави ставали віч на віч із освіченими сусідами, у нашому випадку із греками. Через старання князів і піклування Церкви — Київська Русь стала незабаром здобувати собі належне місце між іншими країнами. В Київській Софії, як теж при храмах, існували школи, а при них були бібліотеки. На жаль, дотепер нема вістки про знайдення книжок-рукописів із X сторіччя.

Книжні пам'ятки з наступних сторіч, як фахівці оцінюють, це справжні високомистецькі твори. Це вказує на те, що їхні творці

відзначалися тонким смаком і високим рівнем мистецького виконання.

XI сторіччя — це доба, в якій Київська Русь являється державною потугою і культурним осередком. Історія записала, що героєм тих часів уважалося відважного лицаря, патріота і державного мужа. Його завданням було дбати про безпеку кордонів держави, про розвій і добробут мешканців країни.

Тодішні виховники клали основи під рідну історію і цементували державу. Вони патріотично промовляли до своїх земляків і з належною шаную говорили про тогочасних володарів-корманчів держави. Ось один приклад: “... похвалимо ж і ми скільки сили нашої... великого кагана нашої землі Володимира, унука старого Ігоря, а сина славного Святослава, що свого часу владарствували, мужністю і хоробрістю прославлялися в багатьох країнах. ...владарювали в Руській, відомій і знаній у всіх чотирьох сторонах землі”.

Так говорив до своїх земляків Іларіон, перший київський митрополит, не грек, а українець (1051 р.), великий патріот і блискучий ум у своєму творі “Слово о законі і благодаті”. Цей високопоставлений церковний достойник виявив себе державним мужем, вченим і виховником народу. Зразу можна запримітити, що людей такої міри могли видавати тільки свої школи. Вони підготовляли освічених кандидатів на пости в церковній ієрархії, в державному апараті, шкільництві, мистецтві, тощо. Виховно-науковими інституціями була охоплена не тільки хлоп'яча молодь, а також дівчата, бо вже в 1086 році в Києві існувала така школа для дівчат.

Вправді з наступних сторіч не маємо великого числа свідочств про високу освіту-культуру в древній Русі, зокрема на теренах Київської землі. Проте збережені рукописні збірники та мистецькі твори вказують на високий рівень і багату культуру наших предків. Словом, мешканці Русі-України не стояли позаду тогочасного населення західно-європейських країн. Наші сусіди вважали собі за честь бути у зв'язках з Україною, навіть тоді, коли наїзди кочовиків підкосили Її крила.

Ми знаємо про те, що в Русі-Україні розвивалася література, наука, шкільна освіта, мистецтво, право, тощо. Багато творів, що послужили б нам за довідковий матеріал для дальших дослідів, впали жертвою воєн, вогню чи просто знищення наїзником, який бажав затерти сліди українського вкладу у загальну скарбницю Східної Європи. А те, що заціліло і збереглося досьогодні, наїзник нещодавно знищив в архівах Києва. Цим робом він хотів затерти сліди українських осягів як теж української самобутности. На щастя, приходять нам з поміччю нові відкриття, про які доривочно довідуємося із повідомлень, що приходять з Німеччини, Польщі чи іншої сусідньої з Україною держави.

Проте знаємо про деякі твори історичного, богословського, літературного чи правничого характеру. Це вказує, що в X – XII сторіччях ми мали визначних мужів науки. Іншими словами вони навчалися найперше у високих школах, що тоді існували, були свої науковці, були рідні “академії”, що відігравали важливу роль у житті нашого народу. Вони навіть витворили тип освіти тодішньої освіченої людини, т. зв. “поученіє книжное”. По городах існували школи, що на ті часи давали основне знання з богослов'ї, стислих наук і філософії. До нас дійшли деякі твори із тих часів як: Ізборник Святослава, Церковний Устав Володимира, далі Руська Правда з XI сторіччя, Повість временних літ чи Слово о Полку Ігоря з XII сторіччя, щоб згадати тільки деякі.

Як бачимо Русь-Україна мала розумних мужів між духівництвом, як теж між державними провідниками. Здається першим київським митрополитом-українцем був Іларіон (1051-1054), визначна особистість, далі славний володар князь Ярослав († 1054 р.), історик-літописець чернець Нестор, еп. Кирило Турівський (коло 1130-1182 р.), який був найкращим проповідником перед татарською добою, далі ігумен Данило, великий український патріот, відомий зі своїх мемуарів про подорож до св. Землі, князь Володимир Мономах (1113-1125 р.), автор “Поучення дітям” (Володимир Мономах мав говорити 5-ма мовами), чи Климентій Смолятич, київський митрополит (1149-1154), який вславився як проповідник і філософ. Отже вже в заранні росту Русі-України були замітні адміністратори, науковці, вчені філософи. Вони мусіли вишколюватися у вищих школах, яким завдячуємо високу освіту цих людей. На жаль, про само ці установи — не знаємо багато.

Постійні монгольсько-татарські наїзди і пљондрування України від'ємно впливали на розбудову української держави, на розвій науки, освіти й культури. Одначе наші предки, які зацілилися підчас цих нещасть, зуміли створити новий стан розвою наукового й культурного життя. Нащадкам Галицького князя Романа вдалося об'єднати Галицькі і Волинські землі в одну державу і продовжувати працю своїх світлих попередників.

На початку XIV сторіччя, тобто в час литовсько-руської держави, українська наука і культура стали асимілювати литовців. Українська мова була в той час у Литві державною мовою. Цієї мови вживали в суді, нею користувалися старшина і королівський двір. Цієї мови теж учили по школах. Словом, український елемент виявив себе сильнішим, і став інтегрувати литовську провідну верству. Це вказує, що наші предки, які навчалися у своїх школах, отримували належну освіту та перевищували нове довкілля та його погличували. В XVI сторіччі українська наука, література і культура так далеко розвинулися, що стали притягати визначних утікачів з Мос-

ковії (напр. друкар Іван Федорович і інші), яких там переслідували.

В ході історії постійно зростало серед провідного українського середовища, включаючи козацтво, бажання розвивати освіту й рідну культуру. Це скріплювало нарід і таким способом стало творити з поневоленої маси національний моноліт. Науково-культурне і мистецьке життя стало підсилюватися і оформлюватися. Воно брало в основи давні українські традиції, мережені західньо-європейськими впливами. Це часи, коли постають школи середнього і вищого типу.

Одною з таких шкіл була Острозька школа (Академія), що її заснував князь Константин Острозький. Ця академія, що постала в 1577-80 роках, разом з Острозькою друкарнею відограла визначну роль в скріпленні української самобутності. Князь Острозький згуртував довкруги цих заведень кращі сили діячів науки і культури, як Герасим Смотрицький (з 1576 року перший ректор академії), Клірик Острозький, Зизаній Тустановський, Іван Федорович і інші. Ці одиниці розпочали визначну працю національно-культурного відродження України. В цій Академії вчили крім церковно-слов'янської мови ще мови грецьку і латинську, як теж такі науки як математика, астрономія, граматика, риторика і логіка. Це були предмети, що їх викладали в тодішніх колегіях. У 1581 р. вийшла в Острозі Біблія, що було досягненням великої ваги. Це була перша повна друкована Біблія серед усього слов'янського світу. Учнями тієї Академії були Мелетій Смотрицький, пізніший гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний та інші. Не входячи ближче в подробиці бачимо, яку велику роль відіграла Острозька вища школа в житті українського народу.

Коли на Волині діяв кн. Константин Острозький, видатний політичний і культурний діяч, світська людина, який старався допомогти своєму народові наукою та освітою, тоді, приблизно 50 років пізніше, проявив себе в Києві інший визначний церковний і культурний діяч. Це був Петро Могила (* 1649), архимандрит Києво-Печерської Лаври, пізніший київський митрополит. Петро Могила виховувався в Україні, а високу освіту дістав у Західній Європі, де між іншим студював богослов'ю. Як київський митрополит, П. Могила розгорнув велику діяльність. Він створив світлу епоху в історії Української Церкви, як теж в історії культури всього європейського Сходу. Він був відданий традиції та ідеалам православного Сходу, але теж розумів заслуги католицького Заходу. Його бажанням було створити синтезу вселенськості на базі Руської Церкви (тобто української і білоруської). Він також зумів згуртувати визначних учених і культурних діячів, заснував у Печерській Лаврі школу в 1631 році і дав початок Могилянській Колегії, знаній також під назвою Академії. Ця колегія стала найбільшим освітньо-науковим осередком усієї Східної Європи. За спонукою Петра Могили Лаврська друкарня розгорнула видавничу діяльність. Розуміючи вагу історичних традицій та історичної тягло-

сти — митр. Могила став реставрувати церковні пам'ятки великокняжого Києва як напр. Святу Софію, Десятинну церкву, Печерську Лавру і т. д. Він став переводити перші в той час розкопки в Україні і таким способом старався зв'язувати славне минуле з теперішністю.

Своїм витонченим умом митр. Могила потрапив піднести понад свари і дрібничковості будня. Він у 1628-29 роках тісно співпрацював з митрополитом Велямином Рутським над утворенням українсько-білоруського патріархату, поєднаного з Римом.

Під впливом праці Могилянської Колегії та старань самого митрополита Могили назрівала ідея відродження української державности. Тому не диво, що пізніші керманічі українського церковного життя гляділи на працю і старання Петра Могили та його окруження з належною пошаною і признанням. Вони старалися здійснювати багато з його ідей. На думці маю нашого Слугу Божого Великого Митрополита Андрія з його візією з'єднання Церков і ролі в тому Помісній Українській Католицькій Церкві.

Під впливом старань кн. Константина Острозького, а пізніше теж митр. Петра Могили та гурта вчених, яких він зібрав біля Колегії-Академії, Київ наново став осередком, де розвивалося і процвітало наукове і культурне життя. Чужинці, які в той час відвідували Україну висловлювалися з похвалами для українців. Вони між іншим казали, що "... українці — це люди вчені, ... є знавцями риторики, логіки і всякої філософії. ... всі українці, за малим винятком, є грамотні. ... Навіть більшість їх жінок і дочок уміють читати". Головну роллю у споюванні українського народу в моноліт, як завжди, так і тепер, відогравала рідна Церква.

Це були часи, коли науку і освіту в Україні високо цінили, і коли деяка кількість молодих українців виїздила закордон кінчати свої студії. За границями України навчалися такі славні мужі як Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович, Петро Могила, Теофан Прокопович і інші. Молоді українці виїздили до таких славних університетських осередків як Падуа, Лондон, Ляйден, Ляйпціг, Гетінген, Париж, Прага, Данціг, Кенігсберг, Рим, Оксфорд, Кембридж і інші центри.

Між іншим, з неопублікованого листування Слуги Божого Митрополита Андрія знаю, що в XVI сторіччі українські студенти студіювали також у Відні і Грацу. У той час було чотири стипендії у Відні і вони тривали впродовж XVI сторіччя, як висловився в одному листі митр. Андрій. Також у Грацу в той час студіювали наші студенти-богослови. На студії до Риму, Відня і Грацу висилав студентів Велямин Йосиф Рутський, київський уніятський митрополит, який старався мати освічений клір.

Наукою, освітою і мистецтвом теж піклувалися гетьмани, як Богдан Хмельницький, Іван Самійлович, далі церковні ієрархи, козацька старшина і багаті міщани.

Гетьман Іван Мазепа в особливіший спосіб дбав у Гетьманській Україні про різногранний розвій науки, зокрема історії та освіти. Він підніс на високий рівень українське господарство і з новим розмахом повернув розвій української культури в бік Європи. В його добі оформився в архітектурі стиль т.зв. українського барокка. Мазепа зокрема був щедрим меценатом у будові церков (напр. у Києві, Чернігові, Переяславі і т.д.), відновляв старі храми, стало процвітати світське будівництво, наука й шкільництво. За його старанням було перетворено в 1694 р. Києво-Могилянську Колегію на Академію, далі засновано колегію в Чернігові і школи в інших місцевостях. Стала розвиватися література, в якій оригінальною творчістю відзначалися такі автори як Дмитро Туптало, Степан Яворський, Іоан Максимович, Теофан Прокопович і самий гетьман Мазепа.

Хоч Київ у державному розумінні не був на вершку своєї слави, то всетаки не втратив своєї притягальної культурної сили. Там училися головню студенти українці. Але в Києві теж перебували на студіях численні студенти чужинці, інколи поверх 100 осіб.

У XVI і XVII сторіччях в Україні розрослися визначні наукові осередки зі своїми школами і друкарнями. Згадати б тільки такі відомі вже нам центри як Київ, Остріг, далі Львів, Дермань, Луцьк, Почаїв і інші. Це були часи, коли Україна видала низку славних науковців, літераторів, богословів, полемістів, тощо. Такий буйний розвій української духовости не був до вподоби сусідам з півночі. Цариця Катерина II повела наступ на наукові і культурні надбання України, примінюючи всі засоби русифікації. З 1775 роком прийшов кінець вольностям в Україні. Русифікація повністю вдарила по Церкві, наукових інституціях, усіх проявах духової і матеріальної культури українського народу.

Моєю ціллю не є визбирувати і впорядкувати подрібно імена, події і напрямні про розвій і стан науки і освіти в Україні, бо це переходило б завдання цього нарису. Головна думка, що просвічує є така: розвій науки і освіти в Україні постійно йшов у парі з культурними надбаннями в нутрі країни. Наука, освіта й культура корисно впливали на населення, зберігали його та причинювалися до того, що воно стало отримувати суцільне завершення. Цей стан теж впливав на сусідні народи, які навчалися на українському прикладі.

Із дотепер сказаного бачимо, що впродовж історії України були два головні осередки, що сприяли і допомагали науково-культурному розвоєві. Це були держава і церковна ієрархія, включаючи сюди теж настоятелів монастирів. У часах коли приходив занепад української державности, тоді журбу і старання за розвій науки і освіти серед народу майже повністю перебирала рідна Церква разом з ієрархією і духівництвом.

Так було у ранні часи Русь-України, таке саме явище помічуємо через цілу нашу історію.

Відновлена в 1808 році Галицька митрополія стала одним із провідних чинників українського національного відродження. До того причинилися теж багато гр.-катол. Духовна Семінарія у Відні, відома під назвою Барбареум 1774-1784 р.), гр.-катол. Духовна Семінарія у Львові (1783 р.), “Студіум Рутенум” при Львівському Університеті (1787 р.) та інші установи, що стали вирощувати українську провідну верству. Згодом Галичина стала українським Піємонттом.

Успішні висліди не приходять легко, самі зі себе. Вони вимагають постійної і скоординованої праці провідної верстви (церковної чи світської). Це в більшості залежить від одиниць з проводу. Вони повинні вичувати відповідальність, що на них поклала історія і робити все в тому напрямі, щоб належно виховувати, школити й провадити свій нарід.

Таких провідних людей мав український нарід впродовж історії (духовних і світських), які старалися піднести свій нарід. Це піднесення приходило через науку, освіту, школи. Найновіші часи, в яких ми жили і тепер живемо, були багаті в подібні події. Ці події залишають виразний слід в історії українського народу.

Листкуючи історію України помічуємо, що наші сусіди-наїзники користали з багатства української землі та культурних надбань її населення. Вони старалися поглотувати здібних і творчих українців, які через повну інтеграцію і асиміляцію, говорячи теперішніми термінами, творили їм надбання у різних ділянках, зокрема науки, освіти й культури. Одначе окупанти не потрапили перетравити українського елементу в його культурно-національних формах, що витворилися через сторіччя і черпали сили з духовості Києва й Львова.

Нещодавно Провидіння дало нам двох мужів, які зуміли запалити уми й серця української спільноти до витривалої праці й жертви. Вони повели пляново розроблену акцію в розгортанні різних ділянок духового життя. Вони теж вказали, що слід стати на захист і оборону рідного народу перед насиллям і кривдами, завдаваними чужими.

Один із цих мужів — це наш Слуга Божий Митрополит Андрій — оновитель релігійно-громадського життя української спільноти. Він, задивлений у світлу традицію минулого, старався її відродити, розвинути і пов'язати з потребами теперішности. Його серце охоплювало всіх українців. Львів, осідок його митрополичого престолу, став осередком релігійного, наукового й культурно-громадського життя. Митрополит Андрій старався піднести моральний і матеріальний стан галицького населення. Він йшов теж з поміччю тим, які пішли на поселення чи то в Європі чи в Америках: Північній (США і Канада) і Південній (Бразилія і Аргентина). Державні архіви Відня, Варшави

як теж епархіяльні архіви латинської ерархії в Канаді багато нового світла кидають на його працю і опіку над своїми братами, які були його колишніми вірними та опинилися поза границями вужчої батьківщини.

Митрополит Андрій зумів згуртувати коло себе групу людей, які стали йому до помочі. Між його близькими співробітниками був теж молодий ієрей, о. д-р Йосиф Сліпий. Владика о. Андрій знав добре, що з українцями буде рахуватися світ тоді, коли вони будуть освічені і будуть себе різногранно проявляти в різних ділянках життя. Тому він подарував українській спільноті Греко-Католицьку Богословську Академію у Львові, — цей Світильник Істини, що про нього дотепер так докладно і з великою любов'ю зібрав і опублікував документацію наш колега д-р Павло Сениця.

Окремими нарадами і урочистостями в Торонті відзначено 50-річчя з дня основання цієї єдиної своїм змістом високої української наукової установи. Було намічено обговорити справи, зв'язані з розвитком і досягненнями Богословської Академії. Богословська Академія впродовж свого, релятивно недовгого, існування проробила велику роботу для Церкви і Народу та залишила незнищений слід. З неї вийшли кадри високо кваліфікованого духовенства й трудової інтелігенції. Вони не застидали своїх опікунів і виховників.

Також належну увагу присвячено Його Блаженству, о. Йосифові, Патріярхові Помісної Української Католицької Церкви, першому ректорові Богословської Академії, а тепер ініціаторові і основникові Українського Католицького Університету з осідком у Вічному Місті.

Український Католицький Університет імени Климента Папи, в своїх чудових приміщеннях, розвиває і закріплює працю своєї попередниці, Львівської Богословської Академії.

Моральні здобутки обидвох інституцій безцінні. З них щедро користує українська спільнота. З признанням і висловами глибокої пошани про них висказуються український Божий люд, як теж неукраїнці — високопоставлені особи в церковному житті, як теж і світські, яких доводилося нам зустрічати у різних країнах. Напевно, якщо не було б Богословської Академії, то не було б її вихованків, які йдучи на скитання понесли зі собою ідеали своєї школи, щоб їх далі зацвплювати на нових місцях поселення. Якщо не було б Богословської Академії — не було б також теперішніх досягнень, якими спільно радіємо.

З уваги на специфічність теперішнього положення і невідоме майбутнє, що не віщує безтрудних успіхів, правдоподібно треба докладно застановитися над тим, що слід робити, щоб діло почате Слугою Божим Митрополитом Андрієм у 1929 році, а тепер відновлене Патріярхом о. Йосифом, розвивалося і збагачувалося новим науковим

дорібком. Треба повести справи так, щоб це діло розросталося і закорінювалося та поширювалося далі. Бо розвій і закріплення української науки, як колись так і тепер — це єдине забороло у збереженні української ідентичности на поселеннях і в Україні. Це противага духовому народобивству, що його пляново переводить ворог в Україні. Це теж поміч Божому людові, який шукає опіки й нап'ямних від свого церковного проводу.

Павло Сениця

ОСТАННІ ДНІ ЖИТТЯ, СМЕРТЬ І ПОХОРОН СЛУГИ БОЖОГО МИТРОПОЛИТА АНДРІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

В вересні 21-23 1979 року ми були свідками величавих святкувань 50-ліття Синоду наших Владик під проводом Митрополита Андрія, що відбулися в Римі від 21 до 29 жовтня 1929 року, 40-ліття Єпископських свячень Блаженнішого Патріярха Йосифа 22 грудня 1939 року, та 10-ліття посвячення Собору Святої Софії в Римі 29 вересня 1969 року.

В листопаді цього року минає 35 літ від смерти Слуги Божого Митрополита Андрія, а також 50-ліття основання Митрополитом Андрієм Української Богословської Академії у Львові, одинокої високої школи не лише в Галичині, але на всіх землях нашого поселення.

Кожний з тих ювілеїв це окрема сторінка в історії нашої Церкви. Про ці ювілеї багато авторів писали в різних журналах, часописах, виданнях на сторінках Церковного Вісника та на викладах УКУ, а про Українську Богословську Академію появилася обширна праця автора п. з. "Світильник Істини" в двох томах. Зате про останні дні, смерть і похорони Слуги Божого Андрія, хоч і багато писалось, то одначе з деякими помилками, рядом з непотвердженими вістками, як підозрінням про отруїння Митрополита Андрія, про смерть в "чужій хаті", в палаті польського архієпископа Твардовського, про участь в похоронах Хрущова з вінком від Сталіна, про участь 30 православних єпископів, представників московського патріярха. Ці вістки і нині ще ширяться!

Щоб закінчити і зліквідувати ці сплетні, варто читачам пізнати автентичні документи і свідчення живих свідків, що були присутні в митрополичій палаті в часі останніх днів, смерті і похорону Митрополита. Тими вірогідними свідками є наш Патріярх Йосиф, тодішній єпископ помічник з правами митрополичого наслідства, і о. Петро Крєвза (граф Ржевувський, домініканин східнього обряду. Він

перший доніс вістку до Риму в 1945 р. про невідрадіні відносини нашої Церкви під більшовицькою займанщиною. Преосв. Іван Бучко іменував його в роках 1954-57 першим постулятором беатифікації Слуги Божого Андрія. Отець Кревза помер 9 квітня 1971 року в мілянській лікарні і був похований 16 квітня 1971 року на римському кладовищі Кампо Верано в гробниці папської колегії св. Атанасія. Крім згаданих, були ще свідками деякі священики, монахині та лікарі.

На свідченнях заприсяжених свідків базуються теперішні документи беатифікації, як "Артикули для започаткування інформативного процесу беатифікації і канонізації Слуги Божого Андрія Шептицького"... (Накладом Постуляції М. А. Рим 1958). Про ці свідчення буде мова далі!

Та поки буде мова про ці свідчення, варто читачеві довідатися, на яких документах спиралися автори тих неправдивих вісток про останні дні, смерть і похорон Слуги Божого Митрополита Андрія?

Перший ці вістки подав щоденник "Краківські Вісті": ч. 293 з 24 грудня 1944 в статті "Використовують навіть популярність Митрополита". В згаданій статті між іншим написано: "Під час теперішньої окупації більшовики ще обережніше поводитись супроти Митрополита, ніж під час першої, визнаючи, який велетенський авторитет має Митрополит Кир Андрій між українським народом. Коли ж 1-го листопада ц. р. розійшлася блискавкою по Львові і по краю трагічно-сумна вістка, що улюбленого Митрополита не стало в живих, більшовики вирішили використати його популярність для своїх задумів. З цією метою навіть оголосили у своїй пресі (!), що похорон Митрополита відбудеться на державний кошт. У день похорону (5-го листопада) з'явився у Львові сам голова совнаркому з Києва Нікіта Хрущов... з вінком від Сталіна...

На похороні виголосив один большевицький достойник промову, в якій назвав Митрополита найбільшим українцем після Шевченка. При цій нагоді дісталось українським провідникам на еміграції, мовляв, вони залишили український нарід, спасаючи себе. На похорон привезено теж кільканадцять православних єпископів з України і Росії, так що всіх церковних достойників у митрах начислювали на похороні до 30. Українське громадянство Львова і краю взяло, самозрозуміло, масову участь у похороні, так що і подвір'я архикатедрального храму св. Юра, в підземеллях якого спочили тлінні останки Митрополита, і велика площа св. Юра, і всі бічні вулиці аж до самого середмістя були виповнені десятками тисяч народу, що слухали заупокійного Богослуження і похороних пісень крізь голосники".

Хоч щоденник поставився критично до цих поголосок, наводячи протест Митрополита до більшовицької влади під час першої окупації Галичини:

“Українське громадянство Львова і краю ще не освоїлося з думкою, що на горі св. Юра нема вже улюбленого Князя Української Католицької Церкви Митрополита Кир Андрія, який у найважчих хвилинах у житті народу все мав відвагу стати в обороні його прав. Як відомо, під час першої більшовицької окупації в роках 1939-41 Митрополит виступив з рішучим протестом проти заборони навчання релігії у школах, проти конфіскації церковних і монастирських земель більшовиками та проти переслідування українського духовенства і взагалі українського народу більшовиками”.

Та, згадуючи про розстріл більшовиками брата Митрополита — Лева, говорить ясно, що це все то іронія:

“Щоб зрозуміти вповні іронію цього факту, вистане згадати, що ті самі більшовики після першого свого приходу до Галичини вбили брата Митрополита — Лева Шептицького, члена Кураторії Національного Музею, і викинули з родинного гробівця в Прилбичах кості батьків Митрополита... Але тепер, коли українська проблема стала пекучо-актуальна, прийшлося і більшовикам хоч-не-хоч також грати на українських національних і релігійних почуттях. Проте в їх будьяку зміну ніхто не вірить, так як не вірить, щоб свою природу міг змінити вовк”. (Докладніше про протест Митрополита Андрія дивись працю автора “Світильник Істини” ч. II, стор. 190).

Все ж таки багато авторів повторили подані вістки щоденника “Краківські Вісті” в своїх працях. І так знаний публіцист Степан Баран в своїй праці: “Митрополит Андрій Шептицький, життя і діяльність”, Мюнхен 1947, на стор. 19-20 повторив дослівно вістку згаданого щоденника. Цю вістку, а може й на підставі праці Степана Барана, повторив д-р Г. Прокопчук в своїй праці, написаній німецькою мовою “Дер Метрополіт...”, а далі знаний автор і публіцист в своїй праці “Великий Чернець і Народолюбець” в 1949 році на сторінці 7 писав: “Ще й сьогодні його смерть видається нам неправдоподібною, ще й сьогодні родяться сумніви, що помер Він природною смертю. Адже знаємо, що майже всі американські часописи писали тому 5 літ, що Митрополита отруєно, що перед самою смертю викликали його до НКВД, що зараз другого дня після смерті наказано його похоронити й то на державний кошт”... А далі читаємо: “Закінчив своє довге й багате на працю і страждання життя найстарший український владика дня 1 листопада 1944 р. Помер у 79 році життя, в чужій хаті”.

Подібні вістки подавали різні автори в чужомовній пресі: польській, німецькій, а навіть в англійській. (Докладніше дивись ЛОГОС ч. 2, стор. 83-87, 1978).

Однак, щоб читач виробив собі правдивий образ про останні дні життя, смерть і похорон Митрополита Андрія, слід прослідити правдиві свідчення присутніх очевидців в митрополичій палаті під

час тих подій, а ними були брат Митрополита Ігумен Климентій, Митрополит Сліпий, о. Крєвза, священники, монахині і лікарі.

На тих присяжених свідченнях очевидців, як була згадка, базуються Артикули для започаткування процесу беатифікації Слуги Божого Андрія. На сторінці 63, А (Свята смерть) написано: “Остання недуга Митрополита Андрія прийшла дуже скоро. Він перестудився і мусів пожитись до ліжка. Поширився параліч, серце було заатаковане і лікар заявив, що стан хворого дуже поважний. Мимо цього він не переставав займатись справами і можна сказати, що Слуга Божий помер на стійці. Яких три тижні перед смертю Митрополит прийняв тайну Оливопомазання, яку уділили брат Митрополита, Архимандрит Отців Студитів, о. Климентій і двох священників. Отець Кладочний приносив кожного дня св. Причастя. Митрополит Андрій лежав в кімнаті митрополичої палати в тім часі на партері. Стан хворого дуже погіршився 31 жовтня. По довгій молитві зачав говорити, бажаючи залишити духовне завіщання. “Найперше предсказав цілковите знищення католицької Церкви східнього обряду в українській митрополії, а потім предсказав великий розквіт і поширення католицької Церкви в українськїм обряді на цілїм Сході, і закінчив словами: “А тепер вже не почувте більше мого голосу аж на страшнім суді”. Помер 1 листопада 1944 р. о год. 3:30 на 79 році життя. На сторінці 65, Б (Участь вірних в похоронах Слуги Божого) — написано: “Тїло Митрополита Андрія зараз по смерті убрано в архиерейські ризи і поставлено до прилюдних відвідин. Дня 5 листопада о год. 5 рано процесійно перенесено домовину до катедри... Великі маси народу різних національностей і різних релігійних переконань перейшли попри домовину. Тїло було дослївно покрите карточками з різними проханнями про ласки. Прийшли також два латинські єпископи, а саме Архиепископ Болеслав Твардовський і його коадьютор Преосв. Євген Базяк, а також і вірменський капітулярний вікарій Монс. Каєтанович. Похорон був величавий. Зачався 5 листопада по полудні. Домовину несли священники вулицями Львова... Взяло участь 150 священників, 70 студентів і 130 семінаристів і непроглядні маси народу. Перед домовиною йшли єпископи в митрах на голові: Преосв. Николай Чернецький, Преосв. Никита Будка, Преосв. Йосафат Коциловський Єпископ перемиський, його помічник Преосв. Григорій Лакота і коадьютор митрополита Преосв. Йосиф Сліпий. За домовиною йшов брат Митрополита Климентій (помер на засланні у Володимирі над Клязмою) і Отці Василіяни... Надгробне слово сказав Преосв. Йосиф Сліпий... Після відправи домовину спущено до підземелля катедри і поховано над гробом митр. Сембратовича”.

Дубова домовина з тїлом Слуги Божого лежить дещо на вскїс і до нині, як це ствердили очевидці.

Друге вірогідне свідчення про смерть Митрополита Андрія, це звіт Митрополита Йосифа Сліпого про смерть і похорон Слуги Божого Митрополита Андрія з дня 19 листопада 1944 року Апостольському Престолові.

“В глибокім смутку сповіщаємо про те, що архієпископ і Митрополит Андрій Шептицький, по прийнятті св. Тайн, помер 1 листопада в год. 13.15 у Львові. Я зарядив офіційну жалобу в цілій митрополії на час від 1-го до 11-го листопада включно. Кожного дня відправлялись св. Літургії і Панахиди за Померлого.

Тіло Покійного перенесено 2-го листопада в год. 5-ій по полудні з домашньої каплиці Митрополита до катедрального храму св. Юра.

Похорон відбувся в неділю, 5-го листопада, в катедрі св. Юра. Того дня я відправив архиєрейську Службу Божу в сослуженні єпископів — Йосафата Коциловського з Перемишля, Николая Чарнецького з Волині, Никити Будки, Ген. Вікарія зі Львова, Григорія Лакоти, єпископа-помічника з Перемишля, протоігумена ОО. Василян — о. Градока, заступника протоігумена ОО. Редемптористів — о. Де Вохта, о. ігумена Климентія Шептицького, о. Івана Чорняка, ректора Духовної Семінарії у Львові й ін.

В катедрі св. Юра відправив Службу Божу в латинським обряді також римо-католицький архієпископ і митрополит Б. Твардовський і вірменський Капітулярний Вікарій о. Каєтанович у вірменським обряді. Львівський римо-католицький єпископ-помічник Євг. Базяк узяв теж участь в похороні.

Після жалібної Богослужби прощальну промову виголосив я — з уваги на незвичайно велику кількість вірних — на площі св. Юра з-перед катедрального храму. За дозволом советського уряду сформувався дуже довгий жалібний похоронний похід, що пройшов вулицями Міцкевича, 3-го Травня, Леґіонів, Коперника, Сапіги і Захарієвича і вернувся назад до Катедрі. В жалібнім поході взяло участь ок. 150 священиків, 70 студентів Богословської Академії, 130 студентів Семінарії і непроглядні маси вірних. По відправленні Панахиди зложено Тіло Покійного у підземеллях катедрі біля саркофагу Кардинала Сильвестра Сембратовича на вічний спочинок. Похоронні відправи і жалібний похід зробили дуже велике й будуюче враження на нарід”.

Це одинокий урядовий документ про смерть Митрополита Шептицького висланий Митрополитом Сліпим. (“Наша Мета”, Торонто, ч. 47 з 10 грудня 1955 р., а також переклад з німецької мови д-ра Г. Прокопчука “Дер Метрополіт...”, стор. 245).

Друге вірогідне свідчення про останні дні Слуги Божого Митрополита Андрія це свідчення очевидця о. Кревзи. (“Останні дні Великого Митрополита”. “Ми і Світ” ч. 11. 1953. Париж, стор. 8-11).

Свідчення о. Кревзи покриваються майже дослівно з даними, поданими в Артикулах і в звіті Митрополита Сліпого з доданням деяких осіб, які брали участь в уділенні Тайни Єлеопомазання та в похоронах, та особистих подіях, про які інші не згадують. Також час смерти ним поданий 1:45 не годиться з поданим часом смерти Митрополита Андрія, який подав Митрополит Сліпий на 1:15. Той час треба прийняти, бо Митрополит Сліпий був в час смерти присутній.

“Смерть Митрополита Андрія Шептицького була, без сумніву, для українців найвизначнішою подією нашого часу. Його хвороба і смерть розвинулись дуже швидко. Митрополит занедужав на грипу, як це йому часто траплялося. Він уже був видужав, але опісля захворів наново. До погіршення стану спричинилися йому властиві ускладнення, зокрема недуга сугавів, що послабила серце. Одного дня, коли я його відвідав, стан його недуги був поважний. Ввесь час перебував біля нього лікар. Також безупину піклувалися ним Сестри Василіянки й Вінкентіанки, що приходили до нього, відбувши свою працю в лікарнях.

Після кількох днів стан здоров'я почав нагло погіршуватися. Склалося враження, що Митрополит не хотів уже жити, що він склав містерійний договір з Богом, щоб вдатися до Нього й там заступатися за справи, які були йому дорогі. Бож ще під час недуги він довго керував й цікавився всіма справами...

Прийшла хвилина, коли він перестав говорити й відповідати. Не тому, що він був непритомний чи не розумів, що діялося навколо нього, а тому, що він вступив у стадію великої мовчанки й не хотів, щоб її порушувано. Кожного ранку він приймав св. Причастя, яке приносив по Службі Божій його брат Климентій; за винятком останнього дня, коли вже параліч захопив його горло.

Так було деякий час. Архієпископ Сліпий відвідував його постійно, визначні лікарі інформували його про стан хворого. Вони пробували давати Митрополитові різні ін'єкції, проти яких він енергійно боронився. Я мав декілька разів враження, що він почуває себе дуже зле.

28-го жовтня я провів ніч в митрополичій палаті, де зібралися майже всі найближчі, щоб в сусідніх кімнатах вартувати біля хворого. О 3 годині ранку я відслужив Службу Божу, щоб дати місце іншим священикам. Біля полудня стан Митрополита нагло погіршився, так що по полудні вирішено було уділити йому св. Тайну Єлеопомазання. Це зробили священики: Кладочний, Грицай і Климентій Шептицький, в присутності кількох осіб, між якими був і я. 30 і 31 жовтня усе оточення Митрополита було сповнене найкращих надій. Але увечорі другого дня було вже певне, що Митрополит не житиме. 1-го листопада я вийшов у місто, відправивши цього великого ранку Службу Божу в митрополичій каплиці. Коли я повернувся по полудні, ме-

ні сказали, що Митрополит вже не живе і що його вже одягають. Я був такий потрясений цією вісткою, що вернувся, не маючи сили увійти до палати.

Митрополит помер раптово о 13 год. 45 хв. 1-го листопада 1944 року, у хвилину, коли цього найменше очікували. Всі сиділи спокійно при столі в гостиниці. В його кімнаті не було нікого, лише слуга Гавриляк, який прибіг сповістити, що Митрополит помер; саме тоді, коли черговий лікар, сестри та кімнатний братчик вийшли, щоб триготувати ін'єкцію, голова опала назад”.

Мені розказував опісля брат-студит Атанасій Кольбенка, кімнатний братчик Митрополита, що вночі з 28 на 29 жовтня, по прийняттю Тайни Єлеопомазання, Митрополит говорив, наче в екстазі, глухим голосом, що наче лунав здалеку, не рухаючись і не відкриваючи очей. Він казав, що помре і не говоритиме більше, і ніхто не почує більше його голосу аж до Страшного Суду, коли він ще раз промовить до всіх тих, які не хотіли його слухати. Він говорив ще про суд Божий і про безмежне Боже милосердя. Він передав, так сказати б, свою душу своїм вірним. Опісля він звернувся французькою мовою до сестри вінкентіанки, яка була сестрою милосердя в Бельгії. Так він говорив приблизно пів години, і це були хвилини зворушливі і дуже врочисті.

Митрополита покладено у стіп вітваря в його приватній каплиці. 2-го листопада, о 5-ій год. ранку, його перенесено з процесією до недалекої катедрі. Він був там виставлений, у відкритій домовині, аж до похорону в неділю, 5-го листопада. Не можна було знайти для нього домовини, тому зложено його тіло в тимчасовій домовині, на дуже низькому катафальку, щоб всі могли мати легкий доступ до нього. Тим часом студити зробили просту дубову домовину, в яку закрили його тіло вночі з 4-го на 5-те листопада, боячись, щоб не почало псуватися, хоч ще ніяких ознак цього не було.

Коли я отямився настільки, щоб увійти до митрополичої палати, я був вражений атмосферою спокою та майже духової радості, яка панувала поміж оточенням Митрополита: отець Климентій, що його так любив і так вірно ним піклувався, і брат Атанасій, що не покидав його впродовж 15 років, і всі інші мали усміхнені обличчя. Вони говорили: треба тішитись, бо Митрополит Андрій здобув нарешті те, чого бажав, — відпочинок і звільнення! Бо насправді його життя було для нього важким хрестом.

За весь час, коли тіло Митрополита було виставлене, ми всі сходились у палаті та в катедрі, об'єднані найщирішими братніми почуваннями. Це були гарні й дуже скріплюючі дні спільного життя.

Наплив народу до тлінних останків був надзвичайний, не зважаючи на те, що в наслідок обставин довелося відмовитися від зви-

чайних церемоній. Можна було бачити советських вояків, які теж приходили. Два латинські єпископи: архієпископ і його помічник, а також вірменський капітульний вікарій відправили читані Служби Божі, а опісля брали участь у архиерейській. Здавалося, що забулися всі різниці й вирівнялися всі розходження. З-поза Львова прибули два єпископи з Перемишля: Коциловський і Лакота.

Похорон відбувся 5-го листопада, зараз по полудні, так щоб все могло скінчитися перед поліційною годиною. Нову труну, вкриту багряним покривалом, несли священники, змінюючись під час довгої дороги. Вийшовши з храму св. Юра, похід ішов вулицею Міцкевича, попри Університет, вулицею Коперника попри українську духовну семінарію, аж до польського костюлу св. Марії Магдалини, де була відчитана св. євангелія, опісля пасажером Сакре Кер вернувся до катедри, де зложено труну в присутності небагатьох свідків, в малій крипті під хорами. Крипту замуровано, залишаючи малий отвір, як це є звичай робити для Слуг Божих. Свідками були: парох катедри, отець Климентій, і декілька духовних осіб, а в тому числі о. Котів, о. Пересипкін і я.

Сам похоронний похід був дуже скромний, як на те, коли подумати, який він був би в сприятливих обставинах. Все ж він був не менший кілометра, і було в ньому багато священників, що оточували домовину, та співав хор питомців семінарії. Єпископи Чарнецький, Будка, Лакота, Коциловський і Архієпископ Сліпий ішли в святочному поході з митрами на головах. Отець Климентій сам ішов за домовиною, опісля йшла група о.о. Василян і інших священників, що між ними був і я. Польські єпископи не брали участі в поході. Не було також нікого із Станиславова. Багато сестер було в поході. Маса народу тиснулася по обох боках вулиць. Совети поводитись дуже коректно: за весь час я помітив всього дві або три шапки на головах. Вони говорили, що двадцять років не бачили стільки єпископів на вулиці. Але народ говорив, що тріюмфуюча в цю хвилину свобода відійде зараз за Митрополитом Шептицьким.

Реасумуючи свідчення вірогідних свідків: Митрополита Сліпого і очевидця, о. Кревзи, та інших священників і лікарів, бачимо, що в них нема згадки про отруєння Митрополита, але Митрополит помер природною смертю. Митрополит помер в своїй хаті, митрополічій палаті, а не в чужій палаті польського архієпископа Б. Твардовського. Митрополит помер в присутності свого брата о. Климентія, Митрополита Сліпого і інших священників і лікарів.

Неправдою є також, що на похороні був Хрущов і 30 православних єпископів, представників московського патріярха. На похорон були всі єпископи, крім обох станиславівських — Преосв. Григорія Хомишина і Преосв. Лятишевського.

Напевно в будуччині появиться більше праць про Слугу Божого Митрополита Андрія і вони висвітлять нам більше його світлих діл, а процес беатифікації найбільшого Мужа нашої Церкви і Святця незабаром закінчиться.

Нам нічого не лишається, тільки молити Бога, щоб прославив свого Слугу, Митрополита Андрія, словами:

Господи Ісусе Христе,

Ти завжди нагороджуєш Твоїх вірних слуг не тільки особливішими дарами Своєї Любови, але й вічною нагородою Святих у небі, а в багатьох випадках і прославою на Твоїх святих Престолах, тут на землі.

Покірно благаємо Тебе: зволь так прославити Твого вірного слугу Андрія Шептицького. Він упродовж свого праведного життя (повного страждань і досвідів) був добрим Пастирем свого стада і великим діячем Церковної Єдності. А через його прославу і заступництво пошли і цілому Народові нашому великий дар Єдності і Свободи. АМІНЬ!

М. Колянківський

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАЩЕПЛЕНИХ ІДЕЙ (Гене́за Музею Васи́ля Кури́лика)

Праця священика є дуже особливою по своїй природі. З одного боку вона дуже спеціалізована у своєму відношенні до Бога і духовості, а з другого — вона охоплює всі ділянки людського життя і всю різноманітність людських заінтересувань та проблем. Отож і програма богословських студій побудована так, щоб побіч знань і вправ з ділянки спеціалізації в богослов'ї і душпастирстві дати, коли не знання, то бодай його підставу в найважливіших галузях науки і життя.

У цьому аспекті богословські академії дещо схожі на вищий ступінь гімназій, мета яких створити ґрунт для дальших і глибших студій. Кожний спеціаліст: лікар, інженер, фізик чи інший, мусить вчитися все життя, слідкуючи особливо за розвитком в ділянці своєї спеціалізації. Священик, крім постійного тренування у своїй спеціалізації, мусить також бути в курсі новостей з усіх інших галузей знань, щоб, ставши на підвищенні в церкві, перевищувати також бодай на голову духовно і умово тих, кому проповідує.

Церква була від самого початку свого існування промотором мистецтв: музики, співу, малярства і архітектури. Отож ці дисципліни є включені в програму науки в богословських семінаріях, факультетах і академіях. Вони були також дуже добре репрезентовані в

програмах нашої Богословської Академії. Концентруючись на ділянці, яка тепер мені особливо близька і яка є темою цієї статті, хочу підкреслити, що проф. Володимир Залозецький, що був викладачем мистецтва в нашій Академії, був справді великим фахівцем у тій ділянці і одним з передових мистецтвознавців в Європі, професором декількох закордонних університетів. Засновник Академії великий митрополит Андрій Шептицький був і мистцем, і мистецтвознавцем, який залюбки передавав свої знання, даючи виклади богословам.

Великим любителем мистецтва є наш о. Ректор, Блаж. Йосиф, який багато подорожуючи, завжди ділився з нами враженнями з побачених мистецьких шедеврів, висвітлюючи прозірки і фільми. Митрополит Андрій став усім нам незрівняним прикладом, заснувавши Український національний музей у Львові й Блаж. Йосиф, заснувавши музей старовинних ікон, рукописів і стародруків при Богословській Академії.

Практичне застосування

Згодом не раз приходилось мені жалкувати, що не вповні користав з усіх отих нагод учитись. З викладів проф. В. Залозецького не було іспитів. Сам професор був незвичайно чемний і не звертав уваги на те, чи його слухають.

Сам я редагував для своїх товаришів скрипти права. Для цього мусив використовувати кожну вільну від інших зайнять хвилину. Виклад проф. Залозецького був для мене безцінним резервуаром часу. Єдиною перешкодою були закриті занавісами вікна, бо виклади завжди супроводились висвітленням фотографій і прозірок. Але інколи щастило мені приміститись при одному із задніх вікон і писати при смужці денного світла, яке вкрадалось попри чорну занавісу.

Після богослов'ї, ставши пресовим кореспондентом й опісля редактором, я зустрівся з потребою не тільки знати, а й писати про мистців і мистецтво.

Склалося так щасливо, що переїхавши в повоєнні роки до Франції, я зустрів у Парижі не тільки безліч мистецьких скарбів у музеях та по галеріях, але й подружив з великим мистцем, Миколою Кричевським. Микола Кричевський (1898-61) був сином Василя Гр. Кричевського, мистця і архітектора, одного із засновників Академії мистецтв України. Виїхав з театром М. Садовського на Закарпаття, закінчив мистецькі студії в Празі та з початку 1930-их років постійно жив і помер у Парижі. Від нього ми з дружиною одержали і купили перші картини і для нього, виїмігрувавши в 1955 році до Канади, влаштували в Торонті перші виставки. Кожного року, до своєї смерти, Кричевський відвідував нас і працював у нас по кілька тижнів кожного року. Це були для мене справжні мистецькі семінари, які й вплинули на нас, щоб відкрити при видавництві мого журна-

лу “Ми і Світ” (цей журнал почав своє існування в 1950 році в Міттенвальді (Німеччина / і продовжує існувати досі) спершу одну, а опісля дві галерії. Це були перші українські мистецькі галерії поза Україною.

Музей Страстей Христових Василя Күрилика в Ніагара Фаллс

По смерті Миколи Кричевського у нас нагромадилася велика колекція його творів, яка з часом побільшувалася набутими творами інших українських і неукраїнських мистців. Це й спонукало нас подумати над тим, як зберегти цей дорібок для майбутнього. Знаючи, як важко знайти місце в чужих музеях навіть і для однієї картини українського мистця, ми не мали сумніву, що треба побудувати свій власний український образотворчий музей. В той час (це був кінець 1960-их років) за нами був уже майже 15-річний досвід провадження галерії. Були знайомі мистці і мистецькі відомі критики. Однією із слав на мистецькому й письменницькому полі 1960-их років був Василь Күрилик, уродженець Алберти, син українських піонерів, мистець, письменник, глибокий християнський філософ, гуманіст, аскет і пророк. Його репрезентувала галерія, яка находилась впритул до нашої, і я мав змогу зустрічатися з ним майже кожного дня. Ми бачили багато його поодиноких творів і декілька виставок, але все одно були потрясені до глибини виставкою його гігантного твору: 160 картин серії Страстей Христових. Серія виставлена була на продаж, отже ми знали, що її треба купити і зберегти. Для нашого задуманого образотворчого музею це буде унікальна нагода одержати твір, який буде відомий в усьому світі. До п'яти хвилин ми вирішили поїхати до Василя Күрилика і домовитися про умови купна. Незвичайне в усій історії є те, що не було в нас жодних грошей ні на музейний будинок, ні на купно картин. Мали тільки два обтяжені кожен трьома гіпотекми і безліччю дрібних позик будинки, в яких находились наші торонтонські галерії. Все ж ми повідомили Күрилика не тільки, що купуємо серію “Страстей Христових”, але що й побудуємо для них музей у Ніагара Фаллс. Чому в Ніагара Фаллс, запитаєте? Тому, що цей музей мусить бути відомий усьому світові. Отож він мусить находится у всьому світові відомому місті. Таким містом є Ніагара Фаллс, сьоме світове чудо.

Навесні 1970 року ми купили серію “Страстей Христових” і 21 вересня того ж року почали будувати музейний будинок за проектом архітектора Радослава Жүка, який відкрився для відвідувачів 19 червня 1971. Це імпазантна будівля на 5 поверхах.

Пишу цю статтю в Празник Різдва Преч. Богородиці, рівно в 10 років після того, як почалася будова музею. Це були десять років важкого труду серед важких обставин, без жодного певного доходу. В додатку ж до усіх матеріальних клопотів ми зазнали й найбільшо-

го удару: Тому три роки, на всього тільки 50 році життя, відійшов наш великий приятель і опікун музею, мистець Василь Курилик.

Однак, не зважаючи на все, музей з року на рік стає щораз відоміший. Про нього і його збірки написано вже сотні сторінок в англomовній та іншій пресі, включно "Осерваторе Романо", "Нью Йорк Таймс" та інших. Він широко відомий також в Україні. Про Курилика випродуковано 5 фільмів (один з них накручений у нашому музеї), вийшло 15 ним написаних та ілюстрованих репродукціями його картин книжок, з яких більшість була "бестселлерами" в США й Канаді, та виходить перекладами в різних європейських мовах. Сам наш музей видав дві з цих книг — альбоми "Страсті Христові" В. Курилика із 160 кольоровими репродукціями і "Український піонер" В. Курилика із 28 кольоровими репродукціями. Їх тексти подані в трьох мовах: англійській, французькій та українській.

Музей має також чимало інших унікальних збірок і творів: Оригінальну скитську "Степову Бабу", серію "Краєвиди України" сучасних мистців, які живуть в Україні, "Сім днів створення світу" литовського маляра Талліса Кікавки, збірку понад 50 творів Миколи Кричевського, монумент "Стейер" польського скульптора Едварда Канюшого — пам'ятник українським піонерам, виритий в 10-тонній брилі ніягарського каменя, збірку кількадесяти оригіналів Петриківських розписів, сотні творів малярства й графіки поодиноких мистців і багато інших скарбів.

Відвідавши наш музей, Блаженніший Йосиф сказав: "Ви маєте тут більше, як я маю в Римі"...

Це був милий комплімент.

**

Музей Страстей Христових В. Курилика (така офіційна назва публічної некомерційної музейної корпорації, затвердженої канадським урядом) вже широко відомий, але його майбутнє ще не забезпечене. Ми зробили початок діла. Те тільки, що було можна зробити нашими невеликими силами. Є в Бозі надія, що музей існуватиме й після нас. Але наскільки він, крім В. Курилика і зібраного тут українського мистецтва, пов'язаний буде з українцями, залежатиме від української громади, її інституцій і поодиноких українських людей.

21 вересня 1980 р.

III. РОЗДІЛ

ПИСЬМА ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

“Зі спокоем і надією дивлюсь на майбутнє Українського Університету ім. св. Климента Папи”.
(Лист Блаженнішого Патріярха Йосифа)*)

Мої Дорогі!

Признаюсь Вам, що для мене серед празників літургічного року ось цей день св. Климента є дуже дорогим. Так воно є не тільки тому, що св. Климент папа історично для України є дорогим, але для мене особисто його ім'я дороге тим, що під його опіку я віддаю цю обитель і цей університет, що був мрією мого життя і вислідом довгої і нелегкої праці та жертв. Я віддаю під опіку св. Климента труд мого життя, мої молодечі мрії, мої великі бажання, що здійснилися якимсь чудом Божим на цій римській землі. Але це було не тільки моє бажання. Мрією створення університету жив великий митрополит Андрій, жив наш нарід, що такої наукової інституції прагнув і її в своїм поневоленні так дуже потребував, жила цим бажанням і наша Церква, щоб мати свій університет, як це мають інші католицькі народи. Яка отже велика, давня і повна ваги мрія! Мені Бог поміг цю мрію здійснити і, шукаючи між Божими угодниками за патроном, я знайшов св. Климента — Папу-мученика, що своєю мученичою кров'ю окропив нашу землю, і наші перші століття християнства з великою пошаною його звеличували.

Коли дивлюсь так на близько вже двадцять літ існування цього університету, коли пригадаю всі труди, небезпеки, труднощі, перешкоди і все те, що досі ця наукова інституція вже дала, можу сказати, що завдячуємо все цьому святому патронатові св. Климента, якому наша Церква і її єпископи перших століть, яких благословили мощами св. Климента, так багато завдячує в тяжких часах своєї історії.

Тому зі спокоем і надією дивлюсь на майбутнє цього університету, віддаючи його під такий сильний патронат і опіку. Нехай благословить нашу працю великий Папа-мученик, нехай хоронить цю оби-

*) "Патріярхат", Лютий 1981, стор. 6. Америна, 30. XII. 1980, ч. 192.

тель великий Папа-пастир, нехай виховує своїм великим духом молодих людей української землі для вільної України, Папа, що його кості спочили на слідах апостола Андрія, що благословив великим майбутнім цю дорогу нашу землю. Нехай кожнорічні святкування празника св. Климента у цій обителі будуть прославою із вдячністю для цього святого нашого патрона і заявою усіх молодих сердець, що тут будуть виховуватись, про нашу вірність для Петрових Наслідників і ревним бажанням працювати для своєї великої, сьогодні безталанної української Землі, якої маємо бути завжди вірними синами.

**Йосиф,
Патріярх і Кардинал**

Грудень 1980

**ПРОМОВА БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА
НА ІНАВГУРАЦІЇ АКАД. РОКУ 1. ХІ. 1979 Р.**

Мої Дорогі!

Сьогодні в святочний день першого листопада — в якому згадуємо велику постать Слуги Божого Андрія, єпископа Ромжу, наших воїнів, що впали за волю нашої Батьківщини, а інавгурацією нового Академічного року вшановуємо 50-ліття оснування львівської Богословської Академії, хочу вам, студентам нашого університету, пригадати важний заповіт основника тієї Академії — Митрополита Андрія. Він так писав у грамоті оснування Академії: “Маючи ці великі речі на увазі, потверджуємо предлений нам устав Академії та поручаємо Ректорові та Професорам берегти та плекати серед вихованків Академії в першу чергу глибоку побожність та чисту незіпсуту науку Вселенської Католицької Церкви. Поручаємо в мурах Академії пильно досліджувати богословію, право та богослужбу Святої Восточної Церкви з часів перед роздором та основно просліджувати відхилення східних християн від Католицької Церкви після нещасного роздору. Зокрема поручаємо відкривати та виучувати минуле Церкви Українського Народу та щирі змагання наших батьків до святої Єдності, для якої вони не жаліли і своєї крові. Розуміємо, що є лиш одна відвічна Правда, до пізнання якої прямує людська мудрість, тому поручаємо не занедбувати також пізнання глибин людської мудрости, що нашому народові з браку власних високих шкіл часто стає недоступною. Сповняючи ці завдання, заслужать собі Професори та студенти Академії на благословення Боже на землі, на вічне спасення в небі, на невмирущу вдячність українського Народу”.

Чи не відчуваєте, мої Дорогі, в цих словах великого пророка нашої Церкви в двадцятому столітті його важного заповіту для Вас тут в цім університеті? Цей заповіт Слуги Божого я із моїми професорами сповнював від першого дня оснування Академії, сповнюва-

ли ми його по розв'язанні Академії і по наших арешті нашими терпіннями, каторгою і деякі навіть своєю мученичою смертю. Той заповіт я взяв зі собою тут поза межі України і виконав його таким способом, що оснував цей університет, як продовження початого діла у Львові. Той заповіт митрополита Андрія має сповняти Ви. Слова заповіту митрополита Андрія є для Вас. Передаю їх Вам сьогодні. Сповняйте їх: плекайте побожність, бережіть чисту Христову віру і науку, студіюйте минуле Вашої Помісної Церкви, пізнавайте недолю свого народу, жийте духом єдності і бажання для цієї єдності працювати, а як треба — то й вмерти за неї, пізнавайте всі здобутки здорового людського знання, щоб тим служити Христові і своєму великому Народові.

Це заповіт! Це моє батьківське напимнення. Це завіщання, яке я перебрав від великих дідів Ваших, зберіг його, сповняв його і передаю Вам! Бережіть і сповняйте його Ви! Щоб ім'я Пресвятої Тройці було повсякчас благословенне на святій українській землі!

**Благовісник Патріарха Києво-Галицької і всієї Русі.
Рік XIII-XV. Кн. 1-4. Рим 1977-79, стор. 215-216.**

ПОСЛАННЯ НА РІЗДВО 1954 РОКУ

Нільно Блаженніший Митрополит Йосиф вислав листів і послань з на-
торги, не знати. Дотепер є опубліковані: лист, писаний 14. III. 1956 до о.
Михайла Лади до Відня з Манлакова, і три послання, одно з 1947 (Дивись
"Світильник Істини", ч. II, стор. 530) і два з 1954 року.

Дорогий Брате!

Ваш лист дійшов щасливо і справив мені одну з найбільших Різдвяних радостей. Хоч як далеко Ви від мене, та одначе які близькі моєму сердцю і Своїми молитвами, побажаннями, перекснаннями і почуваннями! Є велика в Бозі надія, що ми побачимось скорше, ніж Ви думаєте! Я тут на висилці в умовинах небагато ріжних від попередніх. Час від часу дістаю посилку, головне однак, що за дозволом Міністерства можу позичати наукові книжки в Державній Бібліотеці і читати, так що час не пропадає зовсім марно.

Цьогорічні Різдвяні Свята в далеко більшій мірі, ніж в попередніх літах будять непереможне бажання прийти до Вас, Дор.(огий) Бр.(ате), вислухати Ваших переживань, знайти слово потіхи і розради, принести Вам за святим Павлом "усе духовне дарування для Вашого утвердження" і висловити щирі побажання. Та дрижа проймає тіло і дух в'яне, коли приходиться згадати непоборимі труднощі, тисячі миль далекої дороги, студінь і підбігунові морози. Як пробитись крізь ці сніговії, в'юги і заметілі? Але серце, повне любови, не знає

меж і стриму і несеться бодай думкою понад вічні мерзлоти, тундри і тайги, пустарі і праліси, щоби занести Вам благовість Христового Родження, звернути Вашу увагу на належне проведення Свят, відірвати Вас, бодай на хвилину, від буденних зайнятть і клопотів, і піднести з горя Вашу Душу. Щоби це свято, Радість радостей не проминуло для Вас безслідно, але щоб принесло втіху, мир і щастя, та додало сил до нових подвигів і жертв.

Гляньте на тих Пастирів і Мудрців Сходу, що за голосом Ангела і проводом Звізди прямують до Вифлеєму, не зважаючи на всі труднощі, подорожі, на невігоди і пригоди, небезпеки і нещастя. Їх веде велика туга за новим вищим життям, побачити власними очима сповнення обіцянки-обіцянок, наявну Божу мудрість і доброту Христа Спасителя. Вони сильно переконані, що сповнюють найвище життєве завдання і знаходять в поклоні Христові найбільше щастя і остаточне Спасіння. Коли вступили вони до вифлеємської храмини "падши поклонисяся єму" і зложили в дарі золото, кадило і миро, як вислів свого віддання і блаженства. Таку саму радість знайшли й Пастирі, бо відчували теж потребу поправи своєї долі. Вони зазнали небувалої надземської втіхи, бо благовість Ангелів і Христос в яслах зробили на них потрясаюче вражіння і по повероті від Христа "славили і хвалили Бога за все те, що чули і бачили". Для всіх душ благовість Різдва є радісна, дорога і цілюща!

Тому то ми сильно віримо, що в нинішніх зусиллях і шуканнях миролюбивих народів за способами відвернення існуючих загроз і страхіть жажливої війни і неймовірного знищення лиця землі, в стараннях облегшити підданих від *податків* на воєнні приготування, а звернути видатки на благо народа, знайти дорогу до тривалого мира, сіяє ясна зоря надії на поправу нашої долі. Вправді покищо нашої долі, і болі, і розрядження міждержавного напруження видається нам таке повільне і довге, і поступає таким черепашиним кроком, але не забуваймо, що іншими довжинами і іншими вагами мірять і важить Г(оспо)дь Бог долю поодиноких людей і усіх народів.

І тому тим гарячіше наше бажання впасти до ніг разом з Пастирями і Мудрецьми. перед Христом в яслах, подякувати за святість душ, за посвяту і неустрашимість в піддержуванні слабших і вбогих, за все те, що отримали ми з ласки рук Божих, за збереження віри і праведности в житті, за зрозуміння, що без Христа нема життя, нема повної радості душі. Водночас лине наша молитва, щоби новонароджений Христос привернув всіх, що відпали, щоб і ми своєю необережністю і несторопністю не спричинювали нових ударів і не погіршували свого положення та самі не кидали собі колод на й так важкій дорозі життя. Нехай зразком будуть для нас святі Мудреці, що "іним путем отидоша в страну свою", щоб поверотом до царя

Грода не спричинювати негайного вбивства Христа-Дитяти, — і Свята Родина відійшла до Єгипту перед згаданим нелюдом-Царем, що поубивав стільки невинних дітей. Уся наша надія на Христа, — Миротворця, що поставив своїм завданням утвердити мир на землі і зробив гаслом свого народження ангельську пісню: Слава на висотах Богу, на землі мир, в людях уподобання. Оце і наш обов'язок і наша мета.

Як бажали б ми в тих тайгах і тундрах віддати усі наші молитовні жертви, щоб знайти такі слова і сказати їх в таку хвилину, щоб Ви повні непохитної віри в обіцянку Христа-Миротворця, коли не в храмі, то бодай в своїй хатині, в своєму серці, де б Ви не були і в яких умовинах не находилися б, глянули на Христа в яслах сіяючим радісним оком, щоб такий настрої супроводжав Вас при св. вечері і найшов вислів Вашого глибокого переконання в колядах, що справді “Нова радість стала, яка не бувала”, щоб Ви вже тепер відчули завдаток того мира і щастя, яке готує Вам Христос. Хр(истос) рождається.

Ось такі мої побажання! Хотів би я ще на кінці висловити мій великий біль поповоду смерти Пр(еосвященного) Лак(оти). Я чув, що він був у 1948 році на Воркуті, опісля в 1951 мабуть в Читі. Чи справді він скінчився, і де? Я відправив три Сл.(ужби) Божі зо обох Ваших і Стан.(иславівського) Григорія. Біг життя з честю звершили і прийняли належний вінець заплати! Відпишіть негайно, та напишіть про своє здоров'я. Благодать Господа з Вами усіми.

† Йосиф

Христове Різдво 1954.

ПОСЛАННЯ БЛАЖЕННІШОГО НА ВЕЛИКИЙ ПІСТ 1954 РОКУ

Дорогий Брате!

Вашого листа і гроші отримав і велике Спасибі Вам за те. Я відправив 6 Служб Божих у вашому наміренні. На майбутнє, прохаю, не присилайте, бо мені прикро. Ви там самі вбогі й в біді, може в більшій потребі, ніж я. Є(пископ) Чар (нецький) так, як Вп. ЄЛак (Єпископ Лакота) помер 1949 на Ворк.(угі), а що з Клим(ом Шептицьким), невідомо ще. Тим часом ми в Великому Пості. Лине наша гаряча молитва до Бога, щоб цьогорічні 40 днів усильного умертвіння душі і тіла постом, милостинею і молитвою, не проминули для Вас, Дор.(огі) незамітно і безслідно, але щоб стали благодатним чинником відновлення духа, освячення і надприродного відродження. Водночас, щоб і Великодня Пасха витиснула у Вашій свідомості і Вашому переконанні найвиразнішу печать перемоги і тріумфу над смер-

тю, гріхом і всяким злом та скріпила Вашу непохитну віру в непереможність Христа над всіми ворогами. Шукаючи за засобами до осягнення і заспокоєння нашого безупинного бажання, ми спинюємося на одному моменті, який під цю пору видвигає Церква, а саме на гадці про Страшний Суд.

Напередодні Вел(ико)го Посту на св. Літургії голоситься Євангеліє про другий прихід Христа і Останній Суд. Тим св. Церква ставить перед очі найпереконливіший доказ на потребу застанови всіх вірних, зокрема всіх, навіть найбільше легкодюшних грішників, над своїм, часто оплаканим гідним, душевним станом, на потребу передвеликодньої сповіди і Св. Причастя. В такий спосіб Вона хоче належно, достойно і свято приготувати всіх до святкування Празника празників, до Торжества торжеств, до Великодня і Христової Пасхи, “двері райскія нам отверзающа”. Зокрема в нинішній час, коли глядимо “на мерзость і запустініє” (Мт. 24, 15) душ, про яке за прор. Даниїлом, говорить Христос, на намножене беззаконство і остиглу любов багатьох (Мт. 24, 12), образ Страшного Суду, мимоволі виринає в нашій уяві в цілій і повній своїй грандіозності і тривозі.

Страшний Суд, який величавий, могутній, але грізний, до глибин душі потрясаючий вид! На його згадку мимоволі здригається кожна людина, навіть найбільше байдужний проступник. Другий прихід Христа в славі і тривозі, це наймаєстатичніша подія, якої не бачила наша земля впродовж усього свого існування! Колись, при кінці світу, так сказав Спаситель, погаснуть звізди, місяць і сонце, а наша земля перестане існувати. Коли це станеться, Христос не об’явив, але надіятись праведним і побоюватись грішним, казав Він, треба завжди і завжди треба бути на Нього готовим. Заголосять ангельські проймаючі труби, відчиняться гроби, душі померлих злучаться з своїми тілами і воскреснуть всі від Адама до останньої живучої дитини. Нікого не бракне, ніхто не буде полишений, ніхто не скриється, ніхто не буде поминений — всі являться. Мільярди і мільярди людей, яка безліч їх і непроглядне оком море голов. І появиться на облаках Христос в усій славі і силі, в таворській світлості, в одежі нетління, в оточенні Пр.(ечистої) Матері, св. Йосифа, св. Івана Хрестителя, св. Апостолів, патріархів, пророків і всіх святих, в сослуженні всіх ангелів і тьми-тьменної небесних сил — і сяде на престолі Своєї слави. Найбуйніша уява і найвимовніші слова, не в силі цього представити, змалювати і описати. Наші старовинні ікони Страшного Суду, на зображеннях яких висилувався геній українського християнства впродовж довгих століть, хоч як вони вражують і своїм високим мистецтвом і надзвичайною уявою і розмахом, і вірною дійсністю, являються лише слабим відблеском майбутньої події.

Ангели відділять праведників на правий бік, а грішників на лівий, як овець від козлів. Тоді проголосить Христос остаточний при-

суд на вічне щастя в небі і на вічну загибель в пеклі, кожному по його заслугі, видвигаючи передусім вчинки милосердя ближнім, накормлення голодного, напоєння спрагненого, одягнення нагого, прийняття в дім подорожного, відвідання недужого і ув'язненого. Не буде вже тоді жодної можливості якоїсь доповнюючої поправи і покути, ні милосердя і прощення. До праведників промовить найсправедливіший Суддя: "Прийдіть, благословенні мого Вітця, осягніть царство приготоване вам від початку світу". А до грішників відізветься: "Ідіть від мене, прокляті, у вічний вогонь, приготований дяволові і його ангелам... І підуть ці на вічні муки, а праведні у вічне життя" (Мт. 25, 3-46).

Вправді і тепер, кожна душа по смерті людини одержує свій присуд до неба, або до пекла, або до чистилища і має ще можливість доповнюючої поправи і покути, відбуття часової кари, але на Страшному Суді буде тільки небо і пекло, і почує свій присуд і тіло, як співучасник душі в доброму і злому. Воно буде також прославлене або уподібнене до свого грішного стану. Присуд буде остаточний і невідкличний в прияві всіх ангелів і святих і всіх грішників і дяволів на щастя і радість, або на загибель, безграничний стид і сором перед усіма.

Св. Церква унагляднює цю євангельську правду ширше і виразніше на Каноні Утрені і в Стихирах М'ясопустної Неділі. Коли поставлять престоли і відчиняться всі книги, себто об'явиться на зовні Божа всевідучість, в якій найдокладніше і найвірніше записані всі вчинки і гадки, добрі і злі кожного зокрема і всіх разом, тоді заривають грішники і заскрегочуть зубами. Який стид і ганьба буде палити їхні лиця. Який страх і трепет огорне їх, яка зневіра і розпука. Всі найскритіші і нікому невідомі тайни, всі вчинки, всі думки і замисли, про які знала тільки "одна рука", вийдуть на яву, як олива на воді. Неодин, що позував на цьому світі і за чесного і праведного, шанованого і поважаного, покажеться найпідлішим мерзенником і нікчемником. Тоді стане явним, чому йому так добре велося, а праведні так страждали. І стане Христос судити всіх. Западе засуд непомильний, немінучий, невідхильний і невідкличний. Не допоможуть ні виправдування, ні випрошування, ні хитрощі, ні краснорічіві оборони, ні заступництва, ні помочі, ні підкупи, ні слава, ні приязнь. Не оборонить ні батько си-на, ні мати дочки. Нелицемірний суд, що не дивиться на гарне лице і привітливі слова, на плач, мольби і грозьби, не керується обманом і сваволею. Попливуть огненні ріки і понесуть за собою всіх грішників. Почуються нестерпні зойки і прокльони, може і своїх найближчих, рідних і знайомих. А понад усе, який проймаючий страхом гнів Христа і обурення, перед якими хотів би скритись за всяку ціну кожний грішник. Щоб ніхто не сумнівався в цю правду і не було жодної двозначности, Христос закінчує: "Небо і земля минуться, а мої слова

не минуться” (Мт. 24,25). Так воно невідклично станеться чи кому це приємно, чи неприємно, чи годиться з тим, чи не годиться. На всякий випадок жодна сила перед тим його не оборонить.

Не зважаючи на все те, стануть оправдуватися ті, що нині так легко і байдуже допускаються гріхів убивства, розпусти, чужоложства, очорнення, п'янства, і що своїми вчинками зогиджують свої душі і грішать дітей і старших. А гріхів справді більше, ніж піску в морі! Може скажуть, що для християнської праведности настали такі несприятливі часи, і що жили в таких виїмкових умовах? Але якраз такі важкі часи, кари і нещастя повинні примушувати їх до застанови і опам'ятання. Бо кожної хвилини може до них заглянути смерть і принести вічну загибель. Тим часом навпаки, як багато легковажать собі свою вічність і допускаються найстрашніших гріхів, про які аж лячно говорити. І грязнуть вони в своїх пороках що раз глибше і глибше, і притуплюють, і заговкають свою совість. Вони забувають, що Божі заповіді і Христова наука проголошені не тільки на пригожі, легкі і мирні часи, але на всі без виїмку, які б вони не були. Св. Іван Золотоустий завважує, що в початках християнства, християнське життя і християнська праведність були оточені з ще більшими небезпеками й труднощами, як коли небудь, з позбавленням майна, з вигнанням, із зненавидженням у поганському оточенні і жорстокими переслідуваннями з його боку за виповнювання християнських обов'язків, так що мусіли ховатися в катакомбах. А погани становили тоді подавляючу більшість і перевагу, і мали всю владу в своїх руках! Християнин, що відказувався від відступництва, від участі в поганських жертвах, грішних забавах, поганських безстыдностях, підпадав вигнанню. Він мусів покидати батьківщину, тратити громадянське становище, терпіти холод і голод, переносити різні нещастя і недуги, ставати, як сказано, вже мимоволі силою свого християнства, ворогом поганського середовища, не тільки чужих людей, але густо-часто для своїх кривих і батьків. А скільки тисяч і тисяч з них засуджено відразу на жакливі муки і смерть.

Саме Великий Піст, як сказано — то час, коли з обов'язку треба застановитись над собою, над своєю душею, призадуматись над своєю посмертною долею і вічністю. Це час, коли ще можна кликати до Бога: пощади, помилуй, ослаби, остави, відпусти. День страшний помишляюще, душе моя, побди, подумай, чувай і молись. Дай мені перед кінцем життя благоугодно Тобі послужити і заслужити твоє царство. Ще час оминути жакливого присуду приготуванням до покаяння, повздержанням від надмірної їди, від товщів і гарячих напитків, довшою і усильнішою молитвою, щедрішими милостинями і жалем за образу Бога. Христос радо йде кожному каянникові на зустріч. Він же Бог покаяння, що прийшов на землю якраз тому, щоб дати можливість скрухи серця, візвати до покути й поправи. Якій безлічі

грішників простив (він) їхні провини і проступки і зробив їх великими святими! Простить і вам й освятить ваші душі. Треба лише, по належному приготуванні, в покорі склонити голову, пригнути тілесну і душевну шию, об'яжену множеством гріхів, і приступити до Нього в тайні покаяння. “Приближіться до Бога і Бог приблизиться до вас, очистіть руки, поправте ваші двоєдушні серця” кличе і св. ап. Яків. (Як. 4, 8). Вправді неодні з привычки признають свій грішний стан, але говорять це тільки устами, а не з нутра душі і з глибин серця. Вони й лише тим вдоволяються і на тому зупиняються. До Св. Тайн вони не приступають, хоч мають нераз до того легку можливість і добру нагоду. Вони забувають, що покаяння, піст, жаль за гріхи, це в першу чергу приготування до сповіди.

Як дуже бажали ми знайти пламенні і переконливі слова опам'ятання, щоб промовити й до найбайдужніших і найбільше легкодушних одиниць, що відвертаються і віддаляються щораз більше і більше від Христа. А віддаляючись від Нього, погинуть (Пс. 72, 27) і то невідклично. Дійсно, скільки мільйонів людей погинуло від Першої світової війни і скільки з них віддало духа без розкаяння і думки на Бога, скільки згинуло і нині гине без св. Сповіди і Причастя. Скільки то байдужих на те, що смерть заглядає з кожного угла за ними і кожної хвилини скосить їхнє життя, як косар траву і соломку на вогонь. День в день без надуми і ляку, вони сунуться своїм грішним життям, що проявляється нераз на зовні аж у відразливій грубості і звірності, все ближче і ближче пропасти й вічної пітьми. А суд справді при дверях! Великий Піст і гадка на Страшний Суд, нехай будуть остережливими знаками перед загибеллю і семафорами, що отвиряють праву дорогу. Тоді Великий Піст осягне свою мету і виповнить в душах своє завдання.

Належно і вповні проведений час Великого Посту є не лише задалегідь забезпеченням перед жахливим осудом на Страшному Суді, але також невідлучно об'єднаним з тим введенням і приготуванням до Пасхи. Тільки очищені з гріхів, освячені св. Причастям, можуть вже силою самої відродженої і освяченої природи потверджувати слова Великої Пісні: “Смерті празнуєм умерщвлення, адово разрушення. Вчора спогребохся Тебі, Христе, совостаю днесь воскресшему Тебі”. Вони можуть йти сміло на зустріч “ісходящу Христу із гроба” і є вповні управнені з глибокого переконання, а не тільки словами, і з належною честю і славою, співати переможну пісню: “Да воскреснет Бог і да расточатся врази его, і да біжат от лица его, ненавидящії его”. Тоді ніхто з вас не буде рівнодушним глядачем з боку, але щирим і свідомим співучасником цього Великого Празника: “Прийдіте, всі вірнії, і поклонімся Святому Христовому воскресенію — се бо пріиде крестом радость всему міру, всегда благословяще Г(оспо)да... Небеса ўбо достойно да веселятся, земля же да радується, да праздну-

ет же мір, видимий і невидимий. Христос бо воста — веселіє вічне". Господня Пасха буде справді цим днем, в якому "возрадуємося і возвеселимся в онь".

Тому перестаньте плакати і сумувати, всі пригноблені і прибиті, випряміть свої згорблені плечі, роз'ясніть свої зморщені лиця, возрадуйте і возвеселіться, бо то Свято, в якому Христос обер сльозу з кожного лица. Це Свято справдішної перемоги над смертю, Свято знищення гріха, Свято правдивого звільнення і щастя, Свято надприродного життя, Свято-Передодень Останнього Суду, остаточної і найповнішої перемоги Христа над усіма ворогами. По Його правиці стоять вже нині готові всі вірні, Його визнавці і воїни, почути радісні слова і прийняти вінці слави. І цюї глибокої свідомості і твердого переконання в силу і непереможність Христа, оборонця угнетених і засмучених, бажаємо вам днесь, Дорог.(і) Бр.(аття), бо це основа нашої найтривкішої і вічної радості, яку приносить Христове воскресіння. Христос воскрес Благо.(датний). Оце думки, що насуваються в оцю поважну хвилину, і побажання для Вас, знаю і тішуся, що Ви не перестали по Божому жити, думати і діяти.

† Йосиф

28. 3. 1954

**СЛОВО БЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА КАРД. КИР ЙОСИФА
З НАГОДИ СВЯТА СВ. КЛИМЕНТІЯ ПАПИ,
ПАТРОНА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
В РИМІ, У ХРАМІ СВ. СОФІЇ — 8 ГРУДНЯ 1969*)**

Євангеліє нинішньої неділі пригадує небуденну подію з життя Ісуса Христа, а саме оздоровлення зігнутої і згорбленої жінки, що ходила скорчена і мучилася так 18 років. Подібно, як інші євангельські оповідання, має і воно не тільки своє історичне значення, але і глибокий змісл, який і сам, мимоволі, насувається на думку. Багато є нині людей-калік, але, мабуть, ще більше духово зламаних і зігнутих безбожництвом, ненормальними життєвими умовами і розбурканими пристрастями. Скільки є умових нещасливців, що не можуть стати просто, але скорчені, зігнуті і прибиті ложними і шкідливими лженауками, коротають свій вік. А їх випростувати, як свідчить досвід, може тільки Христос. І Він це чинить нині так само, як і колись, і чудесними уздоровленнями тіла, і внутрішніми благодатними просвітленнями, і зовнішніми переконуючими засобами, сам безпосередньо,

*) Благосіснин. Рін V. Кн. 1-4, стор. 35-37. Рим 1969.

або при допомозі інших, а передусім через свою Церкву. Євангельське слово, яке вона голосить, призначене перш-за-все на те, щоб піднести зламаних, опам'ятати звихнених і випростувати та усвідомити тілесно і духовно скорчених. А чинить вона це і словом і ділом при допомозі духовних і світських, священників і мирян. А всю цю акцію, апостольську працю, упродовж століть провадять Єпископи, наступники Апостолів, що як спадкоємці посланництва Апостольського збору, з своїм Головою, Христовим Намісником, Папою Римським, з уряду покликані провадити в голошенні правдивої науки і творенні життя Церкви для всіх людей і всіх народів. Під їхнім проводом апостолують священники з мирянами. Та дуже визначну роль у цьому відіграють і мусять відігравати духовні і наукові установи та школи-університети. Вони силою свого завдання мають плекати і голосити правдиву науку та випростовувати і справляти всякі схиблення і заломання поглядів і переконань також і на суспільному полі і в матеріальній ділянці життя. Бо під покрешкою науки і добра пропихаються нині найнеправдивіші твердження і суспільні лади для народів. Якраз усі університети, а зокрема католицькі, мають протиставитися неправді і подавати всім, віруючим і невіруючим, правдивий і дійсний стан наукових дослідів, провадити нові і виказувати, що вони не противляться науці Христа і вірі, голошеній Церквою. Бо той самий Бог є творцем природного розуму і надприродного об'явлення, і тому розум не може доходити до висновків, суперечних Об'явленню. Таким є і завдання нашого Університету під патронатом колись найвищого учителя на землі, Папи Римського, св. Климентія; а може ще більше, з огляду на безбожництво і моральні засади, що сильно загрожують народові в його існуванні.

Український Католицький Університет, що є безпосереднім продовженням Богословської Академії у Львові, спираючись на християнські основи, ставить тепер перші кроки. Він досліджує, признає і доводить існування Бога, як найвищого Єства, і робить дальші висновки у всіх ділянках науки. Він присвячений св. Климентієві папі, який був першим науковцем на престолі св. Петра і тому став покровителем науки у Христовій Церкві. Таким він показав себе в Посланні до Коринтян. Водночас він, високоосвічений, був великим і справним організатором в житті. Він наново зібрав розбиту жахливими переслідуваннями християнську громаду і відновив давнє життя в катакомбах. За це цар Траян заслав його до Херсонесу (90/92-101?) на півдні України. Там він як засланиць продовжував працю св. Андрія, з'єднав і зібрав кілька тисяч вірних. За те противники вкинули його в море, і він поніс мученичу смерть. Вже самою своєю особою він був дальшим, після св. Андрія, проповідником єдності Церкви, не тільки серед греків, але й скитів. Водночас і по смерті очолював наше духовне життя на Україні-Русі аж до нападу монголів. Віднайдення його мо-

щів св. Кирилом і Методієм в Херсонесі, перевезення їх до Києва Володимиром Великим, і то як великого трофея, уміщення їх в найкращому храмі в Києві серед Великих Князів, поставлення і благословення його головою митр. Кліма Смолятича, вибиття його погруддя на державних монетах — це головні свідоцтва його почитання і пошани на Україні. В тих то віках ясніють світлі картини з нашого минулого християнства: торговельні договори, Слово Іларіона, Руська Правда, Поучення дітям Володимира Мономаха, Слово о Полку Ігоревім — це перлини золотої доби нашої старовини.

Та звернім ще увагу на автентичність нашого Патрона! Його мощі — це справжні мощі папи Климентія. Ними вже цікавилися в Царгороді ще перед св. Кирилом і Методієм, але щойно їм пощастило віднайти їх на недалекому острові біля Херсонесу-Корсуня, перевезти до нього та одержати їх частину. Вони обидва хіба добре знали, що це мощі не якоїсь іншої особи. Вони ж за мощами св. Климентія шукали, повезли їх на Моравію, а опісля до Риму. Папа Адріян стрів їх урочисто з процесією. Це все — найкраще і незаперечне свідоцтво автентичности мощів папи Климентія. Та написати його повний життєпис, — завдання нашого Університету!

Наш Університет в своїх початках також віддав їм найвищу честь, на яку в своїй скромності і початковому малосиллі міг спромогтися. Умістив їх в храмі Св. Софії, в якій, одноіменній колись, спочивали вони на Україні. Яке величаве свято ми пережили недавно, і то завдяки нашому Патронові! Увесь, буквально, український нарід, і не тільки український, сколихнувся і високо піднісся на дусі. Нехай Св. Софія, за його заступництвом, провадить цей Університет, щоб він гідно і ревно виконував своє високе, але і важке завдання в українському народі і для всієї науки: віру підноси́в, правду відкривав і боронив... Амінь.

**СОБОРНЕ РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ ІЄРАРХІЇ
ПОМІСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ*)**

Всечеснішим Отцям Духовним, Преподобним Ченцям і Черницям
та всім Вірним Помісної Української Католицької Церкви

МИР У ГОСПОДІ І НАШЕ АРХИЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ!

“Позор страшливий! Ірод злосливий
Христа шукає, не обритає,
Мої же діти іщез убити,
Меч обнажає і убиває”.

(Не плач, Рахиле!).

Світлий Празник Різдва Христового — це радісний момент в історії людства, коли то Всемогучий і Предобрий Бог зійшов з неба на землю, став людиною і приніс нам усім свою безконечну любов, свій божеський мир і своє божественне прощення. У сяєві небесної зірниці і в звуках ангельської пісні, що сповнили тоді радістю цілу вселенну, кожний з нас відчуває між нами присутність Спасителя світу, що благально простирає до нас свої божеські рамена, щоб нас пригорнути до свого братнього серця й сповнити нашу жадобу щастя своїм небесним блаженством.

Але, майже в тому самому часі, з'являється перед Новонародженим Христом повня злоби гріха, що в своєму бунті проти Бога старається таки вбити Вифлеємське Боже Дитя. Цю жахливу боротьбу гріха проти Новонародженого Христа зворушливо описує наша прекрасна коляда “Не плач, Рахиле!”, що перед нашими очима змальовує плач старозавітньої Рахилі, яка оплакує своїх дітей, що падають жертвою від меча жорстокого царя Ірода, який, хочаби вбити Христа-Бога, вбиває невинних дітей Рахилі, символу матері дітей Нового Завіту.

Цей плач Рахилі пригадує нам, Дорогі Браття і Сестри, невимовний біль нашої многострадальної Церкви, яка вже тридцять років із жахом в очах дивиться на жахливі терпіння своїх синів і дочок, що жорстоко караються в Советському Союзі під комуністичним, безбожним режимом за свою невідкличну вірність Христові і Його Святій Церкві.

Цього року Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ) проголосив був 1976-ий рік — роком оборони Віри і Церкви на землях

*) Благовісник. ніР XIII-XV. Кн. 1-4, Рим 1977-1979, стор. 39-44.

України. Ціла українська зорганізована спільнота у вільному світі у своїх моліннях, публічних виступах і в закликах до Об'єднаних Націй та до всіх людей доброї волі старається прийти з поміччю тим нашим Братам і Сестрам, що невинно караються під атеїстичним режимом за свої релігійні й національні переконання.

В цьому нашому Різдвяному Посланні ми хочемо черговий раз пригадати Вам, Дорогі Браття і Сестри, цей тернистий шлях нашої Церкви й Українського Народу, на якому в дійсності вже від століть держить їх, найперше царська, а сьогодні комуністична Москва. Це треба конче вчинити, щоб допомогти Західньому Світові вкінці отворити свої очі й побачити цю жорстоку несправедливість, якої жертвою вже від століть є наша Рідна Церква і цілий наш Український Нарід.

Тому тридцять років Советський уряд враз із Московською Православною Церквою зліквідували до решти Українську Католицьку Церкву на Рідних Землях, та й поневолили найкращих синів і дочок нашого вірного народу. Тим Московський Уряд із своєю вислужною Церквою довершили злочинного діла над нашим Українським Народом і над нашою Церквою, до чого вони змагали впродовж століть.

На закінчення цього року смутних роковин пригадаємо Вам, Браття і Сестри, мучеництво нашої Церкви, щоб усвідомити собі ясно та й не забувати, що то наш Нарід в Рідному Краю та що то наша Церква переносять на собі, та й щоб виблагати в Господа сил витривалости для Ісповідників Святої Віри, але й теж скорочення часу тої тяжкої проби, яка кличе про пімсту до неба.

Отож, не треба Вас довго переконувати, що із повільною затратою нашої політичної незалежності, втратили ми також церковну незалежність. Впродовж століть московський патріархат вміщувався в справі нашої Церкви, зменшував та й касував її права, чи то в Галичині чи в Києві, щоб вкінці, по прийнятті нашими гетьманами московського протекторату в XVII ст. на т. зв. Переяславській Угоді, зовсім підкорити собі Українську Церкву та й відібрати їй навіть характер незалежної Митрополії. А вже окрему завзятість виявили наші східні сусіди супроти Української Католицької Церкви, яка силою своєї природи відверталась від Москви. Знаємо з історії, коли створено московський патріархат (1589 р.), тоді наша Церква в більшості прийняла єдність з Католицькою Церквою. Були також і православні українці, але й були українці католики. А їх було на той час понад 10 мільйонів. Були священики, єпископи, митрополити київські, були й мученики за Св. Віру, а між ними великий мученик св. Йосафат Кунцевич, архієпископ Полоцький. І тих понад 10 мільйонів українців католиків наvertsали наші східні сусіди, на жаль, часто теж при допомозі своїх рідних відступників, наvertsали кнүтом та й нагайкою на московське православ'я в міру того, як Москва загарбувала наші зем-

лі. А Українську Православну Церкву вони московщили. І так, знаючи, що Українська Католицька Церква була заборолом української національної свідомости, Петро I, по нещасній битві біля Полтави, нищив українців католиків. За Катерини II в самих роках 1775-96 приєднала Москва нагайкою-кнүтом около 8 мільйонів українців католиків до свого православ'я. В 1825 р. Українська Католицька Церква, під пануванням Москви, начислювала заледве півтора мільйона вірних. В 1839 р. Росія скасувала Українську Католицьку Церкву на Волині, де то наші вірні із загрозою та із затратою свого життя героїськи боронили своїх храмів. А потім, в початках ХХ ст., по проголошенні свободи релігії в Росії, десятки тисяч примусово перетягнених на Московське Православ'я наvertsали назад до Католицької Віри, лише на жаль, до латинського обряду, бо східня Українська Католицька Церква була заборонена московським урядом. В 1875 р. скасувала Москва Українську Католицьку Церкву на рештах українських земель під Москвою — в Холмщині й на Поліссі.

Але й того було ще замало Москві. Вона бажала знести із лиця землі останки Української Католицької Церкви, які залишились під Австрією. Там наша Церква ще втішалась релятивною свободою впродовж цілого століття. Того ганебного діла пробувала Москва доконати за Першої світової війни, зайнявши тимчасово галицькі землі. Москва тоді арештувала Слугу Божого Галицького Митрополита Андрія Шептицького, цілий ряд священників та й вірних патріотів — і насилала своїх московських православних батюшок. Але, прийшла революція в 1917 р., яка тимчасово перешкодила такому руйніницькому ділові. Вкінці, за Другої світової війни вдалося Москві, вже безбожній, до решти зруйнувати нашу Католицьку Церкву, бодай офіційно, бож ми є переконані, що вона дальше діяла і діє в а п і л л і, бодрена такими Ісповідниками, як свого часу Блаженнішим Йосифом, Галицьким Митрополитом, єпископами, священниками, монахами, монахинями та й численними мирянами-патріотами, які воліли перетерпіти різні труди, знущання, в'язницю, та й навіть смерть — ніж зрадити свої найсвятіші переконання.

За першої советської окупації в 1939 р. та й в початках другої окупації Західньої України в 1944 р. советські власті не дуже то ще напастували нашу Церкву, бо рахувались ще із живим Митрополитом Андрієм та й з Українським Народом, не дуже то ще підкореним. Але, вже в 1945 р. арештували Митрополита Йосифа, чотирьох єпископів і ряд священників. Їм закинено потім, мовляв, зраду проти советського народу та й батьківщини. Потім арештовано ще інших єпископів. Подібна нагінка була теж влаштована проти Української Автокефальної Церкви, яку то совети зліквідували з її Митрополитом Василем Липківським на чолі. Враз із арештуванням наших Владик та й інших патріотів, совети повели пропаганду проти Святішого От-

ця Папи Римського та й проти Ватикану, мовляв, ворогів Українського Народу. Арештованим єпископам пропонувано свободу та й почесні в Православній Церкві, щоб тільки вони відреклися Папи та й признали своїм зверхником московського патріарха. А щоб надати такому жорстокому переслідуванню законні вигляди, мовляв, поворотові до Матірної Церкви, скликано під багнетами ніби-то синод до Львова в дні 8-10 березня 1946 р. Тому, отже, тридцять років! І там, під наглядом представників московської Церкви, поліції — в рясах священничих, та й під проводом кількох наших відступників-ренегатів, мала частина, оставша ще на волі, наших священників була приневолена взяти участь в тому ганебному соборі, та й ніби-то зірвати з Католицькою Церквою. В той спосіб Московська Церква при допомозі безбожного уряду бажала скасувати, мовляв, ненависну для неї Унію, що її та Церква вважала провокацією, та й перекреслити Берестейський Синод, який в XVI ст. при участі більшости українсько-білоруських єпископів прийняв єдність з Апостольським Престолом в Римі.

Треба знати, що той ніби-то синод, зібраний більшовицьким урядом до Львова — не має правосильного значення, бо ж на ньому не було жодного єпископа Української Католицької Церкви, та й він не представляв більшости нашого духовенства й народу. Знаємо, що понад триста підписів українських священників, зібраних у Львові, за протестували проти насильного поступовання супроти нашої Церкви та й вислано в тій цілі делегацію до Москви. Те, розуміється, викликало нову хвилю арештів та й переслідувань. Роблено зокрема сильний натиск на священників, щоб вони ніби-то добровільно приєдналися до Православної Церкви. Ті, що відмовлялись, були арештовані, мучені, вислані на примусові роботи, де то їх мали “перевиховувати” способами просто нелюдськими, щоб їх зломати фізично та й морально. Тому, не дивуймося дуже, що частина нашого кліру пішла була тоді бодай на зверхню співпрацю з московським православ'ям. Різні мотиви могли таким промовляти, а між ними може й добро душ, які були б у противному разі зовсім позбавлені духової опіки. Остаточне оправдання таким треба залишити Господеві, який пронизує людські серця. Ще тим самим наша Церква не перестала існувати. Так, як не перестала існувати французька Католицька Церква за французької революції у XVIII ст., коли то частина священства у Франції під багнетами підписала т. зв. “Цивільну Конституцію Кліру”. А було таких священників до 52-55%. Та Конституція ухвалила була незалежність Французької Церкви від Папи Римського та приписала вибори на священників і єпископів. Подібна доля, як в Галичині, зустріла теж нашу Закарпатську Українсько-Руську Церкву. Там-то загинув мученичою смертю 1947 р. єпископ Мукачівський, Преосв. Теодор Ромжа. Церкву Закарпатську приєднано силою до московського патріархату 1949 р. Те саме зустрінуло Пряшівську Епархію, яка вхо-

дила в склад Словаччини. Єпископів Павла Гойдича та Василя Гопка арештовано 1950 р. Арештовано теж Преосв. Шімрака, єпископа Греко-Католицької Церкви в Югославії. Совети сягнули також по нашу Церкву на еміграції в Німеччині, арештуючи в Берліні Апостольського Адміністратора о. д-ра Петра Вергуна. І вони були б поліквідували наші Церкви по інших сторонах українського поселення, чи то в Європі, чи то поза океаном, коли були б могли.

Але, Господь врятував нашу Церкву в еміграції, напевно теж в тому наміренні, щоб, як прийде хвилиня волі — а вона напевно прийде, бо справедливість мусить мати останнє слово — щоб наша Церква могла продовжати своє спасенне діло на Рідних Землях України. А покищо, Браття і Сестри, будьмо вірні Богові, нашому св. Обрядові, нашому Народові, змагаймося до скріплення нашої Помісної Церкви, включімся жертвенно в наміри Св. Вселенської Церкви, яка голосить примирення й любов до братів інших Віровизнань, навіть тих, що глядять на нас неприхильно, а то й ворожо, щоб і вони вдарилися в груди, не лише ми, за наші гріхи й за гріхи наших Предків проти християнської любови. Простім тим всім, що нам кривду заподіяли, щоб і Господь простив довги та й провини наші. Несім жертвенно хрест, що його Боже Провидіння наложило на нашу Церкву, яка своїм терпінням має виповняти своє завдання до часу. Покажімся в той спосіб гідними учнями Христа, який на те прийшов на цей світ, щоб нам заявити: хто хоче бути моїм учнем, нехай візьме свій хрест та йде вслід за Мною. І Він не лише нам таке заявив, але теж своїм власним життям засвідчив нам свою любов тоді, коли ми були Його ворогами, та й відкупив нас своєю смертю від вічної загибелі. Працюймо жертвенно та й молімся, щоб Св. Церква в нагороду за терпіння нашого Народу завершила будову нашої Церкви формою, що відповідає духові нашої історії та й піднесла й визнала нашого Страдальця, Блаженнішого Йосифа, в ряди Патріархів нашої Католицької Церкви, щоб Він в повних ще силах міг гуртувати розпорошений наш народ по всьому вільному світі, та й щоб своїм світлим прикладом захочував та й кріпив всіх терплячих в Рідному Краї, Україні, до мужної витривалости аж до тої блаженної хвилини.

І в цей радісний Празник Різдва Христового, коли між нами є Той, що прийшов спасти грішний світ, сповнім наші серця незломною надією, що Він знайде час і спосіб, щоб прийти нам з поміччю та дати нашій многострадальній Церкві і нашому Українському Народові повну перемогу над злом. “З нами Бог — співає наша Свята Церква — розумійте, народи, і покоряйтеся, бо з нами Бог!”.

В цей радісний час Різдва Христового шлемо наш братній привіт і наші найщиріші побажання нашим Братам і Сестрам на Рідних Землях та просимо Новонародженого Христа прискорити радісний день їхнього релігійного й національного визволення.

Водночас вітаємо Вас усіх, Дорогі Браття і Сестри, нашим радісним різдвяним привітом “Христос Рождається” та бажаємо Вам усім Щасливого Нового Року. Дай, Боже, щоб наступний 1977-ий рік був для нашої Церкви і для нашого Українського Народу — роком повного релігійного і національного звільнення.

Христос Рождається!

Благословення Господнє на Вас!

Різдво Христове 1976-77.

† Йосиф
Кардинал і Патріарх
та Єрархія Помісної Української
Католицької Церкви

IV. РОЗДІЛ

ПОГРОМ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

о. Іван Гриньох

РОСІЙСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ПОГРОМ*)

Протягом нашої історії бачимо, що куди тільки сягнула московська загарбницька рука в Україні, байдуже чи біла, чи комуністично-червона, завсіди винищувала, і то зараз, українську католицьку церкву, лишаючи на боці римокатолицьку. Чому так діялося, це бачимо із сторінок нашої історії, наша церква все стояла на сторожі незалежності української держави.

Всі унійні заходи, Берестейська в 1596 році, Ужгородська 1652, Перемишльська 1692 та Львівська 1700 були сіллю в оці Москви. Доказом того були криваві переслідування унійців царями — Петром I, Катериною II та Олександром II на землях України і Білоруси.

Всі ті переслідування були під кличем “добровільного об’єднання з матірною російською православною церквою”, та повороту до віри батьків, дарма, що вірою наших батьків ніколи не була віра батьків Москви.

Так було на Волині 1700, на Холмщині і Підляшші 1875 року, а після Другої світової війни в Галичині 1946, в Карпатській Україні 1949, та на Пряшівщині 1970 року.

Одинокі греко-католицькі єпархії нашої Церкви не зазнали кривавих переслідувань московських царів в 18 і 19 столітті, то землі, що опинилися після розбору Польщі 1773 р. в Австро-Угорщині, Львівська митрополія з Перемишльською та Станіславівською єпархіями, та єпархія Мукачівська і пізніше створена в 1818 Пряшівська, а та-

*) Стаття появилася вперше англійською мовою у дещо іншому варіанті в кварталнику “Prologue” — Problems of Independence and Amity of Nations (Vol. IV, No. 1 — 2, New York, 1960). Її переклад німецькою мовою був опублікований у філософсько-богословському кварталнику “Ostkirchliche Studien” (Würzburg, 1963) й окремою книжковою відбиткою (Augustinus Verlag, Würzburg, S. 38).

Український текст статті друкується вперше з приводу 25-річчя насильної ліквідації Української Католицької Церкви.

Сучасність: Липень-Серпень 1970, ч. 7-8 (115-116), стор. 153-180. Вересень 1970, ч. 9 (117), стор. 53-75.

кож пізніші греко-католицькі епархії в Гайдудорогу (Угорщина) та в Криживцях (Югославія).

Предмет обговорення — Українська Католицька Церква, вірні якої становлять переважну більшість населення західних областей УРСР. Ці області входили до 1918 року до складу Австро-Угорської монархії, після того основна їх частина, відома під назвою Галичина, була включена в межі Польської Республіки, а невелика територія з півмільйонним українським населенням на південь від Карпат — Підкарпатська Україна — увійшла до складу Чехо-Словацької Республіки.

Українська Католицька Церква, історичні початки якої сягають другої половини 10 століття (офіційне прийняття християнства на Україні датується 988 роком), — це частина Вселенської Католицької Церкви під керівництвом вселенських архиєреїв — римських папів, як наслідників верховного апостола Петра, першого римського архиєрея і голови всієї Христової Церкви. Специфічністю Української Католицької Церкви є її східній, візантійсько-слов'янський обряд.

Релігійні спори між Візантією і Римом на переломі I тисячоліття християнської ери, спори, в яких на ґрунті спочатку теологічної дискусії, пізніше пристрасної полеміки приходили до голосу елементи психологічного, культурного, династичного і політичного характеру, не залишилися без впливу й на Українську Церкву. Після формального відриву Візантійської Церкви від Вселенського Апостольського Престолу в Римі в 11 віці, Українська Церква переносила на своєму організмі трагедію розколу християнства; та, не зважаючи на те, вона постійно шукала шляхів, щоб залишитися в єдності з Вселенською Католицькою Церквою і Апостольським Римським Престолом. Ці її, майже кожного століття наново повторювані змагання до єдності, змагання, постійно руйновані та насильно стримувані північними московськими володарями і їм підлеглою Російською Церквою, все таки завершилися повним успіхом у кінці 16 століття, коли Українська Церква на Соборі в Бересті 1596 року урочистим актом заявила про свою приналежність до Вселенської Католицької Церкви і наново підтвердила зверхництво над собою вселенських архиєреїв — римських папів. З огляду на те, що у висліді праць і рішень Собору в Бересті дійшло до поновного привернення єдності Української Церкви з Римським Апостольським Престолом, або Унії, почали звати цю Церкву також уніятською; у 19 віці в межах Австро-Угорської монархії прищепилася для цієї Церкви назва “греко-католицька”, щоб тим способом підкреслити її приналежність до Вселенської Католицької Церкви і її специфічний східній, візантійсько-грецький обрядовий характер.

Віки 17 - 19 — це часи великої московської експансії, завоювань і підбоїв чужих земель. У висліді цих імперіялістичних загарб-

ницьких походів уся Прибалтика, більшість польських і українських земель або, іншими словами, уся Східня Європа стала здобиччю російських царів. Цікаво підкреслити явище, що разом з політичним завоюванням цих земель йшло систематично релігійне переслідування Української Католицької Церкви, її поступове, але послідовне нищення, насильне включення її до Московської Церкви, котрольованої російськими царями, та офіційні заборони Української Католицької Церкви на території російської царської імперії. Останнім актом трагедії Української Католицької Церкви на території російської імперії було насильне, після довгих переслідувань, знищення Холмської дієцезії в 1875 році і її безправне прилучення до Московської Церкви.

З колись великої і чисельної Української Католицької Церкви від знищення врятувалася тільки та мала її частина, вірні якої жили на землях, які входили до складу Австро-Угорської монархії, а після 1918 року до складу Польської і Чехо-Словацької республік. У Галичині і на Підкарпатській Україні, куди до 1939 року не сягала політична влада і сваволя на початку царської, а пізніше червоної більшовицької Москви, Українська Католицька Церква зберігалася недоторканою і досягла великого рівня свого релігійно-духового, організаційного й культурного розвитку.

Напередодні світової війни

У 1939 році, тобто напередодні Другої світової війни, стан Української Католицької Церкви на території колишньої Галичини та Підкарпатської України представлявся наступно:

1. Вірних	—	4 159 004
2. Митрополитів-архієпископів	—	1
3. Єпископів	—	10
4. Дієцезій	—	5
6. Священиків	—	2 950
5. Апостольських адміністраторів	—	2
7. Священиків-монахів	—	520
8. Черниць	—	1 090
9. Студентів теології	—	540
10. Парохій	—	3 040
11. Церков і каплиць	—	4 440
12. Манастирів і манастирських домів	—	127
13. Богословська академія	—	1
14. Духовних семинарій	—	5
15. Крім цього, в посіданні й під управою Церкви була велика кіль-		

кість домів культурного призначення, народних, середніх шкіл й інститутів, друкарень, видавництв наукового й популярно-релігій-

ного характеру, книгарень і бібліотек, харитативних і допомогівих організацій молоді, студентства, церковних братств і конгрегацій.

Заувага: Підставою наведених числових даних є офіційне видання св. Конгрегації для Східної Церкви "Статистика кон ченні сторічі делля Джерарнія е дей фелелі ді Ріто Оріентале" (Рома, Тіпографія Полігльотта Ватінана, 1932, стор. 196 — 197, 208 — 209). Ці основні дані доповнено новими, взятими з видання "Ді ерстен Опфер дес Коммунізмус" (Мюнхен, 1953, стор. 69 — 70), де вне винористано новіші звідомлення про стан Української Католицької Церкви на підставі шематизмів безпосередніх передвоєнних і навіть воєнних років, виданих поодинокими ординаріями церковних дієцезій. Загально треба зауважити, що ці дані лежать радше нижче дійсного стану Української Католицької Церкви в час її ліквідації російсько-більшовицьким урядом і ні в чому не прибільшені.

Спроба зламати Церкву в роки першої окупації Галичини

На підставі договору між урядами СРСР і Німеччини в серпні 1939 року (договір Молотова-Ріббентропа) більшовики зайняли Галичину і Волинь, а разом з тим три найбільші адміністративні одиниці Української Католицької Церкви — дієцезії Львівська, Перемиська і Станіславівська, разом з нечисленною церковною одиницею апостольського візитатора Волині, опинилися у сфері політичного впливу й влади уряду СРСР. Цей період більшовицької окупації характеризується боротьбою окупаційної влади проти релігії з позиції войовничого атеїзму, як це було на всьому просторі СРСР до 1939 року. У зв'язку з насильною перебудовою господарської і соціальної структури новоокупованої країни здійснювано націоналізацію, соціалізацію і колективізацію, у висліді яких пограбовано всі матеріальні добра і засоби Церкви. Сталінська конституція з 1936 року дозволяла в релігійній сфері тільки свободу культу: вислідом цього було вигнання Церкви із шкіл, заборона навчання у школах, закриття всіх церковних шкіл, до духовних семінарій включно, заборона друкованого слова, зарахування духовних осіб до асоціального елементу, позбавлення повних громадянських прав і т. д. Разом з матеріальним пограбуванням Української Католицької Церкви здійснювалися репресії супроти священників, монахів, черниць і вірних у формі допитів органами НКВД і тиску та намов до апостазії від Церкви, арештів і заслань до далеких концентраційних таборів, а навіть розстрілів, процесів і вироків. І все ж більшовицький уряд не зумів ні зламати, ні остаточно знищити Українську Католицьку Церкву. На це склалися наступні причини:

1. Беззастережна і, можна сказати, поголовна вірність своїй Церкві всього українського католицького населення.

2. На чолі Української Католицької Церкви стояв великий митрополит Андрій Шептицький, людина відома в усьому світі, люблена і цінена всім населенням новоокупованих більшовиками земель, неза-

лежно від національної і віроісповідної приналежності. Крім того, митрополит Андрій Шептицький був у роки Першої світової війни ув'язнений і засланий російським царським режимом, а більшовики чванилися тим, що саме вони ліквідували цей ненависний і реакційний режим; тому більшовики обмежилися тільки причіпками до митрополита у формі постійної інвігіляції і частих обшуків, але не важились ув'язнити любленого всім населенням церковного достойника.

3. Політична ситуація в ці роки не була ясна й певна, і тому більшовики, хоч невинно вели атеїстичну пропаганду, не важилися радикально знищити Церкву, бо хотіли в ці непевні часи зискати бодай мінімальні симпатії населення до себе.

4. Час атеїстичного наступу на Церкву становив усього 22 місяці, і цього не вистачало на ґрунтовну ліквідацію Української Католицької Церкви.

У висліді цієї першої більшовицької окупації 1939-41 Українська Католицька Церква вийшла матеріально пограбованою і вбогою, з великими ранами на своєму організмі в наслідок арештів, терору, заслань і розстрілів десятків тисяч вірних і кількадесятьох священиків.

Але духово Українська Католицька Церква в цій боротьбі з атеїстичним більшовизмом вийшла загартованою, навіть більше — міцною. Цей духовий гарт і моральна міць були їй потрібні, щоб уже в 1941 році зазнати нової окупації гітлерівської Німеччини, а від 1944 року зустріти нову дійсність, яка постала в висліді перемоги СРСР і приєднання до УРСР західних українських земель Галичини і Підкарпатської України з переважаючою на цих землях більшістю українського католицького населення.

За увага. До ілюстрації цього періоду більшовицького режиму супроти Української Католицької Церкви належать джерела і література:

1. Документи, А. 72 (1939),
2. Документи, 73 (1940),
3. "Ді ерстен Опфер дес Коммунізмус" (Мюнхен, 1953, стор. 28 — 33, 108 — 114).
4. "Ле коммунизм е л'Егліз католик" (Париж, 1956, стор. 81 — 85).

В останніх двох працях можна знайти також дальшу літературу, яка чи то окремими виданнями, чи публікаціями в різних журналах висвітлює докладніше період першої більшовицької окупації західних українських земель у 1939-41 роках і подає детальніші дані про спроби зламати і знищити Українську Католицьку Церкву.

Приготування нової зброї і нових метод для боротьби з Церквою

Щоб зрозуміти явища й події, які характеризують дворічний період боротьби російсько-більшовицького режиму проти Української Католицької Церкви від повного включення усіх західньоукраїнських земель разом з Підкарпатською Україною до складу УРСР влітку-восени 1944 року аж до т. зв. Львівського собору 8-10 березня

1946 року, треба згадати наступні факти, які постали за воєнних років у СРСР на відтинку церковно-релігійного життя:

1. Війна СРСР проти гітлерівської Німеччини, яка спочатку носила характер “оборони міжнародного комуністичного режиму” і системи “проти агресії нацистсько-капіталістичної Німеччини”, дуже скоро перетворилася на т. зв. вітчизняну війну. У цій війні вже на задній плян відійшли марксистсько-ленінські гасла оборони інтернаціонального комунізму перед агресією капіталістичного світу; ці гасла перестали бути мобілізуючими для здушеного комуністичною системою населення всього СРСР. На їх місце виринуло більш мобілізуюче гасло оборони вітчизни перед чужим наїзником. До такої вітчизняної війни, так логічно думали залякані першими воєнними невдачами можновладці Кремлю, можна було запрягти всі сили, навіть такі, яким більшовицький режим і його матеріалістично-атеїстична ідеологія виповіли боротьбу на життя і смерть. До цих сил належала дотепер гонена, переслідувана і нищена Російська Православна Церква. Московський митрополит Сергій закликав у слові й письмі до оборони СРСР; щобільше, за церковні пожертви вірних він уфундував для червоної армії танкову бойову колону. Цікаво зауважити, що Сергій жертвував цей дар не для численних ранених і голодуючих, але на зброю, і дивно водночас, що більшовицький уряд цей дар на зброю прийняв, хоч більшовицька пропаганда завжди і до сьогодні закидає Католицькій Церкві, мовляв, вона в історичні часи благословляла зброю. Уряд СРСР послабив атеїстичну пропаганду, а навіть сприяв поширенню серед населення і червоноармійців версії про недалеку повну свободу релігійних переконань і повернення повної свободи раніш переслідуваним церквам.

2. Послаблення безбожницької пропаганди з боку російсько-більшовицького уряду треба пояснити, з одного боку, бажанням зискати прихильність і відданість радянських громадян до СРСР, з другого — оглядами на нових союзників у боротьбі з Німеччиною, особливо на англо-американців, у яких питання свободи релігійних переконань трактовано дуже серйозно.

3. У вересні 1943 митрополита прийняв Сталін, і слідом за тим більшовицький уряд з свого боку вже не тільки фактично, але й формально-правно визнав патріярше правління Російської Православної Церкви. Вже у вересні 1943 відбувся Собор цієї Церкви, на якому митрополита Сергія “за його церковну і патріотичну діяльність” (стор. 13) обрано патріярхом московським і всієї Руси. І хоч ні в чому не змінилася конституція СРСР, хоч і далі існує, згідно з конституцією, відокремлення між державою і церквою, все ж єдиною якоюсь мірою легалізованою і урядом визнаваною церквою в СРСР від 1943 року стала Російська Православна Патріярша Церква. Щоб ще виразніше підкреслити це особливе й монопольне становище протегованої і ви-

знаваної церкви, при раді міністрів СРСР створено “Совет по делам Русской Православной Церкви” безпосередньо після візиту митр. Сергія у Сталіна. На чолі “совета” став сороккількарічний Карпов, як колись оберпрокурор св. Синоду.

4. 15 травня 1944 помер патріарх Сергій. Керму перебрав митрополит ленінградський Алексій, що його в лютому 1945 після похвальної промови Карпова на Соборі обрано патріархом. Великий російський патріот, що вславився своїми закликами в обороні Ленінграду, беззастережно відданий радянському режимові і безкомпромісовий оборонець більшовицької імперії, вже в першому своєму посланні виразно накреслив найважливіше завдання своє і своєї церкви: боротьба з фашизмом і боротьба з Ватиканом та католицизмом. Коли боротьба з фашизмом мала актуальний характер на час війни, то друга частина послання накреслювала напрям дії Російської Православної Церкви на далеку мету: боротьба з католицизмом аж до повного його знищення. Уже в цьому першому посланні патріарх Алексій у порозумінні з більшовицьким урядом імпліците накреслив лінію поведінки супроти Української Католицької Церкви. У боротьбі з Католицькою Церквою, а в тому числі, у боротьбі з Українською Католицькою Церквою, радянський уряд дістав нового союзника і новий інструмент і тому міг уже застосувати нові методи до ліквідації Української Католицької Церкви.

Заувага. Цей період ілюструють такі джерельні й літературні документи:

1. “Сборник церковных документов “Русская Православная Церковь и Великая Отечественная война”, Москва, 1946.
2. “Правда о религии в России. Митрополит Сергий”, Москва, 1942.
3. “Журнал Московской Патриархии”, Москва, 1943-1945.
4. Амман, “Остлявіше Нірхенгешіхте”, Відень, 1950, стор. 617-620.
5. “Русская Православная Церковь”, Москва, 1958, стор. 13-29, 211-219.

Готування ґрунту для знищення Церкви

Коли червона армія зайняла влітку 1944 року західні області України, а разом з тим більшовицький уряд почав наново налагоджувати свій партійний і адміністративний апарат, стало очевидним, що тактика більшовиків у відношенні до релігії і до Української Католицької Церкви в порівнянні з часами першої більшовицької окупації тих земель у 1939-1941 роках змінилася: безбожницька пропаганда притихла, Церкву, духовенство, церковну службу залишено в спокої. Церковні податки були помірковані, священники, дяки, диригенти церковних хорів, а навіть голови церковних братств були звільнені від військової повинності, богослуження в церквах і святкування празників могли вільно відбуватися. Більшовики були цілковито заклопотані війною і розбудовою та закріпленням свого адміністративного й партійного апарату, і тому залежало їм на тому, щоб не на-

сторозжувати населення і не наставляти його неприхильно будь-якими репресіями за його релігійні переконання. Такий стан непевноти і тиші перед бурею тривав приблизно до смерті митрополита Андрія Шептицького — 1 листопада 1944 року. Навіть похорони митрополита відбулися з усіма урочистостями, з масовою участю вірних, духовенства і єпископів всіх католицьких обрядів — українського, вірменського і латинського. Похоронному походу дозволено було навіть пройти вулицями Львова, що в більшовицькій системі давніше було виключене.

Та разом з похоронами митрополита Андрія Шептицького закінчився певний, спокійний і толерантний етап у ставленні російських більшовицьких можновладців до Української Католицької Церкви. Правда, наступник митрополита, новий митрополит архієпископ Йосиф Сліпий, міг без перешкод обняти митрополичий престол, але вже перші тижні його правління вказували на далекосяжні зміни у ставленні більшовицької влади до Української Католицької Церкви. Щоб запевнити Церкві можливість її існування, навіть у тих скупих рамках, на які дозволяє ленінський декрет від 23 січня 1918 “Про свободу совісти і відділення Церкви від держави і школи від Церкви” і сталінська конституція 1936 року (§ 124, про т. зв. свободу культу в СРСР), митрополит Сліпий вислав до Москви делегацію в складі священників Г. Костельника, К. Шептицького, І. Котова і Бучинського; при нагоді своїх розмов для знайдення модус вівенді з урядом на базі повної аполітичності Церкви, її лояльності супроти державної влади. Делегація мала також вручити дар Української Католицької Церкви в сумі 1000 000 карбованців, призначений на допомогу воєнним інвалідам. Делегації не допущено до відповідальних керівників уряду, натомість їй поставлено вимогу включитися в активну боротьбу проти українських повстанців, які вели підпільну боротьбу проти більшовицького режиму. Не змогли вияснення митрополита, що Церква не може включатися безпосередньо і активно у вир наскрізь політичної і збройної внутрішньої боротьби, не вистачало для уряду закликів і послань митрополита до християнської любови та милосердя, до респектування п’ятої Божої заповіді “не вбий” і до респектування людського життя. Делегація вернулася з Москви з переконанням, *що російський і більшовицький уряд має вже готовий, раніше вирішений плян поведінки супроти Української Католицької Церкви.* Цей до кінця продуманий і рафінований плян знищення Української Католицької Церкви почав негайно виявлятися і набирати конкретних форм. У цьому пляні паралельно (але задалегідь продумано і узгіднено) було поділено головні ролі між такими чиниками (подаємо їх за їхньою важливістю): а) більшовицький уряд з своїм адміністративним, партійним і поліційним апаратом; б) Російська Православна Церква на чолі з патріархом Алексієм і своїм апаратом на

місцях; в) відповідно намовлені, застрашені чи стероризовані одиниці з Української Католицької Церкви.

Роля партійних і поліційних чинників

Восени і взимку 1944-1945 років, коли всім українським владикам відібрано можливість комунікуватися з своїми вірними і духовенством в письмі і слові, що було мотивоване воєнними діями і вийнятковим станом, безпосередньо після того, коли з смертю великого й шанованого митрополита усунуено перешкоду для запланованої задалегідь ворожої проти Української Католицької Церкви акції, партійні, адміністративні і поліційні органи почали перевіряти ґрунт серед населення і духовенства. Вони, хоч згідно з заявами більшовицького уряду і конституцією, уряд не втручається у внутрішні справи Церкви, порушуючи самі свою конституцію, *отже протиправно і протиконституційно*, скликали по всіх районах конференції духовенства, на яких участь кожного священика була обов'язкова. Темою конференцій була історія Церкви, зокрема історія Української Католицької Церкви, критика і очорнювання Берестейської Унії, напади на історичну католицьку Польщу, на Ватикан, на Апостольський папський престол і на Католицьку Церкву взагалі. Священиків, які не з'являлися або висловлювали критичні думки, пізніше арештовувано і піддано довготривалим допитам, фізичному і моральному тискові.

Водночас на всій території розміщено дивізії військ МВД. Почався нечуваний терор супроти населення: арешти, розстріли, депортації сотень тисяч населення, цілих родин зі старими і дітьми включно, одночасно арешти і депортації священиків. Ці жорстокі методи мали на меті застрашити населення і священиків, найбільш упертих ув'язнити або вивезти на далекосхідні простори СРСР, а інших морально зламати і зробити послухними для прийняття дальших рішень.

При адміністративно-партійних органах у більших місцевостях більшовицький уряд призначав уже "уповноважених у справах Російської Православної Церкви", звичайно, людей, присланих з московського центру, членів партії і функціонерів МВД, так, зрештою, як і при уряді СРСР товариш Карпов або при уряді УРСР у Києві товариш Ходченко є довголітніми членами партії і функціонерами МВД. І хоч Російської Православної Церкви на території Західньої України взагалі дотепер не було, проте створено цивільний адміністративний апарат для неї, щоб здійснити насильне включення українського населення під її юрисдикцію.

Після цього загального терору проти населення і духовенства МВД приступило до найсильнішого удару: 6 квітня 1945 появилася у львівській газеті "Вільна Україна" стаття Володимира Росовича під заголовком "З хрестом і мечем", вістря якої було звернене проти померлого митрополита Андрія Шептицького. У ній очорнено цю в усю-

му християнському світі цінену людину. Статтю передавано по радіо, поширювано окремою брошурою серед населення, коментовано на різних зборищах, разом з тим поведено нечувану брехливу акцію проти Української Католицької Церкви. Вже кілька днів після появи статті, 11 квітня 1945, арештовано органами МВД всіх українських єпископів у засязі політичної влади більшовицького уряду: у Львові митрополита-архієпископа Йосифа Сліпого, єпископа-помічника Никиту Будку, єпископа апостольського візитатора для українців-католиків Волині Миколу Чернецького; у Станиславові єпископа Григорія Хомишина і його помічника єпископа Івана Лятишевського. Покищо на волі залишилися два єпископи галицької провінції, резиденція яких була на терені Польщі в Перемишлі: єп. Й. Коциловський і його єп.-помічник Григорій Лакота. Та і цих обох єпископів у порозумінні між російським більшовицьким і польським комуністичним урядами арештовано вперше 19 вересня 1945, після цього і після кількамісячного ув'язнення 8 січня 1946 їх передано органам МВД.

Слідом за арештом єпископів, ще того самого місяця, влаштовано багатоденні обшуки в митрополичій палаті та в усіх бюрох митрополичої консисторії, пограбовано цінні архіви та інші пам'ятки і вивезено до Москви, а вкінці виарештовано всіх видатніших священників, членів капітули, професорів Богословської Академії та семінарій і велику кількість духовенства. Їх усіх вивезено до в'язниць і депортовано до концентраційних таборів на східні простори СРСР.

Таким способом адміністративно-поліційні органи російського більшовицького уряду позбавили Українську Католицьку Церкву її легітимної ієрархії, прорідили ряди кількатисячного духовенства і терором-арештами та масовими депортаціями довели населення до стану страху і безнадії.

Коли безпосередньо після виарештування всього єпископату компетентні вищі духовники, члени митрополичої та єпископських капітул, згідно з приписами канонічного права, пробували обрати т. зв. капітульних вікаріїв, яким мала належати в час відсутности правних ординаріїв адміністрація церковними одиницями, МВД виарештувало і їх, щоб цим способом створити в Українській Церкві стан правно-канонічного безладдя і легше здійснити свої пляни ліквідації Української Католицької Церкви.

Разом з цим більшовицький уряд, користуючися з витвореного ним самим стану безладдя, *всупереч всім канонічно-правним приписам Церкви, всупереч власним конституційним приписам невторчання в справи Церкви й респектування свободи сумління та релігійних переконань своїх громадян, перебрав церковну владу в свої руки.*

Але ця дальша акція органів влади більшовицького уряду зв'язана вже тісно з новим фактором: появилвся послухний інструмент,

що виконував накази і здійснював пляни більшовицької влади, т. зв. "ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Російською Православною Церквою". Про цю справу будемо говорити щойно в дальшому.

Роля Російської Православної Церкви під керівництвом патріярха Алексія

Російська Православна Церква під кермою московських патріархів — від 5. 5. 1944 патріяршого містоблюстителя, а від Собору в Москві в лютому 1945 року патріярха московського Алексія — виступає в очах всього світу завжди в шатах миролюбця і християнської любови і таким способом часто вводить в оману, якщо говорити про її справжню роллю і завдання в плянах і власних (тобто церковних) і в плянах російського уряду. Сьогодні ще неприступні всі таємні домовлення між московськими патріярхами і радянським урядом, ще не розкриті таємниці спільного плянування у визначенні цілей і застосуванні метод стосовно церковної політики уряду СРСР і єдиної урядом визнаваної та підтримуваної Російської Церкви. А все ж таки, навіть на підставі тих скупих офіційних документів Російської Церкви, які відомі у вільному світі, можна ствердити на прикладі нищення Української Католицької Церкви *тісну, наперед заплановану, свідому і послідовну*, заповіді християнської любови суперечну, з природними і Божими законами пошанування людської особистости і переконань кожної людини *не згідну*, співпрацю між більшовицьким урядом і його адміністративно-політичними та поліційними органами, з одного, і Російською Православною Церквою та її органами, з другого боку. А ось характеристичні дані:

а) Російська Православна Церква і її керівники мовчать про криваве переслідування Української Католицької Церкви в 1944-46 роках. Переслідування християн, вірних, духовенства, єпископів, нехай буде і іншого віровизнання, не викликає в цій Церкві не те що протесту, але навіть найменшого співчуття.

б) Щобільше, ця Церква не тримається пасивности, не виявляє навіть неутральности, яку можна було б пояснити боязню перед більшовицькою владою, вона натомість активно включається в акцію ліквідації Української Католицької Церкви, вона її *інспірує*, старанно підготовляє і в насильницькій акції свідомо допомагає.

в) Чейже це не випадок, що перший заклик патріярха Алексія, до речі, водночас звернення цілого Собору Російської Православної Церкви від 2 лютого 1945 року, містить у собі осудження Апостольської Столиці — на офіційній мові і уряду СРСР, і тієї ж Церкви — *Ватикану* і цілої Католицької Церкви. Папу *Пія XII* це звернення атакує за його Різдвяне послання із зверненням до всіх людей світу, переможців і переможених, виявити в жорстокій війні християнську

любов і милосердя. Формулювання звернення цієї Церкви не різняться від урядових більшовицьких формулювань, якщо мова про Апостольську Столицю.

г) Московський патріарх Алексій, вірний своєму рішенню, висловленому в соборному зверненні, боротися проти Ватикану і Католицької Церкви, зараз же після Собору звернувся до Української Католицької Церкви своїм новим посланням. Це послання характеристичне своєю формою і змістом: християнський патріарх не звертається, як це прийнято в історії Церкви і як це було гідне патріаршого достоїнства, до ієрархів-владик, духовенства і вірних. Він просто поминає ієрархів, *знаючи вже наперед*, що їх долю вирішив більшовицький уряд і що вони призначені на ув'язнення й досмертне позбавлення можливості вернутися до своїх вірних, а звертається просто до духовенства та вірних. Його послання починаються словами: "Пастирям і віруючим греко-католицької Церкви"... А далі говорить: "Возлюблені во Христі пастирі, браття і сестри". Найменшої згадки про ієрархів-владик, наче б Українська Католицька Церква була безладною громадою віруючих і духовників. Іншими словами, московський патріарх повністю згідний з акцією більшовицького безбожницького уряду, акцією брутального насильства над християнськими ієрархами Української Церкви, він навіть радіє з такого стану і використовує його, щоб безскрупульно звернутися з облесливими словами до духовенства та вірних. Його звернення треба як щодо форми, так і щодо змісту трактувати як заклик до бунту, заклик до зради своїй вірі, заклик піддатися теророві і насильству безбожницького більшовицького уряду і відректися своїх ієрархів, своєї Церкви і своєї віри. Цей безпосередній заклик московського патріарха до українського духовенства та вірних понад голови українських католицьких ієрархів, ще й тим цікавий, що він своїм стилем нагадує методи політичних проклямацій і звернень радянських можновладців. Радянський уряд залюбки й продумано у всіх своїх акціях звертається до робітничої кляси, до т. зв. поступових організацій, до замаскованих прихильників комунізму, до різного роду партій і, вкінці, до різних народів, поминаючи уряди і відповідальних державних мужів цих країн і скидаючи завжди всю вину за світові нещастя якраз на уряди й відповідальних державних керівників. *Цей стиль розкладу з середини і одвертого чи замаскованого заклику до бунту проти відповідальних державних законоправних чи церковних керівництв спільний найвищим органам і уряду СРСР, і Російської Православної Церкви.* Якщо хтось сумнівався в тому, то заклик московського патріарха Алексія до духовенства та вірних Греко-Католицької Церкви найкращий документ, щоб розвіяти ці сумніви.

Змістом своїм звернення московського патріарха йде по лінії вже заповідженої боротьби проти Ватикану і проти Католицької

Церкви. Московський патріарх насамперед засуджує всю науку цієї Церкви, категорично й непомилно, так само, як це роблять більшовицькі можновладці, одним реченням, мовляв, ваші предки “та по чужому наущенню... і ви, їх нащадки, визнали над собою духовне керівництво римського папи, і прийняли разом з цим католицьку догматику, яка *плюндрує* чистоту древнього вселенського православія”. Одним реченням московський патріарх засудив Католицьку Церкву, її науку і її церковний провід, — Церкву, яка нараховує 400 мільйонів вірних різних народів, рас і всіх континентів і має за собою дві тисячі років історичного буття. Але московському патріархові ще й цього замало, він твердить, що навіть культ, Богослуження, молитви українських вірних у своїй церкві є порожніми, не мають вартости, є бездушними: “Православні обряди, які зберігаєте ви в своїй службі Господній... не мають духа і не годують віруючих Божою благодаттю...” Відмовити молитві людини вартість цієї молитви перед Богом-Творцем — до такого абсурдного твердження не договорилося ще ніхто з представників усіх відомих світових релігій.

Незвичайно характеристичними є дальші твердження патріарха Алексія: “Господь явно благословив зброю тих, хто піднявся проти Гітлера і фашизму на захист волі, миру та щастя людськості... А до чого закликав Вас небіжчик, митрополит Андрій Шептицький та його найближчі спільники? Вони кликали вас під ярмо Гітлера, вони вчили вас схиляти свої голови перед ним. А куди й тепер веде вас Ватикан, закликаючи в різдвяному та новорічному посланнях папи доброзичливо ставитися до всіх носіїв фашизму, поставитися милосердно до Гітлера, цього найбільшого злочинця, якого тільки знала історія...”

При читанні цих слів складається враження, що це звернення не церковного достойника, а більшовицького агітатора, перейнятого духом ненависти, злоби, бажання помсти, якому не до вподоби, коли хтось проголошує слова християнської любови, милосердя і прощення. Щобільше, московський патріарх послуговується навіть *свідомою брехнею*, коли приписує Ватиканові і митрополитові Української Католицької Церкви, мовляв, “вони кликали вас під ярмо Гітлера... Вони вчили вас схиляти свої голови перед ним”. На митрополита Андрія не поважилися кинути наклеп, бодай за час його життя, навіть більшовицькі можновладці, і честь митрополита перед нападами московського патріарха непотрібно й зайво було б боронити. Цей митрополит помер в ореолі святости, все населення відзначає його як святого, а в Римі започатковано його канонізаційний процес. Московський патріарх цинічно порушує людську честь того святого, він не має стриму навіть перед маєстатом смерти і вічності, в яку відійшов уже цей великий митрополит.

Але цього нападу на покійного митрополита не можна брати відірвано. Як уже згадано, паралельно з цим світські органи державної більшовицької влади започаткували таку ж саму кампанію проти митрополита Андрія. Думки патріярха московського Алексія повторив і доповнив більшовицький функціонер “Володимир Росович” у згаданій уже статті у “Вільній Україні”. І тому ці два виступи офіційних більшовицьких органів і московського патріярха не є випадкові; вони свідчать про спільний, на поодинокі етапи розложений, продуманий плян, узгоднений між Російською Православною Церквою і урядом СРСР, плян для знищення Української Католицької Церкви.

Вкінці, московський патріярх закликає вже відкрито в тому своєму посланні, повному політично-пропагандивних фраз, перекручень і лжі, до бунту й зради своєї Церкви — “порвіть, розторгніть узи з Ватиканом, який веде вас у темряву, у духову загибель, завдяки своїм релігійним помилкам, а тепер хоче вас озброїти проти всієї вільнолюбної людськості, хоче поставити вас спиною до всього світу...”

Московський патріярх, згадуючи брехливо про митрополита Андрія Шептицького, не забув згадати і його “найближчих спільників”, тобто всіх католицьких єпископів і вище духовенство, як таких, що “кликали під ярмо Гітлера”. Це вершок цинізму в посланні Алексія, бо кожному ясно, що означає такий пасус в умовах радянського диктаторського режиму. Ці слова патріярха — це огидний, бридкий і брехливий донос на ще живих католицьких єпископів і духовенство. Московський патріярх, голова Російської Православної Церкви і претендент на патріярха всього християнства, денунціює своїх християнських братів перед більшовицьким урядом...

При читанні цього послання московського патріярха Алексія мимоволі насувається питання, хто стоїть на чолі Російської Православної Церкви: християнський ієрарх чи вірний функціонер безбожницького уряду СРСР?

Ми умисне докладніше зупинилися на посланні московського патріярха Алексія з тієї причини, що його тези і думки були, неначе вказівкою, для дальшої акції більшовицьких органів влади і т. зв. “ініціативної групи” в поступовому нищенні Української Католицької Церкви в 1945-1946 роках.

д) Слідом за згаданим посланням московського патріярха Алексія здійснюються з боку Російської Православної Церкви дальші напади і очорнювання всієї Католицької Церкви і Української Католицької Церкви зокрема. Вже в квітні 1945, отже в місяці, в якому органи більшовицького МВД провели арешти католицьких ієрархів і десятків духовенства, Російська Православна Церква старається дати “ідеологічну підбудову” цим репресіям і підмурувати акції більшовицького уряду: характеристичними тут є статті митрополита Ве-

ніямина “Про римську Католицьку Церкву” і єпископа волинського Миколая “Воюючий католицизм”. Остання стаття звернена головним своїм вістрям проти Української Католицької Церкви. Важливо підкреслити, що всі статті, які друкувались у “Віснику Московської Патріярхії” впродовж 1945 і 1946 років, були матеріалом для пропагандивної акції всіх адміністративних, партійних і поліційних органів влади серед католицького населення України з метою т. зв. “перевиховання” вірних та духовенства і з метою зламати його моральний опір. Ця пропагандивна акція була супроводжена репресіями, моральним і фізичним терором, арештами і депортаціями.

Заувага. Наведені дані взяті на підставі критичного розгляду опублікованих матеріалів у “Віснику Московської Патріярхії” за 1945-46 роки видання Московської патріярхії, Москва. Переглянувши цей опублікований і сьогодні доступний матеріал, не диспонуючи документами про таємні договорення між урядом СРСР і Православною Російською Церквою та зіставивши їх з подіями, які відбувалися на теренах українського католицького населення, доводиться ствердити, що репресії були заплановані та узгоджені між обома чинниками: урядом СРСР і Російською Православною Церквою. Ці два чинники були головними анторами в знищенні Української Католицької Церкви. Дальший виступ на арені Української Католицької Церкви т. зв. “ініціативної групи” мав назовні фірмувати акцію і маскувати узгоджену дію обох головних анторів.

Роля і діяльність т. зв. “Ініціативної групи”

З перспективи років, які нас відділяють від т. зв. Львівського Собору, що мав назовні зафіксувати “формальноправну” ліквідацію Української Католицької Церкви, вже виразним і незаперечним є факт, що спрчинниками і головними акторами та ліквідаторами були російський більшовицький уряд СРСР і керівні кола Російської Православної Церкви. Ці два актори наступали на Українську Католицьку Церкву ззовні. Вживши давньої алегорії, можна б сказати: двома мечами водночас бито Українську Католицьку Церкву — світським мечем більшовицького уряду і духовним мечем російської ієрархії. Та як всюди, так і тут, у боротьбі з українським католицизмом ці зовнішні ліквідатори шукали помічного знаряддя в самій Українській Католицькій Церкві, отже помічного інструменту зсередини. Таким інструментом мала стати “Ініціативна група по возз’єднанню Греко-католицької Церкви з Російською Православною Церквою”. Це явище в методах більшовицької політики не нове, воно загальновідоме. Де зовнішній тиск не дає бажаного успіху, там покликаються до життя відповідні співзвучні групи й фактори, які кожному політичному зовнішньому тискові надають характеру своєрідного тегалізму. У політичній мові такі методи відомі під назвою інфільтрації зсередини “спонтанно” викликаних переворотів та перебирання влади і т. д.

І тому “ініціативну групу” треба розглядати тільки по лінії аналогічних метод радянського уряду на політичному відтинку. Зрештою характеристика головних акторів в “ініціативній групі” і дія цієї групи підтверджують цю констатацію.

а) Головні актори групи — українські католицькі священники: о. д-р Гавриїл Костельник, о. д-р Михайло Мельник, о. Антін Пельвецький. Головна увага більшовицького уряду для придбання собі відповідного інструменту, що слухняно здійснив би пляни радянського уряду, була звернена на о. д-ра Гавриїла Костельника. Його популярність серед духовенства, його реторський таланти і західня філософічна освіта могли давати більшовикам певні надії на бодай частинний успіх ним фірмованої акції. Разом з тим його погляди, формульовані чи то в статтях, чи в розмовах, чи в невеликих, дуже часто поверховних філософічних есеях, вказували на можливості захитання і заломання цієї людини. Г. Костельник був відомий з своїх у теології ліберальних і модерністичних переконань. Хоч людина незаперечно віруюча, він, треба сказати, в питаннях віри належно не цінив раціональних формулювань, а втікав у сферу почувань і сантиментів, навіть у дуже різкий псевдомістицизм. Людина сантиментального, а водночас вибухового характеру, людина, яка перескакувала з однієї ділянки знання в другу, людина, яка пробувала продукуватися на відтинках філософії, теології, літератури, поезії, історії, християнської містики, педагогіки, проповідництва, але водночас людина, яка не зуміла сконцентруватися на одному полі людських знань, Г. Костельник часто попадав у крайності, і плоди його творчості, хоч на перший погляд вражали своєю оригінальністю, при глибшій аналізі виявлялися без глибшої думки і без солідного ґрунту. Таким неспокійним, блукаючим в екстремах, раз вибуховим, то знову сантиментальним — було ціле ество Г. Костельника, такими були його характер і його переконання. Не даром більшовики вже в час першої окупації звернули свою увагу на нього. У 1940-41 роках вони старалися приєднати його для своїх цілей. Цьому служили десятки довгих розмов і дискусій, проведених Костельником з органами НКВД в урядових бюрах ЗАГС. Як непродуманими були деякі писання Г. Костельника, свідчить факт, про який оповідав сам Г. Костельник, що в одній розмові інтелігентний співрозмовець Г. Костельника, представник органів безпеки, просто сказав Костельникові, що по солідному прочитанні і перестудіюванні всіх публікацій Костельника він прийшов до переконання, що Костельник людина без віри. Очевидно, це був неслухний закид, але якраз у певній неупорядкованості думок і поглядів Костельника більшовики бачили його слабе місце. Другим слабим місцем Костельника була його просто чутево органічна любов до своєї родини. І тому більшовики арештували в 1940 році його 17-літнього сина і узалежнювали звільнення си-

на, а то і охорону сина перед розстрілом, від співпраці Костельника з органами більшовицької влади на відтинку реалізації їх плянів супроти Української Католицької Церкви. Самі більшовики не важилися відкрито виступити проти митрополита Андрія, тому поставили вимогу, щоб це зробив Костельник. Треба однак визнати, що Г. Костельник у цей перший раз мужньо витримав усі моральнодухові тортури, не заломався і відкинув всі пропозиції, зроблені йому чи то з лагідними обіцянками, чи під загрозою репресій супроти нього самого і супроти його родини. З вибухом війни більшовики депортували арештованого сина.

Коли з другим приходом більшовиків не стало митрополита Андрія, для Костельника перестав існувати також той авторитет, що його Костельник беззастережно визнавав. Треба прийняти, що в той час більшовики поновили свій тиск на Г. Костельника. Правда, він ще їздив з доручення нового митрополита Сліпого до Москви, щоб знайти якийсь модус вівенді для Української Католицької Церкви. Невдача подорожі збудила в ньому почуття повної безнадії. Крім цього, факт, що два інші сини Костельника були добровольцями в організованій німцями дивізії "Галичина" на протибільшовицькому фронті, змальовували Костельникові також безперспективність його цілої родини. Не знаємо меж людської відпорности на моральний тиск і на загрозові небезпеки фізичного терору. Є фактом, що Г. Костельник впав жертвою більшовицького морального терору й згодився очолювати "Ініціативну групу по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Російською Православною Церквою", а раз заломавшись, був уже до кінця послухним знаряддям органів більшовицької влади і органів Російської Православної Церкви.

Другою постаттю в "ініціативній групі" був о. д-р Михайло Мельник. Вибір упав на нього просто тому, що в той час Мельник був генеральним вікарієм для тієї частини Перемиської дієцезії, що була на схід від т. зв. лінії Керзона і ввійшла до складу УРСР. Ієрархи цієї дієцезії мали резиденцію в Перемишлі, що припав Польській Народній Республіці. Останньо, на підставі вісток з листів окремих людей, стало відоме, що свою згоду ввійти до "ініціативної групи" і очолювати її разом з Костельником та Пельвецьким Мельник дав щойно після свого арешту, фізичних побоїв і моральних погроз.

Третім видним членом "ініціативної групи", як представник Станиславської дієцезії, був о. А. Пельвецький, що посідав тоді пост декана в Гусятині. Це особа мало відома, а про його змобілізування та приєднання до "ініціативної групи" також нічого ближче не відомо.

У висновку треба ствердити таке: *всі керівні постаті "ініціативної групи" на підставі того, що про їх звербування відоме, не були ні ентузіясти ліквідації Української Католицької Церкви, ні добро-*

вольцями з рядів українського католицького духовенства, які спонтанно, з власної волі зголосилися, щоб довершити якийсь небувалий акт історичного значення. Це трагічні людські постаті із зломаними моральним і фізичним більшовицьким терором душами, які перші стали жертвами більшовицького насильства над свободою людського сумління, і їм судилось у дальшому бути слухняним інструментом такого ж насильства над тисячами і мільйонами душ інших людей.

б) Вперше з'являється явно на горизонті "ініціативна група" в складі названих вище священиків 28 травня 1945, отже шість тижнів після виарештування української католицької ієрархії, видаючи два документи — один адресований до ради народних комісарів УРСР, другий до українського католицького духовенства. Від цього моменту всі акції, які проводяться спільно більшовицькими адміністративними, партійними й поліційними органами, Російською Православною Церквою і членами "ініціативної групи", фірмуються назовні цією "ініціативною групою".

"Інтеррегнум" між арештуванням ієрархії й офіційним виступом "Ініціативної групи"

Більшовицька влада, виарештувавши всіх українських владик, позбавила Церкву її законного керівництва. До законного канонічно-правного налагодження влади ця ж більшовицька влада не допустила, виарештовуючи все вище духовенство. Натомість органи більшовицької влади узурпували церковну владу, чим порушили не тільки приписи церковного канонічного права, але навіть приписи власної конституції. Більшовицькі органи на місцях, за вказівками своїх найвищих державно-адміністративних органів, видали декрети, якими заборонили насамперед служити священикам, як дотепер у своїх церквах (це, за більшовицькою конституцією, зветься свободою культу), далі закликали всіх священиків реєструватися в органах більшовицької влади, конкретно в органах МВД, щоб одержати дозвіл на відправу Богослужень, і, вкінці, покликати до життя в усіх парохіях т. зв. церковні комітети, до компетенції яких належав облік церковного майна і його адміністрація та покликання на служителя культу будь-кого з тих священиків, які зареєстрували себе в органах, МВД. До церковних комітетів більшовицька влада добирала таких людей, які, рідше з переконання, частіше з страху, мали бути виконавцями волі більшовицьких адміністративних органів. Не слід забувати, що виконання цих постанов більшовицьких органів відбувалося при акомпаньяменті нечуваного терору, який тоді шалів на всіх теренах Західньої України.

В цей же самий час масово поширювалося вже нами обговорене звернення московського патріярха до духовенства і вірних Української Католицької Церкви з виразним закликом до бунту й зра-

ди своїй вірі і своїй Церкві. Резиденцію львівських митрополитів-архієпископів окупував (узяв у посідання) православний єпископ Макарій, висланик московського патріярха Алексія з титулом єпископа Львівського і Тернопільського, хоч Православна Церква у Львові мала дотепер тільки одну невеличку парохію і одну церкву. Він вважав себе негайно після арештування української католицької ієрархії вже найвищим пастирем Української Католицької Церкви. Він, як це зробив московський патріярх, звертався з закликами залишити католицьку віру і переходити на московське православ'є. Щобільше, він вислав на вже спустошені парохії, де священників арештовано, розстріляно чи депортовано, своїх православних московських священників. Його акцію підтримували всіма засобами органи більшовицької влади. Грунт для дії "ініціативної групи" був підготований, населення було стероризоване, а водночас і головні члени "ініціативної групи" були вже морально і психічно спрепаровані для своєї дальшої діяльності.

Перші кроки "Ініціативної групи"

Офіційна хроніка т. зв. Львівського собору 8-10 березня 1946 одним реченням згадує, що "ініціативна група" "постала у Львові 28 травня 1945 року" ("Діяння Собору", стор. 15), хоч, розглянувши всі події від смерті митрополита Андрія Шептицького 1 листопада 1944 і проаналізувавши зміст перших деклярацій "ініціативної групи" з датою 28. 6. 1945, треба прийти до висновку, що день 28. 6. 1945 є тільки датою вже відкритого виступу цієї групи після різних попередніх урядових устійнень-плянів, які "ініціативна група" мала відтепер здійснювати. Цілій акції насильного винищення Української Католицької Церкви органами більшовицької влади в тісному порозумінні з керівними органами Російської Православної Церкви явний виступ "ініціативної групи" мав надати посмак бодай уявної мінімальної законности і добровільности.

Тому в своєму першому офіційному виступі "ініціативна група" звернулася з листом до Ради народних комісарів УРСР ("Діяння, стор. 16-19), в якому просить уряд УРСР затвердити її на те, щоб група могла перетворити Українську Католицьку Церкву на Православну: "Наша Церква опинилася в стані безвластя та дезорганізації... Тому ми, підписані чільні представники з наших трьох єпархій, рішилися вивести нашу Церкву зі стану анархії в стан консолідації для перетворення її на православну Церкву і просимо одобрити цей наш почин. А саме, ми постановили очолювати Ініціативну групу греко-католицької Церкви по возз'єднанню з православною Церквою... Отже, просимо затвердити нашу Ініціативну групу і признати їй право вести намічене діло". Так кінчається просьба до уряду СРСР. Ініціатори стверджують "безвластя і дезорганізацію", але промовчують,

що такий стан витворив не хто інший, як більшовицький уряд, що ув'язнив усіх ієрархів. Ініціатори з священничою освітою знають, що в таких випадках існують виразні приписи церковного права, як розв'язувати питання тимчасової адміністрації в Католицькій Церкві, вони знають, що ці справи належать Апостольській Столиці, і не було в цей час жадних інших перешкод, щоб Апостольська Столиця цю справу поладнала й найменувала адміністраторів церковних одиниць. Але до такої розв'язки не хотіли допустити більшовицький уряд і Російська Православна Церква, бо вони хотіли того безвладдя, щоб Українську Католицьку Церкву не виводити з безвладдя, а її ліквідувати і перевести на православ'є.

Тому звернення "ініціативної групи" до уряду УРСР є наскрізь протизаконне, воно не згідне з приписами церковно-канонічного права, воно також протизаконне з погляду ленінського декрету про відділення Церкви від держави і § 124 конституції СРСР, в яких виразно гарантується Церкві невтручання світських властей у справи релігійних організацій.

Коли б навіть прийняти, що винятковий стан дезорганізації Церкви, тобто виарештування католицької ієрархії, унеможливлення налагодити адміністрацію Церкви з боку більшовиків згідно з приписами канонічного права — заборона звертатися в цьому питанні до Апостольської Столиці, — то й так питання "ініціативної групи" не має жадних формально-правних підстав. Група є наскрізь *самозванча*, навіть у тому розумінні, коли б прийняти, що вона постала за згодою позбавленого ієрархії духовенства: три ініціатори звуть себе "чільними представниками" всіх трьох епархій, при чому немає навіть сліду якогось документу, щоб хтонебудь цю групу *вибирав* чи *уповноважував*. Виникнення "ініціативної групи" не можна обґрунтувати ніяким актом виявленої волі духовенства. Ініціатори самі себе — очевидно, на доручення більшовицьких органів — проголосили *представниками* духовенства, якого про його згоду ніхто не питав; щобільше, назвали себе ще й *чільними* представниками. Таке рішення групи — очолювати Українську Церкву і перевести її до складу Російської Православної Церкви, тобто ліквідація формально-правного існування Української Церкви — треба схарактеризувати як *протизаконне узурпування найвищої влади в Церкві, аналогічне до всяких подібних узурпувань влади тоталітарно-диктаторських систем*.

Так само характеристичною є мотивація такого кроку, яку подає "ініціативна група" в аналізованому листі: можна б думати, що *при зміні релігійних переконань* раціями такої зміни будуть аргументи і мотиви чисто *релігійного* характеру. Натомість у листі не зустрічаємо ні одної такої рації. Мотиви, що їх наводить група, є чисто *політичної* натури. Це насамперед в одній малій частині дійсні, в більшості згідно з засадами режимної радянської історіографічної шко-

ли насвітлені, т. зв. кривди колишніх політичних систем, зокрема, Польщі, в яких довелося перебувати католицькому населенню західних областей України, при чому за всю політику тих систем обвинувачується знову Ватикан. Дальшим мотивом мала б бути нищівна політика Гітлера. Після тих мотивів історично-політичного характеру є довша вставка, яку треба розуміти, як *каяття* “ініціативної групи” передусім за дві “провини” Української Католицької Церкви:

Перша: її внутрішнє і органічне пов’язання з Західною Європою; друга, її повна чужість російсько-більшовицькій системі. Дослівно ініціатори пишуть про це так (“Діяння”, стор. 11):

“Не станемо того затаювати, бо воно загальновідоме, що наш народ у Галичині від XIV стол. зв’язаний з ходом життєвих умов і рухів Західної Європи, просяк ідеями, які виступали на західноєвропейському поприщі...” Цими словами самі ініціатори *визнають* органічне і життєве пов’язання українського католицького населення з Західною Європою, а в тому числі також і з Католицькою Церквою, і логічно заперечують все, що сказане в першій історично-політичній частині. Але саме такий органічний зв’язок з Західною Європою в очах “ініціативної групи” є *провиною*, за яку треба каятися.

“З другого боку, ми від серця в мріях ‘моту пропрію’ не могли надіятися на СРСР, бо жахалися революційного атеїзму, були зовсім чужі для соціалізму і ще не мали довір’я до розв’язки національного питання в СРСР... Признаємося щиро, що ми під кінець німецької окупації вже мали тільки один страх, а не мали жадної надії”.

Це дуже цінне визнання “ініціативної групи”. Воно вказує на те, що для українського католицького населення чужим були в питанні церковно-релігійному войовничий атеїзм, в питанні державно-устроєвому — державний монопольний соціалізм і здавлення національних прав окремих народів СРСР. Цінним визнанням ініціаторів є й те, що вони ні “від серця”, тобто з внутрішнього переконання, ні “моту пропрію”, тобто в власної індивідуальної спонуки, не могли в’язати жадних надій з атеїстичною більшовицькою системою СРСР. Іншими словами, *їхне рішення походить не з власного внутрішнього переконання і не з власної ініціативи. Воно диктоване страхом і зовнішнім примусом.* Бо щиро визнають ініціатори: “Ми мали тільки один страх”. Дальшими мотивами постання і дії “ініціативної групи” мали б бути воєнна перемога СРСР, яка створює нову історичну дійсність (отже знову наскрізь політичний мотив), до якої повинні бути достосовані релігійні переконання українського населення так, неначе б питання віри, релігійних переконань і Церкви мали мінятися в залежності від політичної дійсності.

Відавши в цій мотивації належну хвалу генералісимусові Сталінові та голові уряду УРСР Микиті Хрущову і висловивши лояльність до уряду СРСР, ініціатори стверджують, що Українська Като-

лицька Церква “в цих нових наших умовах державного і народного життя являється історичним пережитком”. Або коротко, навіть за словами “ініціативної групи”, — головним *мотивом ліквідації Української Католицької Церкви є нова політична дійсність, створена більшовицькою системою уряду СРСР.*

Осудивши так з чисто *політичних* рацій Українську Католицьку Церкву, ініціатори засуджують також свою дотеперішню ієрархію за те, що вона не узалежнювала ні питань віри, ні внутрішніх і щирих переконань віруючого населення, ні Церкви від примх нової політичної дійсності. “На жаль, наші єпископи не зорієнтувалися ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації, і хвиля життя перейшла їм понад голови...” Це вже вершок цинізму. Зрештою, в цьому твердженні немає нічого нового, це змодифіковане твердження московського патріярха Алексія, який в обговорюваному вже нами зверненні заявив: “А до чого закликав вас небіжчик митрополит Андрій Шептицький *та його найближчі спільники...*” Лист “ініціативної групи” в цілому — це неначе відповідь московському патріярхові Алексію, який закликав порвати і розторгнути узи з Ватиканом і повернутися до Російської Православної Церкви. Московський патріярх *денунціює* українських католицьких єпископів перед радянською владою, “ініціативна група” їх *засуджує* ще перед часом, заки органи більшовицької державної влади видали свій присуд на ув’язнення владик.

При кінці свого звернення до уряду УРСР “ініціативна група” подає плян своєї акції: “Психологія релігії — дуже делікатної натури, тому годі думати про моментальне перетворення нашої Уніятської Церкви на православну. На це треба часу... щоб священників переконати і *перевиховати*, вірних *заспокоїти* і приготувати і т. ін. ‘Ініціативна група’, яка вже має більше своїх однодумців у всіх трьох наших епархіях, хоче приступити до реєстрації своїх однодумців, до видання відповідних книжок і взагалі так повести діло, щоб було якнайменше борні і тертя, бо жертви в такій акції обтяжують акцію, та щоб не витворити упертих (‘упорствующих’). Акція повинна розвиватися в порозумінні між державним урядом, ‘ініціативною групою’ і Зверхництвом Всеруської Православної Церкви, бо тільки цим способом накреслена лінія може вийти найдоцільніша, не лама-на” (“Діяння”, стор. 19).

Цей характеристичний пасус стверджує виразно такі факти:

1. Заплянований перехід українського католицького населення і духовенства до іншого релігійного віровизнання через ліквідацію Української Католицької Церкви не тільки протизаконний; він не мав жадного ґрунту, був не добровільний, а вимушений.

2. “Ініціативна група” свідомо того, що зустрінеться з опором усього населення і духовенства.

3. Тому “ініціативна група” хоче застосувати методу “перевиховання” духовенства і “заспокоєння” віруючого населення. Що означає “перевиховання” і “заспокоєння” в термінології радянської більшовицької системи, те в світі добре відоме. Це — застосування фізичного і морального терору. “Ініціативна група” замаскованими словами “борня”, “тертя”, “упорствующі” говорить: вона свідомо, що цей терор треба буде застосувати в ліквідації Української Католицької Церкви.

4. “Ініціативна група” підтверджує, що вона *вже проводила свою роботу* з органами більшовицької влади спільно, бо згадує вже про своїх однодумців, тому сама просьба про затвердження групи є тільки формальним актом для надання їй певного, бодай уявного легалітету.

5. “Ініціативна група” явно підтверджує, що для здійснення плянів ліквідації Української Католицької Церкви потрібна співпраця і координація дії за одним спільним пляном трьох чинників: уряду УРСР, Православної Російської Церкви й “ініціативної групи”. Якщо врахувати, що існування і дія “ініціативної групи” були залежні виключно від ласки і підтримки її з боку більшовицьких органів влади, то буде ясным, що ліквідація Української Католицької Церкви обтяжує в першу чергу конто більшовицького уряду і Російської Православної, урядом протегованої, Церкви.

6. І ще раз треба підкреслити, що участь більшовицьких органів влади і участь Російської Православної Церкви в ліквідації Української Католицької Церкви, участь, яку вважають ініціатори *конечною*, щоб могли насильно знищити цю Церкву, є протизаконною, бо вона порушує і ленінський декрет з лютого 1918 року про відділення церковно-релігійних організацій від держави і про невтручання держави у внутрішні справи і також заборону одній віроісповідній організації втручатися в справи другої віроісповідної організації.

7. Тому співдія цих трьох чинників в ділі знищення Української Католицької Церкви і методи, застосовані в цій дії, є суперечні не тільки з загальною Хартією людських свобод, підписаною також урядом СРСР, але й суперечні власному радянському законодавству — ленінському декретові і сталінській конституції.

**

Того ж самого дня, 28 травня 1945 року, “ініціативна група” звернулася до духовенства Української Католицької Церкви з повідомленням про створення та завдання “ініціативної групи” і з закликом вступати в її члени, щоб реалізувати ліквідацію Української Католицької Церкви. Зміст листа (“Діяння”, стор. 20-24) такий самий, як і листа до уряду УРСР.

Різниця тільки в тому, що коли в листі до уряду УРСР з 28. 5. 1945 щойно висловлена просьба про затвердження “ініціативної групи”, то в листі до духовенства з цієї ж самої дати, не чекаючи на відповідь від уряду УРСР, повідомляється вже, що “з дозволу державної влади утворилася Ініціативна група по возз’єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою...”, а далі — що “державна влада визнаватиме тільки розпорядження нашої Ініціативної групи, а ніякої іншої адміністративної влади в Греко-Католицькій Церкві не буде визнавати”.

Цей пасус виразно стверджує, що вже перед явним виступом “ініціативної групи” і перед формальним її затвердженням урядом УРСР фактично були таємні договори між ініціаторами і більшовицькими органами влади, бо “ініціативна група” стверджує, що вона, поперше, має дозвіл державної влади; подруге, державна влада буде визнавати тільки розпорядження “ініціативної групи”; потретьє, що державна влада не буде визнавати жадної іншої адміністративної влади в Українській Католицькій Церкві. Коли прийняти ці твердження “ініціативної групи” в дослівному їх значенні, а так тільки можна їх розуміти, то треба сказати, що протизаконним і насильним рішенням більшовицький уряд, визнаючи узурпаторську “ініціативну групу” та її розпорядження і не допускаючи іншої адміністративної влади в Українській Католицькій Церкві, вже де факто вирішив ліквідацію Української Церкви, узурпуючи собі самому владу, якої на підставі власної конституції не має.

І цей лист до духовенства, отже до людей з богословською освітою, не містить жадних філософічних чи теологічних рацій для зміни віровизнання, він, як і попередній, оперує демагогічними політичними та спрепарованими історично-політичними дешевими фразами, а вкінці ставить духовенство під моральний примус, закликаючи священників вступити в члени “ініціативної групи”, реєструватися на місцях — “наші священники повинні якнайскорше вступити в члени Ініціативної групи у своєму власному інтересі, бо для них буде потрібна наша посвідка”. Вже цим першим листом священники поставлені під моральний тиск, бо хто б відмовився вступити до “ініціативної групи”, той не отримає потрібної посвідки. Іншими словами, ініціатори грозять священникам моральним і фізичним терором. Що в СРСР означає для людини не мати відповідного документу, кожний знає. Людина стає безправною здобиччю поліційних органів більшовицької влади. Вона не може дістати праці, вона вилучена з суспільства, вона стає гоненою дикою твариною. Зрозуміло, що священник без посвідки “ініціативної групи” не міг виконувати своїх священничих обов’язків, перспективою дальшого існування його і його родини була тільки втеча в неприступні ліси або шлях депортації до концентраційних таборів...

**Указ-декрет більшовицького уряду про ліквідацію
Української Католицької Церкви**

18 червня 1945 на адресу "ініціативної групи" наспів наступний лист більшовицького уряду ("Діяння", стор. 19-20):

"Членам Ініціативної групи по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою: д-ру Костельнику, д-ру Мельнику, д-ру Пельвецькому.

За вказівками Раднаркому УРСР, у відповідь на вашу декларативну заяву від 28. 5. 45, повідомляємо вас:

1. Ініціативна група по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою санкціонується у вашому складі, як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючими греко-католицькими парафіями в західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з Руською Православною Церквою.

2. Ініціативна група по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою має право погоджувати надалі всі правові питання в справі керівництва греко-католицькими парафіями і возз'єднання їх з Православною Церквою з Уповноваженим Раднаркомом в справах Руської Православної Церкви при РНК УРСР і відповідно в областях — з місцевими уповноваженими.

3. В міру проведення обліку деканів, парафій і монастирів Греко-Католицької Церкви Ініціативна група має надсилати до Уповноваженого в справах Руської Православної Церкви при Раднаркомі УРСР списки всіх деканів, парохів і настоятелів монастирів, які відмовляються підлягати юрисдикції Ініціативної групи Греко-Католицької Церкви по возз'єднанню з Православною Церквою.

Червня 18, 1945 року.

Уповноважений Ради в справах Руської Православної Церкви при РНК УРСР *П. Ходченко*".

З огляду на важливість цього урядового документу, ми навели його в цілості. На документі підписаний "Уповноважений Ради в справах Руської Православної Церкви при Раднаркомі УРСР". Ця рада створена після візиту московського митрополита Сергія у Сталіна у вересні 1943 року та після договору між московським митрополитом, пізнішим патріархом, і урядом СРСР. "Головним завданням цієї Ради є здійснення зв'язку між урядом СРСР і патріархом московським і всієї Русі в питаннях, які потребують дозволу уряду. Рада (совет) для справ Руської Православної Церкви при Раді Міністрів СРСР слідкує також за правильним і своєчасним проведенням у життя на всій території СРСР законів і постанов уряду, які

стосуються Російської Православної Церкви” (“Русская Православная Церковь”, стор. 14).

В окремих республіках СРСР і навіть у поодиноких областях при відповідних органах місцевої влади існують “уповноважені” цієї центральної ради і при самому уряді СРСР. По суті ця рада — це своєрідне міністерство культу, правда, тільки для справ монопольної на території всього СРСР Російської Православної Церкви. До компетенцій цієї ради належить, навіть за дуже обережним формулюванням офіційного радянського видання, призначеного для закордону, зв'язок між урядом і Церквою, уділювання Церкві потрібних дозволів, контроль-слідкування за точним і реченцевим проведенням у життя всіх законів і постанов уряду СРСР в церковних справах. Або інакше — *рада для справ Російської Православної Церкви при раді міністрів СРСР виконує найвищу виконавчу, законодавчу і контрольну владу над Церквою*. На ділі, рішення цієї ради є рішеннями уряду СРСР, від яких у радянській тоталітарній системі немає відклику, а тим більше не можливий опір їм. Роля і компетенції ради такі самі, як за царської імперії роля і компетенції т. зв. святішого синоду. Рада є прямим наслідником і спадкоємцем цього синоду, установи царського імперіального режиму.

Коли уповноважений цієї ради при республіканському уряді УРСР видає рішення чи постанови, то за цими рішеннями стоїть авторитет і сила всього центрального більшовицького уряду. Це рішення має характер дефінітивний, характер наказу, а опір проти такого рішення є прямим опором проти уряду СРСР.

Адресатами цього безапеляційного рішення, в якому навіть виразно підкреслюється, що уповноважений ради видає цей документ-наказ “за вказівками раднаркому”, є три члени “ініціативної групи”. Як легковажно трактує більшовицький уряд свій слухняний інструмент, видно вже з того, що при прізвищах адресатів поминено й імена, і по батькові, і всі титули, якими вони підписувалися в своєму листі до ради народних комісарів УРСР. Залишено тільки титули “докторів” для Костельника і Мельника, але водночас і знецінено цей титул, бо надано його і третьому членові “ініціативної групи” Пельвецькому, який докторського титулу ніде не набув.

Зміст ліквідаційного декрету-указу

Протизаконність і безправність урядового декрету більшовицького уряду характеризується наступним:

1. Декрет є наявним втручанням у внутрішні справи церковної організації, Української Католицької Церкви, суперечним засадам сталінської конституції і ленінського декрету про невтручання у внутрішні справи віроісповідних громад.

2. Декрет протизаконно узурпує собі найвищу владу в Українській Католицькій Церкві, через що більшовицький уряд ігнорує і

ломить тисячолітні канони церковного права, на підставі яких єдино керується і управляється Церква.

3. Більшовицький уряд, узурпувавши протизаконно — і в світському і в канонічно-правному розумінні — найвищу владу в Українській Католицькій Церкві, передає цю владу в руки такого ж самого незаконного з погляду канонічного права органу, яким себе проголосила “ініціативна група”, санкціонуючи цю групу, як “єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган”.

4. Незаконність і протиріччя цього Декрету навіть у тому, що до компетенцій ради в справах Російської Православної Церкви належали, згідно з договором між урядом СРСР і московським патріярхатом, тільки справи Російської Православної Церкви. Тим часом рада і сама переступає, очевидно, “за вказівками уряду”, свої власні компетенції, бо вирішує питання адміністрування греко-католицькими парохіями.

5. Протизаконно декретом не тільки санкціонується самозванча “ініціативна група”; їй дається право “керувати в певному обсязі” греко-католицькими парафіями.

6. Та не тільки це, керування “ініціативної групи” обмежується виразно єдиною метою — перевести греко-католицьку Церкву до Російської Православної Церкви, або, іншими словами, “ініціативна група” визначається як ліквідаційна комісія для Української Католицької Церкви.

7. “Ініціативна група” визнається “єдиним” адміністративним органом Української Католицької Церкви, і тим самим рішенням більшовицького уряду забороняється наладити правління позбавленої своїх архипастирів Церкви законним канонічно-правним шляхом.

8. Ліквідаторську роль “ініціативної групи” має закінчити облік всіх деканів, парафій і монастирів. Більшовицькому урядові не вистачає обліку тих, які згодні послухати ліквідаційного указу, він доручає “ініціативній групі” точно провести облік всіх тих священиків, які “відмовляються підлягати юрисдикції Ініціативної групи”. Юрисдикція — це специфічна церковна влада, яку може у всіх Церквах давати чи відбирати тільки канонічно-правна ієрархія Церкви. Більшовицький уряд узурпує собі цю владу і тією узурпованою “юрисдикцією” наділяє “ініціативну групу”. Указ більшовицького уряду — це вершок глуму над всякими законами і над усіма принципами права.

9. Доручаючи облік тих, які, згідно з своїм сумлінням, зобов'язані були відмовитися визнавати узурпаторську владу, уряд СРСР висловлює неприховану погрозу на адресу всіх, хто відмовиться помогти ліквідувати свою Церкву, виректися своєї віри, своїх переконань і свого сумління.

10. “Ініціативній групі”, яка раз дала свою згоду бути слухняним знаряддям у руках органів більшовицької влади, доручається зладити ще й списки тих, які мають бути піддані репресіям радянської влади.

11. Цим документом уряду СРСР і УРСР виразно засвідчують, що вони є справжніми ліквідаторами Української Католицької Церкви, тими, хто відбирає основи для її існування і не дає навіть тих мінімальних, радянськими законами гарантованих, прав для вільного виконувannya культу.

12. Ліквідаційний указ виразно підтверджує тісну співпрацю в ліквідації між органами уряду і Російської Православної Церкви, при чому “Ініціативній групі” доручається, неначе ліквідаційній комісії, провести облік посмертної спадщини: придатний, зламаний духово інвентар передати Російській Православній Церкві, духово стійкий елемент Української Католицької Церкви передати органам безпеки радянського уряду для його викінчення в тюрмах і концентраційних таборax.

**

Звичайно незорієнтований обсерватор схильний вбачати закінчення існування Української Католицької Церкви в т. зв. більшовиками відповідно розплянованому соборі у Львові 8-10 березня 1946 року. В дійсності ж неупереджений обсерватор і аналітик подій на Україні мусить прийти до переконання, що нами цитований указ-декрет уряду є формальним актом знищення Української Католицької Церкви. Цей декрет — де факто і де юре — відбирав основи існування для Української Католицької Церкви, він її зводив до нелегальної, радянськими законами і виразним рішенням уряду СРСР забороненої установи. З другого боку, віддаючи цим декретом т. зв. юрисдикцію самозванчій “ініціативній групі”, більшовицький уряд хотів під маскою дії групи створити бодай ілюзію добровільної і не вимушеної самоліквідації Української Католицької Церкви. Наведений вище лист ввійде в історію як черговий акт насильства державного уряду СРСР, що своєю формою і змістом прегарно долучається до традиційних і славнозвісних царських указів минулих віків.

Останній відомий голос Церкви на оборону своїх прав і захист правди

Не зважаючи на страшні умови більшовицького терору, припинена і зранена Українська Католицька Церква борониться перед сваволею і беззаконням радянської влади. Свою поставу у цій для неї безприкладно в історії трагічній ситуації вона, за підписами понад трьох сотень священників, від яких в умовах більшовицького терору можна було технічно зібрати підписи, звертається 1 липня 1945 року листом до уряду СРСР, адресованим В. Молотову. Повний текст листа наступний:

“Заступникові Голови Ради Народних Комісарів СРСР В. М. Молотову. В наслідок заарештування всього єпископату Греко-Католицької Церкви в Західній Україні, а також цілого ряду наших священиків, та через заборону виконувати управу нашою Церквою комунібудь з греко-католицького духовенства наша Церква опинилася в дуже аномальному стані. Це становище ускладнене ще більше через те, що виникла ‘Ініціативна група по возз’єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою’ з осідком у Львові. Ця група, яку очолюють о. д-р Костельник (Львів), о. д-р Мельник (Дрогобич) та о. Антін Пельвецький (Станиславів), видали відозву до всечесного духовенства в західніх областях України з датою 28. 5. 1945 року і з підписами вищенаведених священиків.

“Тому що відозва містить у собі багато фальшу та перекручень загальновідомих історичних фактів, ми, греко-католицьке духовенство, не будемо відповідати на цю відозву. Ми хочемо тільки в цьому листі з’ясувати урядові СРСР своє ставлення до влади та висловити свої просьби. Зазначаємо, що стоїмо й далі хочемо стояти на платформі патріотизму до УРСР та всього Радянського Союзу і совісно виконувати всі свої обов’язки відносно держави. Не хочемо вміщуватися до т. зв. політики, а тільки всеціло віддатися праці для спасіння душ людських та своїх. Думаємо, що така праця приносить користь не тільки Церкві, але й державі.

“Ставлення наше до акції о. Костельника є вповні негативне, його акцію осуджуємо, як шкідливу, суто нецерковну і як противну проголошеній Христом правді: ‘І буде одно стадо і один пастир’. Тому ясним є, що ми не можемо йти за голосом, який закликає до відступства від віри. У такій ситуації, яка тепер витворилася, може легко дійти до релігійної боротьби, яка все, як знаємо з історії, приносить не лише Церкві, але й державі шкоду.

“Тому просимо, щоб Уряд звільнив наш єпископат з митрополитом на чолі, а доти, поки не наступить це звільнення, дав нам можливість упорядкувати справи, зв’язані з нашою Греко-Католицькою Церквою. В такому разі Церквою до часу звільнення митрополита і єпископів рядив би церковно-правний орган, згідно з приписами нашої Церкви, та управляв би цілою Львівсько-галицькою митрополією.

“Ми віримо, що уряд прийме наше прохання та піде нам назустріч, бо ж сталінська конституція виразно гарантує всім горожанам, отже і нам, свободу совісти та віровизнання. Ми знаємо, в ім’я яких високих ідеалів була роблена революція 1917 року, та віримо, що ці ідеали свободи живуть ще і нині та що вони розвиваються і поширюються в усьому світі. Не віримо в те, щоб уряд хотів нас переслідувати за нашу віру і всю дотеперішню акцію ‘навертання на православіє’ уважаємо як непорозуміння, як певного роду діяння на власну руку менших чи більших урядовців.

“Тому в ім'я справедливости, в обличчі світлої перемоги Радянського Союзу просимо о полишення нам і нашому народові в Західній Україні тої свободи в церковних справах, якою ми користувалися сотки літ та до якої на основі радянських законів маємо право.

“Львів, дня 1 липня 1945 року. Площа св. Юра 5”.

(Пресово-інформаційна служба, ч. 51, Нью-Йорк, 1952).

Цей лист українського католицького духовенства, лист, який дістався до західнього вільного світу з-поза залізної завіси, такий ясний і переконливий своїм змістом, що його не потрібно коментувати. Він ясно змальовує стан, він залишиться історичним документом правди і водночас обвинувачення радянського уряду за насилля над людськими переконаннями і найціннішим даром, насилля над вірою людини і мільйонів вірних Української Католицької Церкви. Уряд СРСР мовчав і відповіді своїм громадянам не дав, хібащо цією відповіддю треба вважати дальші репресії, моральний і фізичний терор, застосовані супроти віруючого українського населення.

Від виступу “Ініціативної групи” до т. зв. “Львівського Собору”

Від першого листами заманіфестованого виступу “ініціативної групи” 28 травня 1945 до Львівського собору 8-10 березня 1946 лежить довгий період, понад дев'ять місяців, протягом якого “ініціативна група” за підтримкою більшовицьких органів і Російської Православної Церкви проводила заплановану акцію остаточної ліквідації Української Католицької Церкви і переведення стероризованої її частини під юрисдикцію Російської Православної Церкви. Видними подіями зараз на початку ліквідаційної акції була фактична і правна заборона Української Католицької Церкви більшовицьким урядом в уже вище проаналізованому указі-декреті від 18 червня 1945 і гарячий протест в обороні Церкви українського католицького духовенства з 1 липня 1945 року.

1. Зізнання різних свідків і описи подій в західніх областях України, які дісталися на Захід, стверджують нечуваний терор супроти духовенства і віруючого населення. Акція “ініціативної групи”, як це було заплановано і проголошено нею, йшла по лінії “переконання і перевиховання” духовенства і “заспокоювання” вірних. За тими словами більшовицької термінології криються дуже конкретні дії — реєстрація священників органами МВД, видавання заломаним посвідок “ініціативної групи”, пропагандивна акція під акомпаньямент погроз ініціаторів групи, головне о. д-ра Костельника, скликування священників на різні конференції з доповідями і погрозами, що чекає кожного, хто не вступить до “ініціативної групи”, відбирання можливості існування для священників і їх родин, які відмовлялися покинути свою Церкву і свою віру, переслухування упертих священни-

ків органами МВД, моральні і фізичні тортури, масові арешти священників, їх родин і віруючого населення, масові їх депортації до примусових концентраційних таборів і т. д. За свідченнями різних вірогідних свідків, кількість арештованих священників досягла вісімсот осіб у 1946 році, а одної тільки ночі з в'язниці в Тернополі вивезено понад 150 арештованих священників до концентраційних таборів праці. Цей дев'ятимісячний період в історії Української Католицької Церкви був періодом найважливіших переслідувань, що їх можна порівняти хіба з відомими історичними переслідуваннями християн перших віків існування християнства (Біла книга, стор. 40-46; Ле Комюнізм е Легліз католік, стор. 92-93).

2. Та й самі офіційні більшовицькі джерела говорять про цей період дуже вимовною мовою:

а) “Очевидно, підготовчу працю — *переконування духовенства* — можна було б ще довше продовжувати, але не можна було занадто зволікати зі скликанням Собору... Крім того, *акція усної пропаганди* була *майже викінчена* в Дрогобицькій, Львівській і Станіславській областях, за *деякими винятками*. *Гірше було* з Тернопільською областю, де з *деяких причин*, а головне з технічно-комунікаційних, *дуже трудно* було *провести* конференції з *усім* духовенством”. (Діяння, стор. 26).

б) “Загально підсумовуючи спостереження, можна б сказати, що... *вплив римського виховання та дисципліни* був *дуже великий*... Особливо тяжко було приєднуватися до нашої акції старим, що цілком зрозуміло для їх віку, та молодим целебсам... У молодих, крім впливу римського виховання, момент чуттєвий брав верх над здоровим і тверезим розумом і всю акцію представляв у фальшивому світлі. Не бачили вони і не могли зрозуміти, що нинішня акція... є лише початком великої акції відродження християнства в цілому світі”. (Там таки, стор. 26).

в) “Щоб улегшити священникам приступлення до Ініціативної групи, всі три отці, які стоять на чолі Ініціативної групи, їздили по районах, де з зібраними священниками мали відповідні конференції, щоб їх переконати і заохотити”. (З доповіді одного з ініціаторів, о. А. Пельвецького; Діяння, стор. 61).

г) “До нинішнього дня приступило до Ініціативної групи 986 священників..., а не приступило 281. Ті, що не приступили, це үперті, яких ми й усно, і листами по кілька разів переконували, однак безуспішно”. (Там таки, стор. 61).

д) “Справді, керівники Ініціативної групи свідомі того, що перевиховання духовенства і народу... тількищо розпочате, а ще далеко не проведене, як слід”... (Там таки, стор. 62).

е) “... після Собору змагання про і контра увійдуть в гострішу фазу. Але той хід справи не змінився б, хоч би й собор відкласти ще

на рік. А навіть можна передбачити, що тоді боротьба була б ще запекліша”. (Там таки, з доповіді на соборі 8. 3. 46; стор. 62).

є) “Коли я на ці теми розмовляв з нашими священиками, то вони, бувало, відповідали: Під політичним поглядом ситуація ясна — нам тільки туди йти. Але догми, догми”... (З доповіді на Соборі о. Костельника; Діяння, стор 69).

ж) “Нас ждуть різні труднощі, журби і небезпеки. Наші лісовики... виступають проти нашої акції з погрозами... Церква і духовенство вповні залежні від народу. І ми в журбі за те, щоб всі зміни в нашій церкві, і в дисципліні, і в обряді, і в звичаях, — ішли так мудро і обережно, щоб не відпихати народу від Церкви і не гасити в ньому релігійного духа... Великі труднощі перед нами, та ви поконайте ці труднощі, відкрийте очі незрячим, підбадьоріть малодушних”.. (Доповідь Костельника; Діяння, стор. 74).

Підсумовуючи ці твердження хроніста собору, передсоборових дій, “ініціативної групи”, головного актора “ініціативної групи” та голови собору Г. Костельника і другого члена “ініціативної групи” А. Пельвецького, доводиться недвозначно ствердити, що ні між народом, ні серед духовенства не було ні ентузіазму, ні охоти, ні відповідальності, що “ініціативна група” усно і письмово агітувала й вела дуже сильну пропаганду, що та пропаганда була у великій мірі безуспішною, хоч за нею стояла сила більшовицької влади й повне убезправнення священиків, які опиралися, що вплив католицької Церкви, вірність християнським католицьким правдам-догмам були незаперечні і послідовні, що разом з духовенством і населення ставило опір ліквідаційній акції “ініціативної групи”, що акція взагалі ще не закінчена успішно, що у майбутньому боротьба проти українського католицизму буде ще більш запекла, що зміна віри приведе до великих труднощів і буде відпихати народ від Церкви, очевидно — від насильно накиненої Православної Церкви, що взагалі вся акція “ініціативної групи” може допровадити до загашення релігійного духа в народі взагалі.

Ці, нехай і скупі, визнання самих ініціаторів нищення Української Католицької Церкви незвичайно важливі, щоб насвітлити питання, якого насилля над сумлінням мільйонів віруючого українського населення вживала “ініціативна група”, і щоб незаперечно ствердити, що *ліквідація Української Католицької Церкви була порушенням основних людських прав і кпинами з свободи і релігійних переконань.*

З таким баянсом своєї акції “перевиховання духовенства і заспокоєння народу” “ініціативна група” приступила до закінчення свого діла, скликавши собор до Львова на 8 березня 1946 року.

Повна безправність т. зв. “Собору”

Завершенням акцій “перевиховання” українського католицького духовенства і “заспокоєння” віруючого населення було скликання духовенства і деяких світських людей, як представників від вірних, на збори до Львова, яким “ініціативна група” надала назву “Львівського Собору Греко-Католицької Церкви”. Ці збори мали, поперше, створити ілюзію законного включення Української Католицької Церкви в Російську Православну Церкву і, подруге, замаскувати перед цілим світом вже фактичну і формальну, очевидно безправну, як ми це бачили, ліквідацію Української Католицької Церкви більшовицьким урядом, і вкінці заманіфестувати назовні добровільність самоліквідації українського католицизму.

1. Собор, виразно названий “Собором Греко-Католицької Церкви”, був скликаний не авторитетним церковним органом. Якщо це мав бути Собор Української Католицької Церкви, то членам “ініціативної групи”, як також учасникам собору було відомо, що історія Католицької Церкви впродовж її двохтисячолітнього існування не знає жадних законних соборів, вселенських, помісних, провінційних, епархіальних, які не були б скликувані законно правлячими ієрархами Церкви. У світлі історії цілої Католицької Церкви всякий собор, не скликаний авторитетною ієрархічною законною владою — це абсурд. Та не тільки історія не знає таких соборів. Не знає таких соборів і церковно-канонічне право і канони Вселенської Католицької Церкви. Тим часом т. зв. Собор у Львові був скликаний “ініціативною групою”, отже органом, який створився не на базі і не в згоді з канонами Католицької Церкви, але який був самозванчий, і т. зв. юрисдикція якого, як це ми вже аналізували, виводиться від умандатування більшовицьким урядом, який знову ж не мав права ні на підставі церковного права, ні навіть на підставі власних цивільних законів і конституції покликувати будь-який церковний орган до життя, а тим більше обдаровувати такий орган потрібною владою, бо “немо дат, квод нон габет”. Тому “ініціативна група” не мала жадної юридичної церковної влади, і так само, як її виникнення, її діяльність, скликання нею Собору було незаконним, нелегальним, щобільше — протизаконним актом. Тому з огляду на скликання *неавторитетним чинником* збори духовенства і вірних у Львові і в історичному, і в юридичному аспектах не були жадним Собором Української (Греко-Католицької) Церкви. Якщо ініціатори назвали ці збори “Собором Греко-Католицької Церкви”, то таку поведінку треба заплямувати як брехню, введення в оману всього віруючого населення і обманом себе самих, учасників зборів, українських католицьких вірних і всього світу.

Та приймім на хвилину, що “ініціативна група”, яка вирішила перевести Українську Католицьку Церкву в Російську Православ-

ну Церкву, спиралися на канонах цієї Православної Церкви. Треба сказати, що й *Православна Церква ні історично, ні юридично не визнає соборів*, скликаних незаконними канонічно-церковними органами. Відомі є ще недавні історичні факти, коли московський патріарх Тихон, попередник Алексія, в 20-их роках екскомунікував всі т. зв. живі та автокефальні церкви, які, не маючи ієрархії, на т. зв. соборах духовенства і вірних встановлювали свої закони. Отже з погляду Православної Церкви кожний собор духовенства, скликаний некомпетентними і авторизованими канонами Церкви чинниками, є незаконним зборищем. Тому збори духовенства і вірних у Львові 8-10 березня 1946 і з погляду церковних канонів Католицької і навіть Православної, в тому числі Російської Церкви, яка цим зборам патронувала, не мали і не могли мати характеру юридично законного Собору Української Греко-Католицької Церкви.

2. Неюридичність і незаконність цих зборів, якщо вони мали бути Собором Греко-Католицької Церкви, впливає також з уваги на учасників цих зборів. У Хроніці т. зв. Собору (Діяння, стор. 32) пишеться: *“Було рішено запросити всіх деканів і по одному священику з деканату, а деякі деканати самі від себе могли вибрати і більше делегатів зі священиків. Запрошення послали також і виднішим священикам з противників акції Ініціативної групи”*. А у звіті т. зв. соборної мандатної комісії (Діяння, стор. 53) говориться: *“На Собор греко-католицької (уніятської) Церкви в м. Львові... було запрошено 225 делегатів-священиків, членів Ініціативної групи, і 22 делегати від мирян з усіх трьох греко-католицьких епархій... З тих запрошених делегатів на Собор прибуло 216 делегатів-священиків і 19 делегатів-мирян. З запрошених противників возз'єднання ніхто не прибув на Собор”*.

Як виходить з наведених офіційних стверджень, т. зв. соборові священики-делегати були *цілком довільно дібрані* на підставі рішення “ініціативної групи”. Вони були добирали з тих деканів і священиків, які приступили до нелегальної з погляду церковного права групи, зареєстрували себе в державних органах влади і отримали потрібні посвідки від “ініціативної групи”. “Ініціативною групою” призначені декани і нею ж призначені священики, по одному з кожного деканату, мали вирішувати справи цілої Української Католицької Церкви. Цих делегатів не мало права вибирати місцеве духовенство. *Фактично і формально ці священики не були делегатами духовенства, але функціонерами “ініціативної групи”*. Якщо навіть деяким деканатам дозволено вибрати більше делегатів, то вони могли бути вибрані тільки з членів “ініціативної групи”. З противників “ініціативної групи” запрошено тільки деяких, з яких не з'явився ніхто. Отже, правно беручи, присутні на львівських зборах делегати могли щонайбільше репрезентувати 986 священиків, які приступили до “іні-

ціятивної групи”, якщо навіть вірити числам, поданим на цьому псевдосборі: “До нинішнього дня приступило до Ініціативної групи 980 священників... а не приступило 281... Ті, що не приступили, це уперті, яких ми й усно, і листами по кілька разів переконували, одначе безуспішно... (Доповідь о. А. Пельвецького; Діяння, стор. 61).

У світлі цих чисел, у правдивості яких можна сумніватися, виринає наступне питання: на підставі статистичних даних Українська Католицька Церква нараховувала перед війною 2 950 священників і 520 монахів-священників і братів, разом 3 470. Коли навіть прийняти, що сотні священників померли чи опинилися поза кордонами СРСР, у Польщі, Чехо-Словаччині, Карпатській Україні чи в Західній Європі, то виринає чергове питання, де поділися близько 1 500 священників, коли, за словами офіційного доповідача на т. зв. Соборі, залишилось усього 281 священників упертих. За словами доповідача, всього духовенства в Галичині було 1 267, отже більш-менш число колись одної церковної єпархії, а цих єпархій в Галичині було три. У висліді цього доводиться сказати, що *одна третина*, якщо вірити офіційним даним, священників, які зберегли себе тільки тим, що зареєструвались і погодилися на ліквідацію української Католицької Церкви, *узурпувала собі право говорити від імені всього духовенства і цілої Церкви*. Коли за офіційними даними залишився ще 281 священник на волі, які не приступили до “ініціативної групи”, то це є офіційним підтвердженням, що сотні інших священників сиділи в цей час у в'язницях, в концентраційних таборах або ховалися. Думаємо, що ці священники, яких була більшість, мали виключне право виступати від імені Української Католицької Церкви. І коли згадується в офіційних документах, що нікого з тих священників на соборі не було, то це найкращий доказ безправності тих зборів і протизаконності т. зв. Львівського Собору. Якраз опір тих небагатьох, що ще були на волі, і тієї маси, яка вже була у в'язницях і концентраційних таборах, — це найкращий доказ *повного соборового безправ'я*.

Протизаконною, неканонічною і безправною була участь *світських делегатів*. Канонічні приписи Католицької Церкви такого явища не знають, і тому ця участь підтверджує, що цього зборища не можна вважати Собором Греко-Католицької Церкви. А навіть коли прийняти, що це якісь делегати, вибрані демократичним порядком, то насувається питання, які вірні, де і коли вибирали тих делегатів. Зрештою, в Хроніці підкреслюється, що рішення, скільки мирян і кого конкретно запросити на зборище, винесла “ініціативна група”. Якими критеріями “ініціативна група” керувалася, щоб цих 19 мирян представляли тримільйонове українське католицьке населення, це також залишиться таємницею.

3. Юридична безправність т. зв. Собору Греко-Католицької Церкви, а в результаті також безправність усіх рішень цього собору, ви-

пливає з докладної аналізи “ініціативної групи”, до якої належали всі присутні на львівських зборах священники-делегати і делегати-миряни, та всі ті священники, яких делегати репрезентували. Ця група і всі групою зареєстровані священники виступили проти своєї ієрархії і своєї Католицької Церкви, вони порушили обов’язкові для всіх католицьких священників правно-канонічні приписи в момент, коли зважилися включитися в Російську Православну Церкву, отже в день офіційного постановня “ініціативної групи” — 28. 5. 1945. Зареєстрування в “ініціативній групі” було для всіх тих священників рівнозначне з фактичним зірванням зв’язків з Українською Католицькою Церквою, яке водночас позбавляло тих священників всякого права говорити від імені цієї Церкви. Тому т. зв. Собор у Львові треба трактувати як зборище збунтованих проти своєї Церкви ребелянтів, які фактично вже перестали бути членами своєї Церкви. Це був не Собор Греко-Католицької Церкви, а збори колишніх католицьких священників, які хотіли на цьому зборищі офіційно заявити те, що приналежністю до групи вже фактично зробили, тобто попросити голосно московського патріарха про прийняття до Російської Православної Церкви. Це був не Собор Греко-Католицької Церкви, а збори вже фактично православного духовенства. Такі збори тим більше не мають юридичних підстав вирішувати питання про буття чи небуття Греко-Католицької Церкви.

4. Цю неюридичність скріплює ще і той момент, про який священники-делегати довідалися щойно на Соборі після прийняття безправних рішень у питаннях Української Католицької Церкви: аранжери т. зв. Собору — колишні католицькі священники, не тільки фактично виреклися Католицької Церкви, вони й формально приступили до іншого віровизнання, перейшовши до Російської Православної Церкви 22-25 лютого 1946 в Києві. Від цього часу найчільніші представники групи — Г. Костельник, М. Мельник, А. Пельвецький, Є. Юрик, Й. Маринович, Т. Марко, І. Крук, В. Дрелих, М. Крутяк, К. Добрянський, Р. Дорик, Ю. Ванчицький та М. Павлосюк (разом 13) також формально-правно перестали бути католиками, а тим самим усі їх дальші діяння, включно до соборових, є наскрізь незаконними. Коли зважити, що вся акція і все плянування “ініціативної групи” і саме скликання т. зв. Собору було ділом трьох людей, — Костельника, Мельника і Пельвецького, — то виходить наступний парадокс: *православні священники, отже люди іншого віровизнання, скликають собор Української Католицької Церкви.* Це ще більше підкреслює незаконність цього т. зв. Собору. (Порівняй Діяння Собору, Хроніка, стор. 26-32, де подається опис переходу цих священників до Російської Православної Церкви).

5. Ініціатори і аранжери Львівського Собору були самі свідомі цього безправства. Доказом цього є те, що справу тримали весь

час у таємниці, щоб передчасно не зустрітися з закидом, що вони не мають права скликати собору Греко-Католицької Церкви. Та таємниця не міняє юридичної ситуації, а правдою залишиться, що православні, отже інаковіруючі священники — Костельник, Мельник, Пельвецький — підготовляли, скликали, організували і, щоби більше, керували т. зв. соборовими нарадами. Вони мали основні доповіді, вони пропонували головні резолюції, в їх руках фактично і формально лежали всі соборові рішення, вони — цілком вже чужі для Української Греко-Католицької Церкви, вирішували долю цієї Церкви. Історія Церкви не знає такого правно-канонічного безглуздя. Знає natomiast такі методи комуністична партія більшовиків, яка, часто прикриваючись і маскуючись іншими вивісками, зсередини розкладає, перебирає владу і ліквідує. Уряд СРСР, користуючись у ліквідації Української Католицької Церкви послугами “ініціативної групи”, застосовував свої відомі в історії і теперішності обманливі методи. Група священників, скриваючи те, що вона вже й формально-правно належить не до Української Католицької Церкви, а до Російської Православної, і виступаючи ще на соборі в масці українських католицьких священників, проводить ліквідацію чужого церковного організму.

6. Аранжери т. зв. собору свідомі свого безправного діяння і браку законно-правних підстав для можливості відбуття Собору Української Католицької Церкви. Бодай до головного моменту неканонічності і безправності скликуваного нею Собору “ініціативна група” одверто признається.

На стор. 26 і далі Діянь Собору читаємо: “... треба було думати про вступні організаційні праці в справі Собору. Ясним є для кожного, що Собор не міг відбутися без участі в ньому єпископів, і то своїх, що вийшли з свого духовенства. Відчуваючи і глибоко розуміючи цю потребу своїм батьківським серцем, патріарх московський і всієї Русі Алексій сам розв’язав справу єпископату... і тому на 24 і 25 лютого 1946 року призначив хіротонію на єпископів о. Антонія Пельвецького і о. д-ра Михаїла Мельника, першого для Станіславівської єпархії, а другого для колишньої Перемиської, нині Самбірсько-Дрогобицької єпархії... Хіротонія мала довершитись у Києві... Перед висвяченням оо. Пельвецький і Мельник *формально муслили приєднатися до Православної Церкви*. Ясно, що вони не могли б цього зробити самі одні. Мусів з ними бути і почет, найближчі і чи не найвидніші...”

Отже, самі ініціатори документально стверджують, що Собор не може відбутися без участі єпископів, і то навіть своїх єпископів. Іншими словами, ініціатори визнають, що Собор Греко-Католицької Церкви без своїх, католицьких, єпископів не має жадних правно-канонічних підстав.

Правда, ініціатори дають від себе підступну софістичну інтерпретацію, коли хитро пояснюють konieczність участі “своїх єпископів”, розуміючи це так, щоб ці “свої” “вийшли з свого ж духовенства”. Ця фальшива інтерпретація і свідоме введення в оману та обдурювання себе і других аж надто наглядні, бо хіба кожному ясно, що в розумінні церковного права “свій єпископ” в якійсь Церкві — це такий єпископ, який є з цією Церквою зв’язаний тою самою вірою, тою самою церковною дисципліною і тими самими законними приписами церковного права. Всякі інші речі, як територіяльна, національна чи расова приналежність ніколи не визначають того, чи якийсь єпископ є для даної Церкви “свій” чи “не свій”.

Що так розуміли цю справу не тільки аранжери собору, але що так її розуміють і більшовицький уряд і комуністи в цілому світі, про це свідчать численні факти: після арешту єп. Коциловського в Перемишлі і передання його польськими органами безпеки в руки більшовицького МВД, при кінці 1945 року, більшовицькі органи вживали всіх засобів своїх метод переконування, щоб вимогти від цього єпископа згоду включитися в акцію “ініціативної групи”. Такі ж самі вимоги ставили більшовицькі органи єп. Ромжі з Ужгороду. Треба прийняти, що вже й на початку арештованим українським католицьким єпископам, яких тримали у в’язниці і таборах Києва, напевно роблено ці пропозиції і що за їх згоди обіцяно їм волю. Коли ж всі спроби приєднати до своєї акції ліквідації Української Католицької Церкви бодай одного українського єпископа скінчилися безуспішно, більшовицький уряд пішов на дуже грубий обман, користуючися тут послугами Російської Православної Церкви, яка сама взялася за розв’язку цього питання, щоб бодай створити ілюзію законності собору. Визнавати дійсність собору без участі єпископів навіть ця Російська Церква не відважувалась.

Та ця свідомість незаконності всяких вирішень у Церкві без єпископів виявляється в комуністичних режимах і в інших країнах: свідчать про те різні спроби розбивання Католицької Церкви латинського обряду з нутра на території Польщі, Румунії, Угорщини, Чехо-Словаччини, Китаю і т. д. Всюди там комуністичні режими стараються за всяку ціну знайти бодай одного єпископа, якого різними засобами терору, фізичного і морального, стараються зробити послухним у здійсненні своїх плянів.

У ліквідації Української Католицької Церкви, як уже згадано, свої послуги російському більшовицькому урядові заферувала Російська Православна Церква. Патріярх московський *“сам розв’язав цю справу єпископату і тому на 24 і 25 лютого 1946 призначив хіротонію на єпископів о. А. Пельвецького і о. д-ра М. Мельника...”*

І цей момент, коли патріярх московський сам починає розв’язувати питання Української Католицької Церкви і, конкретно, спра-

ву католицького єпископату цієї Церкви, без участі якого в Соборі не могло бути мови про відбуття будь-якого собору і про винесення будь-яких рішень, наново доводить тісну співпрацю і співдію між більшовицьким урядом, Російською Православною Церквою і “ініціативною групою”. Московський патріарх помагає російському більшовицькому урядові розв’язувати складні правно-канонічні питання Церкви, щоб створити ілюзію легальної самоліквідації Української Католицької Церкви. Думаємо, що незаконність, протиканонічність і нелогічність такої поведінки московського патріарха була відома і патріярхові, і всій ієрархії Російської Православної Церкви, і “ініціативній групі”, і всьому духовенству. З моментом, коли оо. Пельвецький і Мельник “мусіли формально приєднатися до Російської Православної Церкви” (Діяння, стор. 28) і коли вони прийняли єпископські свячення з рук владик Російської Православної Церкви, з цим моментом вони на підставі правно-канонічних приписів і Католицької, і Православної Церков перестали бути *формально-правно католицькими, а були членами Російської Православної Церкви*. Московський патріарх дуже добре розумів канонічні приписи, на підставі яких він як православний ієрарх не мав права висвячувати єпископів для несвоєї, чужої, в даному випадку для Католицької Церкви. Тому зрозуміле, що кандидати мусіли відректися Католицької Церкви і включитися в Російську Православну Церкву. Коли ж він їх висвятив після їхнього виречення Католицької Церкви, то висвятив їх уже не для Української Католицької Церкви, але для своєї Російської Церкви. Московський патріарх дуже добре знає, що він навіть на підставі канонів Православної Церкви не має права висвячувати єпископів свого власного віровизнання, отже православного, наприклад, для Патріярхату Царгородського, Єрусалимського і т. д. Та попри все він тут старається сам розв’язати справу цілком чужої, інакше віруючої Української Католицької Церкви. Тому це висвячення єпископів з призначенням їх для Української Католицької Церкви є наскрізь безправне і незаконне. Коли ж московський патріарх, свідомий канонічної безправности, попри все пішов на такий крок, то таку поведінку, метою якої було обійти тверді і виразні приписи церковних канонів, треба окреслити як свідомий обман і безправне порушення церковних законів. Обман для створення ілюзії легітимности “Львівського Собору”.

Не потребуємо додавати, що така поведінка московського патріарха Алексія є порушенням цивільного законодавства СРСР про невтручання одної церковної громади в справи другої церковно-релігійної громади. Але це порушення було потрібне для знищення Української Католицької Церкви, воно, зрештою, лежало в спільному пляні російського більшовицького уряду і Російської Православної Церкви — боротьби з Ватиканом і з католицизмом, боротьби,

гасла якої виписав московський патріарх Алексій у своєму соборовому посланні з лютого 1945 року.

Оце втручання московського патріарха в акцію нищення Української Католицької Церкви ще раз наглядно підкреслює нашу попередню тезу про те, що Російська Православна Церква відіграла в нищенні українського католицизму незвичайно велику роль, будиши свідомим співником всіх плянів і дій безбожницького російського більшовицького уряду.

7. Аранжери цього т. зв. собору добре розуміли безправність цієї поведінки, тому вони тримають у таємниці факт переходу тринадцятьох чільних діячів “ініціативної групи” і факт висвячення двох єпископів.

Хронікар цього псевдособору, ствердивши, що самозрозумілим є, що Собор не може відбутися без єпископів, на другому місці згадує: “До президіяльного столу підходять о. д-р Костельник, о. Антоній Пельвецький — учасники Собору ще не знають, що перед ними преосвященний Антоній...” (Діяння, стор. 35).

Ініціатори псевдособору Греко-Католицької Церкви аж до кінця соборових нарад, які закінчилися голосуванням і рішенням включити себе в Російську Православну Церкву, тримають у таємниці факт, що вся президія т. зв. собору, що головні доповідачі на ньому — це вже формально-правно не католицькі, а православні священники, та що оо. Пельвецький і Мельник — це єпископи не католицької, чужої — Російської Православної Церкви. Щойно для голосування голова цього дивного збору розкриває таємницю. Ось що пише хронікар: “З цього моменту отці делегати Собору, що приїхали на собор як греко-католицькі панотці, стали українськими православними священниками. Тепер о. д-р Костельник міг представити їм двох нових наших православних владик: преосвященного Антонія (Пельвецького), єпископа Станиславівського і Коломийського, та преосвященного Михаїла (д-ра Мельника), єпископа Самбірського і Дрогобицького”. (Діяння, стор. 43).

Передусім треба зауважити, що хроніка псевдособору не точно формулює: поперше, не всі, які приїхали на собор, були дотепер греко-католицькими панотцями: тринадцять чільних аранжерів собору були вже і фактично, і формально-правно православними священниками; подруге, всі інші були де факто, через приступлення до “ініціативної групи” і визнання її цілей, не греко-католицькими священниками, а відступниками, вони вже де факто були православними або щонайменше прозелітами Російської Православної Церкви. Після переголосування, тобто після формально прийнятої резолюції вилізти з католицизму і піддатися під владу московського патріарха, о. д-р Костельник “вже міг” розкрити всі таємниці і сказати, що перед ними є і два православні єпископи і православні священники. Отже, на початку зборів він цього з якихось причин не міг зробити.

Про причини цього можна догадуватися: розкриття таємниці позакулісових підготувань псевдособору вже на його початку надто виразно показало б весь обман і всю правно-церковну неканонічність цього т. зв. Собору. Коли б таємниця була розкрита на початку нарад, тоді і обидва нововисвячені єпископи і одинадцять священників, які вже відступили від Католицької Церкви, не могли б ні керувати цим збором, ні виголошувати доповідей, ні брати активної участі у вирішеннях. Вони щонайвище могли бути гостями на цих зборах, як ними були представники Російської Православної Церкви, про яких говориться у хроніці: "... до церкви св. Юра входять високі гості, делегати Московської Патріярхії — преосвященні єпископи Макарій і Нестор і керуючий справами Українського екзархату о. митрат Ружицький Константин. О. д-р Костельник вітає достойних гостей і представляє їх Соборові". (Діяння, стор. 36).

Цікаве явище, характеристичне для цілого цього зборища: гостей і делегатів Російської Православної Церкви вітає *тайний митрат тієї ж Російської Православної Церкви*, який водночас є головною фігурою, організатором, головою і автором резолюцій Собору Греко-Католицької Церкви. Коли ж Костельник не міг розкрити таємниці позакулісових дій на початку зборів, то тільки тому, щоб до кінця нарад, які закінчилися цього ж першого дня, бо наступні дні були тільки богослужбовими святкуваннями і писанням привітальних телеграм і т. д., — створити ілюзію, що в церкві св. Юра зібрані греко-католицькі священники, і щоб якнайдовше не виявився обман. І саме ця поведінка — приховування перед зібраними делегатами дійсного стану і дійсного обличчя присутніх — з одного боку, свідчить про те, що т. зв. собор не мав жадних правно-канонічних основ, не був собором Греко-Католицької Церкви, не міг юридично виносити ніяких рішень у справі тієї церкви, і, подруге, що аранжери цих зборів були повністю свідомі цієї безправності. І тому застосували методи підступу, хитрощів, обдурювання і обману.

8. Юридична безправність "собору" наглядна також з того, що ціль його і рішення були заздалегідь визначені. "Собор" був вислідом дії т. зв. "ініціативної групи *по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Російською Православною Церквою*". Його учасниками були тільки члени цієї групи. У самій назві групи була визначена її мета — ліквідація українського католицизму. Там не могло вже бути аргументів "проти", раз тому, що організація і керівництво (ціла президія т. зв. собору) *були в руках не католиків, а чільних членів Російської Православної Церкви* — двох єпископів і одного митрата. Приналежність (фактична й формальна) президії "собору" до Російської Православної Церкви не дозволяла їй піддавати в будь-якій формі під сумнів справу ліквідації українського католицизму. Інші учасники своїм вступом до "ініціативної групи" і своєю учас-

тю в зібранні, яке мало проголосити ліквідацію Української Католицької Церкви, також вже наперед перерішили можливість вирішувати так або інакше. Законність кожного собору знову ж полягає в тому, що якась важлива справа піддається під наради учасників і що учасникам собору залишається свобода вибору такого або іншого рішення. Цієї свободи вибору не мали головні аранжери “собору”, будучи вже православними, приналежними до Російської Православної Церкви, її не могли мати також учасники, будучи членами групи, яка основним своїм завданням поставила собі ліквідацію Української Католицької Церкви. І тому на підставі основної прикмети цього т. зв. собору, *браку можливості прийняти вільне рішення, цей збір духовенства не можна вважати церковним собором Греко-Католицької Церкви*. Цей брак свободи і вислову і рішення вже православний, але тайний митрофорний ієрей, а водночас головний аранжер і головний внескодавець і голова “соборових” нарад Г. Костельник дуже виразно підкреслює, роблячи підсумки дискусії: “На Соборі отці делегати не висунули ні одного аргументу проти нашого возз’єднання з Православною Церквою...” (Діяння, стор. 43). Це зрозуміле, бо не міг тих аргументів висунути жаден з присутніх: ні Костельник — аранжер усієї ліквідаційної акції і голова “собору” — вже тайний православний митрофорний ієрей, ні інші десять священників, з яких рекрутувалися головні й допоміжні промовці на “соборі”, ні всі інші делегати, які через приналежність до “ініціативної групи” були зв’язані основною її постановою — ліквідацією Католицької Церкви, ні головний промовець на цьому зборі з світських людей, тов. Степан Щурко, член комуністичної партії і таємний співробітник МВД в Дрогобиччині.

Але живими аргументами “проти” були всі ув’язнені єпископи, ув’язнені, депортовані і гонені священники, а їх було біля півтори тисячі, і навіть тих 281 священників, що їх назвав Пельвецький “упертими” (Діяння, стор. 61), які ще були в цей час на волі, позбавлені найпримітивніших людських прав... Це дуже переконливі аргументи “проти”... Вони найвиразніше свідчать про безправність львівського збору звати себе “Собором Греко-Католицької Церкви”.

На тлі такого стану т. зв. львівського собору просто дивними і незрозумілими в юридичному аспекті є слова першого доповідача на “соборі” о. А. Пельвецького, вже православного єпископа Російської Православної Церкви, на початку “собору”: “Для чистоти (так!) понять перш за все треба ствердити, що цей нинішній Собор є Собором Греко-Католицької Церкви...” (Діяння, стор. 61). Повну вартість характеру цього таємного достойника Російської Православної Церкви, а слідом за тим і обманну забріханість його слів зрозуміти можна хіба, коли зачитуємо слова, які цей тайний достойник Російської Православної Церкви висловлює в цій же своїй доповіді:

“Наш митрополит і єпископи Греко-Католицької Церкви не зрозуміли свого призначення, як це видно з повідомлення Прокуратури УРСР, не виправдали довір'я, яким Церква наділила їх, а, навпаки, поставили Церкву під удар...” (Діяння, стор. стор. 59-60).

Тяжко вважати віродостойними слова людини, яка з'являється перед зібранням духовенства в масці греко-католицького священника, будучи вже єпископом Російської Православної Церкви, і кидає очорнення на своїх дотеперішніх і зараз ув'язнених та безборонних владик, для якої правдою і законом є те, що проголошує день перед “собором” більшовицька прокуратура, тоді орган головного і “славнозвісного” в цілому світі прокурора Вишинського, допоміжний орган всемогутнього більшовицького МВД. Коли Пельвецький міг бути тайним єпископом Російської Православної Церкви і міг водночас прикидатись в очах “соборових” делегатів католицьким священником, то не можна в людині такого характеру виключати можливості, що вона водночас була також таємним співробітником цієї ж всевладної прокуратури, яку вважає непомильною в її оцінках...

Собор чи більшовицький мітинг?

Звичайно (на нормальних церковних соборах) праці собору відбуваються в різних комісіях, де розглядаються питання теологічного, історичного, літургічного, правно-канонічного характеру. У комісіях беруть участь під керівництвом єпископів найбільші вчені теологи, історики, каноністи-правники і літургісти. Всі питання на комісіях всебічно обговорюються, солідно аргументовуються і після цього випрацьовуються соборові тези-резолуції, які комісіями передаються ще раз на розгляд усього собору і на його вирішення. Нічого хоч би приблизно такого, що нагадувало б прийняту на соборах процедуру, не було на т. зв. львівському соборі. Весь хід собору мав характер відомих в усіх країнах більшовицької системи віч чи мітингів. Все було згори постановлено, все вирішено, доповідачі і теми доповідей заздалегідь намічені, ролі докладно поділені, без вільної дискусії, без аргументації. Діяння цього “собору” змальовуються в хроніці наступно:

“6 березня відбулося в канцелярії Ініціативної групи передсоборове засідання з участю 20 священників-делегатів на Собор, у більшості деканів, на якому ухвалено було весь порядок нарад Собору...” (Діяння, стор. 33). “Зібрались отці делегати і миряни, члени Собору... До президіального столу підходить о. д-р Костельник, о. А. Пельвецький — учасники Собору ще не знають, що перед ними преосвященний єпископ Антоній — і о. д-р Мельник... Місця секретарів займають отці Павлосюк Микита і Ванчицький Юрій. Так ухвалено на передсоборному засіданні 6. 3. 1946. І пощо, навіщо потрібна тут формальна процедура вибору президії... о. д-р Костельник в очах всіх де-

легатів не тільки Адміністратор Церкви, але більше — *всіма визнаний вождь всього великого церковного руху... займає місце голови... оголошує порядок нарад Собору...*" (Діяння, стор. 35).

Отже, все йшло так, як вже було наперед ухвалено, президію і навіть секретарювання на "соборі" перебирають таємні єпископи і священники Російської Православної Церкви на чолі з "всіма визнаним вождем" Г. Костельником. Вже така процедура вказує на те, що не могло бути мови про те, щоб ці збори могли бути не тільки собором Греко-Католицької Церкви, але будь-яким церковним собором взагалі.

"Відкриваю засідання Собору, — каже о. д-р Костельник, — і уділяю слово о. А. Пельвецькому для доповіді про діяльність Ініціативної групи... о. Пельвецький виходить на трибуну і виголошує свою доповідь... Після доповіді о. Пельвецького вступає на трибуну о. д-р Костельник і виголошує доповідь про мотиви воз'єднання. З затаєним духом усі слухають. Слухають, а потім довго будуть говорити про ту історичну доповідь... Скінчивши свою доповідь, о. д-р Костельник займає місце голови і пропонує розпочати дискусію, чи нам слід зривати з Ватиканом... чи ні. Починається дискусія. Важко забирати голос після о. д-ра Костельника..." (Діяння, стор. 36-37).

У двох доповідях, які тривали біля сорока хвилин, вичерпано всю важливу проблематику "собору" — історичну, теологічну, правно-канонічну, обидві доповіді надруковані в Діяннях (стор. 59-75). Все було від початку діяльності "ініціативної групи" вирішене, а все ж таки таємний православний священник Г. Костельник, неначе на глум, ставить до учасників "собору" нібито дискусійне питання: "... чи нам слід зривати з Ватиканом, чи ні". Ясним було, що жадної дискусії над цим питанням не могло бути, що, зрештою, підкреслює хронікар "собору": "важко було забирати голос після о. д-ра Костельника". Було важко, бо ж це промовляв "загальновизнаний вождь"... Відомо, що коли в більшовицькій системі промовив "вождь", то після того не може вже бути ні справжньої дискусії, ні тим більше якогось опору чи хоч би критичних зауваг. І тому хронікар "собору" стверджує: "Здається, справа воз'єднання освітлена з різних точок зору, і з ідеологічно-теологічної і з історичної..." (Діяння, стор. 37).

Та все таки "далі на трибуні змінюють один одного промовці... що докидають нові думки, нове насвітлення справи, вже і без того ясно та всесторонньо обговореної, бо ж треба так багато коментарів і аргументів..." (Діяння, стор. 41-42). Таких згори намічених промовців, не дискусантів, за поданням "соборових діянь", було одинадцять. Усі ці доповнюючі доповіді, які видруковані в "Діяннях Собору" на стор. 77-117, мали наскрізь політичний і агітаційний характер, як і дві доповіді аранжерів "собору" Костельника і Пельвецького.

“Дискусія вичерпана... о. д-р Костельник, роблячи підсумки дискусії, говорить: На Соборі отці делегати не висунули ні одного аргументу проти нашого возз'єднання з Православною Церквою... А далі голова відчитує проект ухвали Собору... 1) анулювати постанови Берестейської Унії з 1596 року, 2) відірватися від римської (папської) Церкви, 3) повернутися до прадідівської православної віри і 4) возз'єднатися з Всеруською Православною Церквою в Радянському Союзі. *Відбувається голосування. Стихійним піднесенням рук Собор однодушно прийняв ці історичні рішення...*”

Ось так на підставі автентичного документу “соборових” нарад змальований перебіг т. зв. собору Греко-Католицької Церкви. Упродовж 3-4 годин вирішено всі справи складної теологічної натури, проведено “точну” аналізу двотисячної історії Христової Церкви, розглянено всі правно-канонічні приписи Церкви, вирішено найделікатніші питання віри і релігійних переконань мільйонів віруючого українського населення, вирішено “анулювати” постанови Берестейської Унії, хоч про ці постанови на “соборі” взагалі не говорено, цих постанов учасникам “собору” не подано до розгляду і аналізу. І тому вже на підставі самого перебігу т. зв. “собору” треба прийти до висновку, що весь цей збір не був ніяким церковним собором, тим більше не був він собором Української Католицької Церкви. Цей збір за характером свого перебігу і за стилем своїх “нарад” був радше політичним мітингом стероризованих і заляканих та душевно заломаних колишніх католицьких священників під кермою малої жменьки таємних церковних достойників Російської Православної Церкви для ілюзорного заманіфестування безправного, вже перед тим більшовицьким урядом проведеного, знищення Української Католицької Церкви.

Як далеко було продумане аранжування “собору” на зразок комуністичних мітингів, свідчить і те, що в час перебігу “собору” переривано читання доповідей і відчитувано телеграми, які мали нібито наспівати від одушевленого населення. Цікаво, що, з одного боку, в хроніці “собору” відмічається, що навіть населення Львова, хоч туди з'їхалося так багато духовенства і довгими годинами дзвонили церковні дзвони при відкритті “собору”, не знало, що властиво відбувається якийсь “собор”, значить — справи “собору” його аранжери старалися не розголошувати, а з другого боку, на “собор” приходять кілька телеграм від вірних. “У гаморі сучасного міста, можливо, і не чули цього дзвону, а почувши, навіть віруючі не знали або докладно не усвідомлювали собі, чому це цілу годину по церквах дзвонять... Не знали і не прочували...” (Діяння, стор. 33).

І хоч віруючі нічого “не знали і не прочували”, попри те на “собор” приходили телеграми від населення. Більшовицькі аранжування і фабрикування цих телеграм найкраще ілюструє фотокопія

телеграми з місцевости Дубляни коло Львова. Текст цієї телеграми (Діяння, стор. 40-41) живцем взятий з послання московського патріярха Алексія до “пастирів і віруючих” Греко-Католицької Церкви з закликом покинути Католицьку Церкву і піддатись юрисдикції московського патріярха. Це, вже раніше обговорене нами послання друковане у Віснику Московської Патріярхії (1945).

А ось зіставлення:

У телеграмі пишеться (Діяння, стор. 40-41): “Тепер зібрана вся руська земля в давніх її кордонах... не можемо не згадувати, до чого кликав нас Ватикан і його близькі співробітники. Вони звали нас під гніт Гітлера... Вкупі з Гітлером хотіли знищити православні народи. Все людство піднялося проти кривавого безумця. Господь благословив зброю проти Гітлера на захист свободи, миру і щастя людства... Ми щасливі, що нас звільнили від Ватикану і повернули наші серця до бувшої православної матері Церкви Православної...”

У посланні Московського Патріярха читаємо: “Віднині, Промислом Божим, воз’єднана руська земля в її давніх кордонах... А до чого закликав вас небіжчик, митрополит Андрій Шептицький та його найближчі співробітники? Вони кликали вас під ярмо Гітлера, вони вчили вас схилити свої голови перед ним. А куди й тепер веде вас Ватикан... Гітлер... захоплений божевільною жагою знищити слов’янські народи та інші... мріяв подолати світ. Все краще, чесне, поступове, що є в людськості, повстало проти кривавого безумця. Господь явно благословив зброю тих, хто піднявся проти Гітлера і фашизму на захист волі, миру та щастя людськості... Для мене не було б більш священної втіхи, як коли б ви... звернули свої серця від Ватикану до нашої старої Матері-Церкви Православної...”

Зіставлення цих двох документів найкраще говорить про різне більшовицьке аранжування навіть самого перебігу “соборових нарад” і є ще додатковим доказом на те, що цей т. зв. собор не був справжнім церковним собором, а подібним до відомих у цілому вже світі аранжованих мітингів у радянській системі, включно з фабрикованими телеграмами, привітаними, виявами ентузіазму тощо.

“Соборова” тематика

Проаналізувавши сам перебіг “соборових діянь”, можна б ще приглянутися до тематики зборів, які мали претенсії бути церковним собором. На підставі всього “соборового” матеріалу, надрукованого в Діяннях у формі виголошених доповідей (стор. 59-117), доводиться ствердити, що не подано там ні одного справжнього теологічного, правно-канонічного чи історичного обґрунтування та мотивації для прийняття рішення ліквідації Української Католицької Церкви. Насвітлення всієї історії християнства і Української Католицької Церкви спотворене згідно з історіографією марксизму-ленізму;

дві т. зв. теологічні рації, які наводить Г. Костельник — походження св. Духа і Непорочне Зачаття — є того роду, що сьогодні навіть Православна Церква устами серйозних православних теологів цих догматичних рацій не підтримує. Догматична, а водночас правно-канонічна, догма про примат римських папів представлена фальшиво, примітивно, демагогічно. Зрештою, цей примітивізм теологічної і історичної думки характеризує всіх промовців, бо інакше й не могло бути: на т. зв. церковному соборі, який мав вирішувати справи складної теологічної, історично-правної і правно-канонічної натури, не було ні одного вченого і справжнього теолога-догматиста, каноніста або історика церкви, бо всі ці вчені Української Католицької Церкви сиділи в цей час у в'язницях. Тому все, що говорено на “соборі”, мало характер плиткої політичної демагогії. Головною рацією і мотивацією ліквідації Української Католицької Церкви було те, що Українська Католицька Церква опинилася в новій політичній дійсності, тобто в межах СРСР, що на терені цього Союзу існує одна більшовицьким урядом визнана Російська Православна Церква, отже послідовно враховуючи цю нову дійсність, Українська Католицька Церква мусить перестати існувати, тобто порвати свої догматичні і правно-канонічні зв'язки з Апостольською Столицею і підпорядкуватися московському патріярхові. *Ця політична мотивація ліквідації Української Католицької Церкви* проведена в доповідях всіх промовців на “соборі” (Діяння, стор. 59-117), тому зайвим є детально наводити цю “аргументацію” і її ближче аналізувати, бо кожному відомо, що питань віри, релігійної приналежності й релігійних переконань, а слідом за тим і питань Церкви, не вільно розв'язувати наскрізь політичними і в залежності від історичних часів мінливими раціями.

Тому також і з огляду на саму, майже виключно політичну, тематику цього збору духовенства у Львові його не можна вважати церковним собором. Політичний характер усіх нарад — це також доказ безправності і правно-канонічної залежності і самого “собору”, і його рішень.

Неканонічність т. зв. “собору”

Залишаючи на боці справу, про яку ми вже говорили, що весь “собор”, який мав бути собором Греко-Католицької Церкви, був запланований, скликаний і керований таємними достойниками Російської Православної Церкви, сам цей “собор” був також під постійною обсервацією, впливом і контролем явних уповноважених Російської Православної Церкви. Цей вплив інакшевіруючої чужої Церкви підважує можливість вільного вирішування і канонічну правність “собору”. Московський патріярх Алексій прислав своїх повновласників на собор, які слідкували за його перебігом і за кожним словом навіть офіційних і “ініціативною групою” перевірених допо-

відачів. (Діяння, стор. 36). Московський патріарх Алексій старається вплинути на перебіг нарад “собору”, присилаючи на “собор” телеграму, в якій заохочує до зірвання з Католицькою Церквою і закликає до підпорядкування Російській Православній Церкві. (Діяння, стор. 62). Уповноважений московського патріарха і член московської делегації на “собор” о. митрат К. Ружицький виголошує на “соборі” Греко-Католицької Церкви агітаційну церковно-політичну промову з закликом порвати зв'язки з Ватиканом, виректися своєї віри і підпорядкуватися московському патріархові. (Діяння, стор. 118-126). Це тільки відомі на підставі офіційних “соборових діянь” факти. Що діялося за кулісами самих нарад, про це “Діяння” мовчать. Але й цього вистачає, щоб прийти до висновку, що збір духовенства у Львові не був канонічно-правним собором Української Католицької Церкви, а якщо навіть вважати б його церковним собором, то він стояв під безпосереднім контролем, інспірацією, впливом і режисурою з-поза куліс московського патріарха. Тому і сам “собор” та всі його рішення і з цієї рації треба вважати незаконними і безправними. Цей контроль і режисюра московського патріарха Алексія ще раз підтверджує нашу попередню тезу про свідому співдію московського патріарха Алексія і всієї Російської Православної Церкви в особах її видних достойників в ділі ілюзорної і обманної формально-правної ліквідації Української Католицької Церкви.

Тиск режиму на “Собор”

Весь т. зв. собор стояв під моральним тиском радянських більшовицьких органів. Таємні співробітники цих органів були присутні на “соборових” нарадах. До них у першу чергу треба зарахувати президію “собору”, до них без сумніву належав світський доповідач Степан Щурко, про що свідчить його доповідь на “соборі” (Діяння, стор. 112-115), повна пропаганди, агітації і погроз. Треба прийняти, навіть на підставі друкованих доповідей, що таємних співробітників більшовицьких органів на “соборі” було більше за аналогією, ще на “соборі” були й таємні достойники Російської Православної Церкви. Але виразною погрозою і тиском на “соборових” учасників було проголошення на початку “соборових” нарад листа прокуратури російського більшовицького уряду про вирок на українських католицьких владик. (Діяння, стор. 59-60). Усі наради відбувалися під враженням цього вироку більшовицької прокуратури, яка кичала тінь на майбутнє всіх тих учасників, які важилися б опонувати в будь-чому запланованому рішенню ліквідації Української Католицької Церкви. Тому і з цього погляду “соборовим” нарадам і рішенням бракувало свободи, основної передумови для прийняття формально-правних рішень.

Постанови “Собору”

Вислідом т. зв. соборових нарад були “Постанови Собору про ліквідацію Берестейської Унії 1595 року, про розрив з Ватиканом та про возз’єднання з Російською Православною Церквою. (Діяння, стор. 127-128).

У цих постановах не знаходимо вже нічого нового. Вийшовши з заложення, що “коли всі українські землі, завдяки зусиллям і перемогам волелюбних народів, братськи об’єднаних у Великому Союзі Радянських Соціалістичних Республік, зібрані в єдину Українську Державу і український народ став з’єднаний...”, отже виразно приймаючи чисто політичну мотивацію ліквідації Української Католицької Церкви (Діяння, стор. 127), т. зв. собор постановив “зліквідувати унію (тобто Українську Католицьку Церкву), відірватись від Ватикану і повернутись до... православної віри і Руської Православної Церкви... про свої постанови повідомити Раднарком УРСР, а також Голову Ради в справах Російської Православної Церкви при Раді Народних Комісарів СРСР...” (Діяння, стор. 128).

Далі в “Постановах” висловлюється подяка “державним мужам Великого Радянського Союзу і Української Держави” (Діяння, стор. 128) і ухвалюється “вислати відповідні телеграми” до московського патріарха Алексія та різних достойників Російської Православної Церкви...

Здається, що ці “постанови” залишаться як унікаум в історії всієї двохтисячолітньої історії Христової Церкви і як вічний свідок насильства, довершеного над українським католицьким населенням Західної України російсько-більшовицьким урядом, ієрархією Російської Православної Церкви і послухним їх зняряддям — групою колишніх католицьких священиків, керованою Г. Костельником, Пельвецьким і Мельником.

Післясоборовий баянс — свідоцтво мартирології

Не будемо зупинятися детально на дальших діяннях у напрямі викорінення українського католицизму, зробимо тільки підсумки:

1. Після “соборового” обману про формально-правну канонічну ліквідацію Української Католицької Церкви вже в найближчі роки дійшло до ліквідації українського католицизму на всьому просторі СРСР, у тому числі також на території Підкарпатської України.

2. Весь український католицький єпископат зліквідовано. З виарештованих владик загинули у в’язницях, у концентраційних таборах або після виснаження на примусових роботах: єп. Хомишин — помер у тюрмі в Києві 24-25 грудня 1945; єп. Коциловський — помер у таборі біля Києва 17 листопада 1947; єп. Лакота — помер на Воркуті на засланні 12 листопада 1950; єп. Будка — помер у Караганді (Казакстан) 1 жовтня 1949; єп. Лятишевський — повернувшись з за-

слання, помер 27 листопада 1957; апост. адміністратор о. Вергун — помер на засланні в Ангарському виселку, Красноярський край, 7 лютого 1957; еп. ужгородський Ромжа — загинув у заінсценізованому автовному випадку 1 листопада 1947.

Решта єпископів і церковних достойників Української Католицької Церкви і далі перебувають у в'язницях або на засланні.

3. Число померлих або розстріляних священників не відоме. У загальному, на підставі правдоподібних звідомлень свідків і приватного листування, можна прийняти, що близько півтори тисячі священників і монахів перебуває у в'язницях або на засланні.

4. Сотні тисяч віруючого католицького населення було вивезено на східні простори СРСР, де воно й сьогодні перебуває без права повороту на свою землю.

5. На всьому просторі СРСР, де колись було 3 040 парохій і 4 440 церков та молитовниць, немає ні одної католицької парохії, ні церковного дому. Всі вони пограбовані, замкнені або частинно віддані Російській Православній Церкві.

6. Немає ні одної української католицької школи, ні одної духовної семінарії.

7. Всі церковні доми, монастирі, монастирські доми сконфісковані і пограбовані.

8. Виконування душпастирських функцій, уділювання тайн, поміч хворим, відправи Богослужень небагатьма священниками, які залишились на волі, заборонено.

У загальному, Українська Католицька Церква є поза законом, її вірні і духовенство загнані в катакомби, як у часи перших християнських віків.

Д-р Павло Сениця

ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В РУМУНСЬКІЙ ЕПАРХІЇ І НА ЗАКАРПАТТІ

Після смерті Митрополита Андрія комуністична поліція виарештувала всіх Владик Галицької Митрополії, Митрополита Йосифа Сліпого і єпископів Никиту Будку (канадського громадянина), Миколу Чарнецького ЧНІ, Григорія Хомишина, Івана Лятишевського і Апостольського Адміністратора в Німеччині Петра Вергуна, та рік пізніше 27 червня 1946 року перемишльського єпископа Йосафата Коциловського ЧСВВ та Григорія Лакоту.

Така сама доля стрінула монахів Отців Василіян, Редemptористів східнього обряду та Отців Студитів, так що Ініціативна Група

могла спокійно перевести ганебний Собор Греко-Католицької Церкви в днях 8-10 березня 1946, зліквідувати Берестейську Унію і перевести вірних під покров московського патріярха Алексія.

Під терором, арештами і засланням понад 800 священників і монахів, комуністи загарбали 3.704 греко-католицьких церков та “перевели” на російське православіє 3.445.500 греко-католицьких вірних.¹⁾

“Другою з найновіших жертв комуністичного воюючого атеїзму сталась Греко-Католицька Церква в Румунії, до якої належало також 20,000 українських вірних у Мараморошській епархії, в сусідстві Закарпаття.

Переслідування Греко-Католицької Церкви в Румунії почалося зразу після того, як Совети поставили в Букарешті першу комуністичну, просоветську владу, а ця нова влада поставила першого червоного патріярха Румунської Православної Церкви, Юстиніяна Марину. Це переслідування набрало ще більшої сили після того, як до Букарешту приїхав московський патріярх Алексій весною 1947 р. Тоді то почались напади на Католицьку Церкву, на Папу, на Ватикан, яких у пресі та промовах членів уряду тавровано як ворогів румунського народу. Румунські поліційні органи почали силувати греко-католицьких священників до підписування заяви про перехід на Православіє, а тих, що відмовлялись, арештовано й тортуровано.

В таких умовинах застрашування і терору комуністичний уряд скликав зїзд греко-католицьких священників на день 1-го жовтня 1948 р. У зїзді взяло участь 37 священників-делегатів, які без дискусії, під поліційним наглядом підписали урядом виготовлену заяву, що вони уневажнюють якт Унії з Римом, підписаний 1700-го року, та приєднуються до Православної Церкви.

У відповідь на протести всього греко-католицького єпископату, а також і всього єпископату Римо-Католицької Церкви та Апостольського Нунція було те, що комуністичний уряд у днях 27-29-го жовтня 1948 р. заарештував усіх греко-католицьких єпископів, усіх членів епархіяльних капітул та багатьох греко-католицьких священників. Протягом трьох років чотири греко-католицькі єпископи — Іван Сучу, Валеріян Траян Френчу, Іван Балан та Олександр Русу — померли в тюрмах, а останній єп. Юлій Госу, після довголітньої тюрми, виснажений тортурами, помер 1970-го року в монастирі Калдарусані. По смертно Папа Павло VI-ий проголосив його кардиналом.

¹⁾ О. Севастіян С. Сабол ЧСВВ: Голгота Грено-Католицької Церкви в Чехословаччині. Торонто — 1978 — Рим, стор. 238-39.

Таким способом комуністичний уряд Румунії зліквідував нараз усі 5 греко-католицькі єпархії — Фогараш, Клуж, Великий Варадин, Лугож та Марамарош, загарбав 2,536 греко-католицьких церков, 1,794 парафій, поповнив насильство над 1,940 греко-католицькими священиками, і 1,562.979 греко-католицьких вірних, утому 20,000 українських греко-католиків, автоматично перейменував на православних.

Знищення Української Католицької Церкви в Карпатській Україні, Мукачівської Єпархії²⁾

Третьою з черги жертвою московського воюючого атеїзму в 20-му столітті сталась Мукачівська греко-католицька єпархія на Закарпатті після замордування її геройського молодого єпископа, Преосв. Теодора Ромжі (1 листопада 1947 р.).

У випадку Закарпаття особливо цікавим є те, що після освоєння Закарпаття від малярської окупації (осінню 1944 р.), так на Закарпатті, як і в Чехословаччині, в пресі та в промовах урядових осіб говорилося про те, що територія Карпатської України належатиме до Чехословаччини, як належала до неї між двома світовими війнами. З поручення екзильної влади Чехословаччини, у Мукачеві діяв окремих чехословацький комітет, що мав підготувати нову чехословацьку адміністрацію Закарпаття. Але на церковному полі Совети вже в перших місяцях окупації Закарпаття розпочали свою акцію, спрямовану на знищення Греко-Католицької Церкви.

У місяці лютому 1945-го року на вулицях Ужгороду можна було стрінати кількох греко-католицьких священиків, що їх Сільські Ради під натиском советської військової влади прогнали з парафій. Вийшов бо декрет советами створеної Народної Ради, що повідомляв населення про припинення допомоги греко-католицьким священикам, священичим вдовам та їхнім сиротам.

Новий декрет із дня 24 березня 1945 р. упрощував “масовий перехід на Православіє” і дав почин до насильного відбирання церков та церковних маєтків, і то при допомозі міліції, бо місцеві комітети мали право приділювати парафіяльні землі селянам, що підписували заяву про перехід на Православіє. Між селянами настало роздвоєння: одні, лакомі на церковну землю, підписувались на Православіє, інші ж добачували в тому підступ, щоб таким способом довести до знищення Греко-Католицької Церкви. Почало доходити до кривавих сүтичок між вірними й міліцією в обороні їхніх церков, по-

²⁾ Тамже, стор. 240-244.

чався також і поворот багатьох догепер православних сіл назад до Греко-Католицької Церкви, коли нарід побачив, хто це та якими способами поширює московське Православ'є.

Дня 29-го червня 1945 р. пізно ввечорі пресова агенція ТАСС проголосила з Москви, що на підставі договору між чехословацьким і советським урядами, Закарпаття оце входить у склад СРСР як окрема область. У Галичині вся українська греко-католицька ієрархія вже була виарештована, процес ліквідації Греко-Католицької Церкви розгортався вже повною силою. Не було сумніву, що така доля впаде на нашу Церкву також і на Закарпатті.

Оце, після ліквідації Греко-Католицької Церкви в Галичині на ганебному "Львівському Соборі" в днях 8-10-го березня 1946 р., до Ужгороду приїхав "уповноважений для справ культу в Україні" й завізав нашого єпископа Теодора Ромжу до Обласного Виконавчого Комітету (Облвиком). Там він вичислив нашому владиці всі "злочини" Греко-Католицької Церкви, поповнені на бідному народі Закарпаття, і радив єпископові покаятися і приступити до Православної Церкви, бо, мовляв, Греко-Католицька Церква не може існувати в Советському Союзі. Але єпископ заявив сміло й відверто, що того він не зробить, а радше і на смерть піде за правдиву Христову Церкву.

Після того комуністична преса посилила напади на Греко-Католицьку Церкву й домоглась ліквідації Унії. Але народ не дав себе залякати і ще більшою масою, ніж іншими роками, зійшовся на Свято-Успенську прощу, яка від століть щорічно відбувалась у монастирі ОО. Василян на Чернечій Горі біля Мукачева.

Часті поїздки єпископа Теодора Ромжі по селах, його сильні заклики до витривалости в вірі, поворот кільканадцять православних парафій до Греко-Католицької Церкви та великі маси народу, що сходились на прощі до монастиря ОО. Василян на Чернечій Горі — цього вже було забагато для комуністів. Дня 24 березня 1947 року вони сконфіскували монастир ОО. Василян на Чернечій Горі, всіх ченців заарештували й повезли до монастиря в Імстичові, а пізніше на заслання в глиб СРСР. Дня 27-го жовтня 1947 р. приготоване військове вантажне авто наїхало на повіз єп. Теодора Ромжі, що вертався з села Лавки, де посвятив відновлену церкву, й тяжко пораненого Владикю завезено до лікарні в Мукачеві, де і отруїли його на світанку 1-го листопада 1947 р.

Позбувшись популярного єпископа, більшовикам уже легше було приступити до повної ліквідації нашої Церкви. В

місяці лютому 1949 р. православний архієпископ Макарій Олексіук, висланий на Закарпаття московським патріархом, перебрав ужгородський катедральний храм, поліція заарештувала всіх членів капітули та всіх активних священиків. Архієп. Макарій закрити всі єпархіяльні інституції, всі греко-католицькі церкви, і в тому часі багатьох греко-католицьких священиків вивезено в глиб Советського Союзу. На празник Успення Пресв. Богородиці, в серпні 1949 р. архієп. Макарій рішив проголосити ліквідацію Греко-Католицької Церкви та торжество Православ'я. У тому святі взяли участь ще й владика — галицькі відступники — Антоній Пельвецький, Михайло Мельник та протоєрей Гавриїл Костельник. Під час архиєрейської св. Літургії, відпалий закарпатський греко-католицький священик, старенький о. Іриней Кондратович, торжественно проголосив, що з днем 28-го серпня 1949 року на Закарпатській Україні перестала існувати церковна Унія закарпатського духовенства з Римом, бо вона була "протинароднім історичним актом" та "доказом чужоземного насилля".³⁾ На тому "торжественному" воз'єднанні Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою на Закарпатті взяло участь усього трьох греко-католицьких священиків. Оо. Кондратович, Пап та Беца. Із 354 греко-католицьких священиків тільки 35 приступили до Православ'я.

Таким чином, московські воюючі атеїсти передали Московській Православній Церкві 480 греко-католицьких церков у 281 парафіях, і 461,555 греко-католицьких вірних нашої Срібної Землі урядово проголошено православними.

Як не дивно, але факт є фактом, що на наших українських землях та в Советах створеній комуністичній Румунії "апостоли" безбожництва показали себе ревними апостолами також і московського Православ'я. Ніхто не може повірити, що вони зробили це в інтересі релігії чи спасення людських душ. Але методи ліквідації Греко-Католицької Церкви випробувано в Галичині, в Румунії та в Карпатській Україні, й вони показали себе успішними. Ті методи треба було ще вжити на останній території Українців-Русинів, на Пряшівщині, де жив останній греко-католицький єпископ, і ще жила та розвивалась остання греко-католицька єпархія, що обіймала всю Чехословаччину".

Дещо про Мукачівську Єпархію і її Владика Преосв. о. д-ра Теодора Ромжу

Одною з найстарших єпархій української католицької Церкви це є єпархія Карпатської України Мукачівська, яка до 1945 року, до

³⁾ Атанасій В. Пенар, ЧСВВ. Нариси Історії Церкви Закарпаття, Рим, 1967, стор. 168-170.

кінця другої світової війни, була під малярською окупацією. З приходом більшовиків при кінці жовтня 1944 року епархія нараховувала 461.600 вірних, 460 церков, 281 парафій, 355 священників, 5 монастирів ЧСВВ з 35 ченцями і 3 жіночі монастирі з 50 черницями. Православних було коло 40.000, а за останні 10 років кількість їх не збільшилася, а навпаки.

В ті важкі часи для Карпатської України її єпископом був Преосв. о. д-р Теодор Ромжа, вірний син карпатоукраїнського народу, що віддав своє життя за свою Церкву і її вірних.⁴⁾

“Був він твердим і свідомим українцем, був він виходцем з народу, він знав проблеми свого поневоленого люду, його серце, його душу, бо родився і ріс на рахівській верховині — Гуцульщини, серед бідного народу, який найбільше відчував споконвічне поневолення і зазнав багато злиднів, море горя.

Ця земля української соборної держави, де родився, ріс і помер єпископ Ромжа, нагадує мозаїку, на дошці якої, наче граючись, завжди міняє дитина частини. Цю мозаїчну дошку крутили і міняли на ній частини не діти, а події, “страсти”, історія...

Десь коло тисячі років до першої Світової війни земля ця була під Карпатською Мадярщиною, але й такий великий час не зламав наріз плекати свою віру й національне визнання. З 1919 р. земля під Карпатами була прилучена до Чехо-Словаччини і отримала напівавтономію, і називали її Підкарпатською Руссю.

У 1938-1939 рр. край сколихнула нова хвиля національної боротьби, тепер уже за вільну, незалежну Карпатську Україну, яка була, є і буде складовою частиною соборної української держави.

Усі пам'ятаємо ці події, які червоною ниткою пронизували життя єпископа Теодора. В кінці 1939 р. малярське військо за вказівками другого деспота, Гітлера, окупувало край, і Карпатська Україна з новим ярмом на шії пробула у складі Мадярщини до кінця війни 1945 р. під назвою Подкарпаття.

Після другої Світової війни, від 1945 р. й по сьогодні, на превеликий жаль і лихо, Карпатська Україна, як і інші українські землі, — модерна колонія московської імперії.

Особливо роки останньої колонізації краю розкрили істинну велич єпископа о. Теодора, як духовної, так і національно стійкої і свідомої людини. Навіть і люті вороги віддавали

⁴⁾ С. Нарпатський: У 33-річчя мученичої смерті “Христос і Україна”. Шлях Перемоги 14. ХХІ 1980 — 1. ІІ. 1981. чч. 50/80 — 5/81.

йому належне, тобто бачили ту велич, яка робить людину безсмертною.

Ім'я мученика єпископа о. Теодора Ромжі для багатьох сьогоднішніх приклад героїзму й мучеництва, — з криниці якого черпаємо живучу водицю Христової віри. Образ його живе в пам'яті багатьох людей, не тільки жителів Карпатської України, а далеко поза Карпатами, а ім'я його висловлюють з глибокою пошаною й пам'яттю”.

Червона навала “післанці миру й волі” увійшли 24. X. 1944 в місто Мукачів, а 26. X. зайняли Ужгород.

Почалися грабежі, насильства, арешти, розстріли — почалося так відоме уже цілому світові встановлення советської влади на чужій землі. За відомим московським зразком так сталося в Карпатській Україні.

29 червня 1945 року на підставі “Маніфесту”, нехтуючи волю народу москалі насильно приєднали Карпатську Україну до складу УРСР.

Почалася нагінка на українську Церкву, єпископа й священників нібито за шпигунство і зраду батьківщини, а також пропаганда випробувана в Галичині за приєднанням до російського православ'я.

Під проводом московського патріярха Алексія прийшли чорні дні для Мукачівської єпархії. МГБ почало насильно відбирати церкви й монастирі, а священників з родинами викидати на вулицю. Свідомих священників і вірних під претекстом зрадників “родіни”, шпигунів чи націоналістів, прихильників Січовиків, арештовано і засилано на Сибір.

У таких складних і важких умовах, повних терору й безправ'я, прийшлося Владиці Преосв. Теодорові опікуватися священниками й вірними. З самого початку Владика протестував проти беззаконних дій, коли ж побачив, що то все не мало успіхів, щоб піддержати духовенство й вірних на душі, єп. Ромжа започаткував, в половині березня 1945 р. свої поїздки по загрозованих селах. Владика своїм прикладом і словом закріплював вірних витримати в своїй вірі і бути вірними своїй Церкві. Люди захоплено вітали свого Владику, захоплювалися його проповідями й присягали на вірність своїй Церкві.⁵⁾

Єп. Ромжа знав, яке велике лихо спричинила в Галичині т. зв. “Ініціативна Група”, тому він робив усе можливе, щоб не допустити до відступства, хоч би і одного священника. Через своїх післанців він утримував з поодинокими священниками сталий контакт, даючи напрямні їхній праці.

5) О. Атанасій В. Пенар ЧСВВ: Нариси Історії Церкви Закарпаття. Рим. 1967, стор. 166.

Мужність і стійкість єп. Ромжі й духовенства мали великий вплив на людей. Навіть деякі православні громади почали навертатися до католицької Церкви, бо досконало бачили, якими методами й до якого "православ'я" навертають атеїстичні пропагатори.

До 11. VII. 1947 р. ні один священик не перейшов на православ'я.

Цього більшовики ніяк не могли стерпіти, тому за всяку ціну хотіли позбутися Владики. І це їм незабаром вдалося.

По Свят-успенським відпусті на Чернечій Горі, де зібралися тисячі вірних і де промовляв Владика, комуністи заборонили Владиці покидати єпископську палату і виїжджати поза місто Мукачів. Його сторожили день і ніч. МГБ-сти боялися арештувати Владика, бо він втішався в своїх вірних великим авторитетом, тому запланували його вбити.

Вкінці МГБ-сти дочекалися нагоди виконати свій випробуваний спосіб замордувати Владика.

"Дня 27 жовтня 1947 р. він вертався у товаристві двох священиків і двох богословів з села Лавки, де попереднього дня посвячував церкву. Між селами Черевці і Іванівці (близько Мукачева) наїхало на них панцирне авто, навантажене міліцією і вояками, з яким наміром убити єпископа, а відтак проголосити, що він упав жертвою катастрофи. Та Боже Провидіння зарядило інакше. Хоч в катастрофі на місці вбито коні, а віз розторощено на тріски, однак подорожні осталися живі. Тоді з авта вискочило кількох солдатів МГБ-істів і прикладами крісів старалися докінчити те, що їм не вдалося доконати зударом, а відтак скоренько від'їхали.

В хвилі нещастя єпископ відмовляв вервицю. Наших дорогих мучеників люди привезли під вечір до мукачівської лічниці, де показалося, що єпископ мав поломану щоку в двох місцях, зуби майже всі повибивані, а його тіло всюди потовчене. Коли співтовариші подорожі скоро повернулися до здоров'я (крім візника, що помер), то для єпископа зближався кінець.⁶⁾

Для Мукачівської єпархії приходила Велика П'ятниця. Дня 29 жовтня до лічниці призначено санітарку МГБ-істку, кол. партизантку й то якраз до того відділу, де лежав хворий Владика. В тім часі Владиці полегшало і під опікою Сестер-монахинь він помалу приходив до здоров'я. Це досконало бачили червоні "опікуни санітарі" й приспішили йому смерть дожилним уколом отрути.

Владика відійшов у вічність вночі 1 листопада 1947 року.

Для замилення очей вірних лікарська комісія, що прилетіла з Києва, ствердила, що Владика помер "на удар серця".

Похорони єп. Теодора Ромжі відбулися в Ужгороді при вели-

⁶⁾ Тамже, стор. 166-168.

кім здвизі народу. Тіло його поховали під катедральним храмом, де завжди хоронили єпископів.

Тепер більшовики могли спокійно ліквідувати осиротілу єпархію. Сконфіскували все майно, інституції, Духовну Семінарію, які належали до єпархії і 28 серпня 1949 р. проголосили, що на Закарпатській Україні перестала існувати церковна унія закарпатського духовенства з Римом, бо вона була протинароднім історичним актом "та доказом чужоземного насилля". Цим проголошенням більшовики "урядово" знесли ужгородську Унію, а ціле Закарпаття "урядово" перейшло на православія, під владу московського патріярха.⁶⁾

Хоч формально більшовики зліквідували Мукачівську єпархію, то де факто цей акт є неважний і наша Церква в Карпатській Україні існує дальше хвилево в "катакомбах", а пам'ять бл. п. Преосв. Владики Теодора Ромжі і його заповіт "Христос і Україна" буде кріпити обездолений нарід і осиротілу Церкву, бо з нею є і буде всемогутній БОГ!

Погром Української Католицької Церкви в Чехословаччині у Пряшівській Єпархії

Поки буде мова про ліквідацію комуністами Пряшівської єпархії, варт бодай кількома словами згадати про її історію.

Доля наших Гуцулів, Бойків, а головно Лемків все була незавидна. Бідні люди шукали праці-заробітків, щоб вижити свої родини, й часто мандрували в інші країни, а останньо до Канади і Америки. Частина їх поселилася в Чехословаччині й для них треба було подбати про духовну опіку священників, організувати парафії, бо інакше вони пропадали для нашої Церкви.

Для Греко-Католиків, що поселилися у східній частині Чехословаччини в 1818 році створено Пряшівську єпархію, яка спочатку опікувалася вірними в околицях Пряшева, коли ж після першої світової війни в Чехах і Моравії залишилися колишні вояки української армії і емігранти, а пізніше напливали також студенти, треба було і ними заопікуватися і творити для них нові парафії в більших містах. По Другій світовій війні коло 50.000 греко-католиків з околиць Пряшева переселилися в околиці Судетів, які залишили німці, тоді юрисдикція пряшівського Владики поширилася на всю Чехословаччину.

Пряшівська єпархія, як виказує урядовий шематизм з 1948 року, нараховувала 305,645 греко-католицьких вірних, 301 світських священників, 30 студентів богословії, 27 Отців Василіян, 29 Отців Редемптористів східнього обряду, 28 сестер Василіянок та 72 Сестер Служебниць.

Ними всіма від 1926 року опікувався єпископ Павло Гойдич, ЧСВВ та його помічник від 1947 року єп. о. д-р Василь Гопко.

Слід згадати, що на терені Словаччини між двома війнами жило коло 9.000 православних, це були рештки російської армії та емігранти з Росії. Більше їх жило в околицях Моравії і в самій Чехії.

Пряшівську єпархію після окупації Чехословаччини постигла та сама доля, що й львівську митрополію з її перемишльською і станиславівською єпархіями, румунською та мукачівською.⁷⁾

“Щоб знищити нашу Греко-Католицьку Церкву в Галичині, Совети вжили метод обвинувачення української греко-католицької ієрархії в злочинній співпраці з нацистською Німеччиною, щоб населенню представити її духовних провідників, як ворогів народу. В Румунії комуністичний уряд знищив усю ієрархію Греко-Католицької Церкви просто за те, що тамешня Греко-Католицька Церква підлягала вищій церковній владі, яка находилась поза територією Румунії. На Закарпатті комуністичний уряд знищив Греко-Католицьку Церкву за те, що її владика та священники служили буржуазним феодалам та фашистській Угорщині. Для ліквідації Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині комуністичний уряд мусів придумати якусь іншу причину, а ця причина навинулась сама.

В роках 1946-1948 на теренах східньої Словаччини тут і там з'являлись більші чи менші відділи Української Повстанчої Армії, що після розгрому в ССРСР та в Польщі намагались пробиватись через територію Чехословаччини на захід, до Баварії. У пресі та в радіо називано їх “Бандеровцями”. Вони приходили переважно з Польщі й чутки ходили, що люди бачили їх у пограничних селах Калинове, Лопата та в Межилабірщині, в околицях Свидника та Стропкова, навіть і більше на захід, у селах Стара Любовня, Ярабина та інших, куди вони продіставались із Жегестова та Криниці.

Проти мандруючих груп “Бандерівців” чехословацький комуністичний уряд вислав військо своєї регулярної армії включно з танками, важкими кулеметами та гарматами, навіть літаками...

Але нас більше цікавить справа небувалої в історії західньої цивілізації — ліквідації всіх римо-католицьких та греко-католицьких монастирів у ЧСР, що її переведено протягом однієї години вночі з 13-го на 14-те квітня 1950-го року. Ця подія потрясла всім громадянством ЧСР і навіть щирівірющим комуністам відкрила очі. Чеські комуністичні потентати показали себе справді послухними виконавцями волі своїх “великих русских братів”, що їх вони слухали аж по-рабськи, аж до упідлення себе, викликуючи огиду в своєму власному громадянстві та погорду до себе в очах усього культурного світу.

⁷⁾ Тамже, стор. 285.

Оце в 11-й годині вночі, з дня 13-го на 14-те квітня 1950-го року, вже заздалегідь змобілізовані відділи поліції, жандармерії та міліції застукали у двері кожного монастиря в республіці, ввійшли та заявили, що оце “в імені закону оцей монастир конфіскується і всі ви арештовані”. Ченцям дано всього кілька, дослівно кілька хвилин, щоб спакували свої найколючіші речі, і всіх їх вивезено до наперед означених монастирів, що їх перетворено на концентраційні табори для ченців. Так через одну годину, одним замахом ув'язнено 1,911 ієромонахів і братів усіх Чинів. Кілька тижнів пізніше подібним способом заарештовано 10,660 католицьких черниць і всі чоловічі та жіночі монастирі, з усім їхнім рухомим та нерухомим майном, перебрані на державні цілі. Але конфіскація тих монастирів не всюди йшла легко і гладко”.

Є свідки, що розповідають, що після арештування Отців Василіян в Пряшеві 22 лютого 1949 р. мешканці Требішова відігнали жандармів, які хотіли арештувати Отців Василіян і зліквідувати монастир. Жандарми не здавалися, напали другий раз на монастир вночі з 13-го на 14-те квітня 1950 р. і під охороною скорострілів вдерлися до монастиря і виарештували всіх Отців.

Подібна історія трапилася з монастирем Отців Редemptористів східного обряду в Михаловцях у східній Словаччині. Так само зліквідували монастир Отців Василіян у Межилябірцях.

Всіх ченців так східного і латинського обрядів перевезли до концентраційних таборів у Словаччині, Моравії і на Чехах. Молодших заганяли до тяжких робіт в касарнях, будівлях, дорогах та каналах.⁸⁾

Наших греко-католицьких священиків коло 130 осіб зібрали в таборі в Гологовці в західній Словаччині, де їх шиканами примушували підписати перехід на “православіє”.

Після ув'язнення всіх ченців і священиків, що не хотіли підписати добровільного переходу на Православіє, комуністам легко було приступити до ліквідації греко-католицької Церкви, бо мали та кож кількох слабодухів священиків, що з ними співпрацювали.

День ліквідації назначено на 28 квітня 1950 року. О. Сабол ЧСВВ пише:⁹⁾

“Оце, дня 28-го квітня 1950-го року, вчасним ранком окремі автобуси з'явилися у наших греко-католицьких селах. Вони мали безплатно привезти людей до Пряшова “на мирову конференцію”. Люди, завізані своїми священиками або листовно запрошені Державним Урядом для Церковних Справ, вийшли до Пряшова. Там усіх їх завезено до репрезентацій-

⁸⁾ Там же, стор. 289.

⁹⁾ Там же, стор. 296.

ного готелю Чорний Орел, у самому центрі міста. На велике здивування всіх, на фронтній стіні головної зали висіли великі портрети московського патріярха Алексія та празького православного архієпископа Елевтерія, на задній стіні портрети Сталіна та президента ЧСР — Готвальда, а на бічних стінах виділи написи, що вихваляли Советський Союз, ганили Рим і всіх закликали до Православія. Побачивши все це, декотрі із священників, зорієнтувавшись в чому річ, пробували тихо й незаметно вийти із зали, але при виході стояла сторожа і кожного завертала назад.

Про перебіг тих зборів подрібно реферував православний місячник “Світло Православія”, який подає, що “Історичний Собор греко-католицьких священників та мирян відбувся в великій залі Чорного Орла в Пряшові, дня 28-го квітня. Приблизно 820 делегатів, у тому числі 100 священників, а також близько 4,000 вірних репрезентували словацьких та українсько-руських греко-католиків, що живуть у Чехословаччині”.

За головним столом, як подає той часопис, сиділо 10 греко-католицьких священників і 7 мирян. Збори, чи “історичний Собор” відкрив голова Приготовавчого Центрального Комітету за поворот на Православіє, п. Беніцький, який заявив: “Сьогодні ми є свідками ліквідації останньої греко-католицької єпархії в Пряшеві”. Більшість приявних священників доперва під час цієї промови довідались про властиву ціль цієї, буцімто “мирової маніфестації”, на яку привезено їх до Пряшева.

Після вступної промови п. Беніцького слідували ганебні промови п'ятох греко-католицьких священників-зрадників, — оо. Кнапа, Качура, Бігуна, Гаврили та Товта, які критикували Ватикан, що “насильно накинув” нашому народові Унію і тепер під'юджує до нової війни”, і на основі таких, переважно політичних закидів, взивали всіх греко-католиків так вірних, як і священників, — перейти до Православної Церкви.

Розуміється, всі ті промови, як пише “Світло Православія”, часто були переривані бурхливими оплесками. Після промов Собор вибрав тричленну комісію, що мала виготовити та прочитати “соборові резолюції”. Але резолюції вже були задалегідь приготовані, згори подиктовані, і д-р І. Ролька-Ільків, представник Словацької Народної Ради, прочитав їх зібраній публіці. Ось, вони:

“Собор греко-католицьких священників і мирян, що зійшовся в Пряшеві дня 28-го квітня 1950 р. і якого 820 делегатів представляють Греко-Католицьку Церкву в Чехословаччині, — заявляє, що Рим, намагаючись накинати свою волю всій Церкві — відірвався від своїх братів у Православній Церкві.

Церковна Унія, насильно накинена нашому народові в 17-му столітті римо-католицькою фєвдальною Австро-Угорщиною, — провадила до латинізації та денаціоналізації нашого словацького та українсько-руського народів. Сьогодні, коли завдяки блискучій перемозі Советського Союзу в останній війні та завдяки тріумфові працюючого люду в славних лютневих днях,¹⁰⁾ — наші народи відзискали волю і позбулись загарбника, — було б безглуздим і шкідливим для нас придержуватись Унії з Ватиканом, що є одним із головних палячів війни. В таких обставинах це було б непростимим промахом, коли б ми і надалі плекали між нашими народами взаємну ненависть, відчуження та братовбивчі свари, що їх породила накинена нам Унія.

Тому на основі тих фактів, — Собор греко-католицьких священників і мирян пражівської та прилучених єпархій — порішив наступне:

1. Відкликати рішення Ужгородської Унії з року 1646 чи 1649.

2. Ліквідувати Унію, зірвати зв'язки з Римом та повернутись на лоно святої православної віри наших батьків.

3. Покликуючись на Христові слова “Щоб усі були одно”, цєбто, щоб християни об'єдналися в любові та богочитанні, — Собор постановляє об'єднатися з Русскою Святою Православною Церквою, і просити його святість Алексія патріарха московського і всієї Русі, щоб він прийняв нас під свою юрисдикцію”.¹¹⁾

В дальшому порішено вислати відповідні телеграми до високопоставлених осіб у Москві, в Празі та в Братиславі.

“Бурхливими оплесками — як подає “Світло Православія”, — Собор одноголосно прийняв ті резолюції, а також спонтанним виявом згоди апробував “маніфєст”, що його виготовила резолюційна комісія.

“Маніфєст” (16-сторінкова летючка, друкована на мімеографі) — це звернення до всіх греко-католицьких священників і вірних Чехословаччини. В ньому провокативні, демагогічні напади на Католицьку Церкву, викривлена версія Ужгородської Унії та завізвання, щоб усі переходили на Православіє. Ось один уривок із того “маніфєсту”:

“Ми, уповноважені представники всіх вірних, що були членами Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині, звіща-

¹⁰⁾ Натяк на комуністичний переворот у Празі під кінець лютого, 1948.

¹¹⁾ Натяк на парафії муначівської та гайдудорозької єпархій, що після війни опинились у ЧСР, отже також у рямах пражівської єпархії.

ємо, що Унія з Римом скасована, і наслідком того Греко-Католицька Церква вже не існує в Чехословаччині. Її члени та її священники, а також і її храми та парафіяльні дома від сьогодні належать до Святої Православної Церкви”.

На закінчення “Собору” всі заспівали чеський та словацький національні гимни, і після того зформовані в процесію, — пішли до греко-католицького кафедрального храму. Тяжкі входові двері до катедри були замкнені. Делегація відступників пішла до єпископської резиденції, вимагаючи від єп. Павла Гойдича, щоб він дав їм ключі від дверей катедри. Владика відмовився. Тоді юрба силою виважила двері до кафедрального храму.

Окрема делегація пішла запросити православного єпископа Алексія Дехтерева до “відзисканої для Православия” катедри, щоб там відправив благодарственный Молебень. “Зовсім випадково” тоді перебував у Пряшеві також і празький православний архієпископ Елевтерій, тож запрошено також і його, і він сказав проповідь, у якій привітав нових членів Православної Церкви.

Саме коли в загарбаному кафедральному храмі співали Молебень, поліційні органи заарештували Преосв. Павла Гойдича ЧСВВ і вивезли його з Пряшева.

Православний архієпископ Елевтерій зразу вислав патріярхові Алексієві в Москві прохання “Собору”, щоб греко-католиків Чехословаччини прийнято на лоно Православної Церкви, а до чехословацької влади в Празі вислав повідомлення про рішення “Собору” в Пряшеві та просив, щоб влада урядово затвердила ліквідацію Унії.

Московський патріярх Алексій відповів короткою телеграмою дня 3 червня 1950, в якій сказано: “Я одержав вашу телеграму в справі приєднання греко-католиків до Православної Церкви. Радію разом з вами, і всім новим дітям нашої святої Православної Церкви уділяю Боже благословення”. Зате Зденек Фірлінгер, атеїст і одночасно голова Державного Уряду для Церковних Справ — відповів довшим листом, яким урядово, в імені держави, зліквідовано нашу Греко-Католицьку Церкву в ЧСР. В його листі з датою 27 травня 1950 р. сказано таке:

“Вельмишановний Екзарше:

Державний Уряд для Церковних Справ прийняв до відома зміст Вашого листа, в якому Ви подали резолюції, що їх прийняв Собор греко-католицьких священників і мирян на своєму засіданні в Пряшеві, дня 28 квітня 1950 р.

Шануючи явно висловлену волю вірних, Державний Уряд для Церковних Справ уважає, що резолюція собору з дня 28 квітня 1950 р. в справі ліквідації Унії та повороту колишніх уніятів на Православ'є — важна. Тим актом Унія та так звана Греко-Католицька Церква в цій республіці — зліквідована. Тим актом священники та вірні колишньої Греко-Католицької Церкви повернулись до Православної Церкви, і тим актом Православна Церква перебрала всі права власности всіх маєтків колишньої Греко-Католицької Церкви.

Тому то, від сьогодні, в усяких справах, що торкаються колишніх греко-католицьких священників, їхніх осіб, платні, чи місця перебування — цивільні та державні чинники будуть звертатися до єпископів Православної Церкви”.

Далі слідує побажання для патріярха Алексія, для його екзарха, празького архієпископа Елевретія, і підпис: За Державний Уряд для Церковних Справ — Зденек Фірлінгер, віцепрезидент держави та провірений міністер для Церковних Справ”.

Після такого “собору” урядовці місцевих адміністрацій ходили від парафії до парафії, предкладаючи місцевим греко-католицьким священникам до підпису заяву про перехід до Православної Церкви. Хто підписав, той міг залишитись на парафії, але хто не підписав тієї заяви, той мусів спакувати свої речі й відійти з парафії, і таких священників незабаром арештовано та перевезено до конц-табору в Глоговці у західній Словаччині або запроторено до тюрем. Таких священників, крім арештованих раніше, було приблизно 130. Щоправда, після кільканадцятьох місяців побуту в тюрмі чи конц-таборі, їх випущено на волю, але вони не сміли вертатись назад у східню Словаччину, де були свої вірні і знайомі, а мусіли переселитись на захід до Моравії або Чехії і там фізичною працею, яку тяжко було дістати, заробляти на вдержання своїх родин.

Знаємо з певністю, що кільканадцять наших греко-католицьких священників пішло в підпілля і вони цілий рік скривались по різних селах, підтримуючи населення у вірності Католицькій Церкві, але поволі і їх виловлено та вислано до конц-таборів.

Ось, таким то способом зліквідовано нашу Греко-Католицьку Церкву в Чехословаччині.

Але так званий “собор” греко-католицьких священників і мирян у Пряшеві не був ніяким канонічним церковним собором, бо на ньому не було єпископів, а без єпископів — собор неважний.

Цей “собор” скликавав і організував державний, ще й до того безбожний, проти-церковний, комуністичний уряд, а

не церковна влада, що єдина має право скликувати собор. Та й не єпископ, а комуніст і представник комуністичної влади був предсідником того “собору”.

Резолюція пражського “собору”, щоб анулювати Ужгородську Унію й перевести всіх греко-католиків Чехословаччини на Православ'є, була подиктована празькому урядові советською амбасадю в Празі два роки раніше, а на “соборі” її тільки прочитано й без усякої дискусії, без жадного голосування апробовано “гучними оплесками”. Цілий той “собор”, із 6 промовама та читанням резолюцій — тривав усього 2 години, від год. 10 до 12-ої в полудне.

Щоправда, на тому “соборі” було кількох греко-католицьких священиків, що в своїх демагогічних промовах напали на Унію, на Ватикан, на Папу, але більшість греко-католицьких священиків, там приєдналих, навіть не знали, на що їх везуть до Пряшева. Знаємо також і те, що на той “собор” насильно, під поліційною ескортою, привезено всіх греко-католицьких студентів вищих шкіл у Пряшеві і вони, як признавались пізніше, поняття не мали про те, на що їх поліція веде до готелю Чорного Орла. Також загально відомим було і є також те, що тих ніби то 820 делегатів-учасників у тому “соборі” — жадна парафія не вибирала, не делегувала, отже жаден із них не мав права заступати чи репрезентувати Греко-Католицьку Церкву в ЧСР і рішати про які-будь церковні справи. Маємо потверджені інформації також і про те, що декотрі навіть із тих священиків, що спочатку під натиском підписалися на Православ'є, швидко відкликували свої підписи й радше пішли на вигнання, до західніх окраїн, до Моравії або Чехії, ніж мали б жити у вигодах із докорами сумління за зраду Христової Церкви.

П'ять років після того “собору” православний єпископ Алексій Лехтсрев прилюдно потвердив, що за весь час кампанії за Православ'є — усього 106 греко-католицьких священиків (між ними кількох галичан!) зголосились до Православної Церкви. Отже дві третини 230 наших священиків таки не зрадили Христової Церкви.

Пізніше, коли 1968-го року, за часів Дубчека, дійшло до відновлення нашої Церкви в ЧСР, православні єпископи, а також і декотрі православні священики самі прилюдно признали, що до ліквідації Греко-Католицької Церкви вжито насилля. Крім того декотрі урядові особи, що брали активну участь в ліквідації Греко-Католицької Церкви 1950-го року, головню Ладислав Голдош, того часу Комісар для Церковних Справ у Братиславі, — 1968-го року прилюдно заявили, що ліквідацію

Греко-Католицької Церкви в ЧСР переведено “під натиском” Советів несправедливо, незаконно та протиконституційно.

Наша зліквідована Греко-Католицька Церква в Чехословаччині мала те щастя, що після 18 років переслідування і катакомб, вона могла піднятися із руїни 1968-го року, коли її узаконено й вона по сьогодні існує та діє. На жаль, того щастя не мала наша Церква, що її зліквідовано в західній Україні, в Карпатській Україні та в Румунії”.

**Дальша доля обох прятівських Владик
Преосв. Павла Гойдича та Преосв. Василя Гопка**

Доля обох Владик не різнилася ні на йоту від долі Владик Галицької Митрополії, обох її епархій Перемишльської, Станиславівської, та Мукачівської після проголошення рішень т. зв. синодів “повороту на батьківську віру до російської православної церкви”.

У квітні 1950 року під час прятівського т. зв. синоду оба Владики були під поліційним наглядом і цілком ізольовані від світу. Зараз після синоду, як писав в своїх споминах Преосв. Василь Гопко, Владикау Павла Гойдича вивезли на “відпочинок” до монастиря в Бачі, в горах Татрах, а після двох тижнів, 9 червня 1950 року, Владикау посадили в тюрму, де він перебував аж до своєї смерті 17 липня 1960 року.

Владикау Василя Гопка арештували щойно 18 жовтня 1950 року і обох Владик посадили в тюрмі Ружині, де був збірний пункт для “важних шпигунів”, якими були греко-католицькі Владики і священники.

Владиці Преосв. Павлові визначили процес і засудили за “шпигунство держави” на досмертну тюрму найгострішого режиму примусової і нераз найбільш принизливої праці. Владика всі ті шикани зносив без нарікань в покорі аж до хвилини своєї смерті з 16-го на 17-те липня 1960 року, яку спричинив рак. Тіло його поховали на тюремнім цвинтарі у Леопольдові в Словаччині. Хреста йому не поставили, тільки табличку з числом 681.¹²⁾

В 1968 році під час відлиги “Дубчекової ери” тіло Владики за старанням Преосв. Гопка перевезли до Пряшева 30 жовтня 1968 року і похоронили в каплиці св. Петра і Павла в катедральному храмі при великім здвизі народу. Під час похорону Преосв. Василь виголосив проповідь, де він підчеркнув, що журбою бл. п. Преосв. Гойдича була журба “крадіжки греко-католицьких душ римо-католицькими священниками Словаками”!

Владика підкреслив, що “римо-католицьке духовенство допустилося багато помилок і треба цілої книжки, щоб це все списати, як

¹²⁾ О. А. Пенар ЧСВВ: Спомини про Христового в'язня Владикау Гойдича (3 нагоди 20-ліття його смерті). Америна, 24 лютого 1981, ч. 32.

далеко є ті священники від правдивої любови ближнього”.

Великою втратою для Пряшівської єпархії була смерть обох Владик Павла та Василя, останній відійшов у вічність 23 липня 1976 р., будучи 18 років священником, 29 літ єпископом. Владика Преосв. Василь з того провів 14 років в тюрмі, 4 роки інтернований, а останніх 8 років свого життя на волі, як єпископ-святитель в Пряшеві.

Як була згадка, о. Василь Гопко від 1929-36 року перебував в Празі на парафії, а повернувши до Пряшева, помагав як секретар, а від 1947 року як єпископ-помічник в адмініструванні понад чверть мільйона вірних у майже триста парафіях і дочерних церквах.

Тоді він видав працю “Греко-Католицька Церква в 1646-1946 рр.” у 300-ліття Ужгородської унії.¹³⁾

Разом з Владикою Павлом пережив єпископ-помічник трагедію насильної ліквідації Пряшівської єпархії і її адміністративного переведення на православіє.

Як була згадка, в часі т. зв. пряшівського “народного зібрання” в квітні 1950 року оба Владики були арештовані. Хоч формального суду не було над єпископом Василем, але його тримали в різних тюрмах 14 років, а потім інтернували в монастирі в Осеку в Чехії.¹⁴⁾

В часі “Дубчекової відлиги” Владиці дозволено вернутися до Пряшева в 1968 році і тут він очолив рух за відновлення своєї Церкви. Коло 80% збаламучених парафіян вернулося до греко-католицької Церкви.

Здавалося, що віднова праці піде гладко, та так не було, бо словацькі урядові чинники інтригами хотіли перетворити Греко-Католицьку Церкву в Пряшеві на словацьку, а тим самим зліквідувати питання української меншости в Словаччині. Різними доносами словацькі римо-католики домоглися в Римі призначення ординарієм єпархії о. д-ра Яна Гірку, словака, а єпископ Василь лишився “єпископом святителем”.

Це пониження і упокорення Владика зносив спокійно, закликаючи вірних держатися своєї Церкви і обряду.

Владика Василь Гопко, ревний священник і український патріот, живо цікавився долею нашої Церкви, і як тільки Блаженніший Первоієрарх Йосиф Сліпий вернувся з 18-літнього заслання до Риму, він пильно слідкував за працею Блаженнішого, і як тільки дістав дозвіл відвідати Рим в вересні 1969 року, взяв участь в посвяченні собору Святої Софії в Римі і нарадах Четвертого Єпископського Сино-

¹³⁾ Ісповідник віри Владина Василій Гопко (21. IV. 1904 — 23. VII. 1976 — У 5-річчя смерті). Церковний Календар Альманах на рін 1981, стор. 110-114.

¹⁴⁾ Тамне.

ду. Цим способом він засвідчив, що він і його вірні належать до одної помісної Церкви.

Єпископ Василь помер 23 липня 1976 року в Пряшеві, як останній єпископ Пряшівської єпархії.

Перші студитські мученики

Між численними мучениками за Христову віру були Владики, священники, монахи й монахині та тисячі вірних нашого обряду.

Господь вислухав молитов чернечої студитської братії, бо вже взаранні онови післав нам мучеників. Першим, що постраждав за віру Христову, був ієромонах Леонтій Фйодоров, якого Митрополит Андрій назначив Екзархом для Росії на першому російському провінційному соборі, що відбувся у травні 1917 р. в Петрограді за старанням українського Владики.¹⁾

Згадуючи про перший російський собор, позволю собі тут подати, що пише про цей Собор князь Петро Волконський у біографічному нарисі про Екзарха Леонтія Фйодорова:²⁾

“Тимчасовий Російський Уряд зараз по приході до влади (в березні 1917 р.) проголосив свободу совісти, віроісповідання і культу. Прийшов час, що можна було явно організувати католицьку Церкву.

Її ієрархічний голова — Митрополит Шептицький — приїхав до Петрограду, а крім того у вивезенім із Львова в 1914 р., після зайняття міста російськими військами, архіві Митрополита, що опинився в “Охранном Отделенії” (політична поліція) в Петрограді, знайшлися всі документи, які надавали повні права Митрополитові Андрієві, дані йому Папою Пієм X, для організації російської Церкви. Передбачливий Святіший Отець, даючи їх у 1909 р., сказав: “Тепер ще не час користуватись ними, але настане час, що вони Вам послужать”. І час прийшов.

Митрополит дочекався в Петрограді всіх російських католицьких священників. 28-го травня, в неділю Всіх Святих, після урочистого Богослуження східнього обряду в Мальтанській

¹⁾ о. д-р Йосиф Сліпий: І Петроградський Синод 1917 р. Дивись: Світильник Истину ч. II, стор. 146-155.

²⁾ О. А. М. Амман-ієромонах Марно: Ченці Студитського Устава. Едмонтон, Альберта 1955, стор. 25-31.

церкві зібрав він їх під своїм проводом на ПЕРШИЙ РОСІЙСЬКИЙ ПРОВІНЦІЙНИЙ СОБОР у католицькій школі при церкві св. Катерини.

На Соборі були присутні такі оо.: А. Зерчаніков, Д. Колпинський, Г. Верховський, І. Дайбнер, Л. Фйодоров, Е. Сусалев і В. Абрикосов. Крім того були запрошені латинські єпископи: Цепляк, Ропп, Лозинський, кілька прелатів і священників латинського обряду та кілька світських осіб.

Собор уладнано з особливою урочистістю. В каплиці були виставлені Найсв. Тайни.

О. Колпинський прочитав, по-російськи і по-латинськи, акти установа в Росії Екзархату. Опісля Митрополит Андрій назначив о. Леонтія Фйодорова Екзархом і підчинив його юрисдикції всю Росію, крім України і Білоруси. Цей акт був затверджений підписами всіх присутніх, у тому числі й представниками латинського духовенства. На закінчення представники східнього духовенства присягнули на вірність Папі й Екзархові.

Так отже російські католики були вкінці канонічно, явно і офіційно зорганізовані і виділені в окрему громаду зі своєю канонічною Єрархією, окремою від латинської і часово підчиною Митрополитові Шептицькому. Митрополит бажав висвятити о. Леонтія на єпископа, з підчиненням його безпосередньо Римові, і тим завершити програму, намічену ще Пієм Х, одначе на просьбу Екзарха відступив від свого наміру, аж до управильнення положення російського екзархату в Римі”.

Більшовики, ставши панами положення, арештували о. Леонтія і засудили на 13 років заслання в Сибірі. Він умер у березні 1933 р. в місцевості В'ятка.

Будучи на волі, чи пізніше на каторзі, російський Екзарх постійно старався бути у зв'язку з Митрополитом. Це листування не велике, але те, яке збереглося, вказує на глибоку духову виробленість о. Леонтія та велике прив'язання до двох великих Українців: Митрополита Андрія і його брата ієромонаха Климентія та його духову зв'язь із студитською спільнотою. Ось наш перший чернець-мученик, ісповідник Христовий.

Найбільшою потіхою для Екзарха, а може і єдиною, були ті рідкі листи, що доходили до нього від Митрополита Андрія.

“В мене немає слів, — відповідає він Митрополитові, — висказати Вам усю цю велику радість, що я її переживаю по одержанні Вашого листа. Значить, що Ви, всупереч усьому, живі! Іншими словами — я стою на твердому камені й, в що глибоко переконаний, відчуваю силу Ваших молитов за мене й за нашу Церкву”.

В іншому листі, вже з тюрми, він пише:

“Дякую, дорогий Отче, за Вашого листа. Вкінці ясний радісний промінчик, вкінці хвиля чистого повітря в моє зболіле серце! Пригадаю собі Вас — і знову хочеться жити, одержу вістку — і знову хочеться працювати! Як бажалось би почути дорогий голос, що невблаганно звіщає Христову правду... Є на кому опертися в моєму строгому уєдиненні”... Так згадує о. Леонтій “свого учителя і батька”, якому “був беззастережно відданий”.

о. Леонтій також ніколи не забував своєї чернечої спільноти. Наведу ще одного листа до о. ігумена Климентія з 12. 7. 1923 р. з Москви, із Сокольницької тюрми:

Дорогий Брате Климентіє!

Щасливий я, що можу побажати Вам з нагоди одержання священничих свячень та схими. Нехай Господь дасть Тобі по Твоєму серцю та нехай сповнить кожний Твій намір!

Вам доручена тяжка й велика місія, що від її успішного виконання залежить майже все будуче діло св. З'єднання на Русі. Перш за все потрібні монастирі й досвідчена кадр побожних і відважних монахів, молитовників і подвижників. О, щоб у мене було тепер хоч десять Студитів!

Невисказано тішуся, що Чин не зник і не розлетівся, в часі війни, хоч до мене доходили тривожні вістки. Сердечне спасибі за Вашу вістку. Напишіть, якщо можете, хто зі старих монахів є ще з Вами. Чи живуть ще Іляріон, Ісидор, Андрій, Йосафат, Серапіон, Нікон, Нікіфор та інші, що знали мене? Якщо живе ще мій дорогий о. Ілярій, то скажіть йому, що його послушник смиренно просить його про молитви і що сам ніколи не забуває молитись за нього.

О, коби лиш Господь дозволив знову жити серед Вас, віддихати повітрям Вашої Лаври, припасти до стіп Ваших старців! Найкращі мої спомини, найясніший час мого життя, найбільша злука з Богом — все получені в мене з пам'яттю про Вашу обитель.

Не лишайте мене, дорогі Отці, своєї духовної помочі, “яко немощен аз” і слабий для тої справи, що на її чолі я поставлений.

Хоч які тяжкі часи, то проте безнастанно приготуйтеся до місії на Сході. Нез'єдинене монашество до кінця розбите й розігнане. Лиш кількадесять старців і хворих живе в монастирях, що їх залишили їм ще більшовики. За Божою по-

мічцю заступіть їх і приверніть давню побожність! О, коби ця ласка була Вам дана!

Сердечно всіх обіймаю.

Ваш смиренний послужник

Л е о н т і й.

Коли о. Леонтій терпів по більшовицьких тюрмах, то може небагато було ченців серед студитської братії, які були свідомі більшовицької небезпеки і небагато з них думали, що незабаром прийде час і вони підуть слідами о. Леонтія.

І так прийшов 1939 рік. Окупація Західної України московсько-більшовицькими частинами. Почалося переслідування Церкви. Тут і там арештують священиків. У Львівській тюрмі жорстоко закатували двох студитських братів: Партенія і Діонісія. Брат Власій згинув від більшовицької кулі, коли його забрали на роботу. В селі Кропивна, пов. Золочів, схопили енкаведисти ієромонаха Януарія, прив'язали до коня і волочили його по кам'яній дорозі. Опісля вкинули до рова і покололи штиками-багнетами. Віддаючи Богові духа, о. Януарій вимовив останні слова: за віру і на славу Христа.

Далі більшовики арештували і замордували ієромонаха о. Германа. На вояцькій стійці з хрестом у руках гине в рядах УПА в ранзі капеляна українських повстанських частин ієромонах Рафаїл, визначний знавець українського іконописного мистецтва. Мученицькою смертю гине ієромонах Мартин. Більшовики арештували і вивезли до Воркути о. Климентія Шептицького, другого після Митрополита студитського Архимандрита, який умер там 1948 р. Крім цих кількох вичислених згинуло ще багато студитських братів за Бога й Україну. Інші з них заповнили тюрми, або мучаться на засланнях. Здійснилися слова Митрополита. Господь вислухав молитов своїх смиренних іноків. Багато з них жертвували своє життя, згинувши мученицькою смертю.

Доля студитських домів

Студитську Лавру в Уневі та монастирські доми зустріла майже та сама доля, що і їхніх мешканців. За певними вістками, що їх принесли вояки з УПА, чи інші щасливці, які видісталися з советського "раю", розповідали таке: Манастир у Зарваниці більшовики замінили на колгосп. Те саме сталося з манастирем у Львові на Личакові. В студитському будинку при вул. Петра Скарги влаштували лікарню і получили її з будинком колишньої Української Народної Лічниці. Величезну й цінну бібліотеку, яку уфундував наш ктитор Митрополит Андрій, вивезли в Москву. Манастир у Лужках знищили цілковито, в Дорі приспособили наші забудування на відпочинкову оселю, куди приїздить делегати з Москви дихати українським гірським

повітрям. Студитські забудування у Фльоринці перейняв польський священник.

Тільки в Уневі стоять даліше сторічні мури Свято-Успенської Лаври зі старенькою оборонною церквою, які пам'ятають татарські наїзди і пов'язане з ними лихоліття. Там ще до 1952 р. працювали й молилися деякі з ченців Студитів. Там більшовики влаштували концентраційний табір для українського духовенства, яке не хотіло підкорятися московсько-більшовицькому православ'ю. Туди далі сходилися тисячі українських богомольців з різних частин Західної України, щоб на Свято Успення помолитися перед чудотворною іконою Богоматері і зачерпнути цілощодї води з джерела, яке впливало з-під престола. Є певні вісті, що там до 1952 р. студитські браття ще працювали в ремісничих робітнях і в городництві, а старенькі священники слухали сповідей зболілих душ, які шукали спокою і порятунку у Спасителя і Відкупителя світу. Оповідають, що один із священників, який постійно сповідав, здається мені, що це був ієромонах Йосафат, помер таки в сповідальниці, виснажений перевтомою.

З уваги на те, що про Унів далі говорила вся Україна, більшовики порішили зліквідувати його. Вони вигнали колишніх мешканців, дозволяючи їм взяти з собою тільки те, що можна нести в руках. На їх місце спровадили старців із різних частин СРСР.

Розійшлися останки чернечої братії в різні сторони України, несучи з собою слова розради і Христової Євангелії. У своїх серцях вони зберегли найбільші скарби віри й любови до Бога, за Якого вони готові віддати своє життя. Тяжкі фізичні праці їм не страшні. Бо їх тіло загартоване в трудах, в пості та в умиртвленні. Вони теж не бояться голоду, холоду та крайнього убожества, бо все те не знищить їхнього тіла і не зломить чернечого духа.

Над тими, що залишилися в рідній Україні, і на малій частині, що пішла на скитання, чуває дух їхнього духового Батька, Дорогого Митрополита і Архимандрита Андрія. Згадка про нього все буде їх закріплювати і скріплювати, щоб витривали в добрім, передусім у любові до Бога й Батьківщини. Напевно над ними чуває Пречиста Мати, перед чудотворною іконою Якої молилися і славили Її Сина величавими Богослужбами впродовж 8 годин кожного дня ченці Студитського Уставу.

Отець ігумен Климентій³⁾

Великим прикладом до наслідування у виконуванні християнських чеснот був для студитської братії о. ігумен Климентій, права

³⁾ Отець Климентій Шептицький, молодший брат Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького. Довголітній Ігумен Монахів Студитів, а пізніше їхній Архимандрит.

Народжений 17 листопада 1869 р. Вступив до монастиря 1911 р. Руноположений 1915 р. Вивезений на Сибір 5 червня 1947 р. Помер на засланні 1 травня 1950 р.

рука свого брата, Митрополита Андрія. Йому то завдячуємо зібрані Студитські Правила, т. зв. Студитський Типікон, що його о. Климентій закінчив у квітні 1937 р. 3-го травня 1937 р. ці правила прийняла одногослосно Загальна Рада монахів Свято-Успенської Лаври в Уневі, і 20-го травня 1937 р. о. Климентій передав ці правила в Римі на руки секретаря Священної Конгрегації для справ Східньої Церкви, Ем. Кардинала Е. Тіссерана, з проханням, щоб їх потвердив Апостольський Престіл.

О. Климентій за всі роки свого монашого життя не втратив на марне ні одної хвилини. Він виконував багато різних функцій, помагав Митрополитові Андрієві, співпрацював у різних європейських богословських журналах, куди висилав статті, писані звичайно у французькій мові. Цих його праць пером не вдасться нікому зібрати, бо їх він із покорі і монашої скромності не підписував, а тільки зазначував буквами. Які були його букви, ніхто не знав, навіть люди з найближчого оточення. Єдиним його твором, що залишився, як свідок його великої трудолюбивості, великого богословського знання і монашої аскези, є якраз Студитські Правила, над якими ієромонах Климентій працював довгі роки свого чернечого життя. Ці правила ввійшли теж в основу нового монашого канонічного права.

Манастирі черниць Студитського Уставу

Митрополит Андрій піклувався не тільки монашою братією Студитського Уставу, він пам'ятав теж про черниць цієї ж вітки, закладаючи манастирі. Матернім домом для Сестер Студитського Уставу був манастир у Якторові, пов. Перемишляни. Там Сестри вели новіціят, займалися рільництвом, шиттям, виробом церковних речей, вели теж дитячі ясла для немовлят і сиротинець. Сиротинець існує досьогодні, хоч у будинку нема вже черниць, ані їхньої ігумені. Крім Якторова Сестри мали більший дім у Гаях коло Тернополя і більший захист для сиріт на передмісті Львова, Личакові. Крім цього мали ще дім у Брюховичах коло Львова, де вели сиротинець, та в місті Підгайцях. При кожному домі вели вони теж дитячі садочки, виховуючи малят у релігійному і національному дусі. Зберігання чистоти й порядку по місцевих парохіяльних церквах належало теж до черниць Студиток.

Головною настоятелькою-ігуменею їх була Сестра Йосифа, смиренна, побожна і прикладна жінка. При тому вона була незвичайно підприємчива та енергійна. Під час першої окупації Західньої України більшовики залишили її в спокою. Зате за другим разом вони її арештували і в 1946 р. засудили на 30 років тюрми та вивезли в невідоме.

До війни всіх черниць Студиток було 72. Всі вони залишилися в Україні. Ні одній з них не вдалося перейти кордони залізної за-

слони. Але в Німеччині, за старанням ієромонаха Івана із Студитського Уставу, по закінченні Другої світової війни, зголосилося шість побожних дівчат-німкень до новіціяту, і вони оснували свій монастир. Тепер вони ведуть дім для старців у Крефельді (Вестфалія).

Студитські ченці по цей бік залізної заслони

Дуже малій групі із студитської братії вдалося видістатися з України, коли закінчилася Друга світова війна. Вони зібралися в місцевості Бюке (Вестфалія), де 12 осіб з ієромонахом Іваном, залишили свій дім. У 1949 р. 6 студитських братів та 1 ієромонах переїхали до Бельгії, де два роки перебували в обителі оо. Венедиктинців у Шевтонь. На старання Преосв. Кир Ісидора переїхали вони (9 осіб: 6 братів, 1 диякон і 2 священники) в 1951 р. до Східньої Канади, де осіли на фермі у Вудсток, Онтеріо. Там вони ведуть чернече життя згідно зі своїм Уставом. Усіх Студитів живе тепер поза залізною заслоною 15 осіб. З того в Німеччині 3, в Італії 2 і в Канаді 10 осіб. Мають вони 4 ієромонахів, 2 дияконів, 8 братів та 1 новика.

Закінчення

Боже Провидіння зарядило, щоб мала горстка Студитів поселилася в Канаді, рятуючи їх від наявної загибелі під більшовицькою займанщиною. Тут на вбогій і запущеній фермі вони почали працювати над розбудовою єдиного студитського монастиря за залізною заслоною. Надіємося, що дух великих наших Архимандритів, Кир Андрія та ієромонаха Климентія, чуває над нами, як теж і Пресвята Богородиця, якій вони присвятили своє перше місце в Канаді.

Ченці Студити — це живий пам'ятник праці і старань Митрополита Андрія. Чи найдуться такі шляхетні серця між українською молоддю в Канаді і між духовенством, які захотіли б зректися власної волі і жити по правилам Студитського Уставу? Чи нема в нас героїв, які пішли б слідами Великого Митрополита і слуги?..

Додаток:

Тому, що праця о. Марка була друкована в р. 1951, тут слід додати, що зараз після свого звільнення з неволі Блаженніший Патріярх оснував студитську обитель в Кастельгандольфо коло Риму, куди на початок прийшло трьох братів з Канади та три нові покликани. В 1974 р. з благословення Блаженнішого Патріярха засновано обитель в Парагваю. В усіх обителях є 15 Студитів (число не точне, бо праця була видана давніше), що займаються науковою працею, іконописсю, душпастирською та місійною діяльністю, а також рільництвом. Розпочато також серію наукових і літературних публікацій "Студіон". Ігуменом одної обителі є о. Антін Рижак, кол. абсолювент Богословської Академії у Львові. Чин Отців Студитів під теперішню пору очолює архимандрит о. д-р Любомир Гузар.

МОЛИТВА РАНІШНЬОГО НАМІРЕННЯ ОТЦЯ КЛИМЕНТІЯ

Господи, дай мені зустріти з душевним спокоєм усе, що принесе мені цей день.

Дай мені цілковито віддатись на волю Твою святу.

Які б я не дістав (-ла) вістки сьогодні, навчи мене прийняти їх зі спокійною душею і твердим переконанням, що на все Твоя свята воля.

У всіх ділах моїх і словах керуй думками моїми і почуттями.

У всіх непередбачених випадках не дай мені забути, що все Ти послав.

Навчи мене просто і мудро ставитись до всіх людей, нікого не ображаючи, ані засмучуючи.

Господи, дай мені силу переносити втому і усі події цього дня.

Керуй моєю волею і навчи мене молитись, вірити, надіятись, переносити, прощати й любити.

Амінь.

**
*

УРОЧИСТЕ ОСУДЖЕННЯ Т. ЗВ. ЛЬВІВСЬКОГО СОБОРУ З 1946-го Р.

Божественний Спаситель оснував свою Церкву як одну, святу, соборну і апостольську. Наші предки прийняли християнську віру за св. Володимира, як Церква ще не була роз'єднана, тобто, коли вона була під одним зверхнім проводом Христового Намісника, папи Римського. В тій католицькій єдності була і осталась Церква на Західній Україні аж до наших часів, маючи свого митрополита і своїх єпископів, як наслідників апостолів, що злучені з особою Вселенського Архiereя, правлять і пасуть повірене їм стадо.

Про цю католицьку єдність дуже дбала Українська Церква, а на зібранні своїх єпископів у Бересті 1596-го року рішила відновити і скріпити свою зв'язь з Римським Апостольським Престолом та вважала те святе Об'єднання завершеним, бож упродовж короткого часу всі українські єпископи і єпархії широкої Київської Митрополії до нього прилучилися.

Львівський збір, що безправно назвав себе "собором", що його насильно накинула безбожна світська влада в 1946-му році, не міг бути і не був ніяким правним собором нашої Церкви, бо жоден з єпископів Української Церкви не брав у ньому участі, а присутність

деяких священиків і мирян не вистачає для законності і правосильності правдивого собору, тим більше, що участь тих нечисленних була вислідом чистого насильства.

Вселенський Архієрей папа Пій XII-ий натаврував цей незаконний акт у своїй енцикліці “Орієнталес омнес” з 23-го грудня 1945-го року, в якій вказав навіть на імена головних винувників нищення Церкви в Україні. Потім ще раз Святіший Отець папа Пій XII-ий станув в обороні нашої страдальної Церкви, а саме урочистою декларацією з 15-го грудня 1952-го року, та ось недавно папа Іван Павло II-ий, заявами з 19-го березня 1979-го року і 5-го лютого 1980-го року, подав до відома усьому світові, що Українська Католицька Церква існує і живе. Апостольський Престол, отже, неоднократно ствердив неканонічність і неважність т. зв. “Львівського Собору” з 1946-го року та натаврував цей історичний обман.

Ми, українські єпископи, зібрані довкола Блаженнішого Отця і Глави, Патріярха Йосифа, архієпископа Львівського, митрополита Києво-Галицького та його майбутнього наслідника, архієпископа коадьютора Мирослава, зібрані з благословенням Світлішого Архієрея папи Івана Павла II-го, цим заявляємо всім членам духовенства, чернецтва і усім нашим вірним в Україні і на поселеннях по всьому світі, що собору чи синоду нашої Церкви, на якому наша Церква зривала б свій святий зв'язок з Апостольським Римським Престолом, ніколи не було, та що так званий “Львівський Собор 1946-го року” не мав і не має нічого спільного з нашою Українською Церквою, яка була і є вірним членом Вселенської Церкви — Христового таїнственного Тіла, видимим головою якого є на землі Святіший Отець папа Римський — Наступник святого Апостола Петра та Намісник Господа нашого Ісуса Христа.

Дано в Римі, при гробі св. Верховних Апостолів Петра і Павла.
дня 2-го грудня 1980 р. Б.

Йосиф, Патріярх і весь Єпископат Української Католицької Церкви

**Українська Католицька Церква після 35-річного переслідування
(Слово Патріярха Йосифа німецькою мовою, яке відчитав Впр.
о. архимандрит Любомир Гүзар на 30-му Міжнародному Конгресі
“Церква в потребі” в Кенінгштайні, Зах. Німеччина**

Варт бодай кілька слів сказати про апостолят “Церква в потребі”. поки подамо текст слова Патріярха Йосифа в німецькій мові.

По закінченні Другої світової війни голландський ієромонах о. Веренфрід ван Стратен зорганізував апостолят любови і милосердя, завданням якого було нести поміч потребуючим, осиротілим, поневоленим і переслідуваним. Блаженніший Патріярх Йосиф в своїм посланні до українського народу з дня 15 березня 1981 року каже про ціль апостоляту: “о. Веренфрід головно помагає тим, яким забрано їх-

ні держави, яким заборонено прославляти Бога і ісповідувати їхню віру. Це переслідувані, катакомбні Церкви, між якими почесне місце займає наша Українська Церква. Багато могутніх цього світу проходили мимо, не спостерігали гонених, зовсім як у Христовій притчі. Отець Веренфрід поспішив їм на поміч. Годі вичислювати всі допомоги, що пройшли через руки цього напреду Великого Милосердного Самарянина новітніх часів.

Від початку своєї діяльності, головно останніми роками, о. Веренфрід надзвичайно щедро допомагає Українській Церкві. Не лише матеріальними засобами, але і своїми впливами, і друкованим словом іде він на поміч нашому народові. Наша Церква і Нарід одержали і одержують величезну допомогу і нам треба думати про те, як подякувати Богові за ту благословенну поміч”.

Отець Веренфрід видав окреме число українською, італійською і іншими мовами в двомісячнику “Відгомін любови” ч. 2, березень 1981 р. п. заг. “Церква мучеників”, де він написав вступне слово і інформує про положення нашої Церкви.

Апостолят уряджує що року в різних країнах міжнародні конгреси п. з. “Церква в потребі”. Цього 1980 року такий 30-тий Міжнародний Конгрес відбувся в Німеччині, в Кенінгштайні. Між іншими доповідачами був запрошений також Блаженніший Патріярх Йосиф. Тому, що він не міг особисто приїхати, делегував о. архимандрита Любомира Гузара відчитати його доповідь в німецькій мові.

Дорогі друзі і прихильники допомоги священикам

східнього обряду!

Першого листопада 1944 р. помер мій Високопреосвященніший Попередник, Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький. Бог наділив мене тяжким і великим обов’язком, стати наслідником митрополита в той час, коли наша Українська Католицька Церква опинилася перед своєю ліквідацією, руками радянської влади за допомогою московського патріярха.

Вже 11 квітня 1945 р. мене з усіма іншими єпископами заарештовано. Впродовж одного року слідом за нами ув’язнено більше, як 800 священиків. Від 8-10 березня 1946 р. інсценізовано незаконний собор у Львові, який проголосив під атеїстичним тиском “возз’єднання” Української Католицької Церкви з опанованим радянським режимом російським православ’ям.

Це “возз’єднання” і поруч з тим зовнішню ліквідацію нашої Церкви впроваджено насильно і брутально. Єпископів депортували у всі частини Радянського Союзу і всі вони, майже без вийнятку, в ув’язненні померли або були знищені. Кожний з нас мусів пройти свій хресний шлях. Тепер, коли мені 88 років, залишилися тільки в пам’яті Єнісейськ, Мордовія, Полярія, Інта й Сибір, але тоді це було

важким переслідуванням. Я дякую Богові, що Він дав мені силу цей тяжкий хрест 18 років перенести, і схилию в пошані голову перед тими десятками побратимами — єпископами, перед більш, як 1400 священниками, 800 сестрами-монахинями і десятками тисяч вірних, які в ув'язненні загинули, віддавши своє життя за віру і приналежність до папи, римського Апостольського Престолу й Вселенської Католицької Церкви.

Наших священників поставили перед альтернативою або приєднатись до “режимної російської церкви” і тим зректися католицької єдності, або взяти на себе щонайменше десять років тяжкої долі — депортації — з її всіма наслідками режимного покарання. Переважаюча більшість священників вибрали шлях ув'язнення та концентраційні табори Радянського Союзу.

Один з наших найкращих священників страждав по таборах Потьми, Сараво, Яваса, Ульянова і Попіванова 1945-1955 рр. Він так писав до членів своєї парафії:

“Я приймаю це ув'язнення як покуту і жертвую її за вас для того, щоб цей хрест вас обминув. Я вас благословлю і молюся за вас. П'ять разів денно я відмовляю молитви за всіх моїх парафіян. У неділю я відправляю Службу Божу. Кожного дня я відправляю молебень... Мене хотіли змусити до апостазії, але я це відкинув... Божа справа мусить перемогти. Бережіть віру наших предків!”

Навіть, коли ці священники відбудуть своє десятирічне ув'язнення, — це ще далеко не означає кінець їхнього переслідування. Мені таке писали про одного монаха в Карпатах:

“1968 р. йому знову присудили три роки ув'язнення за те, що він навчав дітей релігії. Це засудження він відсидів до останнього дня. 1973 р. йому знову дали рік з половиною за те, що він при хворій жінці молився... Радянська влада є такої думки, що Українська Католицька Церква підлягає забороні і тому навіть проведення молитви у приватному помешканні вважає злочином проти держави”.

Проте вірні тримаються своєї віри. У віддалених селах, де влада позамикала церкви, а священників повивозила, вірні відкривають їх потайки на короткий час, співають побожні пісні, відправляють молебні і навіть для вірних призначені частини Служби Божої. Я цитую із звіту, який я нещодавно одержав: “Кожної неділі вірні приходять до церкви і відправляють з дяком молитви і Святу Літургію, але тільки відповіді, бо ми не маємо священника. На престолі стоїть чаша і горять свічки”.

Вірні віддані богослужбам до такої міри, що коли в них є довір'я до православного священника, то вони беруть також участь у його відправах.

Незважаючи на переслідування, вже впродовж 35 років, можемо з подякою ствердити, що наша, приречена на загибель, Церква не

то що живе, але навіть і розвивається, так в Західній, як і в Східній Україні, а також взагалі в цілому Радянському Союзі, де наші вивезені вірні перебувають, головню на Сибірі.

Наша Церква в Радянському Союзі нараховує щонайменше чотири мільйони вірних, які залишилися вірними Римові. Їхня віра така сильна, що вона приносить багаті плоди: ми маємо священників, монахів, сестри монахині, численні покликання і тайну ієрархію. Атеїстичній системі не вдалося знищити віру. Батьки, що виростили і виховались у безбожній державі, виховують своїх дітей у християнському дусі. Учасники руху опору, виховані в атеїстичних школах, говорять про Бога й обороняють Церкву. Одна 35-літня жінка свідчить гордо перед судом, що вона своїх четверо дітей охрестила, вчить їх молитов і катехизму. Чотирнадцятилітній школяр відповідає на питання туриста: Чи ти молишся? — серйозно й без вагань: “Певно, що я молюся”.

Листи, що їх одержую від наших вірних, є підбадьорюючі. Настоятелька наших сестер надіслала мені цього року великодні побажання. Вона пише: “Ми молимося день і ніч перед найсвятішими тайнами... Тільки одна сестра одружилась. Це значить, що тільки одна з молодих сестер покинула свої обіти.

Тайні сестри-монахині працюють при обслузі хворих, це прекрасні свідки Христа. Вони навертають до Нього багато тих, що шукають. Їхнє саможертвенне життя є прикладом для багатьох інших, молодих дівчат іти за їхнім слідом. Навіть лікарі атеїсти, які свідомі того, з ким вони мають до діла, шанують їхню самовідданість до такої міри, що вони стараються затримати таких сестер при лікарнях за всяку ціну.

Один молодий лікар на Закарпатті студіює теологію з позичених книжок, щоб стати священником. Молоді лікарі, інженери, юристи і т. п. присвячуються Богові в сані священика чи монаха. Один такий єпископ пише мені в листі від 8 січня 1980 р.:

“Скоро висвячуватимемо тих молодих священників, які покінчили теологію кореспонденційно. Наші сестри везуть кандидатам питання на письмі й привозять їхні відповіді. Усні іспити відбуваються на весні або літом під відкритим небом. Опісля слідує висвячення”.

У листі від 11 лютого 1980 р. мене запевняє один досвідчений душпастир: “Між нововисвяченими священниками знаходяться найкращі особи”. Це висока похвала, але скільки треба мати віри і ласки, щоб вступити в сан священства Катакомбної Церкви? І скільки самопосвяти вимагається, щоб таке покликання видержати. Щоб це навітлити, я хочу вам розказати історію одного нашого священника.

Назвемо його Микола. Як дитина глибоко побожних батьків, відчув у своїх ранніх роках бажання стати священником. Священники Катакомбної Церкви викладали йому теологію. 1975 р. його висвя-

чено. Висвячення проходило в пивниці довірених людей. Крім Миколи, до висвячення приступило 11 кандидатів. Катакомбному єпископові сослужили кілька старших священників. Це було потрясаюче свято. Ніхто не був у ризах, бо при катакомбному душпастирстві застосовується якнайбільша осторога. Як священничий утвар, Микола одержав ризи, престіл і літургійні приладдя, все вміщено в торбинку для голення. А що в ній? Маленька чаша, ложечка, кольорова шовкова стрічка, яка служить за епітрахиль, та дві малі фляшечки з водою та вином. Хліб, загорнутий в серветку, він поклав до кишені. Першу Службу Божу відправили дванадцять нововисвячених священників зі своїм єпископом у пивниці. З його благословенням вони розійшлися по нових катакомбах, щоб там розпочати свою працю на службі Христа для переслідуваних братів.

Як працюють отець Микола і його одинадцять друзів? Молоді священники з наміром шукають праці з низькою оплатою, але яка дає їм до певної міри можливість переходити з одного місця на інше. Вони відправляють Службу Божу в міру можливості. Отець Микола шукає в кожній місцевості довірених осіб. У неділю ранком він іде в село й прилучується до гуртка людей коло церкви.

— Чи відправляється Служба Божа? — він питає.

— Люди самі моляться, бо священника вивезли, — йому відповідають.

Отець Микола заходить у захристію і просить дозволу в старого паламаря відправити Службу Божу. Той спочатку дивиться на нього з підозрою, але кінець-кінців дає себе переконати і помагає йому одягнутися в ризи. Отець Микола підходить до престолу і починає відправляти. Присутні вірні відповідають зі сльозами на очах. Минуло ж багато часу від того, коли вони бачили священника і чули Слово Боже. Коли священник з церкви виходить — стає знову звичайним радянським робітником. Паламар бере його на обід і запрошує до себе ще кількох довірених. Вони переконують отця Миколу ще кілька днів у них залишитися, бо в них багато нехрещених дітей, є ще хворі, які бажають висповідатися, є непосвячені гроби. Він залишається в селі й сповняє свої душпастирські обов'язки.

Як правило, отець Микола зупиняється в хаті, в якій в разі потреби, він зможе заховатися. Його вже кілька разів зрадили, але вірні щоразу поробили заходи, щоб його не заарештували. Все, коли він провадить свою душпастирську працю, його охороняють. Коли в церкві неможливо відправити Службу Божу — він її відправляє в хаті довірених вірних. Часом він хрестить пізно вночі — таємно — навіть дітей партійних службовців. Такими методами він полорожве зі своїми друзями по цілій Україні. Він відвідує не тільки вірних-католиків, а також і православних. Ціла Україна вірить, що Свята Ді-

ва Марія його береже і що Вона своїх священників посилає, щоб бідний народ потішити.

Нарис про отця Миколу, що я витягнув зі звіту на жовтень 1979 р. свідчить про героїчну віру, яка росте в пригніченні і яка спроможна гори зрушити. Але за яку ціну її виборюють? Це мусів пережити православний член руху опору Олесь Бердник, якого наново заарештували в грудні 1979 р. після цих слів, адресованих папі: "Я народився і виховувався в країні, в якій атеїзм є офіційною наукою. Через боротьбу й муки дійшов я до Христа і пізнав суть його життя"...

Це пережив також один з наших катакомбних єпископів, якого нещодавно викрили при виконванні своїх обов'язків. Марно намагалось КГБ примусити його до співпраці, застосовуючи при цьому шантаж і тортури. Невдалий був також намір шляхом обіцянки певної свободи розірвати єдність Церкви із середини, бо єпископ свідомий того, що для Церкви немає іншого шляху від хресного. Цей хресний шлях української Церкви ще й тепер посіяний трупами.

У березні 1980 р. знайдено в селі Томашівка (Рогатинський район) тіло нашого священника Анатолія Горгули. Його зв'язали, обілляли бензиною і спалили. Його вірні повідомили мене про те, що його єдиною провинною було те, що він залишився вірним своїй Церкві і що він відправляв богослужби.

У травні 1980 р. знайдено в Зимній Воді — близько Львова на місці праці побите тіло 60-річного священника Івана Котика. Обличчя було посиніле, ніс закривавлений, всі зуби вибиті, а до уст напхано хліба. Вірні похоронили його під звуки церковних пісень і на похорон прибуло так багато людей, що похоронна процесія простягалась на 600 метрів.

Ще далі існує те, про що наш молодий свідок у вірі Йосиф Тереля на куску бавовни писав папі Павлові VI, 6 березня 1977 р.:

"Гіркі часи переживає нині греко-католицька Апостольська Церква України. Ми, вірні Церкви, змушені таємно хрестити, вінчати, сповідати і хоронити! Наше священство в таборах, психлікарнях, фізично знищене... Я проживаю у державі, де бути християнином — злочин! Ще ніколи, за всю історію християнства, на вірних і слуг Церкви Христової не було таких гонінь і переслідувань, як нині. Українські католики позбавлені всього — родинного щастя, вільно проповідувати, відправляти обряди нашої Церкви — ми в катакомбах!.. За слово Боже тут розпинають живих людей.

Із своїх 34-ох років, 14 з них я провів у тюрмах і контаборах СРСР, та психіатричних лікарнях (...).

Кінця злочинам безбожного світу годі сподіватися без протистояння всіх християнських сил світу (...).

Благаємо наших братів і сестер католиків світу та всіх християн стати на наш захист; стати на захист замученої греко-католицької Української Церкви!

Наша Церква не завмерла так, як це дехто у вільному світі вірить або можливо й навіть бажає через те, що вона їхнім, аж занадто людським плянам, стоїть на дорозі. Наша українська Церква живе. Найкращим доказом цього є її мартирологія. Вона страждає, бо вона вірить — і вона вірить, бо вона страждає. І вона радується тим, що може за Бога страждати, про що я в одному листі від травня 1980 р. читаю: “Ми є вибранці Господа; це ласка, що ми за Бога і його Церкву страждати можемо”.

Для наших вірних дивом Божої ласки є те, що наша Церква після 35-річного кривавого переслідування ще далі продовжує існувати, а це примушує їх усі до роздумувань. Це диво робить їхню віру непохитною.

Комуністичний режим також розуміє, що його війна за душі, яку він перед більш, як 60-ма роками так самовпевнено і з такою хвальбою розпочав, не увінчалась очікуваним успіхом. Численні заклики в пресі до молоді, також до комуністично організованої молоді, не брати участі в богослужбах, як рівнож ще далі ведене висміювання святих місць, не принесло бажаного успіху, бо велика частина народу далі притримується віри. Ця віра такої сили, що має навіть силу відтягати молодь з-під впливу комуністичних провідників і провадити до Бога. Тільки той, хто це атеїстичне пекло пережив, може зрозуміти, яке завдання Церква виконує, як учителька віри і моралі в моїй батьківщині.

Вірно писав український історик Валентин Мороз 1973 р., ще тоді член руху опору в Радянському Союзі: “Церква вкорінилася так глибоко в культуру народу, що стало неможливо до неї дібратися без того, щоб не довести до розпаду всю духову структуру нації”. Це правда, але Церква має ще одне глибоке значення для нашого народу. Разом з іншими релігійними середовищами, які відкидають політичну співпрацю з комуністичною диктатурою, вона становить підпору й підґрунтя правди і моралі усім тим, що бажають жити активно Божим Словом.

Існування і духовна сила Церкви на моїй батьківщині мають найбільше значення для віруючих, зокрема тих українців, які втекли або емігрували у вільний західний світ, вони залишилися вірні своїй Церкві. Без існування матірньої Церкви не може бути мови про Церкву в діаспорі! Як ізраїльський народ за часів вавилонського поневолення, забувши Єрусалим, почав неминуче приймати поганські вірування, так само українська діаспора — без внутрішнього зв'язку з матірньою Церквою почне втрачати свою окремішність. Ця небезпечна асиміляція вкрадається не тільки в національне життя, але також просякає в релігійне і може допровадити наш народ до втрати своєї внутрішньої сутності і католицької віри.

У Божій спільноті, яку за св. Павлом називаємо Містичним Тілом Христа, існування одної Церкви має вплив на всі інші помісні церкви, тому то ніхто не може ставитися легковажно до долі Української Церкви. Позбавлена крадіжжю всіх своїх інституційних, організаційних і матеріальних засобів, вона, з беззахисним Христом, стала всім своїм церквам-сестрам джерелом духової сили і правдивого відродження. Цим вона вкладає свою власну дорогоцінну частку в духовий скарб Вселенської Церкви.

Коли мислимо про місце і значення Української Католицької Церкви в рамках Вселенської Церкви, то слід нам говорити про во-з'єднання всіх християн. Єдність у Христі мусить бути знову встановлена і глибока рана роз'єднання Містичного Тіла мусить загоїтися. Це нам дав, як завдання, II Ватиканський Собор. У східній Європі над цим завданням вже століттями працювали.

Сьогодні ведеться так званий екуменічний діалог з доволі великим завзяттям, але він обмежується малим колом учасників вищого кліру і знавців. Суспільство на заході до нього мало причетне, в Радянському Союзі через спільно не сений хрест і переслідування люди доросли до справжнього екуменізму, який глибоким віроісповіданням і кров'ю мучеників сягає до найглибших основ евангелії: шукання за Божим, а не людським. Бож католики і православні, баптисти і вірні інших віроісповідань страждають рівною мірою за Христа. Те страждання створює їх усіх подібною мірою Божими дітьми і його Церкви. Це ж є здобуток неоціненої вартости. Новітні екуменісти зробили б добре діло, коли б цю нову обставину не спускали з очей.

Ми можемо ще запитати, яку надію покладає Українська Церква на комуністичний режим? Абсолютно ніяку!

В рамках комуністичної системи немає місця для Церкви. Якщо її яким-небудь способом терплять, то це тільки і виключно для осягнення не церковних, а протицерковних намірів. І якщо ми в тих церковних структурах, дозволених у Радянській державі, знаходимо позитивні християнські елементи, то це не є з волі пануючого комунізму, але протилежно — з Божої волі. Справжнього добра Церкви не можна очікувати з рук системи, яка, згідно з своєю настановою, веде принципово війну проти Бога, Церкви і кожної релігії.

Тому наші брати і сестри на Україні покладаються тільки на Бога, який чудом свого провидіння спроможний зворушити людей на віддалі тисячів кілометрів стати інструментом своєї співчутливої любови. Цю працю щирої допомоги моєму страждаючому народові блискучо сповняє впродовж багатьох років шляхом допомоги священикам східного обряду Отець Веренфрід. Йому і всім вам складаю подяку іменем моєї забутої і недоціненої Української Церкви за щирі допомогу, яку вона від вас одержала. Наша вдячність тим біль-

ша, бо ми відчуваємо, що ви не тільки даєте ваші гроші, але й частину свого серця.

Більше важна від матеріальної допомоги є допомога духовна і моральна, яку ви можете подати. Вашим завданням і обов'язком є ніколи не забувати переслідуваних братів. Колишній професор і ректор нашої Богословської Семінарії у Львові д-р Іван Чорняк, який помер, як святий, 26 січня 1980 р. після 35-річного страждання просив в своєму останньому листі до мене зробити все можливе, щоб вплинути на публічну думку, розрушити сумління світу, вимагати елементарного права свободи віри для всіх уярмлених у Радянському Союзі народів, і протиставитися тим, які не дозволяють прийти до слова, а навіть замовчують пригробною тишею правду про мовчазну Церкву. Тепер, коли наближається день, що Бог мене покличе з цього світу, хочу цю, можливо, останню нагоду використати, щоб сповнити останню просьбу мого замученого брата.

Але замало про це тільки говорити. Ви мусите молитися і працювати, а більше всього вести послідовне християнське життя. Коли вкінці прийде цей день, коли наші переслідувані брати сходу в Церкві вільного світу знову зможуть подивляти моральну силу, непохитну віру, всебічну оборону прав людини, тоді вони наберуть нової відваги для продовження своїх змагань. Тоді їхнє ярмо буде миле й тягар легкий. (Мат. XV. 30).

**

Мгр Євген Дачишин

**“БЛАЖЕН МУЖ, ЯКИЙ НА ГОСПОДА ПОКЛАВ СВОЄ ДОВІР'Я”
(ПСАЛОМ 40, 5)**

Мільйони вірних караються по таборах праці. Вони не мають ні вервиці, ні хрестів, ні святих ікон, ні молитовників, ані свічок чи запашного кадила. А зокрема, вони не мають домів молитви — церков. Немає в казматах теж і священників, а якщо і є, то немає церковних риз, ані книг, ані просфори, ані вина. Та помимо того, вони прямо звертаються до Бога зі своїми молитвами. Вони моляться до Бога, а Він посилає їм своїх опікунів.

Є то справжній, непідроблений, автентичний та щирий християнізм, дуже подібний до початків християнства у перших віках нашої ери. Його послідовники можуть славити Бога тільки в укритті, неначе перші християни у катакомбах. Вони не мають ні церков, ні соборів. Але чи може бути краща катедро, як блакить голубого неба, куди глядять зібрані на приховані моління? Цвірінькання та щебетання лісових пташок заступають їм хори. Наявність та запах кві-

ток — то запашне кадило. Зношений, обдертий та обшарпаний одяг священника-служителя — провідника — робить більше вражіння, ніж світлі священничі ризи. А срібний місяць та золоті зорі є свічами, а янголи ж аколітами, які їх запалюють. Нема, мабуть, нікого, хто зумів би описати красу такого нерукотворного собору.

Наближався вечір. Сонце скочувалось поза ліс, а по минулому дневі наступала ніч, без сьмерку. Ніч була спокійна, тиха, правдиво сибірська, насичена мрякою, яка творила довкола місяця коло із м'якими, несхопними берегами. Спочатку було темно, але видно було тіні постатей, які обережно прямували до просторої галявини в лісі. Зрештою, вітер розвіяв мряку, а з-поза пошарпаних хмар показався краєчок місяця та освітив цілу галявину. Стало ясно. Галявина була повна людей. Відмовляли молитву, хор чоловіків та жінок повторяв щохвилини: “Господи, помилуй”.

У тих голосах дрижав глибокий смуток і жаль. Опісля почали співати тихо... Потім щораз то голосніше, неначе шум велетенських лісів, неначе якась туга відізналась у цій пісні та стала зчасом така могутня, якби з тими людьми почали тужити ціла долина й гори, ліси й ціла околиця. Здавалось, що в тій молитві є якийсь покірне прохання про порятунок. Здавалось, що голови, піднесені вгору, бачили когось, ген там високо, а простягнені руки просили допомоги. Молитва та впливала із щирого серця, з правдивої туги, яку мають діти за своїм батьком...

Аж раптом стала така тиша, як би якийсь біль застряг в устах усіх присутніх. Здавалось, що щось станеться...

У ту мить із громади вийшов сивоголовий чоловік у полатаній одежі із відкритою головою. Холодний вітер грався його сивим волоссям та довгою бородою. Йшов повільно так, що всі могли його бачити. У хвилині, коли показалася його біла голова, у громаді почався плач, але майже зразу втих, бо лице мужа мало в собі стільки погоди та ясності таким спокоем, що всі зрозуміли, що то не йде якийсь в'язень, але переможець відбуває тріумфальний похід. Звичайно, покірний та дещо похилений, йшов тепер випростуваний, повний поваги, вищий ростом понад усіх. Із цілої його постаті бив маєстат. Здавалось, що монарх проходить поміж вояками та підданими.

На його вид громада заколихалась, деякі простягали до нього руки, деякі падали навколішки. Настала така тиша, що було чути шепіт-розмови високих сосон. Святець підніс догори руки та благословив усіх зібраних, які в той час впали на коліна. І хоч він не мав ні камілавки на голові, ні жезла в руках, ні золотого хреста на грудях, але проходив, як справжній владика, поміж своїми вірними.

Потім почав говорити, спочатку таким тихим голосом, що ледве було чути, але по хвилині голос його міцнішав, неначе могутні хвилі розбурханого океану, часом подібний був до гуків гармат, що

неначе наказував, наливав нової крові до жил, а дрижаки проходили по тілі. То вже не був перед ними знеможений в'язень, але пророк, що брав у руки їхні душі та підносив з тривоги. З його очей бив блиск та йшла сила, йшов маєстат, йшла віра та надія. Він мовив: "Сієте у плачі, а збиратимете у весіллі... Чому перелякали вас сили темряви? Чому ви посумніли? Я ваш батько, кажу вам, в ім'я Христа, не смерть перед вами, а життя, не сльози, а радість, не муки, а весілля... Вам, яким забрали дітей, вам, яким зайняли батьків, вам, що у смутку, кажу, що пробудитесь, як зі сну, як із ночі на Божий радісний світанок... Над землею є Господь, який у вас замешкав... Він йде перемогти цей світ злочину, гордості і утиску, а ви його легіони... Як він відкупив муками і кров'ю гріхи того світу, так і ви відкупите своїми муками і кров'ю то гніздо неправності. Діти мої! Піднесіть свої серця до нашого Спасителя та жертвуйте йому ваші сльози! Ось мої слова до вас!

Підніс очі вгору, лице його облила якась ясність, так стояв у мовчанці, а по хвилинці сказав: "Будь благословенний, Ти, що велиш нам терпіти та перемагати! Осанна! Осанна!"

Звернувся до громади та почав дрижачою рукою благословити на прощання. А люди прощали його, дотикали руками полатаної одежі, а він клав їм руки на голови та прощав кожного зокрема, як батько прощає своїх дітей, коли проводить їх у далеку дорогу...

Люди розходилися, але їхні ўми відірвалися від землі, душі піднеслися вгору до небес, а в серця вступила віра і надія та жевріла іскра, що прийде час, коли пропаде зло, а мир, справедливість та любов запанують над світом.

На галявині стояли задумані давні смереки, на небосхилі поволі згасали зірки, місяць почав ховатися поза обрій, тиша облягла долину... Палав рожевий світанок...

V. РОЗДІЛ

СПОМИНИ

о. д-р Партеній Павлик, ЧСВВ

СПОМИН ПРО ПРИБУТТЯ ДО РИМУ ПЕРВОІЄРАРХА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, ІСПОВІДНИКА ЙОСИФА, І ЙОГО ПЕРЕБУВАННЯ В ГРОТТАФЕРРАТСЬКІЙ ОБИТЕЛІ*)

Бува нераз, що беручи участь в Богослуженнях нашого патріяршого храму в Римі, застановляюсь над питанням, чому саме він є присвячений св. Софії, Божій Премудрості?

Значев'я, в душі, взявши під увагу історію недавнього минулого українського народу та його церкви, виникає відповідь: "Історія це дія Божої Премудрости". В цих часто повторюваних словах українського Патріярха синтетично захопленій в простому розмірі справжній зміст усіх радісних і жалісних подій, пережитих українським народом як у батьківщині, так і на чужині. Храм св. Софії це видиме засвідчення його живучости, тужливого бажання належної свободи, та разом це вияв глибокої подяки Божому Провидінню за всі одержані ласки та добродійства. Між ними перш усього треба згадати за справді чудесну ласку визволення з 18-річної каторги нашого Первоієрарха Йосифа. І якраз саме про цю подію та згодом і про перебування українського Ісповідника в гроттаферратській обителі говорить ся в цьому споміні.

"Було це в суботу, 9-го лютого, 1963 року. Вечором, по вечері, о 21-ій годині, як звичайно, заходжу до монашої бібліотеки, щоб приготувитися до лекції наступного дня. Переходжу край полиці, на якій видніє ще досі обрамована в скромних рамцях світлина, що зображує особу св. п. Папи Івана XXIII в товаристві архимандрита гроттаферратської обителі, о. Теодора Мініші (о. Теодор Мініші родився 16-го червня, 1907 р. в Сан Козмо [Косенца-Італія] в італо-альбанській додині). Як студент малої гроттаферратської семінарії, він пізнав нашого Митрополита, Слугу Божого Андрія Шептицького. Відтак, як студент Папської Грецької Колегії св. Атанасія в Римі, вступив до гроттаферратської обителі, в якій згодом був магістром новиків, ві-

*) Дзвони, ч. 3-4 (102), Рим-Дітройт 1977, стор. 19-27.

карієм (Priore) та архимандритом від 1960 до 1970 рр. Він взяв участь в останньому ватиканському соборі. За молоду, під час останньої війни, о. Мініші ревно душпастирював від 1940 до 1944 р. в Альбанії. Сьогодні він є радником в чині та членом кодифікаційної комісії при Священній Конгрегації для Східніх Церков). Ця світлина була зроблена якраз саме в гроттаферратській бібліотеці під час візиту папи 4-го серпня, 1960 р. Тоді саме папа добрячого серця звернув особливу увагу на скромну світлину, на передній сторінці українського журналу *Ukrainian Quarterly*, яка представляла українського Первоієрарха на засланні. Зворушений її змістом, він зволив взяти зі собою цей журнал.

І я, дивлячись того вечора, 1963 року, на цю світлину, не думав навіть, що в душі Святішого Отця вже тоді зродилась ідея, щоб зробити належні заходи для визволення нашого Митрополита. Проте всі ми жили в екуменічному дусі, виразно зазначеному в щойно започатому Вселенському Соборі 11-го жовтня, 1962 року. В душах усіх українців ще не затерся відголос листа, опублікованого в листопаді 1962 р. в італійській пресі, в якому наші єпископи, співучасники II-го Ватиканського Собору, гостро виступили проти присутності спостерігачів московського патріархату. На тлі такого настрою та почуття тогочасної дійсності, я, як звичайно, приготувався до мого щоденного шкільного завдання. Нараз прийшов до мене отець архимандрит і, беручи мене на бік, тайком сповіщає про приїзд нашого Митрополита. До цього наказує мені вдатись мерщій до монастирського входу й там ждати на приїзд несподіваного гостя. Я, заскочений цією новинкою, прямо зніяковів. Хто ж міг мріяти, знаючи страдницький шлях української католицької церкви, про повернення нашого невгнутаго духом українського Первоієрарха? Але думаю, — що неможливе в людях, можливе у Бога.

І так спішу бадьоро на подвір'я, щоб побачити, чи головні двері до монастиря ще відчинені. Тут вже стрінув дверника Антонія, молодця з італо-альбанського села Сан Деметріо, в товаристві одного ченця, студента, теж родом з італо-альбанського села Санта Софія д'Епіро. Вони вже обзнайомлені, про що йде справа, мене обступили, випитуючи про нашого Митрополита. Згодом до нашої групи долучився теж отець архимандрит. Всі ми стали перед вікном в кімнаті дверника, бо на дворі було досить холодно, очікуючи прибуття Достойного Князя нашої Церкви. Тим часом почали ми розмовляти про нашу Церкву та про її ієрархію. Зокрема я і отець архимандрит пригадали собі нашого Митрополита під час його перед-воєнного перебування в гроттаферратській обителі.

Перед нашими очима зарисувалась картина імпазантної поста-ті бұвшого ректора і основника Львівської Богословської Академії, який принайменше два рази, в товаристві св. п. о. архимандрита

Климентія Шептицького, був гостем нашої обителі, відправляв св. Літургію і засідав до монашої трапези, під час якої, як собі пригадую, раз притрапився смішний випадок. І це з простенької речі. В Італії є звичай їсти сирий біб, який в стручках подають до столу. І кожний, при споживанні, сам собі його розломлює. Також і нашому Гостеві прийшлося це діло сповнити. Але чи то з браку практики в цьому, чи з неуваги, один біб вискочив на підлогу зі стручка, над яким трудився наш львівський отець ректор. Це, зокрема між молодшими, спричинило веселий настрій.

Розповідаючи про нашого Митрополита, якого я тоді особисто майже не знав, лише з вигляду і з його творів, надісланих зі Львова до гроттаферратської бібліотеки, почули ми дзвінок телефону. Секретар Кардинала Беа питається, чи вже приїхали до нас гості. Доходила майже 11-та година вночі, а їх ще не видно. З нетерпеливістю кілька разів виходили ми на перед-монастирський майдан, слідкуючи за рухом переїзджаючих авт. Нічна, холодна темрява огорнула цілий монастир і гроттаферратське містечко. Нараз, вже по одинадцятій годині, цю темряву неначе би пробрили довгі жмути лучів автомобілевого світла. Без сумніву, це очевидно було сповіщення про приїзд очікуваних гостей, які справді, по кількох хвилинах з'явилися перед нами.

Першими, що вийшли з авта, крім водія, були два монсіньйори: о. Ян Віллебрандс, секретар однієї з комісій Ватиканського Собору і о. Іджіно Кардінале, тодішній голова протоколу Державного Секретаріату Ватикану. Згодом при помочі водія та монс. Віллебрандса вийшов наш Митрополит. Перший, що привітався з Митрополитом, був отець архимандрит, який його привітав словами українського привіту "Слава Ісусу Христу". Відтак схвильований надзвичайною сценою, приступаю та цілую руку, якою Митрополит мене сильно пригортає. В мовчанці та зворушеному настрої переступаємо поріг монастирського входу, що веде до головного коридору. Митрополит, убраний в темній, чорній одежі, з трудністю поступає вгору. Це з причини ран від відморожених ніг. Тому я підтимую його особу рукою, головню по сходах, які ведуть до апартаменту, призначеного для тимчасового перебування Митрополита в обителі. Апартамент цей складається з кількох кімнат та каплиці. В ньому вже давніше перебували різні церковні достойники, як, наприклад, Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький, та Ісповідник Кир Микола Чарнецький. Перемучений подорожжю автом від Орто, де, як відомо, мусів висісти з поїзду в дорозі до Риму, Митрополит засів до столу. І при теплім напитку молока почав плавною італійською мовою випитувати дещо про наше монастирське життя. Він почувався бадьорим, хоч на обличчі були видні сліди його недавнього каторжного життя. Розмова велась по більшості між отцем архимандритом і Митрополи-

том. По якомусь часі теж і я сміливо запитав, коли краще жилось у Советському Союзі — за Сталіна чи за Хрущова? Ще я не докінчив мого питання, як тут енергійним голосом перервав нашу розмову монс. Віллебрандс, кажучи мені, що не можна ставити такого питання. Я замовк самозрозуміло. А Митрополит підсміхнувся, звернувся до Віллебрандса і відповідає: “Таж ви є як Ільдебрандо!” Ільдебрандо, Папа (Григорій VII, 1013/24-1085) невгнутий захисник прав католицької Церкви. Відомий є його зв’язок з кн. Із’яславом Ярославичем. Помер, промовляючи відомі слова “Я полюбив справедливість і зненавидів кривду, тому вмираю на вигнанні!” Я докинув, що це правда. В його честь відбулись як в Римі, так і в Салерно у 1961 р. ювілейні урочистості. Згодом, не маючи, таким чином, якоїсь можливості, щоб дізнатись щось про переживання українського каторжника в Сибірі, ми всі змінили тему наших розмов. Ці розмови відносилися до життя двох візантійських єпархій в полудневій Італії. З їхнім життям Митрополит давно був вже обзнайомлений.

Тому, що це було вже пізно, оба монсіньйори рішили вертатися до Риму. При їх виїзді наш Владика висловив знову свою глибоку синівську вдячність Святішому Отцеві та двом монсіньйорам. За ними вийшов о. архимандрит Теодор та інші. Залишився я, щоб допомогти Митрополитові влаштуватися до нічного відпочинку. Боже, який він клопіт мав з ногами та з черевиками. При упорядкуванні своїх речей Митрополит дослівно сказав: “Пустили мене, як бандита! Я сам добровільно не хотів їхати, щоб покинути моє стадо, мовляв, для рятування власної шкіри”. Коли почув про виїзд зі Советського Союзу, то через цілу ніч не спав. Та врешті мусів пристати на виразний наказ з Риму, пересланий листом, якого подав теж перечитати своєму вікарієві о. Величковському, тодішньому провінціялові Отців Редемптористів. Сама його подорож після визволення тривала два тижні, з короткою зупинкою у Відні на лікарські обслідування. Тут він замешкав у палаті Апостольської Нунціятури. Вкінці, перед моїм відходом, Митрополит просив, щоб я вистарався про відповідну ряску для нього, в якій він, на наступний день — неділю Блудного Сина — міг би публічно перед св. Літургією показатися вперше мешканцями гроттаферратської обителі, які крім нас трьох ченців, зовсім не знали про його присутність в монастирі.

Раненько під радісний гомін гроттаферратських дзвонів я встав з ліжка, сам не знаючи, скільки то я тої ночі не спав, та чим скоріше почав шукати за бажаною рясюю, яку знайшов в нашого ченця, брата Йосифа, що менше більше є високий, як наш Митрополит. В означеній годині несучи ряску до апартаменту Владики, який вже був одягнений, тільки ще клопотався зі забандажованими ногами при взуванні черевиків. Я йому хотів допомогти, але він рішучо відмовлявся. Згодом надягнув принесену ряску, яка досить йому пасувала, й в ній

Митрополит був зодягнений ще кілька днів, аж доки не прислали матеріал з Риму для іншої одежі.

Молитовниця, в якій мала відбутися його перша, чи одна з перших на свободі св. Літургія, була вже вщерть заповнена чернечим збором та студентами. Митрополит, одягнений в архиерейських ризах, сам відправляв. Я лише йому відповідав. Очі всіх були з якнайбільшою побожністю та зі зворушенням звернені в сторону Особи Ісповідника! При вівтарі Владика нам всім засвідчував своєю набожністю та глибокою вірою теж нескорену віру поневоленої української Церкви та її народу. При кінці св. Літургії всі ми заспівали “Многая Літа”, приступаючи по черзі до Митрополита, щоб його привітати. Зокрема сердечна була зустріч з бувшим архимандритом гроттаферратської обителі, о. Исидором Кроче (1892-1966), з яким він вже пізнався у попередніх, перед-воєнних відвідинах. Відтак, після довгої молитви подяки та по скромнім сніданку, Митрополит приймає перші відвідини. Починаючи від тодішнього отця архимандрита, який передає окреме благословення і привіт для Владики, надісланий телефонічно від Папи Івана XXIII, ще в часі його літургії.

По обіді в монашій трапезі та короткій розмові з ченцями, цього дня по 4-ій годині приїхали достойники з Ватикану: Кардинал Теста, секретар Конгрегації для Східних Церков, і Кардинал Чіконіяні, державний секретар Ватикану з єпископом Саморе. Під вечір Митрополит в товаристві гроттаферратського архимандрита їде авто на авдієнцію до Святішого Отця у Ватикані. Тим часом групи журналістів, почувши з італійського радія про перебування українського Митрополита в одній обителі біля Риму, почали облягати її споруди. Всюди вони нахилилися, бажаючи сфотографувати або зустрінути несподіваного Гостя. Але, як відомо, ченці мали суворий наказ не впускати без дозволу нікого. Думаю, що під тим оглядом гроттаферратські ченці вив'язалися правильно із свого завдання.

11-го лютого, після св. Літургії приїхали з Риму архимандрит українських Василіян, о. Павло Миськів в товаристві тодішнього ректора української Папської Колегії св. Йосафата, о. Іринія Назарка. По обіді Митрополит забажав оглянути гроттаферратську базиліку, молитовницю-каплицю св. Ніля, як відомо, прикрашену стінописом, якого автором є Домінікін (Доменіко Дзамп'єрі 1581-1641), та інші прибічні будинки. Всі ми були здивовані з його докладного опису цих мистецьких творів, які він вже з молоду оглядав і слухав пояснення від Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького. Станувши згодом в одній з кімнат перед мармуровою таблицею, вставленою в мурі на пам'ять відвідин Папи Івана XXIII (4-го серпня, 1960), розмова зайшла про його святу постанову. Між іншим Митрополит сказав, що Папа на вчорашній авдієнції йому говорив, що — якби був 10 літ молодшим, то мав би в програмі полагодити ще інші справи.

Гурток других ченців, які зблизилися до нас, змінив тему розмов з Митрополитом, який почав цікаво оповідати про сибірську флору й фауну. Від нього вперше ми почули, що в Сибірі зустрічаються 12 родів дятелів, білі зайці та дивовижні сови. Рослинність теж є цікава. Були б ще довго слухали оповідання Владики, але час і його обов'язки не дозволяли на це. Тим часом з Риму привезено крім широкого чорного пояса теж чорний матеріал на рясу, яку згодом ушив чернечий кравець.

В днях 12 і 13 лютого, як звичайно, рано служу при св. Літургії, яку Митрополит завжди відправляє у вже згаданій попередньо молитовниці. Число журналістів, фотографів, які деколи домагаються вступити до обителі, теж зростає. До цього, на лихо, мене ще вхопила недуга грипи. І я з великим жалем мусів з горячкою перебути кілька днів в ліжку, але через других довідався про приїзд з відвідинами до Митрополита наших Преосвященних Владик І. Бучка, А. Сенишина і Й. Сапеляка. Якись труднощі мав при вступі до Митрополита о. Крезва.

В неділю 17-го лютого, в якій припадало 71-ліття Митрополита, він відправив по-грецьки першу, урочисту архиерейську Літургію на свободі у гроттаферратській обителі. Мені дуже стало прикро, що в такій рідкісній хвилині не міг з причини недуги, до того ще й заразливої, долучитись до служителів у тій літургії, в якій взяло участь багато народу. Я почув від інших, що під час Літургії промовляли о. архимандрит Мініші та й сам Митрополит. Оба дякували Божому Провидінню за ласку визволення. По святочнім обіді в чернечій трапезі Митрополит зустрінувся з отцями в розмовниці, оповідаючи дещо головніше зі свого тюремного життєвого досвіду. В 1953 році відомий шеф советської поліції Берія звільнив Митрополита з тюрми, маючи на думці, щоб зробити якусь угоду — порозуміння з українською католицькою церквою, на спосіб Гомулки з кард. Вишинським в Польщі. І справді наш Митрополит протягом п'ятих місяців залишився свобідним у Москві, користаючи з того для оглядання різних релігійних пам'яток та літургійних відправ. Та скоро зі смертю Сталіна (1879-1953) й Берії свобода нашого Ісповідника перемінилася на заслання до табору в Сибірі, в якому він опинився в товаристві бувшого високого старшини, члена особистої гвардії Сталіна. Тут він опинився під закидом затруєння диктатора. Дарма, що цей старшина оборонявся, кажучи, що Сталін не їв ніякої страви або напиктів, якщо раніш не сконтролював. Другий цікавий тип людини, з якою прийшлося Митрополитові зустрічатися в Сибірі і, що впала в неласку режиму, був якраз колишній прокурор для справ касування церковного майна. Очевидно, при тій зустрічі він перепрошував Митрополита за своє поступовання, вчинене послідовно на вимогу держави.

Не без гумору залишилися в присутніх оповідання Митрополита про виїзд жидів із советського раю, які це своє бажання висловили відомій Голді Маер, міністрові закордонних справ Ізраїля. А вона в цій справі наївно вдалась до Молотова, даючи йому список з іменами кандидатів до виїзду. Самозрозуміло, як вислід цього — було їх заборонення на Сибір.

При кінці цієї приємної та вельми цікавої зустрічі-гутірки ми вдалися на прибічний монастирський майдан, щоб зробити разом на спомин світлину, яка є опублікована в творі Мілени Рудницької “Невидимі Стигмати” ст. 434. На цій світлині відтак Митрополит написав власноручно ці слова: Ченцям св. гроттаферратської обителі † Йосиф, Митрополит Галича, Архиепископ Львова. Перед вечором цього дня Митрополит прийняв групу українських Василіян.

20-го лютого по полудні Митрополит зустрівся з проф. Студинським.

21-го лютого, як в попередніх днях, він прийняв ріжних гостей, а по обіді оглянув музей, друкарню та монастирське господарство. Мабуть це був його перший досі вихід з монастирської обителі. До того ще погода гарно дописала. По вечері приношу йому посудину з теплою водою для лікування відморожених ніг. Здержуючись на хвилину у розмові, Митрополит із жалем натякує на злощасну дію українських відступників, колишніх Василіян, Борсу та інших, які ще до сьогодні спричинюють великі шкоди українській спільноті.

22-го лютого, рано, по сніданку я привів до обслуги Митрополита монастирського фрізіера, світського ремісника. Митрополит почав приготуватися до свого виїзду з обителі до Ватикану. На пам'ятку, я йому вручив твір о. д-ра І. Гриньоха про Митрополита, Слугу Божого Кир Андрія Шептицького та воєнні спомини Грицака Павла, сина невіджаленого й славного мого професора української мови в гімназії Євгена Грицака. Крім цього Митрополит хотів прийняти деякі мої малярські твори.

За те він мені подарував одне число “Мордовської правди” та твір Ю. Фединя, “О современных попытках обновления религии”. Москва 1962 г.

В суботу 23 лютого ранком приїхав у поклоні Митрополитові латинський архієпископ Іван Різзо з міста Росяїно, в Калябрії, з якого походять, як відомо, основники гроттаферратської обителі, Ніль і Вартоломей. Тим часом між ченцями кружляє вістка про виїзд українського Владика до Ватикану. В останній своїй розмові з ченцями він згадав справу канонізації Божих Слуг Андрія і Климента Шептицьких та російського католицького екзарха Фйодорова. Згодом, по обіді, о. Т. Мініші завіз ватиканським автотранспортом Митрополита і його вализу до нового помешкання “Палаціна дель Арчіпрете” у Ватикані.

Перед своїм відїздом Митрополит ще зустрівся з Рафаїлом Траваліні та зі всіма мешканцями гроттаферратської обителі. В базиліці, в якій наш Первоієрарх відправляв вперше на свободі урочисту літургію, відбулася наша остання зустріч. Про те все й про чернечу гостинність згадавши, Митрополит поблагословив всіх і точно о годині 17.20 в товаристві єромонаха Германа Джованеллі поїхав на постійне своє помешкання у Ватикані. Надворі вже почало сүтеніти. Дрібний, холодний дощик — знову нагадав мені ту незабутню ніч тому два тижні, в якій мені, скромному ченцеві, пощастило на вільній землі в затишку старинних римських будинків, в історичній грецькій обителі, дорогій українським ієрархам, вітати українського Первоієрарха Страдальника в повороті з більшовицької каторги.

В неділю, 24-го лютого, раненько почалась, як звичайно, св. Літургія. Ніхто вже більше не зважав на обережність, дотриману ченцями до вчорашнього дня. Тому не було дивно, що в цю неділю можна було зауважити в гроттаферратській обителі багато журналістів, які раннім-ранком очікували Людину, про звільнення якої вже говорив цілий світ. Вони ще якось не довідалися про виїзд і новий осідок Митрополита.

По кількох днях до гроттаферратської обителі надійшов лист від Папського Державного Секретаря, в якому в імені Святішого Отця висловлено подяку ченцям за гостинність, виявлену українському Первоієрархові. До листа також була долучена світлина Папи Івана XXIII з власноручним підписом.

З Ватикану наш Ісповідник ще кілька разів відвідував гроттаферратський монастир, і двічі відслужив урочисту архиєрейську літургію. І ченці знову горнулися з любов'ю і пошаною до нашого Ісповідника, як зразкового речника католицької віри і незрівнянного представника візантійської духовности. І ще досі вони співчують з недолею української католицької Церкви, підкреслюючи величезні заслуги її Голови, Блаженнішого Патріярха — якого дбайливе, батьківське старання за свою Помісну Церкву ще зустрічає великі труднощі від чужих і від своїх. Можна сказати, що для нашого Ісповідника каторга ще продовжується. В очах багатьох Він став каменем спотикання. А з Ним і наша Церква. Мабуть, це вже нехитрий закон людської історії, як це вже й ствердив доцільно найбільший італійський письменник Олександр Манцоні (1785-1873). "Історія, — каже він, — це тайна протиставлень, в якій мисль загублюється, якщо вона не уважається, як один стан проби і приготування до іншого існування". (*Un mistero di contraddizioni in cui, la mente si perde se non si considera come uno stado di prova e preparazione a un'altra esistenza*).

І Платон в глибокій давнині не даром людям пригадував "халепа нала".

о. Іван Гриньох

**СПОМИН ПРО НЕЗАБУТНЬОГО ВІЦЕРЕКТОРА,
о. ОЛ. МАЛИНОВСЬКОГО**

Не потребую пригадувати, що о. Олександр Малиновський, довголітній віцеректор у Львівській Духовній Семінарії, пізніше Адміністратор Лемківщини з осідком в Сяноці і, що мало відоме, член Української Головної Визвольної Ради, був одним з незвичайно шанованих й люблених усіма питомцями настоятелем. Важким був його життєвий шлях. Вояк-старшина УГА, ревний священик, у важких роках польської нагінки на українське студентство, управитель Студентського академічного дому при вул Супінського, в роках II Світової війни адміністратор Лемківщини, врятований українськими повстанцями перед більшовицьким арештом і ними переведений в 1945 р. на Захід, скиталець, здавлюючи глибокий біль в собі, коли Апостольська столиця в Римі відмовилася прийняти його на авдієнцію, щоб скласти звіт як Апостольський Адміністратор, після віцеректорства в Семінаріях в Гіршбергу і Кюлемборгу, опинився зо зламаним здоров'ям як Генеральний вікарій Апостольського Візитатора в Англії, де й помер.

Його творче й багатогранне священиче життя доповнюю однією, мало відомою, сторінкою.

Митрополит Андрій Шептицький замолоду і потім як Станіславський єпископ незвичайно цікавився соціальною проблематикою. Енцикліка Папи Лева XIII, якого Митрополит особисто знав, залишила в Митрополита глибокі сліди і тим можна пояснювати пастирську працю Митрополита впродовж його цілого життя. Соціальні аспекти цієї праці видні всюди.

В 20-их роках соціальна проблематика в Католицькій Церкві ставала все більше живою. В цьому пляні поставали також різні католицькі організації, між якими найбільшого розголосу набрала в Німеччині католицька ремісничка організація під назвою "Кольпінгсфєрайн", названа так від свого основника А. Кольпінга. З кінцем 20-их років ці об'єднання нараховували вже десятки тисяч членів.

В Галичині організацій цього типу не було. Була щойно в процесі ставання ремісничка організація "Зоря", організована на принципах професійної спілки.

В часі фєрїй 1929 р. Митрополит Андрій висилає о. віцеректора Ол. Малиновського до Німеччини, щоб познайомитися з католицьким ремісничим рухом на Заході. Після своєї студійної поїздки о. Ол. Ма-

линовський на доручення Митрополита почав організувати українських ремісників у Львові, взоруючись при цьому на “Кольпінгсферайнах”.

Насамперед треба було дібрати і вишколити майбутніх провідників ремісництва. Треба було вишкільників. О. Малиновський мав їх “під рукою”. Були це студенти богословії. Почалася тиха безгамірна праця. О. Малиновський попросив до себе на розмову коло сімох студентів, представив їм свій плян організування ремісничої молоді і попросив нас, щоб йому допомогти. Просив також, щоб про це покищо нікому не говорити, бо він не мав певности, чи Ректорат погодиться на таке додаткове обтяження студентів. І так почалися перші кроки в організації українського ремісництва. Вишкіл кілканадцятьох ремісників, до речі, членів Т-ва “Зоря”, відбувався майже кожної неділі в пополудневих годинах в помешканні о. Віцеректора. Ми, студенти, приготувляли по черзі короткі доповіді на релігійні та культурно-освітні теми. Все мало характер вишкільного курсу для майбутніх провідників християнського ремісничого руху. О. Малиновський, як виходило з розмов з ремісниками, не задумував творити якоїсь нової католицької ремісничої організації, а радше бажав вже існуючу ремісничу організацію збагатити християнським змістом. “Зоря”, на його думку, повинна виразно стати національно професійною організацією ремісництва з виразним християнським і соціальним обличчям.

За мого побуту в Духовній Семінарії до літа 1930 р., крім цього вишколу, не дійшло до якогось видного організаційного завершення цього задуму Митрополита Андрія, здійснюваного нашим Дорогим о. Віцеректором.

Згадуючи про цю маленьку сторінку життя наших настоятелів і студентів, бажаю вказати тільки на те, що в Львівській Духовній Семінарії родилися і воплочувалися різні ідеї, скеровані на відродження своєї рідної Церкви і свого українського Народу.

о. Іван Гриньох

XIII КУРІНЬ СТАРШИХ ПЛАСТУНІВ ім. Св. ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Основним завданням кількатомного видання “Світильник Істини” — зібрати джерельний матеріал до історії нашої високої школи, Богословської Академії у Львові, та на підставі джерел, доповнених споминами її професорів і студентів, насвітлити багатогранне життя зокрема її студентів, кандидатів до священничого служіння, до майбутньої праці на розлогій ниві рідної Української Церкви.

Неповним було б віддзеркалення цього життя, коли б ми не згадали про Пласт в Богословській Академії. На жаль, автор цієї статті, в силу воєнних подій, не зберіг ні своїх записок, ні фотознімок, що живо змалювали б цю маленьку ланку в житті студентів Богословської Академії. Тому не лишалося йому ніщо інше, як відтворити все, що стосується Пласту, з пам’яті. За неточності в іменах і датах прошу вибачення, а колишніх студентів-пластунів прошу цей помин справити та доповнити.

Генеза пластового куріня в Богословській Академії:

Осіньню 1926-го року став я студентом Греко-католицької Духовної Семінарії у Львові. При вступному іспиті та зв’язаним з ним “інтерв’ю”, в якому йшлося про приналежність до молодіжних організацій в гімназії, зійшла мова з о. ректором Й. Сліпим і на Пласт. До Пласту належав я від 1920-го р. і виконував в ньому різні функції — на постах юнацького провідника, виховника в новацьких гуртках, курінного 43-го, вкінці 7-го пластового куріня ім. короля Данила.

З першої розмови з о. Ректором, що підтвердили мені пізніше пластуни-студенти, вичувалося, що о. Ректор Й. Сліпий прихильно ставився до Пласту та приналежність до Пласту при прийнятті кандидата на студії розцінював, як додатний пункт.

Зараз же виявилось, що між десятками студентів I року студій, 1926/27, майже що другий належав до Пласту. Деяка кількість пластунів-студентів була й на вищих роках.

Ось так почалася історія зі спробою зорганізувати всіх пластунів-студентів в один старшо-пластунський курінь і даліше проводити пластову працю, очевидно, в нових, дотепер невідомих, умовах семінарійного життя... Весь Пласт у цьому часі організаційно і ідейно був керований Головною Пластовою Командою з проф. Северином Левицьким на чолі. Правда, існувала тоді і Головна Пластова Рада,

очолена проф. Ол. Тисовським, та її завдання обмежувалось до ролі найвищого дорадчого і контрольного органу. Справа створення пластового куреня в Духовній Семінарії стала темою багатьох моїх розмов з проф. Северином Левицьким. З уваги на складність і “делікатність” питання всі розмови зберігалися між нами двома. Проф. Северин Левицький, з яким був я добре знайомий, як колишній курінний, постійно “клав мені на серце” поробити всі заходи і просити о. Ректора про згоду на зорганізування нового старшо-пластунського куреня. Щоб улегшити мені це завдання, він іменував мене Зв'язковим Головної Пластової Команди до пластунів-студентів. Задання не було легке вже з тієї причини, що я був щойно “гешіктою”, тобто студентом I року... Нелегке супроти студентів-пластунів вищих років, нелегке й супроти о. Ректора... А втім хотілося мені сповнити волю Голови Пласту і взятися за організацію нового куреня. Не дуже то сміливо почав я розмови на цю тему з о. Ректором, та зараз же зорієнтувався, що справа не така проста. З одного боку о. Ректор виявляв до студентів-пластунів дуже велику прихильність, підкреслював творчі елементи пластового виховання, працьовитість, дисциплінованість, повну абстиненцію від курення та пиття алкогольних напитків ітд, ітд. З другого боку, о. Ректор вказував на те, що цього можна і в Семінарії притримуватися, але якоїсь потреби існування зорганізованої одиниці, у формі пластового куреня, о. Ректор не бачив. Якими мотивами керувався о. Ректор, важко було мені розгадати. В розмовах вказував я на те, що в Духовній Семінарії існують різні організації, як Т-во ім. Маркіяна Шашкевича, кооператива, Марійська дружина і т.д. Чому ж не міг би існувати Пласт? Тільки з натяків о. Ректора, мовляв, “це не те саме”, можна було догадуватися, що о. Ректор міг мати якісь застереження проти явного існування окремого пластового куреня. В розмовах з проф. Северином Левицьким, якому я кожноразово звітував про становище о. Ректора, старалися ми розгадати, де причина негативного становища о. Ректора. Як відомо, в цьому часі, коли Пласт розгортав свою діяльність серед української молоді і коли почала до нього горнутись не тільки гімназійна, але й робітнича та селянська молодь, Пласт знайшовся під обстрілом польських режимних чинників. Можливо, о. Ректор, який вже тоді носився з ідеєю творення Богословської Академії, хотів оберегти Семінарію та легалізацію майбутньої Академії Апостольською Римською Столицею та Польським урядом перед насторошенням польської влади супроти Пласту... Це тільки припущення. Тим часом заходи створити в Семінарії пластовий курінь були безуспішними. Розбились вони об рішучу тверду поставу о. Ректора, який не давав на це своєї апробати. І так минали роки. Але ні проф. Северин Левицький, ні я, як Зв'язковий до Головної Пластової Команди, не зневірювались. В осіні 1929 р., після всіх безуспішних спроб заснувати за апро-

батою о. Ректора пластовий курінь, рішився я в порозумінні з проф. Северином Левицьким піти на незвичайний крок: Якщо не довелося створити явно пластового куреня, треба зорганізувати таємний старшо-пластунський курінь.

Очевидно, треба було бути приготованим також на всі консеквенції такого рішення. Ці консеквенції — напр., викинення з Духовної Семінарії — не виглядали мені тоді надто загрозливими. Насамперед тому, що я свято вірив у те, що кожний пластун обов'язаний "берегти пластової таємниці", отже, мало було правдоподібності, щоб будь хто з пластунів-студентів, які добровільно погодяться, зорганізувати себе і працювати в таємному пластовому курені, зрадив таємницю. По-друге, навіть, якщо б таке сталося, то промине довший час, о. Ректор може змінити своє попереднє негативне становище, а якщо ні, то якихсь більших "кар", за винятком хіба напіннення чи нагани, не треба буде лякатися, знаючи, що наставлення о. Ректора до пластової ідеї та до пластунів було завжди прихильне.

Організація куреня:

На мою пропозицію новий курінь названо "ім. Св. Володимира Великого". Ім'я Святого Володимира найкраще відповідало студентам богослов'ї. Число "тринадцять" було мабуть черговим в тодішніх численнях Головної Пластової Команди, а для студентів богослов'ї було сприйнятливим, щоб показати, що повір'я про "нещасливу тринадцятку" в християнському світозрінні не має місця...

Курінного, як відомо, обирається на курінній раді всіх пластунів. Цього, зі зрозумілих причин, не можна було перевести серед близько п'ятдесятки пластунів-студентів. Тому проф. Сев. Левицький іменував курінним цього XIII Куреня Івана Гриньоха, що водночас залишався зв'язковим до Головної Команди, при чому в керівництві таємним куренем він був зобов'язаним користуватися тільки пластовим псевдонімом, підписуючи всі накази чи доручення з додатком "на доручення Головної Пластової Команди".

Як перше, треба було зорганізувати курінну команду. Склали її з найближчих пластунів-приятелів, які дали свою згоду на зорганізування таємного пластового куреня. Заступником курінного став Іван Шулим, тоді студент III року, писарем — Софрон Коліда (IV рік), (розстріляний більшовиками в 1939 р.), скарбником і хронікарем — Яків Боровик (IV рік). Першим завданням членів Курінної команди було: Переговорити з найближчими приятелями питання, чи згодні були б увійти до таємного куреня, якщо б такий заіснував, і коли згодні, тоді приступити до зорганізування пластових гуртків, 7-8 членів.

Трудностей не було. За винятком кількох студентів-пластунів усі дали свою згоду працювати в таємному курені. Цих кількох, як

тоді говорилося, перечулено “скрупґлятних”, звільнено з праці в курені і їм дано відпустку на час студій в Духовній Семінарії.

Після тих розмов з усіма студентами-пластунами можна було подати їм до відома, що в Духовній Семінарії зорганізовано XIII Курінь старших пластунів ім. Св. Володимира Великого, який починає свою нормальну пластову працю. Зроблено це в першому наказі Курінного. В цьому наказі відмічено, що з уваги на труднощі існування куреня є таємне, тому й працю в курені треба проводити так, щоб ніхто не зауважив, що такий курінь існує. Підкреслено також, що кожний пластун, який мав би труднощі в погодженні своєї приналежности до таємного куреня з правилами семінарійного життя, може отримати відпустку. Зрештою, кожний студент-пластун свій внутрішній конфлікт, що впливав із приналежности до таємної організації, правда, офіційно не забороненої, але і офіційно не апробованої, з одного боку, і з обов'язку повинування і зберігання семінарійних правил життя — з другого, мусів розв'язувати у своєму сумлінні та зі своїм духовником-ісповідником.

Праця пластунів в таємному курені:

Після створення організаційних рамок почалася нормальна праця. Вона проходила за програмою виховної праці в усіх старшо-пластунських куренях. Відбувалися сходи гуртків, на яких були короткі доповіді учасників з різної тематики. Пластуни приготувалися до дальших пластових іспитів і т.п. Члени курінної команди відбували такі сходи, завжди покликуючися “на доручення”, щоб не “зрадити” своєї приналежности до команди. Було цікаво і по пластовому пригодницьки. Більшість пластунів не знала про склад членів курінної команди, жила фантазіями і здогадами, але саме те впливало на добрий психічний настрій. Прийоми обережности перед студентами, не-пластунами, доводили нероз до жартів і погідного настрою.

Найдогідніший час на гурткові сходи були неділі та свята. Звичайно після св. Літургії аж до обіду було кілька годин т. зв. вільного часу, що його студенти могли виповнювати так, як кому було до вподоби. І саме в цьому часі правильно відбувалися сходи поодиноких гуртків і наради курінної команди. Як собі пригадую, таких гуртків було шість, на кожному році принайменше один, найбільше два. Гурткові сходи відбувалися в різних кімнатах питомців, не завжди в тих самих. Це не впадало нікому в вічі, бо в вільному часі збиралися студенти по групам чи то за принципом своєї колишньої гімназії, чи походження з одної області чи заінтересування новими появами на літературному полі.

Перша і остання Курінна Рада:

Після багатомісячної праці виникло перед Курінною командою питання, як провести запряження нових пластунів-прихильників, бо й таких було доволі, і святочно перевести підвищення пластунів на вищі ступені. Ці речі можна було провести тільки на Курінній раді з участю всіх пластунів. Відбути Курінну раду в котрійсь із викладових заль Семінарії було неможливо. Отже на нараді Курінної команди вирішено відбути Курінну раду десь поза Львовом, в якомусь близькому лісі, під голим небом. В пригоді стали нам обов'язкові кількогадинні проходи студентів богословії. Ці проходи були регламентовані Ректоратом Семінарії. Призначений о. Ректором студент, звичайно IV року, кожночасно визначував групи в складі 3-4-ох студентів. До нього належало також визначити напрям, в котрому мали йти поодинокі групи. Групи складалися завжди зі студентів ріжних років студій, тобто, по одному з кожного року. Йшлось, отже, про те, щоб зорганізувати групи з самих пластунів і скерувати їх в напрямі, куди інші групи студентів не-пластунів не могли іти. Зробити це прийшлось легко, бо знову ж помічним для нас був факт, що член і писар Курінної команди, Софрон Коліда, був власне тим студентом, якого о. Ректор назначив на початку академічного року виконувати цю функцію. Софроніві Коліді доручено зорганізувати групи з самих пластунів і визначити їм напрям — ліс "Погулянка", положений за Личаківським передмістям. Інші групи Софрон Коліда мав скерувати в протилежних напрямках, на північ і захід, так, щоб групи не могли з пластунами зустрінутися.

Ось так, одного будного дня, мабуть вівторок, о год. 2-ій по полудні, з будинку Духовної Семінарії при вул. Коперника 36., ви-маршрутували студенти-пластуни в напрямі ліса на Погулянці, де мала відбутися перший раз Курінна рада XIII Куреня старших пластунів ім. Св. Володимира Великого. Програма Курінної ради була вже всім відома: Відчитання Наказу-привіту Голови Головної Пластової Команди, проф. Северина Левицького, Слово Курінного, запряження пластунів-прихильників і підвищення їх до ступеня пластунів-учасників, цілого ряду інших — до ступеня пластунів розвідників, пластове дозвілля й різне. Всі потрібні іспити відбулися вже раніш на гурткових сходинах.

Якась нервозність і очікування несподіванки вичувались серед усіх пластунів, коли ріжними шляхами всі групи знайшлися на точно визначеному в лісі пункті. Всі були зодягнені в підрысниках. Був сірий пізноосінній день. Наперед вислано деяких пластунів, щоб провірити, чи в терені нема прохожих, що могли б бути принагідними свідками чогось "дивного". Нараз пролунав голос Курінного — "на мій наказ струнко". Всі виструнчилися. "В двох рядах збірка", "ви-простуй", "в право глянь", "струнко", "спочинь".

Якось дивно було мені самому, зодягненому не в пластовий однострій, але в священичу рясу, видавати ці накази. Дивно, бо до тепер ніколи ще не пережив я такого, дивно було бачити перед собою лаву кількадесяток пластунів, майбутніх священиків, які станули на “струнко” і очікували дальших наказів і переведення наміченої програми Курінної ради... Ще й сьогодні не можу позбутися оцього живого образу, який залишився в моїй пам’яті, як гарний спомин, а втім якийсь незвичайний, може й для декого сьогодні смішний та комічний. Але ціле життя, і зокрема життя в Пласті, чи не мають вони також отих елементів смішності й комічності? І чи не збагачують і ці такі дуже людські елементи самого змісту людського життя, в якому обнімаються й переплітаються зі собою серйозність і веселість, змагання за свій інтелектуальний ріст і жартівливість, і ревна праця та дозвілля?

Намічену програму проведено в цілому, при чому відспівано національний та пластовий гімни, що пролунали в лісі на “Погулянці”... Був між нами пластун, що зфотографував важливі сцени цієї першої і останньої Курінної ради. Фотознімки зберігалися в курінному архіві, як і хроніка життя цього куреня, що її вів, записуючи кожну подію студент-пластун (IV рік), Яків Боровик. Правдоподібно все те пропало в воєнних роках 1939-45. З боєм це стверджую, бо це пропав ілюстрований джерельний матеріал так до історії Духовної Львівської Семінарії, як і до історії Українського Пластового Уладу.

В радісному настрої верталися групи студентів-пластунів зі свого небуденного проходу... Зі свіжим запалом велася дальша праця аж до закінчення академічного року 1929/30.

Як відбуття Курінної ради, так і дальше існування Куреня вдалося увесь час зберегти в таємниці перед студентами, непластунами, й, очевидно, перед настоятелями Семінарії. Пластуни вмiли зберігати таємницю.

Змальовуючи цю позитивну сторінку праці пластунів в таємному курені, не можу промовчати й негативної сторінки такого таємного існування. З причини таємності в руках курінного, тобто в моїх руках, знайшлася влада над кількома десятками зорганізованих, привиклих до строгої дисципліни, послуху й виконання наказів студентів-пластунів. Справування такої влади могло бути в деяких випадках корисним в багатогранному житті студентів богословії, але цю владу курінного та Курінної команди можна було невідповідно вжити, мотивуючи це навіть ідейними аргументами. Іншими словами, така влада може бути маніпульованою і небезпечною. Як приклад цього наведу один і, на превелике щастя, єдиний випадок, який заіснував у житті студентів богословії, випадок, на якому лягла тiнь надужиття влади, надужиття, що правда, диктованого ідейним мотивом.

В Духовній Семінарії існувала Кооператива. Її діловодами були студенти. Згідно зі статутом щорічно відбувалися Загальні Збори, на яких між іншим обирали на цілий рік її Управу і діловодів. Довгий час перед Загальними зборами велися між студентами дискусії про кандидатів до нової Управи, про напрямні дальшої праці. Зокрема гаряче дискутовано персональний склад нової Управи. Дуже живу активність у пропонуванні кандидатів виявила тоді група студентів, які або були членами або тільки симпатиками в 1929 р. створеної підпільної Організації Українських Націоналістів. Речники цієї групи, які були відомі іншим студентам, хотіли провести своїх кандидатів до нової Управи. Інші студенти не погоджувалися з тими пропозиціями й хотіли ставити інших в часі Загальних Зборів. Приготовлялося різні листи кандидатів, над якими мало прийти до голосування на Загальних Зборах. Майже всі пластуни були також членами Кооперативи. Щоб не допустити до того, щоб на Зборах пройшла листа кандидатів, ставлена групою націоналістів, Курінна команда виготовила свою листу, на якій знайшлися студенти, пластуни і непластуни, навіть деякі з листи студентів-націоналістів, і доручила одному студентові-пластунові поставити цю листу під голосування на Загальних зборах. Окремим наказом доручено всім пластунам взяти участь у Зборах та голосувати за цією листом... Ця листа була схвалена Зборами, бо ж до основного б'юроку пластунів, що нараховував около 40 членів, долучилося ще багато інших студентів, які не погоджувалися з листом, пропонованою студентами, що їх вважали націоналістами.

Характеризую цей факт, як тінь у житті нашого пластового Куреня. Родилася ця тінь раз тому, що Курінь існував таємно, але також і тому, що й члени й симпатички ОУН діяли підпільно. Отже, зударилися на терені установи — Кооперативи, яка працювала згідно своїх статутів, дві організації, які не мали явного статусу в Семінарії. Правда, цим не спричинено ніякої шкоди для дальшого розвитку студентської Кооперативи, не нанесено також шкоди життю самих студентів. Після Зборів закінчилися спори за кандидатів. Дружні відношення між студентами на нічому не потерпіли. Але тінь залишається тінню, а, може, й пересторогою, щоб у суспільно-громадському житті подібних засобів, спертих на можливостях, які дає влада, не застосовувати...

Невідомо мені, як внутрішньо сприйняли такий наказ Курінної команди всі студенти-пластуни. Вони наказ виконали, а справа, як пройшла пластова листа на Загальних зборах, залишилася для не-втаємничених таємницею...

Мандрівний табір XIII Куреня старших пластунів ім. Св. Володимира Великого

Зближався кінець академічного року 1929/30, вкінці червня починалися ферії. Курінна команда вирішила влаштувати "мандрів-

ний табір” для свого членства. Такі табори, на відміну від таборів, зв’язаних з одним місцем, напр., традиційним загальнопластунським табором на Соколі біля Підлютого, ставали все більше популярними. Рік перед тим, в часі літніх ферій, такий табір зорганізував Курінь “Чорноморці” під проводом Романа Шухевича. Це був “морський” курінь. Тереном їхнього таборування було Полісся з рікою Прип’яттю і численними річками. Кілька тижнів “мандрували” то пішком, то човнами по тих лісових і багаторічних просторах, а вістки про їхні “морські” пригоди скоро рознеслися серед усіх пластунів...

Наш курінь не був морським, але суходільним. Вирішено, отже, мандрувати по Волині. Чому саме Волинь? Як відомо, польська влада відділила ці українські землі від Галичини т. зв. сокальським кордоном. На Волині проведено окрему політику на національному і церковному полі. Знаючу була ця політика, як політика воеводи Юзефського. Помагали їй проводити легальні українські партії, репрезентовані в Варшаві своїм сеймовим представництвом. Польська влада, створивши сокальський кордон, пильно чувала над тим, щоб ні національні ідеї, ні носії цих ідей, різні національні організації, в тому числі і Пласт, не просякли на землі поза цим кордоном. Поганой слави “Сокальський кордон” ділив живий організм одного українського народу на дві частини, в яких в ім’я полонізаційної політики проводилась різна політика. Легальну колись пластову організацію за “Сокальським кордоном” розв’язано, приналежність до Пласту карано за обов’язуючим карним законом. При цьому в Галичині курсували різні вістки про Пласт на Волині. Ходили вістки, що Пласт, хоч формально розв’язаний і заборонений польською владою, далі існує і працює, таємно, нелегально. Були також слухи, що цей Пласт підпав під впливи нелегально на Волині діючої комуністичної партії...

Ось це був один з мотивів, чому вирішено відбутися мандрівний табір саме на Волині. Хотілося переконатися, яка там справді дійсність. Хотілося нав’язати контакт з тамошньою, зокрема пластовою, молоддю. Нашим бажанням було — йти на Волинь, щоб “ламати Сокальський кордон”... Другим і рішальним мотивом було те, що Волинь за своїм населенням, була православною. Українська Католицька Церква там не існувала, що більше будь яка праця тієї Церкви на Волині була польською владою заборонена. Правда, існували якісь маленькі місійні станиці т. зв. восточного обряду, керовані польськими єзуїтами під патронатом польського єпископату. Але ця проблема нас не цікавила, вся ця “місійна акція” була нам чужою. Нам було важним познайомитися з церковним життям наших православних братів. Цікавили нас проблеми нашої Православної Церкви на Волині, особливо, проблема українізації Церкви, актуальна проблема введення живої української мови в Літургію і перспективи на майбутнє. В Українській Католицькій Церкві ця проблема не існувала. Стара

церковно-слов'янська мова з українською вимовою була ще доступною і в загальному зрозумілою для широких мас вірних.

Реасумуючи все, мотивами нашої задуманої мандрівки було начисто переконатися в тому, як воно справді є з національною і церковно-релігійною свідомістю православного населення на схід від "Сокальського кордону".

Курінна команда вирішила йти туди, нічого не скриваючи, хто ми є. Отже, обов'язковим було йти в пластовому мундирі з давніми капелюхами включно і всюди відмічувати, що ми студенти Львівської Духовної Семінарії, діти Української Католицької Церкви з митрополитом Андрієм Шептицьким у проводі.

Про свій плян відбути мандрівний табір повідомили ми о. Ректора Сліпого і митрополита Андрія Шептицького. Оба вони привітали цей задум і дали своє благословення. Та зараз же виникла складна проблема, якою має бути наша поведінка серед православного оточення, як сповнити свій обов'язок молитви і участі в св. Літургіях, коли не має українських католицьких церков, а тільки православні, як заховуватися в православних церквах. Наші професори моральної теології навчили нас, йдучи за тоді обов'язуючими в католицькій Церкві принципами, що напр. католикові не вільно молитися разом з православними в православних церквах. Що більше, деякі навчали, що, відвідуючи ці церкви, не годиться покласти на себе знак св. хреста і т. п. В консеквенції треба було б нам оминати православні церкви, йти до польських костьолів і т. д. Йти до польських костьолів було для нас неможливим. Ми могли б тим дати згіршення православним братам, які підозрівали б, що ми якісь "перебрані чи замасковані полячки".

Щоб розв'язати ці справи, я вдався до Митрополита Кир Андрія і в довшій розмові заслухав його поучень. А ці поучення були ось які: Не скривати того, що ми українські студенти богослов'ї; всюди поводитися, як справжні християни і давати добрий приклад; пам'ятати, що православні церкви, це Божі християнські святині; йти до цих церков, робити на собі знак св. хреста, брати участь в богослуженнях, які там служаться, навіть помагати дякам і вірним в їхньому церковно-літургічному співі, вислухати в неділі і свята Св. Літургію і в цей спосіб сповнити свій недільний обов'язок. Одного радив Митрополит не робити: не приступати до св. Таїн Сповіді і св. Евхаристії... З такими поученнями свого Дорогого Пастиря ми могли сміливо вибиратися в дорогу!

З цілого Куреня, що нараховував близько 50 членів, зголосилася двадцятка, готова взяти участь в мандрівному таборі. Збірку назначено на неділю по полудні з початку 1930 р. в моєму рідному селі, Павлові, недалеко повітового міста, Радехова. Тривання мандрівного табору визначено на чотири до п'ять тижнів, при чому в часі мандрівки було виключено користуватися будь якими засобами льокомоції.

Крім пластових одностроїв доручено забезпечити себе звичайним мандрівним вирядом, наплечниками, “фельдфляшами” і т. д., білизною, теплим нічліговим накриттям і сухими харчами...

До забезпечення харчами не прив'язували ми великої уваги, бо більшість з нас мала вже свій досвід з мандрівок в Галичині: керовані пластовою “мудрістю” пластуни-юнаки так плянували свою мандрівку, щоб в обідню пору бути хоч не прошеними, але завжди милими “гостями” в котрогось з українських парохів, а вечером бути на вечері в другого сусіднього пароха і переночувати на сні в stodолі або на оборозі... Так “хитро” промишляли тоді пластуни... Рішили ми триматися пластової традиції і “промишляти”, щоб як найбільше оцджувати свої видатки на закуп харчів...

На карті визначено головні пункти мандрівки, при чому вирішено оминати головні шляхи, користуватися полевими дорогами та стежками, йти часто за компасом лісами й полями раз тому, щоб практично вчитися пластування, а по-друге, щоб не звертати на себе уваги, бо ми враховували, що польська поліція буде за нами слідкувати.

Головними пунктами на нашому маршруті були такі місцевості: По цей бік “Сокальського кордону” — Павлів, Радехів, Середпільці, Угнів — перехід “Сокальського кордону” — по той бік “Сокальського кордону” — Берестечко, Почаїв, Крем'янець, Дубно, Рівне, Луцьке, Володимир Волинський, знову ж перехід “Сокальського кордону” на ріці Буг, — Сокаль, Кристинопіль. Відкритим залишалось — розв'язати тут мандрівний табір, або йти аж до Павлова і там закінчити мандрівку. В цьому пляні не уточнювано етапів мандрівки. Узалежнено це від краєвидів, оглядання цікавіших історичних пам'яток, зустрічів з населенням і т. п., при чому в перших днях вирішено мандрувати повільно, без поспіху, бо більшість з нас не мала відповідної спортової заправи.

В визначену неділю липня почали зголошуватися в мене приїзні пластуни, одні приїхали поїздом, інші роверами. Після обов'язкової пластової збірки всі ми подались до сільської церковці, щоб взяти участь у вечірні, яку відслужив старенький парох о. Матей Попович. Церковця була переповнена. Ми відспівали вечірню разом з дяками і вірними, в більшості сільською молоддю... Після вечірні — зустрічі і розмови. Село заворушилося, ожило... Жителі мого села і його молодь ще ніколи не бачили пластових одностроїв, хоч чули, що десь там в школах існує пластова організація, існують пластуни... А ось зараз ці пластуни між ними. Дехто з молодих сільських хлопців ставив питання, чи не можна б і тут створити пластову організацію. Однак, “чудернацькими” пластовими одностроями, з короткими штанцями, з голими колінами, молодь не була захоплена... Сільські дівчата дивилися на цю “дивовижу” і весь час по-тихенько, щоб не вразити, сміялися... Це зрозуміло, бо Пласт вважалось організацією виключ-

но для середньошкільників. До робітничої і селянської молоді пластова організація ще не добилася. Зрештою, подібне переживали ми впродовж цілої мандрівки.

Нічліг провели всі пластуни в мене і в моїх сусідів. В понеділок рано збірка, спільна молитва, сніданок і в дорогу. Наш “хитро-пластунський” плян був такий, щоб на обід прибути до Середполець, до добре знайомого мені пароха, о. Паука. В нього були діти, хлопці і дівчата, гімназійні учні, отже, сподівалися ми провести обідній час на добрій гостині і в милій родинній атмосфері. Так точно все відбулося. Повільно пройшовши кільканадцять кілометрів, виминувши бічними дорогами місто Радехів, в передобідню годину загостили до дуже любленого і гостинного о. пароха і провели там кілька годин на розмовах. Відпочивши, вирушили ми в дальшу дорогу до села Угнів. Парохом був там о. Данилюк, також відомий в околиці.

Знав я, що о. Данилюк має велику пасіку. Отже, йшли ми, сподіваючись, що нас приймуть на-ніч та погостять добрим медом...

Ще за дня добились ми до Угнева і попрямували на приходство. Отця пароха не застали дома. Пані-матка, чи по галицькому їмосць, коли ми їй представились, хто ми і попросили, чи можемо десь переночувати на сні, радо погодилась. Про вечерю ми навіть не згадували, не “випадало”... Тимчасом, коли ми розтаборились на сні в столі, зауважили, що й їмосць і найстарша доня, Люба, незвичайно клопочуться... Щось там приготувляли в кухні, з комина димилось, а за якийсь час, під вечір, доня попросила нас усіх на вечерю, смачну і багату... Наговорившись, удались ми всі на нічний спочинок, а доня, Люба, так журилась нами, що й кілька подушок принесла, щоб вигідно спалось. З чемністю ми їй подякували, подушок не прийняли, бо це ж не по “пластовому”...

Раненько — вставання, миття біля криниці і готовість в дальшу мандрівку. Але гостинна їмосць не могла попрощати нас без сніданку. Після сніданку п-на Люба принесла збанок свіжого меду, та всі ми потім, в часі мандрівки, пили ми свіжу воду й домішували до неї меду, наповнили ним, замість водою, свої полеві пляшки. Ще багато днів ми згадували наше рідне приходство в Угневі й гостину в п-ва Данилюків...

Цього самого дня вдалось нам бічною доріжкою, незаміченими, перейти “Сокальський кордон” в напрямі Берестечка. Проходили ми гарними селами, любувалися доспілими вишнями садків біля дороги, погода була прекрасна. Нарешті добились. І тут наші думки полетіли в минуле: Принагідні жителі містечка попровадили нас на поля, де відбувалися бої українського козацтва під проводом гетьмана Богдана Хмельницького з польськими військами в 1651 р. Оглянули ми церкву-пам’ятник св. Миколая та музей, в якому зберігається безліч черепів і костей поляглих козаків...

Призадумана над історичним минулим сповнювала нас сумом. Та несподівано розвіявся наш сумовитий настрій, бо вістка, що до Берестечка зайшли українські пластуни скоро рознеслася в містечку. Біля музею почали збиратися десятки дітей і молоді, між ними й кількох старших з молодим учителем... Ми вітали їх, вони нас, всі почали співати українські народні пісні, а на прощання учитель з невеличкою групою молоді заспівали нам “многая літа” на мелодію, якої ми не знали і з вимовою, яка була нам чужою. Українські діти співали “многая лета, многая лета, многая лета...” Видно, так їх навчали і так співали в українських православних, на жаль, обмосковлених, особливо, в 19-му столітті церквах...

Розпитували ми в людей за тамошніми священиками. Люди не радо про них оповідали, але порадили нам відвідати о. Табінського, колись ректора Православної Духовної Семінарії в Крем'янці. Кажали, правда, що він вже залишив Семінарію, що пристав до “уніятів”, але водночас запевнювали, що він правдивий українець і тепер перебуває в своєму родинному домі на феріях. Ми дещо знали про о. проф. Табінського, знали, що він часто відвідував Митрополита Андрія, знали, що Митрополит прийняв його до Львівської Архиепархії. Ми постановили його відвідати. Застали його при чаю в городі біля чепурної хати, де він жив. О. проф. Табінський привітав нас сердечно і погостив чаєм... Як відомо, о. Табінський служив пізніше в Преображенській церкві у Львові, а митрополит Андрій покликав його на професора літургії в Богословській Академії.

З Берестечка подалися ми на південь. Наша мета — Почаїв, старий, в переказах і піснях оспівуваний Почаївський монастир, Почаївська Лавра, найбільша після Кисво-Печерської Лаври українська святиня. На празник свв. ап. Петра і Павла, 12 липня, відбувався там щороку відпуст, і до Почаєва паломничали тисячі паломників з Волині й Галичини. І ми почали паломничати до цієї святині, вирушивши з Берестечка. В дорозі проходили селами, ночували в селянських стодолах, зустрічалися з українською молоддю, говорили з нею до пізньої ночі.

Пробували ми подібно, як в Галичині, загостити до православних приходств, та кілька разів зустрілися з непривітністю. В розмовах з селянами та молоддю вичули ми, що відношення між вірними і парохами якесь холодне, а причина цього відчуження — священики, мало свідомі, залякані й вірнопідданчі польській адміністраційній владі. Гостинними супроти нас були тільки наші українські селяни.

Дня 11 липня ще далеко до Почаєва був гарний соняшний день. І ось на горизонті з'явилась на високій горі перед нами Почаївська Лавра. Привітали ми її піснею про Почаївську Божу Матір...

Нарешті ми на горі в Почаєві. Зголосилися ми в монастирі. Прийняв нас привітливо один монах, який в дальшому зацікавився нами. Обмившись і відсвіжившись, ми зразу пішли оглядати монастир-

ські забудування, Свят-Успенську церкву, поклонилися мощам Преподобного Йова... Тимчасом у церкві безперервно служились богослужби, акафисти, Вечірня, Всеночне. Чудово співали крилоси монахів. Як нас інформували, впродовж цілої ночі аж до ранку служились богослужби, а церква була виповнена вірними, які молились і ніч проводили або в церкві на молитві, або відпочивали на площах біля монастирських заведень. Наш опікун-монах, порозумівшись зі своїм настоятелем, запросив нас до монастирської трапези на "постну вечерю". Трапеза була властиво молитовницею з іконостасом, перед яким усі молились перед і після вечері. Вечеря була справді монаша, постна. З уваги на нас, гостей, настоятель дав дозвіл на розмову. Хоч справді монаший настрій робив на нас глибоке враження, то відчувалося, що загал монахів не український, а якийсь давній, ще не віджилий російський... А все ж ми раділи монашою гостинністю!

В Почаєві залишилися ми дві ночі. Вже вечером після нашого прибуття зголосилось до нас кількоро молодих хлопців і дівчат та привітали нас як пластунів, бо й вони також пластуни, хоч зараз мусять з тим скриватися, бо Пласт заборонений... Вони подбали про нічліги для нас в хатах своїх батьків. Їхній курінний скликав до себе юнаків і юначок, усі з міщанських почаївських родин... Багато годин вечером 12 липня ми розмовляли з ними. Церковні справи їх не цікавили, зате цікавились національним і пластовим життям в Галичині. Ми скоро зорієнтувалися, що тайний Пласт в Почаєві попав під впливи комуністичної пропаганди. Коли ми прощалися і вписувалися в пам'яткові книги, курінний просив нас, щоб ми вписалися до пам'яткової курінної книги обов'язково "червонилем"... Ми раділи зустріччю з українськими пластунами, але водночас нас огортав жаль, що ця свідомо українська молодь паде жертвою шкідливих політичних течій. Не вона була винувата...

Вперше в Почаєві ми зауважили, що за нами починає слідити польська таємна поліція. Треба було бути обережними. У всьому по-могли нам наші почаївські пластуни. Ранком після празника свв. ап. Петра і Павла наші почаївські пластуни і пластунки вивели нас з містечка і аж до пополудня супроводжали нас маленькими доріжками і стежками в напрямі Крем'янця. Таємна поліція загубила слід за нами, а ми були раді, що могли якийсь час мандрувати в супроводі наших друзів-пластунів...

В Крем'янці зупинилися ми тільки один день. Положення містечка в ярі серед гірських пасем, його історичні пам'ятки, руїни замку і старих фортець зробили на нас незатерте враження. А разом з тим, проходжуючися містом і зупиняючися перед будинками різних, шкільних і культурноосвітніх установ, ми не могли позбутися враження, що Крем'янець став на Волині твердиною польськості... Залишивши це прегарне містечко, ми подались в північному напрямі на Дубно. Краєвид

мінявся, ми мандрували вже волинськими прегарними лісами. Всюди розпитували ми за церквами, в яких мали служитися богослуження українською мовою... На жаль, українізація православної Церкви на Волині була тоді щойно в пеленках. На передмісті Дубна віднайшли ми одну церковцю, де проведено українізацію.

Була це, як не помиляюся, церква св. Михаїла. Настоятель церкви, свідомий українець, прийняв нас дуже щиро. Головною темою наших розмов були наші спостереження і здивування, що православна Церква і більшість її духовенства залишилася такою, якою була за царських часів, обмосковленою, що процес українізації робить такі малі поступки, що існує відчуження українського православного населення від Церкви, що в розмовах з молоддю ми натрапляли на феномен втечі молоді до різних сект і т. д. Шукали за причинами цих прикрих явищ і приходили до висновку, що корінь лиха в політиці польського уряду та центрального церковного управління в Варшаві...

В Дубні мусіли ми змінити свій плян дальшої мандрівки. Оглянувши руїну замку кн. Острозьких, замість іти на Рівне, ми вирішили з-за браку часу скоротити наш мандрівний табір і подались на північний схід в напрямі Луцька. Як всюди, так і в Луцьку оглянули ми важливіші історичні пам'ятки та в передобідню пору зайшли до настоятеля Чеснохресної парафії, о. митрофорного протоієрея Павла Пашчевського. Зробив він на нас незвичайне враження, бо ось станула перед нами кремезна постать в білій сорочці, з густими довгими вусами. Хтось з нас прошептав "Тарас Бульба", а о. митрат обнімав нас по братньому і зараз же попросив на волинський борщ. Забулися наші попередні сумні переживання, бо ось зустрінулися ми зі справжнім українським православним священиком. На смачному обіді не відчувалося, що це наше перше знайомство. Ми, православний український церковний достойник і українські католицькі студенти богословії, творили одну українську родину!

Родинний настрій заколотив нам тільки прикрий інцидент: До дверей хати о. митрофорного настоятеля постукали і ввійшли агенти польської тайної поліції. Хоч о. П. Пашчевський протестував і заявляв, що ми його гості, нічого не допомгло. Поліція, яка за нами слідкувала, домоглася того, що ми мусіли пред'явити свої легітимації. Після перевірки і пороблених нотаток поліція опустила хату.

Ми бачили, як прикро було о. Пашчевському з приводу цього інциденту, але, як казав він, він вже неодне пережив. Почав оповідати про свої переживання з років своєї участі в визвольних змаганнях як головний духовник українських військ, про своє перебування в польському таборі для інтернованих українських вояків, а особливо про свою участь у Зимовому поході, за що був нагороджений Залізним Хрестом. Отець Пашчевський зберігав цей хрест як найціннішу пам'ятку свого життя і, запровадивши нас до прегарної церкви, повів у свя-

тилище і показав нам цю воєнну відзнаку, що завжди лежала на престолі біля Євангелії і на престольного Хреста. Отець Павло Пащевський — український патріот, служитель української Православної Церкви, воїн!

Підбадьорені на душі, спішилися ми до останнього пункту нашої мандрівки на Волині, до княжого міста — Володимира Волинського. Не сподівалися ми, що там переживемо, може, найкращі дні нашого мандрівного табору. По дорозі нас гостили й переночувували українські селяни на своїх хуторах. В цій полосі переведено т. зв. комасацію ґрунтів, потворено великі хуторянські осередки з новими сільсько-господарськими будівлями. За гостину віддячувалися ми тим, що помагали селянам у жнивах. Гостинність наших волинських селян, просто може бути прикладом.

Біля Володимира Волинського відвідали ми ще селянські родини, де перебували на феріях їхні сини, студенти богословської нашої Духовної Семінарії, М. П. і Ю. П., а після тих коротких відвідин увійшли в княже місто. В українському православному і католицькому світі званою була родина д-ра Річинського, головного світського промотора українізації православної Церкви. Обое п-во Річинські прийняли нас як рідних. Вечером відспівали ми разом з православними вечірню в Соборній церкві, де служив її настоятель, священник, український патріот. Сам він жив на своєму хуторі і займався пасічництвом. Договорилися ми, що на другий день будемо його гостями, а д-р Річинський, що сам був пластуном обіцяв скликати всіх пластунів з Володимира Волинського і околиці на спільну пластову ватру, що мала відбутися наступного дня вечером на хуторі о. настоятеля.

Провели ми наступний день на хуторі, приготівляючись до ватри. Під вечір хутір наповнився сотками молоді й громадян. Почалася пластова ватра, спалахнув вогонь, посипалися промови. Браталися галичани й волиняки, православні й католики, ламався “Сокальський кордон”, з’являвся образ одного українського народу, якого не потраплять роздерти історичні роздори і чужі сили... Отець настоятель не міг скрити свого ентузіязму, ходив між молоддю біля ватри, кидав свій капелюх в гору і промовляв сердечно, зворушливо... Це було справжнє братання — українське, християнське, пластове... А водночас було це прощання з Волинською землею.

Другого дня ми хотіли дуже рано опустити хутір, та затримали нас на “здоровий” сніданок — смажені курята, яєчниця, масло, хліб, мед, всі дорожочіні плоди нашої рідної землі!

Мандрували ми, обміняючись своїми переживаннями, на південь, в напрямі Сокаля. Дійшли до ріки Буг. З тугою залишали рідну Волинь, перебрили з трудом ріку і станули на Галицькій землі. Були перші дні серпня. Декому з учасників мандрівного табору було вигідніше доїхати домів із Сокаля. Залишилася тільки невеличка група,

яка разом зі мною дійшла до мого рідного села, Павлова, де й закінчився мандрівний табір XIII Куреня старших пластунів ім. Св. Володимира Великого...

Епілог:

Осіною 1930 р. в часі т. зв. пацифікації в Галичині автор цього спомину виїхав на дальші студії до Інсбрука. Курінним став Іван Шуллим, студент IV року Богословської Академії. Пізньої осені дійшли до мене прикрі вістки про долю куреня. До о. Ректора дійшли "слухи", що в Богословській Академії діє ним не апробований пластовий курінь. Отець Ректор кликав до себе студентів-пластунів, які "під присягою" мусіли сказати правду. Таємниця перестала існувати. Перестав існувати в Богословській Академії пластовий курінь. Не перестали існувати українські пластуні!

Роман Дурбак

ДРУЗЬЯМ

Як лиш згадаю вас, вже серце в тузі...
Тепер, коли в світи ви розійшлись,
Кохаю вас, мої колишні друзі,
Ще гарячіш, ще дужче, як колись.

Вже в'їлись полином розстання хвилі...
Вже знаю я, яка цінна дружба:
Що жить в гурті — значить ясніти в силі,
Без вас — зі злом нерівна боротьба...

Кохаю вас, бо в вас душа нескверна,
Від праці в вас мозолі на руках
Й одна ідея в вас: по грудях йти, по тернах —
Вперед, вперед — на правди ясний шлях!

Кохаю вас, і тужу я за вами...
Хай та туга скріпить мене, як слід —
На хрест терпінь — і в бою з ворогами
Щоб я не йшов останній — до побід!..

о. М. Сопуляк

ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО МИТРОПОЛИТА

(Жмут спогадів)

Военна хуртовина, що обернула наші землі в руїну, і нас самих розкинула по всьому світу, принесла нам і смерть Митрополита Андрія. Щойно після його смерті змогли ми відчутти в усій повноті цю втрату і збагнути всю велич Покійного.

Ані прихід советських військ восени 1939 року, коли Митрополит залишився без будь-яких засобів до життя і навіть поручав продавати свою срібну столову заставу, щоб заплатити біжучі рахунки, ні опісля прихід німців не відібрав Покійному Митрополитові спокою і рівноваги духа. Завжди погідний, задуманий — журився долею всього народу, клопотався справами людей, що майже кожного дня масово відвідували Його. Тож ішли до Нього за допомогою й порадою українці, поляки, жиди і навіть німці (неофіційні)...

Заходили до Нього й інші німці — “офіційні”. Деякі з цікавості, інші за справами. Вони намагалися намовити Митрополита піддержати своїм авторитетом їхні актуальні розпорядження, чи взагалі їхню політику. Митрополит завжди відмовлявся, а коли мусів знайти якийсь вихід, то друкував в архієпархіяльних “Відомостях” передане Йому розпорядження в оригіналі, зазначаючи тільки, що німецька влада дала Йому таке доручення.

Ставлення німецької влади до Митрополита було холодне, якщо не вороже. Німці Митрополитові не довіряли, бо вважали Його уособленням українського духа спротиву і патроном українського підпілля. І тому не диво, що в 1943 р., коли гестапо відбуло ревізію у Святоюрській катедрі і в усіх Святоюрських будівлях, не минуло гоно і приватних кімнат та каплиці митрополичої палати. Під час ревізії гестапівці поводитися, як звичайно, грубо й нахабно. Всюди шукали зброї.

З другої сторони німці знали прекрасно, яким великим авторитетом серед українського населення втішається Митрополит, і тому в перших місяцях німецької окупації відвідували Його частіше й пробували з'єднати собі Його вплив для своєї політики. Митрополит постійно відмовлявся. Тому й відвідини німецьких достойників ставали все рідші, а в 1944 р. не приходив уже майже ніхто з офіційних німецьких осіб, бо німці знали заздалегідь, що Митрополит ніякого заклику, чи відозви до українського населення не підпише, а зате витягне із своїх актів листа від українців у Німеччині, чи з якогось україн-

ського села і питатиметься з добродушною посмішкою, чи і як це можливо, щоб під німецькою владою так гноблено і переслідувано людей. А на такі запити з 1944 р. німцям усе тяжче було відповідати.

Під час німецької окупації, я мав нагоду побувати часто в Митрополита та говорити з ним на різні, головним чином біжучі теми. Під час тих відвідин Митрополит не раз оповідав про свої зустрічі з різними німецькими урядовцями, що приходили до Нього в таких чи інших справах. Дещо з тих розповідей подаю нижче так, як їх запам'ятав. Хоч їхньою темою дуже часто дрібні й буденні справи, але вони може найкраще характеризують Митрополита і Його ставлення до німецького окупанта.

**

Це було зпочатком 1942 р. Увесь Львів був під гнітучим враженням вивозу жидівського населення. Напружену й нестерпну атмосферу вичувалося на кожному кроці. Я зайшов до Митрополита. Митрополит, хоч і не покидав своєї кімнати, докладно був поінформований про події у Львові та з обуренням говорив про поведінку з жидами.

Наприкінці розмови Митрополит сказав: "Я таки рішився написати листа до Гімлера. Напишу йому, що все те, що діється, протриває всякому Божому й людському праву, й домагатися буду, щоб до виселювання жидів, а зокрема до екзекуцій не вживали української поліції. В мене були молоді українські поліцейські і жалілися, що їх змушують до участі в екзекуціях, загрожуючи висилкою до концентраційних таборів, а навіть розстрілом. Тому я мушу написати Гімлерові, що це може мати погані наслідки для німців..." Я завважив, що цей лист ледве чи вплине на поведінку німців, бо переслідування жидів є невід'ємною частиною їхньої політичної системи. На те Митрополит відповів, що він без огляду на наслідки, листа напише і вишле...

Згодом зайшов я знову до Митрополита. Він оповів мені, що з приводу свого листа він мав великі неприємності з боку німецької поліції, але заявив — "від нікого Гімлер не почув ще стільки немилості правди, що від мене. А воно щось значить".

Незабаром після того Митрополит написав з приводу винищення жидів пастирського листа про п'яті Божі заповіді "не убий". У своєму листі Він підкреслив, м. ін., що держава і державна влада не має права вбивати жидів без розбору і тільки тому, що хтось належить до іншої раси. Якщо будь-хто провинився і заслуговує на кару смерті, то над ним треба відбутися судову розправу і довести йому доказами і слідствами вину. Цей пастирський лист, написаний в дуже рішучій формі, був надрукований у "Львівських архієпархіяльних відомостях", що завжди переходили цензуру львівського відділу пропаганди. Цензура держала того разу "Відомості" дуже довго й на інтервенцію духовних кругів прийшла відповідь, що "Ви-

домості” задержало гестапо, яке вимагає, щоб Митрополит змінив те місце листа, в якому він осуджує вбивство невинних людей державою. Митрополит, ясна річ, не погодився. І лист пролежав у цензурі добрих кілька місяців.

Тим часом прийшов 1943 рік. З початком цього року член ОУН застрілив у Львові двох берлінських гестапівців, які приїхали до Львова ліквідувати підпілля та пробували дістатися на нелегальне зібрання підпільників. Зараз після атентату поліція перевела масові ув'язнення серед українців. У зв'язку з цією справою відвідав Митрополита один офіцер гестапо та домагався, щоб Митрополит написав окремого листа з осудженням вбивства представників влади, тим більше, що вбивство може стати приводом до репресій супроти цивільного населення.

Митрополит відповів, що він осуджує кожне вбивство та, що про те Він давно вже написав листа, але задержала його цензура. Офіцер здивувався, як це можливо, й обіцяв цю справу негайно прослідити. Через кілька днів прийшов він знову і вже менше здивованим тоном сказав, що цензура тому задержала пастирського листа, бо в ньому є виступ проти вбивання владою людей. На те відповів Митрополит, що кожне людське життя має однакову вартість і розпоряджатися ним може тільки Бог. Тому свого листа він не змінить, ні не напише іншого. З такою відповіддю офіцер гестапо мусів відійти, а пастирський лист появився незабаром таки в первісній формі.

Не бракувало не раз і трохи веселіших моментів.

До Митрополита приходив, як і до інших українських та польських владик, час від часу **офіцер СД К.**, щоб розвідати про новини та про настрої в терені. Митрополитові були ці відвідини осоружні, але Він не мав можливості спекатися немилого гостя. Але зате Він радив собі інакше.

Одного дня в обідню пору, коли К. зайшов знову, відвідав я Митрополита. Митрополит, який був у доброму настрої, сказав: “Я сьогодні мав місію”. — “Яку?” — спитався я. “Був у мене сьогодні, — відповів Митрополит, — К. за інформаціями. Я говорив йому майже 2 години про життя св. Августина. І, знаєте, він навіть слухав моєї розповіді із зацікавленням, але коли потім почав питати мене про інші справи, то я йому сказав, що — на жаль — я не маю вже часу з ним довше говорити, бо час, призначений на розмову з ним пройшов, і до мене незабаром прийдуть інші люди, що зголосили свої відвідини. І К. рад-не-рад мусів забиратися...”

Іншим разом до Митрополита звернувся телефоном **один високий офіцер** німецької поліції з проханням прийняти його на авдієнцію. Водночас він просив Митрополита прислати йому когось перед тим, щоб устійнити час відвідин. Митрополит попросив мене поладнати цю справу. Я устійнив із згаданим офіцером пору відвідин і тоді він ска-

зав до мене: “Але, знаєте, поговоріть ви, будь ласка, з Митрополитом, щоб він мене часом не випросив за двері. Бо я чув, що Він різних німців уже таки викинув за двері. Якщо б щось такого мало трапитися зі мною, а про це довідалися б люди, то вийшов би скандал”. Я відповів на те, що таке ще не траплялося, бо Митрополит людина тактовна. Все ж я обіцяв офіцерові переказати його прохання Митрополитові. Коли я переказував Митрополитові про мою розмову, спитав я (з цікавості), чи Митрополит справді викинув уже кого з німців за двері. “Викидати, то я не викидав, — відповів Митрополит, — бо не можу, але коли дехто з них поводився, як не слід, то я дзвонив, щоб входив черговий відвідувач”.

До речі, цей поліційний офіцер був у Митрополита, за двері не полетів, а навпаки, — як розказував Митрополит, — поводився дуже коректно. На прохання Митрополита погодився навіть звільнити з в'язниці львівського вірменського генерального вікарія **о. Кастановича**, що був ув'язнений гестапом за виставлювання християнських метрик жидам, за що його мали вивезти до концентраційного табору. **О. Кастанович** зараз після звільнення з в'язниці відвідав Митрополита та дякував за інтервенцію. Йому — звільнюючи його — заявили, що своє звільнення він завдячує Митрополитові.

Ще більший респект перед Митрополитом мав керівник відділу праці при уряді ГГ п. Струве. Був це звичайний суб'єкт із шевської крамниці, що крім народної школи мав покінчений один рік торговельної. Бувши старим партійцем, після приходу нацистів до влади, він скоро авансував на гавляйтера і в такому характері його вислано до ГГ переводити “арбайтсайнзац”, тобто висилати все, що живе, на працю до Німеччини. Мало інтелігентний, безогляний у своїй поведінці — вибрався він до Митрополита з домаганням, щоб Митрополит пропагував виїзд українців на працю до Німеччини. Але ж, як оповідали очевидці, вже у ждальні бутний п. Струве втратив зовсім свою впевненість і нагадував радше схвильованого школяра перед екзаменом. Як проходила його розмова з Митрополитом, докладно не знаю, але ж чув тільки потім, що Митрополит прочитав йому весь час листи від робітників з Німеччини (в Митрополита таких листів було сотками), в яких вони жалілися на погані умовини праці в Німеччині, на недостачу релігійної опіки, тощо. Розмова закінчилася тим, що п. Струве не тільки, що не мав відваги висловити свого домагання в справі підтримки вербункової акції до Німеччини, але й обіцяв навіть зробити все, щоб життєві й побутові умовини робітників у Німеччині покращали. Обіцяв також уможливити українським священикам виїзд до Німеччини, де б вони могли нести релігійну опіку українським робітникам. Очевидно, з тих обіцянок майже нічого не вийшло, але п. Струве більше не зважився відвідати Митрополита. Думаю, що й іншим відраджував туди йти.

Востаннє я бачив Митрополита в половині липня 1944 р. Він лежав хворий і просив мене зайти до Нього, бо мав передати листи до Кракова. Поруч усіх хворіб постигло Митрополита запалення сугавів пальців здорової (не спаралізованої) руки. Але ж Він був, як завжди, в погідному настрої, жартував, розпитував про ситуацію і вкінці спитався, коли я їду. Я відповів, що ще цього ж самого дня увечорі. Тоді Митрополит сказав: “Ну, то я маю до вас прохання. Може так бути, що ми вже не зустрінемося в житті, тому прошу вас, помоліться за мою душу”. Здивований таким проханням, я пробував говорити, що “за яких три дні вертаюся назад до Львова, що Ексцеленція видужають, що війна закінчиться щасливо і що ми ще поїдемо з Митрополитом на свято віднови української держави до Києва”. “Ну, ну! Це все гарно й добре, — відповів на те Митрополит, — але я старий, можу забути до того часу, тому прошу вас про це вже сьогодні”. Я попрощався з Митрополитом і виїхав зі Львова.

Через кілька днів Львів зайняли советські війська і я вже Митрополита більше не бачив..

Опустілий і сумний сьогодні львівський Юр, як і сумна сьогодні вся Галицька земля. Не стало Великого Митрополита. Не зберуться в Його палаті в навечер'я св. Андрія представники українського громадянства, щоб вітати Його з іменинами. Не появиться величчя патріярша постать Митрополита Андрія, не почуємо Його мудрих слів, по́тихи та розваги.

Але ж в андріївський вечір наші думки линутимуть із чужини туди, в далекий Львів — на Святоюрську гору, де жив, діяв та молився Великий Митрополит... І не знайдуть Його там. І понесуться, наче б крадькома, наші думи на Личаківське кладовище, на могилу Митрополита, щоб разом із білими плахтинами снігу впасти привітом на Його могилу.

о. Білос

“НІХТО ТЕПЕР НЕ СМІЄ СКАЗАТИ, ЩО НАШЕ ДУХОВЕНСТВО НЕ ЙШЛО З НАРОДОМ!”

Від Редакції: На сторінках українського католицького місячника “Голос Спасителя”, що його в Йорктон, Саск., Канада, видають наші Отці Редемптористи, появилася ще в 1952 р. (ч. 10 за жовтень, стор. 14 — 16) стаття о. Білоса — “В десяти роковини”. З уваги на те, що згадана стаття є спогадом про відвідини наших священників-в'язнів з Берези Каргузької, — Слуги Божого Митр. Андрія, а про цю подію є дуже мало історичного матеріалу, передруковуємо її в цілості.

Вибух II-гої світової війни застав мене в Березі Картузькій — тобто в сумної пам'яті концентраційному таборі Польщі. Зайво було б подавати опис жахливих переживань, перед якими блідне Данте із своїм описом пекла! Зайво — бо хто не переживав, хто не бачив на власні очі, тому тяжко повірити, що людина дійшла до такого озвіріння і то в державі, що афішувала себе всюди “передмур'ям християнства на Сході”. Зрештою описів німецьких і більшовицьких концентрацій є в часописах досить і все те саме відноситься і до польського концентрараку, бо хрін — де б він не виріс, має все однаковий смак.

Коло 20-ти тисячну масу запроторених у Березі, яких, за словами коменданта табору, мали “перемінити на гній для польської землі”, становили майже тільки українці, для яких ця “шляхетна” інституція була створена за німецькими зразками.

Православних священників було лише двох — зате нас, греко-католицьких було 14. Горіло тому священникові, що про нього знали наставники, що він український священник. Всю свою безсилу лють з приводу пресумного положення “передмур'я” намагались наставники вилити на нас, — а коли вже врешті переконались, що німець не жартує, і треба буде втікати — то 10-го вересня 1939 р. вибравши щосильніших в'язнів, заклали міни під бльок, щоб одним махом всю 20-ти тисячну масу ненависних “зрадників” перемінити в гній.

Однак не все вдаються злим їхні диявольські пляни! Бо вже 19-го вересня вранці так несподівано загналися німецькі танки під табір, що наші “лицарські” наставники не встигли підпалити льонтів під мінами, що їх по 6 примістили у підвалах кожного бльоку.

Так то холодний поліський ранок 19 вересня застав нас вільними. Хоч фізично цілковито вичерпані, в синяках, струпах, ранах і з безліччю вошей в рештках лахміття, що лишилось як спомин з колишньої одежі — але ми були вільні!

Галичани перші сформували похід (вісімками) і “група Львів” вирушила на Захід, щоб скоріш і далше від підмінованих бльоків, де кожний пережив стільки лиха і понижень, де так багато наших товаришів найшли мученичу смерть — відійти.

Після 6-денної мандрівки наш похід живих кістяків, по різних пригодах, добився до Білої на Підляшші. Помолившись перед церквою, в якій колись спочивали тлінні останки свщм. Йосафата після видобуття їх з ріки Двини, ми поділилися на малі групи й взяли напрям Холм-Львів.

В нашій групі, що складалася з 15 людей, був о. д-р К. зі Львова. Два тижні тяжких маршів пісками Полісся, Підляшшя і Холмщини — і ми добилися на силу до Львова. Львів мав нового господаря. Він принишк, затаїв віддих, над ним висіла гроза!

Переночувавши в о. д-ра К., вранці вирушили ми на Святоюрську Гору, бо ми хотіли почути слово з уст Пророка, якого пророцтво сповнилося на наших очах.

Будучи богословом, я слухав викладів Митрополита. Хоч було то ще 5 років до війни, то вже тоді Митрополит раз під час викладу змалював нам прихід більшовиків до Львова. З такою докладністю і певністю говорив тоді Митрополит про будуче, мов розповідав про недавні минуле. Тоді ще на політичному овиді не було ніяких познач грядучої тучі, навіть найбільші політики не натякали про будучу катастрофу Європи. Згадуючи той факт, ми постановили побачити Пророка і найти в нього полегшу для прибитої і зболеної душі.

Хоч була рання година, Митрополит прийняв нас. Переступивши поріг залі прийнять, ми мовчки стали біля порога. Мені здавалося, що я став перед могутнім дубом, який вріс глибоко в рідну землю і ніяка буря його з неї не вирве. Буря-гроза прийшла, все принишкло, лише Він стоїть сміло й непохитно на своїй стійці. Маєстатична голова у вінку білого волосся, як у Бога Саваота на образах, похилилась вперед, брови над синіми і, як небо, притягаючими очима стягнулись. Хвилю вдивлявся у нас Митрополит і Його ліва рука натиснула електричний дзвінок. З'явився дверник і Митрополит зворушенням голосом попросив закликати фотографа. Ледве дверник вийшов, як Митрополит промовив до нас піднесеним голосом:

“Дякую вам, отці, що ви були представниками Церкви там, де були представники всіх кляс народу! Ви взяли участь у всенародньому терпінні”. Митрополит сильно підніс голос, мовби протестував перед кимсь: **“Ніхто тепер не сміє сказати, що наше духовенство не йшло з народом!”**

Сколихнулось повітря від сильного голосу Велетня, порушився величезний карпатський орел, що звисав над кріслом Митрополита, порушилися на стінах портрети славних владик нашої Церкви, мов би потакнули Великому Митрополитові.

Перевівши віддих, говорив Митрополит уже спокійно і переконливо:

“Найкраще признання, це признання від ворога. Ворог належно оцінив вашу працю для Церкви, народу, дорогі отці, і дбайливо, як бачу, виписав похвальну грамоту на ваших головах і чолах — приступіть і клякніть!”

Ми відрухово впали навколішки у стіп Митрополита, а Він, нахилившись із свого візочка-фотеля, поцілував наші вкриті синяками голови. — “Оце вам моя печать на ваші грамоти!”

Як довго стримувана греблею ріка прорве перешкоду і котить нестримно свої води, змітаючи все, що лежить на її шляху, так довго стримуваний біль у наших душах витриснув потоком сліз. Жаль, біль, наруга й все, від чого скам'яніла душа перейшла поза межі болю — все те змивали наші сльози і на душі робилось якось легко і погідно. Ми плакали, а Митрополит дивився кудись понад наші голови, задивлений у якісь кращі світи.

Шкода, що якийсь фотограф не схопив тоді Митрополита на клішу! Це певно був би унікат між численними світлинами і портретами Митрополита!

Коли ми почали соромитись нашого плачу, прозвучали слова Митрополита, наче зловіще пророцтво старозавітного пророка:

“Плачте, отці, бо нам тепер остався тільки плач!”

Митрополит попросив нас розповісти про наші переживання в Березі. Не довго нам довелось розповідати, бо зголосили Митрополитові прибуття делегації від мешканців Львова в дуже наглій справі.

Ми встали до відходу — о. д-р К. попросив дозволу і благословення на відхід за кордон. Уділивши йому благословення, звернувся до мене Митрополит з проханням, щоб я, будучи у Львові, при найближчій нагоді прийшов докінчити перерване оповідання.

о. І. Гаврилук

ВИІМКОВИЙ ЮВІЛЕЙ!

В дні 17-го лютого 1982 року сповниться Їх Блаженству Патріархові Йосифові, голові Помісної Української Католицької Церкви, дев'яност років життя.

В цей благословенний день віддасть Йому поклін наш народ, вірні нашої Церкви, як одному із найвизначніших синів Українського Народу та Української Католицької Церкви.

В цей день зійдуться довкола свого голови всі наші Ієрархи й численні вірні, щоб разом із Їх Блаженством подякувати Господеві в часі св. Літургії за це, що зберігав Його і дав дожити так глибокого віку. Усе своє життя наш Патріарх Йосиф віддав на службу нашій Церкві і нашому Народові. Слуга Божий, митрополит Андрій, доручив Йому виховання молодого богословського доросту, що Він так успішно виконав як ректор спочатку Духовної Семінарії, а відтак Богословської Академії у Львові. Цій великій справі Блаженніший Патріарх присвятив першу третину свого найбільш активного життя. Вже як духовний провідник Львівської митрополії, як владика Митрополит, своїм мучеництвом, терпіннями, засланням, жертвою й кров'ю Блаженніший Патріарх Йосиф освятив свою Церкву другою третиною свого життя. Як найвищий Єрарх-Патріарх і авторитет своєї Церкви й Народу, Їх Блаженство очолив свою Церкву, виборов Їй своє місце в родині Східних Помісних Церков і для цієї ідеї Блаженніший віддав третю третину свого трудолюбивого життя.

Чудом Божим, за старанням св. п. папи Івана XXIII-го, після сімнадцятилітнього заслання на Сибір, мук і поневіряння, — вдалося Блаженнішому вийти на волю в місяці лютому 1963 року.

Він став Ісповідником Віри, світлим взором стійкості у вірі, став світлом для Вселенської Церкви.

Покійний Архиепископ Бостону в Америці, кардинал Ришард Кушінг ще в 1962-му році сказав про Блаженнішого Йосифа такі слова: "Яким Церковним Мужем є цей чоловік Божий? Це вчений великої слави. Він один із великих Ісповідників віри в наших часах. В довгій історії Церкви є мало або зовсім немає Ісповідників і Мучеників за Віру, що могли б перевершити це терпіння. В початках Церкви, християн кидали на жир левам, їх мучили, морили голодом, розпинали і палили на костирі. Але ці терпіння тривали коротко, порівняно із довгим ув'язненням та тортурами ума й тіла Архиепископа Сліпого майже продовж третини Його сороклітнього священства. Ось чоловік Божий, Другий Христос! Досі стійкий у своєму покликанні".

Справді, хіба Боже провидіння вибрало Світлу Особу Блаженнішого Йосифа, щоби провадив нас і нашу Церкву в тяжких часах другої половини 20-го сторіччя. Теж саме Провидіння Боже дозволило Йому вже тепер, як Патріярхові Помісної Української Католицької Церкви — побіч Вселенського Папи з Ватиканського центру, Її очолити, провадити Її, розбудовувати. Блаженніший Патріярх Йосиф виробив для неї статутувий устрій, надав Їй Синодальне Управління та завершив Її гідністю рідного Патріярхату. Ту велич духовного Провідництва Їх Блаженства історія Вселенської Церкви напевно запише. Тож Блаженніший Патріярх Йосиф дав приклад Архипастирських подорожей по всьому світі і показав справжній взір апостольського душпастирювання. Правдоподібно Його слідами поспішили останні Христові Намісники — Вселенські Архиперіи.

Смілива й безкомпромісова постава Блаженнішого впровадити народну мову у молитовних розмовах з Богом без сумніву вплинула на подібне рішення і у латинській Церкві, щоби вкінці залишити "незрозумілу латинщину" в літургії та впровадити також і там живу, зрозумілу всім вірним мову.

Одноголосне схвалення Отців Вселенського II-го Ватиканського Собору пропозиції Блаженнішого Патріярха Йосифа — щоби Київсько-Галицьку Митрополію поставити в гідність Патріярхату, вже ніхто не заверне. Ініціатива Їх Блаженства стала вже законом, схваленим Вселенським Собором та Вселенським Архиперієм. Цей закон одностайно прийняли Отці Архиепископського Синоду Помісної Української Католицької Церкви 29-го вересня 1969 року такою постановою: "В часі II-го Ватиканського Вселенського Собору ми станули виразно, згідно з Декретом для Східних Церков на патріяршому становищі і на ньому будемо стояти і далше продовжувати нашу працю".

Величавим успіхом Блаженнішого Патріярха Йосифа був факт, що остаточно Синодальне Управління Помісної Укр. Католическої Церкви заперечило права Московського Патріярхату господарити у нашій Церкві. Авторитет Блаженнішого Патріярха привернув нарешті "забуті чи

тенденційно приспані закони“, правила й привілеї Берестейської Унії і вони поступово впроваджуються в наше духове життя. Зокрема треба повітати оживлене Блаженнішим Патріярхом право нашої Церкви до жонатого клиру. Віймковою дбайливістю та постійними стараннями наш Блаженніший Патріярх доповнив і збагатив світовий осередок християнства “Вічне Місто” — Рим, центр краси, слави й сили християнської спадщини — величавими й вибагливими свідченнями української духовности — Патріяршим храмом св. Софії, Українським Католицьким Університетом, Студіоном, Музеєм, Патріяршим Двором і т. п.

Всі ці многі і цінні дарунки й надбання для нашої Церкви і Рідного Народу, а останньо наполегливі старання нашого Блаженнішого Патріярха про забезпечення спадщини і свідоцтв мучеництва Українського Народу, прискішення справи канонізації Слуги Божого, світлої пам'яті Митрополита Андрія та інші труди сплели цінний і вічний вінок для Маєстатичної Постаті нашого о. Ректора Богословської Академії у Львові, а сьогодні величного й незломного Мученика, Святителя, Провідника і Глави нашої Церкви, нашого Блаженнішого Патріярха. За всі ці подвиги складаємо наш синівський поклін вдячності та просимо Всевишнього Господа, щоби силою, славою, кріпким здоров'ям та Своєю поміччю зберігав нам Дорогого нам Блаженнішого Владикау Йосифа ще на Многі й Благі Літа.

о. І. Сиротинський

ВРАЖЕННЯ З ЮВІЛЕЙНИХ СВЯТКУВАНЬ НА ЧЕСТЬ БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА В РИМІ (13. ІІ. — 21. ІІ. 1982)

Вправді святкування 90-річчя Блаженнішого Патріярха Йосифа відбулись у місяці лютому й уже проминули, однак, оцей 1982-ий рік повністю буде для нас ювілейним роком, тому багато місця присвячуємо цій небуденній події, щоб про все розповісти також тим, які не були учасниками святкувань у Римі, та щоб залишити тривалу згадку.

До Риму з'їхалось з цієї нагоди несподівано велике число Божого Люду, тобто мирян враз із своїми священиками та владиками, щоби бути учасниками рідкісного і великого, дійсно патріяршого ювілею, з нагоди 90-річчя з дня народин Блаженнішого Патріярха Йосифа. То була виняткова Божа ласка, що українська земля — золоте Поділля — дало 17-го лютого 1892-го року нашій Церкві і Народові сьогоднішнього Патріярха Йосифа, а тепер, 17-го лютого цього року, ми

могли бути учасниками святкувань 90-річчя життя нашого Достойного Соленізанта.

З нагоди завершення 90-річчя свого життя, видав Блаженніший Патріярх Послання до своїх владик, священників, монахів та всіх вірних в Україні, на засланнях та на поселеннях у цілому світі. Це послання повинні ми всі докладно прочитати, його напрямні запам'ятати та текст його для себе зберегти, бо це поучення батька своїм духовним дітям; це завіщання, що його повинні ми всі виконувати. Словом своєї любови, а водночас архипастирської журби і печалі, звертається Блаженніший Патріярх до свого Духовного Стада, до дорогого українського народу, якого він є сином та якому старався весь свій вік служити. З особливо щирими словами розради та потіхи звертається Блаженніший Патріярх Йосиф до поневолених братів, "обнімаючи їх у своєму серці", хоч земські простори та людські кордони відмежовують нас. Блаженніший Патріярх дає їм велике признання та поклін за це, що на своєму хресному шляху вони не впали на коліна перед поганським божком Ваалом, але безстрашно аж до останнього віддику свого земського життя пройшли зі силою Святого Духа геройський шлях ісповідництва і мучеництва. Блаженніший Патріярх пригадав, що наша Церква в Україні тільки позірно є мовчазною, бо вона говорить голосною, зворушливою мовою кайдан, про що в 1945-му р. писав своє звернення в Україну тодішній Папа Пій XII такими словами: "... І хоч Ви в кайданах, то самі Ваші кайдани ще повніше і краще голосять та проповідують Христа..." Крім цього всього, терпіння і переслідування поневолених наших братів струснули навіть присланим сумлінням цілого світу і це, в якійсь мірі, призвело нинішній світ до застанова про людські права та оборону людської гідності, а серед них найважливішими є загальнолюдське право на ісповідання Бога та право на свободу релігійних переконань.

У своєму Посланні Блаженніший Патріярх Йосиф сильно наголошує важливість приготувань до ювілею 1000-ліття Хрещення Русі — України, що його будемо врочисто святкувати в 1988-му році. Очевидно, нашим поневоленим братам тяжко під цю пору думати про якісь зовнішні приготування до 1000-ліття Хрещення України. Однак, їхнє терпіння за християнську віру наших предків є найкращим свідченням про наше християнство для цього ювілею. ✓

З нагоди 1000-ліття українського християнства, ми тут у вільному світі маємо досягнути глибоку обнову нашого християнського життя, яке дало нашій Церкві великих святих, як Володимира Великого, св. Ольгу, Бориса і Гліба, Антонія і Теодосія Печерських, а відтак численних ісповідників та мучеників за єдність Христової Церкви.

Вдумуючись у грандіозний життєвий змаг Блаженнішого Патріярха Йосифа за свободу Української Церкви та за її повноправність в лоні всієї Вселенської Церкви та під надхненням зворушливих думок Послання, виданого при патріяршим соборі св. Софії в празник

Стрітєння Господнього, дня 15-го лютого 1982-го року, Божий Люд з цілої української діаспори численно прибув до Риму, щоб узяти участь в ювілейних патріярших святкуваннях, що тривали від 13-го до 18-го лютого. Очевидно, найголовніший день — це 17-те лютого, цебто дата народин Достойного Ювілята. Цей святковий день мав особливо богослужбовий характер, бо в год. 11-ій рано відслужено Соборний Молебень в наміренні Блаженнішого Ювілята з участю владик, духовенства та великого числа вірних. Це було в базиліці св. Петра, при мощах св. Йосафата. В год. 4-ій по полудні Блаженніший Патріярх Йосиф, у співслуженні дев'ятох владик та понад шістдесятох священників, відслужив Торжественну Соборну Архиерейську Святу Літургію в патріяршій соборі св. Софії. Патріярший собор був вщерть виповнений вірними Української Помісної Церкви, які “єдиним серцем і єдиними устами” всенародним розспівом молитовно благодарили Господа, що післав нам великого Провідника і Батька, а водночас молились до Бога, щоби дозволив ще довго бути під проводом Блаженнішого Патріярха Йосифа. Події ювілейних днів відбувались у соборі св. Софії, в залах Українського Католицького університету, в церкві Жировицької Божої Матері й у Патріяршому дворі, в залі Малої Духовної Семінарії та в обширному приміщенні пансіону “Домус Маріє” при вія Авреля, де замешкало велике число прочан, також тут проходили наради IV Конгресу Мирян і тут теж відбувся святковий обід — гостина для вшанування Достойного Ювілята.

В суботу 13-го лютого з'їзджались українські прочани на врочисті святкування та приміщувались у різних пансіонах, уже заздалегідь замовлених, тому що наша гостинниця у Патріяршому Дворі не могла прийняти такого великого числа учасників. В неділю 14-го лютого, Преосв. Іван Прашко, владика з Австралії, відслужив Св. Літургію в соборі св. Софії і тим був започаткований IV-ий Конгрес Мирян, що тривав два дні і відбував свої наради у великій авлі пансіону “Домус Маріє”. Цей Конгрес мав три сесії на протязі двох днів, як то вже було сказано, а відкрив його проф. Петро Зелений з Бельгії, голова Українського Світового Патріярхального Об'єднання. Теми нарад Конгресу були ось такі: “Наша Церква як Помісна Одиниця Вселенської Церкви”; “Ювілей 1000-ліття Хрещення Русі — України”; “Релігійне життя наших громад на поселеннях”.

Доповідачами були: митрополит Степан Сулик з Філядельфії, о. Михайло Гринчишин, ЧНІ, зі Саскатуну, д-р Василь Маркус з Шикаго. Співдоповідачами були: о. архимандрит Любомир Гузар з Риму, д-р Кирило Митрович з Англії, о. д-р Ігор Мончак з Монтреалу, д-р Мирослав Лабунька з Філядельфії, д-р Аркадій Жуковський з Парижу, Преосв. Владика Інокентій Лотоцький з Шикага та о. митрат Іван Шевців із Сіднею в Австралії. Імена доповідачів і співдоповідачів подані тут за таким порядком, як слідували поодинокі сесії. Всі теми були цікаві, корисні та гарно опрацьовані. Конгрес закінчився в по-

неділок 15-го лютого спільною вечерею та словом до учасників о. проф. д-ра Івана Гриньоха з Мюнхену, який зробив вдумливі підсумки та подав перспективи на майбутнє. При цьому треба ще згадати, що о. проф. д-р Іван Гриньох одержав з рук Блаженнішого Патріярха найвище священиче відзначення митрофорного протоієрея й у часі Архирейської Літургії цього дня був, за приписами обряду, наділений цією гідністю в соборі св. Софії.

В рямцях IV Конгресу Мирян відбулась Сесія Молоді, у вівторок 16-го лютого, у приміщенні Малої Духовної Семінарії. Провідною думкою нарад була тема “Бути з Христом — бути в Церкві, це виклик для сучасної молоді”. Після гарних доповідей молодих прелегентів, відбулась дискусія, яку підсумував о. Іван Кротець з Шикаго, відданий та спосібний виховник і провідник молоді, а при цьому знавець обряду, церковного співу і диригент хорів.

Сесія молоді була дуже приємною і несподіваною подією та корисною частиною у програмі Конгресу, за що належиться признання організаторам. У цій сесії взяло участь понад сто студентів, головно з Європи. Була теж студентка з Торонта і це з нашої парафії, що не так давно співала в нашому церковному хорі та закінчила наші Курси Українознавства, — Ганя Барабаш, а тепер є у Франції, де на університеті студіює французьку мову. Вона спеціально приїхала на ці святкування до Риму.

Цього самого дня, але в авлі Українського Католицького Університету, відбулась Сесія Українського Богословського Товариства, на якій виголосили доповіді: о. проф. д-р Іван Гриньох на тему “Почитання Пресвятої Богородиці в нашому обряді та в нашій Літургії” та о. д-р Іван Хома на тему “Правна сторінка Екзархатів, устанавлених Слугою Божим Андрієм”. Відомо, що митрополит Андрій, в часі, коли на східніх теренах розпадалась советська влада, устанавив на землях України, Білорусі та Росії нові екзархати, для яких назначив екзархів, а саме: до Києва назначив свого коад'ютора, архієпископа Йосифа Сліпого, на Волинь, Холмщину і Підляшшя — Преосв. Николая Чарнецького; на Росію свого брата о. архимандрита Климента Шептицького, а на Білорусь — білоруського священика з Чину Єзуїтів східнього обряду, о. Антона Німанцевича, що був духовником і професором моральної теології в Папській Семінарії Східнього Обряду в Дубні на Волині. Обі згадані доповіді були цікаві та вартісні, однак задовгі і тому не було часу на запити чи дискусію. Треба, однак, сподіватись, що будуть надруковані в кварталнику “Богословія” і зацікавлені можуть з ними заізнатись.

Також відбулись наради Священичого Товариства ім. св. Андрія в залі “Домус Маріє”. Відбуто Загальні Збори і Головна Управа, за ротційною системою, перейшла з Європи до Австралії. Редагування і видавання “Ниви” передано знов Канадській Області, а, до речі, до То-

ронта. Обговорювано ще й інші справи, однак, із-за браку часу, не вичерпано корисної дискусії.

Цього дня, 16-го лютого, в пополудневих годинах Блаженніший Патріярх Йосиф прийняв на окремії авдієнції нашу групу канадських прочан під проводом Преосв. Владики Кир Ізидора. Блаженніший Патріярх зійшов до авлі університету та зайняв місце на своєму сидженні у стіп ікони Пресвятої Богородиці. Преосвященний Владика всіх по черзі представляв, а ми складали побажання, давали дари та приймали патріярше благословення. На кінець, Блаженніший Патріярх сказав до нас своє слово подяки за прибуття на святкування, за привітання, за щедрі дари — не тільки ті матеріяльні, але ці, що були виявом любови, щирости та розуміння наших ідеалів, для яких ми всі повинні спільно працювати в згоді та єдинонмслії. Відспіванням многоліття закінчилась оця наша благословенна і щаслива зустріч з нашим Блаженнішим Патріярхом. Так гарно закінчили ми цей день — вівторок, 16-го лютого, та поїхали до своїх приміщень на вечерю, щоб вже приготувитись до завтрішніх святкувань ювілейного дня народин Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Про дату 17-го лютого 1982-го року можна б висловитись словами воскресної пісні: “Цей день, що його дав нам Господь, радіймо й веселімся в ньому”. Так воно і було, бо бачили ми в цьому дні нашого Духовного Батька, Голову нашої Церкви, українського Патріярха в здоров’ю, який радів, що Його вірні діти з’їхались з усієї вселенної, щоб привітати та зложити Достойному Соленізантові свій поклін та подякувати за всі його труди і жертви для кращої долі Української Церкви і Народу в майбутньому.

Як уже було сказано, середя 17-го лютого, був то богослужбовий, благодарний день, до якого всі приготовлялись, щоб його гідно відзначити та найбільш святково й молитовно провести. Вже ранком з усіх приміщень свого перебування в Римі наші прочани поспішали до базиліки св. Петра, де в год. 11-ий був відслужений Соборний Молебен, при мощах св. Йосафата, з участю всіх владик, священиків та великого числа вірних, а співав дівочий хор “Діброва” з Мюнхену в Німеччині під орудою Марії Гарабач. Це була не тільки особливо врочиста, але й символічна богослужба, бо Українська Помісна Церква молилась про многі ще і благі літа для свого Патріярха в центральному храмі християнського світу, при мощах українського Святого та поблизу гробу первопрестольного і верховного апостола Петра. Друга частина літургійних святкувань того ювілейного дня, а, до речі, найважливіша, відбулась у патріяршому соборі. В год. 4-ий по полудні зібрались владики, священики та семінаристи-прислужники в приміщенні Українського Католицького Університету й у процесійному ході перейшли до собору Св. Софії, яка по береги була виповнена вірними. Запах благовонного кадила та всенародний літургійний спів богомільних прочан немов пригадував, що ми сьогодні, “залишивши

всі наші життєвські печалі”, прийшли прославляти враз із Херувимами милосердного Бога та подякувати, що дозволив нашому Архипастиреві дожити цього рідкісного патріяршого віку з вірою, що Боже Провидіння збереже його ще й до святкувань 1000-літнього ювілею нашої Церкви. Враз із Блаженнішим Патріярхом зайняли місця при престолі 9 владик, понад 60 священників, у цьому числі 10 митрофорних протоієреїв та протоархимандрит Василіянського Чину о. Ізидор Патріло; дияконував о. Гліб Лончина, студит із Студіону в Капель Гандольфо; прислужниками були студенти богослов'я при Українському Католицькому Університеті з Колегії св. Софії. Після евангелія о. архимандрит Любомир Гузар, який сповняв ролю патріяршого капеляна, привітав Владислава кардинала Рубіна, префекта Конгрегації для Східних Церков, що прибув сюди, як делегат Папи. Кардинал прочитав листа-побажання від Папи Івана Павла II для Блаженнішого Патріярха Йосифа, що був написаний в українській мові. Папа у своєму листі підкреслив, що Блаженніший Ювілят є “знаменом пошани та являється цією постаттю, до якої звертаються вірні Української Католицької Церкви на батьківщині та всі, що є розсіяні по всьому світі”. При цьому Папа виявив і свою прихильність та передав найкращі побажання всього добра та подяку Господеві за всі дари і добродійства, що їх Господь зсилав на Достойного Соленізанта, протягом довголітнього його життя. До папських побажань додав наприкінці кардинал Рубін також свої привітання і побажання “многих літ”.

Блаженніший Патріярх сказав відтак і своє духовне слово, дякуючи Папі за привітання, а при цьому згадав прихильність покійного Папи Івана XXIII, який причинився до його визволення із советської каторги. Блаженніший Патріярх далі говорив про страждальний шлях цілого українського народу та свій особистий, підкреслюючи при цьому постійну опіку Божого Провидіння. Блаженніший закликав усіх бути стійкими та видержати в вірі й у змаганнях за права нашої Церкви. Богослужба Св. Літургії проходила дуже святково і торжественно. В часі Великого Входу, подібно як то було х базиліці св. Петра 1975-го року, митрофорний протоієрей о. д-р Іван Гриньох тер у соборі св. Софії врочисто проспівав “Блаженнішого Отця Йосифа, Патріярха Києво-Галицького й усієї Русі, нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своім завжди, нині і повсякчас, і на віки віків”.

Кілька років тому цей самий заклик був якоюсь неочікуваною несподіванкою не тільки для чужих церковних достойників, але і для своїх, що не вірять чи не розуміють своїх прав, а при цьому слабих духом. Сьогодні це було немов щось більш нормальне, бо найвищий представник Церкви, як делегат Папи, що був приявний, “не прогнівався” за це і наступного дня брав участь у бенкеті на честь Блаженнішого Патріярха, а наші владика “не злякались” і не мусіли немов оправдуватись, що це “не їхня вина”. З цього слідує висновок, що одні і другі бачать негнуту волю Блаженнішого Патріярха Йосифа, який

витривало і справедливо прямує до осягнення належних прав нашої Церкви за своїм кличем “пер аспера ад астра”. При кінці богослужби Блаженніший Патріарх вніс многоліття Вселенському Архидієєві, священнослужителям і українському народові, а наш Торонтонський Владика — многоліття Блаженнішому Патріярхові Йосифові. Після Св. Літургії Блаженніший Патріярх виходив достойно в супроводі численної процесії при звуках і співі “Молитви за Патріярха”, а присутні учасники, на знак великої пошани, відданости і любови, кидали червоні рожі (заздалегідь приготовлені) під ноги Достойного Ювілята, свого Патріярха та Дорогого Батька.

Відтак, у приміщеннях Українського Католицького Університету, Блаженніший Патріярх Йосиф приймав гостей перекусую. Довго ще прочани не розходились з гостинного батьківського дому, немов хотіли б повторити слова апостола на Таворській Горі: “добре нам тут бути”. Вправді, там апостоли оглядали сяйво Христового Божества, але тут ми бачили в достойній постаті Блаженнішого Патріярха Йосифа святі ідеали нашої Многострадальної Церкви та поневоленого Українського Народу. Однак, в цьому ми бачили також і візію перемоги добра над злом та надію на наше світле майбутне.

Так гарно, торжественно і радісно закінчився цей незабутній Літургійний День, свято Української Помісної Церкви на подяку за Боже благословення для нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа та з просьбою о Божу поміч на майбутне.

Важливою подією і, до речі, офіційним закінченням ювілейних днів був святковий обід-гостина в четвер 18-го лютого, в год. 1-ій з полудня, у великій залі прийнять пансіону “Домус Маріє”, де також перебувала більша кількість наших прочан. В год. 9-ій рано того дня була відслужена Соборна Архидієєвська Св. Літургія в церкві Жировецької Богоматері, де також є Патріярший Двір, а в ньому — гостинниця для наших прочан і туристів, а також цінний музей наших вартісних пам’яток. Господарі святкового обіду плянували приготувати цю гостину в добірній гостинній залі “Гільтон” готелю, однак, на перешкоді цьому рішенню була непевність щодо участі так великої кількості прочан, головнo, з огляду на зимову пору року. Як виявилось пізніше, ті вагання були нереальні, бо гостинна зала пансіону “Домус Маріє”, що величиною може не менша від цієї, що у “Гільтон” готелі, не тільки що була виповнена вщерть, але треба було ще доставляти столи в бічних кімнатах. З певністю, приблизно около 700 осіб засіло разом з Достойним Ювілятом при святкових столах. Господарем гостинної імпрези був проф. Леонід Рудницький з Філядельфії. За головним столом, біля Блаженнішого, сиділи митрополити, кардинал Рубін, владика, голландський священник о. Венфрід ван Страатен, отці архимандрити — Ізидор Патрило та Любомир Гүзар, патріярший канцлер і незаступимий помічник Блаженнішого о. митрат д-р Іван Хома, голова Наукового Богословського Товариства — о. митрат д-р Іван Гри-

ньою, відпоручники Конгрегацій, представники наших національних, політичних та суспільних установ і організацій. Трапезу поблагословив Блаженніший Патріарх і зачалась гостина, якою приймав Батько своїх духовних дітей, що з'їхались із далеких поселень із щирими побажаннями, з нагоди цього ювілею. Після обіду відбулась коротка мистецька програма, в якій виступали солістка Одарка Мазурик з Парижу, а при фортеп'яні о. Гліб Лончина, та дівочий хор "Діброва" з Мюнхену, про якого вже була згадка. Святкове слово мав наш Торонтонський Преосвященний Владика, який у гарних порівняннях представив величну постать Блаженнішого Патріарха Йосифа, як Голову Української Помісної Церкви, нашого Патріарха, Страдника й Ісповідника Віри, на тлі його життя, праці і страждань. Наспіло так багато письмових привітів, що господар імпрези відчитав тільки кілька їхніх наголовків. Зокрема зворушливо прозвучав письмовий привіт із Сибіру від засланих наших братів і духовних дітей Патріарха-Ювілята, що його прочитано повністю. З усних привітів, на особливу увагу заслуговує слово о. Ван Страатена, який є основником і головою міжнародного релігійного харитативного товариства під назвою "Церква в Потребі". Він збирає і організує датки на цю ціль, а водночас із згаданого фонду дає великі жертви на церковно-релігійні потреби. Слід сказати, що цей голландський священник є великим приятелем нашого Блаженнішого Патріарха і це потвердив він уже не раз щедрими своїми датками на потреби нашої Української Церкви не тільки тут, на поселеннях у вільному світі, але також для нашої Катакомбної Церкви в Україні. Отець Ван Страатен дає стипендії для наших студентів богослов'я, фінансує видання наших літургійних книг і молитовників, що їх пересилав уже в Україну; він теж фінансує і видає в різних мовах ілюстровані публікації про переслідувану Церкву в Україні та її мучеників. У своєму слові на бенкеті о. Ван Страатен заявив, що Українська Церква з Ісповідником Віри у провіді заслуговує на те, щоб її патріархат був визнаний. Він також проголосив, що його організація призначила в 1982-му році для потреб Української Церкви у світі один мільйон доларів, а в наступних роках ця сума буде знов повторена та й ще побільшена.

Відтак слідували ще інші усні привітання, а це від наших установ і організацій. Завершенням святкової гостини та пропам'ятним кінцевим акордом цієї гостинної імпрези було слово Блаженнішого Патріарха. Це було слово любові, прихильності і подяки дітям, що прийшли до батька в гостину, а при цьому пригадка і заклик до одностійності і жертвенної праці для своєї Церкви і Народу.

"Дякую Вам і, в батьківській любові, обнімаю Вас, як добрий батько, як син українського народу, як Ваш рідний брат по крові", — говорив Блаженніший Патріарх. А далі, продовжуючи своє слово, Блаженніший казав: "Вітаєте мене, як свого рідного Патріарха, перемника духово-релігійної та національної спадщини — Церкви Києва

й усієї Русі та її світлих митрополитів від Іларіона аж до останнього Слуги Божого Андрія. Перейняв я цю спадщину, щоб її боронити і захищати від усіх стріл лукавого. Вітаючи мене, як свого Патріярха, молячись за нього у Св. Літургії, висловлюєте свою віру, маніфестуєте перед Господом Богом і перед цілим світом, що Ви свідомі і зрілі діти своєї Церкви і свого Народу. І тому благословлю Вас і благаю, бережіть цю велику спадщину нашого древнього християнства і непорочною занесіть в наступне тисячоліття, що його пічнемо з ювілеєм Хрещення Русі-України в 1988-му році. Благословення Господнє на Вас!"

З оцим патріяршим і батьківським благословенням ми роз'їжджались домів. Наша канадська група прибула літаком лінії "Сі Пі Ер" до Торонта в неділю 21-го лютого, в год. 7-ій вечора, приземлюючись по дорозі в італійському місті Медіоляні та в Монтреалі, де летовище в порівнянні з італійським було вкрите грубою верствою білого снігу. На летовищі в Торонті привітали нас наші рідні і знайомі та питались, як там було й як мається Блаженніший Патріярх? Для них мали ми цікаві та приємні новини. Однак, не можна було розказати всього зразу тут, але було доволі що оповідати вдома і то не тільки кілька днів, але і кілька тижнів опісля.

Отже, закінчуючи розповідь про свої враження з ювілейних святкувань у Римі, хочеться побажати, щоб усі ми — ті, що були учасниками святкувань у Римі, і ці, що не мали змоги там бути — прийняли батьківські поучення Блаженнішого Патріярха Йосифа й за його вказівками старались однозгідно і жертвенно працювати для своєї Церкви і Народу. Водночас молім усі Господа за добре здоров'я нашого Патріярха, щоб ми могли ще довго бути під його проводом та з пагорбів золотоверхого Києва одержати патріярше благословення. Так нам, Боже, поможи!

Володимир Гординський

СПОГАДИ ПРО О. ЙОАНА ПЕТЕРСА, ОО СТУДИТІВ І БРАТІВ ШЕПТИЦЬКИХ

З того часу, як гестапо заарештувало до концтабору о. Йоана Петерса, минуло вже 40 літ, а ще ніхто про це не написав і не подав, як то сталося. Ми знаємо про близьке пов'язання о. Петерса з Митрополитом Андрієм і його братом Климентієм Шептицьким, але ніхто не звернув уваги на того монаха студита, який відіграв важливу роль для нашої Церкви за німецької окупації Західньої України.

Історія о. Петерса, це історія людини, яка захопилася ідеями обох братів Шептицьких, реалізувала ті ідеї в житті і за це була покарана.

Отець Йоан Петерс, німецький священник з Вестфалії, зацікавився східнім обрядом католицької Церкви, і щоб його пізнати, вибрався в 1933 р. до Львова, познайомився з проблемами української Церкви і після розмов з обома братами Шептицькими вступив до монастиря ОО. Студитів. Переборовши мовні труднощі, він став українським священником 13 травня 1934 р. Час советської окупації між 1939-1941 роком він провів у Кракові. В 1939 р. Митрополит Шептицький назначив о. Петерса священником при церкві св. Варвари у Відні, а архимандрит о. Климентій іменував його ігуменом ОО. Студитів з усіма правами протоігумена і повноваженнями на Західню Європу. На три дні перед початком війни 1939 р. о. Петерс останнім поспішним поїздом виїхав зі Львова до Відня.

Після зайняття Галичини більшовиками, перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота і апостольський адміністратор Лемківщини о. Яків Медвецький іменували о. Петерса довіреним українського католицького єпископату при уряді генерального губернатора в Кракові. В 1941 році цей уряд затвердив Митрополит Шептицький і єпископ Хомишин зі Станиславова.

В 1941 році зараз за першими військовими відділами німецької армії о. Петерс вернувся до Львова і всюди використовував своє німецьке громадянство для допомоги українській Церкві і для забезпечення матеріальної бази для монастиря ОО. Студитів. Він використав короткий час безладдя у Львові і перевіз друкарню, захоплену "обл-виконкомом", з колишнього будинку воевідства до будинків св. Юра. Останні складові частини машини треба було витягати через вікна підвалу, бо цивільна влада в дуже короткому часі зайняла будинок. Ті машини були зародком друкарні й католицького видавництва при церкві св. Юра.

З о. Петерсом я познайомився пізньої осені 1941 року. В тому часі я був керівником з'єднаних фабрик хутер міста Львова, і одного ранку до мого бюро, яке було напроти Львівського театру, зайшов о. Петерс. Він представився і сказав: "Мене прислав до вас Митрополит Шептицький, щоб ви мені допомогли. Я як німець дістав дозвіл на фабрику взуття, але на тому не розуміюся".

Від того почалося наше знайомство і співпраця, яка перетворилася в дружбу. Один із будинків, в якому були робітні хутер, ми звільнили для фабрики взуття, частину устаткування передав нам дуже добрий економіст і прекрасна людина, Омелян Плешкевич, який провадив тоді відділ шкіри у фірмі Ле-Пе-Га. І так при вулиці Трибунальській ч. 16 почала працю "Дойтше Шуфабрік Золід", яка в дійсності була фабрикою ОО. Студитів.

На технічного керівника фабрики ми запросили Володимира Качмарського, на керівника фінансових справ Евгена Бирчака, а для справ постачання Івана Саяка. Приділ шкіри і допоміжних матеріалів був дуже скромний, але наші спеціалісти вміли так кроїти шкіру, що з кожного приділу залишалася шкіра на потреби монастиря. А ті потреби були великі. У воєнному часі шкіра була важніша, ніж золото. Її вимінювали, і монастир міг забезпечити постачання харчів, одяжі, ліків для потребуючих, а також паперу для друкарні і т. п.

Отець Петерс використовував те, що він німець, але так інтенсивно включився в українське життя, що звернув на себе увагу гестапо. Поліція шукала претексту і викрила, що в друкарні ОО. Студитів друкувалися протигітлерівські летючки.

Рано, як я ще був у ліжку, прийшов до мене о. Котів, людина, яка заступала недужого Митрополита. Він був усюди і виконував волю Митрополита. Притишеним голосом він сказав: "Одягайтеся і негайно ходіть зі мною до палати Митрополита. Отця Петерса арештували і фабрику взуття гестапо сконфіскувало. Треба рішити, що далі робити". Митрополит і архимандрит Климентій вже чекали на мене. Розмова була дуже коротка. Це було доручення Митрополита для мене — до 24 годин видобути фабрику від гестапо. При виході я сказав о. Климентієві, що це неможливе і якби я в тій справі пішов до гестапо, то звідти вже ніколи не вийшов би. Та о. Климентій дуже рішучим голосом відповів, що це воля Митрополита.

Безпосередній зв'язок з гестапом був виключений. Треба було шукати інших доріг. Головою господарського відділу дистрикту Галичина був д-р Георг Грізер, віденський адвокат. Його часто можна було бачити на українських мистецьких виставах, і він все питався, де можна купити старі галицькі ікони? На одній із таких виставок до мене звернулися, щоб я був перекладачем для нього. Він був єдиною особою, яку я знав, що могла б щось допомогти. Після деяких заходів він прийняв мене у своєму бюро. Я з'ясував йому цілу справу, але д-р Грізер обстоював правильність рішення гестапо: о. Петерс ні-

мець, фабрика німецька, і вам не вільно вмішуватися в німецькі справи. На мій аргумент, що за німецьким правом монах не має права власності і що єдиним власником є монастир, д-р Грізер довго не відповідав, ходив по кімнаті, а тоді показав пальцем на невеликий старий образ на 70% знищений і запитався, чи я не був би зацікавлений той образ купити. Його ціна 30,000 марок. З розмислом я погодився на купно. На це д-р Грізер сказав, щоб на другий день рано я прийшов з о. Климентієм, і він дасть нам ключі до фабрики, але під умовою, що ми перезвемо фабрику на "Студіон". Всі умови нашого договору були виконані і на другий день я приніс гроші від Митрополита і Грізер передав ключі до фабрики о. Климентієві. Негайно після того я пішов на Трибунальську вулицю, поздирав печатки і відкрив фабрику. Поволі посходилися робітники і почалася продукція. Але це не тривало довго, бо нагло влетіли до бюро фабрики чотири озброєні гестапівці, брутально зв'язали мені руки, вивели до свого авта і повезли до головної квартири гестапо при вулиці Пелчинській. Переслухання тривало до самого ранку. За зірвання печаток гестапо карає у воєнний час смертю. Я боронився, що господарський відділ наказав мені відкрити фабрику, і я тільки виконав наказ. Після різних погроз револьвером, телефонічних розмов та обіцянки зробити кожному з тих, що мене переслухували по парі чобіт, мене випустили, а п'ять пар чобіт виконано на час.

Я знав, що Митрополит і ОО. Студити переховують жидів, але я не знав що в той час у пивниці фабрики було 16 жидів і їх викриття було б скінчилося трагічно для нас усіх. Від тих, що виїхали зі Львова після приходу червоної армії, ми довідалися, що всі ті, які переховувалися у фабриці взуття і якими безпосередньо опікувався брат Теодозій, щасливо врятувалися. Про це також загально згадує Курт Левін у своїх споминах в *Анналах Української Академії Наук* (Том 7, ч. 1 і 2, ст. 1656-1667). Він потверджує також подію, яку із зворушенням оповідав мені о. Котів. Щоб не наражувати цілого монастиря і церкви, о. Ніканор, наставник ОО. Студитів, зібрав монахів і братів і з'ясував їм акцію охорони жидів, яку очолив Митрополит. Він запропонував, щоб один студит узяв на себе всю відповідальність за переховування жидів як його доброволець. І яке було здивування о. Ніканора, коли усі монахи і брати встали, готові перейняти той добровільний пост.

Але про долю о. Петерса ми нічого не знали. Доходили відірвані вістки від тих, що були арештовані, що над о. Петерсом знущалися гестапівці Вурм і Мюллер. Тільки 10 липня 1943 року прийшла відомість, що о. Петерса перевезли до концентраційного табору в Давхау.

Після війни в одному з листів до мене о. Петерс писав: "Я був тоді директором української друкарні і католицького видавництва при церкві св. Юра. Того дня арештували директорів друкарні за ан-

тинацистську пропаганду. Їх усіх було 11 або 12. Я сидів у в'язниці при вул. Лонцького до початку липня 1943 р. Мене вічно переслухували, але мені вдалося за допомогою різних спритностей не виявити ніякого імені. Вишуканими хитрощами мені вдалося на допитах відвертати увагу СС-манів. Але під кінець червня 1943 р. мою справу перебрав ославлений Мюллер з державного уряду безпеки в Берліні. Він дав наказ перевезти з Кракова на вул. Лонцького мого співробітника, студита о. Олександра, а мене засудив за державну зраду до концентраційного табору в Дахав до кінця війни. Я був заключеним ч. 49641 і перебував там у бльоці ч. 26 до 26 квітня 1945 р. (На Нюрнберзькому процесі Мюллера засудили на кару смерті).

У своєму бюрі в Кракові о. Петерс полагоджував справи пенсій українського духовенства і духовних семінарій, заступався за українських в'язнів, розв'язував дієцезальні проблеми і був зв'язковим між українськими єпископами і папським нунцієм Орсеніго в Берліні. Сюди входила й поміч для засланих українців на примусові роботи і для їхніх священників, часті поїздки до Відня, так що та діяльність була небезпечна.

А тим часом праця на фабриці взуття, в друкарні і в католицькому видавництві продовжується. Раз на тиждень я здавав звіт з праці о. архимандритові Климентієві і від часу до часу Митрополитові. Пригадую скромну келію о. Климентія. Залізне ліжко, шафа з книжками, столик і "клячник" перед чудовим старим образом Розп'яття. Одного дня в зимі ми вийшли з о. Климентієм з кімнати Митрополита і о. Климентій почав скаржитися, що не можуть вивести Митрополита надвір на свіже повітря, бо він не має плаща. Все, що він мав, роздав потребуючим людям, а як хтось йому щось принесе, то він і те роздає. Я обіцяв о. архимандритові, що на фабриці хутер виготуємо плащ з баранів і за пару днів я приніс великих розмірів хутро і передав його о. Климентієві. Отець Климентій сказав, що дасть це хутро Митрополитові, але під умовою, що він далі нікому не подарує. На це дісав я листа від Митрополита такого змісту:

ч. 530/43

Львів, 14 грудня 1943 р.

Високоповажаний і Дорогий Пане Директоре!

Мій брат о. ігумен віддав мені Ваш княжий дарунок у формі прегарного кожуха. Спішу за нього цілим серцем подякувати. До дару додаєте умову, що того кожуха нікому не дарую. Зі згляду на сердечний стосунок, який лучив мене з Вашим батьком, не можу відмовити прийняттю й умов, але зі згляду саме на ту приязнь мушу її прийняти не в стислому правничому значінні слів, в якому була би може й не до вико-

нання, а як застереження приятеля, що свідчить про Вашу зичливість та умова мені незвичайно мила, а тому і в часті сприйемлива.

Прийміть мою найщирішу подяку і вискази моєї найсердечнішої зичливости.

† **Андрей**
Митрополит

Після дуже довгих клопотань 1943 р., з допомогою Українського видавництва вдалося видобути приділ паперу на видання молитвенника “Господи возвах к Тебі”, якого автором був сам Митрополит. В молитвеннику перший раз було стверджено, що де немає католицької церкви, можна йти до православної, бо там є правдива Служба Божа і правдиві Святі Тайни. Видання почав ще о. Петерс, але тільки з ранньою весною 1944 р. можна було його завершити. В 1947 році о. Петерс перевидав цей молитовник в Бюке біля Падеборну в Німеччині.

Заломання німецьких фронтів на сході створювало непевну атмосферу у Львові, головно для людей, які вже раз пережили “звільнення” Західньої України червоною армією. Почалися масові виїзди на захід, як найдалше від східнього фронту. Кінець війни 1945 року пережив я в містечку Юберлінген над Боденським озером у французькій зоні. Комунікація була перервана, постачання не наладане і пошта не працювала, так що не було зовсім зв'язку із зовнішнім світом.

І якою несподіванкою було для мене те, що одного дня о. Петерс зайшов до мене. І дослівно **з а й ш о в**, бо залізна дорога не була ще наладана, і він 20 кілометрів ішов пішки, щоб добитися до Юберлінген. Він оповів мені, що митрополит Шептицький передбачував еміграцію і закупив у Німеччині кілька посілостей, щоб українська церква мала там матеріяльну підставу існування. Він сам, о. Петерс, після звільнення з концентраційного табору осів у місцевості Бюке у Вестфалії і з кількома монахами хотів створити економічну базу для монастиря ОО. Студитів. Але його поїздка до Бюке не була успішна. Там не було можливо зорганізувати будь-яке промислове підприємство через брак людей взагалі, а тимбільше кваліфікованих. Монахи почали виробляти копії ікон, але це не давало великого збуту. Щоб створити матеріяльну основу для монастиря, він почав організувати дім для старців, церкву і монастир у Крефельді недалеко Падеборну. Для обслуги дому старців о. Петерс створив молитовне об'єднання німецьких жінок при нашій церкві. Це забезпечило матеріяльну базу монастиря і Крефельд почав бути важливою одиницею нашої Церкви в західньому світі.

Але тоді сталося щось несподіване. Преосвященний Кир Іван Бучко, апостольський візитатор українців у Західній Європі, вислав

о. Петерса на візитацію ОО. Студитів до Канади, а монастир, церкву і дім для старців в Крефельді передав німецькому єпископові міста Аахен. Після повороту з Канади, о. Петерс навіть не допустили до келії в монастирі. Хоч о. Петерс виграв справу в цивільному суді, але після того випадку він побачив, що його можливості обмежені і що найкраще для нього буде відсунутися від активного життя в українській Церкві. Він перебрав малу парафію в єпархії міста Ессен і 10 літ обслуговував українських вірних. Сьогодні о. Петерс на пенсії, на малій парафії римокатолицької церкви в полудневій Баварії.

Всі заломання і неприємності, які перейшов о. Петерс, не захищали його захоплення й вірності ідеям обох братів Шептицьких.

На моє запитання, чи о. Петерс не чує жалю за втрачені роки, він відповів: “Мої найщасливіші роки я пережив на службі обох братів Андрія і Климента Шептицьких, яких я цінив понад усе. Я знаю їхню екуменічну поставу, яку вже тоді мав митрополит, тепер слуга Божий Андрій, якого духовна настанова вже тоді діяла далі від ідей Другого Ватиканського Собору. Обидва брати Шептицькі були віддані ідеї церковної єдності й реалізували ту ідею в житті. Щоб зберегти справжню форму східного чернецтва, вони перебрали типікон св. Теодора Студита, який помер 826 р. в Константинополі, бо цей типікон творив духову підставу монастиря Печерської Лаври в Києві.

Наше життя на еміграції повинно бути тільки приготуванням до повороту на батьківщину із збереженням незрівняно дорогої спадщини, яку залишили нам герої духа, свідки віри Андрій і Климент. Це ті духові вартості, за які в єдності із Східною Україною, самотньо доцільно змагатися.

Я ще раз чесно підкреслюю, що мої роки в оточенні ченців студитів були найщасливішими, і я тужу за тим, щоб одного дня тих, що ще живі, побачити вільними”.

За заслуги у пропагуванні ідей Східної Церкви єрусалимський патріарх Максимос V Гакім у жовтні 1981 року іменував о. Петерса архимандритом мельхїтської католицької церкви в Єрусалимі.

У 1956 році мистець Василь Конашевич на Сибірі в уральському таборі Аяксі зустрів о. Климентія, вже дуже змученого і вичерпаного. Він разом з двома латинськими єпископами виконував найбруднішу роботу в таборі. Це була остання вістка про ту святую людину. Мистець зафіксував рисунком для майбутнього постать о. Климентія, загорнутого в подертий коц проти сибірського холоду, і це вже історичний документ.

СПОГАД ПРО ЄП. ГР. ХОМИШИНА
(З книжки В. Приходи п. з. "Спогади непокірливого",
Новий Ульм, 1976)

У в'язничній лічниці в кожній палаті було від 12 до 16 ліжок. Склад в'язнів був мішаний: політичні й битові та урки, звичайні селяни, службовці і робітники, а по віку — від 16-літніх до старших, серед яких я був може найстарший, коли не рахувати греко-католицького Єпископа Кир Григорія Хомишина зі Станиславівщини. Привезли його із Львівської до Київської в'язниці цілком хворим, де відразу положили до в'язничної лічниці. Тут, у Києві, мали додатково перевести слідство в справі Греко-Католицької Церкви в Галичині, якої московські можновладці боялись не менше Української Автокефальної Православної Церкви. Допитувати Єпископа Хомишина київським слідчим не довелося, бо він з ліжка вже не вставав і смерть йому тут була прискорена.

До прибуття Єпископа Хомишина в палаті лежало більше десятка політичних в'язнів і один 16-літній хлопець, досить інтелігентного вигляду, який поводив себе чемно. Був він досить розвинений і всім цікавився. На моє запитання, за що попав до в'язниці, відповів, що, виконуючи завдання одного блатного вуркогана, вирвав у однієї пані торбинку, але втекти йому не вдалось і він потрапив до тюрми. Впродовж тижня він так гарно себе поводив, що не можна було вважати його приналежним до вуркоганів. Я спостерігав позитивний вплив середовища, серед якого він тепер перебував у палаті. Він не вживав вульгарних висловів і огидних слів та говорив досить чистою літературною мовою.

У той час у палаті лежали: один старий інженер, два якихось службовці, учитель та кілька непомітних тихих селян. Інженер був мовчазний і хоч наші ліжка були рядом, ми майже не говорили. Тоді ніхто нікому не довіряв, звичайну балаканину він, як і я, не любив. Як видно, він мав рідню у Києві, бо діставав передачі, в яких найціннішим для нього був турецький тютюн. Цей інженер архітектор багато мовчки курив і часом пропонував мені закурити. Я більше обмінювався думками з учителем українцем, з яким виходив на прохід на подвір'я лічниці, за огорожею якого були майстерні трудової колонії Лук'янівської в'язниці.

Потім до палати дали ще одного хлопця. Як лише цей другий з'явився, першого ніби хтось підмінив. Вони відразу почали розмовляти на своєму блатному жаргоні і безцеремонно лазили по всіх ліжках. Старого архітектора вони боялись, але коли він виходив з пала-

ти, вони хотіли з його передачі щось украсти. На мій окрик “Куди лізеш?” — вони лише огризались “А тобі яке діло?”. Та проте повністю не розпаношувались.

Коли до палати принесли Єпископа Хомишина, а разом з ним і кұфрик з речами, за пару годин санітар, що, очевидно, належав до блатного гурту, вивів з палати двох селян, а на їхнє місце привів двох урків. Спочатку вони тримали себе порівнюоче тихо. До них приєднались молоді вуркогани і поінформували їх про всіх перебуваючих у палаті, головню про Єпископа та архітектора, від яких можна було поживитись. Потім один із блатних підійшов до ліжка Єпископа, який тихенько молився. Урка нахабно оглянув його, а потім заговорив на своєму жаргоні:

— Так що, батя, попався! Не допоможе тепер тобі і твоя... (з огидним епітетом) богородиця. Даремно ти їй тут молишся. Всерівно подохнеш. Що там у тебе в кұфрику? Дай но сюди!

— Що вони говорять? — запитав, не розуміючи їх, Єпископ. — Як вони називають Богородицю?

— То, Ваше Первосвященство, огидне слово. Вони найгіршими словами лають Бога. Для них немає нічого святого. Вони хочуть взяти ваш кұфрик, — відповів я Єпископові по-українському.

— Боже, прости їм, бо вони не знають, що творять! Хай беруть все, що хочуть, мені вже нічого не потрібно.

Блатні взяли кұфрик, в якому були харчові продукти. Все то вони з жадобою зжерли. Далі почали радитись, що можна взяти у Єпископа. Його одяг їм не подобався. Ряси вони не потребували, а з підрясника також великого вжитку не могло бути. Охочих купити ці речі тяжко найти. Хіба рясу можна порізати і як шматки доброго вовняного матеріялу “спустити”.

— Слухай! Може у нього є щось золоте. Цей піп мусить мати золотий хрест, — додумався один урка.

— Гей, батя! Де твій хрест? — запитав другий.

— Немає у мене хреста, його вже відібрали, — слабо відповів Єпископ.

— Ми ще перевіримо, — пообіцяли урки.

Потім вони забрали в архітектора, коли він вийшов для потреби з палати, його торбину з рештою передачі. Після цього вони закурили і лягли на свої ліжка, ніби відпочивати. Єпископ продовжував тихо молитись...

Був гарний вересневий день. Користаючи з соняшної теплої погоди бабиного літа, я з учителем пробули довший час на подвір'ї лічниць. Навіть і архітектор виходив. Коли ми повернулися до палати, Єпископ лежав накритий ковдрою і ніби спав. Блатні перейшли до іншої палати. На мій запит, що тут було, селяни сказали, що блатні “допомогли” санітарові переодягти Єпископа до шпитальної білизни, забрали речі й зникли. Коли принесли вечерю, Єпископ не пробудив-

ся, він був без свідомости. Тоді архітектор сказав санітарові покликати лікаря. Останній щось довго не приходив, а коли прийшов, Єпископ Кир Григорій Хомишин був уже мертвий. Було це в кінці вересня 1945 року.

Семен Калинюк

СПОМИНИ З МОГО ЖИТТЯ*)

Під час виміни населення між Радянським Союзом і Польщею, мій брат Левко не хотів переселюватись до Польщі, до сина, але волів жити у Львові, де мав свій дім. Коли волинський Єпископ, Микола Чарнецький, після 12 річного заслання на Сибір, вернувся до Львова, тоді ніхто не хотів його прийняти на квартиру, але брат його прийняв. Прийняв також двох священиків (оо. Мисака і Лабака), які також повернулися зі заслання на Сибірі. Вони працювали фізично при будові домів, а вночі відправляли в хаті Служби Божі. Єпископ М. Чарнецький помер у цій хаті в 1959 р.

о. М. Гринчишин, ЧНІ

ПРИЧИНОК ДО МАРТИРОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Стріча — документ історії

В часі нашої розмови я довідався від В. Б., що в п'ятому бараці знаходиться о. протоігумен Климентій Шептицький. І було б добре, сказав В. Б., щоб Ви могли стрінутись з ним. Тільки одно: до нього нікого не пускають. Він не сам, з ним є кілька польських єпископів. Постарайтесь, може пощастить Вам дібратись до нього, — намагав В. Б. Я прирік, що як тільки дозволить можливість, я це зроблю. Того ж дня я з Німим і Стецем пішли перевірити, чи є яка-небудь можливість побачити о. Климентія. Біля бараку стояла вежа, на якій знаходився стражник, обходячи її довкруги. Треба було бистро пробігти мабуть яких сто кроків, щоб увійти до нього. Відміривши оком простір, я з Німим, поглядами перекидаючись під стінами бараку, добігли до дверей і обережно увійшли до середини. День був похмурий, тому в бараці панував півсмерк. При одній прилягаючій до стіни причі стояла висока постать, обернена плечима до дверей. (Хоч я знав о. Климентія, то й без труду міг пізнати його). Я припав до його стіп і

*) Досі недруновані.

поцілував суху жилисту руку. (Моя довга борода цілковито змінила мене не до пізнання). Отець Климентій поблагословив мене і поцілував в голову. Я спішно пригадав Львів і себе в тому часі, коли працював у Генеральному Інституті Католицької Акції. Одного дня мене закликав до себе Кир Андрій і доручив листа, з котрим я мав піти до о. Климентія, справа ген. Мирона Тарнавського і УГА, йшлося о певні матеріяли, котрі мав одержати від о. Климентія, зв'язані з визвольними змаганнями 30-тих років, це мали бути посмертні згадки ген. М. Т. Пригадуючи цей факт, о. Климентій, подумавши, кивнув головою, що означало підтвердження. Він задав питання, відкіля прибув і що зі мною діялось. Я дуже коротко переказав все, що сталося. По закінченні оповідання Він запитав, що міг би для мене вчинити? Я подякував і відповів, що нашу групу, правдоподібно, повезуть до Польщі, може зазнаємо волі, і тому хотів би, щоб о. Климентій переказав про себе, про те, що зазнав на протязі свого хресного шляху! Присівши на його причу, о. Климентій, перехрестившись, розпочав: Сам Бог урятував Вас для інших цілей! Господь Вас благословляє, при цьому перстом поблагословив мене.

“Мене припущенням Божим спіткав Його шлях, уклонившись, продовжував: Арешту мого доконали, коли вдруге з'явилися у Львові, в моїй келії, в часі вечірньої молитви. Не дозволили навіть прибраться, лише наказали йти за ними. Їх було четверо, усі військовики. Вводили до військового возу і повезли, не знаю де. По привезенню впровадили до якоїсь пивниці і наказали сидіти. Наступного дня з'явилось кілька осіб і наказали йти, уживаючи “ти”, за ними. Того ж дня розпочався переслух, то було вночі. (О. К. додав, тільки двох братів отців урятували з цілої братії, це тому, що їх не було в монастирі, решта були заарештовані і вивезені до Москви, їх ждав шлях Господній). О. К. перейшов правдиве пекло, мусів просиджувати на брудній камінній підлозі. Знуцанню не було кінця. Мені закидали, — продовжував він, — немов би зрадив Церкву й продався Римові і став ворогом українського народу. Вимагали признати православіє. Жадали уввнити антирадянську організацію, до якої належав, що є наймитом імперіялізму і буржуазії і відступником. Коли жадання не skutкували, поставили умову, що коли зречеться з ворожої діяльності і оголосить свою відданість московському патріярхові, тоді позискає свободу і велике узнання, та що стане митрополитом Західньої України. Слідство тягнулося дуже довго, мабуть понад півтора року. Одиноким щастям, до якого Господь долучив його душу — була молитва, якій всеціло, тілом і душею, о. Климентій віддавався. Мені завжди, — говорив він, — снівся св. апостол Йосафат, який, благословляючи мене, молився. Я щоденно по днесь молюся до нього, а це щораз більше утверджує мене у вірі, тому страждання далеко відбігають від мене, бо ж духово чую, що не гідний я їх великого значення, це ж шлях Христа, а я, — по хвилі він понизив голос і сказав, — я

марний негідний Його і не можу долучити себе до Його божественного терпіння! В часі слідства мене часто били, називаючи при цьому продажною шкірою, зрадником, покриваючи матірною лайкою. Падаючи на коліна, я благав Господа, щоб простив їм. Вони залишали мене на кілька днів, це ставало знаменням Господнім, Його рука спочивала на мені! Перехрестившись, він додав: Вибач їм, бо ж вони не знають, що чинять! Суд засудив мене на 25 років, пізніше я довідався, що це була постанова “особово совещанія”. О. К., вимовляючи російські слова, свідчив, що добре знає російську мову. Сидів я по багатьох в’язницях, згадуючи Володимирську, Бутирську, Київську та інші, відтак згадував про різні табори, в яких перебував. Перебував в Монголії, де приділили його до випасу свиней, wraz із іншими духовними особами різних національностей. Зустрічав багато духовних осіб, котрих змушували до праць при каналах з нечистю — людським калом, щоб понизити гідність і значення духовного стану. Супроти них була стосована обільжлива ругань, щоб ще більше завдати їм морального пониження, і цим до решти психічно зломати їхню духовну стійкість. Але це стосовання не знайшло опертя, а навпаки, св. віра здобувала ще більшу стійкість у Господеві, вони ставали священиками, страдальниками за правду Божу! Цим закінчив о. Климентій свою сумну розповідь. Я не нарікаю, — сказав він, — воля Божа призначила мене, щоб пильнував повірену мені стадину во Христі, хай Господь має їх у своїй опіці”.

Друг Андрій Німий в часі розмови стояв біля дверей і наглядав, щоб у разі потреби можна було залишити барак. У відступі п’яти метрів від причі о. Климентія сиділо трьох в’язнів, котрі були з о. Климентієм в одному бараці. Перед відходом о. Климентій представив їх мені, пізнайте отців-єпископів, сказав. Це були польські єпископи. Схилившись, згідно зі звичаєм, я припав на коліно, і поцілував їхні руки. Один з єпископів, звертаючись очима, так сказав: Його ексцеленція належить до Бога, кланяючись. Один з них сказав, що походить зі Львова. По цій розмові я швидко залишив барак, щоб вдруге повернутися до О. К., бо ж Німий в тому часі нагло подав знак до відходу. На превеликий жаль я не міг пізнати їхніх імен, щоб переказати світові їхні страждання й муки.

Використавши нагоду, я вдруге зустрівся з О. К. На превеликий жаль розмова тривала дуже коротко, а це тому, що таборова сторожа міцно пильнувала бараки, і це викликувало сумне підозріння, що, мабуть, о. Климентія кати ніколи вже не випустять на волю. Отець Климентій просив повідомити кого-будь з монастирів, що він знаходиться в цьому таборі, та що перебув тут мабуть 13 років. Загально оповідав, що дуже тяжко переніс слідство й знуцання, без дозволу мати будь-яку переписку. Сказав, що українці помагають йому, також шанують його і інші. Я щодня молюся за Україну та за цілий світ, говорив він, а також додав, що Господь наставив його бути слу-

гою українського народу і його святої Церкви, а також осиротілої православної Церкви. О. К. оповідав, що таємно висвячував на священників в'язнів різних національностей, серед яких були і росіяни. На закінчення сказав: Блаженний є той, хто перетерпів до кінця. Мене Кир Андрій поблагословив і переказав свою духову силу, щоб поучав і благословив кожного іменем Божим! Це було останнє моє прощання з ним, бо пізніше ніхто не міг його бачити. В часі своєї розповіді о. Климентій підніс праву руку і, показавши на палець, додав, що в тому часі Кир Андрій, відмовляючи молитву, зняв свій перстень і наложив на його палець, кажучи: Будь благословенним, назвавши о. Климентія по імені. Під час слідства йому відібрали перстень, питаючи, хто йому його дав, і при цьому немилосердно били. Та Господь і тим разом був зі мною, говорив О. К.

Оповідання о. Климентія до глибини порушило мене, і пригадуючи ці хвилини, я психічно ставав іншою людиною. В моєму серці залишився слід великого співчуття і болю. Наступила хвилина прощання. Я спішно витягнув кусник паперу і виконав історичний малюнок-портрет, який буде для українського народу документом історії — живим свідомством хресного шляху — страждань і муки, розтоптані московським катом волі українського народу. Припавши до стіп о. Климентія, я зі сльозами поцілував його покорчені спрацьовані дрижачі руки, прохаючи благословення, щоб милостивий Господь влив у моє серце любов і силу, вести боротьбу за волю українського народу! Тричі поблагословивши, о. Климентій поцілував мене в голову та покірним кроком відпровадив мене до дверей. В моєму серці до сьогодні не вгасає пам'ять про нього, священомученика, який зазнав величезного страждання, бо ж усе своє благочестиве життя о. Климентій віддав любові і службі Господеві та рідній Батьківщині!

Замітка: Висока постать о. Климентія з довгою білою бородою нагадувала біблійну постать пророка або апостола. Його бліде засохле лице було пооране глибокими зморшками, подібними до кори дерев. Дивлячись на нього, зауважувались глибоко запавші очі, які виражали великий сум, а рівночасно душевний спокій, котрий всеціло заступав йому молитвою час існування. О. Климентій — це священник-послужитель, мученик за віру і справу Божу. Син українського народу, якого московський диявол — комуністична влада — намагався психічно й матеріально розтоптати, понизити його священну гідність. Та сила Божа не допустила до цього, а навпаки піднесла в ньому духову силу, ще більше утвердила стійкість, котру безбожний кат не був в стані зломати-розтоптати. Отець Климентій мав на собі дуже подертий коц, яким накривався, бо останньо чув холод.

Епілог: В часі свого перебування в горішньо-уральській в'язниці, я безупинно пошукував серед в'язнів яких-будь слідів діянь духовних осіб, і тих, які чинили щонебудь для добра народу й Господа. На підставі оповідання в'язнів, виникало, що О. К. також перебував

в тамтешній в'язниці, про що свідчить опис його постаті і походження. "Високий чину ченця з великою білою бородою". Про нього переказують, що був апостолом. Віддавав усе для співтоваришів, а сам страшенно голодував. Цілий час, стоячи навколішках, віддавався молитві. Поучав і потішав, підносив духа в'язнів, а невірних навертав. Силою духа свого утверждав віру, служив прикладом, був стійким, зносив знущання й переслідування з молитовним спокоєм. Пізніше, перебуваючи у Володимирській в'язниці, я довідався від в'язнів-росіян, одним з яких був Володимир Нікістровський, поет-письменник, який свідчив, що коли пізнав святого (опис всеціло відповідає вище поданому описові), то став іншою людиною; він влив в моє серце спокій і молитву, дав пізнати любов і братерство, я став віруючим в Бога, — говорив він. Моє страхіття стало легшим, бо ж він відчинив двері правди, а пізнавши.., і я увірував у страшну муку Ісуса Христа, і тоді, порівнюючи з собою, зрозумів, що я — ніщо, убогий нуждар. Видане свідоцтво в'язнів литвинів на кросній пресні, становили пункти в'язниці: високого росту, мав довгу білу бороду, походив зі Львова, з великої родини-роду. Кожного дня наставляв нас покоритися волі Божій! Один з в'язнів називався Житоми́с, другий Міте́лікевічу́с. Дальші оповідання в'язнів: високого росту, мав довгу білу бороду, дуже худий. Кожного з нас благословив і цілував в голову. Тракував усіх, різнородців, як своїх дітей. Помагав, робив, був приймний і дуже терпеливий. Безупинно молвився. Вступався за всіх, і боронив їх, не дозволяв нікого кривдити. Усі називали його апостолом, святим, від Бога, а переважно отцем. Інші називали його ангелом. В розмові був лагідний, духово помагав, багатьох лічив. Росіяни називали його батюшко́й, отцом! Усі в'язні любили його і прив'язувалися до нього.

П. С.: З огляду на дуже короткий час моєї зустрічі, я не міг запам'ятати імен польських єпископів, лише те, що один з них зі Львова. Мова була про польського нунція, котрий свого часу був разом з о. Климентієм. Коли перебував в таборах, багато навернув до віри. Знав добре російську мову.

П. С. Тут мушу додати кілька слів: В часі мого короткого перебування в Акеї, що тривало бодай кілька днів, я спішно виконав сім портретів В. Барвінського, на котрих додав свій автограф. Повищі портрети відзначаються найвірнішою автентичністю, тому стають живим документом історії, які яскраво підкреслюють нелюдську казнь, терпіння, хресний шлях українського народу, рівночасно стають дороговказом, котрим український нарід силою свого призначення стане в ряди всенационального здвигу супроти кривавого ката — московської комуни.

Підпис нечіткий: Мистець-маляр, графік, різьбар.
Бувший старшина, політв'язень. Пробув 10 років в більшовицькій в'язниці. Відтворено з оригіналу в Саскатуні, Саск., 22 червня 1982 р. **Л. В.** ("Логос")

Володимир Жила

СІЯЧ ДОБРОГО, ВІЧНОГО

(До 70-річчя з дня народження Владики Івана Прашка)

Радісна вістка облетіла світ, що Папа Іван Павло II підвищив Апостольський Екзархат для українців католиків в Австралії до рівня Епархії і першим епархом-ординарієм нової Епархії Свв. Петра й Павла, з осідком у Мельбурні, іменував дотеперішнього апостольського екзарха, Владику Івана Прашка.

Іван Прашко, син Василя (з села Добровод, повіт Збараж) і Марії Кінах (з Тернопольської вулиці, Збараж), народився 1-го травня 1912 року. Через свою матір він споріднений з о. Дамаскином Попочем, ЧСВВ і о. Глібом Кінахом, ЧСВВ. Народну й середню освіту закінчив у своєму рідному місті. Як гімназист, а відтак студент богословії, брав живу участь у громадській роботі. 1934 року почав богословські студії в Українській Богословській Академії у Львові. 1937 року Митрополит Андрій Шептицький вислав його до Риму, де в роках 1937-1939 закінчив богословські студії в Урбаніянському університеті. 1939 року отримав священичі свячення.

Із вибухом Другої світової війни залишився в Італії на чотирилітні студії в Понтифікальному орієнтальному інституті. Тут отримав магістерський ступінь за працю про Кирило-Методіївські актуальні проблеми (лежить у рукописі) і в 1944 році докторат в історичній секції за працю про Українсько-Білоруську Католицьку Церкву в часі необсадженої митрополії 1655-1665 ("De Ecclesia Ruthena Catholica Sede Metropolitana Vacante 1655-1665").

У 1944-1945 роках о. д-р І. Прашко працював в Українському Допомоговому Комітеті в Італії під проводом Архiepіскопа Івана Бучка й був опікуном і священиком для полонених Першої Української Дивізії "Галичина" та українських скитальців у Італії.

У 1950 році Архiepіскоп І. Бучко вислав о. І. Прашка на душпастирську працю до Австралії, де він протягом вісьмох років виконував священичі обов'язки серед українських вірних у Мельбурні, Вікторії і Тасманії. За ці роки заснував багато церковних громад, причинився до будови одинадцяти церков, зорганізував українські суботні школи та цілий ряд церковно-громадських товариств.

У травні 1958 року Папа Пій XII назначив його Апостольським Екзархом для українців в Австралії, Новій Зеландії та Океанії. Єпископську хіротонію довершили в Мельборні 19-го жовтня 1958 року Митрополит Максим Германюк, Архiepіскоп Іван Бучко та єпископ Ізидор Борецький.

Молодий, здібний Владика, окрилений найкращими подіями та бажаннями, не зважаючи на недостатню кількість священників, приступив до виконання своїх важких єпископських обов'язків: канонічні візитації, відвідини вірних, розсіяних по всій Австралії та Новій Зеландії (разом понад 25,000), будова церков, парафіяльних домів та участь у громадському житті. Вся праця Владики Прашка пройнята вірою у світле майбутнє свого народу, в силу правди слова та в особливості нашого сучасного етапу — виробити серед розсіяних українців уміння об'єктивно оцінювати життєві явища, мати повагу до того, що зроблено та бути завжди здатним на подвиг.

Владика Прашко брав участь у чотирьох сессіях Другого Ватиканського Собору.

З часу приїзду Блаженнішого Патріярха Йосифа Владика Прашко разом з іншими українськими католицькими єпископами бере активну участь у праці над організацією нашої Церкви та патріяршим її оформленням. У лютому 1973 року Українська Католицька Церква під проводом Блаженнішого Патріярха Йосифа взяла участь в Міжнародному Євхаристійному Конгресі в Мельбурні. Це була найактивніша й найуспішніша українська участь, яку ми будь-коли продемонстрували на Євхаристійних конгресах.

Владиці Прашкові доводиться часто писати пастирські послання на різні теми, що, крім релігійних, заторкують народні та громадські справи. Досі він написав близько сорок таких послань та багато статтів до журналів і часописів. До збірника "Українці в Австралії", що вийшов у 1966 році, Владика написав простору статтю "Українська Католицька Церква в Австралії і Новій Зеландії (66 сторінок). Він є також автором статті "Церковне й релігійне життя в Збаражчині" (59 сторінок), що появилася в збірнику "Збаражчина" (1980). Від 1965 року Владика Прашко є дійсним членом НТШ, історично-філософської секції, а також членом Українського Історичного Товариства.

Говорячи про успішну й багатогранну діяльність Владики І. Прашка, треба сказати, що вона є наслідком правильного розуміння ролі в суспільстві та діяльного проявлення в релігійній та національній праці. Це наслідки патріотичного виховання, що наш Владика отримав удома, а згодом у школі, де виплекано в ньому любов до рідної землі, до її прекрасної природи, до багатой історії, літератури й культури. Збагачений цими надбаннями, він відчуває себе сповненим сил і прагнень не лише на рідній землі, але й поза її межами — прикласти свої руки, застосувати свої знання та уміння до примноження матеріальних і духових благ для свого розсіяного у світі народу.

Установлення Папою Іваном Павлом II нової української католицької Епархії є найкращим відзначенням щасливого 70-річчя Владики Прашка. Цим рішенням римський престіл не тільки оцінив великі тридцятирічні зусилля Владики в ділянці організації Української

Католицької Церкви, але також звеличив саму Церкву й її вірних, розпорошених у далекій Австралії.

Владика Прашко як сіяч доброго, вічного повністю заслужив собі це велике папське відзначення, бо він відвертий, щирий і точний у своєму поступуванні. Віддано й пристрасно виступає він за патріярхат, за чистоту нашого обряду, за бережливе ставлення до наших релігійних ідеалів, до наших святих релігійно-національних понять. Ці поняття, на його думку, це наша зброя і ми повинні вимовляти їх на весь голос, аби тільки голос той був щирим, аби слово то було виявом найзаповітніших почуттів, аби воно відповідало ділам нашим і йшло з уст того, хто щодня, дійсно, є у справах своїх справжнім християнином, патріотом, борцем, українцем. Саме до тієї єдності слова й діла, яка була законом життя Христа, яка має бути законом кожного з нас, й закликає наш Владика. Він бачить у тому не сліпу віру, яка виховує не мислячу людину, а активну віру, що помітна в кожному чіткім слові, пройнятим найсильнішим почуттям та тверезою мислю творити добро, ширити вірність Христовому знаменю, будувати кращий світ, вільний від фальшу, безідейности та безвартісного світогляду.

Вшановуючи нашого дорогого Владика, відзначаючи його заслуги перед українською Церквою і українським народом в розсіянні, ми від щирого серця бажаємо йому міцного здоров'я й багато-багато літ творчої праці на службю Богові й Україні.

“Свобода” ч. 200, 21. X. 1982.

Ольга Соневицька

З КОЛЯДОЮ У КАРДИНАЛА ІННІЦЕРА У ВІДНІ

Було це в 1946 році в Австрії, колись розкішній столиці австрійської монархії, місті Відні. Була люта зима, такий гострий мороз, що старі віденці такого не пам'ятали. Не було харчів: ні купити, ні дістати на картки. Місто темне, бо не було електрики; бідне, бо більшовики на самому початку розбили крамниці, зграбували і вивезли все, не було жадної комунікації...

У такому страшному часі захопили більшовики у Відні багато втікачів, між ними і нашу родину. На нас напав страх! Більшовики ходили від дому до дому, шукали втікачів-українців і вивозили на “родіну”. Між іншим, зловили тоді відомого музиколога, д-ра Б. Кудрика, і слід по ньому пропав.

Але було треба з чогось жити. Ми взялися кравцювати для советських жінок за хліб і горщик зупи. Шили ми, сиділи над роботою в голоді й холоді, при маленькій жарівці або при свічці.

І ось однієї днини, так під вечір, хтось застукав до дверей кімнати, Нас напав жах! Певно енкаведисти прийшли, щоб когось вхопи-

ти, бо мали докладні списки інтелігенції, інтенсивно шукаючи д-ра Степана Витвицького. А що наше прізвище звучало дуже подібно, то ми мали великі клопоти.

— Прошу ввійти! — сказала я німецькою мовою. Легенько відхилилися двері і ввійшла людина бідно одягнена, худе обличчя...

— Слава Ісусу Христу!

Мені полегшало на душі. Це був о. Володимир Жолкевич, що недавно перебився до Відня. Перед тим він проживав на селі, з якого ледве з родиною втік.

Згодом о. Володимир мовив:

— Знаходимося напередодні Різдва Христового. Приходжу просити вас на пробу хору до недалекої німецької церкви. Нам дозволили відбути Службу Божу в захристії. Хто-зна, чи доживемо до другого року, такі жорстокі часи — треба приготувитися, щоб заспівати кілька колядок. Збираю знайомих співаків, — спокійне шляхетне обличчя дивиться на мене. Забувши за всі недостатки, я обіцяла взяти участь.

— Стараюся, щоб дістати дозвіл піти до кардинала Теодора Інніцера, широго приятеля українців, щоб заколядувати. Може дістанемо, — додав о. В. Жолкевич.

Співанки нашого невеличкого хору відбувалися у монастирській церкві оо. Сервітів у дев'ятій дільниці Відня.

Переходимо довгими коридорами серед ряду високих колон, а великі статуї святих у полутінках роблять незвичайне враження. У бічній каплиці, де відбуваються проби співу, зимно-зимно; здається, слова замерзають у горлі. Бо в мільйоновому місті — вугілля обмаль, його видають на картки; вживання електрики обмежене до мінімум. Сидимо при маленьких свічечках, скорчені і, дрижачи з холоду, розумуємо Службу Божу і колядки. Але почуваємося безпечно — сюди не прийдуть шукати за нами. Нас, співаків, було небагато; не всіх тепер собі пригадую. Окрім мене і мого сина Ігоря, співали ще такі львов'яни, як Ольга Стецура, колишня солістка хору Святоюрської катедрі, її чоловік мгр. Володимир, Катря Войтіховська з львівської опери, дружина о. Володимира з двома донями та інші, мені незнайомі.

Перед латинським Різдом о. диригент повідомив нас, що дістали дозвіл, щоб заколядувати кардиналові Інніцерові; в цей спосіб скласти йому подяку за опіку над скитальцями, зокрема над нашими священиками, та побажати йому з широго серця всього добра. Яка радість!

У архієпископському палаці біля катедрі св. Стефана саме чекали на нас. Була точно 12-та година вполудне, як ми увійшли до великої залі, що ледве-ледве була ogrіта. Ми стояли зворушені і схвильовані. Тільки о. Володимир з лагідною усмішкою додавав нам відваги.

По декількох хвилинах відчинилися протилежні високі двері. Рішучим енергійним кроком ввійшла висока худощава постать; це був кардинал Теодор Інніцер, архієпископ Відня. Він спинився посеред кімнати, став коло стола.

Володимир Стецюра привітав його з Різдвом Христовим від нас, бездомних людей. І вже наша стара колядка “Бог Предвічний народився” лине по просторій залі палацу, за нею — “Во Вифлеємі” і “Нова радість стала”. Ще ніколи, ніде ми не співали так щиро, так сердечно зі сльозами в очах. Бо це співали наші серця, наші душі. О. Володимир так надхненно керував хором, що ми співали тоді, неначе ті ангели над вертепом, забуваючи про своє гідне жалю становище. Кардинал склав руки, як до молитви, і слухав з великою увагою і помітним зворушенням. А на прикінці ми заспівали по-українськи німецьку колядку “Тиха Ніч”.

— Це є “Stille Nacht”, — казав кардинал, — наша австрійська колядка? Але як вона звучить у вашій мові, так дуже м’яко, так дуже ніжно. Я ще ніколи не чув такого виконання. Заспівайте мені ще раз — і ми повторили колядку. По сердечній подяці нас приймали чаєм і тістечками, на які тяжко було в тих часах спромогтися.

І ось ми підходимо до кардинала, щоб попрощатися. Він кожному зокрема стискає руку і благословить усіх та бажає нам щасливо перетривати тяжкий час.

Поверталися ми із палацу, ніби з іншого світу, вдячні о. Володимирові Жолкевичеві за таку неповторну хвилину в нашому житті.

“Свобода” 5. 1. 1983

Проф. д-р Константин Чехович

МОЄ ЖИТТЯ І МОЇ МРІЇ

І. Мій батько, о. Володимир, помер в Батятичах в 1900 р., коли я закінчив четвертий рік життя. Моя мати, Марія зі Згорлякевичів, (23-літня вдова) і ми, троє дітей, (Ярослав, Константин і Софія), переселилися до Перемишля, до дому бабуні, Марії з Вітошинських Згорлякевичевої, (при вул. Кляшторній ч. 10, на Засянні). Моє ім’я вибрано мені в честь перемиського єпископа Константина Чеховича, що був стрийком мого батька. Згодом я усвідомив собі, що моїм небесним патроном є цісар, котрий ще як поганин осягнув перемогу над ворогами при допомозі Хреста Господнього. Цей факт мав сильний вплив на моє пізніше життя, на мої думи і мрії.

В Перемишлі я закінчив українську гімназію клясичного типу, а по maturі в 1914 р. виїхав до Києва і Канева з прогулькою під проводом професора Маркіяна Терлецького. Така закордонна прогулька

(з австрійсько-угорської держави до Росії) була трохи ризикозна, бо саме в той час напруження по атентаті в Сараєві погрожувало вибухом війни. Дехто віраджував. Ми надумувалися, але по нараді у Львові (під час здвигу Соколів) вирішили все таки їхати, бо вже і пашпорти, і гроші мали приготовані. Все скінчилося щасливо і ми спокійно відвідали столицю України, могилу Шевченка і Хортицю.

Перша несподіванка, яка неначе громом затривожила мою вісімнадцятилітню голову, це був київський пам'ятник Богдана Хмельницького. Ми з піетизмом підходили до цього пам'ятника нашого національного героя і будівничого української держави, а як підійшли цілком близько, тоді російський напис з пам'ятника плюнув нам в лице своєю правдою про цього автора Переяславської Угоди: "Богдану Хмельницькому Єдина Неделімая Россія". Ось тобі маєш. Будівничий України діждався похвали як будівничий ворожої нам і ненависної "єдиної неделімої Россії". Зрусифікований Київ і зрусифікована Україна, репрезентована зрусифікованим пам'ятником Хмельницького, пригадувала нам усю трагедію Переяславської Угоди. Пригадалися слова Шевченка з "Розритої Могили", яку я колись в гімназії вибрав собі на приватну лектуру і деклямував тоді без належного розуміння: "Ой Богдане! Нерозумний сину!" І сумно було нам три дні побувати в Києві і майже не зустрічати там української мови. На вечірній прогулянці по Дніпрі ми співали своїми слабкими голосами українські пісні і якимось ніяково нам було, коли під час тих співів наш поет Микола Вороний з сусіднього човна гукав до нас: "Галичино! Дай нам тенера!". А Галичина думала, що "тенорів" у всіх справах дасть нам східня Україна.

Головна ціль нашої прогулянки, могила Тараса Шевченка, запрошувала нас словами могутнього Заповіту. З Києва ми поїхали до Канева пароплавом, а в туристичній хатині на могилі заночували, щоб раненько налюбуватися чудовим сходом сонця і незабутнім видом на Дніпро і околицю. Сама могила була тоді завершена високим металевим хрестом.

Коли ми сходили з могили до пристані на Дніпрі, по дорозі затримала нас кінна патруля і переглянула наші пашпорти. Це нагадало нам непевну міжнародню ситуацію, але спокуса дальшої прогулянки була така сильна, що ми рішилися ще кілька днів затриматися, щоб побачити наші славні Дніпрові Пороги.

В Кам'янці відвідали ми родину Лесі Українки і там найняли собі "дуба", великий дубовий човен з кваліфікованим керманічем (лоцманом). Всіх було нас 15.

На все життя записалися в пам'яті вражіння цих двох днів по дорожжі слідами наших козаків. За два дні ми переїхали всі пороги, здобуваючи собі у своїй молодечій фантазії титул "запорожців". Згадка про Дніпрові Пороги замоталася тепер у болочу свідомість, що їх

вже нема. Новітня техніка затопила їх і сховала перед оком майбутніх поколінь.

З Хортиці привезли ми собі декілька польових квіток, що засушені і сховані поміж книжками, довгі роки нагадували нам волю і недолю України.

Незабаром по наших повороті до Галичини вибухла світова війна, що застала мене в гірському селі Хревті (Ліського повіту). Перемиська фортеця попала в обійми російської облоги. Російські війська не здобули Перемишля силою, але голод змусив австрійську залого до капітуляції, а тоді до нашого княжого города приїхав сам цар Микола.

Поворот нашої родини з Хревту до Перемишля попередила моя подорож (трохи пішки, а трохи тягаровим поїздом), щоб довідатися, чи є до чого вертатися. Наш дім застав я ще цілий, але трохи знищений і ограблений. Прихильна опіка сусідів зберегла його від повної деградації. Царя бачив я, як переїздив у відкритому авті здовж вулиці Францішканської між двома рядами солдатів.

Коло входової брами нашої єпископської палати застав я тоді російського вояка з карабіном, наїженим багнетом. Пізніше я довідався, що наш Владика дістався під таку опіку, як тільки відмовився вітати російського царя. Закінчилося ударом апоплексії і смерті, що визволила Владика від необхідної подорожі, слідами митрополита Андрія, що вже був ув'язнений і депортований зі Львова в глибину Росії, разом з єпископом Боцяном, ректором львівської Духовної Семінарії. Безоглядне переслідування української католицької Церкви — це постійний атрибут російської окупації на українських землях. Російський цар був не тільки представник російської державної влади, (ворожої для Австрії), але одночасно представник московського православ'я, вірного союзника російської влади в справі русифікації України. Такий австрійський і український патріот, як Владика Чехович, якому вже давніше перемиські русофіли вибивали шиби в палаті за його прихильність для священників українського напрямку (при розділюванні парохій), не міг згодитися вітати російського “царя-батьошку”, хвилювого воєнного переможця Австрії і представника тої ворожої для України влади, яку належно оцінив Шевченко, коли писав про Петра I і Катерину II: “Це той Первий, що розпинав Матір Україну, а Вторая доконала Вдову-Сиротину”.

Радість царської Росії по здобуттю такої сильної австрійської фортеці як Перемишль не тривала довго. Німецький прорив російського фронту під Горлицями приніс визволення і Перемишля, і Львова. Вернула австрійська влада, а я опинився на богословських студіях у Львові. В Австрії студенти богословії були звільнені від військової служби. Перемиські студенти богословії три перші роки студіювали у Львові і користали з викладів на Львівському Університеті, а четвертий рік завершували в Перемишлі.

На четвертому році богословських студій в Перемишлі мене вибрано “дуктором”, але цю функцію не довго довелося мені сповняти. Воєнні невдачі довели австро-угорську монархію до упадку, а Листопадові Дні 1918 р. згуртували нас в рядах Української Галицької Армії. В самому Перемишлі українська влада втрималася вісім днів.

Як хорунжий Української Галицької Армії (по кампанії в Галичині і в східній Україні) я опинився на еміграції в Чехо-Словащині, (за президента Т. Масарика), і там закінчив на чеському Університеті в Празі свої університетські студії докторатом (10. XII. 1926 р.) з ділянки філософії і слов'янської філології. Одночасно студював я україністику на Українському Вільному Університеті і там пізнав знаменитого учителя, якому дуже багато завдячую, професора д-ра Степана Смаль-Стоцького, автора фундаментальної граматики української мови і незрівняного дослідника поетичної творчості Тараса Шевченка.

Кілька літ побував я теж в Берліні при Українському Науковому Інституті, працюючи як асистент при катедрі філософії проф. Ів. Мірчука. Під його проводом ще на Українському Вільному Університеті в Празі ми, як учасники семінарних вправ, переклали “Прологомена” Емануїла Канта на українську мову. Мені припала вступна частина цього твору аж до слів “Нездарну челядь трутнів держати здалека від меду”. В берлінських бібліотеках я закінчував свою габілітаційну працю про Олександра Потебню, як мислителя і лінгвіста.

По габілітації, як доцент Українського Вільного Університету, дістав я запрошення від Й. Е. Ректора Української Богословської Академії, і тоді приїхав до Львова.

II. Мої наукові зацікавлення, що в'язалися з моїми студіями на чеському і українському університетах, гуртувалися при проблемах філософії з її пов'язанням з релігією і при українській частині слов'янської філології. Особливо притягала мене проблема самостійності української мови і літератури, творчість Тараса Шевченка, філософія мови у Олександра Потебні, русофільство і комуністично-анархістичні тенденції Михайла Драгоманова та його вплив на молодого Івана Франка. У Львові заскочив мене факт загального, — по суті дуже наївного культу Драгоманова і то серед наших лібералів і радикалів, котрі стали на становищі самостійності України, а одночасно поклонялися авторові “Вольного Союзу”, в якому заперечується сама можливість об'єднання українських земель, поділених на чотири кантони, але об'єднаних з цілим російським “Союзом” обов'язковою всесоюзною російською мовою. Все те змушувало і до наукового з'ясування правди, і до прилюдного спротиву.

Вже під час університетських студій помістив я у студентському журналі “Національна Думка” (точної назви журналу не пам'ятаю) статтю про “Чеське русофільство”, бо чехи уважали нас за частину російської нації. Згодом (по доктораті) появилася у всеслов'янському

журналі “Слявія” моя джерельна праця “Йосиф Добровський і українська мова” з вясненням, чому Йосиф Добровський у виказі слов’янських мов не згадав про українську мову, хоч її знав і то під назвою “лінгва україніка”.

В докторській праці “Нарис і критика філософії Людвика Фабера” я усвідомив собі, що антропоморфічний характер релігійних концепцій не заперечує існування правдивого Бога. В популярних розмовах ця правда була звичайно стилізована так: “Якщо хтось малює собі Бога “на свою подобу”, то це не є доказом, що Бога нема”.

Виклади професорів чеського університету визначались позитивістичним духом, звичайно забарвленим агностицизмом. Особливо геолоцентрична система М. Коперника була використовувана для заперечення християнської концепції всесвіту, ніби обов’язково зв’язаної з Птолемеєм геоцентризмом. Це мало незаперечний вплив на молодечі уми студентів. У ділянці слов’янської філології дивувало мене повторювання російської гіпотези про існування т. зв. праруської мови, нібито спільної для всіх східніх Слов’ян, хоч західним і південним Слов’янам вже не накидувано аналогічної гіпотези про якусь спільну західньо-слов’янську чи південно-слов’янську прамову. Не важко було зрозуміти, що гіпотеза про “праруську мову”, це вислід політичної тенденції російських учених, що бажають присвоїти собі визначні досягнення давньої української культури (т. зв. Київської Русі), а одночасно і на будуче втовкають в голову собі і цілому світові, що Україна це невід’ємна частина всеросійської цілості.

Драгоманівська концепція “Вольного Союзу” (“Вільної Спілки”) кинула світло на те, як далеко просякли ідеї російського імперіялізму у сферу українського думання і які вони були згодом шкідливі, коли прийшов історичний момент з можливістю будувати власну самостійну українську державу по упадку російської царської імперії. Українські політики з часів Української Центральної Ради, виховані на ідеалах Драгоманова, не проголошували самостійности України аж до четвертого Універсалу, і ще й там зразу в першому реченні неначе оправдуються, що роблять це під натиском посторонніх чинників, т. зн. не з власного переконання.

Мої прилюдні виклади про шкідливі думки Драгоманова не залишилися без відгону серед нашого громадянства. Від Й. Е. митрополита Андрія Шептицького дістав я похвалу з заміткою, що таке вяснювання ідей Драгоманова дає добрі наслідки і дуже потрібне для оздоровлення нашої прилюдної опінії.

У своєму викладі в українській програмі польського радія у Львові (з нагоди 950-ліття хрищення України) я теж згадав про “заслуги” Драгоманова при культивуванні атеїзму серед українського громадянства.

Моя праця про граматику церковнослов’янської мови Мелетія Смотрицького (з 1618 р.) не промовчує факту російської хапчивости,

що змагала присвоїти собі і цей скарб української науки. Перший російський передрук книги навіть не згадав про автора (вже тоді католика), а сам текст граматики сильно поспував зміною наголосів і деяких коментарів. Правда українська редакція давньої церковнослов'янської мови майже незнана серед загалу закордонних славістів, а через те в їхніх працях бувають часом неправильні висновки. Брак інформації про подвійну звукову вартість букви И (т. зв. осьмеричного іже) в українській церковнослов'янській мові, спричинив негативну оцінку граматики о. проф. С. Кархута, поміщену у василіянських "Записках" з підписом визначного чеського славіста, проф. Вайса. Маю вражіння, що мені вдалося вияснити йому його помилку при особистій зустрічі на Другому Міжнародному З'їзді Славістів у Варшаві (в вересні 1934 р.), але негативна рецензія залишилася з усіма її прикрими наслідками для автора і для видавців.

Прилюдні виклади у Львові, організовані Богословським Науковим Товариством (повторювані і на провінції), викликали живу виміну думок. Особливо справа відношення І. Франка до М. Драгоманова (на тлі поеми "Мойсей") в деякій мірі вияснилася і принесла зміну оцінки, хвилево замасковану мовчанкою або безпідставною полемікою наших радикалів з "Громадського Голосу". Їхня брошура "М. Драгоманов і наші клерикали" намагається вияснити мою нехоть до ідей Драгоманова впливом католицьких сфер, до яких я належав.

А тим часом моя приналежність до офіційних сфер українського католицизму не була безкритична. На просьбу Володимира Янова (тоді ще студента, а тепер професора), написав я критичну статтю про Богословську Академію для його націоналістичної газети, а підписався під нею псевдонімом "І. Іванів". Були прикрі непорозуміння, і тихі та явні конфлікти.

Особливо в справі української католицької стигматизації, що так масово свідчила про діяльність Божого Провидіння напередодні тяжкого переслідування нашої католицької Церкви, я не міг спокійно переживати впертої негачії цих Божих дарів. Трохи мене заспокоїв своєю інтерпретацією один Василіянин (о. Т. Коструба), якого я відвідав у Василіянському монастирі у Львові. Я не скривав перед ним свого здивування з приводу негативного відношення ОО. Василіян до наших стигматизованих. А він на свій спосіб вияснив мені, що при такій справі, як стигматизація, подібно, як це буває при канонізації, мусить бути "адвокатус діяболі", котрий всі надзвичайні явища приписує діяльності злого духа. Таким "адвокатом диявола" в справі стигматизації є — на його думку — Василіяни і ще декотрі опоненти. Користаючи з такої інтерпретації людської опозиції проти містичного факту стигматизації, припускаю, що не зроблю нікому кривди, коли до таких "адвокатів диявола" дозволю собі зачислити польського Єзуїта, о. Сівека, котрий написав цілу книжку проти Тереси Нойман, хоч ніколи її не бачив. Його протилежність — це дуже солідний дослід-

ник стигматизації, вірменський архієпископ зі Львова, Й. Теодорович, котрий не жалував труду на далекі подорожі до Коннерсройт, щоб пізнати особисто, в її природному середовищі, стигматизовану Тересу Нойман, і авторитетно ствердити її харизматичний характер (в творі “Коннерсройт ім Ліхте дер Мистік үнд Психологі”). Але в нас такі досліди були мало знані. Непорозуміння і конфлікти розросталися і приймали часом навіть дисциплінарні форми.

І. Е. митрополит Андрій висловив при нагоді бажання, щоб я при своїх описах Чайковицького санктуаріюм, не згадував про Евстахію Бохняк. Я відповів, що це неможливе, подібно як неможливо писати про Люрд, а не згадати про Бернадетту Субіру.

Після появи статті про “Псевдостигматизацію” на сторінках Архiepapxіальних Вістей, я, як безпосередній свідок стигматизаційних явищ, уважав своїм обов’язком в’яснити цілу справу в одвертому листі, що його підписали ще й проф. Володимир Зубрицький, інж. Андрій Сербин і Володимир Котович (Студит).

Велику поміч дістали оборонці стигматизації, коли до Львова приїхав з Залукви Степан Навроцький. Двох абсолювентів Богословської Академії (Богдан Казимира і Антін Будзан) доложили багато старань, щоб з далекої Залукви (коло Галича), з дуже убогої селянської родини, забрати до Львова цього дев’ятнадцятилітнього єдиного сина. В цій родині, крім батька (нашого обряду), були ще дві сестри і мати (латинського обряду). Цей обрядовий дуалізм мимохіть нагадує обрядовий дуалізм родини головної нашої стигматички, Евстахії Бохняк, і це є для мене загадкою Божого Провидіння.

Степан Навроцький, як чоловічий стигматик, був неначе показовим доповненням цілої групи жіночих стигматичок, сам у своїй містичній діяльності зв’язаний з особою Анастазії Волошин, тоді вже монахиню, (а радше — на мою думку — непотрібно в манастир С.С. Василянок у Львові запротореною сільською стигматичкою). Виразні стигматизаційні рани, особливо дуже рясні на чолі від тернового вінка, а при тим беззастережний послух для важких диспозицій св. Петра, з яким Степан розмовляв під час своїх видінь, непохитне мучеництво — під час тортур у більшовицькому слідстві, а крім цього авдієнція у митрополита Андрія Шептицького, що завершилася успіхом і дозволом на вживання рясни (реверенди), все те визволяло його стигматизацію від закиду гістеричної фантазії чи симуляції. А вкінці його мученича смерть, предсказана в екстазах, і панахида в святоюрськiм храмі, що об’єднала цей тривожний розділ історії нашої Церкви і зв’язаної з нею Богословської Академії напередодні російської окупації, що прийшла на західню Україну з готовим пляном знищення українського католицизму.

Тоді замовкло “небесне радіо”, т. зн. замовкли голоси з екстаз наших стигматиків, що постійно заповідали недалеке переслідування нашої Церкви.

III. Моя праця у Богословській Академії не обмежувалася до дидактичних зусиль передавати слухачам основні відомості з ділянки граматики старої і нової церковнослов'янської мови. Самі виклади трималися назагал підручника о. проф. С. Картуха, з доповненням синтакси. Але на семінарних вправах використовувано граматичне знання теж до самостійної аналізи текстів. Крім цього моє редагування журналу "Слово" давало можливість притягати до співпраці слухачів Богословської Академії, заохочуючи їх до збирання матеріалів не тільки з ділянки мовознавства, але теж з ділянки етнографії. Дещо з того опубліковано друком. На жаль, брак фондів на гонорарі для сторонніх і заграничних авторів, що присилали свої праці для "Слова", привів до припинення цього журналу по двох роках існування.

Мій побут у Львові у Богословській Академії мав для мене переломове значення у сфері дефінітивного формування мого світогляду. Студії на чеському університеті, просяклому духом позитивізму, в деякій мірі відчужили мене від нашої Церкви, а віра — неначе зникла. Не допомогла мені навіть приязнь з моїм знайомим ще з Галицької Армії, хорунжим Петром Вергуном, з яким я наново заприязнився в Берліні, де він, вже як священник, виконував свою високу функцію серед української еміграції. Він притягнув мене до церковного хору; під батугою Данила Скоропадського ми навіть дали один концерт колядок для німців. Та це не змінило моєї релігійної байдужості.

Аж у Львові пережив я глибоке зворушення під час проповіді ґ. Е. митрополита Андрія в Богословській Академії на празник Зіслання св. Духа, і тоді моя байдужість змінилася в щире зацікавлення і заангажованість в будівництві християнської культури.

Цикль літургічних гомілій о. кан. С. Рудя в храмі св. Юра залишив у мене теж незатертий слід своїм фрагментом про слова Пречистої Діви Марії "Се раба Господня, буди мні по глаголу Твоєму". Ці слова, якимось сердечно підкреслені, своїм глибоким змістом сильно вплинули на мій спосіб думання і на дальший зміст моїх молитов. Але початок того думання зазначився у мене вже давніше, коли я був ще студентом четвертого року богослов'я в Перемишлі. Моя віршована молитовка вже тоді заохочувала мене до наслідування Пречистої Діви Марії: "Пречиста Діво Маріє! Я маю просьбу одну: Якщо мій розум заблудить, вкажи мені стежку Своєю!"

Дефінітивний перелім у формуванні мого світогляду і повна акцептація таємних стежок Божого Провидіння (з одночасним переходом до покутного стилю життя), завершилася при моїй особистій зустрічі з українською католицькою стигматизацією.

З цілої галерії українських стигматиків і харизматиків, першу пізнав я Анастасію Волошин в монастирі С.С. Василіянок у Львові (в 1936 р.). Її терпіння, рани і екстази, змушували до глибокої застанови і переживання терпінь Ісуса Христа. Одного дня я приніс в дарунок для неї фотографію Обличчя Христового з Туринської Плащаниці.

Вона відразу зазначила, що це є Обличчя Христове “з Гробу”, неначе поправляючи слова монахині, що нею опікувалася і разом з нею прийшла до монастирської розмовниці. Ця монахиня натякнула, що Обличчя Христове, це відбитка з Хустки Вероніки, бо про інше Обличчя ще нічого не знала. В розмові я зазначив, що автор книжки про Туринську Плащаницю (чеський лікар Карло Ганек) тримається гіпотези, що рани Христові на руках не були на долонях, але трохи вище, поза долонею. Настя Волошин відразу заперечила цю гіпотезу і при тому показала пальцем, що рани Христові були на середині долоні. А кривава пляма, яку видно на плащаниці вище, поза долонею, не походить від цвяха, але від в'язання. Про самі суперечки на ті теми, Настя сказала, що вони нешкідливі, і теж вийдуть на славу Божу.

Справа фотографії Ісуса Христа була у нас тоді ще мало знана, а у С.С. Василянок — взагалі незнана. Знання Насті Волошин, особи невеликої освіти, і її самопевність, мушу признати небесній інспірації, такій характеристичній для всіх стигматизованих. Їхня діяльність виявляє залежність від “небесної канцелярії”, — як це дуже влучно назвав архієпископ Теодорович у своїй праці про Тересу Нойман. Залежність від “небесної канцелярії” була часом доповнювана чи радше екзеквована у сфері української стигматизації диспозиціями Евстахії Бохняк.

Згадану відбитку Обличчя Христового, яке Настя Волошин несподівано назвала “правдивим Обличчям Ісуса з Гробу” — я свідомо називаю “фотографією”, — бо так воно в дійсності є. Відбитка на Туринській Плащаниці це є посмертна фотографія цілої постаті Ісуса Христа, виконана під час Його похорону, як це бачила у своїх видіннях німецька стигматичка св. Катерина Еммеріх. Фотографія була виконана в чудесний спосіб, без фотографічного апарату, який винайдено шойно в дев'ятнадцятому віці. Але на похоронному полотні залишився точний фотографічний негатив, якого ніякий маляр не міг намалювати. Розшифровання цього негативу, т. зн. перерібка його на позитивний образ Ісуса Христа, була можлива аж в 19-ім віці, при помочі фотографічного апарату.

Моє зацікавлення стигматизацією привело мене згодом до Евстахії Бохняк. Вона, найбільш таємнича страдальниця, обдарована містичною владою над другими особами, містично обдарованими і, в деякій мірі, диспонує їхньою діяльністю, постійно лежала в постелі. Дар більюкації давав їй можливість впливати на віддаль, як, напр., на спаралізованого залізничника в Дрогобичі, Михайла Саса, намовляючи його, щоб відвідав Чайковичі. — О. кан. Йосиф Кишакевич, що вже стратив свої давні містичні прикмети, відзискав їх при відвідинях Евстахії. — Сонні видіння родини Солонинків у Чайковичах зв'язували появу нерукотворного образу на віконній шибі їхньої хатини з особою Евстахії і її помічниці Анни Грубої. — До чужоложниці Марії П. у Львові прийшла Евстахія вночі (замість очікуваного субльо-

катора) і спричинила її навернення. — Саме ту Марію П. одного вечора закликала Евстахія до спільного лету. Летіли духом удвійку за одним монахом, що пізнім вечером проходжався з панночкою вулицями Львова і трохи неначе залицявся; наступного дня обі все те йому оповіли в моїй присутності. (Для його душі це була добра лекція!). — Степан Навроцький (у стрілецькому однострою) просив мене, щоб його завести до Евстахії, і там представився їй, неначе своєму генералові. — Своїм генералом назвала її і стигматичка Оля Волошин, коли в екстазі оповідала, як то вони літали на Закарпатську Україну помагати українцям у боротьбі проти мадярської інвазії.

Все те, разом з частими відвідинами осіб, містично обдарованих, характеризувало Евстахію, як, свого роду, ігуменю, якій підлягала ціла родина наших стигматиків і харизматиків. Декотрі називали її прямо “Мамуся”, а по імені “Стася”.

На мою оцінку складались теж часті промови під час екстаз Евстахії, які я уважав своїм обов'язком записувати. Велике вражіння на мене зробило вилікування моєї поважної недуги горла, виявленої під час екстази ясновидючого конвертита Макса Шльоссера, котрий не міг бути близько Евстахії, бо недуги, які вона переживала, приймаючи на себе терпіння своїх клієнтів, атакували і його, а тому він втікав до другої кімнати, щоб відпочити. — Крім цього заскочила мене точна інформація Евстахії про зміст моєї молитви в самотньому мешканні під час бомбардування Львова. Зворушило мене відновлення позолоченого образочка Божої Матері, власність моєї Дружини. Все те разом з загальним відношенням до мене, давало мені підставу оцінювати Евстахію, як стигматичну, надзвичайно прихильну до мене.

Сталий гість Евстахії, старенький візіонер зі Львова, Михайло Ярکا, що часто їздив теж до Чайкович, бачив у своїх видіннях, як Сталін прийшов до храму св. Юра і там, на хорах, переглядав церковні книги. — Інше видіння відносилось до особи Й. Е. митрополита Йосифа. Оповідав мені М. Ярکا, що бачив, як св. Ілля своїм вогнистим возом заїхав перед митрополичу палату, запросив Митрополита до воза і разом поїхали попід хмари на Схід. При тім Митрополит благословив наш край, зразу малим хрестом, а далі — великим. — За тими пророчими візіями скривалася недалека будучність, але розшифрувати її було неможливо, хіба аж “пост фактум”.

Евстахія рідко висказувалась про будучність, хоч відвідувачі часто були цікаві, що буде далі. Особливо в часі паніки, перед другим приходом більшовиків до Львова. Мене люди часто запитували, чи прийдуть більшовики. Я відповідав, що не прийдуть, бо так собі думав, на підставі висказу Евстахії, що більшовики тут не будуть.

Про загальний вислід воєнного двобою Гітлера проти Сталіна був характеристичний висказ: “Сатана проти Сатани воює. Котрий сильніший, той виграє, а сам розлетиться”. Здається, що актуальнос-

ти не стратив висказ, що більшовики тут не будуть, а доки вони у Львові господарять, то це лише знак, що війна ще не завершена.

Здивував мене висказ про мою особу, що прийде час, а при стигматизації і при Чайковичах буду тільки я сам один. Не знаю, чи це вже здійснилося, але бачу, що ті, котрі рішилися написати дещо про стигматизацію, самі сховалися за параван ініціалів, і всіх свідків замаскували ініціалами, тим самим залишаючи читачів в непевності, чи все те дійсність, чи фантазія.

Наше нове Марійське санктуаріум в Чайковичах поставало і розвивалося під володарським проводом Евстахії. В цьому наддністрянському шляхотському селі, опанованому комуністичною пропагандою, у найбіднішій хатині, стріхою критій, що її замешкували погорілці Солонинки, а власником був заможний шляхтич Яків Городиський, що мав вже нову хату під бляхою, з'явився 15-го грудня 1937 р. на латаній віконній шибі нерукотворений образ Божої Матері з Дитятком на руді. Солонинки бачили в сні Евстахію Бохняк і її помічницю Анну Грубу напередодні появи образу, як вони приклеювали до шиби щось таке, неначе паперові витинки. Рано побачили на тій шибі перші зариси образу. Почалися паломництва і оздоровлення, які місцевих парох, відомий етнограф, о. Юрій Кміт, списував і дещо з того віддав до друку у львівському католицькому тижневику "Мета". — А Евстахія, користаючи з дару більюкації, відвідала в Дрогобичі довголітнього паралітика, залізничника Михайла Саса і заохотила його поїхати до Чайкович. При допомозі своїх приятелів-залізничників, вибрався він поїздом до Рудок, щоб звідтам підводою доїхати до Чайкович. Але вже по дорозі відчув силу в ногах і з окликом радості, без нічиєї помочі, висів в Рудках з поїзду. Від тоді часто можна було зустрінути його в Чайковичах при нерукотворенім образі, як помагав людям їхніми образочками чи медаліками доторкати віконної шиби. У Львові, при відвідинах у Евстахії, Михайло Сас з великим здивуванням пізнав, що це та сама особа, яка в Дрогобичі намовляла його відвідати Чайковичі. — Ще сильніше зв'язався Михайло Сас з Чайковичами, коли, за вказівками Евстахії Бохняк зі Львова, відкрив в Чайковицькій хатині, прямо під образом Божої Матері, джерело цілющої води. Попередні пошукування інших помічників, заохочуваних о. д-ром Г. Костельником, не дали ніяких результатів.

Мої спостереження з перших відвідин Чайковицького санктуаріуму появилися друком в Перемишлі, в "Українському Бескиді" (1938 р.?). Вже тоді привіз я до Львова Чайковицьку воду, про яку, в екстазах Евстахії, було сказано, що в ній є сльози Богородиці і Кров Ісуса Христа. Цю воду маю при собі по нинішній день.

Про сам образ були натяки в екстазах Евстахії, що хоч він ще не виразний, але вже покривається сріблом. При дальших відвідинах Чайкович я завважив, що образ неначе доповняється і робиться виразніший, помітний з кожної позиції і для ока і для апарату фотогра-

фічного. Маю кілька знімок моєї роботи і цілого вікна, і цілої (вже не існуючої) хатини, і самого образу. При перших відвідинах я з трудом схопив образ оком, і то лише з позиції схиленої, коли стояв навколішках.

Дехто з недовір'ям ставився до появи образу на віконній шибі, і, напр., проф. д-р Ярослав Пастернак казав мені, що таких образів, мальованих на склі, він має десятки в своїм музею. А тим часом спеціальна комісія з Варшави ствердила експериментально, що Чайковицький образ не є мальований на поверхні скла, але неначе випалений в середині скла і не дається стерти хемічними засобами.

Чайковицька вода одного разу в мешканні Евстахії у Львові змінилася у вино. Таку перемену я пережив теж у своєму мешканні і тоді не мав вже сумнівів ні щодо чудесних складників, ні щодо цілющої сили цієї води. На бажання, я цю воду роздавав знайомим і часом діставав вістку, що вони зазнали оздоровлення. Львівський адвокат, д-р Кость Паньківський, прилюдно заявив, що його Дружина зазнала чудесного оздоровлення (при впертій недузї “улькус”*) під впливом чайковицької води, яку отримала від мене. — Про деякі замітніші оздоровлення я помістив статтю, здається, в “Українському Бескиді”, а що там були зазначені адреси оздоровлених осіб, то д-р Дмоховський з Перемишля приїхав до Львова, і, відшукавши особу, оздоровлену на жовчеве каміння, переконався, що все те згоджується з дійсністю. Моя мати з Перемишля теж відбула паломництво до Чайкович, і теж зазнала помітної поправи здоров'я.

Паломництва приймали щораз більш масовий характер, особливо в неділі і свята. Юрба під вікном могла мимоволі розбити вікно. Тому його відгороджено від подвір'я сильною барієрою і лише Михайло Сас перебував за барієрою при вікні, і передавані йому образочки і медалики обережно притуляв до шибі з нерукотвореною іконою. Паломники бажали таким способом бодай частинку тої Божої Сили, що тут об'явилася, забрати з собою на потіху для себе і для своїх найближчих.

Воду з джерела перетягнуто рурою з хатини до кринички поза хатою і таким способом зроблено її легше доступною. Одночасно заініційовано збірку пожертв на будову великої церкви, в якій мала зміститися ціла хатина з чудесною іконою.

Особливо зацікавленими паломниками були наші стигматики і їхні родини, чи опікуни. Все те виглядало так, що Чайковицьке санктуаріюм займає центральне місце у містичному Божому господарстві на наших землях, а управляє ним, постійно лежача у своєму скромному львівському мешканні, страдальниця Евстахія Бохняк. Її подорожі, що мали звичайно місійний характер, відбувалися рідко, і були получені з труднощами перенесення її з місця на місце, чи з поїзду

*) *Ulcus ventriculi.*

на поїзд або на віз. Завданням подорожі було часом відновлення чудесної сили забутого цілющого джерела.

Фотографічні відбитки нерукотвореної ікони з Чайкович кольпортував львівський фотограф М. Шалабавка. Друковані образочки, з коротким текстом на другій стороні, я видав накладом 40,000 в початках німецької окупації, поки ще німці встигли відобрати українцям всі львівські друкарні.

Чайковицька пісня постала теж у Львові за німецьких часів. Первісний текст Розалії Фітьо з Левандівки я переробив і доповнив деякими строфами, так що дефінітивний текст є такий:

1. В малій хатині образ на вікні,
Пречиста Діва з Сином на руці.
Щирі мольби всі приймає,
Ласки з неба розсіває,
Щоб віра Христа по світі росла.
2. Там у криниці дивная вода:
Сльози Марії і Кровця Христа.
Хто нап'ється там водиці
Від Небесної Цариці —
Ласки зазнає, здоровий стає.
3. Радуйся, Діво, Богородице!
Не смієм глянуть у Твоє лице.
До Твоїх стіп припадаєм,
Тебе молим і благаєм:
Єдність нам подай! Визволи наш край!
4. Змилуйся, змилуй, о Мати Божа!
Хай Твоя слава цвіте, як рожа!
Ми будем пісні співати,
Твої чуда прославляти
В кожній хатині на Україні.

Наш композитор, містично споріднений з Евстахією Бохняк, о. кан. Йосиф Кишакевич, додав до тих слів гарну музику. Пізніше не менше гарну мелодію скомпонував до цієї пісні музиколог, професор Богословської Академії, д-р Борис Кудрик, під час побуту в більшовицькій тюрмі у Львові. Разом з ним ми укладали там музику дзвонів для майбутнього санктюаріюм в Чайковичах, на підставі мелодії пісні "Пресвятая Богородице, спаси нас!".

Чайковицьку колядку співали Чайківчани (навіть під вікнами свого опозиційного священика, що прийшов там на місце прихильного о. Юрія Кміта). Активних прихильників цього санктюаріюм я вчив співати цю нову колядку на мелодію традиційної колядки "Бог ся раждає". Її текст (мого уладу) подобався і колядники радо співали:

1. На Україні нарід звеселився:
 В малій хатині Христос об'явився.
 Божа Мати у вікні
 із Дитятком на руці,
 будить Чайківчан зі сну,
 до кринички всі ідуть;
 церковцю мурують,
 Божу силу чують,
 Творцю своєму поклін віддають.
2. Образ чудесний на вікні з'явився,
 Пастир пречесний йому поклонився.
 Божа Мати у вікні...
3. Ірод-крамольник хоче образ взяти,
 Ми слуг пекольних будем проганяти.
 Божа Мати у вікні...
4. Преокаянні, Бога не гнівiте!
 Чуда ізбранні в мирі залишіте!
 Божа Мати у вікні...
5. А ми побожно пісню заспiваймо!
 І непреложно Бога прославляймо!
 Божа Мати у вікні...

Незалежно від байдужості деяких наших інтелігентських сфер і від неґації (чи опозиції) деяких наших керівних чинників, адорація нерукотвореного образу і належна оцінка цілющої води з Чайкович розвивалися швидко. О. Юрій Кміт був змушений проханнями пацієнтів висилати поштою чайковицьку воду. Вкінці передав ту функцію мені, коли прохання вплинуло від одної гіндуски з Франції, з паризького шпиталю. Я цю справу полагодив вже перед самим вибухом війни. Клопітливу поштову формальність при заграничній посилці, з обов'язком зазначити зміст висиланої бутельки, я виконав хіба не найгірше, значаючи, що це "св'ячена вода". — Чи посилка дійшла до Парижу, не знаю.

Порівняння Чайкович з французьким Люрдом так у прилюдних викладах, як і в тексті, поміщеному на друкованих образочках, я запозичив з висказів при екстазах Евстахії Бохняк, де з натиском підкреслювано, що в Люрді Божа Мати появилася і зникла, а в Чайковичах не зникне.

На запрошення громадянства, мої виклади на ті теми відбулися в читальні в Милошовичах; у Львові на Личакові, при церкві св. Петра і Павла, і в Перемишлі, в Народному Домі.

Все те неначе перекреслила більшовицька окупація, яка і саму хатину в Чайковичах знищила. Залишилося самітне джерело. — Об-

раз схований; чекає на кращі часи, а моє “небесне радіо” (т. зн. голо- си з екстаз стигматиків) замовкло.

ІV. Перша більшовицька окупація Галичини (в рр. 1939-1941) зазначилася м. ін. натиском на Й. Е. митрополита Андрія, щоб наша Церква поклонилася московському патріярхові. Що кілька днів при- ходили до Митрополита висланці НКВД з готовими білетами на подо- рож літаком до Москви, і прямо вимагали, щоб офіційна делегація нашої Церкви поїхала до московського патріярха. А одночасно до бұ- динку НКВД у Львові “запрошувано” о. д-ра Гавриїла Костельника на переговори, щоб він згодився допомгти їм зреалізувати плян лікві- дації українського католицизму і поширити владу московського пат- ріярха на наші землі.

Я майже щодня зустрічався з о. д-ром Костельником при екста- зах наших стигматиків. Від нього мав я точні інформації, як чекісти натискали на нього і як вкінці арештували його одного сина, щоб обіцянкою звільнення і частими побаченнями з ув'язненим сином, змусити до фатального рішення, від якого мало початися арештуван- ня митрополита Андрія і всіх наших церковних достойників, щоб на їхнє місце дати своїх кандидатів, підпорядкованих московському пра- вослав'ю.

Перед кожними примусовими відвідинами в НКВД о. д-р Кос- тельник прощався з ріднею і знайомими, припускаючи, що вже не верне на волю, бо твердо постановив собі не піддаватися більшовиць- ким намовам. Визначним мотивом поступовання в ситуації цієї почат- кової більшовицької спокуси було напевно почування вдячності для особи митрополита Андрія, що дав можливість о. Костельникові, як бачванському студентові богословія, завершити студії, розвинути здіб- ності і зайняти визначне місце в нашому церковному життїю. По по- вороті з НКВД о. д-р Костельник, важко зідхаючи, говорив нам ча- сом: “А митрополит навіть не знає, хто його боронить”. І до кінця першого побуту більшовиків у Львові о. д-р Костельник не піддався спокусі. Його син залишився у в'язниці, і здавалося, що згинув під час масакри в'язнів в часі відходу більшовиків зі Львова! Це давній звичай більшовицького терору, практикованого від самих початків їхньої революції. Наша Галицька Армія, здобуваючи якесь місто, в якому вже господарили більшовики, в пивницях дому чекістів зна- ходила багато трупів. Нічого дивного, що і у Львові було так само. І в тюрмі на вул. Лонцкого, і на т. зв. Бригідках знайдено маси тру- пів. По відході більшовиків о. д-р Костельник відправив панахиду на подвір'ї тюрми при вул. Лонцкого, припускаючи, що між помордова- ними в'язнями є теж його син. Треба підкреслити, що за першого по- буту більшовиків у Львові, о. д-р Костельник, не зважаючи на погро- зи, героїчно протиставився більшовицькому натискові в справі спів- праці з урядовим пляном ліквідації української католицької Церкви,

жертвуючи навіть власного сина. Заломання прийшло аж при кінці війни (в 1945 р.), по повероті більшовиків до Львова.

В другій тюрмі (на Бригідках) згинув тоді мій приятель, проф. д-р Р. Зубик, якому зразу доручено викладати в школі сталінську Конституцію, а згодом арештовано, правдоподібно за небажану інтерпретацію цієї конституції.

І я теж попав в тюрму, коли почався німецький наступ на Львів. Арештували мене як підозрілого в перестрілці, що тоді розгорілася по вулицях Львова, і приміщено на Бригідках, в партері, в келії ч. 2. Коли вже назбиралося там около 90 осіб, один хворий на астму не витримував задухи і почав душитись. Тоді застукали в двері і закликали вояка, що нас пильнував. Він зарядив переселення частини в'язнів до сусідньої келії ч. 1, в якій ще не було в'язнів (крім єдиного інж. Капусти). Тоді і я перенісся туди, і це врятувало мене від смерти. Масагра в'язнів відбувалася вночі, а над раном все притихло, аж вкінці нашу келію відчинили люди з вулиці і повідомили, що німці вже входять до Львова. Втікати з тюрми ніхто з нас не спішився. Дехто підозрівав, що це провокація. Всі побоювались, що більшовики ще з'являться, нас завернуть або розстріляють. По хвилині вичікування я рішився втікати. Знайомим спів'язням я сказав, що попробую вийти, а як за п'ять хвилин не вернусь, ані як не буде чути жодного вистрілу, тоді нехай вони теж втікають. З келії я вийшов на коридор і обережно йшов далі. Двері келії ч. 2 були широко відчинені і я побачив там самі одяги з білизною і черевиками, довгими рядочками уложені громадками здовж келії. Згодом стало мені ясно. Всім приказали роздягнутись до нага, обдурюючи, що йдуть до купелі, а потім з коридора відводили меншими групами, а вкінці одним стріляли в потилицю і скидали трупів в пивничні забудовання. (Так цілу ту процедуру описував нам наш візіонер Михайло Ярка). — На ліквідацію в'язнів з останньої келії (ч. 1) вже забракло часу. Німці вже входили до Львова. Тоді пригадалися мені слова Степана Навроцького: "Будуть вас брати, але цілі з того вийдете".

Вийшов я з тюрми цілий, але трохи обдертий, бо краватку, шалик і підв'язки, разом з годинником, золотою обручкою і портфелем у мене забрали, роздягнувши до нага, заки штовхнули до переповненої келії. Одяг за хвилину теж кинули за мною.

У знайомих я трохи одягнувся, а відзискавши свій плащ у других знайомих, де мене арештовано, я вийшов на вулицю Городецьку. Німців ще не було видно. Під Бригідками маса людей. Неначе чекали на визволення в'язнів. Пізніше кинулися витягати трупів з пивниць, щоб знайти своїх рідних.

Ще перед тим якийсь літак (напевно більшовицький) кинув бомбу на Бригідки хіба на те, щоб замаскувати свою злочинну масакру в'язнів, або може, щоб докінчити езекуцію. Кілька літ пізніше со-

ветська преса "інформувала", що це німці вимордували в'язнів у львівських тюрмах. Ніхто з львов'ян не повірив таким нісенітницям.

Другий прихід більшовиків до Львова почався нібито толеранцією для Богословської Академії і для митрополичої палати, в якій резидував вже новий митрополит І. Е. Кир Йосиф Сліпий. Але потишеньку йшли приготування до брутального терору. Між нашими студентами І р. теології з'явився новий кандидат зі Сходу, ніби охочий до богословських студій. Між своїми теж появився один оборонець "єдності" нашої Церкви з православ'ям, Володимир Морозевич з І р., котрий написав навіть цілий еляборат про потребу урядового об'єднання нашої Церкви з православ'ям, і пішов з ним до більшовицьких урядів, не зважаючи на перестороги мої і Ректорату. В нагороду дістав пізніше посаду помічника НКВД в справах переслідування українського католицизму. Буває він і на богослуженнях в латинській катедрі, щоб підглядати, хто з українців твердо тримається католицизму. Удає теж приятеля наших підпільних єпископів.

В початках другої більшовицької окупації Львова можна було побачити в храмі св. Юра советських старшин в мундурах, котрі нібито набожно приймали участь в наших богослуженнях, позичали собі наші молитовники і пильно їх переглядали, а навіть приступали до св. Причастя. Від адміністрації Богословської Академії більшовицький уряд вимагав точних виказів професорів і слухачів. Аж вкінці пізнім вечором (в квітні 1945 р.) почалася облава всіх забудовань при храмі св. Юра і будинку Богословської Академії від вул. Коперника і від вул. Сикстуської. Оба входи обставлено військом і цілу ніч провірювано мешкання. Скінчилося арештуванням, а згодом покликанням до війська всіх студентів богословії, крім донощиків. Тоді арештовано, а пізніше вивезено до таборів всіх наших владик (зі Львова, Станіславова і Перемишля), а між ними і нашого Митрополита.

Під час облави я був в будинку Малої Семінарії і пересидів час ревізії (цілу ніч) за кітлом центрального ogrівання, а рано вийшов щасливо з будинку і скривався у знайомих. Одного дня, вертаючись з реколекцій з Волоської церкви разом з д-ром Міліянчуком, попали ми під колеса особовго самоходу недалеко Віденської каварні, хоч ішли правильно по хіднику. Д-р Міліянчук попав цілий під самохід і там довго котився по бруку під колесами втікаючого самоходу, а я, зі зламанною правою ногою, доволікся руками на сходи під пам'ятником короля Яна III Собеского. Звідтам забрала мене міліція тягаровим автом до шпиталю, а за кілька днів перевезли мене з загіпсованою ногою до тюрми при вул. Лонцкого.

В тюрмі помістили мене в маленькій келії разом з українським бурмістром міста Луцька (його прізвища не пам'ятаю). На мою позицію він згодився в часі обов'язкових проходів виносити мої хрестики, зроблені з тюремного чорного хліба, і приміщувати їх на примурках тюремного подвір'я на потіху в'язням. Але незабаром його ку-

дись забрали і я залишився сам. З чорного хліба я пізніше ліпив для себе і для других хрестики, вервиці (від часу до часу конфісковані при т. зв. “шмондах” — особистих ревізіях), а також шахи.

Користаючи з самотності, я нарисував якимсь прутиком на закіпченій стіні навпроти дверей ясний однораменний хрест, високий на пів метра. Він так якось дивно яснів на темному тлі брудної стіни, що і я сам переживав його, неначе якусь надприродну з’яву. Думаю, що він потрясав сумлінням тюремних сторожів, що підглядали нас через очко в дверях. А нас потішав і заохочував до витривалості. Досить довго прикрашав нам той ясний хрест на брудній стіні наше сіре тюремне життя. Але вкінці прийшов до нашої келії сам “слідчий” (здається, сотник Галушка) і приказав стерти хрест зі стіни. Мій приятель відмовився, а мене, як лежачого зі зломаною загіпсованою ногою, не зачіпали. Скінчилося на тім, що асистуючий вояк взяв якусь шмату і досить докладно замазав хрест), приставивши собі якийсь стільчик, бо хрест був високо). Коли відійшов, я знову довгим притиком старався відновити замазаний рисунок хреста, але це вже не вдалося. Хрест вже не був такий ясний і неначе віддалився за сіру хмару розмазаного бруду.

На протилежній стіні я вже давніше нарисував невеликий трираменний хрест і жив з ним, доки не забрали мене до іншої більшої келії, а ту малу келію побілили.

V. Від більшовицького міліціонера дістав я удар в лице ще на закінчення першого наїзду у Львові, коли мій хрестик у бутонієрці, добре прикріплений, не піддався безбожницькій руці міліціонера, що намагався відірвати його від мене під час арештування при вул. Курковій ч. 3, де я заніс стареньким своякам бохончик хліба, бо вони самі вже боялися виходити на вулицю під час стрілянини. Нагла ревізія в кам’яниці застала мене в мешканні свояків на другому поверсі. Шукали за стрільцем, що з даху цієї кам’яниці мав стріляти зі скоростріла. Знайшли мене з хрестиком в бутонієрці і з запорошеними черевиками, а замешкалого на далекій вулиці Льва Сапіги. Для міліції підозріння мало вистачаючі підстави. Після нормальних тортур міліційного слідства, при чому мені в уста вкладали дуло карабіна і підбивали його п’ястком вгору, мене, як контрреволюціонера, відвезли вкінці до тюрми на бригадках.

Опінію контрреволюціонера спричинив не тільки мій хрестик в бутонієрці. На запит: що це за хрестик?, — я відповів “християнський”, що викликало лють міліціонера і удар п’ястком в лице. В моїх кишнях найдено ще нотес з записками деяких екстаз наших стигматиків і візіонерів, в яких була теж згадка про майбутню Україну. Знайдено знімок трираменного хреста, відкритого в середині колоди дерева, розрубаної на двоє. Знайдено і бутылочку чайковицької

цілющої води. Все те доказувало мою контрреволюційність і тяжку провину проти ідеологічних підвалин советської імперії.

В тюрмі мене не замордували, очевидно всупереч твердим інтенціям більшовицької влади. Хрест Христовий був для мене могутнім прибіжищем. Моя келія (ч. 1 в партері) вийшла несподівано на волю, бо забракло часу на завершення екзекуції. До Львова прийшли німці з-під знаку поламаного хреста (свастики), з написом на поясі “Бог з нами”. Ця профанація Божого Імени не вийшла їм на здоров’я.

“Сатана проти сатани воює. Котрий сильніший, той виграє, а сам розлетиться!”. Так промовляло “небесне радіо” про вислід змагань Гітлера проти Сталіна вже тоді, коли, здавалося, що Гітлер перемаже Сталіна.

Про будучу трагедію німецької нації, що починала реалізацію гітлерівського новопоганства, я згадав коротко вже у своєму передвоєнному викладі про “Християнський націоналізм”, що появився друком, але вже не міг бути розкольпорований, бо вибухла війна і одна з більших німецьких бомб, що знищила нашу церкву Святого Духа при Богословській Академії, погребала теж і мою брошуру, що була на складі в забудованнях при церковній вежі. Рештки накладу я сам власними руками відгребував з-під румовищ. Скільки примірників я вирятував з того зруйнованого бібліотечного магазину — вже не пам’ятаю, а скільки примірників взагалі пережило цілу воєнну хуртовину, того взагалі не знаю.

Моє прибіжище — християнський Хрест, — я щораз більше цінив і відчував його провідну роль у моєму бурлацькому житті. Моя дружина, Лідія з Лепких, виїхала зі Львова напередодні війни у відвідини до своїх родичів на Помор’я, де вони жили, неначе на примусовому засланні в Тчеві, бо батько, Анатоль Лепкий, приймав участь у будівництві української державности в Косові (1918-1919 рр.). По вибуху війни (1. IX. 1939 р.) моя розлука з Дружиною затягнулася на кільканадцять літ, з чого десять літ довелося перебути в сибірських таборах. Вже давніше прийшло мені на думку, що треба тісніше зв’язатись зі своїм небесним Патроном св. Константином. Його видіння св. Христа і довір’я до небесної обіцянки, що цим знаком дійде до перемоги, захочували до наслідування. Я навіть зложив собі коротеньку молитовку: “Мій Патроне небесний, святий Константине! Хрестом Христовим добувати перемоги вчи мене!”.

За першого побуту більшовиків у Львові я побачив на погідному небі в ясний соняшний день білу хмаринку, уложену у великий трираменний хрест у скісному положенні. Хрест був неповний, бо половина великої поперечки була неначе відломана. Образ хреста не тривав довго. За яких десять хвилин, неначе від подуву вітру, розплився і зник. Я не мав певности, чи це був “знак”, чи може лише моя фантазія відчитала фрагменти білої хмари, уложені випадково у фор-

му неповного трираменного хреста, як щось надприродного. У тій непевності я залишився до сьогодні.

Але іншу появу хреста на небі оцінюю цілком інакше, а беручи під увагу контекст фактичних подій, зачисляю її до надприродних, хоч я сам того хреста не бачив. Почалось від того, що одного дня, під час екстаз у Евстахії Бохняк, я записав слова приблизно такого змісту: “Сьогодні вночі буде видно ясний хрест на небі”. (Пишу “приблизно”, бо оригінальні записки мені пропали). Таких слів я не міг собі злегковажити. Цілу ніч я пересидів при відчиненому вікні свого мешкання на другому поверсі, маючи до обсервації половину неба. На жаль, нічого я не побачив, хоч, як мені здавалося, над раном небо неначе блимало. Але знов я не був певний, чи це факт, чи може втомлений безсонністю зір витворив собі явище блимання. Невдача вичікування не знеохотила мене до висказів стигматиків. Я погодився з тим, що хрест показався іншим людям, котрим це було більше потрібне, а мені не показався. Такий здогад знайшов собі вневдовзі потвердження. Кілька днів пізніше, на площі св. Юра стрінув мене о. Каштанюк і сам прикликав мене до себе, щоб мені оповісти щось цікавого, щось такого, чим я, на його думку, особливо цікавився. А оповів мені таке: Пізно вночі двох більшовицьких міліціонерів розбудили його і просили, що хочуть висповідатись. О. Каштанюк завважив при тім, що вони оба сильно зворушені, бліді і перелякані. На його просьбу вияснили, що ідучи вулицею, побачили на небі ясний хрест. Затривожені, побігли до свого коменданта, але він тільки вийшов на поріг, подивився і мовчки відійшов. Це не успокоїло міліціонерів (наших галичан) і вони з поспіхом пішли до мешкання о. Каштанюка. По сповіді успокоїлись і відійшли.

Я був дуже вдячний о. Каштанюкові за цю реляцію і сказав йому, що про цю появу хреста на небі маю записану вістку з екстаз Евстахії Бохняк. А для цілості просив його, щоб для мене списав протокол з обома міліціонерами, що, очевидно, навернулися, приступаючи до св. Сповіді. Але це вже не вдалося досягнути. Такі справи не люблять протоколів, а їхня автентичність ґрунтується на автентичності усних реляцій. Мої записки з екстаз Евстахії (а також з екстаз і видінь інших стигматиків і харизматиків) теж пропали.

Мої постійні зв'язки з нашими стигматиками і харизматиками здобували мені репутацію людини, втаємниченої в будучі пляни Божого Провидіння. Часто питали мене люди, що буде далі. Але моя відповідь була або помилкова (бо ґрунтувалася на помилковій інформації), або неясна (бо ясної інформації про будучність “небесне радіо” не подавало). Ще найясніше про будучність сказав нам наш візіонер Михайло Ярка: “Наперед буде Радянська Україна, а потім інша”. — Але то було сказане, здається, аж по приході більшовиків до Львова.

О. д-р Володимир Максимець, професор Богословської Академії, просив мене довідатись, чи він повинен втікати з ріднею перед біль-

шовицькою небезпекою. Я обіцяв йому, що запитаюся, і запитався в Евстахії Бохняк. Відповідь була така: “А хто буде помагати Ісусові двигати Хрест?!”. Таку відповідь я точно переповів о. Максимцеві, і знаю, що він з ріднею залишився в краю. Пізніше відсидів свою “кару” на Сибірі, а 6-го лютого 1977 р. помер у Моршині, де його Дружина працювала в кіоску з газетами, заробляючи на прожиток. А він сам залишився вірний нашій католицькій Церкві, засудженій на неіснування, але існуючій у катакомбах. В кожному листі до мене завжди бажав мені і собі щасливого повороту до праці в Богословській Академії у Львові. Йому завдячую щирі і приязну кореспонденцію і харчеві посилки, прислані мені до сибірського табору в ті роки, коли він сам ще жив на “свободі”. Прислав мені і молитовник, але таборова влада його сконфіскувала зараз при доручуванні і провірці пакунка.

“Помагати Ісусові двигати Хрест!” — це були слова, що глибоко врзівалися у свідомість тих, котрі ще надумувалися і не знали, що з собою робити. А одночасно з уст Степана Навроцького ми почули тверді слова: “Не буде ніякої України, доки не буде хреста на тризубі!”. Я уважав своїм обов’язком примістити ці слова на знімках Степана Навроцького, на котрих були виразні рани на руках (від цвяхів) і на чолі (від тернового вінка). Такі знімки я дарував своїм добрим знайомим, не виключаючи і перемиського владики Кир Йосафата, завзятого противника наших стигматиків і харизматиків.

Для мене справа була безсумнівна, що слів про приміщення хреста на тризубі не можна брати буквально, та, що найважніше, при тім було поєднання наших національних ідеалів з християнським світоглядом. Все те було вияснене в додаткових розмовах зі Степаном, котрий теж зазначив, що найважніше — як ті справи будуть виглядати в нашій серці. Але і буквально розуміння мало своїх прихильників. Маю вражіння, що тодішня продукція малих відзнак з тризубом, завершеним хрестиком, в’язалася з тою популярною тоді опінією. Я сам теж неначе забажав переробляти наш поганський тризуб на християнський і був в тій справі в голови Українського Товариства (д-ра К. Паньківського), знаючи, що в рамках цього товариства за німецької окупації організуються підстави будучої української держави. Але для нього така справа була неактуальна. Аргументом в обороні тризуба без хрестика були нібито засади геральдики і традиція з часів української державности у східній Україні, в Галичині і на Закарпатті. Тризуб з хрестиком українських монархістів (“гетьманців”) не тішився тоді симпатією. Навпаки, під впливом німецького неопоганства зароджувалися початки українського новопоганства, отже руху виразно протихристиянського. Прилюдний виклад у Львові про потребу відродження староукраїнського культу Перуна (прелегент називався, здається, Гаврилюк) спрямовував справу розбудови нашої дер-

жавности недвозначно на шлях заперечення вартости християнської культури.

Я протиставився таким тенденціям своїм прилюдним викладом про “Філософію Фридриха Ніцше”, виголошеним у Львові і в Перемишлі за часів німецької окупації. Ідеал Ніцше (проти християнської “надлюдини”) був у цьому викладі яскраво представлений і провадив слухачів до порівнянь з тодішніми німецькими тенденціями і до їхньої оцінки. Видрукувати той виклад я тоді навіть не пробував. Цензура, а навіть тодішня українська цензура в оточенні німецької окупації, такі думки з місця відкидала. Мою статтю про Шевченкову “Розриту Могилу” відкинено правдоподібно через слово “Німота”, якого ужив Шевченко на означення шкідливої колонізації України. Але і з інших мотивів тодішня редакція “Львівських Вістей” відкинула мою статтю “Ідейна отрута більшовізму”, що була переріркою статті “Ідейні основи російського комунізму”, друкованої в журналі “Католицька Акція” (в 1937 р.). Редакційний референт “Львівських Вістей” — Євген Яворівський мотивував це тим, що прецінь ми живемо в соціалістичній державі, а стаття є протисоціалістична. Виходило таке, нібито моя стаття противиться німецькому націонал-соціалізму і тому не може бути друкована. А фактично, то вона противилась соціалізму Євгена Яворівського з його пієтизмом для Михайла Драгоманова. Редактор Боднарівич, прочитавши мені реферат Яворівського і признаючи йому рішальний голос, віддав мені мою статтю, а я тоді негайно вислав її до “Краківських Вістей”. Там її в цілості видрукували.

Вертаючи до справи християнського оформлення нашого тризуба, мущу ще додати, що в тім часі парох Холоєва, о. сов. Коритко (беззастережний прихильник Евстахії Бохняк) замовив собі нову парохіальну печатку з тризубом і хрестиком на ньому. Рисунок на печатці був репродукцією тризуба, що його бачили на небі двоє дівчат зі Селиск коло Львова (Іванка Думанська і Анна Кошик). На їхньому рисунку хрестик на тризубі мав дивну форму. Його вертикальна лінія була подвійна, а горизонтальна була поодинокка. Такої парохіальної печатки уживав тоді о. сов. Коритко в своїх урядових письмах.

У моїй віршованій молитві до св. Андрія, домінуюче місце займає молитва Христа Господнього:

“Святий Апостоле! Нещасну Україну
Хрестом зі сну буди! Хрестом з вогню рятуй!
Росою ласк лікуй всі рани, всю руїну!
А вірою скріпляй! До єдності гуртуй!” (Третя строфа).

“Святу нам зброю дай, Апостоле Андрію!
Ми в бій візьмемо хрест! Хай гине сатана!
З корінням викинем безбожницьку ідею,
А працюватимем і жити для Христа!” (П’ята строфа).

Подібно і в закінченні:

“Святий Апостоле, Андрію Первозванний!
Хрестом святим наш ум і серце просвіти!
Всіх християн гуртуй Петровими ключами,
По тій скалі твердій до Єдності веди!” (Шоста строфа).

І моя найкоротша, часто уживана молитва, звертається до Хреста Господнього: “О, святий Хресте Христовий! Всіх нас у святій вірі гартуй! Всіх нас до святої Єдності гуртуй!”

ПРИВІТ

Вітайте, Друзі-Комбатанти, у боротьбі за Католицьку Україну! Радіємо, що маєте змогу у вільному світі святкувати 50-ліття нашої дорогої Богословської Академії в той час, коли город князя Льва мовчить під окупацією пекельної диктатури нахабного російського комунізму. Линемо думками до нашого Львова, де з нашої церкви Святого Духа при вулиці Коперника залишилася тільки самотня вежа, що чекає на своє архітектурне доповнення. Трагедію цього ювілею підкреслює факт, що головний Будівничий нашої Альма Матер, Богословської Академії, Блаженніший Патріарх і Кардинал Йосиф, визволений з сибірського заслання Папою Йоаном XXIII, не має можливості вернутися до нормальної праці на Божій ниві у Львові, чи в Києві, але поза межами України бореться з труднощами дальшого засіву й розбудови української християнської культури. Благослови його, Боже, та причини йому віку й сили діждатися добрих жнив.

Моє 85-ліття, у великій частині нерозривно зв'язане з Богословською Академією, завершилося десятилітнім сибірським епілогом й еміграційним животінням в комуністичній Польщі, де моя Дружина пережила у своїх родичів час війни та німецької окупації. В атмосфері диктатури комунізму осягнула вона скромну емеритурну та дочекалася вкінці по кільканадцятьлітній розлуці мого повороту з Сибіру.

Тепер щиро вітаємо ювілей 50-ліття Богословської Академії і бажаємо їй відновлення на рідній землі та дальшого якнайкращого розвитку. Щораз виразніше зарисовується повний сумерк диктатури атеїзму і зпоза чорних хмар сучасного лихоліття вже пробивається золоте сонце загального відродження Христової віри та християнської культури. Дай, Боже, вже скоро всім спільно заспівати на рідній землі воскресну пісню “Да воскреснет Бог і расточатся врази Єго!”

Вже меркне зоря безбожницьких ватажків
І Господь відвернув Свої очі від них.
Бентежиться серце злочинців без маски,
Копають гроби вже для себе самих!

І щезнуть, як дим, всі противники Бога,
Як віск у вогні, щезнуть вороги!
Червона зоря і вся злоба загине
На зов громовий золотої сурми.

Лети, думко, сміло стрілою над хмари,
У сонця кипіння і жару проси!
Гартуй своє вістря, приймай Божі дари
І громом на землю дрижучу пади!

Рубай на атоми ту хмару червону!
Розвій усі зими, і кривди, і злидні,
Що Сонце і Правду закрили святу!

1981

Константин Чехович

На закінчення цього листа пересилаю Вам ще текст одної моєї щоденної молитви, що постала в часі мого побуту на Сибірі. Своїми ремінісценціями про Керулярія, чи про Переяславську умову Богдана Хмельницького, а особливо про стигматизацію, вона тісно в'яжеться з моєю біографією.

Рятуй нас з неволі, Маріє Пречиста!
Обмий нашу душу і серце скріпляй!
Зривай павутиння брехні антихриста!
Потоками ласк Україну спасай!

Розкол Керулярія й невдача Богдана,
Закинули в пропасть наш тризуб святий.
Подвійна на серці ятриться нам рана.
Подай нам, Маріє, лік з неба новий!

Ти рани Христові нам в дарі приносиш.
Ти кажеш в ті рани вкладати наш біль.
Для нас Ти свободи і Єдності просиш!
Благаєш Ісуса, щоб знищив кукіль!

Ісусе, не будь нам суддею в недолі!
Ми знаєм гріхи і провини свої,
Ми блудні сини... Ми голодні і голі.
Прости нам! Ми хочем служити Тобі!

Не мир, але меч Ти нам дав в заповіті,
Ми згоди не хочем з буйним кукілем,
Не мир, а вогонь Ти посіяв по світі,
Новітню Содому Ти знищив вогнем!

Маріє Пречиста! Рятуй нас з неволі!
Спасай від вогню українські хати!
Спали бур'яни всі на нашому полі!
Воскресний День Волі нам з неба пішли!

Василь Ленчик

НЕЗАБУТНІ РЕКОЛЕКЦІЇ ПІД ПРОВОДОМ СЛУГИ БОЖОГО МИТРОПОЛИТА КИР АНДРІЯ

Ректорат Духовної Семінарії у Львові все старався вибирати як найкращих проповідників аскетичного життя на реколектантів для своїх студентів. І хоча духовні науки, т. зв. точки, були голошені студентам кожного вечора, а раз в тиждні в неділю давав духовну науку сам Отець Ректор, теперішній Патріярх і Кардинал Кир Йосиф Сліпий, то все таки для великих реколекцій, що тривали 10 днів, від 19 січня (після Йорданського Водосвяття) аж до 28 січня, все запрошувано когось з-поза Семінарії.

І так за час мого побуту в Семінарії давали великі духовні вправи такі реколектанти: о. д-р Павло Петро Теодорович, ЧСВВ, блискучий проповідник-філософ, довголітній магістер новиків Чина св. Василія Великого, о. д-р Йосафат Маркевич, ЧСВВ, відомий організатор молоді і Марійських Дружин, о. Роман Бахталовський, ЧНІ, знаний місіонер-редемпторист, о. Маврикій Ван де Малле, ЧНІ, який хоча сам чужинець з походження, підкреслював потребу національної праці, попри душпастирську.

Та все таки найбільшою силою свого вислову, аскетизмом, глибиною думки, вмінням керувати душами і направляти їх на дорогу Христової Правди, були незабутні реколекції, які давав нам Слуга Божий, Митрополит Кир Андрій Шептицький, в днях від 19 січня до 28 січня 1939 року.

Це був останній рік нормального існування Духовної Семінарії і Богословської Академії, хоча вже з усіма передвісниками грядучих тяжких часів для нашого Народу, зокрема для нашої Церкви.

Для нас, що кінчали того року студії по п'яти роках побуту в Семінарії, стояло питання, що буде далі? Кожний на вістку, що сам Митрополит буде давати реколекції, очікував слова Правди, по-

ради, дороговказу на майбутнє, бо ніхто краще, як Святоюрський Святець, не вмів і не міг це вчинити. І тому всі нетерпеливо чекали на ту хвилину, коли прийде той вечір після величавих Свят Йорданських відправ на ринку коло ратуші, що всі зберуться в каплиці, де відбуватимуться реколекційні науки.

Семінарська Каплиця, чудово розмальована славним малярем Петром Холодним, (Старшим) вже сама собою створювала відповідну атмосферу на духовні вправи. На знак дзвінка понад три сотні семінаристів і 59 абсолювентів богословії зійшлося, щоб взяти того року участь в тих незабутніх і зворушливих реколекціях.

Всі в глибокій задумі очікують тої хвилини, коли до каплиці ввезуть на візочку Митрополита Кир Андрія, хворого вже понад 10 років на параліч ніг, в наслідок трирічної московської неволі (1914-1917). Однак Його ум все свіжий, повний Богом надхнених думок.

Всі слухачі вдивляються в патріяршу постать нашого Мойсея і ловлять кожне слово з Його уст. Це ж говорить до нас найвищий наш Пастир, взір посвяти для Бога, для Церкви, для свого Народу. Це ж говорить Божий Вибранець, що в час найбільшого горя народу безстрашно боронив своє стадо, людську гідність, а передусім стеріг своє стадо перед упадком моральним, перед гріхом.

Тепер, коли своїм віщим духом Він передбачував події, що мали прийти, Він ще сильніше перестерігав перед гріхом, закликав до самопосвяти, до до жертви — “бо ідея, якій усього не посвятимо — це брехня”. “Бо яка ж це ідея, коли верх бере матерія?”. І далішли слова — дороговказ на майбутнє: “Хто хоче бути учнем Христа, мусить бути всім слугою, а себе уважати найгіршим, як Христос перед Останньою Вечерею — умивати всім ноги, бо не може бути слуга більший від свого Пана”.

Кожна наука була великою життєвою лекцією, побудованою на Святій Євангелії, на Творах Отців Церкви, на великому життєвому досвіді цілої Вселенської Церкви та на глибоких роздумуваннях і життєвій практиці й досвіді самого Проповідника.

“Євангеліє, — говорив Митрополит, — це страшна книга. Хоч би ти втікав за десять гір, за моря — то все воно стоятиме над твоєю головою зі своїми страшними правдами”, — немов Мойсей зі Синаю, гомонів голос Митрополита. “Лише в молитві шукай ліку — на життєві рани”. “Забудь про себе в душпастирській праці”. “Священик покликаний до молитви й безупинної праці для ближніх — а щойно по Господі можна мріяти про відпочинок”.

В останніх науках Митрополит давав вказівки і заохочував до витривання на шляху служби Христові.

Своїм віщим зором Він предбачував тяжкі часи, які грядуть на наш Нарід і Церкву. Він ясно предсказував, що ті грядучі часи вимагатимуть великих і чисельних жертв. Тому закликав до витривання, бо “хто знає, — говорив Митрополит своїм пророчим видінням,

— може за віру, за Христа, треба буде віддати все, навіть кров пролляти”. Він передбачував, що прийде нагода голосити Слово Христової Правди ген далеко по цілому Сході. І слова Слуги Божого сповнились вже на наших очах. Многі із тих, що були учасниками цих реколекцій, пішли дорогою мучеництва за Христа, за свою Церкву і Нарід. Многі ще й до нині йдуть твердим і тернистим шляхом ісповідництва, залишившись вірними заповітам свого Великого Вчителя, Слуги Божого Кир Андрія.

Його відхід до життя в ічного зійшовсь дивним дивом із національним святом Першого Листопада. Нехай Його все актуальна наука буде для нас усіх, Його вихованків та цілого нашого Народу, дороговказом та заповітом в нашому змагу за Божу й національну Правду. “Бо ідея, якій усього не посвятимо — це брехня”.

О. Володимир Пелех

ПРО ІСТОРІЮ ОРКЕСТРИ

Про історію оркестри при Богословській Академії вже написано в першому томі СВІТИЛЬНИКА (ст. 524-528). Спомини про оркестру, які я записав, залишилися на Україні, і мабуть пропали. Дещо з пам'яті постараюся доповнити, в. зг. статтю, а саме історію оркестри в роках моїх студій 1931-1936.

В листопаді 1931 р. мені, як абсолювентові Музичного Інституту ім. Лисенка у Львові з музики, а спеціально духових (дутих) інструментів, о. віцеректор Малиновський доручив зорганізувати, а радше переорганізувати діючу оркестру. Чисельний її стан був дуже малий, бо в роках 1926-1930 було мало студентів, а ще менше між ними музикантів. З більшим напливом студентів до Богословської Академії в 30-их роках чисельний стан оркестри побільшувався. В 1931 р. було всього 4 музиканти, якими диригував Володимир Білінський.

Повний ентузіазму, я взявся виконувати своє завдання. Зразу я знайшов між студентами 1-го року (1931 р.) кількох музикантів, або таких, які хотіли підучитися грати на деяких інструментах, а це були Галиш, Кузьменко, Островський, Сірко. Ними доповнив я існуючий склад, а сам грав на клярнеті або флейті (залежно від потреби), так що наша оркестра нараховувала 9 членів. Диригентуру я залишив у руках В. Білінського аж до його відходу в 1934 р. В пізніших роках чисельний стан оркестри побільшувався з приходом більшого числа студентів-музикантів; в 1932-33 р. було 15 членів, в 1933-34 р. — 19, в 1934-35 р. — 23, в 1935-36 р. — 29 членів.

Від самого початку відчувався брак інструментів, передусім духових, а теж віолончель, контрабасів, бубнів. Купити ми не могли, тому завдяки моїм знайомствам в Муз. Інституті ім. Лисенка я випозичав не лише інструменти, але й деякі партитури. Директор Інституту С. Людкевич ставився до нас, студентів-музикантів, дуже прихильно. Також надзвичайно прихильно відносився до оркестри о. Малиновський, від якого я одержував потрібні гроші на купно партитур, нотного паперу, “пульпітів” і т. п. Він також давав мені дозвіл на вихід до міста, щоб полагоджувати різні справи, зв’язані з оркестрою. Провадив я книгу діяльності оркестри від її обновлення аж до мого відходу з Богословської Академії (1931-36 рр.), яку разом із знімками оркестри віддав я о. Малиновському. Якщо мій наслідник не зберіг її, то вона напевно пропала так, як і все інше. Під час окупації Львова німцями не мав я нагоди бути в Богословській Академії.

Раніше я згадав про вихід диригента В. Білинського в 1934 р., який, за згодою о. Малиновського, передав диригентуру оркестри скрипалеві А. Цегельському. Тому, що скрипалів було, як на тодішні умовини, досить, можна було одного з них (себто Цегельського) виелементувати і віддати йому диригентуру, з якої він вив’язувався дуже добре. Відчувався, одначе, спочатку брак музикантів духових інструментів. Деякі студенти мали початки грання на цих інструментах, і я, як лише міг, допомагав їм краще опанувати даний інструмент (Ю. Мохнацький — клярнет, Я. Хома — фагот, О. Галиш — п’уз он чи вальдгорн). При добрій волі та охоті все можна було досягнути.

Члени оркестри з приємністю та відданістю жертвували свій час дозвілля (рекреації) на проби, які відбувалися один раз в тиждень, а перед якимсь виступом відбувалися й кілька разів у тиждень. Інші товариші користали з дозвілля і займалися читанням книжок, шахами, спортом або проходили в городі, а музиканти грали. Часом дехто загравав фальшиво, але грав. Пригадую комічний момент, коли раз у час проби вскочив до залі задиханий “Бусьо” (д-р Борис Кудрик), який, вимахуючи руками, піднесеним тоном кричав: “фальшиво! фальшиво! — прошу повторити (якусь частину партитури), прошу повторити!” Він вже здалека, на коридорі, почув, що якийсь музикант натиснув на невідповідну “кляпу”. Очевидно, ми зробили йому приємність і бездоганно повторили відповідну частину твору. “Бусьо” відійшов вже спокійно туди, куди раніше мав замір іти. Направду було приємно та весело на пробах, тимбільше, що не було жодного наказу чи натиску згори. Хто лише мав охоту й міг грати на якомусь інструменті, радо був включений до оркестри. Деякі музиканти, між ними і я, були членами хору чи інших кружків, і так були зайняті, що фактично не мали можливості й часу на розривки чи відпочинок. Єдиною розривкою для нас були примусові дво-годинні проходи до міста чи на передмістя два рази в тиждень.

Участь оркестри в різних імпрезах (а їх було досить багато) була дуже побажана, бо вносила щось нового в ці імпрези, на яких були звичайні виступи хору, солістів чи декляматорів. Спочатку наш репертуар був бідний, одначе зі зростом оркестри та постійних проб, цей стан поправився так далеко, що сміливо можу ствердити, що це дійсно була симфонічна оркестра, з якою можна було сміливо “показатися між людей”. В ній були заступлені майже всі необхідні для симфонічної оркестри інструменти. Треба дати признання А. Цегельському, який, як диригент, добре вив’язувався зі свого завдання.

Відносно репертуару оркестри, пригадую, що грали ми всі можливі й доступні для нас партитури світових композиторів таких, як Шуберт, Бетговен, Гріг, Моцарт, Брамс, а з українських — Барвінський, Леонтович, Лисенко та ін. Знайшовся між нами здібний музикант В. Якуб’як, який komponував ноти для оркестри чи хору для т. зв. домашнього вжитку, напр., для релігійних чи національних імпрез і для т. зв. “вечора сміху” (запусти). Він використовував слова-поезії наших студентів-поетів (Ромцьо Дурбак).

Репертуар ми підбирали відповідно до імпрез. Завжди мали щось у “запасі”, бо, як згадав я раніше, проби мали ми постійно, а не доривочно. І так, коли несподівано до Б. А. загостив 4 листопада 1934 р. папський візитатор Гудечок, ми дали концерт в його честь, а він подивляв не лише духовно-наукову діяльність Б. А., але й мистецьку. Тоді, будучи на авдієнції в о. ректора Сліпого, дістав я признання та похвалу для членів оркестри за наш труд та відданість мистецтву. Мушу ствердити, що до цього часу ми не відчували спеціального відношення до оркестри зі сторони о. ректора, як це ми відчули зі сторони о. віцеректора Малиновського. Від цієї пори почався буйний ріст нашої оркестри так, що число її членів в 1936 р. зросло до 29.

Члени оркестри в Б. А. відчували не лише особисту приєність, але були немов вирізнені від “сірого” загалу. Ми не лише справляли собі душевну приємність, граючи в оркестрі й живучи в музичному світі, але справляли теж приємність і любителям музики, а одночасно причинялися до прослави Богословської Академії, яка була не лише високою школою, де розвивалася наука та закріплювалося релігійне, національне та мистецьке життя.

о. митрат Іван Гаврилюк

**XXII-Й КОНГРЕС “ПАКС РОМАНА”
і участь Представництва Богословської Академії на ньому**

“Пакс Романа” — це міжнародна Організація Інтелектуалістів і Студентів Католиків, яка має вже свою довгу традицію. В початках ця міжнародна організація займалася тільки студентськими справами, але по закінченні Другої світової війни створено ще окрему секцію інтелектуалістів. Отже побіч себе діють автономно дві секції: студентів та інтелектуалістів, які мають свої окремі управи, генеральні і спеціалізовані секретаріати, як також своїх духовних асистентів.

Черговий, тобто XXII-ий, Конгрес “Пакс Романа і перший після Другої світової війни відбувся в днях 20-го серпня до 1-го вересня 1952 року в Канаді: Початкові сесії відбулися в Торонті, одна в Оттаві і закінчення конгресу в Монтреалі. Тодішня Асамблея “Пакс Романа” передала провід секції інтелектуалістів в руки професора Г. Тейлера зі ЗДА, а секцію студентську очолив Р. Бель, канадський француз з Монтреалю. На перших пленарних конференціях конгресу зареєстровано 171 мандатованих делегатів від 49-ти різних католицьких організацій з 37-ми різних країн світу: з того 69 від інтелектуалів і 102 від студентів. Крім умандатованих делегатів були учасниками нарад теж обсерватори-гості, разом приблизно 250 осіб. В конгресі участь взяли делегати з Австрії, Бельгії, Англії, Франції, Німеччини, Голляндії, Ірляндії, Італії, Еспанії та Швейцарії, з Америки і Канади, Бразилії, Чіле, Колюмбії, Перу, Куби, Еквадору, Парагваю, з Австралії, Китаю, Індонезії, Японії, Кореї, Лібанону, як також з Полудневої Африки. Чисельно були також заступлені організації інтелектуалів і студентів з країн залізної заслони, що перебувають в країнах нового поселення. Була заступлена Білорусь, Хорватія, Чехословаччина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія та Україна. Українську делегацію в секції інтелектуалів очолив професор Богосл. Академії проф. д-р Микола Чубатий разом з професором о. д-ром Богданом Липським та проф. Б. Казиминою. Духовним асистентом української делегації був абсолювент Богосл. Академії, сьогоднішній Єпарх, Торонтонський Владика, Кир Ізидор Борецький. Колегіальну участь Богословської Академії в нарадах конгресу доповнили ще о. д-р Мих. Сопуляк, о. Михайло Гаврилюк, о. Іван Гаврилюк, о. Жолкевич Володимир, мгр. Бринявський Василь, д-р Анатоль Базилевич, і п. Келебай Константин.

Українська делегація в секції інтелектуалістів зустрічалася під час нарад з учасниками Асамблеї з великою прихильністю. Виступи

поодиноких делегатів, зокрема проф. Миколи Чубатого, знаходили повне визнання. Щоб поінформувати еліту католицької думки з цілого вільного світу про положення рідної Церкви й Народу в Україні та про різногранну нашу працю на місцях нового поселення, українські делегати роздавали учасникам конгресу відповідні матеріали у французькій мові.

Українську делегацію в секції студентів-католиків репрезентували члени Т-ва "Обнова" під проводом своїх духовних асистентів, що їх очолив Виннипецький Митрополит, Владика Кир Максим Германюк, та отці: о. д-р Залеський Михайло, о. д-р Назарко Іриней, о. В. Дрібненький, о. Фірман Волод., о. Іваночко Д. Т-во "Обнова" заступали в конгресі: Д. Бригідер з Торонта; В. Жаровська і В. Зборовський з Виннипегу; О. Кушпета з Голляндії; інж. Марків Олександр, п-нна Жук Люба, п. Жук Родислав, п. Бутринський Маріян та п. Ковальський Юрій з Монреалю.

На Архирейській Службі Божій, яку відправив 22-го серпня 1952 року ВПреосв. Владика Кир Ізидор Борецький у каплиці колегії св. Михайла в Торонті, бо там відбувалися наради початкуючої стадії Конгресу, були присутні всі делегати "Пакс Романа" і всі вони приступили до св. Причастя в нашому обряді, а частини українського Богослуження були пояснювані у французькій мові. Конгресові наради закінчилися в Торонті величавим бенкетом, в якому взяли участь визначні духовні та світські достойники і всі учасники наради "Пакс Романа". На другий день в неділю вечером всі делегати переїхали до Оттави, а опісля до Монреалю. В Монреалі ціла програма Конгресу "Пакс Романа" проходила в приміщеннях французького католицького університету: "Юніверсіті де Монреаль" і тут було понад 600 делегатів.

Монреальську сесію "Пакс Романа" відкрито відчитанням послання св. Отця Пія XII-го про місію католицького університету. Голова Католицької Церкви підкреслив велику відповідальність католицьких вчених і студентів у відношенні до духовної і культурної спадщини християнства. Почесне завдання, яке впродовж віків сповняла Церква, належить сьогодні також і інтелектуальним провідникам. Вони повинні зрозуміти свою місію, стати провідниками громади і діяти згідно з вимогами часу.

Ця думка була основною темою малощо не всіх доповідей і дискусій. Професор соціальних наук в Монреальському університеті, Ж. Десі, говорив на тему: Університет і держава. В тій доповіді підкреслено, що не тільки Совети, але також і деякі демократичні держави намагаються перемінити університети у знаряддя політичних інтересів, що не мають нічого спільного з первісною місією університету: шукати правду і її боронити. Другим недоліком сучасних університетів є матеріалізм. Доповідачі підкреслювали, що завданням Конгресу є підшукати способи, як привернути значення духовим вартостям на

терені університетів. Без тих вартостей університет не може мати ні необхідної єдності, ні універсальності.

На закінчення Конгресу наш Владика, Кир Ізидор Борецький, відслужив для всіх учасників Конгресу Архидієцью св. Службу Божу в церкві Ст. Жермен, а останню конгресову доповідь-промову “про перший обов’язок вченого боронити правду” виголосив у французькій мові Впреосв. Владика Максим Германюк. Понад 500 учасників Конгресу приступило до св. Причастя, а присутніх на тій св. Літургії було около 1.000 делегатів та гостей. Це урочисте богослуження передавала на коротких хвилях державна сітка СБС на цілий світ.

По Службі Божій відбулося прийняття для Владики Кир Ізидора, який очолював всю українську участь в Конгресі. З тієї нагоди виступив з привітальною промовою духовний опікун “Обнови” о. д-р Назарко Іриней. Промовляв також голова “Пакс Романа”, проф. Г. Тейлор, і його генер. секретар.

“Пакс Романа” в Канаді залишив на учасників велике, виховне враження і з приємністю треба ствердити, що до його успіхів причинилася також чисельна, активна і ідейна українська делегація.

Нитку тяглости й живучости Богословської Академії зі Львова, після її знищення, — продовжують її професори і студенти-абсолювенти в різних місцях, у різних часах та в різних ситуаціях у вільному світі. Продовжують цю живучість аж до відновлення її діяльності в новоствореному науковому центрі — Українського Католицького Університету св. Климентія в Римі. Одним із живучих проявів спадщини Богословської Академії була численна й гідна та інтелектуально сильна участь українських науковців, духовників та студентів у світовому Конгресі Міжнародної Організації Інтелектуалістів і Студентів Католиків “Пакс Романа”, що відбувся в 1952-му році в Канаді. (Торонто - Оттава - Монтреаль).

М. Гор

**МАЄМО ГІДНОГО НАСЛІДНИКА ВЕЛИКОГО МИТРОПОЛИТА
(Спомин)***

Львівська зима кінця 1939 року була, як кожна інша передше. Вона нічим не різнилася в природі, але в суспільно політичному житті українського народу Західніх Земель вона відмічувала новий шлях, шлях брутального чобота “старшого брата”, який взяв землі під “опіку” та “воз’єднання” з ССРСР з днем 17 вересня того ж року.

Цілість життя західньо-українських земель стала в тому часі трапити рапідно свої традиційні форми. Не стало Матірнього Товариства “Просвіти”, зліквідовано Наукове Товариство Тараса Шевченка, Ревізійний Союз, Народну Торгівлю, Рідну Школу, Сільський Господар, перестали існувати молодечі організації, включно зі Студентською Громадою, почалось переслідування та масові арешти політичних діячів, вся до того чесна преса не одержала дозволу на дальшу появу, а деякі редактори були заарештовані. Одним словом, наступив безоглядний розвал всього суспільного життя. На місце його “старший брат” став насаджувати чуже неорганічне, яке віяло холодом півночі.

Серед румовищ культурних надбань численних поколінь неначе маяком стояла Українська Католицька Церква на чолі з Великим Митрополитом Андрієм. Вона увижалась мені і таким, як я, неначе останнім bastіоном серед цих страшних румовищ. Для багатьох вона, ця Церква зі св. Юром на чолі, була одночасно надією на краще. Тому ті, які не затрачували цієї надії, спрямовували сюди свій зір.

Не було тайною того часу, що українська національна спільнота турбувалась цим bastіоном надії і віри, а зокрема здоров’ям Керманича цього ще нескореного Албіону. Слуга Божий Андрій був в тому часі літньою людиною, а й більшість ієрархійних співробітників були близькі його віку.

Студенти Львівського університету ім. Івана Франка часто в тому часі заходили на богослуження до св. Юра, а їхні молитовні зустрічі були доброю нагодою опісля до релігійних, політичних і неpolітичних дискусій та міркувань. Перед вели тут колишні теологи Львівської Духовної Академії. В більшості були це несвячені абсолюенти, яких доля заставила перекваліфіковуватись чи перекинутись на інші

*) Шашкевичіяна, ч. 6 (30-31). Рін XVII Вінніпег. Листопад 1979, стор. 21-24. (В пам’ять замордованого НКВД бл. п. Івана Пеци, абсолювента Богословської Академії у Львові).

факультети. Серед цих студентів “ветеранів” не лишались позаду правники, які, покінчивши четвертий рік студій, були змүшені поповняти своє знання советським правом, сталінською конституцією, а передусім теорією марксизму і лєнізму. До цих ветеранських студентських рядів долүчувався поважний нарибок молодого студенства так, що Львівський університет був заповнений по береги молоддю. До низки давніх студентських гуртожитків долүчились забудування Дүховної Академії та так званої Малої Семінарії, в мурах яких найкраще почувались колишні теологи, які прожили в них не один рік.

Прикладом для багатьох в цьому гуртожитку був Івась Пеца, який, закінчивши теологію в тому ж році, продовжав студії на філософському факультеті. Друзі, які знали його ще з гімназії “Рідної Школи” ім. Тараса Шевченка в Городенці, оповідали про його солідність в науці. Був він з покликання теологом, а на викладах філософії завдавав клопоту викладачам своїми запитами та дискусією. Всі його шанували, а ті, які знали його ближче, любили. Він часто відвідував ранні богослуження в св. Юра.

Склалось так, що одного дня після богослуження нашого Івася не було на викладах. Ми, близькі його друзі, були стүрбовані його відсутністю. Стүрбовання наші були оправдані, бо кожного дня приходили вісті про постійні арешти серед студентів, про засідки НКВД (КГБ) в домах студентів чи гуртожитках, де виарештовувано всіх тих, які там появлялись впродовж кількох днів. Нам було також відомим, що увесь український політичний національний провід був вже заарештований, як також арештовано культурних діячів. Коли, отже, наш Івась не прибув на обід, ми в більшості були переконані, що він попав в сіті НКВД.

Яке було наше здивування, коли ми, вернувшись з викладів, (а відвідування їх було примусове), застали в залі нашого “пропавшого друга”. Дехто припускав, що він був арештований, але НКВД випустило його на дальше слідкування. Однак Івась не виказував жодного стүрбування. Навпаки, він був веселий і неначе радів чимсь, про що ми не знали. Його друзі, з ним було нас п'ять, мучили його своїми допитами, а він довго відбивався жартома. Врешті на низку докорів та серйозних запитів наш незабутній Івась відізався поважним тоном: “Скажу вам, де я був сьогодні, але присягнуть мені, що нікому не скажете”. “Звичайно, що ні”, відповіли ми, неначе хором. “Отже, сьогодні, — продовжав він, — в Свято Непорочного Зачаття, в дні 22 грудня 1939 року сталась подія, яку історія наша запише, як одну з великих. Митрополит Андрій висвятив свого наслідника. Ним став наш ректор о. митрат Йосиф Сліпий. Я певний, що тепер ми маємо гідного наслідника Великого Митрополита”. Останні слова Івась висловив з якимсь незвичним переконанням та твердою певністю.

Ми всі з радощів неначе заніміли на початку, а опісля засипали звістуна доброї вістки низкою додаткових питань. Того вечора на-

ші дружні розмови кружляли довкола цього, що сталося в тому дні на горі святого Юра. Наші розмови велись півголосом, бо вістей не можна було поширювати, бо це було недоцільним та некорисним для справи.

У виміні думок стягнули ми теж в безпросвітні Шашкевичівські дні. Перекидувались думками про відродження українського народу в Західній Україні, яке прямувало Маркіяновими шляхами. Згадали зтяжну боротьбу з польонофільством, москвофільством і царославієм, а найдовше зупинились на тогочасному шляху Рідної Церкви, коли то свячення митрополита треба тримати в строгій тайні, щоб не пасти в сіті НКВД.

Ця подія вкарбувалась в пам'ять нас усіх, хоча не всі донесли її до наших днів. Перший, який забрав цю таємницю зі собою — це достовірний свідок цієї події, Івась Пеца, який пропав без вістки в другий рік панування “старшого брата”. Як виявилось пізніше, його безжалісно замордовано в підвалах в в'язниці Лонцкого у Львові. Вслід за ним пішов його молодший друг й односельчанин на все відданий Василь Грималюк, студент політичної економії та торговельних наук. Богдан Беднарський, званий “Бедьом”, надійний поет і письменник, помер наслідком туберкульози легенів. Тільки один ще залишився в живих на Рідних Землях, але доля його невідома.

Хай цих кілька рядків цього спомину будуть грудкою землі тим, які відійшли з нашої “п'ятки”, а зокрема хай спочинуть на могилі звістуна доброї новини про Гідного Наслідника Слуги Божого Андрія, якому сьогодні поклоняється українська спільнота у вільному світі вільно, а в Україні приховано. З перспективи 40-річчя можемо сказати, що маємо на владичому престолі св. Юра теж Великого Митрополита — Патріярха, а одночасно відданого Ісповідника Віри та Ісповідника української історичної Правди.

Богдан Казимира

О. МИТРАТ ОЛЕКСАНДЕР МАЛИНОВСЬКИЙ У МОЇХ СПОМИНАХ

Олександр Малиновський у своїх молодечих літах помітно проявляв себе в національно-громадській праці. Коли брати до уваги його юнацькі роки, то він як гімназійний учень, чи пізніше як студент правничого факультету, використовував вільний час під час ферій на працю в оновленні національно-громадського життя, зокрема в селі Жуків у Золочівщині, де парохом був його батько. Коли Україні засвітило на коротко сонце волі, він включився в ряди УГА і в ранзі сотника став комендантом міста Золочева. Впродовж воєнних дій виявив свою шляхетність, дисциплінованість, рішучість і велику любов до Батьківщини. З хвилиною поразки порішив далі служити рідному народові, стаючи в ряди воїнів Христових, приймаючи священні свячення. О. Олександр присвятив найбільшу частину свого життя різьбленню характерів молоді, якою займався, будучи віцеректором Духовної Семінарії у Львові, або ректором Українського Академічного Дому у Львові, далі ректором Духовної Семінарії в Гіршбергу (Німеччина) і пізніше в Духовній Семінарії в Кулемборгу (Голляндія). Жертвенна праця, бездоганний приклад, приятельське слово, послух своєму прововоді і віддане служіння у Винограднику Христовому — це були гасла на його життєвому прапорі.

Цими рядками про одного із великих синів Золочівщини бажаю закріпити спомин для майбутнього читача про одного із священників, що був громадянином і патріотом, яких багато видала Галицька Земля.

З родиною Малиновських я мав змогу заізнатися в моїх молодечих, студентських роках. До гімназії ходив рік чи два вище мене Івась Малиновський, б р а т а н и ч о. Олександра. Пізніше він студіював медицину і деколи я зустрічав його під час літніх ферій.

Родина Малиновських

О. Іван Малиновський, парох Жукова і дочерних церков у Золочівському деканаті, як собі пригадую із 1936/37 років, був уже старшою людиною. Це була незвичайно ввічлива особа, завжди з усмішкою на лиці і ласкавістю до кожного: родини, гостей чи служби.

Площа, на якій стояла старенька церква, була оточена високими липами. Недалеко від неї було Жуківське приходство. Двері з кухні виходили на просторе господарське подвір'я. З другого боку, від

вулиці, була веранда, що її своїми обіймами пригортав дикий виноград. З веранди виходилося на квітник, що був вкритий різним квітучим зіллям. У вітальні був рояль, і інколи доня о. Івана сідала за нього. Звуки народної чи стрілецької пісні плили поза границі приходства і губилися у вечірній тиші села. Були там теж українські газети зі щоденником “Діло” на видному місці.

О. Іван Малиновський був вдівцем. Дім і господарку провадила його доня, замужня за о. Теодором Щирбою, сотрудником свого тестя. Пригадую собі його внучку, мале дівча, яке своїм щебетанням і безжурним сміхом вносило подих молодости на приходство.

Часто можна було зауважити, як до о. пароха заходили селяни, щоб бачитися зі своїм “вотцем”. Для них о. Іван завжди мав час і добре слово поради. Служити своїм парафіянам — було одною з притаманних цих українського душпастиря на Рідних Землях. Священничий дім був відомий із сердечної гостинности. Так було також у Жуківі. Пригадую собі, що одного разу я наловив у Кропивній раків і з ними прийшов на приходство в Жуківі, бо знав, що раки — це були ласощі для старенького о. пароха. Треба було бачити його розрадуване обличчя, коли накрито стіл і подано юшку, в якій були надівані рижом раки.

Отець парох Малиновський мав чудову пам’ять і любив розказувати про події із минулого. Це був тип українського священика, як багато інших, що так гарно записалися в праці над релігійно-національним відродженням Галицької волости. Пам’ять про таких священиків-патріотів зберіг для майбутнього Богдан Лепкий у своїх писаннях. Український галицький священик був не тільки душпастирем, який вів свою паству до Бога, він був рівнож громадським діячем-провідником. Він колись змагався з недугою пиянства на селі, пізніше допомагав організувати читальні “Просвіти”, споживчі чи сільсько-господарські кооперативи, кредитівки, клітини “Сільського Господаря” тощо. Під час, коли пан-отець працював серед газдів, тоді пані-матка піклувалася жіноцтвом. Вона була їхньою доброю приятелькою, дораджувала впроваджувати корисні зміни, допомагала організувати курси шиття, куховарства, гігієни дитини тощо. Діти священика, хлопці і дівчата, працювали серед молоді села. Вони їх вчили рідної історії, помагали організувати хор, підготовляли концерти чи вистави. Найбільше життя пульсувало літом, коли гімназисти чи студенти університету приїздили на літні вакації. Приходство було живчиком села, там гомоніло життя, зроджувалися пляни онови українського хлібороба. Тому не диво, що Галичина стала Піємонтом українського відродження. На її території проходили зриви, тут організувалися УСС-и, творилася УГА, простори Полісся, Волині і Галичини покрили бойові з’єднання УПА. Кожний, хто приїздив до села і побачив його відродженим, сміло міг твердити, що в селі є добрий о. парох, громадянин і патріот.

У такій то релігійно-національній атмосфері на світ прийшов 12 січня 1888 р. у селі Жуків, дитя-хлопчик, у священичій родині о. пароха Івана Малиновського і Валерії з Перфецьких. При хрещенні хлопчик отримав ім'я Олександра. Його рідня була майже в цілості священича: старший брат Анатоль був священиком у Перемиській єпархії, його всі три сестри були віддані за священиків.

Олександр отримав у родинному домі релігійно-національні основи життя і їх далі передавав своєму оточенню сільських однолітків. Родичі післали свого сина до української гімназії в Перемишлі, де він здав матуру. Потім він відбув однорічну охотничу службу в австрійському війську. З неї він вийшов із ступнем старшини і записався на правничий факультет Львівського університету, де отримав абсолюторію права.

Перша світова війна

В часі т. зв. балканського поготівля в 1912 р. Олександра Малиновського покликано, як резервового старшину, виконувати військову повинність на австрійському прикордонні в Боснії. З хвилиною вибуху війни в 1914 р. його змобілізовано до воєнної служби і він пішов на фронт як старшина 80 полку піхоти, найперше як поручник, опісля підвищений до ранги надпоручника.

Розвал Австрії застав його у Сербії. Чутки про те, що на Рідній Землі нарід став до боротьби за волю, вплинули на старшину-патріота повертатися в родинні сторони, зголоситися в ряди УГА і послужити Батьківщині своїм військовим знанням. Українська влада підвищила надпоручника Ол. Малиновського до ранги сотника і його назначено командантом залоги в його повітовому місті, Золочеві.

Як повідали очевидці, сотник Малиновський був строгий і вимагаючий, а при тому незвичайно дбайливий за своє вояцтво. Своєю хоробрістю і відвагою служив прикладом для інших. У рядах УГА він пережив усі світлі і трагічні моменти Українських Визвольних Змагань. У Східній Україні хворів на плямистий тиф, пережив прикру злук УГА з більшовицькою армією, як теж здачу зброї Полякам. За допомогою свого товариша з юних літ оминув польський полон. Але годі було йому вертатися в любу Золочівщину, бо там польська влада шукала за тими українськими священиками, які в Золочеві ліквідували їхню протиукраїнську підпільну акцію.

Вибрав хрест замість меча

Скриваючися якийсь час у свого швагра, священика в Перемиській єпархії, сот. Малиновський рішив замінити меч за хрест і так віддати свої сили Батьківщині, стаючи на служіння у Винограднику Христовому.

В 1929 р. його прийнято до Духовної Семінарії у Львові. Це були часи niepewности і неспокою. Поляки часто переводили ревізії і арешти між богословами. О. д-р Василь Лаба передав історії про ті часи таке: "Поляки переводили в Духовній Семінарії ревізії і арешти між питомцями, які всі крім одного були кол. старшинами і підстаршинами УГА. Вона тоді мала вигляд радше касарні, як духовної семінарії".

Коли сот. Малиновський відбував свої філософічно-богословські студії, тоді в семінарії бракувало всього: харчів, одягу, опалу, устаткування тощо. В доважок студенти жили в постійному страхі від шикан поліції і польської вулиці. В 1925 р. Олександр Малиновський закінчив богословіє і прийняв ієрейські свячення в безженному стані. По піврічному душпастирюванню, Владика Митрополит Андрій покликав його в 1926 р., з уваги на його господарський досвід, працювати в Духовній Семінарії найперше в характері настоятеля, а пізніше віце-ректора по господарській частині.

Отець Ол. Малиновський, такий як залишився у моїй пам'яті

О. Олександра Малиновського я зустрів у Богословській Академії в характері віце-ректора. Це було в акад. році 1935/36 тоді, коли мене зачислено в студенти цієї установи і назначено асистентом при кафедрі соціології і політичної економії, якою завідував сл. п. о. д-р Микола Конрад. Наче сьогодні бачу о. Ол. Малиновського, цього рослого мужчину, випрямленого, скорого і рішучого в рухах. Шляхетні черти лица, розумні очі, що проникають в душу. У розмові речення короткі, наче падають прикази. Волос на голові темний, набік зачіска, а на обличчі приятельська усмішка. Хоч він був вимагаючий і строгий, одначе для студентів був вирозумілий і добросердечний. Кожний ставився до нього з належною шаную і з повним довір'ям у кожному клопоті чи потребі. Він вибув на своєму пості в Духовній Семінарії 12 років. Одначе Владика Андрій потребував його досвіду і вміння на іншому місці, де загрожувала ліквідація зі сторони польської адміністрації. Владика Митрополит назначив о. Малиновського ректором Українського Академічного Дому у Львові при вул. Супінського 21. Щоб рятувати цю установу, її переіменовано на релігійно-церковний інтернат. Але життя там плило тим самим руслом, що передше. Там далі кипіло українське студентство вервою і запалом ідеалів. Слушно сл. п. Юліян Тарнович (Бескид) в одному місці писав: "Змінилася форма, але суть була незмінна".

На цьому загроженому відтинку в житті української академічної молоді о. Малиновський витривав через два роки і виявив силу духа, посвяти і повноти енергії.

Друга світова війна

У вересні 1939 р. почалася друга світова війна. Отець Малиновський перебув облогу Львова німцями в монастирі СС. Василянок при вул. Потоцького.

Коли Львів зайняли радянські війська, тоді Кир Андрій вислав його в липні 1939 р. на Лемківщину, щоб там перевів реєстрацію річей по церквах, що мали музейну вартість. Галицький митрополит своїм віщим духом передбачував, що о. Олександр має на Лемківщині відограти важливу роллю, зв'язуючи її тісніше з Галицьким материком. І так сталося, хоч не судилося довести розпочате діло до кінця. В червні 1940 р. о. Малиновський став Генеральним Вікарієм Апостольського Адміністратора Лемківщини, о. Якова Медвецького. По його смерті в січні 1941 р. Апостольський Престіл іменував о. Ол. Малиновського 3 лютого 1941 р. Апостольським Адміністратором Лемківщини. Його місцем осідку став княжий город Сянок, звідки він клопотався про українські церковні і народні справи.

Новоназначений достойник взявся з питомою йому вервою до праці над піднесенням Лемківщини, яку вороги зробили тереном важких релігійних і національних суперечностей. Це йому легше приходило, бо вже був дещо обзнайомлений з тереном і його проблемами. Були добрі надії, що Лемківщина у недалекому майбутньому зрівняється з іншими українськими землями та отримає свого Владику в особі о. Малиновського.

Проте не сталося, як бажалось. Тут у Сяноці застав о. Малиновського кінець війни. Його душпастирський обов'язок казав бути на стійці і не покидати важливого становища. Одначе більшовицькі і польські війська та адміністраційні власті стали йому дошкулювати. Коли українське населення Лемківщини стали насильно виселювати з прадідної землі за Сян, тоді о. митрат Ол. Малиновський з течкою в руках під охороною вояків УПА перебрався щасливо через Чехо-Словаччину і в грудні 1945 р. опинився в Баварії.

На скитальщині

Вичерпаний фізично і нервово, по короткому відпочинку і лікарській опіці, о. митрат Малиновський взявся наново до праці, стаючи Генеральним Вікарієм Апостольської Візитатури в Німеччині. Незабаром, бо в липні 1946 р., отримав нове призначення, саме на пост ректора виховання й адміністрації в Українській Католицькій Духовній Семінарії в Гіршбергу (Німеччина), а пізніше в Кулемборгу (Голляндія). В Голляндії Духовна Семінарія проіснувала до грудня 1950 року.

В Німеччині, в той час, бракувало всього. Треба було старатися про літургійний виряд, харчі, книжки і одяг для коло 60 студентів-богословів. Це були жура і старання о. Малиновського. За те в

Голляндії відносини були куди кращі. В Голляндії, як і в Німеччині, у проводі Духовної Семінарії були ті самі дві особи: ректором студійної ланки о. митрат д-р Василь Лаба, а виховно-адміністраційну ланку задержав о. митрат Олександр Малиновський.

Коли мені вдалося щасливо відістатися з Відня і переїхати до Бельгії, тоді в акад. році 1948/49 на внесення о. д-ра В. Лаби — Преосв. Владика Кир Іван, Апостольський Візитатор для Українців у Західній Європі затвердив мене викладачем історії Церкви і французької мови в Духовній Семінарії в Кулемборгу. Кожного місяця я приїздив з Брюселі до Кулемборгу на виклади. Тут я зустрів своїх добрих знайомих, колишніх виховників і приятелів. Наша перша зустріч з усіма була незабутня. Мов учора бачу, як о. митрат Лаба розцілювався зі мною, а о. Малиновський, відкривши рамена, пригорнув до своїх грудей. Це була та сама людина, яку я бачив і зустрічав у Львові чи пізніше в Сяноку. Тепер він був дещо нервовий, виски вкрила сивина, але з його обличчя, як колись, пробивалася здисциплінованість, обов'язковість і простолінійність. Незабаром надійшов о. д-р Богдан Липський, мій професор у Львові, пізніше добрий друг і приятель із перших днів побуту у Відні. Прийшов теж о. д-р Михайло Сопуляк, кол. керманіч Суспільної Опіки Українського Центрального Комітету в Генеральному Губернаторстві. З ним я бачився останньо у Кракові на початку 1944 р., коли за декілька днів місто зайняли советські частини. Тут був теж о. Антін Рижак. З ним мене в'язала дружба ще з часів побуту в Богословській Академії чи пізніше, коли я став викладати в Богословській Академії, а він був управителем посілости Андріївка на передмісті Львова. Між студентами Семінарії був мій добрий колега Ігор Чайківський та ще декілька, що були моїми слухачами в Богословській Академії. Кожного разу я радісно їхав з Брюселі до Кулемборгу. Там була мила атмосфера серед професорського збору, там була частина того, що було дороге серцю — надбаня Богословської Академії, там я почував себе "мов у себе дома".

У Кулемборгу стали о. Малиновському відзиватися різні недуги як вислід його довголітніх і тяжких переживань. Деколи згадував мені про них, бо трактував мене, як близького собі земляка. Він любив заводити розмову про Жуків, свій батьківський дім, Золочів, Львів чи Лемківщину. Не говорив про труднощі чи життєві невдачі, підкреслював позитиви, наче бажав, щоб на них будуватися.

По Різді в 1950 р. мені довелося покидати Бельгію і переїхати до Канади. Пізніше я ще мав декілька листів від о. Малиновського. По ліквідації Духовної Семінарії в Кулемборзі о. митрат Ол. Малиновський переїхав до Англії як Генеральний Вікарій Апостольського Візитатора на Англію, Шотляндію та Ірляндію. На новому пості він теж тут невпинно та успішно працював. Папа Пій XII підніс його церковну територію до гідности Екзархату, а його наділив титулом Домового Прелата. Отець Ол. Малиновський, наче жовнір на стійці,

видержав до кінця свого життя. Персводячи візитацію в місті Бадфорд, нагло захворів під час Служби Божої і наступного дня 17 листопада 1957 року закінчив своє трудолюбиве життя.

Далеко від Рідної Землі склав свої кості сл. п. сотник, митрат і прелат о. Олександр Малиновський, патріот, громадянин і душпастир, перебуваючи 69 років на земній мандрівці. Його тлінні останки спочили на цвинтарі в Лондоні.

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ ДЕНЬ В АНГЛІЇ

Український Католицький День у Великій Британії — це вже четвертий подібний З'їзд українських скитальців у Західній Європі. При кінці попереднього року відбувся перший такий у Франції (Париж 2 — 3. XII.), у місяці січні цього року — у Німеччині (Мюнхен 14 — 15. I.), а в місяці липні — в Бельгії (Брюссель 7 — 8. VII.) та у Великій Британії (Манчестер 14 — 15. VII.). В той час, коли в Українських Католицьких Днях у Франції, Німеччині та Бельгії брали передусім участь делегати від поодиноких українських еміграційних скупчень цих країн, то Український День у Великій Британії мав більш масовий характер. Про це говорить коло 3.000 учасників в цілому.

Місцем Українського Католицького Дня у Великій Британії був Манчестер, одно з найбільших міст Альбїону. Осередок англійського текстильного промислу — Манчестер, графство Лянкашир та поблизькі округи — це теж більші осередки українських емігрантів у Великій Британії.

З'їзд українців католиків у Великій Британії відбувся за благословенням Преосвященнішого Апостольського Візитатора Кир Івана. Його Преосвященство, подібно, як у Франції, Німеччині та Бельгії, звеличав цей З'їзд теж своєю присутністю.

Переведення Українського Католицького Дня у Великій Британії було в руках Генерального Вікарія о. митрата Олександра Малиновського й Українського Католицького Комітету. Львина частина організаційної праці цього З'їзду спочивала на плечах Ділового Комітету в Манчестері, а зокрема о. рад. Еммануїла Кордуби й голови згаданого Комітету о. Яреми Гаврилюка.

Відкриття Українського Католицького Дня відбулося в суботу 14 липня у "Cheetham Hill — Public Hall" у по-береги набитій залі. На сцені, хоч скромно, але з мистецьким смаком прикрашений, з'явивсь о. митрат О. Малиновський, щоб повітати учасників. Промовець у своєму слові згадав про батьківське відношення Апостольського Престолу до українців та звернувся до Його Ексцеленції Єпископа Кир Іва-

на з поклоном від українців у Великій Британії за всі ті труди, що їх приносить Преосвященніший Владика в користь вірних. Заля, підхопивши оклик "Слава", що його на честь Його Преосвященства підніс Отець Генеральний Вікарій, довго не вмовкала. А далі звертається о. митрат О. Малиновський з привітом до всіх учасників З'їзду та прохає Преосвященнішого Владика благословити почате діло. Коли члени Президії З'їзду зайняли місця, заля вітає Його Преосвященство, що звертається до приявних з батьківським словом поради й заохоти вдержати у доброму почині та уділяє архиерейське благословення.

Після промови Його Преосвященства З'їзд вислав привітальні телеграми до Його Святости Папи Пія XII, Й. Ем. Євгена Кардинала Тіссерана, Й. Ем. Бернарда Гріффіна (Англія) та Апостольського Делегата на Англію Й. Ем. Архиепископа Вілліама Годфрея. У часі З'їзду було також відчитано численні привіти, надіслані з нагоди Українського Католицького Дня у Великій Британії, а м. ін., від Й. Ем. Івана Кардинала де Йонга (Голляндія), Й. Ем. Кир Генрі Вінцента Маршала, єпископа Ноттінгтаму, від українських католицьких Владик Канади, а то Й. Ем. Архиепископа Кир Василя Ладики, Й. Е. Єпископа Кир Ніля Саварина і Й. Е. Єпископа Кир Ізидора Борецького, від о. Архимандрита Теодозія Галущинського ЧСВВ, О.О. Генеральних Вікаріїв, Апостольського Візитатора у Франції, Бельгії та Німеччині, Католицької Акції Українців у Західній Європі, президента Апостоляту З'єдинення в Голляндії, о. Антона Сміта, пріора О.О. Августинів в Кулемборгу (Голляндія).

Починається ділова частина З'їзду. Частина учасників переходить до другої залі Town Hall, щоб могли вигідніше слідкувати за запланованими доповідями. Тут З'їздом проводить о. кан. Юстин Гірняк. Доповіді відбуваються по черзі в обох залах.

О. д-р П. Дячишин накреслює картину Української Католицької Церкви на еміграції. Дальше інж. Ключас з'ясовує завдання Світського Апостоляту. Іншу актуальну тему обговорює мгр. М. Оглюк у своїй доповіді "Церква й соціальні проблеми". Дуже важливу проблему християнізації громадського життя обговорив кн. Я. Токаржевський-Карашевич.

Вечером того дня виступив перед учасниками З'їзду мужеський хор "Гомін", під орудою проф. Я. Гордія. Диригент міг справді бути гордий зі складу свого хору, бо оце перед кількома днями здобув він друге місце на міжнародньому фестивалі хорів у Валії, де брало участь 25 хорів. Хор "Гомін" виконав по-мистецьки цілу низку релігійних та літургійних пісень.

Неділя, 15 липня. Перед полуднем продовження доповідей. О. д-р В. Дзьоба обговорює тему "Родинне й подружнє життя", а проф. О. Монцібович своєю доповіддю "Віра й наука" закінчує ділову частину З'їзду.

До слова приходить ще ред. Р. Данилевич, який вітає З'їзд від "Християнського Голосу".

У менчестерському соборі St. Chads починається в 12:30 год. Архиерейська Служба Божа. Перед церквою привітав Преосвященнішого Владика від українського католицького душпастирства в Менчестері о. рад. Е. Кордуба. Після того від українських дітей зложила привіт маленька Зеня Шевчук та передала Дорогому Владиці китицю квітів. Соборна церква не може помістити всіх учасників З'їзду. Мабуть, майже стільки само, як у церкві, стоїть біля церкви та на вулиці. У презвитерії бачимо господаря цієї церкви, Преосвященнішого Кир Генрі Вінцента Маршала, шостого з-черги єпископа Сальфорду, від часу віднови католицької ієрархії в Англії. Богослужба проходить під звуки хору "Гомін". Більше, як півторасотні вірних приступає до св. Причастя. Після Служби Божої Преосвященніший Єпископ Кир Іван голосить архиєпископське слово та приймає приречення на вірність Христові та Матері Божій. А далі, починаються ювілейні молитви та обхід довкруги церкви. Церковні відправи закінчуються в 17 годині.

Преосвященнішого Владика та запрошених представників громадянства гостив Отець Генеральний Вікарій обідом у менчестерській гостинниці "Grand Hotel". Високодостойний Господар теплими словами привітав Його Преосвященство, представників українського громадянства та представників менчестерської преси. А там почались промови гостей. Говорив д-р О. Фундак, голова СУБ-у, з черги з привітальним словом виступив кн. Я. Токаржевський-Карашевич, від ОУЖ говорила п. М. Дубляниця, від Представництва УНРади на Англію промовляв ред. М. Семчишин, від "Соборної України" ред. М. Добрянський, а від "Християнського Голосу" говорив ред. Р. Данилевич.

Відповідаючи на теплі слова промовців, Єп. Кир Іван подякував усім.

М. Колянківський

ПРО ДОЛЮ БІБЛІОТЕКИ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Хочу доповнити відомості про Бібліотеку Богословської Академії у Львові, подані в “Світильнику Істини” I, а також у статті п. mgr.-а Ярослава Чумака, опублікованій у “Нашій Меті”.

В два роки по закінченні богословських студій, влітку 1938, я повернувся до Львова і записався на студії суспільних наук. Всесв. о. Ректор прийняв мене тоді жити й харчуватися в Академії (я жив тоді “під вежею” напроти входу до домівки “Обнови”, враз з Іваном Мочульським). За це я мав працювати у визначені години в Бібліотеці, якої управителем був mgr. Яр. Чумак. Крім мене там працювали в акад. році 1938/39 абсолювенти богословії Степан Харина й Омелян Гадзевич. (У “Світильнику Істини” I помилково подано Володимир Харина, замість Степан).

Після приходу більшовицької влади я був прийнятий на працю в Науковій Бібліотеці Університету ім. Івана Франка. З рамени тієї бібліотеки я був призначений до групи бібліотекарів, які мали зробити списки книжок в забудуваннях Богословської Академії, тобто колишніх бібліотек Академії і Богословського Товариства, та передати їх Науковій Бібліотеці Університету ім. І. Франка. Групу очолював старший бібліотекар — поляк mgr. Б а н д у р а (імені не пригадую) і, крім мене, входив до неї магістр права Олександр Дроздовський (згодом він перейшов працювати в адвокатуру, був ув'язнений і загинув).

Ми працювали кілька місяців. Книжки з Бібліотеки Академії не були пошкоджені, натомість більшість книжок з Бібліотеки Богословського Товариства були знищені вибухом бомби (однієї б о м б и , не бомб, як подано було в “Світильнику Істини” I). Між рукописними шедеврами були справжні унікати, гідні світових виставок — поранені книги. Одні перебиті відламками бомби наскрізь. В інших залишилися осколки, застрягли у важких шкіряних оправах.

Всі ті оцілілі книги були передані за списками і здепоновані як окрема, нескаталогізована одиниця в Науковій Бібліотеці, що її директором за більшовицької влади і в перших місяцях німецької окупації був д-р Богдан Барвінський, колишній директор архіву Митрополії. Згодом його місце зайняв німець д-р Йогансен.

Коли Богословська Академія відновила за німецької влади свою діяльність, ці книги були повернуті Академії. Мені невідома їхня доля після другого приходу більшовицької влади. Думаю, що вони знову перейшли в посідання Наукової Бібліотеки.

о. крил. Микола Дядьо

СПОМИНИ

То був 1928 рік. Учні української тернопільської гімназії і більшість учителів пішли на “свято” 3-го травня (“мая”) на парад у найгірших убраннях і тим зіпсували настрій польського патріотичного Тернополя до краю. За такий поступок української гімназійної молоді і вчительства мусіла прийти зі сторони поляків кара. Бо поляки вміли мститися і тим самим вчити нас — не польського, а таки українського патріотизму.

Першими, що потерпіли за невдачу “тшецеґо мая” були учні 8-ої класу, що в тому ж місяці здавали гімназійну матуру. Хоч директором гімназії був українець (п. Губчак) він не міг перешкодити, щоб не покарати “винних” за демонстрацію. З Львівської Шкільної Кураторії приїхав якийсь індивідуум, який “допильнував”, що майже половина учнів (передусім з відділу Б) не здала матури.

Я щасливо перейшов “Скиллу і харибду” і навіть з дуже добрим успіхом здав матуру. І як перед кожним абсолювентом, так і перед мною, стало питання: а куди тепер? Тут, у Канаді, є багато доріг до вибору, бо держава потребує доросту у всіх ділянках життя. Не так було з нами. Польська держава не давала можливості українцеві студіювати у високій школі, а тій малій кількості, що вдалося записатися на університет, не давала можливості знайти працю по фаху. Їх посилали в корінну Польщу, щоб освічена одиниця не могла працювати для свого народу.

Зразу думав я йти до Подебрад у Чехії на рільничо-господарський курс, щоб пізніше працювати в “Сільському господарі”, але з цих плянів нічого не вийшло. Тоді за порадою покійного св. пам’яті мученика за Христову віру, нашого гімназійного катехита д-ра о. Миколи Конрада, я подав прохання до Духовної Семінарії у Львові. Мене майже запевнив мій о. катехит, що буду прийнятий.

Чекав я на повідомлення, щоб приїздити до Семінарії, але не дочекався. Всі, що були внесли прохання, були повідомлені, а мене не повідомляли. Я вирішив їхати до Львова і без повідомлення. Приїхав, зголосився на “фіртці” (у п. Кіндрата), він потелефонував до когось, і сказав мені йти до о. Ректора. Я перейшов через двері, які воротар сам відчинив зі своєї “канцелярії”, і подався на перший поверх до о. Ректора д-ра Йосифа Сліпого.

Мене дуже здивувало, що на столі о. Ректора, на дерев’яному зразку, було написано чорнилом моє ім’я і прізвище. Це не могло

статися від часу мого зголошення! Я не знав тоді і донині не знаю, що воно мало значити, але мені часто приходило це на думку.

В часі авдієнції о. Ректор питав мене про моє знання грецької та латинської мов, про знання обряду та інших предметів і я не мав проблеми, бо на всі питання з легкістю давав відповіді. Тоді о. Ректор сказав мені, що можу їхати додому, забрати свої речі і приїздити до Семінарії. Я сказав, що я приїхав вже з моїми речами, бо не маю грошей на поїздки сюди й туди.

І так я став семінаристом. В короткому часі надійшло 1-ше Листопада. То було 10-річчя славного 1-го Листопада 1918 року. В Західній Україні був звичай служити св. Літургії і Панахиди за тих, що в боях за долю України погинули в нерівній боротьбі. І цього 1928 року була в катедрі св. Юрія панахида за погіблх за волю і долю України. Пам'ятаю, що всі семінаристи пішли до церкви св. Юрія. Зібралася маса-масенна народу. Не лиш була церква повна людей, але і на великому подвір'ї св. Юра було повнісінько народу. У повітрі відчували ми якесь поденервування і рівночасно піднесення. Після панахиди почалася бійка між українцями і польськими студентами. Нам, семінаристам, порадили наші виховники, щоб ми чимскоріш ішли додому, щоб не стягнути на семінарію непотрібних клопотів. Не знаю, як зробили старші студенти, але я й інші "гешіхти" пішли чимскоріш до семінарії, бо цілком не були обзнайомлені з обставинами у Львові.

І щойно тоді почалося те, про що хочу зокрема згадати. Покійний о. митрат Олександр Малиновський, колишній військовик, організував оборону Семінарії. Він й інші припускали, що поляки будуть старатися спровокувати Семінарію, підкинуть протипольські лютючки чи кілька револьверів, щоб потім поліція мала причину до розв'язання нашої високої школи. Бо полякам було дуже не до смаку, що Семінарія мала велике число української молоді, а поляки не знали, що в Семінарії діється!

Керувати всією акцією "оборони" доручив о. віцектор О. Млиновський досвідченому військовикові, колишньому царському високому офіцерові, Іванові Гаврикові, що був на той час студентом у нашій Духовній Семінарії. Кожний студент був обов'язаний слухати командира і робити те, що йому було доручено. Передусім нас поставлено на стійки в місцях, де була можливість непомітно підкинути щось компромітуюче. Наша Семінарія була одною стіною злучена з Головною Поштою Львова. Там, на горіщі Семінарії був найслабший пункт, і там треба було дуже пильнувати. З нами, молодими семінаристами, завжди був хтось старший, що добре знав будинок і був більше відповідальний, ніж "гешіхта". Ми мали відсидіти призначений нам час і тоді приходили інші, а ми діставали каву чи чай і йшли на відпочинок. В день ми йшли на виклади, але завжди хтось зі старших наглядав, чи все "в порядку". Ми починали варту після вечері і

вартували цілу ніч. Не пригадую докладно, але таку варту ми тримали, мабуть, протягом двох тижнів. На щастя, не було провокації і ми могли продовжати нашу науку. Інакше виглядала справа в Студентському домі, але це інша тема.

При нагоді “облоги” згадаю, що між старшими студентами були колишні вояки українських армій, колишні студенти тайного українського університету, були такі, що займалися кольпортажем видань УВО (“Сурма” та ін.), про що знав о. О. Малиновський, що був великим патріотом, але вдавав, що нічого про те не знає.

По короткому часі мого перебування в Семінарії покликав мене о. Ректор і запропонував мені, чи я згодився б бути “дуктором” для I-го року. Пояснив мені обов’язки і я радо згодився, бо думав, що може деколи вдасться мені дещо доброго зробити для моїх товаришів. Не хочу про те писати, але мені вдалося допомогти не лиш моїм товаришам, але й молодшим студентам, як я був уже на вищих роках.

Ще хочу згадати про мої перші реколекції в Семінарії. Вони тривали десять днів, починаючи зі святом Йордану. На жаль, не пригадую, хто був в тому році (1928-29) провідником реколекцій. Для мене і моїх товаришів першого року ті реколекції, а передусім мовчанка, було щось, до чого ми ніяк не могли пристосуватися і зрозуміти її конечности. Мовчати цілих десять днів? Це нам, “новикам”, не містилося в голові і, очевидно, ми не мовчали так, як було наказано. Мало того! То був січень, снігу всюди багато. Ми поробили зі снігу могили у семінарському городі і галузками з дерев, яких там було багато, “понаписували” на тих могилах “сіленцієм” — мовляв, ми похоронили мовчанку в могилах. Це запримітив о. Ректор, що також часто проходжувався в городі і, не знаю, яким способом дізнався, що це робота питомців першого року. Таки в часі реколекцій покликав мене — дуктора — до своєї канцелярії і спитав, чому ми не мовчимо і чому ми повисипали могили зі знаками, що мовчанка “похована”? Я не відпекувався, що це наша робота, і “пояснив”, що мені дивним виглядає ходити один коло другого і не промовляти ані слова!

О. Ректор підсміхнувся і сказав, що ми ще багато не розуміємо, а тим часом порадив таки старатися запанувати над собою і мовчати, бо десять днів — не вічність, а мовчанка зближає нас до Бога. Також висловив надію, що й інші практики в Семінарії ми з часом зрозуміємо, бо все є спрямоване для нашого духового виховання і приготування до служби Христової. І правда! В житті ми пізнали, що семінарійні практики були для нас доброю справою до життя.

Жалую, що пропали всі мої хроніки, які я на доручення о. Ректора писав, передусім на четвертому і п’ятому році студій. (Ми перші студіювали 5 років!). В тих хроніках було докладно записано, що діялося в Семінарії кожного дня; хто відвідував Семінарію, які події відбувалися, цілий щоденний порядок, Богослужби, всі реколекційні науки і тим подібне.

Пригадую, як одного разу о. Ректор, а потім Єпископ, в переїзді на т. зв. Грушку коло Якторова недалеко Унева, що була семінарійною господаркою, вступив до мене в парафії Лагодів коло Перемишлян і сказав мені: “Дуже приємно мені читати тепер ваші хроніки. Там так докладно все записано, що все життя пригадується, як на фільмовій стрічці”.

Згадати б, хоч побіжно, про такі речі, як “вечори сміху”, концерти, вистави (“Вій”), “свячення рабів”, проходи по місті (конечно чвірками!), доповіді, голодівки (з нагоди смерти Данилишина і Біласа), Богослужби, спеціально Єрусалимська Утреня, травневі Молебні, чудова св. Євангелія зі Скиту Манявського, Плащаниця, з якої “побожний” християнин викусив дорогий камінь, цілуючи її у Велику П’ятницю, співанки в семінарійному городі і тим подібне. Гарні були то часи в Семінарії! І наші настоятелі і о. духовник, і професори, а передусім о. Ректор, що не раз на “духовному читанні” вчив, як вживати вилки і ніж при їді. Все це відживає, коли зачепити один спомин, другий, і далі тягнуться, як ланцюгові коліщата.

Рознесли ми по всьому світу добру славу про нашу Альма Матер. Хоч вона тепер у руїнах і попелі, але ми Бога просимо і віримо, що Бог вислухає наших молитов, і вона, як фенікс, відродиться, щоб далі ширити Божу славу, славу Української Патріархальної Церкви, славу України.

У візії бачу молодих ідейних юнаків, що зі завзяттям відбудовують руїни будинку, руїни в душах побожних українців, і гордо несуть прапор відродженої віри і Церкви в Україні.

о. митрат Богдан Ганушевський

МОЇ СПОМИНИ ПРО БОГОСЛОВСЬКУ АКАДЕМІЮ

Після матури в 1932 р. я хотів закінчити музику в Музичному Інституті ім. Миколи Лисенка у Львові, якої я навчався від дитинства. До цього музичного інституту я ходив протягом мого навчання у станиславівській гімназії. До Богословської Академії я вніс подання навесні 1933 р. “Чому ви, брате, не внесли подання минулого року?” — запитав мене ректор Б. А. і Духовної Семінарії, о. д-р Сліпий. Я не знав, що на те відповісти, а тоді о. ректор сказав: “Ну, йдіть собі з Богом!” І я поїхав знов додому, щоб продовжувати свою культурно-освітню і релігійну працю у парафіях мого батька, декана, а потім і каноніка-референта Консисторії, о. Михайла.

В 1934 р. ОУН забила польського міністра Перацького і поліція виарештувала майже всіх провідників праці на народній ниві, а між ними й мене. Це був мій третій з черги арешт і слідство протягом трьох літ у тюрмі при вул. Білінського в Станиславові. Остаточно я опинився в списку призначених до Картузької Берези. Мій батько, що мав великі впливи як колишній посол до Сейму з партії УНДО, завчасу про це довідався від адвоката д-ра Лобая і просив його, щоб постарався допомогти до викреслення мене зі списку. Д-р Лобай різними йому відомими ходами це зробив, і я залишився у тюрмі та вийшов уже після того, як почалися виклади в Б. А. Я знову повернувся додому до своєї праці і аж навесні 1935 р. я подав зголошення. Завдяки старанням мого вуйка, о. д-ра Мирона Горникевича, прелата й довголітнього пароха Відня, що був приятелем о. д-ра Сліпого, остаточно мене прийнято до Б. А. Однак дрібний випадок, що стався в моїй сокільській окрузі, мало що не зруйнував мого від'їзду до Львова. Якраз напередодні виїзду наші хлопці пообрізували коням хвости в довколишніх селах, які були призначені на кінську державну виставу. Мене підозрівали, що я розкинув летючки, чого я не зробив, і тільки те, що я під диктатом поручника поліції написав з летючки, мене врятувало. Летючки були написані рукою. Остаточно я приїхав до Львова і зголосився на авдієнцію до о. Ректора. Очікуючи своєї черги під дверми, я побачав свого товариша з гімназії, Захара Пісецького, що вийшов з нахмуреним лицем. “Тебе не прийняли?” — питаю. “Та ні, — каже, — бо о. Ректор мене запитав: “Та я вас можу прийняти до Б. А., але чи ви витримаєте, брате?” “А я, — каже Захар, — сказав: “Як я витримав у криміналі, то й витримаю у Семінарії”. “Йдіть собі з Богом, брате! Семінарія не кримінал, а я не ключник”. Потім Захар вступив до Духовної Семінарії у Станиславові й після чотирьох літ став священником.

Перших два роки студій у Б. А. ми жили, молилися і навчалися в Академічному Домі, який польська влада розв'язала для студентів інших факультетів, бо там був осідок і місце сходити багатьох провідників ОУН та членів проводу. Там і жив сл. п. Степан Бандера, часто туди заходив Роман Шухевич, пізніший ген. Тарас Чупринка, й інші. До Дух. Семінарії ми ходили щосуботи на Велику Вечірню, а перед великими святами на Всенішне й Литію, на недільні й святочні богослуження й конференції о. Ректора, на проби Академічного Хору, найкращого у Львові, симфонічної оркестри, сходи товариств тощо. Незабутнє величне враження зробила на мене перша в Семінарській Церкві Святого Духа Велика Вечірня з Литією, яку я вперше чув у такому прекрасному й могутньому виконанні. Нас, 112 студентів 1-го року, зібрали побіч входу до церкви внутрі будинку. Першими, що входили трьома сходками вдолину, були питомці 2-го, 3-го, 4-го й 5-го років. Їх було понад 200. Всі вони в глибокій мовчанці, в чорних рясах, з поспіхом входили до церкви й майже безшелесно ставали в лавках на призначених місцях. Коли залишилося порожніми кілька лавок позаду, нам казали тихенько зійти й стати в них. Це було перше враження якоїсь таємничості й загадки. Чому так?

“Благослови, Владико!” — понісся рівненський милозвучний голос диякона. “Благословен Бог наш...” заспівав священник, ринуло могутнє “Амінь” і покотилися гомоном по розлогій церкві Давидові псалми. Цей спів був такий могутній і прекрасний, що я ще такого не чув у своєму житті. Він захоплював усі фібри моєї душі, переливами виповняв усі закутки, відбивався у прекрасному іконостасі й губився десь там на хорах. Бог-Отець-Саваот, здавалося, усміхався до нас з-поміж ніжно-чудово розмальованої стелі, а з Ним Його Єдинокродний Син, Ісус Христос, Пресвята Богородиця і всі Божі угодники. Я собі подумав, що ці малюнки, будучи ще питомцями цієї Семінарії, з неменшим захопленням оглядали мої рідні: батько, дід, прадід і прапрадіди аж до восьмого покоління. Вони всі були визначними священиками, українськими патріотами й добрими батьками-священиками совоїх родів. Літургійний спів і хорова музика дуже високо стояли в Б. А. і мали свою традицію. По 18 найкращих співаків співало в правому й лівому крилосах. Лівий, під проводом дяка, питомця з 4 року, а правий під проводом архидяка, питомця з 5 року. На кожному році провідником був дуктор, а на 5-му — архидуктор. В захристії usługували лойники під проводом архилойника. В рефектарі видавали їжу бубенмайстри під проводом архибубенмайстра, а церемонієри спостерігали поведіння під час їди “гешіхти”, себто студентів 1-го року. Тяжкою для балакунів була мовчанка, що тривала від год. 9-ої веч. до год. 9-ої ранку, а також під час викладів, перед обідом, під час студювання по кімнатах по полудні. Були й рекреації після обіду й вечері, що її використовували питомці на спорт, проходи по розлогім городі й гутірку. Дисципліна була сувора, й треба було дуже вва-

жати, щоб не поїхати серед року додому. Однак такої дисципліни було дуже потрібно, й придалася б вона й тепер у сучасних духовних семінаріях.

Найповажнішим студентським товариством була Читальня ім. о. Маркіяна Шашкевича. Під цією скромною назвою це товариство богословів було носієм релігійного й церковного з'єднання, готувало до побожного життя майбутніх священиків, плекало глибокий патріотизм і ідеї державности й незалежності України. Читальня належала до Центрального Союзу Українських Студентів, що поділяв ідеї ОУН. З наказами ЦЕСУС-а ми мусіли таїтись і не записувати їх у протокольні книги, щоб уряд Польщі не розв'язав Босоловської Академії, цієї єдиної в Галичині наукової інституції українців. Уряд поглядав бачним оком на непевних для нього вихованків "Шептицького й Сліпого". На третьому році я був секретарем Читальні. Не раз з її головою, Андрієм Турчином, ми мали наради, як добре виконати накази ЦЕСУС-а й не виставити інституції на небезпеку. Попід Семінарією деколи проходили гучні й галасливі демонстрації польської вулиці під проводом польських студентів з транспарентами, проти Митрополита Андрія Шептицького й інших провідників українського життя у Львові. Однак ми ними не переймалися.

З рамени Краєзнавчого Гуртка, якого я був головою в Б. А., зорганізував я в липні 1938 р. плавбу новенькими двоособовими каяками з-під Бродів, зі села Пониквиці, аж до Берестя над Бугом, ріками Стир, Прип'ять, королівський канал і Мухавець. Отже північною Галичиною, Волинню і Поліссям проходив наш шлях, але був дуже небезпечний. Саме тоді поляки нищили православні церкви на Волині, кат України воевода Костек-Бернацький в'язнив на Поліссі у Картузькій Березі українських патріотів, і скрізь поліція була напоготові. Кожний рух українців за т. зв. "сокальським кордоном" поляки вважали за нові приготування до атентату на якогось польського міністра або й до повстання. Під моїм проводом плили зі мною богослови Мирослав Росткович і Теофан Куніцький та мій молодший брат Степан, пізніше відомий бандурист у ЗСА. Він не був богословом, але був власником каяка. Немає тут місця на розповідь цієї прекрасної тури по містах і селах нашої чарівної Батьківщини, маловідомої для молоді Галичини, з відвідинами історичних місць нашої півночі, як Берестечко, Луцьке, Пінське, Кобринь, Дорогичин і Берестя, відоме зі славної нашої унії з Римом у 1596 р. В Бересті над Бугом нам не повелося. Нас заарештувала поліція і після довгих допитів і телефонів нарешті нас випустила, але наказала негайно забиратися з міста додому. Однай найближчий поїзд до Львова через Ковель і Володимир Волинський відходив аж вранці. Нас примістили в туристичному захисті й поставили на варті поліційного агента, який відпровадив нас до залізничої станції. В Ковлі вітали нас щиро ОО. Редемптористи під проводом Преосв. Кир Николая Чарнецького, ЧНІ, пізніше мого святого.

Життя в Богословській Академії і в Духовній Семінарії було надзвичайне, від початку до кінця я був ним глибоко захоплений, переживав усі ці молитви, роздуми, св. Літургії, іспити совісти й виклади, як і духовні читання. Сміявся я не раз до сліз під час вечорів гумору й був високо піднесений під час величних концертів, академій і відзначень річниць. Мені здавалося, що немає на світі такого повного, різноманітного й всесторонньо охопленого життя, як у тих мурах. Воно було для мене дуже чарівне, повне надхнення й удуховлення. Я хотів назавжди залишитися там, у Духовній Семінарії, недалеко від Собору св. Юрія, у якому мене хрестили й миропомазали, в якому ми співали хором під час величних торжеств, у житлових будинках якого колись жили мої батьки, а мій вуйко, о. д-р Мирон Горникевич, починав свою душпастирську працю, як сотрудинок. Там, на другій стороні подвір'я, коло могутньої катедри, жив наш незабутній Великий Митрополит Андрій Шептицький, якого я хотів бачити зблизька ціле моє дитинство. Нарешті ця моя мрія здійснилася, коли я став питомцем. Митрополит Андрій був викладачем етики, починаючи з 3-го року студій. Перед моїми свяченнями, до яких він мене поручив, Митрополит Андрій сказав мені, що дуже добре пам'ятає мого батька, бо мій батько був його капеляном у Львові. З великою ласкавістю Митрополит мене прийняв, довгий час зі мною розмовляв, і цієї розмови я ніколи не забуду.

Однак прийшов рік бурі й надій — 1939. Воєнні дії перервали наші студії, червоні полчища зайняли наш Львів. У приміщеннях Духовної Семінарії замешкали університетські студенти. Всі прегарні малюнки наших найкращих мистців у каплиці й викладових залах забілили вапном. Церкву Святого Духа, що була великої архітектурної вартості й мистецького вияву мистця-маляра, розвалила німецька бомба. На два роки перервалося життя і праця у Богословській Академії. Після звільнення німцями Львова від більшовиків дехто з нас повернувся знов у ті мурі кінчати свої студії і духове життя. Великі недостачі декому з питомців далися в знаки, зокрема недоживлення і холод. Дехто відкладав іспити після вакацій. Мені Бог поміг усе пережити, хоч я мав уже дружину й малу донечку, вони жили в моїх батьків. Мої молитви увінчалися успіхом. Я став священиком.

Нехай буде Ім'я Господнє благословенне на віки!

о. Григорій Онуфрив
абсолювент Богословської Академії у Львові

МОЯ ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ З БЛАЖЕННІШИМ ПАТРІАРХОМ
(До 50-ліття оснування Богословської Академії у Львові)

Рік 1944 був і лишився одним з найбільш жорстоких років в історії українського народу. Ніколи не була Україна так сплюндрована, зруйнована навіть за часів Андрея Боголюбського чи Джінгісхана, як за новітніх визволителів, які з азійських тундр принесли на своїх багнетах “воло” для всіх народів, зі своїм жорстоким і неперевершеним у злобі НКВД. Свідками його злочинної роботи є зруйнована наша рідна земля, спалені села й міста, а згарища є нікими свідками колишнього життя. По однім наїзнику прийшов другий, опісля вернувся знову той самий, а кожний винищував наш нещасний український нарід.

Вернувшись, “червоні орди” мали знову свої жнива. Найперше розправлялись із “предателями родіни”. Одних постріляли, других вислали до концентраційних таборів, третіх, здібний елемент, забрали до війська, і як “зрадників западняків”, часом без жадного вишколу і без рушниць, гнали на німецькі міни. Таким способом хотіли знищити зрадників “галічмен”.

В тім часі я був у найбільшому селі далеко в горах на Бойківщині (десять тисяч населення) в Перегінську як катехит сьомоклясової школи і як сотрудинок о. декана і пароха Петра Патрила. Він так дуже боявся вивозу, приїхавши до Станиславова, що помер на удар серця на вулиці за другої окупації більшовиків. Це була надзвичайно інтелігентна і мудра та розсудлива людина й великий патріот.

Часто я відвідував свого о. Пароха і Декана, свого настоятеля. Одного дня, це було в місяці липні 1944 року, приходжу до свого о. Пароха. Бачу його в добрім гуморі, і він показує мені лист з Митрополичої Консисторії за підписом — Архиепископа Йосифа, коадютора з правом наслідства на Галицький Митрополичий Престіл у Львові. Між різними урядовими справами при кінці листа повідомляє Архиепископ Йосиф, що приїжджає до Підлютого на кілька тижнів на відпочинок до Сестер Василянок, які мали там свій монастир ще задовго до війни.

Кожний мабуть знає або хоч чув про місцевість Підлюте, де кожного року на два-три місяці виїжджав наш св. п. Слуга Божий Андрій на відпочинок для рятуння своєї зтяжної хвороби — параліжу і артритизму. Ця місцевість була далеко в горах, близько до Карпатської України і належала до парохії Перегінсько. Підлюте — це були

добра Львівської Митрополії, з якої Митрополити, а головню Митрополит Андрій помагав всім, хто приходив до нього. В тій місцевості заложив Святець Слуга Божий монастир і в часі вакацій Сестри ним опікувалися.

Місцевість Підлюте відома також кожному нашому пластунові, де він щороку приїжджав на пластовий табір. Напевно з того Підлютого виніс він найкращі спомини зі свого життя, де на тій поляні між високими горами, серед чудової природи, гартував свій характер і заправляв його до боротьби за визволення своєї поневоленої Батьківщини.

В тій, власне, місцевості примістив сл. п. Слуга Божий, Митрополит Андрій, нашу українську пластову молодь, з якою проводив там вакації і яку щиро любив.

Підлюте — прекрасна, тиха місцевість на відпочинок серед лісистих гір над річкою Лімницею, яка відділювала Гуцульщину від Бойківщини. До Підлютого можна було доїхати залізничкою, яка возила дерево з митрополичих лісів до станції Рожнітів. Від Рожнітова до Перегінська було яких 40 км, а до Підлютого ще 20 км далі в гори.

До тої тихої, спокійної місцевості, далекої від страшних подій, що діялись в Галичині, далеко від фронту, задумав наш Архиепископ Йосиф приїхати на відпочинок. Видно так покерувало Боже Провидіння, щоб наш будучий ісповідник і мученик набрав сил і, хоч може не був свідомий того, сам приготовляв себе до тих будучих подій, що на нього чекали — до тюрем, фізичних знущань, духових понижень, концтаборів... Він мав бути свідком Голгофти, де розпинали його Церкву і його любий рідний нарід.

Дійсно незабаром приїхав до Перегінська довго очікуваний і найдорожчий гість, наш Архиепископ Йосиф. Застав Високопреосв. Йосифа в резиденції о. Петра Патрила, пароха і декана перегінського деканату. Це мене вразило і було для мене великою несподіванкою. Привітавшись зі своїм бувшим о. Ректором, я побачив на його лиці усмішку, якої, здається, в житті не бачив. Це мене заскочило, бо в особі о. Ректора я, студент Академії, бачив великого вченого, світової слави теолога, ініціатора і виконавця Української Богословської Академії у Львові, до якого я мав величезний респект і пошану. Високопреосвященніший промовив до мене перший: “Ну, як там, брате!” Це можливо перший раз у житті я відчув якусь близькість з моїм колишнім вихователем, до якого, як я вже казав, мав великий респект і пошану, а рівночасно без причини боявся його. Тепер ця людина видалась мені близькою і дорогою та прихильною до мене. І спитав я себе, чому колись я, і такі як я, боялись його? Таж ми всі називали нашого о. Ректора “татуньом”. Видно мав він до нас те батьківське серце, але не вмів чи не міг його показати.

При обіді почалась розмова про війну, більшовиків, німців, та хто виграє війну, про фронти, та що буде з нашою Церквою і наро-

дом, коли вернуться знову азійські орди. Наш гість хотів від нас почути слова потіхи, яких ми не могли висловити, бо самі боялись своєї будучини. Далі говорив про спустошення, яке зробили в нашій Церкві більшовики під час свого відносно короткого панування на західних землях. Однак пора вже була йти на станцію, щоб не пропустити гірську залізничку, якою приїхав Високопреосвященніший до Перегінська, нею мав він від'їхати до Підлютого. В часі подорожі ми обговорювали справу празника в монастирі Сестер Василянок під покровом "Положення Риз Пречистої Богородиці". Цей празник мав відбутися за два тижні, в неділю, в половині липня. Просив Високопреосв. Архиепископ о. декана П. Патрила, щоб він повідомив своїх кондеканальних отців, щоб вони проголосили по церквах про цей празник та заохотили вірних до участі. Архирейську св. Літургію мав відправити сам Архиепископ.

Опісля ми перейшли на тему нашої Богословської Академії, яка так гарно за 10 літ розвинулась, та її професорів, ряди яких так поріділи. Жалів за двома визначними професорами, за о. д-ром Миколою Конрадом та о. д-ром Андрієм Іщакком, яких замордували більшовики. Зі смутком продовжував розмову про зруйнування семінарської церкви св. Духа, де німецька бомба знищила не тільки церкву, але й бібліотеку та музейні безцінні неповоротні унікальні речі. Згадав також про богослова з Зеленої Буковини, що згинув під румовищами. По словах Високопреосв. Владики, ми зрозуміли, що там пропали безцінні скарби, дорібок його життя. Згадував деяких професорів, не поминув також студентів-богословів, що їх число так страшно зменшилося. Жалів над тим, що багато наших священиків розстріляно, вивезено на Сибір разом з численними вірними. Небагато тепер абсолювентів Богословської Академії зголошуються до свячень, знайшовши собі різні інші зайняття. Відчули ми, що Їх Преосвященство уболівають та журяться станом нашої Церкви в будучині, як її вірний син і патріот українського народу.

В часі нашої розмови я відчув, що Високопреосв. Владикау в'яже з о. Деканом давнє знайомство або приязнь, бо Архиепископ Йосиф був дуже щирий у своїй розмові з о. Деканом, хоч я був присутній. Забув я, що це знайомство походить з Тернополя, де обидва достойні мужі ходили до гімназії, і що о. П. Патрило був настоятелем бурси в Тернополі і катехитом.

Був погідний, гарячий літній день. Надворі було парно, хіба холодний гірський вітрець відсвіжував повітря. Всі ми йшли на сіножаття; ми — Високопреосв. Архиепископ, о. декан П. Патрило, я та ще, здається, о. Роман Телішевський з Красного. Надзвичайно мила і приємна була дорога до станції, в часі якої нас стрічали німецькі пограничники, і переходячи коло нас та бачачи маєстатичну постать нашого Архиепископа в чорній рясі з фіолетовими гудзиками і поясом та з хрестом на грудях, навіть офіцери віддавали почесьт нашому буду-

чому митрополитові і каторжникові. На станції Перегінсько ми попросили Високопреосв. Архиепископа з тим, що в короткому часі знов стрінемося.

Празник в Підлютім

Прийшла очікувана неділя. Ми відправили у своїх церквах рано о 8-ій годині св. Літургію, бо на 9:00 ми мали бути на станції в Перегінську, звідки мала нас забрати залізничка до Підлютого.

Точно о год. 9:00 приходить поїзд. Всі плятформи переповнені людьми — молоддю, старшими, матерями з дітьми. Багато людей з Рожнітова, Князівського, Ріпного, Дупшарів, Небилова, Ясіня. Всі в прекрасних українських одягах. Одні в гуцульських, інші в бойківських. В руках майже в кожного молитовник. Направду, який я був гордий, глядячи на цей прекрасний цвіт українського роду. Наша молодь в краю була тоді дійсно побожна та мала респект до своїх батьків та старших.

В часі нашої дороги ця молодь не тільки жартувала й була весела, але відчинила свої молитовники й співала пісні до Пречистої Небесної Неньки та Її Сина, за ними підтягали також і старші. Ми навіть не помітили, що вже в Підлютому.

Прийжджаємо і бачимо кілька сот народу з доколичних сіл. Думаю, що це був один з найбільших празників у Підлютому. Нарід прийїхав не тільки на відпуст, чи висповідатись і прийняти св. Причастя, але також побачити нового єпископа. Бачимо, що вже деякі священники сповідають, а головно о. капелян монастиря в Підлютім, о. Білик.

На зарядження Високопреосвященнішого всі священники мали сповідати, а св. Літургію мав правити сам Владика з о. Григорієм Онуфровим, як дияконом. Ще до сьогодні брениць в моїх ушах той прекрасний спів нашої св. Літургії, яку ми правили під відкритим небом в тіні дерев. Співали цю св. Літургію "самоїлкою" наші дяки з сусідніх сіл з участю народу. Це було щось таке величне, таке будуюче і піднесене, що не можна його висловити словами. Ця щира молитва народу і сльози, що плили по їхніх поораних лицях, плили з тужливим шумом карпатських смerek і ялиць, з клекотанням неспокоїної Лімниці, з розспіваними гірськими птахами та жайворонками, що виводили свої трелі в небесах до престолу Небесної Неньки-Заступниці та Її Сина. Думаю, що ніхто не прийшов на цей празник без якоїсь просьби. Передусім нарід молився за свою страшну, невідому будучність своїх дітей, з яких одні пішли до Галицької Дивізії, одні в ліс до УПА, а третіх забрали до Німеччини на роботи.

Прийшло св. Причастя. Тільки одна чаша, а стільки народу хоче причащатися, а тут ще черги до св. Сповіді. Замало ми взяли частич до св. Причастя. Нестало нам. Кінчимо співану св. Літургію і зараз зачинаємо читану, щоб усі могли прийняти св. Причастя. До гли-

бини зворушливу проповідь виголосив Високопреосв. Владика. Говорив про страшні часи, які грядуть і які на нас чекають, та які ми будемо переживати. Надія наша в нашій Небесній Неньці, празник якої ми сьогодні святкуємо. Ми не можемо заломитись, чи впасти на душі. Треба міцно стояти при нашій прадідівській вірі. Нарід щасливий, задоволений, що побачив нового Владика, відбув празник-відпуст, заніс свої благання до Небесної Матері і розійшовся в тінь дерев, щоб там себе покріпити. Ми, священники, також з Високопреосв. Владикою пішли до їдальні монастиря на перекуску. По обіді дехто з отців від'їхав, а дехто пішов до своїх вірних, однак добре пригадую, що залишився сам Владика, о. декан і я, мабуть тому, що я був абсолювентом Богословської Академії та вихованком нашого колишнього о. Ректора. Тоді звертається до мене Високопреосв. Владика такими словами: "О, брате! Я знаю, що в семінарії ви дуже любили "пакати" (курити). Ви знаєте, що я не курю, а всі папіроси, що дістаю на картки, складав для вас і хочу вам сьогодні дати". Своїм очам я не хотів вірити, щоб сам Архиепископ пам'ятав про мене, складав для мене папіроси і цей великий в ті часи дар, віддав мені. Не мав я слів подяки для Владики і це ще більше переконало мене про його любляче серце, бо дехто з нас в Академії мав мильне поняття про свого о. Ректора.

Опісля Високопреосв. Йосиф запропонував нам вийти на веранду. Був дуже гарний, теплий, соняшний літній день, а ще спеціально в горах, де монастир був побудований над гірською рікою Лімницею, яка крутилась між камінням і спадала з шумом в долину. Ця прудка холодна річка була раєм для гірських пстругів. Ми сіли на веранді і знову та сама розмова. Війна, що буде з Церквою, що буде з народом, непевність на той страшний поворот більшовиків.

Коли ми так сиділи і розмовляли, охолоджуючий гірський вітерець доносив до наших вух вибухи — ніби бомбардування або гармат. За кожним вибухом наш Владика здригався. Накінець не витримав і спитався, що то властиво є? Каже далі: "Чув я дещо, але годі повірити". Я відповів, що це стріли з гармат або бомб. В калуськім непрохіднім Чорнім Лісі кишить від УПА, що має там свої вишкільні табори. Німецьке гестапо і поліція не можуть собі з ними дати ради, хочуть їх там розбити, тому й бомбардують без перестанку. Другі стріли виразніші, це наша УПА окружила в горах, недалеко від Підлютого, коло Порогів, відділ більшовицької партизанки, так звану партизанку Колпака, і її викінчує. Ця партизанка прийшла з Волині і Полісся, перейшла Галичину, наробила страшної шкоди, вимордувала багато нашого народу, а між ними священників. В Станиславівщині недалеко Надвірної, замордували вони двох священників — о. Шевчука зі Станиславова та пароха, до якого він приїхав.

Цим моїм оповіданням Високопреосв. Владика затривожився, але я його потішив тим, що колпаківці вже тут не прийдуть, вони вже майже розбиті. Вони хотіли прорватися до Карпатської України, а від-

так до Мадярщини, але УПА зробило на них засідку і докінчує їх, тому-то чути ті гарматні постріли. Мимо мого запевнення, я побачив на обличчі нашого Владика якусь тривогу і непевність. Видно боявся бути тут, бо сказав: “Прийдуть і вимордують нас, і ніхто не буде знати”. Вкінці признався наш Архиепископ, що смерті не боїться, але боїться того, щоб не повторилась історія, що відбулась на подвір’ї св. Юра у Львові при відступі більшовиків, що їх всіх, священників, поставили під стіну, лицем до стіни до розстрілу і так вони дві години чекали, коли більшовицька куля перстне нитку їхнього життя.

Я звернувся до Високопреосвященнішого, кажучи: “Ексцеленціє, чому ж Ви не рятуйте свого життя, не виїжджаєте, як друзі?” Владика відповів мені: “Ні, брате! Як я можу залишити Ексцеленцію Митрополита Андрія в такому стані? Таж я назначений на його місце! Що сказав би мій нарід, якщо б я лишив його в ці найстрашніші часи? Мені пропонували інші, щоб я не журився, але як буде потрібно, вони мене вивезуть за кордон. На це я не міг погодитися. Хочу бути з моїм народом, хочу з ним терпіти і піти з ним на Голготу, і з ним вмерти, але не зраджу ані своєї Церкви, ані свого народу”. В тій хвилині я побачив в особі Високопреосв. Архиепископа — Мойсея з поеми Ів. Франка “Мойсей”, того безстрашного провідника свого народу і героя, який має провадити нашу Церкву і нарід до кращої долі. Ось зараз помалу це сповняється. Вже на церковному полі завдяки старанням Блаж. Патріярха — добились ми великих успіхів. Маємо затверджену Апостольським Престолом Помісність нашої Церкви.

Тому, що пора була вже від’їжджати, з великим жалем попрощались ми з Преосвященнішим Архиепископом. Він відпровадив нас на станцію, яка була може 300 метрів від монастиря. Просив нас, щоб ми ще заглянули до нього. Ніхто не сподівався, що це була наша остання зустріч на рідній землі, та що стрінемося аж за 20 років на чужині. Не сподівався я, що мої життєві шляхи підуть на захід і я опинюсь в Канаді, а Високопреосвященнішого через тюрми, катування, суди, шлях поведе на Сибір, до концентраційних таборів аж на 18 літ.

При прощанні бачив я на його змученім обличчі страх і тривогу, а очі дивилися десь у далечінь, може в будучність його життя і долі та недолі Його Церкви і народу. І коли Боже провидіння розпорядило, проти всіх людських сподівань, щоб цей український Мойсей, слава і гордість українського народу та вірний син Вселенської Церкви, вернувся не до княжого Львова на свій митрополичий престіл, а до Риму, то від останнього синоду, скликаного Папою Іваном Павлом II., той престіл має бути там, доки Україна і Львів не будуть вільні.

Від останньої зустрічі проминуло 20 літ, і коли до Канади приїхав наш Патріярх Йосиф і відвідував майже всі наші парафії, я був тоді парохом в Наегара Фоллс. Загостив Блаженніший також і до Наегара Фоллс з Преосв. Владикою Ізидором і ще кількома священника-

ми, щоб подивитись на одно з десятих чуд світу — водоспад, а при тому відвідати також монастир Християнської Любови в Квінстоні. Коли, по обіді, ми сходили на город, Блаженніший Патріярх промовив до мене, може жартом: “Знаєте, брате! Нікого я не пізнав тут зі своїх питомців, тільки вас”. Я відповів: “Певно, Ваше Блаженство мали мене забагато в семінарі”. Відповів з легким ваганням: “Часом”. А далі спитав: “Скажіть мені, як там мої студенти і вихованці справуються?”. Я відповів, що “хто вийшов з-під руки Вашого Блаженства, то не треба ними встидатися”. “Ми горді і щасливі, що мали такого Ректора, в особі Вашого Блаженства”. Видно, моя відповідь подобалась, бо побачив усмішку на лиці Блаженнішого й задоволення. На мої слова лише відповів: “То добре”.

Ще раз хочу повторити, що ми, абсолюенти Богословської Академії, горді і щасливі, що вийшли з-під залізної руки Їх Блаженства Йосифа, який не тільки від нас вимагав знання, дисципліни і послуху, але той основник і перший Ректор був для всіх нас взором.

Нехай цей мій скромний спомин пригадає всім отцям-абсолюентам і студентам, що студіювали в Богословській Академії у Львові, щоб вони в 50-ліття її оснування не забули пом'янути в своїх молитвах основників тої Академії — Слугу Божого Андрія та Блаженнішого Патріярха Йосифа, який був її першим Ректором.

о. мгр. Григорій Онуприв

ОБИТЕЛЬ ОО. СТУДИТИВ НА ЛУЖКАХ

З певністю можемо ствердити, що мало хто з читачів “Нашої Мети” чи нашої найновішої еміграції, чи молоді, вже родженої тут, в Канаді, чи ще в краю, чули про таку оселю Лужки, яка в житті нашого церковного життя, чи навіть українського народу в будуччині мала чи могла відіграти величезну ролю. Про місцевість Лужки мало хто знав навіть із студентів Богословської Академії у Львові. Це була місцевість далеко віддалена від всіх людських осель, чи сіл, далеко ген-ген від того славного Підлютого, літньої резиденції Великого Митрополита Андрія, ще далше від осідку управління добрами Львівської Митрополії, Осмолоди. Була вона глибоко в самітніх Карпатських горах та їхніх дебрах і яругах, на границі Бойківщини і Гуцульщини, над рікою Лімницею, близько Карпатської України, в добрах Львівської Митрополії. Основником тої обители був Слуга Божий Андрій і післав до неї з монастиря ОО. Студитів — Унева коло Львова братчиків з настоятелем, здається, всім відомим, Теофаном Шавагою, які серед тої тишини, тої ще дикої природи, серед молитви, убожества, самовідречення, посту, провадили на самоті життя посвяти, відречення, умертвлення та праці.

Давній український рід

Коли хто-небудь цікавився чи приглядався життю нашої Церкви в Галичині, той мусить ствердити, що до її найбільшого розквіту дійшло тоді, коли на митрополичому престолі у Львові засів один з найбільших митрополитів в історії Української Церкви і народу, її найвірніший син, святець, страдальник, ісповідник, Слуга Божий (Роман) граф Андрій Шептицький. Від тої хвилини наша Церква і наш нарід, який був перейнятий москвофільством чи спольщений, відродився не тільки духово, але й національно.

Кожному відомо, що молодий Роман Шептицький (монаше ім'я Андрій) по закінченні військової служби в австрійській армії та університетів, хоч був вихований в польським дусі, але в яким відізналась українська кров, вступає до чину ОО. Василіян, і з того чину покликано його на станіславівський єпископський престіл, а в 1900 році на митрополичий у Львові.

При цій нагоді, коли говоримо про чин ОО. Студитів, який давніше відіграв велику ролу в житті нашої Церкви, і з якого вийшли такі славні подвижники як митрополит Андрій і його брат о. ігумен Климентій (Казимир хрестне ім'я), не можемо поминути і їхніх предків, які відіграли величезну ролу в нашій Церкві, як єпископів Варлаама Шептицького, або Лева Шептицького, який збудував такий прекрасний монументальний, неоцінений архітектурний монумент в незаступимому бароковому стилі, храм св. Юрія у Львові, що його подивляють і будуть подивляти найкращі мистці світу. Він ще сьогодні так гордо стоїть на горі св. Юрія, і глядить на наш зруйнований край, на наш люд у кайданах, на нашу Церкву в катакомбах і з нього неначе чути слова потіхи нашого Мойсея, який 45 літ сидів на його престолі. "Не сумуйте, не плачте, піднесіть свої серця вгору, глядіть на св. Юра, який є запорукою воскресення нашого народу".

Коли ми є вже при родині графів Шептицьких, не можемо поминути і ще одного брата нашого митрополита Андрія, генерала Станіслава Шептицького, який в 1918 році зголосився до нашої Галицької Армії, в якого також, як у його братів митрополита Андрія і о. ігумена Климентія відізналась українська кров, тому хотів іти боротись за Україну, але з великим жалем наші тодішні "провідники", що багато з них були радикалами, соціялістами, антиклерикалами та атеїстами, відкинули бажання генерала Шептицького, мотивуючи, що за багато маємо Поляків в Україні і в Українській Церкві. Не диво отже, що Станіслав Шептицький по такій відповіді пішов на службу до Поляків. Ось де наші помилки.

Відновлення чину ОО. Студитів

Коли в 1900 році покликано станиславівського єпископа на митрополичий престіл у Львові, між тими неоцінними ділами Великого Митрополита було відновлення найстаршого і найстрогішого чину у Східній Церкві, Чину ОО. Студитів, який то Чин під опікою самого Митрополита розрісся до небувалої величини, маючи багато покликань. Цей Чин займався головню рільництвом і ремеслом, маючи два великі монастирі, зі земельними посілками, один в Упеві, а другий в Яктрові, коло Львова. З того Чину вийшло поважне число еромонахів, які роз'їхались на Волинь, Холмщину, Полісся на місійну працю і там потворили свої місійні станиці. До того Чину вступає та кож брат Великого Митрополита Андрія Казимир (монаше ім'я Климентій), якого сам митрополит назначає ігуменом тих монастирів. Сам Слуга Божий Андрій також вступає до Чину ОО. Студитів і стає до кінця свого життя його архимандритом.

Крім згаданих монастирів і місійних станиць Слуга Божий закладає ще дві обителі, одну на Кайзервальді у Львові, а другу серед височезних гір та пралісів, незаторкнених людською рукою. Там серед дикої, прекрасної природи була поляна над рікою Лімницею, на якій каже Великий Митрополит будувати, чи радше причепити до тих височезних зарослих гір, як ластівка своє гніздо, обитель ОО. Студитів і господарські будинки та купує 2 найстарші церкви в Дрогобиччині в правдивому бойківському стилі. Одну перевозить на Кайзервальд, а другу на Лужки, де ставить її на цій поляні, обложивши її ельмовими доками, щоб зі старости не розсипалась. Листясте ельмове дерево росте тільки в глибоких Карпатах, яке є тверде та надається на роблення меблів, бо є відпорне на атмосферичні зміни.

Автор цих рядків, будучи душпастирем в Перегінську, а місцевість Лужки належала до тої парохії, яка була віддалена яких 30-40 кілометрів далше в гори, відвідував кілька разів цю обитель та її жителів монахів. Доїзд до неї був лише залізничкою, яка возила з митрополичих дібр дерево. Весною чи літом можна було зайти стежками, але не заїхати возом. В зимі ця місцевість взагалі була відірвана від світу. Одинока залізничка там доходила.

Цей монастир стояв, як у якійсь чарівній казці, довкола окружений височезними горами і смерековими лісами. Нічого більше не можна було бачити, тільки гори і ліси та кусок неба над головою. Сонце влітку показувалось з-поза тих гір на 5-6 годин. Ріка Лімниця, в якій було без числа пстругів, в'ючись і падаючи поміж скалами, наче ревіла, наводючи якусь тугу, а ліси своїм шумом надавали цій поляні чару. Заняттям жителів на цій поляні була величезна пасіка, а цей гірський мід з Лужків був знаний в Галичині як найкращий. Бджоли носили його не тільки з гірських цвітів, але з молодих галу-

зок смерек і ялиць, тому пах живицею. Дальше був випас худоби, а також малий яринний город, але не все мали користь з нього, бо морози були ще в місяці червні, а починались при кінці серпня. Спали вони на дошках і вся обстановка внутрі монастиря була з дерева, навіть дерев'яні миски, ложки і тарелі. Їда три рази на день, м'ясо три рази в рік, ярина, риба, мучні страви, молоко і олій з льону чи конопель були їхньою їдою. Сусідство обителі були гори, скали, ріка Лімниця, ліси, залізничка та ведмеді, які часто підкрадались до пасіки. Ось серед таких обставин жили там діти нашого народу, які всеціло віддалились і посвятились на Службу Богові.

Зараз насувається питання, що спонукало святця Андрія заложити на такому відлюдді, далеко в горах, монастир для ОО. Студитів? Тяжко відгадати причини того заміру, бо він пішов разом з Митрополитом в могилу. Ми можемо тільки додумуватись. Могла бути також і та причина, що Слуга Божий хотів відтворити другий Скит Манявський, що його замкнув Австрійський Уряд зі шкодою для нашої Церкви, бо там так гарно розвивалось монаше життя. Той монастир, як і Лужки, був також далеко в глухих горах Карпатах, недалеко Лужків. Неоціненні скарби з цього монастиря, як величезне евангеліє, може метрове, здається, писане рукою, з якого тільки у Великий Четвер читалось дванадцять евангелій в Духовній Семінарії у Львові, дальше дорогоцінні фелони, чаші, церковні посудини, іконостас та ікони, були перевезені до музею Богословської Академії у Львові. Яка їхня доля зараз, ми не знаємо, хіба можемо тільки додумуватись.

Могла бути ще й інша причина будувати там монастир, бо Великий Митрополит можливо спостеріг, що багато ченців хотіли б провадити ще строгіше монаше життя і якраз ця обитель на Лужках на це надавалась.

Але найбільш правдоподібне було те, що Слуга Божий бачив своїм пророчим духом, що гряде страшна більшовицька навала, яка понищить церкви, монастирі, повбиває священників. Може ця громада монахів, які будуть жити на Лужках, врятуються, щоб знову в іншому місці віджити, і зацвісти, і дати плід. Так воно і сталось.

Евакуація ОО. Студитів і дальша іміграція

Коли в 1944 році розбита німецька армія втікала на Захід, а з нею і малярська через Карпати на Мадярщину, і то тою гірською дорогою, що ще була вільна, через Підлюте, Осмолоду, Лужки, бо думали ще в Карпатах ставити опір більшовикам, зарядили евакуацію тих місцевостей, отже і ОО. Студити також мусіли підчинитись. Їх евакуювали на Карпатську Україну. Командування Мадярської Армії дозволило ОО. Студитам забрати зі собою, що могли, решту позакопували десь в лісах, а також і худобу, яку вони відкупили опісля вже на Карпатській Україні. Звідси виїхали до Австрії, перейшовши пере-

ходовий табір в Штрасгофі, з якого перейшли до австрійського монастиря. Здається, було разом сім братчиків і настоятель Теофан Шевага.

По відчиненні еміграції ОО. Студити виїхали до Бельгії і поселилися в бельгійському монастирі. Звіздам почали писати прохання до всіх єпископів Америки й Канади, щоб їх, бездомних, прийняли. Прийняв їх з одвертими руками Владика Кир Ізидор, задаткувавши наперед для них 100-акрову фарму у Вудстоку, і спровадив їх до Канади, де вони сплатили довг, побудували церкву і монастир, і де до сьогодні живуть.

Тут на еміграції цей Чин гарно розвивається. З нього вийшло вже кілька священників-монахів як о. архимандрит Любомир Гузар, о. д-р Евтимій Волинський й ін. Наш Патріарх Йосиф огортає їх своєю особливою опікою і любов'ю, бо перед тим Чином може бути велика будучність. Вітки цього Чину є в Римі — Студіон, Німеччині і Парагваї. Отже пророчий дух Божого Угодника Андрія сповнюється, бо цей Чин гарно розвивається на славу Божу і на добро нашого Народу.

проф. д-р Василь Ящун
Пітсбургський університет
З'єднані Стейти Америки

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ У ЛЬВОВІ
МОЯ НЕЗАБУТНЯ “АЛЬМА МАТЕР”
(жмүток споминів)

Життя студента тієї “Альма Матер” відрізнялось від життя студента будь-якої іншої високошкільної установи тим, що воно було нерозривно зв'язане з життям питомця Духовної Семінарії в одній і тій же особі. Набування професійного знання в численних академічних курсах (понад 50) та розвиток душі шляхом щоденних Служб Божих, духовних читань і розважань, суботніх і недільних відправ, дев'ятиденних реколекцій після Богоявлення, особливих відправ у Страсний тиждень і т. п. зливались у суцільну синтезовану силу, яка формувала інтелектуально-духове обличчя студента Богословської Академії з твердим супровідним підкладом любови до українського народу. Виключити один із цих аспектів означало б обкромити згадану цілість, уменшити в студента можливість розвитку його повного індивідуального себевиявлення в розмірі його природних інтелектуальних ресурсів. Проте в цьому синтезованому процесі п'ятирічного формування студента-питомця важливіша роля припадала студійній частині як базі, на якій будувалась інтелектуально-психологічна і морально-етична індивідуальність. І ця частина була поставлена на високому рівні католицьких університетів Європи.

Спомини з “Альма Матер” у кожного колишнього її студента об’єднуються передусім із викладачами курсів. У цих споминах виринають їхні особистості, їхнє знання, спосіб викладання і т. п. У моїх споминах із Богословської Академії пересуваються, наче в калейдоскопі, викладачі, в яких я брав понад 50 курсів на протязі моїх п’ятирічних філософічно-богословських студій. (1933-1938).

Ось бачу молодого, в ранній тридцятці літ, високого брюнета, о. д-ра Володимира Максимця і чую, як він викладає логіку на першому році філософії. Ще й до сьогодні залишилось у мене в пам’яті чимало з його силогізмів “пемісса майор”, “пемісса мінор” і “консеквенс”. Чую кілька разів повторювані твердження на викладах онтології, що “субстанція ест енс квод нон індігет ессе ін алію ут суб’екто інгезіоніс” у відрізненні від “акціденс ест енс квод індігет ессе ін алію ут суб’екто інгезіоніс”, “деус ест енс ут сік” і чимало інших тверджень і доказів на їхню правдивість на цьому курсі та на курсах критики, психології і теодецеї. У викладання цих курсів вкладав цей молодий науковець свій розум і душу, та, звичайно, в супроводі жестів рук. Викладав латинською мовою. Його виклади міг записати слово-слово навіть студент, не дуже вправний у швидкому писанні. Теперішня доля о. Максимця невідома.

Я бачу лисого, в окулярах, о. проф. д-ра Миколу Конрада, який був тоді вже в пізній п’ятдесятці, совісного викладача старинної і модерної філософії, соціології і етики, автора **Нарису історії старинної філософії** в 3-х частинах. Хоч о. Конрад не мав нічого спільного з конфуціанізмом, а обговорював лиш основні тези китайського філософа Конфуція на викладах історії філософії, ми, як це часто буває серед студентів, “пришили” йому жаргонний псевдонім “конфуцій”.

О. Конрад був щирим і розумним патріотом. Пригадую собі, як він з початком академічного 1933-34 року, коли то я щойно став був “гешіхтою” (так називали студентів першого року студій їхні колеги вищих років тому, що перші з них вивчали історію Вселенської Церкви), захоплював нас, екстерністів, (я мешкав на екстерні до Різдва) піти на віче студентів в Академічному Домі, в програмі якого (віча) було обговорення питання голоду в Советській Україні, та протиставитись можливому бешкетові комуністів, які бажали б зірвати віче. І багато з нас тоді пішло. Віче вів тоді світський студент Володимир Янів, теперішній ректор УВУ в Мюнхені. На вічі показано два більші куски хліба, привезеного нелегальною дорогою з голодуючої України, які і якістю, і виглядом не дуже різнилися від висохлого коров’ячого калу. На віче прийшло кілька комуністів з метою його зірвати, але їх впору викинено зі залі.

Мило згадую о. Степана Рудя, людину середнього віку, невисокого росту, повнолицю, з підборіддям і помітною вагою тіла, зо сивим, коротко стриженим волоссям і ясними очима. Був прекрасним

знавцем обрядів нашої Церкви. Викладав літургіку і церковний спів. Жаль, що його виклади не появились друком. Він був талановитим духовником. Деякі з точок до розважань, що їх він давав нам кожного дня ввечорі, крім неділі, пам'ятаю ще й досіль, наприклад, про світ добра й зла в людині, про спокуси, милосердя, терпеливість, про суть християнської любови, християнську ревність, силу молитви, про святу родину — Йосифа, Марію і Ісуса і ін. О. Рудь мав гарний тенор і його відправа Служби Божої та вечірні давала мені особливу насолоду. Він був теж моїм сповідником упродовж п'яти років моїх студій і перебування в Духовній Семінарії, і його повчання й вказівки лишали завжди благородний слід на моєму духовному житті. О. Рудеві скоротили життя заслання й більшовицькі тортури по Другій світовій війні.

Поважним авторитетом був о. проф. д-р **Василь Лаба**, людина середнього віку, висока, легко похила, сивоволоса, лагідної вдачі. Уже тоді був автором багатьох солідних наукових праць та численних статей. Перлинами його науково-дослідної праці були такі книжки, як **Біблійна герменевтика** та **Патрологія** в 3-х томах. Викладав власне біблійну герменевтику, патрологію і введення до св. Книг Нового Завіту. Знаний був із своєї феноменальної пам'яті. Хоч і мав перед собою в класі виклади в виді вже надрукованих книжок, то, викладаючи, рідко спускав очі на їхні сторінки, а дивився в простір і наче б читав у ньому свій виклад. Говорив поволі й здержливо, протягаючи часто слова, щоб замостити прірву між ними. Його виклад міг докладно записати кожний, хто цього бажав, але робити це не було потреби, бо в руках студентів були саме солідно опрацьовані його книжки, зміст яких покривався в основному зо змістом його викладів. Натякаючи на винятково добру пам'ять о. Лаби, хочу тут повторити те, що я чув і про що загально говорили колеги-питомці вищих років, а саме, що раніше (не знаю, скільки років перед тим, як я став "гешіктою"), коли о. Лаба був настоятелем Духовної Семінарії, то на Службі Божій причащав кожного питомця по імені; а приступало до св. Причастія приблизно 200 питомців. Під кінець Другої світової війни о. Лаба виконував обов'язки військового капеляна в Українській Дивізії, а по війні емігрував до Канади і поселився в Едмонтоні, де й помер тому кілька років.

У моїх споминах виринає постать молодого о. д-ра **Богдана Липського**, який викладав моральну і догматику спеціальну. Він був теж капеляном політичних в'язнів у Львові. У моїй пам'яті залишились обговорювання різних випадків на годині "казуїстики", наприклад, питання аборту, яке з такою полемічною силою за і проти обговорюють в останніх роках в Америці і в інших країнах. Погляд о. Липського був, очевидно, згідний із навчанням Католицької Церкви. Пригадується мені теж дискусія про широку і вузьку совість (консцієнція

лякса ет консцієнція анґуста). Обидва види є полюсними, говорив о. Липський, і є відхиленнями від, так би сказати, нормативної совісти, мірилом якої є і повинні бути критерії моральних принципів християнської науки. Тому, хто добре знає ці принципи, тобто моральну богословію, і є з природи під тиском вузької совісти, буде злагіднювати її і зменшувати в себе якість і кількість тяжких і легких гріхів, а той, у кого совість широка і нахил до поверховного відношення до переступлень законів Божих, буде строгішим і об'єктивнішим в оцінці цих переступлень та бачитиме більше своїх тяжких і легких гріхів. Іншими словами, в обох випадках вахляр відхилень від бігунів двох видів совісти буде більший, а віддаль цих видів від діаметра нормативної совісти буде менша.

Між моїми професорами бачу силуету “дзядзя” Мишковського. Так ми називали о. проф. д-ра Тита Мишковського, найстаршого віком і роками викладання — раніше в Духовній Семінарії, а опісля в Богословській Академії. Тоді вже йому було стукнуло сімдесят пару років і лисиною світилась середня частина голови, але по боках ще були не надто проріджені клочні сивини, які чомусь не хотіли прилягати до черепа, а сводолюбно підіймались вгору. На невеликому, пропорційному до круглого лиця, носі сиділи цвікри, що їх він від часу до часу поправляв, а в руках тримав постійно білу хусточку, перекладаючи її часто з однієї руки до другої. Викладав біблійні науки Ст. Завіту (“Сакру”) і єврейську мову і, подібно як о. д-р Лаба, викладаючи, ніколи не дивився в скрипт, що лежав перед ним. Говорив тихим старечим голосом, так що треба було напружувати добре слух, щоб зловити його виклад. Та навіть і при такій слуховій вправі успіх мали переважно ті, що сиділи в передніх кріслах, а ті, що мали місця в задніх рядах, мусіли вдовольтись скриптом “дзядзя”. На щастя, скрипт був дуже добре опрацьований і вивчення з нього матеріялу запевняло добру або відзначаючу оцінку при іспиті.

Приємно згадую о. надзв. проф. д-ра Андрія Іщака, людину низького росту, та сильної будови, визначного науковця, автора низки наукових книжок і багатьох статей та рецензій. Викладав догматику нез'єданого Сходу, канонічне право, гомілетіку та керував гомілетичним семінаром. Викладав грімким голосом і в цьому відношенні перевищав усіх інших викладачів. Загинув, розстріляний більшовиками в 1941 р.

Великим приятелем студентів-питомців був о. надзв. проф. Юліян Дзерович, якому було тоді вже шістдесят кілька років і який був автором низки книжок, статей і рецензій. Викладав педагогіку, впливаючи в виклади (а іноді теж у дигресії) цікаві приклади з життя, в тому й із його власного. Пригадується мені його дигресія про красу української мови. В котромусь році (вже не пригадую собі, в котрому) відбулася в Швайцарії, — говорив він, — міжнародна конферен-

ція комісії в справі встановлення ерархії краси мов із становища їхньої милозвучності. У висліді дискусій комісія поставила на першому місці мову французьку, на другому — еспанську, на третьому — італійську, на четвертому — українську. При цьому відмітив він, що це більш-менш зближене до правди і що на таке місце не можуть претендувати, наприклад, наші сусіди-поляки, в мові яких немає тієї евфонії, яка є характеристична для української мови. Для прикладу дав таку фразу для порівняння: “храбонщ бжмі ф тшціне, а ойцец ф п’єжине” (по-пол.) і “хрущ брениць в тростині, а отець в перині” (по-укр.). Застосування педагогічних принципів у практиці відбувалось на показових лекціях релігії в українській початковій школі під керівництвом о. Дзеровича в приміщенні катедральної церкви св. Юра. Ми стежили за організаційно-методичними аспектами лекції, що їх застосовував о. Дзерович і опісля кожний наслідував їх, коли прийшла на нього черга вести лекцію. О. Дзерович помер у 1943 р.

Помітний своїм зовнішнім виглядом і викладами був **о. д-р Степан Сампара**, якому було тоді під сороківку. Він був одночасно префектом Духовної Семінарії і мав кімнату на другому (по-американськи — третьому) поверсі. Його лису голову окружав лиш з боків і зо заду неширокий вінок чорного волосся, зате компенсацією цього недоліку були вуса, що еднались із чорною густою бородою, не закриваючи, однак, губи. О. Сампара викладав космологію і фундаментальну догматику (латинською мовою). Викладав із захопленням і був дуже чутливий, коли зауважив, що хтось не вважає пильно на лекції (іноді могло йому лиш так видаватись). Тоді міг навіть із обуренням висловити своє бажання, щоб такий студент вийшов із кляси. Таке бажання оформлював він, звичайно, словосполучкою “екзеас, доміне!” Із моєї пам’яті не зникла ще й його звичка часто підносити під час лекції вказівний палець правої руки при одночасному супровідному питанні “кур”, яке повторював він два-три рази, і при кожному наступному повторенні палець підіймався вище й вище. Така процедура мала, звичайно, місце тоді, коли о. Сампара ставив якусь тезу. Після неї йшло це дво-триразове “кур”, а за ним докази тези. Могло теж це питання супроводити збивання протилежних тверджень або вплітатись у докладніше пояснення його власного твердження. О. д-р Сампара був вивезений під час другої більшовицької окупації, і доля його невідома.

Не вилетіла мені ще з пам’яті силюета **о. д-ра Лева Глинки**, середнього віку, лисавого, який викладав подружнє і річеве право та був префектом Духовної Семінарії, мешкаючи на першому поверсі. Його лекції були доволі монотонні як до змісту, так і до форми: скрипт був добре опрацьований, але його автор і викладач в одній особі, тобто о. Глинка, читав його без будь-яких відхилень, додатків, коментарів і т. п. Це не давало студентам спонуки до уважного слу-

ханья викладу, бо в кожного був такий же скрипт. О. Глинка був десять років на засланні, з якого повернувся і помер в 1960 р.

Другим по о. проф. д-рові Т. Мишковському щодо віку був **о. канонік Леонід Лужницький**, який викладав історію Вселенської Церкви. Викладаючи, тримався здебільша свого скрипту, який був теж у студентів, та від часу до часу оживляв виклад жартівливими інтерполяціями, що спонукували студентів до усмішки, або й сміху. Бачився я з о. Лужницьким часто в Граці, відвідуючи його сина, доцента д-ра Григора Лужницького, під час моїх студій слов'янської філології на філософічному відділі тамошнього університету, де його син викладав польську і українську літературу. В тому часі о. Лужницькому стукнула була вже вісімдесятка і тембр його колись здорового голосу стратив уже багато зі своєї звучности, але о. Канонік мав ще дуже добру пам'ять і ми з приємністю згадували чимало уривків із життя Богословської Академії та з участі питомців Духовної Семінарії в урочистих відправах у Соборі св. Юрія на празник св. Юрія в травні, в Страсний Четвер і Воскресну Утреню. О. Лужницький переїхав в 1948 р. до своєї доньки в Німеччині і там помер у 1951 р., проживши 92 роки.

Моїми викладачами були теж **о. проф. д-р Ярослав Ю. Левицький**, автор кількадесятьох публікацій, який викладав пасторальну, і один з наймолодших віком викладачів, **о. д-р Іван Чорняк**, скромний і дуже працьовитий. Викладав екзегезу Книги Виходу на основі церковнослов'янського і єврейського текстів. Був теж один рік префектом і духовником філії Духовної Семінарії, приміщеної в колишньому Академічному Домі при вул. Сүпінського. Вивезений більшовиками, і дальша доля його невідома.

Живими залишилися у мене спомини про світських науковців-викладачів Академії, найкращих спеціалістів своїх ділянок серед українського наукового світу в той час. До них належав **проф. д-р Микола Чубатий**, ерудит, з покінченими філософічним, богословським і правничо-історичним факультетами. Пам'ятаю його як людину середнього росту і середнього віку, легко похилу, з зачіскою волосся до задку та з помітними чоловими еліпсами, що втискалися поміж середню і бічні частини волосся на голові. Викладав історію унійних змагань України, посеминар і вів семінари. Хоч і жував часто гуму, що було в той час у Галичині незвичайним явищем і в приватних стосунках не вважалось загально прийнятою манерою, то лекції його були так цікаві, що ми зовсім не звертали уваги на цю його манеру. На широкомі тлі історично-політичних та релігійних стосунків України княжої доби з Заходом і Сходом він доказав, що українська Церква в своїх початках була з'єднана з Апостольським Престолом і лиш пізніше від тієї єдності відступила. Її організаційно-освітній упадок та шкідливий вплив російського автократизму, особливо ж із моментом установа-

лення московського патріархату в 1581 р., веліли всім її свідомим єрархам відновити цю єдність у 1596 р. актом Берестейської Унії. Чубатому вдячний український народ за його великий об'єктивний вклад в українську науку, який охоплює собою тисячу публікацій.

Іншим визначним науковцем-викладачем Академії був **надз. проф. д-р Константин Чехович**, молодий, бо лиш у пізній тридцятці в той час, середнього росту, шатен, завжди з дбайливою гладкою зачіскою волосся набік. Це був учений високої кляси, славіст-мовознавець і літературознавець і, хоч було йому лиш під сороківку, а вже знаний був із своїх численних наукових публікацій. Викладав церковнослов'янську мову включно з головними фонематично-морфологічними явищами раннього і пізнього періодів праслов'янської мови, вів семінари слов'янської філології та редагував журнал слов'янської філології "Слово". Говорив взірцевою літературною мовою і рідко по-слуговувався записками. Мої п'ятирічні курси в Чеховича найбільше пригодились мені в моїй другій спеціалізації — слов'янській філології в університеті в Граці в 1944-1945 рр. Чехових, вивезений більшовиками по Другій світовій війні, мабуть вернувся з заслання і живе в північній частині Польщі.

Науковцем великого розміру був мистецтвознавець **надз. проф. д-р Володимир Сас-Залозецький**. Середнього віку, високий, трохи лисий, завжди елегантно одягнений, найчастіше в темному костюмі, з білою декоративною хусточкою в горішній лівій кишені піджака, притягав нашу увагу своїми лекціями історії мистецтва, солідно опрацьованими гарною літературною мовою та унагляднюваними багатим ілюстративним матеріалом. До того ж голос його мав приємну баритонову окраску. Залозецький уже тоді був автором численних наукових праць українською і німецькою мовами. По війні опинився в Австрії, де згодом запрошено його на викладача мистецтва в університеті в Граці.

Не меншим авторитетом тішився **доцент д-р Ярослав Пастернак**, викладач археології. Низького росту, з прорідженим вже тоді волоссям на голові, з вусиками вертикально-прямокутного виду, залишився в моїй пам'яті як посідач широкого теоретичного й практичного знання в ділянці археології. Хоч був щойно в пізній тридцятці й ранній сороківці, то вже був знаний широким колом наукового й ненаукового світу завдяки своїм розкопкам у різних місцевостях Чехословаччини, Карпатської України і Галичини. Ставши емігрантом по Другій світовій війні та поселившись у Канаді, не перестав працювати для добра свого народу й людства. Короною його численних наукових праць на рідних землях і на еміграції є його монументальна книга **Археологія України**, видана НТШ в Канаді в 1961 р.

Серед світських професорів слід згадати ще **надз. проф. д-ра Юрія Полянського**, високого брונета, з вусиками, середнього віку, який викладав антропологію. Курс був цікавий. Викладав його Полян-

ський без записок у руках. Я й до сьогодні пам'ятаю, як на одній із своїх лекцій він доказував, що думка багатьох у минулому й тодішньому часі, що в житті людського роду діє певний процес антропологічної дегенерації, не відповідає правді. Твердження, що колись люди були більшої тілобудови і сильніші та жили довше, ніж люди нашої ери, не має фактичного обґрунтування. Навпаки, факти доказують, що не антропологічна дегенерація супроводить процес антропологічної спадковості в житті людського роду, а антропологічний розвиток до вищих стадій цього роду. Як приклад він укавав на те, що звичайно сини і ростом і тілобудовою перевищують свого батька, а доньки свою матір. Іншим прикладом, — казав він, — можуть служити уніформи англійських лицарів раннього середньовіччя, що їх можна бачити в Лондонському музеї. Лицарями того часу були мужчини, якщо не більше, ніж пересічного, то бодай пересічного розміру тілобудови. Та в ці уніформи сьогоднішні пересічні військові не вміщуються. Значить, у загальному, сьогоднішні пересічні військові фізично більші, ніж пересічні військові середньовіччя. Полянський є автором кількадесятьох наукових праць. При кінці війни виїхав був до Німеччини, а згодом до Аргентини на становище професора в Державному університеті в Буенос-Айресі. Помер перед кількома роками.

З великою пошаною і доцінюванням заслуг згадую **о. Александра Малиновського**, віцеректора Духовної Семінарії, колишнього старшину УГА. Він не викладав ніяких курсів, зате був відповідальний за господарсько-економічний стан Духовної Семінарії, і ці обов'язки абсорбували його цілком. Любив порядок і дисципліну і відносно порушення їх робив критичні зауваги, найчастіше в рефектарі після обіду, зафарбовуючи їх гумористично-сатиричними відтінками.

Та серед усіх вище наведених постатей Академії височіла постать її **ректора, о. проф. д-ра Йосифа Сліпого**, талановитого організатора Академії, теперішнього Верховного Архієпископа (Патріярха) і Кардинала. Коли я поступив на перший рік філософських студій у Богословській Академії, о. Ректорові сповнився був лиш сорок один рік життя, а вже відомий він був не тільки широким колам українського наукового світу, але й далеко поза його межами, серед чужинців, своїми науковими досягненнями — двома докторатами і науковими публікаціями. Високий ріст, велика й пряма тілобудова, високе чоло над густими бровами і великими голубими очима, та дбайливо стрижені вуса, що вплітались у дбайливо бережену недовгу й некоротку бороду — усе це додавало цій постаті маєстатичного вигляду. Викладав латинською мовою догматику спеціальну (про Святі Тайни, про Одного Бога, про Пресвяту Тройцю, про Первородний гріх), вів семінар у цій же ділянці та давав неформальний курс "Нарис історії Духовної Семінарії". Викладав ясно, в логічній послідовності і без зайвих повторювань. Вимагав ґрунтового знання предмету і здати в

нього іспит на “добре” не було легко. Мав теж кожної неділі півгодинні конференції в чудовій семінарській каплиці, на яких заторкував різні питання духовного життя священника та в зв'язку з ними давав точки до півгодинного розважання на наступний день у церкві перед Службою Божою. О. Ректор організував і постійно поширював бібліотеку та музей. Любив і визнавався на мистецтві. Пригадую собі серію його вечірніх лекцій у цій ділянці, коли він вернувся з двомісячної подорожі до св. Землі (1936? 37?). Чимало скомплектував він тоді прозірок і ними ілюстрував кожну свою цікаву лекцію. Цю подорож, яка мала наукову ціль, описав о. Ректор у книжці **Паломництво до св. Землі**. Він теж заслухував в рефектарі під час обіду проповідь кожного питомця четвертого або п'ятого року, виголошену раніше на семінарі під керівництвом о. проф. д-ра Андрія Іщака, і опісля в своєму кабінеті давав до неї критичні зауваги як до її змісту, так і до її будови й способу виголошення. Між іншим звертав увагу на те, щоб під час проповідування не вимахувати руками в різних напрямках, бо священник — це не театральний актор. О. Ректор був прихильником целібату і намагався цю ідею здійснювати, але вона не мала позитивного відзиву ні серед переважаючої більшості питомців, ні серед загалу українського громадянства.

Бачився я з о. Ректором останній раз у серпні 1941 р., тобто після звільнення Галичини від більшовицької окупації та після окупації звільнених теренів німецькими військами. Приемна була зустріч. “Слава Богу, що вас бачу живим, брате, — заговорив о. Ректор, тоді вже Кир Йосиф. — Які у вас пляни тепер?” Я бажав студіювати слов'янську філологію. Ці хвилини зустрічі з Кир Йосифом, хоч і були короткі, виривають у моєму спогаді і стихійно асоціюються з цілим рядом моментів, зв'язаних із його особою як ректором: щонедільні конференції, церковні відправи, авдієнції тощо. О. Ректор був суворий і багато вимагав від других, але найбільше суворим і вимагуючим був у стосунку до себе самого. Працював інтенсивно й екстенсивно кожного дня, перериваючи працю лиш двічі в тиждень — в понеділок і четвер — півторагодинним пообіднім проходом. При всій своїй суворості мав витончене почуття гумору. Що найцікавіше було для мене в цій короткій зустрічі і що так тривко залишилось у моїм спогаді про неї — це моє приемне враження ентузіазму, енергії і сильної волі Кир Йосифа до реставрування всього життя Академії і Семінарії після дворічного спустошення його більшовицькими наїзниками. Як і раніше, був у нього цей самий бадьорий дух, цей самий полет, та сама сила волі, ні крихітки зневіри. І завдяки йому Академія і Семінарія дійсно почали швидко відживати.

Цей перелік був би неповний, якби я не згадав нашого великого **Митрополита Андрія Шептицького як викладача**. Його виклади аскетички на п'ятому році студій у його палаті були для мене й мабуть

для всіх, хто їх слухав, правдивою насолодою. Чимало з них залишилось у моїй голові ще й до сьогодні. Я згадую часто його передбачування переслідування нашої Церкви і його остерігання перед відступництвом. “Хто не має в собі героїзму Христа, щоб піти на муки за Його науку, той не повинен просити про уділення йому Тайни Священства”, — говорив він піднесеним голосом. Передбачення його сповнились. Переслідування прийшли в 1946 році і тривають до сьогодні.

Цю широку програму курсів доповняли семінари та доповіді і дискусії на різноманітні теми.

Майже всі згадані викладачі були науковцями високої кляси, їхні курси були на високому університетському рівні, і завершення п'ятирічних студій у Богословській Академії дорівнювало завершенню принаймні аспірантської програми для отримання ступеня магістра в європейських і американських університетах, взявши до уваги те, що сьома і восьма кляси європейської гімназії відповідали (і відповідають) першим двом рокам навчання в англо-американських коледжах (див. **Словник Вінстона**). Основу для мого твердження про якість викладацьких сил Академії та їхніх курсів дає мені моє досконале знання американських університетських програм, нижчих і аспірантських, і сотні їхніх викладачів, що з ними я знайомився впродовж моєї двадцятип'ятилітньої науково-педагогічної і науково-дослідної праці в американських університетах.

**

Цю теоретичну філософічно-богословську програму поєднувано з практичними духовними вправами, розважаннями, читанням, церковними відправами (Службами Божими, вечірнями, утрєнями, молебнями) і ці дві сфери інтелектуально-духовного будівництва студента-питомця супроводились теж здоровою національно-виховною атмосферою, просякненою любов'ю до свого народу й його традиції. Незабутніми залишаться наші щорічні походи в супроводі славного тоді нашого хору (в ньому й я співав два роки) на стрілецькі могили на Личаківському і Янівському цвинтарях під час Зелених Свят, щоб віддати пошану лицарям Листопадового Чину. Організатором і провідником тих походів був о. віцектор А. Малиновський. Ось опис одного з таких походів (1935 р.): На вул. Коперника, перед будинком Духовної Семінарії, оформилась довга колона із близько 300 питомців у рясах, уставлених чвірками. Вісім передніх рядів — це хористи. Попереду о. Малиновський. Лунає грімко маршова повільна пісня “Ой, Морозе, Морозенку, ти преславний козаче, за тобою, Морозенку, вся Україна плаче” і колона одночасно рушає вперед. Побіч, на тротуарах, багато світських українців — мужчин і жінок, студентів і студенток, старших і молодих громадян Львова. У всіх по-

важний, святковий настрій. За походом слідкує польська поліція і тайні. Доходимо до кінця Янівської вулиці. Ось і численні могили стрільців, що впали в нерівному бою за Львів, за волю свого народу. Уставаємось прямокутним вінком довкола могил. Вступає на підвищення відомий промовець о. канонік Куніцький і виголошує палку патріотичну промову. Поліція нетерпеливиться все більше й більше. Промова закінчена, молитва за поляглих і похід на могилу Ольги Басараб (замученої в Бригідках) при співі: “Не пора, не пора, не пора москалеві, ляхові служити...” Ця пісня завжди найбільше хвилювала поляків із “шовіністичним піднебінням”. Така ж реакція на неї й тепер. Поліція розганяє всіх, у тому й питомців. Ту акцію супроводить навіть стрілянина. Гумові палки поліції знайомляться з плечами й спинами невинних. В епілозі цієї пацифікаційної акції одній молодій жінці (мабуть студентці) прострілено ногу, одному питомцеві скалічено вухо, багатьох світських побито. Так і не допустила поліція до масово організованого віддання належної пошани тій, що воліла вмерти смертю мучениці-героїні, ніж зрадити друзів своєї організації.

Ходили ми теж на Личаківський цвинтар поклонитися пробудителєві національного відродження Галичини о. Маркіянові Шашкевичеві.

Відношення поляків до українців було завжди неприязне, а в 30-х роках воно ще більше загострилось, проявляючись у ганебній пацифікації мирного населення сіл. Воно простягнулось було навіть до мурів Богословської Академії. В 1933 р. були намагання поліційних чинників перевести в будинку Духовної Семінарії ревізію, але рішучий спротив о. Ректора і о. Віцеректора ці намагання ударемнив.

А ось маленький епізодик, який, хоч і пов'язаний був лиш із однією особою-поляком, не робить безпідставним твердження, що він відбивав собою явище ширшого обсягу. Було це з початком травня 1934 р. Близько тридцять питомців першого року, між ними і я, мешкали тоді на філії Духовної Семінарії при вул. Крашевського, у віддалі восьми хвилин ходу від головної Семінарії при вул. Коперника 36. Та на виклади, Богослужбні відправи та харчування ми ходили до головної Семінарії. Йшли ми підвечір парами на “маївку”, усі в рясах і чорних капелюхах. Раптом зо заду підбігає до нас якийсь мужчина, на вигляд середнього віку, та починає вигукувати “Гайдамакі, шляг вас трафі!” Споглядаємо допитливо на інтруза-провокаatora і мовчки відвертаємо від нього голову, щоб не дати йому причини до ще більших і сильніших виладовувань його емоцій, але наша мовчазна реакція не зразу припинила його клеймування і проклинання нас. Ішов тротуаром поруч із нами, проклинаючи нас, зі стягненими від злості губами і затисненими кулаками аж до входових дверей Семінарії, де, хоч не хоч, мусів занехати свій “патріотичний труд”. Мож-

на було іноді почути серед поляків і таке окреслення нашої Семінарії, як “Запорізька Січ”. Ця аналогія не мала, очевидно, ні в першому, ні в другому випадку ніякого історичного оправдання, але вона кидає світло на ворожу ментальність польських займанців Галичини до її автохтонів узагалі та посередньо вказує на те, що і Академії, і Семінарії не були байдужими український національно-громадський дух їхніх вихованців і національні інтереси українського народу та що обидві ці цінності були сіллю в очах поляків-мрійників про “Польщу від моря до моря”.

Плекались ці цінності шляхом вищеподаних об’єктивних наук, праці “Читальні” і товариств, читанням часописів, користуванням із бібліотеки, виголошуванням доповідей, дискусіями, влаштуванням концертів і т. п. Рік-річно відзначали ми святочно роковини Першого Листопада. Наприклад, пригадується мені таке відзначення з 1933 р. День вільний від викладів. Рано — Служба Божа і панахида за поляглих. У кожного питомця на рясі синьо-жовта ленточка. Цілоденна голодівка з метою дати заощаджені гроші на українських інвалідів. Ввечері — святочна академія. Промовляє питомець 3-го року Олександр Буць. І до сьогодні пам’ятаю зміст його промови, яка починалась дослівно так: “П’ятнадцять років... П’ятнадцять років, як п’ятнадцять розпук! Як п’ятнадцять трагедій у містерії походу українського народу на історичну Голготу! П’ятнадцять років... І вже росте не спомин; росте легенда Листопадового Чину! Легенда про лицарів, що воліли віддати кусок живого серця, ніж одну п’ядь рідної землі...” і т. д. В доповіді підкреслює Буць синтезу двох почувань українського народу сучасної хвилі, а саме, радости і смутку, і накреслює наші завдання відносно нашого народу. Після промови в’язанка стрілецьких пісень у чудовому виконанні нашого хору, що ним диригує Володимир Жолкевич, питомець четвертого року. На тлі хору виступає Зиновій Нарожняк, питомець четвертого року, з деклямацією вірша Романа Дурбака, питомця третього року. Ще кілька точок (вони вже вилетіли мені з пам’яті) і національний гімн.

Було чимало концертів із релігійною програмою, наприклад, в честь священомученика Йосафата. Із одного такого концерту, коли я був на третьому році студій, залишилась у моїх споминах чудова деклямація питомця першого року Онуфрія Іванюка, який деклямував вірш пера Романа Дурбака, тоді питомця п’ятого року. Гарний концерт влаштовано також з нагоди приїзду з Риму візитатора.

**

В житті кожної людини, товариства, організації тощо бувають успіхи й невдачі, осяги й розчарування, дійсність і мрії, хвилі радости й смутку. Бували вони й у нас і давали чимало матеріалу для щорічних “вечорів гумору”, влаштовуваних звичайно в останньому

тижні перед початком великоднього посту. Талантів на цьому полі було чимало. На моєму році студій був, наприклад, Микола Мартинюк, який раніше був актором у театрі Йосифа Стадника і який мав неабиякі здібності до влаштування згаданих вечорів. Він то, пам'ятаю, очолював програму, її опрацьовував та був одним із головних її виконавців. В таку програму входили скечі, афоризми, дотепи, лаконічні характеристики викладачів, особливо настоятелів, яким "пришивано латки" в зв'язку з їхньою викладацькою працею і виконанням настоятельських обов'язків тощо. Все це раніше переходило цензуру о. Ректора, який лише в дуже рідких випадках викреслював якийсь дотеп. Це бувало тоді, коли він уважав, що такий дотеп надто зафарбований сарказмом і міг би образити особу, на яку був спрямований.

Пригадується мені такий вечір гумору в опрацьованні М. Мартинюка, коли я був на п'ятому році. До вакацій треба було ждати ще 99 днів. І ось Микола скомпонував і відспівав на цьому вечорі з двома іншими питомцями пісеньку з таким змістом:

Прийде, прийде, цей червень прийде,
І радісний буде в нас дух,
Кожний абсолювент чорний вже здіме,
Бронзовий вбере капелюх.
Мовчанка буде тут в нашій будинку,
Він так опустіє, як Львів;
Брате, радій: до тієї хвилини
Лиш дев'ятдесят дев'ять днів.

Ми вдоволено сміялись, префекти підсміхались, а о. Ректор погладжував бороду як знак доброго настрою.

Усі ці багатоякісні види життя студента-питомця Богословської Академії формували його інтелектуально-релігійний і національно-громадський світогляд і робили його добре кваліфікованим провідником народу.

Хоч я й не став священиком, набувши кваліфікації університетського професора слов'янської філології, то я вдоволений і гордий тим, що також покінчив студії в Богословській Академії в супроводі духовного життя і здорової національної настанови. Вони бо дали мені твердий ґрунт для моєї філософії життя, помагали й помагають мені поборювати чимало труднощів у моєму житті, де так часто, майже постійно, приходиться мені зударятися з різноманітними проявами модерного упадку моралі й етики в довколишньому світі, джерелом яких є філософія натуралізму з його грубим матеріялістичним індивідуалізмом. Я вдячний Академії і Духовній Семінарії за цю інтелектуальну й духовну зброю, що її я в них набув, бо вона була, е і буде мені потрібна до кінця мого життя.

Андрій Турчин

ТАК ЯКОСЬ ВОНО СКЛАДАЛОСЬ...

(або: Не так сталося, як бажалося...)

Священик і вчитель були, звичайно, єдиними інтелігентами на селі й належали до його проводу. Тому, що польський уряд значно обмежив число українських учителів по наших селах і всякими способами й засобами позбавляв їх можливості включитися в українське громадське життя, роля українського священика на селі під Польщею ще збільшилася. Добрий священик був душею села, його дорадником і провідником.

Можливо, що з цієї причини, коли мені, синові незаможних селян, пощастило стати учнем польської державної гімназії ім. Ю. Коженьовського в Бродах у 1925., мрією моєю було бути колись священиком і працювати для села, з якого я вийшов. Я радо йшов перед наукою до церкви, щоб послужити при Службі Божій о. Михайлові Осадці, нашому загальнолюбленому катехитові й організаторові музичного життя в Бродах, чи о. А. Зофійовському, катехитові народної школи й директорові Української Бурси ім. М. Шашкевича, в якій я мешкав від 1927 р.

- Коли ж прийшов вік мого дозрівання, до мене почали вкрадатись різні сумніви так, що я вже й сам точно не знав, що мені робити. Я мав замілювання до математики. Лекції, які я уділював іншим, а особливо лекції з математики, дозволили мені себе вдержувати в гімназії, від третьої класи почавши. Думав я, отже, чи не студіювати щось, що пов'язане з математикою. Деякий вплив на мене відносно моїх дальших студій мав також і час, у якому я доростав. А був це час зросту революційних настроїв серед нашої молоді, в житті якої я брав активну участь. Ці революційні настрої зростали в прямім відношенні до польського тиску на нас. Відчував я його на собі в польській гімназії на кожному кроці. Навіть саму народну назву нам заперечували й треба було її обстоювати. Я лише потайки міг належати до Пласту та брати участь у таборі на Соколі, а за мою відсутність на параді в день іменин Пилсудського, я, як член військового вишколу нашої гімназії, одержав на передостанній конференції перед матурою оцінку невідповідного поведіння та загрозу виключення з гімназії. Зроджувалась, отже, думка, чи після матури не йти мені "в народ", як культурно-освітній організатор, щоб підносити національну свідомість широких мас, так конче потрібну в боротьбі за права народу. Думка ця знаходила своє попертя у свідомості браку матеріальних засобів для дальших студій, особливо богословії. Будучи се-

мінаристом, я позбавив би себе можливості заробітку лекціями й тим самим не міг би оплачувати своїх студій. Одиною надією були запевнення деяких отців, що багатьом семінаристам дозволяють продовжитись в часі їхніх студій і сплачувати довг опісля.

Так склалось, що під впливом добрих отців — мого катехита, директора бурси та пароха мого села, о. Степана Клепарчука, які добре знали мене й мої обставини, як також і під вражінням смерті мого батька, що помер десять днів перед моєю матурою, я остаточно рішився внести прохання до Гр.-кат. Богословської Академії у Львові в справі мого прийняття на студії. У проханні треба було зазначити стан, у якому я евентуально думав би висвячуватись. Вважаючи, що далеко розумніше є вирішувати так важливу справу при кінці студій, ніж на їхньому початку, я зазначив на проханні, що я ще не рішений, дарма, що цього слова, як мене інформували, о. Ректор мав не любити, вважаючи його звичайним викрутком.

Своєї першої авдієнції в о. Ректора я собі добре не пригадую. Пригадую тільки, що повідомлення про прийняття мене на студії я одержав щойно день перед початком академічного року. Тому, що вже не було вільного місця в Духовній Семінарії, я мав бути якийсь час студентом-екстерністом.

Це спізнене повідомлення застало мене неприготованим до виїзду на студії. Я вже плянував скористати з нагоди бути приватним учителем. Щоб виїхати до Львова, треба було грошей, а їх роздобути не було де. Тому, однак, що моя мама хотіла бачити мене священиком, ми продали кусок поля і я виїхав до Львова. Заїхав я до Гриця Гарасимчука, б. сотника УГА, що походив із мого села. Він працював у “Народній Торгівлі” та був секретарем о. Ректора. Можливо, що й він докинув якимсь своє добре слово, коли рішалася справа мого прийняття, хоч про це він ніколи нічого не згадував. Він мешкав у семінарському будинку, “під вежею”, але мав окремий вхід від вулиці. В нього я й замешкав кілька місяців до часу, коли мій стан екстерніста закінчився. Ставши семінаристом, я скоро влявся в загальне русло семінарського життя.

Перебуваючи п'ять років у Духовній Семінарії, кожний студент Богословської Академії мав усі можливості виборотись на доброго священика, якщо тільки він ці можливості вмів використовувати. Була там змога виробляти собі стійкий характер, підносити своє духовне життя, придбати широке знання, як рівнож приготуватись до суспільної праці, беручи участь у праці різних секцій товариства “Читальні українських студентів богословії ім. М. Пашкевича” та кооперативи “Визволення”. Життя в семінарії не було таким одноманітним, яким багато людей собі його уявляло. Була там оркестра та знаменитий хор, бандуристи, мистці живого слова, літерати й артисти. Здається мені, що я ніколи так багато не сміявся, як на вечорах гу-

мору, влаштовуваних студентами Богословської Академії. Попадалось тоді багато не тільки товаришам-студентам, але й настоятелям, професорам і самому о. Ректорові. Ще й досі пригадуються мені з вечора гумору слова пісні, здається, про "гешіхту" (студента першого року):

Ой, люлю, люлю,
Спатоньки хочу.
Ой, склоню я на лавоньку
Сонливую головоньку,
Може я засну.

Рано я щодня
Через вставання
Виступить постановляю,
Постанову цю ламаю,
Йдучи на спання.

В рефектар іду
Аж земля ду-ду.
Запускаю в зупу мережу,
Або з бульби ставлю вежу,
Благоденствую!

Кожного року було багато імпрез і безліч доповідей студентів і запрошених доповідачів. Для розваги були два роди круглів, можливість грати в відбиванку та в шахи.

Очевидно, що було дещо в системі семінарського життя, що не всім подобалося. Будучи в бурсі, я привик кожного дня робити руханку, якої не було змоги робити в Духовній Семінарії. Може й тому я втратив відпорність на простуду, бо хорував на неї кожного року, від другого року почавши, хоч у часі гімназійної науки я ніколи не хорував. Правда, ми мали одну годину руханки та довші проходи раз на тиждень, як також можливість проходів у городі, чи на коридорах будинку в часі рекреацій, але це, мабуть, не вистачало.

Будучи дуже вразливим на світло й звук, я часто не досипляв, а головно навесні, коли сонце сходило скорше й крякало вороння на цитаделі, чи шелестів скрипт котрогось із товаришів, що приготувався до іспиту. Тому, що нам було заборонено бути в наших кімнатах у часі рекреацій після обіду, я нераз з книжкою в руці, чи і без книжки, клався на ліжко замість учитись при столі, після другої години. На щастя, ніхто з настоятелів не переловив мене на цім ломанні порядку. Менше щастя мав я при грі в шахи, яку я дуже любив.

Пригадую собі, як одного разу в суботу колега Гончарук (згинув від бомби в Відні) спокусив мене грати в шахи після другої години, коли то треба було вчитись. Ми ще не розвинули партії, коли несподівано до залі ввійшов о. Ректор. Мій партнер устиг щезнути

другими дверми, а я залишився “під обстрілом”. Тому, що я не знав, чи не хотів зрадити, чиї це шахи були, о. Ректор взяв кілька фігур до кишені, а опісля архідуктор у рефектарі взивав власника шахів відібрати їх в о. Ректора. Другого разу, приготовляючись в городі до іспиту, скортіло мене кинути звисаючою кулею в круглі. Я збив центр, бо мав добру вправу в цього роду круглях, але знов же “всевидюще око” мене побачило й гру в круглі в заборонений час долучено мені до гри в шахи в книзі о. Ректора. Кожної авдієнції, а мав я їх, мабуть, кожного семестра, о. Ректор пригадував мені про ці дві мої провини, що не дуже добре мали свідчити про мою підготову до священства.

Викладаних предметів я не вивчав систематично, а починав учитись до іспитів, коли вже цвіли каштани, тобто перед самими іспитами. Все ж таки оцінки в мене не були злі й тому мої найближчі колеги прозвали мене “нүс”-ом, тобто розумом. Але з грекою мав я клопіт, бо не вчився її в гімназії та й не дуже прикладався до неї на першому році студій. Був уже такий звичай, що греку здавали після вакаці, отже вивчення матеріялу з неї я відкладав. Коли ж у літі, приготовляючи свого колегу з гімназії до матури, довідався я, що вбито нашого викладача, дир. Івана Бабія, я надіявся, що нам іспит знов відложать. Так, мабуть, думали й інші колеги, бо при іспиті, який відбувся в присутності о. Ректора таки зараз після нашого приїзду до семінарії, перепали всі, крім двох студентів, що якийсь час вивчали греку в гімназії.

З викладаних предметів притягали мене більше філософія, соціологія та історія нашої Церкви, ніж стисло богословські предмети, де часто треба було вивчати цитати напам'ять, чого я не любив. Іноді в часі викладів читав я книжку, чи газету, а раз, на годині старенького професора Т. Мишковського, відважився я навіть грати в шахи, чого пізніше сам стидався. Часом скортіло мене щось заговорити до колеги, чи зажартувати. За те один раз о. д-р Сампара прогнав мене зі свого викладу, але, дякувати Богу, на цім справа скінчилась і до гірших наслідків не дійшло.

Хоч для пересічного студента вистачало часу на науку, то треба сказати, що часті дзвінки, які позначали розклад часу, та взагалі обставини в Духовній Семінарії мало сприяли поважнішим науковим дослідям. Беручи участь у семінарії історії нашої Церкви, що його провадив проф. Микола Чубатий, я хотів приготувати працю про митрополита Рутського з нагоди 300-ліття його смерті, але не зміг, хоч приєздив уже багато джерельних матеріялів. Особа митр. Рутського мене дуже притягала і я радо зрезигнував з виїзду додому на вакації, щоб взяти участь (якщо не помиляюсь, одинокий із студентів) у “Першій Унійній З'їзді у Львові”, який відбувся в днях 22-25 грудня 1936 р. й був присвячений 300-літтю смерті цього великого подвижника церковного з'єднання в Україні.

Важливою подією в моїм житті була авдієнція в о. Ректора в часі другого семестра моїх студій. На запит про стан, у якому я думав висвячуватись, я щиро відповів, що хочу себе вести так, немов мав би я бути безженним, але... Тут о. Ректор, не слухаючи докінчення мого речення, сказав: "При Божій допомозі будете, будете" і втягнув мене на список безженних. Я говорив про мої сумніви, про те, що кандидати на жонатих можуть висвячуватись на безженних священиків без жодних перепон, отже краще залишити за собою право вибору, але це мені не допомогло. З огляду на тодішні обставини була тоді тенденція збільшити число кандидатів на безженних священиків, для яких остаточно призначено було перший поверх семінарського будинку і який треба було заповнити. Для о. Ректора справа ця не була ні легкою, ні милою. Так передо мною постала альтернатива: або бути безженним священиком, або не бути священиком взагалі, бо безженних кандидатів, які після студій женилися, звичайно не допускали до свячень. Крім того я не хотів показатися крутієм. Не будучи рішенням бути безженним священиком, я не голосився на заграничні студії, хоч закордон, а особливо Інсбрук, мене дуже притягав. Цей стан мене пригноблював, та я здався на Божу волю. Я хотів закінчити студії і щойно тоді рішати, що мені робити. Рік-за-роком поглиблював я своє духовне життя, поширював своє знання та підготовлявся до суспільної праці, беручи участь у праці нашого студентського товариства — "Читальні українських студентів богословії ім. М. Шашкевича". В проводі цього найстаршого галицького студентського товариства проходив я різні шаблі, включно до головства, від весни 1937 р. до весни 1938 р.

Загал богословів був позитивно наставлений до громадської праці, патріотичний. Очевидно, що були й студенти, яких суспільні справи мало цікавили, але число їх було дуже мале. Серед суспільно наставлених студентів були різні групи, які були віддзеркаленням нашого зовнішнього світу, з поминенням радикальних лівих елементів. Найсильнішу з тих груп при кінці моїх студій творили студенти, що симпатизували з проводом світських студентів. Промовляли до нас, молодих богословів, не так їхні гасла, як їхній глибокий патріотизм, ідеалізм, відданість народній справі та повна посвята. До цієї групи богословів належав і я.

Перед Загальними Зборами нашого товариства в 1937 р. виставлено було два списки кандидатів до Виділу товариства. Кандидатом на голову на списку, приготованім дотеперішнім головою, нині вже покійним Андрієм Козаком, був мій симпатичний колега А. Б., а кандидатом на другім списку був я, дотеперішній заступник голови. На оба списки дав свою згоду о. Ректор, хоч волів би, як мені здавалось, щоб я не був кандидатом. Відчув я це вже по Загальних Зборах. При найближчих відвідинах почув я: "Ну, що ж, брате, ви є го-

ловою!”. “Та так якось воно склалось. Я не сподівався, що о. Ректор погодяться на мою кандидатуру”, — відповів я. “Ну, а що ж я мав зробити?” — сказав о. Ректор, натякаючи тим на пошанування ним свободи виборів та автономію товариства, до праці в якому він нас закликав.

Треба сказати, що застереження о. Ректора проти моєї кандидатури були оправдані. Ставши головою товариства, я, в порозумінні з деякими членами Виділу, але потайки від о. Ректора, впровадив наше товариство до Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП), який у 1933 р. перебрав частину завдань Центрального Союзу Українського Студентства. Ми платили членську вкладку й наші представники мали право участі в конгресах СУСОП. У березні 1939 р., коли я вже був абсолювентом, двох наших делегатів — мого доброго колегу, також абсолювента, Івана Галему (згинув трагічно в часі війни) і, як мені здається, студента Охримовича арештовано разом з усіма іншими учасниками VII-го Конгресу СУСОП, але, на щастя, це не мало жодних злих наслідків для Богословської Академії.

Щоб надати товариству деякої авреолі, а рівночасно мати більше відваги просити дозволу на переведення деяких плянів (напр., поїзду хору в часі вакацій для придбання грошей на дальший викуп Білої Гори, тощо), ми надали грамоти почесного членства нашому улюбленому Митрополитові, о. Ректорові та першому голові відновленого товариства — о. доц. Левові Глинці. Грамоти ці виготовив наш мистець Святослав Гординський. Він також оформив табльо абсолювентів мого року, малюнки якого відзначували п'ять ювілейних дат з нашої історії, а саме — хрещення України (на тему хрещення нашого народу я виготовив проповідь на гомілетичнім семінарі, яку опісля виголосив у рефектарі в часі обіду), повстання Хмельницького, звільнення від панщини в 1848 р., оснування “Просвіти” та Листопадовий зрив. (Гляди табльо “С. І.” ч. I, стор. 615).

Що року “Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича” влаштувала святочну академію з нагоди річниці Листопадового зриву, на якій кожночасний голова товариства мав святочну промову. Промову треба було предложити о. Ректорові до апробати з огляду на характер академії, політичні обставини й запрошених гостей. Промову в 1937 р. мав мати я, як голова товариства. Деякі речення моєї промови були віддзеркаленням мого молодечого світосприймання і їх о. Ректор радив замінити. Але мені тоді виглядало, що змінена промова не зробить так доброго вражіння, як оригінальна, а крім того мало вже було часу, щоб промову перероблювати. Промовляючи з пам'яті, я виголосив свою промову майже без змін, чим наразився на невдоволення о. Ректора, висловом чаго була заборона зробити традиційний знімок усіх виконавців академії.

Свято Зіслання Святого Духа було нашим празником. В 1938 р., коли я вже кінчав студії, о. Ректор запросив на празник багато визначних осіб. Приготовлено столи в городі, хоч погода була непевна. Та о. Ректор мав щастя, бо дощу таки не було. Я був дуже радий, коли між гістьми побачив ген. Мирона Тарнавського, колишнього верховного вождя Української Галицької Армії, що жив у моїм селі. По обіді ми зустрілись на коротку розмову, яку він закінчив словами: “Кидайте вже ці мури й приїжджайте додому! В нас тепер дуже гарно”. Пізніше, коли ми знов побачились на Янівськiм цвинтарі, генерал докинув: “Приїжджайте скоро й заходьте до мене! Самому скучно”. Не знав я тоді, що три тижні пізніше принесу я на його домовину на цiм же цвинтарі грудку землі з-під його улюбленої липи в Черниці...

Осінню 1938 р., вже після закінчення студій, я відвідав о. Ректора й на запит про мої свячення сказав, що хотів би ще дальше студіювати, але не богословію, а філософію. О. Ректор сказав, що можна студіювати одне й друге та порадив мені піти до Митрополита. На жаль, Митрополит був цього дня хворий. В митрополічій палаті мені сказали, щоб я вніс прохання про стипендію та долучив якусь свою працю. Тому, що я раніше думав писати працю про митрополита Рутського, я, повернувшись на село, написав щось у роді вступу до праці й вислав це до Львова. В листі я зазначив, що перебуваючи на селі, я не мав змоги щось ліпшого написати. За якийсь час, коли поляки вже голосно кричали про спільну границю з мадярами, прийшов до мене лист від Митрополита, в яким дістав я признання за мою “працю” та вислів жалю, що політичні обставини в цiм році не дозволять мені студіювати за кордоном.

Другий раз після закінчення студій відвідав я о. Ректора при кінці листопада 1939 р., коли я рішився покинути працю учителя й перейти Буг. Прихід більшовиків визволив мене з польської в'язниці в Золочеві, але польське обвинувачення, що мало формально оправдати моє ув'язнення, попалося у руки НКВД. Треба було, отже, втікати перед новим ув'язненням. У Львові зайшов я до о. Ректора, щоб попрощатись. Тоді о. Ректор сказав: “О, добре, що зайшли. Я не знав, що зробити з Вашою листопадовою промовою”. Тоді я собі усвідомив, як старанно о. Ректор зберігав усе в архіві для будучого історика нашої “Альма Матер” та як мусіло бути йому прикро бачити руйну його надбань.

Відвідував я ще о. Ректора після свого повороту з Холмщини, а особливо, коли переїхав до Львова на працю інспектора Відділу Культурної Праці на краківський і люблінський дистрикти. Отець Ректор, тоді вже архієпископ і коадьютор Митрополита, показався мені якимсь більше лагідним, ніж у часі моїх студій, приступнішим. Заохочував мене висвячуватись, а коли я жартом сказав, що це не-

можливе, бо ж Владика сам часто мені колись говорив, що з мене не буде добрий священник, о. Ректор засміявся та її промовив: "О, не одне говорилося". Довідавшись, що я ще далше думаю про поглиблення студій, радив мені зв'язатись з кимсь із львівських професорів у справі вибору дисертації. В дальшій розмові я піддав думку розбудови студій Богословської Академії, яка повинна би заступити українцям університет хоч на час війни. Владика застановився над цим і хотів, щоб я засягнув у цій справі опінії проф. В. Кубійовича, Провідника УЦК. Проф. Кубійович радив поширити студії без жодних заходів у німецької влади, щоб її не насторожувати та не наразитись на заборону. Мої відвідини в о. Ректора, щоб переказати розмову з проф. Кубійовичем, були останніми на рідній землі. Щойно по довгих роках дозволив нам Господь побачитись знову, але вже на американській землі, в Чикаго.

Блаженніший мене не пізнав, а почувши моє прізвище, сказав: "Але ж ви постарілись, постарілись!". Та я в душі подякував милосерному Богу, що дозволив нам обом постарітись.

о. І. Я.

СНІГОВІ БУНКРИ

Спогад колишнього питомця Української Духовної Семінарії у Львові

Академічний рік 1928/29 заховався глибоко в пам'яті декого з колишніх питомців Української Духовної Семінарії у Львові, не тільки для того, що в тому році дотогочасну Архиепархіяльну Духовну Семінарію піднесено до рівня Богословської Академії, не тільки тим, що тоді була дуже гостра зима, але також і деякими небуденними епізодами із семінарського життя, з яких один, особливо характеристичний, хочу навести з приводу 70-ліття з дня народження колишнього Ректора Богословської Академії і Духовної Семінарії Всесв. о. Д-ра Йосифа Сліпого, сьогоднішнього Високопреосвященнішого Архиепископа Кир Йосифа, Митрополита Галицького.

У нашій Духовній Семінарії порядок дня був завжди так уложений, що не передбачував ні однієї хвилини на якісь зайві, безхосенні зайняття, що спричинили б втрату дорогого часу. Навіть і вечірня рекреація, цебто довільний час між вечерою, а спільними молитвами і нічним відпочинком, використовувано на різні доповіді, сходи, проби хору тощо. І саме кілька таких вечірніх рекрецій, в останніх місяцях 1928 року, зайняв своїми цікавими доповідями доктор прав Йосиф Баб'як, що був тоді на третьому році богослов-

ських студій. Він, як колишній старшина австрійської армії, що брав участь в обороні Перемишля, під час його облоги в 1915 році російськими військами, змальовував слухачам словами і рисунками на таблиці картини воєнних дій за Перемишль. Між іншим, описував докладно оборонну систему укріплень твердині з її модерними в тому часі, так званими “верками” (бункрами). Між слухачами були також деякі учасники “старої війни”, але більше було молодих, які, хоч самі не брали ще участі у війні, то про це читали і вчилися в історії, і тому всі з великою цікавістю тим доповідям прислухувалися.

Серед розгару Семінарської праці швидко проминув різдвяний час і Водохрищі, з традиційним Водосвяттям на ринку, та наблизилася дуже важлива подія в кожнорічному житті Духовної Семінарії, а це — восьмидневні духовні вправи. До них прив’язував велику вагу кожний семінарист-богослов, цілий Ректорат, а особливо о. Ректор. Це був час контемпеляційного життя і пізнання своєї духовної вартості для кожного з учасників, кандидатів на майбутніх священників. Щоб такі духовні вправи досягли сподівано добрий вислід, то для їхнього переведення упрощував Ректорат найкращих тоді духовних провідників, з високо виробленим аскетичним життям. В одному з п’ятох літ мого побуту в Семінарії проводив реколекціями Слуга Божий Митрополит Андрій. Під час духовних вправ обов’язував зовсім відмінний порядок дня. Відрізані від зовнішнього світу, семінаристи мали серед строгої мовчанки віддаватися чисто внутрішньому життю, відчувати в ньому вдоволення, і розважуючи про вічні правди, шукати для себе найпростіших доріг до звершеності. Усуваючи все зовнішнє щоденне із звичайного семінарського життя, було навіть у звичаю, що через всі дні реколекцій чування над порядком в Семінарії повірювано отцеві Духовникові (в тому часі був духовником Впрп. о. Ст. Рудь), а “строгий” о. Ректор і інші оо. Настоятелі в тих днях зовсім не показувалися.

В таких обставинах відбувалися духовні вправи також і в січні 1929 року. Хто був тоді провідником духовних вправ, — сьогодні не можу собі пригадати. Але певним є, що був тоді впад великий сніг, так що семінарська обслуга мусіла прокинути стежки, щоб можна було дістатися до рефектаря і до городу. У вільних від конференцій та інших духовних вправ хвилинах, семінаристи радо користали з мовчазних проходів по семінарському подвір’ї, щоб подихати свіжим морозним воздухом. Але в другому, чи третьому дні реколекцій завважено пожвавлений рух у другому подвір’ї, що дотикало до вулиці Коперника, а від першого, переходового подвір’я було відділене високим муром, де відтак здвигнено могутню різьбу долота арт. Коверка, — пам’ятник Митрополитові Андрієві, як Основникові Богословської Академії. Горстка семінаристів, переважно з нижчих років, порозуміваючися на “міги”, почала робити поміри, прокопувати

замерзлий сніг і згромаджувати якийсь “матеріал”. І на це використовували кожну вільну хвилину; з молитовниці і з рефектара бігли прямо на місце праці, там залишалися аж до наступного дзвінка, що сповіщав закінчення вільного часу. Спочатку важко було зорієнтуватися, про що йдеться, але згодом показалося, що це запланована будова перемиських оборонних “бункрів”, про які так докладно свого часу розповідав д-р Баб’як. “Будівничі” прийшли чомусь до фальшивого переконання, що саме духовні вправи, коли їм ніхто не буде перешкоджувати, є найвідповіднішим часом відтворити зі снігу на семінарському подвір’ї перемиську оборонну систему в такій формі, яку вони собі на підставі доповідей запам’ятали. І треба признати, що будова була справді мистецькою, і коли б це не був час заборонений на такі пописи, була б та робота прийнята з признанням навіть і о. Ректором. Згорнено сніг у кілька високих двометрових насипів і надано їм зверху копулястий вигляд, полито водою, щоб сніг краще сціпенів, а відтак видовбано в кожному з бункрів входові й виходові двері, вигорнено зі середини сніг, так що внутрі такого снігового насипу могло поміститися 4-5 осіб у стоячій поставі; зроблено отвори на гарматні дула, а для “огрівання” випущено в гору комини з ужитих до того старих рур від печей. Ті бункри були позначені назвами і відповідними числами, зложеними з дрібних патичків. Для доповнення, на середині тієї “твердині”, на символічному “гробі поляглих” розмалювали мозаїково різними камінчиками бойовий хрест заслуги за хоробрість. Закінчивши в поті чола свою мозольну працю, архітекти вирішили випробувати діяння тих бункрів і тому рівночасно у всіх провізоричних печах розпалили сухими галузками і листям, і з коминів понісся вгору сірий дим. Було це під час пообідньої рекреації, тому й не багато свідків находилося на подвір’ях, бо майже всі семінаристи користали з дозволеного пообіднього відпочинку в кімнатах. Але несподіваним свідком тієї інавгурації бункрів була особа, якої найменше сподівалися і бажали собі там бачити творці оборонної системи. Появився сам о. Ректор Сліпий, що також вийшов на короткий пообідний прохід, і побачивши ту романтичну, але зовсім не реколекційну картину, аж зжахнувся. Здається, що в тій хвили можна було його порівняти до старозавітного Мойсея, що сходячи з Синайської гори з таблицями завіту, побачив, як Ізраїльтяни покляняються золотому бичкові. Годі представити собі, що діялося тоді в серці тієї людини, що її Боже Провидіння покликало на таке відповідальне становище, виховувати поручену собі молодь на Христових священиків. І в це завдання він вкладав всі свої сили і знання, а тут бачить наглядну руйну, брак розуміння всіх його старань у горстки семінаристів, що втрачали багато духових вартостей, які можна було набути через добре відбуті духовні вправи. Опанувавшись, сказав до автора цього спомину, щоб передав семінаристам, які клопоталися біля своїх “бункрів” його доручення, сейчас залишити ту роботу

і йти до своїх кімнат. Опісля реколекції закінчилися згідно з усталеним порядком, бункри ще якийсь час стояли, “винних”-архітектів потягнуто до відповідальності, і подія з “бункрами” пішла в забуття. Згадую про неї тепер по 33 роках на те, щоб при відзначенні 70-ліття від народження Митрополита-Ісповідника, коли появилися у пресі обширні дописи про Його геройську поставу як Ієрарха Католицької Церкви, як львівського Владика, що наче добрий пастир кладе душу свою за овечки свої, що вже 17 років відкидає всякі компроміси і уступчивість, коли йде про засади св. віри і вірності Апостольському Престолові; коли згадується про Нього як організатора Богословської Академії, — то хай же цей спогад свідчить, які то прикrostі переносив о. Ректор через легкодушність тих, яких мав виховати і віддати Христові як пастирів Його стада. Коли взяти під увагу, що в Духовній Семінарії було по 300, а то й по 400 богословів з різних сторін нашої Галицької Батьківщини, а то й з поза її границь, молодих людей з різними вдачами і чертами характеру, з яких багато, вступаючи до Духовної Семінарії, не знали ще, чи мають покликання на священників, бо над тим не застановлялися, а старалися про прийняття тільки тому, що на університет їх не прийнято. Багато з них не могли зрозуміти, як це можливо, щоб вони, після іспиту зрілості, до яких всі зверталися вже через “ви”, що мали право закурити собі прилюдно папіроса і носити грубу академічну палицю, — тут, у Семінарії мали почуватися зовсім маленькими, незначними і виконувати такі, на їхню думку, понижуючі “зрілу людину”, семінарські приписи. Такі, завжди свіжі канчасті брили різної твердості і форми, ставлено щороку перед мистецькі руки духовного майстра-скульптора О. Ректора Сліпого. А він енергійними й рішучими порушеннями різьбарських приладів вигладжував гострі канти нерозважної, бурхливої молодечої вдачі і вирізьблював з них мистецькі фігури, оживлені внутрішньою духовною вартістю і належним зовнішнім уложенням. При тій важкій і дуже ніжній праці сам виховник зазнавав часто великого болю від своїх вихованків із-за їхньої короткозорості чи духовного невироблення, а знову і вихованки почувалися часто покривдженими через “строгість” виховника. Та цю строгість краще треба назвати карністю і справедливістю, без яких не можна собі виобразити спільного життя і духовного виховання, яке вимагає завжди самовідречення і внутрішньої боротьби зі самим собою. І саме в ім'я того всебічного виховання молодих священників, щоб вони зміли бути і самими для себе аскетами, але й гостинними господарями для інших, душпастирями, але і громадянами, скромними й покірними у поведенні, але й добре уложеними на зовні, щоб ніхто не мав оправданої причини оскаржувати священника про брак тактовності і товариських форм, чи то вирозуміння і ввічливості, — в тій цілі, о. Ректор не жалів труду і часто вставав під час їдженя від свого стола і йшов поміж столи семінаристів та чемно одному, чи другому звер-

тав увагу, що він зле сидить, зле держить вилки і ніж, що вкладає в уста великі куски поживи і ін. Хоч це були всі молодці з іспитами зрілості, то всетаки многим бракувало ще зовнішньої оглади. В тій самій цілі, перед виходом на прохід, звертав о. Ректор також увагу на це, як семінаристи одягнені. Цьому казав поправити кризи капелюха, іншого завернув, щоб вичистив обіву, чи пришив гудзик до плаща. Важко попросту зрозуміти, як це о. Ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії, серед навалу праці академічних викладів і турбот про середники на удержання тих духовних установ, попри дбання про внутрішнє удосконалення повірених собі кандидатів на священників знаходив ще час, щоб припилювати зовнішність своїх вихованків, щоб в них виробити естетичний смак і любов до обов'язковості, дбайливості і чистоти, щоб вони не тільки гідно представляли себе на вулицях Львова, але відтак також ставали будуючим прикладом для інших. І коли взяти під увагу, що велика частина нашого духовенства, що мусіла покинути т. зв. галицький загумінок, та знайшла на поневільній еміграції як душпастирі у важніших європейських і позаокеанських осередках, — це колишні вихованки о. Ректора Сліпого, — то з якою вдячністю згадують вони тепер про свого Виховника за його всебічне внутрішнє і зовнішнє виховання, яке їм дуже придалося.

Хай же цей спогад про духовні вправи в 1929 році буде висловом глибокої вдячності Їх Високопреосвященству Кир Йосифові, як Ректорові Духовної Семінарії і Богословської Академії, за всі батьківські старання і невсипущу працю над вихованням українського католицького духовенства, а також препрошенням за всі прикраси, що їх наш Дорогий Виховник зазнавав від своїх нерозважних духових дітей не тільки у формі згаданих "снігових бункрів", але й в інших випадках, в наслідок їхнього ставлення до життєвих питань.

В сімдесяті роковини наукового, виховного, організаційного, владичого і страдницького життя, що стало гордощами українського народу і окрасою нашої Церкви, пересилаємо нашому Високопреосвященному Владиці-Митрополитові щирі запевнення, що вірні Його виховним засадам, будемо приміювати їх у нашому житті й на майбутнє, щоб заховати в очах чужинців чесне ім'я українського священника-скитальця.

"Християнський Голос", березень 1962, ч. 10.

Микола Колянківський

**ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ В БОГОСЛОВСЬКІЙ АКАДЕМІЇ
У “Червоній залі”**

Семеро з нас, “гешіхти”, були першими семінаристами, яких приміщено в т. зв. “Червоній залі”, де жив колись сл. п. Владика Боцян. Простора заля була розмальована рожевою фарбою, мала паркетову долівку, і її двоє великих вікон виходили на Цитаделю. Під ними внизу була завжди людна вулиця Коперника. Перших декілька ночей заважав нам спати гуркіт трамваїв, але згодом ми призвичаїлися.

Правда, ще й доводилось добре напружувати слух, щоб почути голос дзвінка з подвір'я. Та це було й добрим викрутом для тих з нас, хто полюбляв хронічно запізнюватись. Тоді часто появлялась у наших подвійних дверях голова о. віцеректора Малиновського, що іронічно запитував: “Пане Абрисовський, пан Підсонський давно вже пішли?”

Підсонський був на двадцять років старший від більшости з нас — ровесник о. Ректора. Вранці він обов'язково церував шкарпетку. Всі ми ледве встигали постелити ліжка, коли дзвінок кликав уже на Службу Божу. І тільки наш зразковий “цензор”, Мирослав Харина, встигав ще помити по всіх нас мийниці, рятуючи цим репутацію залі.

Так ось у цій “Червоній залі” ми першого таки дня відкрили на стіні загадкового якогось гудзичка. Електричні контакти були при дверях, отже із світлом він не мав нічого спільного.

— Цікаво, чи він діє? — сказав хтось.

Врешті я відважився і натиснув гудзика. Жодного звуку не було чути. Натиснув удруге — мовчання. Натиснув втретє — те саме. Так ми й почали вже займатись кожний своїм, як нараз почувся легенький стукіт у двері.

Коли ми не запрошували, стукіт почувся вдруге.

— Прошу! — гукнуло нараз кількоро з нас.

Почувся шурхіт пантофлів і в дверях став, низько вклоняючись, пан Чорний, старенький лякей о. Ректора.

— Я не зразу якось догадався, хто б це міг дзвонити? Бо о. Ректор дзвонять раз, о. віцеректор — два рази, а це було тричі...

Ми дістали, значить, кімнату з лякеєм!

П'ятка

Організація ОУН (Українських Націоналістів) мала в Богословській Академії свої "ланки" (радше теоретичні, ніж практичні), але поки вони ще в нас оформилися, польська поліція створила собі свою уявну "п'ятку" із студентів, які в той час мало знали один одного.

До цієї "п'ятки" зараховано: Антона Косара, мого товариша із станіславівської гімназії, Романа Геніка-Березовського (він перед теологією відсидів уже два роки в тюрмі), Андрія Шекерика — сина посла з Гуцульщини, мене та ще когось з нижчого року, чие прізвище я забув.

Вперше нас покликано на поліцію всіх разом, десь після святкування Листопадових роковин. Раніше о. Малиновський і кожним з нас відбув розмову, приготовляючи нас на всі запити та повчаючи, щоб твердо обстоювати український патріотизм.

Ці виклики продовжувалися по два-три рази кожного року і то завжди в неділі, що особливо сердило о. Ректора, який не раз докоряв нам, що через наші дурні голови замкнуть колись Академію.

Були це, звичайно, Листопадові дні, або день відкриття Східних торгів, або день приїзду до Львова якогось державного польського достойника. Крім нас, сиділи в той самий час у бюрах "Бригідок" студентські провідники — Володимир Янів, Богдан Кравців, Дмитро Штикало, Процишин та інші.

Нам просто казали сидіти на лавці і чекати, бо ще немає референта від нашої справи. Так ми чекали від ранку до вечора. Тоді з'являвся референт і для кожного зокрема видумував справу. Напр.: "Дня такого то, в год. 10 вечора, на вулиці Легіонів був автомобільний випадок, вас подали за свідка". Відповідь була, що ввечорі нам не можна виходити із семінарії, отже "я не був на вул. Легіонів і нічого не бачив". Референт приймав це до відома, перепрошував і відпускав додому. Сміявся він, сміялись ми. Поліція була щаслива, що ніхто з нас в той день не стріляв і не підкладав бомби.

Петиція

Проблема з Богословською Академією була досить складна. Щоб одержати науковий статус визнаної високої школи, треба було мати не тільки підтримку польської влади, але й поважну кількість студентів.

Польська влада була принципово проти створення Академії і проти визнання її академічних прав. А зі студентами була також складна справа. Академії важко було в її приміщеннях помістити більше студентів і ще важче було їх прогодувати, бо велика більшість батьків була незаможна і не могла платити вповні за удержання.

Був також певного роду конфлікт поміж політикою о. Ректо-

ра і політикою Капітули. Абсолювентам Академії треба було дати душпастирські призначення. Їх не було надто багато. Тільки єпархії Львівської архієпархії, — Станиславів і Перемишль — мали свої власні семінарії.

Мабуть, щоб вийти з цього конфлікту, Ректорат вирішив видрукувати й дати підписати кожному студентові декларацію, що закінчивши студії, він не матиме претенсій, щоб бути висвяченим. Одних з нас ця декларація застала на першому році студій, а інших і на 4-му, а навіть і на 5-му році студій. Отож, зрозуміла була наша негативна реакція.

Хоч згодом польська і українська преса писали про цю реакцію, як про “бунт теологів”, то насправді жодних ознак бунту не було.

У вузькому колі неформального проводу богословів ми вирішили написати прохання до митрополита Андрія Шептицького, щоб звільнили нас від підписування декларації і не відбирали надії на священство. Ми боялись незадоволення і робили все потайки. Я написав зміст листа, один з товаришів переписав його “конспіративно” — під коцом. Лист був виставлений наступного дня в одній із викладових залей і його підписали всі богослови, включно вже з висвяченими дияконами. Передав Митрополитові листа один із професорів. Підписування формулярів більше від нас не вимагалось.

О. Ректор уважав все таки цей факт за вилом із дисципліни, хоч, мабуть, був задоволений таким поставленням справи. Але перед нами були ще іспити з догматики. Це був один з найважчих предметів і половина із студентів мого року іспиту не здала. Для багатьох з них це був великий клопіт, бо прийшлося перекладати вже визначені дати весіль. Дехто добачався в цьому кари. Але, мабуть, то був тільки випадок. О. Ректор знав, що я й Косар проводили цим “бунтом”, але обидва ми мали легкі питання й одержали відзначаючі марки. Але в нас і наречених не було, щоб поспішати з одруженням.

Отець Ректор знав найкраще

У правилах Академії вимагалось, щоб студенти-богослови бодай раз у рік відвідали отця Ректора. На відвідини записувалось декілька днів наперед і о. Ректор знав, хто котрого дня і в котрій години до нього прийде.

Стукаю в двері, і чую: — Прошу!

Входжу:

— Що там скажете, брате?

— Я прийшов о. Ректора відвідати.

— О, го, го! Ви то вже мене відвідуєте!..

**

Рознеслась поміж питомцями вістка, що о. Ректор назначуватиме “бубенмайстра” (людина, відповідальна за видачу харчів у їдальні, — один з важливих постів у семінарській ієрархії. Це так у нас він звався “бубенмайстром”. О. Ректор називав його інфірмарієм, бо в конкуренцію “бубенмайстра” входило також перше устійнення хвороби. При легшім захворінні визначення дієти, при важчим — покликання лікаря. А дехто із нас полюбляв інколи залишатися в ліжку, щоб виспатись, то особа “бубенмайстра” була немаловажна). Хтось пустив поголоску, мовляв, я маю бути номінованим. Навіть і в моїй власній опінії, я до цього ніяк не надавався і про такий пост ніколи не мріяв.

А тут о. Ректор переказав, щоб я до нього зайшов. Усі вже ахнули, а в мені душа застигла.

Приходжу.

— Я просив вас зайти, щоб порадитись. Хто б то, на вашу думку, надавався на інфірмарія.

А я на це:

— Антін Рижак (мій давній приятель).

— Думаєте, що він був би добрий? — сказав о. Ректор, призадумавшись.

— О, я певний, що так! — заговорив я щиро та почав вираховувати всі його прикмети.

— Ну, ну, брате. Дякую вам.

Наступного дня Антін Рижак був назначений інфірмарієм. Для нього це був новий нелегкий обов'язок. Але всі були задоволені його вибором. Він справді був найліпший.

**

Мій п'ятий рік студій кінчається. Йду до о. Ректора на останні відвідини. О. Ректор довго мовчить, потім дивиться мені прямо в очі і говорить:

— Ви знаєте мою опінію про вас. Я не кажу, що ви злий. Навпаки, я переконаний і кажу, що ви добрий. Але відповідajte мені одверто: Чи за цих п'ять років тут в семінарії ви змінилися бодай на одробинку?

Питання мене заскочило. Я свідомий був і не раз думав про те, що я зовсім не змінюся. Бо й перед тим був віруючий, не мав жодних налогів, але далеким був від девотизму. Таким і залишився. Але признатись до цього прямо було і ніяково і, мені здавалось, нерозумно. Це ж о. Ректор запише в мою опінію, яка важитиме, на моїй дальшій долі. Отже я відповів:

— Коли б я тільки сидів тут пасивно п'ять років, не беручи жодної участі в тому, що діялось і говорилось, то все одно слова за-

лишили б відгомін у моїх ушах й образи відбитку в моїх зіницях.

На те о. Ректор вдарив кулаком об стіл, за яким сидів, і сказав, показуючи на кінчик свого нігтя:

— А я вам кажу, що ви не змінилися ні на тіцьки!..

Я знав, що це дуже правдиві слова і переконався тоді краще, як будь-коли раніше, що о. Ректор знає найкраще.

**
*

Згодом, коли я працював уже редактором у Львові, то інколи заходив за справами до о. Ректора, тоді вже Владика Йосифа. Під час однієї такої візити, Владика сказав мені:

— А я сьогодні звелів прочитати вашого фейлетона богословам під час трапези!

Це було одне з моїх найвищих відзначень, бо для трапези вибирались самі тільки перлини. Потім, вже по приїзді до Риму Владика сказав: — Не знаю я, що ви там писали опісля. Але пам'ятаю, що ви заповідались колись на доброго письменника.

Але згодом написав мені в листі:

— Що ж, як ви розмінялися на дрібні.

А я відписав:

— На жаль, мінятись на дрібні, це доля кожного журналіста...

ІЗ СЕМІНАРСЬКОГО ГУМОРУ

ДОБРИЙ ПАСТИР

Поспішаючи вранці на виклад, о. крилошанин Юліян Дзерович минає на вулиці Коперника о. крилошанина Леоніда Лужницького, який іде повільною ходою.

— Отче професоре, — каже о. Дзерович, — поспішайте, бо запізнетесь!

— Добрий пастир повільно йде. Це — як сказано в Письмі Святому, наемник бачить вовка грядучого і бігає! — відповів о. Лужницький.

ОСЛИЦЯ

На старості років о. проф. Тит Мишковський викладав дуже тихим голосом й чути можна було його тільки з перших лавок. З його викладів існував дуже добрий скрипт, отже студенти цим не надто переймалися. Але о. Професор мав звичку час-до-часу перепитувати викладене.

Так він викликав одного із студентів із задньої лавки та велів повторити те, що сказала ослиця пророкові (мабуть, Єзекіїлові), промовивши до нього.

Двоє чи троє із студентів взялися підповідати запитаному, заглушуючи один одного. Здавалося, що також о. Професор підповідає поодинокі слова. Отож богослов впевнено відповів:

— Ослиця сказала,.. — і повторив слова о. Мишковського.

— Господин, господин! — перебив йому о. Професор. — Це я до вас говорю, а не ослиця!..

ПРИВИЧКА

В будинку Академії на закруті сходів поміж поверхами були Розп'яття. Проходячи біля них, був звичай хреститися.

Вставалось дуже рано, отже, збігаючи вниз по сходах на вранішню Службу Божу, дехто все ще спав унутрі. Так одного ранку я помилково перехрестився на платформу вище Розп'яття. Автоматично перехрестились кількоро товаришів біля мене. Не хрестячись, ми пробігли повз наступне Розп'яття і знову перехрестились на найнижчій підлозі. Саме біля о. Ректора, який — як це любив робити — з поза вугла стежив за студентами, як одягнені та чи не розмовляють.

ЯКЩО Б БУЛИ ПОРЯДНІ

Вікна в будинку Семінарії, від вулиці Коперника, були загра-товані. Хоч і не дозволялось крізь них дивитися, ми не раз глипали.

Отож побачили одного дня рідкісну вже й на той час сцену. Селянин віз фіру сіна. Саме біля нашого вікна коні чогось налякалися, скочили вбік, і віз перевернувся.

Глянув селянин розпучливо навколо себе, а ми стоїмо у вікні й сміємось. Покивав він головою та й каже:

— Смійтесь, смійтесь. Якщо б ви були порядні, то за ґратами не сиділи б!..

ДЕСЬ ТУТ БУВ ХРЕСТИК!

Наш товариш Л. вперше служив до Служби Божої о. віцере-ктові Олександрові Малиновському. Отець Малиновський був завжди дуже елегантний і дисциплінований та не любив неохайности в інших.

Допомагаючи одягнути ризи, Л. взявся зав'язувати пояс, пересунувши його набік. Отець віцеректор подивився, що хрестик не посередині, і сказав: — Десь тут був хрестик!?

Помітивши, що Л. розглядається довкола себе за хрестиком, — додав: “Шукайте, шукайте на землі,, може десь упав!”

І тільки, як Л. справді приклякнув, шукаючи хрестика на килимі, о. Малиновський сам пересунув пояса на середину і сказав весело: — Є, п. Л., щасливо знайшовся!..

ПОВЕЧЕРІЄ ВЕЛИКЕ

Старші студенти по різному насміхалися з “гешіхти”.

Раз, під час вечері напередодні Йордану, старший “ксьондз” сказав до “гешіхти”, яка сиділа біля нього й кинулась була жадібно уплітати вареники:

— Пане товаришу, не наїдайтесь багато. Залишіть місце! Знаєте ж, що сьогодні буде ще Повечеріє велике!

“Гешіхта” й справді стала допитуватись, що подаватимуть на Повечеріє?

**

*

Отець префект д-р Степан Сампара залюбки говорив:

— Ви хочете женитися, женитися, женитися. А я сам, сам, сам — пара!..

СІРНИКА!

Мій товариш Ромко Дурбак був дуже короткозорий і ніколи не розставався з окулярами, які часто заходили парою. Він завзято курих і завжди просив у товаришів вогню.

Раз, перед сном, не знайшовши вогню у своїй кімнаті, вискочив на коридор, щоб попросити в сусідній. На коридорі наткнувся на о. віцеректора і, не впізнавши, сказав “Сірника!...”

Зібрав М. К-ий

ЯК Я НАПИСАВ МИТРОПОЛИЧЕ ПОСЛАННЯ

Працюючи кореспондентом “Краківських Вістей”, я мав обов’язок перед Різдом і Великоднем дістати празничне Звернення Митрополита Андрія. Треба було зробити це вчасніше, заки встигнуть його дістати конкуруючі “Львівські Вісті”.

Отож в 1943 році я звернувся до Митрополита вже на початку грудня. — Добре, добре! — відповів Митрополит. — Прийдіть до мене за два тижні, буду мати готове.

Я прийшов за два тижні, але Митрополит вибачився, що був хворий. Просив прийти ще за тиждень. За тиждень все ще звернення не було, Митрополита не покидала недуга. Знаючи, що це вже крайня пора, Митрополит сказав:

— Підіть до о. канцлера Галянта. Там у “Віснику” є видрукуване послання, яке мало бути передане по радіо, але німці його сконфіскували. Візьміть з нього початок та кінець і помістіть у газеті.

Отець канцлер дав мені “Вісника” з посланням, — воно не було великоднє, і не різдвяне.

Не маючи більше часу, я зараз таки сів і написав Різдвяне Послання. З готовим текстом пішов до Митрополита і розказав історію. Митрополит засміявся, взяв від мене текст, перечитав, додав “Дано у Львові в дні святого...” і підписав.

Потім мене поблагословив і поцілував у голову.

Микола Колянківський

“ТО ПОШЛО РУСКЕ АЛЕЛЮЯ”

Кожний університет в Європі, який мав богословський факультет, мав право надавати докторати. Мали це право теж окремі Богословські Школи, що з них деякі вели оо. Ісусовці (Єзуїти). Коли священник одержав докторат в Інсбруці або у Фрайбургу, де студіювали й Українці, то на нього гляділи з більшим респектом, як на інших докторів. Львівський Університет випустив дуже мало докторів Св. Богословія не тому, що не було славних професорів, а тому, що там тяжко приходилося складати іспити. До високих вимог долучувались деколи й україно-польські непорозуміння.

Тому понад 50 років один молодий польський священник приїхав до Львова здавати іспит (ригороз), яких було, здається мені, три, і проходжувався на залізничнім двірці зі своїми знайомими. Надійшов тудию **о. д-р Тит Мишковський, професор університету, що викладав біблійні студії**. В тих часах наші священники ходили переважно в чоботях, особливо “старо-русини”, які казали, що ті, які ходять у черевиках, заводять “новшества” у восточний обряд. Коли польський докторант побачив о. д-ра Мишковського в чоботях, сказав до своїх приятелів: “То пошло якесь руске алелюя”. О. Мишковський тільки поправив окуляри, поглянув на нього і пішов далі.

На другий день прийшов той польський священник до іспитів і між професорами побачив “руске алелюя” із залізничного двірця. Дух у ньому завмер, коли довідався, що це о. д-р Мишковський, перед яким треба складати іспит. До того ж о. Мишковський мав славу строгого й вимагаючого професора. О. Мишковський пізнав молодика, що минулого дня собі з нього закпив, і запитав його, що він знає про “алилуя” і в яких св. книгах можна його знайти. Польський докторант, не сподіваючись такого питання, не міг дати мудрої відповіді і при іспиті перепав.

Здається, що такого питання ніколи нікому й ніде при ригоризах не давали. І о. проф. Мишковський не дав би був такого питання, як би той Поляк не вколів його “рускім алелюя”.

Календар “Світла” 1969 р. стор. 98

ЛИСТОПАДОВІ РОКОВИНИ В 1938 РОЦІ (Спомин)

Осінь 1938 року на західніх українських землях була багата не лише золотом та багрянницею садків і лісів, але теж великими політичними подіями.

Погода довго стояла тепла і соняшна. Дерев наливались усіма відтінками пурпури і золота, а наші серця горіли ясними і сяйливими надіями: саме Карпатська Україна стала автономною країною і всі ми сподівалися, що за короткий час бодай цей один клаптик нашої Батьківщини здобуде повну політичну суверенність. Загальнонародня радість вилилась у масових, спонтанних демонстраціях на вулицях древнього Львова. Душею тих демонстрацій — як завжди у Львові — було студентство. Але студенти не лише демонстрували. Кожного дня ми зауважували, що кількох друзів вже немає між нами. Всі здогадувались, що вони перейшли гірськими переходами і пляями на другий бік Карпат — там, де творилось рідне військо, Карпатська Січ.

У міру того, як росла радість серед українців, зростала ненависть до нас польських окупантів. Польські газети рясніли від вульгарної лайки під адресою українців і України. На звук української мови на вулиці обличчя поляків перекошувались злобою і ненавистю.

Особливо напруженою була атмосфера на університеті. “Друзі, — говорили студенти між собою, — на першого листопада можемо сподіватись атаки польської вулиці на наші установи на ширшу скалю, так, як це було в 1928 р.”

І ми почали готуватись до оборони. На кілька днів перед Листопадними роковинами студенти приносили в течках по кілька цеглин до студентської харчівні при вул. Земляковського 2 та до Академічного Дому при вул. Супінського. Так само готувалися всі інші українські установи у Львові.

В навечер'я Першого Листопада польська поліція перша розпочала протиукраїнську акцію. Тої ночі поліція перевела масові арештування серед української молоді. Виарештували всіх, хто був непередбачливий і спав на своєму помешканні, замість піти до знайомих. Першого листопада Студентська харчівня світила пусткою; залишилися лише “фукси” (студенти першого курсу) та ми, дівчата. Але бойовий дух нас не покинув, хоча лави оборонців змаліли до горстки. Ми рішили на спільній нараді, що хлопці займуть оборонні становища в Академічному Домі і харчівні, а дівчата будуть стежити на ву-

лицях за рухами польської юрби та держати зв'язок між українськими установами.

Як постановили, так зробили. Хоча день був таки добре холодний, проте хлопці широко порозкривали всі вікна (і шиб було шкода і треба було забезпечитися перед відламками скла), усталили в кожній кімнаті купу цегли і каміння й зайняли становища. Дівчата почали обходити вулиці, щоб негайно повідомити про наближення ворога. Та напасники теж були не в тім'я биті. Швидко зміркували, що це у нас таке генеральне "вітрення" і скерували атаку на інші, на їхню думку менше хоронені об'єкти. Обходили свій район. Я почула крик в стороні Технічної вулиці і побігла туди. Велика юрба польських студентів і львівських "батьрів" облягла кам'яницю Союзу Кооператив, закидуючи її градом каміння. Урядовці, в тому і жінки, завзято оборонялись. На голови напасників летіли важкі каламарі і стільці. Хуліганам пощастило вдертися до одної з кімнат будинку, облили бензиною меблі і підпалити. Бухнув вікнами чорний дим. Крик і шум чути було на десятку вулицю. Хоча до головної станції поліції при вул. Сапіги було всього пару кроків, проте "оборонці публічного ладу і безпеки" вдавали глухих. Розказували пізніше, що дирекція Союзу викликала телефонічно міську пожежну службу із вул. Куркової, щоб погасити вогонь, але дістала відмовну відповідь. На щастя, службовикам установи вдалося, хоча з великим трудом, загасити пожежу.

Звідтам юрба потягнула на Маслосоюз. Спритні шофери і розвізники молока, наші бойові, одчайдушні друзі з робітничого Т-ва "Сила" заздалегідь приготувались до "відвідин". Підпустили банду близько на подвір'я, а тоді з усіх сикавок, якими змивали долівку молочною, пустили на них струм зимної води, змішаної з сіллю кислотою, якої вживали до дезинфекції пляшок від молока. Хулігани завили з несподіванки і болю та кинулися в розтіч. Хлопці реготались, аж за боки бралися: "Гей, Антек, вернися, дістанеш ще!"

Зате зовсім осоромились питомці з Богословської Академії. Тому, що був четвер, всі питомці, як звичайно, вийшли з будинку Духовної Семінарії при вул. Коперника і парами розійшлися на прохід по місті. "Батьри" цього чекали. Коли студенти відійшли далеко, польська юрба заатакувала порожній будинок. Виломити важкі дубові ворота і здемолювали розмовницю, ламаючи навіть хрести і образи святих. Вдерлися до двох спалень, поломити меблі, порозпорювали подушки і засипали все пір'ям.

Інші українські установи теж були атаковані, а поліція неначе вимерла. Того дня я не бачила ні одного поліцає в уніформі, хоча весь день ходила по вулицях міста, виконуючи обов'язки розвідчиці і зв'язкової. За те обидва студентські будинки мали повний спокій. Польські хулігани не наважувались їх атакувати. Наші хлопці бу-

ли дещо розчаровані, свербіли бо руки дати їм доброго прочухана — проте і горді були з власної сили, яка будила страх у ворога.

Кілька днів тривало наше “військове поготівля”, поки польське шумовиння зовсім заспокоїлось.

Друга світова війна розпочалась для українців восени 1938 р. і тодішні Листопадові роковини були осінніми маневрами української молоді перед кривавою заверюхою, яка стільки жертв нас коштувала, але не зневірила.

З. М.

“Гомін України”, ч. 47, 1957 р.

П. С.:

Пише Шановна авторака Пані З. М.: “Зате зовсім осоромились питомці з Богословської Академії”... Це виглядало так постороннім людям... Якраз я був тоді на п'ятому році і докладно пригадую собі цю подію. В тридцятих роках “вулиця гуляла”, головню студенти-корпоранти пописувалися вигуками “Шептицькі на лятарне” і т. д. під проводом знаного посла Войцеховського!

Дійсно в тім часі було поготівля українського населення у Львові, і всі старалися боронити майна українських товариств чи інституцій. У четвер припав день проходу. Звичайно, питомці чвірками йшли в різні напрями Львова, щоби не звертати на себе уваги “вулиці”. Того дня о. Ректор зарядив нам всім йти в напрямі високого замку чи Личакова, а не в сторону св. Юра чи політехніки, бо якраз нам донесено, що польські студенти збираються коло політехніки і мають громити все, що українське... На це ми були приготовані в семінарії і в залах ми були забезпечені і каміннями чи дрючками... Одинока рада була лишитися і боронити Академію... Це, одначе, не переконувало о. Ректора... Він дивився далеко вперед, не по-студентськи!

По двох годинах вертаємося до семінарії, а нам на стрічу громадяни кажуть: “Ви спацеруєте, а вам семінарію здемулювали”... Кожний з биттям серця зближався до будинку семінарії (Коперника 36). Ціла вулиця проти семінарії і головної пошти була застелена пір'ям і розбитим склом. Розмовниця здемульована, образи святих і папи на землі, одна кімната від Коперника також здемульована, меблі поломані, скрипти на вулиці, подушки попорені... На місці богослови з апаратами, питомець, який їхав до Риму, уже фільмував. У Відні світлини заскочили поляків... Тепер питання, що було б сталося, якщо б ми всі були в семінарії... Напевно бійка, а з нею розв'язання Богословської Академії... О. Ректор це передбачував!

П. С.

VI. РОЗДІЛ

ОРГАНІЗАСІЙНЕ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ Б. А.

ТОВАРИСТВО “ЧИТАЛЬНЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ БОГОСЛОВІЇ ІМ. М. ШАШКЕВИЧА”

1. Праця Читальні в Духовній Семінарії в роках 1848-1925/26

Богословська Академія це переємниця Духовної Семінарії, якої 200-ліття будемо святкувати в 1983 році.

Обидві вони мають свою історію і свою традицію. Тут виховувалися провідники і учителі народу, як казав Митрополит Андрій “йти в народ, для того народу працювати, для нього жертви приносити — це були живі ключі для дітей народу, що в тій школі приготувлялися і доходили до священства”.

Духовна Семінарія, а опісля після 1927/28 років Українська Богословська Академія, це наче вірлине гніздо, з якого вилітали в безконечній черзі сизі орли, що в леті до піднебесних просторів поривали за собою цілі покоління, своєю довголітньою працею будили чарід зі сну неволі, ставали в його обороні й вказували шлях до волі.

З тих старих мурів виходили знамениті бесідники, драматурги, повістярі, поети (Шашкевич, Могильницький, Устіянович, Лежогубський та інші), світлі діячі і патріоти, політики, економісти і історики (Гарасевич, Петрушевич, Огоновський, Качала, М. Чубатий та інші), перші організатори і диригенти хорів (Григорій Шашкевич, Копко та Іван Задорожний, недавно помер в ЗСА), композитори (Вербицький, Анатоль Вахнянин, Матюк, Нижанківський та інші), та ряди мучеників й ісповідників, які ціле своє життя посвятили для святої ідеї.

Словом, з тими мурами зв'язана історія нашої Церкви й Народу. Майже ніяка діяльна установа, ніяка важніша подія не відбулася без ініціативи визначних священників.

Духовна Семінарія і Богословська Академія давали в першу чергу аскетично богословську освіту, основні принципи знання, які майбутні священники приміювали не лише в своїй душпастирській праці, але також в церковнім і громадським житті.

Помічними їм були не лише наукові семінарі, але також студентські організації, а передусім Читальня ім. Маркіяна Шашкевича із своїми секціями, які також приготувляли богословів до майбутньої праці не лише в церковнім, але також в суспільно-громадським житті. Майже всі священники, які виходили з мурів Духовної Семінарії

і Богословської Академії були членами Читальні, початок якої сягає часів “Весни Народів” 1848 року.

В першій частині книжки “Світильник Істини”, Розділ I, стор. 501-542 з недостачі джерельних матеріалів подано тільки короткі дані про початок і працю Читальні.

Тепер по довгих розшуках впорядникові цієї праці вдалося дістати додаткові матеріали, писані тодішніми живими свідками тих часів, отже мабуть варто доповнити цей розділ і дати докладніший образ не лише праці Читальні, але також життєві й політичні обставини, серед яких приходилося організувати працю першим організаторам цього товариства, яким нераз за їх сміливі народовецькі ідеї грозили шикани не лише від товаришів-богословів, але також і від настоятелів, а навіть виключення не тільки з Семінарії, але також з університету. Про життєві обставини в Семінарії, в яких приходилось жити богословам в тісних і вогких кімнатах, нераз в холоді й голоді з хронічними недугами шлунка й легенів, та зносити шикани деяких настоятелів — знаємо добре з життєпису Маркіяна Шашкевича. Пізніше вони не змінилися багато, але дух і завзятість Маркіяна не згас, але навпаки — додавав свіжої сили горстці студентів продовжувати його ідеї мимо тодішньої польонофільської та москвофільської постави більшості студентів. Мала горстка українофілів під впливом кличів провідників “Весни Народів”, поезій Маркіяна, кобзаря Т. Шевченка й поетів та письменників України зрозуміла, що ми є окремим народом, “правдивими Русинами”, яким належить свобода й національна гідність, як і іншим Слов'янам.

Ця горстка вже в 1849 році думала про свою організацію, а їх мотором і провідником був Василь Ковальський.

Про цю подію докладно згадує в своїх споминах о. д-р Йосиф Застирець п. з. “З минулого Читальні Богословів. (Як постала Читальня?)” в Альманасі Українських Богословів з року 1934, стор. 83-86.¹⁾

“Основником першої читальні богословів у львівській гр.-катол. Семінарії був, як відомо, м. ін. Василь Ковальський, пізніше радник двору у Відні та посол до австрійського парламенту. В 90-их роках минулого століття якийсь старенький священик подав мені вістку про того основника читальні, і я написав до Відня листа, на якого одержав ось цю відповідь від В. Ковальського:

¹⁾ Альманас Українських Богословів. Виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Кат. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття Існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. 1934. Видає Товариство “Читальня Українських Студентів Богословів ім. М. Шашкевича” у Львові, сторінок 144.

Всечестнійший Господине!

Великую радість зділало мені Ваше почт. письмо от д. 18. X. 1896. Оно вірно так єсть, що я, воспользовавшись розположенієм духа моїх колегів, як і благосклонністю ректората, в шк. годі 1849/50 основав читальню в львівській семинарії. А к тому склонили мене слідующіі собитія: Уже в шк. год. 1844/5 і 1845/6 бил я, посіщаючи фільос. курса на всеучилищи во Львові, питомцем семинарії і неоднократно бил я тут свідітелем сумних ревізій за заперщеними книжками, конфіскати книг і арештованя питомців. Тогда дивувало мене не мало, длячого світлий Ректорат, маючи собі за задачу приготовить ввірених свому начальству кількасот питомців на душпастирей і учителів народу, не постаралася о то, щоби питомці не только в богословских, але і в общих науках успівали і так образовалися і просвіщалися; таж од них, як природних преподавателів народа, вкортці Церков, держава і край затребуют ділательности всякого рода... А дальше роздумувал я так: Если питомці самі раді читати і просвіщатися, длячого не постарается нікто подати їм потребний корм духовий і не заставит їх читати полезніі книги, бо і не конечно вся премудрість криється в самих заперщених книгах, к которим густо часто приходилося случайно і без свідомости, що суть заперщеними, а между тим ревізії і конфіскати імїли тоє жалкое наслідствіе, що одні питомці укривали книжки в холевах своїх чобот і по кутках, а другі страха ради залищали чтеніе книг, кромі школьных.

Такое сумное впечатлііе виніс я с собою із нашої семинарії, когда в школ. годі 1846/7 і 1847/8 бил я на богословских студіях у віденьском конвікті. У Відні заходил я до моїх колегів Шотнеров (Венедиктинов), Позманітов, Стефанітов, Барнабітов і повсюди подибал я у них множество цінних книг. Тоє заставило мене також пильно читати, а тимбільше, що я по уконченію філософічних студій і по вибитію двох годов в львівській семинарії не знал даже отважно сказати, що я Русин! Доперва у Відні понял я мое народное достоинство. В маю 1848 розпущено наш конвікт. Повертаючи на родину, вступил я до Праги на собор словян, а с мною також г. Изидор Шараневич, нинішний професор всеучилища і сеніор Ставропигійского Інститута. В Празі виступили ми уже яко настоящіі Русини, свідомі своїх прав, як і кривд, які нашій народности із всіх сторін ділано. Менс, яко свідущого руского і польского язика в слові і письмі, ізбрано секретарем секції Поляків і Русинів, которую должность я аж до конца засіданій собора справував. Тут не моглисьмо надивуватися, як хорошо процвѣта-

ют академічеськії читальні так ческі, як і німецькі, і жалко, і стидно стало нам, що у нас дома того всего ніт, якбудь і наша молодь не повинна бути німою і глухою, коли вона покликана небавом своє світло створити в Церкві і народі.

С таким настроєнієм ума і духа повернули ми в 1848 р. до Львова, где застали по давньому все в унінію, забвенію і поношенію; но і тут подинокії пробудилися уже із летарга, а то чейже і по той причині, що постали лжепророки, захотівшії наших питомців в свої сіти ловити. В шк. році 1848/9 і 1849/50 продолжал я кончати богословськії науки снова, яко питомець семинарії львовской. Уже с весною 1849. год. загадав я з моїми колегами Гавришкевичем, Галкою, Дзеровичем і Шанковским, як і з Шараневичем, Стисловским, Рудницьким і друг. учредити читальню, но так як ми не сміли первенства в том ділі не признати пасторалістам (питомцям IV. р.), тії же не оказали готовости нам пособствувати, отложили ми зреалізоване нашого рішення на год будущій.

В школьном годі 1849/50 Данилович і я булисьмо дукторами, а яко такі оставали в близших сношеніях з Ректоратом. Данилович попірал мою гадку, оставляя переведене діла мені самому. О. віцеректор Ільницький, котрому я мою гадку открил, похвалял туюже, но всказал головную перешкоду в том, що в семинарії є бібліотека, котрою можем пользоваться, но я на тоє заявил, що бібліотека без читальні не може бути для нас користою, а то тим менше, що по більшій часті хранит в собі саміі учебники, которі і без того находятся в наших руках, ми же раді би познакомитися також з плодами новійшої літератури. О. віцеректор признал слухність моїм выводам, обіщав мою гадку поперати і отослал мене с моїм предложенієм до ректора Бохеньского, мало приступного чоловіка. Явился я у того і представил ему, що он розпоряджаєт фондом 160 зл. ежегодно на дополнене бібліотеки; всказавем на практичнійшее употребленіе того фонда в той спосіб, щоби часть того була назначена на закупню новійших книг для біблотеки, а вперед тії книги оддати до читальні. Вконці одобрил о. ректор мое предложене і зразу заасигновал 50 зл. на закупню нових книг. За тую квоту замовил я "Tübinger Quartalschrift" і інші книги богословского содержания, також "Зорю Галицкую" і другії книги; щось отступил із моїх книг, тоже зділали і другії, а кромі того сложилисьмо крейцарями ніскольکو гульденов, постаралисьмо о містилице, три великії столи, которі покрилисьмо циратами, а на них зобразили народніі герби "Льва" с надписом: "Русе наперед!"; постарались дальше о столці, світло, топливо і пр., і по ізготов-

леню статута була читальня отворита. Нараз перестали питомці іграти в карти, бавитися в пилку, і все свободное время перебивали в читальні, в которій всі три столи були заповнені книгами і часописями.

Се вірное начало “Читальні”, — і дай, Боже, щоби она ніколи в семинарії не прекратилася, но чим раз ставалася більше необходимою і користнійшою для посіщающих туюже...

Поручаюся Вашій благосклонности с поздоровленіем всіх почт. членов Виділа Читальні і остаю яко бившій питомец Вашей Семинарії покорний слуга і друг

Василь Ковальскій.

З листа Василя Ковальського бачимо, що початок організації Читальні на самім початку натрапляв на труднощі.

В дальших споминах ріжних авторів про історію Читальні читаємо:²⁾

Це початок семінарської читальні, заложеної в 1850 шкільному році. “Питомці перестали грати в карти, — пише п. Ковальскій, — бавитися в пилку, (м’яч), а весь свобідний час посвятили читанню в читальні і всяким диспутам”.

Тепер пригляньмося ближче духовому життю читальні в часі від 1850 до 1871 року, т. є. до її скасування.

**

Читальня була осередком духового життя в Семінарії. У вільному часі сходилися студенти, обговорювали біжучі народні справи і приготавлилися до великої місії — нести просвіту і вміти її зашепити в народі. Тут реферувалися звіти з прочитаних книжок та, звичайно, провадилася дискусія. В читальні були крім руських тодішніх часописів — “Зорі Галицької” і “Вістника”, — краківський “Час”, львівський “Тигоднік” та біля десять німецьких періодичних газет богословського й світського змісту. Членом читальні був кожний студент. Вкладки давали лише свіжо вступаючі в семінарію “господинове (панове) історики”. Крім того ректорат давав на читальню щоріку кілька гульденів, давали добровільні пожертви й наші настоятелі, продавано траву з города, були й надзвичайні датки.

Студенти сходилися численно. Партиїних сварок не було. Писали етимологічним і фонетичним правописом, як хто умів. Нікому не залежало на “йорах”. Молодечий порив огортав майже всіх, щонайменше дві третини богословів. Хор радо співав на концертах, уряджуваних на честь Владик або з нагоди народніх свят.

2) Вільний переклад з праці: “Коротній поглядъ на Историю Читальнѣ рускои Дух. Семинари у Львовѣ. Написанъ Ильно Кузѣвъ. Передрун з Діла, Львів 1900, сторінок 22. Докладніше про працю Читальні, згідно з книгою протоколів заг. зборів і засідань. Дивись працю: Ярослав Левицький, — Львівська Духовна Семинарія в літах 1897-1901. Львів 1901, сторінок 58.

Але до такого діла потрібно завжди не лише доброї волі, охоти і співучасті загалу, треба також людей-одиниць, що давали б провід, напрям, додавали б життя і боронили пливку струю перед перешкодами. В першому році талановитий Василь Ковальський з горсткою товаришів зумів заохотити й запалити всіх до праці. Та коли незабаром не стало Ковальського і його товаришів, остиг порив, поволі повернулися байдужність і бездільність, — не стало одиниць із жаром, що зуміли пірвати кожного за собою. Вже 1856 року дійшло до того, що крім кількох богословів з 1-го року ніхто не дав ані гроша до читальні, ніхто не цікавився нею. Інших доходів не було, не було чим заплатити за часописи, — читальні грозив упадок. Ціле діловодство кінчилося і зачиналося на тім, що заплачено невеличкі рахунки, — якщо були гроші, а як не було грошей, то довжні квитки записано, — і на тому кінець.

Краще стало в 60-их роках. На той час припадає праця над німецько-руським словником читальників-студентів. Потреба словника була пекучою. Юліян Лаврівський впав на щасливу гадку — вжити студентів до цієї праці. В семінарії є люди з цілої галицької Русі, що знають, а бодай повинні знати народну мову. Отже зав'язався тісніший комітет і поділив роботу. Від часу до часу відбувалися сходи, дискутовано над поодинкими словами. Праця поступала вперед спішним кроком, і протягом одного року, 1862-го, матеріал словника був готовий. Віддано його Омелянові Партицькому. Той переглянув, доповнив, поправив після своєї думки і видав словник 1867 р. Це велика заслуга, бо й до нині цей словник має свою вартість.

Наступного, 1863-го року, коли буковинський кобзар, Юрій Федькович, найшовся у прикрих матеріяльних відносинах, студенти поспішають зі своєю грошевою лептою. Ця думка вийшла з читальні. Тож в “Дневнику читальні” є така записка:

“Щоб запобігти такому прикрому й гіркому положенню, в яким знаходиться наш народний геній, п. Федькович, всі Панове Семінаристи згодилися на ту спасенну гадку — зробити складку, якою могли б покращати матеріяльну сторону свого генія, другого Шевченка, а тим самим підтримати його духа в силі, в ідеях народних. Тою складкою зайнявся П. Танячків, семінарист з II-го року, котрий по отриманні грошей здав рахунок, після котрого сума грошей виносить 152 фль. і 80 кр. а. в.; 26 січня післано 50 фль., а 8 квітня 100 фль. 80 кр. пошта. 2 гульдени причислено до спільної каси з тої причини, що 2 р. при 100 не дуже добре виглядає, і як німець каже: “Дер Абрундунг веген” відіслано 100 фль.”

З того бачимо, що в 60-их роках чути було ще силу організації в семінарії. Але в найближчих літах упадає читальня цілковито, а доказом цього хоч би це, що живучий ще нині господар читальні

з 1865 року (о. Василь Копитчак), який полишив по собі записки, власноручно писані, писав недавно до нашої читальні, що: “за моїх часів читальні не було”. Тої самої гадки також д-р К. Ганкевич — одначе факт, що ще в 62 і 63 році ведено записки і рахунки Читальні. Вкінці записки з років 1863-1867, в яких виразно приходиться слово “читальня”, свідчать, що читальня існувала.

В шкільному році 1869 старався зреорганізувати читальню Тома Березовський. В “Дневнику читальні” сказано: “Загадав я був влаштувати читальню на більший розмір, себто, щоб була спільна для всіх семінаристів. Діло було б вінчалось бажаним успіхом, бо чесні браття товариші прийняли гадку щиро, (бо в двох днях підписалося 178, — пізніше приступило ще 8) і Всеч. Ректорат відступив був (кімнату) ч. 22 на потрібний льокаль, та що ж, коли занадто ревна новинка, подана газетою “Слово”, розбила все”.

За його стараннями приступило, як бачимо, до читальні 186 членів, і може все було б пішло добре, може життя духове було б поплило властивою струєю, коли б не тодішній знаний москвофільський рух, що наплотив так багато відступників від ідеї покійного Маркіяна. Як раз “Слово” (ч. 96 зі 16 грудня 1868) ударило на рух в семінарії, а фанатичні москвофіли перешкодили роботі Томи Березовського. Осталось лиш кільканадцять студентів, мала горстка з нижчих років і кількох з IV-го року.

Відтепер почалася партійна боротьба на кожному кроці і вона вивопняє ціле семінарське життя. Зазначивши кругло — від 70-их років партійні спори абсорбують сили так одиниць, як і загалу семінаристів.

Москвофіли здобуваються на аргументи про ідентичність Русі з Москвою, про велику силу самодержавного російського царства, а між собою говорять по-польськи; — другі знову, в нерівній силі, не хочуть слухати москвофільських аргументів, беруться до праці в народнім дусі з наміром просвітити маси і піднести їх з матеріальної залежності. Що кому до вподоби! Але річ ясна, що відступництво, нехтування своєї народности, — це нічого ідейного. Того роду людей було багато в тодішній семінарії. Серед таких обставин читальня мусіла впасти. “Тверді”, як звичайно, не робили нічого, а народовці будьорили себе гадкою про кращу будучність мільйонів руського народу, одушевлялися свіжими ідеями і рідним словом Шашкевича, Шевченка, Федьковича та інших, — твердих колисало до сну язичіе...

Ще в 1871 році загадав переорганізувати читальню Сильвестер Лепкий (тепершній парох Жуківа коло Бережан). Він полишив із своїх часів таку записку:

“1871 року зродилася гадка, щоб заложити читальню і заохотити всі роки (студентів). Ця гадка найшла моральну і

фізичну підмогу від питомців, і від ректорату, і від Митрополита. В короткім часі була зала (де був давній третій рефектар), гарно освітлена, і хоч бідненька, але доволі добре умебльована, і називалася семінарською читальнею. Питомці почали уживати при читанні політичних денників і часто велися цікаві розмови. Головою Виділу був підписаний, як відновитель читальні з концесії ректорату. Програма читальні не мала кінчитися на самій читальні, а хотіли ми з читальнею получити музикально-деклямаційні вечори і наукові дічити, щоб таким ділом піднести духове життя в семінарії. Але нараз заказали називати залю читальнею, надано їй урядову назву “фуматоріум”, заказали читати політичні часописи, — а читальня до двох днів упала”.

На цім кінчиться перший період читальні. В ньому нічого замітного. Є ціль, але до неї нема шляхів. Тепер може б розвинулося нове життя, може б зірвалося з традицією: прийти несвідомим, а вийти ретроградом із семінарських мурів, — та “читальня до двох днів упала, заказали читати політичні часописи”. Та мимо всього вийшла з тих часів з нашої семінарії громада правдивих працівників у винограднику Христовім і невстрашних борців-патріотів.

В роках від 1871 до 1878 читальні не було. Дперва 1879 ректорат за згодою Владики позволив на читання деяких часописів. Студенти складали добровільні датки. Управи (виділу) ніякої не було. Тою читальнею управляли два господарі, звані “війтами”; визначував їх ректорат, по одному з кожної партії. При цім був строгий нагляд, щоб не вкралися інші письма, крім дозволених. Сходини мало коли відбувалися, відчитів в цілім періоді, до 1884 року, було лише два чи три, а про концерти нема й згадки. Свобідні ўми шукали розривки, виповнення вільного часу. Горстка студентів почала шукати за “шпортом” і його вправляти. Ця мода радо прийнялася в молодих серцях і тривала більш десяти літ. Серед таких відносин, чи то може “духа часу”, читальня не могла довго існувати. Розлетілася вона 1884 року. Хто мав нагоду, набрав або позичив книжок і не віддав... до нині, як свідчать заховані реєстри. Студенти не мали ніякого осередку духового життя (під “числами” воно процвітало) аж до 1890 року, т. є. до цілковитого переорганізування читальні.

II.

По вибудуванні нового семінарського будинку, ректорат в 1890 році подбав про те, щоб студенти виходили зі семінарії не лиш добримися священиками, але також людьми, свідомими своєї задачі поза церквою і спосібними “до праці над моральним і матеріальним піднесенням руської народу” — як сказав до студентів тодішній ректор о. Ол. Бачинський. Ректорат оснував читальню, встановив виділ

(управу) і дав грошеву підмогу. Але тому, що підмога була замала, а до того студенти не дуже захоплювались такою читальнею, для якої голова і управа були назначені згори, а не вибрані студентами, і нерадо спішилися з вкладками, — тому на прохання студентів ректорат дозволив на свобідний вибір управи, тільки головою мав бути далі настоятель. Студенти погодилися на це. Вибрали членів управи і комісію, щоб уложити статут. Ректорат апробував управу і уложений статут та положив при цьому натиск, щоб крім читання газет, відбувалися загальні і часті сходини членів, відчити своїми силами, дискусії, концерти і аматорські вистави. Читальню поміщено в особно на це призначеній “рекреаційній” залі, де ректорат справив сяке-такє умеблювання і сталу, досить вигідну сцену з кількома декораціями та гарною куртиною. Це був почин до зав'язування гуртків, про які буде мова нижче.

Студенти дуже радо привітали проект о. ректора. Всі приступили до читальні, виключили з неї партійні спори і прийняли одностайно апробований статут, що зобов'язував членів до вписового і крейцарових місячних вкладок.

Тепер читальня вступила на властивий шлях і прямувала до своєї цілі. І не могло бути інакше, бо на те була вже крайня пора. Бібліотеку значно побільшено. На скільки позволяла каса, закуплено за готівку книжок; крім того управа вдалася до руських письменників, як до пок. Омеляна Огоновського, до М. Нечуя-Левицького, Вол. Антоновича, М. Старицького, Данила Мордовця та інших по безплатну пожертву своїх творів. Майже ніхто не відмовив проханню. Так само і часописи руські і польські діставала, і до нині дістає, читальня або безплатно, або по зниженій ціні. Читати було що, не бракувало і охоти. Відчити богословського і літературно-наукового змісту відбувалися щотижня під авспіціями о. настоятеля, як куратора і голови читальні. Аматорські вистави відбувалися майже правильно що два місяці, і концерти в честь М. Качковського, в день знесення панщини, а опісля і в честь Шевченка. Доходи з вечорів і представлень ішли на читальню. Що більше! На купівлю книжок студенти радо відступали гроші, призначені на т. зв. “цубайси” (тіста) на Великодні і Зелені свята, частинно на читальню, частинно на гімназійну вбогу руську молодь. Так плило духове життя в семінарії в роках 1890 і 1891. Бачимо велику охоту до праці, дійсно позитивну роботу, до котрої вже сам статут зобов'язував.

Та незабаром, бо вже в 1892 році, починає ця робота сповільнюватися. Причиною, як звичайно, були партійні спори. Хоч а пріорі партії були виключені в читальні, одначе хід речей довів до того, що в меншості, в народовців, не стало терпцю. В тім році ректорат дозволив на свобідний вибір голови з-поміж студентів. Верх взяли москвофіли. І ось на столах читальні появилися лише російсь-

кі часописи або галицькі на “руском язике”. З Петербуга і Москви приходило біля 20 періодичних часописів. З галицьких народних часописів був лише щоденник “Діло”, — поза тим не було ні “Батьківщини”, ні “Зорі”, ні “Учителя”, ані “Правди”, бо це все “ізданія польонофільські”, але міг бути петербурзький “Світ”, що в цілій своїй основі пропагував між слов’янами не лише панрусизм, але і православіє. На інтерпеляцію народовців до управи в 1892 році, підписану 84 членами: Чому нема в читальні вище згаданих часописів, управа відповіла, що “читальня іміст рускіє часописи, а на польонофільськіє нет фонда”. Згодом і урядовий язик в читальні почав ставати твердим, чи там правдиво “русским”... Вив’язалася боротьба на життя і смерть. Москвофіли послужилися навіть доносом на Українців в “Галицкой Руси” дня 17 травня 1892 р. Та перемога перехилилася на сторону народовців, котрих сила більшала. Москвофіли, рятуючись, завіязали “русский кружок”. (Діяльність того гуртка захована в невідомих нікому до нині шпаргалах).

Вкінці 1895 року вибилися на верх народовці — “грязь московську” виметено з читальні до тла. Головна в тім заслуга Платона Карпинського і Вол. Куницького. Москвофіли, з малими виїмками, виступили з читальні.

Тепер читальня розвинула повністю свою працю і стала близькою до своєї цілі. Зреформовано статут, оживлено гуртки (кружки). Управа читальні, при допомозі “Літературно-наукового товариства”, влаштуувала щороку, не зважаючи на традиційну сецесію москвофілів з хору і оркестри, вечорі в честь Шевченка, Шашкевича, Федьковича і з нагоди народніх свят. Минулого року Читальня взялася до повного видання творів Миколи Устияновича;

“Робота поступає і, дасть Бог, ще цього року книжка побачить світ. Читальня дізнає великої опіки і моральної помочі від теперішнього Ректорату і має прихильних їй оо. кураторів. А хоч останніми часами в москвофільських часописах названо наше товариство збором неробів та людей хиткої віри, то в дійсності так не є. Злоба — не посестра правди. З нашої семінарії виходили і виходять найліпші священники і добрі борці-патріоти за ідею народну, — не московську. Не заперечу, що ще не перевелися і люди, котрим імпонує деспотичний кнут, та які цвенькають то по-польськи, то по-московськи, — отсе ядро і причина статей з осені минулого року, — але Бог великий, Він їх нарозумить”...

Для доповнення цього короткого погляду на історію і розвій читальні з останніх літ, не від речі буде згадати про гуртки (кружки), що існували при читальні за ректорату о. А. Бачинського.

1. Гурток драматичний, заложений 1890 року, мав за ціль: по змозі плекати і будити зацікавлення народною штукою. Першим го-

ловою цього гуртка і добрим режисером був М. Яцкевич. Розвій гуртка спиняла заборона виступати в одягах жінок. Та не зважаючи на те, представлення відбувалися досить часто, чотири або й п'ять разів до року. В році 1898 цей гурток перемінився в "Товариство драматичне" і в останніх двох роках розвинув гарну діяльність під управою Василя Чайковського. Доходи з представлень ішли на читальню або на добродійні цілі. На жаль, від цього року гурток далі не розвивався.

2. Гурток співацький, зложений 1891 року для плекання руської пісні і музики. Гурток перестав діяти, коли браття Нижанковські опустили семінарські мури. Вправді в 1890 році Данило Роздольський почав видавати "Торбана", котрого редакцію продовжував Андрій Пшепорський, але це була приватна ініціатива; гурток співацький вже не існував.

3. Гурток економічно-господарський, зложив його Антін Глодзинський 1891 року, щоб ширити відомості економічні і господарські. Відділ господарський обіймав рільництво, садівництво і пасічництво. Спочатку розвивався цей гурток гарно у всіх галузях, та в 1895 році не діяв, бо не стало фахових людей. На його місце засновано в "Товаристві літературно-науковім" секцію "суспільно-економічну".

4. Гурток літературно-історичний оснувався 1891 року. По дволітній слабкій діяльності переіменовано його в "гурток научний", до котрого належали лише студенти-народовці. Відчити та реферати відбувалися щомісяця. В 1895 році почалася живіша робота за почином Платона Карпинського, Юрія Кміта і І. І. Карпевича. Гурток займався богословієм, літературою і суспільною економією. Так тривало до 1898 року, коли гурток перемінився в "Літературно-наукове товариство", що ділилось на три секції: а) богословську, б) літературну і в) економічно-суспільну. Як товариство, так і поодинокі секції мали свій статут і свою управу. Поодинокі секції відбували кільканадцять сходин в році. В останніх двох роках було в секції богословській 24, в літературній 21, а в економічно-суспільній 16 відчитів і рефератів. При цьому, звичайно, відбувалася оживлена дискусія. В економічно-суспільній секції відіграв поважну ролю Кароль Ермі своїми глибокими, фаховими відомостями економічними. Ціле "Літературно-наукове товариство" мало 148 членів.

5. Гурток лінгвістично-літературний оснований 1891 року і злився з літературно-научним гуртком.

6. Гурток гімнастичний постав 1897 року заходами Михайла Сов'яковського і розвивався знаменито під умілою управою основателя.

7. Гурток пасічний зложив 1899 року Іл. Кузів, щоб плекати пасічництво теоретичне і практичне при пасіці в семінарії.

8. Гурток слов'янський зорганізований доперва цього року. Вже

1895 року Платон Карпинський нав'язав з чесько-моравськими студентами зносини, що полягали на взаємній переписці і на виміні часописів. В рік пізніше читальня нав'язала переписку з Русинами-богословами угорської Русі і поклала собі за завдання національно усвідомити угорських Русинів та розбудити відпорні сили проти мадяризації. Це трудне завдання поступає поволі. Минулого року гостили ми між собою двох угорсько-руських студентів-богословів Юрія Биндаса і Омеляна Мустіяновича. Звідси запізналися ми з Хорватами, Сербами (католиками) і зі Словінцями. Головною ціллю переписки є: "Пізнаймося, брати Слов'яни!". З початком цього року зорганізувалися поодинокі кореспонденти в "Гурток слов'янський".

Відносини між гуртками і читальнею є того роду, що гуртки у внутрішнім заряді і урядуванні є від неї незалежні, а назовні підлягають читальні. В разі розв'язання якогось гуртка його майно переходить на читальню.

Так представляється короткий погляд на історію розвитку нашої читальні за час п'ятдесят літ. З цього начерку пізнали ми її минуле і бачимо її теперішній стан. Нині вона переживає може найщасливіші хвилини життя, а про будучу її долю заговорять будучі.

У Львові, в квітні 1900.

Роман Дурбак

ВІТАЙ, СВЯТИНЕ ДУХА!

(В 150-ліття існування Духовної Семінарії у Львові)

Вже літ стоп'ятдесять стоїть твердиня віри
Кріпким, непереможним муром, мов з граніту,
Як вірних всіх азиль в жорстокі будні сірі,
Як сторож Божого святого заповіту.

Минули вже роки грізної хуртовини,
Поплила в море кров нестримною рікою,
А Божий дім оцей перетривав до нині,
Хоронений Господньою могутньою руюю.

Вже літ стоп'ятдесять у тих твердинних мурах
Вибрані з народу черпали корм духа,
І гартували серце на противні бурі,
Щоб вліво не зайти під подув завірюхи.

*) Альманах Українських Богословів, виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Натол. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1848-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, стор. 7-8.

Сотки мужів розбрилися по краю ріднім,
Щоб сіять правди зерно в рідні перелоги,
Ширити Слово Боже ген, де стріхи бідні,
Й бур'ян полоть із України піль розлогих.

Хоч по дорозі стали гори непробиті,
Хоч демон зла, порозставлявши сіті
На перехрестях всіх, змагався правду вбити,
Вони незломно йшли — сповняти заповіті!

А між сотками тих були мужі у славі,
Що ділом і пером людей зі сну будили,
Що вказували ясну, втерту путь — на право,
Де сонце золоте, що дасть їм гарту й сили.

А між сотками тих були мужі герої,
Що із хрестом в руках до воїнів завзятих
Потіху нести йшли в окопи, там, де бої,
А то й самі конали тихо від гармати...

А нині свято свят у пам'ять днів минулих,
Що сталили серця Господніх легіонів,
Що в гробі вже давно спокійним сном заснули
Й про кращі снять часи для сорок мільонів.

А ми живемо ще, в розгоні — без зневіри —
До праці для добра братерських душ прескорбних,
Живемо ми в оцих старинних мурах сірих
Й насталуєм серця, щоб були непоборні...

Вітай, святине духа, наша честе й славо!
Стій сильно-твердо, мов граніт, над злоби світом,
Як сторож Божого святого заповіту,
На сторожі народної свободи й права!

Осанна й честь і вам, мужів загробні тіні,
Що перед нами сіяли слова Христові,
Вам слава й честь за те, що все були готові
Ви щиро працювать для Церкви й України!

Осанна й вам, живучим воїнам Христовим,
Що рідний свій народ провадите до Бога,
Що кріпите його у чорних днях тривоги
Й пророчите йому майбутні дні обнові!

Осанна й вам усім робітникам народнім,
Й Тобі, о Україно, наша славна Мати,
Що видала зі себе стільки слуг Господніх,
Що не дадуть Тобі у темряві вмирати!..

Вже стільки літ стоїть оця святиня славна:
Її не задавлять хижацькі супостати!
Так само й Ти, Батьківщино свята, кохана
Ще двигнешся вірлом у силі й маєстаті!

В те свято свят гучне хай грімко в світ полине
Із наших уст усіх гірським прудким ручаєм:
Нехай Ісус Христос рятує Україну,
Нехай розіб'є в прах юдині пекла зграї!

Нехай Господь боронить ту твердиню духа,
Що має разом всіх нас поєднати,
Щоб нас не знищила з півночі завірюха,
Щоб задрижали безсердечні супостати

Перед Твоїм, Христе, тривожним Маєстатом!

Докладніші дані про невідрадні відносини між москвофілами і народовцями в музичнім житті в 90-их роках дає нам спомин:

О. Михайло Бобовник

ПЕРША УКРАЇНСЬКА СЕМІНАРСЬКА ОРКЕСТРА³⁾

I.

Під музичним оглядом львівська Духовна Семінарія вже у 80-их роках мала свою добре заслужену славу, — бо справді такого голосового матеріялу, як мав семінарський хор, не було в ніякому хорі не то у Львові, але і в цілім краю.

Правда, — вишколення цілого хору лишало багато до побажання, бо тодішні диригенти замало ваги клали на музичні нюанси, а передусім на темпо і динаміку.

Тому то і тодішній семінарський хор, хоч захоплював усіх і, безумовно, стояв на першому місці між іншими хорами, завдячував це не так артистичному виконанню, як головно своїй силі й своїм солістам, яких навіть тодішня львівська опера могла йому позавидувати.

Мабуть на ті часи припадає кульмінаційна точка у розвитку семінарського хору; бо вже у 90-их роках слідно деякий занепад. Старі співаки-солісти, як з тенорів: Процик, Ставничий, Іванців; з басів: Амврозій Рибак, Теодозій Курпак, — вже покинули семінарію, лиша-

³⁾ Альманах Українських Богословів. Виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Кат. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, стор. 73-77.

ючи по собі гарні спомини “Notenschläger-ів” і добрих солістів. Новий голосовий матеріал, хоч ще був досі гарний — все ж не міг до-рівняти “старим співакам”. Однак усе таки семінарський хор зумів успішно конкурувати з усіма львівськими хорами.

II.

Рівночасно з занепадом хору в 90-их роках, постала за дозво-лом і підмогою Ректорату семінарська оркестра, що в життя питом-ців внесла багато поезії.

У цій статті хочу подати свої спомини, однак не про цю орке-стру, що вже в 90-их роках існувала, але про оснування першої укра-їнської оркестри, котру я, з огляду на пануючі тоді в семінарії об-ставини, був змушений заложити.

Щоб належно зрозуміти причину, яка безпосередньо вплинула на оснування цієї оркестри, слід наперед пізнати психіку, переконан-ня і обставини тодішніх семінаристів.

У 90-их роках було в семінарії ще досить багато т. зв. москво-філів; становили вони чи не четвертину загалу студентів. Більшість з них рекрутувалася з перемишльської Дієцезії (Лемківщина), а з львів-ської Архiepархії великий контингент москвофілів давала брідська і бережанська гімназії.

Однак треба признати, що найкращі співацькі сили походили саме з перемиської Дієцезії; згадати б лише Дутковського, Генсьор-ського, Смолинського, братів Клішів, Дуркотів, а з Українців: Мо-деста Менцінського, Зах. Лехицького і багато інших, що вирізняли-ся не тільки своїм голосовим матеріалом, але взагалі великим му-зичним хистом.

Так само семінарська оркестра, що вже тоді мала свою сла-ву, була в руках москвофілів. Оркестра ця була добре вишколена і зіграна, так що виконувала навіть трудні композиції Верді, Шубер-та, Бетовена. Диригентом був Юрій Генсьорський, що сам грав теж першу скрипку. По його відході на IV. рік до Перемишля, обняв ди-ригентуру Зиновій Ільницький, що, як знаменитий скрипаль, скінчив за дозволом Ректорату музичну консерваторію у Львові; маючи ве-лике замилювання до гри на скрипці, він присвячував весь вільний від обов'язків час музичним вправам, а з того виходило таке, що ні-хто з ним не хотів мешкати; виганяли його “з-під числа”, так, що він в умивальні мусів шукати місця для своїх вправ. Брат його Се-верин грав добре на флейті.

Замітною силою у тодішній оркестрі був Северин Яминський, що грав добре на всіх інструментах, а спеціально на контрабасі. Як вже згадано, всі вони були здекларованими москвофілами; з Україн-ців у тій оркестрі не було нікого.

У тому часі москвофільська часописна кампанія проти Україн-ців і проти Єрархії досягла кульмінаційної точки; “Галичанин” од-

верто взивав до бойкоту всього, що українське, а навіть до непослуху Духовній Владі; Українців називали зрадниками свого народу, — а найбільше, очевидно, діставалося кард. Сембратовичеві.

До того часу семінарська оркестра поводилася супроти Українців доволі коректно і лояльно, беручи активну участь у всіх українських імпрезах, а передусім у Шевченківських концертах. Однак в р. 1898 під впливом “Галичанина” настала зміна. Москвофіли зачали кириню і бойкот на цілій лінії, — а перед вели, очевидно, члени оркестри. У цьому році обіцяли вони, як що року, відіграти кілька точок на Шевченківському концерті, — однак день перед концертом по спільній нараді відмовилися від участі, а тому ці точки програми мусіли відпасти.

По концерті — під свіжим вражінням москвофільської кирині — зійшовся гурток діяльніших студентів-Українців, щоб порадитися про дальше співжиття з москвофілами. На цій нараді доручено мені за всяку ціну заложити “свою”, т. зн. українську оркестру, щоб не бути залежними від москвофілів і не бути нараженими на всякі несподіванки.

До цієї справи я взявся, — і хоч з трудом, все таки вдалося мені підшукати кілька студентів, що грали на якихнебудь інструментах, а при тім таких, що зобов'язалися брати участь у частих пробах і посвячувати час рекреацій на нудні й довгі вправи.

Найтяжча справа була з контрабасом, бо годі було підняти кого, хто б хоч трохи був обізнаний з цим інструментом. Рівнож і я сам, хоч трохи грав на багатьох інструментах, з контрабасом не мав ніколи діла. Що ж було робити? Видістав я десь підручник для початкуючих і наперед сам переробляв лекцію, а відтак уділяв її “свому ученикові”, котрим був Кишакевич (молодший брат знаного композитора). Ріжниця між мною, як диригентом, і учеником була та, що я все знав одну лекцію наперед. А однак охота, молодечий запал, ясно намічена мета — побороти всі труднощі! Незабаром “своя” оркестра вже навчилася кілька кусників грати. Зрозуміло, що трудніші місця (особливо в контрабасі) треба було відповідно до спроби можності переробляти і улегшувати, що також давало немало трудно. Але ціль була осягнена. Ми вже не потребували просити ласки москвофілів.

Можна собі уявити, яка то була радість і піднесення, коли оркестра перший раз прилюдно відіграла кілька точок — правда, може трохи невдатно, бож і не могла конкурувати з вишколеною і зіграною москвофільською оркестрою, — але це була “своя” оркестра, котрій можна було дещо вибачити!

А до прилюдних виступів мала оркестра нагоду доволі часто. Вже давніше був оснований і виявляв досить активну діяльність театральний гурток, котрого головою був тоді І. Королюк, а режисе-

ром Максим Кінаш. Між іншими грали “Наталку Полтавку”. При цій виставі виступила наша оркестра перший раз прилюдно і самостійно. Коли відіграно на початку увертюру М. Лисенка до “Наталки-Полтавки”, а відтак, в антрактах (було це по Різдві) кілька колядок в моїй гармонізації, зірвалася буря оплесків і окликів “слава”. Оце була і одинока, але прегарна нагорода — оркестрі за її тяжку працю.

III.

Другий раз, і то вже з правдивим концертом на естраді, виступала українська семінарська оркестра з нагоди прибуття до семінарії 2-ох студентів ужгородської семінарії.

На цьому місці слід зазначити, що вже від кількох літ наші студенти старалися нав’язати дружні зв’язки із студентами інших австрійських семінарій.

У цім напрямі найбільше працювала семінарська Читальня, котрої тодішній голова Плятон Карпинський багато в цьому огляді положив заслуг. Наперед нав’язано переписку й виміну книжок з чеськими студентами. Рівнож і з ужгородською Семінарією були ми у тіснім контакті. Однак цей контакт обмежувався до взаємної переписки; особливих відвідин не було.

Аж ось у 1899. році перший раз завітали до нас на наше запрошення 2 ужгородські питомці, що у своїх синіх реверендах і своєю культурною поведінкою робили помітне вражіння.

Пізніше подібні відвідини були доволі буденним явищем, — але тоді було це небувале; це було перше переломання льодів, перше зближення Семінарій, розділених дотепер, як цього вимагала угорська політика, немов китайським муром.

Для гідного прийняття дорогих гостей зав’язався комітет, що рішив дати в їх честь прилюдний концерт, а по концерті “комерс” у рефектарі.

На цій нараді порішено теж цьому святочному прийняттю надати виключно український характер, і тому ухвалено цілу програму виконати своїми силами. Вокальну частину концерту доручено Модестові Менцінському, а мені дали виконати три точки зі своєю оркестрою. І знову пішла гарячкова праця. Менцінський зорганізував свій хор і приготував хоральні точки виключно Лисенка, (котрого він вже тоді найбільше любив).

Рівнож оркестра інтенсивно працювала і виступила з трьома точками: повторила увертюру Лисенка до “Наталки-Полтавки”, відтак відіграла “Ротрогі” з народних пісень (мого укладу) і один клясичний твір. Концерт на загал випав добре — хоч очевидно не так, як би він випав, коли б узяли участь усі співацькі сили Семінарії.

У промовах на “комерсі”, виголошених щонайкращими промовцями, виразно підкреслено український характер львівської Семінарії, і заохочувано до єдності в праці для українського народу по цей і по той бік Карпат, словом: кинено перший міст між Галичиною і Закарпаттям.

Відтак кілька днів опроважували ми ужгородських студентів по наших установах, інформували про освітні, літературні і економічні здобутки Українців. Нема сумніву, що вони тут справді багато навчилися, бо, як самі щиро признали, дотепер “не мали поняття про український нарід”; обіцяли все, чого у нас навчилися, поширювати між своїми товаришами, а навіть оснувати в ужгородській Семінарії українознавчий кружок. Вкінці, обдаровані стосами книжок, сердечно з нами розпрощалися.

Як і чи сповнили вони свою обіцянку — не знаю; однак думаю, що ці відвідини не полишилися без наслідків! З чистою совістю можу зазначити, що тодішні львівські студенти стали чи не першими піонерами усвідомлення закарпатських Українців.

Про просвітянську працю богословів в дооколичних селах Львова згадує о. Мирослав Ріпецький, (відомий не тільки, як визначний душпастир Перемишльської Дієцезії до 1945 р., але також один із найвидатніших публіцистів) у своїх споминах:

“ДЛЯ ЦЕРКВИ І КУЛЬТУРИ НАРОДУ”

(Записки про мою 50-літню популярно-наукову і публіцистичну діяльність)

В осені 1909 р. Ректорат Української Греко-католицької Духовної Семінарії у Львові дозволив заснувати “Просвітний Кружок українських богословів” і затвердив його статут. Головний Виділ Товариства “Просвіта” приділив двадцятькілька читалень на передмістях Львова і в поблизьких селах Львівського повіту, в яких богослови мали вести культурно-освітню працю.

Кожної неділі по полудні їздили богослови до читалень з відповідними викладами, які ширили знання та скріпляли релігійну і національну свідомість; гуртували українську молодь та рятували її перед деморалізацією і денаціоналізацією.

В Львівській Духовній Семінарії відбувалися кожного тижня сходуни членів “Просвітнього Кружка”, на яких складали звіти з діяльності в читальнях, читали виклади, призначені для читалень, і провадили над ними широку дискусію. При “Просвітньому Кружку” існувала бібліотека, в якій були книжки з історії України, українсь-

кої літератури та з інших ділянок знання. В роках 1909-1911 я був секретарем "Просвітнього Кружка" і провадив культурно-освітню працю з читальнях "Просвіти"; записував в секретарській книзі звіти з відвідин богословів у читальнях і зі сходин членів Кружка. Я виготовив п'ять популярно-наукових рефератів для читалень: "Лад і звичаї на Запорозькій Січі"; "Шкідливість алкоголю і поборювання пиянства"; "Данія — країна сільсько-господарської кооперації"; "Драматична творчість Івана Карпенка Карого-Тобілевича" та "Організація і значення сільсько-господарських спілок".

В 1912 році редактор львівського щоденника "Діло", д-р Василь Панейко, прийняв до видрукування мою обширну статтю п. з. "Духовний Семінар і органічно-національна праця" та репортаж про мою студійну поїздку на Моравію, яку відбув я в літі 1911 р. як стипендіант австрійського міністерства рільництва, щоб ознайомитися з чеською сільсько-господарською кооперацією, взірцевою господаркою і високою культурою.

На Моравії я взяв участь у Велеградському Унійному Конгресі і написав звіт про нього для львівського християнсько-суспільного щоденника "Руслан".

о. Петро Калбак

ОСВІТНІЙ РУХ У ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ 1910. Р.⁴⁾

У часах агітації за виборчою реформою до австрійського парламенту, а відтак під час самих виборів, поширилася між українською академічною молоддю в Галичині ідея: освіта в маси. При "Академічній Громаді" утворився "Просвітній Кружок", що в порозумінню з львівською філією "Просвіти" провадив читальняню працю по селах львівського повіту.

В р. 1908/09 записався я як богослов-екстерніст першого року до "Академічної Громади" і мене вибрали читальняним референтом при "Просвітнім кружку". Я належав тоді до віділу Читальні "Просвіти" на жовківському передмісті, отже мав деяку практику.

Акцію провадилося на основі евіденційної книги читалень львівського повіту, яку запровадив Іван Крип'якевич, як один з найдіяльніших студентів-освітників.

Порозуміваючися заєдно з тодішнім головою філії Т. Реваковичем, виписував я у великій книзі побажань, що лежала на столі в

⁴⁾ Альманах Українських Богословів. Виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Кат. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, стор. 63-67.

“Академічній Громаді”, розклад поїздок на дану неділю чи свято. На верху мотто: “Село, і серце одпочине”, або “Обніміте, брати мої”, — а відтак виписувано читальні й товаришів, що мали туди їхати або йти пішки. Вправді деякі студенти дописували, звичайно, що одпочивали, щойно вернувши зі села, — але праця йшла охоче. Найбільше поїздок виконували Северин Левицький і Ткачук.

Подібний “Просвітний кружок” заклали студенти-богослови в Духовній Семінарії з початком 1909. р., за дозволом Ректорату. Тоді поділено читальні львівського повіту, для згармонізування праці, між студентів-богословів і світських академіків.

Головою “Просвітнього кружка” українських богословів був пок. Теофіль Гординський, коли мене приймали на II. рік до Духовної Семінарії. Бл. п. Т. Гординський був ідеальний студент і працівник. Вічно при праці, днями і ночами, — аж очі від цього мав червоні. При тім обдарований усіма чеснотами: Божими і людськими. Прийняв свячення в безженному стані, — і згинув серед жертвенної душпастирської посвяти як курат УГА.

По відході Гординського до Перемишля — “Просвітним кружком” управляли А. Іщак і автор цих рядків.

Ціль “Просвітнього кружка” була: 1) приготувати своїх членів до просвітньої праці, щоб паралізувати течії ворожі католицькій вірі й моралі;

2) влаштовувати по львівських і підльвівських читальнях популярно-наукові виклади.

Члени готовили відчити письменно, читали їх на своїх сходинах, обговорювали в дискусії, справляли, і щойно по прийнятті такого викладу в кружку, можна було його виголошувати по читальнях.

У викладах студенти порушували преріжні теми релігійні й наукові. Напр. свої “апробовані” доклади “Про стрийську виставу” і “Закарпатська Україна” маю до нині.

Під неділю чи свято, за порозумінням з Виділом філії “Просвіти” роблено спис читалень і консигнацію студентів, що мали виголосити доклади, — та давано до затвердження о. Ректорові.

Між своїми паперами знайшов я карточку, де списано чорновик такої консигнації. Ось вона: Каблак — Сенів (Піски), Добушовський — Весна (Пустомити), Гаврилюк — Мазур (Містки), Якубів (Бродки), Бойко — Мельник (Солонка), Соловій — Чолій (Глинна), Охримович — Вінявський (Скнилів), Весоловський — Кушлик (Говщів), Олійник Павло і Йосиф (Сигнівка), Чубатий — Шурак (Полянка), Кушкевич — Мраків (Дубляни), Марушак — Вітошинський (Збоїска), Федоришин — Шуховський (Гряда), Ільницький — Баранецький (Мелехів), Воробець (Лани), Попель — Ціховляз (Голоско), Куницький — Стадник (Оброшин), Лучинський (Луб’яна), Фрейшин —

Задорожний (Бірки домін.), Фітьо (Бірки янівські), Паньчак (Острів), М'який (Знесіння), Шкільник — Романчукевич (Сихів).

Назначені питомці діставали від філії або від гол. Виділу "Просвіти" легітимації і їхали в неділю чи свято по полудні фірою, що чекала на умовленім місці, або залізницею (кошти покривав кружок із вкладок, і філія) — або, вкінці, часто мандрували пішки.

В кишені, звичайно, було пусто, а щодо поживи — такі прелегенти були здані на місцеві обставини. Найчастіше цим ділом милосердя займалися добродійки їмості, які чомусь досі не діждалися заслуженої і гідної вдяки за всі свої заходи коло непростених і несподіваних гостей...

В читальні кожний вив'язувався зі завдання по своїх силах, та відповідно до місцевих обставин.

Ось, напр., в одному селі прийшло мало людей до читальні на такий виклад.

Тоді делегат поділив усіх приявних на чотири групи і казав кожній співати слово "Коломия" в молевому акорді, — а один парубок співав при тім акомпаніяменті знані коломийки. Люди почули через отворені вікна "гармонію" — як казали, — зацікавилися і зішлись до читальні.

Декуди переводжено відповідно до потреби люстрації і загальні збори.

Другого або третього дня після неділі чи свята відбувалися в "Просвітнім кружку" звіти з поїздок. Це була дуже цікава okazія почути щось нового в семінарських мұрах, — тому фреквенція на звітах все була добра. Попри свої пригоди й подвиги, подавали докладачі характеристику читалень, діячів, обставин і т. ін.

Очевидно, письменний звіт подавано філії "Просвіти", а маркантніші речі записувано в евіденційній книзі читалень; цю працю сумлінно виконував секретар Шкільник.

Годиться ще зазначити, що студенти, які виїздили з докладами, поводитися взірцево і вертались точно в Семінарію — так, що за весь час існування "Просвітнього кружка" не було ні одного випадку дисциплінарки з боку Ректорату за якісь провини.

Згадую ті події з-перед двадцяти літ — і перед очима стають товариші праці та діячі по селах, — як, напр., секретар Жураківський з Солонки, чи пок. о. Яворський з Жиравки, чи пок. о. Янкевич зі Щирця. Дальше, стає перед очима незвичайно діяльний і гостинний о. Стернюк з Пустомит, о. Стрільбицький з Глинної, завзяті читальники з Пісків і інші. Багато витерпіли вони під час визвольної війни, багато з них головами наложили...

Деякі спогади про тодішніх знайомих не вільні теж від своєрідного комізму. Ось, напр., пам'ятаю громадського писаря з Мшани, який у своєму патріотичному запалі зладив курйозні "освітні летюч-

ки". Відбив на карточках громадську печатку з косарем, а під сподом понаписував "вірші":

Яка була, така є —
Косить косар хабазе.

На другому боці карточок написано:

Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває,
Той у груді не серденько,
А лиш камінь має.

Ось такі "летючки" цей писар роздавав шкільним дітям, і... засудили його за це на 5 корон кари, "за надужиття громадської печатки"...

Про діяльність "Просвітнього Кружка" є цікаві згадки в книжці п. з. "Просвітній стан українського населення львівського повіту". (Львів, 1912*). На сторінці 75 між іншим читаємо:

"Селяни львівського повіту дуже собі вподобали працю студентів, про що свідчать протоколи Загальних Зборів філії "Просвіти" у Львові. Досить згадати, що за той час (від 1/X 1909) відбулося 168 відвідин 21 читалень, при чім 130 разів виголошено виклади; а 16 разів брано участь у Загальних Зборах. Відвідини були получені з люстраціями. В наступнім шкільнім році (до кінця травня 1911) число відвідин читалень спадає на 71, а з того 42 рази виголошено виклади в міських читальнях. По феріях минулого року (1911) діяльність "Просвітнього Кружка" відновилася. (Це залежало переважно від дозволу Ректорату). Особливо ювілей Маркіяна Шашкевича використав "Просвітній Кружок". З того приводу відбув виклади в 30 сільських читальнях. Сконстатовано, що за рік деякі читальні (Бірки, Знесіння) заснітилися, а інші потребують безнастанної моральної помочі зі Львова. Селяни нарікають, що польські паничі і великі пани дуже часто заглядають в їх села, а з Українців нема нікого, хіба — при виборах. Завдяки "Просвітньому Кружкові" більш, як 20 читалень взяло участь в ювілейнім обході Шашкевича з вінцями. Крім того вислав "Просвітній Кружок" прелегентів до львівських читалень 15 разів".

Оцінюючи працю богословів, голова філії "Просвіти" пок. Тит Ревакович, а пізніше пок. д-р Озаркевич, покликували представників "Просвітнього Кружка" на різні анкети й наради не тільки при філії, але й при Головному Виділі.

На стор. 59-й згаданої книжки читаємо:

"Загальні Збори філії "Просвіти" у Львові, вислухавши реферат члена "Просвітнього Кружка теологів" Каблака, по-

*) Просвітний стан українського населення львівського повіту і звіт виділу філії тов. "Просвіта" у Львові за р. 1911. Накладом філії Просвіти у Львові. Ціна 1 кор.

становили 8/ХІІ 1910: 1) Щоб читальні “Просвіти” основували курси для поборювання неграмотности; 2) Щоб читальні “Просвіти” виповнили квестіонар у справі неграмотности; 3) Щоб жадати від Гол. Виділу фонду для боротьби з неграмотністю; 4) Жадати від Гол. Виділу видання в тій справі брошурки; 5) Жадати від Гол. Виділу інструкцій щодо вищого курсу неграмотних; 6) Жадати видання читанки для вищого курсу”.

На цих Загальних Зборах була навіть пропозиція делегувати членів “Просвітнього Кружка” до Виділу філії — однак Ректорат на це не згодився.

Великим прихильником, неначе куратором, “Просвітнього Кружка” був о. місторектор В. Лициняк. Бував на Загальних Зборах і сходи́нах, цікавився працею і успіхами та служив радами.

На загал, діяльність “Просвітнього Кружка” принесла дуже значні користи для читалень, а також для престижу студентів і духовенства між сільським простолюттям та міським пролетаріатом.

По селах цей рух деколи і парохів силою факту притягав до громадської праці.

Вкінці цей освітній рух найбільше користи приніс самим студентам — членам “Кружка”, що попри богословські науки та попри підготовку до духовної діяльності — приготовлялися і до праці поза церквою, у громадських організаціях, щоб в них повести національне виховання народу згідно з наукою Христа.

Про працю Читальні в рр. 1900-1913, про сецесію українських студентів, про домагання українських богословів в австрійської влади зорганізувати український університет та про трагічну смерть А. Коцка згадує у своїх цінних споминах о. Осип Осташевський. Докладніше про автора, кол. професора Богословської Академії, від 1943 року, професора Педагогіки і Катехитики після смерті о. проф. Ю. Дзеровича. Дивись Світильник Істини, ч. I, стор. 280.

о. Осип Осташевський

З ІСТОРІЇ ДУХОВОГО ЖИТТЯ ЛЬВІВСЬКИХ БОГОСЛОВІВ⁵⁾ в літах 1900-1913

Коли порушуємо тут духове життя наших богословів за час більш, як останнього десятиліття, лишаємо на боці це, що є властиво його основою: релігійні практики і фахові студії богословія. Їх плекати є завданням Духової Семінарії, а завданням студентів йти за проводом. Тим самим і відповідальність за це життя перед церквою, народом і історією спадає на ті чинники, котрі ведуть інституцію.

Тут хочемо згадати лиш дещо про те, чим займалися наші богослови попри свої, так сказати, станові обов'язки, як вони вихисновували свої свобідні хвилини, який був їхній світогляд.

“Мусите добре знати наш нарід і його мову, дбати про кожне його добро, цілим серцем його любити, і приготувлятися всіма способами до праці над ним — і в якімнебудь напрямі чоگونهбудь хосенного для людей можете навчитися, учіться і тим способом збирайте і приготувляйте оруддя до вашої будучої праці”.

Таке читаємо в посланні Екск. Митрополита Кир Андрія з 1901 року до студентів духовної Семінарії у Львові. Якої ваги ці слова — не слід тут стверджувати; їх ствердило життя, бо ж фактом є, що розвій нашого народу, нашої просвітньої і економічної організації, всі майже дотеперішні національні здобутки завдячуємо в великій мірі духовенству і довго ще на будуче розвій нашого народу залежатиме від поглядів, які винесе молодий клір з мурів Духовної Семінарії. Це зрозуміли богослови і почали працю над собою у всіх напрямках, а осередком тої органічної праці була Читальня та поодинокі кружки, з котрих декотрі були їй підчинені і мали право користуватись її бібліотекою і нею передплачуваними періодичними видавництвами та політичними часописами.

Життя в Читальні назовні проявлялось читанням часописів, члени її радо влаштувували концерти в честь народних геніїв, як також і принагідні. Заходом виділу Читальні приготовано до друку твори Миколи Устияновича, але не видали їх богослови, бо на просьбу проф. Ол. Колесси відступили готовий матеріал Наук. Тов. ім. Шевченка, за що мала дістати Читальня більшу кількість дарових при-

⁵⁾ Антін Стельмах: Альманах Українських Богословів. Львів 1914. Накладом "Читальні Українських Богословів ім. М. Шашневича". стор. 271-293.

мірників. З кружків найкраще розвивався “Кружок слов’янський”. Ціллю його було пробудити угорських Русинів і тому висилали наші богослови тамошнім українські книжки, брошури і часописи, а другою задачею було інформувати слов’янський світ про політичний та просвітний рух галицької України. Крім згаданого кружка існували ще в Семінарії: кружок богословський, агрономічний, музичний і драматичний, які на своїх сходинах давали відповідні відчити, по яких часто вив’язувалась інтересна дискусія. До того оснували українські богослови “Літературно-наукове товариство”, котрого задачею було спеціалізувати своїх членів в рідній літературі. Спокійна та майже непомітна праця пліла в семінарських мурах до 1901 р.

Того року став деканом богословського факультету о. д-р Фіалек; вже на початку шкільного року він виступив проти українських богословів за те, що вони, ідучи слідами попередників, вписувались на університетські виклади в українській мові, глумливо пере-кручував їх імена, та наказав всім богословам через їх дукторів, так в письмі, як і в слові, з університетською владою уживати польської мови. Факт цей болічно вразив молоді серця наших студентів, бо ж вони розуміли, що задачею їх є не тільки бути добрими богословами, але також добрими оборонцями і борцями за права свого народу. Дня 20. XI. 1901 р. зібрались українські богослови на загальні збори, на яких ухвалили жадання о. Ф. зігнорувати і так в письмі, як і в мові з університетською владою уживати матерної мови, а коли б хто не сповняв ухвал загальних зборів, тому, як зрадникові народної справи, zagrożено товариською ексклюзією. Другі загальні збори вислали депутацію до о. Фіялка; коли ж він прийняв її ігноруючо, та глумливо заявив, що не розуміє української мови, це обурило богословів так, що вони в обороні своїх прав вислали меморіал до міністерства, та телеграфічно віднесли до українських послів. А що і польські професори на інших факультетах часто своїм поведенням провокували нашу світську молодь, тому 19. XI. згаданого року зібралась вся українська академічна молодь на віче, яке відбулось о 12 год. в полудне на університеті, та на ньому, між іншими резолюціями, зажадали утворення українського Університету у Львові. По вічу перейшла вся наша молодь демонстраційно більші вулиці Львова з національними піснями на устах, опісля світська молодь відпроварила своїх братів богословів під духовну Семінарію, де оваційно їх попрощала, а сама спокійно розійшлась. Годиться згадати, що віче відбулось нелегально, бо тодішній ректор Університету дозволив залю на віче від 7 год. вечора, коли то богослови не могли брати участі, і тому відбулось воно в полудне. В кілька днів по вічу наступило слідство, прогнано кількох наших академіків, через що загаль української молоді, бо більше, як 600 студентів, виступив з львівського Університету та переписавсь на Університети в Крако-

ві, Празі і Відні. Така доля стрінула під кінець 1901 р. українську академічну молодь. Розв'язалась "Академічна Громада", не стало духового життя і в Семінарії, але не зникла жадність знання, не погасла любов до рідного народу в серцях молодих борців-сецесіоністів. Пішли богослови в чужину, щоб там набрати знання та з новою зброєю вернутись в рідну країну і станути до боротьби з ворогом.

Побут богословів за кордоном, у великих культурних центрах, підготовив серед них податливий ґрунт під посів Христової ідеї. Зносини богословів-сецесіоністів з богословами інших народів, та із світськими людьми щиро католицьких переконань, передусім у Відні, вплинули корисно на зміну світогляду наших богословів. Вони бачили, як загал нашої інтелігенції приймав західню цивілізацію, але лиш цю, яка була далеко від основ Христової науки, вони були свідомі, що така культура приносить загибель, а не добро нашому громадянству. Серед таких відносин розуміла богословська молодь, що передусім їй належить приймати релігійні католицькі ідеї з заходу і ними забарвлювати національну та суспільну сторону нашого народно-го життя і так реагувати проти темних сил грядучого невірства. Але що тільки здорове зерно та добре справлена нива видають вдоволяючий плід, тож знали богослови-сецесіоністи і самі відчули потребу справлення своєї ниви, відчули потребу реформи Духовної Семінарії у Львові.

Бог бачив щирі бажання молодих сердець і сповнив їх скорше, чим можна було цього надіятись.

Їх Ексц. Високопреосвященний Митрополит Андрій Шептицький вже від самого початку свого володіння львівською Митрополією звернув увагу на реформу Духовної Семінарії, бо слідячи життя богословів, бачив великі недостачі в їх вихованні, а знав, що таке виховання не може дати духовенства, котре б відповіло релігійно-культурним вимогам свого народу і теперішнього часу. Тож негайно по сецесії став ректором Духовної Семінарії у Львові о. д-р Гр. Хомишин, нинішній єпископ станіславівський, і почав вводити в життя пляни Ексц. Митрополита. Тим почалась доба реформи. І наша суспільність зрозуміла вагу реформи, бо знала, що наслідки реформи мали переступити мури Семінарії та розлитись благодатною струею між весь народ, і тому з радістю заговорила про неї наша преса з 1901 року.

Богослови повернулись 3. X. 1902 шкільного року до Семінарії, там застали реформу, а з нею мало початись відродження нашого духовенства, з тим і нашої Церкви та суспільности. Вже на чужині росте у богословів-сецесіоністів запал до праці для свого народу, а дрібний її зразок проявився вже в появі "Альманаха" з р. 1902. По повероті гуртується семінарське життя Українців коло товариства "Читальня руско-українських богословів", яке по сецесії застали бого-

словни засніченим та присипаним порохом забуття. До двигнення “Читальні причинився найбільше тодішній її Виділ, на чолі котрого стояв Дм. Яремко (нинішній віцектор Семінарії).

Від Читальні відтягнулись по сецесії богослови-русофіли, котрих було під той час біля 60. Тодішній ректор, станувши на чолі інституції, глядів на життя богословів з вищої точки, далекої від всякої партійности, через що зразились до нього богослови-Українці, і хоч видно було, що він сприяв їх життєвому рухові, вони його не розуміли, чи не хотіли розуміти — і звідси пішли його слова про себе самого: “Я прийшов до своїх, а свої мене не прийняли”. Брак симпатії богословів-Українців до Ректора використали їх товариші-русофіли, котрі заявили йому свою лояльність, виеднали від нього дозвіл на утворення “Кружка русскихъ студентовъ богословскаго факультета”. Та не довго існував той кружок, бо коли його членам забаглось відзначити пам’ять Пушкіна вечерком, а до того, коли почали вони виступати майже одверто з ідеями народної негачії і царслав’я, тоді Ректорат розв’язав кужок, конфіскуючи заразом його майно. Під час існування кружка співжиття між обома таборами богословів було майже неможливим, доперва по його розв’язанню утихомирював час палкі серця обох партій. Під протекторатом “Читальні руско-українських богословів” розвивались хороше згадані вже кружки, крім драматичного, який по сецесії не віджив, а то тому, що на разі не було часу займатись театральними виставами.

Так з назв, як і з діяльності кружків, можна бачити, з якою охотою до праці вернулись богослови-сецесіоністи в рідний край, та як в своїм вузенькім гурті на всіх областях народної ниви бажали трудитись, щоб заповнити всі хиби в життєвих недостаках свого життя. Головною ціллю їх було поставити нашу суспільність на тривких основах християнського світогляду, те передбачила згадана реформа, та щоб наперед богословів перейняти наскрізь тим світоглядом, завела вона духовні конференції, котрих задачею було подати богословам теорію християнського життя, та здобути в їх серцях пориви в сферу християнського ідеалізму; рівнож завела щоденні півгодинні розважання, котрі мали впровадити засади віри і християнської етики в практичне життя студентів Духовної Семінарії. Так приготвлялись богослови до душпастирської праці над будучим своїм стадом. Не тільки займались по сецесії своїм життям в нутрі Семінарії, але виступали і назовні там, де треба було зазначити своє релігійне чи академічне становище. Коли року 1903 в днях 13. 14. липня мало відбутись загальне віче студентів Русинів з цілої Австрії, богослови ухвалили на своїх загальних зборах на вічу не явитись, проти назви “загально-академічне віче” та проти ухвал, які западуть на ньому запротестувати, а вкінці зірвати співжиття з світськими академіками. Причину до цього дала світська молодь, котра перед

сецесією жила в згоді з богословами, але вже під час свого побуту за кордоном перестала числитись з їх почуваннями. Що світські академіки не брали в рахубу богословів, як академічну молодь, показало вже з цього, що вони, скликаючи віче в справі сецесійного фонду, не узнали за відповідне повідомити про те богословів, котрі також в цій справі були інтересовані. Рівнож поважною притокою до цього було і те, що світські академіки станули під кожним зглядом на становищі принципово ворожим до богословів, яке ясно підкреслили в своїх органах “Молода Україна” і “Іскра”.

Реформа Духовної Семінарії знищила раз на все безчинне життя і пхнула цілий загальний богословів на нову дорогу — дорогу праці, а щоб її плоди можна було нести між суспільність, оснували богослови свій кварталник “Католицький Вихід”, котрий був власністю семінарської каси “Власна поміч”. Ціла богословська молодь згуртувалась коло свого часопису та почала серйозну працю на всіх областях літературної ниви, а була це або самостійна праця богословів, або переклади гомілій до св. Матея з-під пера князя християнських бесідників, св. Йоана Золотоустого. Переглядаючи поодинокі числа “Кат. Вих.”, побачимо там з самостійних праць поезію релігійного змісту, як: “Голгофта” П. Штокалка, “Блудний син” Ів. Заверухи, “Поклін Непорочно Зачатій” Ів. З. і інші, які обробленням теми, як формою говорять самі про талант своїх авторів. Не брак в тім органі праць наукових, як пр. “Християнство в освітленні христ. епіграфії”, Петра Карманського. Автор, перебуваючи в Римі на богословію, хоче запізнати свою суспільність з римським підземним світом — з катакомбами. Він провадить читача в ті підземелля, показує йому сотки саркофагів з мощами мучеників, читає їх написи, розказує історію катакомб, їх зріст, епоху їх забуття і відгребання, розвій археологічної літератури і т. п., а коли додамо, що автор тієї праці — то знаний нашої суспільності мистець пера, так повірить читач, що читаючи цю працю, відчувається непохитну велич віри мучеників, подивляється Провидіння Боже, котре і в тім підземеллі блистало сяйвом віри, надії і любови саме тоді, коли на верху старої Роми плила християнська кров серед гнилі поганської розпусти. В “Кат. Виході” знайде читач також відповідь на сучасні питання освіченого світу, так пр.: “Християнський і антихристиянський світогляд, а природна нерівність і залежність жіночої статі” О. Волянського. Автор переходить історію людства по нинішній день, вказуючи на все, що понижало жіноцтво, та доказує, що тільки наука Христова видвинула жінку з багна пониження, а виводи свої попирає фактами з модерної літератури, мистецтва, філософії, політики і т. п.

Не наша річ розводитись над поодинокими працями “Кат. Виходу”, але тих кілька уваг тут згадуємо, щоб показати, що вже на по-

чатку свого існування заповідається цей кварталник богословської молоді на поважний часопис з характером науковости, та міг з часом відповісти, як слід, своїм завданням. Крім згаданих самостійних праць містились там також переклади гомілій до св. Матея, а кожне число кінчалось бібліографією, котра мала на цілі зазнайомити наше духовенство з світовою богословською літературою та з життям цілої католицької Церкви. Важним засобом життєвого руху в Семінарії був крім кварталника також “Слов’янський Кружок”, який існував вже перед сецесією, але по повороті богословів з чужини підупав його рух, а відродження та може найкращий розвій наступили в 1905 р. за старанням С. Шпіцера і В. Лиска. Коли перед сецесією діяльність “Сл. Кр.” полягала головно на переписці з угорськими богословами, так по своїм відродженні крім тої переписки існувала ще кореспонденція з буковинськими богословами і з богословською молоддю з України. Між буковинськими богословами завдяки переписці з нашим “Слов’янським Кружком” почав сильніше бити національний живчик, вони заснували свою читальню, постановили урядити прогулянку на Україну, а національна свідомість не дозволяла їм єднатись з ворогами свого народу — з Румунами. Кореспонденція з закордонними богословами не принесла бажаного успіху, бо свідомости національної в них майже не було, а ближчих зносин з членами “Сл. Кр.” не бажали мати, бо ж вони, як вороги унії, ненавиділи і галицьких богословів, як представителів унії. Зате угорська Русь пробуджувалась з довголітнього сну. З угорських Русинів переймався національними ідеями нашого народу Мих. Гірйоватий, котрий, як богослов крижевацької єпархії, перебув перших два роки своїх студій у Львові, де скріпив свою національну свідомість, а потім зацепляв її між своїми ужгородськими товаришами. Праця його скоро видала ненадійний плід. В червні 1907 р. приїхало трьох угорських богословів до своїх галицьких братів у відвідни, та заявили, що змагання їх схожі з нашими, що й вони уважають себе синами неньки-України, а оглянувши наш народний рух, наші національні здобутки, від’їзджали з надією на кращу будучність забутого українського народу на Закарпатті. Аж душа в своїх прегарних замислах і ідеях кріпла, коли читати було ті листи закарпатських богословів до наших, з яких видно було ясний поворот змядяризованих одиниць до української свідомости, і як той вплив ширшав. Крім того, годиться згадати і про контакт українських богословів зі слов’янськими богословами інших народностей. В чеському часописі “Muzeum” з 1905 р. містились часто поезії українських богословів пр. “Рідний Край”, або “Сонет” — оба С. Шпіцера. Словінець о. Абрам заходився коло перекладу творів Т. Шевченка на його мову, а в 1906 р. переведений на словінське наш національний гімн “Ще не вмерла Україна” прислав він С. Шпіцерові, який помістив його в “Руслани” ч. 107 з 2. VI. 1906 р.

Великим полум'ям горіла праця богословів в Духовній Семінарії. Одні трудяться коло видавництва свого органу, другі повідомляють слов'янський світ про результати праці українських богословів, а тим часом рух в читальні та кружках підупадає, здається тому, що так “Католицький Вхід”, як і “Слов'янський Кружок” згуртували чільніші одиниці коло своєї програми, а загал роботящих богословів мусів підпирати також своїми працями змагання попередніх, і тому роки 1904 і 5 в читальні, як і кружках, дуже слабенько маркують діяльність своїх членів. Рік 1904-й замітний ще й тим, що цього року зістав о. д-р Хомишин іменований єпископом в Станиславові, а провід в духовній інституції обняв о. д-р Йосиф Жук. Остання десятка літ — це тяжкий час для нашої академічної молоді, це час невпинної боротьби за наші права до утравістичного університету у Львові, тому то й не диво, що так часто стрічаємось в нашій історії з університетською справою. Недавно скиталась наша богословська та світська академічна молодь за кордоном, шукаючи знання в чужій школі.

Недавно вернулась, щоб в себе на рідній землиці поглиблювати працю над собою, а тут місто спокою, якого так дуже вимагає умова праця, треба було раз-у-раз боротись за свої права до львівського університету. Мало того, що зменшилось число наших кафедр, мало того, що польський сенат та польська молодь топтали наші права, але їх загорілість доходила до того, що почали зневажати найсвятіші почування нашого народу і його рідну мову. Це наповняло розпучкою серця нашої молоді, вона мусіла запротестувати проти такого поступовання своєї влади та товаришів-Поляків і тому старались наші академіки скликати в цій справі віче. Два рази, бо при кінці лютого та на початку березня 1906-го р., ходила депутація нашої академічної молоді за залю на віче, та оба рази стрінула її глумлива відповідь “я не розумем по руску”, хоч добре розумів, про що ходить, бо оба рази залі відмовив. Таке поступовання ректора обурило наших академіків, вони виважили двері до одної з викладових заль, там відбулось віче, ухвалено резолюції та висказано погорду гакатистам. Наступного дня післала польська молодь свою депутацію до ректора, котра подякувала йому за “годнон оброне прав польськосьці львовського університету” (?!). При тім прийшло на коридорах до завзятої бійки між обома таборами, багато студентів тяжко поранено, а святиню науки зрошено кров'ю гноблених та гнобителів. У справі цій забрала голос наша суспільність, забрали і українські богослови. Дня 7 березня 1906 р. зібралось, за дозволом тодішнього ректора, віче богословів, котре вислало депутацію з ухваленими резолюціями до академічного сенату, заявляючи свій протест проти нехтування нашої мови, та нам належних

прав до львівського Університету. Другу резолюцію ухвалило віче українських богословів вислати до ц. к. міністра просвіти:

“Die ukrainischen Hörer der theologischen Fakultät an der k. k. Universität in Lemberg halten die vom Rektor Dr. Gluzinski den ukrainischen Studierenden am 1. März I. J. gegebene Antwort ebenso das herausfordernde Benehmen der meisten polnischen Universitätshörer für grobe Verletzung der Nationalgefühle und Rechte der ukrainischen Studentenschaft an der Lemberger-Universität, weshalb sie zur Behebung des bestehenden Übelstandes von der k. k. Zentralregierung verlangen:

Die Hohe k. k. Regierung möge in der kürzesten Zeit eine selbständige, ukrainische Universität in Lemberg eröffnen, vorläufig mit der theologischen, philosophischen und juridischen Fakultät”. (Потім слідували підписи).

У грудні 1906 р. рішилися українські богослови не допустити до нехтування нашої мови академічним сенатом публічно, під час іматрикуляцій. На загальних зборах 13. XII. 1906 р. ухвалили домагатися відчитання присяги в українській мові, а коли б сенат відмовив жаданню богословів, мали всі вони здержатись від іматрикуляції. Заяву віднесла депутація до академічного сенату.

Безправство й насильство, яке від давна давалось нам відчувати, та досвід, який винесли богослови зі спільного співжиття зі світськими академіками під час і по сецесії, дали їм аж надто яркий доказ, що лиш власними силами і невсипуючою працею всіх тих, котрих лучить згідність засад, переконань і ідеалів, можна найскорше чогось добитись, і тому виринає серед них гадка, зорганізувати все вище духовенство й заснувати фонд заповомовий, щоб відвернути матеріальну нужду від молодих священників, вдів і сиріт по священниках. Загал богословів зайнявся тою квестією, ба навіть відбулася нарада, на котрій вказано на організації інших станів, та на товариства, які обрали собі за ціль нести матеріальну поміч своїм членам, рівно ж виказано потребу такого товариства між духовенством та можливість його оснований. Широка дискусія доказала, як корисною була б ця організація для нашого священства, але на жаль в дальших роках ніхто тої справи не порушував і так мертвим лежить цей плян по нинішній день. В Духовній Семінарії набирали богослови зі всіх областей народного життя теоретичного знання, але бракувало їм контакту з народом, бракувало їм школи, яка б наглядно показувала, як працювати серед народу. Ті самі браки в практичній вихованні богословів бачив і Впреосв. Митрополитий Ординаріят, коли посередньо через Ректорат піддавав гадку засновання такого кружка, який би заправляв богословів в практичній праці будучого їх звання. Припадково і міські читальні та товариства (“Сила”) удалися з проською до Ректорату, щоб позво-

лив богословам давати популярні відчити для їх членів. Справу цю взяли богослови-Українці під розвагу, та на надзвичайних зборах читальні, дня 10. XII. 1908 р. основано просвітний комітет, який мав зайнятись життям по читальнях. Якої вартости була та початкова праця богословів між народом нехай вистачить те, що Філія "Просвіти" вже в квітні наступного року просить Ректорат через свого голову д. Т. Реваковича, щоб дозволив богословам відвідувати і сільські читальні, віддалені мило від Львова. Під час тої праці над меншими братами, не забули богослови на велику урочистість, яка надходила для цілого католицького світу, не забули на ювілей 50-літнього священства папи Пія X. Дня 12. XII. 1908-го р. відбувся в Семінарії концерт в честь святішого Отця, а рівночасно вислано до Його Святости телеграму такого змісту:

"Святіший Отче! Богослови львівської русько-кат. Семінарії, обходячи 50-літній ювілей священства Вашої Святости урочистим концертом, припадають з глибокою покірною до ніг Вашої Святости та складають щирю заяву непохитної відданости та синівської любови до Вашої Святости і просять апостольського благословення".

У відповідь прийшло з Риму на руки Ректорату письмо такого змісту:

"Святіший Отець, приймаючи з приємністю вираз почесности і відданости до Святого Престолу, з вітцівською добротою уділяє вище згаданим богословам апостольське благословення. Кард. Меррі дель Валь".

Саме тоді, коли праця богословів переступила мури Семінарії та поплила ширшим руслом між міський та сільський народ, перестає виходити богословський кварталник "Католицький Вхід". Чи причиною упадку видавництва був той свіжий напрям в праці українських богословів, чи брак фондів, або може брак обізнаних з видавничою працею людей, певно не знати. Досить, що вже з початком 1908 р. "К. В." перестає виходити і причини цього ніде в протоколах не знаходимо. Рівно ж і діяльність Слов'янського Кружка маліє, справді ведеться ще рідка переписка з іншими слов'янськими богословами, але засідань кружка за цілий 1905 р. було всього два, з чого зазначуємо брак заінтересовання серед богословів тою справою, а доказом цього і те, що в наступному році (1909) не проявляв він жодної діяльності та існував тільки на папері. По упадку "Кат. Вх." та "Сл. Кр." вся наша богословська молодь звернулася зі своєю працею до читалень. В першій мірі "Просвітний Комітет" виготовив статут, на яким оперто ново-заснований "Просвітний Кружок". Статут так сходини богословів, як і Ректорат апробували. Кружок знайшов багато охочих до народної роботи членів і вже в листопаді 1909-го р. почав він свою всесторонню діяльність. Положено

основу під самостійну бібліотеку, отворено магазин, який помагав набувати книжки, дальше відбувались анкети в справі курсів для неграмотних. За старанням “Пр. Кр.” виголосив в Семінарії д-р Евин 5 правничих викладів. Зовнішня праця також поступала вперед, хоч світські академіки клали нераз перепони богословам, стараючись своїми викладами підкопати в народі значення Церкви і духовенства. В своїй діяльності помагав “Пр. Кр.” закладати господарські кружки та по селах, де не було жадного товариства, підготовляв ґрунт під читальню. А про просвітню та організаційну роботу “Пр. Кр.” з признанням висловлювались в своїм часі і часописи і Філія “Просвіти”. Попри просвітню та організаційну працю над українським населенням Львова та поблизьких сіл не перестала богословська молодь працювати і в своїй читальні. Як перед тим, так і в другій половині останнього десятиліття відіграла передню ролю в духовім життю богословів їх Читальня. Вона підтримувала поодинокі кружки в їх розвої, чи то власною бібліотекою, чи то даючи почин до основаня кружкових бібліотек, а також часто давала їм матеріяльну підмогу. Старались засновувати після потреби нові кружки, як “Пр. Кружок”, або привести до життя старі, як літературний, драматичний і теологічний.

А треба знати, що від 1907 р. ті кружки, як секції “Літературно-наукового Товариства” по його упадку і цілковитій смерті попали в залежність від читальні. Розпалось товариство, в якого склад входили кружок богословський, літературний, слов’янський, суспільно-економічний і господарський, а секції стали дальше жити своїм автономним життям. Товариство Літературно-наукове не без впливу було на загал в своїм часі в Семінарії, а своїми майже фаховими відчитами зазнайомлювало наших богословів з новими здобутками людської думки і життя. Нині дуже подібну ролю повнить Кружок Літературно-науковий. Вистачить згадати тут тільки деякі заголовки оброблених тем, щоб пізнати вартість Літературно-наукового Товариства, зглядно нинішнього кружка. Такі теми, як “Культурна еволюція українського народу, виражена його мовою”, “Principia cognitionis”, “Що то теорія розвою і чи дасться вона погодити з християнським світоглядом?”, “Літературна діяльність Карпенка Карого”, “Холмщина під сучасну хвилю”, “Космологічний доказ і його модерні противники”, “Католицизм і сучасна культура”, “Поезія і спів в перших віках християнства”, “Геній М. Шашкевича зі становища філософічного світогляду”, “Прагматизм”, “Філософічна думка на галицькій Україні в останнім десятилітті”, “Микола Лисенко і його значення для української пісні” і ін., теми ті доволі ясно говорять, що оброблювання наукових квестій все представляло в Семінарії свою вартість і силу, коли не для загалу, так бодай для невеликого гурт-

ка. По 1907 р. Кружок Літературно-науковий став секцією Читальні і до нині не зле розвивається.

Господарський Кружок до нині автономно розвивається та вчить своїх членів фаховими відчитами, виготовлюваними самими членами, і викладами економічно-господарськими, які на запрошення виголошували між іншими о. Пеленський, о. Ваньо, о. Борачок, д-р Величко, д-р Евген Олесницький, проф. політехніки Залозецький, архітект Нагірний і проф. Шухевич. В останніх літах за старанням Ректорату заведено для 3 і 4 року обов'язково, а для 1 і 2 надобов'язково агрономічні виклади, які тепер що четверга виголошує проф. Гарасевич, а проф. Грушкевич перевів в грудні 1913 р. цілий крамарський курс. До того Агрономічний Кружок уряджує свої прогульки і агрономічні феріяльні наукові поїздки, так що тим всім кладеться основу будучої господарки богословів. Таким чином йшло життя духове в згаданім товаристві та кружку своїм руслом, незалежним від читальні, яка не переставала також повнити тих задач, які до неї прив'язані. Рік річно давала концерти в честь свого найулюбленішого Покровителя Ексц. Митрополита та народних геніїв Шашкевича і Шевченка. Крім численної бібліотеки та видань періодичних, пренумерувала Читальня майже всі галицькі і закордонні часописи, політичні і економічні, щоб виробити у своїх членів також політичний світогляд, а також дати їм спромогу запізнатись з краєвою та заграничною економією. Зимовою порою уряджувала греміяльні відвідини львівських музеїв. Від часу до часу виринала гадка, щоб видати "Альманах", вибрано навіть в тій цілі комісію, але справа ця кінчилась все тільки доброю волею. Переклали тільки богослови на українську мову твір інсбруцького проф. Йосифа Бідерляка: "Soziale Frage" і видали 1910 р. Так застав богословську працю в Семінарії та поза його мурами липень 1910 р., з ним страшна університетська боротьба, а потім застій в цілій акції українських богословів. Утиск українсько-академічної молоді на її рідній землиці часто перебирав міру і змушував гноблених до оборони своїх національних та академічних прав. Боротьба за університет хоч деколи успокоювалась, то невдовзі вибухала ще сильніше. Провокуюче відношення академічного сенату та польської молоді до України не раз приводило до завзятої боротьби, але ніколи до так старшої, як в липні 1910 р. Криваво записана ця дата в історії нашого народу, страшну жертву понесла Україна за належні її дітям права до львівського університету, бо на вівтарі свободи поклала молоде життя бл. п. А. Коцка. Пригноблююче вражіння зробила смерть його на цілий наш нарід, а тим більше на нашу молодь, котра була наочним свідком тої сумної події, тож не диво, що перестав бити живчик життєвого руху і між богословами, та настав застій в їх праці.

Того року по фєрїях прийшов до Семїнарїї новий ректор о. д-р Йосиф Боцян, котрий, будучи вже перед тим настоятелем тої ж інституції, часто ходив на сходи богословів, приглядався їм праці по кружках, та нераз помагав їм радою. Саме тоді Ексц. Митрополит був у наших братів за морем в Америці, а наближався 10-літній ювілей Його неструдженої діяльності на митрополичім престолі. Щоб хвилину ювілею і повороту гідно й радісно привітати, почала Читальня ладитися до святочної академії в честь Високодостойного і дорогого Ювілята, яку відбула урочисто дня 15-го грудня. Рівночасно забажав о. ректор пхнути богословів у вир праці і тому піддав гадку оснувати на ново давно завмерлий “Богословський Кружок”. Богослови скликали в тій цілі загальні збори, на котрих явився також о. ректор, щоб заохотити до оснвання кружка та праці в ньому. Кружок оснано. О. ректор подав плян праці, спровадив велике число брошур, біблійного і апологетичного змісту, щоб члени його могли з них черпати науку, якої не одержують в університетських викладах. Але мимо змагань ректора о. д-ра Боцяна так “Богословський Кружок”, як і інші ледве блимали слабенькою іскоркою життя, а декотрі з них, як літературний та антиалькогольний цілком не пробуджувались з твердого сну. Навіть “Просв. Кружок” не мав так світлої праці, як раніш.

Дня 2. XII. 1910 р. заборонив Впреосв. Митрополичий Ординаріят по мислі зарядження Св. Отця, читання політичних часописів в Семінарїї, а після того, як славний мораліст о. Лемкуль, односторонно поінформований русофілом о. Кобилянським про Шевченка, висказався в справі культу Шевченка: “Духовенству не можна саможостійно уладжувати свята в честь Шевченка”, підупала в великій мірі роля Читальні, бож від тоді не можливо вже було дати концерт в честь Шевченка в Семінарїї, не можна було пренумерувати політичних часописів, ні журналів, а тим самим вона нічого позитивного, крім бібліотеки, не могла дати своїм членам. Вправді через який час в останніх літах гостив у нас Його королівська Високість, князь Макс, який своїми незвичайно цінними викладами про орієнтальні літургії і глибокими духовними конференціями у великій мірі поглибив наше богословське знання, однак зі сторони самих богословів живого якогось наукового руху не було видно. Чорна хмара зависла над розвоєм Кружків та Читальні в Семінарїї, а ще чорніша появилась над цілим галицько-українським народом. Українські та польські часописи політичні, як також і “Місіонар”, часто подавали нашій суспільності тривожні вістки про православіє, яке ширять на нашій землі галицькі москвофіли, висвячені в Росії, як рівнож про висилку галицьких дітей до яничарської школи у самодержавну Росію і то католицькими русофільськими священиками. Та сама буря, що зависла над галицькою Україною, пірвала богословську молодь

і спричинила небувалу в Семінарії подію, викликала антирусофільську акцію в лютім 1912 р., яка потягнула за собою навіть розв'язання Семінарії. Ще в осені 1911 р. повіяло на тім і тамтім боці України безсмертним духом М. Шашкевича. Скрізь святкував наш нарід пам'ять свого Пробудителя, відсвяткувала її також Духов. Семінарія у Львові. Пам'ять о. Маркіяна звеличали українські богослови концертом та пропам'ятною таблицею, яку вмуровано в стіну семінарської церкви. Кілька днів пізніше їздив хор та делегати богословської молоді до Підлисся, щоб разом з представниками цілого українського народу віддати поклін народному Генієві. Рік вже минав, як на підлисецькій горі лунав клич Маркіяна: "Дайте руки, юні други", а відголос його все ще гомонів в душі богословської молоді та кликав її, щоб вступила в сліди того великого Робітника і почала працю над собою і над другими. У вересні 1912 р. взяли богослови численну участь, враз з представниками нашої нації, в Евхаристійнім Конгресі у Відні, а зараз по фєрїях пробудилось духове життя в Семінарії. В першій мірі ожила Читальня ім. Маркіяна Шашкевича. Виділ Читальні подбав про побільшення бібліотеки та почав пренумерувати більше число німецьких та польських періодичних видань з області богословія. Часто на засіданнях Виділу виринала на перше місце справа "Альманаха", що мав би появитись в ювілейнім році Церкви і Іпатія Потія, того великого апостола Унії між нашим народом. Відтак Читальня дала прощальний концерт в честь новопоставленого канадійського єпископа Н. Будки, а 9-го березня 1913 р. урядила великий концерт в пам'ять геніяльного співця народної музи, Миколи Лисенка. Оба концерти оцінила в свій час наша преса. В р. 1912/13 старанням Читальні почав свою діяльність "Драматичний Кружок", що своїми "вечорами гумору" еднав членів Читальні та збільшав її дохід і гуртував членів товариства. Багато разів давали члени читальні концерти, а "Драм. Кр." "вечори гумору" на дохід "Руської Захоронки", "Р. Ш." або "Бурси св. Йосафата". Раз урядив Виділ читальні велику фантову льотерію, з котрої до 100 К. віддано на "Руську Захоронку". На тім місці не від речі буде зазначити, що в неділі збирається в духовній Семінарії жертви на "Рідну Школу". Заходом Читальні перекладено на українську мову історичний твір єп. Ліковського: "Unia Brzeska" і цей переклад ладиться вже до друку. В короткім часі має увійти в життя стипендія з легату ім. Маркіяна Шашкевича, якого недвижимий капітал зріс до висоти 5000 корон, а яку переважно зложили українські богослови. Від ряду літ Виділ Читальні плянував поставити пам'ятник М. Шашкевича. Україн. богослови складали на цю ціль свою лепту, нині сума та виносить приблизно 950 корон, і дасть Бог в найближчій будучності стане пам'ятник в честь нашого Пробудителя. Виділ Читальні заснував "Руханковий Кружок", який так вправами, як і прогуль-

ками відсвіжує фізичну силу богословів. Завдяки енергійній праці Виділу Читальні віджили кружки літературний і антиалкогольний та почали свою діяльність.

Ще в 1910 р. привернули загальні збори Читальні до життя “Богословський Кружок”, але життєвого руху кружок той майже не проявляв. Причиною його слабого життя були самі богослови, котрі байдужо до Кружка відносились. Відчити в Кружку давав майже виключно А. Стельмах, а хоч змістом були вони дуже інтересні, богослови на них не дуже численно приходили. Виділ Кружка бачив, що коли життя попливе так далі, буде він існувати, але тільки так, як передше, значить тільки на папері. Щоб тому зарадити, А. Стельмах, як провідник того Кружка, в шкільнім році 1912/13 піддав думку його реформи, зглядно оснований поважнішого, на статуті опертого, товариства з маркою більшої науковости, щоб воно не лиш причинювалось по змозі хоч дрібненькими пробами до творення богословської літератури, але щоб передусім витворити замишування до наукової праці серед українських богословів і бодай таким способом викликати у загалу більшу охоту на слухання і опрацьовування наукових квестій. Справа ця знайшла прихильників між богословами, скликано анкету, котра одобрила статут, виготовлений А. Стельмахом, і прийняла проект оснований нового товариства. На надзвичайних загальних зборах “Богословського Кружка” дня 25. І. 1913 р. перетворено його в окреме самостійне товариство під назвою “Теологічно-наукове Товариство Українських Богословів у Львові”. Праця товариства поплила широким руслом, своїми працями, з яких зложився також сей “Альманах”, викликало товариство більше заінтересовання серед богословів, хоч в дійсності не много являлось на відчитих, мабуть тому, що серйозна наукова праця все ще у загалу не дуже популярна.

Рік шкільний 1913/14 вже на самім початку зазначився добре. Сього року 17. X. (1913) отворив А. Стельмах, як голова Товариства, Загальні Збори своїм викладом на тему: “Проблема одухотворення матерії і гіпотеза нусблетична”, в яким подав свою оригінальну розв'язку цього питання. Пізніше, на запрошення управи Товариства, мав цикл викладів о. д-р Гавр. Костельник на тему: “Критичний розгляд філософії Канта”, а відтак відбувся заходами Товариства на запрошення Ректорату цілий цикл незвичайно цінних викладів нашого вченого д-ра Василя Щурата на тему “Унія а рущина”. Теперішня праця Товариства стоїть досить високо під оглядом наукового опрацьовування відчитів, хоч дуже мало богословів в нім бере участь.

Та коли вже говориться тут про теологічно-наукове товариство, можна тут згадати також про Марійську Дружину, Братство Аскетичне, що в падолисті 1913 р. постали між нашими богословами, як реалізація вищих і піднесених поривів та бажань наших сердець.

Як окрема самостійна секція при знанім братстві “Введення Пресв. Діви”, має ця громада плянову й свідому самоосвіту аскетичну, теоретичну й практичну ціль: поширення аскетичного світогляду в довкіллі — так мало ще, на жаль, в нашім духовенстві належно зрозумілого і оцінюваного. В останнім році наступила також реформа та реорганізація Просвітнього Кружка. Справа розвою Кружка важлива не тільки богословам, але Ректорат звернув на нього більшу увагу і так радами та вказівками причинився не раз до живішої праці Кружка. Заряд Кружка постарався про поширення його діяльності у всіх доступних йому напрямках. В доривочнім збиранні датків на “Р. Ш.” унормував способи збирання датків. Призначаючи потребу корисного, в християнськїм дусі писаного і популярного часопису для народу, утворив окремиї комітет, котрого задачею було б поширювання між народом “Місіонара” і “Основу”, як також посередничати між богословами і редакцією “Основи”, доставляючи їй редакційного матеріалу. Крім сходин, на яких відбувались відчити, були ще спеціальні сходи “Пр. Кр.” в справі святкування ювілею нашого д-ра Івана Франка і на них признано і піднесено заслуги ювілянта на полі народного письменства і національної культури, але при тїм замарковано шкоди, заподіяні ним вірі і духовенству, через що богослови змущені від маніфестаційного ювілею усунутись.

Управа Кружка, бажаючи поширити теоретичні відомості загалу богословів, заініціювала ряд просвітно-економічних викладів, які заходами філії “Просвіти” виголосили: о. Стефанович, проф. Творидло, дир. Филипович, інсп. Заячківський. Кружкова праця на зовні прийняла більше різнородний характер, ніж попередніх літ. Кружок був заступлений на анкеті “Просвіти” дня 26. І. 1913., скликаний в справі піднесення сільських читалень. Відпоручники Кружка брали участь в статистичній комісії “Кружка Шкільного Союзу”, як також в організаційній комісії філії “Просвіти”. Найкращою задачею “Пр. Кр.” і певно найвдячнішою була, крім організаційно-просвітньої праці по міських та сільських читальнях, праця над дітворою, котра часто ходячи самопас, впадала в bagno підміської гнилі і в польські небажані руки. Праця ця полягала на виучуванні дітей християнського та народного катехизму, та скоро вінчалсь пожаданими успіхами і ряди української дітвори збільшились, втікаючи тим чином з кадрів польщини. З причини двох ювілеїв важний рік 1913; перший це ювілей свободи католицької Церкви, з нагоди едикту медіолянського, а другий то 300-літній ювілей Іпатія Потія, великого Апостола Унії на Україні. Обі ці урочистості відсвяткували богослови. В день іменин Найдорожчого Архiereя Кир Андрія влаштувала Читальня ювілейну Академію, получену з концертом в честь Їх Ексцеленції. Попри промови і музикально-вокальні продукції, були відчити про Медіолянський едикт і апостольську діяльність Митрополита Іпатія Потія.

На тім кінчимо цей коротенький начерк духового життя українсько-богословської молоді за останніх 13 літ. Світлим представлялось воно в 1906/7 р., коли то усильно стараються наші богослови збудити своїх братів з тамтого боку Карпат, та разом з ними стати під синьо-жовтим прапором України; широким руслом пливе воно в останніх часах і то так на полі церковнім, як і народнім, а ми віримо, що й даліше ця праця все буде поступати вперед, як поступає наш український народ. Недавно пірвались кайдани нашого народу, недавно зійшло на небосклоні України ясне сонце та своїм лучем пробило мрячну неволю, а нині ми свідками, який великий крок за той коротенький час зробив той народ в розвою свого життя. Бажанням нашого народу нині є зрівнятись зі здоровою західньо-європейською культурою, задача ця у великій мірі тяжить також на духовенстві, тому мусить у нас зростати запал до тим енергічнішої праці для народу і католицької Церкви, а про його успішність заговорять вже покоління будучі.

Львів 19. XII. 1913.

О. Й. Осташевський

ДВА ПРЕЛЕГЕНТИ⁶⁾

Пізня осінь стиснула кліщами приморозку ніжні цвіти, змела з деревини листя, вигнала пташку в теплий віреї, — але не вдалося їй заморозити радості і ідейности в молодих грудях богословів.

Відчинилася чорна брама Духовної Семінарії — і два молодці в цивільних одягах вискочили жваво на вулицю Коперника. Розсміяні, живо розмовляють, шпарко біжать на долину до трамваю, — та й гайда до жовківської рогатки. Там має чекати на них підвода з села Г. Поїдуть уладжувати в тамошній читальні свято “Просвіти” і збірку на дар “Просвіті”. Не першина їм їхати на село. Читальня богословів ім. о. Маркіяна Шашкевича кожнісінької неділі висилає масово своїх прелегентів до “меншого брата”. Відома ж це річ, що львівський повіт, засмічений москвофільством, пропав би для нації, або затонув би в безідейності, коли б не сердечні зв'язки богословів з громадянами поодиноких читалень, коли б не ідейна праця студентів для села.

Але цей раз нервово переглядають оба прелегенти свої реферати, обговорюють тактику виступу, — бож це вперше їдуть вони до

⁶⁾ Альманах Українських Богословів, виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Кат. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, стор. 68-72.

дуже москвофільського села. Чогось дрижить серце; обдумують можливі закиди москвофілів, готовлять відповіді з українськими аргументами.

Прибігли на рогатку. Кинули оком сюди-туди, — не видно фурманки, нема фурмана.

Овва! Нема, то біжим пішки!

Гостинець сухий, морозний вітер підганяє, а ясне сонце і погода в серці додають сил.

Вже й село перед ними.

Нарешті прийшли. Сільська вулиця обставлена хатами, немов вартовими. На плоти поспиралися господарі, на колодках спліткують жінки, а молодь гуртами регочеться таки по дорозі. Питають за читальниками. Кажуть люди, що саме тепер правиться Вечірня, то й вони, певно, в церкві. Видно, що тут уже були богослови, і читальняний провід вмів почекати на них у церкві, а не в гурті сільських збиточників.

Ростуть крила у молодих прелегентів, буває уява: вдячне поле така читальня, де провід побожний; варто навіть пішки до неї потрудитися. Аж тут вони докажуть чудес!

Вже й церква. Ледве чути мекання захриплого дяка мішається з плачем пробудженої дитини та з шепотами й зізданнями стареньких бабусь у якусь простеньку какофонію, що легко-тихо вилітає поза церковні стіни.

Дійсно, гарне село, несогірша церква, — але дуже обмаль у ній парохіян на Вечірні.

Недовго прийшлося чекати кінця відправи.

На цвинтарі приступає до них господар, представляється, як голова читальні, та запрошує до просвітянської домівки. Сама читальня міститься в господарській хаті. Половину замешкують господарівласники, а друга з двох кімнат-кліток містить храм просвіти і науки, джерело відродження української нації.

Насходилося кільканадцять молодших господарів — бо старші поголовно причисляються до “твердих русинів” і вовком глядять на працю “Просвіти”, а молодь вигукує на вулиці, аж у вухах лящить, аж шибки у віконцях бренять.

Лямпа з надбитим склом трохи коптить та кидає грізні блиски в мрячні кути хати; малое на стінах і на стелі сурові постаті ідейних змагунів за краще Завтра.

Жалуються люди, що в них нема інтелігентного проводу, бо навіть о. парох належить до москвофільського табору; що не мають у читальні ні книжок, ні газет, а зате мають у просвітній роботі багато труднощів і перепон. Об'єднує їх тільки українська ідея, і переслідування, і насмішки, що їх приходиться терпіти на кожному кроці від москвофілів — односельчан. Вони в ріднім селі, — наче про-

кажені в давнім Єрусалимі, мусять жити зі своїми намірами в сховку перед оком села; виставлені заєдно на цькування і шикани. Але стійність їх переконання, ревність та солідарність зачинає проломлювати перші льоди. Приєднує їм прихильних учеників з-поміж розумніших громадян. Жінки до читальні не мішаються, але в сплетнях і сварці вже діляться на кацапський і на український табори.

Дуже просять, щоб богослови не відказували їм своєї помочі — бо тільки під проводом і за працею богословів їх сила росте, хоч ще прозивають їх часто “куцохвостими” і “полячками”.

Коптить лямпа чадом, пливе сумна розмова, як захмарене небо в глибоку осінь — але вже тут і там зоріють між хмарами зорі надії. Зі завзяттям і з твердим переконанням говорять оба прелегенти. Один про значіння освіти і знання для широких мас українського селянства; про його культурне й матеріяльне піднесення. За приклад ставить освічене й зорганізоване селянство Західньої Європи. Розгортає шляхи й способи, як нам дійти до такого стану.

А другий вичисляє заслуги матірної “Просвіти” у Львові та просить піддержати її матеріяльно і морально.

Прелегенти говорять, — а слухачам одним очі іскряться до щасливих днів майбутности, інші жадібно ловлять кожний аргумент, щоб зараз завтра ужити його в перепалці з москвофілами; є і такі, що тільки курять смердючий тютюн, плюють і думають, думають — аж чоло поморщилося, як рілля під зяблю; а інші встають, сідають, шепотять між собою свої завваги, свої сподівання...

Зі серця прелегентів снуються до серця слухачів щирі нитки приязні і зв'язують їх у рідну українську родину. В клубках тютюнового диму тоне між ними всяка ріжниця, — а чуєш, як у всіх грудях б'є спільним ритмом незглибинне джерело любови до князів і гетьманів, до степів і курганів, до провідників і до рядовиків, до кожної рідної інституції, до кожного рідного куточка, до кожної нашої людини, до цілої безкрайньої України, до її долі й недолі. Такі сердечні моменти хіба переживали перші християнські громади в давній давнині, або переживають тісні гуртки ідейних засланців на далеких каторгах, з невтишною тугою в серці за рідним краєм, за його щастям. Нема ще сили, щоб в неволю закула Любов. Ніч втулила задумчивим звоєм зразу церковну баню, високе дерево, хатню стріху, — а потім кожний корчик при рові, кожний камінчик на дорозі; втискалася до сіней; заглядала до хати — але туди загороджувало їй до рогу ясне полум'я з печі, і лямпа з-над припічка. Богослови спам'яталися, що вже час вертатися до Львова. Але провід читальні й не думає випустити їх без гостини. Скромної, але щирої.

Та ніч своє право має. Хоч мило, — таки треба від'їздити. Обіцяли, що обов'язково відвезуть. Пригадують прелегенти обіцянку — а добрі люди поза плечі, поза плечі, та й геть винеслися з домівки.

Лишився тільки голова. Богослови певні, що саме цей має їх відвезти, обережно нагадують: “Ну, їдьмо, бо й так припізнилися”.

А голова з-під вусів:

“А чим поїдемо? Хіба автоногами, бо я не маю власної худоби, а ті, що мають коні, повтікали до одного. Паничі перебіжать цих кілька кілометрів; тільки вважайте на кацапів, бо я довідався, що засіли на присілку, щоб вилатати вас. Випадало б вас підпровадити — але вам я не дуже допоможу, а за себе таки потерпаю”.

Злість і жаль ранять серце, женуть у невблаганну пільму, назустріч кацапським погрозам. Темно, хоч око вибери. Над опущеними прелегентами зачинає темна нічка дрібненькі сльози ронити. На селі тихесенько, аж в ухах дзвонить. Навіть пси поклубилися під підвалини та снуть свої невибагливі мрії. Рідко де лампа пробиває свої брудно-жовті проміння крізь обтуплені отавою вікна. А дощик сіє, як через густе сито; аж дрижаками проймає. Мандрують посоловілі богослови обережненько та скоренько, раді б ластівкою засідку перелетіти.

А тут хтось пенадійно:

“То ти, Щур?”

“Я” — відрізав богослов.

“Йдеш на присілок?” — питає зустрічний.

“Ая” — відповідає прелегент.

Добрий парубчак ще й перестеріг:

“А щоб тебе не занесло до жида, бо там поплентався шандарисько”.

Останнім духом доходять просвітителі до гостинця. Врятувалися! За ними село сном накривається, теплом любується, а перед ними жовта заграва золотить матовим світлом понадльвівські хмари.

Ох, коби скорше під благословенний омофор цих львівських хмар!

На гостинці — ні духа. Тільки вони два шлапають по болоті шляху. Бідні, біжать, аж духа не чують; надслухують і вичікують лиха незнаного, а дорога простягається в якесь безкрає, розпучливе безвістя. Втома і страх вкриває їх лица рясним потом.

Вкінці добилися до світла, до Знесіння. Слава Богу!

Ще ніколи не бачили богослови пізньою ніччю Львова поза рогатками. Не знали навіть, що тоді вже, як їх семінаристи на другий обертаються, за жовківською рампою гармонія грає, львівські сутеринярі і військові вигулюють, виспівують, п'ють, б'ються, ріжуться ножами; що й поліція боїться туди заглянути.

Чим ближче Львова, тим глотніше, більше п'яних, частіше зачіпають провокують. Яку тут раду собі дати?

Добігли наполохані до трамваю. Глядять на себе, поблідли, як мерці.

Врешті Семінарія, як рідна мама, відчиняє браму, вітає спокоєм, дає супочинок своїм змученим дітям. “Ну, хіба то вже буде останній наш виступ” — сказали собі оба ще на фіртці.

Минають дні, як телеграфічні стовпи з вікон поспішного поїзду; бліднуть пережиті страхіття, щезає жаль і злість на “українчиків” з Г.; оба богослови бачать вже лише любов цих селян до Батьківщини, їх змагання до нового життя. Щось кличе на поміч національній стихії, яка втискається навіть у дрібні щілини кацапської твердині й підмулює її підвалини, розсаджує стіни, щоб на її румовищах розпочати будову українського Собору. Не стрималися! Прилинула найближча неділя. По Службі Божій голосяться оба знайомі прелегенти з рефератами до москвофільського села Г.

ПРАЦЯ ЧИТАЛЬНІ В ЧАСІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Про працю Читальні українських богословів в часі воєнних дій Першої світової війни маємо дуже скупі відомості. Коли вона й проявлялася, то лишень випадково, бо Галичина від вибуху війни 1914 року аж до остаточної її окупації поляками, була тереном воєнних дій.

Зараз на початку 1914 року москалі арештували Митрополита Андрія, опікуна молоді, військо на зміну займало будинки Духовної Семінарії, отже не було сталого приміщення.

Деякі професори й богослови мусіли покидати рідні сторони і шукати приміщення в чужих семінаріях в Чехії і Австрії. Частина богословів покинула мурі Семінарії і з крісом в руці брала участь у визвольних змаганнях.

Аж доперва в 1917 році і то на короткий час тодішньому ректорові Духовної Семінарії Преосв. Єп. Боцянові вдалося звільнити частину забудовання і примістити бодай мале число студентів у Духовній Семінарії, бо решта мусіла мешкати при вул. Хшановського.

Про працю в цих невідрадних обставинах згадує в своїх споминах С. Зубрицький: “Картина з історії Львівської Української Духовної Семінарії від р. 1914 до 1923”.⁷⁾

“Ті ж відносини вплинули також від’ємно і на “Читальню українських богословів ім. Маркіяна Шашкевича”, яка була перед війною центром усього семінарицької молоді, в якому цвіло буйно й багаті плоди приносило духове й товариське

⁷⁾ Василь Мельник: Альманах Українських Богословів. Львів 1923, стор. 146-149.

життя львівських богословів. І тепер не завмерло воно цілком, а проявлялось до часу уладжуваними рефератами та святочними концертами, яких гарну традицію щиро, по своїм силам, зберігав усе семінарицький хор.

З таким концертом в честь вивезеного в глибину Росії Дорогого Архипастиря виступили богослови в листопаді 1915 р., в салі “Нар. Дому”. “Українське Слово” з 8. XII. 1915 р. ось як кінчить похвальну рецензію: “Зі співом “Ще не вмерла Україна” розходилася публіка домів, дякуючи в душі студентам за гарно пережитий вечір. На стіні виднів величавий портрет Владики, що глядів на зібраних і, — здавалось — устами молодого студента говорив: “Спокійний будь, народе мій! У великій ідеї, за яку приходиться мені страдати, находжу розраду і скріплення, а довгі дні моєї неволі осолоджує мені віра в Твою кращу будучність”. Концерт, уладжений питомцями в честь Владики у грудні 1916 р., зве преса “артистичним пиром”. Важко було відновляти чи провадити далше давню читальню у давньому розмірі: за час від червня 1914 р. до травня 1916 Виділ читальні мав змогу відбути за ледве 4 засідання. До бібліотеки читальняної не можна було дістатись через те, що військо займало те крило будинку, в якому містилася бібліотека. Вsetаки слід занотувати хоч такий прояв, як кілька відчитів на актуальні теми, що мали місце в 1916 та 1917 рр.

Літом 1917 р. стала звільнена з-під московської окупації і дальша частина Східньої Галичини і багато молоді з тих теренів прийнято до Дух. Семінарії. Молодь намагалася працювати, як се було давніше, та всьому на перешкоді стояв брак поміщення на сходини і т. п. Навіть у рефектарі під час рекреацій не можна було уладити сходин, бо в тім часі їла там обід і вечерю друга тура студентів, що мешкали в буд. семінарії при вул. Коперника.

Велика російська революція, фактичне будівання української держави над Дніпром, а вкінці заключення берестейського договору (9 лютого 1917 р.) розбудили широкі надії — отворили нові чудові перспективи. Перед богословською молоддю стануло в цілій повазі нове завдання: підготовка для великої, святої ідеї З'єднання Українського народу в одній святій Церкві. Яким вогнем горіли серця, з яким дрижанням серця стежили ми за промінними блисками сходячого Сонця України, що вставало на руїнах царської імперії! Доля так мило усміхалась! Прийшли події перших днів падолиста — будинок семінарії став тереном завзятої боротьби — наука первалася — богословів покликано в ряди національної армії

— на довгі два роки завмерло життя в семінарії, де хазяювати стало чуже військо переможців...

Після весни надій прийшла люта зима народного лихоліття. Українська армія, серед якої були й ми — богослови — застелила кістяками степи України, багатьом студентам не довелося вже вернутись до подіравлених кулями мурів семінарії...

У 1920 р. поручено виховання студентів ОО. Василянам. Важкої і незавидної праці піднявся новий ректор Дух. Семінарії о. д-р Т. Галущинський ЧСВВ. Будинок був зайнятий польським військом. По довгих стараннях о. д-р Галущинський добився вкінці звільнення частини будинку з-під реквізиції. (Щойно у квітні 1923 р. опустило польське військо більшу частину будинку). Військо зруйнувало будинок до неймовірності. Треба було добувати гроша на поправу мурів, реставрування понищених печей, вікон, дверей, електричної інсталяції і т. д. і т. д., щоб хоч частину кімнат привести до стану можливого для замешкання. Боліло серце, коли дивитись на те вандальське знищення. Не пощаджено й семінарійської каплиці. Інвентар знищено, частинно розкрадено; те, що врятувалось, завдячити треба о. д-рові Галущинському. Велика частина будинку нині вже пригожа для ужитку. Провидіння Боже дає змогу Семінарії розвиватись щораз краще, хоч як важкі є матеріальні обставини. (Держава не дає удержання семінарії; воно спочиває на дієцезії). В семінарії виховується нині вже звиж 140 студентів. Конечністю часу, пекучою його потребою є виховати в Семінарії зараз достойних, ревних, для добра Церкви готових на все священиків. Богослови львів. Семінарії свідомі тих сподівань, які поклала на них Церква і безщасний Нарід, гаряче бажають, щоб Семінарія, яка виховала Маркіяна і стільки світлих священиків і добрих синів Народу, дала зараз Народові апостолів, яких Він так потребує!

Коли згадаєш свято-андріївські традиційні вечери, концерти, які улаштовували богослови в 1921 і 1922 рр., мимохіть приходять на гадку ті свята в честь Архипастиря, що відбувались у 1915 і 1916 рр. — без Нього... Так і тепер під час таких хвилин приходилося нам тільки тужною гадкою линутти до стіп Його... Знову Владики не було між нами рік, другий і третій... Богословські концерти останніх двох років в честь Найдорожчого Архиерея — були висловом сердечних почувань синівської любови для Того, що горював у неволі, скитався на вигнанні на чужині, аби лиш Нарід не був гнаний з рідних хат, аби зажив вже у вічно краденій в нього волі — і довго тямити їх будемо.

Радістю нашою є:*) “Марійське Т-во Богословів”, давнє “Дзядзьове”**) “Братство Введення Пр. Богородиці в храм”, яке гуртує в собі всіх богословів, студентів Семінарії. Цього року відбулось урочисте прийняття нових членів, що мало місце у відновленій каплиці. Ми гаряче бажали зложити приречення вірної служби Марії у прияві дотеперішнього голови Т-ва, старенького його основателя і добродія о. прелата Дольницького, але старість не дозволила йому прибути до Семінарії. Зате студенти з о. Ректором відвідали опісля о. прелата в його помешканні, де висловили прив’язання і пошану колишньому духовникові і фундаторові братської каплиці в Семінарії.

Святочним днем був в нас цього року день посвячення відновленої каплиці в честь св. Йосафата. За престолом каплиці пишається ікона св. Йосафата, якого 300-літні роковини мученицької смерті цього року урочисто святкуємо. “Марійське Т-во Богословів” на загальних зборах членів рішило видати з нагоди 300-літньої смерті Священномученика “Альманах”. Підготовча робота пішла скорим темпом і мимо невідрадних матеріяльних обставин з Божою поміччю “Альманах” оце й виїшов з друку.

Одну велику справу кладе ще о. Ректор Т. Галущинський богословам на серце, а це: видання перекладом на українськ умову хоч деяких творів св. Отців. В тому напрямі працював в р. 1922/23 малий біблійний семінар, в якому брало участь під проводом о. Ректора десять богословів.

У березні ц. р. гостив в Семінарії Апостольський Візитатор, о. Дженоккі. У святочно прибраній залі вітали Достойного Гостя латинськими промовама о. Ректор та один із студентів. Апост. Візитатор в довгій привітній бесіді, яку назвав: “бесідою, яку ведеться серед приятелів”, говорив багато про завдання священства, про дороги до достойного приготування; нав’язуючи до Крови св. священномученика Йосафата, пролитої за святе З’єдинення, говорив про велике покликання наше в ділі розширення католицької Церкви.

Дав би Господь, щоб так радісних днів, як оцей день гостини о. Дженоккі, більше було в житті нашої Семінарії!”

*) Хор львівських богословів своїй витривалій праці завдячує загальне признання, яким заслужено тішитися.

**) Висловом щирих, дитячих почувань усіх студентів до дорогого усім о. Прелата Дольницького, заснователя “Братства”, яким його звать між собою.

**
*

ПРАЦЯ ЧИТАЛЬНІ В УКРАЇНСЬКІЙ БОГОСЛОВСЬКІЙ АКАДЕМІЇ В РОКАХ 1926-1939 І 1941/42-1944/45

Про Читальню українських богословів після війни рр. 1926-1935 маємо докладні звіти товариства і його секцій, поміщені в збірних працях в Альманасі Українських Богословів, виданим товариством "Читальня Українських Студентів Богословії ім. М. Шашкевича" у Львові 1934 р., сторінок 144.

о. д-р Лев Глінка

ІДЕЇ, ЩО БУЛИ СПОНУКОЮ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЧИТАЛЬНІ БОГОСЛОВІВ⁸⁾

Наглядна це й безсумнівна річ, що найважливішою ділянкою праці священика є душпастирство, праця над спасенням людських душ — а вслід за тим найважливішим його життєвим обов'язком є голошення в проповідях Христової науки, катехизування, уділювання Св. Тайн, відправа Св. Служби Божої, — так, як найважливішою ділянкою праці і обов'язком для лікаря є лікування людських недуг, для учителя навчання молоді, для кооператора ширення кооперативної ідеї та боротьба з матеріальною нуждою мас, для культурно-освітнього працівника ширення освіти між народними масами та боротьба з неграмотністю й темрявою. Та крім головної ділянки праці, якій чоловік, наділений Всевишнім відповідними талантами, присвячує своє життя, є ще побічні ділянки, яких не тільки з огляду на добро громадянства й народу, серед якого живе, злегковажити не годиться, але й з огляду на успішне сповнення головного життєвого обов'язку злегковажити не вільно. Це ділянки праці громадянської та суспільної в найширшому розумінні, себто праця освітня, кооперативна, харитативна, політична — для того, хто одній з тих ділянок, як головному своєму завданню, не посвятив цілого життя. Так головна, як і побічні ділянки праці вимагають від працівників належної підготовки в молодому віці — якщо їх праця має бути успішна й корисна для громадянства, серед якого хочуть працювати; вони мусять у молодому віці запізналися в розгарі самої праці, — т. зн. з головними

⁸⁾ Альманах Українських Богословів. Виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Кат. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, сторінок 144.

елементами праці; вони вже в молодому віці повинні навчитися втримувати пропорцію і гармонію між головною ділянкою їх праці й побічними, — якщо хочуть бути здоровим і творчим чинником у громадянстві й народі.

З такого становища треба підходити до життя і праці студентів богослов'я. Плакаючи совісно в своїй душі Боже покликання, вони повинні передусім підготуватися до сповнення свого головного життєвого завдання, т. зн. душпастирства, — так, як студенти медицини підготовляються передусім до лічення людських недуг, а студенти філософії до навчання молоді. Ціле їх життя в Духовній Семінарії і праця в Богословській Академії є так наладані, щоб їх до того головного життєвого обов'язку належно підготувати, а О. Ректор, О. О. Настоятелі та О. О. Професори уважають своїм почесним обов'язком їм у тій підготовці допомогти; бо завданням Духовної Семінарії і Богословської Академії є відповідними релігійними практиками, вказівками та поученнями, як також потрібним засобом знання з богословських наук підготувати студентів богослов'я передусім до душпастирської праці, — хоч і побічні ділянки їх майбутньої праці не виключені з кола ділання тих установ, поскільки величезний об'єм першорядного їм своєрідного завдання дозволяє їм їх торкнутися. Є в Духовній Семінарії конференції О. Ректора і О. Духовника, а на Богословській Академії предмет пастирського богослов'я, які в загальних рисах торкаються побічних ділянок праці священика; але в них дається загальні теоретичні вказівки, які не можуть заступити досвіду студента богослов'я, набутого його власним зацікавленням, його ініціативою та зусиллям, його працею в гурті. Звідси й виринає потреба полишити побічні ділянки праці священика, як, напр., освітню, кооперативну, харитативну, до яких студент богослов'я повинен приготуватися, власній ініціативі, власному організаційному хистові студентів богослов'я, — розуміється, в межах, які не нарушували б порядку та дисципліни Духовної Семінарії та підготовки до головної ділянки праці священика — як це аналогічно буває в житті світського студента. Завданням створених дорогою власної ініціативи автономних установ студентів богослов'я, як, напр., читальні, кооперативи, Марійського Братства, які зосереджують у собі і заступають побічні ділянки праці, було б розбуджувати серед студентів богослов'я зацікавлення до даних побічних ділянок праці, плекати священичу й громадянську карність і солідарність, в головних рисах — бодай у мініятурі — віддзеркалювати найкращий тип громадянської діяльності в тих ділянках, у яких священик не тільки може, але й повинен працювати — одним словом, підготувати священика до побічних ділянок праці. Того роду до певного ступня автономні установи студентів богослов'я не тільки не шкодять підготовчій праці студентів до головного завдання священика, до якого

їх веде Духовна Семінарія і Богословська Академія, але її доповнюють, поширюючи круг зацікавлення студентів.

В перших повоєнних літах організації студентів богословії у львівській Семінарії не розвивалися. На запрошення Головного Відділу Т-ва "Просвіта", щоб питомці виготовляли та виголошували відчити по читальнях у Львові, зав'язався був около 1925 р. за дозволом тодішнього о. Ректора д-ра Галушчинського цілком принагідний "Просвітний кружок богословів", що його праця не була унормована ніяким організаційним статутом і мала випадковий характер.

Під кінець 1925 р. наступила зміна в Ректораті Духовної Семінарії. Ректором став о. д-р Йосиф Сліпий, а настоятелями світські священники. Новий Ректорат поставився дуже прихильно до старань студентів про відновлення читальні. З просвітнього кружка постав ініціативний комітет, якого завданням було підготувати відновлення читальні.

Ідеї, які були спонукою до відновлення читальні, характеризує у звіті з діяльності читальні за академічний рік 1927/28 тодішній голова читальні такими словами:

"Пробиваються дві основні провідні ідеї, що їх кожночасний член нашої читальні повинен мати перед очима та їх у своїй діяльності здійснювати, а то:

Перша ідея безупинного, невтомного змагання і любови до поглиблення свого світогляду і знання та витворення дорогою гуртової праці і товариського життя тут, у семінарських мурах, у нашій читальні такого пориву до громадянської праці й такого взаємного довір'я між членами, щоб те змагання, той порив та те довір'я стали все свіжі в житті кожного члена та були йому, в його священничій і громадянській діяльності підоймою та підбадьорюючим товчком до праці, щоб його в тій праці кріпила та свідомість, що разом з ним змагають і працюють його товариші — давні члени читальні ім. Маркіяна Шашкевича, пробудителя Галицької Землі, та

Друга ідея — набутий світогляд і набуте знання ширити між українським народом при кожній нагоді, змагаючи до вироблення в цілому українському народі одноцільно національного світогляду на католицьких основах".

В реалізуванні ідей, що були спонукою до відновлення читальні студентів богословії, має студентам — по словах того ж звіту — присвічувати особа їх патрона Маркіяна Шашкевича, якого ціхували ті прикмети й чесноти, які читальняний статут ставить як ціль гуртової праці, а саме: невтомна праця серед найбільших злиднів та щира чинна любов до народу. Не можна не признати, що ідеал, який відновителі читальні намітили як мету читальняної гуртової діяльності, є гарний і високий. Він зобов'язує членів читальні до плекання

таких чеснот, як священнича солідарність і карність, та до розвитку такої діяльності, як ширення католицького світогляду серед найширших мас українського народу, що їх сучасне життя найбільше від українсько-католицького духовенства вимагало і вимагає, якщо воно має сповнити ту місію, що її на його плечі теперішнє тяжке положення українсько-католицької Церкви і українського народу накладає. Відновителі читальні, як це з ідеалу читальняної діяльності, наміченого в цілях читальні, наглядно видно, здавали собі добре справу з того, що студенти богословії і їх товариства, як взагалі всякі верстви і гурти людей, можуть бути тільки тоді позитивним і творчим чинником у суспільному й національному житті, якщо вони вносять в нього свої власні цінності. А цінностями, своєрідними для українських студентів богословії у Львові, є передусім священнича солідарність і карність та скристалізований католицький світогляд. Кожночасний читальняний провід повинен мати перед очима ідеал читальняної діяльності та ідеї, що була спонукою до відновлення читальні, та їх проводити в читальняній гуртовій праці так, щоб ті ідеї стали набутком для членів читальні, якого жадні бурі пізнішого життя не могли б знищити. Якщо молодий священник піде в наше, під церковним і суспільним оглядом розбите, а під оглядом світогляду хитке і невироблене життя з гарячою любов'ю до Христа, Його Церкви і людей, для сповнення душпастирського обов'язку, та з виплеканими в душі ідеями священничої солідарности та ширення скристалізованого католицького світогляду серед найширших мас українського народу для сповнення своїх завдань у громадянському житті, — то є поважна основа надіятися, що буде вносити здорову струю в наше життя, що буде з добрим успіхом і користю працювати для Церкви і народу.

На прикінці слід ще в'яснити, чи є противне церковній дисципліні творення та існування товариств студентів богословії всередині Духовної Семінарії для підготовки до громадянської праці? Можна стрінутися зі сумнівами в тій справі. Церковній дисципліні противна є така праця студентів богословії, яка перешкоджувала би їм у підготовці до головного життєвого завдання — до душпастирства, або вироблювала б у них нахил до такої праці, яка у майбутності перешкоджувала би їм в успішному сповненні душпастирського обов'язку, як, напр., непогамований нахил до партійно-політичної праці. Все життя в Духовній Семінарії, отже і автономні товариства студентів богословії, знаходяться під кермою Ректорату в таких межах, щоб і принцип самоуправи тих товариств не був нарушений, і щоб була виключена з тих товариств така діяльність, яка не годилася б з духом і дисципліною Духовної Семінарії. Ректорат затверджує статuti товариств студентів богословії й рішення Загальних Зборів тих товариств, та нормує розподіл зайнят'я студентів богосло-

вії взагалі. Супроти цього нема основи до побоювання, що праця студента богословії у своєму товаристві могла б стати йому перешкодою в підготовці до головного життєвого завдання — душпастирства, або що витворювала б у ньому шкідливі для сповнення того ж завдання нахили. Що більше — зі зіставлення завдання товариств студентів богословії зі завданнями Духовної Семінарії та Богословської Академії випливає, що ті товариства своєю діяльністю корисно доповнюють діяльність тих установ у напрямі вироблення як найкращого типу побожного, посідаючого потрібний засіб знання та діяльного священика-громадянина; бож Духовна Семінарія релігійними практиками, конференціями О. Ректора і О. Духовника та інструкціями і вказівками дає глибокі основи релігійної культури, Богословська Академія науковими викладами та працею в її наукових інститутах-семінарах — дає потрібний засіб знання та основи наукової праці, а товариства студентів богословії спільним гуртовим плеканням солідарности в ідейній праці та ладу і порядку в організації товариства, як також спільним обговорюванням актуальних питань з церковного і національного життя, розбудженням зацікавлення серед своїх членів та зазнайомлення їх з технікою праці в побічних ділянках діяльності ідейного активного священика, дають основи громадянської праці, без якої під теперішню передусім пору навіть годі собі уявити успішне сповнення душпастирського обов'язку.

Наведу бодай деякі вислови Церковних Єрархів, які найкраще унаглядняють, як треба розв'язати евентуальні сумніви щодо існування і діяльності товариств студентів богословії в Духовній Семінарії.

Папа Лев XIII-ий в енцикліці "Graves de communi" з 18/I 1891 говорить так:

"Ми самі, говорячи до духовних осіб, нераз уже підкресливали потребу йти в народ та жити серед нього. Також часто, звертаючись до Єпископів та інших церковних осіб, Ми хвалили їх повну любови дбайливість про народ, називаючи її доброю прикметою так одного, як і другого кліру (т. є. світського і монашого). Убогий та покірний Франц (Св. Франц з Ассізу), батько нещасливих Вікентій а Паульо і многі інші вміли кермувати їх запопадливі старання про народ, працюючи рівночасно з ревністю над добром душ".

У своїй промові до Кардиналів 23/XII 1902 р. Папа Лев XIII-ий обосновує участь кліру в суспільній праці вимогами християнської любови:

"Бож чи не є може справжньою і найкращою любов'ю, з ревністю та безкорисно працювати над поліпшенням духових умовин та матеріального положення мас".

А в посланні "Depuis le jour" з 8/IX 1899 заохочує Папа Лев XIII-ий клір такими словами до суспільної праці:

“Ви йдете до народу, до робітників, до убогих. Старайтеся допомогти їм всіма способами, піднести рівень їх моралі, зробити їх долю менше тяжкою”.

І наш ВПреосв. Митрополит Кир Андрій у своєму посланні до О. О. Настоятелів і студентів Духовної Семінарії у Львові з 1903 р. ярко, понад усякий сумнів, підкреслює потребу праці духовенства над народом такими словами:

“В наших часах потреба рішучо, щоб духовенство працювало над народом і розуміло його потреби і з дочасної сторони життя. Потреба проте студентів у семінарі і до тої праці приготувати”. (Ст. 4).

А в іншому місці тогож послання звертається ВПреосв. Митрополит Кир Андрій до студентів з такими словами:

“Мусите добре знати наш народ і його мову, дбати про кожне його добро, цілим серцем його любити і готувитись всіма способами до праці над ним”.

Дуже вимовними словами говорить ВПреосв. Митрополит Кир Андрій про потребу праці над народом в своєму посланні до Всечесного Священства Архиепархії Львівської з 1901 р.:

“Крім праці, до якої священники з уряду і справедливости обов'язані, має Церква, в наших передусім часах, важну культурну і суспільну задачу до сповнення. Мусимо, Пр. Отці, по цілій лінії зближитися до народу, і любов'ю, приступністю, пожертвуванням засипувати той провал, котрий з причини ріжного стану суспільного міг би ділити священника від вірних. Зближаючися до народу, мусимо вже як громадяни, а тим більше як пастирі, підпирати кожне змагання культурно-економічне, до котрого люди наші рвуться. По можності мусимо такі змагання викликувати, ведучи людей до просвіти і піддаючи їм усі можливі, а науці Христа не противні, способи до поліпшення їх буття матеріального; даючи людям цей провід і організуючи цю працю, мусимо однак подвоїти нашу ревність в передаванні народові Євангелія Христа”. (Ст. 25). “Не може бути в селі читальні, до провадження котрої священник не приложив свого труду”. (Ст. 25). “Ініціатива до організування крамниць, шпихлірів і кас громадських повинна також виходити від священників, так, щоб самих людей вправляти в ту працю і ними заступатися”. (Ст. 25).

Знаменний для нашої проблеми є також голос у спільному посланні Єпископів Галицької Провінції — ВПреосв. Митрополита Кир Андрія, Преосв. Константина Чеховича, Преосв. Григорія Хомишина — “До священства своїх епархій” з р. 1907:

“Попри чисто душпастирську працю, потреба священникові мати для народу вітцівське серце у всіх справах, котрі

його обходять. Потреба зайнятися його просвітою, його добробутом, його бажаннями і змаганнями. Радою, вказівками, поміччю в данім випадку і проводом мусить священник цілому життю суспільному в громаді надавати ціху християнську, стараючись єднати людей для віри всіма можливими і дочасними оглядами". (Ст. 23).

Ті ж самі авторитетні чинники дають вказівки, в який спосіб священник повинен працювати над народом та якими прикметами вивчатися.

Папа Лев XIII-ий у посланні "Depuis le jour" 8/IX 1899, заохочуючи духовенство до активної участі в суспільній праці, пише:

" В тій цілі відбувайте засідання і конгреси, основуєте патронати, гуртки, сільські каси, читальні та кооперативи для робітників, старайтеся про реформи на економічному й соціальному полі, не лякаючися жертв, ні часу, ні грошей для так важної справи. Пишіть книжки або статті до часописів і журналів".

Папа повчає рівночасно, що, щоб ревність в суспільній праці видала свій гарний плід, мусить бути супроводжена второпністю, чесністю та чистотою наміру.

ВПреосв. Митрополит Кир Андрій у посланні до "Всечесного Духовенства єпархії — О квестії соціальної" з 1904 р., ст. 55, вимагає від духовенства, яке бере участь в соціальної акції "солідарности, ревности, науки і великої розваги". Ядерні вказівки для громадської і суспільної праці священника дає цитоване вже спільне послання Єпископів Галицької Провінції з р. 1907:

"Ми не є тієї думки, що священники не мають виходити з захристії. Противно, священники повинні брати участь в житті суспільнім, повинні йти в народ, але як священники, а не як політики, агітатори, агенти якоїнебудь партії, повинні йти в народ, але працею, не криком, добрим прикладом, не згіршенням, любов'ю, не пристрастю, милосердям, не завзятістю, пожертвуванням, а не захланністю. Священники повинні йти в народ, щоб його Христові єднати, а не якійнебудь політичній партії". (Ст. 8).

З великою резервою ставиться це послання до політичної діяльності священника, — але її не виключає, якщо політична діяльність священника не противиться католицькій вірі й християнській моральності, не перешкоджує йому в сповненні душпастирських обов'язків, а передусім не ставить священника в суперечності з народом, повіреним його душпастирській опіці (ст. 9). Те спільне послання ставить як головну умовину для хосенности громадянської і суспільної праці священника те, "щоб та праця в житті священника не займа-

ла першого місця, щоб не стояла в суперечності до щоденних обов'язків у парохії". (Ст. 25).

Наведені вислови Церковних Єрархів наглядно свідчать, що второпна, християнською любов'ю і християнським духом кермована участь духовенства в громадській і суспільній праці не тільки не є проти інтенцій Церкви, але навпаки, є Церквою гарячо поручувана. Супроти цього, підготовка студентів богословії до тої праці у своїх товариствах внутрі Духовної Семінарії не тільки не противиться церковній дисципліні, але навпаки, ведена під опікою Ректорату, відповідає інтенціям Церкви; бож для успішної праці священика над народом у громадській і суспільній ділянці, треба зацікавлення і зазнайомлення з тою працею вже в студентських літах; а те зацікавлення плекають і зазнайомлення з громадською і суспільною працею найкраще практичною дорогою поширюють товариства студентів богословії.

Михайло Г. Марунчак*)

КУЛЬТ ОТЦЯ МАРКІЯНА В ПРАЦІ БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

В 1979 році проминає точно 40 років з того часу, коли то в кермі Української Католицької Церкви став участувати колишній ректор Богословської Академії у Львові о. д-р Йосиф Сліпий, під цю пору Патріярх цієї Церкви, Блаженніший Отець Йосиф, який отримав цю керму з рук і духа Слуги Божого Андрія, тодішнього Митрополита Андрія Шептицького в дні 22 грудня 1939 р.

В цьому році проминає теж 50-річчя з того часу, коли то Львівська Духовна Семінарія була піднесена стараннями о. д-ра і ректора Йосифа Сліпого до рівня Богословської Академії.

Саме цим двом подіям бажали б ми присвятити цю вступну статтю, а цілість цього числа "Шашкевичіяни" Достойному Ювілятові цих великих історичних дат. Обі події мають близьке відношення до праці, ідей і культу Отця Маркіяна, вихованця Львівської Духовної Семінарії, який вніс в цю семінарію новий напрямок національного мислення, що стало основою відродження українського народу на рідних землях Західньої України.

Шашкевичівські ідеї довго змагались з ворожими силами в мурах цієї семінарії, щоб вийти переможними та бути доміантними цього важливого виховного і наукового осередку, звідки виходили

*) Шашкевичіяна ч. 6 (30-31). Рік XVII. Вінніпер, листопад 1979, стор. 1-3.

молоді провідники Церкви і Народу. Коли за Маркіянових часів домінуючими були польонофільські впливи в цій семінарії, то при кінці 19-го століття тут взяли верх москвофільські. Ще в 1892 р. студенти москвофільської орієнтації становили більшість в семінарії, а в 1902 р. семінаристи москвофіли мали ще свій “Кружок руських студентів богословського факультета”, який ще заходився тоді відзначувати в цій семінарії творчість Пушкіна окремим літературним вечором.

Злім в цій ворожій стихії, яка діяла на знищення шашкевичівських ідей, дав митрополит Сильвестер Сембратович, який своєю участю в перенесенні тлінних останків Маркіяна до Львова в 1893 р. одверто заманіфестував, де стояти Верховному Ієрархові в його Церкві. Після цього процеси росту і поширення шашкевичівських ідей в Львівській Духовній Семінарії йшли вже з меншими труднощами, але треба було ще довгого часу, щоб їх виростити в цвітучий духовий огород.

Митрополит Андрій Шептицький, обнявши керму митрополії, пішов дальшими шляхами поглиблення шашкевичівських ідей. В Духовній Семінарії тоді посилила працю студентська Читальня ім. Маркіяна Шашкевича та ступнево створювалась традиція кожнорічно відмічувати шашкевичівські роковини народження та смерти поета. Стан цей підноситься з року на рік, а зокрема тоді, коли то керму Духовної Семінарії перебрав о. д-р Йосиф Сліпий.

Перебравши цю високу школу священничого покликання, о д-р і ректор Йосиф Сліпий збагнув, що національні ідеї, якщо вони хочуть мати твердий ґрунт в народі, мусять бути підбудовані науковими працями. Цей муж науки, вихований на європейських університетах і теологіях (Інсбрук, Рим) присвятив цьому свою першу увагу. У виданнях, які він заініціював або продовжав, появляються основні наукові праці, присвячені теж творчості, життю і культурі Великого Маркіяна.

Центром наукових дослідів стали праці Богословського Наукового Товариства, які появлялись під кермою самого ректора Йосифа Сліпого. В цих саме працях Михайло Возняк, відомий учений та дослідник Шашкевичівської доби, враз з іншими дав доповнюючу аналізу студій над творчістю і значенням виступу молодого богослова Маркіяна, а який став національним пробудителем Західньої України.

В 1926 р. ректор Йосиф Сліпий відновлює богословську Читальню ім. Маркіяна Шашкевича. Цей з покликання муж науки допомагає також богословам втримувати живий контакт зі золочівським Товариством ім. Маркіяна Шашкевича та бути в близькому зв'язку зі заповідними місцями Шашкевича, як Підлисся, Біла Гора. Голова золочівського Товариства ім. Шашкевича адвокат д-р Теодор Ваньо приїжджає до Духовної Академії з доповідями про золочівсь-

кий центр. У висліді Богословська Академія зобов'язується викупити на власність Шашкевичівського Товариства в Золочеві п'ять моргів землі. В Академії відбуваються кожного року свята, а коли наспіла 90-літня річниця від смерті Шашкевича, о. ректор Йосиф Сліпий виряджає в мистецьке турне хор Духовної Академії під батутю молодого теолога, але здібного диригента, о. В. Жолкевича в Торонті, щоб масовими концертами ширити культ Маркіяна. До речі, це не вперше цей хор виїжджає з концертами в народні маси, пр., 1935-36. Ця діяльність стала вже традицією і обов'язком студентів. Своїми виступами хор теологів посилює значення о. Маркіяна в широких масах народу, а національна преса пише про ці мистецькі виступи в суперлятивах.

В дусі ідей Великого Маркіяна виховувались молоді богослови впродовж довгих років під вмілою кермою о. ректора Й. Сліпого. З цієї Академії вийшли не тільки високо кваліфіковані вчені богословських знань, але також ревні душпастирі та ревні працівники народної ниви.

По цій визначеній лінії пішов о. ректор Сліпий, коли йому пришлося нести повну владичу відповідальність Галицької Митрополії. В часі воєнної хуртовини на Рідних землях за німецької окупації він знову підносить шашкевичівський прапор перед своїми богословами, а його виголошена промова на могилі о. Маркіяна в 1943 р. під знаменним і вимовним наголовком "Твердне криця наших душ" була короною до його довголітньої праці серед своїх вихованців, майбутніх душпастирів Української Католицької Церкви.*) З цими ідеями пішов митрополит Йосиф Сліпий на Сибір і з ними пройшов 18 років ув'язнення, щоб повернутись опісля у вільний світ і тут в ім'я цих ідей продовжати свою релігійну, виховну та наукову працю. На місце Богословської Академії постає Український Католицький Університет ім. св. Климентія Папи., який в цьому році відмічує десяту річницю свого посвячення, якого довершив Папа Павло VI-ий. Знову стала систематично і послідовно проходити праця, яка своїми коріннями держиться Рідної Землі та живиться її соками. Шашкевичівські ідеї були і є в цих етапах завжди прапором.

Відчуваємо, що в дусі цих ідей рідної традиції та законности о. Ректор і Митрополит, а згодом Верховний Архієпископ, прийняв також титул Патріярха, як логічне вивершення цих ідей.

Про працю "Читальні Українських Студентів Богословів ім. М. Шашкевича" та її Секцій після відновлення в роках 1926-1934/35 досить вичерпні дані читач знайде в праці "Світильник Істини", ч. I,

*) Дивись: Світильник Істини ч. II, стор. 419.

стор. 501-536 в Розділі XVII п. заголовком “Організації студентів-богословів Богословської Академії”, завдяки статтям різних авторів в часописах та журналах, а головно статтям, поміщеним в Альманасі з 1934 р.

Для доповнення варт запізнатися зі статтею:

Ярослав Ніжникович

**ЧИТАЛЬНЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ-БОГОСЛОВІВ
ІМ М. ШАШКЕВИЧА
Її діяльність у роках 1926-1935.ʹ)**

Саме минає 85 літ від заложення Товариства “Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича у Львові”; минає 85 літ від хвилини, коли серед львівських богословів зродилася велика думка оснувати в Семінарії Товариство, якого ціллю було би виховування членів на добрих синів Церкви та нації, та витворення типу священика-громадянина.

Чи ціль вповні осягнена — на це відповідь щойно колись історик. Але в кожному разі велика ідея о. Маркіяна в семінарських мурах росла-розвивалася та видавала стократні плоди на моральному, культурному та господарському полі Галицької Землі й далеко поза її межами. Хто збагне ті великі цінності, що їх дали своєю працею члени Товариства Українському Народові? Чи знайдеться на Галицькій Землі якесь національне товариство, де ініціаторами, робітниками, добродіями не були би священики — колишні члени Товариства “Читальня богословів”?..

Перші післявоєнні роки

Світова завірюха перервала працю Товариства; московські війська залили повінню Галичину. Опісля збулися події, які отворили перед богословською молоддю чудові перспективи — нові завдання: прийшла підготовка до здійснення великої, святої ідеї З’єдинення Українського Народу в одній Церкві, — в час будування Української Держави. Та після світлих надій прийшли часи народного лихоліття. Студенти жили ще вражіннями минулого у внутрішній тісноті*), не думаючи, що цей стан може потривати довго. Під вражінням, що мусить прийти якась зміна, жили старші ветерани-вояки, котрі ще вчора кинули кріс, а нині стали богословами; жили надіями на краще й молодики, які власними очима бачили будування власної держави.

ʹ) Там же, стор. 87-101.

*)Будинок Семінарії опустило польське військо щойно у нівні 1923.

“Просвітний Кружок”

Серед такої атмосфери плили роки. Але коли зміни не приходили, — всі відчували недостачу організаційного життя в Семінарії.

І так у 1926 р. Головний Виділ Т-ва “Просвіта” у Львові закликає студентів виготовляти та виголошувати відчити по Читальнях міста Львова. На цей заклик засновується серед богословів “Просвітний Кружок”, який числив тоді 86 членів, що виголошували реферати по львівських читальнях, уладили в Семінарії “День Просвіти” та переводили збірку “Рідній Школі” у формі коляди.

Відновлення Читальні ім. М. Шашкевича

До відновлення “Читальні” прийшло щойно в 1926 р. Дня 25-го березня 1926 відбулися перші Установчі Загальні Збори Товариства “Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича” у Львові, в яких взяло участь 81 членів.

Збори відкрив О. Ректор д-р Йосиф Сліпий; вказав у своїй промові на konieczність плекати нашу славну традицію та на заслуги для нації тих, що колись у цій читальні працювали; побажав теж відновленому Товариству найкращих успіхів.

На цих зборах, якими проводив В. Головінський, а секретарювали В. Белей і Г. Дворянин (другого дня, під час продовження зборів проводив Л. Глинка, а секретарювали К. Левицький і Яр. Мурович), — прийнято по суті виготовлений і зреферований Левом Глинкою статут; остаточну редакцію тексту статута передано редакційній комісії.

Товариство намітило собі подвійну ціль:

1. Внутрішню: самоосвіта та плекання серед членів священної і громадянської солідарності й карности;
2. Зовнішню: ширення католицького світогляду і освіти серед найширших мас українського Народу.

Для досягнення цілі Товариство ділиться на Секції: 1) богословську, 2) суспільну і 3) культурно-освітню**) та послугується такими засобами:

а) Слідить за біжучими проявами католицького та національного життя на основі католицьких часописів та періодичних і неперіодичних видань;

б) Уладжує для своїх членів відчити й систематичні виклади з дискусіями;

в) Влаштовує музично-вокальні вечори, концерти, аматорські вистави, літературні вечори і інші сходи для науки й розваги;

**) З часом основано ще секції: 4) Протиальногольну і протиніотинну, “Нове Життя”, 5) Літературну, 6) Музично-драматичну, 7) Харитативну, 8) Прихильників “Рідної Школи”, 9) Господарську і 10) Переплетничу.

г) При допомозі запрошених прелегентів та своїх членів дає кожного року відчити на теми священичої та громадської карности;

д) Виготовляє, виголошує та видає зразкові реферати з релігійної та національної ділянки для читалень та інших культурно-освітніх українських установ, та дбає про видання літературних і наукових творів;

е) Удержує бібліотеку;

ж) Уживає всяких дозволених способів, які ведуть до досягнення цілей Товариства.

Членами можуть стати лише студенти Греко-Католицької Духовної Семінарії у Львові. Товариством управляє Виділ, зложений з голови, 6 виділових і 3 заступників; діяльність Виділу перевірює Контрольна Комісія, зложена з 3 членів і одного заступника. В нарадах Виділу беруть участь також провідники секцій, чи їх заступники, з рішаючим голосом.

Перші Основні Загальні Збори прийняли статут Товариства і встановили висоту членської вкладки (0.30 зл. місячно, а також 1 зол. річно на бібліотеку, яку після воєнного лихоліття треба було доповнити і упорядкувати).

Перший діловий рік 1927-28

В часі 25. III. 1926 — 12. III. 1927 засідання Виділу відбувалися дуже часто; вони були присвячені ріжним біжучим справам відновленого Товариства, як, напр.: вибір провідників Секцій, випрацювання секційних правильників, упорядкування бібліотеки, виголошування рефератів, організування харитативної акції в користь бідних учеників та світських студентів.

Відсвятковано День національної жалоби в червні 1926, Першого Листопада, День "Просвіти" і роковини о. М. Шашкевича (15. II. 1927).

1927-28

Рівень діяльності за 1927-28 рік значно піднісся. Виділ відновив світлу, ще передвоєнну традицію Товариства: зайнявся знову веденням освітньої праці по читальнях міста Львова в часі академічного року, а на провінції в часі ферій.

Старанням Виділу заложився також окремих гурток для видавання скриптів, що мав давати матеріальну підтримку Товариству. Багато уваги присвячено упорядкуванню бібліотеки і закуплено цілий ряд нових книжок.

Крім того Товариство "Читальня українських студентів богословії" стає неначе матір'ю Кооперативи богословів "Визволення", яка вже у своєму статуті передбачує при розділі щорічних доходів датки на Товариство.

Найживішу діяльність проявляють Секції: культурно-освітня та протинікотинна й протиалькогольна “Нове Життя”.

1928-29

Після двох літ мозольної підготовчої праці діяльність Товариства набирає ще більшого розмаху. Засновується Літературна Секція, Видавничий Гурток і Музичний Гурток; постає також сталий Фонд Допомоги Українським Інституціям. В Товаристві росте число членів, підноситься стан бібліотеки, сходини тішаються чимраз більшою фреквенцією членів, — а наслідком того є збільшена діяльність членів у часі ферій на провінції. Секція “Нове Життя” уладила “Тиждень українського абстинента”, який причинився до масового поширення протинікотинної та протиалькогольної ідеї серед студентів. На заклик Виділу члени зложили 1119.74 зол. для українських інституцій. Тоді також кинено і сильно пропагровано кличі: Всі членами “Просвіти” — Всі членами “Рідної Школи”.

1929-30

У цьому діловому році діяльність Товариства поширюється. Темою засідань Виділу стає пекуча справа створити Об'єднання всіх українських студентів богословії — а до часу постановня Об'єднання, Виділ Товариства взяв на себе підготовку і тимчасовий провід у цій справі. З тої причини нав'язав Виділ живий контакт зі студентами, що перебували на студіях поза кордонами.

З другої сторони цей академічний рік замітний тим, що Виділ нав'язав теж контакт з Товариством ім. М. Шашкевича в Золочеві і приступив до сильної пропаганди ідеї і культу о. Маркіяна Шашкевича, головно серед своїх членів. За порадою О. Ректора д-ра Йосифа Сліпого, Виділ має збирати датки, щоб здвигнути на Білій Горі церкву.

Були також приготування до видавання свого журналу і альманаха з нагоди 80-ліття існування Товариства, — але ці спроби не увінчалися успіхом.

1930-31

Виділ Товариства, маючи все на увазі майбутні завдання священика як громадянина, старається дати своїм членам належну практичну підготовку з усіх ділянок громадського життя. Тому заходом Суспільної Секції уладжено Кооперативний курс у днях 18. II. — 4. III. 1931. Викладали прелегенти, делеговані Ревізійним Союзом Українських Кооператив, а саме: пп. О. Луцький, агр. Корчинський і інж. Ольховий.

Дальше, Секція “Нове Життя” уладила Протинькогольний та протинькотинний курс у днях 16-20. III. 1931 з участю запрошених прелегентів: о. д-ра Цегельського, п. д-ра Цимбалістого і п. д-ра Бурчинського.

У днях 21. IV. — 1. V. 1931 стараннями культурно-освітньої Секції відбувся Курс культурно-освітньої виховної роботи. Прелегентами були: пп. М. Галушинський, П. Петрик і М. Дужий.

Радісним явищем являється видавання тижневика “Інформативний Стінний Часопис” (вийшло 8 чисел), а дальше, підтримка нав'язаного попереднього року контакту зі студентами-богословами в Інсбруку, Римі, Берліні, Мюнхені та Ужгороді, як передвступні приготування майбутнього загального Об'єднання українських студентів богословів.

Жахливі терпіння наших братів під більшовицьким режимом знайшли належне співчуття серед членів Товариства, і Загальні Збори 15. IV. 1930 запротестували одними резолюціями:

1. Загальні Збори Товариства “Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича у Львові” прилучуються до українського й світового протесту проти більшовицького переслідування Христової релігії та Церкви у СРСР, а в першій черзі на землях Великої України.

2. Загальні Збори взивають усіх українських вірних синів Церкви прилучитися до молитов, щоб Господь Бог змилосердився над горем і муками мільйонів душ та щоб не допустив до затрати в цих душах почуття Господнього Страху.

3. Загальні Збори протестують з цілою рішучістю проти кривавого переслідування католиків-Українців, зорганізованих при гр.-кат. церкві у Києві, та проти заслання душпастиря цієї ж церкви, о. Миколи Щепанюка, на Соловецькі Острови.

4. Загальні Збори висловлюють о. Щепанюкові глибоку пошану та подив за його мужню поставу в обороні св. Віри.

5. Загальні Збори протестують проти тортур та винищування українського духовенства на землях Великої України.

6. Загальні Збори протестують проти національного гнету на Великій Україні, що прибрав саме страхітливі форми на наших землях під червоною окупацією.

7. Загальні Збори звертаються до всіх українських студентських богословських Організацій в краю і поза ним із зазивом заложити протест проти кривавого насильства більшовиків.

Повищі резолюції оголошено в “Ниві”.

Виділ подбав, що в році 1930-31 користало з дарових обідів і вечер у Семінарії 19 світських студентів. Наладнано теж повний та основний апарат діловодства Виділу і Секцій, а вслід за цим пішло точне і совісне виконування заряджень Виділу чи проводу Секцій.

1931-32

Праця у тому році поступала далі у вироблених уже рамках.

На згадку заслуговує тут у першу чергу те, що вдалося по шести роках праці впорядкувати остаточно бібліотеку Товариства, та пристосовано її вповні до вимог членів-читачів, закупивши майже всі найновіші видання творів, потрібних членам.

Особливу увагу присвятило тепер Товариство справі популяризації імені о. М. Шашкевича. В дні 7. VI. 1931 голова Товариства ім. М. Шашкевича в Золочеві п. д-р Ваньо виголосив для богословів реферат, заохочуючи до пропаганди імені о. Маркіяна. Вислідом праці Виділу в тому напрямі було уладження членами на феріях кількох академій та концертів у честь М. Шашкевича. Справа викупу Білої Гори була постійно на програмі нарад Виділу. На засіданні дня 6. XII. 1931 рішено, щоб Товариство набуло 5 моргів Білої Гори на власність, і в тій цілі заложено окрему щадничу книжку.

Клич “на допомогу Просвіті” не пролунав намарне. Вже 20. III. 1932 передано Т-ву “Просвіта” у Львові суму 342 зол.

Ще не проминула одна збірка, а вже пролунав клич: “Гуцули гинуть — допоможіть!”. І знову за ініціативою Виділу сипляться жертви (130 зол.) Члени-курці перестали курити, а заощаджені гроші за один тиждень зложили, крім звичайних датків, на голодуючих.

Це все надзвичайні жертви; а крім того існує далі Фонд Допомоги Українським Інституціям, і кожний член вплачує туди тижневий даток.

Як колись, так і тепер користає 20 світських студентів з дарових харчів, які чергою відступали члени.

Дня 1. XII. 1931 Президія Товариства взяла участь у св. Службі Божій та в академії з нагоди 30-ліття сецесії українського студентства з львівських високих шкіл.

Заходом Секцій відбулося в діловому році 47 сходин та виголошено 30 рефератів.

На феріях активні члени працювали по читальнях “Просвіти”, кружках “Рідної Школи”, “Соколах”, “Лугах”, вели хори і драматичні гуртки. Їх старанням відбулося 50 театральних вистав, 53 реферати і 33 концерти.

1932-33

В цьому діловому році відбулися ось які святочні сходини: Академія Першого Листопада; 7. XI. Панахида на личаківському кладовищі за душу бл. п. о. М. Шашкевича з проповіддю; 4. II. вшанування пам'яті 15-літніх роковин бою під Крутами; сходини для вшанування пам'яті 20-літніх роковин смерті Миколи Лисенка; святочні сходини, присвячені пам'яті Т. Шевченка.

Для видавання окремого місячника Виділ покликав до життя Видавничий комітет, якого заходом вийшло одно число "Нашої Думки". Виділ покликав також окремий комітет, що зайнявся би зібранням та приготуванням відповідних матеріалів до "Альманаха українських студентів богословії у Львові". В склад цього комітету входили В. Фіголь, Ол. Буць, Яр. Ніжникович і А. Косар, та опісля він змінився, і тепер так представляється: Ол. Буць, Яр. Ніжникович і М. Іжак.

Заходами Богословської Секції відбувся Тиждень католицької преси.

У цьому році Виділ відновив свою гарну традицію відправляти панахиди над могилою Пробудителя Галицької Землі о. М. Шашкевича. З цієї нагоди відчищено надгробний пам'ятник на гроші, передані Виділові о. Віцеректором Ол. Малиновським.

Належить згадати ще про одну позитивну сторінку в житті Товариства, а саме про велику однозгідність та гармонійність у співжитті з другими семінарськими товариствами, т. є з "Братством Входа в храм" та його харитативною Секцією та з кооперативою "Визволення". Це проявлялося передусім у всяких потребах дня, де всі три Товариства виступали спільно і однозгідно. І так харитативна Секція, якій Товариство передало справу дарових харчів для світських студентів, на кожний поклик Товариства спіщила йому з матеріальною підмогою, (10% свого місячного доходу призначила на фонд Білої Гори). Про приязні відносини між Виділом Т-ва і Управою кооперативи "Визволення" свідчить спільне порозуміння в справі видавання скриптів.

1933-34

Чергові Загальні Збори Товариства прийняли м. ін. таку резолюцію: "Студенти Богословської Академії, зібрані на звичайних Загальних Зборах Т-ва "Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича у Львові", уважаючи абстиненцію важним чинником у боротьбі за католицькі ідеали українського народу, рішають, щоб студенти, члени Товариства, здержалися від курення і пиття алкоголевих напиків".

Далі, заходом Виділу переведено дня 29. жовтня 1933 *День національної жалоби й протесту* проти червоного наїзника на східних землях України. В цей день відправлено співану св. Службу Богу, на котрій всі студенти приступили до св. Причастя в наміренні голодуючих. Після св. Служби Божої відбулися сходина для поінформування про страшне положення українців та для заохоти помогти голодуючим. На знак протесту всі перевели в цей день голодівку та грошеву збірку.

Дня 31 жовтня 1933 відсвятковано Листопадову річницю. Була св. Служба Божа зі спільним св. Причастям, а ввечорі святочна

академія, на програму якої зложилися хоріві продукції, промова та деклямація.

Дня 26. XI. відбулася святочна академія в честь св. Свящ. Йосафата, а дня 9. XI., як і минулого року, панахида над могилою о. М. Шашкевича, з проповіддю. Про панахиду було повідомлене громадянство оголошенням у часописах.

Далі, Товариство уладило дня 12. XII. 1933 академію в честь Екцеленції Митрополита Кир Андрія. Академію звеличили своєю приявністю Преосв. Кир Никита, о. Ігумен Климентій Шептицький, Капітула, Ректорат та ОО. і ПП. Професори Академії.

Заходом Господарської Секції (яка постала дня 29. X. 1933) відбувся *Господарський курс*, а старанням Богословської Секції і Марійської Дружини переведено збірку книжок, яких частину вислано до гр.-катол. парохії в Празі, другу до ОО. Редемптористів, і т. д.

На бажання членів створено при Т-ві "Секцію прихильників Рідної Школи".

Суспільна Секція уладила у цьому році "Тиждень дешевої книжки", а на Різдвяні ферії поручила членам пропагувати і розпродувати часопис "Христос наша Сила".

Великою несподіванкою в діяльності Т-ва було урядження Літературно-музичного вечора — стараннями Літературної Секції, при співучасті Музичної Секції. Взагалі треба зазначити, що Літературна Секція в цьому діловому році показала найактивнішою. Її стараннями відсвятковано 120-ті роковини уродин Т. Шевченка.

До великих досягнень у діяльності Т-ва треба зачислити концертне турне хористів — членів Т-ва, з Шашкевичівськими концертами, з нагоди ювілейного року о. М. Шашкевича.¹⁰⁾

I. Часть:

хор:

1. Шашкевич — Матюк: Не згасайте ясні зорі.

2. Реферат — вигол. І. Миронюк.

хор:

3. Кошиць: Ой, на горі пшениченьна; Вітер повіває.

4. Р. Дурбан: Пробудителєві Гал. Землі — декл. З. Нарожнян.

хор:

5. Воробневич: Огні горять; Ф. Колесса: В'язання лемнівських пісень.

II. Часть:

хор:

6. Німанновський: Гуляли.

7. М. Шашкевич: Побратимові— декл. Я. Ніжиневич.

хор:

8. Лисенко: Ой, сів пугач; Людневич: Пою коні; Стеценко: Бурлана.

9. Б. Лепкий: До народної пісні — декл. З. Нарожнян.

Скрипкове сольо арт. Цегельського:

¹⁰⁾ Для цілости подаю тут програму тих концертів:

10. І. Левицький: Мерешна; Р. Придатневич: Нозачок.

хор:

11. Гайворонський: В'язанна стрілецьких пісень; Стеценно: Прометей.

При фортеп'яні п. Б. Перфецький.

Хором, який складався з 16 осіб¹¹⁾, проводив В. Жолкевич. В часі ферій дала "шістнадцятка" концерти в таких місцевостях:

Левандівка (11. VIII.), Гряда (13. VIII.), Замарстинів (15. VIII.), Знесіння (17. VIII.), Підбірці (19. VIII.), Винники (20. VIII.), Личаків (22. VIII.), Клепарів (24. VIII.), Підберізіці (27. VIII.), Миклашів (28. VIII.), Яворів (29. VIII.), гімназія СС. Василянок і Т-во "Зоря" (оба 30. VIII.), Стрий (31. VIII.), Городок Ягайлонський (2. і 3. IX), Духовна Семінарія (27. VIII.), семінарія СС. Василянок на вул. Потоцького, Академічна гімназія у Львові, — та співучасть в концерті в честь М. Шашкевича в Камінці Струмиловій (2. XI.). Крім концертів співав хор п'ять св. Служб Божих і одну панахиду. Не можна не підкреслити щирої та сердечної прихильності місцевих ОО. Парохів, що морально й матеріально причинювалися до успішного переведення цих концертів. Моральний успіх поїздки був великий. Ці концерти хору львівських богословів знайшли свій відгомін і на сторінках нашої преси.¹²⁾

Чистий дохід з концертів призначено на викуп Білої Гори в Підлиссю.

Що справа викупу Білої Гори дійсно лежить на серці членам Товариства, свідчить про те хоч би такий факт, що під час Різдвяних ферій члени зібрали 300 зл. на ту ціль — так, що загальна сума з днем 1. IV. 1943 виносить 1036.82 зол. (перед роком було 168.54 зол.!).

До позитивних сторінок внутрішньої діяльності Товариства належить виготовлення правильників Секцій, розв'язка сплати затягнутих довгів за членські вкладки та зріст числа книжок у бібліотеці.

Перед виїздом студентів на літні ферії, на запрошення Ректорату та заходом Суспільної Секції відбувся курс боротьби з ересями. Викладали о. проф. д-р А. Ішак га п. інсп. В. Кузьмович.

Знов же заходами КАУМ відбулися два реферати, яких ціллю було познайомити членів Товариства з ідеологією та виховною роботою КАУМ. Участь членів на повищих викладах була велика.

Як минулого року, так і тепер робить Виділ Товариства заходи

11) І. тенор: Евген Левицький, Евген Дмитрук, Іван Оленюк, Володимир Янимів.

II. тенор: Остап Стернюк, Іван Миронюк, Ярослав Ніжиневич, Леонтій Борса.

I. бас: Емануїл Кордуба, Вас. Бринявський, Ів. Гаврилюк, Р. Дурбан.

II. бас: Волод. Хома, Дмитро Базюк, Зиновій Нарожняк, Сильвестер Саламон.

Адміністрація спочивала в руках Вол. Фіголя, Мирослава Гориня і Миросл. Харини.

¹²⁾ Дописи і оцінки були поміщені в часописах: Мета з дня 20. VIII., 27. VIII., 10. IX., 17. IX.; Неділя з 13. VIII.; Нова Зоря з 17. VIII.; Діло з 14, 17, 19, 26 і 27. VIII.; Новий Час з 12, 17, 19, 25. VIII.; Нива за серпень, Українське слово з Яворова з 1. IX. 1933 року.

і приготування до поїздки хору з Шашкевичівськими концертами по головніших містах Галичини.

**
*

Ось короткий перегляд восьмилітньої діяльності відновленого Товариства “Читальня українських студентів богословів ім. М. Шашкевича у Львові”. Він показує наглядно, яку корисну працю виконує це Товариство, а також і це, як з року на рік кріпшає розмах його діяльності.

У розвитку кожного Товариства немалу ролю грає також гріш. Майже самотнім джерелом доходів нашого Товариства є членські вкладки. Правда, Товариство користує ще з доходів, що пливають з розпродажу скриптів та з кооперативи “Визволення” — але це все разом мінімальні доходи, а нестача гроша сильно відбивається чи то на стані бібліотеки, чи на тому, що годі передплачувати багато відповідних фахових журналів та часописів. Але все таки члени Товариства розуміють свої обов'язки і стараються підтримувати його також фінансово.

Дотепер Товариство набуло майже всі нові українські видання до бібліотеки, передплачувало доволі багато журналів і часописів.¹³⁾

Хоч семінарський порядок безперечно обмежує діяльність Товариства, — то з другого боку він дає теж немалі користі. Саме середовище семінарського життя має ідеалізуючий вплив та витворює особливу духову атмосферу, а крім того уможлиблює Виділові та самим членам тісний контакт, такий корисний для оживлення гуртової праці.

Другим додатнім чинником, що сильно впливає на розвиток Товариства та дає заохоту до праці, є щира прихильність Всесв. Ректорату. Коли у давніх роках богословам приходилося зводити просто цілі війни за своє Товариство з товаришами інших переконань — то ніні не те, що немає цих труднощів, але є ще велика поміч з боку Ректорату, котрий ні труду, ні коштів не жаліє, щоб лише дати змогу вести розпочате діло.

Під кінець поставмо питання, чи за час своєї 8-літньої діяльності відновлене Товариство хоч частинно сповнило свої цілі?

¹³⁾ Для унагляднення подаю їх спис. Нині одні з них перестали виходити, — а деяких з огляду на брак гроша не передплачується. Богословія, Нива, Поступ, Дзвони, Місіонар, Мета, Неділя, Нова Зоря, Діло, Новий Час, Життя і Знання, Літ.-Наука. Вістник, Кооперативна Республіка, Г. Н. Ч., Сокольські Вісті, Сільський Світ, Студентський Вістник, Ми молоді, Відродження, Боян, Рідна Мова, Рідна Школа, Літопис “Червоної Калини”, Українське Юнацтво, Вогні, Свобода з Унгорода, Prąd, Шлях Маладзі, Криница, Chrystcijańska Dumka, Беларускі вліч, Misje katolickie, Gazeta kościelna, Sodalitas Marianus, Świt, Русни Новини, Homo Dei, Alkoholfrage, Zeitungsdienst, Schönerer Zukunft, Präzides Korrespondenz, Die Fahne Marlens, Oriens і інші.

Замість слів подаємо у відповідь факти. За тих вісім літ члени уладили внутрі Семінарії десятки концертів, академій і свят, присвячених національним подіям і геніям, сотки рефератів на всякі теми, — а під час ферій виголошували неменше відчитів і промов на провінції, та перевели багато люстрацій товариств, підготовляли театральні вистави, концерти, академії та заложили багато товариств у тих місцевостях, де їх ще не було. І це все не була праця переходова, принагідна. Це все ведено в певному напрямі згори до наміченої цілі: дати народові релігійно-національне виховання.

А все те відбувалося і відбувається тихо, без реклами — але постійно, з повним самопожертвуванням та зрозумінням Великої Ідеї.¹⁴⁾

ЧЛЕНИ ВИДІЛУ Й КОНТРОЛЬНОЇ КОМІСІЇ

Т-ва "Читальня українських студентів Богословії
ім. М. Маркіяна Шашкевича у Львові".

1. В ЧАСІ ВІД 25. ІІІ. 1926 — 12. ІІІ. 1927.

а) Члени Виділу:

Голова — Лев Глинка
Секретар — Лев Ващук
Бібліотекар — Кость Стисловський
Скарбник — Роман Чередарчук
Член — Ярослав Раковський
Заступники — Остап Бородайко
Василь Глібовицький
Василь Мармаш

б) Контрольна Комісія:

Василь Костюк
Олександр Мальчинський
Василь Лесюк
Заступник — Віктор Цебровський

2. В ЧАСІ ВІД 12. ІІІ. 1927 — 24. ІІІ. 1928.

а) Члени Виділу:

Голова — Лев Глинка
Містоголова — Василь Глібовицький
Секретар — Михайло Юхнович
Бібліотекар — Любомир Головацький
Скарбник — Василь Додик

¹⁴⁾ Дивись: Світильник Істини, ч. I, стор. 529-532.

Домівкар — Ярослав Чума
Заступники — Микола Андрушко
Софрон Коліда
Осип Боднарчук

- б) Контрольна Комісія:
Д-р Йосиф Бабяк
Василь Костюк
Василь Мармаш
Заступник — Степан Бачинський

3. В ЧАСІ ВІД 24. ІІІ. 1928 — 23. ІІІ. 1929.

- а) Члени Виділу:

Голова — Лев Глинка
Містоголова і бібліотекар — Володимир Кучабський
Секретар — Іван Ключ
Скарбник — Любомир Головацький
Господар — Софрон Коліда
Заступники — Яків Боровик
Микола Думанський
Володимир Миндюк

- б) Контрольна Комісія:

Д-р Йосиф Бабяк
Іван Цимбала
Іван Шулим
Заступник — О. Боднарчук

4. В ЧАСІ ВІД 23. ІІІ. 1929 — 15. ІV 1930.

- а) Члени Виділу:

Голова — Іван Гриньох
Містоголова — Володимир Сеньківський
Секретар — Федір Давидюк
Бібліотекар — Володимир Ганкевич
Скарбник — Омелян Івасик
Господар — Юліян Микитин
Заступники — Михайло Ковальчук
Яків Мостюк
Михайло Головацький

- б) Контрольна Комісія:

Софрон Коліда
Володимир Кучабський
Яків Боровик
Заступник — Андрій Трач

5. В ЧАСІ ВІД 15. IV. 1930 — 7. V. 1931.

а) Члени Виділу:

Голова — Володимир Кучабський
Містоголова — Микола Дядьо
Секретар — Степан Серкез
Бібліотекар — Юрій Процюк
Скарбник — Михайло Ковальчук
Господар — Семен Черниш
Заступники — Володимир Слоневський
Іван Яремін
Володимир Королюк

б) Контрольна Комісія:

Іван Ждан
Евген Король
Іван Мацієвич
Заступник — Володимир Фіголь

6. В ЧАСІ ВІД 7. V. 1931 — 7. V. 1932.

а) Члени Виділу:

Голова — Микола Дядьо
Містоголова — Володимир Фіголь
Секретар — Іван Мацієвич
Бібліотекар — Ярослав Ніжникевич
Скарбник — Семен Черниш
Господар — Юрій Процюк
Заступники — Петро Пастух
Володимир Стецюк
Андрій Сікора

б) Контрольна Комісія:

Евген Король
Володимир Королюк
Михайло Сопуляк
Заступник — Олександр Буць

7. В ЧАСІ ВІД 7. V. 1932 — 12. III. 1933.

а) Члени Виділу:

Голова — Микола Дядьо
Містоголова — Володимир Фіголь
Бібліотекар — Тома Барияк
Михайло Головацький
Скарбник — Мирон Іжак
Господар — Емануїл Кордуба
Заступники — Йосиф Галиш

Іван Любович
Антін Косар

б) Контрольна Комісія:

Іван Миронюк
Михайло Сопуляк
Володимир Тарнавський
Заступник — Роман Мельник

8. В ЧАСІ ВІД 12. III. 1933 — 1. IV. 1934.

а) Члени Виділу:

Голова — Володимир Фіголь¹⁵⁾
Містоголова — Олександр Буць
Секретар — Антін Косар
Бібліотекар — Осип Галиш
Скарбник — Іван Головацький
Господар — Євген Антонович
Заступники — Сильвестер Саламон
Михайло Головацький
Іван Лещишин

б) Контрольна Комісія:

Емануїл Кордуба
Володимир Тарнавський
Роман Мельник
Андрій Шекерик-Доників

9. В ЧАСІ ВІД 1. IV. 1934 РОКУ:

а) Члени Виділу:

Голова — Олександр Буць
Містоголова — Осип Галиш
Секретар — мгр. Микола Збир
Бібліотекар — Андрій Козак
Скарбник — Мирослав Лазарук
Господар — Ізидор Борецький
Заступники — Роман Ґеник-Березовський
Ярослав Легінь
Конст. В. Жултанський

б) Контрольна Комісія:

Михайло Головацький
Микола Бучко
Іван Головацький
Заступник — А. Бучацький

¹⁵⁾ До дня 1. IX. 1933 головою був В. Фіголь. Від Надзвич. Загал. Зборів з дня 3. XII. 1933 вибрано головою Олександра Буця.

Праця Читальні в роках 1934/35-1939 і від 1941/42 до 1944/45

Брак архівальних матеріалів не дозволяє більше написати про працю Читальні в роках 1935-1939 і 1941/42-1944/45.

В 1935 році виділ Читальні очолив Антін Косар. (Диви світлина: Світильник Істини, ч. I, стор. 666 і 667).

В 1936 році виділ Читальні очолив Андрій Козак, а в році 1937 Андрій Турчин. (Диви світлина: Світильник Істини, ч. I, стор. 675).

Про працю Читальні дещо згадує Андрій Турчин в своїх споминах: Диви Розділ: С п о м и н и. “Так якось воно складалось...”

... “Загал богословів був позитивно наставлений до громадянської праці, патріотичний. Очевидно, що були й студенти, яких суспільні справи мало цікавили, але число їх було дуже мале. Серед суспільно наставлених студентів були різні групи, які були віддзеркаленням нашого зовнішнього світу, з поминенням радикальних лівих елементів. Найсильнішу з тих груп при кінці моїх студій творили студенти, що симпатизували з проводом світських студентів. Промовляли до нас, молодих босословів, не так їхні гасла, як їхній глибокий патріотизм, ідеалізм, відданість народній справі та повна посвята. До цієї групи богословів належав і я.

Перед Загальними Зборами нашого товариства в 1937 р. виставлено було два списки кандидатів до Виділу товариства. Кандидатом на голову на списку, приготуванім дотеперішнім головою, нині вже покійним Андрієм Козаком, був мій симпатичний колега А. Б., а кандидатом на другім списку був я, дотеперішній заступник голови. На оба списки дав свою згоду о. Ректор, хоч волів би, як мені здавалось, щоб я не був кандидатом. Відчув я це вже по Загальних Зборах. При найближчих відвідинах почув я: “Ну, що ж, брате, ви є головою!” “Та так якось воно склалось. Я не сподівався, що о. Ректор погодяться на мою кандидатуру” — відповів я. “Ну, а що ж я мав зробити?” — сказав о. Ректор, натякаючи тим на пошанування ним свободи виборів та автономію нашого товариства, до праці в яким він нас закликав.

Треба сказати, що застереження о. Ректора проти моєї кандидатури були оправдані. Ставши головою товариства, я, в порозумінні з деякими членами Виділу, але потайки від о. Ректора, впровадив наше товариство до Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП), який у 1933 р. перебрав частину завдань Центрального Союзу Українського Студентства. Ми платили членську вкладку й наші представники мали право участі в конгресах СУСОП. У березні 1939 р., коли я вже був абсолювентом, двох наших делегатів —

мого доброго колегу, також абсолювента, Івана Галему (згинув трагічно в часі війни) і, як мені здається, студента Охримовича арештовано разом з усіма іншими учасниками VII. Конгресу СУСОП, але, на щастя, це не мало жодних злих наслідків для Богословської Академії.

Щоб надати товариству деякої авреолі, а рівночасно мати більше відваги просити дозволу на переведення деяких плянів (напр., поїздки хору в часі вакацій для придбання грошей на дальший викуп Білої Гори, тощо), ми надали грамоти почесного членства нашому улюбленому Митрополитові, о. Ректорові та першому голові відновленого товариства — о. доц. Левові Глинці. Грамоти ці виготовив наш мистець Святослав Гординський. Він також оформив табльо абсолювентів мого року, малюнки якого відзначували п'ять ювілейних дат з нашої історії, а саме — хрещення України (на тему хрещення нашого народу я виготовив проповідь на гомілетичнім семінарі, яку опісля виголосив у рефектарі в часі обіду), повстання Хмельницького, звільнення від панщини в 1848 р., оснування “Просвіти” та Листопадовий зрив. (Диви “Світильник Істини” ч. I, стор. 617).

Що р о к у “Читальня українських студентів богословії ім. М. Шашкевича” влаштувала святочну академію з нагоди річниці Листопадового зриву, на якій кожночасний голова товариства мав святочну промову. Промову треба було предложити о. Ректорові до апробати з огляду на характер академії, політичні обставини й запрошених гостей. Промову в 1937 р. мав мати я, як голова товариства. Деякі речення моєї промови були віддзеркаленням мого молодечого світосприймання і їх о. Ректор радив замінити. Але мені тоді виглядало, що змінена промова не зробить так доброго вражіння, як оригінальна, а крім того мало вже було часу, щоб промову перероблювати. Промовляючи з пам'яті, я виголосив свою промову майже без змін, чим наразився на невдоволення о. Ректора, висловом чого була заборона зробити традиційний знімок усіх виконавців академії.

В році 1938/9, виділ Читальні очолив Петро Олійник (розстріляний гестапом в Києві разом з Іваном Рогачем, секретарем президента Карпатської України, о. Августина Волошина, колишній студент Богословської Академії (Диви світлина: “Світильник Істини”, ч. II, стор. 615).

В році 1941/42 виділ Читальні очолив голова Володимир Дорош. (Диви світлина: “Світильник Істини”, ч. I, стор. 623).

3. Українська Студентська Громада Богословів (УСГБ) в Українській Католицькій Духовній Семінарії на чужині в Гіршбергу і Кулемборгу

Чомусь богослови Української Католицької Семінарії не йшли слідами богословів Духовної Семінарії і Богословської Академії і не назвали свого товариства “Читальнею Українських Богословів ім. М. Шашкевича”, а назвали “Українська Студентська Громада Богословів” (УСГБ). Докладніше про працю цієї Української Студентської Громади Богословів не знаємо. Можливо, що децю більше про її працю написано в Альманасі, який, на жаль, не появився через нестачу потрібних фондів. Також не відомо, де і хто має ці матеріали, і було б великою шкодою, коли б він не появився, про це повинні подбати колишні студенти і абсолювенти тієї Духовної Семінарії..

Короткий уступ про працю Української Студентської Громади Богословів п. заголовком “Студентське життя” помістив о. Орест Ф. Купранець, ЧСВВ: “Духовне Вогнище на Скитальщині: Українська Католицька Духовна Семінарія Гіршберг-Кулемборг”. Рим 1975 — Торонто, стор. 120-122.

Вже з приїздом перших кількох студентів виринула гадка заснувати в Семінарії студентське товариство, в якому студенти мали б змогу вправлятися в організаційному житті, проявити свої громадські здібності, як теж через товариство нав'язати й підтримувати тісніші зв'язки з організованим українським чи загально-католицьким студентством. У лютому 1946 року створено ініціативний гурток, який мав підготувати ґрунт для оснування Української Студентської Громади Богословів (УСГБ), бо так намічено назвати цю організацію. УСГБ офіційно засновано на загальних зборах студентів Семінарії в Гіршбергу 31. III. 1946 року, на що Ректорат дав свою згоду.

УСГБ працювала через увесь час існування Семінарії. Працю УСГБ виконувано в кількох секторах, а саме в: культурно-освітньому, мистецько-імпрезовому, видавничому, коперативному, бібліотечному і спортовому. Всі сектори виявили в загальному доволі широку діяльність.

Управу УСГБ вибирано кожного року на загальних зборах. Куратора УСГБ, яким завжди був один із професорів, назначував сам Ректорат.

Нав'язавши зв'язки з ЦЕСУС-ом УСГБ увійшла в ЦЕСУС, як складова клітина, тим самим включаючи себе в ряди організованого українського студентства. Від ЦЕСУС-у приїжджали представники до УСГБ, щоб контакт був тісніший і співпраця йшла краще. Були теж спроби збоку товариства “Обнова” приєднати УСГБ до співпраці, що було зовсім логічним, бо “Обнова” — як католицька організація — могла сподіватися, що організація католицьких студентів піде з нею на співпрацю. Однак так не сталося, бо студенти в загальному не сим-

патизували з тодішнім проводом “Обнови”, який мав виразну закраску одної з українських політичних партій. До речі, це був мильний погляд богословів, бо “Обнова” — як католицька організація — таки мала католицький характер, а кожному вільно було мати свої приватні політичні переконання. УСГБ проте не відмовилася була стати до хвилевої тіснішої співпраці зо Студентською Громадою Богословської Академії Української Автокефальної Православної Церкви у Мюнхені, яка прислала була свого представника в Гіршберг для переговорів щодо взаємного порозуміння, щоб на загальному з’їзді ЦЕСУС-у спільно репрезентувати християнський фронт.

Особливих, чи радше офіційних, зв’язків із чужинецькими студентськими організаціями УСГБ не мала, крім того хіба, що питомці-пластуни брали участь у двох міжнародних пластових “Джемборі”, а саме в Парижі і Швейцарії. У Голляндії студенти брали участь у голляндсько-індонезійському з’їзді католицьких студентів, який відбувся в Католицькому Студійному Центрі при монастирі ОО. Августинців у Кулемборгу.

З виїздом Семінарії до Голляндії безпосередні зв’язки з українським студентством припинилися, так що треба було обмежитися тільки до листовного зв’язку. Одинокю більшою зустріччю УСГБ з українським студентством був приїзд українських студентів з різних країн Європи на міжнародний конгрес “Пакс Романа” в 1950 році, що відбувався тоді в Амстердамі. Студенти були гостями Семінарії в Кулемборгу, звідки їздили на конгрес в Амстердамі. Студенти мешкали в семінарійному приміщенні, а студентки у голляндських католицьких монахинь. Завдяки богословам студенти-гості мали змогу ближче познайомитися з Голляндією. З тієї нагоди влаштовано в Семінарії “Студійні дні”, яких метою було поглиблення церковно-релігійного знання і світогляду студентів. Доповіді виголосили професори та студенти.

Крім УСГБ існувала ще друга студентська організація, але вже з чисто релігійним характером — “Братство Входу в Храм Пресвятої Богородиці”, яке засновано на взір того, яке існувало у Львівській Богословській Академії, що йому дав початок о. Ісидор Дольницький. Це Братство поклало собі за основне завдання: плекати й поглиблювати релігійну думку, а особливо розвинути побожність до Пречистої Діви Марії. Кожного місяця відбувалися правильні братські сходини, на яких один із членів виголошував доповідь на релігійну тему. З надзвичайних релігійних практик Братства, що не мали нічого спільного зо загально-семінарійними, але були виключно “братськими”, треба згадати: спільну вервицю і надзвичайний загальний іспит совісти кожної четвертої неділі місяця, під час якого голова Братства відчитував уголос поодинокі пигання, над якими члени по декілька хвилин призадумувалися. З великою врочистістю відзначувано сам братський

празник Входу в Храм Пресвятої Богородиці, в яке то свято віддавано себе в особливішу опіку Небесної Матері.

Члени семінарійного “Братства Входу” приготували були матеріяли на Альманах, що мав мати около 250-300 сторінок друку, однак через нестачу потрібних фондів він ніколи не появився, як теж зладили з німецької мови переклад книжки “Поява Божої Матері в Фатімі”, який теж залишився в рукописі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Д-р Павло Сениця: Світильник Істини ч. I. Джерела до Історії Української Богословської Академії у Львові 1928-1939-1944. Розділ XVII: Організації студентів-богословів Богословської Академії, стор. 501-536; ч. II, стор. 392-439. (Голоси преси про організації студентів-богословів Богословської Академії).

Ілько Кузів: Короткий погляд на історію Читальні Руської Духовної Семінарії у Львові. Передруч з Діла 1900, стор. 6-22.

Ярослав Левицький: Львівська Духовна Семінарія в літах 1897-1901. Львів 1901.

Олександр Сушно: Альманах руско-українських богословів. Львів 1902. стор. 198.

Антін Стельмах: Альманах Українських Богословів. Львів 1914. Сторінок 293.

Василь Мельник: Альманах Українських Богословів. Львів 1923. Накладом Організації Українських Богословів Львівської і Перемиської Дієцезії. Сторінок 149.

Альманах Українських Богословів, виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Катол. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. Львів 1934, сторінок 144.

VII. РОЗДІЛ

ІНАВГУРАЦІЙНІ ВИКЛАДИ

о. проф. д-р Микола Конрад

ЗАКОН ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ*)

Коли роздумую над розвитком людської думки, то мені ввижається малий цікавий хлопчина, в якого на устах самі питання: Що це? Звідки воно? Чому? І ось одного разу довідується він, що весь зорями тканий небосклін спирається на чудових золотих стовпах. Хлопчина з місця рішається: він мусить їх побачити, діткнутися і глянути хоч дрібку за небесну завісу. Дарма, що це далеко, дарма, що на шляху важкі жахом проймаючі страхіття, що те йому не під силу. Він вижидає догідної хвилини, — і ось, коли над заходом забагряніє сонце під вечірній сүмерк, наш хлопчина мандрує туди,.. туди, ген-ген до золотих стовпів.

Той хлопчина, це ніхто інший, а наша думка, це людський розум, що жагуче намагається пізнати правду. Він не вдоволяється дослідями поодиноких явищ, а рветься збагнути цілість буття-життя з його причинами. В своїй цікавості не зупиняється він на безпосередніх причинах, а хоче відкрити й зглибити найдальші, остаточні, найвищі рації світових явищ, дійти до золотих стовпів правди й певності і таким способом витворити собі найзагальніший і синтетичний погляд на світ.

Наука, що природним світлом розуму досліджує найглибші, остаточні причини явищ буття й життя, зветься філософія. Вона є синтезою і вінцем людського знання, набутого природними силами пізнання.

Філософічна думка у своєму розвитку впродовж численних століть, а то й тисячоліть, прибирала різні форми, хиталася то в один бік, то в другий, творила різні системи й школи, проходила різні фази й стани свого розвитку.

Самохіть насувається питання, чи в тім розвитку філософічної думки є якась правильність, чи в тій “мандрівці до золотих стовпів” є вже протоптані стежки й дороги, коротко кажучи, чи є якийсь закон історичного розвитку філософії. Відповідь на це питання — це якраз предмет сьгоднішнього інавгураційного викладу.

*) Інавгураційний виклад на відкритті анад. року 1935/36 в Грено-Нат. Богословській Академії в дні 13 жовтня 1935 р.

Грено-Католицьна Богословська Академія у Львові в третьому трюохлітті свого Існування 1934-1937, Львів 1941, стор. 18-29.

В старинних часах про закон розвитку філософії не знали і не усвідомляли його собі навіть самі історики філософії.

Аристотель, Секст Емпірик, Діоген, Ляерцій і інші пишуть історію філософії, не добачаючи в її ході ні ладу, ні правильности. Головну ролю грає у них хронологічний порядок, у яким повставали філософічні системи.

В новітніх часах навпаки, в існування такого закону не сумніваються, а то тому, що замітили чималу правильність у розвитку філософічної думки.

Деякі вчені думають, що історія філософії навіть не була б наукою, якщо б не брала правильности того ритму людської думки під увагу. Що більше! Новітня ідеалістична німецька школа має навіть у своїй логіці готові трихотомічні, апріорні правила, в яких всякій історії, цебто і історії філософії слід вміститися. Гегель вияснював історичний хід філософічної думки апріорним логічним процесом, за поміччю тези, антитези й синтези. Для нього основою історичного світового процесу й розвитку філософічної людської думки є розум, що переходить еволюцію діалектичним процесом до щораз більшої досконалости. Знання й буття, на його думку, ідентичні, а історія світу — те ніщо інше, як здійснена логіка.

Одначе, як слухно завважує Шwegler у своїй “Історії філософії”¹⁾, той погляд годі виправдати як засадничо “a priori”, так і ствердити історично “a posteriori”.

“Історію — пише він — творять люди, що є свобідними особами, які проявляють генетично вільну ініціативу, і хоч підлягають деяким обмеженням і впливам середовища, часу, обставин, традицій, то проте свобідна воля не дасться звести до простого й німого числа та конечностей. Історія — це хіба щось куди інше, як математичний уклад, як комбінація, що її можна заздалегідь точно згори обчислити.

Тому й в історії філософії не може бути мови про апріорну будову фактів; а факти не можуть служити як приклади до готової і вже згори устійненої схеми. То ж не можна в історії взагалі, а тим більше в історії філософії, мріяти про якийсь апріорний закон, що в’язав би людську свобідну волю в залізні карби конечности”.

Хоч людську свободу годі здетермінувати, то проте, слідкуючи уважним оком за цілістю історичного розвитку філософії, на тлі безконечної різноманітности, змінливости, химерности й припадковости різних філософічних систем, можна добачити деякі постійні риси, наче правильні струми серед бурхливого океану людської думки.

Ця правильність, що її помічаємо в історичнім розвитку філософії, домагається існування якогось своєрідного закону. Генези того закону слід шукати в тому, що всім людям є своєрідне, спільне, по-

¹⁾ Albert Szwegler, Historia filozofii. Warszawa 1863. § 1.

стійне статичне, а тим є людська природа в собі та її сили пізнання, а саме, змисли й розум.

В природі душі, в її конструкції та в її вроджених інтуїціях лежить основа для цілого нашого пізнання, як остання інстанція певности в пізнанню (через свою логічну й психологічну евіденцію, наглядність), як творча причина всіх понять, підсвідомих ірраціональностей і почувань, як форма реакції цілої психічної природи. “Як деревина має свій корінь у землі, подібно й наша свідомість має свій “корінь” у душі”²⁾. З її сфери, наче з коріння, виростають наші сили пізнання.

Змислами оглядаємо речі в їх одиничності й чисельності, вони обмежені на теперішність і конкретність. Розумом відносимося до їх інтенціональної одності й загальності так щодо часу, як щодо предметів.

Змисли творять собі зображення *necessitate naturae*; вони не можуть інакше реагувати на зовнішні предмети, як *hic et nunc* реагують. Але розум творить собі поняття свобідно; він застановляється над предметами рефлексійно, відкриває, абстрагує природу предмету від індивідуальности предмету то з цього, то з того боку, критикує, переводить аналізу й синтезу і може змінити свої поняття про один і той сам предмет, словом, переступає межі змислів.

Розум може схопити всяку можливу форму буття, можливе й дійсне, матеріальне й духове, скінчене й безконечне, умовне, причинове; він може представити інтенціонально те, що давно було, або чого ніколи не було, або щойно буде.

На тій сфері людської природи та устрою пізнавальних її сил є три головні позитивні можливості в історичному розвитку філософії.³⁾

Раз може взяти верх змислове пізнання, а тоді людина займатиметься здебільша матерією; вона не підійметься поза сферу змислових вражінь і зображень і або не добачить, що в глибині її духа світять ідеї, або, зачаджена матеріялістичними міязмами, заперечить існування духа поза тілом; тоді філософія піде в напрямі емпіричним, що веде до всякого роду сенсуалізму і кінчає матеріялізмом.

Іншим разом візьме верх розумове пізнання, а тоді філософія знехтує змисли, уважаючи їх свідоцтво обманом, заклепиться у самім розумі, логічні поняття перетворить в реальний Абсолют і скаже, що лиш ідея є буттям; тут джерело ідеалістичних напрямів, що кінчаються пантеїзмом.

Одначе можлива й третя евентуальність, а саме, що змислове й розумове пізнання згармонізується на тлі сфери людської природи

²⁾ Г. Ностельник, Три розправи пізнання, Львів 1925, стор. 43.

³⁾ Morawski, Filozofia i jej zadanie. Kraków 1899, стр. 23 і наст.

відповідно до своєї природної вартості, доцільності й функціональності, а тоді постає синтеза емпіризму і ідеалізму, посередній, синтетичний напрям, у яким філософія шануватиме “права” зміслів і розуму, щоб за їх спільною поміччю й співпрацею пізнати правду. Тоді наше знання не обмежиться до “феномену”, але досягне й самий “ноумен”. Емпірія буде точкою виходу, фундаментом, а міркування, розумування — будовою. В тому випадку філософія визнаватиме епістемологічний дуалізм, буде реально відрізняти матерію від духа, світ емпіричний від світу ідей. Синтезою її буде ідеальна одність в багатості річей.

Вряди-годи може бути врешті ще й четверта евентуальність, а саме тоді, коли людина не довіряє ні зміслам, ні розумові й шукає іншого джерела пізнання або в Божій Об’яві, і тоді філософія перейде в теологію, або в безпосередній контемплативній, ірраціональній сполуці, наче в злиттю з божеським буттям, тоді філософія піде шляхом містицизму, або зневірившись взагалі у спроможу пізнати дійсність, скотиться до матеріалістичного або ідеалістичного скептицизму.

Скептицизм властиво вже не є ніяким позитивним філософічним напрямом, а радше є його негациєю.

Містицизм можна звести або до напрямку крайно ідеалістичного з пантеїстичними нахилами або до інтуїціонізму людської природи, або до якогось роду ідеалістичного скептицизму.

Отже треба прийняти, що головними позитивними напрямками історичного розвитку філософії є емпіризм, ідеалізм і посередній емпірично-ідеалістичний напрям, згідний з людською природою та її здоровими інтуїціями.

Насувається питання, чи людська філософічна думка конечно мусить перейти всі три фази свого розвитку в якомусь згори означеному чергуванні.

Про безумовну конечність в ділянці діяльності людського свідного духа не може бути мови. Одначе, зваживши спільне джерело всіх тих проявів духа в цілості історичного розвитку філософії, а саме людську природу та вроджені властивості пізнавальних її сил, треба прийняти, що ті три головні позитивні напрями із своїми відхиленнями й хитаннями мусять чергуватися з моральною конечністю.

Насамперед, говорячи загально й відповідно до вимог людської природи, першенство матиме емпіричний напрям, бо змісли починають діяти в людині скоріше й наглядніше, як розум.

Коли цей напрям дійде до крайності і викличе опозицію і реакцію, тоді філософія перекидається у противний напрям, себто ідеалістичний, як його антитеза.

Цей знову, коли зігнорує вроджені інтуїції людської природи і зробить у своїх міркуваннях вражаючі похибки, збунтує проти себе здоровий розсудок (розум) і викличе третій напрям, який, користаю-

чи з похибок попередніх напрямів, піде безпечніше посереднім шляхом до золотих стовпів правди й певности.

Але й цей напрям серед хаосу понять і людських почувань і пристрастей скоріше чи пізніше захитається, перехилиться на один або другий бік, або зневіриться у вартість своїх пізнавальних сил і знову повториться в різних оформленнях і системах цей сам процес історичного розвитку філософії.

Безперечно, що серед гри історичних подій особистої свободи людей мусять бути в чергуваннях відхили й виїмки з поданого правила.

Деколи впродовж довгих літ лише крайні напрями змагаються між собою, а посередня правда піде в забуття.

Іноді посередній напрям панує спокійно цілі століття і збагачує філософію.

Буває й так, що він захитається, подається назад або попаде в мертвецьку стагнацію.

Однаке серед заколоту випадковости й довільности завжди зберігаються сліди і впливи вище згаданих трьох головних напрямів під кермою закону історичного розвитку філософії, спертого на людській природі.

Ті апіорні міркування про розвиток філософії та його закон потверджує досвід "a posteriori".

Історія філософії промовляє вповні за нашою тезою. Свідоцтво історії філософії тим більше для нас вартісне, що європейська філософічна думка немов три рази зачинала свій розвій наново, а то в старині, середньовіччю і нових часах, а мимо тих перерв і самостійности розвитку в кожній епосі бачимо зовсім подібний процес розвою філософічної думки. Полишаю задля браку часу історичний процес розвитку старинної філософії далекого Сходу, де могли б ми найти рівно ж потвердження нашої тези.

Киньмо оком бодай з лету птаха на розвиток європейської філософії.⁴⁾ Починається вона в грецьких кольоніях старшою йонською школою або т. зв. групою старших фізиків на чолі з Талесом. В ній бере верх емпірично-матеріалістичний напрям з гілозоїстичними поглядами, що їх плекають теж Анаксимандер і Анаксимен та в огляднішій формі Геракліт.

Молодші філософи природи: Емпедокль і Анаксагор підіймаються вище, перехилюються почасти в бік ідеалістичний, приймаючи крім матерії ще якісь нематеріальні сили: перший "любов і ненависть", а другий — розум. Але в тій школі молодших фізиків бере верх крайне-матеріалістичний напрям під проводом атомістів: Левкіпа й Демокрита.

Побіч тієї школи майже водночас постає італійська школа пітагорейців, що приймає напрям ідеалістичний і кінчається математичним пан-

⁴⁾ о. Др. М. Конрад, Нарис історії старинної філософії, част. II. Львів 1934.

теїзмом. Пітагор розуміє всесвіт, як ідеальне число, або радше гармонію чисел, що вилонюється з божеської монади; він нехтує змісловим пізнанням як обманом; навчає, що все випливає з монади та врешті після цілої низки безчисленних мандрівок і метампсихоз все поверне до тієї монади та зіллється з нею.

Деякі з учнів Пітагора, шукаючи за емпіричною Монадою, зблизилися до атомістів і перейшли до табору матеріалізму.

Але бистрий елеатський Ксенофан висновує з теорії вчителя чистий ідеальний пантеїзм; доказує на принципах пітагореїзму, що ніщо не постає, але все, що існує, є вічне, та що свідoctво наших зміслів про многість річей є оманною, бо все, що існує, є одним і тим самим буттям, себто богом.

Від Ксенофана починається елеатська школа, властива наслідниця ідеалізму Пітагора.

Наслідники Ксенофана: Парменід, Меліссос і елеатський Зенон цю саму думку логічно розвивають і творять систему ідеалістичного монізму, що в своєму змісті мало що різниться від модерного гегеліянства. Зенон з погордою до оманного феномену посунувся до заперечення дійсности видимого світу, скотився до акосмізму, що його в модерній філософії відновив Берклі.

Оба ті напрями: крайно матеріалістичний і крайно ідеалістичний зродили скептицизм і софістику.

Тоді виступає Сократ, філософ здорового розуму і природи інтуїцій, і започатковує третій посередній напрям, синтезу емпірії і розуму.⁵⁾

Сократівські учні діляться його духовим дідицтвом. Одні з них, пірроністи, бавляться його діалектикою і повертають до скептицизму. Другі, мегарійці, вдивляються в ідеалістичні погляди Сократа, творять систему ідеалістичного пантеїзму. Інші, як киринейці та циніки, зводять його моральні засади до матеріалістичного і ідеалістичного безглуздя.

Два лише мужі, пройняті високими думками Сократа, творять вищі сократівські школи; насамперед Платон, а дещо пізніше Аристотель. Оба стоять на ґрунті Сократа, але Платон хилиться до ідеалізму, легковажить емпірію, перебільшено відокремлює духа від матерії. Аристотель навпаки, погоджує емпіризм з ідеалізмом і творить посередню систему поміркованого реалізму.

Політичні події, які заіснували в Греції при кінці IV-го століття, а саме утрата грецької незалежності в битві під Херонеею, усунувають в тінь філософічних клясиків.

Наступає декаденція філософії. Сократівська філософія щораз більше збочує з властивого шляху інтуїцій людської природи, з пря-

⁵⁾ Idem, Нарис історії старинної філософії, част. III. Львів 1935.

мого шляху до “золотих стовпів”, до крайніх напрямів матеріалізму Епікура й пантеїзму Евкліда з Мегари, а в висліді кінчає, подібно як передсократівська філософія, скептицизмом Академії за Аркесилея й Карнеада.

Пантеїзм серед тодішнього грецького громадянства, зараженого моральним матеріалізмом, не міг довго вдержатися в своїй чисто ідеалістичній постаті. Він прийняв деяку поволоку матеріалізму в стоїцизмі, однак, ще зберіг головні свої ідеалістичні ціхи і змагався з епікуреїзмом.

Незабаром оба ті напрями переносяться до Риму.

Рим, як все інше, так філософію бере з практичного боку. У філософічних системах звертає увагу головню на моральні основи. Як довго стоїть римська республіка і з нею зберігаються сліди давньої суворости обичаїв, дужість характеру, — стоїцизм домінує. З упадком республіки наступає упадок римських обичаїв і характеру і бере верх епікуреїзм. Сенека і Епіктет — то ясні, але і останні блиски згасаючого світла стоїцького ідеалізму.

Тим часом сповнилася надія народів, зійшов з неба Той, за приходом Якого тужила вселенна, тужив сам Сократ.⁶⁾ “Предвічне Слово сталося Тілом і замешкало між нами, повне ласки й правди; і з повноти Його ми всі прийняли”.⁷⁾

Не міг устоятись розповсюджений між поганами матеріалістичний епікуреїзм супроти ясного блиску високих християнських ідей. Але на поле бою з християнством виступили два ідеалістичні пантеїзми: жидівський і поганський. Перший з вождем Філоном, в синкретичній грецько-жидівській філософії, другий на чолі з Плотиним в неоплатонізмі. Під їх вплив підпали навіть деякі релігійні, християнські секти докетів, гностиків, маніхеїв тощо. Але рішуча оборона християнського світогляду, піднята св. Отцями і апологетами, не дала поширитись еретичним блудам на цілу Церкву.

Тим часом з наїздом варварів у страшнім катаклізмі занепадає ціла тодішня культура. На чотири століття вривається розвій філософії.

Щойно в половині середньовіччя починає підноситись філософія в трьох головних осередках: арабська в Багдаді, жидівська в Кордові, християнська на дворі західніх цісарів.

І знов же появились подібні головні напрями історичного розвитку філософії, що ми їх пізнали в старинній історії грецько-римської філософії.

Арабська філософія розвивалась в двох напрямках, а саме: ідеалістично-раціоналістичнім, на підставі аристотелізму під проводом Аві-

⁶⁾ Апольогія, II.

⁷⁾ Єванг. св. Івана, I.

ценни, Аверроеса, і матеріалістично-атомістичним в мотекалемінській школі.

Жидівська філософія спочатку підпадає під вплив Філона і первісних кабалістів з напрямом ідеалістичного пантеїзму з неоплатонськими еманациями, а опісля під вплив посереднього напрямку аристотелівсько-арабської філософії під проводом Мойсея Маймоніда.

В пізнішій середньовіччю розвивається християнська філософія також в трьох головних напрямках.

За Івана Скота Ерінгени в палятинській школі на дворі Карла Лисого прямує вона по шляху найкрайнішого ідеалістичного неоплатонського пантеїзму.

Опісля за Генриха з Оксерри і славного Росцеліна пантеїзм викликає реакцію, і філософія переходить до емпіричного напрямку у формі номіналізму.

Проти номіналізму постає під проводом Вільгельма де Шампо (Шампраух) крайній ідеалістичний реалізм з нахилом до пантеїзму.

Аж врешті започатковує св. Анзельм посередній напрям в боротьбі проти емпіричного номіналізму й пантеїстичного реалізму, який під проводом Петра Ломбарда, Бонавентури, св. Томи з Аквіну, Івана Дунса Скота і інших розвивається блискуче, перемагає крайні напрями і відзначає золотий вік розцвіту схоластики.

Але вже в XIV столітті, коли схоластиці забракло гідних представників, знову появляються з одного боку нові Оккамівські номіналісти, з другого крайні реалісти.

В XV-ому і XVI-ому столітті проти схоластики виступають рішуче гуманісти й протестантські реформатори і зривають з нею.

Настають новітні часи. Зароїлися невдалі спроби модерної філософії. Заблисли на короткий час, наче вулканічні вибухи, старинні, грецькі системи із всіма їх напрямками — і незабаром згасли.

На їх стверділих ляхах, наче Єремія на згарищах Єрусалиму, появляється батько новочасної філософії Декарт і з гевристичним гаслом: "Cogito, ergo sum" започатковує її з нахилом до ідеалізму. З другого боку Бекон кладе методичні основи для емпіризму.

З декартизму родяться ідеалістичні напрями окказіоналізму Гейлінкса, онтологізму Малібранша і пантеїзму Спінози. З беконізму — матеріалістично-суспільний натуралізм Гоббса і релігійний натуралізм Герберта.

Ті напрями чергуються, змагаються та прибирають різні оформлення.

В Німеччині бере верх ідеалізм під проводом Ляйбніца, що зображує всесвіт, як гармонію думаючих монад.

У Франції Малібранш поширює ідеалістичний онтологізм з нахилом до пантеїзму.

Перебільшений французький ідеалізм викликає в Англії реакцію Льюкка, якого емпіризм переходить під впливом Берклі до акосмізму, під впливом Юма до скептицизму, під впливом Конділяка до сенсуалізму та врешті під впливом Гельвеція до цинічного матеріалізму енциклопедистів.

Кант підіймає невдалу спробу погодити емпіризм з ідеалістичним раціоналізмом.

Кантизм зроджує ідеалістичний пантеїзм великих німецьких ідеалістів Фіхте, Шеллінга й Гегеля. Гегелізм поширюється по цілій Європі. Але вже в другій половині XIX-го століття бере верх матеріалізм і ріжнородні позитивістично-мінімалістичні напрями.

З другого боку появляється максималістична реакція, яка щораз то ближче й ближче посувається з відродженням метафізики і поширенням неореалізму Франца Brentana до посереднього напрямку у формі неосхоластики.

В тому короткому огляді історичного розвитку європейської старинної, середньовічної і новітньої філософії я доказав тезу *a posteriori*, що дійсно існує закон історичного розвитку філософії, який проявляється в трьох головних позитивних течіях: емпіризму, ідеалізму та їх синтези.

Історія свідком, що найблагороднішим впливом на людське життя втішалися посередні, синтетичні напрями, які найбільше відповідають вимогам дуалістичної людської природи, зложеної з тіла й духа, і були немов веселкою по грізних буревіях емпіричних і ідеалістичних напрямів, що ширили хаос і спустошення.

Закон розвитку філософії можна би зобразити графічно в виді геометричного кута. Рамена того кута це два розбіжні напрями: емпіризм і ідеалізм. Вершок кута — це філософічний дуалізм, синтеза поміркованого емпіризму і ідеалізму, він лучить оба рамена. Незамкнене поле кута — це образ скептицизму й нездорового, вибуялого містицизму, які не мають виразної межі.

По отих раменах кута, його вершку і його полі раз-у-раз пробігає філософічна думка то в один бік, то в другий.

Той кут — це образ тих стежок і шляхів, якими людський розум мандрує до тих “золотих стовпів” правди й певности, добра й краси, і хоче відхилити рубець непрохідної занавіси таємного неба.

Сьогодні видно тенденцію погодити емпіризм з ідеалізмом згідно з традицією св. Томи у формі неосхоластики, що з одного боку велить триматися реальних фактів, а з другого вияснює їх здоровим метафізичним ідеалізмом. Це значить, що нинішня філософічна думка прямує до вершка згаданого філософічного кута.

Завданням нашої *Almae Matris* є якраз причинятися до того, щоб у філософії запанував посередній напрям неосхоластики і щоб у тій формі ця *philosophia perennis*, як самостійна наука, служила правді й добру в інтересі цілого людства і повнила теж вірно свою службу як *ancilla theologiae*.

о. н. Проф. Юліян Дзерович

ОГЛЯД НОВІШИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ*)

Новіші часи 20-го століття принесли нам цілий ряд винаходів на полі техніки, як різні мотори, електричні машини, літаки,, радіо, проміння рентгена, шгучні навози, світовий товарообмін і світову торгівлю. Начався новий період всесвітньої історії, при чім світову війну можемо вважати зворотною точкою сучасних століть. Чи ж виховання мало остатися недоторкнене, мало йти давніми шляхами? Ясно, що й тут треба було інших метод, інших систем. Ці системи мусіли рахуватися з поступом, духом часу щодо цілей виховання, як і щодо засобів і метод виховання.

Вага педагогічних питань є нині куди тяжча, як було це колись. Виховання стоїть нині перед завданнями, які давнішим часам не були відомі, нинішнє виховання мусить шукати за кращими методами, щоб дорости до нинішніх життєвих обставин.

Вже сам погляд на ціль виховання дав нам подвійну педагогіку: індивідуальну й соціальну. Перша узгляднює індивідуальність вихованка і вже від Руссо, батька індивідуальної педагогіки, ставляє тезу, що індивідуально вихована людина без тертя втягнеться у людську суспільність.

Соціальна педагогіка уважає чоловіка передусім як "*ens sociale*" і не бачить у соціальному вихованню ніякої небезпеки для затрати індивідуальності. Бачимо отже, що оба напрямки виховання стараються погодитись між собою, не негуючи одного виховання, висуваючи свою ціль як важнішу.

Багато більше спорів дають погляди на методи виховання і навчання, які стараються науково свої засоби оборонити. Хочу зробити перегляд педагогічних систем по такій схемі: 1) революційна, 2) експериментальна, 3) філософічна і 4) богословська педагогіка.

*) Інавгураційний виклад на відкритті анад. рону 1936/37 в Грено-Католицькій Бог. Академії в дні 4 жовтня 1936 р.

Грено-Католицька Богословська Академія у Львові в третьому трьохлітті свого існування (1934-1937), Львів 1941, стор. 29-39.

1. Революційна педагогіка

Під строго научним оглядом стояла педагогіка довгі століття на низькому ступні через те, що або не вважали її взагалі за властиву науку, або вважали її радше за причіпку до інших наук. І тому довгий час не було стислого розмежування її поля, а також не було ясного поняття про методи її дослідів. Вправді з виховної практики вистали якись певні правила, що їх чергові покоління унасліджували (у роді правил для рільничої господарки або домашніх лічних засобів), при яких здоровий людський розум чергувався з забобонами. Коли, напр., медицину здиференціювали різними галузями науки, агрономія має свої високі школи, педагогіку уважали далше лише галузю філософії.

Що ж дивного, що так важна галузь людського життя, як педагогіка, мусіла здобувати для себе щойно місце між науками. Доходила вона до цього становища або складаючи систематичні підручники, або обговорюючи поодинокі виховні квестії, не стараючись усистематизувати їх у цілість.

Реформована педагогіка стає революційною педагогікою, коли пристрасно поборює основи всього дотеперішнього виховання і наміряє збурити існуюче виховання, хоч не дає на це місце нічого позитивного. Провідним мотивом революційних педагогів можна узнати звісні слова Руссо: “Робіть якраз усе навпаки, що досіль робили, а ви все добре зробіте!”

Хочу навести таких революційних педагогів з трьох різних націй: шведку — Еллен Кей, москаля — графа Лева Николаевича Толстого та німця — Людвіка Гурлітта і Густава Винекена.

Еллен Кей висказує ось такі знаменні слова в своїй відомій, на всі мови перекладеній, книжці “Століття дитини”: “У вихованні не можуть нічого поодинокі реформи, хіба що вони підготовляють велику революцію, яка звалить дотеперішні всі системи й з них не останеться камінь на камені. Хай залле потоп цілу педагогіку, а з нього, немов в ковчезі Ноя, нехай спасуться тільки письма Монтена, Руссо і Спенсера”.

Еллен Кей твердить, що шкільна система є “непрохідною гущею нісенітниць, пересудів і похибок”. Вислідною тієї системи є зменшення природної інтелігенції, робучої сили і здібности присвоювання. Життя постійно вимагає нового типу, а не відтворювання досьогочасного. Тайна виховання лежить в тому, щоб не виховувати; виховання повинно дати природі можливість помагати собі; треба тільки глядіти, щоб існуючі умовини не стали їй на перешкоді. Кей виступає не в імені суспільних потреб, а лиш із становища індивідуального, в ім'я всестороннього розвою дитини. Доходить вона прямо до обожування природи дитини, кажучи: “Поки отець і мати не визнають, що слово “дитина” є синонімом маєстату,.. поки не зрозуміють, що таксамо мало

мають сили накидувати свою волю цим ествам, як звіздам, вказувати нові дороги”.

Признаючи, що природа дитини стала скривлена державою і церквою, домагається унезалежнення від їх виховання. На її думку власним місцем виховання є тільки дім і родина.

Еллен Кей є скрайньою представницею сучасного індивідуалізму у вихованні.

В індивідуалістичному дусі, але багато більш поміркованому, висказується італійка Марія Монтессорі, основниця “діточих домів” (*casa bambini*), призначених для дітей в передшкільному віці. Як вказує сам заголовок її основного твору: “Діточі доми, метода наукової педагогії”, опирає вона свої погляди на наукових підставах, зокрема на природничих, і психології. При допомозі біології старається вона унаглядити передусім конечність свободи дитини. Свобода є необхідна, щоб уможливити діяльність внутрішнього чинника, завдяки якому відбувається фізіологічна переміна дитини. Із свободою лучиться активність дитини. Всякі прояви активності дитини, якунебудь мали б вони ціху, треба сильно попірати.

Із свободою дитини тісно зв’язана самостійність. А самостійність у малих дітей вироблюється передусім обслуговуванням самих себе.

З признання необхідності свободи і самостійности впливає для Монтессорі само через себе знесення нагород і кар. Найуспішнішою карою для винуватця є кара відокремлення від громади.

Якщо йдеться про умову освіти, то її головним завданням є “через вправи змислів довести до понять”. Отже треба правильної обсервації, треба ігор, забав, вправ, щоб через них виробити загальну вражливність. Від’ємними сторонами системи Монтессорі є в деякій мірі штучність ігор і забав, занадто сильний тиск на плекання змислів і занедбування суспільних почувань.

До скрайніх приклонників натуралізму належить філософ і педагог, “московський Руссо”, граф Л. Толстой. Його педагогічні статті надто яскраво ідеалізують дитину. Учити й виховувати дитину є — по його думці — нерозумом, бо дитина є ближче того ідеалу гармонії правди, краси й добра, чим дорослий. Вона потребує лише матеріялу, щоб гармонійно розвинути. Краще було б дорослим, місто виховувати, зайнятися направою і удосконаленням свого власного життя, бо остаточно ціле виховання це наслідування прикладу. Роля виховника має обмежуватись до витворення добрих умовин довкілля, а також особистого прикладу.

Толстой мав великий вплив не лише на педагогічні погляди свого народу, але й на педагогів інших культурних народів.

Звернімось тепер до німецьких революційних педагогів. Назву тут лише два імена: Людвіка Гурлітта і Густава Винекена. Гурлітт (“*Der Deutsche und seine Schule*”) каже, що нинішні гімназії лиш по-

казармовому виховують капралів і фрейтерів та вчать шукати ідеї життя тільки в кар'єрі. Одним словом, Гурлітт малює німецьке шкільництво в найчорніших красках.

Винекен виступає проти виховування у родині. Школа має виховувати, при чім учителі і учні є на рівних правах, є товаришами цієї самої духової праці. Для пропагування своїх реформаторських ідей заснував Винекен часопис "Der Anfang", в яким учні безпощадно критикували своїх учителів. На жаль загнався Винекен так далеко, що його еротика привела його до конфлікту з карним законом.

2. Експериментальна педагогіка

Коли революційна педагогіка вміла лише критикувати, або свої ідеї закрашувати нездійсненим оптимізмом, експериментальна педагогіка старалася заховати научний характер. В часі, коли експерименти довели в природничих науках до великих вислідів, а Вундт завів їх у психологію, то його учень Мейман вніс експеримент і до педагогіки, а Ляй (Lay) використав його для різних педагогічних питань.

Свою назву бере експериментальна педагогіка від методи, якою головно, як не виключно, послуговувалася. Спочатку приміювали експеримент лише до найпростіших духових проявів, змислових вражінь, пізніше обняв він також складні чинності, отже пам'ять, увагу, мислення і почування.

Із найвизначніших учених, що працювали на цьому полі, годиться назвати французів — Біне і Сімона, німців — Штерна і Меймана, з поляків — Владислава Давіда і Йосифу Йотейко.

Експериментальна педагогіка через своїх найвизначніших представників причинилася дуже багато до зміни трактування дитини. Виказала, що природа дитини є відмінна від природи дорослого, що в здібностях дітей існують величезні різниці, що потягають за собою індивідуалізацію у навчанні. Її діяльність має свої природні межі і вона не розтягається на етичне життя і прояви, з ним зв'язані. З часом експериментальна педагогіка поширила число дослідів, використовуючи обсервацію, анкети і статистику. В нас використовував ці засоби проф. Володимир Калинович у своїй книжці "Наша молодь у повоєнній добі".

Експериментальна педагогіка дала почин до двох родів наук, до т. зв. педології, цебто науки про дитину, яка живе своїм окремим світом, відмінним від життя не то дорослого чоловіка, але навіть школяра, молодця, юнака. Педологія навчила не легковажити собі цього періоду життя дитини і тому маємо тепер дитячі садки, фреблівські огордки, захоронкарські семінари, — все це для дитвори в дошкільному віці.

Експериментальна педагогіка поширила та поглибила також т. зв. "школу праці", названу також "творчою школою", в протиставленні до давнішої вербальної методи навчання. Найважнішими пропага-

торами цієї школи є німець, покійний Кершенштайнер, емер. шкільний інспектор в Мюнхені, і американець Джон Дюї, проф. колумбійського університету, а в московській совєтській школі Павло Блонський і Н. Крупська, дружина Леніна, а з поляків Ровід.

Кершенштайнер старався свої погляди перевести в т. зв. “*Studierschulen*” — досвідних школах. На основі пороблених там дослідів усталив він ось таке поняття школи праці: “Школа праці зміряє за поміччю своєрідних метод, уряджень і діяльності до визволення освітніх цінностей, що вміщуються в культурному дорібку. Ті культурні добра повинна здобувати дитина в чинний спосіб дорогою праці і переживання”.

Погляди Кершенштайнера повстали головно підо впливом ідей американського педагога Дюї, що знову стисло зв’язані з загальними господарськими й суспільними умовинами Північної Америки. Великанський розріст індустріалізму з його масовою продукцією доводить, що в боротьбі за життя можуть встоятись лиш одиниці, найкраще приготовані до практичного життя. Відбилося воно і на творенні філософічних теорій, які признавали, що тільки те (мислення) є правдиве, що дасться зужиткувати в практичному житті (прагматизм). Звідси перейшов цей прагматизм і на педагогічні теорії. Джон Дюї виловив свої погляди в многих творах, з яких найголовнішими є “Школа і суспільність”, “Школа і дитина”, “Моральне виховання”.

Підставною ціллю виховання — після Дюї — є приготування до життя. У нинішній добі панування великого промислу, коли батьки працюють у фабриці, або на фармі, повинна школа заступити виховну діяльність хати. Отже Дюї приписує велику вагу ручним заняттям у школі, як ткацтву, пряжі, варенню і т. д. Ці заняття не повинні усувати в тінь умової праці. Дюї лучив їх з обговоренням наукової їх сторони, старався розложити їх в такому чергуванні, щоб вони відтворювали поодинокі доби розвою людськості. При заняттях, коли діти мусіли конструювати найпростіші прилади, познакомлювали їх принагідно з дорогою удосконалювання приладів, цебто з технікою, також з ботанікою, історією, огородництвом, хемією тощо. Свої експерименти переводив Дюї в досвідній школі при університеті в Чикаго. На найнижчому ступні навчання (4 — 6 р. життя) домашні заняття є засобом пізнання ріжних речей; на вищих ступнях (від 7 року) ліплення, рисунки, будування, поміри, рільна праця є способами пізнання природи й культури. Тим самим програма опирається на засадах активності. Є вона рівночасно узгіднена з заінтересуванням дитини.

Шкільна програма служить також до морального виховання, бо дає можливість застосувати співпрацю у школі через працю групами, чим зміцнює серед дітей почуття солідарности. До тієї самої цілі веде добре зорганізована самоуправа учнів.

Особливо на увагу заслуговує думка Дюї, що незіпсутий стан дитинства, що вирізняється гарячим замилюванням до знання, багатою увагою і бажанням експериментувати, знаходиться дуже близько до стану научного думання. У зв'язку з цим твердженням автор продовж цілої своєї книжки "Психологія і педагогіка думання" доказує конечність і можливість справді наукового трактування ума в процесі здобування знання на всіх щаблях навчання.

Дюї вплинув дуже багато на сучасну педагогіку. Його гасло — оперти виховання у школі на реальній праці — перейняв московський педагог Блонський, творець т. зв. продуктивної індустріальної школи. Свої погляди висказав він у ряді праць, з яких найголовнішими є "Рабочая школа" і "Педагогика".

В протиставленні до Кершенштайнера хоче він зробити головним знаряддям виховання і навчання не ремесло, а фабричну працю. Живемо в часі пари й електрики, отже виховний матеріал повинні нам давати фабрики з їх машинами. Дітям слід пізнати машини. Тому, що нинішня техніка є витвором багатьох наук, це уможливило теоретичну освіту. Праця по фабриках є колективною, тому належить при звичаювати дітей до збірної праці, опираючи навчання на зорганізованих групах.

Школа Блонського обіймає 3 ступні: 1) Передшкілля (від 6 — 7 року). Побіч звичайних забав, практикованих у дитячому садку, кладе він велику вагу на домашні заняття так, як їх розуміє Фребель, як також на перебування у фабриках і варстатах, щоб діти познайомилися із знаряддями праці. 2) Нижчий ступінь школи праці від 8 — 13 р. (елементарна школа); тут заняття дітей є зв'язані з домашньою працею і пізнаванням пожиточних знарядів. В школі нема клас ані годин науки; всі предмети навчання зв'язані з потребами життя. Програма є так уложена, щоб дитина протягом п'ятох літ пізнала родину, школу, суспільні і економічні відносини. 3) Вищий ступінь школи праці (14 — 17 р.). Тут ученє входить у зв'язок з ширшим життям: з фабрикою, клубом. Половину дня присвячує обов'язковій праці, другою розпоряджає після свого вподобання. Дається йому теж можливість теоретичних студій.

Провідною ниткою "Школи праці" Блонського є те, що виховання дається перевести тільки через працю. Остаточною ціллю, до якої зміряє, є знесення школи, значить, заступлення її шкільною комуною, цупко зв'язаною з суспільністю.

Педагогіка Блонського вміщає у собі багато суперечностей і за надто різко акцентує індустріальне виховання коштом вищих елементів душі. Матеріалістичний світогляд проявляється в яскравому підкреслюванні людини, як "машини" (слово, яке Блонський часто вживає).

3. Філософічна педагогіка

Експериментальна педагогіка, хоч як багато нового внесла у виховання, всеж обмежувалася лиш до деяких ділянок виховання. Пристосувати цю методу при більше складних питаннях, як ось при ви-плекуванні почуттів і волі, не вдалося. Через те сліди цього напрямку виховання не приносять більшої користі для першорядної нині проб-леми морального виховання.

В нинішньому стані справи не можна сказати, чи експеримен-тальні методи вдасться для цієї саме ділянки в поважнішій мірі вжи-ти. А якщо йдеться про вищі педагогічні питання, залежні від етич-них питань і суспільних вимог, то тут експериментальна педагогіка очевидно не може добути голосу.

Експериментальна педагогіка уникає усяких, згори накреслених, доктрин чи кличів щодо цілі й змісту виховної праці. Тому вона не в'яжеться з жодним з нових педагогічних напрямів і кожному з них служить своїми вислідними, але сама не в силі зайняти їхнього місця, ані заступити теоретичної педагогіки, що спирається на певних сус-пільних, філософічних і етичних основах.

І так найвизначніші педагогічні теоретики розвинули — в про-тиставленні до скрайне індивідуалістичної Еллен Кей — ідеал усуспіль-неного чоловіка, що має забезпечити виховання моральними й громад-ськими чеснотами.

Визначним представником напрямку, що змагає до виховання оди-ниці для суспільности, є знаменитий педагог і німецький філософ Пав-ло Наторп, якого твір п. з. "Суспільна педагогіка" перевів на україн-ську мову Михайло Галущинський. Само поняття виховання — дока-зував Наторп — криє в собі конечність виховання для суспільности. Відокремлена одиниця, на подобу атому, не існує, в ізоляції немож-ливе є якебудь виховання. До високої своєї істоти може одиниця ді-йти тільки в суспільності. Ціллю всякої виховної праці може бути ви-ключно виховання чоловіка для ідеї загально-людського братерства.

Відносини між людьми найбільше затісняє праця, до якої ми всі створені, тому то всяке виховання, по думці Наторпа, мусить взя-ти працю за підставу. Наторп є приклонником обов'язкової фізичної праці для всіх дітей, на якій щойно спирається умова праця. Знання усякого роду праці об'єднує людськість усіх шарів одностайним вуз-лом. Перша школа повинна бути для всіх дітей в державі одностайна, щонайменше протягом 6 літ, якщо не 8. Така школа може зблизити різнорідні верстви до себе.

4. Моральна педагогіка

Загально відомим педагогічним письменником став німецький ідеаліст Фридрих Вільгельм Ферстер. Він чимало своїх творів, як "Шко-ла і характер", "Виховання і самовиховання", "Христос і життя", "Ре-

лігія і характер” і інші, присвятив майже виключно справі морального виховання, необхідного для нинішнього ступня культурного життя.

Спонукою для ідей Ферстера стала тривога ізза неспівмірності, що панує нині між матеріальним і технічним поступом людства, а його моральним станом. Суспільні й господарські відносини сприяють матеріалізові, який здобуває перевагу над ідеалістичними напрямками людського духа. Якщо хочемо, щоб матерія на згасила духа, якщо бажаємо витворити противагу деморалізуючому впливові цивілізаційного розвою, треба утривалити підстави правдивої культури в чоловіці, виховати його моральний характер.

Яким чином впровадити моральну педагогіку до школи, у тому думки педагогів розходяться. Одні вимагають окремих годин для відповідних поучень, інші поглиблення взагалі цілої науки в тому напрямі, а ще інші хочуть відповідної зміни шкільного життя. Самі поучення про моральність не принесуть належної користі, але такі поучення, нав'язані й пристосовані до вчинків і вправ, безперечно набирають великого значення.

Кожний предмет шкільної науки надається до використання для морального виховання, в першому ряді наука релігії, що її Ферстер уважає за конечну умовину всякого виховання, не вірючи зрештою у можливість уморальнення без сильних релігійних підстав. Наука моралі вчить погляду на життєві відносини, релігія дає погляд на світ; позаземські ідеали є конечні для збудження головної чесноти, покори, без якої чоловік не може бути усупільненим, досить охочим підійматися усякої тяжкої праці.

Не лише поучування, але й само шкільне життя повинно розвивати суспільно-етичні засади молоді, бо воно є приготуванням до ширшого громадського життя.

Тут повинна передусім сповнити свою велику роллю шкільна карність, оперта не на зовнішньому примусі, але на добровільному послусі молоді. З-поміж її засобів виключає автор передусім традиційну емуляцію, яка сприяє розвоєві егоїстичних, антисупільних почувань.

Ферстер дає чимало порад, якими дорогами витворювати внутрішню карність. Він обильно користує з американських досвідів, де шкільне самоурядування виявилось дуже пожиточним чинником в моральному вихованні. Учнів треба втягати до співуділу в утримуванні порядку і шкільної дисципліни. Молодь, яка здобуде вплив на внутрішні обставини школи, вчиться сама почуття обов'язку і відповідальности, як також розвиває власні нахили до збірного життя.

Не всилі в короткому огляді передати всі думки і ідеї Ферстера, будь що будь одного з замітніших педагогів, якого імення можна сміливо поставити поруч Руссо, Пестальюці, Коменського, Льюка.

В останньому десятилітті вибився понад звичайну пересічну міру професор педагогіки будапештського університету, Тігамер Тот,

блискучий стиліст, плодовитий письменник, якого твори перекладаються на всі культурні мови. Маємо переклади його творів на українській мові.

5. Мистецьке виховання

Новий засіб виховання, що його світова війна припинила, лежить у мистецькому вихованні. Як народ, так і шкільних дітей треба виховувати в замилюванні до краси, до зрозуміння її, що буде також виховним моментом для нації. Письма англійця Джона Раскіна, німців — Лянґбіна (*Rembrandt als Erzieher*), Конрада Лянґса (*Die künstlerische Erziehung der deutschen Jugend*) взивають до мистецького виховання та виказують користі, що їх приносить народові культ мистецтва. Велике значення мали для Німеччини т. зв. “*Kunsterziehungstage*”, в яких обговорювано відносини школи до мистецтва, поезії, музики, розглянено кожну квестію, яка відноситься до цього предмету, а звіти із засідань були важним джерелом для всіх, що займаються реформою мистецького виховання. На цих “артистичних соймах” в Дрездені 1901, Ваймарі 1903 і Гамбурзі 1905 відкинули наївну думку, що саме оглядання великих творів мистецтва навчить дитину артистичного смаку, навчить її цінити великі твори людського духа й тим самим ублагороднить, виховає її. На це треба науки, на це треба відповідного виховання. Тому треба поставити рисунок, спів, руханку, рідну мову на службу артистичного виховання. Треба піддати молоді відповідну дитячу літературу. В нас має під цим оглядом редактор Михайло Таранько незаперечну велику заслугу.

6. Релігійна педагогіка

Як в християнстві була старшою богословія, що спиралася виключно на об'явленні, від філософії, яка спралася на розумових доказах, і опісля від неї відокремилася, щоб по відокремленні віддавати богословії тим цінніші услуги, так давно маємо в християнстві богословську педагогіку, заки ще філософічна педагогіка почала існувати.

Доказом на пріорність богословської педагогіки є хочби назви: “катехизм”, “катехитична метода”. Цю назву, яка означала спосіб навчання християнської релігії у питаннях і відповідях, введено, як методу навчання світських предметів. Маємо, наприклад, назви “катехизм українця”, “катехизм летунства” тощо. Побіч вкорінених давно слів: “катехуменат”, “катехит”, ввійшло в уживання слово “катехизм”, а богословську педагогіку названо “катехитикою”. Коли філософічна педагогіка все щораз більше розвивалася, могла вона також цій галузі практичної богословії подібні услуги віддавати, як віддавала вже давніше іншим галузям теоретичної богословії, а саме догматиці й моралі. Нинішня богословська педагогіка 20-го століття різниться від релігійної педагогіки 18-го століття передусім тим, що є свідомо свого надприродного характеру і надприродного ділання ласки Божої і, пошу-

куючи за кращими методами навчання, стоїть осторонь від усякого раціоналізування.

І на цьому полі є значний поступ. Скликується катехитичні конгреси, видається катехитичні журнали, уліпшується пляни навчання, розточується релігійну опіку і над молоддю вищих шкіл. Т. зв. мюнхенська метода навчання уліпшує замітно навчання катехизму. Як великий є поступ на цьому полі, можна пізнати це з факту, що, наприклад, серед німців, які ведуть перед у всякій научній праці, від катехитики еп. Гіршера, виданої 1831 р., майже 60 літ минуло, заки появився другий подібний підручник Шеберля в році 1890. А нині нема року, щоб не появився якийсь уліпшений підручник. Головною ідеєю, яка присвічує цим новим методам, є поглядовість в релігійному навчанні, а також богословська педагогіка послугується методами школи праці й творчої школи, про які була вище мова.

Як з цього короткого огляду новіших педагогічних систем 20-го століття виходить, теорій не бракує; та всетаки бачимо поворот до певних засад християнства. Тому мусимо у Того, що так самопевно про Себе сказав: "Аз есмь путь, істина і живот" (Ів. 16, 4), шукати також проводу в нашій виховній праці.

Проф. д-р Микола Чубатий

УКРАЇНЬСЬКА ЦЕРКВА В ПОЛОВИНІ ХІ СТОЛІТТЯ НА РОЗДОРІЖЖІ*)

Хочу в отім моім викладі підкреслити кілька рис з нашої церковної минувшини, що дали би нам картину, ілюструючу становище, яке зайняла українська Церква в час трагічного роздору між Римом та Візантією в половині ХІ ст., точніше після 1054 р. Сам факт розриву між Старим та Новим Римом доволі основно і об'єктивно висвітлює нова історично-церковна література, а передусім знаменита праця проф. Мікеля "Humbertus und Kerularios". Яку ролю зайняв Київ між тими двома роз'єднаними церковними осередками під кінець ХІ століття, тобто приблизно 30 літ після розриву, старався про-

*) Інавгураційний виклад на відкритті анад. рону 1931/32 в Грено-Кат. Богословсьній Анадемії в дні 4 жовтня 1931 р.

Грено-Натолицьна Богословська Анадемія у Львові в другому трьохлітті свого Існування (1931-1934), Львів 1935, стор. 22-30.

слідити французький історик Церкви Leib в своїм творі: “Rome, Kiev et Byzance a la fin du XI siècle”. Та питання, як зареагував Київ на сам факт розриву між східною та західною Церквою і безпосередньо після тої події та у наступних роках, не було досі опрацьоване ні в українській, ні в чужій науковій літературі. Правда, відомою була вже давніше коротка записка з-під пера одного з членів папської легатії до Царгороду під проводом кардинала Гумберта про поворот папського посольства з Візантії через Русь, записка, яку подає нам Бароній. Але якось та вістка про заінтересування київської Русі у спорі між Римом та Візантією виглядала для старших істориків так дивною, малошо не екзотичною, що багато старших істориків уважало слова записки, де мова про “Civitas Russorum”, звичайною помилкою, а на сам побут кард. Гумберта на Русі безпосередньо після розриву з Керулярієм гляділо, як на річ майже виключену.

Та просліджуючи уважно наші джерела з того часу, а в першу чергу літописи, печерський патерик і ін., стрічаємося з цілим рядом фактів, які переконують нас, що Київ не пішов сліпо за Царгородом та що ця справа не була тут байдужою. Всі політичні обставини тогочасної київської Русі промовляють за тим, що побут Гумберта в Києві був не лише можливий, але дуже правдоподібний, а спираючись на згаданій вище записці, можна вважати що подію певною. Дальше, на київськiм ґрунті в найближчих двох десятках літ відбувалися завязі змагання між Римом та Візантією за руську митрополію. Не брак слідів, що боротьба захопила не лише єрархію та князів, але вона перенеслася у спокійні мурі печерського монастиря, розділюючи братію на два взаємно поборюючі себе табори. Впродовж тих двадцяти літ були роки, де раз візантійський патріярх через своїх емісарів, то знову римський папа з’єднував собі — так би мовити — церковну публічну опінію Києва.

Церковні та політичні обставини на київськiм ґрунті перед 1054 роком були більше пригожі для Риму, ніж для Візантії. Останніх десять літ володіння Ярослава Мудрого це час ворожих взаємин між грецьким цісарством і Руссю. Між Руссю та Візантією ще в 1043 р. прийшло до війни та мир склеїти якось було тяжко; видно, спір ішов не за якусь конкретну справу, але радше за престиж обох церков. Правда, після трьох літ склеєно мир, але приязні між двома державами не було майже до смерти самого Ярослава. Тих десять літ русько-візантійської ворожнечі — це час найважчих приязних взаємин української династії з католицькою Європою, а передусім з дворами, що стояли близько папи. На спілку з цісарем Генріхом III переводить Ярослав Мудрий в Польщі свої пляни реставрувати знищене поганською реакцією християнство та всадовити на польський престіл Казимира Відновителя. Близькі були в тім часі пляни навіть споріднення цісаря з Ярославовим родом. Коли ж згадаю, що подружжя

Ярославові доньки Анни з французьким королем Генрихом сталося на бажання папи біля 1050 р., то зрозуміємо, що київська Русь цілим своїм політичним обличчям звернулася тоді до заходу. На тлі такого відношення до Візантії зовсім природною являється одна подія церковної натури, а саме, що Ярослав на соборі владик назначив київським митрополитом Іларіона — без порозуміння з царгородським патріархом і всупереч постановам канонічного права. Поставляти (назначати) митрополитів було безсумнівною прерогативою патріарха і цим кроком Русь під церковним оглядом у відношенні до Візантії попала у свого роду схизму. Призначення Іларіона митрополитом без порозуміння з патріархом три роки перед розривом між Старим та Новим Римом було немов завершенням неприязних відносин з грецьким цісарством і грецькою Церквою.

Однак київська митрополія була надто важною частиною візантійського патріархату, щоб він здав цю позицію без боротьби, розуміючи добре, що вона може дістатися легко під юрисдикцію Старого Риму, як це вже сталося або грозило іншим слов'янським Церквам. Зрештою, на Русі були вже люди церковною культурою зв'язані з Візантією, а в першу чергу постриженці св. атонської гори та грецькі культурники, що працювали у Києві при Ярославі Мудрім. Вони-то могли стати тою кадровою, на яку на Русі міг числити візантійський патріарх. Політично старається візантійський цісар відбудувати свої впливи в Києві, жертвуючи старі династичні амбіції, а саме шляхом споріднення з українською династією, хоч заповіт Константина Порфірородного відраджував дружитися Порфірородним з “варварами”. Десь коротко перед смертю Ярослава дійшло до подружжя молодшого Ярославича Всеволода з візантійською цісарівною Мономахівною. Тим чином переяславський двір Всеволода став згодом опорою візантійських сторонників. Серед тих змагань двох політичних і двох церковних впливів на Русі сталися дві події в однім 1054 р. — вмирає Ярослав М., а в кілька місяців пізніше приходить до трагічних сцен у святій візантійській Софії. Після взаємної екскомуніки патріарха і папи прийшов важний у своїх наслідках розрив між Старим та Новим Римом.

Тому чи дивно, що й Візантія, і Рим з такою увагою слідили, як поставиться до тих подій третя потуга сучасної Європи — київська держава? Ніхто мабуть не мав сумніву, що одна й друга сторона доложать всіх сил, щоб велику руську митрополію перетягнути на свою сторону, використовуючи всі ті зв'язки й впливи, які одна й друга сторона на місці посідала. Тому не лиш не дивною, але зовсім природною було річчю, що кард. Гумберт мусів звернути туди свої кроки, щоб київську Русь відтягнути на постійно від Візантії. Скажу, що коли би згадані записки у Баронія про поворот кард. Гумберта з Царгороду через Русь не було, то така концепція мусіла би сама

насуватися кожному історикові. А знаючи до того уклад сил обох сторін на київським ґрунті перед самим розривом, мусимо признати згадану записку Баронія цілком правдивою. Кард. Гумберт дійсно з Візантії повернув на Русь і тут розпочав свою працю ізольовання візантійського патріярхату, відриваючи з-під його юрисдикції київську митрополію. А завдання це не було зовсім безнадійне. Київський митрополит Іларіон і так не мав патріяршого благословення, а Ярославів наслідник Із'яслав аж надто одверто заявлявся за Заходом. Цієї політично-церковної орієнтації держався він ціле життя, зискуючи собі у нез'єдинених істориків Церкви (Голубинський) назву "найбільш католицького князя Руси".

Але ясна річ, що й патріярх не засипляв справи. Легкий доступ мав він тут через двір молодшого Ярославича Всеволода та українських духовників грецького виховання. Та все ж таки лишалася найбільша перешкода — митрополит.

Цікаво, що про митрополитування і смерть митрополита Іларіона, великого угодника, так дуже вихваленого літописом, не згадує ніякий руський літопис, а оба найповажніші літописні списки (Іпат. і Лавр.) як першого митрополита після Іларіона знають Грека Георгія під роком 1072. Правда, деякі північні літописи (II Новг. і I Соф.), теж, не згадуючи нічого про смерть митр. Іларіона, мимоходом згадують під 1055 роком якогось митр. Єфрема у зв'язку з інтригами проти новгородського єпископа Луки Жидяти, також місцевого чоловіка і Іларіонового сторонника, та не вияснюють нам, хто цей Єфрем, коли й звідки взявся у Києві. Насувається сумнів, чому Іларіон мав би так скоро вмерти й чому саме у тім критичнім 1054 році?! Є деякі підстави твердити, що згадка про того загадкового Єфрема, це пізніша вставка, або просто друге ім'я Іларіона. Титулятура новгородського владики архієпископом, яку стрічаємо в цих літописних списках, це деякий доказ походження цієї вставки найскорше з кінця XII ст., бо аж відтоді стали новгородські єпископи титулуватися архієпископами. Та в найближчих роках після розриву Царгороду з Римом живішого заінтересування цією подією на Русі не бачимо. Видно це з того, що не лише князі, як візантійської орієнтації (Всеволод), так і західньої (Із'яслав), поступають згідно в церковних справах; в згоді живуть теж духовні грецької (атонської) і місцевої школи, хоч згодом бачимо їх у двох поборюючих себе взаємно партіях. Напр., преп. Антоній призначає в 1057 р. преп. Теодосія печерським ігуменом та живо цікавиться долею своєї духової дитини — Печерською Лаврою, хоча пізніше сам покидає Київ та переноситься за Дніпро, під опіку князів візантійської орієнтації...

Внутрішній спокій тривав мабуть завдяки митр. Іларіонові аж до його смерті, що сталося мабуть десь в останніх 50-их роках, а скінчився з приходом до Києва нового митрополита, Грека Георгія. На-

ші джерела згадують щоправда про того митрополита аж під 1072 роком при нагоді перенесення мощів Св. Бориса і Гліба (і то не дуже симпатично, бо цей Грек знеохочував собі місцевих людей своїм недовірством у святість князів-угодників), однак посередні натяки і в літописі, і в патерику дозволяють припускати, що він прийшов на Русь раніш, — около 1060 року. А саме оба джерела згадують про одну із перших реформ преп. Теодосія в Лаврі — про заведення студитського правила, та поясняють, що це правило дістав преп. Теодосій від якогось духовного Михайла, що прибув на Русь з митрополитом Георгієм. Коли ж візьмемо під увагу, що преп. Теодосій став ігуменом 1057 р., то прихід митроп. Георгія на Русь припадав би десь на перші 60-ті роки. Появу митроп. Георгія у Києві треба уважати дуже поважним здобутком патріярха та його місцевих прихильників. Новий митрополит зазначився як активний противник Риму і в цім напрямі повів він свою працю, доводячи до конфлікту з колами, зорієнтованими на Захід. Нам лишилися сліди його полемічних творів; та мабуть живішою була його особиста праця. Багато нинішніх істориків вважає митроп. Георгія автором двох творів: “Уставу Белічеського” і “Стязанія с Латиною”. Хоч авторство другого, доволі різко протиримського твору, сумнівне, та все таки воно дуже правдоподібно, коли згадаємо, що на тлі якихось непорозумінь з католицько-зорієнтованим князем Із’яславом пізніше покинув він Київ та емігрував до Візантії. Важнішою є для нас річчю, чи його праця викликувала на Русі бажаний відгомін. Події, які згодом наступили, давали би нам негативну відповідь. Митроп. Георгій розбудив лише приспані та поділені симпатії Русі між Старим і Новим Римом в відверту боротьбу двох партій, яких існування можна ствердити в останніх 60-их та 70-их рр. XI ст.

Перед нашими очима пересувається в тих роках низка фактів, занотованих і в літописі, і в інших тогочасних джерелах, та їх годі інакше пояснити, як змаганням двох церковних партій: римської та візантійської. Зате зовсім неvistачаючим є пояснення декого, що — мовляв — і духовні зацікавилися політичною боротьбою між Ярославичами та змаганням двох суспільних напрямів. Факти еміграції митрополита Грека з Русі, еміграції одної групи монахів не лише з печерського монастиря, а навіть з Київщини за Дніпро та знов поворотної їх хвилі, щоб обняти владу в печерських мурах по програнні папських сторонників, все те аж надто виразно говорить, що в тихих келіях Печерської Лаври ріжничкувалися погляди на церковні справи, які вибухали навіть у “крамоли” і “смятенія між братією”, як записує Печерський Патерик. На мою думку, духовими провідниками тих двох течій був з одного боку преп. Антоній, а з другого преп. Теодосій. Преп. Антоній, що вів тоді спустожительське життя під Києвом, залишався вірним своїм грецьким, атонським виховникам; та противне до

нього становище зайняв його ученик, печерський ігумен Теодосій. Між учителем та учеником приходилось до різниці поглядів у часі першого повстання проти Із'яслава. Антоній заявляється за узурпатором Всеславом, Теодосій за легальним князем. Правда — як сказано — дехто хоче бачити у цім порізненні лише моменти суспільного характеру, та важко подумати, щоб для обох угодників лише це одно було причиною до порізнення. Після свого швидкого повороту Із'яслав ясно займає католицькі позиції, що мабуть було причиною, що митрополит Георгій (десь перед 1073) покидає Київ і виїздить до Греції, а скоро і преп. Антоній покидає Київщину та переноситься за Дніпро в Чернігівщину, як підносить літопис: на тлі непорозуміння з Із'яславом, до речі виразним сторонником Риму. Його слідом покидають печерські мури монахи Нікон, Ісаакій та інші, що теж переносяться в границі Святослава та Всеволода, князів зорієнтованих на Візантію. Своє церковне обличчя виявив Із'яслав у часі свого другого прогнання з Києва. Він подається на захід через Польщу до Німеччини, а звідти до папи Григорія VII, зв'язуючи з папським престолом свою і своєї держави майбутність. До Риму шле він свого сина Ярополка, який в імені батька передає київську державу папі як ленно св. Петра (1075), яке знов приймає з рук папи разом з короною. Із'яслав, як руський король, став "rex apostolicus", подібно, як угорські королі.

Преп. Ігумен Теодосій зберігає до своєї смерті (1074) вірність Із'яславовій родині та орієнтації на Рим, зате гостро виступає проти молодших Ярославичів, Святослава й Всеволода. При смерті преп. Теодосія його однодумці почували себе такими сильними, що в печерським монастирі прихильників противної орієнтації майже не було, хоча на київських престолі влада була в руках князів противної партії. Доказом цього є те, що печерська братія просить умираючого Теодосія назначити їй ігуменом бр. Стефана, духову дитину преп. Теодосія, як це записує літопис: "Суца ученика Теодосьева глаголюще яко сесь взроsl ест под рукою твоею і у тебе послужил ест". Новий ігумен Стефан держався поглядів свого вчителя до своєї смерті, наражуючись навіть на прогнання з Печерської Лаври, коли візантійська партія прийшла в Києві до значіння. А сталося це по смерті Із'яслава (1078). Смерть Із'яслава була болючим ударом для папської партії у Києві.

У Києві князем стає знаний нам уже Всеволод, споріднений з візантійським двором. Це осмілило розбитих досі сторонників патріярха до розправи зі сторонниками Риму. Печерський Патерик записує, що в мурах Лаври вибухли "крамоли і смятенія" між братією, що закінчилися насильним прогнанням з ігуменства Теодосієвого однодумця Стефана, зрештою, ігумена вельми заслуженого й побожно, чого не відмовляє йому ні патерик, ні літопис. На печерську ігу-

менію приходять Нікон, давній емігрант з Печерської Лаври, що вслід за Антонієм вибрався був на Лівобережжя. Що ж було причиною, що ігумена Стефана, монаха рідкої побожності, заслуженого коло кам'яної печерської церкви, прогнано соромно з монастиря, щоб зробити місце Ніконові? Це можна зрозуміти лише на тлі боротьби двох церковних орієнтацій — візантійської та римської, репрезентованих між духовними преп. Антонієм і Теодосієм, а між княжим родом Всеволода та Із'яслава. Зрештою, дальша доля ігумена Стефана робить такий висновок зовсім певним. Прогнаний за свою католицьку орієнтацію ігумен Стефан покидає Київщину та переноситься на Волинь, де син Із'яслава, знаний вже нам посол до папи Григорія VII, князь Ярополк був володарем цілої західньої України, а саме Володимира Волинського з Галичиною і Турова на Поліссі. Там, у столиці Ярополка стає він єпископом волинсько-галицьким та живе ще довгі літа (помер 1091 р.), вмираючи з ореолом святости. Святим признала його й руська Церква. Знаючи позитивно католицькі переконання Ярополка, хіба ясным стане, чому ігумен Стефан мусів покинути Печерську Лавру та чому подався на Волинь під опіку Ярополка Із'яславича.

Митрополичий престіл був правдоподібно до смерті Із'яслава необсаджений після виїзду митр. Георгія; тепер ніщо не перешкоджувало патріяршій партії ввести на київську митрополію свого чоловіка, що й сталося десь у тім часі біля 1078, під опікою нового князя Всеволода. Повна мовчанка всіх джерел про якогонебудь митрополита в Києві в тім часі, себто по виїзді Георгія, бодай промовляє за цим, що новий митрополит Іван II був безпосереднім наслідником митр. Георгія. Новий митрополит був людиною дуже здібною та побожною і хоч був не менше ревним оборонцем візантійських впливів на Україні від свого попередника, то забирався до діла з більшим тактом, ніж митр. Георгій, з'єднуючи собі дуже теплу згадку у нашого літописця.

Понад два десятки літ після розриву між Сходом та Римом ішли заходи обох порізнених релігійних центрів на київським ґрунті за втягнення України в орбіту своїх церковних впливів. Ці заходи на місці в'язалися з боротьбою політичних, суспільних та династичних фракцій. Однак аж надто жива участь у цій боротьбі монахів, які відзначались аскетичним життям, світу відреклись, та їхні ангажування себе по стороні здекларованих сторонників папи й то такого принципіального оборонця примату Апостольської Столиці, як Григорія VII, а з другого боку аж еміграція противників не лише з мурів Лаври, але за Дніпро під опіку володарів противної орієнтації, — все це аж надто переконуюче доводить, що йшла тут боротьба за церковне обличчя руської митрополії; тривала вона ще й далше аж до перших років XII ст.

Річ ясна, що ніхто собі тоді не усвідомляв, що конфлікт з 1054 року — це тривалий розрив між Східною і Західною Церквою, і

всі, та передусім на Русі, вважали, що це переходовий спір між Старим і Новим Римом, один з тих спорів, яких у двох останніх століттях було багато. Ніхто у нас на Україні й не думав вважати цей спір догматичним, який то характер безуспішно старалися у нас надати йому грецькі духовні полемісти, от хочби в роді митрополита Георгія. У нас вважали радше, що це боротьба двох культур, що найбільше боротьба за юрисдикцію над київською митрополією, знана також на болгарським ґрунті. Лиш таким способом можна вияснити такі на перший погляд противоріччя, що наш літописець чи географ не щадить слів похвали для побожності та християнської ревності й для непослуху патріархові митр. Іларіона, для преп. Антонія і Теодосія, для папського ленника Із'яслава, але й для Грека митрополита Івана II. Іларіон у літописця — це “муж благ, книжен и постник”, преп. Антоній — “моля Бога, ядий хліб сух... води в міру вкушав, а на Русь приносить — благословеніє Святія Гори Атонскія”, преп. Теодосій — “кроткій, смиренній... поча иміти воздержаніє й великое пощеніє и молитви со слезами”. Князь Із'яслав — “незлюбив правом, криваго ненавиді, любя правду... не вздая злом за зло”. Митр. Іван — це “муж хитр книгам и ученію, милостив убогим вдовицам,.. смирен же і кроток”.

Це все докази, що наша Церква у перших двох десятках після трагічного роздору з 1054 р. живо інтересувалася цією подією, однак мала на взаємини обох церковних центрів свій питомий погляд. Вона ще довго стояла на роздоріжжі між Візантією і Римом, між Сходом та Заходом. Вирішення прийшло аж значно пізніше, бо аж в перших роках XII ст.

Проф. д-р Володимир Залозецький

ДОБА ПАЛЕОЛОГІВ І ЇЇ МИСТЕЦТВО*)

Остання могутня хвиля візантійського мистецтва досягнула наші землі в добі Палеологів. Нові реформи, якими ця остання ромейська династія хотіла рятувати захитані основи ослабленого візантійського цісарства, позначилася на всіх ділянках духового життя, а між ними теж і на мистецтві. Сліди тих мистецьких змін відбилися головно в малярстві, яке поширилося на всі периферії візантійської імперії і дійшло також до нас.

*) Інавгураційний винлад, виголошений на святочній інавгурації анад. рону 1932/33 Академії в дні 9 жовтня 1932 року.

Грено-Натолицьна Богословська Академія у Львові в другому трьохлітті свого існування (1931-1934), Львів 1935, стор. 30-34.

Поки звернемося до кількох найвизначніших пам'яток малярства Палеологів на наших землях, збагачених недавно відкритими фресками в Любліні — треба з'ясувати питання, що нового внесло малярство доби Палеологів в історію візантійського малярства. Відповідь на це дають нам мозаїкові й фрескові циклі в давній церкві Хори (нинішній Кахріє Джамі) в Константинополі, далі в церквах Містри (Греція), в тяжко доступних печерних церквах Метеори (Тесалія), та в мозаїках хрестильної каплиці св. Марка у Венеції. Для нас вистане вказівка на найважливіші з тих творів монументального малярства, на мозаїки церкви Хори, що постали біля 1300 року, і на фрески Містри, головню в церквах Метрополіс біля 1310 року і Періблептос з другої половини XIV ст.

Тільки в кількох словах вяснимо їхні характеристичні риси, які вказують на нові здобутки візантійського малярства.

Темою зображень мозаїки в церкві Хори є життя Богородиці Марії аж до Різдва, молодість Ісуса Христа і деякі чуда. Тематичною новинкою є концентрація та живе епічне оповідання — в протиставленні до більш репрезентативного і строго догматичного характеру циклів середньо-візантійського малярства. Разом з тим вражає примінення жанрових елементів. Не тільки змістом, але й формальною будовою різняться наші циклі від попереднього малярства. Ніде у давніших зображеннях не стрічаємо такої живости й безпосередности оповідання, як тут. Глядача ці фрески не дистансують — навпаки, вимагають, щоб він бистро слідив за змістом, який напружує суб'єктивну увагу і запрошує до внутрішнього переживання. Змінилася теж композиція, віддання простору і краєвид. Одним словом: зображення затратили дуже багато із своєї абстрактности і стали реальнішими. Так, напр., схематичні композиційні форми набрали більше свободи і руху. Фігури стоять кріпко на зображеній сцені, а не уносяться над сценою, як у попередній добі. А найважливіші зміни відносяться до краєвиду та простору. На місце абстрактних, конвенціональних куліс, які щільно замикали передній плян сцени, скупю зазначуючи природний краєвид, виростають перед нами в глибину розтягнені краєвиди з багатими архітектурами, які теж затратили свою первісну абстрактність. Реальнішою стала також вегетація, дерева й рослини, і реальнішим відношення фігур до простору: фігури знаходяться не тільки на передньому пляні, але уміщені в різних глибинах, на різних плянах — при чому навіть перший раз у візантійськім малярстві вжито перспективного зменшення фігур, відповідно до їх різного розміщення в просторі.

Розуміється, що ці зміни треба брати релятивно, в розумінні дещо реальнішого підходу до зображень. Вони на загал все ще абстрактні, краєвиди все ще кулісові, архітектури помпеянського характеру, а фігури мають ідеальні, геройсько-античні риси. Все це ще

дуже далеке від якогонебудь натуралізму, від зображування подій і речей такими, якими вони в дійсності в житті є, але в порівнянні з чисто абстрактним, ідеалістичним малярством середньо-візантійським — характер зображень церкви Хори є все ж таки вже багато реальніший.

Крім тих формальних і композиційних змін — є ще деякі менше помітні зміни внутрішні. Виявляються вони в сильнішому драматизмі і у внутрішнім психічному одуховленні фігур, яке замінило олімпійський надземний спокій та геройський патос попередньої доби.

Звідки взялися ті сильні зміни? Нема вже нині сумніву — признають це навіть найбільш по-візантійськи зорієнтовані учені, такі, як, напр., Д. Айналов — що ці зміни спричинені свіжим подихом західно-європейського, готичного, натуралістичного малярства, яке тоді поширилося по цілій західній Європі, перекинулося через Альпи до Італії, а звідти почало вдиратися в замкнені досі для заходу області візантійського мистецтва на Балканах, в Греції, на грецьких островах та у візантійській метрополії над Босфором. Не можемо тут ближче займатися причинами та шляхами тих могутніх впливів готичного натуралізму; зазначимо лише, що він означав в історії візантійського малярства щось зовсім нове. Відкриття зовнішнього світу природи на основі суб'єктивної обсервації мало для ідеалістичного, абстрактного візантійського малярства таке саме переломове значення, як, напр., відкриття законних норм природи в добі ренесансу для середньовічного, чисто спекулятивного світогляду.

Звертаючися до розгляду пам'яток фрескового малярства доби Палеологів на Україні, маємо на оці саме з'ясований вже перелім у візантійському мистецтві, який довершився в часах Палеологів.

З того нашого фрескового малярства XIV — XV стол. не заховалося багато на властивих наших землях, де воєнні хуртовини стерли з лиця землі всі найдорогоцінніші пам'ятки. Збереглися вони тільки на заході, напр., у Кракові у фресках каплиці св. Хреста з 1470 року, в сандомирській Катедрі та в нововідкритих і відреставрованих фресках каплиці Св. Трійці в люблінському замку. Але знаємо з джерел, що багато других костьолів і інших будівель мали теж малювала в тій самій візантійській манері, напр., опатство Св. Хреста в Лисці к. Кракова, спальня короля Володислава Ягайловича (в 1394 році) і ін. Колегіату у Вислиці прикрашено сценами з життя Пресв. Богородиці; навіть геть на захід висунене Гнезно — забороло романізму та готики — посідало фрески тої ж візантійської школи. Всі ці далеко на захід висунені місця свідчать про сильну експансивність тодішнього нашого візантійського малярства; воно ж зуміло опертися і знайти ґрунт в західних містах Польщі, де запустило від століть коріння малярство західно-готичне. Нема сумніву, що велике значення мали при тому перещепленні русько-візантійського малярства

на захід двірські та династичні огляди. Бож це було те саме східне мистецтво, з яким стрінулися литовські Ягайлони на київській Русі та з ним жили так, що не могли без нього обійтися в чужих осередках західної, середньовічно-готичної культури.

Але річ іде не тільки про те історичне тло. Наше завдання: вказати на ті зміни, які зайшли в мистецтві Палеологів і відбилися дуже сильно на ґрунті русько-візантійського малярства. Найсильніше відбиваються ці впливи на люблінських фресках.

Ці фрески походять з часів Володислава Ягайла; свідчить про це вістка Длугоша, герби, емблеми і дедикаційна фреска, знайдені при останній реставрації. Фрески походять, як каже напис, з 1418 р. і розмальовані малярем Андрієм.

Уже в самім розміщенні люблінських фресків відчувається новий рух — на загал чужий візантійському малярству. Вражає тут передусім різниця між фресками корабля і вівтарної абсиди. В противенстві до звичайно чисто репрезентативно-догматичних зображень стін головного вівтаря — пригадую сцени зображень київських церков XI — XII стол., напр., св. Софії або Михайлівського монастиря, де центром зображень було Св. Причастя Апостолів — у Любліні маємо перед собою цикл Страстей Господніх, які виповнюють всі стіни абсиди.

Уже цей факт вказує на глибоку перемену. Не догматичний зміст — а сцени з життя Ісуса Христа зображені на місці, де відбувається саме найважлива літургічна дія. Для старої візантійської малярської школи, де століттями повторялися канонічні форми — це дійсно переломова подія.

Але не тільки уклад фрескових зображень — також зміст і спосіб зображення, т. зв. формальна композиція, змінилися до непізнання. Сцени Страстей Господніх вибиваються з мертвих візантійських зображень своєю живістю, безпосередністю і драматичним з'ясуванням найважливіших моментів. Ця живість зображення впроваджує глядача неначе у вир подій, він починає вглядати в цикл зображень у хронологічному порядку, він перебігає цілу скалю драматичних напружень — одним словом — зміст цих зображень не залишає його безпрічасним, тільки полонює його душевний настрій, вимагає внутрішнього, душевного, суб'єктивного співчуття — ба навіть примушує його переживати сцени Мук і Страстей Господніх.

Крім цього змінилася сильно й композиція. Розбиті чисто формально-композиційні принципи; скупість оповідання перемінилася у широкий спосіб зображення з натуралістичними детальними епізодами, посуненими часто до драстичних сцен. Змінився також стафаж і краєвид, котрий тут заступив схематичні візантійські куліси. Крім цього змінився вираз облич діючих осіб. Вони всі беруть внутрішню участь у сценах, т. зн. вони психічно заангажовані, на обличчях ма-

люється їхній внутрішній стан: співчуття, завзятість, лють або знову маєстатична повага в Ісуса Христа. Все це є зовсім нове для візантійського мистецтва, яке ніколи не старалося відбивати в зображеннях фігур такі глибокі внутрішні, психічні переживання; обличчя візантійських діючих осіб спокійні, вивищені понад загально-людські почування, обвіяні патосом надлюдського, надіндивідуального героїзму.

Звідки взялися ці зміни в люблінських фресках?

Нема сумніву, що вони підпали впливам малярства Палеологів. Але крім цього тут ще сильніше, ніж у візантійській централі, вплинули західні взірці. Багато моментів вказує на те, що ці західні впливи, які носять характер італійського малярства, не прийшли сюди просто зі заходу, тільки шляхом Балкан, через малярство полудневих Слов'ян, яке вже в XIII столітті стрінулося з новими західними, італійськими напрямками, напр., фрески в Сапочані, котрі мають деякі аналогії з нашими. І цей вплив, який відбився головню в зовсім новім способі зображення і в перенесенні центра ваги на внутрішнє, духове життя діючих осіб — це є продукт не тільки італійського мистецтва XIII — XIV стол., але цілого духового розвитку Італії. Він пробивається, напр., в діяльності св. Франціска з Ассізу, а також в переломовій на полі малярства творчості Джіотта з Бандоне.

І в цьому новому оживленні мистецтва лежить значення обговорюваних пам'яток. Продукт італійської середньовічної культури — перенісся не прото з заходу, тільки далеким шляхом через Італію, балканські краї до нас — і вплинув дуже глибоко не тільки на цілу мистецьку культуру, але і на духове життя наших земель. Тут треба шукати перших моментів диференціяції візантійської культури під оживлюючим подихом заходу, — диференціяції, яка веде потім через мистецтво барокко до досягнення найвищих вислідів національної асиміляції двох універсальних культур: західньо-європейської і візантійської.

О. проф. д-р Василь Лаба

СВ. ТЕОДОР СТУДИТ, РЕФОРМАТОР ЧЕРНЕЧОГО ЖИТТЯ*)

Тему нинішнього інавгураційного в и к л а д у подиктувала мені наступна причина: Теодор Студит є у низці головних подій історії Східної Церкви і в ряді визначних представників Східної Церкви доволі ізольованою постаттю. Він живе в розмірно глухому часі, який в історії Східної Церкви тягнеться від смерті Івана Дамаскина, останнього Отця Церкви, до виступу Фотія, отця східного роздору, прийшовши на світ 759 р., около десять літ по смерті Дамаскина, а умираючи 826, коли Фотієві було біля десятки літ життя. З Дамаскином з одного боку, а з Фотієм з другого — Теодор в'яжеться досить далеким способом, а саме настільки, що по Дамаскині він перейняв у спадщині провід у дальшій боротьбі проти іконоборців, а Фотієві лишив у спадщині найсвіжіше задокументування зверхности римських папів над соборною Церквою, висловлене у кореспонденції з папами, яке вже в дуже короткому часі знехтував патріярх — ересіярх.

В академічній програмі студій не трапляється проте так легко нагода говорити про Теодора Студита. Щоб його не поминути, то треба на це шукати нагоди окремо, ось такої, як, напр., нинішня.

На свій час Теодор Студит, при своєму скромному чині еромонаха й монастирського ігумена, є провідною особою — просто провідною. За ним криються в тіні сучасні йому патріярхи, люди не злої волі і не малої міри, але притиснені світськими володарями, які не зуміли залякати невстрашного Теодора Студита. Біля нього не зустрічаємо за весь той час другого письменника, рівного йому талантом, освітою і всесторонньою творчістю. А вже найбільше заслуг кладе Теодор Студит і добуває великі успіхи, а вслід за тим велике ім'я для себе, своїми невтомними стараннями завернути чернече життя, що в його часі знаходиться у великім занепаді, до того стану, в якому воно знаходилося раніше в Єгипті, Палестині і Кападокії.

Теодор Студит є zarazом:

1) великим подвижником, який здобув собі своїм боговгідним життям ім'я Святого;

*) Інавгураційний виклад, виголошений на святочній інавгурації анад. рону 1934/35 в дні 7 жовтня 1934 року.

Грено-Натолицьна Богословська Академія у Львові в другому трьохлітті свого Існування (1931-1934), Львів 1935, стор. 35-41.

2) великим церковним діячем, який з невстрашною відвагою підніс протест проти насильств володарів у відношенні до Церкви та її догм і канонів та проти уступливості патріархів, що жертвували “*principia principibus*”;

3) апологетом, який у творах і в усних диспутах боронив свободи Церкви, правд віри і церковних канонів;

4) рухливим кореспондентом з папами, патріярхами, владиками, монахами;

5) проповідником і поетом;

6) і — на чому ми зокрема зупиняємося — реформатором чернечого життя.

Вкоротці по Халкедонським Соборі, за папи Лева Великого і за цисаря Лева Великого, біля 459 р. прибув з Риму до Царгороду патріарх і консул іменем Студіос, в перекладі на грецьку мову Евпрепій, і оснував там монастир з храмом св. Івана Предтечі на кінці міста над берегом Мармурового Моря, недалеко Золотих Воріт. Цей монастир дістав назву від свого ктитора. По різних переходах, як по конфіскаці за іконоборських спорів, по частиннім знищенні в часі хрестоносних походів, Студійський монастир вкінці завойовники Турки замінили на мечеть, нині з назвою Імрагор-Джамі. В 792 р. Теодор Студит мусів утікати з монастирською братією із свого рідного ктиторського монастиря Боскітїон коло місцевості Саккудіон у Бітинії на європейський бік по причині частих набігів Арабів на малоазійське побережжя. В тім часі він був вже від дванадцяти літ монахом, а від трьох літ священником та ігуменом. У Візантії патріарх Тарасій, святитель Теодора, і цариця Ірина віддали Теодорові і його братії на поселення студійський монастир, який через вимертя ктиторів стався самовладний і опустів в часі іконоборчих спорів до 10 — 12 монахів, а ще радше звичайних мешканців у тому монастирі. Цей столичний монастир із славним минулим стався для Теодора полем праці над реформою чернецтва й від нього Теодор одержав ім'я Студита, а його реформа — ім'я Студійського Уставу.

Чернецтво, що так розвинулося в IV ст., саме в часах Теодора опинилося у великім занепаді. Залишаючи на боці те, що воно в Єгипті попало в монофізитську ересь, на цілій позавізантійській території воно потерпіло багато від арабських наїзників. Арабська влада накладала на монастирі дошкульні тягарі, а фанатичні арабські ватаги нападали на монастирі та уряджували погроми ченців. На візантійській території чернецтво переносило тяжкі гонення з боку володарів-іконоборців, бо якраз монахи вміли найкраще постояти за почитанням ікон, в час, коли світське духовенство або переходило на сторону іконоборців, або залякане мовчало. Занепад чернецтва йшов однак не лише від тих зовнішніх ударів на монастирі, які витворили тип монаха скитальця або заточенця, але виходив з-посеред самого таки чернецтва.

Чернече життя постало під кличем втечі від світа — поза оселі, на пустиню. Як довго монахи жили на пустині або в відлюдних сторонах, ізольовані від світу, чернече життя процвітало й набирало великого почитання у світській суспільності. Вісті, що тут і там передіставалися на світ, перетворювалися в легенду про св. Отців пустині, ангелів у людському тілі, Божих угодників. Згодом монастирі переселилися з пустині на світ, у міста й села. Світ стрінув монахів з великою пошаною, але підніс їм назустріч всі свої спокуси. Між чернечим і світським життям почалися живі зв'язки, а разом компроміс, який дуже шкідливо відбився на чернецтві, “чернецтво знову завернуло серцем у єгипетську неволю”.

Світські люди отворили монахам свій дім, кишеню і душу. Миряни взяли напередок запрошувати монахів до себе на гостини, т. зн. трапези, щедро жертвували монахам гроші, щоб купити собі їхні молитви, удавалися до монахів за духовними порадами, віддаючи їм більше довір'я, як світському духовенству. Ці зв'язки зі світськими людьми знесли цілковито монастирське затворення, відкрили на розтвір двері монастирів, так що через них входив і виходив, хто коли хотів, ослабили дисципліну і заторкнули самі обіти.

Монастирі у свою чергу сталися також спокусою для світських людей, честолюбивих і непослідовних, які забажали й собі стати монахами, але вибирали облегшене монаше життя. Вони не входили в монастирську громаду, бо тоді мусіли б виповняти строгі правила, але діставали в монастирі окрему келію й вели у ній по власному уподобанню монаше життя, а нераз просто господарство, бо задержували як особисту власність майно і рабів. Це були т. зв. келіоти або ідіоритмісти. Наслідок приймання келіотів у монастир був такий, що цілі монастирі з первісно спільним устроєм стали замінюватися на келіотські монастирі. Монахам приділювано просто до рук після старшинства, цебто уряду, який вони займали в монастирі, пайки з доходів монастирських посіlostей, а решту доповнювали жертви світських людей, добровільні або випрошені на будову келії. Ця дуже вигідна форма монашого життя стягала масово у монастир непокликаний елемент, а на ділі була вона нічим іншим, як запереченням монашого життя. Дальшими етапами занепадання чернецтва були т. зв. домашні й безстінні монастирі. Домашні монахи, прийнявши постриження, жили в приватнім, власнім або чужім домі, безстінні монахи жили в шатрах або колибах, залюбки будованих в сусідстві церков. Останнім висловом монашого життя по власному розумінні і уподобанню були так звані безмонастирські монахи, для яких монастирем був цілий божий світ, монахи-волокити, що тягалися від села до села, від дому до дому, і жили з монашої рясної одинокої признаки їхнього стану.

Ще іншими частими аномаліями у тогочаснім чернечім житті були аренди монастирів світським людям. Імператори й архиереї

звикли були віддавати монастирі, ктитори яких вимерли, або які з інших причин занепали, світським людям, головню своїм урядникам в нагороду за їхню службу, в досмертний заряд на ктиторських правах, під претекстом, що вони мають привести монастир до ладу. Такий мирянин-арендатор поселювався з родиною і челяддю в монастирі і безпощадно спустошив його матеріяльно й морально, загарбував монастирські доходи, обертав монахів на своїх слуг, стягав у монастир — як гостей, слуг або кандидатів — людей, що вносили туди тільки згіршення.

Світські та церковні законодавці видавали вправді зарядження, щоб усунути ці хиби в монашому житті, одначе в практиці хиби існували даліше.

Успішнішими, як зарядження згори, показалися для усунення тих хиб міри, що вийшли з-посеред самого чернецтва, яке зрозуміло своє упокорююче положення і схиблення свого призначення. Тікати на пустиню було і неможливо й невказане. Пустиня була, так сказати б, історичним новіціятю чернецтва і вона виповнила свою задачу. Чернецтво мусіло залишитися на своїх нових позиціях, існувати серед світу, щоб служити ближнім і відгородитися від світу, щоб служити Богові.

Заслуга піддвигнення чернецтва з його упокорюючого упадку належиться Теодорові Студитові. Теодор не був творцем якогось нового, писаного монашого уставу, так як були раніш нього законодавці чернечого життя на Сході: Пахомій, Василій Великий і Сава Освячений. Вправді поміж творами Теодора вчислюються два такі твори, що мають характер писаного уставу: “Нарис порядків Студійського монастиря” і “Карний чернечий кодекс”. Та “Нарис порядків...” не є твором Теодора Студита, але анонімного монаха Студійського монастиря з X ст., який записав дисциплінарні й літургічні практики в Студійському монастирі у такій формі, в якій вони були введені і канонізовані Теодором Студитом і зберігалися в Студійському монастирі. Анонімний автор говорить про це виразно: “У святих монастирях від довших часів прийнялися многи й різні передання. Різні монастирі рядяться різними уставами. Одно з тих передань держимо ми, перейняте від великого Отця нашого й ісповідника Теодора. І не тільки ми одні, але багато кращих монастирів перейняло його і держить його як досконаліше, виключаючи все, що недостаточне і непотрібне. Тому ми нині, повинувавшись батьківській волі, підчинилися наказові, щоб передати його на письмі на вічну пам’ять пізнішим поколінням”.

Те, що ми з певністю знаємо про нарис правил Студійського монастиря, відноситься мабуть і до епітимій. Також і ці епітимії не є, здається, власним твором Теодора, але дещо пізнішими записками покут, які практикувалися в Студійському монастирі традиційно,

від часів Теодора Студита. Теодор Студит не писав свого уставу, але творив його ділом, наладжуючи у своєму монастирі зразкове, дійсно досконале, збірне чернече життя. Письменними джерелами цього уставу є щойно пізніші записки практик Студійського монастиря і твори Теодора Студита, а саме: малі й великі поучення, голошені монахам, листи до монахів, заповіт, ямби.

З тих джерел виходить, що ціллю Теодора Студита було повернути корінний, киновіальний устав, який існував в Церкві від IV століття, з усіма практичними доповненнями, яких домагався історичний досвід чернецтва, особистий досвід Теодора та життєві потреби часу. Кондак на честь Теодора називає його наступником законодавця Христової Церкви, Василя В., другим Василиєм так своїм словом, як і життям. Сам Теодор частіше називає свою діяльність наслідуванням правил і законів Василя В., продовжуванням трудів Василя В. над устроєм чернечого життя. Нема сумніву, що киновіальний устав Теодора Студита взятий у своїй основі з аскетичних творів Василя Великого. Та цей устав Теодор доповнював практиками ерусалимського уставу і таким способом створив устав для всього східнього чернецтва, не механічно компільований, але передуманий і примінений до духа часу.

Тими додатними прикметами, що запевнили уставові Теодора Студита загальне прийняття, були:

1) Безоглядна монастирська спільнота. Про неї говорив Теодор до своїх монахів: "У вас, як у ангелів, у всьому мир і любов, наче одна душа, одна воля, один віддих і приязнь, як між приятелями, або ріднею, так що виключені всі причини до незгоди і спори за власність".

2) Дуже подрібно усталений етап монастирських урядовців. Адміністраційний устав кивонії, введений Теодором, був новістю, досі незнаною східньому чернецтву. Чини з утвореними назвами, точно визначеними обов'язками та карами за їхнє залишення — перейшли із Студійського монастиря загально до всіх інших східніх монастирів.

3) Управленийний духовний провід в монастирі. Монахам наказував Теодор Студит читати св. Письмо і твори Отців, голосив їм поучення, які опісля читалися в монастирях його уставу три рази в тижні, і накладав на них обов'язок сповіди або звірювання перед ігуменом. Той обов'язок отворити тайни своєї душі перед ігуменом аргументував він тим, що ігумен є заступником Бога і має мати щось із божих прикмет всюдиприсутности і всевідучости.

4) Зайняття монахів умовою працею. У Студійським монастирі студії були в більшій почесі, як по інших монастирях Сходу. Через те монастир притягав до себе не лише людей з простолюддя, які в монастирі займалися управою монастирських піль, ремеслом, плетенням кошів, але також освічених людей. Студійські монахи вчилися

граматики, філософії, св. Письма і читали твори Отців, щоб могли займатися полемікою. В монастирі була бібліотека, для якої каліграфи переписували рукописи. Пізніше там списувалися і перекладалися навіть слов'янські книги та йшли на Русь. Стефан Новгородець з половини XIV ст. говорить, що він стрінув у Царгороді своїх земляків, Івана і Добрилу, яких уважали пропавшими без вісти. Вони займалися списуванням книг у Студійському монастирі. Між студійськими монахами находилися ієропсалти і поети, що укладали кондаки та інші пісні. При монастирі була мистецька робітня.

Устав Теодора Студита був першим монашим уставом у християнській Русі. В київській Русі чернецтво появилось у формі келіотства або печерництва. Коли Теодосій став ігуменом Києво-печерських монахів, старався у своїй монашій громаді завести образ як найдосконалішого життя, такий, що найдосконалішим уважався в Греції. В Несторовім літописі оповідається, що він “нача іскати правила чернечсаго... обрітеся тогда Михаїл чернец монастиря Студійсаго іже бі пришел із Грек с митрополитом Георгієм, і нача іскати у него устава чернец Студійских і обріт у него ісписа”. З Києво-печерського монастиря цей устав перейняли опісля всі інші монастирі на Русі. “Теодосій ізобріт устав предасть монастири своєму і от тогож монастиря переяша вси монастиреве устав”.

Одначе на христ. Русі цей устав не удержався без змін. Часті паломництва наших земляків на Схід для поклонення святим місцям, перебування наших монахів по східніх монастирях, час і місцеві обставини багато змінили цей первісний Студійський устав. Його богослужебна частину опісля заступлено ерусалимським богослужебним уставом, а дисциплінарна частина підпала багатьом відклоненням від оригінальних студійських засад і практик.

Основник нашої Богословської Академії, Високопреосвященний Митрополит, негайно по своїм вступленні на львівський владичий престіл, відновив у нас цей історично перший, дійсний монаший чиґ на українській землі. Через більше, як тридцять літ, монахи-студити, під цю пору в кількох домах, ведуть свою затворну, але для нашої Церкви і для народу багато обіцюючу працю. Подати бодай ці загальні відомості, які відносяться до їхньої назви і історії та до їхнього уставу — було другою причиною, що подиктувала мені тему мого нинішнього інавгураційного викладу.

О. проф. д-р П. Біланюк

**БЛАЖЕННІШИЙ ПАТРІАРХ ЙОСИФ:
СПРОБА ХРИСТІЯНСЬКО-БОГОСЛОВСЬКОЇ ОЦІНКИ**

(Інавгураційна доповідь, виголошена на Українському
Католицькому Університеті ім. св. Климента Папи
в неділю, 27-го червня 1982 Р. Б.)

Ваше Блаженство Блаженніший Отче, Ваше Преосвященство, Ваше Магніфіценціє Отче Ректоре, Всечесніший і Високопреподобний Отче Протоархимандрите, Всечесніші і Преподобні Отці Архимандрити, Всечесніші Отці, Преподобні Сестри, Високоповажані Гості, Дорогі Колеги, Дорога Академічна Молоде!

Мені припала неабияка честь, як теж великий обов'язок, прочитати курс лекцій на Українському Католицькому Університеті ім. св. Климента Папи в Римі. Тема мого курсу: "Роля Патріярха Йосифа в історії Української Церкви ХХ століття". Без сумніву, це дуже важка тема, бо бракує певного віддалення у часі від історичних подій, щоб без пристрасти, пересуду, чи емоційного захоплення, об'єктивно, точно і обширно насвітлити ролю великого сина України, визначного науковця-богослова, душпастиря і Патріярха, тобто Отця і Глави Помісної Української Церкви, Подвижника та Ісповідника Вселенської Церкви, як теж оборонця прав і гідности цілого культурного людства.

Сьогодні бажаю коротко зупинитись над найважливішою проблемою, а саме **над критеріями християнсько-богословської оцінки людини**, як теж її ролі у Церкві та суспільстві. Коротке з'ясування цих богословських критеріїв допоможе нам більш об'єктивно оцінити Найдостойнішого Ювілята, нашого Патріярха Йосифа, якому совершилось 90 років життя і 65 літ священнослужіння Триєдиному Богові, Святій Церкві, Українському Народові та всьому культурному людству.

Світ, у якому живемо, який не керується світлом віри у Триєдиного Бога, світ, який або безбожний, або індиферентний до релігії в загальному, міряє вартість людини і її ролю різними поверховними, позірними, утилітарними, або цілком випадковими критеріями. Ці критерії — це зовнішня краса, фізична чи інтелектуальна сила, харизма провідництва, накопичене майно, титули, почесні, шляхетське походження, мистецькі здібності і т. п.

Річ ясна, цих критеріїв нехтувати не можна, бо вони являються допоміжними чинниками в оцінці людини та її ролі. Всеж таки во-

ни дуже часто підфальшовують і викривлюють правдивий і об'єктивний образ даної людини і її ролі. Якщо б ми примінили вище наведені критерії вартості людини і її ролі до Блаженнішого Патріярха Йосифа, то ми одержали б такий образ: високий і пристійний чоловічина, шляхетського роду, великої фізичної сили і витривалости, визначний науковець та інтелектуал, прикрашений набутими науковими та почесними титулами; людина ошадна і аскетично наставлена, добрий адміністратор дочасних дібр, харизматичний провідник, який зумів муравлиною працею і виявом великих чеснот полонити широкі маси вірних і стати для них моральним і духовим авторитетом, людина впливова на міжнародньому полі, людина з витонченим естетичним змістом, тощо.

Християнсько-богословська оцінка людини не може тут зупинитись, бо це був би розгляд людини і її ролі та діяльності на природній площині, тобто при допомозі розуму і пізнання, стремління до добра при допомозі волі і сприймання краси при допомозі естетичного змісту і почувань, але все це без надприродної і Богом даної віри, надії і любови. Але саме ці три, так звані богословські чесноти, даром дані звищ, є основою християнського життя і світосприймання.

Очима живої, надприродної віри, ми можемо пізнати Триєдиного Бога, його себевідкриття у Святому Письмі та Священному Переданні, його присутність у св. Церкві, у проповіді Божого Слова, у Богочитанні, а головне у Святих Містеріях, тобто Святих Тайнах, серед яких перше місце займає Тайна Тіла і Крови Господа Нашого Ісуса Христа, або Пресвята Евхаристія. І саме такий релігійно-богословський досвід стає основою Божої благодаті у нас, тобто нашої участі у внутрішньому житті, світлі і любові самого ж таки Триєдиного Бога.

Християнський схід зі своїм високорозвиненим містицизмом створив заавансовану науку про теозіс (або по-латині "дівінізацію"), тобто про обоження людини і цілої сотвореної дійсности. Це обоження, яке, річ ясна, відкидає пантеїзм і всі перебільшення, це всемогутня й освячуюча, божественна і Троїчна дія, яка з огляду на замешкання Пресвятої Трійці в людях віруючих, як теж з огляду на вроджену і природну спроможність до переображення, започатковує процес уподібнення людини до Бога Отця за посередництвом воплощеного Божого Слова, Христа Вседержителя, і у Святому Дусі.

Тому-то ми можемо сказати, що наш Блаженніший Патріярх Йосиф є дійсно "преподобний", тобто більш уподібнений до Бога від інших осіб. На це вказує його праведне, аскетичне і містичне життя, основане на глибокій і живій вірі. На це вказує його великанська надія на Боже милосердя і Боже Провидіння, яке провадило його через всі світлі і всі страдничі періоди його довгого і божого життя. А вже найголосніше промовляла у житті нашого Блаженнішого

Патріярха правдива Божа і безкорисна любов до Триєдиного Бога, до Святої Церкви і її єдності, до Римської Апостольської Столиці і Наслідників св. Петра і Павла, до Помісної Української Церкви, її членів, до цілого, рідного Українського Народу, до цілого людства і цілої Богом сотвореної, відкупленої і освяченої дійсності. Ця любов проявлялась як батьківська до поручених його опіці, як синівська у відношенні до його зверхників, як братня у відношенні до рівних собі. Але завжди була це Божа, живуча, творча і безкорисна любов, готова до найбільших жертв з каторгами, засланнями, злобними засудами, тортурами і навіть смертю включно. Тому Ісповідник святої віри — це не лише той, що нестрашно стоїть у вірі та боронить її серед найстрашніших обставин. Правдивий ісповідник — це в першу чергу людина надприродної Божої любови, людина обожена, людина внутрішньо переображена, людина Богоподібна, або преподобна.

Східнохристиянська містика витворила ще одне дуже глибоке вчення, а саме про Божі несотворені енергії чи сили. Східні Отці Церкви і вчені богослови вже дуже рано звернули увагу на текст Святого Письма, а саме на Друге Послання св. Апостола Петра 1:3-4:

3. “Божа сила дала нам усе до життя та побожності завдяки спізнанню того, хто нас покликав до своєї слави та сили;
4. нам були даровані цінні й превеликі обітници, щоб ними ви стали учасниками Божої природи, уникнувши зіпсуття, яке пожадливістю розповсюдилось у світі”.

Рішальним у цьому тексті — це твердження про те, що ми є покликані до Божої “слави та сили”, як теж, щоб “стали учасниками Божої природи”. Християнський схід пояснив це розрізненням між Божою есенцією і Божими особами, як теж між есенцією Бога і Божими енергіями. Божа есенція залишається недоступною, непонятою і невідільною, в той час, як Божі несотворені дії або сили, які є нероздільні від Божої есенції, але в яких Бог об’являє себе, уділює себе своїм сотворінням і діє у них. Тому-то Божа ласка-благодать просвічує наш ум і наше серце, скріплює волю, ушляхетнює естетичний змісл до сприймання Божої краси, тощо.

Всі віруючі і практикуючі християни силою, прийнятою у Святих Тайнах, учащують у несотворених Божих енергіях. Без цієї участі неможливими є надприродні дії сотвореної істоти. Тому кожне добре діло, кожна молитва, кожна релігійна і добра мисль, кожне сокрушення і заворушення серця — це участь людської істоти у Божій силі і Божій активності.

Божий люд як української, так і вселенської церкви під впливом діяння Святого Духа відчув, що наш Блаженніший Патріярх Йосиф — це людина Божа, це людина праведна, це людина ведена Божим Провидінням, це людина Божої сили і благодаті. Це людина, що творить діла любови при помочі Божій, тобто учащає у несотво-

рених Божих енергіях. І тому не раз розсипались у пух і прах ворожі пляни супроти особи нашого Блаженнішого Патріярха, бо через нього діяла і діє сила Святого Духа, яка об'єднувала Помісну Українську Церкву в одне тіло і одну душу, в одну Божу спільноту з усіма людськими і Божими скарбами. Тому то саме існування нашої Української Церкви в катакомбах і в розсіянні під проводом нашого Блаженнішого Патріярха — це діло Боже, це діло нелюдське, це діло спасенне.

Слуга Божий Митрополит Андрій і його наслідник Патріярх Йосиф продовжували і розвивали східнохристиянську Софіологію, або вчення про Божу Премудрість. На це вказують їхні твори, як теж ось цей чудовий Собор Святої Софії — Божої Премудрости. Мудрість — це дар і чеснота, яка є синтезою правди, добра і краси. Мудра людина — це людина глибокого, широкого і упорядкованого знання. Це людина, яка стримить до Бога під аспектом вічної та абсолютної Божої істини.

Мудра людина, це теж людина любови, добрих діл і сильної та шляхетної волі. Це добродій, мирносець, розумний адміністратор і організатор. Це людина, яка стримить до Бога під аспектом найвищого і безконечного добра.

Врешті мудра людина — це людина, що любить красу, творить красу, має витончений естетичний змісл і почування, як теж стримить до Бога під аспектом абсолютної і безконечної краси.

Наш Блаженніший Патріярх Йосиф як батько й організатор наукового, а особливо богословського життя і як найвизначніший український Богослов ХХ століття, дав доказ, що він людина Божої мудрости. Як добродій, носій миру, як людина хрустальної волі, як нестрашний оборонець прав і привілеїв рідної української церкви і народу, як аскет і людина молитви — він є Божим мудрцем і носієм не людської, а Божої Премудрости. Як людина, що любить старину, як основник і добродій музеїв, як любитель чистої східнохристиянської архітектури, іконографії і загального мистецтва, як любитель українського народного і загального мистецтва — наш Блаженніший Патріярх дав доказ, що він людина Божої Премудрости, тобто многогранного і всебічного почитання, сприймання і стримління до Бога, як до безконечної краси.

Остаточним і найвищим християнським критерієм оцінки людини — це святість. На жаль з цим поняттям є пов'язаний цілий ряд непорозумінь. Коли сьогодні сказати пересічному українцеві слово "святий", то він інстинктивно думає про особу, яку папа, чи хтось інший, канонізував на святого. Це дуже нездорове явище, яке юридичним поняттям притемнює поняття святости.

Правильне поняття святости виходить зі заложення, що лише один Бог є дійсно святим; що святість Бога — це не лише один із

Божих атрибутів, але теж правдиве Боже ім'я. Більш цього святість Бога — це найвищий опис його есенції. Отці Церкви, а за ними більшість Богословів зводили святість до моральної чесноти абсолютної справедливості, безгрішності і неспроможності до гріха, тощо. Свята Літургія розглядає святість Бога, як найвище субстантивне окреслення Бога і що Бог — це сама святість. Бог у своїй безконечній доброті робить доступною свою святість для своїх істот у різних ступенях інтенсивності. У першу чергу — це святість людської природи Христа, далі святість Пресвятої Богородиці і Приснодіви Марії, і Обручниці Бога Отця; далі святі особи, святі речі і цілий видимий і невидимий всесвіт. Тому-то Літургії християнського сходу свідчать про те, що остаточне завершення життя людини — це теж остаточне відкриття Бога і участь у Бозі як в абсолютній, безконечній і завершеній Святості.

Не може бути сумніву, що наш Блаженніший Патріярх одержав від Триєдиного Бога благодать участі у Божій святості. На це вказують його світлі діла, його аскетичне і праведне життя, його Божя мудрість, а понад усе його святе ісповідництво припечатане його кров'ю і довголітніми терпіннями. Бог Отець у Святому Дусі уподібнив нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа до свого улюбленого, але многострадального Сина Ісуса Христа, а тим самим уділив йому більшу частину у своїй святості, ніж комунебудь із нас. Молімся за нашого Патріярха, але теж просім Бога, щоб допоміг нам любити, слухати і наслідувати живого святця, щоб ми колись під його проводом стали перед престолом Триєдиного Бога і могли спільно заспівати тріюмфальний гімн: "Свят, свят, свят Господь Саваот, повне небо і земля слави Твоєї, осанна в вишніх, Благословен, хто йде в ім'я Господне, осанна в вишніх".

VIII. РОЗДІЛ

ЕСЕЇ І ДОПОВІДІ

Ігор Калинець

ЦЕРКВА

Тріщали предвічні зруби,
летіли гонти, як пір'я:
руйнували дерев'яне чудо
людської праці та віри.

І, вписані в лагідні гори,
востаннє хиталися бані,
вмирали ясно і гордо,
так, як вмирають останні.

Це умирили століття,
це помирало прекрасне...
З розпуки дробилися на дровіття
золоті грона іконостасу.

І шукали між бур'янами
вічний спочинок ікони.
І плакала в недотрошеній рамі
гуцульська мадонна.

І Юр, в невідомім двобою
втративши руку і списа,
півроззятою головою
востаннє навкруг дивився,
як довго стояв ще реквієм
і як він лягав на трави,
на осиротілі смереки
густим непрозорим трауром.

о. д-р І. Нагаєвський

ВІД АПОСТОЛА АНДРІЯ ДО СВ. ВОЛОДИМИРА (Міркування з нагоди 1000-річчя хрищення Русі-України)

1. Вступні завваги

За кілька років український християнський народ святкуватиме 1000-річчя проголошення християнства київським великим князем св. Володимиром Великим державною вірою Русі-України в 988 р.

Ця велика подія мала для нас в його часах і має сьогодні велике значення. Християнство впровадило наш народ в сім'ю народів християнського, культурного світу та причинилось до зросту його духової й матеріальної культури. Київська русько-українська держава в часах рівноапостольного св. Володимира, його сина Ярослава

Мудрого і їхніх наслідників стала одною з найбільш могутніх християнських, культурних держав тодішньої Європи.

І не диво, що цісарські, королівські й княжі династії вважали за честь увійти в подружні зв'язки з членами київської руської династії. Події в руській державі занотовувались майже в усіх європейських і позаєвропейських анналах, хронографіях та літописах.

В нашій історіографії ще й досі стрінемо погляд, що християнізація Русі-України починалась і завершилась у часах св. Володимира. Тут треба розрізнити дві справи: голошення евангельського слова та проголошення християнства державною вірою Русі-України.

Треба пам'ятати, що перша справа, тобто сіяння Христового слова між нашими предками, тягнулась довгими віками. Проголошення ж Христової віри державною вірою могло статися в наслідок розпорядження християнського володаря своїм підданам, що вже були достатньо приготовані його прийняти й виконати.

Саме розпорядження згори без належної вікової підготовки не дало б відповіді на цілий ряд важливих питань: хто приготував народ до св. Хрищення в зрозумілій йому мові? Хто служив богослужби в церковно-слов'янській мові? Звідки й коли постав слов'янський обряд? Звідки взялися в часах св. Володимира слов'янські священики, що проповідували Слово Боже зрозумілою народів мовою? Коли й звідки взялась у нас слов'янська грамота, якою були писані св. книги в часах св. Володимира, а в часах його дітей і внуків було створене високої якості оригінальне письменство? Звідки й чому в його часах був поширений в Русі-Україні культ св. Климента папи й мученика, як також культ слов'янських Апостолів св. Кирила й Методія? — тощо.

Відповіді на ці питання треба шукати в чужих пам'ятниках, конфронтуючи їх з вітками-легендами та археологічними розкопами, що їх трудолюбиві наші вчені ведуть серед важких обставин майже на всіх історичних територіях України.

2. Античні міста Південної Русі-України

Про державно-політичний зріст українського народу, починаючи від глибоких античних часів аж до часів Київської Русі-України, цей автор написав кілька праць (гляди: Бібліографія), тому в цій статті не входить у справи, які там докладніше обговорено.

Натомість, тут скажемо, що в південній Україні, над берегами Чорного моря, вже від VII — VI ст. перед Христом існував цілий ряд міст, колоній-республік гелленських поселенців, з якими стародавні мешканці Скитії-України були в сталому, культурно-торговельному контакті.

Про це пише гелленський історик Геродот з Галікарнасу (480-425 до Хр.), а згодом Страбон і географ Птоломей з Олександрії (жив

100-178 по Хр.); останній залишив нам першу мапу нашої батьківщини. Всі вони згадують про античні міста Стародавньої України, як також про племена та міста всередині країни, між якими можна ідентифікувати деякі слов'янські імена, хоч для гелленів слов'янська мова була чотириста років до н. е. та й сьогодні є важким "каменем спотикання".

Вільне місто-республіку **Тіру** заснували поселенці з Мілету на правому березі лиману річки Тірасу-Дністра. Є певні вістки, що в перші віки н. е. було тут поширене християнство, бо історична література називає його християнською колонією. На місці Тіри згодом виник слов'янський осередок тиверців та уличів, Білгород.

Важливішим городом-республікою була **Ольвія**, положена на правому березі лиману південного Буга, коло сорок кілометрів на південь від Миколаєва. Ольвію заснували переселенці з Мілету, а висліди археологічних розкопів останніх років виказують, що місцеве населення периферій цієї республіки перших віків н. е. мало багато спільного з черняхівською культурою, його кераміка, напр., властива добі племінного союзу антів. Коло 331 року до Хр. Ольвію облягав полководець Олександра Великого, Запіріс, але не міг її здобути.¹⁾

На західному узбережжі Кіммерійського Боспору були інші гелленські поселення: **Порфмій** і близько нього **Пангикапей** (Керч), **столиця Боспорського царства**, а разом осередок торгівлі кукурудзою й іншими плодами землі, привоженими туди мешканцями внутрішніх полос краю.

Боспор заснували поселенці з Мілету. Ці городи знищила орда гунів. На південь від них були: **Тіртака** і **Німфей**. Ці городи були в живому контакті з Гелладою. Напр., влітку 444 року до Хр. їх відвідував Перікль, а географ Страбон каже, що там були добре влаштовані гавані для приймання більших кораблів. Далше на південь були: **Акра**, **Кітей** та **Кіммерик**.

На Таманському півострові міллетські поселенці заснували город **Фанагорію** (Таматарха, Тмүторокань). На північ від неї були **Кепа**, **Ахіллій** і **Кіммерик**, а на південь **Гермонасса** (Тамань), **Карокенфамма** і **Патрай** (цей город заснували поселенці з Ахаї).

¹⁾ При кінці XV ст. кримський татарський хан, Менглі Герей, збудував на місці сьогоденного міста Очакова фортецю Кара-Кермен, яку згодом перебрав турки. На протилежному березі збудували другу фортецю. На будову обох фортець треба було наміння й вони розбирали будинки міста Ольвії. Тим варварським способом знищили багато пам'яток стародавньої України.

Решти донала Катерина II, що подарувала графу Безбородьові 12 тисяч десятин землі на правому березі Бузьного лиману, де він поселив своїх панцизників, які далше розбирали наміння з будинків Ольвії на будову своїх хат. Треба пам'ятати, що починаючи від міста Миколаєва аж до Очакова, на обох берегах річки Буга знайдено руїни 51 стародавніх поселень. Всі вони були пограбовані в різних добах бурхливої історії та зруйновані дощенту.

До цих міст переселилось чимало слов'ян, наших предків, так що в другій половині X ст. великий київський князь Святослав Завойовник заснував тут окреме Тму Тороканське Князівство, столицею якого був давній город Таматарха, згодом Тматорокань. Це сьогодні край українських Кубанських козаків.

На південно-східньому побережжі Кримського півострова був город **Теодосія**, згодом сумної слави **Кафа**, де італійські купці з Генуї влаштували були найбільший в Європі ринок невільників, яких татари своїми щорічними нападами привозили туди з України.

Теодосію-Кафу збудували йонські поселенці в 1-ій половині VII століття до Христа.

Та найважливішим гелленським городом-республікою був **Херсонес (Корсунь)** у Криму. Його заснували дорійські поселенці з Гераклеї і він був немов донькою своєї матері в Малій Азії.

На основі археологічних розкопів і знахідок з останніх років, напр., йонська кераміка, античні теракоти тощо, кладуть дату заснування цього города-республіки на VII—VI ст. до Христа. Близько н. е. Херсонес не міг відбити натиск скитів і сарматів, бо скитський цар Палак уклав з сарматським плем'ям роксолян угоду проти Херсонесу. Тому його мешканці звернулися за поміччю до боспорського царя Мітридата Євпатора, як свідчить про те пам'ятник города; поміч боспорського полководця Діофанта була успішною, але город втратив свою незалежність у користь Боспорського царства.

В середині III ст. до Христа почався занепад скитів так, що деякі з них шукали захисту в Криму й там перебули аж до III—IV століття по Христі. Центром їхнього царства в Криму був город Неаполь Скитський, на лівому березі річки Салгіри біля Симферополя. Там біля міських воріт розкопано монументальний мавзолей царів з II ст. до Христа.

Натомість більша частина скитів-хліборобів Геродота, це люди слов'янського походження, які дуже скоро стали складовою частиною "союзу антів".

Щойно 60-го року по Христі римський легат Мезії, Тит Плявтії Сільва, зайняв город і завів у ньому римський гарнізон.

В III ст. по Христі перед мурами Херсонесу з'явилося германське плем'я готів, а в IV ст. Херсонес закінчив античний період своєї історії. Від V ст. город увійшов у склад візантійської імперії.

3. Християнство в античних городах Русі-України

До цього реєстру античних городів Русі-України завважимо, що їхнє населення почитало різних гелленських божків. Водночас в усіх цих городах мешканці почитали найвищого Бога. Найвищим Богом в Малій Азії називано ізраїльського Бога. Видно, що дещо з віри Мойсея принесли з собою в південну Україну єврейські купці й

мали вплив на гелленів та скитсько-слов'янські племена, з якими вели торгівлю.

У тих городах було чимало громадських товариств-організацій зі своїми святинями, де прославляли найвищого Бога, але без зберігання закону й обрядів, напр., обрізання — і не ходили до синагог. Це був культ геллено-юдейської релігії, що змагав до монотеїзму. Визнавці цієї релігії називали себе “себоменой Теон гіпсістон” — вірні найвищого Бога. До громад, що заховували цю синкретичну релігію, перш усього, належали єврейські купці з Малої Азії та їхні гелленські чи автохтонні приятелі, з якими вони вели торгівлю. “Зевес гіпсістос” був близький трако-фригійському богові Сабатіясові, а в гелленському часі Сабатіяс, як ужито в перекладі 70-ох, був ідентифікований з Ягве Зебаот Старого Заповіту.

Це дає нам добру основу здогадуватись, що Апостол Андрій, їдучи до Скитії проповідувати Слово Боже, як свідчить письменник III ст. Оріген з Олександрії, а на початку IV ст. перший історик Церкви Євсевій з Кесарії в Палестині, поїхав з Синопи до Пантикапею, столиці Боспорського царства, а вже звідти до інших, згаданих нами античних городів нинішньої південної Русі-України. Всі вони, як свідчить Геродот, Птоломей і інші, були в торговельних взаєминах з племенами, що жили в нутрі краю, а між ними передусім з нашими слов'янськими предками. Комунікація відбувалась човнами Дністром, півд. Бугом, Дніпром чи навіть Дінцем і Доном через Танаїду, Меотидське (Озівське) море та Кіммерійську протоку в Понтійське (Чорне) море.

Наш літописець Нестор, монах Печерського монастиря в Києві, передав нам народний переказ про благословлення київських гір св. Апостолом Андрієм і висказане ним пророцтво, що з цих гір розійдеться світло Христової правди на весь Схід. Цей переказ має добру історичну основу. (Про це гляди, останній розділ праці цього автора п. з. “Стародавня Україна”).

Другою важливою подією, що причинилась до скорої християнізації античних городів південного Причорномор'я, було заслання папи Климента, третього наслідника св. Петра в Римі, до Херсонесу в Криму, імператором Траяном коло 100 р. по Христі. З ним заслано св. Флявію Домітіллю, родичку імператора Домітіяна, та дві тисячі християн-ісповідників, які заснували в Криму сімдесят п'ять церковних громад. Імператор видав наказ утопити папу Климента в морі. Його тіло викинуло море на берег і християни, тавро-скити, поховали його в невеликій церкві на острові, де діялися чуда.

Щороку в день смерті святого папи-мученика, в час відпливу моря, християни могли дістатися до його мощів на острові. Нам відомо, що св. Кирило, Апостол слов'ян, почав там шукати мощів папи Климента.

Папський бібліотекар, Анастас, в своєму листі до кард. Гавдерика в Велері писав к. 879 р., що св. Кирило показував архієпископові Юрієві з Херсонесу книжки, де говорилося про муки і смерть папи св. Климента. Подібно митрополит Митрофан із Смирни, засланий патріархом Фотієм на Крим, каже, що Костянтин Філософ шукав знаків, про які вчитав у книгах. Це й було причиною, що церква в Херсонесі вважала себе автокефальною, а її архієпископи довгий час не визнавали своїми зверхниками архієпископів Візантії, що — як і Херсонес — підлягали митрополитам Гераклеї.

В III ст. н. е. християнство в Боспорі було поширене, так що в часах боспорського царя Тоторсеса воно було державною вірою, напр., до 270 р. н. е. боспорські монети того часу вже не мають мітологічних постатей, але тільки тризуб, деколи уживаний давніми християнами замість хреста, а на монетах Тоторсеса є вже правдивий хрест. Все це сталося ще перед Медіолянським едиктом 313 року. Боспорські владика: Кадм, був на 1-му Вселенському Соборі в Нікеї, Євдоксій був на Соборах в Константинополі і Єфесі, на якому був також диякон Давид.

Св. Копитон, архієпископ Херсонесу, не брав участі в I-му Нікейському Соборі. Він був відомим шостим єпископом того города. Перед ним були св. Єфрем з Єрусалиму; Василь, Євген, Агатордор, Елпідій, св. Евстахій, що був ув'язнений і завезений до гирла Дніпра і там утоплений.

Відомо, що владика з Лонгін з Херсонесу брав участь у III-му Всел. Соборі в Єфесі й IV-му в Халкедоні. На V-му Соборі в Константинополі був архієпископ Стефан, а на VI-му в тому самому місті архієпископ Юрій. Митрополит Юрій підписав акти Собору в Труллі (692 р.) і він мав тоді сүфраганів: у Готі, Дорі, Сүрожі й Фүллі. Єдиний з-поміж них єпископ Іван з Готи підписав акти іконоборчого Собору (754 р.), а вся митрополія аж до VII-го Вселенського Собору 787 року боронила почитання св. образів.

Як додамо ще заслання і смерть ісповідника, папи Мартина I-го в Криму, про якого згадаємо дещо докладніше на іншому місці, мусимо признати, що славною була колись історія Архієпископства-Митрополії в Херсонесі, звідки св. Володимир взяв владика, священників, св. книги, церковну утвар для своєї Церкви в Русі-Україні.

4. Мандрівка готів і гунів. Анти-дүлби-бүжани-волиняни

Під кінець II ст. н. е. на Причорномор'я прикочували з-над Балтики германські готи і у своєму нищівному гоні поруйнували деякі античні города, напр., Тіру, Ольвію і інші, влаштовуючи грабіжні напади на римські периферії в Малій Азії. Цими нападами готи звернули на себе увагу римлян, напр., в 214-215 роках імператор Каракалла згадує, що він розігнав їхні ватаги, подорожуючи в Малій

Азії. 238 року вони зруйнували Іструполь, а 251 року інші прибережні городи, 257-258 рр. готи напали на Халкедон і Нікомидію, 262-264 рр. поруйнували Бітинію, Каппадокію та Тракію; 267 року Сицику, Атени і Коринт.

Однак, готи скоро розбилися на дві частини: візиготів (західних) та остроготів (східних). Завдяки місіонерській праці полонених сирійців деякі готи прийняли християнство, а їхній єпископ Теофіль брав участь у I-му Всел. Соборі в Нікеї 325 року. Св. Іван Золотоустий висвятив для них єпископа Унила. **Єпископ Улфіла родом з Каппадокії, аріянин, уложив для готів їхню абетку та переклав св. Письмо на їхню мову.**

Готський історик Йордан (половина VI ст.) каже, що в III — IV ст. слов'яни ділились на три вітки: венедев — зах. слов'ян (предки поляків), склявенів (предки чехів і словаків) та антів (предки українців). За Йорданом анти були найхоробрішими й часто воювали з готами, що напали на їхні землі.

375-376 — переломові роки Стародавньої Русь-України

В часі, коли готи кочували на Причорномор'ї, від північного сходу зблизилась до Дніпра орда гунів. До неї долучились деякі племена слов'янсько-антського союзу, у 375 році дійшло до великої битви, в якій розгромлено силу готів. Деякі з них подалися за Дунай або через Паннонію (сьогоднішня Малярщина) на захід. Тільки частина готів під проводом Вінітаря пішла через Галичину й по дорозі напала на антського короля Божа в його столиці Бужеську (Галичина). Його самого, синів і сімдесят членів його ради готи розп'яли на хрестах. (376 р.).

Це був останній напад готів на антів, за який анти допомогли гунам розбити готів та взяти в полон всіх, хто не встиг сховатися на території Балканського півострова або не втік на захід, в Італію, чи Францію, кудю гналися за ними гунни з антами і іншими союзниками.

Силу антів скріпило войовниче плем'я роксолянів (росоманів у Йордана) і це допомогло їм у війні проти готів. По перемозі над готами анти і роксоляни підсунулись на північ, на свої землі, звані згодом землями дулібів-волинян, що були осередком Племінного Союзу Антів, до якого належало також плем'я хорватів на східньому й західньому Підкарпатті та в Карпатах.

По смерті гунського короля Атілли 453 р. між його синами настала боротьба за наслідство і врешті, держава розпалась. Рештки гунів з болгарами й деякими антами осіли в Малій Скитії (Добруджі).

Спочатку володіння імператора Юстиніана I (527-565), за походженням слов'янина, склявени і анти почали війни проти ромейв. Щойно 546 р. імператор Юстиніян вислав до антів своє посольство

з пропозицією, що віддасть їм город Турис (при гирлі Алюти), збудований імператором Траяном, щоб вони здержували гунів і болгар від нападів на ромеїв.

Видно, що анти прийняли пропозицію, бо бачимо їх на Чорному морі та в Італії. В роках 554 або 555 анти: Всеград і Доброгост були адміралами антської фльоти і командирами війська.

В 557-558 р. на Причорномор'я вдерлася нова азійська грізна орда аварів. Видно, що анти хотіли здержати аварів (обрів у Нестора) перед руйнуванням нашої землі й вислали до них посольство під проводом здібного дипломата Мезаміра. Одначе, за намовою Кутрігурів (болгар) авари вбили його й антських послів, порушивши міжнародний, неписаний звичай. Це сталося к. 559-561 р., бо 563 р. авари були вже в Паннонії, де збудували дев'ять укріплень-коліс у 567-568 рр., про що згадують франконські анналісти. Ромейський письменник Теофілакт згадує, що анти воювали з ромеями проти аварів, а коли їхній хан Баян хотів їх перемовити, антський вождь Лавритас коло 578 року казав замучити аварських послів. І так відплатив їм за Мезаміра.

Письменник Іван Ефезький каже, і це потверджує Теофілакт, що 599 року анти були в війні з ромеями, але їх зрадив якийсь Гепід. Одначе, 602 року анти були знову в союзі з ромеями, бо аварський хан послав до їхнього краю своє військо під проводом вождя Апсіха, але воно збунтувалось і перейшло на бік ромеїв. Врешті, 626 року перси-авари-анти облягли Константинопіль, але анти несподівано відступили від облоги і так допомогли врятувати город.

В цьому часі на Причорномор'ї, особливо в околицях Дону і Озівського моря появився новий, напівкочівницький народ тюркського походження, званий хозарами (гл. "Стародавня Україна", розд. V).

5. Город Сар-Самватас-Київ

Город Київ вже на початку нової ери був центром більшого поселення і його має на своїй мапі Скитії-Сарматії географ Птоломей з Олександрії, але називає його "Сар" (голова, матір городів). Як показують матеріали розкопок зарубинецького городища на горі Юрковиці, Київська територія в кінці I-го тисячоліття до н. е. була досить обжитим районом і територія Києва є найбільшим зосередженням римських монет.²⁾

²⁾ За час від I до V ст. по Хр. в Києві досі знайдено 40 кладів і багато окремих монет. Було 30 кладів римських монет, коло 6 тисяч екземплярів і речей на Староніківській і Замновій горі та на Подолі.

В Києві знайдено танож 2930 арабських дигрем з VIII—IX ст; дві срібні дигреми з 911—912 рр. мали вириті на собі хрестини і хтось носив їх на шиї. (Подаємо за Брайчевським).

Дослідник Каргер в своєму творі “Древній Київ” згадує, що московський поміщик Анненков знайшов у домі недалеко “Десятинної” церкви клад золотих і срібних монет і ювелірних речей, повні два мішки. І замість віддати цей дорогоцінний історичний матеріал до музею, він перетоплював його на золото й срібло та робив з цього речі для особистої користі. Яка велика шкода для української історичної науки!

Згаданий автор також оповідає, що 1706 року в час будови Печерської фортеці на наказ царя Петра I знайдено там 2.380 монет з різних часів. Усе це забрано до Петербурга.

В 1883 році знайдено 28 монет імператора Василя I Македонця з 867-868 рр., чеканених в Херсонесі на Криму.

Сама ж назва Київ, як пише літописець Нестор, походить від князя Кия з VI ст., бо вже в тому часі город був торговельно-промисловим центром. Князь Кий, його брати Щек і Хорив та сестра Либедь, були засновниками города, бо й топографічні назви города мають таку безперервну традицію аж досьогодні. Нестор, очевидно, мав на думці Київ, як осередок племен полян.

Імператор Костянтин VII Порфірородний у своєму творі “Про управу імперією” з половини X ст., описуючи торговельні зв'язки руських купців з Константинополем, згадує, що їхні кораблі збираються у київській фортеці, що називається Самбатос, тому дослідники вважають це сфінксом історії стародавньої Русі-України. На означення Києва цю саму назву уживає арабський письменник Джайгані, кажучи, що на початку слов'янських земель є город Самбатос, на який нападали турки (мадяри — ще до свого поселення в паннонські степи — І. Н.) і забирали людей до неволі, і продавали у Керчі (Керч-Тамань).

Дослідники намагаються в'яснити цю назву стародавнього Києва, посуваючись аж у скитсько-сарматську добу. Як уже згадано, географ Клавдій Птоломей на своїй мапі європейської Сарматії приблизно на місці сьогодняшнього Києва кладе город Сар, семантично слово означає “голова”, тобто якийсь суспільний центр. Друга половина слова, як гадає проф. Брайчевський, може походити від “антас” (анти). Отож ім'я Сар було пізніше зложене в двомовну форму Савантас (чи Самватас).

Є ще інша думка: Флявій Петро Савватас уродився 482 року в слов'янській, селянській сім'ї біля фортеці Бедеріяна (згодом Охрида) в Македонії. Його дядько імператор Юстин I, що також був селянином з Македонії, адоптував Флявія Петра Савватаса і в квітні 527 року він став його наслідником, як імператор Юстиніян I.

Його сучасник, письменник Прокопій, має його за дуже жадного влади й честолюбивого володаря, який увійшов до історії як

останній римський імператор в Константинополі. Відомо, що в перших роках його володіння гунни, анти і склявени напали на Царгород, де шаліла епідемія чуми. Згодом, переправившись через Гелеспонт, вони поруйнували Абидос. Скориставши з часового непорозуміння склявенів і антів, які в 545 р. вдерлися в Тракію, імператор вислав до антів своїх послів. Запропоновано князеві антів готовість імператора віддати їм фортецю Туріс на лівому березі Дунаю з усіма її широкими околицями та велику суму грошей на кошти удержання свого війська, що мало здержувати напади гунно-болгар на імперію. Князь антів цю корисну пропозицію прийняв і з того часу хронографи не занотували антських набігів на східньо-ромейські території. Це й дало Юстиніанові I-му нагоду додати до свого титулу ще слово Антікос, хоч жоден хронограф не занотував, щоб край антів був підчинений Царгородові.

Літописець Нестор передав нам вістки про заснування Києва братами Києм, Шеком і Хоривом та сестрою Либеддю. Він твердить, що Кий був князем, їздив до Царгороду й був з великою честю прийнятий царем. Він навіть намітив собі город над Дунаєм, щоб там засісти зі своїм родом. Нестор згадує, що Кий воював з болгарами на Дунаю, як також і над Волгою (т. зв. Камських болгарів).

Взявши на увагу всі ці історичні особи, факти і дати, особливо християнське ім'я Юстиніяна I-го, Самватас, додаток в титулі "Антікос" через віддання антському князеві, Києві, города Туріс, який з вдячності назвав свою фортецю Самватас у честь свого славного союзника Юстиніяна I-го, і це записали грецькі хронографи, хоч анти — русь завжди свою столицю називали — Києвом.

Можна також допустити думку, що імператор Юстиніан I, слов'янин, великий церковний реформатор і цезаропапист міг вплинути на князя Кия, щоб він охрестився і хотів бути його хресним батьком (як гунському князеві Горді з Боспору). І князь Кий прийняв його хресне ім'я Самватас, яким названо, принаймні часоно, Київ.

6. Зріст сили антів на Причорномор'ї

В 620-их роках імператор Гераклій воював на Кавказі, і в час одного пиру біля нього сидів син хозарського хана, якому він обіцяв дати свою доньку, Евдокію, за жінку, якщо він допоможе йому здобути перемогу. Однак не вдалося прогнати арабів з Тифлісу, тому хозари намагались здобути Вірменію в 632-652 рр. Хозарія усамотійнилась 651 року, але проти неї виступив тоді якийсь північний (руський) князь з "оселедцем на голові" і спаралізував візантійсько-хозарські намагання.

Тим часом частина болгар-кутригурів відірвалась від аварів в Паннонії і коло 667 року знайшла захист між лонгобардами в північній Італії.

І ось серед тієї гущі мандрівок і війн залишилась нам пам'ятка арабського правителя Шахріяре з Дербента з 643-644 рр., який записав таке:

“Я знаходжусь між двома ворогами: хозарами і русами. Останні (ар-Руси) — це вороги всього світу (він думав про землі, заселені арабами — І. Н.). Воювати з ними не потрапить ніхто, хіба тутешні люди. Замість платити їм дань, самі мусимо битися з ними нашою власною зброєю і може здержимо їх ще перед виходом з границь їхнього краю”.

Ця записка вказує, що ім'я Русь (ар-Рус) в тому часі було вже знане в прикаспійському і кавказькому краях. Перещепинський скарб біля Полтави походить з VII ст. Це, очевидно, могила багатого князя з того часу, і немає в ній болгарських, ні хозарських речей, але є золота тарілка з міста Томі в Добруджі, де жило дуже багато антів. Отож померлий князь міг бути одним з антських князів “з оселедцем на голові”, який то звичай заховував ще Великий київський князь Святослав Завойовник.³⁾

**

В половині VII ст. в Східній Церкві діяла монотелетична ересь, що заколочувала внутрішній спокій і руйнувала силу візантійської держави, в якій володів цезаропапистичний імператор Констанс II.

Папа Мартин I (649-655) осудив цю ересь на соборі в Лятерані, де були осуджені намагання імператора та деяких царгородських патріархів, що за всяку ціну хотіли йти на компроміс з еретиками.

Констанс II в дні 14-го червня 653 року вислав до Лятерану свого екзарха з військом, ув'язнив хворого папу та впродовж майже цілого року в'язнив його на острові Наксос, а потім на наказ імператора, Сенат відбув над папою суд. Папу Мартина I присуджено до смерті, розібрано донага і волочено вулицями столиці на радість розбещеної юрби.

Після цього дорогою ласки його зослано до Херсонесу в Криму. В своїх листах він писав, що терпить знущання, голод і холод. Два монахи, що жили з папою, в своїх листах згадували про роблені ним чуда, напр., сцілення сліпого. Папа св. Мартин I помер 16-го вересня 655 року.

³⁾ Вияснимо, що Перещепинський клад був знайдений 1912 року в Мал. Перещепині, Полтавської області, і мав грошей і ювелірних золотих речей понад 20 кілограмів. Всі речі походили з VI—VII ст.

В 1948 р. знайдено подібні клади: Суджанський, Мартинівський, Ново Пастирський і інші; у них були рознішні й дуже коштовні, убрання, чоловічі й жіночі з VI—VII ст., характеристичні слов'янським і сусіднім племенам. (Гл. Третьяков, Восточно-славянские, ст. 182).

Це вже другий папа, що своїм святим життям і чудами вславив українську землю. Він був похований у Влахернській церкві Пресвятої Богородиці біля Херсонесу, а біля його гробу діялися чуда.

Це, безсумнівно, мало великий вплив і на наших давніх земляків антів-русичів, що в тому часі росли в щораз більшу силу під проводом своїх князів чи королів (рексів), як їх називали візантійські письменники. В тому часі вони жили в релятивному мирі зі своїми східними сусідами, хозарами.

Хозари, це був напів-кочівний народ тюркського походження, що мав нахил до торгівлі. Це була мішанина тюркменів, гунів, болгар і, врешті, слов'ян. Спершу вони жили між долішньою Волгою, Доном і північним Кавказом. Ібн Хавкаль з Семандеру писав, що в столиці хозар, мусулмани мають свої мошеї, християни свої церкви, а юдеї синагоги. Інший арабський письменник Масуді каже, що в Хозарії було по двох суддів для: мусулман, християн і юдеїв та один для русів.

737 року на Хозарію наїхав арабський вождь, Марван, (згодом халіф) і Хозарія почала розлітатися, тому хан просив завести в них іслам, але не багато людей стало мусулманами.

754 року халіф аль-Манзур побив хозарів, але 764 року хозари зруйнували Тифліс і напали на Вірменію. Їхні війська були під командою "рус-тархана", званого так хорезмійським купцем, що був генералом бригади, яка була в союзі з хозарами. Халіф Маммун знову напав на Хозарів і 825 року хозари ще раз обіцяли прийняти іслам.

Є основа думати, що 825 року т. зв. "руський ханат" дійшов до великого значення. Про це згадує пізніший автор Мукадассі, хоч, щоправда, він міг мати на думці здобуття того ханату Святославом Завойовником 969 року.

787 року хозари напали на город Дору в Криму, але руські й візантійські війська викинули їх звідти. В цьому часі в Хозарії почало ширитись християнство, що впливало на державні справи, тому хозари в часі халіфа ар-Рашида (786-809) прийняли юдаїзм. Це вчинила лише частина населення, навіть без хана, який залишився поганином.

Русь хозарів на Причорномор'ї, як також їхні рейди вглиб нашої території, напр., Нестор згадує про їхні спроби стягати дань з киян, не були понутру нашим князям. І це було причиною їхніх походів на Чорне море, напр., хронограф Теофан під 774 роком згадує про русів під Царгородом; в "Житті Івана з Готи" розказується про зайняття хозарами Дори в Криму 787 року, але руський той самий князь пограбував церкву св. Стефана і за те напала на нього проказа. За молитвами архієпископа Філярета князь відзискав здоров'я і охристівся разом з дружинниками. М. Грушевський має його за київського князя.

В “Житті Юрія з Амастриди” в Малій Азії кажеється, що 840 року на те місто напали “руси” і пограбували його.

7. Хрищення Руського князя. Прийняття єпископа та архієпископа

З досі сказаного виходить, що в половині IX ст. наша батьківщина виросла в силу, напр., “руський Каган” 839 року посилає своїх амбасадорів до імператора Теофіля в державних справах (гл. Кирило-Методіївське Християнство в Русі-Україні, ст. 7 слід.). Теофіль вислав їх до короля Людовика в Ингельгайм, де їх прийнято 15-го червня 839 року з великими почестями. Імператор просив короля допомогти йому вернутись своєю територією на батьківщину, бо дорогу з Константинополя відтяли їм варвари (могли це бути малярські орди, що прокрадались в Паннонію). Автор Бертинських анналів каже, що їх підозрівали немов би вони були шведськими “експлораторами”, але вони твердили, що є послами руського князя; тільки київських князів так називано, бо, напр., якби вони були послами тмутороканського князя, як дехто думає, то краще було б їм вертатися Чорним морем, ніж через Ингельгайм. Тмутороканське князівство оснував, як **руське**, щойно Святослав Завойовник в 969 році, завоювавши цю територію від хозарів.

Майже двадцять років згодом в культурному світі рознеслась вістка, що Русь (Рос), понищивши всі малоазійські побережжя, 18-го червня 860 року напала на Константинопіль і стала добиватись до мурів “гіерос”. Імператор Михайло III був у поході проти сараценів, а після його повороту обидва з патріархом Фотієм відбували всенічні мольби й занурювали в морі омофор Пр. Богородиці. Буря потопила чимало моноксил (чайок) “русів” і вони подалися додому.

Дещо згодом, як подають хронографи, приїхали від них послы з просьбою прислати місіонерів, щоб їх охрестили. І патріарх та імператор вислали їх. Найбільш достовірним свідком цього є патріарх Фотій, що написав про те в своїй енцикліці до східних єпископів.

“Я говорю, — писав він, — про “Рос”, що підкоривши собі всі сусідні народи і думаючи з гордістю про себе, важилась підняти зброю проти Ромейської держави. Але тепер (лист Фотія був писаний 866 р. — І. Н.) вони самі змінили нечестиве поганське сுவір'я на чисту й непорочну християнську віру та поводяться з нами чесно й по-дружньому, хоч ще недавно непокоїли нас своїми розбоями і чинили нам велике лихо. Їхня віра так сильно скріпилась, що вони дуже радо прийняли запропонованого їм пастиря і єпископа, а також християнські обряди і звичаї”.

В своїй другій бесіді патріарх Фотій ясніше представляє отой “руський” народ, кажучи:

“Народ незнаний, народ уважаний нізачо, народ стоячий нарівні з рабами; маловідомий, але одержав розголос з часу свого нападу на нас; він не мав значення, але здобув його; був бідний і понижений, але досягнув блискучої висоти і небувалого багатства”.

“Народ цей живе далеко від нас; він варварський, кочовий, гордий на свою зброю, несподівано й незаметно та без знання воєнної штуки, так хутко налетів на наші міста (посілости), як морська хвиля...”

За патріархом Фотієм, що був одним з учених людей свого часу, ці “руси” охрестилися, прийняли єпископа і церковні обряди та стали христілюбивим народом. Слова бесіди вченого, гордого патріарха могли відноситися до русів у Фуллах чи Таматарсі, бо всі греки знали про них. Це були “руси” з Києва, що підбили собі сусідні племена, як він каже у своїм окружнім листі до східних єпископів.

Ніхто не перечить, що з ними могли солідаризуватись їхні країни з Тмуторокані, а може навіть допомогли їм в будь-який спосіб.

Із свідчення патріарха Фотія виходить, що т. зв. хозарська місія св. Братів із Солунія відносилась радніше до слов'янської Русі, як до тюркменсько-юдейської Хозарії, з якою Київська Русь була, так би мовити, у державному дуалізмі. Автор “Життя Константина” навіть не знав правдивої Хозарії і не змалював її реально, напр., життя кагана, його ради і дружини; натомість, він знав більше про життя слов'янського князя. Пам'ятаймо також, що з усіх 23 захованих манускриптів “Життя” ані один не є протографом, ані навіть відписом з протографу, а кожний переписувач додавав або викреслював речі, які були йому милі або немілі.

Для київської християнської громади був поставлений єпископ і, як думають академік В. Ламанський, проф. І. Огієнко і багато інших дослідників, з того часу в церкві св. Іллі в Києві правилися богослужби слов'янською мовою. Розвій тієї громади був такий задовільний, що після Собору в Константинополі 870 року імператор Василь I Македонець і патріарх св. Ігнатій, свіжопривернений на свій престіл, вислали на Русь автокефального архієпископа, як про те свідчить унук Василя I, імператор Костянтин VII Порфірородний (913-959).

Модерний дослідник тієї доби, М. І. Артамонов, в своєму творі п. з. “История Хазар” пише так:

“Немає жадної основи для погляду про існування руського князівства в Тмуторокані до 943-944 рр., тобто до походу (Ігоря) на Константинопіль, де в гирлі Дунаю зроблено перемір'я”.

Варто пригадати, що в VIII—IX ст. Церква Хозарської держави мала свою митрополію в Доросі в Криму. До неї належали наступні епархії: 1) Хоцирська, близько Фулл в Криму (хозари, ака-

цири, хацули); 2) Антильська в Ітилі над Волгою; 3) Хвалиська або Хорезмійська, поза Хозарією; 4) Оногурська на схід від Озівського моря; 5) Регетська (Терек) в городі Самандері; 6) Гунська (савіри) в північному Дагестані; 7) Тамарська в Тмүторокані. Їх уже не треба було навертати.

Патріярх та імператор, найвищі авторитети середньовічного Сходу, стверджують, що Русь охристилась і прийняла спершу єпископа, а згодом архієпископа, і про це свідчать візантійські хронографи.

І наш літописець Нестор згадує, що київський князь Аскольд напав на Царгород і скоро потім просив місіонерів та охристився зі своєю дружиною. Хронологічно близьким йому був Дир. По їхній трагічній смерті з рук Олега Віщого і варяг на могилі Аскольда збудовано церкву св. Миколи, а Дира поховано за церквою св. Ірини. Тільки на могилах мучеників християни будували церкви. Проф. Ф. Дворнік, найвидатніший чеський сучасний дослідник Східної Церкви, каже, що патріярх Фотій наважився на повернути “страшних” русів і Київ офіційно прийняв християнство. Аскольд був охрищений разом з своїми підданими. Було також засноване слов’янське єпископство, зовсім певно в Києві.

8. Початок слов’янської грамоти

Рік по смерті імператора Теофіля, тобто 843 року, коли регенткою держави в імені свого малолітнього сина Михайла III була імператриця Теодора, прибули до Константинополя послі хозарського хана з проською прислати до них християнських місіонерів.

Знаємо, що в хозарській столиці Ітилі над Волгою був уже християнський єпископ і хозарська провідна верства вже прийняла віру Мойсея, а чимало визнавали іслам. Отож самим хозарам не були потрібні місіонери, бо вони мали свого єпископа. Місіонерів треба було для християнізації слов’янської Русі, що виросла в силу та непокоїла хозар і ромеїв своїми нападами, напр., тому ще перед 839 роком на просьбу хозарів ромеї збудували над Доном фортецю Саркель (Білу Вежу) проти Русі.

“Житіє Костянтина”, написане слов’янською мовою, розповідає, що за Михайла III жив у Тессалоніці муж Костянтин, званий філософом, якого мама (Марія) і може також батько (Лев) були слов’янами. Тому постановлено вислати його на місію до руської частини Хозарії, бо в житті св. Методія, його найстаршого брата, розповідається, що й він пішов на місію, бо добре знав слов’янську мову.

Костянтин розпочав свою працю подорожжю до Херсонесу, щоб там довідатись дещо більше про свій місійний терен, а що найважливіше, студіювати мову народу, інакше місія згори була б засуджена на невдачу.

І ось “Житіє Костянтина”, написане ще за життя його брата св. Методія, зараз по його смерті, подає такий цікавий уступ:

“Обрѣтъ же тоу Євангеліє і псалтир, роуськими письменни писано, и чоловіка обрѣтъ, глаголюща тою бесѣдою, и бесѣдовавъ съ нимъ, и силу рѣчи приимъ, своєю бесѣдѣ прикладая различниа письмена гласная і съгласная, и къ Богу молитву творя, въ скорѣ нача чести и сказати, и мнози ся ему дивляхоу, Бога хваляще”.

Цей текст є в усіх стародавніх списках ЖК. І, цікаво, він зворушив деяких західніх слов'ян (чехів і словаків), які й досі думають, що св. Кирило шойно в них (863 р.) і для них в чудесний спосіб вдумав і завів слов'янське письмо (глаголицю), хоч, на жаль, у ході віків вони не були в силі його затримати і через німців прийняли латинську абетку і усі латинські обряди.

За західньо-слов'янськими дослідниками пішли т. зв. норманісти, з яких одні говорили, що в вищенаведеному тексті ЖК йдеться про готську мову, інші ж про варязьку або навіть про сурську (тобто сирійську), щоб тільки не руську.

Довголітні досліди над “легендами” про св. Братів із Солуня встановили їх історичними документами, особливо для слов'янських народів.

Інші дослідники видвигають можливість, що як на Русі зібралось у якомусь місці більше християн, то спершу вони слухали богослужбу по приватних домах і, звичайно, у грецькій мові, якої простий народ не розумів, тому християнство не ширилось задовільно. Це й було причиною, що священики, які жили в кримських містах чи згодом у Києві, почали перекладати св. книги і служити богослужби та навчати народ в зрозумілій йому мові. Інші ж переписували собі ці переклади. І ось хтось з них, почувши про Костянтина Філософа, показав йому св. Письмо і Псалтирю в Херсонесі, де жило чимало наших людей, яких греки називали тавроскитами.

Він розмовляв з отим руським чоловіком його рідною мовою, бо ані готської, ані варязької він не розумів, ані не готовився йти на місію до герман, але на Русь.

Інша справа, якою абеткою були писані ці письмена, переклади. В VIII — IX ст. в Греції уживано скорописне чи мінускульне письмо, з якого штучно була створена глаголиця. Церковні ж книги писалися літургічним уставним чи унціяльним письмом, з якого згодом вийшла кирилиця. Отож, коли до Києва занесено християнство, тоді церковні книги писалися літургічним уставним письмом; тому видається правдоподібним, що “руські письмена” були писані уставним письмом, з якого постала згодом кирилиця. Так думає проф. Георгієв із Софійського Університету в Болгарії.

Св. Кирило зразок київської мови з отих “руських письмен” ужив до своїх перекладів св. книг. Така була традиція південних слов'ян, бо з руських земель вийшли всі слов'яни.

І так, напр., в XIV ст. на дворі сербського деспота, Стефана Лазаревича, жив видатний учений того часу, Костянтин Граматик (чи Філософ), за національністю болгарин. Він подорожував по слов'янських краях і відвідував там монастирі, тому добре знав слов'янські мови (“язики”).

У своїй славній праці п. з. “Сказаніє о письменахъ” (4 розд.) він розповідає про походження слов'янської мови, кажучи, що в основу перекладів св. Кирила не могла лягти “невироблена” (груба) мова болгар, ані “писклива” мова сербів. Отож, роздумавши добре, св. Брати з Солуня вибрали приемну і милозвучну руську мову (тобто українську). Він наводить багато слів із св. Письма на доказ свого твердження і каже: “всі божественні писання є написані руським язиком, крім помочи тут-і-там від інших (мов), а всі руським язиком хваляться”.

І чи можна дивуватись, що церковно-слов'янська мова була урядовою мовою нашої Церкви і нашої Держави понад п'ятсот років?

Сьогодні більшість дослідників думає, що св. Кирило уживав на Моравії глаголицю, як свідчать “Київські листки” із латинськими зачалами недільних Євангелій. Італійська легенда розкаже, що 862 року моравський князь Ростислав вислав послів до Візантії, бо “він почув (гл. 7), що сталося в провінції хозарів”, тобто, що Костянтин Філософ навчав і служив богослужби слов'янською мовою в руській частині Хозарії. Це свідчить, що в Русі він заснував християнську громаду, і прийнявши свідчення пам'ятників та дослідників, що він був поставлений в сан єпископа, він був першим єпископом на Русі-Україні.

Акад. В. Ламанський і проф. І. Огієнко висловили переконання, що перше хрищення киян відбулося 861 чи 862 року, про що згадує патріарх Фотій у своїм окружнім посланні, що після нападу народу “Рос” на Константинопіль, він прийняв хрищення і пастиря. Цей напад стався 18-го червня 860 року, як уже згадано.

Найвидатніший чеський історик-візантолог модерного часу, д-р Ф. Дворнік, в своєму англomовному творі про “Творення Центральної і Східної Європи” каже, що Фотій зосередив усі свої зусилля для навернення “страшних” русів, як він сам говорить 866 року, і цього вдалося йому доконати. Київ прийняв офіційно християнство, Аскольд був охрищений разом зі своїми підданими. Було також засноване єпископство для варяго-слов'ян, зовсім певно в Києві.

Імператор Костянтин VII Порфірородний в своєму “Житті” про свого дідуна Василя I Македонця твердить, що він і патріарх Ігнатій, уже по своєму поверненні на патріярший престол на Соборі 870 року, вислали на Русь архієпископа.

Зріст Руської Церкви вимагав глави з більшими правами, тому туди був висланий автокефальний архієпископ, як це було звичаєм Східніх Церков. Ще в половині X ст. церква св. Іллі в Києві називалася “сборною” церквою, тобто церквою, при якій жив і служив богослужби архиерей.⁴⁾

9. Нові князі на княжому престолі в Києві

“Повість Временних Літ” під 6390 (882) роком оповідає, що Дніпром приплили з Новгороду до Києва варяги з кн. Олегом і малим князем Ігорем. Князі Аскольд і Дир були підступно вбиті.

З приходом кн. Олега, що не був християнином, розквіт християнства дещо сповільнився, хоч ані в наших, ані в чужих пам’ятниках не знаходимо вістки про якенєбудь утискання чи переслідування християн у Києві чи деінде в державі.

“Повість Временних Літ” під 907 роком згадує про похід кн. Олега Віщого на Константинопіль і що в ньому брали участь всі українські племена, крім уличів.⁵⁾ Наслідком походу було заключення дуже корисного договору з греками, який в 911 році був значно поширений. Руські дружинники могли служити у візантійському війську; і відомо, що сімсот дружинників брало участь у морській битві проти арабів. Патр. М. Містик 920 року згадує в своєму листі, що руські дружинники помагали грекам у війні проти болгарів. Князь Олег поширив і скріпив засяг і силу Руської держави.

В 912 році почав володіти Великий київський князь Ігор. В його часах (915 р.) на Причорномор’ї перший раз показалися печеніги і наш літописець згадує, що кн. Ігор воював з ними в 920 році. Одною з важливих подій його володіння був похід на Константинопіль 941 року, що не був щасливий. Імператор Роман Лякапен стягнув велику силу війська і в морській битві візантійці стріляли до русичів “грецьким вогнем”, так що лише частина їхніх кораблів вернулась з князем Ігорем додому крізь Кіммерійську протоку, бо на Дніпрі засіли на них печеніги.

944 року князь Ігор виступив у новий похід проти греків, але тепер дійшло до греко-русських переговорів на Дунаю, яких вислідом

4) Яків Мніх і Нестор Печерський, говорячи про перших голов нашої Церкви, напр., Йоана, називають його раз архієпископом, то знову митрополитом. Це значить, що спочатку вони мали автокефальні чи помісні права, бо Володимир Вел. цього вимагав. І щойно по його смерті його син Ярослав 1039 року прийняв від патріярха грецького митрополита Теопемпта. Це було порушенням прав нашої Церкви, бо лише Собор Єпископів міг обирати митрополита, а не патріярх. Про спробу Ярослава направити помилку згадаємо на іншому місці.

5) Кн. Ігор щойно в 940 р. здобув город уличів, Пересічень, а Свинельд узяв від них дань.

був новий договір 944 року. Літописець занотував цікавий факт, що князь Ігор водив частину своєї дружини присягати на вірність договорів до “сборної” церкви св. Іллі в Києві, а друга поганська частина присягала Перунові. Це, безсумнівно, вказує, що християнство в Києві поступило значно вперед, бо, мабуть, сам князь Ігор, як не був явним, то принаймні скритим християнином.

Під 945 роком літописець подає вістку, що руські християни за порушення клявзуль договору будуть карані Богом, а погани Богом і Перуном.

“Ми ж, християни, присягнувши в соборній церкві св. Іллі на чесний хрест, зобов’язуємось заховати все, що написано в “хартії” (договорі). Хто ж зломив би хартію, хрищений він, чи нехрищений, князь або хтонебудь, такий не лише не одержить помочі від Бога, але хай стане рабом і хай буде вбитий своїм власним оружжям”.

Великий київський князь Ігор ще більше скріпив Руську Київську державу. Його вбили деревляни під час збирання від них дані, коли він, відпустивши військо до Києва, з кількома людьми вернувся “дозбирати” дані і був схоплений та вбитий людьми деревлянського князя Мала в місті Іскоростені, й там же похований.

На Київському престолі засіла його вдова княгиня Ольга в імені свого малолітнього сина Святослава. Загально приймається, що батько кн. Ольги був слов’янином, а мати варяжкою. За неясною хронологією Нестора вона стала дружиною князя Ігоря в 6411 (903) році, тобто ще за життя князя Олега Віщого, а їхній самотній син Святослав народився 942 року. По вбивстві князя Ігоря Ольга стала регенткою розлогої держави-імперії в імені трілітнього Святослава.

За старим звичаєм вона мусіла помстити смерть свого чоловіка. Тому 946 року вибралась вона у похід на деревлян. Літописець розказує історію її підступів-хитрощів, якими вона прикладно покарала ворохобників, кажучи, що вона “бѣ мудрѣйши всѣхъ человекъ”.

Наступного року вона вибралась походом до Новгороду і інших волостей півночі в цілі утвердження над ними центральної влади Києва. Від 947 до 955 років ПВЛіт нічого не згадує про володіння княгині Ольги. Можна думати, що вся її увага була зосереджена на внутрішніх справах держави.

Щойно під 6463 (955) роком літописець оповідає, що “пішла Ольга в греки і прибула до Царгороду. Був тоді царем Костянтин, син Лева; коли прийшла до нього, він глянув на її гарний і розумний вигляд, здивувався її розумові, і в розмові з нею сказав: — Ти є достойна царювати з нами в цьому городі. На такі слова імператора Ольга відповіла: — Я ж поганка, якщо б ти хотів мене охристити сам; якщо ні, то не буду хрищена. І охристити її цар з патріярхом, — написав літописець.

Патріарх сказав до неї: “Благословенна ти між руськими жінками, бо ти полюбила світло і покинула темряву. Сини руські благословитимуть тебе до посліднього роду твоїх унуків”. Вона ж одказала йому: “Хай твої молитви, владико, захоронять мене від спокус”.

В час хрищення, додає літописець, їй було надане хресне ім'я Олена, ім'я матері великого імператора Костянтина. До цього наш літописець, а може хтось інший після нього, додав інші народні або видумані оповідання, що затемнюють історичну правду.

На щастя, маємо про те свідчення самого імператора Костянтина VII Порфірородного, що приймав її і за літописцем мав би бути її хресним батьком. Він, перш за все, кладе відвідини руської “архонтесси” Ольги на 9 вересня 957 року. Тоді він прийняв її в товаристві священника Григора та з членами її двора: її дядька, кількох княгинь, боярині, 12 близьких їй жінок, 18 з почоту жіноцтва, 20 послів, 42 людей руської торговельної місії в Царгороді, і двох перекладачів.

Імператор подає навіть кількість і суму грошових дарів, які дав їм усім, та розказує, де й коли відбувалися державні прийняття і обіди. Щойно 18-го жовтня 957 року відбувся прощальний бенкет, після якого всі руські гості знову одержали грошові дари, які імператор сумлінно записав у книгу.

Про відвідини княгині Ольги в Царгороді два роки перед тим, ані про її хрищення в цісарському місті імператор не згадує зовсім. Якщо б це дійсно було сталося, то честолюбний цар був би подав до відома всім на славу свого царства і на свою власну честь.

Аргументація про дві подорожі княгині св. Ольги до Царгороду та про її хрищення в тому городі є недостатня, тому триматиме мось думки солідних учених (напр., Грушевський, Голубинський і інші.), що св. Ольга охристилась у Києві, бо й мала вже при своєму боці духовника Григора.

Крім полагодження державно-торговельних справ, вона їздила до Царгороду порушити справу піднесення Київського єпископа згл. архієпископа до сану патріарха, що прискорило б християнізацію її розлогої імперії, і як дехто гадає, для вичуття можливоси одружити свого сина Святослава з грецькою царівною.

Видно, що не вдалося їй полагодити всі справи позитивно. Західній анналіст Продовжувач Регіона під 959 роком записав, що легати руської княгині Олени, охрищеної в часах ромейського імператора Костянтина, прибули до короля (Оттона I Великого — I. N.) просити висвятити єпископа і священників для того народу (русів). Інші західні аннали подали таку саму вістку. І для Руси був висвячений еп. Адальберт, але був там лише до 962 року. Він покинув Київ, бо там всевладно закріпився був східній обряд і слов'янська мова.

Десь у тому часі чеський анналіст Косма з Праги, згадуючи обставини заснування єпископства в Празі папою Іваном XIII, каже,

що у своїй буллі до князя Болеслава II папа писав йому, щоб підшукав кандидата на єпископа із знанням латинської мови і не належав до “руської чи болгарської секти”.

Згаданий єп. Адальберт був діяльним митрополитом Магдебургу, що був центром місійної праці для західніх слов'ян.

В 962 році княгиня Ольга передала управу імперії в руки свого сина Святослава, а сама аж до смерті 11-го липня 969 року займалась вихованням своїх унуків Ярополка, Олега та Володимира, хоч останній, син Малюші з Любача, виростав більше під рукою свого дядька Добрини у поганському дусі.

Яків Мніх розказує, що тіло блаженної княгині Ольги лежало в гробі-пам'ятнику в церкві Пресв. Богородиці, званої Десятинною, куди її переніс її внук князь Володимир, мабуть з маленької церкви св. Софії, побудованої нею; вона згоріла 1017 року і князь Ярослав на її місці побудував новий, також дерев'яний храм, недалеко міських, а згодом “золотих” воріт. Угольний камінь під новий, величавий храм св. Софії, що стоїть досьогодні, він поклав 1037 року й був скінчений в 1061-1066 рр.

Отож на верху пам'ятника св. Ольги в Десятинній церкві було зроблене віконце й побожні люди могли подивитись на її тлінні останки, які по смерті не розкладалися. І всі вважали це великим чудом. З тієї причини всі почитали її святою, а в літературі вона одержала назву “Рівноапостольна”.

**

Великий київський князь Святослав Завойовник майже безперейно відбував воєнні походи, то над Каспій, то до Болгарії, де зайшов у конфлікт з Царгородом. Він розбив Хозарію і заснував руське князівство в Тмуторокані, прилучивши його до Русі-України.

Сподіючись смерті на полі бою, він поділив усю свою державу між своїх синів: Ярополк був у Києві, Олег княжив в Овручі в девлянській землі, а Володимира вислав княжити до Новгороду.

972 року він вертався з Болгарії до Києва з малою горсткою дружинників і біля Дніпрових порогів попав у засідку, приготовану греками і їхніми союзниками печенігами. Він поляг у рукопашній боротьбі.

Грецький хронограф, очевидець зустрічі великого київського князя Святослава Завойовника з імператором Іваном Цимісхесом над Дунаєм, залишив нам дорогу пам'ятку цього князя. Він пише:

“Імператор верхи прибув над беріг Дунаю у золотій уніформі в товаристві великого числа комонників, також у блискучих уніформах. Святослав переїхав річку (Дунай) у свого роду скитському човні (моноксилі); він веслував так само, як його дружинники.

Його зовнішній вигляд був такий: він був середнього росту, не зависокий і не занизький. Він мав густі брови, сині очі і кирпатий ніс; він голив свою бороду, але носив довгі пушисті вуси. Голову мав голену, за винятком чуба волосся з одного боку, як знак шляхетности його роду. Він мав масивний карк, широкі плечі, а вся його постава була дуже мила. Виглядав похмурий і жорстокий.

З одного його вуха звисав золотий кульчик, прикрашений двома перлами, а між ними був рубін. Його білий однострій нічим не різнився від однострою дружинників, хіба чистотою”.

**

Його наслідником в Києві став кн. Ярополк, який у час свого володіння йшов слідами своєї бабуні, св. Ольги. Він нав'язав контакт із Заходом, напр., послав своїх послів до цісаря Оттона II в Кведлінбурзі, а в відповідь прибули до нього папські легати з Риму.

На жаль, між ним і його братом Олегом вибухла 977 року війна. У час зайняття Овруча під Олегом і його дружинниками завалився міст і він, упавши в дебру, згинув.

Тепер Володимир рушив з Новгороду, зайняв Полоцьк та подався на Київ, в якому замкнувся був Ярополк. За нещирою порадою Блуда він покинув Київ і пішов до Роднів над Россю, але звідти вернувся до табору Володимира в надії, що обидва погодяться. На жаль, 11 червня 978 р. два варяги вбили його.

10. Рівноапостольний св. Володимир — Христитель Руси-України

а. Перші десятиріччя його володіння

По смерті князя Ярополка, 11-го червня 978 року, як подає Яків Мніх, біограф кн. Володимира (а за літописом, що не мав хронологічного порядку це сталося 980 року), Великий київський князь Володимир став самодержцем, “великим каганом” (імператором) найбільшої в Європі держави, імперії.

Він, першусього, відбув кілька воєнних походів для внутрішнього скріплення своєї держави, напр., 981 року і ще раз 993 року, він закріпив за Київською державою т. зв. Червенські городи та Перемиську й Сяніцьку землі, що були колись в складі Великоморавської держави.

В 993 році він підкорив ятвягів, радимичів і “срібних болгар” над Волгою, а щонайважливіше, почав будувати цілу систему фортець від сторони степу, щоб контролювати грабіжні наїзди кочових печенігів, що вбили його батька Святослава.

Є також деякі позначки, що з початку його володіння були намагання відновити культ поганських божків у державі. В тому часі згинуло двох християн, перших руських мучеників: батько Теодор і його син Іван, яких пам'ять шанує наша Церква щороку 12 липня.

б. Великий князь Володимир хрестить себе і свій народ

Упродовж першого десятиріччя свого володіння “великий каган”, Володимир, дійшов до зрілого переконання і невідкличного рішення: охрестити себе і увесь народ своєї імперії, бо так сподівався закріпити внутрішню єдність різних племен держави і вдержати їх в дисципліні.

В тому часі на Петровому престолі в Римі сидів папа Іван XV (985-996), а в Царгороді патріаршив Микола II Хризоберг (979-991). Візантійським імператором був Василь II (976-1025), а в Німеччині регенткою цісарства в імені свого малолітнього сина, Оттона III, була його мати, грекinya Теофано. В Болгарії володів цар Самуїл (976-1014), а болгарський патріархат в Переспі був скасований імператором Іваном Цимісхесом 971 року в часах Бориса II, але був відновлений болгарськими владиками в Охриді 986 року за згодою царя Самуїла.

На початку 987 року в наслідок нещасливої війни з болгарами візантійська аристократія збунтувалась проти імператора Василя II, а генерал Бардос Фокас, 15 серпня 987 року, проголосив себе імператором, ввійшовши в порозуміння з другим генералом, Бардосом Склерою, щоб з двох сторін зайняти Царгород.

В тому часі законний імператор Василь II збирав власні сили і взимку 988 року вислав своїх послів до князя Володимира в Київ з проською про мілітарну допомогу, пропонуючи йому руку своєї одинокі сестри Анни. І на весні того року 6 тисяч руських дружинників побили бунтівників під Хризоподем, а наступного року під Абидосом.

За поміч Володимира Великого, як згадано, Василь II обіцяв віддати йому свою рідну сестру, порфірородну Анну, за жінку, але під умовою, що він охреститься. За біографом Володимира, Яковом Мніхом, Володимир вже був охрестився в Києві 987 року, тому з тієї причини жадних труднощів не було.

Коли ж велика загроза державі минула, Василь II відмовився дотримати даного слова. Князь Володимир влітку 989 року пішов походом на Крим, здобув город Херсонес (Корсунь) та погрожував зайняти ще Царгород. Крім того, хронографи Яхія ібн Саїд з Антіохії і Лев Диякон оповідають, що того року на небесах появилася комета і два вогненні стовпи, як знак зайняття Херсонесу князем Володимиром і Берое болгарами, і що в Константинополі був землетрус.

Тепер цісарівну Анну вислано до Херсонесу з численним духовним і світським почотом, а між духовними був митрополит Тео-

філакт із Себастеї, призначений на митрополита для Києва. До Корсуня прибули також папські легати і привезли Володимирові частинну мощів св. папи і мученика Климента, які віднайшов у Корсуні Апостол слов'ян св. Кирило і заніс їх до Риму.

Є також основи думати, що 11-го жовтня 989 року надзвичайні амбасадори Василя II, митрополит Ефесу та єпарх Антіохії, передали князю Володимирові, тепер шуринові імператора, царську корону.

Можна здогадуватись, що події в Болгарії, а головню настирливе вмішування грецького цісаря і патріярха в їхні церковні справи, спонукали Володимира не прийняти назначеного патріярхом та імператором митрополита. Він узяв з собою владику Анастаса з Корсуня, який своєю радою допоміг йому здобути город.

“Після цього, — каже Нестор, — Володимир узяв царицю, і Анастаса, і корсунських попів з мощами св. Климента і Фива, ученика його, забрав церковні посуду та ікони собі на благословення. І за те поставив у Корсуні церкву, на горі, що її насипали серед города, збираючи землю із насипа; ця церква стоїть досьогодні”.⁶⁾

Літописець згадує під 991 роком про заснування города Білгорода біля Києва, а наступного року архієпископ Леонтій “Києва і

⁶⁾ Є відомою справою, що наш літопис перейшов нільнакратну цензуру й тому не маємо ясного образу початків християнства на Русі-Україні, передусім початків походження її ієрархії. У цих справах досі витворилося нільна менше або більше імовірних гіпотез, про які ось тут коротенько згадаємо.

1. Візантійсьна теза приймає, що з царівною Анною прибув до Києва цілий штаб єпископів, священників і була установа митрополія; але так не було.

2. За Болгарсьною тезою Київ став би немов єпархією Охриди, бо болгару були менше загрозливі Києву, як греки; але так не було.

3. Тмуторонансьна теза каже, що звідти був зроблений напад на Царгород 860 року, їхній князь і дружина охристілись і туди був посланий архієпископ. Ця теза є кальнуляцією нільнох дослідників без доназу в джерелах.

4. Корсунсьна теза — корсунський архієпископ, що віддавна вважав себе автономним, найбільше допоміг християнізації України, напр., Вл. Анастас, Йоанім у Новгороді, священники, книги тощо.

5. Переяславсьна теза — літописець згадує, що в Переяславі був якийсь час митрополит. Гадають, що він приїхав туди на якийсь час з Тмуторонані.

6. Римсьна теза — починаючи від старань св. Ольги одержати ієрархію із Заходу, а згодом зв'язи нн. Ярополна з Римом та самого св. Володимира вназують, що велина поміч прийшла від папів. Римські впливи були незначні.

7. Місійна теза — Київський архієпископ Йоан, що канонізував св. Бориса і Гліба, був начальником місійної церкви в Києві.

8. Автономна теза — зближена до Корсунсьної. Щойно князь Ярослав Мудрий 1039 р. згодився прийняти від патріярха митрополита Теопемпта, і так Київ утратив свої автономні — помісні права.

всієї Русі” висвятив владик: Ніфонта для Чернігова, Теодора для Ростова, Стефана для Володимира на Волині і Никиту для Білгорода.

Ніконівський, званий Патріяршим, літопис під 990 роком подає вістку, що архієпископ Леонтій, Добриня і Анастас їздили в Новгород, а наступного року відвідували інші області краю з чотирма владиками. І того ж року був присланий до Новгороду вл. Йоаким (з Корсуня).

Той же Ніконівський літопис під 991 роком оповідає, що до Києва приїхали послы від папи з Риму з любов'ю і честю, а наступного року були в Києві послы від Болеслава Ляцького і від Ондриха Чеського з любов'ю. 994 року Володимирові послы, що ходили в Рим до папи, вернулись у Київ. Під 1000-ним роком записано, що до Києва прибули послы від папи Римського та від королів Чеського та Угорського. Знаємо, що того року папа Сильвестер II наділив угорського короля св. Стефана королівською короною і рідкісним титулом “апостольського короля”. Отож, не виключене, що таку саму корону він приготував був св. Володимирові в Києві, який мав уже титул царя і східній титул “великого кагана”, тобто імператора, як про те згадує згодом митрополит Іларіон у своєму “Слові”.

Під 1004 роком Ніконівський літопис каже, що архієпископ Леонтій посадив до в'язниці монаха Андріяна, скопця. На цьому вістці про Леонтія вриваються.

Під 1008 роком той же літопис подає, що архієпископ Йоан поставив кам'яну церкву св. Петра і Павла в Києві. Відомо, що цей архієпископ Йоан перевів також канонізацію св. Бориса і Гліба, синів св. Володимира Великого і матері болгарки. З огляду на свій молодий вік в хвилині смерті, є можливість, що св. Гліб був сином царівни Анни. Їх обох убив їхній брат Святополк “Окаянний”, жонатий з донькою польського князя Болеслава I.

11. Рід, дбання про державу і церкву та останні дні Володимира

Великий Київський князь Володимир був вихований під рукою свого дядька Добрині в поганському дусі. Літописець згадує, що ще до свого охрищення він в різних часах жив з кількома жінками. Його законна жінка, княгиня Рогніда, з Полоцька дала йому чотирьох синів: Ізяслава, Мстислава, Ярослава і Всеволода, та дочок Премиславу і Предиславу. Вона мала свій окремий двір у Предславині над Либеддю. Від грекині, жінки брата Ярополка, вродився син Святополк; від чешки — син Вишеслав, а від другої Святослав і Мстислав (Мол.). Від болгарки — Борис і Гліб. З огляду на те, що в хвилині смерті Володимира Гліб був малим хлопцем, деякі дослідники, напр., де Бавмгартен, висувають думку, що він був сином грецької царівни Анни, з якою Володимир жив у подружжі за словами літопису “по

закону християнському” від 989 до 1011 рр. Є ще згадка про синів Судислава і Позвізда.

Для себе і своєї родини Володимир влаштував село Берестове біля Києва, як свою сталу резиденцію, прикрасивши її гарними дво-рами і палацом. Була там церква-каплиця св. Апостолів Петра і Павла, а Спаський собор був збудований при кінці XI ст. і стоїть дось-годні.

В 991 р. князь Володимир заснував город Білгород недалеко Києва і там митрополит Леонтій поставив жити єпископа Никиту, свого помічника. Для нього князь збудував 996 року церкву Різдва Христового.

В самому Києві князь збудував “город Володимира”, де най-кращою будівлею була церква Пресвятої Богородиці, звана “Десятинною”. Вона з усіх боків була оточена новими, прегарними, монументальними будівлями. Десятинна церква будувалася в 990-996 роках із дорогих різнобарвних мармурів і мозаїк. Грецький архітект і майстри одержали від щедрого князя завдання збудувати церкву Божої Матері, що своєю красою не уступила б перед жадною іншою церквою Сходу, а може й Заходу.

Літописець пише, що по скінченні будови церкви князь Володимир сказав: “Даю цій церкві святої Богородиці з мого майна і з моїх городів десятю частину”. І поклав у цій церкві написану клятву, кажучи: “Коли хто нарушить, хай буде проклятий”.

І передав десятину вл. Анастасові Корсунянину. І влаштував великий празник того дня для бояр і старших города, а вбогим роздав силу грошей. 1018 року пожар пошкодив цю церкву, її відбудував Ярослав Мудрий, а 1039 року посвятив її митр. Теопемпт.⁷

**

1002 року померла мати Володимира, Малфреда (Малуша), а 1011 року померла його жінка, грецька цісарівна Анна. Деякі дослідники кажуть, що по смерті Анни князь Володимир оженився з унучкою “Римського цісаря німецького народу”, Оттона I Великого. З цього подружжя народилась донька Доброніга Марія, згодом жінка польського короля Казимира I.

Володимирів син, князь Володимира на Волині, був одружений з Естрідєю, сестрою данського короля, а донька Премислава була заміжньою за угорським королем Володиславом Лисим. Інша донька князя Володимира (чи не Предислава?) була жінкою німецького марграфа Нормаркського.

⁷) Монголи (татари) знищили Десятинну церкву 1240 р. І понад 400 літ вона лежала в руїнах. Щойно митр. Петро Могила 1635 року назав чистити руїни і збудував іншу, малу церкву.

**

За літописцем князь Володимир помер 15 липня 1015 року у палаці на Берестові.⁸⁾ Рік перед тим збунтувався князь Ярослав у Новгороді, відмовившись платити своєму батькові дань. Він, лякаючись відплати батька, спровадив варягів з-поза моря.

Князь Володимир лежав хворий у Берестові і задержав при собі сина Бориса, якого дуже любив і мав намір залишити його на великокняжому престолі, — каже літописець. На вістку про наїзд печенігів Володимир казав Борисові йти походом проти них.

Обидві ці справи дуже погано вплинули на хворого князя Володимира. Він помер 15-го липня 1015 року. Його смерть затаїли люди його найближчого оточення в надії, що князь Борис скоро вернеться з походу до Києва. Це вони робили тому, що князь Святополк із Турова, син грекині, несподівано з'явився в столиці, але кияни відмовились прийняти його за свого великого князя, і просили Бориса вертатись з військом до Києва, але він військо пустив додому, бо не хотів битися з братом.

Усе ж Святополк вислав свого боярина Путшу з великим гуртом вірних йому розбишак у воєнний табір князя Бориса над річкою Алтою, який не передчував нічого недоброго. Два варяги прокололи його мечами, разом з вірним слугою Юрієм, і іншими близькими йому людьми.

Історія передала нам імена чотирьох головних убивників: Путша, Талетс, Еловіт і Ляшко, а їхнім батьком був сам сатана, — каже літописець. Їхні імена не звучать по-руському.⁹⁾

Така сама доля стрінула молоденького брата Гліба, що їхав з Мурома до Києва. Люди Святополка перехопили на ріці його чайку, а поганий посланець Гарясер дав наказ його вбити. Кухар Гліба, на ім'я Торчин, своїм ножем пробив груди князя. Тіло вбитого викинено на берег річки між дві колоди, але по довгих розшуках знайдено, перевезено до Києва й поховано його разом з Борисом у церкві св. Василя у Вишгороді. Святополк казав убити також брата Святослава, якого схопили убивники в Карпатах. Він мав намір ще вбити інших братів, але Ярослав рушив з Новгорода і в битві коло Любеча переміг Святополка, який утік до свого тестя в Польщу.

1017 року він і його тесть рушили з польським і німецьким військом на Київ. У битві над річкою Бугом Ярослав був переможений, а Святополк попровадив свого тестя до Києва. Однак, в короткому

⁸⁾ Від 1036 р. жив у ньому Ярослав Мудрий, а Спаський собор став родинною усипальницею Мономаховичів.

⁹⁾ Святополк по шлюбі з донькою польського короля Болеслава I приїхав був до Києва з латинським єпископом Рейнберном з Кольбергу, тому був здогад, що князь міг перейти на латинський обряд. Коли Володимир Вел. почув про конспірацію Святополка проти себе, замкнув його в тюрму, разом з його жінкою та єп. Рейнберном.

часі кияни почали вбивати наїзників і Болеслав, забравши державний скарб і дві сестри Ярослава, опустив Київ; разом з ними поїхав Анастас, який підтримував Святополка. Святополк загинув у Карпатах, одержавши в історії неславне ім'я "Окаянний".

Ярослав сидів у Новгороді до 1026 року, а його брат Мстислав з Тмуторокані сидів у Чернігові аж до своєї смерті 1036 року, після якої Ярослав став самодержцем всієї держави. Ярослав був жонатий з Ингегірдою-Іриною, донькою шведського короля Олафа Скотконунга 1019 року, що померла 1050 р.

12. Два побожні сучасники про св. Володимира Великого

Яків Мніх (Монах) у своїй "Пам'яті і Похвалі Володимиру" писав, що блаженний князь Володимир, Ольжин унук, сам охрестився і охрестив своїх дітей та всю Руську землю від кінця до кінця; ідолські храми і капища розкопав, посік і понищив ідоли. Всю Руську землю і всі городи збудував, церкви прикрасив чесними іконами і шанував пам'ять святих у церковних співах і молитвах.

Він урочисто обходив Господні празники, приготівляючи потрібну трапезу: першу, митрополитові з владиками, священниками і ченцями; другу, убогим і нещасним, а третю, собі, боярам і всім своїм мужам.

Тому не дивуймося, що він по смерті не робив чудес: багато святих праведників теж не робили чудес, а почитають їх святими... Блаженний князь Володимир всім своїм серцем і всією своєю душею любив Бога і заповіді його заховував.

"І не можу згадати про всі діла його милосердя, — каже Яків Мніх, — він давав милостиню не лише в себе вдома, але і у всьому городі, і не тільки в Києві, але й по всій Руській землі, по городах і селах, всюди одівав нагих, кормив голодних, напував спражнених, подорожніх у свій дім приймав, церковних людей шанував, любив та опікувався ними, сліпців, калік і прокажених — всіх любив, одіваючи, кормлячи і напоюючи їх"...

З гордістю згадавши його подружжя з царівною Анною, Яків каже так:

"Тако добрь поживе благовѣрний князь Володимерь, и сконча житіє свое въ правовѣрный вѣрѣ о Христѣ Исусѣ Господѣ нашемъ, и съ благовѣрною Ольгою..."

**

Подібно і митрополит Іларіон у своєму "Слові о законі й благодаті" каже про св. Володимира:

"Добрий послух твою благовір'ю, о Блаженний, свята церква святої Богородиці Марії, яку ти збудував на правовір-

ній основі, де твоє мужественне тіло нині спочиває, очікуючи на Архангельську трубу. Добрий і вірний послух твого сина Георгія (Ярослава), якого дав тобі Господь за намісника в царюванні, не порушив твоїх заповідей...

Радуйся, Учителю наш і Наставниче благовір'я. Ти одівався правдою, оперізувався силою, обувався істиною... Помолися за свою землю і за всіх людей, де ти володів побожною, хай вони заховують мир і благовір'я, передані їм тобою”...

Митрополит Іларіон був переконаний, що навернення Володимира-Василя було Божою ласкою. Він пішов за Божим голосом, увірвав сам і навернув свій численний народ, який пішов за його голосом. Завдяки йому Євангельський грім дався чути в усіх городах: на горах постали монастирі, а по містах і селах прегарні церкви, що їх заповнили побожні чоловіки, жінки й діти.

Великий князь Володимир dokonав на Русі того, чого dokonав у Римській церкві св. Костянтин. Отже, Церква Божа має для обох таку саму вдячність і вічну нагороду, та назавжди заховає їх у своїй пам'яті. А український народ називав його колись у своїх стародавніх побожних піснях “ясним сонечком” і “святим просвітителем української землі” і назавжди заховає в своїх серцях пам'ять і любов до нього.

Бібліографія

Джерела

Повесть Временных Лет, вид. Лихачев, М — Л, 1950.

ПСРЛ, Патриаршая или Никоновская Летопись, Спб., 1862.

Ольвия и нижнее Побужье в античную эпоху, Ак. Наук, СССР, М — Л, 1956.

Photius, Epistola Encyclica ad Orientales Thronos, in Migne, P. G. 102.

Mansi, J. D., Sacrorum Conciliorum nova etc., XVI.

Gelzer, H., Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, in B. Z. München, 1900 (1).

Theophanes, Chronographia, ed. de Boor, Leipzig, 1887.

Theophanes Continuatus, Chronographia, Migne, P. G. 109.

De Boor, C., Nachträge zu den Notizien Episcopatum, Zeitschr. f. Kirchengesch. XII, 1891.

Yahya ibn Said of Antioch, Annals, Patrologia Orientalis, XXIII (III), Paris, 1932.

Thietmari Merseburgensis Episcopi, Chronicon, Poznan, 1953.

Galli Anonymi, Chronicae et Gesta Ducum sive Principum Polonorum, Craecoviae, 1952.

Baumgarten, N., de, Chronologie Ecclesiastique des terres Russes, Roma, Pont. Inst. Orient. Stud., Orientalia Christ., Januario, 1930.

Література

- Артамонов, М. И.** История Хазар, Л, 1962.
- Брайчевський, М. Ю.:** Як і коли виник Київ, Ак. Наук, Укр. РСР, Київ, 1963.
- Vernadsky, G.,* Kievan Russia, New Haven, 1951.
- Ebert, Max, Dr,* Südrussland in Altertum, Bonn-Leipzig, 1921.
- Honigman, E.,* Studies in Slavic Church History, Byz. 17 (1944-45).
- Голубинський, Е. Е.,** ИРЦ, М, 1901, I - IV.
- Грушевський, М.,** Історія України-Руси, I, Нью Йорк, 1954.
- Ісаїв, П., д-р.,** Звідки Русь-Україна прийняла християнство?, Філя, 1952.
- Каргер, М. К.,** Древний Киев, М — Л, 1958, I - II.
- Карташев, Н. В.,** Очерки по истории Русской Церкви, Париж, 1959, I - II.
- Коструба, Т., о.:** Нарис церковної історії України X— XII ст. Торонто, 1955.
- Крапоткин, Н. В.,** К истории средневекового Кима, СА, 28, 1958.
- Ламанский, В. Н.,** Славянское Житие св. Кирила, как религиозно-епитическое произведение и как исторический источник, Спб., 1915.
- Лавров, П., Акад.,** Кирило і Методій, Київ, 128.
- Лужницький, Г., проф.,** Українська Церква між Сходом і Заходом, Філя, 1954.
- Нагаєвський, І., о. д-р, проф.,** Історія Римських Вселенських Архієреїв, Рим, Укр. Кат. Університет св. Климента папи, I — III, 1964-1979. Стародавня Україна в світлі іст. пам'ятників, Йорктон, 1961. Київський князь Дмитро-Ізяслав і Петрів Престол в Римі, 1958. Кирило-Методіївське христ-во в Русі-Україні, Рим, 1954.
- Назарко, І., о. д-р, Св. Володимир Вел.,** етс., 1954.
- Огієнко, І., д-р, проф.,** Костянтин і Мефодій, Вінніпег, I — II, 1970.
- Нариси Стародавньої Історії Укр. РСР, Київ, 1957.** (Збірна праця).
- Пастернак, Я.,** Археологія України, Торонто, 1961.
- Полонська-Василенко, Н.,** Історія України, I — II, Мюнхен, 1972-76. Къ вопросу о християнстве на Руси до Владимира, ЖМНП, IX, 1917.
- Рибаков, Б. А.,** Древняя Русь, ітд. Акад. Наук СССР, 1963.
- Тилявський, І. о.,** Слово о Законі і Благодаті, Йорктон, 1955.
- Толочко, П. П.,** Історична топографія стародавнього Києва, Укр. Ак. Наук, 1970.
- Третьяков, П. Н.,** Восточнославянские племена, М, 1953.
- Федорів, Ю., д-р, свящ.,** Історія Церкви в Україні, Торонто, 1967.
- Франко, І., д-р, Св. Климент у Корсуні, 1906.**
- Чубатий, М., проф.,** Історія християнства на Русі-Україні, Рим, УКУ, 1965.

Шовкопляс, І. Г., Археологічні дослідження на Україні (1917-1957), Київ, 1957.

Михайло Бойко

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СХІД

(Подорожні помічення)

Світ це велика книга, з неї читають лише одну сторінку ті, що ніде не виїжджають.

св. Августин

ВСТУП

Коли патріарх Йосиф Сліпий, тодішній ректор Богословської Академії у Львові, відбувши 1934 року Ювілейну прощу (1900-ліття смерті Спасителя) до Святої Землі, ділився з нами, студентами, під час вечірніх рекреацій своїми переживаннями, то ми всі, слухаючи з незвичайною увагою його розповідей, уважали це як щось незвичайного, щось, що є недосяжне звичайним смертельникам.

На жаль, його слова, записані в пізніше виданій книзі "Паломництво до св. Землі" (гл. Твори Кир Йосифа, Верх. Архиепископа і кардинала — вид. УКУ, том V): "Паломничий рух по Св. Землі зростає: на кожному місці можна здибати якусь більшу групу: французьку, дуже часто англійську, також італійську, німецьку й інші. Лише не видно ніде українця", справджується й сьогодні. Хоча політичні обставини змінилися, а матеріальні обставини покращали, то поза нечисленними виїмками, ми в загальному належимо до тих, що за словами св. Августина "читаємо лише одну сторону книги світу". Коли Захід має поважну літературу та дослідників Сходу, то ми, хоч формально належимо до Сходу, то його дуже мало знаємо, а з другої сторони — через наше незацікавлення та неухагу, Схід, ідучи за посиленням усвідомленням московських "захисників" православія, діє так якби нас взагалі не було.

Прямо не знаю чому маю завдячувати, але мої задушевні бажання молодих літ, піддержані авторитетним навчанням та прикладом о. Ректора "пізнати світ" здійснилися, і то в незвичайний, оригінальний спосіб.

Характер подорожі

Користаючи з нагоди, що моя дочка з мужем у своїй подорожі яхтом по світі задержалися літом 1979 року на східній частині Серед-

земного Моря, я відбув з ними майже три місячну подорож по країнах Сходу. Якщо йде про оригінальність моєї подорожі, то я не знаю як великими кораблями плавали по тих самих водах Одиссей, пророк Йона чи св. ап. Павло, але о. ректор подає, що корабель, яким він плив і “якому на безмежних водах була повірена доля кількох соток пасажирів” мав 15,000 тон поємности, був довгий 137 метрів, мав 120 осіб залоги і робив 25 кілометрів на годину, а я плив вітрильником 12 метрів довгим, 11 тон поємности, який при найкращих умовах робив 5-6 кілометрів на годину, а часто як “бог вітрів” загнівався, то треба було “сидіти” й пару днів на тому самому місці серед безмежних вод.

Вибираючись в таку пригодницьку дорогу я мав на меті:

п і з н а т и християнський Схід і то не на підставі вказівок наукових кабінетів, високопоставлених особистостей чи інформацій професійних провідників, але на підставі безпосередніх зустрічей з “низами”,

відвідати Святі місця нашого Відкуплення. В часі студій та після них мене непокоїло бажання побачити та віддати хвалу тим місцям, де жив, творив чуда та вмер за нас на хресті Божественний Спаситель,

і вкінці побувати на тих місцях старинної грецької культури, яка витиснула своє знамено на людство на довгі роки.

В зв'язку з таким способом подорожі та її ціллю мій опис не буде мати звичайного репортерського характеру. Не подаючи описів поодиноких місць, їх історичного розвою чи загального значення, я на підставі особисто пережитого буду старатися звертати увагу на ті моменти, які безпосередньо чи посередньо дотичуть нашого релігійного чи національного життя.

Само собою, що я не можу мати претенсій, що мої враження та висновки є самотньо правильні, вони ж базовані на відосібнених випадках, зн. хтось, маючи інші джерела пізнання, може дійти до інших конклюдій відносно тих самих річей.

ГРЕЦІЯ

Загальні завваги

Користовуючися безкоштовним середником льокомоції (ми ж за вітер нікому не платили, а лише в найбільш конечних випадках уживали мотору), я використовував кожну зупинку, виходив на берег та забігав до церкви, щоби приглянутися церковному життю. Таким способом я відвідував церкви не тільки великих міст, але й малих рибальських осель чи островів. Ввійшовши до церкви, я не залишався нічим свідком, але йшов прямо до крилоса, щоби приглянутися богослужбним книгам, а після Служби Божої старався нав'язати розмову із священником. На жаль, не багато з них знали

якусь світову мову, так що часто, мимо доброї волі з обох сторін, треба було надробляти усмішкою та відходити. Хоч як я старався пригадати дещо з грецької мови, але з того нічого не виходило, а втім навіть як я був би дещо пригадав, то теперішня вимова цілком неподібна до клясичної. Натомість у великій пригоді (для проломання перших льодів) ставали мені давно завчені в грецькій мові молитви “Отче наш” чи пісні: воскресна “Христос воскрес” чи архиерейська “Святий Боже” — на тих власне знаних текстах вказували мені мої співрозмовці на мою неправильну вимову. Зараз таки на початку моєї мандрівки (в Патрас) дістав я від одного священика маленький молитовник з текстом Святої Літургії. На щастя, маючи при собі дуже практичне видання патріархом Йосифом молитовника “Господи, до Тебе возношу я душу мою”, основно порівнявши оба тексти, я почав відчувати велике вдовolenня, бо вже міг без труду стежити за священодійством. Хоч у нас появляється багато малих молитовників, але жаден з них не є такий практичний як грецький, який на 48 сторінках мініатюрного формату містить цілу Літургію.

Грецькі церкви всі подібні до себе так будовою, як внутрішнім виглядом, чисті, багаті малюнками та образами, створюють молитовний настрій.

Службу Божу (навіть в будень) попереджує Утреня — вірні в будень приходять лише на Службу Божу, в неділю мале число й на Утреню. В часі Богослужби скрупульятно притримуються практики двох крилосів — навіть, якщо є лише два дяки, то вони стають в осібні крилоси і співають на переміну. Ноти ірмологіону (навіть новішого видання) мають вигляд радше арабського письма як звичайних нот... Помічними при співі одинцем являються свого рода голосники, які монотонним гудінням супроводять чи радше піддержують спів дяка — якщо є більше співаків, тоді цього гудка не включають.

Вірні, ввійшовши до церкви, обов'язково купують малі свічечки та засвітивши вкладають до спеціально на це призначеного стояка перед іконостасом. Коли на Заході жінки дуже дискретно дбають про порядок в церкві, то в Греції вони в церкві є дуже видні — між іншим вони й продають ті свічечки при вході до церкви і опісля ними опікуються. Кажуть, що дохід з продажу свічок покриває в дуже великій мірі бюджет церкви, тому жінки ревно пильнують, щоби хто не ввійшов до церкви не купивши свічки.

На жаль, Греція, яка колись промінювала прикладом інтелектуального і духового життя, не встоялася наступові духового занепаду. Численні туристи, які вдираються в найглибші закутини країни, крім гроша, що його залишають на місцях, своїм (обережно сказавши) свобідним поведенням ширять згіршаючий приклад. Найкраще можна це завважити після учасників церковних Богослужень. Притримуючись, колись і в нас практикованого звичаю, що жінки

займали ліву сторону церкви, а чоловіки праву, звичайно ліва сторона є в двоє більш заповнена, як права, а якщо йде про вік присутніх, то так як на одній стороні, як і на другій переважають старші віком та малі діти. А що гірше: часто в часі Богослужби, не шануючи святих місць та дій, вриваються до церков групи туристів та безцеремонно дають волю фотоапаратам. Коли додати, що туристичний промисл, який є головним джерелом прибутків населення, заставляє працювати найбільш інтенсивно (літом) в неділі, тоді згідно засади “призвичаєння — друга натура”, раз відірвана від релігійних повинностей молода людина вже тяжко до них повертає.

Вірні звичайно беруть активну участь в Богослуженнях, а всенародний, щирий, “від серця” спів мимоволі переносив мене споминами до рідних сіл. Підчас Богослуження вірні кладуть на собі — і то дуже часто — знак святого хреста (хрестяться), а роблять це з великою увагою та набожністю. Чи ми коли того навчимося?

Кожного разу, коли я обсервував ту увагу греків а втім вона є питома всім православним — мені пригадувалися слова Слуги Божого, митрополита Андрія до питомців “якщо ви за час ваших студій навчилися би добре хреститися, напевно з вас були би добрі священики”. Що за проста думка, а яке глибоке значення. Бо подумати, вже хоч би той самий факт, що в нашій (католицькій) Церкві нема — а радше є припис, тільки не всі священики придержуються його — щодо однообразності хрещення (одні закінчують св. хрест на лівому рамені, а другі ще додають на грудях) вводить вірних в констернацію, а коли ще трапиться, що священик робить знак св. хреста з неувагою, тоді це мимоволі уділяється вірним. Може хтось вважає це театральністю — хоч вірні скоро потраплять відрізнити “театральність” від побожної дії, але гідне орудування священика тим “Божим знаменом” приводить до застанови не тільки віруючих, але й принагідних індеферентних щодо Божих справ відвідувачів.

Служба Божа відбувається в святочному настрою аж до св. Причастя, бо з хвилиною як матері зачинають з немовлятами на руках пробиватися до св. Причастя, церква наповнюється плачем та невимовним гомоном, і підчас того як диякон причащає вірних, у той самий час священик кінчить Службу Божу, а в церкві починається рух, багато людей перед закінченням Служби Божої виходить з церкви. Треба признати, що в латинських церквах панує кращий порядок, але строго заховувана при престолі дисципліна вказує радше на підкреслювання форм, а не суті священодійства.

Священство грецької Церкви ріжниться від латинського не тільки зовнішнім виглядом, але й своєю поведінкою. У них не завважується цієї самопевности, їхня поведінка стримана, постава помітна скромністю, а сповнювання священничих чинностей викликає молитовний настрій вірних. Всетаки західню людину разить більш як скром-

ний, часом занедбаний одяг (зокрема звичайною ганчіркою зав'язане на заді голови довге волосся). Також на Сході задержався ще від віків практикований спосіб пошанування старших цілуванням в руку. Зокрема цей звичай прибирає на Атосі понижуючих форм, бо скільки разів молодший монах чи послушник стріне старшого від себе, то поки поцілує його в руку, робить глибоку метанію-поклін, досягаючи рукою прямо до землі. Того не можна сказати про священників Кипру, які поводяться по “західньому”.

Привітний Патрас

Мандруючи, я все старався нав'язувати контакт з оточенням, щоби самому щось пізнати, а рівночасно познайомити випадкових людей про нашу Церкву та нарід. На жаль, мушу ствердити, що ми на Сході майже незнані, або ще гірше: ми лише малі брати “старшого брата”. Почувши, що я називаю себе українцем, принагідні люди найчастіше здвигали раменами, а деякі “більш освідомлені” з приємною усмішкою “ущаслилювали” мене компліментом “а, то ви рускі”.

Все таки, бодай на початок, я мав щастя, бо зайшовши в місті Патрас до величавого собору, присвяченого св. апостолові Андрієві Первозванному, який є опікуном того міста, я стрінув священника, який говорив добре по німецькому. Що більше, він був добре зорієнтований в наших церковних справах. Він радів тим, що ревний апостол благословив Київські гори, та болів долею обох наших Церков, при чому натякнув про другу “неволю”, що її терпить від західніх сусідів Греції кардинал Сліпі (так він його назвав). Те правильне знання він набув від якогось нашого прогульковця з Німеччини. Коли я в часі дальшої мандрівки стрічав лише розчарування під тим зглядом, то всетаки згадка про ту першу зустріч була для мене заохотою не зневірюватися.

Дельфи

Перепливаючи попри чудові береги грецького материка та Пелопонезу, ми не могли не вступити до купелевої місцевости Ітея, щоби скупатися в тих самих водах, до яких колись ходили мешканки Парнасу, музи, купатися. Тепер в тій затишній пристані стаціонують воєнні кораблі американської флотії. З Ітеї недалеко до Дельф, і хоч я вже там був тому п'ять літ, але прекрасний Парнас, цікавий Дельфійський музей, а передусім “всезнаюча” Питія, без поради якої небезпечно пускатись в таку незвичайну дорогу, каже нам ще раз туди заглянути. Присівши на камені, на якому колись сиділа Питія, (дехто каже, що вона сиділа на триніжку), я став сам собі ворожити, а парафразуючи славні слова “пророчиці”: підеш, повернеш, не згинеш на війні”, я “випрокував собі “заплинеш — побачиш — не згинеш

серед моря” (само собою, що те обосічне “не” належало до останніх слів.

Коринт

Перше на моїй дорозі місто знане з життя Церкви Христової, тому шукаю когось, щоби дістати безпосередні інформації, але не знайшовши відповідної людини зі знанням чужої мови, мушу задоволитися “книжковим” знанням. В початках нашої ери місто жило в великих достатках, які провадили до марнотратства, переситу та неморальности. Проти тих пороків виступав дуже відважно св. апостол Павло, який заложив був тут християнську громаду. Ставши на підвищенню, яке було призначене колись для промовців (в Акро-Коринті), з якого власне картав Коринтян св. Павло, мимоволі пригадалися теперішні часи загального добробуту, а в парі з тим морального упадку. Поміж добре захованими розкопаними мурами Акро-Коринту снується багато організованих груп, чую різні мови (серед них часто польську), прислухуюся, чи не почую своєї рідної, але дарма — мушу задоволитися розмовою з парою словаків з Мукачева. Віддавши пошану оригінальному філософові, званому з невибагливості, Діогенові, відбуваємо незабугню дорогу, чи радше плавбу через Коринтійський канал. Коли прогульковці захоплюються незвичайним видом каналу, що його оглядають з мосту, який лучить материк з Пелопонесом, то без порівняння сильніше враження викликає плавба каналом. Пробиваючись поміж високими (80 метрів) штучними берегами, можна відрізнити дуже виразні смуги ріжних покладів землі, які віками творили шкаралупу нашої землі. Обсервуючи той феномен, людина мимоволі стає перед явищем часу і відчуває своє “ніщо”, а рівночасно цей факт, що людина потрапила “ввірватися в глибину” та відкрити тайну землі наводить противну думку, що все таки людина, згідно з волею Творця, є паном світу.

Ах, ті Німці...

Вперше думка про підкорення природи та улегшення труднощів, себто прокопання 6 км довгого каналу зродилася в римського цісаря Нерона, але зреалізували і то по тій самій лінії, що визначив був Нерон — щойно німці в роках 1888 - 1893. Побуваючи на історичних місцях Сходу, на кожному кроці можна стрінуги велику кількість німців, і то звичайних прогульковців, але й багато з попідкреслюваними книжками. Очікуючи при в'їзді до каналу на свою чергу, зблизився до нас яхт з німецьким прапором, а його власник, зацікавлений синьо-жовтими красками нашого капітанського прапору, спитав як він має розуміти комбінацію американського прапору з другим, йому незанимим. Довідавшись хто ми, зрадів, бо він в часі німецького походу на Схід був ранений і пролежав довший час саме у Льво-

ві, в шпиталі. Доробившись після війни при відбудові Німеччини, тому десять літ купив яхт, і лишаючи його на зиму в Греції, кожного літа проводить на ній гарні вакації. На тому знайомстві ми заробили 40 долярів, бо за його порадою, ми відійнявши нашому човнові одну тону поємности (замість 11 подали 10), підпали під іншу категорію і замість 75 долярів оплати за користування каналом заплатили лише 35 долярів. Знайомство ніколи не зашкодить!

Довгі століття вважалося, що Гомерова епопея про т. зв. Троянську війну це лише міти, легенди. Кінець тому положив німець Гайнріх Шліман, який під кінець попереднього століття археологічними розкопками Трої та Мікен (на Пелопонесі), ствердив, що Гомер оспівав історичну подію. Оглядаючи розкопані мури Мікен, я стрінув велику групу (біля 50 осіб) німецьких пластунів з Дортмунду, які з питомою німецькою дисципліною слідкували за поясненнями скавтмастра-знавця про мікенську культуру. Провідник не забував пару разів підкреслювати, що про так важні відкриття світ довідався завдяки німцеві. Таки там на місці я пригадав собі, що кілька таких прогулянок відбули й українські пластуни з Америки — шкода, щоби така гарна виховна програма не була продовжувана.

Кейп Суніон

Руїни це історичний рекорд минулого,
а водночас вказівка поступу.
Чайнфорт

Під вражінням повищих слів ми протягом тижня оглядали свідоцтва старинної грецької культури в Атенах, а далі попрямували в напрямі найбільш на полудне висуненого рогу Аттики, Кейп Суніон. Вже природний вигляд (висока, глибоко в море врізана скала) надає йому якоїсь таємничости, а залишки величавої святині Посейдона на тлі заходячого сонця стягають велике число прогульковців. А коли додати повні драматизму мітичні оповідання, то не дивниця, що кожний довідник поручає відвідини тої гори. До таких прогульковців належав і я тому чотири роки, коли з гори подивляв прекрасний вид на гори Лавріон чи сусідні острови та “шукав разом з Егеєм (від того й назва Егейське море) на далеких водах човна, на якому мав вернутися назад з Крети його син Тезей. Але без порівняння глибші почування пережив я тим разом, коли я сам був тим “Тезеем”, що під білими вітрилами (знак успішної виправи) пробивався човном повз ту повну таємничости гору. Було саме полудне, і хоч нас від вершка ділить кілька сот метрів, але сніжнобілі збережені колюмни святині Посейдона в світлі сонця сповняють невисказаною красою та страхом, і залишають ніколи непроминальні переживання. Коли на горі я був лише одним з пасивних, причарованих красою глядачів, то

тим разом радше відчував, що я є “спізненим” співучасником історичних подій (морських битв протягом століть), але і трагічних дій, що їх створила буйна фантазія творців грецької мітології — а страх, що десь побіч човна вирине з глибини моря Егей, що кинувся зі скали тисячі літ тому назад, збільшував наші переживання.

На історичних водах

Впливши на одверте Егейське море, стало в нас питання: плисти тим відкритим, часто бурхливим морем прямо на північ на Атос чи радше вибрати більш затишну, але далеко довшу дорогу між материком і островом Евбеєю. Під час, коли за першим пляном промовляв аргумент, що будемо на тих водах, на яких, плівучи в протилежному напрямі (з півночі на південь) блукав колись Одиссей, то другий плян побіч гарних берегів давав можливість відвідати місця старогрецького героїства (перські війни) Маратону чи Термопілів. Хоч ми вже були на тих місцях (дочка 1970 року, а я 1975), але можливість “здобути” їх і з моря була така приманлива, що ми вибрали ту другу трасу. Зокрема я ще раз хотів “поклонитися” безсмертному Леонідові за те, що він був прикладом героїства та символом посвяти для рідного краю — на його прикладі виховники століттями заціплювали в молоді духа патріотизму. Я вповні поділяю думку о. д-ра Т. Горникевича, який після двох своїх подорожей по Греції, каже, що хто хоче бути добрим учителем грецької філософії, повинен сам наперед відвідати та наочно пізнати пам’ятки старинної культури, бо без того може сам допуститися помилки і мильно навчати своїх учнів. Про правильність його твердження я мав нагоду переконатися на прикладі Термопілів.

Я мав уяву, що місце, де відбулася битва між греками і персами це вузьке провалля між горами. Яке було моє розчарування, як я замість гірського провалля побачив широку площу, а на ній пам’ятник Леонідові, а по другій стороні дороги маленький горбок, цебто місце властивої битви, на якому видніє дуже скромна плита, а на ній вириті пам’ятні слова:

Чужинче, коли прийдеш до Спарти, скажи там Лякедемонам, що ми всі тут лягли, як велить закон.

Інша справа, що за дві тисячі літ суша витиснула море на кілька кілометрів, так що сьогодні вже цієї вузької смуги між морем а стрімкою горою, де відбувся цей героїський змаг не можна пізнати.

Атос

Найгарнішою частиною життя доброї людини є її малі вчинки, зроблені без розголосу й претенсії на вдячність.

Уордсвортс

Плянуючи відвідати Атос, я заздалегідь поробив теоретичні приготування. Зайшовши до бібліотеки ЄЙЛ-університету, я знайшов бодай 150 книжок, які на різних мовах в ріжний спосіб трактували історію та життя цієї Божої закутини. Серед того величезного матеріалу була в українській мові одна-однісінька маленька книжка “Паломництво по святих місцях Сходу, в якій о. архимандрит Йов Скакальський на 65 сторінках описує між іншим і про своє паломництво на Атос 1964 року. Порівнюючи це з серйозними виданнями в різних світових мовах, треба з прикрістю ствердити, що й тут ми дуже позаду. З цікавості заглянув я і до більшовицької енциклопедії, але під гаслом “Атос” я знайшов лише коротку згадку як про місце важної морської битви в часі російсько-турецької війни.

Відомості про Атос в різних джерелах є часто суперечні, бо одні подають якусь подію як історичну правду, а інші про ту саму подію говорять як про звичайний переказ чи побожну легенду.

Вже хочби велике числа назов цієї гори та півострова, як: Свята Гора, Гора мовчання, Парк Пресвятої Богородиці, Монаша Республіка, “Генс етерна, ін ква немо насцітур” свідчить, що вона збуджувала велике зацікавлення.

Може й та обставина, що дозвіл на відвідани Атосу тяжко дістати, не багато українців там бували. Щоби дістати дозвіл відвідати Атос, я стратив тиждень часу в Атенах. Передусім треба було постаратися в американській амбасаді свого роду свідоцтво моральности і вже тоді відповідальний урядник попереджував нас, що дуже часто виданий амбасадною документ не помагає і багато американцям грецьке Міністерство Заграничних Справ такого дозволу не дає. І дійсно в міністерстві ми перейшли докладну провірку — щойно згадка, що ми вибралися з Америки на прощу малим човном зворушила урядовця. З тим документом треба було відбути чергові “ходження” вже на самому Атосі. Між іншим о. Горняткевич в своїй книжці “Відень, Атени, Царгород” оповідає, що підчас своєї подорожі з о. д-ром В. Гавлічом він стратив тиждень часу в Атенах, і мимо того, що патріярх Атенагорас був схильний дати їм дозвіл, то спротив Синоду був сильніший і вони такого дозволу не дістали.

Українці на Атосі

Звичайно в кожного українця слово Атос пригадує слова докору І. Франка ченцеві І. Вишенському:

“І яке ж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасення думать,
коли гине мільйон”.

На жаль ті слова, хоч може в дещо іншій значенні, є актуальні й сьогодні. У своїх “Записках” о. д-р Ю. Федорів пише між іншим: “У

вчислених монастирях безперечно жили й ще нині живуть (це було 20 років тому — М.Б.) українці. Одначе назви українець, український там незнані. Українець і український підтягають під назву росіян”.

Нам знані заледве кілька імен, яких ми називаємо українцями, а поза тим ми й там “Іванами без долі, Іванами без роду”. Загально знаним є, що в сербськiм монастирі Есфігмену “подвизався” пізніший основник Києво-Печерської Лаври св. Антоній Печерський — ще й тепер недалеко того монастиря є капличка і печера, що в них перебував той Божий слуга. У монастирі Ватопеду жив українець з Тисьмениці, пізніший основник багатьох монастирів (в тому й знаного Скиту манявського) Йов Княгиницький. Кажуть, що в скиті св. Ілії, основником якого був полтавець Паїсій Величковський, свого часу жило поважне число козацьких старшин. Якщо навіть знаних козаків російські історики виказують як руських, то що доперва говорити про сотні якщо не тисячі добродушних ченців з українських земель, для яких все одно “кажеш, що я руский, нехай тобі буде руский”.

Атос — форпост російської експансії

Не так мається справа з руськими, тому я присвячу більше уваги тому питанню. Початково російські монахи оселялися в мішаних (ріжнонаціональних) монастирях, але з часом, коли їх число більшало, почали скупчуватися в осібних монастирях. Як приклад їхньої національної свідомости може послужити випадок, що коли в одному монастирі поселилося нараз 15 монахів-новопришельців з Росії, то за 20 літ, підкупивши грецького патріярха, вони домоглися щодругий день в тім монастирі правити по руски (церковно-слов'янськи) Службу Божу.

Але до рішального голосу на Атосі прийшли росіяни після турецько-російської війни. Тоді зачинають на Атосі з'являтися масово російські ченці, а “пособія” та дари московських царів промоцують їм дорогу до провідних становищ. Тоді зачинається своєрідна виміна: російські царі здобувають розголос своїми дарами, але в тому самому часі їхні висланники скрито та підкупством прямо викрадають та ввозять в Московію вікові скарби та надбаня (з чудотворними іконами включно). На той час припадає цілковите опанування росіянами монастиря св. Пантелеймона, який ще й дотепер (одинокий на цілім острові) має офіційну назву “росіку”. Розбудована великими розмірами пристань, до якої причалювали кораблі прямо з Росії, стояла до диспозиції царським емісарам. П'ять величезних корпусів-будинків, які радше нагадують тюрму чи військові казарми та п'ять церков обслуговували більше чим 2,000 монахів. Крім св. Пантелеймона рускі повністю опанували ще й два скити: св. Ілії і св. Андрія. Після 1-ої світової війни значне число монахів рекрутувалося з політичної емі-

грації, але в загальному число дуже змаліло. Само собою, що після 2-ої світової війни їхнє число ще більше зменшилося, тимбільше, що грецький уряд, щоби боронитися перед більшовицькою інфільтрацією, прямо не допускав російських монахів. Російський Атос довгий час боровся проти більшовицького православія і щойно кілька літ тому прийняв зверхність патр. Пімена. Ясно, що “печатливий” більшовицький уряд зразу виявив своє клопотання, і від того часу прибуло на Атос кілька молодих монахів, так що контакт для “спасення православія” наладнується.

Саме два тижні перед моїм побутом був на Атосі з великим почотом київський митрополит Філарет і обіцяв прислати туди ще кількох монахів. Одним з чотирьох епістатів (членів головного заряду острова) є представник “Росіку” — як це видно на моїм Діямонітріон (дозвіл побуту) — з титулом Доктора — ясно, що він вже з новопробутих.

Чому така “печатливість” більшовицької Церкви Атосом? Передусім географічне положення. Розбудувавши, розуміється для “потреб монастиря” запущену морську пристань, та відбудувавши частинно 1969 року погорілі будинки, можна буде створити під покришкою “богобоязливого монашества” важний стратегічний пункт. Атос це природний музей неоцінених скарбів, число монахів на очах маліє (і то по всіх монастирях), так що коли не буде кому заопікуватися тими пребогатими скарбами, тоді “російське монашество”, яке в міжчасі буде прибувати з Росії, зафірує свою поміч і опіку. Ну і вкінці дуже важний пропагандивний момент: коли інші монастирі очевидно чисельно підупадуть, то збільшенням числа монахів-росіян буде можна цілому світові демонструвати та показувати “де живе та процвітає релігія”.

Манастир св. Пантелеймона

Вибираючись оглянути “монашу республіку” Атос, я знав, що в російським монастирі св. Пантелеймона мав жити старший віком українець, бувший військовий старшина з Закарпаття, тому я рішив відвідати й цей монастир, щоби його там відшукати. Коли я ввійшов і представився, що я українець, уродженець Львова, монах, до якого належала опіка над гостями, не скриваючи своєї ненависти, накинувся на мене, що “вот, ми не маємо жадної проблеми з українцями східніх областей, бо так як тому 50-60 літ народ сам позбувся “самосвяти” Липківського, так і тепер живе щасливо в одній Російській Православній Церкві, а ви там в Галіції одні цілком покатоличилися, а другі, як Мстислав, по тихо продається Римові”. Для нього українська Церква це жадна Церква, але звичайна політична, “розчленувательна” акція. Само собою, я не хотів бути “довжний” “смирненному монахові”, отже наша “дружня” розмова лунала темними монастирськими

коридорами. Коли я залишився сам в келії, прийшов до мене інший монах, та, як краяна (американця), став перепрошувати за прикрість, яка мене стрінула. Сам він чехословак (так він себе сам назвав), який тому три місяці приїхав сюди жити з Нью Йорку. Він, мабуть, був раніш католиком, знав багато наших католицьких священників в Америці. На мій запит як він сюди попав, він добродушно відповів, що “він почув голос Божий”. Він дуже втішився моєю появою, бо майже не розуміючи російської мови, почувався дуже осамітнений серед нового оточення.

Монах-українець, за яким я шукав, помер пару літ тому, але на другий день, підчас Святої Літургії, приступив до мене середнього віку монах та кількома словами розказав, що вчорашню мою “солодку” розмову з монахом-москалем обговорювали всі монахи між собою. Мабуть тому й той монах зайшов пізнім вечером до мене, і якби нічого не сталося, заявив, що “нам нужно всім по своєму працювати для спасення душ та миру в світі”. Одним словом стара засада “шаг вперед, а два назад” — так і видно, що інструкції, які видаються артистам чи спортсменам, яких випускається з “раю” відносяться і до представників духовного стану. З монахом-українцем, родом з Волині, три роки тому жив в монастирі в Почаєві, щоб не звертати на себе увагу ми домовилися, що після Служби Божої стрінемося на довшу розмову.

В часі Служби Божої я помітив, що монах-словак записує її на магнетофонну ленту, а монахи побачивши, що їх спів утривалюється на ленту, почали переліцитовуватися “хто голосніше”, а у висліді з мелодійних, настроєвих напівів, виходила несамоविта какофонія. Коли я завважив, що найбільш “нажимає” мій вчорашній “опікун”, в мене зродилося бажання дістати запис того незвичайного вияву духової культури, тому резигнуючи з зустрічі з монахом-українцем, після снідання попросив щоби він на пам’ятку зробив мені осібну ленту його запису. Будучи свідком як “начальство” монастиря захоплювалося своїм співом, я маючи при собі ленту Служби Божої, виконаної в парохії св. Володимира і Ольги, скористав з нагоди і продемонстрував їм нашу Святу Літургію. Тут хочу звернути увагу, що на Атосі, далеко гірше, як в інших місцях Сходу, панує до всього, що католицьке, велика ненависть, яка датується ще з часів хресноносних походів, а зокрема коли IV-ий похід, замість визволити Святу Землю від невірних, завернув на Царгород, і пограбувавши безпощадно його мистецькі скарби, не поминув і Атосу, і здобувши його кривавим способом, вживаючи жорстоких засобів, володів кількадесят літ тим для православних святим місцем. З того, що я пізніше і в інших монастирях почув і пережив, я виніс враження, що навіть, якщо екуменічні старання мали би якийсь успіх, то Атос буде дуже сильною остоею проти замирення. І от в такому центрі православія, а що більше в осе-

редку крайньої ненависти до Української Церкви, в монастирі “Росікон” залунала українська, ще й до того католицька Літургія.

Обсервуючи яке враження має спів на слухачів, я і забув, що зараз таки на початку Великої Єктенії є завзив до молитов за Святішого Вселенського Архидіакона Папу Римського, а далі й нашого патріарха, і був би напивав собі біди, але на щастя, зорієнтувавшись в останнім моменті, в сам час здержав апарат, і пояснюючи, що єктенія під музичним оглядом це властиво повторення, перейшов до Блаженств (3-ий Антифон), а далі пильно вважаючи, вибирав найбільш характеристичні частини та продемонстрував красу нашої Святої Літургії.

Побіч інших характеристичних прикмет того монастиря, на завсіди залишається запущений так зовнішній як і внутрішній вигляд, а передусім не до подумання бруд, чим відразу зраджує “вищу” східню культуру.

Інший світ...

Передусім вже з зовнішнього вигляду можна завважити порядок та чистоту, а монахи-греки відзначаються особистою культурою, їхні богослуження ціхує повага і молитовний настрій. Величезні старинні архіви, бібліотеки, дорога церковна утвар (хрести, євангелія, ризи, образи і т. п.) поодиноких монастирів можуть становити цілі осібні музеї. Аж дивно, як могли ті всі багатства заховатися, коли півостров протягом довгих віків падав жертвою ріжних завоювань чи прямих рабунків (тому й будови мають вигляд оборонних замків). Чи в виду цієї особливої опіки Божої має право Захід дивитися на Східню Церкву з “неповагою”, як на якийсь “пережиток”, що не є спосібний до життя? На жаль, і в тих монастирях про українців та українську Церкву нічого не знають. Лише в одній із них (Сімонас Петрас) молодий віком монах, вітаючи нас дуже щиро, коли я назвав себе українцем, з усмішкою сказав: “о, то ви напевно не підете до св. Пантелеймона”. В дальшому виявилось, що кілька літ тому хтось пробував його усвідомити про нашу Церкву, але він пізніше пішов за “правдивими поясненнями” до св. Пантелеймона, а там йому “авторитетно” вияснили, що балачки про осібну українську Церкву, це лише політична розбивацька робота ворогів Росії.

Чекаючи в пристані монастиря на човен “Грегорію”, щоби ним дістатися до сусіднього монастиря Діонізію, я стрінув митрополита міста Тессалоніки, який також відвідував Атос. Познайомившись, ми завели розмову на спільні нам теми: п’ятсотлітню турецьку неволю його міста, св. Дмитрія, уродженців Солуня св. Кирила і Методія. Щастя чи нещастя хотіло, що я в часі розмови запитав його, чи йому відомо, що на нашій Архидіаконській Літургії єпископ співає грецькою мовою трете “Святий Боже” із Трисвятого. Мій співрозмовець

подивився на мене уважно і прямо запитав: чи ви православний чи уніят? Не маючи певности, як ту частину практикується в нашій православній Церкві, я не мав відваги супроти високо поставленої особи говорити неправди, і відповів, що я католик. В тій хвилині я переконався, яка пропасть ділить католицьку і православну Церкву. Доки митрополит і його оточення вважали мене за православного, я був для них “милий”, але почувши слово “католик” вони прямо відвернулися від мене. На щастя в тій хвилині надплив човен, ми в нього повсідали, але вже ані на човні ані в наступному монастирі ми більше з собою не розмовляли.

Короткий час перебування в монастирі Діонізію дав мені нагоду пережити два знаменні моменти. Передусім будучи свідком почитання митрополита, я переконався, що ми таки належимо до Сходу. Увійшовши до церкви з привітом виступив ігумен монастиря і в присутності своїх десяти монахів та нас двох світських (які й так не розуміли грецької мови) тієї привітальної промови ніяк не міг закінчити, так що по 15 хвилинах митрополит йому перервав і заінтонував якусь пісню. Тоді я пригадав собі ті “муки”, що їх приходиться переживати учасникам наших імпрез, на яких різні “золотоусті” своїми півгодинними відкриттями, вступними словами, подяками та закриттями відстрашують від участі в імпрезах. Мимо того, що ми вже так довго живемо на Заході і з признанням висловлюємося про західній спосіб подібних імпрез, однак не хочемо їх в тому наслідувати.

Щож, на це нема ради — ми належимо до Сходу!

Завдяки присутності митрополита, я мав нагоду побачити недоступні скарби того монастиря, бо місцеві монахи, не знаючи, що ми не належимо до почоту митрополита не забороняли нам йти в слід за ним та подивляти скарби мистецтва, а що важніше, мошці святих: Івана Хрестителя, Євангелиста Луки, св. Василя, Марії Магдалини та інших (пізнішого часу) святих, які для звичайних “смертників” виставляється до почитання один раз в році. А коли ще додати, що якийсь монах доброю англійською мовою почав пояснювати поодинокі речі, то я в душі дякував Господеві, що завдяки випадковій зустрічі митрополита мав нагоду побачити речі, про які я раніш не мав уяви.

Краса природи Атосу

Замилування до природи є частиною
релігії доброї людини...
Гедж

Будучи у підніжжя гори Атос, яка на південному кінці півострова стоїть немов природний сторож, почали ми застановлятися: переночувати в невідповідних умовах в тій монастирі, а завтра ранком пробувати вийти на вершок гори, чи вернутися під вечір пішки до

манастиря Грегорію і переночувати в привітному монастирі, рано відплисти до Дафні, де серед моря (пів кілометра у віддалі від суші) перебуває наша дочка, бож її як всім жінкам вступ на Атос недозволений. Вправді покуса за першим вибором була велика — кажуть, що з вершка, глянувши на захід, можна побачити гору Олімп, а на сході, хоч я тому не можу повірити, але за довідником німця Шерарда, ранком можна доглянути копулу св. Софії в Царгороді. Одначе загадочний погляд нашого інформатора-монаха на мою сиву голову (ознака старости) пригадав мені, що о. д-р Федорів, хоч в часі своєї мандрівки на Атос був майже двадцять літ молодшим за мене, але мусів завернути з половини гори, вплинув на те, що ми вибрали другу (вигіднішу) можливість. І знову, я вдячний Господеві, що керував моїми думками.

Пускаємося в мандри по вузькій стежці, яка підноситься серпентинами раз в гору, то знова сходить майже до моря. Прямо не хочеться йти вперед, найрадше чоловік, притулившись до стіни скали, поглядаючи поза себе, подивляв би могутність гори Атос, то знову, поглядаючи вперед насолоджувався б красою моря, що в ріжних формах втискається поміж скали. Зять як великий любитель природи, тішиться, що може на плівці фотоапарату схопити прекрасні краєвиди, а я, пригадуючи слова пісні півголосом співаю: “Як же Ти славний, Боже, в Сіоні...”

Монах-схимник

Коли це нараз бачу перед собою при стежці обернену плечима, зігнену людину. Перемагаю перший страх, підходжу ближче, і аж тоді незнайомий випростувався, і я бачу перед собою старця-монаха, який зривав з якогось куща ягоди. Несподівана зустріч збентежила його не менш як мене, тому він хотів відійти. На один момент я глянув в його очі, і ніяк не міг допустити до того, щоби не “нажитися” тими очима. Задержую його і в тій хвилині пригадуються мені глибокі очі нашого святця, митрополита Андрія, які приковували увагу всіх, що мали нагоду в них глянути. А з другої сторони пригадалися мені його слова, коли він в програмі студій говорив нам про аскезу Отців Сходу. Коли тоді його слова для нас молодих були незрозумілі, то очі, в які я безцеремонно глядів були розв’язкою незбагнutoї святости — так напевно мусіли виглядати ті святці, про яких нам колись говорив Слуга Божий Андрій. Мандруючи, я багато бачив, багато пережив, багато навчився, але зустріч з “людиною не з цього світу” була таки найважливіша. Я був мабуть щасливіший за Діогена, бо він “шукав” людини, а я її бачив!

Мені не перешкоджало, що я не міг словами порозумітися — мені про все говорили його ангельські, добродушні очі, за якими я пильно стежив і їх образ в пам’яті зберіг. Мене цілком не здивувало,

що він ніяк не хотів сфотографуватись. Так несподівано як він з'явився, так і відійшов до своєї келії-печери, в якій, як я зрозумів з напису патином в піску, він проживає понад 60 літ.

Болюча дійсність

Та несподівана зустріч зі схимником так поділила на нас обох, що ми не чулися, як без слова дійшли до монастиря. Але тут чекала нас гірка дійсність. Монахи запам'ятали якого невіруючого “варвара”-католика мають в моїй особі, тому зайшовши до середини, я відчув нестерпну атмосферу. Вправді вони не могли мене не прийняти, але замість чепурного рефектара, запровадили до брудної кухні та заставили годину чекати на якусь юшку. Коли я вечером просив, щоби мене хтось збудив о годині третій ранку, бо я хочу взяти участь в нічній богослужбі, то на те я не дістав жадної відповіді, а коли я сам збудився в годині п'ятій і хотів ввійти до церкви на Службу Божу, то в притворі стрінули мене два монахи і сказали, що я, як неправославний, не можу брати участі в Службі Божій. Я покійно сів у притворі і як “оглашений” почав шукати в молитовнику, що я його вже місяць вживав, за відповідним текстом. Коли один з “сторожів порядку” доглянув в мене “правовірне” видання, тоді приніс мені свічку і поміг знайти відповідну частину Служби Божої. Після снідання я старався в'ясувати ігуменові (він був присутній попереднього дня при моїй розмові з митрополитом) ситуацію, але він мав чемну, але рішучу відповідь: йому відоме значення Ектенії оглашених, він обізнаний з екуменічним рухом, йому відомо, що єпископ Риму (такої саме назви він ужив) бував у православних церквах Царгороду, але Атос це особливе місце і пильно боронить прав святої православної Церкви.

Мій зять, для якого ці речі чужі і незрозумілі, був дуже розчарований останнім випадком, і вже не хотів іти до інших монастирів, тому я сам, хоч час дозволу кінчався, вибрався до болгарського монастиря.

Зографу

Стан того монастиря найкраще відзеркалює загальну ситуацію Атосу. Колись в чотирьох великих будинках проживало кількесот монахів, сьогодні є їх 10, з того один 35-літній, один 60-літній, а інші понад 80-літні старики. Навчений попереднього дня, я вже не згадував, що я католик та став співати з ними Вечірню, яку вони правлять церковно-слов'янською мовою — напів подібний до нашого. Великою несподіванкою для них було, як я пригадавши собі т. зв. 8-ий болгарський глас, заспівав їм “На хвалу потекл еси, Ніколає” — вони його знають, але й не співають вже більше. На жаль, в дорозі я впав і вивихнув собі руку, так що пів дня і цілу ніч мучився в болях, бо

на тім відлюддю не тільки нема лікаря, але навіть аспірини ніхто не має.

Щоби мене не лишати самого в болях, наймолодший з монахів став моїм опікуном і на незвичайно цікавій та повчаючій розмові (він по російськи, а я по українськи) провів зі мною пів ночі. Він передусім усвідомив мене, що нас чекає плавба через небезпечне в вири місце у підніжжі гори Атос (саме там де 492 року до Христа буря затопила цілу перську флоту цісаря Дарія, коли він перший раз вибрався на підбій Греції.

Поки монах опівночі попрощав мене, ми пішли до церкви, щоби випросити опіки св. Юрія, опікуна монастиря, якого образ в церкві славиться чудами. Монах розповів мені дуже цікаву історію того образу. Назва монастиря “Зографу” походить від грецького слова “самонамальований”. Три брати, основники монастиря, не могли погодитися, якому святому віддати в опіку монастир, тому, помолившись вечером, залишили на престолі три чисті дощинки, а як рано прийшли до церкви, то побачили очевидний знак вибору, бо на одній з дощок була ікона св. Юрія. Коли ми співали Вечірню, мій опікун показав мені на тій іконі вистаючий кусень струпішилого дерева. Він пояснив мені, що вистаючий з обличчя св. Юрія матеріал, це частина пальця одного єпископа, який не вірив, що ікона сама себе намалювала і як приложив великий палець до обличчя, то не міг його відірвати. По довгих молитвах св. Юрій його вислухав і звільнив, але для науки того єпископа і інших невіруючих, частина пальця залишилася і ще до нині вистає з образу. Признаюся, що після такої розповіді, коли ми серед ночі з свічками входили до церкви, я таки добре боюся. Ранком, не чекаючи навіть закінчення Святої Літургії, я попрощався з моїм опікуном (щойно тоді він звирився мені, що тому три роки втік з більшовицької Болгарії) та щасливо добився до яхту.

Перепливаючи попри береги півострова, ми мали нагоду востанне поглянути на печери-келії схимників, а пам’ятаючи, що мій добрий Болгарин буде в годині 12-ій полудня молитися за нашу щасливу дорогу, ми в тім самім часі переплили небезпечне місце, після чого я вперше за два дні заснув, і збудився щойно о год. 12-ій ночі, коли ми допливали до пристані Лімнос, останнього грецького острова перед Түреччиною, Лімнос.

Дарданелли

По кількох днях побуту в шпиталі, де мені вкінці зложили звихнену руку, не зважаючи на перестороги, що вже починається сезон північних вітрів, ми вибралися до Түреччини. Впливаючи в Дарданелли, стрічаємося з сильним противним струмом та вітром, і мусимо шукати охорони в заливі, над яким три величаві пам’ятники пригадують, що в тому місці підчас 1-ої світової війни в затяжній

боротьбі брала участь мільйонна армія (англійці і французи хотіли сфорсувати Дарданелли, а турки їх не допускали — у висліді, на тому місці згинуло сорок тисяч вояків). Поборюючи сильний струм, мусимо вважати, щоби не наїхати на затоплені кораблі, та з тяжким трудом дістаємося до міста Ченакалі, яке лежить над найвужчим місцем Дарданеллів. Зі страхом, а ще більше подивом до великого перського полководця Ксеркса, який в тому місці збудував понтоновий міст, щоб переправити сімсот тисячну армію на підбій Греції — то саме зробив 800 літ пізніше Александер Великий (в противнім напрямі) — перепливаемо з європейської сторони на азійську.

Троя

Чи міг я колись мріяти про те, щоб мандрувати слідами Гомерових героїв? На місці стрічаємо багато прогульковців, але лише на короткий час, так що майже цілий день залишаємося самі та молоденька японка, яка, не зважаючи на велику спеку скрупультно фотографує та робить записки на розкопаних руїнах. Тут я стрінув таку саме ситуацію, як біля Термопілів, а саме намул відсунув море далеко від Трої, так що якби не переконливі археологічні знахідки, то прямо годі було б повірити описам Гомера про здобування Трої з моря.

В музею зустрічаю випадково професійного провідника, він радий, що я пригадую дещо з історії Трої, розповідає про історію Шліманових розкопів. Вкінці подає мені грубу книгу відвідувачів, започатковану 1935 року. З цікавості переглядаю картка за карткою, знаходжу імена на ріжних мовах світу (між іншим в останніх роках багато російських імен), але українського імені не знаходжу. Чи ж би дійсно за 45 літ нікого з українців не зацікавило таке унікальне, історичне місце світу?

Царгород

Зближаючися морем Мармара до Царгороду, мимоволі шукаємо на овиді перлини будівельного мистецтва, собору св. Софії. За нею не треба було довго глядіти, бо могутня будівля домінує над чудовою панорамою міста. На жаль чотири (добудовані пізніше) мінарети, як і, по сусідськи, для конкуренції св. Софії т. зв. Синій Мечет відразу освідомлюють про гірку дійсність.

Вже само положення на двох континентах, а зокрема т. зв. Золотий Ріг роблять це місто на правду унікальним в світі. Любуємося видом європейської частини, а рівночасно сумно поглядаємо в право, на азійський берег, бо там, як писав Шевченко:

“Отак у Скутарі козаки співали,
Співали сердеги, а сльози лились...”

Не пригадую, хто саме сказав, що земля міняється з часом, але вода завсіди лишається та сама. Свідомість тієї правди наводить на думку ту незвичайну обставину, що ми находимося на тих самих водах, на яких відбулось стільки моментів української історії. Само собою, що й той момент, що ми не є звичайними, вигідними глядачами, якими на прогулькових кораблях опікуються провідники, але на своїм малім (напевно меншим як козацькі чайки) човні “бушуємо” по морю, робить нас спізненими (історично беручи), учасниками давно минулих подій. Пригадуються не тільки слова, але й мелодія “Гамалії” і я підсвідомо починаю співати:

“О, милий Боже України,
Не дай пропасти на чужині...”

Якось мимоволі, глянувши на всі три прапори (турецький, американський і український), на нашім човні, находить думка: а скільки нашого люду, не серед обставин, про які писав Шевченко, але серед і задля добробуту добровільно пропадає на чужині. Не звертаючи уваги на пересторогу фахового довідника, що в тому місці зустріються дві могутні хвилі (одна з Босфору, а друга з моря Мармара) і створюють небезпечні вири, ми включуємо мотор і кілька разів навертаємо та любуємося прекрасним видом. Хоч як не хотілося покидати того центрального місця, то згідно інструкцій, пливемо п'ять кілометрів в гору Босфору, де в заливі міста Бебек наш човен протягом дев'яти днів був базою, звідки ми щоденно виїжджали автобусами чи кораблями оглядати щоденне життя та пам'ятки візантійської культури. Будучи за той час свідком різного виду Босфору, приходила нераз думка: як міг Шевченко, який ніколи не був на тих місцях, змалювати так геніяльно буття, а передусім бурю Босфору.

Свята Софія

Само собою, що перші мої кроки були спрямовані до Святої Софії. Хоч зовнішньо запущений, а внутрі обдертий з прикрас, собор робить полонююче враження. В часі одногодинного перебування я був під враженням: як та святиня мусіла виглядати в повній красі? — яким надземським чаром мусіли відзначатися богослуження? Не даром турки, після п'ятдесятлітнього володіння Царгородом, не могли погодитися з красою Софії, тому в її сусідстві побудували для конкуренції на її взір менш величавий т. зв. Синій Мечет, але він не робить такого враження як св. Софія. Тому дійсно болючі думки огортають, коли обсервувати, як до мечету сходяться на молитву мохаммедани (в тому багато молоді), а величава церква, що колись промінювала на християнському Сході, стоїть опущена.

Мандруючи закутинами Царгороду, я відкрив ще й другу церкву т. зв. Малу Святу Софію, патронами якої являються св. Сергій і

Вакх — чи ж це лише випадок, що ми маємо в Римі і Святу Софію і церкву св. Сергія і Вакха? В тій церкві турки (мабуть самотній в Царгороді) не знищили, ані навіть ніколи не закривали грецьких написів. Про неї нема згадки в жадному довідникові, мабуть тому, щоби відвідувачі знали найменше про це, що Царгород є виявом грецької культури, а турки щойно пізнішими наїзниками та загарбниками.

І в тій країні, та ще й місті, з яким Україна протягом довгих віків була так тісно пов'язана, знання про Україну ніяке — все там підтягнене під назву “рос”. Одного дня зайшли ми до багачього “яхту-клубу”, членами якого є провідна верства Істамбулу. Хоч ми представилися як американці, то помітивши вимову англійської мови, один з турків запитав мене, якої я національності? Коли я відповів, що української, то цим я небагато пояснив, тому то один з привних старався доповнити мої пояснення, і “авторитетно” намагався підтягнути вислів “українець” під один “общепонятний” “рос”.

Оглядаючи славну палату “Топкапі Серай”, я почув, як провідник старався великій німецькій групі доказати, яку “велику кривду” робить західня історія турецьким султанам, перебільшуючи нещасну долю невольництва в гаремах. Як приклад навіть випадок, що одна з руских невольниць, ставши жінкою султана, відіграла велику роль в політичному житті Туреччини. В часі перерви я приступив до нього і пояснив, що жінка султана Сулеймана Чудесного, Роксоляна, про яку він згадував, народилася в місцевості, звідки й я походжу, і так, як я не є росіянином, так і вона не була росіянка, але українка. Це було для нього щось нового, і, покликаючися на мене, він дав згодом своїм німецьким слухачам правильне вияснення.

Роксоляна

Заохочений тим прикладом, я почав шукати за джерелами до історії про цю незвичайну жінку. Таким способом зустрів багато людей, які висловлювалися з великим признанням про її подиву гідні успіхи, але для всіх вона була росіянка. Так Роксоляна відмічується у всіх авторів, що для них послужила темою їхніх писань. Нав'язавши ближчий контакт з сторожем славного мечету, що його велів збудувати муж Роксоляни, Сулейман Величавий, добився того, що міг зробити знімок її саркофагу, який прикритий порохом лежить в мавзолею на цвинтарі побіч мінарету. При тій нагоді цей відданий своїй вірі мохаммеданин з великим огірченням розповідав як Ататурк, прийшовши до влади, кривавим способом переводив реформи, які “зевропеїзували” Туреччину — це був самотній випадок, бо загально вважають Ататурка великим та заслуженим творцем модерної Туреччини.

Мене стало інтригувати питання: чи Роксоляна, ставши жінкою Сулеймана, стала дійсно туркенею, чи залишаючись в душі христ-

янкую, потрапила так спритно маскуватися, що не тільки сама дійшла до найвищої влади, але зуміла забезпечити за своїм сином становище султана. І коли дехто без найменшого сумніву осуджує Роксолянку за те, що вона нібито з любови до султана допускалася жорстокостей, то всетаки поодинокі позитивні вчинки вказують, що в неї залишилося християнське серце.

Турецька неволя

Положення християн в Туреччині є незвичайно важке. Хоч сучасний спосіб навертання на іслам не є такий кривавий, як в минулому, всетаки він дуже рафінований. Щоправда в Царгороді є ще багато православних церков, але вони майже порожні, бо греки під тиском уряду масово покидають Туреччину і виїжджають до Греції. Турки всіми способами стараються позбутися патріярха, і хоч він з престижових причин тому опирається, то є побоювання, що незабаром число греків змаліє до того ступня, що Туреччина, вживаючи аргументу, що властиво нема для кого держати патріярха, діб'ється його виїзду.

Припадковим моїм провідником по Царгороді став незвичайно побожний православний серб, який після війни втік перед переслідуваннями Тіта. За його поміччю я відвідав латинську (італійську) католицьку церкву, а що важніше греко-католицьку. Парох тієї церкви з радістю оповідав мені, що він мав щастя перед кількома літами співлітургувати з нашим патріярхом в Парижі та питав чи Рим, а передусім самі українці зрозуміли вкінці велич ідей патріярха. На жаль, і в тій церкві на Службі Божій (а це була неділя) було лише три особи. Коли я запропонував провідникові, щоб він поїхав зі мною на наш човен, то він признався, що боїться наражуватися на небезпеку, бо якщо не комуністи, то напевно тайна поліція стежать за "вами — американцями". Але після цілорічних старань йому вдалося дістати дозвіл відвідати брата в Греції, ми домовилися стрінутися в Атенах. Цієї картини, як той серб навколішках прослухав на нашій човні цілу Службу Божу награну на тасьму, я ніколи не забуду. Ми розпрощалися як рідні брати, а коли я вже відлетів до Америки, то наш Нікола припровадив цілу свою родину, щоб й вони почувли Службу Божу в слов'янській мові. Таких як він є ще в Царгороді досить багато.

Граї, море, Чорне море

Завершенням нашого дев'ятденного приемного перебування в Царгороді була субота, дня 29 вересня, коли ми після довгих міркувань рішилися заплисти в Чорне море. Не змогли тут ніякі раціональні переконання зата, як відповідального керманіча човна, про

різного рода небезпеки (найважливіші з них: брак формального дозволу та детальнічних морських мап), на які ми необачно наражуємося, але остаточному, наскрізь емоційному аргументові дочки “якщо я наражувалася на небезпеку проплисти поміж чужими для мене Скиллею і Харибдою, а будучи всього кілька кілометрів від рідного мені Чорного моря, і не побувала на ньому, то я до кінця життя собі того не простила би” я не міг не признати рації, ну а вже нам обоїм не міг опертись наш “капітан”.

Маестатичний схід сонця застав нас вже на бистрих, повних водах Босфору. Нас зустрічає цілий ряд модерних укріплень, а надщерблені часом старинні башти сповняють нас дивним почуттям — чи пам’ятають вони ті часи, коли попри них пробивалось на Царгород на легких човнах наше козацтво? Дивне враження викликає поява військового патрульного турецького човна, а якимсь підсвідомим страхом наповняє кожна поява серпом і молотом позначених великих кораблів. Після тяжкої, проти хвиль плавби, точно о год. 12-ій в полудне випливаємо з Босфору на відкриті води Чорного моря.

Шкода, що модерна техніка не спромоглася ще винайти апарату, який зумів би записати в деталях емоційні переживання людини!

Випливши поза діяння струму, який поривав нас в долину (до Босфору) забуваємо про те, що Чорне море є дуже небезпечне, та вилучаємо мотор і залишаємо човен “на ласку” хвиль, які хоч високі, але “ласкаві” в поведінці з човном. Протягом одногодинного перебування на морю, забуваємо про дійсність та поводимося, як розбавлені діти. Дочка збігає до кабіни, виносить на палубу голосник, з якого на весь голос лунає голос бандуристів “По синьому морю байдаки під вітром гуляють...”. Ми забуваємо, що це лише магнітофонна стрічка, нам здається, що бандуристи, а радше соліст ніколи не співав тієї частини з таким “серцем”, тож не щадимо йому оплесків. А далі якось самі від себе приходять пориви сердець: стягаємо з капітанської щогли синьожовтий прапор та в двійку повіяємо ним в північному напрямку (на Одесу), а далі, дочка, мимо перестороги мужа, що погружений в воду прапор, згідно з моряцьким віруванням, означає згубу корабля чи човна, занурює прапор в воду, щоб не лише насититися його вітром з України, але й “напоїти” рідною водою. Цей прапор задержала вона як найбільший трофей її дотеперішньої подорожі. Будучи один метер над водою, можемо сконстантувати, що назва моря “чорне” дійсно оправдана, бо краска води темно-бронзова (майже чорна) основно ріжниться від красок вод, на яких ми мали нагоду побувати.

Коли ми в двійку віддавалися поривові сердець, зать завважив, що з Босфору впливав пасажирський советський корабель, а дочка при допомозі далековиди відчитала його назву “Україна”. Якщо ми були б залишилися на місці, то корабель, пливучи за нормальним

курсом, був би переплив далеко від нас, тому дочка, мимо нашого спротиву, збігає в долину, залучує мотор, і відбираючи від мужа керму, направляє човен так, що корабель був змушений переплисти попри нас. І знову розчарування та біль оволоділи нами, бо ми опинилися перед назвою корабля “Украина”, а не “Україна”.

Чи завважив хтось на кораблі наш блакитно-жовтий прапорець? А якщо так, то чи безпечно нашому мініатюрному “Сімунові” залишатися на безкраїх водах, на яких повно більшовицьких кораблів? В такій ситуації нам нічого більше не лишалося як найскорше шукати безпечного місця, тому направляємо вітрила на старинну твердиню, яка видніла на кінцевому пункті європейського сходу, а маючи вітер за собою, за 15 хвилин ми опинилися назад в гирлі Босфору, за одну годину минаємо гостинний Бебек, а після наступної пів години попри Золотий Ріг та Святу Софію віддаємося від недалеких, а однак, зумовлених жорстокою заборонаю “нет”, далеких рідних сторін.

Свята Земля

Перше, що мене прикро вразило і цілий час в Святій Землі супроводило, це свого роду конкуренція між поодинокими Церквами — найчастіше між римо-католицькою та православною, чи таки між поодинокими православними Церквами. Де тільки на історичному місці є католицька церква, каплиця чи монастир там побіч з’являється якась будівля однієї з православних церков, а радше побіч старших православних об’єктів, новіші заможні римокатолицькі церкви та монастирі “прислонюють” православних. Вершком такого “непорозуміння” являється церква Божого Гробу в Єрусалимі, в якій різні віровизнання мають свої “кутики” чи хоч би престоли, а в висліді будова в великому занепаді — щойно недавно всі вони погодилися щодо загального ремонту, і врешті греки зачали відновляти свої частини. Вину за ті “недорозуміння” несуть проводи тих церков, бо вірні не роблять на місцях різниці і незалежно до якої церкви себе зачисляють, заходять та моляться так само й на місцях, які належать іншим часто “ворожим” їм церквам. Біда однак в тому, що небагато людей молиться на тих святих місцях — звичайно найважнішу роботу справують фотоапарати. Тому дуже важним є, щоби вибираючись туди, вперед познайомитися з правильними й корисними інформаціями. Якщо того не зробиться, то опинившись серед юрби (звичайно після 10-ої години ранку і 3-ої після полудня, коли заїжджають автобуси повні туристів — не богомільників), чужа, хочби з добрими інтенціями людина “загубиться”. Знаючи про такий стан та диспонуючи більшим часом, я влаштувався так, що прилучувався на місці до якоїсь групи та слухав пояснень провідника, а коли по якомусь часі прогульковці відіхали, приходив ще раз, щоби на самоті заспокоїти душевні потреби.

Назарета любий цвіте...

Назарет це, хронологічно беручи, початок християнства, бо в тому місті збулося Благовіщення і тут провів молоді літа та почав свою науку наш Божественний Спаситель. Користаючи з ввічливости о. Рошка, який оснував тут українську місійну станицю, заходжу до базиліки Благовіщення, і зараз таки при вході на подвір'я під аркадами між образами ріжних народів бачу гарно виконаний образ Матері Божої Зарваницької з написом: "Пресвята Богородице, молися за Твій український нарід".

Господи, слава Тобі за такий гарний початок моїх відвідин! Побіч оригінального вигляду базиліки є великий монастир оо. Францішканів, а недалеко грецька православна церква св. Гавриїла, побудована над джерелом, звідки Свята Родина брала воду — православні твердять, що саме на тому місці жила Свята Родина, а не там, де побудована католицька базиліка. Зараз таки на тому місці я відчув ріжницю між обома церквами, бо коли перед католицьким монастирем стояло кількох монахів та свобідно розважалися, а прочанами, які входили до церкви, не було кому зайнятися, то при дверях православної церкви стояв скромний монах та заохочував відвідувачів напитися життєдайної води, яка впливає в притворі церкви. Почувши слов'янську мову, поспішив зробити нам "приємність" та запровадивши до церкви, показав цілий ряд дорогих дарунків російських царів. Подібні ситуації супроводили мене цілий час по Святій Землі, бо російські царі (як я це вже завважив на Атосі) пильно дбали про те, щоби показати світові, якими вони є ревними та щедрими покровителями православія.

Галилейське озеро

Користаючи з ввічливости о. Рошка ще того самого дня я відвідав місце, де найбільше проповідував, зробив найбільше чудес та зачав розбудовувати свою Церкву наш Спаситель. Переїжджаючи через Кану Галилейську, Магдаль (звідси назва Марії Магдалини), Ти-веріяду до Капернауму пригадую чуда, які в тих сторонах творив Спаситель і ніяк не можу освоїтися з думкою, що я ступаю по тих самих місцях, де тому дві тисячі літ творилися "дивні діла". Поглядаючи на спокійне Генезаретське озеро та подивляючи його красу, мені все здавалося, що от-от з'явиться рибацький човен чи хтось почне ходити по морю. Але мої погідні, величні думки несподівано притемнила тїнь.

Поглядаючи на берег озера пригадалась мені подія, яку записали Євангелисти Марко (5, 1-17) і Лука (8, 26-37). Коли Ісус Христос проповідував, привели до нього чоловіка біснуватого. Ісус Христос зми-лосердився над ним і вигнав з нього бісів, які вселилися в стадо сви-

ней. Свині вскочили в озеро і потопилися, а пастухи пішли до міста і сказали, що сталося. Тоді власники свиней, не звертаючи уваги на добродійство, що його вчинив Христос, уздоровляючи хору людину, стали жалувати свого добутку і просили Христа, щоби він покинув їх сторони. Чи не діється тепер щось подібного серед нас? Боже Провидіння захоче при житті самотнього з усіх наших владик, митрополита Йосифа, прямо чудесним способом справляє його в вільний світ, щоби він був “свідомством правди”, він своїми прямо надлюдськими силами старатиметься захоронити свою Церкву від розпорошення та повільної загибелі. Але скільки його братів по крові, а тим більше тих, що їх Господь покликав на провідників Церкви замикають очі, щоб не бачити його осягів, затикають вуха, щоб не чути його благань і не наразитись на небезпеку втрати спокійного, вигідного життя, прямо просять його, щоб “він відійшов з їх сторін”.

Гора блаженств

Наче доповненням природної краси Тиверіядського (бо крім назви Галилейського чи Генезаретського так його звуть) озера є т. зв. Гора Блаженств, на якій наш Небесний Учитель проголосив програму чи ідейні підстави своєї науки. Тому що віддаль недалеко, вибираємося навпростець через недавно засаджені сади на гору. Сонце, що хилилося до заходу надає особливого чару цілій околиці, тому пристаю час від часу та стараюся утривалити в пам’яті ті прекрасні контури. Свідомість того, що саме туди мусів прямувати з-над озера на гору Христос зі своїми учениками, улегшує дорогу.

На жаль, на горі стрічає мене нове розчарування. Так і видно, що життя людини не може складатися ані з самих приємних моментів, ані прикрих переживань. Передусім я ніяк не міг погодити тексту Блаженств, які можна було вчитати на відповідній сторінці отвореної пишної книги св. Євангелії при вході до церкви. Може дехто вважає, що такою дорогоцінною євангелією вшановується слова Спасителя, я радше волів би бачити скромне святе письмо, яке гармонізувало б з записаними словами. На великім подвір’ю ми застали три автобуси прочан — на жаль їх поведінка, а зокрема їх провідників оо. Францішканів ніяк не вказувала на пошанування того місця. Вкінці: хоч вони мали багато місця в автобусах, то не виявили зрозуміння, і не хотіли забрати нас назад до Назарету, хоч о. Рошко мав на собі священниче убрання, так що ми пізнім вечором лишилися на роздоріжжі, і щойно молоді жидівські вояки, проти обов’язуючих приписів, змилосердилися над нами і відвезли нас до Тиверіяди. Чиж не повторюється притча про милосердного Самарянина?

Гора Тавор

Багато прогульковців не бере в своїй програмі взагалі цієї гори під увагу, я одначе “стратив” на її відвідини цілий день. Я передусім хотів зі своєї сторони зробити якусь малу жертву, і не застановляючись довго, вибрав саме те місце Божої слави для тієї цілі. Підїхавши під гору автобусом, хоч можна було виїхати на саму гору, я вийшов на гору пішки. З гори простягається чудовий вид, тож не дивуюся, що Ісус Христос вибрав те місце для свого Переображення. Верх гори є досить просторий, так що крім православної грецької церкви оо. Францішкани побудували на місці первісної православної церкви величаву базиліку, гостинний дім, а крім того провадять досить велику господарку. Відвідавши православну церкву, повторюючи слова апостола Петра “Господи, добре нам тут бути” та відспівавши тропар Преображенню, відбув на самоті одногодинне розважання у стіп малої кам’яної фігури-хреста. І тут не минуло мене розчарування. Хоч сама гора прекрасна, але запущена, брудна — поміж деревами паслося більше число коров, які без нагляду зайшли аж під церкву — коли я два дні пізніше звернув увагу на те недомагання в монастирі оо. Францішканів в Єрусалимі, то мені дали вияснення: чомуж ви не звернули уваги ігуменові, бо саме він є американець.

По якомусь часі приїхала трьома автобусами велика група швайцарців. Бачу, що вони розділяються, одна група залишається на старих мурах під церквою, а друга йде до церкви. Довідаюся, що перша група не протестанти, а друга католики, для яких місцевий о. францішканин буде правити Святу Літургію. Втішений входжу з ними до базиліки та користаю з пояснень їхнього провідника — цікаво, що згідно зі словами ап. Петра до Ісуса Христа після Преображення “Господи, ми побудуємо три намети, один Тобі, один Ілії, а один Мойсеєві”, замість притвору ззаду базиліки є при вході по обох сторонах церкви дві малі кімнати: одна для Ілії, а друга для Мойсея. Яке було моє розчарування, коли я побачив в який неповажний спосіб священик збирався виконувати святу дію. Його театральна поведінка при престолі зраджувала, що він старається в центр уваги поставити свою власну особу, а не святу чинність. Зражений такою поведінкою, я прямо вийшов з церкви та був короткий час свідком як при тім самім камені, коло якого я передтим сидів, зібралися протестанти і разом з своїм пастором відбували свої молитви. Перебувши з ними деякий час, мені пригадалася притча про Митаря і Фарисея, при чому мені видавалося, що митарем в тому випадку була протестантська група. В дорозі назад до Назарету пригадалась мені пересторога духовника о. Рудя, що вірні з поведінки священика при престолі дуже влучно вміють оцінити вартість священика.

Єрусалим — Оливна Гора

Щоби виробити собі належний образ Єрусалиму (на підставі студій моя уява була дуже невиразна), я, за вказівкою дуже практичного німецького довідника, вибрався перш за все на Оливну Гору, і глянувши з її вершка на Старий Єрусалим, дійсно “знайшовся в дома”. Користаючи з того, що я мусів чекати дві години заки отворять поодинокі об’єкти для відвідувачів та студіюючи довідник, я переживав все те, що колись переживав (передусім в часі страстного тижня) в уяві. Переглядаючи сторінка за сторінкою довідник, я відшукав зором місця, тишився і дякував Господеві, що дозволив мені зверифікувати всі відомі мені теоретичні відомості. В тім моменті пригадалась мені Страсна Утреня Великої П’ятниці, яка правилась в семінарійній церкві у Львові. Глянувши на мапу і знайшовши на ній потік Кедрон, пригадався мені старенький о. д-р Т. Мишковський, який що року читав друге євангеліє, з якого я ніколи не міг почути та зрозуміти інших слів, крім двох “от потока Кедрска”.

Колись на Оливній Горі було сорок монастирів, тепер є кілька святинь — в тому на самій горі голосить славу російському імені православна церква Вознесіння, а при ній великий монастир, що їх здвигнули російські царі. Я вже згадував раніш про т. зв. конкуренцію, отже й тут російські монашки твердять, що саме з того місця мав вознестися на небо Ісус Христос. Але католики твердять та вказують навіть на камінь, на якому є відбита стопа Ісуса Христа, з якого Він вознісся на небо. Колись на тому місці була церква, тепер та скала є в арабській, мохаммеданській святині — араби дозволяють католикам раз в рік правити Святі Літургію, а позатим використовують прочан, яким за оплатою дозволяють відвідати та поглянути на той камінь. Крім того на Оливній Горі є декілька церков та місць, що збуджують глибокі почування, як каплиця Плачв. де Христос плакав над долею Єрусалиму. Базиліка Передсмертних Мук. Грота Сплячих Апостолів, православна церква Успення Матері Божої, а між ними церква “Отче наш”, в якій я мав незвичайно характеристичний випадок. В тій католицькій базиліці є вмічених 44 таблиці з ріжних мовах молитви Господньої, а між ними, і то на дуже видному місці й українська, що її в часі 2-ої Світової Війни вмуровано завляки українським воякам армії Андерса, над якою видніє напис латинкою “Україне”. Ввійшовши до цієї базиліки, я зрадів, побачивши рідну молитву, а о. францісканин, що був при мені, став оповідати, що він був свідком подібної радості, коли з’явилася більша група під проводом свого єпископа (Преосв. Івана Прашка). Підчас нашої розмови ввійшла більша група відвідувачів, а молодий провідник вказував їм поодинокі таблиці. Коли я завважив, що він пробував перейти поруч української, не звертаючи на неї уваги, я запитав його: “а в якій мові є та таблиця?” він відповів “руссіан”. На мою заввагу чи він не бачить, що говорить

напис, він прямо відповів: то все одно. Тоді прийшов мені з поміччю один з учасників його групи та заявив: Я є з Гюстон, Тексас, в Америці. В тому місті українці-католики мають свою церкву, і якщо хтось поважився б назвати їх рускими, то вони його добре провчили би. Видно, що довголітній парох тієї малої громади, о. д-р Блаже-йовський не сидів даром. Побачивши, що маю несподіваного помічника, я звернувся в присутності цілої групи до о. францішканина: прошу вас, коли в будучому будете свідком кривдячої нас інформації, справте і подайте правильне пояснення.

Манастир св. Катерини

Завершенням моєї мандрівки була гордість православного Сходу — манастир св. Катерини на півострові Синай, у підніжжі гори тієї самої назви. Тому, що за три тижні, жиди, згідно з договором, мали передати ту частину Синаю арабам, грецькі монахи, щоб захоронити перед рабунком мистецькі цінності, замкнули бібліотеку та багатий музей, а до церкви впускали лише православних. Само собою, що їхнє поступування викликало голосне обурення чисельних відвідувачів — щоб з Єрусалиму дістатися до манастиря треба стратити три дні і заплатити поважну суму за переїзд (я дістав місце в автобусі щойно після того як заплатив оплату американськими долярами). Опинившись серед юрби на манастирським подвір'ю, мені видалося, що подібна ситуація була на тому самому місці тоді, коли Господь Бог передавав Мойсеєві свої заповіді на горі Синай. Замість простої цікавості я відчував радше “страх Божий”, тож поглядаючи на гору, заграв в очікуванні, що ось гора Синай вкриється димом та дасться чути голос Божий, що промовляє до Мойсея. З тої задуми вирвав мене грецький монах, той самий, що п'ять тижнів тому показував мені скарби манастиря Діонізію на півострові Атос. Ми зраділи несподіваною зустріччю, а тоді він, пробиваючись через зібрану юрбу, як старого знакового запровадив мене через закриттю до церкви та став показувати різні дорогоцінності, а передусім дарунки російських царів. Запровадивши мене до святилища, показав побіч престола мощі св. Катерини, з яких, як я це мав нагоду особисто ствердити, добувається приємний запах. Відступивши кілька кроків на право він казав мені скинути черевики. На мою заввагу, що я скидав черевики відвідуючи мохаммеданські мечети, але ніколи не чув, щоб десь в християнських храмах була така практика, він пригадав мені історичну подію, коли Господь сказав до Мойсея: “скинь твоє взуття, бо місце, на якому стоїш, святе”. Хоч я знав, що та подія відбулася на горі Хорив, але в даний момент не було часу на роздумування (а може й це місце є тим горбком), тому, скинувши за прикладом мого провідника черевики, з великим страхом та покорою ступив на вказане місце.

Коли ми вернулися до святилища, він, відкривши дороге накривало, яке покривало довгий (подібний до труни) стілець за іконостасом. В тій (ніби) домовині я побачив природної величини викуту в золоті пласкорізьбу Матері Божої. “А це, каже мій добродій, найбільший скарб, який ми маємо від твоєї цариці, Катерини”. В тій хвилині мені пригадалися слова Шевченка:

“Це той перший, що розпинав нашу Україну,
А вторая доконала вдову-сиротину”.

Я не видержав і сказав йому “досить того”. Само собою, що він був ображений моєю “невдячністю”, так що я весь час до від’їзду мого автобусу пояснював так складну і незрозумілу для нього ситуацію нашої Церкви. Коли я зайшов вечером до готелю в місті Ейлат, стрінув там молоде німецьке подружжя, яке щойно приїхало з того самого монастиря, а радше з гори Синай. Вони вроджені мандрівники, здобули вже різні верхи Альп та Гімалаяїв, але, згідно з їх словами, Синай є такий імпонуючий, що вони вже тричі були на ньому. Свідомість того, що на тій горі явився Господь Бог є спонукою, що триденний труд виходу на гору здається іграшкою.

Українці в Святій Землі

Приходиться з жалем сказати, що все, що мають українці в Святій Землі, це згадана таблиця Матері Божої в Назареті та більш як скромний місійний осередок, що його провадить в тому місті о. Казимир Рошко. Крім таблиці “Отче наш” в Єрусалимі, о. Рошко, розуміючи значення рідного середовища, намітив і вже поробив перші заходи для створення центру ім. митр. А. Шептицького в Єрусалимі, але мені тяжко зрозуміти, щоб одна людина змогла зреалізувати так великий і коштовний задум. Та справа, як одна з перших, повинна стати журбою цілої нашої Помісної Церкви.

Слуга Божий Андрій, проводячи велику прощу до Святої Землі 1906 року, залишив в австрійським осередку гарний червоний фелон, золоту чашу, два служебники та три великі рушники, які, як це відмітив в своїх споминах о. ректор Й. Сліпий, можуть стати в майбутньому зав’язком української католицької молитовниці. Хоч від тої згадки проминуло вже 45 літ, ми не зробили ані одного кроку для здійснення думки великого митрополита.

Вправді серед постанов Передсинодального Збору українських католицьких владик в Римі в днях 6-8 грудня 1966 року (гл. Благовісник, Рік 5, кн. 1-4, стор. 111) є постанова: “Рішено одностайно: Нам потрібно людей з бажанням працювати на Сході та треба приготуватися до цієї місії. Всіх заінтересованих такими проблемами треба спрямовувати до Українського Католицького Університету”. Але там же (сторона 79) є коротка замітка: На жаль, з незалежних причин постанов не можна було виконати.

Руські в Святій Землі

Коли ми вміємо лише (і то самі перед собою) нарікати на кривди, що їх нам приходится терпіти від сусідів, то ті сусіди проводили і далі стараються проводити їхню домінуючу ролю. Не знаю як в інших місцевостях, але в Єрусалимі поляки мають дві дуже активні стації. Якщо ж іде про Росію, то так і видно скоординовану програму опанування православного Сходу. Як я вже згадував, в кожній важнішій історичній місцевості, якщо нема осібногo російського центру, то цінні дари (звичайно приміщені на видному місці) наглядно голосять світові, яким щедрим опікуном “святого православія” є російський народ. В самому Єрусалимі є чотири російські центри — два з них узнають зверхність московського патріярха, а два належать до т. зв. Зарубежної Церкви. Хоч вони себе неперебірливо поборюють, всетаки їхнє остаточне взаїмовідношення повинно й нас дечого навчити. Я мав нагоду довше говорити зі старшою монахиною, яка належить до Зарубежної Церкви. Вона, оповідаючи про їхні незavidні обставини (брак “пособій” та покликань) вкінці сказала: хоч ми знаємо, що новоприбулі з Росії не мають нічого спільного з релігією і є на услугах комуністів, але вони таки “руські” і якщо ми не будемо мати змоги вдержатися, то весь наш матеріальний дорібок передамо їм, а не грекам. Для справедливості мущу звернути увагу на один, незвичайної ваги, момент: Коли на святих місцях рідко можна знайти когось на молитві, то дуже часто можна було застати російських монахинь, які молилися. Пізнаючи їх по характеристичному (обтислому) накриттю голови, я нав’язував з ними розмови та багато від них довідувався про їхнє життя та цілі.

Само собою, що “урядова” російська Церква своїми рафінованими ходами здобуває собі признання на Сході, і зі сумерком значення царгородського патріярха, може легко прийти до переоцінки значення патріярхів, а давно кинене гасло, що “четвертого Риму” вже не буде, зачне прийматись між людьми.

Закінчення

Ніщо так не сприяє поширенню ума,
як подорожі та відвідування країн.

Вотс.

Якщо повищу думку віднести лише до чистого пізнання світу, то в моїм випадку, крім “поширення ума” я пережив ще й відсвіження духа. Перебування на місцях, оглядання пам’яток, з яких промінював на довгі сторіччя дух грецького ідеалізму, Царгород, Чорне Море, а передусім Свята Земля, лишили мені духовий корм на ціле моє життя. Як я сказав на початку, так і тепер повторюю, що мої ствердження та висновки не мусять бути самотньо вірні — хтось, що мав нагоду ба-

чити ті самі речі іншими очима, міг дійти до інших висновків. Для мене ця подорож стала стимулом для докладнішого зацікавлення, але і дала нагоду дивитися на поодинокі речі та випадки іншими очима — вони стали для мене більш зрозумілими, більш безпосередніми, якимись такими, що мене безпосередньо дотикають. На підставі пережитого, мені трапляють до переконання знаменні слова Людгарда: поганство було шуканням релігії, юдаїзм сподіванням релігії, а християнство є здійсненням того, чого шукало поганство, й на що надіється юдаїзм. Конкретним potwierдженням цієї думки являються три епохального значення святині, які були виявом змагань тих трьох Ідей (Партенон для поганства, святиня Соломона для юдаїзму та Свята Софія для християн. Дві з цих святинь в руїнах, а остання, хоч вже поверх чотириста літ в несприятливих обставинах, то все залишається символом великої християнської Ідеї.

Згадуючи слова Сенеки, що враження, що врізалися в душі дуже тяжко затираються, я, маючи завжди на стіні мапу, на якій зазначені об'єкти моєї мандрівки, повторю думку Емерсона: Все, що я видів, учить мене вірити в Творця того, чого я не бачив.

Якщо хтось запитав би мене, чи я ще раз хотів би відбути подібну подорож, я без надуми дав би заперечуючу відповідь. Тим разом я осягнув саме те, про що я мріяв і образи та переживання є такі великі чи прямо недосяжні, що я боявся б наразитися на небезпеку, що мої друзі переживання можуть притемнити раз перебуті. Я щасливий, що удостоївся осягнути таким прямо не до подумання способом сповнення моїх мрій, тож за словами Ріхтера, повторюю: Спомини це одинокий рай, з якого мене ніхто не вижене!

д-р Василь Ящун

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ І НАРОДНІСТЬ КУЛЬТУ

СВ. МИКОЛАЯ

Жаден із народів не може претендувати на монополію культу св. Миколая. Хоч цей культ має точно окреслене місце свого постання, а саме, Малу Азію, проте з того матернього місця він розповсюдився по цілій Європі і так вкорінився серед її християнських народів, що став духовою власністю кожного з них, прийнявши при цьому в свій обсяг їхній новий дорібок. Цей культ став понаддержавним і понаднаціональним. Своєю основою він став спільний усім християнам. Одночасно кожний із народів, перещеплюючи для себе основу цього культу, пристосовував її до своїх етнічно-національних питоменностей, розробляв тип Святого своїми питомими народніми рисами. Тим чином ми зустрічаємо в постаті св. Миколая універсальність і народну індивідуальність. При цьому універсальні риси мають перевагу над народними. Універсальні вартості культу св. Миколая в Україні проявляються на полі релігійному, соціально-морально-етичному і національному. Народні вартості цього культу є наверствуванням, яке склалось на універсальній основі.

Постать св. Миколая має для кожного християнського народу головне значення в релігійній площині. Як у Греції, так і на Заході, як в Україні, так і в Росії, як у Сербії, так і в Болгарії цей Святий завоював чільне місце серед інших святих у церковно-релігійному й народному почитанні. У всіх тих країнах побудовано в його честь церкви, костели, каплиці, монастирі, вівтарі тощо. Поставали на грецьких основах нові легенди про Святого, що мали вплив на творення церковними письменниками численних п'єс, гімнів і пісень в його честь. Цей вплив позначився теж в архітектурі Заходу в виді статуй і різьб фігури св. Миколая та в виді цілих груп легендарних сюжетів або їхніх фрагментів. Мистці латинського Заходу Андреа Карто, Фра Анджеліко, Тиціан, Вольгемут і інші увіковічили особу св. Миколая на полотні, дереві й камені. Це все збагачувало й збагачує релігійну уяву й ментальність християнина та підносить його на вищий рівень релігійної побожності. Ці риси універсального значення культу св. Миколая в релігійному відношенні проявляються у всіх народів латинського та грецького обрядів. Проте поряд із цим кожний із тих народів утворив на своєму релігійно-національному ґрунті свої власні риси Святого або сильніше підкреслив чи розвинув цю або ту універсальну рису.

Народи латинського Заходу увіковічили постать Святого в різних видах і стилях, присвятили йому безліч святинь і жертвували йому труд паломництва до міста Барі з найдальших закутин землі. Греки зрівняли його з ангелами ще за його життя в зв'язку з його чудом вирятуння з в'язниці і від кари смерти трьох неправно засуджених, окреслюючи його різними термінами, наприклад, рівний ангелам, земський ангел, небесний чоловік¹⁾ і т. п. В Сербії сільські празники т. зв. "Слава" найчисленніше припадають в день св. Миколая.²⁾ У Болгарії св. Миколай належить до шести святих, яким належить вселенна. Культ цього Святого вже в початках прийняття в Болгарії християнства з Греції займав одно з перших місць у культурі інших визначних святих і творив поважну цеглину в будові релігійної традиції болгарського народу. Тут найбільше творились апокрифічні сюжети, побудовані на принципах абсолютного й поміркованого дуалізму вірних, які в антропоморфізуванні св. Миколая робили його особу казковою фігурою.

В Україні більше, ніж деінде, зустрічаємо в постаті св. Миколая народну індивідуалізацію в релігійній площині. Вже Карло Шредель відмітив, що св. Миколай мав для українців більше значення, як св. Яків для еспанців, св. Мартин з Тур для французів і св. Патрік для ірландців.³⁾ До цього можна додати — як св. Антоній для по-

Святий Миколай ніде не займає так виразно головного місця серед святих, як в Україні. Воно наявне зараз після місця Пречистої Діви Марії. Успішність заступництва Святого йде після успішності заступництва Божої Матері. Про це нерідко читаємо в легендах, наприклад, "Объ Ульянъ муромской", "Про скопця Ефросима або вирятуння дівчини зі слабости" і ін. В Україні особливо є багато чудотворних ікон св. Миколая, чого немає взагалі у латинників. Найважливіші з них — це ікона Миколая Чудотворця Мокрого,⁴⁾ ікона двори-

¹⁾ Karl Meisen, *Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande*, Heft 9-12, Düsseldorf, 1931, ст. 50.

²⁾ Крім цього дня серби найбільше святкують як сільські празники: Спасов Дан, св. Тройці, Царя Константина, Пророка Єремії, Цермана, Гургов Дан. Ці празники мають родинний характер і серби святкують їх з особливими церемоніями, яких немає в інших народів. Біля хреста, на якому є напис "св. Николай", "св. Троица", "пророк Єремія" і т. д., по обох боках є уставлені великі камені, що називаються "століві". Ножний приносить свої речі, свій колач і кладе на "стіл". Після чинодійства сідають до споживання.

³⁾ Wetzler und Welte, "Nikolaus von Myra", *Kirchenlexikon* 92, Freiburg, 1895. ляків і св. Йосиф для австрійців.

⁴⁾ Ця ікона зробила чудо, про яке розповідає легенда "о утопшом дѣтищи". Назву "Монрий" отримала ікона від того, що хлопець, якого батьки найшли перед іконою, був монрий. До 1917 р. ця ікона була в соборі св. Софії в Києві. (Чтенія в імператорском обществѣ истор. и дрен. россис. при московском университетѣ, Москва, 1906, книга 2, страница 412).

щенська Миколая Чудотворця,⁵⁾ ікона жидичинська Миколая Чудотворця,⁶⁾ ікона зарайська Миколая Чудотворця,⁷⁾ ікона западинецька, олексенецька та ін.

В Україні в кожній церкві на іконостасі є ікона св. Миколая побіч ікон Ісуса Христа і Пречистої Діви Марії. Під час церковних відправ священники або диякони обкаджують її поряд із цими двома іконами. Не тільки в церквах, але й в хатах віруючих українців ікона св. Миколая висіла на стіні біля ікон Ісуса і Божої Матері. До неї молились члени рідні — дідусь і бабуса, їхні діти й внуки.⁸⁾

Постать св. Миколая в Україні найшла особливо визначне місце в богослужбових текстах. Текст у день 9-го травня є твором українським, а сам празник перенесення мощей св. Миколая в Україні є виявом особливої ревности українського народу в почитанні Святого. Хоч цей празник є лиш церковно-богослужбового обсягу, то в день його українські селяни здержувались від тяжких робіт, як наприклад, оранки, дереворубання тощо.

Не виключене, що звичай взаємодарування серед членів родин чужих у Свят-вечір Різдва Христового сягає своїм початком звичаю в вечір перед празником Миколи Зимного або в самий день Миколи Зимного. Цей останній є правдоподібно приготуванням до першого; він неначе заповідає прихід Ісуса в кінці різдвяного посту, коли воплочений Божий Син приносить з небес Божі дари для земного люду. Дарунки в Миколаївський вечір пригадують про прихід Ісуса та його дарунки для душі.

З релігійним пов'язані теж соціальний і морально-етичний аспекти. В них теж видно риси культу св. Миколая — універсальні і

⁵⁾ До більшовицької революції ця ікона була в Новгороді, в колишньому ниянському Минолодворищенському соборі. Згідно з пізнішою розповіддю, була чудесно зауважена в Ільменському озері при випадку, коли хворий новгородський князь Мстислав Володимирович завдяки сонному видінню вислав до Києва посольство за тамошньою іконою Миколи Монрого. Правдоподібно справа малася так, що Мстислав Володимирович бажав мати храмовою іконою в збудованому ним у 1113 р. Дворищенському соборі копію ікони київського Миколи Монрого, тому що остання почала прославлятися чудами. (Чтенія..., ст. 415).

⁶⁾ Жидичин знаходиться на Волині, над ріною Стиром, недалеко від Луцька. В Іпатієвському літописі, під 1227-им роком, читаємо, що в ньому була ікона св. Минолая, до якої їздили молитися князі. (Чтенія..., ст. 416).

⁷⁾ Існує легенда про перенесення ікони Минолая Чудотворця з кримського Корсуна до рязанського Зарайська корсунським священником Евстахієм у 1224 р. При кінці легенди є загадка, що при церкві Минолая Чудотворця, заснованій ради ікони, служив впродовж 335 років рід священника Евстахія. На цій основі справа про перенесення ікони може бути з'ясована так, що священник Евстахій (родом мабуть грек), який не мав успіху в своєму Корсуні, взяв ікону Минолая Чудотворця і з нею прийшов в Україну, щоб заснувати церкву в честь Святого. (Чтенія..., кн. 2, ст. 416).

⁸⁾ Мова тут про звичай, ще не знищений советським атеїстичним режимом.

народні. Історія всіх великих святих виповняє історію моралі і етики та соціальної життєвий простір. Взявши, наприклад, до уваги постать св. Анни, про яку постали різні легенди, бачимо, що біля неї формувався ідеал жінки-матері, який прийнявся в кожного європейського християнського народу. Етика материнства, яка постала в великій мірі біля тієї постаті, стала народним катехизмом великого стилю майже всіх християнських народів. У цій бо постаті проявляється досконала, повна знання виховниця, яка ввібрала в себе досвід цілих поколінь. У ній збігаються разом повага з гідністю, великодушність з відповідальністю, сила з красою. В ній бачить ідеал жінки-матері багата й бідна, мільйонерка й жебрачка, освічена й неписьменна, селянка й фабрична робітниця, продавчиця й купчиха і т. п. В численних видах створив європейський ум матір Анну, яка стоїть понад державностями, національностями і класовостями, якої культ і побудовані в її честь церкви найшли опісля місце в Канаді та в південно-американських місійних теренах. Ще більше соціально-моральне значення має культ св. Миколая. Святий Миколай є добродієм бідних. Він входить у родинне життя і впливає на нього. Подружжя знаходить у ньому свого найкращого патрона та довіряє йому своє щастя. Він є помічником і патроном жінок, що родять дітей. Він дбає особливо про малу дитину, виконує роллю її захисника й добродія. Своім приходом до дітей він вносить радість, щастя й душевну насолоду, створюючи тим чином дитячий садок із передсмаком небесного раю. У важких годинах дитячої недуги звертається до нього за журена мати з проханням о поміч із певною надією на вислухання її просьби. Він виявляє себе довірогідним помічником не лише в недузї душі, але й тіла.

Універсальна мораль і етика збагачується культом св. Миколая не тільки втягненням його в круг родинного життя в вужчому значенні слова, але теж в обсяг званевої ідеї. Сьогоднішня мораль і етика різних звань сягає в великій мірі якраз середньовіччя, коли творились культу окремих великих святих, а між ними передусім культ св. Миколая. В постаті цього Святого найшла своє реальне виправдання праця кожного звання. В особі єпископа мирликійського бачено втілення й ушляхетнення життєвих трудів. Цей Святий підніс життєве завдання, тобто працю, до ступня святої служби. Упорядкований господарський організм середньовіччя виявляв почитання Святого в численних розгалуженнях і різновидностях як патрона купців, рільників, пекарів і ремісників. Патроном вибирали й вибирають його також паломники, що відвідують чудотворні місця, студенти та школярі на молоді. Цей Святий став символом приятельських і товариських взаємовідносин. Він має силу не тільки дати поміч здоровим, але й безнадійно хворим.

Цей універсалізм в аспекті соціально-морально-етичних рис св. Миколая найшов своє громадянство в усіх народів християнського

світу — в одних, даючи особливий життєвий простір тій чи іншій рисі, в інших — збагачуючи й поширюючи зміст тієї або іншої риси, в третіх — додаючи до тієї або іншої універсальної риси свою самобутню рису. Греція в сумарності універсальних рис культу Святого підкреслює викриття ним фальшу і знищення цього фальшу через протиставлення йому правди, справедливості й добра (легенда про вирятування трьох невинно засуджених) та додає особливе значення патронатові Святого над тими, що перебувають на морі. Латинський Захід особливу роллю Святого добачує в його опіці над шкільною молоддю (легенда про трьох студентів) та опіці над мореплавними купцями (німецька Ганза). В Болгарії у багатогранності соціальних і морально-етичних рис культу Святого чільне місце приділено патронатові Святого над риболовами⁹⁾ та віддано йому під заряд водну стихію.¹⁰⁾ В Сербії чи не з найбільшою вірою в поміч Святого звертаються до нього з проською невістки-жінки, що бажають вийти заміж. Там теж Святий особливо ревно захищає кораблі від небезпеки. Універсальні риси культу Святого з особливою силою прийнялись в Україні і там збагатились українськими самобутніми рисами.

Українська мати віддає найрадше свою дитину під опіку св. Миколаєві, молиться до нього з особливою набожністю, щоб дбав про родинне життя, благословив подружжя і їхніх дітей та обдарив їх душевним і матеріальним добром. Вона виконує серед своїх дітей педагогічну працю вщеплюванням у них здорових морально-етичних засад, беручи як прикладний матеріал життя й діяльність св. Миколая. Легендарні сюжети про Святого, передавані устами матері, розвивають дитячу уяву і заповнюють її позитивними картинами та вирощують у серці дитини любов і нахил до творення добра. У психіці дитини зростають шляхетні почуття, любов до ближнього, гуманність, альтруїзм і зменшується самолюбство, шкідливий індивідуалізм і матеріалізм. Розум дитини засвоює елементи ідеалістичного світогляду, який у пізніших етапах життя здійснюватиметься в благородних і корисних діях для свого народу й людства.

Різні званеві угруповання українців обрали св. Миколая своїм патроном, але особливою його опікою тішились купці, що торгували з Візантією, Італією, Німеччиною, Мадярщиною і т. п. У вирятуванні з в'язниці неправно засуджених бачать віруючі українці в св. Миколаєві реального реформатора законів поганського світу, оснований на несправедливих соціальних і морально-етичних засадах і тим самим цей Святий своїм культом дає переможну силу християнській вірі давніх предків українців і їхніх потомків. Цей Святий став особ-

⁹⁾ Adolf Strauss, *Die Bulgarien. Ethnographische Studien*, Leipzig, 1898, ст. 351.

¹⁰⁾ Там же, сторінка 85.

ливо в Україні захисником полонених, опікуном української молоді, що попала в турецький чи татарський полон. Він супроводив козаків у їхніх походах на турків, щоб "визволяти братів із неволі".

Культ св. Миколая має також своє значення в національному аспекті. На цьому культі росла душа і тим самим росла морально-етична вартість цілого народу. Не від речі є думати, що вклад, який дав собою св. Миколай, і культ його особи, причинились не тільки до створення релігійної традиції українського народу, але також у певній мірі до вирощення народньої традиції чи пак її скріплення. Він в'яже давнє минуле з теперішнім і майбутнім, 9-е, 10-е і 11-е століття з пізнішим середньовіччям і новітньою добою по сьогодні та в'язатиме з найближчим і далеким майбутнім. Княжі часи пов'язує він із козацькою добою, а цю з трьохсотлітньою неволею і нинішнім днем. Побіч св. Юрія (який вкрився геройською славою в перемозі над змієм та тим чином став для українців прикладним втіленням геройського змагання з ворогом аж до перемоги над ним) і Пречистої Діви Марії (особливої опікунки України, яка "кулі вертала, турків вбивала...") патронував св. Миколай княжим дружинникам в їхніх походах проти диких орд половців, турків, татарів, захищав козацькі чайки від небезпеки Дніпрових порогів та супроводив козаків на Чорному морі. А коли Україна попала в неволю, ікона св. Миколая, що нашла місце в кожній українській хаті, вливала віру й надію на краще завтра, на відродження й здійснення ідеї з княжих і козацьких часів. Отже ця ікона скріплювала й народню традицію, одно з головних джерел росту сили народу.

В культі св. Миколая український нарід найбільше з усіх християнських народів виявив свої релігійно-народні риси, які збагатили універсальні вартості цього культу, і тією синтезою підніс його на вищий п'єдесталь почитання, ніж це зробили інші народи. Цей культ, ослаблений тепер формально в Україні під тиском загального релігійного переслідування безбожницьким більшовицьким режимом, живе в релігійній ментальності великої частини народу й жде свого широкого й повного вияву в відродженій Україні.

Володимир Барагура

**ЛЬВІВСЬКИЙ СОБОР 1946 — НЕВДАЛИЙ АКТ
ЛІКВІДАЦІЇ УКЦ**

I

Ти є Петро — скеля, і на тому камені здвигну Церкву свою — і ворота пекельні не подолають Її...

Кілька слів Спасителя, але які вони сильні, які вагомі, скільки в них змісту. Цим одним коротким реченням Ісус Христос проголосив не лише формальне заснування своєї Церкви для Царства Божого на землі, як об'єднання душ людських з усеобіймаючим космічним Духом Божим, але у них заповів твердий, тернистий шлях цієї Церкви, її затяжну боротьбу зі злом, а що найважливіше — предсказав остаточну, повну перемогу над сатанинськими зазіханнями.

Оці пророчі слова Христа почали сповнитися незабаром після Його смерті — поганський світ довгі віки жорстоко переслідував християн, а ці переслідування, хоч і зміненими методами й засобами ведуться й сьогодні. Сьогочасне переслідування вирафіноване, витончене до фінезії у своїй злобі — воно звернене передусім проти душі людини, спрямоване на духові вартості людини, її віру, почування, інтелект, людську гідність, воно брутально топче те, що в людині найсвятіше і найцінніше — її Божу природу, бо людина створена на Божий образ і подобу, а її кінцеве щастя не в задоволенні фізичних і тілесних потреб та вимог, а в площині духовости, яку людина посіла від Бога.

Можна знищити зовнішні прояви релігії й віри — зруйнувати церкви, збещестити релігійні святощі, скинути хрести, розорати могили й викинути з них кості померлих, розв'язати чи розігнати церковну організацію, знівечити церковну структуру, але не можна вбити в людині її віру, її релігійних почувань, бо вони вроджені людині, вони заложені в психіці людини її Творцем. Немає такої людини, яка в щось не вірила б. Вірять навіть атеїсти, що існує щось вище. Інакше не боролися б проти нього, бо не поборюємо того, що не існує. Вони тільки не хочуть визнати і прийняти його, бо їхня віра негативна.

Левко Лук'яненко в "Різдвяному посланні до завзятих атеїстів" пише: "Вони входять до церков не з відкритим серцем, а з молотками, щоб збивати хрести, з ключами, щоб замикати двері перед віруючими, з ненавистю в серці..."

І на цій духовій, Божій частині людської психіки Христос базує своє твердження, що сатанинські сили не переможуть Царства Божого.

Ми, українці-католики, маємо привілей бути найтвердішою частиною скелі св. Петра. Стоїмо непохитно, хоч нас небагато, хоч ворог веде боротьбу проти нас на обох фронтах — проти зовнішніх об'явів Церкви, її організації, проводу, звичаїв, обряду, Божого людю і проти самої суті віри й релігії, як імманентного, інтегрального, невід'ємного складника людської природи. Ми, наче той легендарний птах Фенікс, згоряємо і попеліємо в полум'ї своєї віри й релігійних почувань та переконань, але відроджуємося знову і з новою силою засвідчуємо свою приналежність до Вселенської Церкви. Ми наче той титан-Прометей, якому хижий орел довбе серце, але невсилі випити “живущої крові”, бо воно “знову оживає і сміється знову”.

В ході нашої історії ми зазнали різних переслідувань з боку наших окупантів — католиків-поляків і православних-москалів. Польський католицизм робив на нас моральний тиск і вживав фізичної сили, щоб ми покидали свій обряд, замінивши одно-єдине слівце “греко” — на “римо”, а на Холмщині на очах усього світу “кракуси”, військо й поліція брутально руйнували православні церкви і тільки наш Митрополит Андрій підніс голос протесту. Москалі зараз після окупації східних українських земель підпорядкували Українську Православну Церкву своєму патріярхові, а після загарбання західних земель зробили те саме з Українською Католицькою Церквою, хоч офіційно конституція СРСР запевняє, що “Церква відсепарована від держави, щоб кожний міг свобідно заспокоювати потреби своєї совісти, що віруючі всіх релігій є повноправними громадянами і беруть активну участь у політичному, економічному, культурному і громадському житті”. А на ділі, — як пише одеський робітник Леонід Сірий, — “у нас (тобто в СРСР) є свобода для пропаганди атеїзму, але немає свободи для визнання релігії. Релігійні громади не мають можливості формувати свої кадри та виховувати дітей у релігійному дусі, а католицькі священники є поза законом, заганні в підпілля”.

У ланцюгу переслідувань українського народу в ділянці віри й релігії здавалося б, що година 16:30 дня 8-го березня 1946 року, це момент, в якому московським більшовикам пощастило вбити останнього цвяха у живе тіло УКЦ й похоронити її назавжди. Бо цього зловісного дня закінчив ділові наради, чи як їх торжественно назвали архаїчним словом “діянія”, нелегальний, заангажований окупаційною і церковною владами, т. зв. “церковний собор у Львові по поверненні уніятів до віри батьків і по возз'єднанні Уніятської, чи Греко-католицької Церкви з Святою Російською Православною Церквою”. Під гомін дзвонів усіх львівських церков, між ними і історичного “Кирила”, що дзвонили від 10-11-ої години вранці і від 6-7 вечора, голосами 235 присутніх однодушно схвалено і проголошено мовчаз-

ному, глухому і сліпому на насилля світові такі постанови: 1) анулювання Берестейської Унії з 1596 року; 2) відірвання УКЦ від римської Церкви, тобто від єдності з скелею св. Петра; 3) повернення до пра-дідівської православної віри; 4) возз'єднання з Всеруською Православною Церквою.

Поскільки в психіці українця релігійний і національний елементи сплетені нерозлучно в одне ціле, Москва хотіла за одним пострілом вбити двох зайців — оправославити і обмосковити УКЦ і так психічно підготувати ґрунт під національне злиття з “братнім російським народом”, бо й так українські землі політично-державно з'єдналися з Росією, то чому ж не з'єднати “два братні народи” й релігійно-церковно.

Російсько-советська протирелігійна пропаганда завжди поєднує ці два притаманні духовості українців-самостійників-державників елементи — національний і релігійний.

II

У журналі “Наука і суспільство” (Київ, 1973) Сергій Даниленко вмістив дуже ненаукову статтю п. н. “Винні перед народом” з напастю на Патріярха Йосифа I, базовану на принципі “уніято-націоналістів”. Цей самий “уніято-націоналістичний” принцип є провідним мотивом іншої статті нібито публіциста Кліма Дмитрука, друкованої в “Радянській Україні” за січень 1973 року п. н. “Балаган воєвничих уніятів”.

Поки зупинитися на т. зв. “львівському церковному соборі” 1946 року, розгляньмо коротко передісторію цього ганебного акту насилля над совістю кількох мільйонів українців-католиків і придивімся подіям, які невідхильно віщували цей “собор” і які довели до його кульмінаційного пункту — ліквідації УКЦ. Цей по своїй суті трагічний акт, а по інсценізації й режисерії — фарс, що його зіграли підставлені аранжерами актори, мав теж свою трагічну увертюру.

Уже під час першої короткої окупації советами восени 1939 року нависли чорні хмари над УКЦ. Згадує про них тодішній архієпископ Йосиф Сліпий. “Я лягав спати ввечері, не будши певний чи вранці встану на волі”. Після вибуху німецько-советської війни в 1941 році москалі малоощо не вбили архієпископа Йосифа. Міліція поставила його з іншими духовниками під стіну свято-юрських забудівель, роздерла на ньому рясу і дві години тримала під дулами рушниць і кулеметів.

Правдива гроза нагрязнула з другим приходом більшовиків у 1944 році. Дозволивши похоронити Митрополита Андрія з найбільшими почестями, окупант негайно почав нагінку на УКЦ. В перших днях квітня 1945 року у львівській газеті “Вільна Україна” появилася низка стттей агента НКВД Володимира Росовича п. з. “З хрестом чи з

мечем”, в якій цей псевдопубліцист брутально накинувся на покійного Митрополита й на цілу Українсько-Католицьку Церкву. Після появи цієї статті вже 11-го квітня 1945 року арештовано Митрополита Йосифа Сліпого й увесь єпископат. Ціль арештування була ясна: обезголовити УКЦ і підготувати ґрунт під її ліквідацію, позбавивши її легального проводу. Заарештованим зроблено закид зради свого народу, коляборації з нацистами, зв'язків з українським підпіллям, доносів, участі в творенні Дивізії “Галичина” та безліч інших вчинків нижчого порядку, як хабарництва, розпусти тощо. На ділі, всі ці закиди зробили їм тому, що вони не хотіли зректися Берестейської Унії, порвати з Римом і влитися в Російську Православну Церкву, а там і злитися з “братнім російським народом”.

І ці буцімто, злочини, а не російсько-більшовицька політика насилля мали, за твердженням москалів, стати причиною провалу Берестейської Унії. На цю тему так пише Сергій Даниленко в статті “Винні перед народом”:

“Провідники католицької Церкви ніколи не зводили очей з востока Росії... Берестська Унія мала бути тим засобом, з допомогою якого Ватикан прагнув повернути Схід, тобто підкорити папству всю Русь. Ця Унія могла існувати тільки за умов поневолення українського народу іноземними загарбниками. Усі митрополити, що очолювали уніятську Церкву ревно виконували покладену на них папством і світськими володарями місію — освячувати гноблення нашого народу, примушуючи віруючих слухняно коритися чужоземним поневолювачам. Коли всі українські землі возз'єдналися в єдиній українській радянській державі, Унія не може існувати”.

Для підтвердження своїх аргументів цей публіцист цитує слова, вкладені в уста о. д-ра Гавриїла Костельника, бо по ході думок, аргументації й стилізації зразу видно, що д-р Костельник сам не був їхнім автором:

“Годі! Ми ситі з Римом, ситі з Унією з Римом! Берестська Унія, це сатанинський витвір єзуїтів. Вони видумали її для знищення Русі, для окатоличення всього Сходу. Я був уніятом і загубив гідність пастиря, я був націоналістом і загубив гідність людини. Ми кажемо Унії — годі ганьби!”

Після такого вступного артилерійського обстрілу “уніято-націоналістичних” позицій, ворог зробив перший конкретний крок: організував “Ініціативну групу по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Руською Православною Церквою”. В складі цієї групи, мабуть, проти своєї волі, ввійшли: о. д-р Гавриїл Костельник, парох церкви Преображення у Львові, о. Антоній Пельвецький, парох Нижанкович і генеральний вікарій перемишльської єпархії, і о. д-р Михаїл Мельник, парох Копичинець гусятинського деканату, представник станіславів-

ської єпархії. Трудно сказати, чому саме цих трьох людей стали членами "ініціативної групи" і з яких спонук ввійшли до її складу. Деякі наші автори й коментатори занадто гостро засуджують цих трьох людей, називають їх "зрадниками, юдами, злодіями, самозванцями, запроданцями, рабами, злочинцями, кар'єровичами, співвинувниками в приєднанні УКЦ до Російської Православної Церкви". Воно легко осуджувати когось з безпечного місця. Не кожен може бути героєм чи мучеником-ісповідником. Право на осуд мають ті, які там залишилися і ставлять опір. Інші повинні мовчати до прослідження й виявлення правди. Одне ясне: чи це був би о. Костельник і товариші, чи інша група недобровільних ініціаторів, більшовики своїй плян знищення УКЦ сяк чи так виконали б, бо це було в плянах їхньої політики. Є багато познак, що о. д-ра Г. Костельника змусив ворог взяти на себе цей непочесний обов'язок. Це видно з його промов, їхньої аргументації, стилізації, словництва. Все те було кимсь заздалегідь заплановане, підготоване, а члени "ініціативної групи" стали "жертвними козлами". Хай Всевишній їх судить!

III

Відповідь на петицію "ініціативної групи", яку вона вислала до Ради Комісарів УССР 28-го травня 1945 року, прийшла швидко. Товариш Ходченко, уповноважений в справах Руської Православної Церкви при Раді Народних Комісарів України, дав свою згоду, а саме: 1) Ініціативну групу санкціонується як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати існуючими греко-католицькими парафіями в західних областях України і проводити справу возз'єднання; 2) Групі надається право погоджувати правові питання з місцевими уповноваженими уряду; 3) Дається їй право реєструвати членів і надсилати владі списки духовників, які відмовляються підлягати юрисдикції ініціативної групи, тобто, сказавши зрозумілою мовою, доносити владі, хто протриває "возз'єднанню".

Події розгорталися швидко, справді стахановським темпом. Уже 23-го лютого 1946 року з великими парадами відбувся в Києві перехід 13 греко-католицьких священників на православ'я, 23-го і 24-го лютого оо. Мельника і Пельвецького висвячено в православні владика та пострижено в ченці, а 8-го березня вже діяв "львівський собор". Схвалення акту "возз'єднання" відбулося протягом шести годин. Тільки один з присутніх о. Василь Лесюк відважився заперестувати, щоб цей собор вважати підготовчим етапом. Його голосу не взято до уваги. Після схвалення влиття УКЦ в Російську Православну Церкву собор вислав звернення-петицію до Алексея, патріарха московського і "всієї Русі", щоб прийняв дотеперішню Греко-католицьку Церкву в молитовне і канонічне об'єднання з Руською Православною Церквою".

Алексей негайно задовольнив петицію, відповідаючи: “Будьте вірними і слухняними чадами Св. РПЦ”.

Два дальші дні львівського “собору” були присвячені не соборовим питанням, а богослуженням, парадам і прийняттям. Понад дві сотнів делегатів приміщено в найкращих готелях Львова, церкву св. Юра прибрано килимами і вінками, наради передавано по радіо і телевізії. Влада подбала, щоб на собор прибуло якнайменше делегатів, і то з виключенням “упірних”, щоб, як писалося в інструкціях, не створювати “мучеників”.

Львівський “собор” за догматичними і канонічними законами та світськими правними критеріями вважається нелегальним і недійсним, і так він записаний в історії. Це був односторонній акт насилля без згоди “контрагента” і без його правних представників — єпископів і Митрополита, які були вже раніше арештовані, хоч ішлося тут про справи великої ваги — зміну віри та цілої організаційної структури Церкви кількох мільйонів людей. На місце ув’язненої ієрархії УКЦ Москва нашвидкоруч висвятила в єпископи оо. Мельника і Пельвецького, але вони не могли репрезентувати УКЦ, бо в моменті скликання “собору” були вже православними. Самозванча президія “собору” включно з секретарем складалася виключно з православних.

“Собор” відбувся без належної підготовки, яка тривала всього сім місяців і обмежилася до фізичного і морального залякування так духовників-делегатів, як і звичайних душпастирів. Усе те, як і сам “собор” відбувся в блискавковому темпі, якщо взяти до уваги інші собори, які тривали кілька років. Берестейську Унію за обопільною згодою обох зацікавлених сторін дискутовано від 1590 р., дискусія в Римі за умовами Унії тривала два місяці, підготовка до проголошення вісім місяців, а сам акт проголошення тривав цілий тиждень. І Рим, і представники нашої Церкви, яка приступила добровільно до Унії, мали рівні права, була допущена опозиція, яка паралельно відбувала “протисобор”, і ніхто не вживав метод залякування, насилля та не відкликався до допомоги цивільної влади.

Львівський “собор”, який став епілогом УКЦ в Галичині, одночасно став прологом до переслідування не тільки нашої Церкви, але й інших Церков у країнах в орбіті советських впливів. У 1950 роках примусово заставлено українців-католиків переходити на православ’я на Пряшівщині, а там пішло переслідування Церкви в Румунії, Мадярщині, Чехо-Словаччині, Югославії, Болгарії, Польщі.

На жаль, вільний світ включно з Ватиканом прийняв мовчки насилля, яке сталося над УКЦ, а деякі західні релігійні діячі, — як пише о. В. Романюк, — “прийняли ленінову нагороду миру”. Якщо й була реакція, то дуже анемічна, нерівна і змінна. Папа Пій XII засудив цей “собор” і ввів назву “Мовчазна Церква” та встановив молитву за Неї. Наші владика на конференції в Римі заявили перед світом,

що “наше греко-католицьке віровизнання незмінне”. Советський журнал “Наука і суспільство” (1973) в статті Сергія Даниленка нарікає, що після львівського “собору” секретар Конгрегації для надзвичайних церковних справ кард. Тардіні “у нашвидкоруч зфабрикованій, провокаційній заяві запевнив, що тільки сорок священників постановили порвати з Римом” і що після Тардіні ще в Вестмінстерському соборі в Лондоні виступив кардинал Гріффін з заявою, що “на Закарпатській Україні переслідують священників, що багато з них арештовано та примушено коритися Російській Православній Церкві”.

Цей самий публіцист згадує про “неупереджене ставлення до СССР Папи Івана ХХІІІ”, але нарікає на Папу Павла VI, не зважаючи на те, що цей Папа скасував назву “Мовчазна Церква”, мовляв, “такої Церкви вже немає”. Зате приявні на російському соборі папські представники мовчали, а тим самим потакували уневажнення Берестейської Унії.

Дня 23-го жовтня 1971 року Патріярх Йосиф Сліпий у своїй мові про трагічну долю східноєвропейського католицизму докоряв усім: росіянам, полякам, комуністам і Ватиканові, що ніхто з них не оборунає українських католиків.

Тепер ситуація така, що І Звичайний Синод наших владик уневажнив канонічність львівського “собору”, а Папа Іван Павло II, затверджуючи порядок синодальних нарад українського єпископату, тим самим дав доказ, що вважає львівський “собор” недійсним.

Урочисте осудження т. зв. “Львівського Собору” 1946 р., підписане Патріярхом і Єпископатою Української Помісної Католицької Церкви, звучить так:

“Божественний Спаситель оснував свою Церкву як одну, святу, соборну і апостольську. Наші предки прийняли християнську віру за св. Володимира, як Церква ще не була роз’єднана, себто, коли вона була під одним зверхнім проводом Христового Намісника, Папи Римського. В тій католицькій єдності була і осталась Церква на Західній Україні аж до наших часів, маючи свого Митрополита і своїх Єпископів, як наслідників апостолів, що злучені з особою Вселенського Архиерея, правлять і пасуть повірене їм стадо.

Про цю католицьку єдність дуже дбала Українська Церква, а на зібранні своїх єпископів у Бересті 1596-го року рішила відновити і скріпити свою зв’язь з Римським Апостольським Престолом та вважала те святе Об’єднання завершеним, бож упродовж короткого часу всі українські єпископи і єпархії широкої Київської Митрополії до нього прилучилися.

Львівський збір, що безправно назвав себе “собором”, що його насильно накинута безбожна світська влада в 1946-му році, не міг бути і не був ніяким правним собором нашої Церкви, бо жоден з єпископів Української Церкви не брав у

ньому участі, а присутність деяких священників і мирян не вистачає для законності і правосильності правдивого “собору”, тим більше, що участь тих нечисленних була вислідом чистого насилля.

Вселенський Архирей Папа Пій XII-ий натаврував цей незаконний акт у своїй енцикліці “Оріенталес омнес” з 23-го грудня 1945-го року, в якій вказав навіть на імена головних винуватків нищення Церкви на Україні. Потім ще раз Святіший Отець Папа Пій XII-ий станув в обороні нашої страдальної Церкви, а саме урочистою деклярацією з 15-го грудня 1952-го року, та ось недавно Папа Іван Павло II-ий, заявами з 19-го березня 1979-го року і 5-го лютого 1980-го року, дав до відома цілому світові, що Українська Католицька Церква існує і живе. Апостольський Престіл, отже, неоднократно ствердив неканонічність і неважність т. зв. “Львівського Собору” з 1946-го року та натаврував цей історичний обман.

Ми, українські єпископи, зібрані кругом Блаженнішого нашого Отця і Глави, Патріярха Йосифа, Архiepіскопа Львівського, Митрополита Києво-Галицького та його майбутнього наслідника, Архiepіскопа-Кoad'ютора Мирослава, зібрані з благословенням Святішого Архiepірея Папи Івана Павла II-го, цим заявляємо всім членам духовенства, чернецтва і усім нашим вірним в Україні і на поселеннях по цілому світі, що собору чи синоду нашої Церкви, на якому наша Церква зривала б свій святий зв'язок з Апостольським Римським Престолом, ніколи не було, та що так названий “Львівський Собор 1946-го року” не мав і не має нічого спільного з нашою Українською Церквою, яка була і є вірним членом Вселенської Церкви — Христового таїнственного Тіла, якого видимим головою на землі є Святіший Отець Папа Римський — Наступник святого Апостола Петра та Намісник Господа нашого Ісуса Христа”.

Це осудження “Львівського Собору” 1946 р. викликало гострий демарш московського патріярха Пімена перед Папою Іваном Павлом II-им, мовляв, заява Єпископату УКПЦ “намагається змінити сучасну структуру Російської Православної Церкви”. Інтерпретуючи протест Пімена, Василь Маркусь (“Свобода” 26. 6. 1981) пише:

“Не вияснюючи самого мерітум справи, тобто канонічності чи насильного характеру Львівського собору з 1946 року, Пімен закликає Папу шукати виходу із складної ситуації. Він сугерує, на підставі розмов митрополита Ювеналія з кардиналом Рубіном й іншими вищими куріяльними достойниками, що документ українських католицьких Владик не має канонічної сили, поки його не затвердить Папа. Маючи це на оці, Пімен дослівно благає Папу “знайти в собі силу і виявити муд-

рість”, щоб не допустити до повернення відносин між Ватиканом і Москвою з часу до понтифікату Івана XXIII, і прохає Папу “без зволікання розпочати такі дії, які не тільки що не додали б вагомості заяві, але повідомили б Церкві про те, що Ваша Святість не благословляє і не сприяє вибраному українськими католицькими єпископами шляхові щодо взаємин між нашими Церквами”. Пімен дуже виразно ставить цю вимогу як ціну за продовження міжцерковного діалогу між Римом і Москвою. “Я переконаний, що тільки такі Ваші дії будуть в стані загоїти створене напружене становище”.

Відповідь Папи була виминаюча

Після консультації зі своїми співробітниками Папа Іван Павло II відповів на цього листа з датою 24-го січня. Нелегко було знайти задовільну відповідь, щоб примирити московського партнера і водночас не зрадити певних принципів.

Інцидент із “заявою українських владик” стався поза контролю Папи. Заяву хтось опублікував у пресі ще заки вона була предложена йому до затвердження, і він з цього приводу жаліє. Заява не була затверджена і, як така, не має офіційного характеру з боку Апостольського Престолу. “Про це, — пише Папа, — повідомлено усі нунціятури, де живуть українці католики”.

Жаліючи з приводу опублікування цього документу, Апостольський Престіл заявляє, що він “твердо залишається на позиціях щодо прав українців католиків, які він завжди заступав”.

Важливе, що Іван Павло II підтвердив своє та попередніх папів наставлення щодо самого принципу права Української Католицької Церкви на релігійну свободу.

З приводу обміну дипломатичними нотами поміж Піменом і Папою Патріярх Йосиф опублікував таку заяву:

Дорогі в Христі Браття і Сестри Української Католицької Помісної Церкви!

З різних сторін світу приходять до нас численні запити, щоб пояснити листування — досі зберігане в таємниці і щойно тепер опубліковане лише з боку московського патріярха (“Журнал московской патриархии” за квітень 1981 р.) — між московським патріярхом Піменом і Папою Іваном Павлом II. Листи ці відносяться до урочистої і зробленої з почуття відповідальности Заяви Синоду українських католицьких єпископів з 2го грудня 1980 року. Ця заява ще раз стверджувала неважність і канонічну незаконність т. зв. Львівського синоду 1946 року, на основі якого, як відомо, українців католиків змушено

всіма способами, терором і насильством підчинитися московському патріархатові і відректися єдності з Римським Апостольським Престолом.

Коли б ми замовчали в цей важкий момент, ми зрадили б наші пастирські обов'язки і нашу відповідальність перед правдою і любов'ю в Церкві Христа Господа. Тому видаємо цю нашу заяву без ніякого полемічного заміру, але в повній свідомості нашої відповідальності перед Богом і Церквою.

1. Заявляємо, що обмін листами відбувся за ініціативою московського патріархату без цілковитого нашого відома і без відома українського католицького єпископату. З нашого боку немає ніякої відповідальності за те, що сталося.

2. В душі повної відданості, яка нас лучить із Святішим Отцем, маючи перед очима великі відповідальності за цілу Вселенську Церкву, які спочивають на Його плечах, до того тепер послаблених недавнім атентатом, будемо старатись одержати конечні вияснення від Апостольського Престолу. Як тільки це буде можливе, обговоримо це питання з самим Святішим Отцем.

3. Висловлюємо наше вдоволення, що Святіший Отець у своїй відповіді московському патріархові підтвердив, що Апостольський Престіл стоїть твердо на позиції, яку зайняв у відношенні до прав українців католиків. З нашого боку заявляємо і також запевняємо Вас, що не уступимо в нічому, що відноситься до оборони існування, ідентичності й прав української Церкви і нашого Народу. Зробимо також усе в нашій силі, щоб сприяти щирому і чесному екуменічному діялогу, в якому визнається нас як Помісну Церкву і визнаються наші права і правду.

4. Закликаємо всіх наших українських католицьких вірних в Україні і по всьому світі сущих збільшити свої щирі молитви до Богоматері — Покрови України, до наших боговгодників — покровителів нашої Землі, щоб заступалися перед престолом Всемогутнього Бога-Отця, Його Сина Спасителя нашого і Святого Духа — Утішителя і Життя Подателя, щоб просвічував і кріпив Святішого Отця в цей важкий час, щоб неізреченим своїм промислом торкнув серця всіх нас, від яких залежить майбутність і доля Української Католицької Церкви на цьому світанку нашого християнського тисячоліття. Майте довір'я і не уставайте в молитві!

Рим, дня 8 червня 1981.

† Йосиф
Патріарх і Кардинал

IV

Патріарх Йосиф I заявив:

“Я поставив на Другому Ватиканському Соборі вимогу, щоб признати патріархат переслідуваній Українській Церкві. В Папі Іванові Павлові II ми знайшли правдиве зрозуміння і ступневе здійснювання наших аспірацій”.

Наче відгомоном цих слів Патріарха є заява Митрополита Архиепископа Степана Сулика:

“Я приєднуюся до цих наших єпископів, які при різних нагодах висловили гаряче сподівання, що Папський Престіл незабаром зможе визнати Український Католицький Патріархат”.

Підсумовуючи сказане, приходимо до висновку, що львівський “собор” для окупанта був здійсненням давньої імперіялістичної мрії і давно затіяного та до найменших подробиць опрацьованого конкретного пляну одночасно з політичною окупацією західньо-українських земель поєднати й релігійно-церковну окупацію душі, духовости й совісті цієї вітки українського народу, щоб підрізати в корені первні національної самобутности, що в особовості українця невід’ємно й нерозлучно поєднані з релігійними первнями. Фраза — “за політичним воз’єднанням мусить прийти релігійне воз’єднання”, це панівний мотив, що проходив увесь час перед, під час і після львівського “собору” і від століть був маяком московської політики. Вона вбачала в західньо-українських землях бастион національної свідомости й політичної незалежницької думки, а в релігійному аспекті через приналежність до Риму тяготіння до західніх течій, культури, світогляду. Рим є мостом, який єднає нашу Церкву з Вселенською при одночасному збереженні нашого обряду, звичаїв, релігійних притаманностей, помісности і, треба сподіватися, самоуправи під проводом Патріарха.

У наших очах і в очах світу цей “собор” є нелегальним актом насилля і його не можна вважати дійсним, хоч він фактично відбувся і задокументований в книзі “Діяній львівського собору”. Для нас цей “собор” є новою сторінкою національної і релігійної мартирології, але одночасно і пробним каменем нашої стійкості й непохитності, бо хоч за більшовицькими законами формально і фізично наша Церква в Україні зліквідована, то вона живе в наших серцях і діє за-секречено. Тут на поселеннях маємо цупко триматися нашої Церкви, щоб зберегти те, що в рідному краю заборонене. Очі наших братів звернені на нас, як пише о. Романюк:

“Коли проголошено Український Католицький Патріархат з Блаженнішим Йосифом на чолі, то навіть формально невірющі люди сприймали це, як велику історичну подію в житті УКЦ. Не буду вже казати про радість католиків України, які чекають на узаконення своєї Церкви”.

Наочний свідок, який перебував із сьогоднішнім Патріархатом на засланні, цитує такі слова:

“Католицька Церква за час свого тисячолітнього існування переходила різні періоди розвитку і росту та хвилини кошмарних гонень. Але все виходила з них переможно. Ми горді і в покорі згадуємо слова Христа: “і врата адові не одоліють Її”. Наша Церква вічна. Має Західня Церква свою мартирологію, має її й наша Церква. Невеличка вона в порівнянні з Західньою, але вона є! Більшість нашого народу визнає православ'я, тільки мала частина осталася вірна вірі пращів і Католицькій Церкві. Колись вона була більша і числом вірних і простором, але її брутально знищили росіяни. Тепер немає Католицької Церкви в Західній Україні, але є там католицький народ. Він є теж українським народом, бо він інакшим бути не може”.

У своєму посланні з нагоди введення на владичі престоли Архiepіскопа Митрополита Степана й чикагського єпископа Іннокентія Патріарх пише:

“УКЦ — ця предківська Церква Київсько-галицької Митрополії і всієї Русі, якої ми є діти, навіть тоді, коли живемо поза Україною, є для нас духовною батьківщиною. Ця духовна і свята для нас Церква є водночас нашим духовним скарбом, який маємо всі берегти. Без уваги на те, що її зліквідувала в Україні атеїстична влада на спілку з московською патріархією, ця наша Церква існує, виявляє свою незламну життєздатність, страждає, ісповідує і родить нових мучеників за Христа і Його святий заповіт, “щоб усі були одно”. По виході на волю нашою найбільшою журбою і працею було не допустити до того, щоб цю Церкву стерли з лиця землі, але дати їй морально-духовну силу та матеріальну поміч, щоб вона могла проіснувати...”

Нав'язуючи до слів Патріарха, що УКЦ невеличка, але вічна, можна сказати, за словами поета Павла Грабовського:

Мало нас, та це дарма,
Більше буде переюдом:
Не до віку висне тьма
Над замученим народом!

Іван Лев граф Шептицький

ОТЕЦЬ КЛИМЕНТІЙ, АРХИМАНДРИТ СТУДИТИВ*)

Щораз менше людей пам'ятає сьогодні Стрийка Казя. Може ще тільки розсіяні по світі його брати в Чині шанують пам'ять свого засновника й настоятеля, ігумена Отця Климентія. Мешканці св. Юра з воєнних часів і ті, що там знайшли хвилеве приміщення, пам'ятають Екзарха, Митрополитового брата, найвірнішого товариша до останніх хвилин. Може ще живуть старі дев'ятничани, що пам'ятають дуже давні часи. Одначе, велетенська постать Архієпископа щораз то більше вкриває тінню брата-ченця.

З кількох блискучих камінців, що збереглися в пам'яті, важко скласти мозаїку повного портрета, але може комусь, хто поспробує це зробити, придадуться і цих кілька камінчиків. До написання їх почуваю себе особливо зобов'язаним, бо мешкав я по Нім у Дев'ятниках, ходив Його стежками й віддихав атмосферою людської прихильності, яку Він там створив. І цьому завдячую найщасливіші дні, тижні й роки свого життя. І тоді, коли в 1909-1911 роках, ми, як діти, жили з учителькою в Дев'ятниках, вчас народин Дуні й Андрійка в Прилбичах. І пізніше, в гімназійних та університетських часах, коли то я чимраз частіше доїздив зо Львова до Дев'ятник. Вкінці в 1941 році, коли я вже сам на постійно там поселився, а від 1934 року з Зосею, і коли діти почали на світ приходити...

Зрадлилось тоді в мене прив'язання до місця і людей таке глибоке, що коли воно припинилося, я трохи духово заламався. Заплатив я за те прив'язання і за ту любов тим, що ніколи не посвятився ніякому практичному фахові; заплатив величезною ціною, яку до сьогодні сплачую. Але не жалію того, бо варто було.

І завжди всюди ходили за мною живі спогади про Стрийка. Вдома, на полях, у лісі, коли в Ним з-під Бунча глядів я з радісним зворушенням на схили Карпат, і коли розчитувався я в Його старих записках і листах, і вкінці, коли я вже добре розжився в 1933 році та з гордістю показував Йому своє господарство.

В найдавніших часах д-р Казимир Шептицький, заступник голови Господарського Товариства, посол до Крайового Союму й віденського парламента, знаменитий господар і мисливець, був для багатьох дорогим товаришем і другом. Знаменито пам'ятаю від'їзд його до монастиря Бенедиктів восени 1911 року з Прилбич, його розлуку із

*) Церновний Календар-Альманах на 1981 Рін. стор. 103-109, Чіаго, 1981.

світом, у якому вів такс інтенсивне життя, і жаль великий, який він залишив по собі.

В час війни 1914 року, коли ми жили на Семмерінгу у віллі Сидонія, приїхав Стрийко до нас на кілька днів, щоб зараз же від'їхати до Прилбич і Дев'ятник на відправу першої Служби Божої. Для нас дітей той чернець із посвілою бородою це був зовсім інший Стрийко Казьо. Спершу ми його трохи боялися, але швидко здобув він собі в нас любов і довір'я.

А потім знову перерва, воєнні роки. В 1919 р., на Петра Скарги, у свіжо придбаному домі, де Стрийко монтував "Студіон", ми часто спинювалися в часі коротких перебувань у Львові, користуючись завжди його гостинністю. Потім Стрийко бував при вулиці Міцкевича 24, де ми з Зосою (матір'ю Йосафатою) за гімназійних часів мешкали. В час сумних днів 1922 року приносив він нам розраду після смерти Сюлі, як і в час мого тифу при вулиці Зеленій 30. Ми навіть не запримітили, як Стрийко, подорожуючи без упину між Львовом та Уневом, клав підвалини під Чин Студитів, як збирав новиків і підготовляв їх до чернечого життя та започатковував різні варстати, при яких могли б брати знайти і працю, і джерело утримання. Зимою 1922-1923 р. приїхав до Львова апостольський візитатор о. Дженоккі. Стрий Митрополит був тоді в Південній Америці. Приймав його о. Климентій і одного дня привіз його на обід до моїх батьків, на вулицю Зелену.

Тепер дедалі частіше обидва Стрийки бували разом; щороку приїздили до Прилбич на одні й другі свята, а вліті на довші вакації. Разом їздили до Лабун і Підлютого. Взимі, коли батьки приїздили на Зелену (пам'ятаю, що були там щораз частіше) на обід, вечерю, чиїсь іменини або аматорську виставу, ми їх обидвох любили однаково, хоч, може, кожного трохи інакше. Стрийко Казьо був для нас природним повірником: довшим життям у світі, глибшим знанням незліченних проблем, якими ми займалися, і незвичайною легкістю, з якою нас вислухував, здобув собі наше довір'я.

Перебуваючи в Прилбичах, Стрийки завжди відправляли Службу Божу в домашній, або в цвинтарній каплиці, або і в полі, коли була погода. Ввечері, коли ми сиділи при ватрані, відбувалася завжди розмова на тему годин богослуження. Буня (наша бабуня з роду Фредрів-Шембеків) випрошувала здебільшого полегшу, і час устійнювано на 8-му годину. Дуже рано приходили Сестри Служебниці, які провадили місцеву захоронку, а далі різні жінки з села, і обидва Стрийки сповідали. О. Климентій відправляв здебільшого перший. Суворе, трохи аскетичне, скупчення передавалося нам усім. Так і видно було, що він розмовляє з Богом і стоїть перед Його безмежною могутністю. Від цього уділювалося нам почуття нашої слабости. Фелон був завжди той сам, що його справила бабуня з Фредрів Шептицька, з приводу першої Служби Божої Стрийка, Митрополита. Був він дуже гарно від-

новлений після першої війни, золото-білий, з червоним підшиттям, з гербами Фредрів і Шептицьких. Згодом я допомагав одягнутися Стрийкові Митрополитові. Мав я завжди труднощі з правильним вдяганням омофора, однак, Стрийко завжди виручував мене й сам його справно вдягав. Коли я ще не знав добре Літургії св. Івана Золотоустого, Стрийки підказували мені, а радше самі відповідали. Робили це так природно, заглиблені в розмові з Господом у Службі Божій, що мої недоліки проходили незаприміченими, а розмова була радісна й дуже близька.

Я стільки разів, при багатьох нагодах, веселих і сумних, служив обидвом Стрийкам до Служби Божої (сам або з моїм батьком), що кожна подробиця неначе жива стоїть мені перед очима. Пам'ятаю особливо їхні обличчя, бачені збоку, кожную подробицю, навіть уложення волосся. Але ті обличчя, чи скупчені, сурорі, чи повні глибокої задуми й радості, однаково завжди промінювали. Завжди наповнювалися радістю, повагою і гідністю. Ніхто, яких би він не був переконань, не міг тоді сумніватися, що "Господь є близько..." Служачи Стрийкам, я почував себе малим, зайвим, пригніченим величчю того, що діялося передомною, але й гордим, що можу на щось придатися.

В міжчасі сходилися домашні. Фотелі з трощі, подушки для Буні і Стрийків. Приходили ті, що завжди приступали до Св. Причасття. Після того чужі розходилися, а ми йшли до їдальні, але до сніданку не сідали, дожидаючи Стрийків. Обидва вони завжди дуже довго молилися, поки відкрилися двері вітальні.

В Уневі був я всього кілька разів і, на жаль, ніколи довший час. Але завжди, відбувши дорогу, входив я в незвичайну атмосферу. Величаве досягнення Стрийка Казя! Самостійна, самовистачальна держава. В палаті митрополитів бібліотека, канцелярія, рефектар, розмовниця, а побіч варстати: шевський, ткацький, кравецький, столярський, римарський, малярська студія, зав'язок Унівської школи. Чимале хліборобське господарство, садівництво, бджільництво, городництво, — все те в рамках літньої резиденції галицьких митрополитів, що її Стрийко пустою і зруйнованою перебрав у 1919 році.

Громада братів, учнів і кандидатів, що працювали радісно у своїх ділянках, пересувалися навкруги без гамору, без упины, а їх супровидила спокійна радість, як соняшна дорога по морю. А по тій дорозі, здавалося, йшли рухи давніх митрополитів Шептицьких; ішов Варлаам, Атанасій, Лев і віднедавна Андрій. Ось там під липою пересиджував, мабуть, Атанасій, а Лев ходив так, як 150 літ пізніше ігумен Климентій по Чернечій Горі. Була то гора близько за обійстям, заросла чудовими високими буковими деревами, і трохи нагадувала дев'ятницький "Морозів кут". В глибині її спаду стояла мала пустеля, "скит", де що якийсь час хтось із Чина замикався, а брати ставили йому перед дверима тільки глечик води й кусок хліба.

Стрийко ходив з Унева до Лагодова і Яхторова до домів Сестер Студиток з проповідями і реколекційними науками. Високий, худий, підпираючись великою палицею, до останніх часів ходив швидко, як, певно, давніше, коли полював у Перегінську.

Вступаючи в 1911 р. до Чину, залишив Стрийко в Дев'ятниках грубий зшиток, записатний дрібно олівцем з різними дорученнями щодо Дев'ятник. Важливіші з них підкреслював кольоровим олівцем і виправляв. Той зшиток зберігся після Першої світової війни. Був там розділ про офіціалістів, емеритів, слуг, кожного гарні риси й хиби, щоб це пам'ятати, а цього не забути. Був там розділ про ґрунти, плодозміни, якість, штучні пасовиська, інвентар, будинки, ліс, плян вирубування, культура свіжо засаджених дерев. А далі розділ про дім: кімната за кімнатою, шуфляда за шуфлядою, образи. Можна було дивуватися, скільки то пам'яток назбиралося впродовж поколінь. Був теж розділ про город, сад, пивницю, офіцину, також припаси роблення меду тощо. Думаю, що там не поминуто ні одної подробиці великого хазяйства. Аж Перша світова війна все знищила. З такою самою докладністю і справністю клав Стрийко підвалини під Чин Св. Теодора Студита.

Крім основного правильника, опрацював Стрийко для своєї нової сім'ї подрібну конституцію ("типікон"). В ній мали брати знайти вказівки на всі, навіть найдрібніші справи життя. Стрийко працював над тими подробицями, як перебував на вакаціях у Прилбичах. Пам'ятаю, як колись велася довга розмова на тему простоти в житті, бож вона є основою культури.

В домі моїх батьків при вулиці Зеленій 30 жили колись два брати із Унева й училися варити. Руська, нашого знаменитого кухаря, дуже це бавило, але був він і вдоволений із допомоги. Брати вчилися всього, від найпростіших речей до найбільш вибагливих, підготовка м'яса тварин, риб, птахів до варення і, очевино, багато давніх знаменитих приписів.

Мав я колись у Дев'ятниках дуже зручного римаря. На кілька місяців позичив я його для Унева як інструктора. Такими то "домашніми" способами удосконалювалася й росла сім'я Студитів. Кандидати горнулися до неї більше, ніж можна було їх помістити; молоді займали щораз то більш відповідальні становища, а дуhi митрополитів Шептицьких, у літній резиденції яких це діялося, благословили їхню працю. Ігумен мав тепер щораз більше часу. Міг тепер уже спокійніше глядіти на своє ростуче діло, міг з незмінною енергією щораз більше часу посвячувати своєму братові Митрополитові. Був для нього і секретарем, і капеляном, і в міру поступаючої недуги, щораз то більше необхідним асистентом при щоденній Службі Божій. Але перш за все був для нього повірником. Забрав із собою більше відомостей про Митрополита, ніж хтонебудь інший із довкілля. Думаю, що коли

у вересні 1939 року прийшла з Прилбич трагічна вістка про замордування наших батьків, обидва Стрийки разом відправили за них “Вічну пам’ять” і “Со святими упокой”.

І залишився він найвірнішим аж до кінця, аж до тієї листопадової днини в 1944 р., коли ідучи сам, за домовиною Брата, відпроваджував її на вічний спочинок вулицями Міцкевича, попід Сойм вулицею Коперника, через старий Львів, що його пам’ятав з інших давніх часів. Я переконаний, що діло, яке він створив, хоч сповидно розторощене, залишиться живим. Передумана фізична праця, ремесло, сполучене з молитвою і будучи саме молитвою, дасть завжди багатьом людям кращі можливості прославляти Господа. Труд тієї праці й піт чола хіба найкраще зуміють висловити любов. І напевно, по світі, на вигнанні, над Амуром і по далеких преріях Канади, а може і в нас, над Дністром, Серетом чи Лімницею довго з роду в рід із пошаною передаватимуть люди пам’ять і вказівки Отця Ігумена Климентія.

**

Після смерти мого прадіда Петра у Відні жила в Дев’ятниках моя прабабка Роза з Конецьких. Давно виростали там мій дідусь Іван і його сестра Михайлина (Коморовська), моя хресна мати. Стрийки приїздили туди в хлоп’ячих роках на вакації, а старий слуга Роман Тарнавський пильнував їх коло млина, коли вони купалися. Стрийко Стась убив на вапнянці першого дика. Дядько Руньо Фредро зробив для диків на Рискалеві дублету. Стрийко Казьо перебрав Дев’ятники около 1895 року й весь свій запал та організаційний хист посвятив на організування трохи занедбаного господарства. В 1909 році продав деяку кількість гарних дубів у ревірі Діброва й за здобуті гроші побільшив Дев’ятники, купивши від Северина Фредра фільварок і ліс Бринці Церковні (Морозів кут). Великою пристрасстю Стрийка було ловецтво. Дім у Дев’ятниках був повний його трофеїв, головно оленячих рогів із Перегінська. Але була й голова дика з Глибокої, де Стрийко відбував лісову практику. Серед паперів були його ловецькі записки, від 1903 до 1911 року, та листи, які діставав у горах від інших мисливців, з сусідніх ревірів, у колибі на Котельці або Трофі.

Стрийко мені дещо розказував про лови, але куди більше оповідав мені про них старий Федір (Сорочак), який від 1923 до 1938 р. вірно зо мною ходив у гори. Я знав історію кожного більшого оленя, схибленого ведмедя, чи перебування архикнязя Франца Фердинанда. Стрийко краще від інших “відчував гори” й розумів запал та ентузіазм моїх молодих починів. Серед безмежної тиші перегінських лісів, далеко від людей, а дуже близько Творця, у відвічному ритмі природи, у звуках, запаху та осінніх кольорах Горганів дозрівало його покликання.

В останніх роках, які я провів у Дев’ятниках, під час довгих осінніх і зимових вечорів написав він спомин про мою бабуню (з Фред-

рів Шептицьку). Були то радше уривки з її листів до нього, пов'язані в цілість. Писав їх хемічним олівцем, своїм швидким незугарним письмом, досконало. Це був не тільки пам'ятник для дорогої матері, але й історія світлої душі, яка серед важких, інколи дуже важких, днів дозрівала до "королівського кінця" й відійшла "в радість, до Христа, свого Господа". Мій батько пізніше переписав на машині ті спогади для нас і для цілої родини.

Розмовляв Стрийко Казьо інакше, ніж Стрийко Митрополит, але з однаковим завзяттям. Коли в 1933 р. приїхав до Дев'ятник із моїми батьками та з одною із моїх сестер, відправив недільне богослуження в тамошній церкві, що її 25 літ раніш збудував і що в ній пізніше, в час війни, свою першу Службу Божу відправив. Проповідь Стрийка добре пам'ятаю, про незнищеність дружби, про передавання її з роду в рід, як скарбу, якого "зłodій не вкраде, ні іржа не знищить". Переливав приязнь, яка його так тісно в'язала з дев'ятничанами, на мене, і я ту найціннішу для мене спадщину повністю прийняв. Не потрапили її знищити варвари із Сходу, і сьогодні, стільки років як мене вивезено, неначе іскорку тієї приязні я дістаю листи від давніх дев'ятничан. Здавав собі Стрийко з того добре справу й радів, відчував тепло, яке звідтіля на цілу сім'ю спливало.

**

Весною 1939 року їздив Стрийко до Риму, щоб в імені хворого брата скласти чолобитню свіжо обраному Папі. Пам'ятаю, як у вітальні на Зеленій, сидючи у "клюбовому" фотелі, розказував нам про своє перебування в Римі. Про різні зустрічі, які попереджували авдієнцію, і як то Пій XII сердечно його привітав, до серця притиснув і конституцію для Студитів затвердив. Ми довго на ту тему розмовляли і снували здогади про відношення нового Папи до уніятів.

У Св. Юрі мешкав Стрийко Казьо завжди в партері наліво, в кімнаті за коридором. Там бачив я його останній раз у літі 1939 року. Як завжди, жваво про все випитував, ділився нашими radoцями (недавно передтим народився наш син Андрій) й турботами з приводу хуртовини, яка виразно наближалася. Як завжди, на прощання перехрестив мене. Залишилася по нім купа листів, писаних в час війни зо Львова до Корчина. До журби про здоров'я Митрополита й Генерала, бо обидва нездужали, до турбот про свої монастирі, дедалі більше загрожені, долучувалися нові, які несподівано на його голову звалилися: опікувався маєтками, моїм і моїх батьків, замордованих у Прилбичах. Я був тоді в таборах під Владивостоком, отже, він старався з тих джерел бодай щось дістати для моєї жінки, Зосі, дітей і сестер, які залишилися без ніякого забезпечення. Завжди з тою самою журбою доброго хазяїна ходив він по урядах, інтервював, поручав і хоч часто малу, але неоцінену допомогу приносив. Про нову працю здебіль-

шого мало писав, але без упину виконував її енергійно, неначе б нічого не сталося. Їздив до Унева, давав науки й довгі реколекції своїм братам і студиткам, ходив, як давніше, по Чернечій Горі, робив дедалі важні рішення і видавав зарядження, здобувався на дедалі більш безнадійні зусилля, коли все довкруги розпадалося.

А потім закрилася занавіса. Тільки якісь неперевірені вістки про останні його поїздки до Києва (адже був він екзархом). А опісля тюрми... І про останні його хвилини, коли обдертий з усього, сліпий, у нужді, біді й безнадійності, освоюючи єдине прихильне звірятко, тюремну мишу, думав про все, що поза ним залишилося. А може, те все роз'яснювала сходяча зоря, яка віщувала Сонце, для якого він жив і до якого вкінці наближався.

В зимі 1939-1940 р. опікувався Зосею, яка скиталася з трьома малими дітьми, коли мене арештовано. З батьківською журбою і завжди тою самою ласкавістю підтримував зв'язки з останками нашої сім'ї. А в кінці 1940 року, коли, після вивозів цивільного населення, Зося з дітьми й моєю сестрою Ганею заховалася в Св. Юрі, він щиро ними зайнявся. В травні вдалося нещасним дістати перепустки на німецький бік і вони, поблагословлені обидвома Стрийками, виїхали. Залишився спогад останніх хвилин: стиснений разом гурток людей під будою тягарового авта, бачив кусник світа через запасове колесо, а в тому колесі Стрийка Казя, який хрестом прощав їх на дорогу.

В час мого перебування у в'язниці в Києві, в Лукіянівці-Спецкорпусі, дійшла посилка весною 1941 року. Я бачив адресу, писану його рукою, і адресу висилаючого: Казімір Яновіч, Св. Юра ч. 1, з цінними дуже в тюремному житті речами. І це був мій останній з ним зв'язок. А соняшний спомин про нього й обидвох Стрийків живе в мене впродовж мого невільничого й скитальського життя і погасне щойно зо мною.

СТУДІЇ УКРАЇНСЬКИХ БОГОСЛОВІВ В ЧАСІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В першій частині "Світильника Істини" (стор. 21-38 "Становище української Церкви і Народу перед і по першій світовій війні") я коротко згадав про виховання українських богословів в різних Духовних Семінаріях в Галичині і поза її межами. Доповненням цього розділу є спогади різних авторів в "Альманасі Українських Богословів" з року 1923, стор. 135-149 п. з. "Виховання українського галицького духовенства в першій році світової війни".

Автори висвітлюють не лише студії в загальних Духовних Семінаріях, але подають також їх коротку історію. Велика шкода, що

дотепер ніхто ще з живих свідків не опрацював історій Духовних Семінарій в Перемишлі і Станиславові, студій і життя в них богословів, та товариств, які були в тих часах. Зближається ювілей 200-ліття Духовної Семінарії у Львові, варта, щоб колишні студенти тих обох семінарій опрацювали студії, товариства і життя в них, бож ті семінарії тісно зв'язані з Духовною Семінарією у Львові, бо тут студіювали деякі професори і студенти і то головню Перемиської Духовної Семінарії, в якій студенти початкові три роки студіювали у Львові, тільки на останній рік переходили до Духовної Семінарії в Перемишлі, аж до часу 1920-21 р., коли Духовна Семінарія зачала працювати самостійно від перших років студій.

М. Гузіль

ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГАЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В ПЕРШІМ РОЦІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

(Зі споминів¹⁾)

“Лиси мають нори й птиці небесні гнізда,
а Син Чоловічий не має де голови прихилити”.
(Лука 9, 58)

Хто з нас не пригадує собі того страшного, пережитого вже, 1914 р.? Відай наші діди й прадіди ніколи ні в тямці не мали, що за незвичайні страхіття переживатимуть їхні внуки й правнуки. В кожного з нас пережиті воєнні злидні так глибоко вкорінились в душу, що ми тепер, хоч вони вже сказати б минулись, ніяк не можемо їх хоч би на хвилину забути тим більше, що їх наслідки ми зараз переживаємо.

Ми, українці, й наша бідна батьківщина потерпіли найбільше в часі світової в і й ни під кожним зглядом, та й найбільше жертв віддали. Страшна та війна кров'ю записана в серці кожного українця, бож свідків її, ті безчисленні могили своїх і чужих кожний бачить на цілім просторі східньої Галичини. Переглядаючи втрати, які поніс у світовій війні наш нарід, бачимо, що з поміж інтелігенції і наше духовенство понесло їх чимало. Ряди його дуже прорідились, а через непригожі воєнні обставини висилка нових кадр була неможливою.

“Священик — то другий Христос”, тому й слішно можна віднести вище згадані слова св. євангелиста Луки до тих, яким доля-ма-

¹⁾ Василь Мельник: Альманах Українських Богословів. Львів 1923. Накладом Організації Українських Богословів Львівської і Перемиської Дієцезій.

чуха судила якраз в воєнний час піти вслід за Христом, щоби двигати Його ярмо. Лиси і птиці дійсно щасливіші від них, бо все ж таки вони мають приміщення, а ті слуги Христові його в перших початках війни не мали.

З вибухом цієї кривавої різні більша частина наших кандидатів духовного стану будь то добровільно, будь то насилу опинилась поза межами рідного краю. Біда, голод, туга, непевність про завтра були сталими їх провідниками серед чужих. Брались вони й до найтяжчих праць, щоби тільки заробити на насущний хліб й удержатися при житті. Про духовне життя по семінаріях, що для кожного майбутнього священика необхідне, не могло бути в такому положенні ані мови.

Хоч на заклик о. Ігумена Філяса ЧСВВ, тодішнього Генерального вікарія львівської й станіславівської дієцезій, зголосились семінаристи з кінцем грудня 1914 р. до Відня, щоби продовжувати богословські студії, їхнє положення змінилось лиш в дечім. Наука відбувалась на університеті разом з німцями, однак кожний ізза браку льокалю на Семінарію змушений був мешкати приватно. Лиш в неділі й свята сходились спільно на богослуження в церкві св. Варвари. Такий стан не міг довго тривати. Відповідальні чинники старались за всяку ціну вишукати відповідне місце на приміщення Семінарії. В тім згляді прийшов їм в поміч кол. парох міста Кромерижа й посол до австрійського парляменту, теперішній архієпископ в Оломунці о. д-р Антін Стоян²⁾, якому як авторитетній особі, з поміччю кромериського катехита о. Адольфа Яшека легко удалось винайти приміщення для української Семінарії в самому таки Кромерижі так, що вже з початком квітня 1915 р. вирушила туди ціла українська богословська громада на сталий побут.

“Заслуги цього чоловіка для нашого народу на кожнім полі не оцінимі” — так висказавсь про нього один з кол. питомців тієї семінарії, коли хотів познайомити товаришів про його життя й діяльність.

Ми хіба подивляти тільки можемо це батьківське піклування й несення помочі нашим богословам-вигнанцям, бо йому головно завдячує кромерижська українська Семінарія своє існування. Ректорат Семінарії обняв теперішній перемиський Владика еп. Йосафат, що з української сторони двигав на своїх плечах весь тягар цілорічного виховування нашого духовенства на чужині. О. Адольф Яшек у своїй статті п. з.: “Устредні русінски богословецки Семінар в Кромеріті”³⁾ короткими, одначе, глибокого змісту словами описує труди й працю Преосвященного Владики у веденні Семінарії: “А провадив його мудро, без найменшого закиду, в усім показав мистецьку свою руку й прикладавсь до всього, як рідний батько”. Не диво тому, що так при-

²⁾ Помер 29. IX. 1923. (Прим. Ред.).

³⁾ Apostolat st. Cyrilla a Methoda 1915. ч. 9 — 10.

емно згадують бувші питомці цієї Семінарії кромерижське життя. Наука відбувалась правильно, книжок визичено у оо. професорів Чехів. Викладали оо. професори чеські і наші. І так: Єп. д-р А. Стоян, Р. Ольшина, А. Ріхтер, К. Фадрус, д-р А. Штанкль, д-р А. Кубічек, Ф. Снойек і А. Яшек — з чехів, а д-р І. Гробельський, д-р Фр. Щепкович і о. Н. Чабан — з українців. Останній займав теж місце духовника.

Кермоване вмілою рукою внутрішнє семінарійне життя було доволі плодове. Попри обов'язкову науку, питомці в так короткому часі мали ще спромогу давати відчити, наприкл., М. Кравчук: "Кирило-Методійська ідея в українському народі" і другі.

о. Ректор не забував теж і про зовнішнє семінарійне життя. Майже кожної неділі чи свята Семінарія робила прогульки в околицю Кромерижа, на прим. до Хропіна, Скаштич, Білян і Тешнювич, де оглядано взірцеві чеські господарства. Не полишено теж чеських відпустових місць Велеграду і св. Гостин, в яких відправились по нашому обряді урочисті Служби Божі, на котрих співав хор наших питомців. Маса зібраного народу мали нагоду подивляти наш обряд, а яке враження винесли видко з того, що майже ціла чеська католицька преса посвятила багато місця на опис урочистости.

Цікаво характеризує наших питомців о. Яшек у вище згаданій статті під оглядом національним. "Були вони свідомими, палкими українцями, непримиримими ворогами всього, що торкається політичного життя між українцями а поляками. В народних квестіях були вельми скрупулятними, інколи доходили аж до дрібничковости, тому й не диво, що пильно й старанно стерегли всього, що українське. Ми подивляли їх і то до тієї міри, що декому з нас здавалось це переборщенням".

Однак час не стояв. Шкільний рік скінчився в липні з надзвичайно добрим успіхом для всіх. Більша частина східньої Галичини була вже вільна від російського наїзду, тому позволено вертатись домів. Тодішній староста міста Кромерижа, д-р Бартак уладив прощальний вечір, де в присутності представників властей, подякували наші гостинним чужинцям за їх братню поміч. З серцем повним вдячності та з незабутніми споминами вертались кромерижські питомці до рідного краю, щоби там продовжувати працю та поширити Кирило Методійську ідею, що так милим гомоном звучить в серці нашого народу.

В Перемишлі, 24 березня 1923 р.

М. Ж.

З ІСТОРІЇ ГР.-КАТ. ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ В ПЕРЕМИШЛІ

Перемиську духовну семінарію засновано за старанням бл. п. єпископа перем. Івана Снігурського в 1845 р., за дозволом державної влади розп. з д. 1. 8. 1845 р. Її приміщено в будинку грек.-кат. перемиської капітули (побіч катедрі). В семінарії вчилися лише питомці 4-го року. Три перші роки були у львівській семінарії. Першим ректором був бл. п. о. Тома Полянський, що особливо заслужився впровадженням в життя семінарії і заснуванням сем. бібліотеки для питомців. Число питомців було звичайно від 24 до 30. В семінарії було дві доцентури, а саме церковно-слов'янської мови і богослов'я пастирського. Крім цього вчили ще обрядів, методики і катехитики. На виклади церковного права ходили питомці до р. 1860 до латинської семінарії.

В р. 1899 робить Ординаріят старання про площу під будову нового будинку для дух. семінарії, покликуючися на розп. держ. з 13. 8. 1893, що дозволяв на заснування Дієцезальної Семінарії: справа тягнулася аж до 1912 р., в котрім влада остаточно позитивно порішила справу будови.

В 1914 р. будову покінчено (крім внутрішнього урядження), а з вибухом війни заняла цілий будинок військова влада під шпиталь, що оставав там до 1918 р. В 1919 р. польська влада віддала будинок Духовній Семінарії.

До 1914 р., це є до Світової війни мали питомці своє приміщення у старім будинку (капітульнім). Від 1914 до 1916 р. студії в Духовній Семінарії перервано з причини війни і облоги міста російськими військами. Частина питомців перебувала увесь час у Кромерижі, де і кінчила богословські студії.

Від 1916 до 1918 р. Семінарія працює знову. Аж по листопадових подіях 1918 р. ректорат відпустив питомців на необмежений час. Коли ж в 1920 р. обставини були більш пригожі до континування студій; ректорат покликуює до семінарії всіх питомців перем. дієцезії (з трьох років вищих). Кандидати 1 р. оставали ще на рік шк. 1920/21. у львівській семінарії. Колиж ректоратові Семінарії удалося по тяжких трудах довести новий будинок до можливого ладу, приміщено на рік шкільний 1921/22 всі чотири роки в новім будинку Духовної Семінарії при вул. Баштовій. У згаданому році було всіх питомців 105, з того I р. 45, II р. 35, III р. 18, IV р. 7. У шк. році 1922/23 було питомців 122, з того: I р. 17, II р. 50, III р. 35, IV р. 20. На рік шкільн. 1923/24 є всіх питомців около 130.

Виклади відбувалися рано й пополудні. Поодинокі предмети богословських наук викладали:

Право церковне Всеч. о. д-р Гр. Лакота, ректор Духовної Семінарії.

Богословія моральне і пасторальне о. д-р В. Пинило, пралат при еп. капітулі.

Богословія догматичне (спец.) о. д-р К. Богачевський.

Історію бібл. Ст. 3. і егзегезу о. д-р Решитило.

Інтродукцію і герменевтику о. д-р М. Трохимчук.

Філософію о. Тершаковець.

Догматику фундамент. о. Перхач.

Крім вище наведених викладів слухали ще питомці викладів з обрядів, катехитики, реторики, єврейської і церковно-слов'янської мов.

**

*

В Духовній Семінарії заснували питомці за дозволом Ректорату такі організації:

1. "Научний Кружок" богословів Української Духовної Семінарії в Перемишлі, заснований в березні 1922 р. Ціллю його: вести і підпомагати наукову працю в богословській області, займатися студіями над біжучим літературним рухом, та плекати і поширювати знання української мови в письмі і слові. Кермування кружка спочиває в руках Ректорату, а управу і адміністрацію веде вибраний на протяз шкільного року предсідник з віділом.

Кружок влаштовує відчити і реферати. До кінця шкільного року 1922 уладжено дев'ять відчитів на різні теми. У шкільнім році 1922/23 з причини інших праць, уладжено тільки два відчити. Всі члени кружка передплачують і поширюють журнали наших католицьких Видавництв і дбають про моральний і матеріяльний розвій української католицької преси.

2. Музей, заснований за ініціативою Впр. о. д-ра Лакоти, ректора Духовної Семінарії з ціллю збирання й переховування цінних старинних пам'яток із церковної і світської області. Збірка міститься у двох залах і обіймає:

1. Рукописні книги разом 26 від 15 — 18 ст.
2. Стародруки, разом 38.
3. Архіви, разом 95 (в тім 5 пергамінових).
4. Іконографія, разом 106 від 14 — 19 ст.
5. Різьба, разом 18.
6. Людовий орнамент — 180.
7. Нумізматика — 82 (золота, срібна, мідяна).
8. Вироби металеві — 27.
9. Ризи церковні — 7.
10. Археологія доісторична — 2.

Крім цього є кількадесят примірників бібліотеки підручної і світлини церков.

3. Апостолят Преси. Його творить колегія зорганізована в січні 1923 р. для успішного поширювання випусків українських католицьких видавництв. Апостолят передплачує і бере в розпродаж "Поступ", "Наш Приятель" і "Місіонар", а також всі нові випуски "Добра книжка" і видання ЧСВВ.

4. Апостольство Молитви засноване в р. 1921 Всеч. о. Вишошевичем ЧСВВ, бувшим духовником у Духовній Семінарії в Перемишлі. Товариство має на меті, крім особистих обов'язків поодиноких членів, організацію братств церковних і кружків "Апостольства Молитви" поза семінарією в часі ферій.

Всі організації затверджені Ректоратом Духовної Семінарії.

о. І. Л.

З ІСТОРІЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ В СТАНІСЛАВОВІ

По довгих заходах Єпископського Ординаріату у б. австрійської влади отворено в лютому 1907 р. Духовну Семінарію в Станіславові і по I-ім семестрі перенесено богословів I-го року зі Львова до Станіславова.

Першим ректором став о. Єремія Ломницький ЧСВВ, який оставав на своїм уряді аж до 1915 р., коли то в часі світової війни російська охрана вивезла його в глибину Росії, до Симбірська, де він і помер в липні 1916 р. Першим духовником Семінарії був о. д-р Тит Галуцинський, тепер монах ЧСВВ і ректор Духовної Семінарії у Львові, який рівночасно з о. Амвросієм Редкевичем повнив обов'язки професора.

В часі світової війни, з причини окупації Східньої Галичини російськими військами в р. шкільнім 1914/1915 і 1916/1917 була Духовна Семінарія нечинною. Отворено її наново в осени 1917 р. і від того часу працювала безпереривно мимо того, що з причини політичних змін, що слідували в р. 1919 приходилося її переносити неодну прикру хвилю, між іншим також задля браку середників для вдержання питомців.

Дотепер вийшло з Духовної Семінарії 139 священиків, з того 63 висвятилися в безженнім стані, а 7 посвятилося монашому життю, вступаючи до ОО. Василян, Редемптористів і Студитів.

Крім того в р. 1911 виїхало трьох новопресвітерів, а саме: о. Анаевич Омелян, Сенишин Іван і Березюк Михайло, як місіонарі до Аргентини. Також трьох професорів Духовної Семінарії посвятилося

монашому життю в чині ОО. Василян і Редемптористів, а саме: о. д-р Теодозій Галушчинський, о. д-р Йосиф Коциловський, теперішній Епископ перемиський і о. Миколай Чарнецький.

Виховання богословів в Духовній Семінарії в Станіславові взорується на інших Духовних Семінаріях католицької Церкви, а від року 1920 приймається до Духовної Семінарії лише тих кандидатів, що зобов'язуються висвятитися в безженнім стані.

В біжучім шкільним році є в Духовній Семінарії 67 питомців, з чого припадає на I-ий рік 33, на II-ий — 15, на III-ій — 12, а на IV-ий — 7.

Ректором є о. д-р Авксентій Бойчук, віце-ректором о. Ілія Оренчук, префектом о. Михайло Феліцький, а духовником о. Семен Лукач.

Збір професорський складається з 7-ох професорів, а саме: о. д-ра Василя Барана, для історії бібл. Нов. Заповіту і права канонічного; о. д-ра Якова Медвецького для історії бібл. Ст. Заповіту; о. д-ра Івана Лятишевського для історії Церкви; о. д-ра Авксентія Бойчука для богословія пасторального; о. д-ра Василя Бабина для догматики часної; о. Дмитра Стека для догматики фундаментальної і філософії і о. Семена Лукача для богословія морального.

Інсбруковець

З ЖИТТЯ ІНСБРУЦЬКИХ БОГОСЛОВІВ

Трохи оподалік від центру міста над Іном, між іншими забудованнями вирізняється теологічний конвікт оо. Т. І. Основано його щойно 1911¹⁾ р. в честь Блаженного Канісія, другого по св. Боніфатію апостола Німеччини, і названо "Канісіанум". Перед входовою брамою видніє образ з життя Блаженного під час уділювання катехизації дітям місцевої околиці, а над дверима виразно вирізьблений напис: "Кор унум ет аніма уна". У передсінку видніє статуя Христа з розпростертими раменами, неначе б запрошувала усіх ново-прибуваючих та говорила: "Веніте ад мі. Кор унум ет аніма уна" та "Веніте ад мі", слова вказують на ціль існування семінарії і церковно-релігійних інституцій, що служать усьому людству як дороговказ у змаганню до правди, миру та свободи, вказують zarazом і на ціль побудування та існування конвікту. В тих словах міститься суть виховання студентів, як будучих священників після образу Його Серця, що мають боротись за Його найвищі ідеали та привести роз'єднане людство до католицької Церкви під провід одного пастиря.

¹⁾ До 1911 р. замешнували богослови дім св. Николая при "Sillgasse", теперішню колегію ОО. Т. І.

Щодо урядження домових відносин у конвікті — то в самих початках впадають в очі новоприбуваючим деякі зміни ізза цього, що тут є заступлені різнородні нації. Тому “се ундум консуетудінес” спільна рекреація (т. зв. інтернаціональні сходини в товаристві двох, чи трьох якихнебудь товаришів, котрих випадково по виході від обіду — чи вечері стрічається) та інтернаціональний прохід (т. зв. “гестектер Спацірганг”) у призначенім дні обов’язує “стрікте”; винятки є хіба при роздачі листів та у вітвірки, четверги, неділі і свята по вечері, коли то буває рекреація по своїм клюбам²⁾. Кожний клюб має свого предсідника, магістра “елегентіарум”, поштаря і гомілетичний кружок в цілі вправи в проповідях, що виголошується підчас обідів у понеділки, середи і п’ятниці. Існують і другі товариства, як “Піюс-Боніфаціюс” та Міссіонс-Ферайн”. Марійське товариство формально (як осібне товариство) не існує ізза браку відповідного часу на сходини. Але всетаки конгрегаціоністи відправляють спільно два рази в році (на початку кожного семестра) молебен до Пр. Діви, а о. Геррасер Т. І. знаний зі своєї організаторської на тім полі діяльності уділює вказівки для будучих провідників марійських конгрегацій. Вкінці “Прістергебітсферайн”, до котрого можна належати по однорічнім побуті в конвікті, об’єднує своїх членів обопільною молитвою. Члени цього товариства можуть користати з ріжних привілеїв (як уділювання відпустів і т. д., даних йому Пієм X та Венедиктом XIV).

Студії на університеті тривають після давнього ще передкодексового пляну п’ять, або чотири роки, відповідно до цього, чи береться малу філософію з малою догмою (трирічний курс), чи з великою (чотирирічний курс). Але є також можливість в філософічнім інституті колегії Т. І. слухати велику філософію (дволітний, або для одержання докторських степенів трилітній курс). Викладові години є як звичайно перед і пополудні.

Крім обов’язкових предметів існують також семінарії (як історична, догматична, біблійна, гомілетична, літургійно-катехитична). Унагляднена тут спекулятивна догма (передусім у квестіях проти протестантизму). На університеті подібно, як у конвікті заступлені також що року різнородні нації. Між слухачами є багато регулярів, як з дооколичних монастирів так і з колегії Т. І., до якої інші їх провінції на час студій присилають своїх схолястиків. Усіх слухачів університету (роз. богословів) було б. року 393; між тим 31 священників,

²⁾ Слово клюб “Landmannschaft” не треба брати у тім значінню *stricte*, що нація Часом богослови одної й тої самої нації творять більше клюбів (нпр., німці з Німеччини творять два клюби: північно та південно-німецький, а крім цього австрійці і Швайцарці мають свої два окремі клюби; також хтось може належати до клюбу іншої нації, як хоче; нпр., один люнсембурчик належить до південно-німецького клюбу, а трьох голляндців до північно-німецького).

191 секулярів, 202 регулярів, 390 лат., а 3 орієнтального обряду. — З того перебуваючих у конвікті є 259; (175 секулярів і 84 регулярів). Щодо націй і країв, то з Німеччини 221, Австрії 37, Угорщини 23, Швейцарії 22 (німці), Америки 14 (Сполучені Держави), Югославії 15 (11 хорватів і 4 словінців), Чехо-Словащини 13 (11 німців і 2 словаки), Галичини 4, (3 українців і 1 поляк), Голяндії 3, Росії 2, Люксембурга 1, Польщі 1, Італії 1 (словінець), та зі Швеції 1. Національних клубів є 7: південно і північно-німецький, швейцарський, австрійський, слов'янський, американський та австрійських регулярів. Українських богословів перед війною було щорічно 8 — 12. Статистика за останнє десятиліття, яку вдалося витягнути з протоколярних книг гомілет. Кружка: за 1912/13 (7): о. Дутчак Яків, Денерович Константин, Дідуник Никола, Кашуба Петро, Ішак Андрій та о. Ковальський Олекса, курат військовий як гість і надзвичайний член кружка; за р. 1913/14 (12) — Ішак Андрій, Кашуба Петро, Кліш Осип, Дудикевич Володимир, Ільницький Тадей, Нагурський Іван, Мостовий Ксавер; Сліпий Йосиф, Голинський Петро, Наконечний Іван, бр. Климентій Шептицький, о. студ. та о. д-р Пинило Василь (не цілий рік) за р. 1914/15 — усі з попереднього року крім Ішака Андрія, о. д-р Пинило та ще кількох перешкоджених у виїзді через російську інвазію; за р. 1915/16 — 8 Прп. о. Климентій Шептицький, ЧСТС, Інокентій Баган ЧСВВ, бр. Йосиф Заячківський ЧСВВ та Володимир Дудикевич, Микола Ерделі з "Германікум), Петро Кашуба, Ксавер Мостовий, Йосиф Сліпий, за рік 1916/17 (9) — Прп. о. Климентій Шептицький, о. студ., бр. Баган ЧСВВ, бр. Йосиф Заячківський ЧСВВ та Антін Босюк, Михайло Якимів, Никола Ерделі, Петро Голинський, Іван Гнатів і Йосиф Сліпий; за р. 1917/18 — о. Йосиф Сліпий, о. Інокентій Баган, преосв. Никита Будка, преосв. Йосиф Боцян, Всесв. о. д-р Тит Галущинський, Всесв. о. д-р Жук, Іван Гнатів і Микола Ерделі, з тих Прп. о. Климентій Шептицький, о. д-р Андрей Ішак, о. д-р Йосиф Сліпий, о. д-р Маркевич ЧСВВ та Цурковський Богдан, як почесні члени кружка. Мали вони окрему каплицю до відправи богослужень у своєму обряді, гомілетичний кружок та невеличку бібліотеку ім. Митрополита Андрія Шептицького, як щирого добродія молоді. З цієї традиції остав до тепер вівтар під назвою "алтаре Рутгенорум" та бібліотека. Гомілетичний кружок існуючий від 1908/9 р. проявляв живу діяльність. Крім самоосвіти через виголошування проповідей і відчитів члени кружка вели ще інформаційну та просвітню роботу між жовнірами-українцями, які находились у службі в Інсбруку.

В часах війни від 1914 — 1918 р. слідний застій ізза недостачі відповідного числа членів. Останнє засідання гомілетичного кружка (під проводом голови о. д-ра Йосифа Сліпого) відбулося 10 червня 1918 року. На ньому постановлено бібліотеку і всі прибори товариства віддати в опіку о. міністрові, бо не було надії, щоб хтонебудь з українців по вакаціях повернувся.

Стихийне змагання всього українського народу в боротьбі за свою незалежність припинило виїзд українських богословів до Інсбруку. Через три роки (1918/19-1919/20) був тут з українців лиш один о. Баган ЧСВВ, що весь час опікувався бібліотекою. В 1921/22 шк. р. прибув ще богослов Василик Василь, а тепер оце крім двох згаданих є ще й студент III р. Вол. Познаховський. Очевидно, гомілетичного кружка, як і свого клубу відновляти не можна ізза недостачі відповідної кількості членів, тим більше, що о. Баган ЧСВВ зараз по зложенню докторату має відійти. Українці проте належать до слов'янського клубу, (котрий об'єднує усіх слов'ян: 11 хорватів, 5 словінців, 3 українців, 2 лотишів, 2 словаків, 2 поляків і 1 литовця) і беруть участь в діяльності югослов'янського гомілетичного кружка. Зрештою живуть вони спільним конвікторським життям.

Мимоволі насувається на гадку питання, коли то й ми, українці, спроможемось на оснування подібного інституту, з якого виходили би жертволюбні апостоли Христової ідеї до праці над з'єдиненням наддніпрянських братів і всього орієнту, щоби було "одно стадо і один Пастир".

Юрій Малий, студент Колегії в Римі.

УКРАЇНСЬКА КОЛЕГІЯ В РИМІ

Перебування українців на студіях філософії і теології в Римі датується від р. 1596, це є від коли частина українських земель підписанням берестейської Унії відновила первісну злуку з Матір'ю католицьких Церков, Римом.

Від того часу приймав Рим у свої мурі ідейних молодців нашого народу, кандидатів духовного стану, щоби вони слуханням викладів св. богословія в школі, та огляданням давніх пам'яток римської імперії, освячених кров'ю стільки святих мучеників за Христову віру, приготувлялися на добрих, щирих синів Христової Церкви, та хоробрих проводирів пізніше повіреного їм стада.

Студенти мешкали в будинку грецької колегії, яку велів збудувати Папа Григорій XIII, 1577 р. для молодців грецького народу, а в котрій з часом стали замешкувати кандидати духовного стану інших орієнталів, між ними і українці.

Вже в короткім часі по 1596 р. між 18-ма питомцями грецької колегії бачимо 4 українських монахів-богословів. Папа Урбан VIII, призначає в тій колегії чотири сталі місця для українців. — 1605 р. кінчить богословські студії в цій колегії Іван Велямин Рутський, названий пізніше папою Урбаном VIII "подвижником" з'єдинення, стовпом Церкви "руським Атаназієм". Портрет його ще нині можна ба-

чити в грецькій колегії між портретами визначних колишніх студентів тої колегії. 1725 р. мешкало в колегії трьох українських-монахів-богословів. З поміж студентів ХІХ віку досить згадати імена бл. п. Кардинала Сильвестра Сембратовича і Преосв. Й. Коциловського, Впр. о. Пралата Ізидора Дольницького, о. Шамб. Ст. Юрика та багато інших, — щоб переконатися, як велике значення має римське виховання для розвою католицької Церкви на наших землях. Від року 1847 число наших питомців в грецькій колегії так збільшилося, що назву “коллегіо-греко” змінено на “греко-рутено”.

Викладів св. богословія слухали студенти колегії в ХVІІ і ХVІІІ віці на університеті ОО. Єзуїтів т. зв. “Коллегіо Романо”. В ХІХ віці перейшли на університет Конгрегації Пропаганди, котрий заложив 1622 року Папа Григорій ХV в цілі розширення св. католицької Церкви.

Під проводом ОО. Єзуїтів виховувалися наші студенти аж до 1897 р. під опікою Матері Божої, під Котрої особливий покров віддалися, вступаючи в члени Марійської Конгрегації, заснованої в колегії ще 2. ІІ. 1592 р.

В тім році Папа Лев ХІІІ розпорядком з дня 18 грудня оснував для українців осібну колегію, призначаючи на цю ціль церкву св. мученика Сергія і Вакха, котра належала колись до українських ОО. Василян враз з прилягаючим до неї двоповерховим домом. Провід над колегією віддав в руки ОО. Єзуїтів. В колегії призначених для студентів місць було 16; з того 10 платив австрійський уряд (на місце замкненого в тім часі віденського “Барбареум”), а 6 місць платила Конгрегація Пропаганди.

В шкільнім році 1904/1905 перейшов провід колегії в руки галицьких ОО. Василян. Від того часу крім студентів мешкають в колегії Василяни-богослови, котрі слухають викладів в школі ОО. Єзуїтів зв. “Грегорианум”.

Світова заверюха не пощадила також римської колегії. Італійсько-австрійська війна перервала на якийсь час спокійне в ній життя. Безпосередньо перед виповідженням війни 9 травня 1915 р. мусіли мешканці колегії як австрійські піддані опустити Італію та виїхати до Австрії, де на австрійських університетах покінчили свої студії.

Від того часу аж до жовтня 1921 р. перемешкували в колегії різні латинські монаші згромадження.

В березні 1921 р. бл. п. Папа Венедикт ХV віддав будинок колегії в руки його власників — українців, а на виховання студентів призначив нерухомий капітал у висоті мільйона італійських лір.

В шкільнім році 1921/22 поплило життя в колегії давнім передвоєнним руслом. Провід обяли знову ОО. Василяни. Стан колегії в послідніх двох роках це є 1921/22 і 1922/23 є такий:
1921/22.

Двох ОО. Настоятелів, 17 студентів; з того 12 з Галичини, 2 з Крижевацької єпархії (Югославія), 2 з Ужгороду (Чех.-Слов.) і 1 з Придніпрянської України, 7 Василян-богословів і 2-ох братів ЧСВВ. 1922/23.

Двох ОО. Настоятелів, 9 студентів; з тих 5 з Галичини, 2-ох з Крижевацької єпархії, 1 з Ужгороду і 1 з Придніпрянської України, 7 Василян-богословів і 2-ох братів ЧСВВ.

Студії в Римі тривають шість літ; з них два роки призначені на філософію, а чотири на теологію. Студенти колегії слухають викладів у школі Пропаганди.

Рим, 1 березня 1923 р.

В. М.

УКРАЇНСЬКИЙ МІСІЙНИЙ ІНСТИТУТ ПРИ ГР.-КАТ. ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ В ОЛОМУНЦІ

В шкільнім році 1922/23 було в Інституті 8 богословів зі Львова, 2 богослови з Крижевацької дієцезії з Югославії, 2 богослови з Прикарпаської України, 2 православних мирян з Росії, 1 конвертит богослов з Харкова, українець. Разом: 12 богословів гр.-кат. обряду, 1 богослов римо.-кат. обряду конвертит, 2 мирян православних з Росії.

Науку побирали всі на богословським факультеті разом з чехами і німцями. Крім обов'язкових предметів студіювали Кирило-Методіївське питанн і порівнюючі релігії в старинних семітів: жидів, арабів, вавилонців, сирійців, хананейців, єгиптян. Всі богослови з Львівської дієцезії і Крижевацької належать як дійсні члени Чеського Товариства "Літературна Єднота" т. є. Наукове Товариство, яке ділиться на поодинокі кружки, як апологічний, харитативний і т. д. Крім цього 1 богослов з Львівської дієцезії і 1 з Крижевацької належать як дійсні члени до Марійського Товариства, яке дуже гарно розвивається і можна сказати заслуговує на одно з перших місць між духовними товариствами, що найбільше заслужились в боротьбі з чесько-словенською народною церквою (сектою), в якій наступив великий розлам.

С. Зубрицький

КАРТИНА З ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ ВІД Р. 1914 ДО 1923

Під час ферій 1914 р. вибухла світова війна. Російські армії скоро залили повинню Галичину. Семінарія перестала функціонувати, Митрополита — нашого Доброго Пастиря вивезено у Росію. Щойно коли після офензиви 1915 року пересунулась боева лінія на схід від Львова, семінарію відновлено, почалась наука, але давнє життя вже не вернулось. Австрійські війська зайняли будинок Семінарії під воєнну лічницю і ніякі заходи не могли спонукати військо до звільнення будинку. Свобідних мабуть було тільки декілька кімнат, а богослови мешкали при вулиці Хшановської, а в 1917 р. ще й у забудованнях Катедри. В 1917 році вдалося Преосв. Еп. Боцянові заледви частину будинку Семінарії звільнити від реквізиції.

Згадані анормальні відносини мали той наслідок, що все духовне життя львівських богословів мүсіло майже виключно обмежитись на чисто научній, фаховій праці.

Ті ж відносини вплинули також від'ємно і на "Читальню українських богословів ім. Маркіяна Шашкевича", яка була перед війною центром усьої семінарицької молоді, в якому цвіло буйно і приносило багаті плоди духове й товариське життя львівських богословів. І тепер не завмерло воно цілком, а проявлялось час до часу уладжуваними рефератами та святочними концертами, яких гарну традицію щиро, по своїм силам, зберігав усе семінарицький хор.

З таким концертом в честь вивезеного в глибину Росії Дорогого Архипастиря виступили богослови в листопаді 1915 р., в залі "Народного Дому". "Українське Слово" з 8. XII. 1915, ось як кінчить похвальну рецензію: — "Зі співом "Ще не вмерла Україна" розходилася публіка домів, дякуючи в душі студентам за гарно пережитий вечір. — На стіні виднів величавий портрет Владики, що глядів на зібраних і, — здавалось — устами молодого студента говорив: "Спокійний будь, народе мій! У великій ідеї, за яку приходиться мені страдати, находжу розраду і скріплення, а довгі дні моєї неволі осолоджує мені віра в Твою кращу будучність". — Концерт уладжений в честь Владики у грудні 1916 р. зве преса "артистичним пиром". — Важко було відновляти чи продавати далі давню читальню за час від червня 1914 р. до травня 1916. Виділ читальні мав змогу відбути заледве 4 засідання. До бібліотеки читальняної не можна було дістатись через те, що військо займало те крило будинку, в якому містилася бібліотека. Всета-

ки слід занотувати хоч який прояв як кілька відчитів на актуальні теми, що мали місце в 1916 та 1917 рр.

Літом 1917 р. стала звільнена згідно московської окупації і дальша часть Східньої Галичини і багато молоді з тих теренів прийнято до Духовної Семінарії. Молодь намагалася працювати як давніше, та всьому на перешкоді стояв брак поміщення на сходи. Навіть в рефектарі підчас рекреації не можна було уладити сходин, бо в тім часі їла там обід і вечерю друга частина студентів, що мешкали в будинку Семінарії при вул. Коперника.

Велика російська революція, фактичне будівання української держави над Дніпром, а вкінці заключення берестейського договору (9 лютого 1917 р.) розбудили широкі надії — отворили нові чудові перспективи. Перед богословською молоддю стануло в цілій повазі нове завдання: підготовка для великої, святої ідеї З'єднання Українського народу в одній святій Церкві. Яким огнем горіли серця, з яким дрожанням серця стежили ми за промінними блисками сходячого Сонця України, що вставало на руїнах царської імперії! Доля так мило усміхалась! — Прийшли події перших днів листопада — будинок Семінарії став тереном завзятої боротьби — наука перервалась — богословів покликано в ряди національної армії — на довгі два роки завмерло життя в Семінарії, де хазяйнувати стало чуже військо переможців.

Після весни надій прийшла люта зима народного лихоліття. Українська армія, серед якої були й ми — богослови — застелила кістками степи України, багатьом питомцям не судилось вже вернутись до подірваних кулями мурів Семінарії...

У 1920 р. поручено виховання студентів ОО. Василянам. — Важкої незавидної праці піднявся новий ректор Духовної Семінарії о. д-р Т. Галушинський ЧСВВ. Будинок був зайнятий польським військом. По довгих стараннях добився вкінці о. д-р Галушинський звільнення частини будинку з під реквізиції. (Шойно у квітні 1923 опустило військо більшу частину будинку). Військо зруйнувало будинок до неімовірности. Треба було добувати гроша на поправу мурів, реставрування понищених печей, вікон, дверей, електричної інсталяції і т. далі, щоб хоч частину кімнат привести до стану можливого для замешкання. Боліло серце, коли дивитись треба було на вандальське знищення. Не пощаджено й семінарійської каплиці. Інвентар знищено, розкрадено по части; те що врятувалось завдячити треба о. д-р Галушинському. Велика частина будинку нині вже пригожа для вжитку. Провидіння Боже дає змогу Семінарії розвиватись щораз краще, хоч як важкі є матеріальні обставини. (Держава не дає на удержання Семінарії; воно спочиває на дієцезії).

В Семінарії виховується нині вже звиж 140 питомців. Конечністю часу, пекучою його потребою є виховати у Семінарії зараз дос-

тойних, ревних, для добра Церкви готових на все священників. Богослови львівської Семінарії свідомі тих сподівань, які поклала на них Церква і безчасний Нарід, гаряче бажають, щоб Семінарія, яка виховала Маркіяна і стільки світлих священників і добрих синів народу, дала зараз народові апостолів, яких він так потребує!

Коли згадаєш свято-андріївські традиційні вечорі, концерти, які улажували богослови в 1921 і 1922 рр., мимохіть приходять на гадку ті свята в честь Архипарстиря, що відбувались у 1915 і 1916 рр. — без Нього... Так і тепер під час таких хвиль приходилося нам тільки тужною гадкою линути до стіп Його... Знову Владики не було між нами рік, другий і третій... Богословські концерти останніх двох років в честь Найдорожчого Архидіакона — були висловом сердечних почувань, синівської любові для Того, що горював у неволі, скитався у вигнання на чужині, аби лиш нарід не був гнаний з рідних хат, аби зажив вже у вічно краденій в нього волі — і довго тямити їх будемо.

Радістю нашою є!): “Марійське Т-во Богословів” давнє “Дзядзьове”²⁾ “Братство Введення Пр. Богородиці в храм”, яке гуртує в собі всіх богословів Семінарії. Цього року відбулось урочисте прийняття у Т-во нових членів, що мало місце у відновленій каплиці. Ми гаряче бажали зложити приречення вірної служби Марії у прияві до теперішнього голови Т-ва, старенького його основателя і добродія о. прелата Дольницького, але старість не дозволила йому прибути до Семінарії. Зате студенти з о. Ректором відвідали опісля о. прелата в його мешканню, де висказали прив’язання і пошану колишньому духовникові й фундаторові братської каплиці в Семінарії.

Святочним днем був в нас цього року день посвячення відновленої каплиці в честь св. Йосафата. За престолом каплиці пишається ікона св. Йосафата, якого 300-літні роковини мученичої смерті цього року урочисто святкуємо. “Марійське Т-во Богословів” на загальних зборах членів рішило видати з нагоди 300-літньої смерті Священномученика “Альманах”. — Підготовча робота пішла скорим темпом і мимо невідрадних матеріяльних обставин з Божою поміччю Альманах оце й вийшов з друку.

Одну велику справу кладе ще о. Ректор Т. Галушчинський богословам на серце, а це: видання перекладом на українську мову хоча деяких творів св. Отців. В тому напрямі працював в р. 1922/23 малий біблійний семінар, в якому брало участь десять богословів під проводом о. Ректора.

1) Хор львівських богословів своїй витривалій праці завдячує загальне признання, яким заслужено тішитись.

2) Висловом щирих, дитячих почувань усіх студентів до дорогого усім о. Прелата Дольницького, заснователя “Братства”, було ім’я “Дзядзьов”.

В березні ц. р. гостив в семінарії Апостольський Візитатор, о. Дженоккі. В святочно прибраній залі вітали Достойного Гостя латинськими промовами о. Ректор та один із студентів. Апост. Візитатор в довгій привітній бесіді, яку назвав: “бесідою, яку ведеться серед приятелів”, говорив багато про завдання священства, про дороги до достойного приготування; нав'язуючи до Крови св. священномученика Йосафата, пролітої за святе З'єднання, говорив про велике покликання наше в ділі розширення католицької Церкви.

Дав би Господь, щоб так радісних днів як оцей день гостини о. Дженоккі більше було в житті нашої Семінарії!

Василь Ленцик

ТОВАРИСТВО АБСОЛЬВЕНТІВ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ ІМ. МИТРОПОЛИТА АНДРІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Особливі обставини життя Українського Народу та його Церкви між двома світовими війнами на терені Галичини витворили особливу класу, якщо так можна назвати, чи групу людей, що одержала високу теологічну освіту в Богословській Академії у Львові.

Коротка історія постання тої групи людей виглядає ось так. Після Першої світової війни польська окупаційна влада позбавила Українську Греко-католицьку Церкву на Львівському університеті всіх прав, які наша Церква мала за Австрії, а саме — богословський факультет Львівського університету мав по половині професорів українців і поляків, і студенти українці, кандидати духовного стану, приходили з Духовної Семінарії на виклади на університет і деякі предмети могли слухати в українській мові (пасторальна, обряди), а інших слухали в латинській мові.

Після війни Польща ті всі привілеї нашої Церкви скасувала, а професорів, що відмовилися скласти присягу на вірність Польщі, звільнено з праці та позбавлено навіть емеритури, яка їм належалася з огляду на літа служби за Австрії (напр. о. д-р Тит Мишковський).

Після такого ставлення польського уряду до нашої Церкви та її прав на Львівському Університеті, Митрополит Андрій Шептицький рішив відкрити в мурах Духовної Семінарії богословський факультет. В році 1928 цей факультет переіменовано в Богословську Академію з двома факультетами — філософічним і теологічним. Академія була зорганізована на зразках західніх католицьких університетів. Керму й цілу організацію Академії митр. Кир Андрій доручив молодому, енергійному, вченому богослову о. д-рові Йосифові Сліпому.

На студії в Богословській Академії рік-річно зголошувалось чимраз більше число кандидатів, не зважаючи на те, що виглядів на свячення, бодай зараз після закінчення студій, не було. Причини масових зголошень на теологічні студії в Богословській Академії були різні. Першою причиною була глибоко вкорінена традиція в українському народі, серед якого був пієтизм до духовного стану. Священик для нашого народу був дійсно отцем духовним і разом зі своєю дружиною (їмосцею) був немов невід'ємною частиною кожної нашої громади. Довга вікова недоля нашого народу, де священик став для нашого селянина всім — духовником, дорадником і оборонцем у всіх майже справах, склалась на те, що священик був незаперечним провідником кожної громади. Ясно, отже, що того роду позиції в народі бажала собі кожна родина для свого сина, кожна родина хотіла мати серед своїх членів священика. При тому давня священича традиція була теж сильно вкорінена в священичих родинях. Майже як правило, бодай один із синів, як їх було більше, йшов на теологію, щоб стати, як і батько, священиком.

Треба згадати теж до деякої міри матеріальні обставини. За польської окупації не всі наші абсолюенти гімназії могли дістатись на кожний факультет, на якому вони хотіли б студіювати. Відомий був “нумерус клявзус” на медичному факультеті, на політехніці й фармацевції. Правда, існувала можливість виїзду за границю на ті факультети, але тут якраз матеріальна сторінка стояла на перешкоді, бо не кожний священик чи навіть заможний селянин міг так легко післати сина на студії до Австрії, Німеччини, Франції, Італії чи інших країн. Богословські студії, які у великій мірі фінансово підтримував Митр. Кир Андрій, були щодо цього багато легші. Це, отже, була одна з причин, хоча не рішальна, що таке велике число кандидатів голосилось на богословські студії.

І тут треба ще з великою вдячністю для Великого Митрополита Кир Андрія підкреслити факт, що той Великий Святець розумів, що велике число кандидатів духовного стану буде колись народові потрібне без огляду на те, чи всі вони доступлять св. Тайни Священства, чи ні. Наша Церква і нарід цілими віками терпіли на брак інтелігенції з сякою такою богословською освітою. Тому тепер була добра нагода і Митрополит Андрій казав приймати до Духовної Семінарії багато більше кандидатів, як того вимагало нормальне запотребування Його архієпархії.

Справа вироблення покликання — це річ складна. Не раз приходять до Семінарії кандидат на священика, що сам не знає, чи буде добрим священиком, чи ні. В часі студій, під проводом добрих настоятелів, він може те покликання в собі виробити і стати найкращим священиком. Часом він може прийти до переконання, що священичий стан йому не під силу, але зате він може стати дуже добрим

світським членом містичного Тіла Христа, св. Церкви, і теж виконувати дуже корисну працю для Церкви й Народу. Без сумніву, далекозорий геній Митрополита Кир Андрія тут цілковито виправдався. Багато з тих, які покінчили студії з огляду на різні обставини, не стали священиками, але зате вони пішли корисно працювати для громади, використовуючи дуже добре те богословське знання, що його набули в час перебування в Богословській Академії у Львові.

Надпродукція, що так скажу, кандидатів на священиків не стала злишньою. В часі народного лихоліття, коли не стало священиків, не один богослов-абсолювент, зголошувався і ставав до праці в Христовому винограднику. Це було за німецької окупації та більшовицької окупації (і, правдоподібно, так є і тепер), так само це мало місце на нових місцях поселення. Деякі владики скористали з нагоди на нових місцях поселення і нині мають ревних священиків.

Щоб належно підготувати того роду кадри, що мали б якийсь час, чи евентуально ціле життя, працювати як миряни з богословською освітою, отже, виконувати т. зв. світський апостолят, Богословська Академія у Львові достосувала теж відповідно і свою програму навчання. Передусім запроваджено цілий ряд викладів, які давали всесторонню освіту і то до тої міри, що після закінчення Богословської Академії, дуже часто без додаткової освіти, вони могли включитись у громадське життя як повновартісні одиниці, дуже часто перевищуючи своїх товаришів, вишколених у світських високих школах, в ефективності своєї праці. Попри стисло богословські предмети були обов'язкові на Богословській Академії такі предмети як історія України, археологія, історія мистецтва, музейництво, історія музики, слов'янська філологія тощо. Було в пляні створити нову катедру історії української літератури (кандидатом на професора був Михайло Возняк).

Попри це зорганізовано окремі курси, які давали практичне знання, напр., курси книговедіння, курси бджільництва. Студентів заохочувано придбати собі ще й інші практичні фахи, які могли б стати їм придатними, коли можливості прожитку із священства будуть мінімальні або й цілком неможливі, як це дійсно сталось із приходом другої більшовицької окупації, коли священики після брутальної ліквідації нашої Церкви мусіли перейти на душпастирювання в катакомбах, а жити із заробітків іншого звання.

Передбачування критичного матеріяльного становища священика було причиною того, що Митр. Андрій у 1935 році видав зарядження, щоб кандидати на жонатих священиків старалися придбати другий фах чи, евентуально, забезпечити своє матеріяльне становище майном подруги. Це останнє зарядження показалось непрактичним, тому його не виконувано. Все ж таки кандидатів заохочувано набути побічний фах, що, як я згадав, показалось конечною життєвою потребою, коли прийшла жорстока більшовицька дійсність.

Наведені факти вказують, чому серед нашої спільноти в Галичині постала ще одна інтелігентна верства, а саме: абсолювенти Богословської Академії. Це явище давніше було незнане, а навіть подекуди незрозуміле, особливо, коли чимало богословів опинилось на вигнанні. Тоді, напр., деякі наші владики за океаном з деяким недовір'ям ставились до них. Правда, з часом те упередження уступило, хоч не всі владики використали ту добру нагоду приєднати до праці у своїй церкві, як слугителів престолоа, часом дуже вартісних кандидатів.

Очевидно, що цю нову клясу людей знали досконало наші ієрархи в Галичині, а передусім наш незабутній Митрополит Кир Андрій та Ректор Семінарії та Богословської Академії у Львові, теперішній наш Верховний Архиепископ, Блаженніший Кардинал Кир Йосиф Сліпий.

Вже перед Другою світовою війною та в час першої окупації більшовиків і німецької окупації цей молодий інтелігентний елемент був використаний в праці для Церкви.

В році 1937 появилася перша відозва Організаційного Комітету Абсолювентів Богословської Академії, в якій говорилось про потребу організуватися, щоб протиставитись загрозливим явищам поширення комунізму, безбожництва, радикалізму і сектантства, які загрожували національній єдності нашого Народу. Комітет закликав далі до кольпортажі доброї преси і книжки. Названий Комітет у своєму заклику проголосив такі точки майбутньої праці:

1. Увійти у зв'язки з усіма абсолювентами гр. кат. Богословської Академії.
2. Під час різдвяних ферій уладити триденні реколекції.
3. Організувати працю в християнсько-католицьких товариствах.
4. Після того відбутти організаційні наради, яких ціллю буде: створити технічний апарат для зорганізування нашої праці в християнсько-католицьких товариствах та для кольпортажу доброї преси ("Мета" з дня 28 листопада 1937 р.). В "Меті" з 19 грудня 1937 р. появилось оголошення в справі реколекцій і курсу, а саме: реколекції відбудуться в днях 25-27 грудня, а відтак курс від 28-30 грудня 1937 р. в Духовній Семінарії у Львові.

Вже наступного року "Мета" з дня 7 січня 1938 р. повідомила, що такий З'їзд відбувся і в ньому взяло участь 56 абсолювентів. Цей З'їзд відбувся за благословенням Митрополита Кир Андрія і підтримкою о. ректора д-ра Йосифа Сліпого. Реколекції давав Протоігумен о. Й. Де Вохт, ЧНІ. Після реколекцій Митрополит Кир Андрій запросив усіх абсолювентів до себе і виголосив до них незабутню промову. Своїми словами Ексцеленція Митрополит вплив у серця абсолювентів порив до праці для добра Церкви і Нації. Після реколекцій Український Католицький Союз уладив триденний курс католицьких працівників. Викладачами на тому курсі були: проф. В. Кұзьмович, проф. М. Чубатий, о. В. Дурбак, о. дек. Осташевський, ред. В. Глібовицький,

д-р М. Гнатишак, ред. М. Добрянський, І. Мочульський, мгр. П. Ісаїв, о. д-р А. Їшак і о. О. Буць.

Абсольвенти Богословської Академії були часто найближчими співробітниками й самого Митрополита Кир Андрія і о. Ректора Сліпого та місцевих священиків. І так, нпр., в митрополичій палаті працював у бібліотеці абс. теол. Андрій Турчин, який порядкував митрополичий архів та помагав збирати матеріяли до великої монографії про митр. Йосифа В. Рутського, яку писав Митр. Андрій, підготовляючи матеріяли для започаткування беатифікаційного процесу того великого митрополита. В бібліотеці Б. А. були зайняті: Будзан, Семенген, К. Филипович, М. Колянківський. В часі німецької окупації були зайняті в Богословській Академії чи Духовній Семінарії такі абсольвенти: д-р Євген Кравчук, мгр. Б. Казимира, Р. Пирожинський, В. Ленцик. Багато абсольвентів працювало на різних постах, які були корисними для Церкви і спільноти.

Це була, отже, нова кляса людей з високою богословською освітою, яка через додаткову освіту чи особисті здібності та сприт, дуже скоро включилась у суспільне життя та виконувала корисну роботу для цієї громади в ім'я любови ближнього та в ім'я засад, що їх глибоко засвоїла собі в час п'ятилітнього перебування в Духовній Семінарії.

Загальне число абсольвентів Б. А., коли взяти до уваги останній рік нормального її існування, тобто 1939, було приблизно 200 осіб. Беручи нормальний хід подій, існуючий в той час у Галичині, тих абсольвентів вистачило б на яких 5-6 літ, щоб задоволити потреби архієпархії. З вибухом Другої світової війни цей інтелігентний елемент був розкинений дослівно по цілому світі. Чимало з тих абсольвентів впало жертвою жорстокого окупанта. Вже в часі першої окупації були замордовані такі абсольвенти Б. А.: Євген Міщій, талановитий і надійний поет, Микола Квасниця, Іван Пеца (знаменитий знавець майже всіх модерних мов), Гриць Ганчар. В лютому 1942 р. згинув у Бабиному Ярі талановитий журналіст, член редакції "Українського Слова" в Києві, Петро Олійник, як жертва гітлерівського режиму та Іван Рогач, кол. секретар Президента о. А. Волошина. Доля багатьох досьгодні нам незнана.

Другий прихід більшовиків спричинив знову великий і с х о д нашого народу на Захід, в тому теж і великого числа абсольвентів Б.А.

Абсольвенти Богословської Академії на еміграції

Опинившись на еміграції серед чужого довкілля, деякі абсольвенти старались доповнити свою освіту, щоб пристосуватись до нових обставин, не покинувши однак думки в слухний час стати на службу Господеві, як священики. Деякі поглиблювали своє знання в богослов-

ських науках, записуючись на відповідні факультети в найближчих університетах. Назустріч тим абсолювентам, або студентам богословії, ішов Апостольський Візитатор на Німеччину о. д-р Петро Вергун, який виводив стипендії для охочих продовжувати богословські студії в Празі, Падерборні та Мюнстері.

Особливо прихильним для наших студентів богословії був архієпископ Падерборну Єгер (тепер кардинал), товариш студій нашого Верховного Архієпископа, Блаженнішого Кардинала Кир Йосифа, з яким разом одержав у 1965 р. кардинальське відзначення. Він радо приймав кожного, хто до нього в імені нашого Митрополита Кир Андрія чи Архієпископа Кир Йосифа зголосився. Німецька влада, назагал, робила великі труднощі студентам богословії тому, що богословські студії в гітлерівській Німеччині уважались не "крігсвіхтіге", тобто не важні для провадження війни. Прихильним для наших студентів був теж архієпископ Відня кардинал Інніцер та кардинал Фавльгабер із Мюнхену. Ректор німецької семінарії в Празі о. д-р Кіндерман (пізніше єпископ у Німеччині) теж робив усі можливі заходи для того, щоб наші богослови могли студіювати в Празі.

Всетаки не всі мали змогу продовжувати свої богословські студії, а віддаль від закінчення студій в Духовній Семінарії у Львові чимраз більше зростала; теж небезпека, що ті добрі, висококваліфіковані кандидати духовного стану можуть зчасом, включившись у світське життя, цілковито затратити своє покликання. Треба було отже щось свідомо робити, щоб ті покликання втримати живими, щоб ті кандидати духовного стану могли перетривати ту прогалину від студій до евентуального покликання їх до священничого стану. І тут якраз винувала потреба окремої організації, яка якимсь чином змогла б тих абсолювентів зберегти на шляху до священства. Це й було причиною й головним мотивом заснування окремого товариства Студентів і Абсолювентів Богословської Академії. Ініціатором того товариства був Василь Ленчик, абсолювент Богословської Академії з року 1939. Він під кінець 1945 р. зладив окрему відозву до: "Студентів і Абсолювентів Богословії на чужині", яка була розіслана на всі відомі адреси. Текст цієї першої відозви долучую при кінці цієї статті, як також інші документи, що відносяться до організації Т-ва Абсолювентів Богословської Академії.

До Товариства були запрошені не тільки абсолювенти Б. А., але й теж випускники чи студенти інших Духовних Семінарій, а саме перемиської, станиславівської і наших епархій із Закарпаття.

З Перемиської і Станиславівської епархій було небагато абсолювентів, тому, що там обов'язував целібат, і кожний, хто кінчив студії, приймав зараз свячення. Однак були такі, що не докінчили студій навіть будучи вже дияконами, чи такі, що відступили від свячень, бо вагались приймати св. Тайну священства в безженному стані.

Василь Ленцик разом із старшим товаришем, абсолювентом Богословії, ред. Василем Глібовицьким виготовив статут Т-ва, в якому були накреслені завдання Т-ва. (Гл. — текст статуту при кінці). На Покровителя Товариства вибрано нашого незабутнього Митрополита Кир Андрія Шептицького, того доброго й люблячого Батька, який не зважаючи на свою недугу, ще в 1939 р. давав своїм питомцям десятиденні реколекції в мурах Духовної Семінарії. Це були незабутні реколекції, бо вони йшли з глибини душі Святця і потрясли кожного слухача до глибини серця. В часі тих реколекцій Митрополит Кир Андрій своїм віщим духом передбачував тяжкі часи, які наближались, для нашої Церкви, і на ту важку путь він приготував своїх вихованків.

Ціллю Товариства, як сказано в статуті, є згуртувати студентів і абсолювентів Богословії, що перебувають поза рідним краєм, та допомогти їм виконати наступні завдання: 1) особисте освячення, 2) поширення богословського знання і загальної освіти, 3) моральна й матеріальна допомога в студіях, 4) правна та соціальна опіка.

Четвертий параграф статуту говорить про засоби до досягнення цілі, а між ними є такі: 1) влаштування духовних вправ і спільних богослужень, 2) влаштування курсів, 3) влаштування конференцій та з'їздів, 4) допомога літературою і пресою, 5) служити порадами та інформаціями, 6) давати змогу студіювати, 7) заступати інтереси членів та уділювати їм допомогу.

П'ята точка статуту каже, що Товариство діє під патронатом церковної влади, яка назначує постійного духовника — опікуна для Т-ва, що виконує загальний нагляд та дає духовний провід Товариству.

Проект статуту носить дату й місце його оформлення, тобто місце осідку ініціатора, Василя Ленцика, Авгсбург, 1945-46. Це було зумовлене ще пливким тоді станом нашої організації. Так подумане Товариство знайшло передусім одобрення у тодішнього Апостольського Візитатора Впр. о. Николая Вояковського. Провід Т-ва доніс теж про своє заснування єдиному в Європі нашому Архиєреєві Впреосв. Кир Іванові Бучкові в Римі. Владика Кир Іван прийняв з радістю вістку про створення такого товариства та передав від нього привіт та інформацію про наше Товариство Секретареві Східної Конгрегації Й. Е. кардиналові Е. Тіссеранові.

Розіслані статуту та перший заклик знайшли дуже прихильний відгомін серед студентів та абсолювентів Богословської Академії. Після виміни думок між поодинокими товаришами, ініціатор Т-ва скликав у порозумінні з Апостольським Візитатором о. Николаєм Вояковським перший З'їзд Абсолювентів у приміщенні Апостольської Візитатури в Мюнхені-Пазінг, Німеччина.

Цей перший З'їзд відбувся в днях 17-18 грудня 1946 р. і в ньому взяли участь 34 абсолювенти, переважно з окупаційної американської зони. Не прибули товариші з Австрії та французької і англійської чон.

З'їзд почався молебнем до Матері Божої, який у каплиці Візитатури відправив о. Николай Вояковський у сослуженні колишніх професорів Богословської Академії. Молебен співали зворушливо самі абсолютенти.

Між професорами, що прибули на З'їзд, був о. митрат проф. д-р Василь Лаба, професор Нового Заповіту, патрології, германевтики та канонічного права. Отець митрат Лаба виконував в Духовній Семінарії теж функції віцектора в роках 1928-1932, а останньо перед Другою світовою війною був деканом теологічного факультету Б. А. На З'їзд прибув теж о. митрат Олександр Малиновський, останній віцектор Духовної Семінарії у Львові, який у роках 1941-1946 був Апостольським Адміністратором Лемківщини. З приходом комуністичної влади в Польщі й ліквідацією Апостольської Адміністрації та взагалі вивозом нашого населення з Лемківщини до Советів і на т. зв. Земе Одзискане, о. О. Малиновський передістався через Чехо-Словаччину до Німеччини, де виконував функції ректора Духовної Семінарії в Гіршбергу, Баварія, (а ректором студій був о. митрат Василь Лаба). Взяв теж участь у З'їзді о. д-р Богдан Липський, проф. моральної богословії на Богословській Академії. Між присутніми були теж о. Василь Мельник, відомий поет і письменник, в той час духовник УКАО "Обнова" в Мюнхені, та о. Михайло Левенець, наш товариш студій, тепер священник, колишній духовник (капелян) Української Дивізії, а в той час віцектор Духовної Семінарії в Гіршбергу.

Годі описати ті зворушливі привітання й зустрічі товаришів — учасників З'їзду, вихованків Духовної Семінарії і Богословської Академії у Львові. Треба собі лише уявити зустріч товаришів, що протягом кількох років перебували під одним дахом в мурах Духовної Семінарії, слухали разом викладів чи щовечірніх точок на розважання о. духовника і його вказівок, як поступати в духовному житті, які разом ходили на проходи два рази в тиждень, разом у час реколекцій забавлялись на подвір'ї — городі Духовної Семінарії, що простягався між вулицями Коперника і Сискстуською. Незабутні вечірні концерти в семінарійному городі, щонедільні конференції Отця Ректора, — оце все немов ожило перед нашими очима.

Оці всі учасники З'їзду, зв'язані спільними ідеалами нашого доброго священства Галицької Волости, після семилітньої розлуки тепер мали нагоду знову зустрітись. Не одному сльоза іскрилася в очах зі зворушення. Не один з тугою згадував добрі, можна сказати безжурні часи на Коперника 36, "де гешіхта кашу їсть", як це жартом колись говорилося. З жалем згадувано теж тих товаришів, що поклали своє молоде життя на жертівнику нації і Церкви: в більшовицьких катівнях — Міщій, Квасниця, Пеца; розстріляні німецьким гестапом — Петро Олійник, Іван Рогач; згинули від польської боївки — Ю. Бабій, М. Остап'як, о. Гр. Ганчар, о. Семків, о. Лемцьо, та багато інших, яких

доля нам незнана. Дійсно, можна сказати, що в той день першого нашого З'їзду — радість зі смутком обнялась.

Всі без виімку з тугою і болем серця згадували свого Ректора, в той же час Митрополита Кир Йосифа Сліпого та незабутнього Слугу Божого Митрополита Кир Андрія, який з таким батьківським серцем та любов'ю дбав про своїх питомців і, хоч дуже важко хворий, ще сам викладав аскетичну для п'ятого року студій чи, як було згадано, давав незабутні реколекції в днях 19-27 січня 1939 р. Спомини минулого, рефлексії над невідомим майбутнім та непевним сучасним робили нашу зустріч якоюсь особливо дорогою. З другої сторони — свідомість нинішньої ситуації нашої Церкви, яку ворог вже тоді почав насильно ліквідувати, і свіжі відомості про арешти наших владик, включно з Митрополитом Кир Йосифом та сотками і тисячами вірних і священників, казала нам тверезо застановитись над нашим наставленням до майбутнього, нашим званням світських — католиків чи, есентуально, духовних провідників нашого народу на вигнанні. Це якраз було причиною скликання того З'їзду та створення нашої, такої незвичайної досі, організації. І ми дійсно рішили, об'єднані разом в одній організації, взаємно себе підтримувати, допомагати один одному та просити наших владик у вільному світі взяти нас під свій омофор, щоб таким способом ми могли дійти до своєї цілі — служіння своїй Церкві і народові.

Перший З'їзд, після молебня, вислухав привітання від Апостольського Візитатора о. Николая Вояковського, а відтак від наших колишніх професорів — о. митрата д-ра Василя Лаби, о. Олександра Малиновського та о. д-ра Богдана Липського.

Ініціатор того зібрання, що був рівночасно обраний провідником зборів, відкрив З'їзд такими словами: "Високопреподобний і все-світліший Отче Візитаторе, дорогі наші Виховники і Професори, дорогі Друзі абсолюенти Богословії. Мені припала честь відкрити цей перший в історії нашої Церкви З'їзд такого поважного числа абсолюентів Богословії, що відбувається поза межами Батьківщини. Від імені всіх товаришів, отут зібраних, я сердечно вітаю на нашому З'їзді Впр. і Всесв. Апостольського Візитатора о. Николая Вояковського, дорогого нашого отця віце-ректора, Апостольського Адміністратора Лемківщини, Олександра Малиновського, дорогих наших професорів о. д-ра митрата Василя Лабу та о. д-ра Богдана Липського. Вітаю наших дорогих товаришів, старших і молодших, ереїв, що прибули на наш З'їзд. Від себе вітаю Вас усіх, дорогі Друзі, що не дивлячись на несприятливі обставини, прибули на цей З'їзд.

Прохаю всіх тут присутніх повстанням з місць та хвилиною мовчанкою вшанувати пам'ять померлого нашого Великого Митрополита Кир Андрія Шептицького, Преосв. Діонісія Наріяді, Преосв. Янка Шіпрака, замордованих ворогами нашої Церкви дорогих про-

фесорів о. д-ра Миколу Конрада і о. д-ра Андрія Їщака, померлих о. д-ра Тита Мишковського, о. кан. Юліана Дзеровича та інших наших владик, професорів і товаришів, що в час воєнного лихоліття залишили нас навіки.

На початку З'їзду вшануємо повстанням з місць тих, що нині йдуть дорогою ісповідників і мучеників за св. віру — Митрополита Кир Йосифа Сліпого, єпископів Кир Григорія Хомишина, Йосафата Коциловського, Никиту Будку, Миколая Чарнецького, Григорія Лакоту. Івана Лятишевського, владика Закарпаття Теодора Ромжу, Апостольського Візитатора о. Петра Вергуна та безчисленні ряди священників, наших товаришів-кандидатів на священників та мільйони вірних, що терплять за св. віру та національну справу.

Яке є завдання сьогоднішнього нашого З'їзду? Чи з'їхались ми тільки на те, щоби по довгих роках розлуки стрінутись і поговорити? Немає сумніву, що й це в сумній нашій дійсності скитальщини має своє значення. Але це ще не все, і не найважливіше. Нашим завданням буде здати собі справу з дійсності, яку тепер переживаємо, обміркувати наше положення, нарадитись і подумати над засобами, які дозволили б нам саме в цій тяжкій ситуації йти далі тим шляхом, який ми, вступаючи на богословські студії, собі намітили. Завтра у св. сповіді і причастю проситимемо Господа Бога, щоби благословив наші святі заміри й почини та дав нам силу витривати.

Нас на еміграції таке велике число, що просто було б непрощеним гріхом, якщо б ми не створили організованого ідейного об'єднаного тіла, що, свідоме своєї мети, вміло б заступати не лише свої особисті інтереси, але й загальну справу.

Думка про організацію нашого станового товариства зродилась у мене ще минулого року. Тоді вже можна було начислити до 30 абсолювентів, хоча наше життя було ще дуже пливке. Нині, коли життя сяк-так унормувалось і наша еміграція згуртувалась по таборах, ми бачимо, що число абсолювентів, що опинились на еміграції, переступило 85. Це число перевищує кількість питомців не одної духовної семінарії в нормальних часах. Така кількість людей, що живуть одним бажанням, не може йти одинцем. Ми мусимо творити організаційну цілість, хоч нас ділить нераз віддаль і кількох соток кілометрів.

Нам треба, отже, оформитись організаційно, щоб як організована цілість могли заступити свої інтереси. Багато з нас хоче йти далі тим шляхом, що його вони собі вибрали два, три чи п'ять років тому, тобто шляхом, що веде до св. Тайни священства, до праці в Христовому винограднику. Маючи це на увазі, я, за згодою Впр. і Всев. Апостольського Візитатора, взявся за організацію нашого Товариства Студентів і Абсолювентів Богословії ім. Митрополита Шептицького на чужині. Статут і відозва були опробовані Апостольським Візитатором

і розіслані товаришам на руки наших душпастирів, бо адрес поодиноких товаришів я не мав під рукою. Коли через Впр. і Всеч. Отців душпастирів ми одержали більше число адрес абсольтентів, за згодою й благословенням о. Апостольського Візитатора я рішив скликати оцей З'їзд, який повинен причинитись до організаційного об'єднання та духового сцілення нашої такої чисельної богословської діаспори.

Благаючи Всевишнього, щоб благословив наш почин, — уважаю оцей наш З'їзд відкритим”.

З черги ініціатор З'їзду Василь Ленцик виголосив ідеологічну доповідь, що була тісно пов'язана з 350-літнім ювілеєм Берестейської Унії, який саме того року святкувала ціла наша еміграція, бо в рідній Україні ворог, знищивши нашу Церкву, на такі ювілейні святкування не дозволив би.

Свою доповідь почав В. Ленцик цими словами: “Нинішній наш З'їзд відбувається якраз у цей місяць, за п'ять днів проміне 350 років, коли то наші пастирі 23 грудня 1595 р. повернулися до єдності у Вселенській Церкві, отже тої єдності, що її наша Церква мала, коли св. рівноапостольний наш князь Володимир Великий прийняв хрищення для себе і свого народу. І тому мій реферат буде мати за підставу короткий огляд і наświetлення тієї важкої події в житті нашого народу під оглядом церковним і національним. Ця історія з історії нашого минулого дає нам, кандидатам духовного стану, ідеологічну канву, на якій маємо снувати цілу нашу діяльність, до якої нас зобов'язує наше 5-літнє перебування в Духовній Семінарії”.

В дальшому В. Ленцик подав історичний перегляд подій, пов'язаний з укладом Берестейської Унії, та думки деяких визначних наших людей про ту подію, напр. найбільшого нашого державного мислителя В'ячеслава Липинського.

Відтак продовжав В. Ленцик такими словами: “Стан нашої Церкви, дорогі друзі, сьогодні сумний. Всі наші владика разом з митрополитом Кир Йосифом у кігтях більшовицького ката. Деякі з них уже засуджені. За одними вістками митр. Кир Йосиф мав би бути в Красноярському краю, де працює в текстильній фабриці, про інших не маємо вісток. Певне однак те, що не вмючи вирікатися своїх святих ідеалів, мусять зложити в жертву своє життя.

Наше священство примушене покидати свою віру та переходити на сталінське православ'є. Сотки священників попали в тюрми, інші вивезені в далекі тундри Сибіру й Казахстану. Скільки їх уже закатовано, світ покищо не знає.

Виглядає, що нашій Церкві прийшов кінець, що сили пекла взяли верх. Та воно лише так може видаватись, бо неспросліджені є стежки Божого Провидіння. Це, що вічне, не проминає, хоча в очах людських нераз так і здається. Не забуваймо, що Христос сказав: “Світ пройде і минеться, а слова Мої не минуться”. А Його слова про

св. Церкву були: "І на тій скалі збудую Церкву мою і ворота пекельні не переможуть її".

Наша Церква саме на тій твердій скелі збудована і тому за її долю нам нічого боятись. Це лише проба, і то дуже важка. Дуже можливо, що це остання хресна дорога нашої Церкви і народу, по якій прийде день світлого Воскресення. Ми віримо і все уповання наше на Тебе, Господи. Однак, це уповання не може обмежитись лише до легкодушного сподівання. Хто-як-хто, але ми, майбутні кандидати духовного стану, мусимо собі здати справу з цієї дійсности та зайняти до неї відповідне становище. Тут не йде лише про нашу греко-католицьку Церкву. Це боротьба на ширшу скалю, боротьба двох виразно розділених вже нині світів. З одного боку — ідеалістично-християнського, а з другого — матеріялістично-безбожницького світу. В тій боротьбі добра і зла, світу з Христом і світу проти Христа, ми мусимо зайняти нашу позицію. Безідейності, безбожництву та світоглядів розхристаності ми мусимо протиставити свій сильний християнський світогляд та глибокий релігійний містицизм.

На грані нової епохи, коли те все, чим досі світ жив, провалилося, коли всі облудні теорії голошені досі, що заповідали людству спасіння, пішли в пропасть, бо були побудовані на поволоці, простягненій над цією пропастью, людство стало перед загладою.

В людських душах родиться туга за новим порядком ідей, значить, туга за світоглядом. Про нього мріють, як про плян нового порядку речей у зовнішньому світі, і як про завдання нового життя. Ми переживаємо тепер часи шукання і вони заповідають нову епоху, що повинна бути творча, конструктивна. Немає сумніву, що це переважна хвилина. Наш будучий успіх або наш провал може і буде залежати від того, які засади стануть підвалинами нового світогляду, а вслід за тим нового життя. За тим новим світоглядом глядить нині весь український загаль, бо досі того упорядкованого світогляду він не мав.

Нам, абсолювентам богослов'ї, за тим світоглядом багато шукати не треба, його ми маємо від самого Спасителя, що полишив нам свою святую книгу життя і правди — св. Євангелію. Для нас передав його сам Творець вселенної ще на Синайській горі представникові вибраного народу Мойсеєві, проголошуючи декалог всьому людству. Ці святі, основні і непохитні, ніколи непроминаючі, вічні, як їх Творець, засади вложено в наші серця й уми впродовж 5-ти років перебування в Духовній Семінарії. За світоглядом, отже, шукати ми не потребуємо. Зате потрібна нам у цьому нашому, вже готовому світогляді, перш усього внутрішня чесність, чесність із самим собою.

Важним є, щоб засади, ідеї, які слухаємо, передумуємо й приймаємо за свої, були згідні з життям. Ідеї, що їх знаємо, а згідно з ними не живемо, лишаються лише шкільною мудрістю, а не самим життям, не силою, що діє на докільля і запліднює життя. Щоб дов-

кілля оздоровлювати, треба його переконувати, а щоб його переконати, треба самому до глибини в ті ідеї вірити та згідно з ними жити. А хто до того найбільше зобов'язаний, як не ті, що мають ті правди в ім'я Христа голосити?

Передумовою нашого світогляду, який повинен бути живим, має бути тверде переконання, готовість виявляти і боронити свої ідеї. Ідеї, що до них людина признається тільки потайки, це безплідний світогляд трусливих людей. Стати апостолами наших ідей — це наш святий обов'язок. Нашим гаслом має бути патос правди. Може ніхто в українському суспільстві не є більше певний, як ми, що за нами правда. Тому мусимо ту правду проповідувати без огляду на те, чи це комусь подобається, чи ні, без огляду, чи будемо збирати оплески, чи ні. Правда оплесків не потребує, вона сама для себе є винагородою”.

Ствердивши далі банкрутство комуністичної віри в людину та матерію, як і банкрутство гітлеризму, який допровадив свій нарід до ідолопоклонства самого себе і провалився в трагічному розчаруванні, В. Ленчик говорив далі: “Західний світ чимраз більше переконується, що тільки тоді можуть запанувати лад, порядок і братнє співжиття між народами, коли матеріяльне, державне життя буде кермуватися незмінними і вищими від людських, законами Бога, і коли віра в Бога і любов до Нього не дозволять людям знаходити всієї й одинокої цілі свого існування лише в матеріяльному, тілесному, земному. Світ переконується, що без вікового досвіду й розуму Церкви, яка кермується любов'ю до Бога і вірою в Божу поміч, не можна унормувати особистого, родинного й державного життя.

На наших очах бачимо, до чого дійшов світ, коли місце релігії, опертої на вірі в Бога і керованої досвідом і розумом церковної організації, зайняли різні неопоганські магічні вчення. Новітні дикуни-варвари в роді Розенбергів, Гітлерів, Сталінів, на місце релігійного містицизму й віри в Бога, що родить на землі любов до людей, посвяту, жертву і дисципліну, дали новітнє поганство, дикунство, варварство, включно до людодства, як це мало місце в нашій Україні в часі штучного голоду, що його у своїй диявольській злобі придумав Сталін і його кліка. Не маючи одного вищого і єдиного для всіх релігійного Божого закону, творці земного раю морально розкладаються самі. Матеріялістична віра мусить розлетітись, а по таким розвалі варварського світу завжди приходиться відродження релігії.

На цей час, який, сподіваємося, не за горами й не за лісами, ми, абсолюенти Богословії, мусимо бути як слід приготовані. На ту святу сівбу, що нас жде, ми мусимо себе належно підготувати. Нам треба мати свій ясний і скристалізований погляд і тверду, як граніт, віру в нашу святу Правду. Нам прийдеться лікувати наш нарід, що його втомлений дуже важкою хворобою організм був затруєваний через

десятки літ різними бакціями. Ми будемо мусіти брати участь у відбудові, не знаємо ще до якої міри, зруйнованої нашої Церкви.

Дай Боже, щоб ми, повернувши додому, застали між живими й здоровими талановитого організатора, без сумніву великого масштабу Митрополита Кир Йосифа, всіх ієрархів та наше духовенство. Це, однак, наше гаряче бажання, здійснення якого ми повинні просити в наших щоденних молитвах. Треба однак з тим числитися, що ряди можуть дуже прорідитися між нами тут, на еміграції, і між тими, що там залишились. Тому, коли котромусь із нас пощастить дочекати тієї щасливої хвилини, коли Господь покличе його до праці у своєму винограднику на рідній землі, той мусить відповісти тим всім вимогам, що на нього наложить час, наша Церква і Нарід.

А вони будуть не малі. На нас чекатиме праця душпастирсько-місіонерська по парохіях. Нас чекатиме праця по катехитурях середніх і народніх шкіл, чи праця на університетах. Нас чекатиме праця робітничих душпастирів, ділянка душпастирювання досі майже незнана в нашому церковному житті. Нас чекатиме праця академічних душпастирів, без сумніву один із найважливіших відтінків душпастирської праці, бо як будуть оформлені душі високоосвіченої верстви, таке буде майбутнє нашої Церкви і нашої держави, у проводі яких вони із природи мають стати. Нам прийдеться працювати за редакційними столиками, бо ж преса — це один із найважливіших засобів релігійно-душпастирської праці. Нам прийдеться працювати по шпиталях і, вкінці, може не одному прийдеться провадити справи єпархії, як референти по капітулах.

Кожна праця названих секторів, як знаємо, мала в нас багато до побожань, а деякі прямо нам цілком чужі, і тому час еміграції, якщо на це тільки дозволять обставини, кожному з нас слід використати, щоб, технічно висловлюючись, бути спецом у якійсь ділянці. Нагод до такої освіти в нас напевно не бракує і не бракуватиме, хоч може не в усіх ділянках. Між нами є вже такі, що працювали самі по фабриках і зуміли пізнати душу робітника та його потреби. Тільки шляхом наближення можа збагнути всі нюанси робітничої душі, і розуміючи її — вміти її відтак попровадити. Це нині, як знаємо, з деяким успіхом практикує французьке духовенство.

Не буду тут переходити всіх ділянок. Кожний з нас по своїй вподобі й спроможності може піти за такою спеціальністю, яка буде йому найкраще відповідати, і ніхто не заперечить, що вона дуже потрібна. Це був би один з ідеалів, які ми на практиці реалізували б.

Інший відтинок життя, що в майбутньому нашому званні матиме значення, — це наше відношення до політичних партій. Справа досить делікатної натури і не один скаже, що це приватна справа кожного зокрема. Воно частинно й правда. Ніхто не заперечить, що священник чи кандидат духовного стану має свої суспільно-політичні пе-

реконання. Треба одначе мати на увазі, щоб він не виступав з ними там, де не треба. В засаді кожний священик повинен, а я сказав би, мусить бути понад партіями. Він має бути душпастирем для всіх, — для бідних і багатих, для більше чи менше освічених, для членів усіх партій, що знаходяться в його душпастирстві. До всіх них має священик підходити з тою самою правдою, що спирається на любові ближнього і що випливає з науки Христової Євангелії. Релігія і Церква, що звичайно ідентифікуються з її представниками — духовенством, мусять бути від політики здалека і лише своїм позитивним впливом можуть оздоровлювати громадське життя. До релігії належать справи духовного і морального порядку.

Яку важну ролю в громадсько-політичному житті має Церква вже своїм питомим тягарем, про це й не приходиться багато дискутувати. Церква лише мусить знати своє місце і його обстоювати. Тільки на засаді взаємної пошани й толеранції та гармонії може бути користь Церкві і державі, отже, згідно з засадою Євангелія, — що кесареви — кесарю, а Боже — Богові.

Із сказаного виходить ясно, що партійний білет кандидатів на священика чи вже священикові, якої партії він не був би, не облегшить душпастирської праці, а тільки її утруднить, і користі українській справі чи Церкві не принесе.

Наше відношення до православних братів

Справа нашого відношення до братів православних — не абиякого значення. В тій справі ми повинні йти слідами нашого великого Вчителя, Митрополита Кир Андрія, який це питання найкраще з усіх нас знав, ним жив ціле своє трудяще і святе життя. Його засадою, як гарячого патріота та проповідника церковної єдності, була велика любов до наших православних братів, що впливала зі святих засад Христової Євангелії. Він проповідував взаємну любов, пошану і толеранцію до наших східних братів, як до членів одної і тої самої нації. Він радив уникати нерозумної сектантської заїлості, яка ще й нині, подекуди, покутує в нашому еміграційному житті.

Як нам, українцям-католикам, поступати, підказує найбільший церковний авторитет у тій справі, Христовий Намісник, папа Пій XI у своїй енцикліці в тій справі (з року 1923). Він каже: “поширювати цю єдність не так диспутами чи іншими заохотами, як передусім любов’ю до братів східних, згідно зі словами Апостола, одну маючи любов, однодушні, згідливі, нічого не діючи зі сварливості, але в покорі один одного вищим уважаючи від себе, не на своє кожний дивлячись, а на те, що є других”.

До об’єднання маємо змагати. Це наш святий ідеал, за яким треба тужити, за який ми повинні молитись.

У тій справі треба передусім пам'ятати, що ми сини того самого народу, і не попадати в скрайності. У нас часом трапляються такі випадки, коли люди, що виростили на східній культурі, через ненависть до своїх батьківських традицій, починають вдавати "западників", що в тих людей прибирає смішні форми. Бувають часом екстремісти, т. зв. "восточники", які не розуміючи Сходу і не знаючи, куди той "восточний" шлях веде, теж дуже часто себе осмішують.

Тільки природна, здорова гармонізація елементів Сходу і Заходу, які від соток літ в Україні схрещувалися, може Україні та її Церкві вийти на користь, і за тим промовляє теж історичний досвід.

Цих кілька думок, дорогі Друзі, при нагоді нинішнього нашого З'їзду, хай будуть нам поштовхом до дальшого роздумування над нашим особистим життям та майбутнім нашої Церкви й Народу. В тих днях горя, особистого й народного, мусимо об'єднатись і зорганізовано допомагати собі, морально й матеріально, та йти до раз наміченої мети.

На еміграції вже потворилось багато станових організацій. Ми ж майже на самому кінці, хоч ми духово може найбільш одностайні, а часом, як бачимо, не найменші.

При цьому не забуваймо, що на нас тяжить свого роду моральне зобов'язання, яке ми зтягнули під час п'ятирічного нашого перебування в Духовній Семінарії. Духовний корм, що ми його одержали в час наших студій, залишиться нашим талісманом, що його будемо нести і ним дорожити ціле наше життя. Навіть тоді, коли не один з нас посвятив би більше часу й життєвого труду іншому знанню, то все ж він буде нам найближчим, ми все знайдемо спільну мову. Це будуть ті, що повинні піти за голосом Великого Митрополита Кир Андрія і стати нерукоположеними проповідниками Христової Правди.

Всі ми дістали таланти, що за них треба здати звіт. Може нікому більше, як нам, треба було б взяти під увагу слова Івана Франка: "Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стоїть, що за долю мільйонів мусиш дати ти одвіт". Це мусимо мати на увазі в цей трагічний, але не безнадійний момент нашої історії. Хоча жорстокий ворог ще лютує на наших землях, ми віримо в пророчі слова Тараса Шевченка — Господь, поборовши першу силу, поборе й другу. Ми сьогодні майже без ніяких виглядів на поворот на рідну землю, але віримо, що нам прийдеться працювати таки на рідній ниві. Віримо, що та нива, скроплена рясно кров'ю національного й релігійного мучеництва, поблагословлена Всевишнім, зацвіте буйним цвітом релігійного і національного життя".

Всі абсолюенти відбули св. Сповідь і другого дня приступили спільно до св. Причастя. Після нарад і розмов про давні і теперішні

часи, вирішено створити таке Товариство та обрано першу управу в такому складі:

Василь Ленцик — голова,
Роман Березовський — заступник голови,
Василь Матвієйко — секретар,
Євген Данилюк — скарбник і бібліотекар,
Андрій Шекерик — організаційний референт.

Контрольна Комісія:

Ілля Городецький, Маркіян Стефанів і Володимир Пелех.

В моїх записках зберігся точний плян того першого З'їзду, бо оригінал був переданий новій Управі перед виїздом за океан, і він повинен би зберігатись ще в Актах Апостольського Візитатора Впрееосв. Архієпископа Кир Івана Бучка в Римі.

Цей перший плян (програма) З'їзду виглядав так:

17. XII. 1946 р.:

Год. 15:00 — Молебень.

" 16:45 — Відкриття З'їзду — В. Ленцик.

Ідеологічний реферат, який мав виголосити ред. Василь Глібовицький, але через недугу не був присутній на З'їзді, тому реферат виголосив В. Ленцик, якого текст частинно поданий.

Схвалення привітального письма до Святішого Отця папи Пія XII, який мав оформити Юрій Коритко.

18. XII. 1946 р.:

Год. 8:00 — Св. Сповідь.

" 9:00 — Врочиста Служба Божа, св. Причастя, а по Службі Божій панахида за душі покійних ієрархів, професорів і товаришів.

" 11:00 — Спільний обід в їдальні оо. Пассіоністів.

" 15:00 — Організаційний реферат — референти: Ленцик, Коритко. Дискусія, внесення й запити. Відчитання письма до Риму і закінчення З'їзду.

Тому, що З'їзд кінчився в навечер'я іменин Впр. о. Візитатора Николая Вояковського, всі присутні абсолюенти зложили йому побажання з цієї нагоди та подякували за уможливлення відбуття З'їзду.

Цей перший З'їзд був, безперечно, успішним. Всі товариші розїздились немов відроджені та скріплені на душі. Свідомість того, що нас стільки врятувалось, скріплювала в нас надію, що хоч непевні своєї майбутности, то Бог допоможе нам перейти важкі часи скитальщини.

Під кінець З'їзду схвалено резолюції такого змісту:

З'їзд Абсольтентів Богословської Академії, що відбувся в днях 17-18 грудня 1946 р. в приміщенні Апостольської Візитатури в Мюнхені, схвалив такі резолюції:

1. З'їзд протестує проти насильного псевдо-синоду у Львові і переведення українців католиків на сталінське православ'я.

2. Стоїмо твердо на становищі християнзму у формі Української Католицької Церкви і будемо йти слідами Великого Митрополита Кир Андрія.

3. Стоїмо далі на раз обраному шляху до священства та традицій нашої Церкви, загарантованих нам Апостольською Столицею при укладі Берестейської Унії.

4. Стоїмо на засаді свободи суспільно-політичних переконань кожного з нас зокрема, а у своєму покликанні стоїмо на засадах понадпартійности.

5. У відношенні до наших православних братів стоїмо на засадах братньої любови, проголошених нашим Великим Митрополитом Кир Андрієм.

Ці резолюції мали бути надруковані й переслані відтак товаришам на їхні адреси. Перед закінченням З'їзду рішено в міру можливости відбутися такий З'їзд за рік.

Товариші роз'їхались і провід Т-ва почав свою діяльність з того, що голова порозписував листи від Т-ва до наших Преосв. Владик за океаном, а передусім повідомив про наше заснування Апостольську Столицю, Східню Конгрегацію, та почав робити заходи в справі допомоги при виїзді на еміграцію з Німеччини, що було порушене в листах до наших заокеанських владик.

Важливим документом про діяльність Проводу Товариства Абсольтентів Богословської Академії є звіт, який був предложений товаришам на другому З'їзді в Гіршбергу, Баварія, в днях 27 і 28 грудня 1947 року.

Хоча в ньому будуть, може, деякі повторення, але для цілости може доцільно буде навести його повністю, щоб було видно, як виглядали наші справи з перспективи одного року. Звіт здавав голова Т-ва, тоді вже д-р філософії, Василь Ленцик.

“Товариство наше — говорив В. Ленцик, — постало перед роком за дозволом і благословенням Впр. і Всесв. Апостольського Візитатора о. Николая Вояковського. Статут опрацювали В. Ленцик і ред. В. Глібовицький і він був прийнятий першим загальним З'їздом Абсольтентів. Того роду товариство було проєктоване ще тоді, коли не було певним, чи буде існувати наша самостійна Духовна Семінарія, і тому було в пляні в члени Товариства втягнути теж усіх колишніх студентів богословії.

Під час З'їзду 17-18 грудня 1946 р. існувала вже наша Духовна Семінарія й тому членство студентів в тому товаристві відпало. Ними зайнявся ректорат Духовної Семінарії. Тим самим наше Товариство охопило лише абсолювентів богословії.

Ціль нашого Товариства визначена Статутом. Загально можна її висловити одним реченням “Абсолювентів Богословії, тобто кандидатів на священників, піддержати на шляху до св. Тайни Священства”. Це завдання, коли взяти до уваги наше невідрадне становище, не таке легке й просте. Обставини, серед яких нам приходиться жити, працювати, комунікуватись, зустрічатись, дають нам відразу відповідь на ті можливості й осяги нашої праці серед тієї дійсності.

Маючи це на увазі, так треба оцінювати минулий рік існування нашого Товариства. Оптиміст скаже, що успіх був повний, песиміст — що невеликий. Мені здається, що правда буде посередині, і, очевидно, при кращих обставинах, при більшому зацікавленні товаришів можна було б багато більше зробити.

Я подам перебіг праці нашої організації в хронологічному порядку, а відтак синтезу цієї праці та наші вигляди на майбутнє.

Наш З'їзд полишив по собі якнайкраще враження. Такі голоси було чути від учасників З'їзду, і то самих абсолювентів, як теж запрошених гостей. Передусім, як багато казало, варт було з'їхатись, щоб по довгих роках розлуки знову зустрітись та пригадати собі ті добрі, гарні часи дружнього семінарійного життя. Певно й це мало свою вартість, але попри це ми поставили собі ще достойніше завдання, а це об'єднатись і цупко з'єднаними йти до нашої святої мети. У тому всі були згідні.

З'їзд обрав провід, який мав провадити далі працю і заступати перед духовною владою інтереси товаришів. Завданням проводу було в першу чергу дати про себе знати нашій церковній владі, просити в неї опіки, передусім духовної, а в міру спроможности й матеріальної. Отже, вислано в першу чергу письма до св. Отця папи Пія XII, Конгрегації Східньої Церкви, Преосв. Кир Івана Бучка в Римі, до єпископів Америки — Преосв. Кир Константина Богачевського та до єпископа нашого в Канаді Преосв. Кир Василя Ладика. Цю справу, тобто повідомлення церковної влади про наше існування, я уважав за найважливішу, і тому ці письма вийшли найскоріше.

Відповіді на ці письма приходили в різних відступах часу. Найскоріше відповів Преосв. Кир Василь Ладика з Вінніпегу. Відтак прийшов лист від ЙЕ кардинала Тіссерана, який переслав його через Апост. Нунція Архиеп. Мінха до Апост. Візитатора о. М. Вояковського. Цей лист був опублікований у Віснику Апостольського Візитатора за липень 1947 р. Крім цього секретар Східньої Конгрегації архиеп. Арата спеціально згадував про дуже позитивний відгомін нашого письма в Римі в листі до Ап. Візитатора о. М. Вояковського. Не одержано тіль-

ки ніякої відповіді від американського владики Кир Константина ні на це письмо, ні на пересланий о. І. Стахом список абсолювентів на евентуальну допомогу матеріальну чи допомогу в еміграції до Америки. У своєму першому листі Преосв. Кир Іван Бучко писав, що заснування нашого Товариства — це один із ясних променів у теперішньому важкому положенні нашої Церкви.

Так представляється наш контакт із зовнішнім світом, особливо з церковними колами. Цей контакт був досить утруднений з огляду на не легку можливість комунікації, при цьому в дечому не виправдав себе наш секретар, якого функції мусів перебрати голова, а сам секретар мусів залишити ряди нашої організації.

Суттєвою точкою нашої діяльності були реколекції, які, при Божій допомозі, вдалось було нам зорганізувати в мурах Духовної Семінарії в Гіршбергу в днях 5-8 липня 1947 р. під проводом Всесв. о. д-ра Володимира Маланчука ЧНІ.

Порядок дня у час реколекцій в Гіршбергу 5-8 липня 1947 р. був такий:

Год. 21:15 — Молебень і вступна наука в суботу 5-го липня.

Неділя, 6 липня 1947 р.:

Год. 6:30 — Вставання.

" 7:00 — Молитви і розважання.

" 7:30 — Служба Божа.

" 8:15 — Снідання.

" 9:45 — Спільне духовне читання.

" 11:00 — Точки і розважання.

" 12:10 — Іспит совісти.

" 12:20 — Обід.

" 13:00 — Реколекція.

" 15:00 — Духовне читання (15 хвилин).

" 16:00 — Підвечірок.

" 16:30 — Точки і розважання.

" 18:30 — Вечеря.

" 20:30 — Молебень.

" 21:00 — Точки на розважання після молебня.

Порядок дня в понеділок 7-го липня був такий самий, як у неділю, з тим, що замість Литії прийшла св. Сповідь, а відтак Молебень і точки на розважання о год. 21:00.

Під час духовних вправ просили зберегти мовчанку, а світло гасили 20 хвилин після молитов.

Реколекції провадив Всесв. о. проф. д-р Володимир Маланчук, ЧНІ. Це точний порядок, який був проголошений у замку Гіршберг на таблиці оголошень для учасників реколекцій.

На жаль, у тих реколекціях не взяло участі стільки абсолювентів, як можна було надіятись. Трохи воно нещасливо зложилось, що

у тому самому часі відбувалось пластове Джемборі в Міттенвальді, і дехто, що був пов'язаний з Пластом, волів поїхати на Джемборі. З огляду на важку комунікацію з товаришами, годі було вже відкладати наші реколекції, бо не було можливості їх опісля повідомити. Ми були змушені пристосуватись до можливості відбутися такі реколекції в Духовній Семінарії, бо Семінарія не все є вільною, так як тепер, як рівнож ми мусіли брати до уваги час, коли о. реколектант зможе нам дати реколекції. Тому прикро було, що коли вдалось перебороти всякого роду труднощі, — на реколекції приїхало 12 учасників. Це явище сумне, бо на ніщо здалась нам всяка пуста балаканина, шумні фрази про реферати, з'їзди тощо, коли легковажиться те, що для кандидата духовного стану найважливіше. Так бодай я ту справу розумію. Правда, що деякі товариші могли мати поважні перешкоди, але є факт, що багато з них потрактували ту справу і добру нагоду відбутися духовні вправи може надто легковажно. На всякий випадок не згідно з засадою "що дам в заміну своїй душі". Сподіваюся, що як Господь дозволить нам робити наступні реколекції, то на них прибуде вже більше число шановних товаришів.

Провід Товариства відбував свої засідання, на яких обговорювано біжучі справи. Головно йшло про те, щоб зібрати інформативний матеріал про кожного товариша, його рідню, студії тощо. Ці матеріали я одержав лише частинно, головно на другий висланий запитник.

Перший квестіонар, що був розісланий на руки товаришів у липні 1947 р. мав такі питання: 1) Прізвище та ім'я. 2) Дата і місце народження. 3) Докладна теперішня адреса. 4) Де і коли покінчив теологічні студії. 5) Чи має ще які інші студії, звання, курси. 6) Родинний стан. 7) Скільки осіб на удержанні. 8) Чим тепер займається чи пак над чим тепер працює. 9) Чи думає бути священиком, чи вже зрезигнував із священничого стану. 10) Куди думає виїхати і в якому характері, чи має можливості на виїзд. 11) Які має побажання до Т-ва Абсолювентів Богословії або які пляни хотів би цьому Т-ву подати.

Спершу було сказано, щоб відповідь на згаданий запитник подати до 15 серпня 1947 р. на адресу голови Т-ва, а при висилці другий раз, — подати відповідь по-зможі якнайскоріше. В замітці, крім адреси: Замок Гіршберг, пошта Еберфінг, Кр. Вальдгайм, було подане, що того, хто не пришле запитника в означеному реченці, будемо уважати за такого, що зриває зв'язки з Товариством.

Матеріали з запитника використано в предложеному звіті до Апостольської Столиці й переслано на руки Впреосв. Апостольського Візитатора Кир Івана Бучка.

В пройденому часі роблено заходи, щоб силами абсолювентів Богословії, між якими були вже люди з деяким журналістичним досвідом, заложити християнський католицький часопис-журнал, але,

на жаль, заходи не увінчались успіхом, бо Апостольський Візитатор о. М. Вояковський не одержав дозволу (ліценції) на публікацію такого журналу. Це велика шкода, бо мушу з вдячністю признати, що всі товариші, що займаються журналістичною працею, були готові працювати в такому журналі. Журнал був би став найкращим виявом нашої праці над собою і над другими. Тепер заходами Духовної Семінарії і о. Нарожняка почав виходити журнал "Христос наша сила" і до співпраці в ньому я запрошуюю Шан. Товаришів.

Мій канцелярійний звіт вже стає ясным із того, що було сказане. Всі агенди і кореспонденцію провадив я сам. Жодного листа від товаришів я не залишив без відповіді.

Список членів

Загальне число, яке ми маємо в нашому реєстрі, є 94, з найновішими вже абсольтентами нашої Духовної Семінарії в Гіршбергу. Пізніше показалося, що на еміграції опинилось більше число абсольтентів, про яких, однак, ми спершу не знали. Те число переступило цифру 100. Яких 60 абсольтентів живе в американській окупаційній зоні, решта в Австрії чи інших країнах.

Виємігрували за час від першого нашого зібрання такі товариші: Мирон Пінковський (ЗСА), Володимир Сусла (ЗСА), Юліян Жизневський (Венесуеля), Іван Давидович (ЗСА), диякон Володимир Олач (Канада), Михайло Наконечний (Канада). Вже оформлені до виїзду є Михайло Стефанік (ЗСА), Іван Семеген (ЗСА), Микола Кормелюк (ЗСА).

З тих усіх товаришів, що їх маємо в реєстрі, не всі є наставлені на священство. В загальному з того числа можна приблизно числити на яких 60, які думають далі про священство або бодай цілковито не зрезигнували з нього. Деякі вибрали собі друге звання, що їх від священства дуже віддалило або дуже відчужує. Очевидно, що в тих обставинах, в яких ми опинились, ніхто не може мати певности щодо свого майбутнього покликання. Все таки наше Товариство є наставлене і має гуртувати тих, що хочуть бути священиками. Нам потрібно внутрішнього наставлення, бажання стати священиком, бо, як я сказав, обставини непевні і не знати, як доля нами покерує.

Вигляди на священство

У зв'язку з вищесказаним, що ми змагаємо до священства, насувається питання: які вигляди на священня? Так як досі справа стоїть, то ще в 1945 році Східня Конгрегація сказала, що на еміграції будуть висвячувати тільки нежонатих кандидатів. Однак, як мене інформував Всесв. о. Візитатор, то з останніх писем з Риму можна було між рядками вичитати, що та настанова може бути змінена, отже, що Рим може від тої засади відступити, а справу буде трактувати індивіду-

ально. Якщо кандидат буде без закиду, а буде потреба священників, то будуть святити й жонатих. Досі й нежонаті не мали ще змоги бути свяченими, бо між ними є двох дияконів від 1939 р. і жоден ще не одержав свячень. В цій справі треба буде нам від З'їзду вислати листа до Східньої Конгрегації, може нам пощастить щось в тому напрямі зробити.

З огляду на відносно мале зацікавлення наших церковних кругів тим досить великим потенціалом та до деякої міри зневірою серед нас самих, мені приходилось досить тяжко провадити те Товариство, що до його заснування я сам дав ініціативу. Не раз приходиться мені думка: навіщо я те все роблю, коли тим і так ніхто не цікавиться? З другої сторони — моральний обов'язок казав мені не покидати тої справи і "контра спем спераре" казав мені далі писати листи, далі стукати, поки таки не відчиняться для нас якісь двері. Я старався щось для товаришів роздобути. Зробім все, що в нашій силі і спроможності, що ми мали чисту совість, що талантів, які ми від Господа одержали, ми не закопали, бо за них мусимо колись здати рахунок.

Навіть в тих обставинах, коли ми не діставали ніякої відповіді, звідки її очікували, все це мусили ми терпеливо знести.

Зі своєї сторони зробили ми все, що в нашій силі: зорганізувались, маємо перегляд наших сил, хочемо доброю волею доказати, що ми не марнотратні сини, які розтратили легкодушно батьківське майно, але хочемо принести до рідного дому все, що ми одержали, і віддати ці скарби, які одержали ми від нашої Церкви, ще й з процентом. Такі думки хай скріплюють нашу волю, хай отрясуть байдужість до Божої справи. Наш ідеал такий величний, що за нього не вагаються йти тисячі, а то й мільйони наших вірних, разом з ієрархією і священством, на страшні муки, заслання, тортури. То чому ж ми не мали б дати зі себе трохи отої доброї волі змагати й працювати для так великої цілі служіння Христові, нашій святій Церкві та своєму Народові".

Це був звіт прочитаний на другому З'їзді, що відбувся в Гіршбергу в приміщенні Духовної Семінарії.

На Другий З'їзд були розіслані запрошення з Гіршбергу з датою 12 грудня 1947 р. з повідомленням, що З'їзд буде тривати від 27 до 29 грудня 1947.

З'їзд почався молебнем у суботу ввечері. Закінчення відбулося в неділю ввечері, а від'їзд у понеділок рано 29 грудня. На програму З'їзду були намічені такі справи: 1) Відкриття. 2) Звіт за пройдений рік. 3) Дві доповіді Всечесніших Отців Професорів на літургичні і богословські теми. 4) Дві духовні науки й нагода до св. Сповіді. 5) Програма на майбутнє і закриття З'їзду.

Присутні абсолюенти вибрали президію З'їзду, до якої, крім голови Товариства д-ра Василя Ленцика, увійшли ще дир. Степан Спринський, ред. Ілля Городецький і д-р Юрій Федорів. Секретарювали — Лев Тимків і Павло Баб'як.

Найперше відбулись дві доповіді, які виголосили о. проф. д-р Богдан Липський на тему: "НАША МАЙБУТНЄ В ЛІТУРГІЧНІЙ ДІЛІАНЦІ" і о. проф. д-р Володимир Маланчук, ЧНІ, на тему: "СУЧАСНІ ФІЛОСОФІЧНО-БОГОСЛОВСЬКІ ТЕЧІЇ".

Після вислухання цих дуже цікавих та актуальних доповідей обидвох отців професорів, прийшла черга на ділову дискусію на актуальні теми.

У дискусії над різними проблемами забирали голос: д-р Анатоль Базилевич — про популяризацію нашого християнсько-католицького імени серед чужинців; Михайло Стефаник і Андрій Шекерик порушили справу свячень; Кость Келебай говорив про поширювання доброї літератури навіть у формі циклостилевих видань; Лев Тимків ствердив, що не тільки абсолюенти, але й священики розчаровані сучасним станом опіки над священиками і абсолюентами, особливо з боку заокеанських владик. Цю справу порушили теж Юліян Колтун і Роман Березовський. Д-р Юрій Федорів згадав, що один із абсолюентів, коли просив авдієнції в Преосв. Кир Константина, то не був прийнятий, отже, виходило б, що краще не подавати себе за абсолюента богословії... Те саме ствердив дир. Степан Спринський, що наші церковні зверхники нас забувають. Роман Березовський знову підкреслює, що ми наш ідеал не залишили, ми просились у церковної влади, але не знаходили ніякого відгону. Реасумуючи висловлені погляди, голова Т-ва В. Ленцик сказав, що мусимо підходити до нашої справи з ідейного становища і не зражуватись тим, чи якийсь ієрарх ставиться до нас позитивно, чи ні. На поставлене питання, чи дійсно католицька Церква за нас забуває, то треба в ім'я правди сказати, що Рим відповів на наше письмо. Папа Пії XII, як нас інформував Преосвященний Кир Іван Бучко, був зворушений заснуванням нашої організації, і сам Преосв. Кир Іван докладав усіх зусиль, щоб ми, як кандидати на священиків, дістали не лише духовну опіку, але, по зможі, теж і матеріяльну. У нас може бути тільки питання, чи ми всі ідемо за тими ідеалами, які провадять до священства.

В час З'їзду підготовано резолюції та привітання для Рідної Землі і нашої Церкви.

Резолюції Другого З'їзду Абсолюентів Богословії, що відбувся в замку Гіршберг, Баварія, в днях 27 і 28 грудня 1947 р.

1. Держимось твердо раз обраного шляху і з гарячою молитвою в душі йтимемо ним до священства, аж поки його не досягнуто.

2. Звертаємося з палким проханням до наших компетентних чинників: до Всесвітлішого нашого Отця Апостольського Візитатора на терені Німеччини, до наших архиереїв в Європі і за океаном, щоб вони причинилися до скорого допущення нас до св. Тайни Священства.

3. Покищо будемо світськими апостолами, будучи, за словами св. апостола Павла, “Всім для всіх”, і допомагатимемо нашим священикам у праці за здійснення християнського світогляду в українському народі. Нашу працю будемо провадити в тому напрямі, щоб у нашому оточенні звернути увагу на значення, особливо під теперішню пору, нашої Східньої Церкви.

4. Ми сильно переконані в тому і віримо, що наша Церква на чужині не тільки була, є і буде джерелом, звідки пливуть ріки ласк для нашого вічного спасіння, але також через свій рідний східній обряд сповнить своє дочасне завдання — захоронить нас перед денационалізацією серед чужого моря та буде для нас немов тим євшанзіллям, що буде нас єднати з Рідним Краєм.

5. Щоб сплатити довг вдячності супроти своєї Церкви і Народу, будемо на місцях нашого поселення інформувати чужинців про дійсний стан і важке положення нашого Народу і нашої Церкви на рідних землях. Між нами є свідки й очевидці страшної ліквідації нашої Церкви і героїчного спротиву нашого Народу на всіх просторах України.

Крім резолюцій Другий З'їзд схвалив теж привітання такого змісту:

Учасники Другого З'їзду, Українські Абсольвенти Богословії, зібрані в Духовній Семінарії на замку Гіршберг в Баварії в днях 27 і 28 грудня 1947 р. шлють палке привітання, вияв великої любови та низький поклін Рідній Землі, що сьогодні стоїть у важкій боротьбі з найбільшим ворогом Христа і цілого людства.

Учасники З'їзду висловлюють своє синівське прив'язання передусім Високопреосвященному Митрополитові Кир Йосифові, Преосвященнішим Владикам Кир Григорієві і Кир Йосафатові, Преосвященним Владикам Кир Никиті, Кир Миколаєві, Кир Григорієві — Єп. Помічникові перемиському і Кир Іванові — Єп. Помічникові станіславському та всім нашим єрархам, що як мученики за святу віру і за честь української Нації караються в неволі наїзників.

У глибокій пошані З'їзд клонить голову перед безстрашним воїном Христовим і мучеником за св. віру, св. пам. Преосвященним Кир Теодором Ромжею, що недавно помер із рук скритих убивників.

З'їзд шле також привіт нашої героїчній УПА і всім тим, що високо несуть національний прапор і готові кожної хвилини віддати своє життя за Бога, віру, честь, за славу і народ.

З'їзд шле теж щире привітання та вислови синівського прив'язання Високопреосв. Владиці Кир Іванові в Римі, всім нашим Владикам за океаном, Всесвіт. і Впр. о. Візитаторові Миколаєві Вояковському, Всесвітлішому Ректоратові Духовної Семінарії в Гіршбергу в особах Всесвіт. і Впр. о. митрата Малиновського і Всесвіт. о. митрата Лаби, Високодост. Професорам Духовної Семінарії в Гіршбергу і всім нашим Товаришам, що не могли прибути на 2-ий З'їзд".

Резолюції і наведене привітання були прийняті учасниками З'їзду одноголосно.

В часі З'їзду всі учасники мали нагоду приступити до св. Сповіді. На сповідників попрошено Впр. о. проф. д-ра Володимира Маланчука, ЧНІ, і о. Захара Золотого, духовника Семінарії в Гіршбергу.

Другий З'їзд Абсолютентів Богословської Академії вибрав нову управу Товариства в такому складі:

Голова — д-р Василь Ленчик, проф. Духовної Семінарії в Гіршбергу.

Заст. голови і організ. референт — дир. Степан Спринський.

Секретар — д-р Юрій Федорів.

Скарбник — Антін Сокальський.

Зовнішні зв'язки — Теодор Пасічинський.

Культ.-освіт. референт — д-р Анатоль Базилевич.

Референт преси і інформації — Ілля Городецький.

Зв'язкові областей: Євген Данилюк — Мюнхен, Тарас Ванчицький — Регенсбург, Лев Тимків — Нюрнберг, Яків Яворівський — Ульм, Штутгарт, Іван Лещинин — Ашафенбург.

Контрольна Комісія: Роман Генік-Березовський — голова. Члени: Юліян Колтун, Кость Келебай, Андрій Шекерик, Михайло Бойко.

Про цей другий З'їзд Абсолютентів вислав я Високопреосв. Кир Іванові Бучкові звіт і привіт такого змісту:

Ваша Ексцеленціє,

Високопреосвященний і Дорогий наш Владико!

Другий Загальний З'їзд Абсолютентів Богословії, що відбувся в мурах Духовної Семінарії в Гіршбергу в днях 27 і 28 грудня 1947 р., пересилає Вашій Ексцеленції вислови глибокої пошани, прив'язання та синівської відданости.

При цій нагоді хочемо подати дещо про нашу діяльність. Наше Товариство основане перед роком. Завданням його є гуртувати абсолютентів богословії і при помочі засобів, накреслених статутом, втримати їх на шляху до св. Тайни Священства. Наш дороговказ, це глибока віра, що Господь дозволить нам у недовгому часі стати до праці в Христовому винограднику.

Другий З'їзд виказав доцільність, а то й konieczність існування такого товариства. Поодинокі члени, розкинені по різних таборах, мимоволі поринають у таборовій сірій буденщині, а вона для пле-

кання священничого звання не надзвичайна. І тому влаштування про-
водом Товариства реколекцій, спільних богослужень, науково-бого-
словських доповідей, стають отою цілющою водою, що відсвіжує ду-
шу абсолювента та кажуть не забувати про своє святе покликання.

Загальне число абсолювентів, про яких Провід Товариства знає,
переступає цифру 90. З того, яких 55 тримають сталий контакт з То-
вариством і бажають бути священиками. Інші або ще не здекляро-
вані, або набули таке звання, яке до деякої міри йде по лінії відчу-
ження від їхнього покликання. Назагал члени Товариства — це доб-
рий матеріал на священиків; в більшості це випускники Богословської
Академії у Львові зі солідним знанням, великим життєвим досвідом та
часто з набутим другим званням (філософія, право).

На жаль, Другий З'їзд з прикрістю ствердив, що церковні кола
замало інтересуються тими майбутніми кандидатами духовного стану.

З винятком благословення св. Отця папи Пія XII, ЙЕ карди-
нала Тіссерана — ми не маємо ясных вказівок, що далі робити. Твер-
да дійсність змушує нераз шукати прожитку в широкому світі і де-
які вже виїхали, але чи розкинені одинцем по різних країнах будуть
могти втриматися при своєму покликанні — Бог один знає.

Наш задум зробити спільне переселення бодай в одну країну,
покищо не дав бажаних успіхів. Робимо далі заходи, але всюди стрі-
чаємо запит: чому вами Церква не заопікується? І це прикро таке
почути. Думаємо, що велика шкода була б для Церкви, коли б стіль-
ки, на мою скромну думку, незлих покликань мусіло пропасти. А брак
плянової опіки з боку Церкви може до того довести. Ми себе не пе-
рецінюємо, але здаємо собі добре справу з того, якими потрібними
можемо бути для нашої св. Церкви.

Від імені абсолювентів богословії, зібраних на Другому Загаль-
ному З'їзді, Провід Товариства має доручення просити Вашу Ексце-
ленцію, як єдиного Владика з матірних епархій, якого нам Боже Про-
видіння зберегло, першзавсе архиерейського благословення для нашої
праці в наміренні зберегти св. покликання. Просимо теж вказівок і в
міру спромоги духової опіки над нами.

Поручаючись св. молитвам Вашої Ексцеленції, остаємось
во Христі Ваші сини

За Товариство Абсолювентів Богословії

д-р Василь Ленцик, голова

Мюнхен, 15 січня 1948 р.

На наведений лист прийшла відповідь від Впреосв. Кир Івана
Бучка, в якому Владика запавняє нас, що про абсолювентів він завжди
пам'ятає і зробить із свого боку все, що можливе, щоб тільки ми втри-
мались при священничому покликанні й осягнули остаточну нашу ціль
— св. Тайну священства. Всі дальші заходи з боку нашого доброго
Владика, справжнього батька всіх скитальців, ішли в тому напрямі,

щоб облегшити нашу долю та добитись злагіднення законів, які забороняли свячення жонатих кандидатів. Не раз і не два Владика Іван інтервенював у всіх рішальних чинників, щоб змінити те, накинене нам, не наше законодавство в справі примусового целібату, але ці всі інтервенції, з огляду на обставини, були безуспішними. Ми знаємо, що в цій справі Впреосв. Владика Кир Іван інтервенював не один раз і в самого Святішого Отця папи Пія XII. Покищо однак, як нас повідомляв Владика Кир Іван, ніщо не змінилось у відношенні до раз поставленої засади.

Все таки наш добрий Владика не тратив надії, що в тому напрямі можуть прийти зміни й тому підтримував нас на душі.

Провід Товариства робив далі заходи, щоб прийти товаришам з допомогою в еміграції за океан. Ще в 1947 р. були зроблені списки знаних мені тоді товаришів і передані представникові українського католицького Екзарха в ЗСА при НСВС, всеч. о. Іванові Стахові з проською уможливити нам виїзд до ЗСА. Отець Іван Стах із свого боку робив усе, що міг. Ці списки він зараз передав до Америки, але покищо на них не було ніякого відгону. Тому голова Т-ва, д-р Ленцик, листом з датою 3 квітня 1948 р. звернувся до Впр. о. Миколая Вояковського, Апостольського Візитатора, і просив його, щоб своїм впливом допоміг виїзду в НСВС потрібні документи на виїзд до Америки для абсолювентів богословії. В листі згадано, що "наші безпосередні заходи у представника греко-католицької Церкви в Америці Впр. о. Івана Стаха не дали бажаних успіхів, не зважаючи на те, що провід Т-ва подав списки абсолювентів ще півтора року тому".

З розмов з о. Іваном Стахом ми знали, що це не від нього залежить виїзд до Америки, бо тут головно потрібно було, щоб за океаном хтось виставив ашуранс, що займеться даною родиною бодай в початках, щоб вона не стала тягарем суспільства після свого приїзду до Америки. Коли таких ашурансів в Америці не підшукано, сам о. Стах нічого більше не міг зробити, хоча дуже старався і хотів нам допомогти. Зчасом еміграційні справи налагнувались, бо поодинокі наші члени діставали ашуранси через свої родини чи знайомих, і по волі еміграція абсолювентів почала поступати вперед.

Перший приїзд Високопреосвященного Кир Іваа Бучка до Німеччини

Ціла еміграція в Німеччині нетерпеливо очікувала приїзду Впреосвященного Владика Кир Івана Бучка, який з волі св. Отця папи Пія XII перебрав провід нашої Церкви на еміграції і в характері Апостольського Візитатора мав приїхати до своїх вірних.

Провід Товариства зійшовся на засідання дня 8 квітня 1948 р., щоб, крім обговорення біжучих справ, намітити теж участь у зустрічі зі своїм Архипастирем. На порядку нарад були такі справи: 1) Від-

криття молитвою. 2) Передача і перебрання функцій. 3) Кооптація нових членів проводу. 4) Приїзд Преосв. Кир Івана Бучка (зорганізування крилосу з тої нагоди). 5) Справа реколекцій. 6) Справа нашої участі в журналістичній праці (поміщування статей про нашу Церкву і Нарід у чужомовній пресі). 7) Авдієнція у Преосв. Кир Івана Бучка.

Після нарад рішено передусім гідно зустріти свого єдиного архиєрея на еміграції. За підписом голови Т-ва д-ра В. Ленцика і організ. референта дир. Степана Спринського вислано листа до всіх абсольтентів з датою 19 квітня 1948 р. такого змісту:

“У житті нашого Товариства та його членів настала велика радість. Їх Ексцеленція Преосв. Кир Іван Бучко, єдиний наш Архиєрей з рідних земель, перебрав єрархічний провід цілої еміграції в дні 15 квітня 1948 р. і тепер загостить до нас. Перебування нашого Дорогого Владика між нами мусимо звеличати якнайкраще, бо це буде нагодою до маніфестації прив'язання до страдальної нашої св. Церкви, вірності нашому священичому покликанню та, вкінці, показання нашого чудового обряду перед своїми і чужими. Наш Архиєрей відправлятиме в страсний тиждень і на Великдень богослуження в Мюнхені (Капуцінер штрассе 38). Всі богослуження будуть правитися в асисті духовенства. Провід Т-ва просить Шановних Товаришів взяти участь у тих богослуженнях у характері асисті та співаків у крилосі. Справою нашої чести буде, щоб ці богослуження випали якнайкраще, тому жоден із Шановних Товаришів не сміє відмовитися від цього обов'язку. Під час перебування Їх Ексцеленції вирішиться багато наших життєвих справ.

Просимо Вас приїхати конечно в страстну середу, щоб взяти участь у відправах. Перебування в Мюнхені триватиме приблизно чотири дні, а це: страсний четвер, Велику п'ятницю, велику суботу і, евентуально, сам Великдень. Крилос може в суботу роз'їхатись додому, залишиться тільки асиста на Великдень. Про харч і приміщення на той час подбає духовна влада. Їх Ексцеленція уділить деяким абсольтентам, що зголосились до свячень, св. Тайну священства. Надіємося теж спільної авдієнції-соборчика абсольтентів.

На цьому святі не сміє нікого з повідомлених забракнути. Просимо негайно після одержання нашого листа повідомити провід Т-ва на адресу голови”.

На це повідомлення приїхало понад 20 товаришів, особливо з ближчих околиць Мюнхену, і всі вони взяли участь у богослуженнях, що їх правив Владика Кир Іван Бучко.

У Велику п'ятницю Преосв. Кир Іван прийняв абсольтентів на півтора годинній авдієнції в приміщеннях Апостольської Візитатури на Пазінгу. Це була дійсно зворушлива зустріч абсольтентів богословів із своїм Архипастирем. Владика висловив свою радість з приводу на-

шої організованості й вірності священникові покликанню. “Ваша організація — говорив Владика, — це один із ясних променів у нішньому важкому положенні нашої Церкви”.

Слова Владики Кир Івана були дійсно немов цілющим бальзамом для всіх присутніх на тій авдієнції. Владика натякнув на всі труднощі щодо свячень, але рівночасно заохочував витривати на шляху до священства, бо обставини можуть змінитися у нашу користь, і в тому напрямі Владика обіцяв робити зі свого боку все, що тільки буде можливе.

В усіх богослуженнях, які правив Преосв. Кир Іван, брали участь участь абсолюенти і то не лише в Мюнхені, але по всіх таборах, що їх відвідував наш Архипастир, вони теж брали участь в асисті нашого дорогого Гостя.

Після виїзду Владики голова Т-ва д-р Ленцик написав від провуду листа такого змісту:

“Ваша Ексцеленціє!

Провід Товариства Абсолюентів Богословії ім. Митр. Андрія Шептицького висловлює оцим Вашій Ексцеленції сердечну подяку за щире співчуття нашій незавидній абсолюентській долі, архиерейське благословення та духову опіку, яку виявили нам у час перебування між нами.

Ми просимо теж передати нашій синівській почування вдячності й відданості Його Святості папі Пієві XII і ЙЕ кардиналові Євгенові Тіссеранові, які виявили нам стільки батьківського зрозуміння у нашій складній ситуації.

В залученні додаємо для перегляду Вашій Ексцеленції: 1) загальний список абсолюентів, які опинилися на еміграції, і 2) анкетиттеписи, з яких точніше видно, що собою дана одиниця представляє. З огляду на те, що через ліквідацію малих таборів багато останньо змінили адреси і тому не дістали нашого обіжника, багато абсолюентів не прислало своїх даних. Решту перешлемо просто до Риму, як тільки їх одержимо.

Просимо дуже мати нас далі в своїй ласкавій опіці і передусім не забувати нас у своїх святих молитвах. Наша ситуація, як таких, що не є священниками, ні не є стопроцентовими світськими, дуже складна. Одначе це нас не зражує. Ми твердо стоятимемо під Христовими прапорами, вірні нашій страдальній Українській Католицькій Церкві, своєму священникові покликанню. Віримо, що св. Церква і Ви, Ваша Ексцеленціє, Дорогий наш Владико-Архипастирю, нас не забудете. Віримо, що духовий зв'язок, який під час перебування Вашої Ексцеленції між нами ще тісніше закріпиться, остане назавжди.

Прощаємо Вас, Дорогий Владико, з молитвами із щирого серця, за щасливу Вашу путь, за щедрість Божих ласк і кріпке здоров'я, які Вам так дуже потрібні у такій важкій, але рівночасно важній праці.

Во Христі Вам щиро відданий

За Т-во Абсольтентів Богословії

(д-р Василь Ленцик)

Мюнхен, 5 травня 1948 р.

Після всіх церемоній у Мюнхені, голова Т-ва від імені Проводу вислав письмо до всіх товаришів такого змісту:

До Шановних Товаришів Абсольтентів Богословії.

Провід Т-ва Абсольтентів Богословії складає оцим сердечну подяку всім Товаришам, що на заклик Проводу взяли активну участь у Пасхальних богослуженнях, які celebрував Їх Ексцеленція Кир Іван Бучко в Мюнхені. Зокрема Провід Т-ва висловлює признання тим Товаришам, що не жаліли труду, гроша й часу та прибули з далекої віддалі, щоб своїм співом і участю в асисті звеличати Богослуження та перебування між нами догорого нам усім Архипастиря (Д. Каськів, М. Бойко, Ю. Юрків, Р. Березовський, Я. Яворівський, Ю. Колтун, А. Шекерик, Є. Данилюк та інші).

Провід Т-ва з приємністю довідується, що всі абсольтенти брали теж активну участь в асисті під час візитацій поодиноких наших осередків. Цим виказали ми нашу зорганізованість та прив'язання до нашої страдальної Церкви.

Їх Ексцеленція прийняли у Велику П'ятницю всіх абсольтентів, що були в Мюнхені, на спільній півторагодинній авдієнції та висловили свою радість з приводу нашої організованости і вірности священничому покликанню. "Ваша Організація — говорив наш Архипастир, — це один із ясных променів у нинішньому важкому положенні нашої Церкви".

Наш Дорогий Ієрарх передав своє архиєрейське благословення всім абсольтентам богословії та їхнім родинам і, перебираючи ієрархічний провід цілої еміграції, матиме зокрема в своїй духовній, а по змозі і матеріяльній опіці абсольтентів богословії.

Для ясного образу нашої абсольтентської діяспори та евентуальних рішень є потрібні для Їх Ексцеленції докладніші дані про кожного зокрема. Тому прошу всіх Товаришів Абсольтентів написати свого роду "Куррікулюм віте", де були б такі дані: 1) Ім'я та прізвище. 2) Де і коли народився. 3. Студії — де і коли покінчив. 4) Родинний стан — скільки душ на удержанні. 5) Евентуальне друге набуте звання. 6) Що робив від покінчення богословських студій. 7) Чому не просив свячення або що було на перешкоді, що досі не є священиком. 8) Чи хоче далі бути священиком. 9) Чи має можливість емігрувати. 10) Чи потребує помочі (матеріяльної) в еміграції. 11) Теперішнє зайняття. 12) Актуальна адреса.

Всі ці дані прошу по змозі якнайскорше переслати на адресу голови Т-ва, який до кінця травня 1948 р. пропозити їх Їх Ексцеленції Кир Іванові. Прошу писати чітко, по змозі на формулярі канцелярського паперу, найкраще на машинці.

З християнським привітом

За провід Т-ва Абсолютів Богословії ім. Митр. Андрія Шептицького
дир. Степан Спринський, орг. реф. д-р Василь Ленчик, голова

На це письмо багато товаришів прислало свої дані і голова Т-ва вже 5-го червня міг переслати списки з даними абсолютів, які в той час були знані проводові Т-ва.

В супровідному листі було сказано, що пересилаємо загальний список абсолютів, які опинились на еміграції та які мають ближчий чи дальший зв'язок із Товариством. Просимо по змозі морально й матеріально тими абсолютами заопікуватися, бо деякі з них, що не мешкають у таборах, тої матеріальної помочі дуже потребують. Обставини є такі, що немає можливості заробітку, а єдине можливе джерело заробітку "чорний ринок", який тоді досить сильно процвітав, нам, як кандидатам духовного стану, не личить.

З тим листом були переслані анкети, які абсолютів виповнили для потреб духовної влади в Римі, що їх мав пропозити Преосв. Кир Іван Бучко. Тих готових анкет було 39.

Високопреосвященний Владика Кир Іван Бучко після свого повороту до Риму між усіма справами, які мав до полагоджування, маючи тепер усіх скитальців, розкинутих по всіх країнах Європи, дійсно пам'ятав завжди про абсолютів богословії. Хоча комунікація була ще досить важка, наш дорогий Владика зумів переслати через Генеральний Вікаріят у Мюнхені певну суму грошей, яку розділено між тих товаришів, що найбільше потребували помочі.

Грошева реформа, яку проведено в Німеччині, дуже сильно діткнула особливо тих, що мешкали по приватних мешканнях. Про це голова нашого Т-ва писав у листі дня 10 вересня 1948 р. до Преосв. Владика Кир Івана Бучка. В тому листі було сказано: "Після відвідин Вашої Ексцеленції в Німеччині, життя зовсім змінилося. Грошева реформа спаралізувала наше життя. Чимраз більше абсолютів виїждить за океан. Недавно попрощав я трьох, які відїхали до Канади й Америки. З тяжким серцем віддаються чимраз більше від рідної землі та тієї надії, що колись стануть священиками. А ситуація тут така, що і далі нема тут що робити. Хотів я дуже зробити ще для абсолютів реколекції, покищо, однак, грошева скрута на це не дозволяє. Потішаємо себе, як і ціла наша скитальська спільнота, що може зчасом і ми прийдемо до якогось гроша та зберемося, щоб себе взаємно потішити, підбадьорити та набрати сил, щоб витривати при своєму священичому покликанні. Назагал, Богу дякувати, абсолютів добре тримаються. Прохаю дуже Вашу Ексцеленцію час-від-

часу нас потішити та піддержати своїм архиерейсько-батьківським словом. Це для нас має велике значення. Я знаю, що Ваша Ексселенція чимало тих духових дітей мають потішати, але й про нас прохаю не забувати. Матеріальної допомоги не просимо, бо не всім можна дати, хоча декому і було б потрібно, особливо тим, що мешкають приватно. Назагал даємо собі раду. Належимо до еміграційної спільноти цілого українства тут у Німеччині, тож і наша доля не може бути іншою, як усіх. Не хочемо бути спеціальним тягарем для нашої Церкви з того титулу, що ми абсолюенти св. Богословії, але в рамках загальної допомогової акції Церкви не хотіли б ми бути поминеними. Однак найважливішою для нас є духовна опіка. Таке побажання висловлюють майже всі абсолюенти, з якими перебуваю в листовному контакті чи стрічаюсь особисто...”

Дня 15 листопада 1948 р. вислав голова Товариства лист подяки до архипастира скитальців за уділену допомогу.

Фінансові труднощі дуже утруднювали всяку комунікацію з товаришами особисто, тому приходилось полагоджувати всі справи поштою. І ця кореспонденція між головою Т-ва і поодинокими товаришами була дуже жива. В архіві голови Т-ва збереглися численні листи, які віддзеркалюють тодішні настрої між товаришами, їхні пляни на майбутнє тощо.

Характеристичним для нашої організації є письмо голови Т-ва д-ра Василя Ленцика з датою 25 грудня 1948 р., яке з'ясовує цілий ряд справ, що тоді були предметом діяльності проводу Т-ва. Подаю текст того своєрідного обіжника:

“Дорогі Друзі!

Оце вперше по грошевій реформі маю змогу поділитись з Вами деякими відомостями і заторгнути справи, що нас спільно цікавлять.

В першу чергу подаю до відома, що Провід Т-ва здекомплектувався. Секретар д-р Ю. Федорів виїхав до Канади. Другий член управи, скарбник Сокальський, виїхав зі Семінарією до Голляндії і перед виїздом передав своє діловодство в порядку голові Товариства. На місці цих двох членів управи кооптовано докторанта Турчина на секретаря і д-ра Остапа Оришкевича на скарбника.

Свячення

Як же виглядають тепер справи наших свячень? Свячення жонатих кандидатів покищо далі не актуальне. Їх Ексселенція Кир Іван на прохання голови Товариства на окремій авдієнції в Святішого Отця ще раз порушував цю справу, але покищо нема виглядів на зміну поставленої засади. Однак з поселенням еміграції на нових місцях є можлива така зміна в нашу користь. Заокеанські владики також покищо не змінили свого становища щодо свячень жонатих абсолюентів, які туди прибули і просили про висвячення. Маємо однак надію,

що при нашій витривалості і солідарній поставі зможемо досягнути й те, що покищо видається неможливим або мало правдоподібним. Але умовиною нашого успіху буде тільки життя гідне кандидатів духовного стану. Де і в яких обставинах ми не жили б, наш майбутній стан нас зобов'язує, і це треба мати на увазі. На жаль, треба з прикрістю ствердити, що деякі з товаришів забагато підпали під вплив невідрадних життєвих обставин і при цьому забули, що їхнє п'ятилітнє перебування в Духовній Семінарії таки до чогось зобов'язує без огляду на те, чи хтось доступить цієї ласки, щоб стати альтер Христус, чи залишиться у світському стані.

Реколекції

Одним із засобів втриматися на поверхні є духовні вправи, які тим разом, як і останньо, хочемо влаштувати разом із З'їздом. Плянємо їх приблизно в днях 12, 13, 14 лютого 1949 р., щоб використати святочні дні для тих, що працюють. Не маємо ще стопроцентової певності щодо цього речення тому, що немає ще запевнення, чи німецький реколекційний дім і реколектант будуть нам до диспозиції. Щоб замовити наперед приміщення з харчем і реколектанта потрібно нам знати, скільки учасників буде. Відносно цього прошу конечно нас повідомити, хто бажає взяти участь у реколекціях, (а думаємо, що нікого не забракне), та найдалі до 15 січня 1949 р. зголоситися на адресу голови Т-ва: Д-р В. Ленцик, Мюнхен 8, Аінгер стр. 19/І. Кошти реколекцій будуть виносити приблизно 10 ДМ. (десять німецьких марок) з тим, що хто не міг би цієї оплати зложити, управа Т-ва буде старатися знайти можливість ці кошти покрити. У зголошенні, однак, треба зазначити, хто не має змоги сам заплатити.

Альманах

Провід Т-ва має в пляні видати "Альманах Абсолютентів Богословії на чужині". Це має бути пам'ятка не тільки нашого перебування на еміграції, але і доказ нашої організованості та праці нас усіх разом і кожного зокрема.

Прощу всіх Товаришів подати проект та приготувати матеріали. Входять тут спомини останніх літ, що в'яжуться з життям нашої Церкви на еміграції, релігійне життя по таборах, опис святкувань 350-ліття Берестейської Унії, поминки по бл. п. Митр. Кир Андрієві та ін. Могли б тут теж увійти уривки з цікавих праць деяких товаришів та хроніка. Проекти та матеріали прошу слати на адресу голови Товариства.

Допомога

Голові Товариства вдалося виеднати в НЦВЦ харчеву допомогу для товаришів, що є членами Т-ва і мешкають приватно. Таку допомогу на два місяці одержало 15 товаришів. Тепер пороблено заходи, щоб її одержали всі абсолюенти, зн. приватники і таборовики. Покищо немає ще позитивної відповіді, є, однак, надія, що може вдасться нам її одержати. Прохаю тих Товаришів, що потребують фінансової допомоги, внести до управи Т-ва уаргументоване прохання, з опінією місцевого пароха, що даний абсолюент такої допомоги потребує та що на терені даної парохії він знаний як абсолюент богословії і кандидат на священика. Для потребуючих управа Т-ва буде старатися таку допомогу виеднати.

Еміграція

Звертаємо увагу товаришам, що хто не має змоги виемігрувати до ЗСА з браку там родини, може це зробити через НЦВЦ за посередництвом місцевих парохів, які в тому напрямі дістали вже відповідні інструкції з НЦВЦ через Апостольську Візитатуру.

Багато товаришів вже виїхало за океан, однак мало з них подали свої адреси. Прошу дуже у власному інтересі та для зв'язку з Товариством подати вістку про свій виїзд та з нового місця перебування тримати контакт з Т-вом. Це потрібне не лише управі для евіденції, але теж корисне для самих абсолюентів, яким в організований спосіб може і на нових місцях удасться допомогти. Голова Т-ва звернувся до заокеанських архиереїв, щоб були ласкаві взяти в свою духовну опіку тих абсолюентів, що вже знайшлися на їхній території. В Канаді, сподіваємось, візьме протекторат над абсолюентами наш товариш студій, Преосвященний Кир Ізидор Борецький, який у відповідь на GRATULAZIJA з приводу назначення його єпископом, прислав для абсолюентів подяку і архиерейське благословення. Лист з проханням перебрати патронат над абсолюентами в Канаді вже вислано. Зв'язковим для цієї справи від абсолюентів є доц. д-р Юрій Герич.

Католицька Акція

З відновленням діяльності Католицької Акції прохаю всіх товаришів взяти активну участь у місцевих клітинах та тим способом причинитись до поширення християнських ідей у нашому суспільстві. Про свою діяльність на місцях прошу звітувати управі Товариства.

В часі свят Різдва Христового, особливо в день іменин нашого Митрополита Кир Йосифа, прохаю дуже згадати його у своїх молитвах та просити, щоб Господь дозволив йому щасливо перейти цей важкий шлях ісповідництва. Не забудьмо теж інших наших владик і священиків, що в цей радісний Празник Благовістя і миру караються за св. Віру.

Вкінці з недалеким празником Різдва Христового пересилаю всім Товаришам та їхнім родинам найкращі побажання. Нехай Новонароджене Дитятко Ісус благословить Вас і тут на скитальщині, і так як Він колись з Єгипту повернувся до рідного Єрусалиму, щоб і нам усім дозволив щасливо вернутись до праці в Його Винограднику у нашій звільненій Краю.

Христос Раждається!

За Управу Товариства:

д-р Василь Ленцик
Голова

До цього обіжника потрібно ще додати кілька в'яснень. В першу чергу треба згадати, що з огляду на розкинення товаришів по різних місцях поселення, по таборах, віддалених десятки, а то й сотки кілометрів, праця була дуже утруднена і майже в цілості спадала на самого голову Товариства. Голова мусів провадити секретарство та всі зв'язки й заходи, що відносилися до матеріальної допомоги, як також старання в еміграційних справах. Плян, щоб усі, чи бодай більшість товаришів могла переїхати до одної країни, показався нездійсненим. Тому в тому напрямі індивідуальна ініціатива мусіла взяти перше місце. Все таки завдяки нашим заходам представник нашої Церкви з Америки, о. Іван Стах, старався завжди прийти з допомогою тим усім, що потребували помочі у виїзді чи при поладжуванні вже формальностей у консуляті. Він завжди з'являвся зі своїм "джіпом" і їхав, куди було потрібно, щоб тільки прийти з допомогою.

Справа свячень затягалась через становище Апостольської Столиці, яка була тієї думки, що привілей свячення жонатих кандидатів у нашій Церкві пов'язаний тільки з територією Галичини, чи навіть тільки Львівською архієпархією. Все таки Високопреосв. Кирило Іван Бучко робив постійні заходи, щоб цю засаду змінити, і не трапив надії, що така зміна може наступити. Навіть у листі з 3-го листопада 1951 р., писаного вже до Нью-Йорку до мене, Впреосв. наш Владика писав, що доцільно є, щоб абсолюенти тримались як одноціла зорганізована група, бо може прийде час і це виявиться корисним у майбутньому. Зміни щодо свячень, в засаді, не прийшли, а тільки деякий "обхід" заборони дав змогу кільком товаришам прийняти св. Тайну священства.

Порушена справа "Альманаху", на жаль, не була ніколи зреалізована, бо в 1948 р., а особливо в році 1949-ім прийшла масова еміграція з Німеччини і зреалізування такого пляну стало неможливим. Раніш, коли ще більшість товаришів жила на терені Німеччини, видання такого альманаху з огляду на матеріальні труднощі було теж майже неможливим. А втім зібрання матеріалів мусіло потривати

якийсь час, а тут події котились надто скоро, щоб можна було в короткому часі щось зробити. Зате заповіджені обіжником реколекції вдалось таки зреалізувати, і це була наша остання зустріч перед дальшим ісходом.

Реколекції та останній З'їзд Абсольтентів у Німеччині 25-26 лютого 1949 р.

Після виїзду нашої Духовної Семінарії з Гіршбергу до Куленборгу в квітні 1949 р., ми втратили найкраще місце, де можна було абсольтентам з'їхатись на реколекції чи взагалі відбути свої збори, виклади, щоб не тільки побачитись та обговорити свої справи, але теж відсвіжити своє знання, як це мало місце минулого року (1947), коли при нагоді З'їзду чи реколекцій ми мали змогу вислухати кілька доповідей на богословські чи літургічні теми.

Тепер треба було це робити десь у відповідному німецькому приміщенні. Найвідповіднішим місцем був, очевидно, реколекційний дім Мюнхенської архидієцезії в замку Фірстенрид. В тому домі постійно збирались священники, монахи, монахині чи різні світські професійні групи на свої конференції, реколекції чи розважання. Після контакту з управою реколекційного дому, о. Антоном Гудляхом, усталено остаточно день реколекцій на 26-28 лютого з тим, що реколекції піchnуться вже 25-го лютого 1949 р. Тому, що наші священники, які могли б дати того роду групі реколекції, здебільша вже виїхали, після консультації з великим приятелем українців о. проф. д-ром Адольфом Вільгельмом Ціглером вибір на реколектанта впав на о. Теодора Шефера, Чину Облятів. Отець д-р Ціглер був знайомий з нашим Великим Митрополитом Кир Андрієм Шептицьким, як також з теперішнім Митрополитом Кир Йосифом Сліпим, яких відвідував у Львові перед Другою світовою війною, а тому він радо послужив голові д-рові Ленцикові в цій справі своєю радою і допоміг підібрати реколектанта.

Очевидно, о. Т. Шефер, ЧО, радо погодився дати такі реколекції, тільки просив, щоб його поінформувати докладніше про цей незнаний йому "стан" абсольтентів у нашій Церкві. Я відбув з о. Шефером два рази довшу розмову на тему історії нашої Церкви, з'ясував йому генезу такого великого числа абсольтентів. При цій нагоді я передав йому енцикліку папи Пія XII в німецькій мові з нагоди 350-ліття Берестейської Унії, яка з'ясовувала положення нашої Церкви. Маючи історичний підклад, при величезній ерудиції в даванні реколекцій та з глибоким теологічним знанням, о. Теодор Шефер в'язався блискуче з тих реколекцій.

Після запевнення, що реколекційний дім є вже вільний для нас, (що не було легкою справою, бо треба було кількакратно змінити дату), та погодження о. Шефера давати реколекції, голова Товариства

Абсолютів вислав з датою 12 лютого 1949 р. письмо-повідомлення до всіх товаришів, що зголосилися на реколекції, такого змісту:

“Дорогі Друзі!

Подаю до відома Шановних Товаришів, що при Божій допоміг вдалося нам влаштувати РЕКОЛЕКЦІЇ для абсолютів, які відбудуться в днях 26 і 27 лютого 1949 р. в “Екзерціцієн Гавз”, Шльос Фірстенрід, Мюнхен.

Доїзд трамваєм ч. 6 в напрямі Вальдфрідгоф до останньої зупинки, відтак 25 хвилин ходу або можна їхати автобусом три зупинки.

Реколекції зачнуться 25 лютого о год. 7-й вечора першою наукою; а закінчатся в понеділок 28 лютого 1949 р. спільним святом Причастям.

Оплату за реколекції з удержанням покриє в цілості наша духовна влада. Не треба теж брати ніякої постелі.

На закінчення реколекцій, сподіваємось, загостить до нас Їх Ексцеленція Кир Іван. — Після св. Причастя відбудуться Загальні Збори нашого Товариства. Їхня програма буде подана під час реколекцій.

Можна сподіватись, що це буде остання наша зустріч на терені Німеччини, тому дуже прошу, щоб нікого з Товаришів не бракувало, тим більше, що темою зустрічі будуть важливі справи, зв'язані з нашою майбутністю.

Після одержання цього листа кожний негайно повинен листівкою повідомити Управу Т-ва на руки голови про свій приїзд.

З християнським привітом”.

Василь Ленцик.

На цей заклик приїхало 25 товаришів, які взяли участь у тих дійсно зворушливих реколекціях. Свідомість того, що це останнє наше більше зібрання і що може після тої зустрічі з деkim з товаришів не прийдеться ніколи вже побачитись, при цьому такі глибокі змістом і так до серця промовляючи науки о реколектанта Шефера, який так досконало вмів увійти в наше положення і в нашу душу, робили ці реколекції дійсно пережиттям, яке мало коли в житті трапляється. Не було, здається, ні одного учасника тих незабутніх реколекцій, щоб зі зворушення не прослезився.

На закінчення реколекцій приїхав Високопреосв. Кир Іван Бучко, який відправив для нас Службу Божу, запричащав усіх та взяв участь у спільному сніданку. Разом з нами був теж о. Шефер та директор Реколекційного дому о. Антін Гундлах. Преосвященний Кир Іван промовив до нас, даючи вказівки на нову путь; обіцяв далі нами цікавитися та в міру змоги старатись, щоб ми могли дійти до своєї мети. При цьому подякував Отцеві Реколектантові та директору-

рові реколекційного дому за гостинність. Отець Гундляр був так зворушений нашими зусиллями до збереження священничого покликання і приїздом нашого Владика Кир Івана, що відмовився від всякої заплати за наше перебування в реколекційному домі.

Після реколекцій відбулися Загальні Збори нашого Товариства. Д-р Василь Ленцик, ініціатор та досі голова Т-ва, подаючи звіт за пройдений час від останніх Загальних Зборів, подав конкретні висліди праці Товариства, яка практично була вислідом старань одної особи. Цим вислідом були відбуті з'їзди, духовні вправи, спільні Богослуження, участь нашого Т-ва в праці Католицької Акції. Голова Т-ва брав участь у відновленні "Обнови", у заснуванні Католицького Видавництва, що почало видавати "Християнський голос", як тижневик. Виєднано також матеріальну допомогу для товаришів, 15 абсольтентів, що мешкали по приватних мешканнях, а згодом ця допомога була поширена на 45 абсольтентів. Точні списки хто, що і коли одержав — збереглись у голови Товариства. При цьому, як вже була згадка, наш Владика Архиепископ Кир Іван Бучко переслав грошеву допомогу в сумі 250 доларів, які були розділені згідно з потребами поодиноких товаришів по 5 чи 10 доларів. Обставини були не найкращі, але при добрій волі все таки щось удалось зробити.

Під кінець звіту д-р Ленцик просив вибрати новий провід з тих товаришів, що ще залишились на терені Німеччини, бо і він сам уже почав переходити всі формальності на виїзд до ЗСА.

Після уділення абсольторії та висловлення подяки голові Товариства за всі старання і працю, вибрану нову управу, про що подано до відома всім товаришам обіжником з дня 6 квітня 1949 р. Текст обіжника такий:

1. Зміна проводу Т-ва

Тим, що не були присутніми на Загальних Зборах Т-ва, які відбулись по реколекціях в приявності 26 членів Т-ва в нім. реколекційному домі, Мюнхен, Фірстенрід, дня 28 лютого 1949 р., подаємо до відома, що на них вибрано **новий провід Т-ва** в такому складі:

Турчин Андрій — голова, Колтун Юліян — заст. голови, Галярник Василь — секретар, д-р Процюк Володимир — скарбник і реф. суспільної опіки, д-р Оришкевич Остап — заступник, Мацьків Теодор — заступник. **Контрольна Комісія:** Шекерик Андрій, мгр. Данилюк Євген, мгр. Степанів Петро.

2. Зв'язковий Т-ва на ЗСА

Тому, що багато товаришів, членів нашого Т-ва, вже є в ЗСА або в дорозі туди, управа Т-ва уповажнює свого зв'язкового на ЗСА д-ра В. Ленцика поробити заходи в справі створення філії Т-ва у ЗСА.

3. Членські внески

Від 1-го січня 1949 р. зобов'язує внесок у висоті 25 фенігів місячно.

4. Харчова допомога

Признану для членів Т-ва харчеву допомогу треба відбирати між 20-30 кожного місяця в референта сусп. опіки д-ра Процока Володимира, Мюнхен 12, Голіер штрассе 24/II.

5. Грошева допомога

З виеднаної колишнім головою грошевої допомоги скористало 20 членів Т-ва. Сподіваємося, що на умотивовані й дотичною парохією потверджені прохання потребуючих членів удасться виеднати дальшу допомогу. Зазначуємо, що Провід Т-ва відповідатиме на прохання лише у випадку позитивного полагодження справи.

6. Альманах

Прохаємо подати нам у скорому часі, чи Ви могли б евентуально служити матеріялами і якими до запланованого Альманаху Абсольвентів (наукові статті, вірші, знимки тощо).

7. Можливість виїзду до ЗСА

Провід Т-ва одержав листа від одного з наших підприємчивих товаришів з Філядельфії, в якому він пише:

“Я хочу спровадити всіх абсольвентів теології, що находяться тепер на скитальщині. Очеvidно... на фарми і на фізичну працю до фабрик. До цього мені буде потрібно таких даних: 1. Ім'я та прізвище абсольвента і членів його родини. 2. Їхні дати і місце народження. 3. Теперішня адреса. 4. Де і коли кінчив теологічні студії. 5. Нежонатий, чи не хотіли б тут висвятитись. — Справа стоїть уже на добрій дорозі і тільки треба поспішитися з заподанням даних”.

Провід Т-ва прохає товаришів, що хотіли б скористати з цієї можливости, прислати негайно всі дані та свою згоду на відроблення контракту до Т-ва і евентуально на адресу Самофала Василя, Філядельфія, Па.

8. Адреси

В цілі удержання сталого контакту з Т-вом прохаємо конечно повідомити Т-во про свою зміну адреси чи про виїзд за море.

Бажаючи з надходячими святами Товаришам і Їхнім родинам усього доброго, остаємо з привітом

Христос — наша Сила!

Андрій Турчин
голова

Василь Галярник
секретар

До цього обіжника хочу додати ще кілька своїх завваг. В точці 2 подано, що мене призначено зв'язковим у ЗСА. Після приїзду до Америки, зорієнтувавшись у ситуації, я зрозумів, що абсольтентам тут засновувати окреме товариство немає ніякої можливості. На основі досвіду декількох товаришів, що старались дістатися до духовної влади, але стрінулися з відмовною відповіддю, виявилось, що абсольтенти богословії не можуть тут сподіватись опіки. На наші письма ще з Німеччини не було ніякої відповіді, що найкраще свідчило про це, що духовна влада не є нами зацікавлена. Відмова прийняти на послухання, не кажучи вже про свячення навіть нежонатих кандидатів, вказувала ясно, що наша справа на цьому терені не актуальна. Тому не було іншого виходу, як тільки старатися приміститись так, як хто міг. Треба з признанням для наших товаришів абсольтентів сказати, що у вільних хвилинах від заробіткової праці ми старалися співпрацювати з отцями парохами. Деякі працювали як дяки чи вчителі в парафіяльних школах. Колишній голова Товариства Абсольтентів включився в організацію УКАО Обнова і став головою Відділу, а відтак головою Централі ОБНОВИ на цілу Америку.

З перспективи вже нинішнього дня, коли пишемо ці рядки, можна ствердити, що брак належної опіки, в першу чергу духовної, про яку ми просили ще пишучи наші листи з Німеччини, відбився дуже від'ємно на збереженні покликань тих відносно ще молодих і часом висококваліфікованих кандидатів на священиків. При іншій тактиці можна було багато тих покликань зберегти для Церкви, яка на цьому терені вже болюче зачинає відчувати брак священиків. Це в ім'я історичної правди треба з усією рішучістю ствердити, як незаперечний факт. Отже, тут є відповідь, чому названий у 2-гій точці обіжника зв'язковий не міг на цьому терені нічого зробити.

До третьої точки треба сказати, що допомога в харчах, яка була виеднана заходами д-ра Ленцика, приходила від жовтня 1948 р., як було сказано, спершу для 15 товаришів, а відтак для 45. Ця допомога була у формі пашок і це було, напр., молоко, чоколяда, макарони, пудінг, м'ясо, овочевий сік, цукор тощо. Майже кожного місяця ця допомога частинно змінюлася. Все таки це вже була якась поміч, особливо для тих, що мешкали по приватних мешканнях, як і для тих, що проживали по таборах, коли ставала дуже в пригоді для доживлення нераз більшої родини абсольтентів.

При передачі функцій новій праві, д-р Василь Ленцик передав д-рові Турчинові Андрієві квітів на суму 190 доларів і 60 доларів готівкою. Передача відбулася 4 квітня 1949 р. Сказане вяснює теж 5-ту точку обіжника нової управи. Чи після тої одноразової грошевої допомоги була якась ще пізніше, — мені не вдалося ствердити.

Справа альманаха таки залишилась тільки в стадії плянування. Масова еміграція не дала змоги того пляну зреалізувати, хоч це

був би цінний пам'ятник нашого екзильного життя та свідоцтво наших змагань втриматись по змозі якнайближче на шляху до нашого покликання, хоч обставини під кожним оглядом були несприятливими.

Добра воля тов. Самофала, який, приїхавши до Америки, хотів допомогти своїм товаришам приїхати до ЗСА, залишилась також тільки добрим побажанням, бо дійсність змушувала кожного шукати найближчої дороги до еміграції і тому кожний виїздив, як міг, за посередництвом родинних зв'язків, НЦВЦ, ЗУДАК-у чи інших допомогливих організацій. Найбільше виїхало до ЗСА і Канади. Дехто виїхав до Австралії (Пасічинський Теодор, Матіяш Василь, Кармазин Василь). Жизневський Юліян виїхав до Венесуелі, Стецько Омелян — до Аргентини. Дехто залишився часово на стало в Європі (д-р Пшивий Андрий в Австрії, Баран Альфред у Відні).

З виїздом останнього голови д-ра Андрия Турчина, який, закінчивши свої студії на німецькому університеті в Мюнхені докторатом зі стислої філософії, переїхав до Америки, де після тяжкої фізичної праці й після відбуття студій остаточно перейшов на працю бібліотекаря в університеті в Блумінгтоні, Инд. і там став членом факультету слов'янських студій, — остаточно припинилось існування Товариства Абсолювентів Богословії ім. Митрополита Андрия Шептицького.

Це бодай у загальних рисах накреслено коротку, але все таки цікаву сторінку з життя на чужині тої незнаної в українській соціологічній структурі кляси людей, що мала назву абсолювент Богословської Академії у Львові.

Незалежно від того, яким шляхом ті абсолювенти були примушені йти далі в життя, не зважаючи на те, що набули різних фахів (лікарів, інженерів, архітектів, професорів, механіків і т. д.), вони осталися серцем близькими своїй Церкві, своїй Альма Матер. З найбільшим пієтизмом згадують Великого нашого Учителя, Слугу Божого Митрополита Кир Андрия, який своїм святим життям давав найкращий приклад любови свого народу і своєї Церкви. Вони зберегли глибоку пошану до свого ректора, тепер Верховного Архiepіскопа, Митрополита і Кардинала Кир Йосифа Сліпого, який своїм 18-річним засланням став символом незнищимости св. віри в нашому народі і його Церкви. Коли оцей Страдник за свою Церкву появився між нами, всі старались Його зустріти, поклонитись Йому та багато з нас включилось у ту працю, яку Він очолив для добра нашої Церкви й Народу. Дехто з нас став працювати в Українському Католицькому Університеті, який є продовженням славних традицій Богословської Академії у Львові, продовжуючи її на чужині у вічному місті Римі.

З глибоким сантиментом ми все стрічаємо нашого улюбленця з Богословської Академії о. митрата Василя Лабу, якого велика вченість, скромність і доброта кожному служила за приклад, як повинен виглядати справжній виховник — любитель молоді.

Немале число з тих, які вирушили на чужину чи залишились вдома, відійшли у вічність по нагороду до свого Творця. Може передчасно з причини злободенних обставин тут, а ще гірше там, на рідних землях, де переслідування Церкви та її вірних синів, служителів Бога, не вгаває. Нехай про них залишиться вічна і добра пам'ять! Їх повинні ми згадувати в наших щоденних молитвах.

Всі ми, що перебули п'ять чи менше років у Духовній Семінарії у Львові, незалежно від того, яким шляхом доля кого повела, осталися дуже близькими один одному. Ми далі творимо до деякої міри духову Родину, що їй на ім'я Абсолюенти Богословської Академії у Львові.

СТАТУТ

Т-ва студентів і абсолюентів Богословії ім. митроп. Андрія

I.

Назва: Т-во має назву "Товариство студентів і абсолюентів Богословії ім. митрополита Андрія".

II.

Покровитель Товариства і Рокове Свято.

Товариство носить ім'я незабутнього митрополита Андрія Шептицького, якого провідні ідеї мають присвічувати теж діяльності товариства.

Роковим Святом Товариства є день св. Андрія 13-го грудня нового стилю.

III.

Ціль: Ціллю Т-ва є згуртувати студентів і абсолюентів Богословії, що перебувають поза рідним краєм, та допомагати їм виконати наступні завдання:

1. Особисте освячення,
2. поширення богословського знання і загальної освіти,
3. уможливлення та моральна й матеріальна допомога в студіях,
4. правна та соціальна опіка.

IV.

Засоби: Для досягнення намічених цілей Товариство послуговується ось такими засобами:

1. Влаштуванням духовних вправ і спільних богослужень,
2. влаштуванням курсів,
3. влаштуванням конференцій і з'їздів,

4. допомогою літературою і пресою,
5. порадами й інформаціями,
6. допомогою в студіях,
7. заступством інтересів поодиноких своїх членів.

V.

Зв'язок з церковною владою.

Т-во працює під патронатом церковної влади, яка назначує постійного духовника-опікуна для Т-ва, що виконує загальний нагляд та дає духовний провід Товариству.

VI.

Управа Товариства.

Т-вом керує управа, зложена з 5-ох членів, а то: голова, заступник голови, секретар, бібліотекар, організаційний референт.

Провірна Комісія складається з трьох членів, а саме: голова, заступник і секретар. Її завдання слідкувати за діяльністю Товариства, провірювати звіти й рахунки та ставити перед загальними зборами внесення на абсолюторію для управи.

Управу й Провірну Комісію вибирають загальні збори членів звичайною більшістю голосів, після узгіднення наміченого складу з духовником Товариства.

Першу управу намічує Ординарій і вона повинна після приєднання 15-ти членів скликати перший загальний збір, який переведе вибір органів Товариства.

VII.

Членство.

(Права й обов'язки).

Членом Товариства може бути кожний студент і абсольтент Богословії, що своєю поведінкою не стягнув на себе якогось негативного тавра.

Про евентуальні заміти проти кандидата рішає управа разом з духовником. В сумнівних випадках справу вирішують загальні збори.

Права:

1. Кожний член має право обирати і бути вибраним до провідних органів Товариства,

2. користати зі всіх влаштувань Т-ва,

3. уживати виказки і відзнаки Т-ва.

Обов'язки:

Виконувати всі приписи статуту та рішення і зарядження загальних зборів та провідних органів Товариства.

VIII.

Загальні збори.

Щороку в часі від початку січня до кінця березня Т-во відбуває загальні збори, що про них повинні бути повідомлені всі члени в двотижневому реченні.

До правосильности загальних зборів є потрібна звичайна більшість приявних членів.

Рішення про розв'язання Т-ва вимагає 2/3 голосів цілого членства.

Загальні збори устанавляють висоту членської вкладки.

Авгсбург — 1945/46.

КНИЖКА ПРО ВАРВАРІВ

Володимир Солухин є московським поетом і письменником. Написав томик поезій і кілька книжечок репортажів і есеїв. Для нас цікавий він розважаннями на тему культури, списаними в книжці п. з. “ЗУСТРІЧ З ІКОНАМИ”. Книжка ця вийшла друком в 1970 р. в Москві. Потім в 1975 р. надруковано її у Варшаві в польському перекладі.

Автор критикує розвиток техніки, советського божка число один, що створює людям щораз нові можливості наче б то кращого існування, але водночас підкорює людей під своє володіння, н. пр. дарма, що існують добрі засоби комунікації, люди мають дуже мало часу. Солухин дослівно пише:

“Справді, маючи сучасну техніку, почуваємось сильнішими. Чуємо і бачимо з далекої віддалі, наші руки неймовірно видовжились. Можемо вдарити когось навіть на іншому континенті. Руку з фотографічним апаратом простягнуто до місяця. Але водночас окрема людина сама зі собою, в обличчі передчасної склерози і ниркового каміння (про духове життя навіть не натякую) ледве чи може сказати, що вона сильніша від своїх попередників.

Крім того техніка створює жакливу загрозу для існування всього людства. Зло моральне, жах, може натиснути відповідний двигун...”

Якраз тому сучасна людина повинна глибше призадуматись над собою і довкіллям, нав'язувати контакт з минулим і співжити ближче з правдивим мистецтвом.

Тим часом недостача пошани до свого минулого приневолює Солухина так драстично писати про советську дійсність:

“Хіба мають право до гордої і високої назви людини ті двоножні істоти, що легковажно нищили і нищать великі вартості спадщини і культурних надбань народу?”

На цьому тлі письменник заторкує недостачу духових вартостей в советському громадянстві, жахливу нетолерантність у відношенні до людей віруючих і шкідливі наслідки революції для культури.

Солухин подає безліч прикладів варварського нищення ікон, як з них збивали скрині на картоплі, як рубали їх сокирами, як в кращому випадку затулювали ними вибиті вікна.

Варвари нищили подібним способом і церкви.

“Приїхав трактор із совхозу... підбив долини церковку, вона розпалася на куски... забрали їх потім на паливо.

... Раз мені пощастило врятувати церкву, призначену на розвал динамітом. Причина була дуже проста: треба було цегли на стайню”.

Погром цей здійснювався за автором проти волі мешканців — пожилців села:

“Жінки стояли мовчально і покійно на сходах церкви і дивились, як голова сілради виносить і скидає на купу: кропило, свічки, ікони і іншу церковну утвар. Вони благали дозволу поглянути востаннє на внутро церкви, але теперішній Зельман нікого не впустив”.

В іншому місці читаємо:

“Коли церкву замкнули, якась жінка врятувала ікону і сховала у своїй хаті. Пізніше вона перенеслася до міста, запросила мене прийти до неї вночі і, передаючи ікону, благала: “Збережіть її, заховайте”.

На 243 сторони є такий запис:

“Я звернувся до бригадира й кажу: “Не дуже дотепні ваші теслі, до того нема ще чотирьох ікон, повинно бути всіх дванадцять, де поділись чотири?” — “Баби порозтягали домів. А недбайливо порубані тому, бо рубали не теслі.

Коли замкнули церкву, вчитель порубав ікони на паливо, але моя сестра ніччю крадькома підповзла на шкільне подвір'я, знайшла там обличчя званої з чудес ікони і досі її переховує”.

Збираючи разом ці повні жаху факти сучасного варварства, Солухин так пише про підсоветських кріпаків:

“Нарід, передусім пожилці села, не мають більшого контакту з культурою і живуть згідно з вказівками прагматизму, далекого від справжніх вартостей культури.

Революція спричинила занепад традицій і знищила чимало культурних пам'яток. Відорвала нарід від неодних позитивних вартостей минувшини. Водночас посіяла нетолеранцію

до віруючих людей. Держава не числиться з їхніми почуваннями, дарма, що тут і там натрапляє на пасивний опір. Віруючі люди почуваються загрожені і роблять вражіння застрашених”. Польський автор Т. Хшановські у зв'язку з появою книжки В. Солухина в польському перекладі пише так:

“Солухин пише про речі, від яких людина сповнюється жахом. Страшні спустошення, спричинені російською революцією, спинено тільки в останніх роках. Але і в нас в Польщі ці знищення були жахливі і то не тільки ті, спричинені війною, але й ті, що збулися підо впливом основних змін структури держави і суспільства. Кожна зміна приносить знищення, а коли здійснюється під тиском революції, то знищення є ще гірші, бо ж кожна революція є водночас погромом старого ладу. У советських умовах знівечено тисячі церков разом з церковним утваром. У нас також чимало церков знищено.

В нас панує “мода на ікони” і в помешканнях упривілеєних побачите на стінах вкрадені на Лемківщині церковні образи”.

... Ці образи-ікони нагадують нафтову лампу або старе залізко і є виявом снобізму, якого навіть в соціалізмі не стидаються.

“Колекціонування вимагає деякої завзятости і праці. У цьому випадку воно стається безоглядне і без скрупулів. А коли додати, що почуття власности трактують в нас дуже легко, то це псевдоколекціонування є нічим іншим тільки звичайним злодійством”.

Інший польський публіцист, П. Смоларські, пише про книжку В. Солухина так:

“Автор, публіцист з фаху, а із замилювання історик мистецтва, пише про своє захоплення церковним мистецтвом і про свої мандрівки по різних забутих селах, де в лопухами зарослій цвинтарній каплиці чи церкві, переміненій на магазин, можна іноді “вишперати” чорну дошку, на якій з-під верніксу, кіптяви і бруду просвічується обличчя Богородиці...”

Кажуть, що в Нижньому Новгороді, в перших роках революції на залізничній станції знайдено два вагони, заладовані старими іконами. Повідомлено про це тодішню владу.

“Що? Ікони? Які знову ікони? Спалить їх!”

Не краща доля припала численним церквам. Даймо тут голос авторові. Довідавшись, що в його родинному селі замкнули церкву і незабаром мають перемінити її на магазин, він поїхав там з надією зберегти хоч щонебудь.

“Голова сіль-ради дав мені ключ на одну добу і вимагав, щоб незамітно, не викликаючи уваги сусідів, я зайшов до церкви і забрав собі відтіля, що мені до вподоби.

Отже, я сам один в притишеній, але звучній церкві.

На долівці валяються картки, вирвані з книжок. Годі й поступити навіть один крок, щоб під ногами не задзвеніло скло. Дві великі ікони також лежать на долівці, одна з відірваною рамою. На перший погляд видно, що вони походять з сімнадцятого сторіччя.

Я собі подумав: ну, добре, для людей невіруючих церква може не є предметом пошани. Скажім, що вони не мають почуття краси. Забудьмо також, що в тому всьому, починаючи від книг, а кінчаючи на поліхромії стелі, вкладено чимало людської праці. Але ж тут, в цих мурах вінчалися батьки, діди і прадіди, чимало з них живе й досі. Чи те місце не варте кращої згадки?

Тут, в цих мурах, лежали померлі наші батьки, діди і прадіди. Чи місце, зв'язане з похоронами наших предків, не заслужило на ліпше відношення?"

На ці болючі питання даремно чекати відповіді від варварів. Вони не мають часу на сентиментальні згадки про батьків і дідів, поспішно готуючись до підкорення світу владі сатани.

Яр. Чумак

о. Крил. Володимир Жолкевич

ПРО ЦЕРКОВНИЙ СПІВ

Українська пісня має незрівняне значіння в нашому релігійному житті. Наш обряд є наповнений безмежним багатством молитов-пісень, які надають нам особливої сили і віри, та які в найтяжчих хвилинах нашої неволі линуть до Всевишнього Творця в надії, що наша молитва буде вислухана.

Скільки то вже разів та молитва-пісня робила на Україні чудеса! Їх є множество. Легенда каже, що під час нападу Турків на Почаїв, монах о. Залізо благав Матір Божу про поміч та що вона вислухала його молитву і дала перемогу над Турками. Шевченко згадує в "Гамалії", що козаки, співаючи, молилися в турецькій неволі, щоб Бог післав їм визволення: "О Боже милий України, не дай пропасти на чужині".

Святіші Отці у своїх Енцикліках часто заохочували вірних до активної участі у св. Літургії. Папа Пій XI писав:

"Направду конечним є, щоб вірні брали участь у Бого-службах не, як мовчазні глядачі, але долучували на зміну... свої голоси до голосів священника і співали". Папа Пій XII заохочував до всенародного співу, навіть цитуючи давню приповідку — "хто добре співає, той подвійно молиться".

В старинних часах римляни (Св. Августин) говорили, що хто співає, той молиться подвійно. Яка велика є сила української пісні, вказує один з многих прикладів. Бувший наш професор на Богословській Академії у Львові — покійний о. д-р Юліан Дзерович — одного разу розказував нам одне своє особисте переживання, будучи на прощі в Єрусалимі. Було це у Велику П'ятницю, при Божому Гробі: Церква, — розказував він, — була наповнена паломниками з усього світу, з різних націй і рас, з жовтою і чорною включно. На переді Церкви Божий Гріб; усі вірні паломники молилися навколішки, думкою і шепотом, кожний по своєму. Настрій душевного переживання був невимовний, бо перекинув усіх паломників в час, коли безмежна злоба й лукавість людини зуміла убити самого Бога. І ось образ нерухомого тіла невинного Ісуса, лежить в убогому Гробі. Паломники перемінилися в молитву, котру спокійні полум'я горючих свічок несуть до Отця-Творця. І в той час молитви виступає перед Гріб наш артист-співак Модест Менцінський та молитовно й з найбільшим зворушенням зачинає співати: "Плотію уснув"... Пісня, нікому з чужих паломників не знана, набирає ще раз сили і потрясень душі. Голос співака й краса мелодії перемінились у глибокі й зворушливі почування душевні. Паломники, зворушені до глибини душі, заплакали... Та пісня зуміла з'єднати всіх паломників і запанувала над їхніми почуваннями. Був це момент найвищої сили, найбільш зворушливий момент, який могла викликати лише українська пісня-молитва.

Оповідючи цю подію, покійний о. д-р Ю. Дзерович був у найбільшому зворушенні та зумів перенести нас усіх думкою туди, де відбувалася оповіdana подія.

Подаємо тут правила щодо церковного співу, видані і прийняті на урочистій сесії АЕпархіяльного Собору 25-го квітня 1941 р.

"ПРО ЦЕРКОВНИЙ СПІВ" — ДЕКРЕТ СОБОРУ

По приписам церковного права і по практиці, заховуваний від віків у нашій Церкві, церковне правило має бути співане. Щоб тим церковним правилом віддати Всевишньому якнайповнішу і найпобожнішу честь від нас, а почасти тому, щоб вірним придбати усі користі, які приносить величава і прегарна відправа Богослужб, треба з великою старанністю плекати церковний спів і нічого не жалувати, що могло би причинитися до більшої мистецької його краси. Щоб в АЕпархії піднести рівень мистецької вартости церк. співу, АЕп. Собор пригадує Духовенству засади, які в тім напрямі мусять бути точно зберігані.

Служба, яку віддаємо Всевишньому, повинна обіймати все, що маємо від Бога. Люди повинні молитися не тільки духом, тобто умом і серцем, але й тілом і всім тим, що мають і в душі, і в тілі — і чим можуть хвалити Всевишнього. У співі віддає чоловік на службу Гос-

подеві свої легені, руки, коліна, ціле тіло, голос, язик, почуття краси, мелодії, ритму і гармонії, — словом цілого себе. Співана молитва відповідає людській природі та природним довгам чоловіка супроти Всевишнього. У співаних молитвах, передовсім же у співаному церковному правилі, подає людям св. Церква, неначе доповнення евангельської проповіді. Вид людей, що моляться і самі слова, а більше ще стиль їхньої молитви заохочують людей до їх наслідування та учать їх молитися. Свято відправлюване церковне правило, як і взагалі всі церковні співи, — це одна з многих форм, в яких можемо слабими своїми силами причинитися до того, щоб “славилося Ім’я Всев. Бога, нашого небесного Отця”.

Церковний спів прив’язує увагу, відвертаючи її від пустих і марних образів, світових розкошів, і підносить ум і серце до якоїсь краси, що у мистецькій глибині є наче образом духовної, надприродної і вічної краси. Церковний спів може і повинен скріпляти і у відповідному рельєфі представляти значення слів молитви, а тими словами так часто бувають слова, якими Всевишньому подобалося передати людству предвічну правду наукою Божого Об’явлення.

Спів є крім того пречудним символом молитви, бо так, як у співі голос раз підноситься до високих тонів, то знову знижається до низьких, — так і в молитві: Душа, стоячи перед Всевишнім, раз підноситься до неба актами надії чи любові, то знову понижає себе до покірного визнання гріхів і каєття за них. Як у співі мелодія розходиться на всі сторони і наче хотіла б обняти вселенну, так і в молитві душа людини розширяється на весь світ, щоб любов’ю ближнього обняти всіх братів. Як у співі мелодія підносить душу і веде її у якісь безконечні простори, в яких затоплюється душа, догадуючись більше, ніж пізнаючи якісь тайни краси та гармонії, так само в молитві душа підноситься до неба, очі звертаються до Отця, що в небі, і в Ньому і Його службі, в Його дарах, в Його любові знаходить безконечну глибіню думок, почувань і незнаного ще, а очікуваного будучого життя. Як в співі участь бере душа і тіло, і усі сили душі, усі нерви і м’язи тіла, так в правильній молитві людина віддається всеціло: молиться цілим життям. І так, як у співі людина, що її серед життя ломить і мучить безнастанний нелад і дисгармонія, внутрішня боротьба і зовнішні удари, знаходить те, що є ідеалом життя, себто лад і гармонію і на той вид, на ту гадку наче зі себе виходить та руки витягає, щоб обняти те, що мусить уважати за блаженство, за щастя; так само і в молитві чоловік душу і руки до неба підносить, у всесвітовій гармонії Божого ладу і Божої доброти пізнає ціль життя і наче ту ціль обнімає. Коротко кажучи: так як спів є високим мистецьким діланням духовного ества чоловіка, орудуючого людським тілом, так і молитва є найвищою функцією ума, до котрої він підноситься по тих ступенях, якими є найбільше духові функції тіла.

Таким символом молитви одначе є спів тільки тоді, коли є в правдивому значенні того слова церковним співом. А церковним є спів тоді, коли є співаною молитвою. В тому одному слові містяться усі прикмети правдивого церковного співу і глибока, майже безко- нечна різниця між церковним і світським співом.

Передовсім церковний спів мусить відзначатися характером етичним. Вже в старині філософи розрізняли різні роди музики (Аристотель: "Політика" Лів. VIII. с. 7.), а між ними музику етичну (Та етіка тон мельон) і театральну. Перша промовляє до почування, друга бажає приподобатися і промовляє до зміслових пристрастей.

На другому місці так, як молитва, так і церковна музика мусить бути щира, себто мусить походити з простого й чистого серця, а не бути спрямована до композиторського чи співацького попису вишуканими труднощами.

Церковний спів повинен бути безпосереднім виливом розмоленої душі. Щирість є під деяким оглядом прикметою кожного мистецтва і мистецького твору. Але в церковному співі це умовина, без якої спів у церкві разить. Правдивий мистець не може вдавати; він мусить бути собою. Не вільно йому пописуватися і хвалитися, у християнина це завсіди разить. Тому буде це разити і в церковнім співі. Те саме треба сказати і про здержливість. Церковний спів мусить бути здержливим не тільки в тому значенні, щоб не висловлював змісловости і пристрасти, але й в тому значенні, ще глибше християнському, щоб чи то в композиції, чи то в мистецькому її виконуванні, заховати міру; щоб без злишнього зусилля, без крику уживати свого мистецтва так, щоб в тому уживанні лишалася якась глибінь невичерпаної до дна сили і неначе укритего мистецтва... Це також прикмета кожного правдивого і великого мистця, але у християнина і при молитві, якою є спів, вона прибирає вид християнської чесноти скромности і покори і є нею. Можуть подобатися, хоч не трапляють до серця, співи, що їхне напруження, сила не містяться в замкненому просторі невеликої церкви. Вони може надавалися б добре на велику віддаль, або в дуже величавому храмі; зблизька мусять робити вражіння крику.

Церковний спів мусить також заховувати вірно передання батьків, що у християн є правдивою і великою чеснотою. Композитор мусить наче своєю інтуїцією відчутти духа рідної Церкви (що не перешкоджає йому бути собою), а не тільки бути наслідувачем старих зразків.

Від церковного співу жадає християнин, щоб душу підносив у якийсь надзмісловий, надприродний світ, щоб йому і під тим оглядом давав приклад того християнського життя, що по словам Апостола, є в небі. Співана молитва мусить робити вражіння чогось вищого, надземного, ангельського. Церковні гармонії мусять мати щось херу-

вимсько-непорочного, щось чистого, піднеслого, благородного. Крім того церковний спів мусить бути наче тлом величавих наших обрядів, себто бути достроеним до поваги, до маєстату віри, яку усі обряди голосять, бути відгомонам давніх часів, наче перших віків християнства, з архаїчною староцерковною бесідою.

Обряд при відповідному церковному співі — це ж щось вічного, прастарого, предківського, як ціла наша Церква; від віків переслідувана, а всетаки живе, розвивається, а часом і відносить світлі перемоги.

Церковний спів мусить накінець служити, бо й ціле християнство і усяка праця священників, служителів престола, є передусім службою Всевишньому, і для Нього і службою ближнім, своїм братам, своєму народові. Так, як Христос прийшов служити, так і все в нас мусить бути службою Господеві і людям. А спів церковний служить передусім ідеї, що її висказує текст молитви. Спів мусить обмежуватись інтерпретацією тексту молитви. Він же має бути молитвою, не може тому усувати тексту, зміняти, псувати, й не повинен висуватися на перший ряд.

Одинока ціль, для якої уживаємо в церкві співу, є та, щоб ним побуджувати вірних до побожності. Це вправді може робити й сама мелодія, але не осягне того, якщо буде в суперечності зі словами, що було би дисгармонією. Спів, що мелодією підкреслює і дає рельєф словам молитви, побуджує до молитви так самих співаків і слухаючих вірних, та осягає свою ціль, бо є молитвою.

Від віків є узаконнено в нашій Церкві, що не уживається музичних інструментів. В старому Завіті уживали при Богослужбах різних інструментів: китари, щось як гусли, десятиструнної гарфи тощо. (Порів. пс. 33. згл. 32). Христова Церква прийняла від Жидів майже цілу первісну службу як, н. пр., читання св. Письма і Псалтиря. Є певною річчю, що прийняла й церковний спів. Св. Павло поручає Ефесянам церковний спів і приписує йому немале значіння, коли каже: “Наповняйтеся Духом, бесідуючи між собою псальмами, гимнами і духовними піснями, співаючи і граючи у наших серцях Господеві”. (Ефез. V. 18 і 19). Хоч Апостол говорить про духовні пісні і поручає співати у серцях, однак нема сумніву, що він говорить й про зовнішній спів, застерігаючись тільки, щоб пісні були духовними, очевидно не тільки змістом, але й способом вислову, себто жадає духовного співу, або співу зверненого до побудження духовного розположення слухачів. Того розположення жадає не менше й у співаків, бо це означає: “Співайте у серцях ваших...” себто не тільки устами, але й серцем. Слово “граючи” могло б робити вражіння, що тоді уживали в церкві і музичного інструменту, себто тої 10-ти струнної гарфи, яку “псалтирем” називали. Однак так лишень видається, слово, яке віддають наші предки словом “грати” — (*psallere* і *псаллейн*) означає

вправді пальцями вдаряти в струни на інструменті, (що його “псалтеріон” називають), але може бути, що вже тоді значення того слова переходило на те значення, яке згодом прийнялося: — співати псалми з псалтиря. На кожний спосіб треба зауважити, що св. Ап. Павло на іншому місці, повторюючи ту саму раду, про грання не згадує. До Колосян пише:

“Слово Христове нехай глибоко замешкає в вас, щоб ви навчалися і напоминали себе взаємно з усякою мудрістю псалмами, гимнами і духовними піснями, щоб ви у вдячності співали Господеві у ваших серцях”. (Колос. III. 16).

Може бути, що порівнюючи ті два тексти, ми є свідками тої еволюції, яка певно творилася в часах, коли Ап. Павло зачинав проповідь Євангелія в синагогах до юдеїв, а відтак, опускаючи жидів, чимраз виразніше звертався до поган (Діян. Ап. XIII. 46).

В тій еволюції християни, приймаючи з синагоги спів, відкинули музичні інструменти. Може й бути, що письмо до Ефесян представляє стан, в якому християни, ще не відлучені від синагоги, уживали ще псалтиря як музичного інструменту. Св. Тома є тієї думки, що Церква від самого початку музичні інструменти відкинула (II — 11 Q. XCI. 2). Його аргументи такі: В Старому Завіті уживали інструментів тому, бо жиди були народом грубим і змисловим, і тому треба було промовляти до нього обітницями дочасних дібр і музикою, що більше ділає на змисли. А музичні інструменти більше порушують до приемності, ніж викликають в душі розположення до побожності. Християнська Церква якраз тому й не прийняла інструментів, а прийняла спів, бо спів “робить людей добрими”, як говорить Аристотель. (Пол. кн. VIII. 6.).

Уживання співу в церкві і його значення доказує св. Тома уступами зі св. Августина, який оповідає (Визнання кн. IX. 7.), що св. Амврозій запровадив в Медіоляні усюди спів, а сам св. Августин описує вражіння, яке той спів на нього робив:

“Я плакав, зворушений до глибини душі, чуючи гимни і пісні, співані в Твоїй Церкві, Боже”. (тамже гл. 6).

Для характеристики того співу додаймо й те слово Августина:

“Коли іноді мене більше порушить сам спів, як те, що співають, признаюся, що тим грішу і тоді волів би я не чути співу”. (Кн. X. Визнань, гл. 23).

Коли введено в лат. Церкві орган, не знаємо; здається, що ще й за св. Томи, себто ще в XIII стол. і латинська Церква не допускала музичних інструментів. Св. Тома каже: “ne iudaisare videamur” (порівняй “Tabula augea” у вид. св. Томи, Вівеса I. т. 682 ст.).

Уживанню музичних інструментів у нашій Церкві противиться і характер нашої церковної музики. Епарх. Собор усильно настає на те, щоб та практика і той закон був точно зберіганий і щоб ніхто не

заводив ніяких музичних інструментів при церковному співі. Обряд наш вимагає також, щоб увесь нарід співав, і тим способом брав чинну участь в церковних відправах. Та участь є дуже важною прикметою нашого обряду; через неї люди учаться християнського життя. Церковні обряди і Богослужби є після проповіді і катехизації найважливішою школою християнського життя.

Під деяким оглядом є вони навіть важніші, ніж проповідь та катехизація, бо учать того, чого в проповіді трудно навчити, — учать молитви. А молитва — то перша і найважливіша сторінка християнського життя. Богослужби учать молитися якраз тою участю парода в жертві і молитві священника. Та участь сходить нінащо, коли нема всенароднього співу, тому й всенародній спів є умовиною кожного Богослуження. Собор уважає за один з найважливіших обов'язків священника працювати над веденням всенароднього співу, уважає також за перший і найважливіший обов'язок дяків наuczити нарід брати участь в Богослуженні спільним співом. Дяки, які після кількох літ праці при церкві не довели до того, щоб увесь нарід брав участь в Богослуженні, не повинні бути системізовані.

До всенароднього співу треба вибирати відповідні мелодії, — себто такі, що відповідають традиціям нашого церковного співу. А вже рішучо треба стеретися і не допускати театральних, скочних, невідповідних і чужих духові Церкви мелодій. Одобряючи і гаряче поручаючи самолівку, не хочемо одначе ніяким способом цілковито усувати хорова-церковного співу, який має давні світлі традиції в нашій Церкві. А поручаючи знову усильно вдержувати зв'язок із традицією, не вимагаємо невідільного повторювання одних і тих самих старинних зразків з-перед ряду віків. Під вірністю традиції розуміємо відчуття духа обряду і перелиття прастарої церковно ритуальної ментальності у форми хоч би й новітні, але духом зі стариною злучені. Знавці кажуть, що хорова музика Бортнянського і цілої золотої доби українського хорового співу на перший погляд сперта на зовсім протилежних основах до старого церковного одноголосся — “простопіння”, але зв'язок між одним і другим дається відчутти. Якраз дух нашої найстаршої церковної мелодики був тим, що спиняв старих клясиків нашого церковного хорового співу впасти в тодішню спокусливу італійщину.

Наші Богослужби мають різні уступи, які повинен по обряду співати один або кілька четців чи співаків. Межі між тим, що співає весь нарід, а тим, що співають деякі співаки, можна пересувати так, щоб при відправі давати дещо співати цілому народові, а дещо хорові. Важна річ, щоб при службі Божій весь нарід вимовляв чи відспівав “Вірую” і “Отче наш”. Можна також (і відай так треба робити на більші празники) часом співати хором, а часом лишати спів цілому народові. Добре було б може, щоб часом хор співав на 2 голоси, втягаючи весь нарід до співу.

Благородні і правдиво мистецькі хоральні співи будуть убагороднювати і всенародній спів, так, як людей побуджуватимуть до побожної молитви та учитимуть людей молитовного співу. Йде тільки про те одно, щоб хоральний спів був дійсно високої мистецької вартості і щиро церковного традиційного духа. Не можна допустити до диригування хором людей, які є слабими диригентами і яких хор не має ніякої мистецької вартості. А вже під ніяким претекстом не можна допускати ніяких творів о театральному характері, чужих і невідповідних духові й церковній естетиці.

ПРАВИЛА:

читані й прийняті на сесії Собору 25. квітня ст. ст. 1941

1. АЕпарх. Собор постановляє покликати до життя Комісію для церковного співу, яка складатись буде з чотирьох секцій:

- 1) музикологічної,
- 2) композиторської,
- 3) диригентської,
- 4) секції для церковно-народного та ірмологічного співу.

В цілі введення в життя цієї Комісії Собор установає "Організаційний Комітет", який займеться зложенням листи кандидатів до Комісії і пропозиціями їх до апробати Митрополичому Ординаріатові.

2. Обов'язком Комісії буде: а) Поручати Духовенству і дякам відповідні до церковного співу мелодії, а забороняти невідповідні. б) Видавати свідоцтва на диригентів, без якого нікому не вільно диригувати церк. хором. в) Одобрятимуть нові композиції. Без одобрення Комісії не вільно ніяких нових творів співати в церкві.

3. Обов'язком Комісії буде обдумувати засоби до впровадження всюди всенародного співу.

4. Диригентські кваліфікаційні свідоцтва буде Комісія видавати лише тим кандидатам на церковних диригентів, які викажуться при іспиті повним теоретичним і практичним знанням, потрібним до ведення церковного хору.

5. АЕпарх. Собор усильно поручає Духовенству точно придержуватися поручень Комісії. Усюди треба усильно працювати над веденням в церкві загально-всенародного співу.

6. При кожній Службі Божій, навіть читаній, увесь наряд або всі, що беруть участь в Службі Божій, повинні наголос відмовити, зглядно відспівати "Вірую" і "Отче наш".

7. Церковні хори повинні попри нотний спів також старанно культивувати всенародний самілковий спів та в цілі втягнення цілого народу до активної участі в Богослуженні в більшості неділь і свят в році повинні співати на самоілку.

8. Собор усильно поручає Духовенству і дякам дуже старанно зберігати і по можності записувати у ноти місцеві традиційні церковні мелодії. Відписи цих записок треба пересилати Комісії для церковного співу.

9. АЕпарх. Собор поручає до вжитку при всенародному співі збірники церковно-народних і літургійних пісень, зібраних і опрацьованих: А. Вахнянином, В. Матюком, І. Кипріяном, М. Копком, І. Воробкевичем, О. Нижанковським, С. Дорундяком, К. Стеценком, С. Людкевичем, Й. Кишакевичем, як також Богослужбні пісні, поміщені в Ірмологію, Богогласнику, Гласопіснці І. Дольницького та “Напівнику” І. Полотнюка.

10. АЕпарх. Собор забороняє під тексти церковних і богослужбових пісень підкладати світські і театральні мелодії, чужі духові церковної музики.

11. Дяків, заслужених для ведення всенародного співу не залишать душпастирі представити Ординаріатові до відзначення.

12. Для заслужених, старших і дуже побожних дяків буде відзначенням поставлення їх в чин четців і півців.

13. Собор наказує усякі концерти по церквах.

14. В літургійних проповідях не залишить Духовенство повчити нарід і співаків в хорі, як повинні співаючи молитися.

15. Собор поручає Духовенству зберігати і в окремих шафах переховувати всі, — так друковані, як і рукописні духовно-музичні твори. Треба зладити спис усіх творів зі значенням імені та прізвища автора, місця друку й часу видання, а при рукописах крім імені автора, назви, змісту й тонації, треба подати теж і рід хорального укладу (мішаний, мужеський чи жіночий хор), у якому даний твір написаний. Спис цей має бути зладжений в двох примірниках, з яких один треба переховувати в музично-бібліотечній шафі, а другий переслати Комісії для церковного співу.

16. Собор забороняє уживати при Богослужбах у церкві музичних інструментів, — уважає однак допустимими співучать трубної оркестри при церковних походах поза церквою.

17. Справу студій над Ірмологіоном з 1700 р. (Львів) переказується як соборовий дезидерат музикологічній секції “Комісії для церковного співу”.

Ярослав І. Чумак

МЕЖІ ЗАНЕПАДУ І ЦВІТУ
Думки про українську родину

Хай нашому роду не буде переводу.

Збереження родової спадщини, намагання передати нащадкам матеріальні і духові надбання усіх поколінь, було і є неписаним законом кожної культурної громади, в тому і нашої. Українці на поселеннях також хочуть продовжити свій рід, і як уміють, передають своїм дітям свої традиції. Але, як судити дерево по його овочах-плодах, робили і роблять це без продуманого пляну, випадково.

Чимало причин склалося на таку випадковість. Першою була сильна прив'язаність до рідної землі, зворушливо описаної В. Стефаником, і повна незнайомість чужої, де прийшлося жити, залишивши рідні пороги. Варягам, жидам чи англійцям легко переселитись з одного кінця землі на другий. Наш земляк платив за такий експеримент важку ціну не тільки сто років тому. Великою і найважчою ціною була і є дезінтеграція родини під впливом нових, і звичайно, непригожих умовин життя і побуту.

У новому місці поселення обов'язує новий лад: матеріальний, моральний і культурний. До нього треба пристосуватись або лишитись поза скобками життя. Але присосуватись не було легко малоосвіченим селянам з Галичини, Буковини чи Закарпаття. В першу чергу наші піонери рятували фізичне життя своєї родини. Піднісши дещо голову, будували Церкву. Про плянове виховання в родині не було як і думати, не сприяли тому ні винесені з рідного краю звичаї, ні людські засоби.

Тим часом в нових країнах поселення, особливо в З. С. Америки і в Канаді, структура родини проходила великі зміни. Від початку нашого сторіччя її стійкість і тривкість на долю і недолю піддавали такі мудрагелі-матеріялісти як Ч. Дарвін, К. Маркс і С. Фройд. Вони перш усього заперечували існування Бога, а інтелектуальні ремісники, підхопивши цей клич, голосили м. ін. в літературі, на сцені, в кіні і пресі, що давня християнська родина — це пережиток, нові часи вимагають нового підходу і нової свободи, в їхній інтерпретації ця свобода означає цивільні шлюби, легко доступні розводи, безкоштовні і безконтрольні аборти, мішані, вимінні й пробні подружжя, дешеві антиконцепційні засоби і безліч інших ходів пансексуалізму, що став головним мотором і сенсом модерного життя.

Захитання основ християнської моралі взагалі, а в подружжі зокрема, призвело до захитання підвалин християнської родини. Криза ця просто кидається у вічі, вона прибирає жахливі форми. Н. пр., дикунство американської молоді, напади і грабежі на вулицях міст навіть у білий день — це ніщо інше, як тільки гірке пожив'я нестачі виховання в родині. Але розбої на американських вулицях — це тільки одна сторінка упадку сучасних родин.

Жахлива статистика

Щоденний досвід і лектура газет свідчать про важке горе сучасних родин. Спричинюють його нещасні алкоголіки, нездарні і запаморочені бабії, вигідники-самолюбви і взагалі люди малої культури, зокрема культури релігійної.

Розбиття родин починається з малих непорозумінь, прогріхів і конфліктів. Нестача протидії веде до поглиблення розходжень. Зовсім так, як з малою діркою в даху. Не залатаєш її в пору, пізніше треба багато клопотатись і платити. Колись такі подружні непорозуміння лагодив священик у сповідальниці або в приватній розмові. Тепер його місце малоощо не всеціло зайняв психіатр, але не зважаючи на його коштовні поради (60.00 дол. за годину) подружні конфлікти не маліють, а ростуть.

Незавидне положення і ситуацію сучасної родини дуже вимовно ілюструє наступна канадська статистика. Тут є:

- 700 000 дітей з розбитих подруж;
- 50 000 розводів річно (кожне четверте подружжя розводиться);
- 50 000 абортів річно;
- 40 000 дітей з матерів у шкільному віці, а 5000 з матерів у віці 12-14 років;
- 15 000 дітей судять річно у судах тільки в одному місті, в Торонті.

Протидія

Світовий Конгрес Вільних Українців проголосив 1980 роки декадою Української Родини. Єрархія Укр. Католическої Церкви, зокрема Її Патріарх, в різдвяному посланні, закликають нашу громаду до оборони української родини перед заливом зла. Папа Іван Павло написав недавно апостольського листа п. з. *Familiaris Consortio* в справі ваги, покликання і тривкості родини.

Ці документи видані, приблизно одночасно, вказують на вагомість і серйозність родинної проблематики. Вони заохочують також кожну вдумливу людину до дії.

На превеликий жаль, досі тут зроблено дуже мало. Навіть покликани до цього установи: Церква і товариства суспільної опіки не

можуть виказатися систематичною і плановою працею для збереження і оборони українських родин. У пресі на цю тему майже нема відгуку. Спеціальні книжки про родину — це білі круки. Двадцять п'ять років тому вийшла книжка о. С. Нагаєвського на цю тему, а недавно у Видавництві “Добра книжка” видруковано збірник виховних есеїв п. з. “Українські Діти — наше майбутнє”. Але книжка не продається наш загал такого роду публікацій не читає. На цьому безпросвітньому тлі блистить ясна постать інж. О. М. Тишовницького, відданого оборонця української родини. За його почином зорганізовано в кількох містах товариства сприяння українським родинам. Він також є автором багатьох статей в обороні інтегральності укр. родини.

Але змінити загальну байдужість зможе не один, але сотні Тишовницьких Треба їх в кожній укр. установі, і навіть у кожній родині. Тільки великим зусиллям можемо перемогти задуху зматеріялизованого суспільства і його філософію *Carpe diem*. Тільки поворот до джерел християнської подружньої етики запевнить нам і всім людям здорові родини, запорукую здорового народу. У своєму посланні про родину Папа Іван-Павло слухно каже:

“Людські суспільності підуть шляхом, прокладеним родинами”.

Якже ж важливим є цей шлях!

Св. Караванський вказує на один:

“І хай тоді, як зайде спір,
Де всяк стоятиме на свому,
Мірилом буде благо дому
І у сімейнім колі мир”.

В. Шекспір підказує другий:

“Краса і правда житиме в віках,
Коли у твого внука буде внук”.

А вторує йому наш Шевченко, кажучи, що на світі нема нічого кращого від молоді матері з дітям на руках.

Але найбільшим оздоровним надхненням є, розуміється, наука Церкви про відповідальність батьків і всієї громади за долю і долю родини, в першу чергу дітей, про необхідність будови Божого Царства в українських родинах.

Висновки

1. Нелюдяний матеріалізм, атеїзм і сексуалізм довели до того, що дуже часто сучасні родини нагадують поле після градової тучі.

2. Родина є основною клітиною життя громади і народу. Усі прогріхи, що підривають і нищать життя родини, підривають і нищать життя громади і народу.

3. У зорганізованому проводі нашого життя вже започатковано протидію проти походу на знищення родини. Тепер пора на загал. За прикладом інж. О. М. Тишовницького треба б випрацювати плян оборони української родини згідно зі словами поста:

“Хай наша звіку доброта
Всі наші помисли зогріє”.

4. До оборонного пляну належить також молитва, жертва і добрий приклад. Треба постійно молитися про спеціальну Божу опіку над українськими родинами. Не жаліймо трудів і жертв на їхнє збереження від усякого зла і супостата, а прикладом свого життя засвідчуймо постійно, що українська християнська родина є великою справою, для якої варт жити і працювати.

о. Петро Галадза

ВАГА І ЗНАЧЕННЯ ДЯКІВСЬКИХ КУРСІВ

Релігійне життя українського народу все було до деякої міри залежне від особи дяка та дяківських крилосів. Святкування подій спасительної історії належить до суті християнства, а роля дяка у цих святкуваннях велика, тому то необхідним було як в минулому, так і тепер мати фахових і ревних дяків, які своїм служінням давали б вірним нагоду цілим еством та “єдиними устами і єдиним серцем” прославляти Господа та відчувати красу Божого Царства.

Треба сказати, що в минулому не кожний дяк відповідав цим великим вимогам. На жаль, під сучасну пору ситуація погіршилась. Тому треба з надзвичайним вдоволенням вітати всі старання, що змагають до піднесення дяківського стану.

Насильне переселення сотень тисяч наших вірних після Другої світової війни підірвало тяглість дяківських традицій — як і всіх інших наших традицій. В наслідок цього релігійне життя нашої Церкви на поселеннях сильно потерпіло. За останніх 30 років по парафіях усунено цілий ряд богослужень, як, наприклад, Утреню, Вечірню, Парастас, Літургію Ранішосвячених Дарів і т. п., так що з нашої багатой літургічної спадщини лишається переважно тільки Панахида і Свята Літургія.

Все таки, бачимо навіть в цьому часі деякі похвальні змагання до відродження нашого спільного релігійного життя. Статті й нариси, тут надруковані, свідчать про любов наших людей до рідного благочестя. Ця любов далі палає в них, не зважаючи на прерізні трулнощі, між ними — й на тиск асиміляції.

Перший опис дяківських курсів, що подаємо тут, це стаття о. д-ра Петра Романишина про дяківський курс у Вінніпезі. Автор статті — це один з найвидатніших знавців і виконавців дяківського співу в сучасній Українській Католицькій Церкві. Закінчивши студії в Бо-

гословській Академії у Львові, о. д-р Романишин був висланий ще перед Другою світовою війною Митрополитом Андрієм до Відня на студії церковної музики і співу. Згодом він перенісся до Берліну, де продовжував студії.

о. Петро Романишин

ДЯКІВСЬКА ШКОЛА В ВІННІПЕЗІ

В Канаді від 1948 р. о. д-р Романишин провадив різні хори, згармонізував та видав Св. Літургію по всенародному напіву та організував концерти з різних нагод.

Як бачимо з поданої нижче програми, вінніпезький дяківський курс був надзвичайний тим, що старався виховати справжніх дяковчителів, чи принаймні дяків, які не тільки вміли б співати, але рівночасно розуміли б, чому і що вони співають. Включенням до програми предметів Св. Письма, Катехизації та Історії Української Церкви, керівники курсу зуміли вишколити дяків, які зі зрозумінням виконували свої обов'язки та рівночасно ставали провідними мирянами по своїх парафіях.

Коли старокраєві дяки почали один за одним вимирати, не було кому співати в наших церквах. Вірні відчували їх брак головно під час Різдвяних і Великодніх богослужб, як теж при похоронах. Отці парохі звернулись з проханням до нашого Митрополита, щоб щось зробити в цій справі. Прийшли часи, що легше було дістати священика, як доброго дяка — і густо-часто священики запрошували своїх товаришів-священиків до помочі, головно при відправі похоронів визначних парафіян.

На американському континенті нема дяків, бо заплата дякові за його служіння є дуже мізерна. З ним торгуються і мало платять. Якщо б матеріальне забезпечення дяка було приличне, то не було б такого браку дяків, як є сьогодні.

Митрополит Канади, Кир Максим, літом під час канонічної візитації в Розбурн, Ман., у 1963 році, поручив авторові цих слів перенестися з великої фермерської парафії в Окбурн, Ман., до Вінніпегу і почати Дяківську Школу. А щоб мав змогу посвятитися всеціло вишколові дяків, Митрополит дав йому маленьку парафію св. Йосафата, де не було багато парафіян, ані парафіяльної праці.

Прибувши до Вінніпегу, зараз взявся до праці. Видруковано велику афішу і розліплено всюди по церквах і наших інституціях та подано час і місце Дяківської Школи. Навчання мало відбуватись у парафіяльній залі катедри св. Володимира й Ольги двічі в тиждень вечорами по дві чи три години продовж двох років. Почали зголошуватись кандидати, а було їх 26, і між ними три жінки, народженці

Канади. Кандидати мали переважно середню освіту й добре знання української мови, а деякі й вищу освіту, що мило вразило автора цих рядків. Тоді директор школи почав підшукувати помічників до ведення курсу між священиками і світськими людьми.

В програму Дяківської Школи входили ось які предмети:

1. Церковні напиви в різних богослужбах (директор курсів).
2. Церковний Устав (о. Петро Даревич).
3. Історія Української Церкви (о. проф. Степан Тарнавецький).
4. Катехизація і св. Писання (о. кан. Антін Луговий).
5. Диригентура (mgr. Василь Кардаш).

На моє здивування, всі кандидати приходили точно на виклади, робили записки і при кінці здавали іспити. Нині вони співають по всіх церквах Вінніпегу і поза ним.

Завдання автора цих рядків не було легке: треба було написати на машині і відбити на гестетнері тексти всіх важніших богослужб, як Різдва, Богоявлення, Водосвяття, Літургію Напередосвячених Дарів, Страсного Четверга, Великої П'ятниці, Воскресіння, Похоронів, Вінчань, Молебнів та Акафістів. До тих усіх текстів треба було написати напиви (музику), щоб кандидати могли їх вивчити вдома. Це все вимагало коштів і праці, а це все треба було дати їм безкоштовно. Те саме робили й інші отці, щоб облегшити працю студентам. Жодної оплати курсанти не платили.

В 1965 р. вчащало лиш 17 кандидатів і такий стан тривав до 1970 року. Хто хотів — приходив і навчався, а потім ще приїзджали до дому директора курсів кандидати на дяків з провінції — 200 і більше миль від Вінніпегу, як, наприклад, з Елфінстону, Сенді Лейку та з ближчих околиць, як Кукс-Кріку і Сейнт Норберту, ба навіть з Онтарія: з Кенори. Це були поодинокі особи і ними також треба було особисто займатися. Всі вони люди молоді або середнього віку, що сьогодні служать своїм церквам.

Коли вони постаріються або знеможуть, тоді знову треба буде зорганізувати новий курс. Слід не забувати, що в будучій Дяківській Школі треба буде взяти під увагу ще один предмет, а саме українську мову в слові і письмі, бо багато її вже забувають...

Коли вишкіл дяків розв'язано задовільно, Вінніпезький Митрополит запропонував авторові цих рядків з директора Дяківської Школи стати директором Дияконської Школи, бо почали голоситись кандидати. Ця школа триває до нині й дала вже третій випуск кандидатів. Досі висвячено 5 дияконів, а інші чекають на свою чергу.

Під цю пору 12 кандидатів студіює у Дияконській Школі. Більшість з них — тут народжені і віддані Церкві люди, що мають поважні становища у суспільстві й добре ім'я. Сподіємося, що при Божій допомозі, будуть добрими робітниками в Христовому винограднику.

Вінніпег, Ман., 25 лютого 1981.

Крім дяківських курсів, переведених у Вінніпезі, започатковано подібні курси в нових осередках українського наукового і культурного життя — у Філіях Українського Католицького Університету. У 70-их роках за почином Блаженнішого Патріярха Йосифа, засновано у вільному світі кілька таких Філій. Засновник цих наукових центрів доручив їм те саме завдання, що має матірній Український Католицький Університет у Римі, а саме — продовження наукової і виховної праці Греко-Католицької Богословської Академії у Львові.

Наступні два розділи насвітлюють працю при двох таких установах під аспектом відродження літургічного співу в нових обставинах переселення. Перший розділ описує дяківські курси при Філії УКУ в Чикаго, а другий при Філії УКУ в Лондоні.

Курс обряду і богослужбового співу у Філії УКУ в Чикаго

У лютому 1974 р. почався перший дяківський курс у Філії УКУ в Чикаго. Викладали о. Маріян Бутринський — Літургіка і Церковний Спів, та о. Іван Кротець — Церковний Устав і Основи Музики. Для вигоди слухачів ведено виклади в двох групах — для однієї в суботу, а для другої серед тижня. Виклади відбувалися при участі 10 студентів.

Виклади в осінньому семестрі 1974-1975 розпочалися в жовтні 1974 року. Предмети були ті самі, що попереднього року з додатком кількох лекцій з основ церковнослов'янської мови, що їх дав проф. Василь Маркусь. Того року було 18 учасників. Слід згадати, що студенти були з різних парафій. Випускники цього курсу до нині помагають у своїх парафіях.

Після 1975 р. подібні лекції відбувалися менш правильно. У 1979 р. Петро Галадза, тоді ще студент богословії, перебрав керівництво дяківського курсу. Спочатку курс був більш духовного і теоретичного характеру, студенти переважно застановлялися над значенням наших богослужень. Учасників тоді було шість. При тому, поодинокі студенти вчилися також богослужбового співу. Від 1981 р. розпочався звичайний дяківський курс, в якому звернено увагу на практичне знання церковного співу. В тому році було шість учасників двогодинного курсу, який відбувався серед тижня. На викладах слухачі вивчали устав Св. Літургії, всі гласи, крім Подобних, та співи Похорону, Воскресної Утрени і Великого Повечер'я. В наступних роках плянується додати і співи Літургії Ранішосвячених Дарів, Вечірні та всі відправи Страсного Тижня разом із уставом тих богослужень. На цих лекціях відбуваються і дискусії про богословський змісл наших богослужень.

Інж. Теодор І. Кудлик

ДЯКІВСЬКІ КУРСИ У ФІЛІЇ УКУ В ЛОНДОНІ

До генези курсів

Саме життя і потреби українського поселення на терені Великої Британії заставляло філію УКУ в Лондоні до організування курсів із різних ділянок нашого багатогранного церковного, шкільного і суспільно-громадського життя.

Досвід заставляв організаторів примінюватись до потреб тутешнього терену. Прийшлося організувати курси на чергуванні, у висліді, дяківські курси чергувались з курсами катехитів. На протязі років, при філії УКУ в Лондоні відбулися наступні курси:

В 1977 році — Дяківський курс (15-ть курсантів і 3-ох викладачів).

В 1978 році — відбулось два курси, а саме: а) курс для дяків (12 курсантів і 5-ох викладачів); б) курс для катехитів (4-ох курсантів і 4-ох викладачів).

В 1979 році — Курс для дяків (10-ть курсантів і 4-ох викладачів).

В 1980 році — Курс для катехитів (5-ть курсантів і 4-ох викладачів). Учасники цього курсу одержали Посвідки.

Організатори користали із побуту на терені Лондону, професорів-гостей з різних університетів, запрошували їх і включали їхні лекції для збагачення тематики курсів.

Дім для філії УКУ в Лондоні є даром Блаженнішого Патріярха Йосифа, і створює ширші можливості для організування, окрім постійних високошкільних лекцій з предметів українознавства, теж і організування курсів для піднесення діяльності на церковному, виховно-шкільному та суспільно-громадському полі нашого багатогранного життя.

Наступні статті дають можливість поіменного перегляду викладачів, курсантів, порядку і програми навчання, та рівночасно відтворюють образ проробленої праці на протязі 4-ох років. Заповіджений плян на 1981 рік говорить про дальні турботи вишколювання потрібних для праці кадрів.

Наступна стаття інж. Теодора Кудлика появилася в газеті "Українська Думка" з датою 8-го вересня 1977 р.

Інж. Т. І. Кудлик

УСПІШНЕ ЗАКІНЧЕННЯ ДЯКІВСЬКОГО КУРСУ

“Співайте Богу нашому, співайте,
Цареві нашому, співайте”.

(Прокімен 3-го гласа).

У нашому церковному обряді звеличуємо Царя і Бога нашого та всіх Святих не лише молитвою, але й піснею, яка стала невід'ємною частиною наших Богослужб. Тому треба й радіти, що завдяки і за старанням ЦПК ПУКЦ у Великій Британії та при тісній співпраці Всч. отців — о. проф. д-ра Музички і о. Матичака вдалося зорганізувати Дяківський Курс, потреба якого відчувалась уже впродовж довгих років. Остаточно наспів знаменний день, коли почалась наполеглива і кропітка праця.

На програму курсу склалися такі предмети:

1. Церковний спів,
2. Церковний Устав і Свята Літургія,
3. Літургіка.

Курсом керував Проректор УКУ — о. д-р Музичка, а співвикладачами були: о. М. Матичак та інж. Т. І. Кудлик.

Треба ствердити, що Дяківський Курс був удалий, а при тому цікавий і багатий своєю тематикою. Головне — курсанти разом із викладачами творили одну дружню родину. В тому єднала їх одна спільна мета — добро нашої Церкви і нації.

Не забули учасники курсу і про Голову ПУКЦ Блаженнішого Патріярха Йосифа. За підписом усіх учасників, разом із світлиною, був висланий привіт і побажання з подякою такого змісту:

“Ваше Блаженство,

Блаженніший наш Патріярше!

Висловлюємо В а ш о м у Блаженству найщиріший синівський привіт і найкращі побажання з нагоди величних святкувань 85-ліття Ваших уродин і 60-річчя ієрейських свячень.

Наш дяківський курс є для нас дуже цікавим і корисним. Ми віримо, що згаданий курс спричиниться до поширення прослави Бога нашим літургійним співом у нашій рідній, українській мові, на терені Великої Британії”.

У 1978 р. знов відбувся дяківський курс у Філії УКУ в Лондоні. Подаємо наступний уривок з статті інж. Кудлика, яка появилася в газеті “Українська Думка” з датою 12-го жовтня 1978 р.

1978 р. у Вел. Британії був улаштований другий з черги Дяківський Курс, цим разом у власному новонабутому домі Українського Товариства Св. Софії у Лондоні, в якому саме приміщується і діє філія Українського Католицького Університету.

На цей курс, який відбувся у днях від 13-го до 26-го серпня ц. р., зголосились 14 кандидатів, із яких одинадцять закінчили успішно курс.

Курсом керував о. д-р І. Музичка, а викладачами були: о. д-р І. Музичка — церковний спів до всіх гласів і Богослужб: 25 лекцій; проф. Петро Цимбалістий — старослов'янська мова: 5 лекцій; проф. Ярослав Рудницький — українська літературна мова: 2 лекції; маестро Іриней Жук — теорія співу: 2 лекції; ред. Михайло Добрянський — історія української Церкви: 5 лекцій; п. Юрій Буцяк — церковний хоровий спів: 5 лекцій; інж. Т. І. Кудлик — іконостас та іконописання, фрески, мозаїка: 6 лекцій.

Курсанти прослухали разом 50 лекцій. Крім того кожного дня відбували вправи співу. У часі курсу зауважувались пильність і охота до співу.

Кожного дня вранці, о год. 8-ій, наш капелян відправляв Службу Божу, в якій брали участь і співали курсанти. Це була нагода для практичного утривалення співу, читання стихів, апостолів і т. п. Вечорами наш капелян відправляв Молебні та Панахиди за всіх мирян, які упокоїлися і відійшли від нас у вічність. На всі Богослуження приходили вірні з поближких і дальших околиць Лондону.

У 1979 р. відбувся третій з черги дяківський курс у приміщеннях Філії УКУ в Лондоні. Викладачами на курсі були о. д-р І. Музичка — спів Служби Божої, Вечірні, Литії, Молебня, Парастасу, Панахиди та Вінчання; ієромонах д-р Р. Турконяк — Устав Божественної Літургії; проф. О. Монцібович — Історія календаря; та інж. Т. Кудлик — Коротка історія розвитку Св. Літургії. Усіх курсантів було десять.

Курси Дяко-вчительства в Стемфорді

Найбільш успішні дяківські курси під оглядом числа учасників, це "Інститут Дяко-вчительства", організований кожного року у Стемфорді. Керівником курсу є Йосиф Роль, вчитель музики в Стемфордській Семінарії Св. Василя Великого.

Успіх стемфордських курсів під оглядом численної участі вказує на важливість підтримки зі сторони місцевої духовної влади. Понижче подаємо повідомлення стемфордського Владика Кир Василя Лостена про дяківський курс у 1980 р. Це повідомлення розіслано по всіх парафіях Америки.

Другі з черги Дяко-вчительські курси в Стемфорді

Кир Василь має приємність подати всім заінтересованим до відома, що цього літа знову відбудуться ДЯКО-УЧИТЕЛЬСЬКІ КУРСИ.

Минулого року сорок учасників, чоловіків і жінок, у віці від 15 до 73, брало участь в курсах дяківства. Цього літа також запрошуємо зацікавлених прибути до Стемфорду та взяти знову участь у вивченні Українського Богослужебного співу — САМОЇЛКИ. Ці курси будуть обіймати науку музики та співу, що загально вживається під час відправ Св. Літургії, Хрестин, Вінчання та Похорону.

У програмі буде музика та спів відправ Великого Посту та Страсного Тижня, із Воскресними відправами включно. Тут приміниться музику із оригінального церковно-слов'янського тексту до офіційного українського перекладу, що його тепер вживається в церкві.

Кошти, з покриттям навчання, приміщення та харчів виноситимуть сто п'ятдесят доларів.

Не легковаймо собі важности та ролі дяка у парохії. Нашим завданням є відновити світлу традицію дяко-учительства, що відіграла важну роль у нашій музичній і літургічній культурі на протязі тисячоліття нашої віри.

Крім курсів у Вінніпезі, Чікаго, Лондоні та Стемфорді відбувся дяківський курс у Торонті в роках 1959-1960 під проводом о. В. Лавришина та о. Володимира Жолкевича. В пізніших роках, дяківські курси в Торонтонській Епархії провадив о. Іван Гаврилюк з Монреалу.

Варто також згадати літній курс церковного співу для Сестер Служебниць канадської і американської провінцій, що відбувся в Йорктоні, Саск. у літі 1976 року. Курс тривав один тиждень. Викладачами були о. Казимир Кухарик — Духовість і Богословія Св. Літургії, та о. Роман Галадза — Церковний спів.

На кінець слід підкреслити, що за останніх 30 років в інших середовищах правдоподібно також зроблено старання, щоб вишколити нові кадри дяків. Однак інформації про інші дяківські курси, на жаль, не дійшли до нас.

Надіємося, що матеріяли, подані вище, послужать надхненням для інших, щоб і вони приложили й свої руки до переважливого завдання — відродження дяківського служіння в Українській Помісній Католицькій Церкві — щоб наші вірні могли нині і повсякчас і на віки віків, єдиними устами і єдиним серцем прославляти величне ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь.

ІХ. РОЗДІЛ

ТІ, ЩО ВІДІЙШЛИ

ПОМИНКИ ПРОФЕСОРІВ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

Надгробне Слово Верх. Арх. Кир Йосифа 20. ХІ. 1969
в храмі Св. Софії

Як поглянемо в історію людства, а мусимо — як Наукова Установа — це чинити з обов'язку, також нині, коли поминаємо і заносимо гарячі мольби за покійників, зокрема за о. митрата д-ра Богдана Липського, що колись був професором-помічником на Богословській Академії і помер як високоzasлужений парох церкви св. Николая в Торонті, в Канаді, і записав усю свою бібліотеку для Українського Католицького Університету, — то бачимо, що всі люди, вже від найдавніших часів, старалися закріпити по вічні часи пам'ять тих, що відійшли від них, вчинили щось доброго і великого, що вславилися геройськими ділами і подвигами, досягненнями і здобутками для свого народу. І вони будували для них кам'яні пам'ятники, будівлі, храми, колюмни, писали книги і інше, щоб в такий спосіб утривалити їх і їхні діла в проминаючій людській пам'яті. Про це свідчать і руїни, і звої папірусів вавилонців, і клинові письма ассирійців, і гієрогліфи єгиптян, хетитів, книги греків і римлян, і інших, пізніших і сучасних, народів. І так само, коли кинемо оком на минуле Церкви, то скільки вчинила вона, щоб звеличити своїх великих творців, мучеників, ісповідників і всіх святих, що своє майно, знання і ціле своє життя посвятили для Господа Бога і для ближніх.

Якщо хто хотів би коротко з'ясувати це разом, то нема кращих слів, як слова старозавітніх Мудреців: Соломона і Ісуса Сираха, та тропаря в честь пророка Предтечі: "Пам'ять праведного з похвалами... і славних мужів похвалімо". (Прит. 10, 7 і Іс. Сир. 44, 1). Отож і на нас лежить святий обов'язок з похвалами згадати пам'ять праведників і заслужених мужів, бо хто в усьому світі і цілій людській історії може виказатися такими чистими, без проливу крові і жажди наживи, душами і характерами, повними посвяти героями, мучениками, ісповідниками і праведниками, як Христова Церква? Та й ми в Христовій Церкві, як її члени, особливо величаємо тих, що заслужилися для наших наукових установ. Ми недавно поминали усопших професорів і працівників теперішнього Українського Ка-

толицького Університету за останнє його п'ятиліття, а нині молитву діємо за недавно померлого професора-помічника Богословської Академії, о. митрата д-ра Богдана Липського. Не можна було тоді, як оснувалася Богословська Академія, назвати її університетом, хоч вона, із своїми трьома факультетами, сповняла завдання університету. Після програної війни в ній згуртувалося відносно велике число і професорів і студентів, щоб зачати відбудову науки, і через неї духово і культурно піднести нарід, а передусім скріпити Церкву через виховання молодого духовенства. І коли ми в дусі стоїмо над могилою о. д-ра Богдана, то мимохіть стають перед очима численні професори і студенти, які клали перші основи для цього храму науки. Вони закінчили перший етап пройденого нашого шляху свято, гідно і славно. Вони вложили в скарбницю нашої науки свої твори і виховали духовних і світських мужів, що на різних становищах піддержували, і піддержують тепер, і Церкву, і нарід на Україні і на поселеннях по цілій землі. Вони оставили нам і свій заповіт, щоб продовжувати ними започатковану працю, бо, як каже св. Августин, поминаючи праведників, треба наслідувати і їхні чесноти. А яке ж велике число тих з Богословської Академії, що вже нині в могилі!

1. Між славними будівничими Богословської Академії як першого треба пом'янути її основника і професора аскетички, Сл. Б. митроп. Андрія Шептицького (1. XI. 1944), що з наукою клав глибоко в серця слухачів й основи духовного життя.

2. Першим з професорів, що віддав свого духа Богові, був надзв. проф. д-р Роман Ковшевич, адвокат і каноніст, що надрукував кілька праць і оставив в рукописі цілий твір про перші українські процеси в Римській Роті.

3. За ним відійшов незабаром рівнож каноніст, надзв. проф. о. д-р Діонісій Дорожинський, почесний крилошанин, що довгий час викладав канонічне право. Він полишив і важні наукові праці.

4. Зв. проф. о. д-р Спиридїон Кархут, викладав церковнослов'янську мову і написав її граматику; б. проф. Українського Тайного Університету у Львові.

5. Зв. проф. о. д-р Тит Мишковський, б. проф. утравістичного Університету у Львові, викладав історію Старого Заповіту і мови: єврейську, арабську, сирійську і арамейську. Написав основні коментарі до книг пророків.

6. Проф.-помічник Іван Бабій, викладав грецьку мову, один з найкращих знавців клясичної філології, згинув від кулі скритовбивці.

7. Надзв. проф. о. д-р Іван Фіголь, викладав гомілетичку і проповідництво. Вирізнився як визначний краснорічивий проповідник і науковий працівник.

8. Зв. проф. догматики, о. д-р Андрій Ішак, згинув від більшовицької кулі в Сихові біля Львова (26. VI. 1941). Дуже діяльний в уніоністичній акції. Належав до тих, що підготовляли екуменізм і полишив багато праць.

9. Зв. проф. о. д-р Микола Конрад, декан філософічного факультету. Викладав філософію і залишив кілька більших праць. Згинув також від більшовицької кулі, як ісповідник, 27. VI. 1941, в Страдчу біля Львова.

10. В часі війни помер поч. крилошанин, зв. проф. о. Юліян Дзерович, що викладав катехитику і педагогіку; написав багато праць.

11. Зв. проф. о. д-р Теодосій Тит Галушинський, Василянин, викладав історію Нового Заповіту і написав кілька праць. Помер як архимандрит 11 серпня 1952 р. в Мондері — Канада.

12. Отець д-р Йосафат Скрутень, Василянин, викладав філософію, написав кілька праць і редагував "Записки ЧСВВ". Помер в Римі як духовник Семінарії св. Йосафата в жовтні 1951 р.

13. Отець Леонід Лужницький, поч. крилошанин, викладав історію Церкви і написав кілька підручників. Помер 16 жовтня 1951 р. в Гекстер у Вестфалії.

14. Доцент о. д-р Лев Глинка, викладав канонічне право і написав кілька праць. Помер як ісповідник віри 1960 р. в Брошневі біля Долини, вернувши з важкого заслання і тюрми.

15. Єп. д-р Николай Чарнецький, як професор-помічник викладав філософію. Після 15-літньої тюрми вернувся до Львова і помер як ісповідник віри.

16. Д-р Олександр Надрага, викладав право, як професор-помічник. Помер на засланні в Сибірі.

17. Д-р Анатоль Вахнянин, як професор-помічник викладав гігієну і душпастирську медицину. Помер після війни.

18. Д-р Іларіон Свенціцький викладав кілька літ історію мистецтва. Автор багатьох праць. Помер у Львові після війни.

19. Надзв. проф. Володимир Залозецький, викладав історію мистецтва і написав кілька фахових праць. Помер у Відні.

20. Доц. д-р Борис Кудрик, викладав історію церковної музики і лишив з того поля кілька творів. Помер в тюрмі.

21. Крилошанин о. Степан Рудь, професор-помічник, викладав літургіку і церковний спів. Помер 19. I. 1963 р.

22. Поч. крилошанин Йосиф Осташевський, надзв. професор, викладав катехитику і педагогіку. Помер 2. X. 1948 р. в Харкові в тюрмі як ісповідник віри.

23. Надзв. проф. д-р Іван Крипякевич викладав історію, автор багатьох наукових праць.

24. Надзв. проф. д-р Іван Раковський викладав астрономію. Автор численних наукових праць. Помер в Америці.

25. Надзв. проф. д-р Амврозій Андрухович, викладав історію і видав кілька наукових праць. Помер в часі війни 1942 р.

26. Д-р Драган — директор Музею. Написав праці про ікони і дерев'яні церкви. Помер у Львові після війни.

27. Отець митрат д-р Богдан Липський, викладав догматику і моральну. Належав до найздібніших професорів, хоч не виявив тоді своїх наукових дарувань.

28. З болем треба згадати о. д-ра Гавриїла Костельника, що викладав філософію.

і 29. Зв. проф. о. д-ра Ярослава Левицького, що викладав пасторальну і гомілетичну, обидва в часі ліквідації нашої Церкви перейшли до нез'єдинених. Нехай Боже милосердя зглянеться над ними.

Багато ісповідників і мучеників було між студентами Академії, але дати їхньої смерті ще не можна подати, як, напр., о. Олексі Зарицького й інших.

Щоб представити точний образ Покійників, треба б писати цілі томи. Про деяких вже основніше написано, бо їхнє життя було праведне, активне й віддане науці. Нехай ця коротка згадка з гарячими молитвами буде нашою тимчасовою подякою для Божої Премудрости, що виявила через них своє просвітлення для нас. Водночас ми певні, що вони будуть за нами вставлятися перед престолом Господнім, щоб наша дальша наукова праця не пропала серед злиднів, але розвивалася на славу Божої Мудрости, нашої Церкви і Народу. Амінь.

ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ ПРОФЕСОРИ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Митрополит Андрій 1-го листопада 1944

Преосв. Іван Бучко 21-го вересня 1974

Преосв. Миколай Чарнецький 2-го квітня 1959, по поверті зі заслання

Апост. Екзарх для Англії о. Олександр Малиновський, віцектор БА 18. XI. 1957

Амврозій Андрухович 1942

Іван Бабій 25-го липня 1934

о. д-р Теодосій Галушчинський, ЧСВВ, 31-го серпня 1952

о. д-р Лев Глинка 1-го квітня 1960, по поверті зі заслання

о. Юліян Дзерович літом 1943

о. д-р Діонісій Дорожинський 2-го липня 1930

д-р Володимир Залозецький 12-го жовтня 1959

Павло Зимак 1960

- о. д-р Андрій Ішак розстріляний більшовиками 26-го червня 1941
- о. д-р Спирідон Кархут 14-го березня 1931
- о. д-р Микола Конрад розстріляний більшовиками 26-го червня

1941

- о. д-р Гавриїл Костельник 1948
- д-р Іван Крип'якевич 21-го квітня 1967
- д-р Борис Кудрик 1950 на засланні
- о. д-р Василь Лаба 10-го листопада 1976
- о. д-р Ярослав Левицький 1961
- о. д-р Богдан Липський 12-го жовтня 1969
- о. Леонід Лужницький 10-го жовтня 1961
- о. д-р Володимир Максимець лютий 1977
- о. д-р Тит Мишковський 4-го лютого 1939
- д-р Олександр Надрага 3-го квітня 1962 по повероті зі заслання
- о. Осип Осташевський серпень 1948 на засланні
- д-р Ярослав Пастернак 30-го листопада 1969
- д-р Юрій Полянський 19-го липня 1975
- д-р Іван Раковський 28-го лютого 1949
- о. Степан Рудь 19-го січня 1963 по повероті зі заслання
- о. д-р Степан Сампара 8-го травня 1976 по повероті зі заслання
- д-р Іларіон Свенціцький 1946
- о. д-р Йосафат Скрутень, ЧСВВ 12-го жовтня 1951
- д-р Михайло Соневицький 30-го листопада 1975
- о. д-р Володимир Стецюк настоятель БА, розстріляний німцями під Бродами в липні 1944
- о. Петро Табінський 1948 на засланні
- о. д-р Іван Фіголь 3-го серпня 1933
- о. д-р Іван Чорняк 26-го січня 1980 по повероті зі заслання
- д-р Микола Чубатий 10-го липня 1975

ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ КОЛИШНІ СТУДЕНТИ-АБСОЛЬВЕНТИ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Рік 1929

Вергун Іван Василь

Глібовицький Василь Павло помер в Баварії в Німеччині

о. Школьник Ярослав Микола помер 21-го червня 1956

о. Каричек Василь помер в Атабасці Альб. Канада 1980 р.

Рік 1930

- о. Божейко Роман
- о. Богатюк Ярослав
- о. Кишка Петро

о. Прокопович Іван помер в Дірнборн/Дітройт 13-го листопада 1977

Рік 1931

- о. Гаврик Іван
- о. Гаврилюк Михайло
- о. Думанський Микола згинув з ріднею під час бомбардування

Дрездену 13. 2. 1945

о. Маркевич Олександр, духовник Укр. Дивізії, помер в Англії 25-го травня 1964

- о. Мисевич Роман

о. Хомин Роман (Студит о. Рафаїл) духовник УПА, згинув 1944 р.

о. Мизь Богдан помер в Югославії 18-го червня 1966

Рік 1933

о. Король Євген замордований більшовиками під час другої окупації Галичини

о. Королюк Володимир убитий більшовицькими партизанами на Словаччині

о. Куницький Осип замордований більшовиками в Запитові коло Львова 3. VI. 1946

о. Яцків Іван помер в Парижі 27-го червня 1968

о. Микитин Юліян помер в Торонті, Канада

Рік 1934

о. Дочило Мирон помер по повероті зі заслання в Долині 1965

о. Кордуба Емануїл духовник Укр. Дивізії, помер в Англії 4-го січня 1953

о. Левицький Ярослав замучений в тюрмі НКВД (процес Галана)

о. Ліщинський Михайло

о. Пастух Петро

о. Побігущий Євген

Рік 1935

о. Балук Іван помер в Аргентині в автомоб. катастрофі 6-го лютого 1973

о. Іжак Мирон згинув з ріднею під час бомбардування Дрездену 13. 2. 1945

о. Коломиєць Степан

о. Лабенцький Маріян згинув під час окупації більшовиками Галичини

- о. Любинець Теодор
- о. Сов'як Ярослав помер по повероті зі заслання в Брошневі 1966
- о. Станимир Василь замордований більшовиками під час другої окупації Галичини
- о. Цап-Даревич Петро помер в Вінніпегу 19-го лютого 1970 р.
- о. Щирба Леонід замордований більшовиками в Добрянах коло Львова 23. V. 1946
- о. Яцикевич Лев помер у Пассейк Н. Дж. 4-го листопада 1970

Рік 1936

Адамчук Орест помер в домі для старців у стейті Н. Дж. 12-го травня 1976

- о. Базюк Дмитро помер в Едмонтоні, Канада 1972
- о. Васильків Ярослав убитий за відчитання послання Митрополита Андрія "Не убий" 8-го листопада 1943
- о. Вербовецький Василь помер на засланні 24-го жовтня 1955 в Скас, карагандської області
- о. Галиш Осип помер у Вунсакет, Конн. 7-го лютого 1967
- Дурбак Роман арештований більшовиками під час першої більшовицької окупації Галичини
- о. Зарицький Олекса помер на засланні (Казахстан) 3-го серпня 1963

о. Карпинський Юрій, духовник Укр. Дивізії, помер в Канаді 1947

Гринчук Ярослав помер на ТБ у Львові

- о. Косар Антін помер 1977 р. в Плав'ю коло Сколього
- о. Лемцьо Володимир згинув від польських партизан на Лемківщині
- о. мгр. Любович Іван убитий за нім. окупації за відчитання послання Митрополита Андрія "Не убий"
- о. Петрина Теодор в 1954 в Суховолі коло Львова
- о. Поточняк Антін на засланні після засудження на 5 літ каторги
- о. Сірко Ярослав в Клівеленді — жовтень 1979
- о. Тиктор Григорій убитий поляками за нім. окупації в Перемишлянщині 1943 р.

Рік 1937

Відованець Евстахій убитий поляками 3-го вересня 1939 р. в Тернополі

- о. Білик Григорій
- о. Жарський Константин помер в Канаді
- о. Дурделла Омелян убитий більшовиками за першої окупації Галичини

- о. Павлишин Микола помер в Клівеленді 16-го жовтня 1977
- о. Леськович Іван помер в Німеччині 26-го січня 1981
- о. Легінь Ярослав
- о. Лиско Ярослав згинув в тюрмі у Львові 1945 р.
- о. Михальчук Іван
- Мочульський Іван на засланні
- о. Садовський Володимир убитий більшовиками за першої оку-
пації Галичини
- о. Фарміга Маріян убитий більшовиками за першої окупації
Галичини

Шекерик-Доників Андрій помер в Філядельфії 20-го грудня 1980

Рік 1938

- Бабій Юліян замордований поляками 1944 р. в Любіні к. Львова
- Базилевич Анатоль помер в Торонті 16-го вересня 1977
- о. Борса Леонтій
- о. Будзан Осип помер в Запитові коло Львова 1980
- Галема Іван розстріляний німцями 1942 р.
- о. Горбачевський Іван
- о. мгр. Збир Микола помер в Філядельфії 2-го лютого 1968
- Казмишин Еміліян
- Котлярчук Кость
- о. Лазарук Ярослав помер на засланні
- Ліщукевич Михайло помер в тюрмі за нім. окупації у Львові
- Оронець Михайло на засланні
- о. Прийма Максиміліян помер в Польщі
- Попель Маріян помер в Нью-Йорку в січні 1969
- Рогач Іван замордований гестапом в Києві 1942 р. в Бабинім Ярі
- о. Рудик Володимир
- о. Скрутень Володимир замордований поляками в Пархачі ко-
ло Сокаля 1945
- Трембач Юрій згинув в випадку в Нью-Йорку
- Фуртак Петро
- Юрків Юліян в Рочестер Н. Й.

Рік 1939

- о. Боднар Роман помер в Елізабет Н. Дж.
- Будзіцький Іван помер в Філядельфії 26-го грудня 1963
- Бутковський Роман згинув трагічно в випадку в Баварії 1945 р.
- Бучко Петро розстріляний тітовцями
- о. Гарасимів Олександр
- Ганчар Григорій
- Василевич Володимир згинув 1945 р. в лет. катастрофі
- о. Деревянко Маріян

Задорожний Іван помер 11-го лютого 1972 в Стемфорді, Конн.
Заставний Лев

Квасниця Микола згинув в тюрмі НКВД під час першої окупації більшовиками Галичини

Ковалюк Іван помер в Перт Амбой Н. Дж. 26-го червня 1942

Пеца Іван замордований в тюрмі НКВД під час першої окупації більшовиками Галичини

о. Куленій Лев під час другої окупації більшовиками Галичини

Лошній Павло помер у Львові в 1977

Майка Теодор на засланні під час першої окупації більшовиками Галичини

Мищій Євген під час першої окупації Галичини більшовиками

о. Прокопович Любомир помер в Ходорівщині в сімдесятих роках

Олійник Петро замордований нім. гестапом в Бабинім Ярі в Києві в 1942 р.

Сахман Теодор

о. Сидорак Микола помер в Ріджайні, Канада 2-го листопада 1958 р.

о. Телішевський Дмитро

о. Труш Осип помер під час другої окупації Галичини більшовиками

Чень Данило в Щирці коло Львова

Шкроминда Йосафат, перша укр. жертва польської боївки на Холмщині 1940 р.

Рік 1941/42

Данилюк Євген — січень 1974

Коритко Юрій 19-го липня 1972

Комарницький Василь 1941

Свістель Юрій 10-го жовтня 1979

о. Підсаднюк Володимир помер після другої окупації більшовиками Галичини

Пирожинський Роман

о. Осика Володимир помер після другої окупації Галичини більшовиками 1943/44

о. Семків Богдан згинув від польської боївки 18-го липня 1944 р. в Дошні к. Кросна (Лемківщина)

о. д-р Петро Дячишин, духовник Укр. Дивізії, помер в Австралії 4-го серпня 1962

о. Собин Петро помер в Польщі в Вроцлаві 25-го листопада 1951

о. Гугула Анатоль після заслання замордований НКВД і спалений разом з дружиною в Томашівцях Калуського повіту 27-го лютого 1980

о. Котик Степан замордований НКВД в Зимній Воді коло Львова в 1980 р.

Мирослав Котис (хорунжий І-ої УД УНА) помер 8. ІІІ. 1982 в Аделаїді

Мгр. Мирослав Ліщинський помер 4. VІ. 1982 в Мельборні (Австралія)

Василь Матіяш помер 16. VІ. 1982 в Сіднеї (Австралія)

Мирослав Абрисовський помер 1981 в Філадельфії

ПОМЕРЛИ КОЛИШНІ СТУДЕНТИ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

о. Бринавський В., січень 1983

Баранський Августин

Витвицький-Січка Степан

Костів Володимир

Курилович Теодор

Лужецький згинув в боях УПА з поляками

Луцький Остап помер 1961 в Австралії

Маркусь Іван помер в Рочестер Н. Й. 16-го січня 1961

Мельник Омелян

Мохнацький Юрій

Мурій Борис

Остап'як згинув на Холмщині з рук польської банди

Охримович Маріян помер 4-го листопада 1966

Плакида Павло

Потопник Мирон

Сосновський Михайло помер в липні 1975

Соловій Микола

Сохан Іван помер 8-го листопада 1938

Мирослав Фединський, кол. студент і член хору "Трембіта" п. дир. Д. Котка, помер на засланні в Норильську 1-го травня 1944

Кількох абсолювентів Богословської Академії, членів хору "Трембіта" засуджено на заслання за дизерцію.

о. Атаманець Ігнатій згинув в траг. випадку в Бельгії

Ткачук Іван з Буковини згинув 14-го вересня 1939 р. під руїнами церкви Святого Духа у Львові після її збомблення нім. летунством.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Особисті листи, приватні спогади, тому то списки є неповні і з помилками. Добре було б, щоби кол. студенти і абсолювенти Богословської Академії їх доповнили:

1. Енциклопедія українознавства — словникова частина.
2. Петро Мірчук — Українська Повстанська Армія 1942-1952. З друкарні "CICERO", Мюнхен 1953.
3. Антін Чернецький — Спомини з мого життя. Видавництво "Наше Життя", Лондон 1964.
4. Теробовельська Земля — регіональний Збірник.
5. Світильник Істини Ч. І.
6. Петро Терещук: Історія одного зрадника (Я. Галана — Ліга Визволення України. Канада 1962, сторін 143). Там на стор. 122 є згадка про смерть о. Ярослава Левицького і його дружини в львівській тюрмі.

Часописи і журнали:

1. Свобода, Джерзи Сити, Н. Дж.
2. Америка, Філядельфія, Па.
3. Шлях, Філядельфія, Па.
4. Народна Воля, Скрентон, Па.
5. Лемківщина, ЗДА
6. Лемківські Вісті, ЗДА
7. Наша Мета, Торонто, Канада
8. Гомін України, Торонто, Канада
9. Українські Вісті, Едмонтон, Канада
10. Поступ, Вінніпег, Канада
11. Новий Шлях, Вінніпег — Торото, Канада
12. Вільне Слово, Торонто, Канада
13. Християнський Голос, Мюнхен, Німеччина
14. Українське Слово, Париж, Франція
15. Наш Клич, Аргентина
16. Українське Слово, Аргентина
17. Вільна Думка, Австралія
18. Місіонар, Філядельфія, Па.
19. Світло, Торонто, Канада
20. Життя, Бразилія
21. Наша Церква, Австралія
22. Василь Циган, особисті листи

**ГЕНЕРАЛЬНИЙ ВІКАРІЯТ АПОСТОЛЬСЬКОГО ЕКЗАРХАТУ
УКРАЇНЦІВ-КАТОЛИКІВ В АНГЛІЇ І ВАЛІЇ**

ділиться з усіма українцями сумною вісткою, що 18 листопада 1957 Р. Б. о год 12-й дня, прийнявши Найсвятіші Тайни, упокоївся в Бозі після серцевого удару в м. Брадфорд, Йоркшир, Блаженної пам'яті

ВСЕСВ. І ВИСОКОПР.

о. ПРЕЛАТ ОЛЕКСАНДЕР МАЛИНОВСЬКИЙ

Домовий Прелат Його Святости Папи Пія XII і Генеральний Вікарій Апостольського Екзарха для українців-католиків в Англії і Валії.

Покійний народився 12. 1. 1888 р. в с. Жуків, пов. Золочів, Львівської Архиепархії. Походив із священничої родини о. Івана і Валерії з роду Перфецьких. Народню школу почав у Жуківі, а закінчив у Золочеві. Матуру зложив у 1907 р. в Перемишлі. В 1912 р. був сотником Української Галицької Армії і брав активну участь в її бойових кампаніях. Після закінчення 1-ої світової війни записався на Богословський факультет Духовної Семінарії у Львові і був висвячений на священника Високопреосвященнішим Архиепископом і Митрополитом Кир Андрієм Шептицьким в 1924 р. Короткий час був сотрудником в м. Золочів, а згодом Віце-ректором Духовної Семінарії у Львові, на якому то пості перебув до II-ої світової війни. Під час окупації Зах. України більшовицькими військами в 1939 р., за дозволом Духовної Влади, переходить на Захід, де Апостольський Престіл іменує його Апостольським Адміністратором Лемківщини. Після наїзду більшовиків на Лемківщину Покійник залишається на своєму пості і щойно в 1945 р., при допомозі УПА, дістається на Захід.

На еміграції стає ректором української Духовної Семінарії в Гіршбергу (Німеччина), а опісля в Кюлембурзі (Голляндія). 1951 р. Високопреосвященніший Єпископ Кир Іван Бучко, Апостольський Візитатор, іменує Його своїм Генеральним Вікарієм на Велику Британію та Ірляндію. В 1954 р. Святіший Отець Папа Пії XII іменує Його своїм Домовим Прелатом за визначну працю на терені Великої Британії. По недавнім створенні Апостольського Екзархату в Англії і Валії, стає Генеральним Вікарієм Ап. Екзарха.

Покійник відійшов у вічність після сповнення свого останнього священодійства — благословення новозакупленої церкви у Брадфордї.

Похоронні Богослуження почнуться в п'ятницю, 29 листопада ц. р. о год. 8-ій веч. в Українській Католицькій Церкві при 143 Сафрон Гілл, Лондон. В суботу, 30 листопада, о год. 8-ій рано перевезення Тлінних Останків з Української Католицької при Сафрон Гілл до Римо-католицької Церкви St. Dunstan, Gunnersbury Ave., W. 3. О год. 8:30 рано співана Служба Божа, а о год. 10:45 Панахида і зложення Тлінних Останків на Kensington Cemetary, Gunnersbury Avenue, W. 3.

Доїзд до цвинтаря підземною залізницею Piccadilly і District Line до станції Acton Town, а опісля автобусом 265, або Piccadilly, District і Metropolitan Line до станції Hammersmith, а звідти автобусами 27 і 91. Тролейбусами зі Shepherds Bush 627, 655 і 667.

Вічна Йому Пам'ять!

ПОХОРОН о. МИТРАТА О. МАЛИНОВСЬКОГО

Між українцями в Лондоні прийнялася поговорка, що ми тепер частіше зустрічаємося на похоронах, ніж при якихось інших нагодах. І це до певної міри правда, хоч не весела правда. Недавно ховали ми бл. п. проф. В. Щербаківського, потім бл. п. гетьманичча Данила Скоропадського, якщо згадати тільки загальновідомих членів нашої громади, а ось 30 листопада ц. р. відпровали на місце вічного спочинку тіло бл. п. Отця Митрата і Прелата Олександра Малиновського, Генерального Вікарія Апостольського Візитатора українців греко-католиків у В. Британії. Помер Він, щоправда, виконуючи вже, в дослівному значенні, до кінця обов'язки Генерального Вікарія Апостольського Екзарха новоствореного Екзархату.

Останнє прощання

За свого життя Покійний нині Отець Митрат зумів з'єднати собі, своїми незвичайними рисами характеру людини і пастиря, любов вірних і пошану всієї громади. Тож і не дивно було, що відпровали Його тлінні останки на останньому відтинку довгого шляху з'їхалося кількасот осіб, які репрезентували майже всю нашу еміграційну громаду в Британії. Попрощатися востаннє із своїм настоятелем і мудрим дорадником з'їхалися всі українські греко-католицькі душпастирі із В. Британії. Приїхали попрощатися останній раз із Отцем Митратом Генеральні Вікарії з Німеччини, Франції і Бельгії.

Бракувало тільки українського греко-католицького Первоієрарха в Зах. Європі, Високопреосвященнішого Архієпископа Кир Івана

Бучка, бо тяжка недуга прикувала його до ліжка. На похорон свого Вікарія він вислав свого особистого Секретаря, о. д-ра Марусина, щоб репрезентував його і попрощався з Покійним над могилою.

Похоронний обряд почався ще в навечір'я властивого погребання тіла, в п'ятницю, 29 листопада, виставленням тіла в церкві, з якою Покійний був зв'язаний від 1951 року.

В вечірніх годинах попрощатися з своїм Генеральним Вікарієм прибув Апостольський Екзарх українців греко-католиків у Англії і Валії Високопреосвященніший Архієпископ д-р Вілліям Годфрей в товаристві свого кацлера.

Від УАПЦ у В. Британії в навечір'я похорону тіло відвідав Всеч. о. Протопресвітер С. Молчанівський і о. С. Ярмусь.

Від білоруської католицької Церкви приявним був о. Москалик.

Другого дня тіло було перевезене на цвинтар при Ганнерсбері Лейн, і виставлене в католицькій каплиці.

Заупокійне Богослуження і Панахиду правив о. Митрат Я. Перідон, Ген. Вікарій Апостольського Візитатора в Бельгії і Голляндії, в співслуженні о. П. Голинського, Ген. Вікарія Апостольського Візитатора в Німеччині, о. М. Ван де Малє, Ген. Вікарія для українців греко-католиків у Франції та отців канц. М. Левенця з Франції, д-ра І. Гриньоха, А. Рижака з Бельгії, Л. Дороша, О. Бабія, В. Дзьоби, М. Матичака, І. Черкавського з Канади та особистого делегата Високопр. Архієпископа Кир Івана — о. д-ра Марусина. Дияконували оо. д-р А. Михальський і І. Гасяк.

Під час Богослуження були присутні представник Екзарха кан. Макензі, а також польський Архієпископ Гавліна з своїм оточенням.

Жалібні тони Богослуження підсилювали і так гнітючо-сумний настрій. Погляди жалібної громади звернені на катафальк, на домовину, в якій вічним сном заснув Отець Митрат, на видимі ознаки його священничої влади — митру та епітрахиль, виставлені на домовині.

Заупокійне Богослуження закінчується. Один за одним попри відкриту домовину проходять присутні, щоб востаннє подивитися на знайоме обличчя, яке за кілька хвилин буде навечно замкнене в свіжій могилі...

На вулиці вставляється довгий похоронний похід. Домовину підносять вірні на свої дужі плечі. Похід рушає під звуки похоронного маршу у виконанні збірного хору вірних. В половині останньої дороги домовину перебирають на свої плечі священники, з якими Покійний жив, співпрацював і яких навчав. Попереду несуть вінки і китиці квітів — це видимий знак пошани Покійному від українських організацій і окремих людей.

Над відкритою могилою

Над відкритою могилою, тут же побіч могили бл. п. князя Токаржевського-Карашевича, отець Митрат Яків Перрідон, сам син далекої Україні Голляндії, докінчує похоронний обряд і виголошує, важкою для нього українською мовою, зворушливу прощальну промову. Він коротко переходить його життєвий шлях, сповнений трудами для Христової Церкви і свого народу. Підкреслює його благородні риси характеру, його велику любов до повірених йому вірних і своєї душпастирської праці.

“Ціле своє життя він боровся за правду і, як вояк на своїй стійці, впав перед престолом, до кінця сповняючи свої священничі обов’язки”.

Багато гарних і похвальних слів про Покійного сказав у своїй надгробній промові особистий делегат Високопреосвященнішого Владика Кир Івана Бучка, о. д-р Марусин. Він теж згадав про жаль, висловлений його Святістю Папою з приводу смерті його домового Прелата, про вислови співчуття Секретарем Східної Конгрегації Ем. Кардиналом Є. Тіссерамом та про потрясення, яке зазнав Високопр. Кир Іван на вістку про смерть його довголітнього Ген. Вікарія і вірного співробітника. Не маючи змоги бути присутнім на похороні, вислав Владика своїх священників для останньої прислуги і звеличення похорону Покійного.

Отець д-р І. Гриньох попроцав Покійного в зворушливій промові від вояків УПА, з якими доля зв’язала його 12 років тому, від тисяч його вихованків з шкіл і духовних семінарій, які розсипались по усьому світі “від Колими і Владивостоку по Аляску і тих, що на нашій великій руйні” стоять, як воїни, на стійці нашої правди.

Отець Я. Гаврилюк процав Покійного від усіх українських греко-католицьких священників у В. Британії, підкреслюючи заслуги Покійного в розбудові і скріпленні церковної організації на цьому терені.

“Ви відійшли від нас, — говорив о. Ярема, — нагло, не маючи змоги попрощатися з усіма нами. Але ми, 13 священників з В. Британії, чуємо шепіт з Вашої могили: “Прощайте, пам’ятайте про наші спільні науки, працюйте для наших багато-страдальних Церкви і Народу, моліться і не забувайте про мене...”

“Ми прощаємо Вас і дякуємо за любов, виrozumіння і батьківську науку, а пам’ять про Вас залишиться завжди свіжою в наших серцях!”

Від членів Союзу Українців у В. Британії прощальну промову виголосив над могилою Голова п. Д. Левицький.

Від Об'єднання Українців у В. Британії і споріднених організацій прощав Покійного інж. Коханівський.

“Пекучий біль і тяжкий сум огорнув кожного українця на вістку великої і невіджалуваної втрати. Смерть Отця Митрата О. Малиновського являється великою втратою для всіх. Він був дійсно слугою Бога і нації. Його життєвий шлях стелився від вояцького служіння нації до чесного і відданого служіння Богові... За свого життя Покійний проповідував любов і національну єдність і їх завжди застосовував у практиці...”

В імені родини Покійного прощав о. І. Черкавський з Канади, який також подякував усім священикам, представникам організацій і окремим людям за вияв любови і пошани до Отця Митрата.

Коли в погідний листопадовий день злетіли в простір останні акорди похоронного співу і опустіло кладовище, на свіжій могилі залишилися вінки і квіти від таких організацій (в порядку, як нам вдалося занотувати): Родини Покійного, КоДУС-у, Відділу СУБ-у в Лондоні, громади у Вольггам Крос, К. О. УХРуху у В. Британії, Гетьманівни М. Скоропадської-Монтрезор, ОБВУ, громади в Дідкот, укр. організацій у Шотландії, громади у Свіндроні, українських повстанців (п. Костюк), Гуртка ОУЖ в Лондоні, громади в Гаддерсфільд, СУБ-у, КоУГЦУ, Т. П. ОУН, Української Видавничої Спілки, Відділу СУБ-у в Дербі, громади в Рочдейлі, Укр. Торг. Спілки, громади в Лідс, громади в Бордоні, Централі ОУЖ, Генерального Вікаріяті у В. Британії, громади в Лестері, “Обнови”, КВОМ-у СГД у В. Бр., ОУВБ, СУУВ, “Орлика” з Манчестеру, Марійської Дружини, Відділу СУБ-у в Ноттінггамі, громади в Редінгу, громади в Болтоні, М. Б. Н. П. в Болтоні, КК СУМ-у, громади в Ковентрі, Уряду УНР, Укр. Студ. Громади у В. Британії, Відділів СУБ-у, СУМ-у, ОУЖ, ОБВУ і КВОМ-у в Брадфордї, Генер. Вікаріяті в Німеччині, українців у Шотландії, фірми “Колиба” та кілька десятків підписаних і невідписаних вінків і китиць від поодиноких людей.

Отець Митрат Олександр Малиновський не живе. Отець Митрат спочив у Бозі далеко від своєї рідної Золочівщини, далеко від прадідньої української землі. Вже ніхто не побачить на цьому світі Його похиленої від тягару життя і терпінь добродушної постаті. Бо Він відійшов туди, де нема “ні сліз, ні терпінь”, як великий праведник і угодник Божий і щира, благородна людина.

По Ньому у нас залишиться пам'ять назавжди.

К.

о. МИТРАТ ПЕТРО ТАБІНСЬКИЙ

Петро Табінський народився в Берестечку на Волині в 1888 році в міщансько-ремісничій родині, з якої випіс щирі віру в Бога і гарячу любов до рідного поневоленого народу.

По закінченні Волинської Духовної Семінарії в Житомирі, Петро був прийнятий на державний кошт до Петроградської Духовної Академії, яку закінчив з відзначенням в 1913 р. з науковим ступнем кандидата богословських наук.

По закінченні студій в Духовній Академії учительював в Духовній Семінарії в Петрограді до часу революції в 1917 р. Постійне бажання жити і працювати серед свого знедоленого українського народу, вплинули на його рішення прийняти священство і перенестися з чужого Петербурга на рідну Україну. Як душпастир працював в Кам'янці Подільському і рівночасно працював як професор на богословському факультеті при Українському Державному Університеті. Тут він повів працю над розмосковленням Православної Церкви. Він перший почав відправляти богослуження в живій українській мові, за те його позбавив тамошній єпископ Пимен права священодійствувати.

“В часі першого нашого “ісходу” о. Петро разом з ріднею переїздить на територію новоствореної Польщі, де в таборі Щипіорно його разом з іншими інтернували. По довшім часі його звільнено і він міг вернутися до свого рідного Берестечка. По якимсь часі митрополит Діонізій призначив його на душпастирську працю в соборі у Володимирі на Волині. Тут він продовжував свою працю разом і іншими українськими патріотами, включився в церковно-громадську працю і українізував Православну Церкву, а в журналі “На Варті” висвітлював шкідливу працю і діяльність РНО (русскос народнос об'єдиненіє). Коли ж він зачав поширювати на Волині думку про зняття безбожної анатемн з гетьмана Мазепи, що була кинута на нього скоропослушною московській владі Православною Церквою, і під натиском громадянства Синод Православної Церкви в Польщі, хоч не скасував цілковито анатемн, але дозволив прилюдно молитися за гетьмана Івана Мазепу, — це викликало ряд протестів в кругах РНО, не лише у Володимирі, але і в інших зросійщених містах Волині, і в інших країнах, так що митрополит Діонізій призначив о. Табінського ректором Духовної Семінарії в Крем'янці. І тут о. Табінський не закрів довго місця, бо за його працю, на підставі доносів РНО польська влада його звільнила і він лишився без праці і парафії. Не маючи далі змоги перебувати серед ворожого московського оточення, о. Табінський восени 1932 року перейшов до Львова під покров Митрополита Андрія, рівночасно повідомляючи Митрополита Діонізія про перехід.

За цей його сміливий крок Священний Синод Православної Церкви в Польщі на одному із своїх засідань позбавив о. Табінського

священного сану та передав анатемі. Митрополит Андрій високо цінив о. Табінського за його наукову працю і в часі Другої світової війни покликав його на професора російської мови в Богословській Академії і іменував його митратом. З приходом вдруге більшовиків до Галичини в 1944 р. о. Табінського арештували і заслали до концентраційного табору у Сибірі. І тут духовні москалі його бойкотували, нагадали йому “варшавську анатему” і заборонили дати нещасному вмираючому в’язневі релігійну послугу. Не послухав тієї нелюдської і злобної заборони один старенький священник, земляк о. Табінського, і дав останню послугу і похоронив Ісповідника о. Петра в 1948 р.

О. Табінський був дуже добрим знавцем старослов’янської мови і літургіки, написав декілька шкільних підручників і ряд публікацій чисто наукового характеру, як рівнож і полемічного, на актуальні події в церковно-громадському житті.*)

Василь Ленчик

ПРОЩАЛЬНЕ СЛОВО В ЧАС ПАНАХИДИ ПО ПРОФ. МИКОЛІ ЧУБАТОМУ

Жалобою оповита Родино, Сумна Громадо!

“Я боротьбою доброю боровся, дорогу мого життя кінчу і вірю, що для мене заховано вінець справедливости, котрий дасть мені Господь, Суддя справедливий”.

Ці слова можемо нині з цілою певністю застосувати до св. пам. проф. д-ра Миколи Чубатого, який як вірний вояк на стійці провів ціле своє життя у боротьбі за правду, і то за правду для свого народу і своєї Церкви. В цій боротьбі він непохитно стояв від своєї ранньої молодості до останніх днів життя, і то все в перших рядах, дуже часто сам на чолі колони, що боролась чи то за справу незалежності своєї Батьківщини, чи своєї Церкви. Його безкомпромісність, його ідейність, мусіла викликувати пошану серед своїх, навіть часом інакше думаючих, вона викликувала лють у ворогів, але рівночасно і респект. Свідомством його творчого духа — це цілий ряд праць та статей, які св. пам. Покійний Професор протягом свого життя написав. Про його наукову і публіцистичну спадщину будуть писати і досліджувати наші історики, політичні та церковні діячі. Ця праця така многогранна і багата, що вона залишиться для майбутніх поколінь дороговказом, як треба для великих ідеалів жити і працювати.

*) Вільне Слово ч. 15/1961; Українські Вісті 8 травня 1961 ч. 19.

Відаючи оцими скромними словами останню прислугу моєму Великому і Незабутньому Вчителю, я хотів би в імені тих многих. бувших Ваших, Пане Професоре, студентів і вихованків, висказати Вам нашу безмежну вдячність за все, що Ви для нас зробили. Ви для нас в середній школі, серед польського ворожого довкілля були прикладом хрустального українського Патріота. Для нас, студентів Богословської Академії, Ви все були взором великого формату науки, працьовитости та відданости великій ідеї української культури. Ви нам давали основи методики наукової праці, яку Ви так досконало засвоїли у своїх великих вчителів: проф. Михайла Грушевського та Освальда Бальцера. Ви, як і Ваш великий вчитель Грушевський, кликали нас у своїй скромності "Пане Товаришу". Я прощаю Вас, Пане Професоре, теж від членства УКАО "ОБНОВА", для яких Ви були ідейним Провідником, Дорадником від самого початку існування нашого Товариства.

Особисто я мав то велике щастя бути, чи не найдовше Вашим учеником (студентом, асистентом і співробітником у Львові, тут в НТШ та в УКУ. Ви мене наділяли все особливою теплотою, немов батька до сина. І за це позістане на ціле моє життя для Вас почуття глибокої вдячності зі щирою молитвою до Всемогучого Творця, щоб дав Вам заслужений вінець справедливости у своїм Царстві.

Нехай вічна і свята буде пам'ять про Вас.

ТІ, ЩО ВІДІЙШЛИ ВІД НАС У ВІЧНІСТЬ

Дорогенькі!

... Він спить сном, який і нас чекає. Але жаль, туга і любов, яку залишив Він нам, ніколи не пройде. Він був Ангелом для мене, родини, людей і всіх, кого знав. Він був самотній, який розумів всіх.

Помер наш дорогий Тосьо!

Вмирав свідомо і просив попросити всіх-всіх, кого знав.

Нема людини, яка б його знала, щоб не заплакала на вістку про його смерть, бо всі прикмети добрі він мав.

Любив людей і люди його любили. Був відданий всеціло Богові і Йому вірно служив. Залишив тугу і сум, якого ніколи нікому не затерти...

Такі слова написала Дружина бл. пам'яті о. Антона Косаря!

Слова Дружини Марії нехай будуть вступом до розділу всім тим, що від нас відійшли "у вічність" від всіх кол. професорів, студентів і абсолювентів Богословської Академії!

Таку скромну вістку передала дружина св. п. о. Антона Косаря про його смерть, навіть не подаючи дня смерті. Ми всі, хто його знав і жив, додамо: Помер в 1979 р. бувший архидуктор з рр. 1934-35-36 в Богословській Академії, один з найздібніших абсолювентів Академії,

вдумливий богослов, своєрідний християнський мислитель, син священика, студент великого покликання, потягаючий взір до наслідування для свого довкілля, милий і сердечний в товариськім житті. У пам'яті тих, що його знали чи з ним співжили, залишився як взір найвищих чеснот, виміряної якості студент, молодий громадянин — ніколи незабутній друг зі школи!

Нехай буде Тобі і всім Вам, Дорогі Професори, Отці, Друзі Студенти-Абсолювенти Української Богословської Академії, що відійшли від нас у вічність, буде **Вічна Пам'ять!**

**ОДИН З МУЧЕНИКІВ ЗА ХРИСТОВУ ВІРУ,
о. ВАСИЛЬ ВЕРБОВЕЦЬКИЙ,
КОЛ. АБСОЛВЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ**

Не менш сумну вістку про смерть кол. абсолювента Богословської Академії, мученика за Христову віру, о. Василя Вербовецького, засудженого на 25 літ каторги-заслання в Казакстані в Караганді, передав каторжник бл. п. о. Сов'як дружині Євгенії. Непрацевдатного о. Василя, який стратив зір в наслідок голоду, знущань і тяжких переживань, перевели до лягру Спаськ, де було багато наших священиків, виснажених голодом. До краю виснажений серед тяжких терпінь, відійшов у вічність о. Василь. Як прощався з отцями спів-в'язнями, просив передати всім-всім привіт та сказати: "що, на жаль, він цієї тяжкої проби не видержав!". Помер 24 жовтня 1955 р. На вічний спочинок каторжника відпровадив його друг з Богословської Академії, також каторжник, о. Ярослав Сов'як, який по звільненні помер 1966 р. в Брошневі.

Ту сумну вістку він передав дружині о. Василя, Євгенії, яка також була засуджена на 10 років заслання разом з її 11 літньою донею.

Таких листів з такими сумними вістками можна навести більше! Їхнє число знає один Бог, а їхній зміст повний терпінь і знущань!

Василь Ленчик

**ПЕТРО ОЛІЙНИК
1914 — 1942**

Петро Олійник один з найкращих випускників Богословської Академії у Львові з останнього року її нормального існування, тобто з 1939 року. Цей рік був рівночасно найвищим в розвою Академії під кожним оглядом. Діяло цілий ряд семінарів, була вже урештовлена наукова робітня, була поширена Бібліотека Богословського Наукового Товариства, Бібліотека Духовної Семінарії, Бібліотека Читальні ім. Маркіяна Шашкевича та бібліотека поодиноких семінарів, між

якими найбагатша бібліотека найстаршого семінара Історії Української Церкви.

З тих всіх наукових надбань повнотою користав все рухливий, все динамічний, повний життєрадості та наукового завзяття, Петро Олійник.

Будучи студентом богословії, він зразу включився в працю Читальні ім. Маркіяна Шашкевича, беручи участь в працях поодиноких секцій, а в акад. році 1937/38 він був головою Богословської Секції. В році 1938 він був обраний на голову Читальні ім. Маркіяна Шашкевича, що було, очевидно, найбільшою почесною. В час богословських студій він проявляв також замилювання до літературної творчості. Писав вірші, виголошував їх на літературних вечорах, які влаштувала Літературна Секція Читальні.

В час студій на Академії він також почав науково працювати. Належав цілий час до семінара Історії Української Церкви, який був під дбайливою опікою проф. Миколи Чубатого.

Хоча не маємо всіх даних про його літературну творчість, то все таки дещо вдалось відшукати бодай у формі згадок, що були надруковані в журналах чи часописах.

І так "Нива" — Церковно Суспільний Часопис за березень 1937, подає звіт про "Авторський Вечір у Львівській Духовній Семінарії", де між авторами, що їхні поезії були читані, знаходимо ім'я Петра Олійника, якого вірш "З настроїв" прочитав студент М. Жегалович.

І знову "Нива" за грудень 1937 року має звіт про "Академію на честь св. священомученика Йосафата", яку влаштувала Богословська Секція при Читальні Українських Студентів Богословії ім. М. Шашкевича, і подає, що "студ. IV р. Петро Олійник у своїм добре опрацьованім рефераті накреслив вірну силуетку Святого і тло, на яким зродився його великий, геройський чин". Петро Олійник був в той час, як було згадано, головою Богословської Секції, яка влаштувала це свято, а був звичай, що голова Секції мав головний реферат.

Більшою працею з часів богословських студій були його статті в католицькому тижневику "МЕТА", які згодом вийшли окремою книжечкою п. н. "Сектантство". Почали ту працю друкувати 28-го листопада 1937 р. Була вона написана на основі Квестіонара, який здала Богословська Секція Читальні ім. Маркіяна Шашкевича для використання в час вакацій студентами богословії. У вступі пише Петро Олійник, що Квестіонар мав такі запити: які секти ширяться між нашим народом, який їхній чисельний стан, їхнє відношення до загалу населення, причини їхнього постання і т. п.

Всіх відповідей зібрано 243, а подають вони звіт про 558 місцевостей. В підзаголовку цієї праці "Сучасний стан релігійної ментальности" — Петро Олійник подає дуже зрілий погляд на шкоди,

які спричинив у нас соціалізм. Перед Першою світовою війною був він модним рухом та багато причинився до збаламучення нашої молоді, інтелігенції та до збайдужіння до релігії селянських мас.

“Соціалізм, — пише П. Олійник, — що став панівним ідеологічним “вірюю” поступової інтелігенції, определяв також її відношення до Церкви та до релігії. Церква, а тим самим і духовенство, в очах соціалістичних поступовців були синонімами нападництва, реакції і ретроградства. Соціалісти трактували їх з погордою і презирством, як ворогів поступу й щастя людства. Поступова інтелігенція вважала своїм обов’язком поширювати ці погляди серед свого довкілля. Вслід за цим йшов релігійний індеферентизм, а то явний атеїзм. Тому й не диво, що більшовизм так скоро всадився на східних українських землях. Правда, трохи краще під тим оглядом стояли справи на західних землях — але й тут далеко не все було в порядку. Нарід був віруючий, але його провідники стояли від Церкви здалека”.

Ці статті, зібрані і видані згодом книжечкою, знайшли дуже корисний відгомін. Була це перша спроба Петра Олійника науково опрацювати якусь проблему на основі зібраного матеріялу.

Петро Олійник працював над більшою працею в часі студій на Богословській Академії, використовуючи бібліотеку історичного Семінара та матеріяли, які доставчав студентам, які хотіли науково працювати, мгр. Ярослав Чума, бібліотекар Богословської Академії. Він приносив нам до наукової робітні багато рукописів з Національного Музею і Олійник працював над тими матеріялами. Точно не пригадую собі теми його праці, але в мене заховалась світлина з робітні Богословської Академії, де Петро Олійник розглядає деякі книги з Національного Музею.

Після закінчення студій в червні 1939 року за дозволом Отця Ректора Сліпого, ми одержали ще дозвіл на побут в Семінарії, щоб викінчити свої праці. Я тоді працював над історією шкільництва в XVII — XIX століттях в Галичині, особливо ж узяв до уваги вклад Церкви в тій ділянці, і тут дуже багато матеріялу давали АКТИ візитації прелата Шадурського, які в рукописах зберігались в Національному Музеї. Користав з тих Актів також П. Олійник, чи не до історії економічного життя тих часів.

Олійник поїхав на короткий час на вакації, але опісля повернувся і працював в бібліотеці Богословської Академії. Там його і захопила Друга світова війна, в часі якої була збомблена ця прецінна Бібліотека.

З приходом більшовиків до Львова Петро Олійник, як людина організована в членстві ОУН, переїхав до Кракова, а відтак до Берліна. В Берліні вписався на університет і почав студіювати історію

Близького Сходу. В часі тих студій дописував до тижневика “Наступ” в Празі, де й була частинами поміщена його праця “Лихоліття Холмщини і Підляшшя”, яку видало Вид-во “Пробоем” в Празі 1941 р., як 7 число Бібліотеки “Наступу”. В часі берлінських студій Олійник дописував також до “Українського Вісника” в Берліні. В той час і ще перед приїздом до Берліна, як подає його перший кузен Мирослав Ліщинський, Петро Олійник працював ще в Кракові над темою, “Як польки польщили Посяння?” Він приготував перевидання праці о. Присловського на цю тему.

Ця праця залишилася невиданою десь в Берліні, бо її не вивезено. Коли почалась німецько-більшовицька війна 22-го червня 1941 року, Петро Олійник переїхав до Львова нелегально, маючи правдоподібно наказ з ОУН йти далше на Схід. Він замешкав у Львові в камениці при площі Смольки ч. 4. Однак говорив про те, що має їхати до редакції в Києві, і пропонував мені їхати з ним до Києва до співпраці в редакції.

Обставини так склались, що я не міг з ним разом поїхати далше в дорогу до Києва, і він, діставши доручення, вирушив на Схід. Як пізніше мене інформовано, він ще вступив до рідного села Добривод відвідати свою рідню і відтак через Рівне, Житомир, переїхав до Києва. З Києва писав листи (передавав, бо пошта не курсувала) і навіть до часопису до Львова.

Кузен Мирослав Ліщинський подає, що він одержав десь в жовтні чи листопаді 1941 року листа від нього, в якому він інформував, що працює в редакції “Українського Слова” і має замір видавати “Літаври” — журнал-місячник. В тому ж листі він писав, немов прочуваючи близьку смерть, що бажав би ще “хоч раз, хоч раз, бути в Добриводах”, тобто в рідному селі.

Як подає Мирослав Ліщинський — Петро Олійник крім писання віршів ще в гімназії, писав також більшу працю п. н. “Трагедія геніїв на шляху їхньої творчости”. Петро Олійник був добрим знавцем Хвильового. В листі до Ліщинського писав, що був у селі Миколи Хвильового і відвідував його сестру. Це потвердив письменник Аркадій Любченко, який вийшов також з великим ісходом на Захід, і в Сяноці оповідав Ліщинському, що він разом з Олійником відвідував сестру Хвильового. Про Олійника оповідав мені також Ващенко, який також співпрацював в редакції “Українського Слова”.

Редактором “Українського Слова” був Іван Рогач, відомий політичний діяч Закарпаття, та секретар президента Августина Волошина. В Редакції була також письменниця Олена Теліга.

Петро Олійник багато роз’їздив і писав репортажі з Харкова, Полтави і ці репортажі поміщував в “Українському Слові”.

Проф. Юрій Бойко у своїй праці: “У сьайві нашого Києва” подає уривки з деяких статей П. Олійника, які були поміщені в “Укра-

їнському Слові”, як от, наприклад, стаття п. н. “Нове багаття”. (Стаття про Миколу Хвильового). Інша стаття порушувала важливу справу українщення міст, стаття мала заголовок “За розбудову міст”, Укр. Слово ч. 36. Проф. Бойко передрукував в цілості статтю Петра Олійника п. н. “За справжнє обличчя Столиці”. “Українське Слово”, Київ, 14-те жовтня 1941 р. ч. 30. Цю цінну статтю кінчить Олійник тими словами: “Вся Україна вимагас від мешканців столиці, щоб Київ був українським і щоб у Києві українці говорили по-українському та щоб столиця була справжнім осередком всього духового життя і серцем України”. От ці слова треба пригадувати мешканцям столиці України тепер, коли там йде посиленна русифікація.

Петро Олійник за короткий час свого — повного жертви, терпіння і трудів — життя зробив для України дуже багато.

Життя його не було солодким. Воно було схоже на долю Тараса Шевченка. І його рідна мама умерла дуже скоро, так що він її не пам’ятав. Батько оженився вдруге, прийшла до хати зі своїми дітьми недобра мачуха, яка не щадила малому Петрусеві побоїв. Батько хоч і любив своїх дітей, але якось не мав сили їх оборонити.

Петро народився в серпні 1914 р. в Добриводах, Збаражського повіту. Народну школу закінчив в Добриводах в році 1925 і після того здав вступний іспит до української гімназії в Тернополі, де закінчив 5-ий клас. В році 1930 гімназію розв’язала польська влада і Петро один рік мав перерви. В 1931 році здав вступний іспит до польської гімназії в Тернополі, яку закінчив матурою з відзначенням в році 1934. Коротко перед матурою польська поліція його затримала і не дозволила здавати матуру, а причиною була приналежність до ОУН. Олійник був провідником ОУН на три гімназії в Тернополі. Однак якось вдалось йому викрутитись з того і він матуру здав. Польська поліція пропонувала йому співпрацю, за те дістане дозвіл на виїзд на студії за границю, але цю пропозицію він відкинув. Після ваканції в осні 1934 року Петро Олійник був прийнятий на студії в Богословській Академії, яку закінчив в червні 1939 року, про що вже була згадка.

Будучи в Києві членом редакції “Українського Слова”, він впа в жертвою нового наїздника, гітлерівського Гестапо.

Нема точної дати його смерті, але приблизно можна відтворити на основі оповідань тих, що були тоді в Києві.

Одна версія є така, що Гестапо притримало його і Івана Рогача в часі Різдва 1942 р. і по короткому часі їх випустили. Тоді вони обидва висповідалися в о. Юрія Процюка, який тоді був в Києві. Через день, або два дні, приїхало авто з Гестапом і казало їм збиратись, мовляв їх відвезуть до Берліна, отже мають взяти всі свої речі. Зараз на другий день люди знайшли їхні речі в склепі і була така вістка, що їх потруїли газом в авті.

Проф. Бойко про цей злочинний акт німецького Гестапо так пише:

“Перший удар по “Українському Слові” — бож звідти животворча енергія, вказівки, гасла й ідеї. Впали підкошеним цвітом і Яковенко, і Рогач, і Олійник, Кошик, Ірлявський... Десь бездиханні тіла їхні занесло снігом в околицях Києва. Ворог зробив так, щоб не знайшли ми їхньої могили й поклонилися їхнім тлінним останкам. А ідея живе таки і ширяє там, над українською землею, понад Дніпром, а в серцях озивається тихою луною, поки прийде час виповісти останній бій всім розпинателям народнім”. (Ю. Бойко: “У сьайві нашого Києва” ст. 14).

Працюючи разом з св. пам. Петром Олійником в час студій на Богословській Академії, в читальні ім. Маркіяна Шашкевича, на семінарі у проф. Чубатого, я мав щастя і приємність пізнати цю виїмкову людину. Незвичайно бистрий ум, який умів схоплювати нюанси кожної проблеми, непересічного таланту журналіст, якого можна поставити поміж найбільш талановитих журналістів останніх десятиліть, солідний дослідник нашого минулого, людина з почуттям легкого гумору, забарвленого часом легким сарказмом, при тому всьому щирий і добрий товариш та великий ідеаліст в праці і самопосвяті за кращу долю свого народу. Як такий він зложив своє молоде життя на жертівнику батьківщини, бо впав жертвою окупанта — німецького нацизму, який боявся самодержавницьких ідей, що їх голосив в “Українському Слові” в столиці України, славної пам’яті Петро Олійник та його товариші в редакції цього “Українського Слова”.

Петро Олійник

ЗА СПРАВЖНЄ ОБЛИЧЧЯ СТОЛИЦІ

Київ — одне з найстарших міст нашої України, багатий і яскравий у своїй тисячолітній історії. Він був осередком героїчної боротьби української нації за свою національну, державну і економічну незалежність проти численних ворогів. На київських горах, довкільних степових рівнинах і сивих водах Дніпра-Славути у звитязних боях за волю, за честь і за славу вітчизни клали свої голови найкращі з героїчної української нації. Київ був рушієм культури, науки, багатства та слави всієї України. Ще в IX столітті за часів князя Ігоря тут вже були християни й перша церква в Україні св. пророка Іллі. В Києві, поряд із Новгородом, почали ченці писати перші літописи. До нього найперше принесено церковні книги болгарською мовою, яку тоді розуміли в Києві, й уже за часів св. Володимира Великого візантійські майстри будують в ньому величні палати й церкви, на пло-

щах ставлять мідяні статуї, привезені з грецьких колоній, з Криму. А під кінець володарювання святого Володимира (який помер у 1015 році) Київ був уже багатим і культурним містом, яке викликало подив у чужоземних подорожніх, що тоді часто сюди заїжджали. В 1018 році відвідує Київ Тітмар Мерзебурзький і розповідає потім, що це було велике місто, в якому налічувалось 400 церков, 8 базарів і “незчисленна сила мешканців”. Та й не диво. Це ж наші князі дбали й ревно піклувалися своєю столицею, осередком духовного і культурного життя всієї України й української нації.

Київ привертав тоді до себе очі всіх чужинців. У ньому, на його великокняжому дворі шукать пристановища й захисту члени різних європейських державницьких династій у час, коли їм загрожувала небезпека на їхній рідній землі.

Коли данський король Канут Великий прогнав з норвезького престолу святого Олафа, то останній разом із сином Магнусом знаходить захист у Києві. Володар України допомагає Магнусові, норвезькому королеві, здобути батьківський престол. В ньому знаходять пристанище угорські королевичі Андрій і Левента до часу, доки Андрій не вертає на престол в Угорщині. В тому самому Києві перебувають і англійські королевичі Едвард і Етельред. З нього Едвард вертає на батьківщину і стає королем.

В Києві заснували князі школи, зібрали до них молодь і заснували перші книгозбірні. Тут найкраще процвітали монастирі, що були тоді осередками науки й просвіти. До Києва у першій половині XVII ст. приходять гурт визначних діячів і вчених з Галичини, які й започатковують великий розквіт науки, культури й церковно-національного життя. Побіч Єлисея Плетенецького, що став архимандритом Печерського монастиря, прийшли ще Захарій Копистенський, Памва Беренда, Тарасій Земка, Лаврентій Зизаній, Іов Борецький та інші видатні вчені й культурні діячі. В Києві вони заклали науковий осередок, що перебрав спадщину Острога та Львова.

В році 1615 закладається в Києві братство, яке організує школу, що незабаром переформовується в колегію на зразок європейських університетів. Ректором колегії стає галичанин Іов Борецький, а до братства в Києві вписується сам гетьман Петро Конашевич Сагайдачний “з усім військом запорозьким”. В році 1617 засновує Єлисей Плетенецький друкарню в Печерському монастирі й розвиває велику видавничу діяльність. Київ — найбільший науковий і культурний центр не тільки в Україні, а і у Східній Європі. Тут виходять церковні й богослужбові книги, підручники, словники, теологічні твори й наукові праці.

До Києва в'їжджає гетьман Богдан Хмельницький після переможного походу на Польщу, як справжній переможець і володар до своєї столиці. А Благодарственный Молебень усього духовенства при

участі всіх вірних був висловом вдячності князя за перемогу. Не втратив Київ свого значення і за великого гетьмана Івана Мазепи, хоч цей столицею своєю обрав Батурин. В Києві ж він ставить дзвіниці біля Печерської Лаври, Софійського Собору та багато церков.

На Київ йшов сильний русифікаційний наступ за часів царату, коли в цьому історичному центрі України не було жодної української школи. Київські губернатори не раз забороняли українському театрові не тільки виступати в місті, але часто й приїжджати до міста. Коли ж професори університету, — як згадує “Слово” (з 1907 р., ч. 6), — звернулися до міністра народної освіти, щоб завести в університеті українську мову, літературу і історію України, то це їм заборонили. Ба ще більше, поліція зривала по місті українські плакати, якщо такі з’являлися.

В роках 1917-1919 Київ знову заяснив у своїй величі та славі, коли в ньому лунало вільне українське слово, видавалися далекосяглі державні акти. Та за совєтського червоного терору український Київ застогнав, як і за царату, під страшним напором русифікації. Починаючи з написів і вивісок на магазинах, через школи, інститути і університет, аж до вулиці, Київ наповнено російською мовою і російським духом.

Визначних українських вчених, поетів, письменників та діячів, які жили в місті, розгромлено, поарештовано та заслано на заслання або просто замучено... Каганович, Косіор, Хрущов добре дбали, щоб місто із Золотоверхого українського зробити червоним, російським, а при тому ожебрачити і понизити. Це ж в Києві вожаками найбільш відомого в історії України сервілізму та духовного поневолення були О. Богомолець, П. Тичина та О. Корнійчук.

Та помимо цих всіх переслідувань з Москви і жертв, які падали в боротьбі за українське обличчя Києва, боротьба ані на хвилину не переставала. Русифікація йшла по зламаних і знівчених людських існуваннях і по кістках свідомих патріотів. Останній терор звершився під час теперішньої смертельної для більшовиків війни.

Зараз дуже важливим і найпершим завданням є скинути з Києва — нашої столиці — весь цей баласт і сміття, яке на нього наложив північні наїзники під час свого панування й терору.

Київ не тільки своєю історією, славним державним минулим і зруйнованими церквами має нам нагадувати про величні дні України та його українське призначення. Але він і своїм сучасним виглядом, своєю формою і змістом мусить бути українським і засвідчувати своє українство. Починаючи від назв вулиць (які слід якнайскоріше переіменувати), через дух установ і наукових осередків, аж до розмовної щоденної мови між киянами — все мусить мати характер і бути українським. Цього вимагають і славні минулі державні дні, борці, герої і мученики, що конали і гинуть зараз за українство по

засланнях і у в'язницях, і грядущі дні визволення, слави та державної розбудови.

Вся Україна вимагає від мешканців столиці, щоб Київ був українським і щоб у Києві українці говорили по-українському та щоб столиця була справжнім осередком всього духовного життя і серцем України.

(“Українське Слово”, Київ, 14 жовтня 1941 р., ч. 30).

ВАСИЛЬ МАТІЯШ — НЕ ЖИВЕ

Кожному, хто мав або має до діла з організованим життям українців в Австралії, важко буде погодитися з фактом, що маестро Василь Матіяш помер!

В особі покійного українська спільнота втратила людину, яку практично буде тяжко заступити. Бо не було майже ділянки, в якій він, безпосередньо або посередньо, не брав участі. Був одним з найбільше активних, заслужених і всесторонніх, українських діячів в Австралії. Від перших днів побуту на цьому континенті покійний був одним з перших організаторів українського життя і, таким лишився до останніх днів його життя.

В першу чергу був загально відомим оперовим співаком з незвичайно приємним, ліричним баритоновим голосом. За 32 років його побуту в Австралії — виступав на сотках концертів. Від 1952 року був диригентом сіднейського хору “Боян”. Під його керівництвом “Боян” довгий час був найкращим українським хором в Австралії, який дав сотні концертів для українців, а також для чужинців, в першорядних концертних залах, включно з концертами в славній “Сіднейській Опері”.

Рівночасно був він основоположником хорів — “Юного Пласту”, “Юного Бояна” і також дуже довго диригентом церковного хору при парафії української Католицької Церкви Св. Андрія в Сідней.

Від перших днів був членом Пласту, Станичним сіднейської станиці, головою Пласту на цілу Австралію, кількакратно комендантом пластових таборів, постійним кольпортером всіх пластових видань і головою Сеніорату. Був вчителем в українських суботніх школах та курсів українознавства. Основоположником товариства “Відродження” в Австралії, Основоположником Церковного Братства св. Андрія в Сідней. В різні часи — членом СУОА, а від 1980 року головою Об'єднання Українських Католицьких Організацій в Австралії (ОУКОА), з рамени якої в 1979 році брав участь в з'їзді мирян в Римі.

Як людина визначався скромністю, лагідністю, згідливістю. Ніколи не мав ворогів, а може навіть противників. Був виїмково чесним, скромним, надзвичайно точним і вирозумілим. Ціле своє життя присвятив українській справі.

Народився покійний в селі Павелча, тепер Івано-Франківської області, в 1910 році. Там покінчив народну школу, середню освіту здобув в “Малій Семінарії” у Львові, де також закінчив теологічні студії.

Під час студій теології почав студіювати також музикологію в “Музичному Інституті ім. Лисенка” у Львові, де його вчителем співу була солістка Харківської і Львівської Опери — Марія Сокіл.

В той самий час в Музичному Інституті студіював ряд незвичайно талановитих студентів, які пізніше добились величезних успіхів. Між ними такі, як теперішній директор і диригент львівської опери — Е. Козак, композитор Кос Анатольський. Співаки: Ройко, Старицький, Рейнарович, Ю. Шухевич, Божик. Скрипалі: Цісик, Согор, Цегельський. Челіст Барвінський і т. д.

Під час війни Василь Матіяш опинився в Відні. Там закінчив “Музичну Віденську Академію” і дістав диплом оперового співака, в 1943 році. Того самого року підписав контракт з оперним театром в Грацу, де і виступав аж до кінця війни. По війні перенісся до Зах. Німеччини і виступав в оперному театрі в Мангаймі. Співав в “Радіо Мюнхен”, а також до виїзду до Австралії влаштував біля ста власних концертів для українців і чужинців, включно з американцями.

Улюбленими його операми були “Ріголетто”, “Паяце”, “Ля Бегема”, “Фігаро”.

В Австралії працював урядником у відділі лісництва.

Проби професійної театральної праці ні до чого не довели. В початкових роках нашого побуту тут австралійці не виявляли великого зацікавлення театром ні оперою.

Похоронено покійного в суботу, 19. 6. 1982 року на українським католицьким цвинтарі Руквуд в Сідней.

В похоронах взяло участь понад 600 людей. Похоронні богослуження відслужили о. Митрат І. Шевців і о. З. Хоркавий. Співав церковний хор. В церкві і на цвинтарі прощальні промови виголосив парох митрат І. Шевців.

По похороні в Народному Домі в Лідкомбі відбулися поминки, під час яких промовляли:

Від ОУКОА — п. Хіцяк, від СУОА — мгр. Менцінський, від Краєвої Управи “Пласту” — п-а Оксана Тарнавська, від Українських Громад в НПВ — гол. п. Свідерський, від “Бояна” — п. Цимбалюк, від “Союзу Українок” — п-і Ільків, від “Відродження” — п. Денисенко, від “Пласту” (Станиця Сідней) — п. Ю. Сивак, від Української Громади Сідней — п. Соболевський, від “Ліги Визволення України” — п. Мороз, від УОПЦ — о. Люлька.

Поминки приготували члени “Співочого Т-ва “Боян”, проводив ними пластун В. Гладкий.

Від рідні дякував всім присутнім брат покійного п. О. Матіяш з Мельборну.

Василь Матіяш залишив дружину Ерну фон Джойованні — професійну піаністку, з якою одружився в Відні, і яка 32 роки була акомпаньторкою його і хору “Боян”, брата Остапа в Мельборні та сестру в Україні.

Вічна Йому Пам'ять!

(“Церква і Життя”, Австралія).

МИРОСЛАВ КОТИС

8 березня 1982 року несподівано помер на 73-му році життя хорунжий Мирослав Котис.

Похоронного чину на кладовищі в Дадлей Парк, Аделаїда, Пд. Австралія, довершив о. митрат Ігор Шпитковський, приятель покійного ще з Духовної семінарії у Львові, з участю численного громадянства, а головню членів Станиці Братства 1-ої УД УНА.

Мирослав Котис народився 1909 р. в селі Чайковичі п. Рудки, Західня Україна, в родині священика. Середню освіту здобув в Перемишлі та Яворові. Теологію розпочав (4 роки) в Духовній семінарії у Львові, закінчив після війни в Мюнхені.

Вже за молоду він захоплюється ідеями українського націоналізму і, як Мирон, вступає до ОУН. Арештований польською владою, він перебуває в Бригідках, а згодом в Березі Картузькій.

Під час останньої війни він вступив до 1-ої УД УНА, щоб як вишколений вояк і як старшина-хорунжий активно допомагати в боротьбі за право українського народу на вільне життя.

Після закінчення війни він переселяється до Австралії і там в Аделаїді він став основоположником і першим секретарем Станиці Братства 1-ої УД УНА (1952 р.), а згодом першим секретарем Крайової Управи Дивізійників в Австралії. На протязі своєї 30-літньої праці він стає душею та інспірацією всієї діяльності комбатантських організацій на південному австралійському терені, плекаючи вояцькі традиції. Многократний секретар Братства, в один час секретар Ос. СУМ-у, член Союзу Українських Комбатантів, член ЛВУ-А, зразковий член Української Громади, учитель української школи, великий приятель молоді, а передусім соборник-українець з великим серцем, повним запалу до праці. Він допоміг у вивінуванні Осередків Пласту і СМУ-у прапорами.

Він любувався і жив вояцьким духом, збирав різні матеріали про I-у УД, та будучи сталим архіварем Станиці, призьбирав гарну бібліотеку. Крім того передплачував та поширював вояцькі книжки та журнали, в тому й “Вісті Комбатанта”.

Покійний завершив свою невтомну працю величавим пам'ятником — “Воякам, що впали за волю України”, як ініціатор і голова Комітету побудови того пам'ятника.

День перед своєю смертю, в неділю 7. 3. 1982 р., під час панахиди за командира УПА ген. Чупринку-Шухевича, Мирослав востанє, в супроводі сумівки й пластунки, урочисто зложив вінок під пам'ятником. В понеділок рано перестало битися щире українське серце.

Вічна Йому Пам'ять!

ПАМ'ЯТІ ІВАНА ЗАДОРЖНОГО

Ми ще під враженням болучої втрати, якої зазнав наш музичний світ в особі св. п. маестра Івана Задорожного. Ціла наша спільнота відчула його втрату, бо він був всеціло відданий громаді. Для неї посвячував увесь свій час, навіть коштом свого відпочинку, коштом свого здоров'я. Він дані йому Богом таланти розвивав завзятою працею, щоб їх помножити й служити своїй громаді. В нього було велике заперечення самого себе, щоб тільки дати якнайбільше громаді, щоб показати культурному світові, що ми нарід із високою музичною культурою. Навіть вже важко хворий усе ще плянував, мріяв, якби то він міг прислужитись ще й далі громаді. Мріяв про видавання симфонічних концертів, про ставлення наших опер, про видавання нот, так дуже потрібних нашим різним музичним ансамблям. Він відчував, що його знання може багато допомогти нашій справі через показ нашої високої музичної культури. Після захворіння, коли наша громада так сердечно віднеслася до нього, влаштовуючи концерти та інші імпрези, щоб прийти йому з поміччю в лікуванні, св. п. Іван Задорожний ще більше відчував потребу праці для своєї громади. Він з вдячністю зрозумів, що громада оцінила його працю для неї і тому в ньому ще більше зростало почуття довгу вдячності для цієї громади, що не тільки в час його тріумфальних концертів з "Думкою" чи "Бандуристами" давала йому признання, але в його тяжкій недугі — в душі чисто християнським, чулась зобов'язана до вдячності для нього тоді, коли він — знеможений недугою — не міг вже їй так служити, як плянував і хотів.

Автора цих рядків в'язала із св. п. Задорожним довголітня приязнь, приязнь товариша студій. Вона датується ще з 1934 роком, ще з часів перебування в Духовній Семінарії у Львові. На перший рік студій в Богословській Академії вписалось тоді було 114 студентів, а між ними симпатична група "Коломияків". Між тими "Коломияками" був один із наймолодших — з ніжним виразом лица, все приємно усміхнений, з добрими манерами — Івась Задорожний. Уже при перших вечірніх концертах в семінарійському саді всі пізнали його знаменитий милий голос і він, хоча "гешіхта" (першак) відразу був втягнений в коло старших "ксьондзів" і сам став одним із "гальтерів" і солістів. Музичні обдарування Задорожного зразу дали йому місце в хорі, до якого з огляду на великий вибір, не було так легко діста-

тись і незлим голосам, а також в “крилосі”, тобто в лавках, де сиділи півці (дяки), що провадили співом під час відправ всіма питомцями.

В хорі, спершу під управою В. Жолкевича, а відтак Якуб'яка, Задорожний насолоджував своїм гарним голосом найбільш вимогливе вухо, а в тому числі і геніяльного композитора д-ра Бориса Кудрика (незабутнього Буса), що давав нам лекції історії музики, гармонії і контрапункту.

Задорожний зростав музично з кожним роком і в хорі і в крилосі. На четвертому році студій в крилосі він став піддячим, а наступного року головним керівником літургичного співу “протопівцем”, або як ми їх називали “архидяком”. Це була почесна, але теж відповідальна функція, бо від нього залежала краса всіх наших семінарійних відправ, які втішалися славою від десятків літ на цілу Галичину. Послухати було відправу Вечірні, Утрені, Страстей чи всіх Воскресних відправ належало до справжньої насолоди. Крилос під управою Задорожного, можна сказати, був на висоті своїх найкращих традицій. Шкода тільки, що техніка записування на музичну ленту була ще тоді в початковій стадії в тодішній Польщі, й ми не маємо тих прекрасних літургичних концертів, виконаних такими знаменитими голосами і відданням літургичного духа збережених, щоб їх можна бодай з платівок почути.

На пообідніх перервах Задорожного можна було бачити на пробах хору чи при відбиванці, чи в гутірках з товаришами, а теж з книжкою чи скриптом, підготовляючися до нелегких іспитів (особливо із стислої філософії о. д-ра Максимця, чи з догматик о. ректора Й. Сліпого). По тяжких трудах багато з нас їхало на заслужений відпочинок в гори, в прекрасну Коломийщину, Гуцулію, куди з правилами їздив теж Іван Задорожний, звичайно, до славних Шешор.

Прихід більшовиків застав Івана Задорожного вже по закінченні богословських студій. Тоді він продовжує свою музичну освіту в к. Інституті Лисенка, співає в радіо, а за німецьких часів виїздить на дальші студії музикології до Відня. Маючи знамениту музичну пам'ять, він переходить на студії диригентури і в тій ділянці після продовження студій в Мюхені, стає дійсно маестром свого діла.

З переїздом до Америки св. п. Іван Задорожний відразу став до праці в хоровому мистецтві при наших церквах. Його знамените знання літургичних напівів, поруч теоретично музичного знання, робило його, може без пересади можна сказати, найкращим знавцем нашого літургичного співу. Остаточо він знаходить своє відповідне місце праці в Колегії св. Василя в Стемфорді. Тут він почав інтенсивну працю в напрямі не тільки школення молодих кандидатів на священників в літургичному співі, але почав видавати музичні ноти до всіх наших літургичних відправ. Це було колосальне діло, одначе воно увірвалось із його недугою і тієї корисної праці він не встиг докін-

чити. Його чекало теж велике завдання підкласти мелодії під нові українські літургічні тексти. Цю працю він почав теж, але — на жаль — не закінчив. Зі своїми плянами, хоча вже хворий, він звертався до Їх Блаженства Верховного Архієпископа, який радо благословив пляни св. п. Задорожного. Тяжка недуга не дозволила йому реалізувати його великих задумів в ділянці світської нашої музики, як теж і літургічної, де він був дійсно найкращим фахівцем.

Вже на терені Америки ми спершу зустрічались під час його знаменитих концертів і тоді, в час його найбільших успіхів, він все був скромним, все тим самим милим товаришем. Співпраця над вихованням молодого священничого нарібкун на терені Стемфорду знову нас звела разом, ми тут, продовжуючи нашу юну приязнь, обговорювали різні справи, дискутували над різними плянами — і все це раптом увірвалось.

Нехай оцих кілька рядків буде не лише доброю згадкою про Покійного, але теж прощальним словом від усіх його товаришів, які його любили, поважали й цінили за його працю та добре серце.

В. Ленчик

Х. РОЗДІЛ

ЛІТЕРАТУРА, ПІСЛЯСЛОВО

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Альманах русько-українських богословів. Олександр С у ш к о . Львів 1902, стор. 198.

Альманах Українських Богословів. Антін Стельмах. Львів 1914, сторін 293.

Альманах Українських Богословів. Василь Мельник. Львів 1923. Накладом Організації Українських Богословів Львівської і Перемиської Дієцезії. Сторін 149.

Альманах Українських Богословів, виданий з нагоди 150-ліття Гр.-Катол. Духовної Семінарії у Львові і 85-ліття існування Читальні Богословів 1783-1849-1933. Зібрав Олександр Буць. 1934. Видає Товариство "Читальня Українських студентів Богословії ім. М. Шашкевича" у Львові. Сторінок 144.

о. А. А. Амман-Ієромонах Марко: Ченці Студитського Устава. Едмонтон. Альберта 1955. Сторінка 25-31.

о. А. Б. ЧСВВ.: Хресний шлях Українського Католицизму. Слово Доброго Пастиря. Видавн. О. О. Василян. Торонто 1952, ч. 3.

А. В. ЧСВВ.: Більшовицький Церковний Собор у Львові 1946 р. Слово Доброго Пастиря. Видавн. О. О. Василян. Торонто 1952, кн. 7-8.

о. А. М. Амман-Ієромонах Марко: Перші студитські мученики. Ченці Студитського Устава. Едмонтон, Альберта 1955, стор. 25-31.

о. А. М. Амман-Ієромонах Марко: Ченці Студитського Устава. Едмонтон, Альберта, 1955, стор. 36. Бібліотека Католицької Акції, ч. 19.

Володимир Барагура: Львівський Собор 1946 — Невдалий акт ліквідації Української Католицької Церкви. Свобода, 8, 9, 10 і 11. VII. 1981, Ч. 125, 126, 127, 120.

о. проф. д-р Олександр Баран: Екumenічна діяльність Блаженнішого Патріярха Йосифа.

о. Тома Бариляк: Особистий лист.

о. Лев Білос: Ніхто тепер не сміє сказати, що наше духовенство не йшло з народом. Америка, 17. VI. 1977.

John Bird; Churches in the Ukraine. "The Catholic Register", June 21, 1980, p. 3. Toronto.

Бірецький: Із трагічного минулого Лемківщини і Посяння. Америка, 25. VI. 1965.

о. Михайло Бобовник: Перша українська семінарська оркестра. Альманах українських богословів, Львів 1934, стор. 73-76.

мгр. Михайло Бойко: Слідами Данила Паломника, Митрополита Андрія і Ректора Йосифа Сліпого. (Християнський Схід. Подорожні помічення).

мгр. Михайло Бойко: Особисті листи.

о. митр. Маріян Бутринський: Українська Католицька Семінарія на чужині — Дочка Богословської Академії Гіршберг-Кулемборг 1946-1950. (Доповідь виголошена в часі з'їзду).

“Використовують навіть популярність Митрополита”. Краківські Вісті, 24. XII. 1944, ч. 293.

“Вітаємо Всіх Учасників Епархіяльного Свята”. Привіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. Наша Мета. 11. VI. 1980.

М. Возняк: Наші університетські традиції у Львові. Ілюстрована Україна 1913, ч. 4, стор. 4-6, ч. 5, стор. 9-11, ч. 6, стор. 3-5, ч. 8, стор. 6-7.

о. митр. Іван Гаврилюк, (Голова Крайового Ділового Комітету 50-ліття Богословської Академії у Львові): Комунікати про з'їзд кол. професорів, абсолювентів і студентів Української Богословської Академії у Львові в днях 5-8 червня 1980 р. в Торонті з нагоди її 50-ліття. Наша Мета. 4. VI. 1980, ч. 22, Америка, 17. V., 7. VI., 21. VI. 1980. Свобода: 18. IV, 16. V. 18. VI. 1980, 10. IX. 1980, ч. 195, Вільне Слово, 6. XII. 1980, ч. 49.

о. митр. Іван Гаврилюк: Співпраця студентів-богословів з Отцями Настоятелями і Професорами. (Спомин). Особистий лист.

о. митр. Іван Гаврилюк: Слово Голови Крайового Ділового Комітету, виголошене в часі з'їзду.

о. митр. Іван Гаврилюк: XXII-ий Конгрес “ П а к с Р о м а н а ” і участь представників Богословської Академії на ньому (спомин).

о. митр. Іван Гаврилюк: Особисті листи.

Микола Галів: Російські комуністи-атеїсти і московський патріярх Пімен співають в унісон. “Патріярхат”, жовтень 1981, Р. XIV, стор. 20.

о. митр. Богдан Ганушевський: Мої спомини про Богословську Академію. (Особисті листи).

о. Проф. д-р Лев Глинка: Ідеї, що були спонукою до відновлення Читальні Богословів. Альманах Українських Богословів, Львів 1934, стор. 54-61.

Проф. Андрій Гнатишин: “Ми учні божественної науки” (у 50-річчя Богословської Академії у Львові). Слова Володимира Скорупського. Муз. Андрія Гнатишина.

Проф. Андрій Гнатишин: особистий лист.

М. Гор.: Маємо гідного наслідника Великого Митрополита. (Спомин). Шашкевичіяна, ч. 6 (30-31). Рік XVII. Вінніпег, листопад 1979, стор 21-24.

Мгр. Ілля Городецький: Особисті листи.

о. Проф. д-р Іван Гриньох: Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом. Сучасність, вересень 1970, ч. 9 (117), стор. 53-75; 1970, ч. 7-8 (115-116) липень-серпень, 1970, стор. 153.

о. Проф. д-р Іван Гриньох: "Присвячую цей спомин незабутньому віцеректорові о. Олександрові Малиновському".

о. Проф. д-р Іван Гриньох: Хай не тривожиться серце Ваше!.. Наша Мета. 2. VII. 1980, "Патріярхат", листопад 1980, ч. 11, стор. 5-6, грудень 1980, ч. 12, стор. 4-5. Церква і Життя, 24. VIII.1980, ч. 33. Мельборн, Австралія.

о. Проф. д-р Іван Гриньох: XIII Курінь старших пластунів ім. св. Володимира Великого. (Спомин). Особисті листи.

М. Гузіль: Виховування українського галицького духовенства в першім році світової війни (зі споминів). Альманах Українських Богословів. Львів 1923 р., стор. 135-149.

Михайло Брик-Дев'ятницький: Іван Лев Граф Шептицький. Церковний Календар-Альманах на Рік Божий 1981. Чікаго 1981, стор. 125-130.

Роман Данилевич: Шум докруги осудження т. зв. "Львівського Собору". "Патріярхат", жовтень 1981. Рік XIV, стор. 11-13.

Мгр. Євген Дачишин: Святе Письмо "Предивна то, справді Божя Книга". Слова Митрополита Андрія.

Мгр. Євген Дачишин: "Блажен Муж, який на Господа поклав своє довір'я". (Псал. 40, 5).

М. Дзядик: особистий лист.

Діяння Собору Греко-Католицької Церкви в м. Львові 8-10 березня 1946 р. стор. 173.

Роман Дурбак: "До рож крізь терня..." Альманах Українських Богословів. 1934, стор. 21.

Роман Дурбак: "Друзям"... Альманах Українських Богословів. Львів 1934, стор. 24.

Роман Дурбак: "В голоді та холоді"... Альманах Українських Богословів, Львів 1934, стор. 44-46.

о. Крилош. Микола Дядько: Особистий лист. (Спомин).

о. Петро Галадза: Дяківські курси в вільному світі від 1950 р. після другої світової війни, стор. 18.

Проф. д-р Юрій Герич: Тайна Священства на Християнському Сході та Християнському Заході з углядженням права на жонатий клір в нашій Церкві. (Доповідь, виголошена на з'їзді).

Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. Промова Блаженнішого Патріярха Йосифа на інавгурації Академічного Року 1. IX. 1979. Благовісник, кн. 1-4. Рим 1977-1979, стор. 215-216.

о. д-р Йосиф Застирець: З минулого Читальні Богословів. (Як постала Читальня). Альманах Українських Богословів. Львів 1934, стор. 83-86.

Звіт Митрополита Йосифа Сліпого про смерть і похорон Слуги Божого Митрополита Андрія з дня 19. XI. 1944 року Апостольському Престолові. Наша Мета, 10. XII. 1955, ч. 47.

“Зі спокоєм і надією дивлюсь на майбутнє Українського Університету ім. св. Климента Папи. Лист Блаженнішого Отця Йосифа”. Америка 30. XII. 1980, ч. 192, “Патріярхат”, лютий 1981.

Злочинці відзначають свій злочин над Україною. Америка 21. VI. 1971.

Со святыми упокой... (Пам'яті о. Ректора Петра Табінського). Вільне Слово 15/61.

З приводу церковних святкувань т. зв. Львівського Собору 1946 року. “Патріярхат” 1981, Рік XIV, стор. 16-19.

С. Зубрицький: Картина з історії Львівської Української Духовної Семінарії від р. 1914 до 1923. Альманах Українських Богословів. Львів 1923, стор. 146-149.

о. Крил. Володимир Жолкевич: Церковний спів.

Роман Іваницький: “Через вервицю з хліба на волю...”, Світло липень-серпень 1979, стор. 273-274.

Мгр. Євген Іванків: Святий Дух і Христова Церква.

Ісповідник Віри Владика Васи́лій Гопко (21. IV. 1904 — 23. VII. 1976 у 5-річчя смерті). Церковний Календар-Альманах на Рік Божий 1981. Видавн. Братства Святого Андрія Первозванного. Чікаго, стор. 110-114.

о. Петро Каблак: Освітний рух у Духовній Семінарії ок. 1910 р. Альманах Українських Богословів, Львів 1934, стор. 63-67.

Проф. д-р Богдан Казимира: Високе шкільництво в житті Українського Народу. (Доповідь відчитана в часі з'їзду).

Проф. Богдан Казимира: О. Митрат Олександр Малиновський у моїх споминах.

Проф. д-р Богдан Казимира: Призабутий Ювілей. “Будучність Нації” 1950, ч. 2-3, Йорктон-Вінніпег.

Проф. Богдан Казимира: Українська Богословська Академія. “Християнський Голос”. ч. 50/1958.

Д-р Іляріон Калиневич: Особистий лист.

С. Карпатський: “Христос і Україна”. У 33-річчя мученичої смерті еп. Т. Ромжі. “Шлях Перемоги” 14. XII. 1980, ч. 50; 21-28. XII. 1980, ч. 51-52; Різдво Христове 1981, ч. 1-2, 18. 1. 1981, ч. 3; 21. 1. 1981, ч. 4; 1. 2. 1981, ч. 5.

Посмертне оголошення (клепсидра) бл. п. Прелата Олександра Малиновського Генер. Вікарія Апостол. Екзарха для Українців-Католиків в Англії.

Марія Козак: Духовість з'їзду студентів Української Богословської Академії у Львові, що відбувся в дні 5-8 червня 1980 в Торонті, для відзначення 50-ліття оснування їхньої "Альма Матер". Наша Мета 25. VI. 1980, ч. 25.

Д-р Юліян Колтун: Пропаща сила абсолюентів теології... "За Патріярхат", березень 1972.

Ред. Микола Колянківський: Образки з життя Богословської Академії.

Ред. Микола Колянківський: Реалізація зацеплених ідей. (Гене́за Музею Василя Курилика. (Доповідь, виголошена в часі з'їзду).

Ред. Микола Колянківський: Про долю бібліотеки Богословської Академії.

о. д-р Микола Комар: Перший Надзвичайний Римський Синод в історичній ситуації Української Католицької Церкви. (Доповідь, виголошена в часі з'їзду).

О. Крєвза: "Останні дні Великого Митрополита": Ми і Світ ч. II. 1953, Париж, стор. 8-11.

Євген Крименко: "Альма Матер". Вірш, написаний з нагоди 50-ліття Української Богословської Академії у Львові. "Церковний Вісник" ч. 12 (22) (6) 1980; Наша Зоря; Наша Мета.

Дарія Кузик: Вимінні листи Ватикан-Москва вимагають нашої застанови. "Патріярхат", жовтень 1981, Рік XIV, стор. 14-15.

Ілько Кузів: Короткий погляд на історію читальні духовної семінарії у Львові. (Передрук з Діла 1900, стор.

о. Орест Ф. Купранець ЧСВВ: Студентське життя. "Духовне Вогнище на Скитальщині — Українська Католицька Духовна Семінарія Гіршберг-Кулемборг". Рим 1975-Торонто, стор. 120-122.

О. І. Л.: У Торонті відзначено 50-річчя Богословської Академії у Львові. "Гомін України", 9. VII. 1980, ч. 29; 7. VIII. 1980, ч. 31-32.

Проф. д-р Василь Ленцик: Богословська Академія у Львові. (Передрук з Логосу) 1958 р.).

Проф. д-р Василь Ленцик: Дві постаті нашої новітньої історії Церкви: Слуга Божий Кир Андрій Шептицький і Патріярх Кир Йосиф Сліпий. (Доповідь, виголошена в часі з'їзду).

Проф. д-р Василь Ленцик: Пам'яті Івана Задорожного. "Свобода", 24. IX. 1972.

Проф. д-р Василь Ленцик: Петро Олійник (1914-1942).

Проф. д-р Василь Ленцик: Прощальне слово в часі Панахиди по проф. Миколі Чубатому.

Проф. д-р Василь Ленцик: Товариство Абсолюентів Богословської Академії ім. Митрополита Андрія Шептицького.

- о. Іван Лещишин: Особистий лист.
 Богдан Лисяк: Особистий лист.
 Василь Лімниченко: "За всіх молишася, Благая". Альманах Українських Богословів. Львів 1923, стор. 125.
 о. Лев Любинський: Особистий лист.
 З. М.: Листопадові роковини і 1938 р. (Спомин). "Гомін України", ч. 47/1957 р.
 о. д-р Мирослав Марусин: 35-річчя Богословської Академії у Львові. "Християнський Голос", грудень 1964, ч. 50-52, Мюнхен.
 Михайло Г. Марунчак: "Культь Отця Маркіяна в праці Блаженнішого Патріярха Йосифа". Шашкевичіана ч. 6 (30-31). Рік XVII. Вінніпег листопад 1979, стор. 1-3.
 Михайло Мороз: Мій Великий Учитель. (Спомин).
 о. Проф. д-р Іван Музичка: Мотто Українського Католицького Університету в Римі. "Істина і любов науки собирає в розсіянні сущих". Слово виголошене в часі з'їзду).
 о. Проф. д-р Іван Музичка: Промова на ювілейнім концерті з нагоди 50-ліття Богословської Академії.
 Мученик за Христову віру о. Василь Вербовецький.
 о. Крил. Роман Набережний: Особистий лист.
 о. Проф. д-р Ізидор Нагаєвський: Ідеї Берестейської Унії в житті Українського Народу і Церкви.
 о. Проф. д-р І. Нагаєвський: Від Апостола Андрія до Св. Володимира. (Міркування з нагоди 1000-річчя Хрищення Русі-України).
 Наша Церква в потребі. Звідомлення про Українську Католицьку Церкву після 35 років переслідування. "Христи.ський Голос". ч. 42, 21. X. 1980; ч. 43, 26. X. 1980.
 Ярослав Ніжникович: Читальня Українських Студентів Богословів ім. М. Шашкевича, її діяльність у роках 1926-1935. Альманах Українських Богословів, Львів 1934, стор. 87-101.
 Петро Олійник: За справжнє обличчя Столиці. "Українське Слово" Київ, 14. X. 1941, ч. 30, стор. 106-110.
 о. Григорій Онуфрів: Моя остання зустріч з Блаженнішим Патріярхом. (До 50-ліття оснування Богословської Академії у Львові). "Наша Мета", 4. VI. 1980, ч. 22 (1410).
 о. Григорій Онуфрів: Обитель ОО. Студитів на Лужках. "Наша Мета" 21. XII. 1980, ч. 52 (1440).
 Особистий лист Дружини бл. п. о. Антона Косаря 1979 р.
 о. Осип Осташевський: Два прелегенти. Альманах Українських Богословів. Львів 1934, стор. 68-71.
 о. Осип Осташевський: З історії духовного життя львівських богословів. Альманах Українських Богословів. Львів 1914, стор. 271.
 Патріярх Йосиф: Ein Bericht über die Ukrainische Katholische Kirche nach 35 Jahren Vervolgung.

(Українська Католицька Церква після 35-річного переслідування) "Патріархат" жовтень 1980. Рік XIII, стор. 4-7.

Патріярх Йосиф: Послання Блаженнішого Патріярха до монахів і монахинь Студитського Уставу. Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Том IX, стор. 312-314.

Послання Блаженнішого Патріярха до Студитів: Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Твори. Том IX, стор. 23-25, Рим 1980.

Патріярх Йосиф: Послання до Студитів. Твори Патріярха і Кардинала Йосифа. Том IX, стор. 23-25.

о. А. Анастасій Пекар ЧСВВ: Владика-Мученик: Теодор Юрій Ромжа 1911-1947. Слово Доброго Пастиря. Видав. Отців Василіян, Торонто 1962, ст. 121.

о. А. Пекар ЧСВВ: Сильветка з життя Владика-ісповідника Гопка 1904-1976. Америка, 5. V. 1979.

о. А. Пекар ЧСВВ: Спомин про Христового в'язня Владикау Гойдича (з нагоди 20-ліття його смерті). Америка 24 лютого 1981, ч. 32.

о. А. Пекар ЧСВВ: У п'яту річницю смерті Владика-Ісповідника. (Єп. Василь Гопко 1904-1976). Америка 19. VIII. 1981, ч. 139.

Д-р Ю. Пелех: Привіт на святі Торонтонської Єпархії. Наша Мета 18. VI. 1980, ч. 24.

Подяка зібраних Владик на Синоді в Римі 1. XII. 1980 р. Діловому Комітетові за відбуття з'їзду з нагоди 50-літнього Ювілею Української Богословської Академії у Львові.

Померли два видатні священики. Українські Вісті 8. 5. 1981 р.

Поминки Богословської Академії у Львові. Надгробне слово Верховного Архиепископа Кир Йосифа 20. XI. 1969 в храмі Святої Софії. "Благовісник". Рік V. Кн. 1-4. Рим 1969, стор. 32-33.

Послання Блаженнішого Митрополита Йосифа з каторги на Різдво 1954.

Послання возлюбленому моему Українському Народові мир і благословення. (15. III. 1981). (Поміч для Церкви в потребі). Шлях Перемоги 24. V. 1981, ч. 21.

о. Архим. д-р В. Поспішіль: Українська Церква в системі канонічного права Східніх Католицьких Церков. "Дзвони", літературно-науковий журнал. Ч. 1 (108) 1979, стор. 3-126; Ч. 2 (109) 1979, стор. 8-12.

Похорон о. Митрата О. Малиновського. "Українська Думка", Лондон, листопад 1957.

Преосв. Іван Прашко: Слово-привіт, виголошений в часі з'їзду. Преосв. Кир Іван Прашко: Особисті листи.

Привітальне Слово, виголошене Блаженнішим Патріярхом Йосифом до учасників з'їзду Богословської Академії 24. IX. 1979 в авлі УКУ в Римі. Наша Мета 24. XII. 1979, ч. 48-49. Благовісник стор. 213.

Програма Свята Єпархії з нагоди 50-ліття Богословської Академії у Львові. Неділя 8. VI. 1980.

П. К. Б.: 50-річчя польського погрому-паціфікації. “Шлях Перемоги” 21-28. XII. 1980, ч. 51-52.

50 років тому була паціфікація Східньої Галичини: “Вісті Парафії Покрови Пресвятої Богородиці помісної Української Католицької Церкви Клівеленд-Парма. Рік VII, липень-серпень-вересень 1980, ч. 7-9, стор. 31-32.

о. крил. Михайло Ратушинський: Особисті листи.

Реакція Москви на осудження Синоду: “Наша Мета”, ч. 9/81.

о. Мирослав Ріпецький: Для Церкви і культури Народу. (Записки про мою 50-літню популярно-наукову і публіцистичну діяльність) “Шлях”, ч. 29/28. VII. 1963.

о. д-р Петро Романишин: Дяківська школа в Вінніпезі.

Мгр. Олександр Романчукевич: Доповідь, виголошена з рамени “Обнови” під час торжества 50-ліття Львівської Богословської Академії в Торонті 7. VI. 1980 р.

о. Севастіян С. Сабол ЧСВВ: “Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині”. Видавництво Отців Василіян, Торонто 1978 р., стор. 352.

Свято Торонтонської Єпархії: Наша Мета 18. VI. 1980, ч. 24.

о. Проф. д-р Йосиф Сліпий: Петроградський Синод 1917 р. “Світильник Істини” ч. II, стор. 146-155.

Слово-привіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. (Слово, виголошене до учасників з'їзду Богословської Академії 24. IX. 1979 в авлі УКУ в Римі.

Слово Верховного Архиепископа Кардинала Кир Йосифа з нагоди свята Св. Климента Папи Патрона Українського Католицького Університету в Римі в храмі Святої Софії 8. XII. 1969. “Благовісник”. Рік V. Кн. 1-4, стор. 35-37. Рим 1969.

Д-р Павло Сениця: Заснування Українського Католицького Університету ім. Св. Климента Папи Римського.

Д-р Павло Сениця: Золотий Ювілей відзначення 50-річчя Богословської Академії у Львові. “Християнський Голос”, 31. VIII. 1980, ч. 35.

Д-р Павло Сениця: Істина і любов до науки — 50-річчя Греко-Католицької Богословської Академії у Львові. “Шлях Перемоги” 24. VIII. 1980 ч. 34, “Екран” травень-серпень 1980, ч. 106-109, Чікаго.

Д-р Павло Сениця: Кардинал Йосиф Сліпий Організатор і Ректор Богословської Академії. (З нагоди 35-річчя Богословської Академії у Львові). “Нова Зоря”, Чікаго, ч. 17-31. Квітень-липень 1965.

Д-р Павло Сениця: Останні дні життя, смерть і похорон Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького.

Д-р Павло Сениця: “Світильник Істини” 50-ліття Української Богословської Академії у Львові. (Доповідь, виголошена в часі з'їзду).

Д-р Павло Сениця: О. митр. Петро Табінський. Вільне Слово ч. 15/1961, Українські Вісті 8. V. 1961, ч. 19.

Д-р Павло Сениця: "Світильник Істини" Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29, ч. I, Торонто 1973, стор. 663, 719. Ч. II. Торонто 1976, стор. 392-439, 501-536.

Д-р Павло Сениця: 50-ліття Української Богословської Академії у Львові. "Вісті Парафії Покрова Пресвятої Богородиці Помісної Української Католицької Церкви", Клівеленд-Парма. Липень-серпень-вересень 1980, ч. 7-9 (76-78), стор. 17-23., Торонто 24. IX. 1980 ч. 37.

Д-р Павло Сениця: Ювілейні Святкування 50-ліття Греко-Католицької Богословської Академії у Львові 5-8. VI. 1980 в Торонті, Канада, "Нова Зоря" Чикаго 28. VI. 1980, ч. 26; 6. VII. 1980, ч. 27.

о. Богдан Скасків: Особистий лист.

Соборне Різдвяне Послання Ієрархії Помісної Української Католицької Церкви. "Благовісник". Рік XIII-XV. Кн. 1-4. Рим 1977-1979, стор. 39-44.

о. Михайло Сопуляк: Пам'яті Великого Митрополита. (Жмут спогадів). "Час", 14. XII. 1947, ч. 50 (115).

Список Єпископів і Священиків — жертв релігійного переслідування. "Свобода", 12. III. 1970, ч. 47.

Андрій Шекерик-Доників: "На гробі Матері". Альманах Українських Богословів, Львів 1934, стор. 42.

"То пошло руске Алелюя..." (спомин). Календар "Світло" 1969, стор. 98.

Торжественне осудження т. зв. "Львівського Собору з 1946 р." Йосиф Патріарх і Кардинал і Синод Владик Української Помісної Католицької Церкви. Рим 2. XII. 1980.

Проф. д-р Андрій Турчин: "Так яось воно складалось..." (або: "Не так сталось, як бажалось..."). Спомин.

Проф. д-р Андрій Турчин: Особисті листи.

Український Католицький День в Англії. "Українська Думка", Лондон.

о. д-р Юрій Федорів: Парохії і Парохіяльне Духовенство в XVI і XVII ст.

о. Митр. Петро Хомин: "Ювілеї великих подій: 50-ліття Української Богословської Академії у Львові". "Наша Мета", 4. 6. 1980 ч. 22.

о. Митр. Петро Хомин: "Ювілейні роздуми"; "Наша Мета" Торонто, 11. VI, 2. VII, 9. VII, 16, VII, 24. VIII, 7. IX, 14. IX, 1980: ч. ч. 23, 26-27, 28, 29, 31-32, 35, 36-37.

Д-р Микола Ценко: Особистий лист.

Мгр. Василь Циган: Особисті листи.

Церква мучеників "Відгомін любови" двомісячник ч. 2, березень 1981 стор. 15.

З'їзд колишніх студентів Богословської Академії. "Церква і Життя", Мельборн, Австралія, 27. VII. 1980, ч. 29.

З'їзд колишніх студентів Богословської Академії. "Церква і Жит-
Мельборн, Австралія, 6. VII. 1980, ч. 26.

Проф. д-р К. Чехович: "Вітайте, Друзі-Комбатанти, у боротьбі
за Католицьку Україну!" Привіт.

Проф. д-р К. Чехович: "Моє життя, мої мрії". (Спомин).

Проф. К. Чехович: Особисті листи.

Проф. д-р Микола Чубатий: Українська Богословська Академія
та плян Українського Католицького Університету в Римі: "Америка"
10. XI, 1956.

Проф. д-р Микола Чубатий: Український Католицький Універ-
ситет, його концепція та діяльність. "Ювілейна Книга Верховно-
го Архiepіскопа Кардинала Йосифа Сліпого". Ювілейний Концерт 25.
V. 1967, Чікаго.

Професор Ярослав І. Чумак: Нехай живе Академія. (Думки
на 50-річчя Богословської Академії у Львові. "Наша Мета", 11. VI.
1980, ч. 23.

Професор Ярослав Чумак: (В альбом з нагоди 50-річчя осну-
вання Богословської Академії у Львові. "Свобода", 18. VI. 1980, ч.
137; "Церква і Життя", 8. VIII. 1980, ч. 30.

Професор Ярослав Чумак: Межі занепаду і росту. Есей про
українську родину.

о. д-р Климентій Шептицький Ігумен Студитів: "Митрополит
Андрій і оновлення східньої чернечої традиції". "Богословія" 1926,
стор. 150-163.

Іван Лев граф Шептицький: Отець Климентій, Архимандрит
Студитів. Церковний Календар Альманах 1981. Чікаго. Видавн. Брат-
ства Святого Андрія Первозванного, стор. 103-109.

Проф. д-р Дмитро Штогрин: Особистий лист.

Ювілей святині богословської науки Богословської Академії
1928-1958. "Наша Мета", 12. IV. 1958, ч. 16-17 (391-392), рік X.

Мгр. Роман Ярош: Слово Голови Ділового Комітету на Амери-
ку в часі з'їзду 6. 6. 1980.

Мгр. Роман Ярош: Особисті листи.

о. Іван Яцьків: "Снігові бункри", спогад кол. питомця Україн-
ської Духовної Семінарії у Львові. "Християнський Голос", бере-
зень 1962, ч. 10.

Проф. д-р Василь Ящун: Греко-Католицька Богословська Ака-
демія у Львові. Моя незабутня "Альма Матер", жмуток споминів.

Проф. д-р Василь Ящун: Генеза культу св. Миколая в Україні.

Св. Миколай у легендах грецького походження в Україні.

Універсальність і народність культу св. Миколая.

Історичність особи св. Миколая. "Дзвони", ч. 3-4, 1980, стор.
90-95.

Проф. д-р Василь Ящун: Особисті листи.

ЧУЖИНЕЦЬ В ОБОРОНІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Замість вступу

Передаємо тут незвичайно цікавий документ, що мабуть, надовго залишиться світлим моментом в історії нашої Церкви в Канаді.

Мова йде про лист о. Клейтона Барклі, відважного і чесного оборонця Української Католицької Церкви. Автор цього листа є шотландцем, і, як на іронію долі, він обороняє нашу церкву перед українськими священиками.

Ми цінімо о. Барклі за його відвагу і сміливість. Він сказав своє слово в часі, коли чимало наших людей залякано і мовчки придивляються експериментам “реформаторів”.

У цій заляканій мовчанці пролунав відважний голос чужого нам походженням, але близького духом і серцем чоловіка. За цей голос ми, як спільнота і як окремі одиниці, повинні бути о. К. Барклі глибоко вдячні. Він не втратив актуальності до сьогодні, хоч пролунав 17 років тому.

Ярослав Чумак

Відкритий лист до Всечесніших Отців:

М. Босого, О. Кухарика, В. Костюка, Я. і Е. Рудачеків, М. Грещука, В. Васишина, В. Дзюрмана, І. Татарина, Е. Кришталовича, І. Ворони, А. Музики і А. Лугового

Всечесні і Дорогі Отці!

Недавно я отримав п'ятисторінковий документ, підписаний Вами всіма, з запрошенням додати моє прізвище. В цьому документі дискутується багато проблем, перед якими стоїть Українська Католицька Церква в Канаді, критикується багато речей, а одночасно пропонуються деякі зарадчі способи. Дозвольте мені тепер висловити мою особисту думку про цей документ, як Вашому братові у службі для Ісуса Христа.

1. Перш за все, дозвольте мені сказати, що я признаю в цьому документі щирі турботи його авторів про добро Української Церкви так, як і їхній правдивий острах перед проблемами, які виривають. Але я мушу одночасно сказати, що я незвичайно розчарований способом постанови цього документу...

Без відома наших українських єпископів, які виїхали до Риму (плянувати усучаснення Української Церкви) і без відома генеральних вікаріїв, у Вінніпегу відбулася таємна зустріч. Ця зустріч не відбулася у церкві, так що я сумніваюся, чи для відкриття цього приватного “єкуменічного собору” була відправлена святочна Літургія, або молебень...

Ми, священики, є учасниками повноти ласки священства наших єпископів, і діючи без них, можемо справді лише дуже мало доклати. Я порадив би Вам, дбайливо простудіювати Соборові декрети щодо ролі єпископів і священиків в житті Церкви!

Я звернув увагу, що на першому місці Вашого документу ви кажете: “Відкрита дискусія і контроверсія є корисна”. А де ж була відкрита дискусія на Вашому зібранні? Чому такі важливі справи не були винесені перед єпископів і не були продискутовані священиками на звичайних єпархіяльних конференціях?

Одною зі справ, що їх ясно визначив Собор, є те, що священики мусять навчитися співпрацювати в гармонії із своїми єпископами... колегіяльна праця! Неавторизовані зібрання священиків звичайно зроджують незадоволення, а часто легковаження авторитету Церкви.

2. Щодо проблем, які Ви дискутуєте, пункт за пунктом:

Перше, Ви кажете, що образ Української Церкви є поганій. Можливо, що деякі канадські українці є надто націоналістичні, але важко сказати це про всіх! Я є шотландського походження і дякую Богу, що Канада не стала ще великим “перетоплювальним кітлом”, в якому моя родинна спадщина пішла б у забуття. До зовсім недавніх часів ідентифіковано більшість імігрантів небритійського походження як “форінерс” (чужинців), особливо робили це англомовні громадяни. Але це не має нічого спільного з церквами. Поляки, італійці і німці є або римокатоликами або протестантами, але це не охороняє їх від того, що їх недолюблюють як “форінерів”...

Нормально, особи неукраїнського походження, не належать до Української Католицької Церкви. Ті, що належать, це вийнятки. Чи маємо перевернути цілу Українську Церкву догориногами, щоб пристосуватися до кількох одиниць? Проповіді бувають тепер виголошувани англіійською мовою, а якщо б наші священики більш відповідно поучували тих, що їх приймають до Української Церкви (що часто буває занедбуване), то такі особи швидко повинні чутися, як дома, під час Літургії за українським обрядом. Якщо, як Ви кажете, образ Церкви є поганій, то на всякий випадок це не є тому, що вона має назву “Українська”, а радше через недостаточні зв’язки з вірними і брак вишколення та інструкцій.

Я не бачу, щоб слово “український” було більше “форін” (чуже), як “грецький” або “візантійський”, які також мають в собі географічні визначення.

3. Ви нарікаєте на уживання старослов'янської мови в Літургії. Чи ж наші українські єпископи тільки-що не постановили в Римі уживати модерну українську мову? Чи вони не дали вже повновластей для її уживання в деяких частинах Літургії? Чи вони не говорять нам вже від довшого часу, що ця зміна буде поступати?

Щодо вживання англійської мови: в теорії, з точки погляду візантійської традиції не може бути проти цього великих заперечень. Її обмежене вживання при деяких нагодах (напр., коли богослуження відправляється для чисто англійської громади іншого обряду) може навіть бути корисним для познайомлення цих людей з красою українського обряду. Але Українська Католицька Церква займає дуже важливу історичну позицію, і загальне закинення української мови в ній може мати **катастрофальні наслідки** (напр., новий схизматичний рух, дальше відчуження від православних українців)... Що всі священники повинні вчитися плавно говорити англійською або французькою мовою — це ясне!

4. Аргумент, що так багато осіб покинуло Церкву (Українську Католицьку) з причини труднощів з мовою, на мою думку, є **великим спрощенням проблеми**. Ті, що "покидають" церкву, завжди шукають за претекстами, щоб оправдати своє почуття вини. Якщо б вони не мали мови, щоб критикувати, то знайшли б щось інше. Адже не було масового відходу від римокатолицької Церкви тому, що люди не розуміли латини.

Мій особистий досвід каже, що більшість молодих мужчин і жінок, які втратили свою мову, жаліють цього, коли стануть зрілими, і можливо почали б вчитися її наново, якщо б мали якусь практичну нагоду. Підростки звичайно бунтуються продовж якогось часу проти всього, що пахне дисципліною або труднощами, але здебільшого поборюють таке наставлення, коли досягнуть зрілості. Я переконався (а як капелян шпиталю стрічаю українців з цілої провінції), що українці (також французи), які чують нехоть до своєї мови, с також мало освідомлені щодо релігії, походять з мало релігійних (непрактикуючих) родин або мають почуття вини, що каже їм йти проти католицької Церкви.

Деякі з наших вірних (обох обрядів) не мають ніякого поняття про релігійні справи. Я часто стрічаю батьків, що дозволяють своїм дітям йти до не-католицьких церков на науку релігії, тому що вони "мешкають надто далеко від католицької церкви", або тому, що там наука відбувається англійською мовою... так як би цього не було ніде в католицьких школах!

Часто також українські батьки посилають своїх дітей до римокатолицьких шкіл, бо хочуть дати їм добре християнське виховання. Тут діти прив'язуються до римокатолицького обряду та ментальності і часто відмовляються вже ходити до своєї власної церкви... навіть, коли латинські священники їх до цього заохочують.

5. Тут я хочу сказати дещо про шкільну проблему. Ви кажете, що Ви є за школами з українською мовою. Я також! Я багато разів говорив про це з різними українськими священиками і світськими людьми, але мені було дивно, що я знаходив у них мало симпатії для цієї справи.

Один із священиків, що підписав цей документ, вибудував недавно нову дорогу церкву. Пригадую собі, я говорив йому, що краще було б збудувати наперед школу. Його архітект сказав, що стару церкву можна б побільшити, відреставрувати і уживати ще добрих кілька років. Я переконував також одного з парафіян цього священика, щоб він запропонував це на одному з засідань комітету будови школи. Він зробив так, але не знайшов ніякої підтримки.

Знаю також іншого священика у Вінніпегу, якого Митрополит просив подумати про будову школи, поки почне будувати нову церкву. Чи він послухав свого єпископа?.. Маємо ще одну велику церкву, але й далі не маємо школи!

Я, особисто, думаю, що нанад всякий сумнів в такій спільноті, як ми живемо, українська католицька **шкільна система є єдиною розв'язкою проблеми збереження мови і обряду**. Втрата української мови означає також втрату багато такого, що є справді християнським і візантійським... Чи Ви чули колинебудь, щоб англомовний українець поздоровив кого "Глорі ту Джізус Крайст!" або "Крайст із борн!"? (Слава Ісусу Христу або Христос рождається).

6. Відносно покликань: Ваші рекомендації добрі. Але чи наші єпископи не почали вже здійснювати багато із ваших сугестій? Потребна духовної семінарії українського обряду є, розуміється, очевидна. Її брак є, мабуть, основною причиною проблем, які тут дискутуємо.

7. Ваші сугестії щодо фінансової ситуації священиків є справді добрі. Я зовсім на них погоджуюся.

8. Ваші обвинувачення української католицької преси, на мою думку, є несправедливі. Звичайна річ, що ці часописи мусять служити двом завданням: інформувати про церковні справи, але також (і то що раз більше) правдиво інтерпретувати політичні події, що відносяться до українців.

Заввага про "окремий часопис для наших англомовних вірних в Канаді" є справжньою недоречністю, бо ж один із священиків, що підписали цей документ є редактором англійської частини "Поступу". Щодо цієї частини я дуже розчарований, бо в ній дуже мало можна знайти такого, чого не можна б знайти в інших, латинського обряду, часописах... і то часом на два тижні раніш.

Я бачив в цьому часописі статті про "свячену воду", про "ангелів-хоронителів" і про "молитву швайцарських пастухів", але не пригадую собі, щоб я читав там щонебудь про ікони, іконостас, акафисти або інші справжні візантійські релігійні притаманності. Не мож-

на любити того, чого не знаємо... і саме наші українські вірні потребують більше, як чого, знати свій власний обряд та його значення, якщо мають його любити і зберігати!

9. Читаю, що Ви, Отці, кажете у своїх висновках (ст. 5): “Ці могутні сили, що змагають до змін і обнови, потребують керівництва”. Я заскочений тим, що Ви не бачите логічного висновку із цієї заваги. Керівництво мусить іти від собору єпископів, які рахують на співпрацю своїх священників. Без єпископів не може бути ніякого керівництва!..

10. У висліді, хочу висловити своє розчарування, що Ви не зуміли вказати на одну, найболючішу проблему Української Католицької Церкви. Цю проблему дуже тактовно підкреслив Його Святість Папа Павло VI у своєму зверненні до українців з нагоди інвестиції Кардинала Йосифа в Римі. Він просив, щоб українці змагали до **єдності поміж собою!** Українську Церкву переслідуює постійна небезпека схизми або розколів усередині Церкви...

Навіть тепер є священники, які одверто нехтують розпорядками своїх єпископів, які відправляють св. Літургію і інші богослуження способом незгідним з приписами Церкви. Один священник пропускає це або те, тоді, коли його сусід пропускає щось інше, при чому часто оба не мають слухності! (Як один священник завважив: “Це ще чудо, що вони не пропускають освячення Дарів”). Є деякі священники, що ставлять вище латинський обряд над свій власний, та критикують і кепкують собі з тих священників, які є вірні правильним візантійсько-слов'янським традиціям, та називають їх “православними” або “москалями”. Чи ми не повинні пам'ятати, що навіть, коли Росія переслідуює Українську Церкву, то все одно російська Церква дістала свою Літургію від Київської Митрополії в Україні? Чи маємо бути такими дівкаками, щоб латинізувати Візантійський обряд тільки тому, що російська Церква його дбайливо зберігає?

На жаль, багато українських священників, мабуть, не здають собі справи з того, що вони, як члени найбільшої Католицької Церкви візантійського обряду, несуть відповідальність за **всіх** наших нез'єдинених православних братів, і то не тільки за тих, що належать до слов'янської культури. Одною з великих перешкод на дорозі до об'єднання з ними є бастардизація католицьких Церков східного обряду, що їх православні називають “уніятськими”. Деякі з тих обрядів такі zdeформовані, що ледве можна їх розпізнати. Введені зміни не є знаком поступу. Латинізовані ризи, облатки, приклякання, фігури замість престолів і т. п... чи це крок уперед?

Існують офіційно затверджені правила відправи св. Літургії та інших богослужень в Українській Церкві. Вони є правдиво візантійські, хоч мають виразну українську закрутку. Іконостаси є конечні і безумовно вимагані. Але деякі священники не хочуть мати їх у сво-

їх церквах, бо “вони їх не люблять”. Відколи то священикам дозволено **встановляти собі власні закони?**..

Що ми робимо, мандруючи довкола престола при неіснуючому іконостасі? Ціла церемонія візантійського обряду втрачає свій змісл без нього. Коли відкинете іконостас, то мусите відкинути і Малий та Великий Вхід. Як можна входити через неіснуючі двері?

Закони Української Церкви відкинули практику уживання наперед приготованих і сушених “гостей”, уживання дзвіків під час Літургії, ступенів перед престолом, органів або гармоній, фігур... все це не має місця у візантійському обряді. Дехто ці приписи докладно зберігає, але інші їх просто ігнорують!

Православні Церкви по всьому світі згіршені таким непошануванням того, що вони вважають святим, і зі зневагою глядять на т. зв. уніятські Церкви. Їх відганяє від думки про з'єднання з нами страх, що вони теж втратять таким способом своє обличчя.

Сумно, але треба сказати, що в минулому багато з цієї латинізації було накинено силою Східнім Церквам вузькозорими римо-католиками, які думали, що бути католиком, то значить бути латинником! Але ми не можемо тепер складати всю вину на їхні плечі, особливо після Другого Ватиканського Собору.

Ви також кажете: “Бережіться екстремістів, зелотів!” Чи є хтось екстремістом тільки тому, що повинується законам Церкви? Мені здається, що це той, хто вперто не повинується своєму єпископові і законам своєї Церкви, творячи собі свої власні закони, є екстремістом!

Одною з реформ, запропонованих для “на зближення” протестантів до Західньої Церкви була “**дероманізація**” латинського обряду. На мою думку, одною з реформ, потрібних для наближення Православних Церков, є “**ре-візантизація**” усіх католицьких Церков цього обряду!

Продовж багато років Римські Папи покладали свої надії на Українську Католицьку Церкву, як на звено для з'єднання відлучених слов'янських Східніх Церков. Ви кажете в своєму документі, що Ви не залишите місійної праці римському обрядові... Тут саме є місійне поле, для якого Українська Церква **ідеально** надається! Отже працюймо разом для з'єднання всіх братів того самого обряду, які від нас відлучені! Відкиньмо всю нашу стару ненависть і підзорливість, і ту ворожу атмосферу, що нас розділює. Затримаймо Візантійський обряд неторканим, щоб не відчужувати наших братів Православних ще більше, як вони вже є відчужені!..

Я не є українським священиком, хоч втішаюся привілеєм відправляти богослуження у візантійському обряді так само, як у моєму. Я вважаю собі за велику честь могли спільно з Вами і Вашими товаришами священиками служити Божому народові з великою візантійською традицією. Прошу Вашого вибачення, якщо я несправед-

ливо образив когонебудь з Вас, але одночасно я щиро вірю, що мої слова Ви приймете, як слова брата до брата.

Нехай Бог дасть нам мудрість розв'язати безліх проблем, перед якими стоїть ціла Церква у цьому моторошному модерному світі!

Щиро Вам відданий

о. Клейтон Барклі
капелян
Ст. Боніфас, Ман.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ “СВІТИЛЬНИКА ІСТИНИ”

1. Преосвященний Кир Іван Прашко — \$200.00; 2. о. д-р Андрі-
їшин Йосиф — \$40.00; 3. о. Білоскірка Лев — \$30.00; 4. о. Бобовник
Євген — \$20.00; 5. о. д-р Біланюк Петро — \$15.00; 6. Балицький Бог-
дан — \$60.00; 7. Березовський-Геник Роман — \$25.00; 8. Бойко Мико-
ла — \$30.00; 9. Бойцун Роман — \$30.00; 10. Брехун М. і Н. — \$30.00;
11. о. Гаврилюк Іван — \$100.00; 12. о. Габрусевич Юліян — \$100.00;
13. о. Ганкевич Роман — \$25.00; 14. о. Ганушевський Роман — \$35.00;
15. д-р Ганушевський Тарас — \$20.00; 16. о. Ганас Роман — \$15.00;
17. Галюк Михайло — \$30.00; 18. Гординський Роман — \$15.00; 19.
о. д-р Грабець Володимир — \$30.00; 20. о. Гураль Михайло — \$50.00;
21. о. Гошуляк Остап — \$50.00; 22. о. Галадза Роман — \$15.00; 23.
о. Дядько Микола — \$100.00; 24. о. Дурбак Тарас — \$25.00; 25. о. Ду-
бицький Юрій — \$25.00; 26. о. Дмитрук Євген — \$50.00; 27. Жизнев-
ський Роман — \$100.00; 28. о. Жолкевич Володимир — \$125.00; 29.
о. Заяць Андрій — \$50.00; 30. о. Івахів Павло — \$25.00; 31. о. Їжак
Богдан — \$25.00; 32. д-р Кознарська Марія — \$120.00; 33. Качанів-
ський Ярослав — \$50.00; 34. Кавун Осип — \$30.00; 35. о. Ковальський
Юрій — \$20.00; 36. о. Кисілевський Роман — \$50.00; 37. о. Кулак
Стефан — \$80.00; 38. о. Куссий Лютослав — \$25.00; 39. о. Кузьма Сте-
пан — \$15.00; 40. Крушельницький Микола — \$25.00; 41. Кредитова
Кооп. “Будучність” — \$100.00; 42. Кредитова Кооп. св. Покрови М. Б.
— \$100.00; 43. д-р Лабінський Павло — \$30.00; 44. о. Лецишин Іван
— \$45.00; 45. о. Лозинський Богдан — \$40.00; 46. о. Луговий Ярослав
— \$25.00; 47. д-р Ленцик Василь — \$25.00; 48. Відділ ЛУКЖ в Мон-
реалі — \$25.00; 49. Маланюк Мирон — \$25.00; 50. о. Мартинків Мирон
— \$50.00; 51. о. Мудрий Любомир — \$50.00; 52. Метропол. Бібліотека
в Торонті — \$150.00; 53. д-р Небелюк Мирослав — \$40.00; 54. о. На-
бережний Роман — \$33.00; 55. Національна Бібліотека в Торонті —
\$33.50; 56. о. Назаревич Анатолій — \$25.00; 57. Олексишак Дамян —
\$50.00; 58. о. Панасюк Йосиф — \$25.00; 59. Пінковський Мирон —
\$35.00; 60. Пластова Бібліотека в Торонті — \$25.00; 61. о. д-р Романи-

шин Петро — \$65.00; 62. о. Рижак Антін — \$53.30; 63. Ратич Єфрем — \$25.00; 64. д-р Сениця Павло — \$180.00; 65. о. Стебельський Василь — \$25.00; 66. о. Стефанів Маркіян — \$100.00; 67. о. Скасків Богдан — \$50.00; 68. о. Сіянчук Іван — \$30.00; 69. о. Смик Богдан — \$50.00; 70. Сусла Володимир — \$25.00; 71. о. Тарнавський Володимир — \$50.00; 72. д-р Томашек Богдан — \$38.00; 73. “Тризуб” — клуб в Монреалі — \$25.00; 74. Торонтонська Публічна Бібліотека — \$60.00; 75. Фалендиш Ярослав — \$40.00; 76. о. Федунік Ярослав — \$25.00; 77. о. Харина Мирослав — \$50.00; 78. Циган Василь — \$30.00; 79. д-р Ценко Микола — \$25.00; 80. Чайковська Марія — \$50.00; 81. Чорній А. — \$52.00; 82. о. Шпитковський Ігор — \$50.00; 83. о. Шуст Ярослав — \$25.00; 84. Українська Народна Каса в Монреалі — \$100.00; 85. д-р Ящун Василь — \$100.00; 86. Яківчик Любомир — \$30.00; 87. о. Ярема Едвард — \$20.00; Блаженніший Патріарх — \$1,485.45; о. Володимир Пелех — \$20.00; Юліян Колтун — \$25.00; Роман Ярош — \$25.00; Степан Горалевський — \$30.00; Микола Кормелюк — \$50.00; о. Віктор Поспішіль — \$25.00; о. Тома Баріляк — \$125.00; Майор Богдан Баріляк — \$25.00; д-р Едвард Баріляк — \$25.00; Преосв. Іван Прашко — \$300.00; Інж. Василь Самофал — \$30.00; д-р Андрій Турчин — \$25.00; о. митр. Мирослав Харина — \$50.00; Михайло Бойко — \$30.00; д-р Петро Пшик — \$20.00; д-р Тарас Ганушевський — \$20.00; мгр. Петро Степанів — \$15.00; Ярослав Качанівський — \$50.00; Мирон Маланюк — \$50.00; Юліян Жизневський — \$200.00; о. Остап Гошуляк — \$50.00; д-р Богдан Томашек — \$22.79; д-р Мирослав Небелюк — \$40.00; д-р Василь Ленцик — \$25.00; Каса Самопоміч (Чікаго) — \$200.00; Каса Певність (Чікаго) — \$10.00.

Д-р П. Сениця

ПІСЛЯСЛОВО ВПОРЯДНИКА

Впорядник двох перших томів «Світильника Істини» в слові від автора писав: «Загинаю його так, як загинав писати свою Євангелію апостол і євангеліст Лука: «Тому, що багато хто брався скласти оповідання про релі, які сповнилися між нами... вирішив і я... списати їх за порядком». (Лука 1, 1-3)». Знаючи, він поставив собі завдання зібрати всі доступні джерельні матеріали про Богословську Академію, надруковані в книжках, журналах, газетних, споминах, світлинах та ін., їх опрацювати й видати друком. Завдання це доручив авторові цих рядків Блаженніший Верховний Архієпископ Митрополит Йосиф, кол. ректор тієї самотньої високої богословської школи в Галичині. Завдання це спільними силами він виконав, як не вповні, то бодай частинно, коли прийшлося йому і кол. професорам й студентам Б. А. доповнити пропущене в третій частині цієї праці.

Чекати не прийшлося довго! Провідну ідею дав сам Блаженніший Ісповідник Йосиф, коли на свіжо здвигненій стіні Українського Католицького Університету ім. Св. Климентія Пати в Римі помістив слова: «*Veritas et Amor Scientiae unit Dispersos. Істина і любов науки збирає в розсіяні суццях*».

Та сама ідея просвізувала угасникам з'їзду в дні 8-10 червня 1980 року з нагоди 50-літнього Ювілею. Вони доручили впорядникові з цієї нагоди опрацювати пропам'ятну книгу, третю частину «Світильника Істини». Цей задум поблагословили Блаженніший Патріарх Йосиф та присутні на з'їзді Владика, Преосв. Кир Ізидор Борецький та Преосв. Кир Іван Прашко. Автор послухав «голосу народу» і зобов'язався зреалізувати цей задум, зібрати додаткові матеріали до перших двох томів.

На зисленні обіжники-прохання голови «Крайового Комітету з нагоди 50-літнього ювілею Богословської Академії у Львові» о. митр. Івана Гаврилюка та впорядника кол. професори о. д-р Іван Гриньох, д-р Константин Чеховиз (тепер живе в Польщі після 10 літнього заслання (1946-1956), мгр Я. Чумак, д-р Богдан Казимира, д-р В. Ленчик і інші професори УКУ і інших високих шкіл в Америці та кол. студенти прислали свої праці та спомини.

Редакцію оголили колишні глени обох томів — о. крил. В. Жолкевиз, проф. Я. Чумак і проф. А. Тургин.

Відповідальну частину праці перебрави на себе о. Жолкевиз (фінанси) і проф. Я. Чумак (приготування і коректа). Появу третього тому і обох перших треба завдячувати їхній праці. Осібна подяка

належить ся гленам ювілейного комітету, голові о. митр. І. Гавриллюкові, Р. Ярошеві та іншим, які живо цікавилися працею редакції, матеріалами і порадами пригизинилися до появи цієї праці.

Коли поглянемо на зміст трьох томів «Світильника Істини», то побазимо, «що зроблено багато, а ще більше треба б було зробити»!

Кілько неопрацьованих тем лишилося ще про «минуле, теперішнє і будуже», про працю і знагіння Богословської Академії, її професорів та студентів? А все це історія тієї самотньої богословської високої школи, що проіснувала не цілих 15 років.

Хтось запитає, невже ж історія нашої незабутньої Богословської Академії після скромного відсвяткування її 50-літнього ювілею закінчена? Відповідь одна. Ні! Вона існує і буде існувати далі в Українському Католицькому Університеті ім. Св. Климента Пати.. Про завдання цього університету написав його основник, Ісповідник віри, Блаженніший Патріарх Йосиф: «Істина і любов науки собирає в розсіянні суццях». Історія Богословської Академії не закінчена, назріває 1000-ліття хрищення Руси-України, (якої 950-ліття так святожно на рідних землях відсвяткувала Богословська Академія).

Цей Університет разом з своїми Філіями по різних країнах має продовжувати працю і ідеї, які просвізували Богословській Академії так довго, аж у вільній Україні, в Києві, Львові та інших містах будуть зорганізовані вільні університети.

Закінчуючи цей 50-літній ювілей Української Богословської Академії на гужині цієї скромною працею, нехай буде вільно повторити слова св. апостола Євангелиста Івана: «Багато є й іншого, що Ісус узинив. Але думаю, що коли б написати про все те зокрема про кожне, то й сам світ не вмістив би написаних книг!» (21,25).

ІНДЕКС

А.

Абрам В. о. — 607
Абрикосов В. о. — 401
Абрисов — 568
Абрисовський М. — 874
Адальберт Єп. — 716
Адамчук О. — 871
Адріян II папа — 138, 326
Агатодор Єп. — 702
Александр II цар — 333
Алексій Єп. — 395
Алексій патр. — 340, 343, 344, 345, 346,
351, 359, 370, 372, 379, 380, 381, 383,
388, 394, 395, 396, 768
Амман М. о. — 339, 899
Анаксагор — 659
Анаксимен — 659
Ананевич о. — 788
Анастас — 701
Анастас Єп. — 720, 721, 722
Ангелович А. митр. — 284
Андрій мал. — 683
Андрій нор. — 890
Андріян — 721
Андрішин Й. о. — 915
Андрушно М. — 646
Анджеліно Ф. — 758
Анна Яросл. — 675, 721, 722
Андрухович А. — 867
Антонович М. — 103, 267, 270
Антонов В. — 587
Антонов Є. — 468
Арат — 816
Аристотель — 656, 660, 848
Арниселай. — 661
Артамонов М. — 710, 726
Аскольд — 711, 713, 714
Атаманець І. о. — 874
Ататурн — 746

Атілля — 703

Ацедаліус В. — 292

Б.

Бабин В. — 789
Бабій І. — 559
Бабій Ю. — 805, 872
Бабій І. — 866, 866
Бабій О. — 878
Баб'ян Й. — 563, 565, 646
Баб'ян П. — 821
Бавмгартен — 721, 727
Баган І. — 791, 792
Базилевич А. — 509, 821, 823, 872
Базюк Д. о. — 643, 871
Базяк Єп. — 305
Балан І. Єп. — 383
Балицький Б. — 915
Балук І. о. — 870
Бальцер О. — 883
Бандера С. — 530
Бандура — 524
Барагура В. — 764, 899
Баран А. — 839
Баран В. о. — 789
Баран О. о. — 899
Баран О. — 190
Баранський А. — 874
Барабаш — 456
Баранецький — 598
Барвінський Б. — 524
Барвінський В. — 475, 508
Барвінський О. 156
Барвінський — 893
Бариляк Т. — 467, 899
Бароні — 674, 675, 676
Бартан — 785
Бард Дж. — 107
Барнлі Н. о. — 95, 660, 663, 909
Басюк Є. — 77

Бачинський О. о. — 586, 588
Бачинський С. — 646
Бахталовський Р. о. — 504
Баян — 704
Беа кард. — 421
Беднарський Б. — 514
Безбородько — 699
Бенон — 662
Бел. Р. — 509
Белей В. — 636
Бемно В. — 153
Беніцький — 393
Беренда П. — 890
Бердник О. — 413
Берія — 424
Березовський Р. — 39, 40, 468, 569, 814,
821, 823, 828, 915
Березовська О. — 105, 113
Березюк М. — 788
Бетговен — 508, 593
Беренда П. — 890
Берія — 424
Беца — 986
Биндос Ю. — 589
Бирд Дж. — 899
Бігун — 393
Бідерляк Й. — 612
Біланюк П. о. — 691, 915
Білас — 528
Білін Г. о. — 536, 871
Білінський В. — 506, 507
Білоснірна Л. о. — 915
Білмаєр К. — 275, 286
Білос Л. о. — 449, 899
Біне — 667
Бірецький — 900
Бобовник М. о. — 592, 900
Бобовник Є. о. — 915
Богатюк Я. о. — 870,
Богачевський К. митр. — 245, 787, 817
Боголюбський А. — 135, 533
Богомолець О. — 891
Боднар Р. о. — 812
Боднарович — 501
Боднарук О. — 646

Божейко Р. о. — 870
Божик — 893
Бойко М. — 34, 40, 96, 598, 727, 823, 828,
900, 915
Бойко Ю. — 887, 888, 889
Бойчун А. о. — 789
Бойцун Р. — 915
Болеслав II — 717, 721
Болеслав I — 721, 724
Боор С. 725
Борачок О. — 612
Борецький І. Єп. — 19, 20, 22, 24, 32, 33,
34, 37, 39, 42, 45, 47, 48, 51, 52, 57, 58,
66, 85, 86, 87, 88, 89, 89, 90, 91, 96, 98,
102, 103, 104, 106, 107, 111, 112, 113, 115,
120, 122, 406, 458, 461, 468, 509, 510,
511, 522, 538, 543, 832, 917
Борецький Й. — 890
Борис — 11, 719
Борис — 721, 722, 723
Боровин Я. — 431, 434, 646
Бородий О. — 645
Борса Л. о. — 425, 643, 872
Бортнянський Д. — 32
Босий М. о. — 909
Босюк А. — 791
Бохняк Є. — 486, 488, 489, 490, 491, 492,
493, 499, 500, 501
Боцяк Й. Єп. — 482, 568, 613, 621, 791, 795
Брехун М. і Н. — 915
Брин-Дев'ятницький М. — 901
Бубна М. — 32
Будзан А. — 486, 802
Будзан О. о. — 872
Будзіцький І. — 872
Будна Н. Єп. — 176, 301, 306, 309, 342,
382, 421, 614, 642, 791, 807, 822
Буката Н. — 158
Бутковський Р. — 872
Бутринський М. о. — 24, 40, 48, 49, 52,
73, 86, 100, 103, 108, 113, 266, 510, 860,
900
Бучацький А. — 468
Бучинський О. — 340
Бучно І. Єп. — 66, 245, 268, 269, 303, 424,

467, 468, 476, 520, 521, 522, 523, 804, 817,
818, 821, 823, 834, 825, 826, 828, 835,
836, 868, 876, 878, 879

Бучно П. — 872

Буць О. — 467, 468, 554, 579, 589, 597, 617,
625, 641, 653, 802, 899

Буцяк Ю. — 863

Блонсній — 669

Брайчевський — 704, 705, 726

Брамс — 508

Брентан Ф. — 663

Бригідер Д. — 510

Бринявський В. о. — 509, 643, 874

Бріні нард. — 174, 183

В.

Важинський П. Єп. — 195

дель Валь М. нард. — 613

Ваньо о. — 612

Ваньо Т. — 663, 640

Ванчицький Т. — 100, 823

Ванчицький Ю. о. — 368, 375

Василевич В. — 812

Василь Єп. — 702

Василь Імп. — 719

Василь І — 710, 713

Василик М. о. — 267

Василик В. — 792

Василишин В. о. — 909

Васильків Я. о. — 871

Ващук Л. — 645

Вахнянин М. — 122

Вахнянин А. — 867

Величко — 612

Величковський В. Єп. — 422

Величковський В. о. — 736

Венедикт XIV папа — 242, 790

Венедикт XV папа — 793

Венямин Митр. — 347

Вернадскій — 726

Вербицький М. о. — 122, 579

Вербовецький В. о. — 817, 884, 904

Вергун П. о. — 176, 311, 382, 487, 803, 807

Верді — 593

Верховський Г. о. — 401

Весна — 598

Весоловський І. — 598

Виненен Г. — 665

Виспянські С. — 579

Витвицький С. — 479, 874

Вишотевич о. — 788

Витеслав — 721

Вишинські С. нард. — 234

Вишневецький А. — 257

Відованець Є. — 871

Віллібрандс Н. нард. — 171, 176, 179, 180,
182, 255, 259, 260, 421, 422, 424, 425

Вінітар — 703

Вінявський — 598

Вітошинський — 598

Вітошинська М. — 480

Власій бр. — 403

Возняк М. — 663, 800, 900

Войнар М. о. — 256

Войціховська Н. — 479

Волинський Є. о. — 543

Володимир Моном. — 171

Володислав Ягайл. — 682

Володислав Лисий — 722

Волошин А. о. — 487, 488, 489, 650, 803

Вольгемут — 758

Воніє А. — 169

Воробець — 598

Воробкевич І. — 642, 853

Ворона І. о. — 909

Вороний М. — 53, 105

Вотс — 756

де Вохт — 306, 801

Вояновський М. о. — 266, 804, 805, 806, 823

Всеслав — 678

Всеволод — 171, 675, 678, 679, 721

Вуйтс А. о. — 255

Вундт — 667

Вурм — 465

Г.

Габрусевич Ю. о. — 915

Гаврик І. о. — 870

Гаврило — 393

Гаврилук — 500

- Гаврилук — 598
- Гаврилук І. о. — 20, 22, 23, 32, 34, 35, 39, 41, 46, 47, 48, 52, 66, 67, 74, 75, 79, 80, 82, 88, 89, 91, 95, 96, 98, 105, 108, 109, 111, 112, 452, 509, 526, 643, 900, 915, 917, 918
- Гаврилук М. о. — 509, 870
- Гаврилук Я. о. — 521, 879
- Гаврилук І. о. — 864
- Гавришкевич — 582
- Гаврилян — 308
- Гаддада Г. митр. — 233
- Гадзевич О. — 524
- Гайворонський М. — 32, 643
- Галів М. — 900
- Гална — 582
- Галушка — 491
- Галема І. — 561, 872
- Галушинський М. — 670
- Галушинський Т. о. — 131, 522, 623, 624
- Галук М. — 915
- Ганас Р. о. — 915, 627, 639, 788, 789, 791, 795, 867, 868
- Ганен К. — 488
- Ганневич К. — 585
- Ганневич Р. о. — 39, 52, 91, 105, 915
- Ганчар Г. о. — 802, 805, 872
- Ганушевський Б. о. — 39, 528, 529, 900
- Ганушевський Р. о. — 915
- Ганушевський М. о. — 529
- Ганушевський Т. — 915
- Гарабач М. — 458
- Гарасевич М. — 122, 284, 579
- Гарасимів Н. — 143
- Гарасевич О. о. — 872
- Гарасимчук Г. — 557
- Гарасовський А. — 77
- Гарясер — 723
- Гасян І. о. — 878
- Гегель — 663
- Гельвецій — 663
- Генрих з Оксери — 662
- Генрих Кор. — 675
- Генрих III ціс. — 674
- Георгій митр. — 676, 677, 678, 679, 690
- Геранлій — 105
- Геранліт — 659
- Герберт — 662
- Герман о. — 403
- Германюк М. митр. — 66, 255, 476, 510, 511, 858
- Геродот — 698, 700, 701
- Геррасер о. — 790
- Гірна Я. Єп. — 399
- Гірняк Ю. о. — 522
- Гітлер А. — 143, 345, 353, 378, 387, 489, 498
- Гладний В. — 893
- Глинна Л. о. — 547, 561, 625, 636, 645, 646, 650, 867, 868, 900
- Гліб — 721, 723
- Глібовицький В. — 645, 801, 814, 815, 869
- Гнатишан М. — 802
- Гнатишин А. — 25, 26, 900
- Гнатів І. — 791
- Гоббс — 662
- Годованець Н. — 267
- Голдот В. — 397
- Головацький Л. — 645, 646
- Головацький М. — 467, 468
- Голинський П. о. — 267, 791, 874
- Головінський В. — 636
- Голод В. — 83
- Голубинський — 676, 716, 126
- Гомер — 150, 733, 744
- Гонігмен Е. — 726
- Гончарук — 558
- Гопко В. Єп. — 331, 390, 398, 399, 902, 905
- Гопко Т. — 169
- Гор М. — 512, 901
- Горбачевський І. о. — 872
- Гордій Я. — 522
- Горинь М. — 643
- Горникевич М. о. — 529, 531
- Горняк А. Єп. — 67
- Горті — 266
- Гординський С. — 127, 561, 650
- Гординський Т. — 598
- Гординський Р. — 915
- Гординський Я. — 490

Горнятневич С. — 735
 Городецький І. — 40, 50, 104, 155, 158, 821
 823, 836, 901
 Горганов — 280
 Госу Ю. Єп. — 383
 Грабець В. о. — 39, 915
 Грабовський П. — 775
 Градюк — 306
 Григорій Вел. — 296
 Григорій I папа — 275
 Григорій VII папа — 678
 Григорій XII папа — 792
 Григорій XV папа — 793
 Григорій о. — 716
 Григорчун Д. — 82
 Грималюк В. — 514
 Гриньох І. о. — 17, 22, 24, 33, 39, 59, 63,
 86, 88, 89, 90, 91, 111, 266, 267, 333, 425,
 427, 429, 431, 457, 459, 460, 646, 878, 879,
 901, 917
 Гринчишин М. Єп. — 456, 471
 Гринчун Я. — 871
 Грицан Є. — 425
 Грицан П. — 425
 Грицай о. — 307
 Гробельський — 785
 Груба А. — 488
 Грушевський М. — 708, 716, 726, 883
 Грушневич — 612
 Губчак — 525
 Гудечок о. — 508
 Гузар Л. о. — 75, 456, 459, 460, 543
 Гузіль М. — 783, 901
 Гумберт нард. — 674, 675, 676
Г.
 Гавдерин — 702
 Гавліч В. о. — 735
 Гадфрей В. арх. — 522, 878
 Галадза П. о. — 857, 860, 901
 Галадза Р. о. — 864, 915
 Галиш П. О. — 7, 467, 468, 871
 Галь — 725
 Галянт — 574
 Галярник В. — 836, 837
 Ганді М. — 117
 Гейлінна — 662
 Гельцер Г. — 725
 Георгієв — 712
 Герей М. — 699
 Герич Ю. о. — 24, 40, 48, 85, 99, 112, 273,
 832, 901
 Глодзинський А. — 589
 Глузінські — 609
 Гойдич П. Єп. — 332, 390, 395, 398, 399
 Гомулна В. — 424
 Горгула А. о. — 413, 873
 Готвальд К. — 393
 Горді — 705
 Гошуляк О. о. — 915
 Грещук Д. Єп. — 66
 Грещук М. о. — 909
 Гріг — 508
 Грізер І. — 464, 465
 Гріффіні Є. нард. — 522, 770
 Гунлях А. о. — 834, 835, 836
 Гураль М. о. — 915
Д.
 Давид — 702
 Давід В. — 667
 Давидович І. о. — 40, 51, 819
 Давидович М. — 78
 Давидюк Ф. — 646
 Давосир М. — 76
 Дамаснин І. — 685
 Даміані нард. — 287
 Дайбнер І. о. — 401
 Данилевич Р. — 523, 901
 Даниленко С. — 767, 770, 776
 Данилишин — 528
 Данилович — 582
 Данилюк о. — 439, 814, 823, 828, 836, 873
 Дарвін Ч. — 854
 Даревич П. о. — 859, 871
 Дачишин Є. — 81, 146, 416, 901
 Дворнік Н. — 711, 713
 Дворянин Г. — 636
 Дзядин М. — 901
 Денарт — 662
 Демофрит — 659
 Денерович К. — 791

Денисенко — 893
Дерев'янно М. — 872
Десі Ж. — 56
Джайгані — 705
Джампієрі Д. — 423
Дженонні о. — 624, 798
Джіотто — 684
Дзерович Ю. о. — 546, 572, 582, 601, 664,
807, 846, 867, 868
Дзюрман В. о. — 909
Дзьоба В. о. — 522, 878
Диякон Л. — 119
Длугош — 683
Дмитрун Є. о. — 643, 915
Дюї — 668
Дідуник Н. — 791
Діоген — 656, 732
Діоклетіян — 239
Діонісій — 402
Діонізій митр. — 881
Дітмар — 134
Діюфонт — 700
Доброгост — 104
Добровський Й. — 484
Доброніг — 722
Добрянський Н. — 368
Добрянський М. — 802, 863
Дорош В. — 650
Дочило М. о. — 870
Добрило — 690
Добриня — 721
Добутовський — 598,
Додан В. — 645
Дозитей — 279
Дольницький І. о. 652, 793, 797, 853
Домашевський М. — 83
Дорик Р. — 368
Дорожинський Д. о. — 866, 868
Дорош Л. о. — 878
Дорундяк С. — 853
Дмоховський С. — 491
Драбик В. — 32
Драгоманов М. — 483, 484, 485, 501
Драган М. — 127, 867
Драньновський О. — 40, 52, 101, 103, 113
Дрібненький В. о. — 510
Дроздовський О. — 524
Дроздовський Ф. — 279, 280
Дубицький Ю. — 915
Дубляниця М. — 523
Дубчен В. — 397, 398
Дудиневич В. — 791
Дужий М. — 39
Думанський М. о. — 646, 870
Думанська І. — 501
Дутчан Я. — 791
Дурбан І. — 444
Дурбан Р. — 508, 554, 574, 588, 642, 643,
801, 871, 901
Дурбан Т. о. — 39, 915
Дурделла О. о. — 871
Дядьо М. о. — 39, 84, 525, 647, 901, 915
Дячишин П. о. — 522, 873
Е.
Еберт М. — 726
Евген Єп. — 702
Евдоній — 702
Евдонія — 705
Евклід — 661
Евсей — 701
Егей — 733
Едвард — 890
Екземплярський В. — 280
Евстахій Єп. — 287
Елалій Єп. — 287
Елевтері — 393, 395, 396
Еловіт — 723
Елпідій Єп. — 702
Емерсон — 757
Емпедокль — 659
Емпір — 656
Епінтет — 661
Епіноур — 661
Ерделі М. — 791
Ерінген — 662
Естріди — 722
Етельфред — 820
Еттвотер Д. — 160
Ефеський І. — 704
Ефросим — 578

Є.

Єгер Єп. — 803
Єремія II — 274, 280
Єфрем — 676

Ж.

Жаровська Д. — 510
Жарський К. о. — 871
Ждан І. — 647
Желіборський Єп. — 131, 283
Жидята Л. — 676
Жизневський Д. 33, 46, 839
Жизневський Р. — 915
Жила В. — 476
Житоміс — 475
Жолкевич В. о. — 23, 24, 39, 53, 57, 89, 91,
111, 479, 480, 634, 643, 845, 864, 894, 902,
915, 917
Жолкевич-Креховецька О. — 53, 105, 113
Жунек І. о. — 249, 250, 256
Жуні М. — 190, 274, 275, 278
Жун о. — 791
Жук Й. — 608
Жук Л. — 510
Жук Р. — 312
Жук І. — 863
Жуновський А. — 456
Жултанський К. — 468
Журанівський — 599

З.

Заверуха І. — 606
Загмюлер Й. — 284, 286
Задорожний І. — 122, 579, 599, 873, 894,
895, 903
Зазуляк Н. — 65
Залеський М. о. — 510
Залізо о. — 845
Залозецький В. — 132, 311, 549, 612, 680,
867, 868
Запіріс — 699
Зарицький О. о. — 871
Заставний Л. — 873
Застирець Й. о. — 579, 902
Заяць А. о. — 915
Заячнівський — 616, 791

Збир М. о. — 468, 872
Зборовський В. — 510
Згорлякевич М. — 480
Зелений П. — 456
Земна Т. — 890
Зенон — 660
Зерчанінов А. о. — 401
Зизаній Л. — 890
Зімар Т. — 274
Золотий З. о. — 823
Зофійовський А. о. — 556
Зубик Р. — 495
Зубрицький В. — 486
Зубрицький С. — 621, 795, 902

І.

Іван II митр. — 679
Іван Єп. — 702
Іван XIII папа — 716
Іван XV папа — 719
Іван XXIII папа — 502, 770, 772,
Іван Павло II папа — 52, 103, 104, 105,
108, 144, 173, 181, 182, 183, 185, 189, 193,
203, 224, 252, 254, 255, 259, 260, 261,
408, 419, 423, 426, 452, 459, 538, 770, 771,
772, 774, 855, 856
Іваницький Р. — 902
Іваннів Е. — 63, 902
Івасин о. — 646
Іванців — 592
Іванюк о. — 554
Івахів П. о. — 915
Ігор — 295, 710, 714, 715
Із'яслав — 171, 422, 676, 678, 679, 680, 721
Ілярій о. — 402
Іляріон митр. — 62, 152, 171, 462, 615, 676,
680, 721, 724, 725
Ільницький З. — 593
Ільницький С. — 593
Ільницький Т. — 791
Ільницький — 582, 598
Інніцер Т. нард. — 478, 480, 803
Інноцентій I папа — 286
Інноцентій III папа — 275
Ірина — 686

- Ірлявський — 889
Ірод — 319, 327
Ісааній — 678
Ісаїв П. — 726, 802
Ісидор митр. — 152
Іщак А. о. — 115, 119, 143, 535, 546, 598, 643, 791, 802, 807, 867, 869
- І.**
Іжак М. — 467, 641, 870,
Іжак Б. о. — 915
- Й.**
Йоанім Єп. — 720, 721
Йоан митр. — 714
Йоан архиеп. — 120
Йов патр. — 280
Йогансен — 524
Йонг нард. — 522
Йордан — 703
Йосиф — 422
Йосиф II — 200
Йосифа — 405
Йотейно Й. — 667
- Н.**
Наблан П. о. 600, 902
Навун О. — 915
Наганович — 891
Надм Єп. — 702
Назимир Відн. — 674, 722
Назимира Б. — 19, 20, 22, 24, 33, 39, 40, 46, 49, 72, 86, 100, 112, 269, 293, 486, 509, 515, 520, 802, 902, 917
Настанович о. — 305, 306, 448
Налбан П. о. — 597, 598
Налиневич І. — 902
Налинець І. — 697
Налинович В. — 667
Налинюк С. — 471
Камінський Е. — 255
Канут Вел — 890
Кант Е. — 483
Канюший Е. — 313
Капуста — 495
Капустін А. о. — 280
Караванський Св. — 856
Караналля — 702
Кардаш В. — 52, 57, 859
Кардінале І. о. — 421
Каргер М. — 705, 126
Каричен В. о. — 869
Кармазин В. — 839
Карманський П. — 606
Карпатський С. — 387, 902
Карлевич І. — 589
Карпенно — 591, 611
Карпеад — 611
Карпинський П. — 588, 589, 595
Карпинський Ю. о. — 871
Карпов — 339, 341
Карташев Н. — 726
Кархут С. о. — 485, 487, 866, 869
Катерина II — 176, 482, 699, 755
Начала М. о. — 122, 579
Начновський М. — 587
Начмарський В. — 464
Начанівський Я. — 41, 45, 72, 80, 915
Нашуба П. — 791
Наштанюк о. — 499
Начур — 391
Нвасниця М. — 802, 805, 873
Ней Є. — 665, 670
Нелебай К. — 509, 821
Нелер В. — 275
Неннеди Дж. — 14, 108
Нерулярій — 503
Нершенштайнер Г. — 668
Нисілевський Р. о. — 915
Нишка П. о. — 870
Низимишин Е. — 872
Ний — 705, 706
Кипріян І — 853
Кирило Єп. — 280
Кишаневич Й. о. — 488, 492, 853
Кінавка Т. — 313
Кіндерман О. — 803
Кінах М. — 476
Кінаш М. — 594
Княгиницький Й. о. — 736
Кладочний о. — 307

Клепарчук С. о. — 557
Кліш О. — 791
Клюс І. — 646
Клюфас — 522
Кльодель П. — 149
Кміт Ю. о. — 490, 492, 493, 589
Кнап — 391
Кобилянський о. — 613
Коваль О. — 791
Коваль Ю. — 510
Ковалів І. — 32, 51, 103, 113
Ковалюк І. — 813
Ковальський В. — 579, 583, 584
Ковальський Ю. — 915
Ковальчук М. — 646, 647
Коверно А. — 128, 129, 564
Ковнун П. 127
Ковшевич Р. — 866
Козак А. — 468, 469
Козак Е. — 893
Козак М. — 903
Кознарська М. — 915
Коленда Г. Єп. — 284
Колесса М. — 602, 642
Коліда С. — 431, 434, 646
Коломиєць С. 870
Колтун Ю. — 821, 828, 836, 903
Коляннівський М. — 40, 47, 98, 112, 310,
524, 568, 575, 802, 903
Коляннівська О. — 47, 112
Кольбенна А. — 308
Кольпінг А. — 427
Комар М. о. — 24, 39, 40, 51, 52, 86, 102,
113, 170, 903
Комарницький В. — 131, 873
Коменський А. 671 —
Конашевич В. — 468
Конашевич-Сагайдачний П. — 297
Конрад М. о. — 115, 119, 143, 518, 544,
655, 659, 807, 867, 869
Кондіян — 663
Кондратович І. р. — 386
Констанс II — 707
Коперник М. — 484
Копистенський З. — 890
Копитчан В. о. — 585
Копно М. — 122, 579, 853
Коралевський С. — 160
Кордуба Е. — 467, 521, 523, 643, 870
Коритно О. — 501
Коритно Ю. — 873
Кормелюк М. — 819
Корниляк П. Єп. — 67
Корнійчук О. — 891
Король Е. о. — 467, 647, 870
Королук В. о. — 647, 870
Королук І. — 594
Корчинський — 638
Кос-Анатольський — 893
Косар А. о. — 468, 469, 569, 641, 871, 883
Косіор — 891
Косма з Праги — 716
Костельник Г. о. — 34, 38, 39, 357, 358,
361, 362, 364, 368, 372, 373, 375, 376, 377,
379, 381, 386, 490, 494, 614, 657, 767, 768,
868, 869
Костен-Бернаці — 531
Костів В. — 874
Костюк В. — 909
Коструба Т. о. — 485, 726
Костюк І. — 84
Костюк В. — 645, 646
Костянтин Порф. — 675, 705
Костянтин Грам. — 713
Костянтин VII — 710, 711, 713, 715, 716
Котик А. — 501
Котик І. о. — 413
Котик С. о. — 874
Котів о. — 309, 465
Котис М. — 37, 72, 78, 874, 894
Котно Д. — 874
Котляревський І. — 266
Котович В. — 486
Котлярчук Н. — 872
Коханівський — 880
Коциловський Й. Єп. — 176, 303, 306, 309,
319, 342, 382, 421, 784, 785, 789, 793, 807,
822
Ношик — 889
Коцно А. — 612

- Кошиць — 642
 Кравців Б. — 569
 Кравчук Е. — 802
 Кравчук М. — 785
 Крапоткин Н. — 726
 Кривза П. — 302, 303, 305, 306, 307, 309, 424, 903
 Кривий Е. Єп. — 67
 Крименко Е. — 32, 53, 105, 903
 Крип'якевич І. — 76, 597, 867, 869
 Кричевський В. — 311
 Кричевський М. — 311, 312
 Кришталович Е. о. — 909
 Кріса Г. — 78
 Кротець І. о. — 456, 860
 Кроче І. о. — 423
 Крушельницький М. — 915
 Ксенофан — 660
 Крун І. — 368
 Крутяк М. — 368
 Кубійович В. — 563
 Кубічен А. о. — 785
 Кудлик Т. 74, 861, 862, 863
 Кудрик Б. — 492, 507, 867, 869, 894
 Кузин Д. — 903
 Кузів І. — 583, 588, 653, 903
 Кузьма С. о. — 915
 Кузьменко — 506, 516
 Кузьмович В. — 643, 801
 Куленій Л. о. — 873
 Кулан Ст. о. — 915
 Куляс Ю. — 83
 Нуницький О. о. — 598, 870
 Нуницький В. — 588
 Нуницький Т. — 531
 Купранець О. о. — 651, 903
 Нурилас О. — 153
 Нурилин В. — 47, 98, 310, 312, 312, 313, 903
 Нурилович Т. — 874
 Нуроєдов В. — 176
 Нурп'ян Т. — 592
 Нусса А. кард. — 203, 209
 Нуссий Л. о. — 915
 Нухарик Н. о. 864
 Нухарин О. о. — 909
 Нучабський В. — 646, 647
 Кушінг Р. кард. — 453
 Кушлин — 598
 Кушневич — 598
 Кушпета О. — 510
Л.
 Лаба В. о. — 19, 76, 103, 131, 266, 267, 518, 520, 545, 686, 805, 806, 823, 839, 869
 Лабано о. — 471
 Лабенцький М. о. — 870
 Лабінський П. — 915
 Лабуньна М. — 456
 Лавента, кор. 890
 Лавришин В. о. — 864
 Лаврівський І. — 32
 Лаврівський Ю. — 584
 Лавров П. — 726
 Лада М. о. — 317
 Ладина В. архієп. — 522, 816
 Лазаревич С. — 713
 Лазарук М. — 468
 Лазарук Я. о. — 872
 Ланота Г. Єп. — 176, 306, 309, 319, 341, 381, 382, 463, 787, 807, 822
 Ламанський В. — 710, 713, 726
 Лев Вел. папа — 686
 Лев І папа — 286
 Лев XIII папа — 254, 457, 793
 Лев XIV папа — 629, 631
 Лев — 287
 Левін Н. — 465
 Левнин — 659
 Левицький М. — 284
 Левицький І. — 643
 Левицький К. — 636
 Левицький Нечуй М. — 587
 Левицький С. — 429, 430, 431, 433, 598
 Левицький Я. — 548, 583, 643, 653, 868, 869, 870, 875
 Левицький Д. — 879
 Легінь Я. о. — 468, 872
 Лежогубський Т. о. — 121, 579
 Лей — 667
 Лемкуль о. — 613
 Лемцьо В. о. — 805, 871

- Ленцин В. — 22, 24, 33, 40, 46, 48, 49, 51,
 52, 76, 85, 105, 112, 139, 267, 798, 803,
 804, 808, 810, 814, 815, 821, 823, 824, 826,
 827, 831, 833, 834, 835, 836, 838, 882, 884,
 897, 903, 915, 917
 Леонід — 734
 Леонтій архиеп. — 720, 721, 722
 Лесюк В. — 645
 Леськович І. о. — 22, 23, 39
 Лепний А. — 498
 Лепний Б. — 516, 642
 Лепний Л. — 498
 Лепний С. — 585
 Леськович І. о. — 872
 Лехицький З. — 593
 Лещишин І. о. — 34, 39, 40, 88, 90, 111,
 468, 823, 904, 915
 Либедь — 705, 706
 Липківський В. митр. — 329, 737
 Липинський В. — 808
 Липський Б. о. — 44, 48, 56, 103, 266, 267,
 269, 520, 545, 546, 805, 806, 865, 866,
 868, 869
 Лисенно М. — 32, 508, 594, 611, 642
 Лисий К. — 662
 Лиско Я. о. — 872
 Лиско В. — 607
 Лисак Б. — 904
 Лихачев М. — 725
 Ліновські Єп. — 614
 Лициняк В. о. — 601
 Лімниченно В. 904
 Ліщинський М. о. — 870, 874, 887
 Ліщуневич М. — 872
 Лобай — 529
 Лозинський Б. о. — 915
 Лозій П. — 255
 Лозінські Єп. — 401
 Лонк — 663, 671
 Ломбард П. — 662
 Ломницький Е. о. — 788
 Лончина Б. — 76, 81, 267
 Лончина Г. о. — 459, 461
 Лопатинський Я. — 53, 105
 Лостин В. Єп. — 863
 Лотоцький І. Єп. — 456, 775
 Лошній Н. — 142
 Лошній П. — 872
 Луговий В. о. — 72, 79
 Луговий А. о. — 859
 Луговий Я. о. — 915
 Лужецький — 874
 Лужницький Л. о. — 548, 572, 867, 869
 Лужницький Г. — 726
 Лунач С. о. — 789
 Луговий А. о. — 909
 Лук'яненко Л. — 764
 Луцький О. — 638, 874
 Лучинський — 598
 Любачівський М. архиеп. — 13, 23, 24., 39,
 47, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 96, 111, 115, 120,
 184, 255, 408, 771
 Любинець Т. о. — 871
 Любинський Л. о. — 34, 41, 45, 46, 96, 111,
 112, 904
 Любович І. о. — 468, 871
 Любченко А. — 887
 Людгард — 757
 Людневич С. — 507, 853
 Людовик — 709
 Люлька о. — 893
 Ляерцій — 656
 Ляйб — 674
 Ляйбніц — 662
 Лянанен — 714
 Лянґбін — 672
 Лянґс — 672
 Лятишевський І. Єп. — 176, 789, 807, 822
 Ляшко — 723
М.
 Маґнус нор. — 890
 Мазепа І. — 299, 881, 891
 Мазур — 598
 Мазурик о. — 461
 Мадей І. — 255
 Майка Т. — 872
 Маймонід М. — 662
 Манаревич — 159

- Манарій Єп. — 351, 373, 386
 Манарушна — 159
 Манензі о. — 878
 Максимос патр. — 468
 Максимець В. о. — 499, 500, 544, 869, 894
 Максимов І. — 299
 Макс нн. — 612
 Мал нн. — 715
 Маланюк М. — 915
 Маланчук В. о. — 817, 821, 823
 Малеванській С. — 280
 де Малле — 268, 504, 878
 Малебрант — 662
 Малий Ю. — 792
 Малиновський О. о. — 103, 266, 267, 427, 428, 506, 507, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 526, 549, 552, 568, 569, 573, 574, 645, 805, 806, 823, 868, 876, 877, 880, 901, 903, 905
 Малиновський І. — 515
 Малиновський І. о. — 516, 876
 Малиновський А. — 517
 Малиновський Б. — 876
 Малуша — 717, 722
 Мальцев А. — 280
 Мальований Б. о. — 32
 Манзі М. — 725
 аль Манзур — 708
 Манцоні О. — 426
 Марина Ю. патр. — 383
 Маринович Й. — 368
 Марія Тереса — 200
 Маркевич о. — 791, 870
 Марнів О. — 510
 Марно Т. — 368
 Марнусь В. — 73, 771, 860
 Марнусь І. — 874
 Марнс Н. — 814
 Мармаш В. — 654, 656
 Мартин о. — 403
 Мартин папа — 707
 Мартиннів М. о. — 915
 Мартинюк М. — 554, 555
 Марусин М. Єп. — 20, 210, 249, 269, 878, 879, 904
 Марунчад М. — 904
 Марущан М. — 598, 632
 Маршал Г. Єп. — 522, 523
 Масуді — 708
 Масарик Т. — 483
 Матвієйно В. — 814
 Матичан о. — 862, 878
 Матіяш В. — 37, 839, 874, 892, 893, 894
 Матіяш О. — 893, 894
 Матюк В. — 122, 579, 642, 853,
 Мацієвич І. — 467
 Мацієвський — 647
 Мацьнів В. — 76
 Мацьнів Т. — 836
 Маха Й. о. — 255
 Мезамір — 704
 Медвецький Я. о. — 463, 519, 789
 Меір Г. — 425
 Мейман — 667
 Мелітос — 660
 Мельник В. о. — 598, 621, 653, 769, 783, 805, 899
 Мельник М. о. — 348, 349, 357, 358, 361, 368, 369, 370, 372, 375, 381, 386, 767, 768
 Мельник о. — 874
 Мельник Р. — 468
 Меннінг кард. — 164
 Менцінський — 593, 595, 846, 893
 Мизь Б. о. — 870
 Микола II патр. — 719
 Микола цар — 482
 Миколай Єп. — 347
 Минитин Д. о. — 646, 870
 Милат Н. — 275, 280, 281, 282, 286
 Миндюк В. — 646
 Миронюк І. — 468, 643, 692
 Мисан о. — 471
 Мисевич Р. о. — 870
 Мисьнів П. о. — 423
 Митрович Н. — 456
 Митрофан, митр. — 702
 Михайло митр. — 171
 Михайло о. — 677
 Михайло III — 711
 Михаїл бр. — 690

Михайлів Р. — 142
 Михальський А. о. 878
 Михальчук І. о. — 872
 Мицик Р. — 82
 Мищій Е. — 873
 Мишовський Т. о. — 131, 132, 546, 559,
 572, 573, 575, 753, 798, 866, 869
 Мінель — 673
 Міліянчук — 496
 Міндсенті кард. — 174
 Мініші Т. о. — 419, 422, 424, 425,
 Мінх архиеп. — 816
 Міня Л. о. — 267
 Мірчук І. — 267, 483
 Мірчук П. — 875
 Містик М. патр. — 714
 Мітеліневичус — 475
 Мітридат Е. — 700
 Міщій Е. — 802, 805
 Мніх Я. — 714, 724, 789
 Могила П. митр. — 62, 68, 92, 130, 152,
 199, 262, 278, 279, 297, 298, 722
 Могильницький М. о. — 12, 579
 Молотов В. — 336, 360
 Молчанівський С. о. — 878
 Мономах В. — 296, 326
 Монтесорі М. — 666
 Монцібович О. — 522, 863
 Мончак І. о. — 255, 456
 Моравські о. — 657
 Мордовець Д. — 587
 Мороз М. — 151, 152, 162, 904
 Мороз В. — 414
 Мороз — 159
 Мороз — 893
 Морозевич В. — 496
 Мостовий Н. 791
 Мостюк Я. — 646
 Мохнацький Ю. — 507, 874
 Моцарт — 508
 Мочульський І. — 802, 872
 Мудрий Л. о. — 915
 Мранів — 598
 Мстислав — 721, 724, 760
 Мстислав митр. — 737
 Музика А. о. 909
 Музикова — 127
 Музичка І. о. — 37, 50, 52, 56, 63, 89, 91,
 101, 103, 105, 112, 113, 270, 862, 863, 904
 Мурій Б. — 874
 Мурович Я. — 636
 Мусоліні Б. — 266
 Мустіянович О. — 589
 Мюлер — 465, 466
 М'який — 599
Н.
 Набережний Р. о. — 32, 51, 57, 904
 Навроцький С. — 486, 489, 495, 500,
 Нагаєвський І. о. — 24, 39, 40, 85, 103, 134,
 257, 697, 726, 856, 904
 Нагірний — 612
 Нагурський І. — 791
 Надрага О. — 132, 867, 869
 Назаревич А. о. 915
 Назарко І. о. — 42, 43, 510, 511, 726
 Наконечний І. 791
 Наконечний М. — 819
 Нарожняк З. о. — 267, 554, 642, 643
 Натоп П. — 670
 Нерон — 732
 Небелюк М. — 915
 Нестор — 294, 296, 701, 705, 706, 708, 710,
 714
 Нестор Єп. — 373
 Небесна Н. — 32
 Нижанковський Н. — 122
 Нижанковський О. — 579, 589, 853
 Никита Єп. — 721, 722
 Никсон Р. — 214
 Ніжнікевич Я. — 635, 467, 641, 642, 643,
 904
 Ніканор о. — 465
 Нікістровський В. — 475
 Нікітич Ф. — 280
 Нінодим митр. — 259
 Нікон — 678, 679
 Нікола — 747
 Німий — 471
 Німинцевич А. о. — 457
 Нітлер Н. о. — 166, 169

- Нітше Ф. — 501
 Ніфонт Єп. — 721
 Ніярадї Д. Єп. — 86
 Нованівський О. — 156
 Новгородець С. — 690
 Нормарнський — 722
О.
 Озаркевич — 600
 Огієнко І. — 710, 713, 726
 Оглюк М. — 522
 Огоновський О. — 122, 579, 587
 Одисей — 728
 Олаг В. — 819
 Олаф — 724
 Олег Віщий — 711, 714, 715, 717, 718
 Олександр о. — 466
 Олександр Вел. — 699, 744
 Олесишан Д. — 915
 Оленсюк І. — 643
 Оленсюк М. — 271
 Олесницький Е. — 612
 Олійник Й. — 598
 Олійник П. — 598, 650, 802, 805, 872, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 903, 904
 Ольховий — 638
 Ольшанецький Р. о. — 785
 Ондрих Чеський — 721
 Онишкевич І. 78
 Онуфрїв Г. о. — 533, 679, 904
 Оренчук І. — 787
 Оришкевич О. — 830, 836
 Оріген — 701
 Орлів Б. — 32
 Оробець М. — 872
 Освячений С. — 688
 Осика В. о. — 873
 Остапович Б. о. — 22, 39, 88, 111
 Остап'ян М. — 805, 874
 Осташевський О. о. — 601, 602, 617, 801, 867, 869, 904
 Островський — 506
 Острозький Н. — 258, 297, 298, 299
 Оттон III — 719
 Оттон Вел. — 716, 718, 722
 Охримович М. — 561, 598, 874
П.
 Павлик П. о. — 419
 Павлишин М. о. — 872
 Павло VI папа — 144, 168, 174, 175, 176, 179, 182, 200, 201, 206, 209, 259, 260, 261, 383, 413, 459, 770
 Павлосюк М. — 368, 375
 Панасюк Й. — 915
 Панейко В. — 596
 Паньківський Н. — 491, 500
 Паньчан — 599
 Пантелеймон митр. — 168
 Пан — 386
 Папіж В. 77
 Парменід — 610
 Партицький О. — 402, 584
 Пасичинський Т. — 37, 73, 79, 823, 839,
 Пастернак Я. — 76, 132, 491, 549, 726, 86
 Патрило І. о. — 216, 459, 460
 Патрило П. о. — 533, 535
 Пелагій II папа — 286
 Пекар А. о. — 386, 388, 398, 905
 Пеленський — 612
 Пелех В. — 836
 Пелех Ю. — 32, 52, 57, 72, 76, 506, 905
 Пельвецький А. о. — 348, 349, 357, 358, 361, 367, 368, 369, 370, 372, 374, 375, 376, 381, 386, 767, 768, 769
 Пересипкін о. — 309
 Перрідон Я. о. — 268, 878, 879
 Перфецький — 517, 643
 Песталоцці — 671
 Петерс Й. о. — 463, 464, 465, 466, 467, 468
 Петрашно С. — 78
 Петрин П. — 639
 Петрина Т. о. — 871
 Петро I — 329, 482, 705
 Петрушевич — 122, 579
 Пеца І. — 512, 513, 514, 787, 808, 872
 Перацні Б. — 519
 Пінновський М. — 819, 915
 Пинило В. о. — 787, 791
 Пирожинський Р. — 802, 873

- Підсаднюк В. о. — 872
 Пій X, папа — 400, 613, 790
 Пій XI папа — 812, 845
 Пій XII папа — 160, 161, 172, 173, 179, 343, 408, 476, 510, 520, 522, 771, 781, 814, 816, 821, 827, 824, 825, 834, 845, 876
 Пімен патр. — 177, 178, 737, 771, 900
 Пісецький З. — 529
 Пісоцький — 568
 Пітагор — 660
 Планида П. — 874
 Позвізд — 721
 Платон — 660
 Плетинецький Е. — 890
 Плешневич О. — 464
 Полонська-Василенко Н. — 726
 Побігущий Е. о. — 870
 Полотнюк І. — 853
 Полянський Т. о. — 786
 Полянський Ю. — 519, 869
 Попель М. — 598, 872
 Попович М. о. — 438
 Поспішл В. о. — 167, 168, 169, 202, 256, 905
 Потебня О. — 483
 Потій І. — 614, 616
 Потопник М. — 874
 Поточнян А. о. — 871
 Премислава — 722
 Прокопович І. о. — 870
 Птоломей — 698, 704, 705
 Пузина — 141
 Пушкін О. — 605, 633
 Прашко І. Єп. — 20, 22, 23, 24, 32, 33, 34, 37, 38, 42, 45, 46, 47, 49, 51, 56, 57, 58, 66, 85, 87, 88, 90, 91, 96, 98, 100, 101, 103, 108, 111, 112, 113, 115, 120, 122, 456, 476, 477, 478, 753, 405, 915, 917
 Прашко В. — 476
 Предислава — 721
 Премислава — 721
 Придаткевич Р. — 643
 Прийма М. о. — 872
 Прокопович Т. — 298, 299
 Прокопович Л. — 873
 Прокопчук Ю. — 160, 404, 406, 705
 Прихода В. — 469
 Процин — 592
 Процишин — 569
 Процюк Ю. — 467, 569, 647, 836, 837, 888
 Путша — 723
Р.
 Раковський — 645
 Раковський І. — 132, 153, 867, 869
 Раскін Д. — 672
 Ратич Я. — 41
 Ратич Є. — 915
 Ратушинський М. о. — 52, 906
 Рафаїл о. (Хомин) — 403, 870
 Рашід — 708
 Реванович Т. — 597, 600, 609
 Редкевич А. о. — 788
 Резач І. о. — 256
 Рейнберн — 723
 Рейнарович — 893
 Решетило О. — 787
 Рибак А. — 592
 Рибанов Б. — 726
 Рибчинський Ю. — 53, 105
 Ринак А. о. — 33, 34, 52, 267, 520, 571, 878, 915
 Ріббентроп Й. — 336
 Різзо І. — 425
 Ріпецький М. о. — 596, 597, 906
 Ріхтер А. о. — 785, 757
 Річицький — 443
 Роборецький А. Єп. — 66, 70
 Рогач І. — 650, 802, 805, 872, 887, 888, 889
 Рогніда — 721
 Роздольський Д. — 589
 Ройко — 893
 Роксоляна — 746
 Роль Й. — 863
 Ролька-Ільнів І. — 393
 Романишин П. о. — 39, 857, 858, 906, 915
 Романчунович Р. — 54, 105, 599, 906
 Романюк В. — 774
 Ромжа Т. Єп. — 176, 330, 370, 382, 384,

- 385, 386, 387, 388, 389, 390, 807
 Ропп — 401
 Росович В. — 341, 346, 766
 Ростислав — 713
 Росткович М. — 531
 Росцелін — 662
 Рошно о. — 750, 751, 755
 Рубін В. кард. — 459
 Рудаченів Е. і Я. оо. — 909
 Рудин В. — 812
 Рудницьна М. — 425
 Рудницький Я. — 76, 582, 863
 Рудницький Л. — 460
 Рудь С. о. — 487, 544, 564, 752, 867, 869
 Ружинський Н. — 257
 Ружицький К. — 373, 380
 Руснак М. Єп. — 57
 Русяк — 779
 Рутський В. митр. — 62, 68, 92, 130, 145, 152, 194, 198, 283, 297, 298, 559, 562, 792, 802
 Руссо — 664, 665, 666, 671
 Русу О. Єп. — 383
- С.**
 Сабол С. о. — 383, 906
 Саварин Н. Єп. — 66, 622
 Савватас Ф. — 705
 Сагайдачний П. — 890
 Садовський М. — 311
 Сайд В. о. — 725, 872
 Сакнович К. о. — 199, 298
 Саламон С. — 468, 643
 Салак І. 464
 Самійлович І. — 298
 Саморе Єп. — 423
 Самофал В. — 837, 839
 Сампара С. о. — 547, 559, 869
 Самуїл — 719
 Сапеляк Й. Єп. — 67, 424
 Сарто А. — 758
 Сас М. — 488, 490, 491
 Сахман Н. — 142
 Сахман Т. — 873
 Сверстюк Е. — 293
- Свенціцький І. — 153, 867, 869
 Свинельд — 714
 Свідерський — 893
 Свістель Ю. — 873
 Святополк Окаян. — 721, 724
 Святополк — 723
 Святослав Зав. — 295, 678, 709, 715, 716, 717, 718, 721
 Север Г. — 274, 278
 Сергій митр. — 337, 357
 Сембратович С. кард. — 243, 285, 301, 306, 594, 633, 793
 Семиген І. — 802, 819
 Семнів о. — 805, 873
 Семчишин М. — 523
 Сенена — 661, 757
 Сенишин А. митр. — 45, 424
 Сенишин І. — 788
 Сениця П. др. — 1, 2, 3, 5, 15, 20, 22, 23, 24, 40, 46, 47, 48, 51, 52, 70, 74, 81, 83, 84, 85, 86, 95, 99, 100, 112, 116, 119, 121, 130, 261, 272, 301, 302, 382, 653, 906, 915, 917
 Сенів — 598
 Сеньків В. — 646
 Сербин А. — 486
 Сернез С. — 647
 Сиван Ю. — 893
 Сидорак М. о. — 873
 Сильвестер II папа — 721
 Сиротинський І. о. — 25, 32, 52, 57, 454
 Сівен о. — 485
 Сінора А. — 467
 Сільва Т. — 700
 Сільвестріні кард. — 183
 Сімон — 667, 893
 Сірий Л. — 765
 Сіріній папа — 285
 Сірно Я. о. — 506, 871
 Сіянчук І. о. — 915
 Сканальський М. о. — 735
 Скаснів Б. о. — 51, 101, 907, 915
 Склера — 719
 Скоропадський Д. — 487, 877

- Скорупський В. — 25, 26
 Скот Д. — 662
 Скрутень Й. о. — 867, 869, 872
 Сліпий Й., патр. — 11, 15, 16, 19, 20, 22, 24, 25, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 74, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 140, 144, 145, 152, 159, 161, 163, 173, 174, 175, 176, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 200, 201, 210, 213, 224, 236, 245, 249, 251, 254, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 270, 271, 272, 273, 301, 302, 305, 306, 307, 309, 311, 313, 315, 316, 324, 329, 331, 340, 341, 342, 349, 382, 399, 400, 406, 408, 409, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 432, 433, 444, 452, 453, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 496, 502, 504, 508, 513, 518, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 549, 551, 552, 554, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 570, 571, 572, 573, 578, 627, 632, 633, 634, 635, 638, 649, 650, 691, 692, 693, 694, 695, 727, 728, 731, 755, 766, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 791, 798, 801, 803, 806, 807, 808, 822, 832, 834, 839, 855, 860, 861, 862, 865, 886, 894, 895, 900, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 913, 917, 918
 Слоневський В. — 647
 Слонек Ф. о. — 785
 Смик Б. о. — 22, 34, 40, 46, 51, 52, 111, 112, 915
 Смит А. о. — 268, 522
 Смолятич Н. митр. — 135, 171, 296, 326
 Смоларські П. — 844
 Смотрицький М. — 258, 298, 484
 Снігурський І. Єп. — 786
 Собин П. о. — 873
 Собесні Я. — 198, 496
 Соболевський — 893
 Сов'ян Я. о. — 871, 884
 Сов'яновський М. — 589
 Согор — 893
 Соціальський А. — 823, 830
 Сокіл М. — 660
 Сократ — 660
 Соловій М. — 169, 598, 874
 Солонинна — 488, 490
 Солухин В. — 842, 843, 844
 Соневицький О. — 478
 Соневицький І. — 479
 Соневицький М. — 267, 869
 Сопуляк М. о. — 39, 52, 467, 509, 520, 907
 Сорочек Ф. — 780
 Сосновський М. — 874
 Сохан І. — 874
 Спачіль Т. — 191
 Спенсер — 665
 Спіноза — 662
 Спринський С. — 821, 823, 826
 Ставничий — 592
 Стадник Й. — 554
 Стадник — 598
 Станислав В. о. — 871
 Сталін Й. — 143, 302, 303, 337, 353, 357, 393, 422, 489, 498
 Стапілоє Д. — 167, 169
 Старицький М. — 587
 Старицький Снала — 893
 Старосольський Ю. — 72
 Стасів М. о. — 256
 Стах о. — 817, 825, 833
 Стебельський В. о. — 39, 72, 79, 915
 Стек Д. о. — 789
 Стельмах А. — 602, 614, 653, 899
 Стельмах М. — 53, 105, 113
 Степанів П. — 836
 Степовий Я. — 53
 Стернюк О. — 599, 643
 Стефан архієп. — 702
 Стефан — 678

Стефан Єп. — 721
Стефаник В. — 154, 155, 161, 854
Стефаник М. — 155, 819, 821
Стефанів М. — 836, 915
Стефанович о. — 616
Стеценко К. — 643, 853
Стецура о. — 479
Стецура В. — 479, 480
Стецюк В. о. — 869
Стець — 471
Стецько О. — 839
Стисловський К. — 582, 645
Стоял А. архієп. — 784, 785
Студинський Ю. — 267, 425
Студит Т. — 685, 686, 689, 779
Студіос — 686
Страбон — 698
Стратен В. — 460, 461
Стрільбицький О. — 599
Струве П. — 448
Субіру Б. — 486
Суворов Н. — 275
Судислав — 721
Сулейман — 746
Сулик С. митр. — 69, 456, 774, 775
Суслов Е. о. — 401
Сусла В. — 915
Сучу І. Єп. — 383
Сушно о. — 653, 899

Т.

Табінський П. о. — 440, 869, 881, 882, 902, 906
Талес — 659
Таначкевич П. — 584
Тарасій патр. — 686
Тардіні нард. — 770
Талетс — 723
Тарнавський В. о. — 22, 39, 46, 72, 78, 468, 915
Тарнавський М. — 472, 562
Тарнавський І. — 780
Тарнавська О. — 893
Тарнавський С. о. — 859
Тарнович Ю. — 518
Татарин І. о. — 909

Твардовські Б. архієп. — 305, 306, 309
Творидло — 616
Тезей — 733
Тейлер Г. — 509, 511
Теліга О. — 887
Телішевський Р. о. — 535
Теодозій — 465
Теодор Єп. — 721
Теодора — 711
Теодорович Й. архієп. — 486
Теодорович П. о. — 504
Теопемт митр. — 714, 722
Теофан — 708, 725
Теофан патр. — 280
Теофано — 719
Теофіль Єп. — 703
Теофіль — 709, 711
Теофілянт митр. — 719
Теофілянт — 704
Терлецький М. — 480
Тереля Й. — 413
Терещун П. — 875
Тершанівець о. — 787
Тинтор Г. о. — 870
Тілявський І. о. — 726
Тимнів Л. — 821, 823
Тисовський о. — 430
Тихон патр. — 366
Тишовницький М. — 856, 857
Тичина П. — 891
Тіссєран Е. нард. — 48, 180, 405, 522, 804, 816, 824, 879
Тітмар — 725, 890
Тіто — 747
Тіціян — 758, 827
Тначун — 598, 874
Товт — 393
Тонашевський Я. — 522, 523
Толстой Н. — 665, 666
Торчин — 723
Томашен Б. — 915
Тот Т. — 671
Тоторсес — 702
Траваліні — 426
Трач А. — 646

- Траян — 365, 701, 704
Трембач Ю. — 872
Третянов П. — 726
Тритян В. — 32
Трохимчун М. о. — 787
Труш А. о. — 143
Труш О. о. — 873
Туптало Д. — 299
Турівський Н. Єп. — 296
Турналяк Р. о. — 863
Турчин А. — 2, 3, 40, 51, 531, 556, 649, 802, 836, 837, 838, 839, 907, 917
Тюхле Г. — 275, 286
- У.**
Українна Л. — 53, 105, 481
Уордсвортс — 734
Урбан VIII папа — 283
Успенській П. о. — 280
Устіянович Н. о. — 121
- Ф.**
Фавльгабер нард. — 803
Фадрус Н. о. — 785
Фалендиш Я. — 915
Фарміга М. о. — 872
Фаєрбах Л. — 484
Федина Ю. — 425
Федоришин — 598
Федорів Ю. о. — 195, 735, 741, 821, 823, 830, 726, 907
Федорович І. — 297
Федуник Я. — 915
Федькович Ю. — 584, 585, 588
Феліцьний М. о. — 789
Ферлінгер З. — 395
Ферстер В. — 679
Филипович К. — 802
Филипович — 616
Фіголь І. о. — 468, 641, 643, 647, 860, 869
Філон — 662
Філярет митр. — 178, 260, 737
Філярет архиеп. — 708
Філяс І. о. — 784
Фірман В. — 510
Фітьо Р. — 492, 599
- Фіхте — 663
Фіялен о. — 603
Фйодоров Л. о. — 400, 401, 402, 403
Фонас Б. — 719
Фотій патр. — 685, 702, 710, 711, 713, 725
Франко І. — 151, 159, 483, 538, 616, 726, 812
Франц Йосиф — 285
Франц Фердин. — 780
Фредро С. — 780
Фреїшин — 598
Френчу В. Єп. — 383
Фрідберг Е. — 275, 281, 288
Фройд С. — 854
Фундан О. — 523
Фуртан П. — 872
Фюрстенберг М. нард. — 174
- Х.**
Харина М. о. — 39, 46, 915
Хвильовий М. — 887
Химій Е. Єп. — 66, 75, 255
Хіцяк — 893
Хмельницький Б. — 298, 890
Хміль О. — 32
Ходченко — 341, 357
Холодний П. — 17, 127, 129
Хома І. о. — 457, 460
Хомин П. о. — 24, 34, 52, 85, 88, 90, 92, 96, 108, 111, 907
Хомишин Г. Єп. — 176, 309, 319, 342, 381, 382, 463, 464, 470
Хорнавий З. о. — 893
Хрущов Н. — 302, 303, 309, 313, 424, 891
- Ц.**
Цегельський — 893
Ценно М. — 907, 915
Цимбалістий П. — 863
Цимбалюк — 893
Циган В. — 907, 915
Цісин — 893
- Ч.**
Чайновська М. — 915
Чайнфорт — 733
Чарнецький М. Єп. — 153, 176, 307, 309,

319, 342, 382, 421, 531, 867, 868
Чернавський І. о. — 878, 880
Чернецький А. — 875
Чень Д. — 873
Черниш С. — 467
Чехович Н. — 33, 132, 480, 483, 485, 486,
489, 490, 492, 495, 496, 503, 908
Чехович В. о. — 480
Чехович Н. Єп. — 480, 482, 498
Чіноніяні кард. — 423
Чорній А. — 915
Чорняк І. о. — 316, 416, 869
Чубатий М. — 76, 111, 130, 132, 726, 869
882, 885, 889, 903, 908
Чуман Я. — 2, 3, 15, 33, 52, 113, 116, 524,
886, 908, 909, 917
Ш.
Шалабавна М. — 492
Шамо І. — 105
Шампо В. — 662
Шанновський — 582
Шараневич о. — 39, 40
Шараневич І. — 579, 580
Шахріяре — 707
Шашневич М. о. — 63, 121, 266, 553, 579,
580, 588, 600, 611, 612, 614, 632, 634, 635,
637, 639, 642
Шашневич Г. — 122, 579
Шеберл — 673
Шевага Т. — 543
Шевців І. о. — 456, 893
Шевченко Т. — 32, 162, 266, 480, 482, 483,
501, 585, 588, 589, 612, 613, 640, 744, 745,
755, 812, 856
Шевчук З. — 523
Шенерин А. — 54, 100, 105, 113, 468, 569,
814, 821, 823, 828, 836, 872, 907
Шенспір В. — 150, 856
Шеллінг — 663
Шептицький А. митр. — 9, 15, 16, 19, 21,
22, 34, 36, 37, 38, 42, 43, 49, 50, 53, 54,
55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68,
74, 76, 78, 80, 83, 85, 92, 93, 95, 96, 97,
98, 100, 102, 106, 108, 109, 110, 111, 114,

115, 117, 118, 112, 122, 123, 124, 125,
127, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 138,
139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158,
159, 160, 161, 162, 163, 169, 191, 193, 238,
243, 245, 261, 268, 270, 298, 300, 301,
302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309,
310, 311, 316, 317, 329, 336, 337, 340,
341, 345, 346, 349, 351, 354, 378, 382,
400, 401, 404, 405, 406, 419, 421, 423, 425,
427, 437, 440, 445, 446, 447, 448, 449,
451, 452, 453, 457, 462, 463, 464, 466,
467, 472, 474, 476, 482, 484, 486, 487, 494,
504, 505, 506, 512, 513, 519, 531, 532,
533, 534, 539, 540, 541, 542, 543, 551, 562,
564, 570, 574, 575, 602, 604, 612, 613,
616, 621, 622, 623, 630, 631, 632, 633,
642, 690, 694, 741, 755, 765, 766, 767,
776, 778, 779, 780, 781, 782, 789, 795, 800,
801, 802, 803, 804, 806, 807, 831, 834,
839, 858, 866, 868, 876, 882, 902, 903, 906
Шептицький Б. — 777, 781
Шептицький В. — 540, 778
Шептицький З. — 777
Шептицький І. — 780
Шептицький К. — 101, 305, 306, 307, 308,
309, 340, 401, 402, 403, 405, 406, 407, 420,
425, 453, 464, 465, 466, 468, 471, 472,
473, 474, 642, 776, 777, 779, 780, 781, 791,
907
Шептицький Л. — 284, 304, 540, 776, 778,
907
Шептицький П. — 780
Шептицький С. — 540
Шеста кард. — 423
Шефер Т. о. — 834, 835
Швеглер А. — 656
Шіман Я. Єп. — 806
Шнільник — 599
Шнольник Я. о. — 869
Шнроминда Й. — 873
Шліман Г. — 733, 744
Шльосер М. — 489
Шнеман О. — 209

- Шовномяс І. — 727
Шпитновський І. о. — 37, 78, 894, 915
Шпіцер С. 607
Шредель Н. — 759
Штанкль А. о. — 785
Штерн — 667
Штинали Д. — 569
Штогрин Д. — 908
Штонално П. — 606
Штравс А. — 351
Шуберт — 508, 593
Шулим І. — 444, 646
Шуран — 598
Шуст Я. о. — 915
Шухевич Р. — 436, 530, 894
Шухевич — 612
Шухевич Ю. — 893
Шуховський — 598
Шюлер — 284
- Щ.**
Щербанівський В. — 877
Щирба Л. о. — 871
Щурно С. — 374
- Ю.**
Ювеналій митр. — 771
Юзефські — 436
Юзик П. — 72, 80
Ю. М. — 663
- Юрик Ст. о. — 793
Юрик Е. — 368
Юрій архієп. — 702, 709
Юрій — 723
Юрків Ю. — 828
Юстин І — 705
Юстиніян — 703, 705
Юстиніян II — 240
Юхнович М. — 645
- Я.**
Яворський Ст. — 299
Янівчик Л. — 915
Яковенно — 889
Янів В. — 267, 485
Ярема Е. о. 915
Януарій — 245, 403
Ярмусь С. о. — 878
Ярополн — 721
Ярослав Мудрий — 152, 296, 721, 722, 723,
724
Ярош Р. — 21, 22, 23, 24, 40, 41, 44, 46,
51, 52, 908, 918
Ястребов — 280
Яхимович Г. Єп. — 284
Яциневич Л. о. — 871
Яцнів І. о. — 870, 908
Ящун В. — 758, 908, 915

З М І С Т

	Стор.
о. І. Гриньох: Вступне Слово	15
РОЗДІЛ I	
Ювілейний З'їзд з нагоди 50-річчя Б. А.	19
РОЗДІЛ II — ДОПОВІДІ	
П. Сениця: 50-ліття У. Б. Академії	121
М. Чубатий: Українська Богословська Академія і Український Католицький Університет	130
о. І. Нагаєвський: св. Климентій папа — патрон УН Університету	134
В. Ленцин: Дві постаті новітньої історії	137
Є. Дачишин: Святе Письмо — Божа Книга	146
М. Мороз: Мій великий учитель	151
Є. Іванків: Св. Дух і Христова Церква	163
о. М. Комар: Перший римський Синод У. Католическої Церкви	170
О. Баран: Екуменічна діяльність Патріярха Йосифа	190
о. Ю. Федорів: Парох, духовенство в XVI і XVII ст.	195
о. В. Поспішил: У. Католическа Церква в системі Канон. права	202
о. І. Нагаєвський: Берест. Унія в житті українського народу	257
П. Сениця: Заснування У. Католического Університету в Римі	261
о. М. Бутринський: Українська Католическа Семінарія на чужині	266
о. І. Музична: Мотто У. К. У.	270
о. Ю. Герич: Тайна священства на Сході і Заході	273
Б. Казимира: Високе шкільництво в Україні	293
П. Сениця: Останні дні життя, смерть і похорон С. Б. Митр. Андрія ...	302
М. Колянківський: Реалізація ідей	310
РОЗДІЛ III	
Письма Патріярха Йосифа	315
РОЗДІЛ IV	
ПОГРОМ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	
о. І. Гриньох: Знищення УКЦ в Галичині	333
П. Сениця: Знищення У. К. Церкви в Румунії і Чехо-Словаччині	382
Бл. Йосиф: Церква в потребі	408
Є. Дачишин: Блажен Муж	416
РОЗДІЛ V — СПОМИНИ	
о. П. Павлик: Прибуття до Риму ісповідника Йосифа	419
о. І. Гриньох: Про незабутнього о. О. Малиновського	427

о. І. Гриньох: XIII Курінь пластунів	429
Р. Дурбан: Друзям	444
о. М. Сопулян: Пам'яті Великого Митрополита	445
о. Білос: Наше духовенство і народ	449
о. І. Гаврилук: Виїмковий Ювілей	452
о. І. Сиротинський: Ювіл. святкування в честь Блаж. Патріярха ... Йосифа	454
В. Гординський: Про о. Й. Петерса, ОО. Студитів і Братів Шеп- тицьких	463
В. Прихода: Спогад про Єп. Г. Хомишина	469
С. Калинюк: Спогад про Єп. М. Чарнецького	471
Єп. М. Гринчишин: Тернистий шлях ігум. Н. Шептицького	471
В. Жила: Сіяч доброго, вічного	476
О. Соневицьна: З Колядою у Кард. Інніцера	478
Н. Чехович: Мое життя	480
В. Ленцик: Незабутні реколекції	504
о. В. Пелех: Історія оркестри	506
о. І. Гаврилук: Конгрес "Панс Романа"	509
М. Гор: Гідний наслідник	512
Б. Казимира: Спогад про о. О. Малиновського	515
Український Католический День в Англії	521
М. Коляннівський: Бібліотека Богословської Академії	524
о. М. Дядько: Мої Спомини	525
о. Б. Ганушевський: Згадки про минуле	529
о. Г. Онуфріїв: Зустріч з Блаж. Патріярхом Йосифом	533
о. Г. Онуфріїв: Обитель ОО. Студитів в Лужнах	539
В. Ящун: Спомини про Академію	543
А. Турчин: Якось так склалось	556
о. І. Яців: Снігові бункри	563
М. Коляннівський: Образни з життя Богословської Академії	568
П. С.: Листопадові Роковини	576

РОЗДІЛ VI — ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЖИТТЯ

Читальня ім. М. Шашкевича	579
Вітай, Святине Духа!	590
о. М. Бобовник: Семінарська оркестра	592
о. М. Ріпецький: Для церкви і народу	596
о. П. Каблак: Освітний рух в Духовній Семінарії	597
о. О. Осташевський: Духове життя богословів	602
о. О. Осташевський: Два прелегенти	617
Праця Читальні в часі Першої світової війни	621
Праця Читальні в роках 1926-1944	625
о. Л. Глинна: Ідеї-спонуки відновлення Читальні	625
М. Марунчан: Культи о. Маркіяна в праці Блаж. Патріярха Йосифа	632
Я. Ніжникевич: Читальня ім. М. Шашкевича в роках 1926-1935	635

РОЗДІЛ VII — ІНАВГУРАЦІЙНІ ВИКЛАДИ

о. М. Конрад: Розвиток філософії	655
о. Ю. Дзерович: Нові педагогічні системи	664
М. Чубатий: Українська Церква в половині XI століття	673
В. Залозецький: Мистецтво доби Палеологів	680
о. В. Лаба: Св. Теодор, реформатор чернечого життя	685
о. П. Біланюк: Блаж. Патріярх Йосиф	691

РОЗДІЛ VIII — ЕСЕЇ І ДОПОВІДІ

І. Калинець: Церква	697
о. І. Нагаєвський: Від апостола Андрія до св. Володимира	697
М. Бойко: Християнський Схід	727
В. Ящун: Культ св. Миколая	758
В. Барагура: Невдалий акт ліквідації унії	764
І. Л. Шептицький: о. Климентій	776
М. Гузіль: Виховання духовенства в першому році світ. війни	783
М. Ж.: З історії Дух. Семінарії в Перемишлі	786
о. І. Л.: З історії Дух. Семінарії в Станиславові	788
Інсбруновець: З життя інсбруцьких богословів	789
Ю. Малий: Українська Колегія в Римі	792
В. М.: Український Місійний Інститут в Оломунці	794
С. Зубрицький: З історії Львів Духов. Семінарії 1914-1923	795
В. Ленцин: Товариство Абсолювентів Б. Академії	798
Я. Чумак: Книжка про варварів	842
о. В. Жолкевич: Церковний спів	845
Я. Чумак: Межі занепаду і цвіту	854
о. П. Галадза: Значення Дяківських Курсів	857
о. П. Романишин: Дяківська Школа	858
Т. І. Нудлик: Дяківські Курси	861

РОЗДІЛ IX

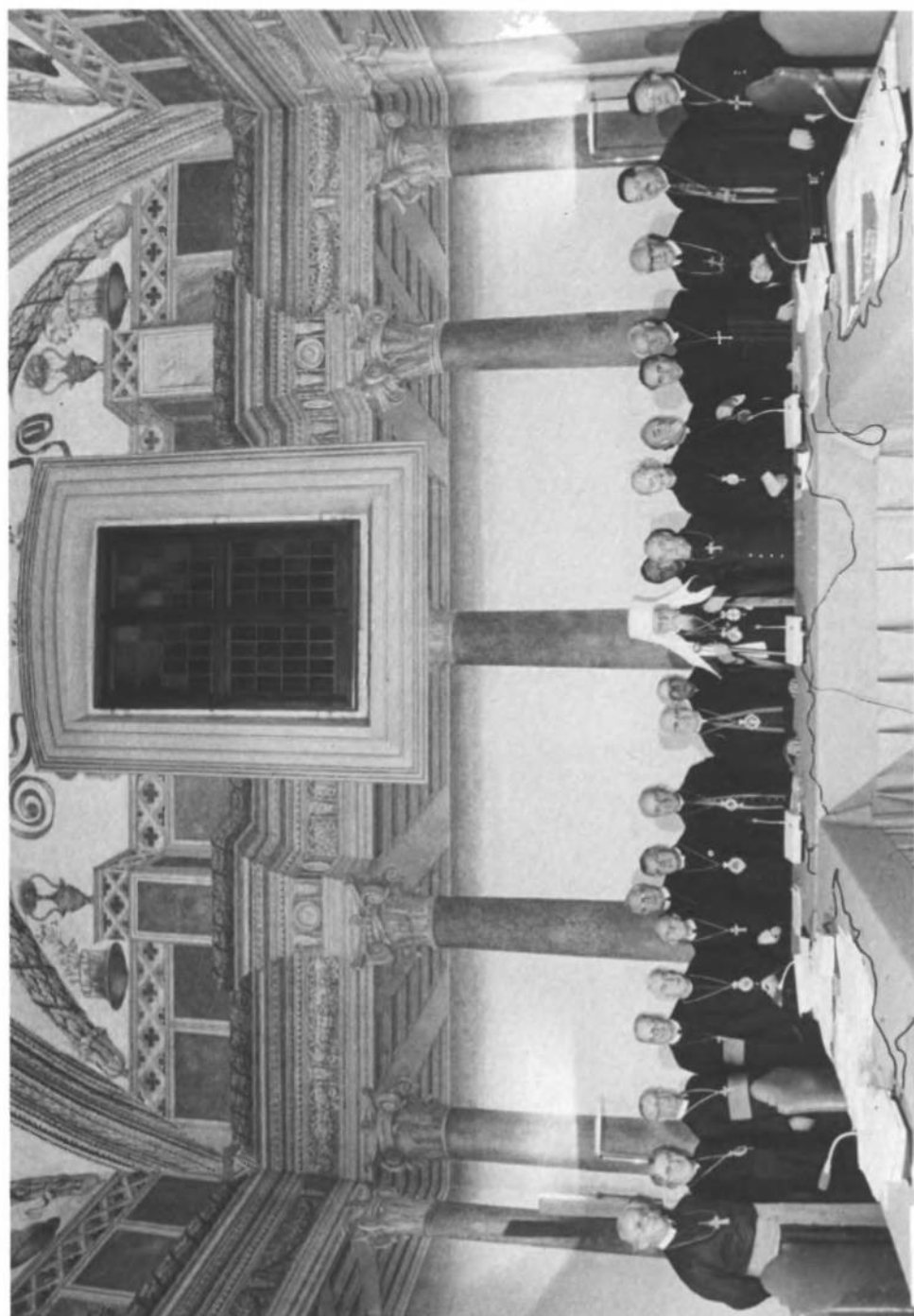
Ті, що відійшли	865
Патріярх Йосиф: Надгробне Слово	865
Похорон о. О. Малиновського	877
Бл. п. о. П. Табінський	881
В. Ленцин: Слово над могилою проф. М. Чубатого	882
Вістка про смерть А. Косаря	883
В. Ленцин: Невіджалуваний П. Олійник	884
П. Олійник: За українське обличчя Києва	889
Василь Матіяш не живе	892
Мирослав Котис	894
В. Ленцин: Пам'яті Івана Задорожного	895

РОЗДІЛ X

ЛІТЕРАТУРА, ПІСЛЯСЛОВО	899
Чужинець в обороні Української Церкви	909
Спис жертводавців на III том "Світ. Істини"	915
П. Сениця: Післяслово	917
Індекс	918

Errata

- Стор. 79, — рядок 19 згори, — має бути: Вельмишановні
Стор. 119, — рядок 6 знизу, — має бути: з резюме
Стор. 153, — рядок 8 знизу, — має бути: пастирем
Стор. 167, — рядок 2 знизу, — має бути: полемічного
Стор. 175, — рядок 11 знизу, — має бути: авторитету
Стор. 281, — рядок 2 знизу, — має бути: sanctitati
Стор. 365, — рядок 11 знизу, — має бути: собору
Стор. 531, — рядок 11 згори, — має бути: Богословської
Стор. 578, — рядок 11 згори, — має бути: авторка
Стор. 579, — рядок 2 згори, — має бути: організаційне
Стор. 758, — рядок 6 знизу, — піднести до рядка 17 знизу.
Стор. 833, — рядок 7 згори, — має бути: Рождається

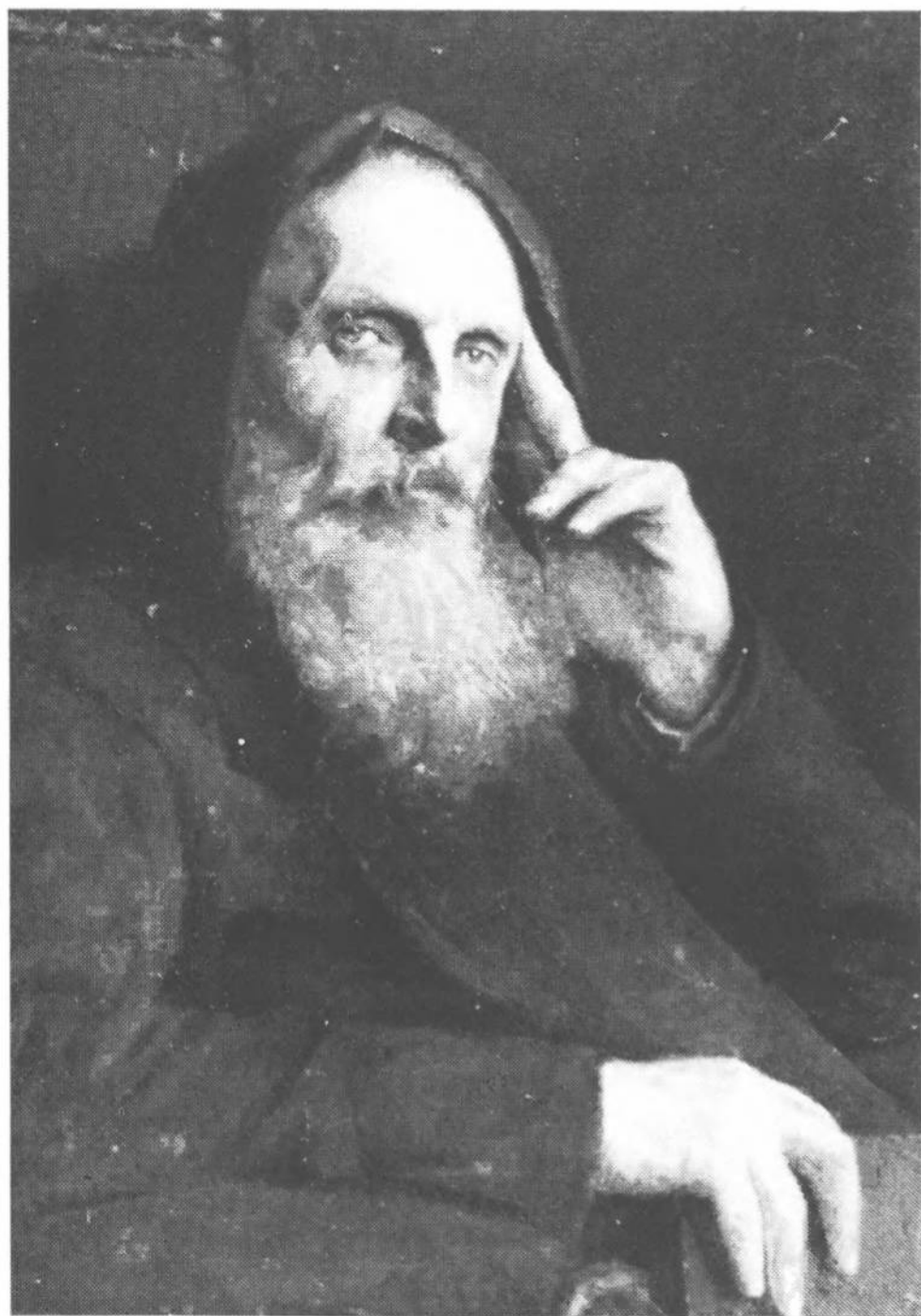
Синод Української Католицької Церкви. Рим, січень 1983.

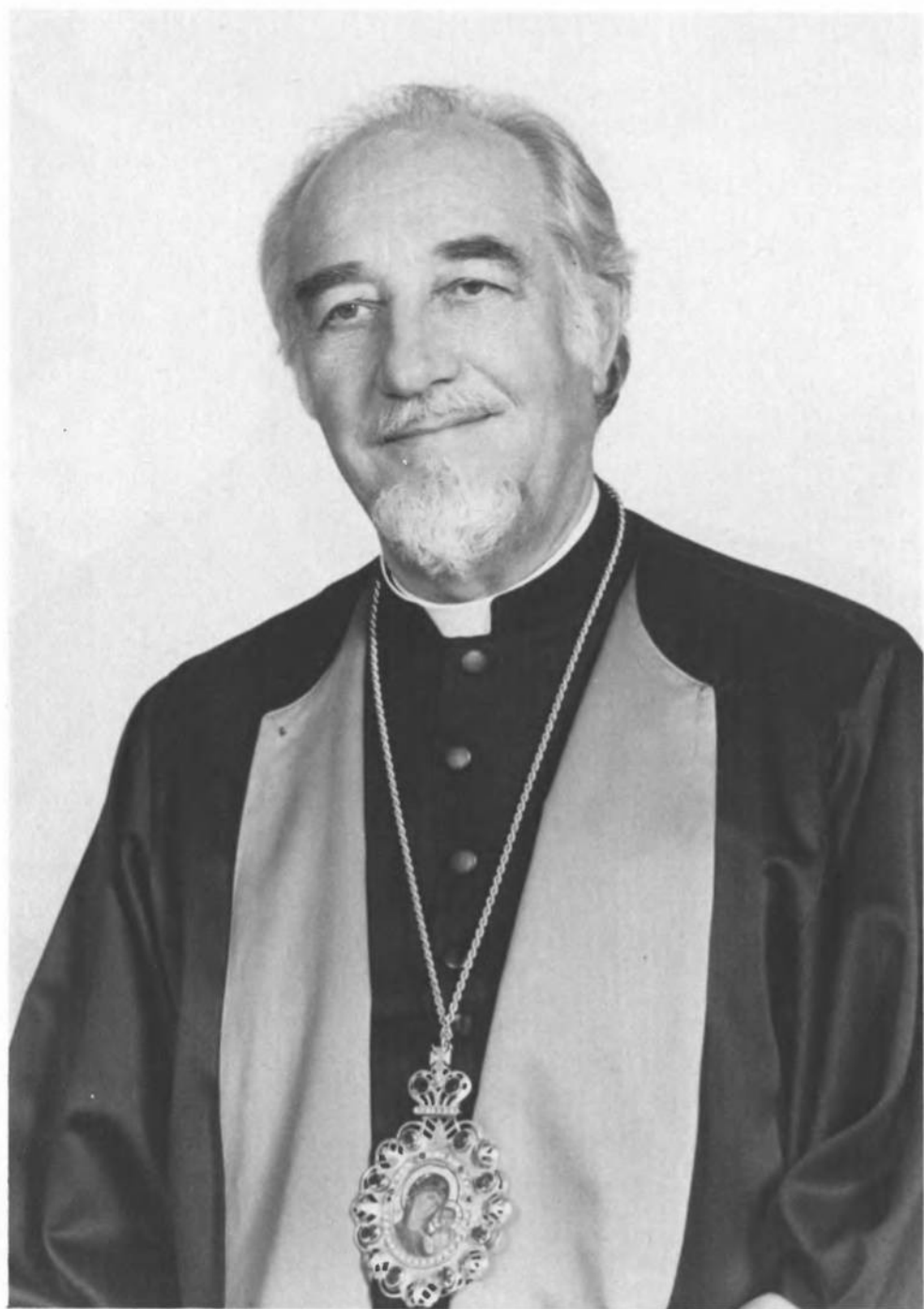
Св. Отець Іван Павло II і Блаженніший Патріарх Йосиф разом з усіма Єпископами на синоді Української Католицької Церкви. Рим, лютий 1983.

Їх Блаженство Блаженніший Патріярх Йосиф.

Архимандрит Чина Студитів о. Климентій Шептицький.

Владина Нир Изидор Борецьний.

Владика Кир Иван Прашно.

Владина Нир Любомир Марусин.

Редактор "Світільника Істини" д-р Павло Сениця.

Выдан паспорт серии ЕРР № 550969
 от 27 24.02.1963 1963 г.

СССР
 МИНИСТЕРСТВО Внутренних дел
 Зубово-Полянским районделением милиции,
 Управление ИТМ
 № 2-25-355
26 января 1963 г.

СПРАВКА № 187629 *
 СЕРИЯ № АЖ

Выдана гражданину Слипы
Иосифу Ивановичу
 год рождения 1898, национальность украинец
 уроженцу селе Загористе Стрелецкого
района Тернопольской области
 осужденному Верховным судом Украинской
ССР
17 июня 1958 г. по ст.ст. 71 и ст. 4 Закона от 25.02.58
 к 7 годам лишения свободы
 имеющему в прошлом судимости 6 лет по ст. 59-12
УК УССР на 5 лет.

в том, что он отбывал наказание в местах заключения МВД
 с 19 июня 1958 г. по 26 января 1963 г.,
 откуда освобожден по постановлению Президиума
Верховного Совета СССР от 18.1.1963, от
галактейшего отбытия срока наказания

И. П. Иосиф Слипы
 Начальник Управления (подпись)
 (подпись)
 Начальник отдела (подпись)
 (подпись)

Следует к месту жительства город Москва
 (город, село, район, область)

Выдано денег на питание в пути пятьдесят
рублей из фонда освобождения
 (пропись)

Выдан билет на проезд до станции _____
 железной дороги, стоимостью _____ руб.

и на билет в сумме двадцать рублей
 (пропись)

Выдано личных денег сто шестидесят
восемь рублей 10 к.
 (пропись)

Начальник фискасти Слипы
 (подпись)
 Подпись освобожденного Иосиф
 (подпись)

Посвідка звільнення Блаженнішого Патріярха Йосифа з московської неволі.

СССР

Форма «А»

МИНИСТЕРСТВО
ЮСТИЦИИ

ВИДОМ НА ЖИТЕЛЬСТВО НЕ СЛУЖИТ.

ПРИ УТЕРЕ НЕ ВОЗОБНОВЛЯЕТСЯ

Специальная-Телеграф

4-1-АА

кавал. звания

«24» июня 1955 г.

СПРАВКА

№ 0039785 *

Выдана гражданину Чеховицу
Константину Владимировичу
 1896 года рождения, уроженец село Хюнкка
Теремакшласского - повята - Финляндия,
 гражданство СССР национальность Украинец
 осужденно Военным Трибуналом войск
НКВР Лубовский области.
«16» марта 1946 г. по ст.ст. 54-1021 УК УССР
 к лишению свободы на лет, с поражением в правах на года,
 имеющие в прошлом судимость не судим

в том, что он отбывал наказание в местах заключения по
«24» июня 1955 г. и по отбытию срока
наказаний

С применением _____

Освобожден «24» июня 1955 г. и следует к избранному
 месту жительства Специальной ДСИ г.Квамдов
 (город, село, деревня, район, область)
Карагадкской области.

до ст. _____ жел. дор.

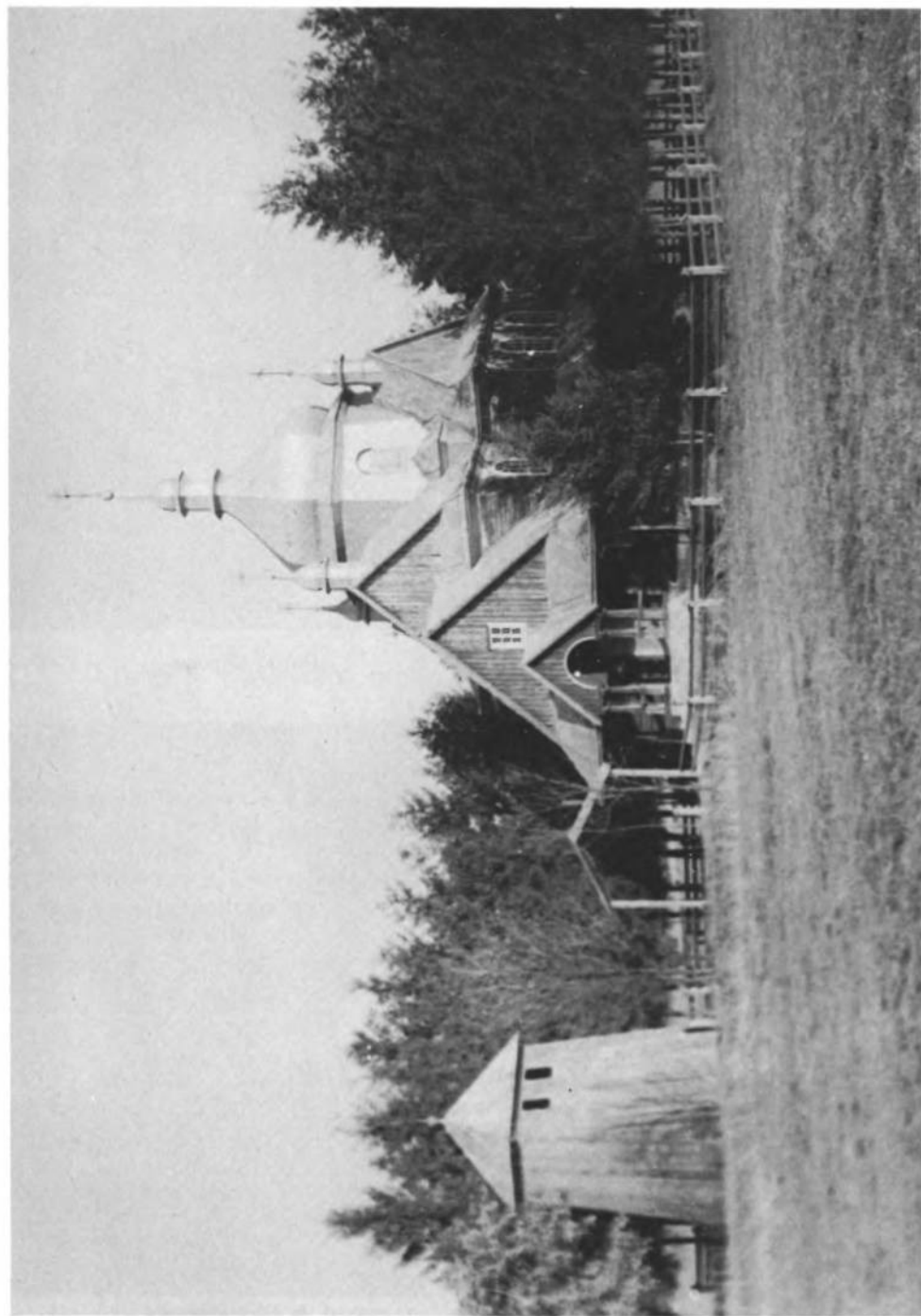

Печать

Начальник лагеря (ИТК) Арашвили
 (_____)
 Начальник отдела (части) _____
 (_____)

Посвідна звільнення проф. К. Чеховича з московської неволі.

Церква в Гладушеві, одна з небагатих оцілених з погрому на Лемнівщині.

о. д-р І. Гриньох

Петро Олійник

о. М. Дядько

о. Б. Ганушевський

Проф. М. Соневицький

Ред. М. Нолянківський

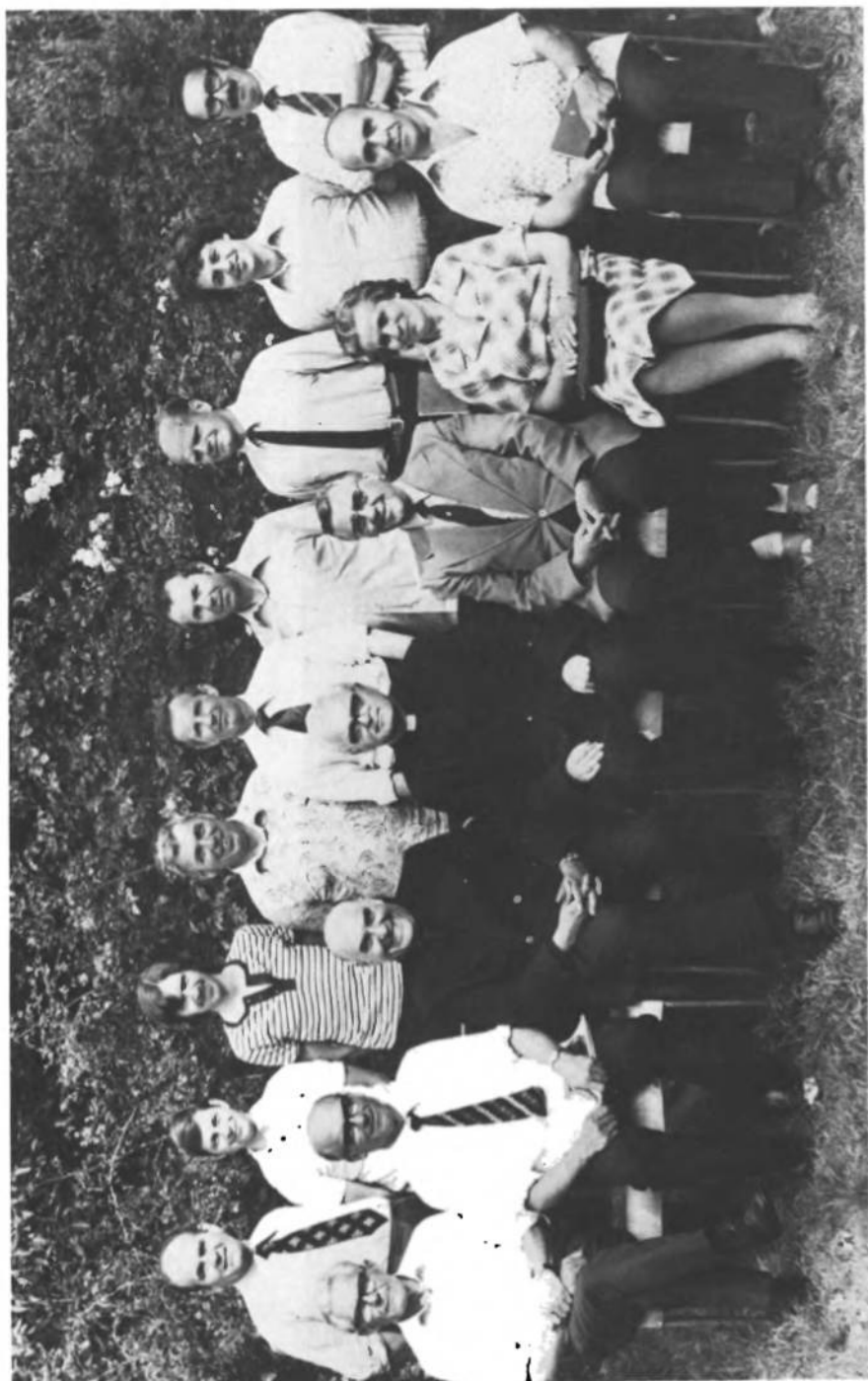
Проф. В. Ящун

Д-р А. Турчин

Днявська Школа у Стенфордї ЗСА.

Днявський Курс в Англії 1977 року.

Днявская Школа. Виннигэ 1965 р.

